LEV TROÇKI

RUS DEVRİMİNİN TARİHİ

6

LEV TROÇKI

RUS DEVRİMİNİN TARİHİ

YAZIN YAYINCILIK

LEV TROÇKİ

Rus Devriminin Tarihi

Türkçesi:
Bülent TANATAR

YAZIN YAYINCILIK

Lev Troçki

Rus Devriminin Tarihi
İstoriya Russkoy Revolyutsii
Berlin 1931-1933

Çeviriye esas teşkil eden metin: *Histoire de la révolution russe*,
çev. Maurice Parijanine, Editions du Seuil, 2 cilt, Paris 1967.
Çeviride kullanılan yardımcı metin: *The History of The Russian Revolution*, çev.
Max Eastman, Simon and Schuster,
3 cilt, New York 1932
Ayrıca kimi yerlerde
https://www.marxists.org/russkij/trotsky'da
yer alan orijinal Rusça metine de danışıldı.

Çeviren: Bülent Tanatar
Kapak: İnci Batuk
Birinci Baskı: Ekim 1998
ISBN: 978-975-7178-65-1
Sertifika No: 11766
Baskı ve Cilt:
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Yazın Yayıncılık
Kulağası Sok. Güneş İşhanı No: 1/2
Beyoğlu - İSTANBUL • Tel: 0533 435 40 69

İÇİNDEKİLER

9 **ÖNSÖZ**
15 **I. CİLT**

17 **BÖLÜM I**
Rusya'nın Gelişmesinin Kendine Özgülükleri

27 **BÖLÜM II**
Çarlık Rusya'sı ve Savaş

40 **BÖLÜM III**
Proletarya ve Köylülük

53 **BÖLÜM IV**
Çar ve Çariçe

62 **BÖLÜM V**
Bir Saray Darbesi Fikri

72 **BÖLÜM VI**
Monarşinin Can Çekişmesi

89 **BÖLÜM VII**
Beş Gün: 23 Şubat-27 Şubat 1917

114 **BÖLÜM VIII**
Şubat Ayaklanmasını Kim Yönetti?

126 **BÖLÜM IX**
Şubat Devrimi'nin Paradoksu

145 **BÖLÜM X**
Yeni İktidar

163 **BÖLÜM XI**
İkili İktidar

170 **BÖLÜM XII**
Yürütme Komitesi

192 **BÖLÜM XIII**
Ordu ve Savaş

207 **BÖLÜM XIV**
Yöneticiler ve Savaş

217 **BÖLÜM XIV**
Bolşevikler ve Lenin

237 **BÖLÜM XVI**
Partinin Yeniden Silahlandırılması

250 **BÖLÜM XVII**
Nisan Günleri

268 **BÖLÜM XVIII**
Birinci Koalisyon

278 **BÖLÜM XIX**
Taarruz

291 **BÖLÜM XX**
Köylülük

305 **BÖLÜM XXI**
Kitleler Arasındaki Yeniden Gruplaşmalar

324 **BÖLÜM XXII**
Sovyetler Kongresi ve Haziran Gösterisi

337 Sonuç
340 Ek 1
347 EK 2
353 Ek 3

359 II. CİLT
360 II. VE III. CİLTLERE ÖNSÖZ

366 BÖLÜM I 366
"Temmuz Günleri": Hazırlık ve Başlangıç

386 BÖLÜM II
"Temmuz Günleri": Doruk Noktası ve Ezilme

407 BÖLÜM III
Bolşevikler Temmuzda İktidarı Alabilirler Miydi?

423 BÖLÜM IV
Büyük İftira Ayı

443 BÖLÜM V
Karşı-Devrim Başını Kaldırıyor

459 BÖLÜM VI
Kerenskiy ve Kornilov (Rus Devriminde Bonapartizm Unsurları)

475 BÖLÜM VII
Moskova'da Devlet Konferansı

491 BÖLÜM VIII
Kerenskiy'in Komplosu

505 BÖLÜM IX
Kornilov'un İsyanı

518 BÖLÜM X
Burjuvazi Demokrasiyle Ölçülür

537 BÖLÜM XI
Kitleler Darbeye Maruz Kalıyor

555 BÖLÜM XII
Sular Yükseliyor

575 BÖLÜM XIII
Bolşevikler ve Sovyetler

588 **BÖLÜM XIV**
Son Koalisyon

607 **III. CİLT 607**

608 **BÖLÜM I 608**
Ekim Karşısında Köylülük

632 **BÖLÜM II**
Ulusal Sorun

652 **BÖLÜM III**
Ön-Parlamentodan Çekiliş ve Sovyetler Kongresi İçin Mücadele

671 **BÖLÜM IV**
Askerî Devrim Komitesi

696 **BÖLÜM V**
Lenin Ayaklanmaya Çağırıyor

726 **BÖLÜM VI**
Ayaklanma Sanatı

749 **BÖLÜM VII**
Başkentin Alınması

777 **BÖLÜM VIII**
Kışlık Sarayın Alınması

802 **BÖLÜM IX**
Ekim Ayaklanması

820 **BÖLÜM X**
Sovyet Diktatörlüğü Kongresi

849 Sonuç
858 Adı Geçen Başlıca Şahsiyetlerin Kısa Listesi
868 Kitapta Geçen Yer Adlarının Kısa Listesi
870 Kitapta Kullanılan Özel Terimler Lugatı
872 Kitapta Adı Geçen Parti Ve Siyasal Grupların Listesi

ÖNSÖZ

1917'nin ilk iki ayında Rusya hâlâ Romanovlar monarşisiydi. Sekiz ay sonraysa, daha yıl başında pek tanınmayan ve iktidara geldikleri sırada önderleri her türlü ihanetle suçlu durumdaki Bolşevikler dümeni ele geçirmişlerdi bile. Tarihte bu denli apansız bir tersyüz oluşun bir başka örneği daha yoktur, özellikle yüz elli milyon candan meydana gelen bir ulustan bahsettiğimiz anımsanırsa. Öyleyse, hangi biçimde ele alınırsa alınsın, 1917 hadiselerinin irdelenmeye değer olduğu aşikârdır.

Bir devrimin tarihi, tüm diğer tarihler gibi, her şeyden önce olup bitenleri ve bunların nasıl olduğunu anlatmalıdır. Ama bu yeterli değildir. Öyküsünde bile olayların neden başka türlü değil de böyle cereyan ettiğini net biçimde görebilmemiz gerekir. Hadiseler ne bir serüvenler silsilesi ne de önceden tasarlanmış bir kıssadan hissenin birbirini takip eden bölümleri olarak görülemezler. Kendi rasyonel yasalarına uymaları gerekir. İşte yazarın kendine biçtiği görev bu iç yasanın keşfidir.

Devrimin en tartışma götürmez özelliği kitlelerin tarihsel olaylara doğrudan müdahaleleridir. Normal zamanlarda, ister monarşik ister demokratik olsun, devlet ulusa tepeden bakar; tarih erbaplarınca yapılır: monarklar, bakanlar, bürokratlar, parlamenterler, gazeteciler. Ama keskin dönemeçlerde, eski düzen artık onlar için katlanılamaz hale geldiğinde, kitleler kendilerini siyaset arenasından ayıran duvarları birer birer yıkarlar, geleneksel temsilcilerini yerlerinden ederler ve bu müdahaleleriyle yeni bir düzenin başlangıç ortamını yaratırlar. Bunun iyi mi kötü mü olduğunu varsın ahlâkçılar düşünsün. Bize gelince, biz olguları nesnel gelişmeleri içinde kendilerini nasıl sunuyorlarsa öyle alıyoruz. Devrimin tarihi bize göre, her şeyden önce, kendi kaderlerinin karara bağlandığı sahaya kitlelerin aniden dalmalarının öyküsüdür.

Devrim ortamına girmiş bir toplumda, sınıflar mücadele halindedir. Bununla birlikte, devrimin başlangıcı ile sonu arasındaki zaman zarfında toplumun iktisadî temellerinde ve sınıfların toplumsal dayanaklarında meydana gelen dönüşümlerin, kısa bir zaman diliminde yüzlerce yıllık kurumları yerle bir eden ve bunların yerlerine tekrar devirmek üzere yenilerini kuran devri-

min bizzat kendi gidişatını açıklamaya yeterli olmadığı besbellidir. Devrimci olayların dinamiği, doğrudan doğruya, devrimden önce oluşmuş olan sınıfların psikolojilerindeki hızlı, yoğun ve coşkulu dönüşümler tarafından belirlenir.

Gerçekten, bir toplum, tıpkı bir zanaatkârın alet edevatını yenilemesi gibi, kurumlarını ihtiyaçları ölçüsünde değiştiremez. Tam tersine: pratikte, toplum üstünde taşıdığı kurumları ezeliyen kurulu şeyler gibi görür. Onlarca yıl boyunca, muhalefetin eleştirisi kitlelerin hoşnutsuzluğuna bir supap görevi görür ve bu da toplumsal rejimin istikrarının bir koşuludur: örneğin, ilke olarak, sosyal demokrat eleştirinin kazandığı değer böyledir. Hoşnutsuzları tutucu aklın cenderesinden kurtarmak ve kitleleri isyana sürüklemek için bireylerin veya partilerin iradesinden bağımsız, son derece istisnaî koşulların doğması gerekir.

Devrim sırasında kitlelerin görüş ve ruh hallerinde meydana gelen hızlı değişimler, dolayısıyla, insan psikolojisinin esneklik ve seyyaliyetinden değil, düpedüz ondaki derinlere kök salmış tutuculuktan ileri gelir. Fikirler ve toplumsal ilişkiler, bir tufan gibi kopup gelene dek, yeni nesnel koşulların tarihsel bakımdan gerisinde kaldığından, devrim sırasında sıçrama yapan fikirler ve coşkular, polis kafasıyla bakıldığında, basitçe "demagoglar"ın işi gibi görülür.

Kitleler devrime dört başı mamur bir toplumsal dönüşüm planıyla değil, artık eski rejime tahammül edemeyeceklerini gösteren ham bir duyguyla girişirler. Yalnızca sınıflarının önder çevreleri siyasal bir programa sahiptir, ama o da olaylar tarafından doğrulanmaya ve kitlelerce onaylanmaya muhtaçtır. Bir devrimin aslî siyasal süreci kesinlikle sınıfın toplumsal krizini ortaya koyduğu sorunların bilincine varması ve kitlelerin aktif olarak ardışık yaklaşıklıklar yöntemi uyarınca yön bulmalarından oluşur. Devrim sürecinin şu veya bu partinin daha aşırı başka partilerle ikâmesiyle pekişen farklı aşamaları, bu ileriye doğru atılış nesnel engellere toslayıp kırılmadığı müddetçe, kitlelerin sola doğru sürekli biçimde daha güçlü olarak itilmelerini yansıtır. Bu kırılma gerçekleştiğinde gericilik başlar: devrimci sınıfın bazı çevrelerinde hayal kırıklığı, kayıtsızların sayısında artış ve ardından, karşı-devrimci güçlerin pekişmesi. En azından eski devrimlerin izlediği şema böyledir.

Yalnızca kitleler içindeki siyasal süreçler yoluyla, hiç de bilmezden gelmediğimiz partiler ve önderlerin rolünü anlayabiliriz. Bunlar süreç içinde önemli olmakla birlikte özerk bir unsur oluşturmazlar. Yönetici bir örgüt olmazsa, kitlelerin enerjisi pistonlu bir silindir içinde sıkışmayan buhar misali uçup gider. Bununla birlikte, hareket silindir ya da pistondan değil, buhardan ileri gelir.

Devrim anında kitlelerin bilincinde meydana gelen değişmelerin incelenmesinde rastladığımız güçlükler çok barizdir. Ezilen sınıflar fabrikalarda, kışlalarda, köylerde ve kentte, sokaklarda tarih yaparlar. Ama yaptıkları şeyi yazıya kaydetme alışkanlıkları yoktur. Toplumsal coşkuların en yüksek gerilim noktasına ulaştıkları dönemler genelde seyre dalmaya ve tasvir yapmaya pek

yer bırakmazlar. Tüm ilham perileri, gazetecilik denen pleblerin ilham perisi bile, çok sağlam kanatları olmakla birlikte, devrim sırasında geçim sıkıntısı çekerler. Ama yine de tarihçinin durumu o kadar ümitsiz değildir. Alınmış olan notlar eksik, uyumsuz ve raslantısaldır. Fakat olayların ışığında, çoğu zaman bu bölük pörçük notlar alttan alta yürüyen sürecin yönünü ve ritmini tahmin etmeye el verirler. İyi ya da kötü, devrimci bir parti kitlelerdeki bu bilinç değişimlerini değerlendirerek taktiğini temellendirir. Bolşevizmin izlediği tarihsel yol, en azından kaba hatlarıyla, bu değerlendirmenin yapılabilir olduğuna tanıklık eder. Öyleyse niçin devrimci bir politikacının mücadelenin çalkantıları içinde yapabildiğini bir tarihçi geriye dönük olarak yapamasın?

Bununla birlikte, kitlelerin bilincinde cereyan eden süreçler ne özerk ne de bağımsızdır. İdealistlerin ve eklektiklerin pek hoşuna gitmese de, bilinç her halükârda varoluşun genel koşulları tarafından belirlenir. Şubat Devrimi'nin ve onun yerine geçen Ekim Devrimi'nin öncülleri Rusya'nın ekonomisi, sınıfları, devlet iktidarıyla birlikte içinde oluştuğu tarihsel koşullar içine, dış güçlerin onun üzerindeki etkisi içine yedirilmelidir. Madem geri bir ülkenin proletaryayı herkesten önce iktidara getirmesi tümüyle enigmatik görünüyor, öyleyse enigma sözcüğünü öncelikle söz konusu ülkenin özgün karakterinde, yani onu diğer ülkelerden ayırdeden şeyde aramak gerekir.

Rusya'nın tarihsel kendine özgüllükleri ve bunların özgül ağırlıklarının nitelikleri elinizdeki kitabın Rus toplumunun ve onun iç güçlerinin gelişmesinin özlü bir açıklamasını içeren ilk bölümlerinde ifade edilmişlerdir. Bu bölümlerin kaçınılmaz şematizminin okuyucuyu usandırmayacağını umarız. Okuyucu eserin geri kalan kısmında aynı toplumsal güçleri bu kez tümüyle eylem halinde bulacaktır.

Bu eser hiçbir şekilde kişisel anılara dayanmamaktadır. Yazarın da buradaki olaylara katılmış olması vesilesi onu, anlatımını sıkı bir denetimden geçirilmiş belgeler üzerinde kurma zorunluluğundan hiç de bağışık kılmıyordu. Yazar kendinden, bulunduğu yere olaylar tarafından zorunlu olarak sürüklenmesi ölçüsünde, "üçüncü şahıs" şeklinde bahsedecektir. Bu basit bir edebî biçim tercihi değildir: bir otobiyografi ya da hatıratta kaçınılmaz olan öznel tını bir tarih incelemesinde kabul edilemez bir şeydir.

Bununla birlikte, yazarın da bizzat mücadeleye katılmış olması, onun yalnızca bireysel ya da kolektif aktörlerin psikolojisini değil, olayların arasındaki iç bağıntıyı da kavramasını doğallıkla daha kolaylaştırmıştır. Bu avantaj bir şartla olumlu netice verebilirdi: gerek küçük gerekse büyük olaylarda, gerek olguların gerekse güdülerin ve efkârın açıklanmasında yalnızca hafızasının tanıklıklarına dayanmaması. Yazar, elinde olduğu kadarıyla, bu koşula uyduğunu zannediyor.

Geriye tek bir mesele kalıyor: yazarın bir tarihçi olarak sunduğu siyasal tutumunun yazarın olayların içindeki bir aktör olarak sahip olduğu bakış açısıyla

yetinmesi meselesi. Okuyucunun, tabiatıyla, yazarın hiç de saklama niyetinde olmadığı siyasal görüşlerini paylaşma zorunluluğu yoktur. Ama okuyucu bir tarih eserinin bir siyasal tutumun savunusu değil, devrimin gerçek sürecinin tamamen akla yatkın bir tasviri olmasını isteme hakkına sahiptir. Bir tarih eseri olaylar bir sayfadan diğerine zorunluluklarının doğallığı içinde seyrederse ancak hedefine ulaşmış sayılır.

Bunu başarmak için tarihçinin "tarafsızlığı" denen şeyin varlığı onsuz olunmaz bir gereklilik midir? Henüz hiç kimse bunun neden ibaret olduğunu açık seçik biçimde ortaya koyamadı. Devrimin "bir bütün olarak" ["*en bloc*"] ele alınması gerektiğini söyleyen Clemenceau'nun özlü sözü sık sık anılmakta; bu olsa olsa kafayı kuma gömmektir: aslen içinde bölünmeyi taşıyan bir bütünün nasıl taraftarı olunur? Clemenceau'nun bu sözü ona kısmen çok kararlı atalarından duyduğu belli bir utanç, kısmen de torunun bu ataların ruhları karşısında içine düştüğü maraz tarafından dikte edilmiştir.

Bir salon adamı olarak Büyük Devrim'e —bir başka deyişle Fransız ulusunun doğuşuna— onca iftiralar savurmuş olan, günümüz Fransa'sının gerici, ve dolayısıyla da değerli, tarihçilerinden biri, Louis Madelin, bir tarihçinin tehdit altındaki şehrin surlarına çıkıp muhasaracılarla muhasara edilenlere oradan bakması gerektiğini ileri sürüyor. Ona bakılırsa, ancak bu şekilde "uzlaştırıcı adaleti" sağlamak mümkün olur. Oysa, bizzat Bay Madelin'in eserleri gösteriyor ki, iki kampı birbirinden ayıran o surlara tırmansa bile, bunu ancak gericiliğin fenercisi olarak yapabilir. Ne mutlu ki, burada söz konusu olan eski zamanların kamplarıdır; zira devrim sırasında surlarda gezinmek son derece tehlikelidir. Öte yandan, tehlike anında, "uzlaştırıcı adalet"in babaları genelde evlerine kapanıp hangi tarafın zafere ulaşacağını beklerler.

Ciddî ve eleştiri duygusuna sahip okuyucunun ona içi zehir ve gerici kin dolu bir tas sunan aldatıcı tarafsızlığa ihtiyacı yoktur. Ona gereken, açık ve gizlenmemiş sempati ve antipatilerini ifade etmek için olguların namuslu bir incelemesine, olgular arasındaki gerçek ilişkilerin serimlenmesine, olaylar silsilesindeki rasyonelin ortaya çıkarılmasına dayanmaya çalışan bilimsel iyi niyettir. İşte tarihsel nesnellik ancak bu alanda mümkündür ve bu da tümüyle yeterlidir, çünkü tarihçinin güvencesini verdiği iyi niyetinden bağımsız olarak, tarihsel sürecin içsel yasalarının açığa çıkarılmasıyla teyit ve tasdik edilmiştir.

Elinizdeki eserin kaynakları sayısız gazete ve dergi gibi dönemsel yayından, bazıları elyazması şeklindeki, ama çoğu Moskova ve Leningrad'daki Devrim Tarihi Enstitüsü tarafından yayımlanmış hatırat, tutanak ve benzeri belgelerden oluşmaktadır. Metnin içinde okuyucuyu olsa olsa sıkacak referanslar vermenin gereksiz olduğunu düşündük. Bütünsel inceleme niteliğindeki tarih kitaplarından, özellikle *Ekim Devriminin Tarihi Üzerine Denemeler*'in (Moskova-Leningrad, 1927) iki cildinden yararlandık. Hepsi aynı değerde ol-

mamakla beraber, farklı yazarlar tarafından kaleme alınan bu denemeler, her halükârda, olaylara dair zengin belgesel kaynaklar içerirler.

Eserde verilen tarihlerin hepsi eski takvime göredir, yani bugün Sovyetler tarafından da kabul edilmiş olan evrensel takvimden on üç gün önce gelirler. Yazar Devrim sırasında yürürlükte olan takvimi izlemek zorunda kalmıştır. Gerçekte tarihleri çağdaş usule çevirmek çok zor bir iş değildi. Ama kimi güçlükleri ortadan kaldıracak olan bu işlem daha büyük yenilerine yol açacaktı. Monarşinin devrilmesi Tarih sayfalarına Şubat Devrimi adıyla yazıldı. Oysa Batı takvimine göre bu olaylar Martta cereyan etmiştir. Geçici Hükûmetin emperyalist politikasına karşı düzenlenen kimi silahlı gösteriler tarihte "Nisan Günleri" adıyla kaydedilmiştir, oysa ki yine Batı takvimine göre bu eylemler Mayıs ayında yer almış oluyor. Arada kalan diğer tarihlerde meydana gelen olaylar üzerinde hiç durmayarak, sadece şunu belirtelim ki, Ekim Devrimi de Avrupa'ya göre Kasımda cereyan etmiştir. Görüldüğü gibi, takvim bile olayların rengine bürünmüştür ve tarihçi de küçük aritmetik işlemler yaparak devrimin takviminden sıyrılamaz. Bu bakımdan, isteriz ki, okuyucu da Bizans takvimini ortadan kaldırmadan evvel Devrimin onu muhafaza etmeye çalışan kurumları lağvetmek zorunda kaldığını hatırlasın.

Principo, 14 Kasım 1930.
Lev Troçki

I. Cilt

Çarlığın Devrilmesi: Şubat Devrimi

Bölüm I

Rusya'nın Gelişmesinin Kendine Özgülükleri

Rusya tarihinin aslî ve en kalıcı özelliği, netice olarak geri bir ekonomi, ilkel bir toplumsal yapı ve düşük bir kültür düzeyine sahip olan ülkenin gösterdiği evrimin yavaşlığıdır.

Sert bir iklime sahip, gündoğusundan esen rüzgârlara ve Asya'dan gelen göç akınlarına açık, uçsuz bucaksız bir düzlükte yaşayan nüfus bizzat doğa tarafından ezelî bir durağanlığa mahkum edilmiştir. Göçebelere karşı mücadele neredeyse XVII. yüzyıl sonuna dek sürdü. Kışın kırağı, yazın da kuraklık getiren rüzgârlara karşı mücadeleyse günümüzde bile sürüyor. Tarım —her türlü gelişmenin temeli— ekstansif üretim yöntemleriyle yapılıyordu: Kuzey'de koca koca ormanlar budanıyor ve yakılıyor; Güney'deyse bakir bozkırlar har vurup harman savuruluyordu. Doğaya derinlemesine değil, enlemesine hükmediliyordu.

Batı'da Barbarlar Roma uygarlığının harabeleri üzerine yerleşip inşaat malzemesi olarak antik taşları kullanırlarken, Doğu'da Slavlar o bedbaht düzlükleri üzerinde hiçbir miras bulamadılar: seleflerinin düzeyi kendilerininkinden de aşağıydı. Kısa bir süre sonra doğal sınırlarına toslayan Batı Avrupa'dakihalklar sanayi kentlerinin iktisadî ve kültürel yerleşimlerini yaratıyorlardı. Daha yeni yeni kabına sığamamaya başlayan Doğu düzlüğündeki nüfussa ya ormanların derinliklerine dalıyor ya da uca, bozkıra göç ediyordu. En girişimci köylü unsurları Batı yakasında kentli, zanaatkâr, tüccar haline geliyorlardı. Doğu'daysa, kimi aktif, gözüpek unsurlar tüccar haline gelse de, çoğu Kazak [*Kozak*], sınır muhafızı veya kolon oluyordu. Batı'da yoğun bir biçimde yaşanan toplumsal farklılaşma süreci Doğu'da gecikiyor ve yayılma sayesinde sulandırılıyordu. I. Petro'nun çağdaşı Vico "Moskof Çarı —hıristiyan olmakla birlikte— tembel zihniyetli insanlara hükmediyor" diye yazıyordu. Moskof Çarlığı uyruklarının tembel zihniyeti iktisadî evrimin ağır ritmini, sınıflar arasındaki ilişkilerin biçimden yoksunluğunu, iç tarihin fukaralığını yansıtıyordu.

Mısır, Hindistan ve Çin'deki antik uygarlıklar yeterince özerk bir karaktere sahiptiler ve üretim imkânları ne denli vasat olsa da, neredeyse bu ülkelerdeki

sanat erbabının eserlerindeki ayrıntılar kadar gelişmiş bir toplumsal ilişkiler ağı kurabilmek için yeterli zamana sahip olmuşlardı. Rusya ise Avrupa ile Asya arasında yalnız coğrafyasıyla değil, toplumsal hayatı ve tarihiyle de bir ara durumu simgeliyordu. Batı Avrupa'ya benzemiyordu ama Asyavari Doğu'dan da farklıydı. Kimi zaman birine kimi zaman da diğerine doğru, çeşitli zamanlarda, çeşitli özellikleri itibariyle yaklaşıyordu. Doğu, Rus devletinin kurulmasında önemli bir unsur olan Tatar boyunduruğunu dayattı. Batı ise hem bir öğretmen hem de daha da korkunç bir düşman oldu. Rusya'nın kendini Doğu modeline uygun olarak inşa etmesi mümkün olmadı, çünkü her zaman Batı'nın askerî ve iktisadî baskısına boyun eğmek zorunda kaldı.

Eski tarihçiler tarafından reddedilen feodalitenin Rusya'daki varlığı yakın zamanlarda yapılan incelemelerle tartışmasız bir şekilde kanıtlanmıştır. Dahası da var: Rusya'daki feodalitenin temel unsurları bizzat Batı'da varolanlarla aynıdır. Fakat bizzat Rusya'da feodal bir dönemin yaşanmış olduğu gerçekliğinin ancak uzun bilimsel tartışmalardan sonra ortaya konabilmiş olması bile Rus feodalitesinin olgunlaşmadan doğduğunun, eciş bücüşlüğünün ve feodal kültürün şaheserleri bakımdan fakirliğinin yeterli kanıtıdır.

Geri bir ülke ileri ülkelerin maddî ve ideolojik kazanımlarını sahiplenir. Ama bu demek değildir ki, onların geçmişte geçtikleri tüm aşamaları bir bir geçerek bu ülkeleri kölece izler. Tarihin çevrimsel olarak tekerrürü kuramı —Vico ve, bilâhare, tilmizlerince savunulan— eski, kapitalizm öncesi kültürlerin kısmen kapitalist gelişmenin ilk tecrübelerine dair yaptıkları çevrimsel tasvir gözlemine dayanır. Tüm bu gelişme sürecinin biraz kıyıda köşede kalmış, biraz tali niteliği gerçekten kültürel evrelerin yepyeni alanlardaki kimi tekrarlarını da içerir. Bununla beraber, kapitalizm bu koşulların aşıldığının bir göstergesidir. O insanlığın gelişmesinin evrenselliğini ve sürekliliğini hazırlamış ve, bir anlamda, gerçekleştirmiştir. Bu nedenle diğer ulusların gelişme biçimlerinin tekerrürü ihtimal dışıdır. İleri ülkelerin çekicisinin peşine takılmak zorundaki geri bir ülke sıraya uymaz: tarihsel olarak geri bir durumun sunduğu imtiyaz —böyle bir imtiyaz varittir— bir halka, bir dizi ara aşamayı atlayarak, daha zamanı gelmeden önce, yaratılan her şeye ulaşma imkânı tanır, ya da daha doğrusu, onu buna zorlar. Yabanıllar, geçmişte o silahları birbirinden ayırdeden mesafeyi katetmeksizin, ok ve yayı bırakıp tüfeğe geçerler. Amerika'yı sömürgeleştiren Avrupalılar tarihe yeniden başlamadılar. Almanya ya da ABD iktisadî bakımdan İngiltere'nin önüne geçmişlerse, bu kapitalist evrimlerindeki gecikme yüzündendir. Buna mukabil, tıpkı MacDonald ve dostlarının küçük beyinlerinde olduğu gibi, Britanya kömür sanayisindeki muhafazakâr anarşi de İngiltere'nin kapitalizmde uzun bir süre boyunca hegemonyaya sahip olduğu bir geçmişin bedelinden başka bir şey değildir. Tarihsel bakımdan geri bir ulusun gelişmesi, zorunlu olarak, tarihsel sürecin farklı evrelerinin özgün bir kombinasyonuna yol açar. Betimlenen bu yörünge bütünsel olarak düzensiz, karmaşık ve bileşik bir niteliğe bürünür.

Ara aşamaların üzerinden atlama imkânı, şurası iyi bilinsin ki, mutlaka gerçekleşecek bir şey değildir; sonuçta o da ülkenin iktisadî ve kültürel kapasiteleriyle sınırlanmıştır. Dolayısıyla, geri bir ülke daha ilkel olan kültürüne uyarlamak için dışarıdan hazırlop aldığı şeyleri sık sık çarçur eder. Bu durumda, söz konusu özümleme sürecinin kendisi çelişkili bir niteliğe bürünür. Böylece, I. Petro zamanında, başta savaş ve imalât yöntemleri konusunda olmak üzere, Batı'nın teknik ve bilgi unsurlarının devreye sokulması temel emek örgütlemesi biçimi olarak serfliği kuvvetlendirmiştir. Avrupa'dan alınan silahlar ve yine Avrupa'dan alınan borçlar —daha yüksek kültürün kaçınılmaz sonuçlarıdır bunlar— ülkenin gelişmesini frenleyen Çarlığın güçlenmesine yol açmıştır.

Rasyonel tarih yasasının çok bilmiş şematizmlerle hiçbir ortak yanı yoktur. Tarihsel sürecin en genel yasası olan ritmin eşitsizliği geri ülkelerin mukadderatlarında çok daha güçlü ve karmaşık bir şekilde ortaya çıkar. Dış zorunlulukların kamçısı altında, geri kalmış olan hayat sıçramalarla ilerlemek mecburiyetindedir. Bu ritimlerin eşitsizliği evrensel yasasından, değişik aşamaların birbirine yaklaşması, farklı evrelerin birleşmesi, arkaik biçimlerin en modern biçimlerle alaşımı anlamında, daha uygun bir tanımlamanın yokluğunda *bileşik gelişme yasası* diye adlandırabileceğimiz bir başka yasa doğar. Kuşkusuz tüm maddî içeriğiyle birlikte anlaşılmak kaydıyla, bu yasaya başvurmadan genel olarak uygarlığın ikinci, üçüncü ya da onuncu sırasındaki ülkelerin olduğu gibi, Rusya'nın da tarihini anlamak mümkün değildir.

Zengin Avrupa'nın baskısı altında, Rus devleti Batı'ya kıyasla kamusal servetin göreli olarak çok daha büyük bir kısmını yutuyordu ve böylelikle de halk kitlelerini yalnızca çifte bir yoksulluğa mahkum etmiyor, aynı zamanda varlıklı sınıfların temellerini de zayıflatıyordu. Bununla bilikte, varlıklı sınıfların desteğine de muhtaç olan devlet bunların oluşması için hem baskı uyguluyor hem de yeni düzenlemeler getiriyordu. Sonuçta, ayrıcalıklı, bürokratlaşmış sınıflar hiçbir zaman boylu boyunca ayağa dikilemediler ve Rus devleti gittikçe Asya'nın despotik rejimlerine daha çok yaklaştı.

Moskof Çarlarının XVI. yüzyıldan itibaren resmen kabul ettikleri Bizans otokratik sistemi Saray soylularının (*dvoryane*) yardımıyla büyük feodallere, yani *boyar*'lara baş eğdiriyor ve kendini Peterburg imparatorlarının mutlakiyetçi monarşisi haline getirmek için köylü sınıfını saraylılara serf yaparak hizmetine bağlıyordu. Tüm bu süreçteki gecikmişliği XVI. yüzyılda doğup, XVII. yüzyılda yerleştirilen serflik hukukunun ancak XVIII. yüzyılda serpilmesi ve de henüz 1861'de resmen ilga edilmesi olgusu yeterince örnekler.

Soyluluktan sonra, ruhban sınıfı da Çarlık otokrasisinin oluşmasında gözden kaçırılamayacak bir rol oynamıştır, ama onun rolü ancak bir memuriyetten ibarettir. Ortodoks Kilisesi Rusya'da Katolik Kilisesinin Batı'daki egemen gücüne hiçbir zaman yükselememiştir: otokratlar nezdinde manevî bir hizmetkârlıkla yetinmiş ve bu alçakgönüllülükten kendine bir gurur payı çıkartmıştır. Pisko-

pos ve Metropolitlerin yalnızca sivil otoritenin astları olmak sıfatıyla belli bir iktidar güçleri vardı. Her yeni Çar başa geçtiğinde Patrik de değişirdi. Payitaht Peterburg'a nakledildiğinde, Kilise'nin devlete bağımlılığı daha da arttı. İki yüz bin laik papaz ve keşiş, topluca, bir tür inanç polisi niteliğiyle, bürokrasisinin bir kesimini oluşturuyordu. Bunun karşılığında, Ortodoks ruhbanın iman alanındaki tekeli, toprakları ve gelirleri devletin polis gücünün koruması altındaydı.

Geri bir ülkenin Mesihçiliği olan Slavofil öğreti felsefesini Rus Halkı ve Kilisesinin son derece demokrat olduğu, oysa ki resmî Rus Devletinin I. Petro tarafından ihdas edilen bir Alman bürokrasisi olduğu fikri üzerine kurmuştu. Marx bu konuda şunu söylemişti: "Öyle ki, sanki geri köleler zorunlu çıraklıktan geçmek için daha uygar başka kölelerin her zaman yardımına muhtaç değillermiş gibi, Tötonya'nın damızlık eşekleri de II. Friedrich'in Fransızlar üzerinde uyguladığı despotizmi sorumlu tutarlar." Bu özlü saptama yalnızca eski Slavofil felsefeyi değil, çok çağdaş "ırkçı" keşifleri de onikiden vurmakta.

Yalnızca Rus feodalitesinin değil, tüm eski Rusya tarihinin de belirleyici özelliği olan fukaralık en çarpıcı ifadesini zanaatkâr ve tüccar merkezleri olarak gerçek tipte ortaçağ kentlerinin bulunmayışında bulur. Rusya'da zanaatkârlık kendini tarımdan ayrıştırmayı başaramadı ve küçük yerel sanayiler (*kustari*) olma niteliğini korudu. Eski zamanların Rus kentleri ticarî, idarî, askerî ve soylu mülk sahiplerinin ikâmet ettikleri merkezlerdi, dolayısıyla üretim değil, tüketim merkezleriydi. Hansa Birliğiyle irtibat halindeki ve Tatar boyunduruğuyla karşılaşmayan Novgorod bile sanayi değil, yalnızca bir ticaret kentiydi. Küçük kırsal sanayilerin ülkenin değişik bölgeleri arasında salkım saçak dağılmasının geniş bir ölçeğe yayılan ticarî aracılık hizmetlerine talebi artırdığı doğrudur. Ama gezici tüccarlar toplumsal hayatta hiçbir şekilde Batı'da zanaatkâr, tüccar, sanayici şirketlerinin, kırsal periferisine kopmaz derecede bağlı olan küçük ve orta burjuvazisinin işgal ettiğine benzer bir yer tutmuyorlardı. Dahası, ana Rus ticaret yollarının vardığı durak yüzyıllardır yabancı ticarî sermayeye önder bir rol yükleyen ve Rus tüccarın Batı kentleri ile Rus köyü arasında aracı olduğu tüm ticarî hareketlere bir yarı-sömürge karakteri veren yurtdışıydı. Bu tarz iktisadî ilişkiler Rusya'da kapitalist dönemin başlamasına kadar gelişmeye devam ettiler ve en yüksek ifadelerini emperyalist savaşta buldular.

Rus kentlerinin önemsizliği Asya tipi bir devletin gelişmesine en fazla katkı yapan etmendi ve özellikle bir Dinî Reform, yani feodal ve bürokratik Ortodoksluğun yerine Hıristiyanlığın daha modern, burjuva toplumunun ihtiyaçlarına uyarlanmış bir çeşitlemesini geçirme olasılığını dışarıda bırakıyordu. Devlet Kilisesine karşı verilen mücadele, aralarında en güçlüsü Eski İnançlılar [*staroobryatsı*] olan çeşitli köylü mezheplerinin oluşturulmasının ötesine geçemedi.

Büyük Fransız Devrimi'nden yaklaşık on beş yıl evvel Rusya'da Urallarda bir Kazak [*Kozak*], köylü ve serf-işçi hareketi —Pugaçov İsyanı diye adlandı-

rılan— patlak verdi. Bu korkunç halk ayaklanmasının devrime dönüşmesini engelleyen neydi? Bir Üçüncü Zümre. Nasıl köylerdeki dinî tarikatlar bir Reform'a varamamışlarsa, kentlerin sınaî demokrasisi olmaksızın, köylü savaşı da devrime dönüşemezdi. Pugaçov isyanının sonucu, tam tersine, tehlike anında bir kez daha gerçek yüzünü gösteren, soyluluğun çıkarlarının koruyucusu bürokratik mutlakiyetçiliğin pekişmesi oldu.

Biçimsel olarak I. Petro devrinde başlamış olan ülkenin avrupalılaşması, bir sonraki yüzyıl boyunca, giderek yönetici sınıf, yani soyluluk için bir ihtiyaç haline geldi. 1825 yılında, bu kasta mensup aydınlar, işbu ihtiyacı siyasal anlamda genelleştirerek, otokrasiyi sınırlamak amacıyla işi askerî bir komplo düzenlemeye dek vardırdılar. Gelişen Avrupa burjuvazisinin itkisiyle, soyluluğun ileri unsurları eksikliği duyulan bir Üçüncü Zümre rolü oynamaya çalışıyorlardı. Bununla birlikte, niyetleri liberal rejimi kast egemenliklerinin temelleriyle birleştirmekti ve bu nedenle de her şeyden çok köylüleri ayaklandırmaktan çekiniyorlardı. Söz konusu fesatın parlak ama tecrit olmuş, daha çarpışmaya girmeden yaralanan bir grup subayın eseri olarak kalmış olması şaşırtıcı değildir. İşte Dekabristlerin isyanının anlamı budur.

Kendi kastları içinde serf emeğinin özgür ücretlilikle değiştirilmesi konusunda ilk inadı gösterenler fabrika sahibi soylulardı. Rus buğday ihracatının artması da burada bir itki sağlamıştı. 1861'de, soylu bürokrasi, liberal mülk sahiplerine dayanarak, köylü reformunu yürürlüğe soktu. Güçsüz durumdaki burjuva liberaller bu operasyona ancak uysal koro elemanı niteliğiyle eşlik ettiler. Çarlığın Rusya'nın temel sorununu —tarım meselesi— Prusya monarşisinin izleyen onyılda Almanya'nın temel sorununu —ulusal birleşme— çözmek için başvurduğundan daha pinti ve sinsice yöntemlerle çözdüğünü söylemek bile gereksiz. Bir sınıfın, bir başka sınıfı ilgilendiren meselelere bir çözüm bulma görevini üstlenmesi de zaten geri ülkelere mahsus ilginç bileşimlerden biridir.

Bu bakımdan, bileşik evrim yasası kendini en iyi Rus sanayisinin tarihi ve niteliğinde ortaya koyar. Geç doğan Rus sanayisi ileri ülkelerin izlediği rotayı yeni baştan takip etmemiş, geri durumunu en modern gerçekliklerle uyumlaştırarak yola arada bir yerden girmiştir. Bir bütün olarak Rusya'daki iktisadî gelişme lonca zanaatları ve manüfaktür çağlarını atlarken, çoğu sanayi dalı da kısmen, Batı'da onlarca yıla mal olmuş kimi teknik aşamaları atlamıştır. Bilahare Rus sanayisi bazı dönemlerde son derece hızlı bir biçimde gelişmiştir. Birinci devrimden savaşa dek, Rusya'nın sanayi üretimi yaklaşık iki kat artmıştı. Bu durum kimi Rus tarihçilerine geri kalmışlık ve yavaş büyüme efsanesini artık terketmek gerektiği sonucuna varmak için yeterli bir mazeret gibi görünmüştür.[1] Gerçekteyse, bu denli bir hızlı gelişme imkânı düpedüz, ne yazık ki (!)

1) Buradaki deyiş Profesör M. N. Pokrovskiy'e aittir. Cildin sonundaki Ek I'e bakınız. [Yazarın notu]

eski rejimin tasfiyesine dek süren ve bu rejimin en önemli mirası olarak günümüze dek ayakta kalan, geri kalmışlıktan kaynaklanıyordu.

Bir ulusun iktisadî düzeyi temelde, kendi de ayrıca sanayinin ülkenin genel ekonomisi içindeki yoğunluğuna bağlı olan, emek üretkenliğiyle ölçülür. Savaşın arifesinde, Çarlık Rusyası refahının doruklarına ulaşmışken, kişi başına millî gelir ABD'de ölçülenin sekiz ilâ on kat altındaydı. ABD'de her bir çifçiye karşılık 2,5 sanayi işçisi düşerken, Rusya'da çalışan nüfusun beşte dördünün tarımla uğraştığı düşünülürse, bunda şaşılacak bir yan yoktur. Rusya'da savaşın arifesinde, her 100 kilometre kareye 400 metre demiryolu düştüğünü, oysa Almanya'da aynı alana 11,7 kilometre ve Avusturya-Macaristan'da da 7 kilometre düştüğünü ekleyelim. Diğer karşılaştırmalı rakamlar da aynı durumu ele veriyordu.

Fakat bileşik gelişme yasasının kendini en güçlü şekilde dışa vurduğu saha, daha önce de söylediğimiz gibi, ekonomi alanında yer alır. Köylü tarımı devrime kadar büyük kısmı itibariyle hemen hemen XVII. yüzyıl düzeyinde kalsa da, Rus sanayisi, tekniği ve kapitalist yapısıyla, ileri ülkelerin düzeyinde bulunuyordu ve hattâ bazı bakımlardan onları geçmişti bile. İşgücünün yüz kişiyi geçmediği küçük boy işletmeler 1914 yılında ABD'de toplam sanayi işçilerinin % 35'ini istihdam ederken, bu oran Rusya'da sadece % 17,8'di. Yüz ilâ bin işçi çalıştıran orta ve büyük boy işletmelerin yaklaşık özgül ağırlıklarının aynı olduğu gerçeğinden yola çıkarsak, binden fazla işçi çalıştıran dev şirketlerin her biri ABD'de toplam işçi sayısının % 17,8'ini istihdam ederken, Rusya'da bu oran % 41,4'tü! Dahası, belli başlı sanayi bölgelerinde oran daha da yüksekti: Petrograd bölgesinde % 44,4 ve Moskova bölgesinde % 57,8. Karşılaştırma Rus sanayisi ile İngiliz veya Alman sanayisi arasında da yapılsa aynı sonuca ulaşılıyordu. Tarafımızdan ilk kez 1908 yılında saptanan bu durum geri Rus ekonomisi şeklindeki kaba tasavvurla pek uyuşmuyordu. Yine de, bu durum geri kalmışlık niteliğine halel getirmekten çok, bu geri kalmışlığın olsa olsa diyalektik bir tamamlayıcısıydı.

Rusya'da, sanayi sermayesiyle banka sermayesinin kaynaşması da, belki de başka hiçbir ülkede eşi görülemeyecek denli tam biçimde gerçekleşmişti. Ama bankaların emrine giren Rus sanayisi böylece fiilen Batı Avrupa para piyasasının emrine girmiş olduğunu gösteriyordu. Ağır sanayi (metal işleme, kömür, petrol) hemen hemen tümüyle kendi kullanımı için Rusya'da bir ihtisas bankacılığı ve aracı bankacılık ağı kurmuş olan yabancı sermayenin denetimindeydi. Hafif sanayi de aynı yolda yürüyordu. Yabancılar toplam olarak Rusya'da yatırılmış sermayenin yaklaşık % 40'ına sahiplerken, bu oran sürükleyici sanayi dallarında kayda değer ölçüde daha yüksekti. Hiç abartmasız, Rus bankaları, fabrikaları ve imalat tesislerinin ihraç ettikleri hisse senetlerinin denetim portföyü yurtdışındaydı ve İngiltere, Fransa ve Belçika'nın sermaye iştirakleri Almanya'nınkilerin neredeyse iki katı kadardı.

Rus sanayisinin içinde oluştuğu koşullar, bu sanayinin bizatihi yapısı ülke burjuvazisinin toplumsal karakterini ve siyasal fizyonomisini belirlediler. Bizzat sanayideki çok güçlü temerküzün kendisi kapitalizmin yönetici kesimleriyle halk kitleleri arasında hiçbir ara hiyerarşi bulunmadığının kanıtıydı. Buna ek olarak, sanayi, banka ve taşımacılık sektörlerinin en önemli şirketlerinin yabancıların mülkiyetinde bulunuyor olması yalnızca bunların Rusya üzerinden büyük kârlar sağlamalarına ve diğer ülke parlamentoları nezdinde siyasal nüfuzlarını artırmalarına yol açmıyor, aynı zamanda Rusya'da parlamenter bir rejim için mücadeleyi desteklemek yerine sık sık kösteklemelerine de neden oluyordu. Bu konuda Fransa'nın resmen oynadığı iğrenç rolü anımsamak yeterli olacaktır. Rus burjuvazisinin siyasal tecrit olmuşluğunun ve halkın çıkarlarına aksi yöndeki tutumunun temel ve kuşkuya yer bırakmayan sebepleri işte bunlardı. Rus burjuvazisi, tarihinin şafağında, bir Reform gerçekleştirmek için yeterince olgunluk gösteremediyse de, zamanı gelip çattığında, devrime önderlik etmek için fazlasıyla olgunlaşmıştı.

Ülkenin evriminin bütününe bakıldığında, Rus işçi sınıfının içinden çıktığı havuz lonca zanaatkârlığı değil, kırsal kesimdi; yani kent değil, köydü. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Rus proletaryası yüzyıllar boyunca, İngiltere'de olduğu gibi, geçmişin üzerine yıktığı yükü iteleyerek, adım adım oluşmadı, tersine sıçramalarla, durumlar, bağlantlar, ve ilişkilerin ani değişimleriyle ve daha dün varolanla şiddetli kopmalar yaşayarak gelişti. Rus işçileri devrimci düşüncenin en cüretkâr çıkarsamalarınaişte bu şekilde —yani Çarlığın yoğunlaşmış baskı rejimi çerçevesinde—, tıpkı geri kalmış Rus sanayisinin kapitalist örgütlenmenin son sözünü bir çırpıda kavraması gibi, ses verir hâle geldi.

Rus proletaryası o kısa ömrüne yeniden başlamak üzere sık sık köklerine geri dönmek zorunda kaldı. Özellikle Peterburg'da olmak üzere, metalürji sanayisinde köyünden tümüyle kopmuş, otantik kökenli proleter unsur billûrlaşırken, Urallarda hâlâ yarı-köylü vaziyetteki yarı-proleter tip egemendi. Kırsal alanın her yıl tüm sanayi merkezlerine sağladığı işgücü akımı proletarya ile onun içinden çıktığı toplumsal havuz arasındaki teması yeni baştan kuruyordu.

Burjuvazinin siyasal çapsızlığı doğrudan doğruya onun proletarya ve köylülerle olan ilişkilerinin niteliğince belirleniyordu. Burjuvazi günlük hayatta kendisine öfkeyle karşı koyan ve daha çok erkenden hedeflerine daha genel bir anlam yüklemeyi öğrenen işçileri ardından sürüklemeyi başaramıyordu. Diğer taraftan, burjuvazi toprak sahipleriyle çakışan çıkarları yüzünden ve en ufak bir yanlışta bizzat mülkiyetin varlığını sarsmaktan korktuğu için, köylü sınıfını da ardından sürüklemekten acizdi. Eğer devrimin Rusya'da patlak vermesi gecikmişse, bu sadece kronolojik bir sorun değildi: sebep aynı zamanda ülkedeki toplumsal yapıda yatıyordu.

İngiltere Püriten devrimini tamamladığında, ülke nüfusu yarım milyonu Londra'da olmak üzere, beş milyon beş yüz bin canı geçmiyordu. Fransa devri-

mini yaptığında, toplam yirmi beş milyonluk nüfusun yalnızca yarım milyonu Paris'te yaşıyordu. XX. yüzyılın başında Rusya yaklaşık yüz elli milyon kişiden oluşuyordu ve bunun sadece üç milyondan birazfazlası Petrograd ve Moskova'da meskûndu. Bu gibi karşılaştırmalı rakamlar çok daha önemli başka toplumsal benzemezliklere de işaret eder. Yalnızca XVII. yüzyıl İngiltere'si değil, XVIII. yüzyıl Fransa'sı da bugün bildiğimiz proletaryayı henüz tanımıyordu. Oysa Rusya'da, kentler ve köyler dahil, tüm çalışma alanlarındaki işçi sınıfı daha 1905'de en az on milyon candan oluşuyordu ki, bu da aileler temelinde ele alınırsa, yirmi beş milyon kişiyi temsil eder; yani Büyük Devrim sırasındaki Fransa nüfusundan daha fazla bir sayıyı. Cromwell'in ordusunu oluşturan basit zanaatkârlar ve bağımsız köylülerden yola çıkıp, Paris'li baldırı çıplaklardan geçerek, Peterburg sanayi proletaryasına varıncaya dek devrim toplumsal mekanizmasını, yöntemlerini ve ardından da hedeflerini köklü biçimde değiştirmiştir.

1905 yılındaki olaylar 1917'deki iki devrimin —Şubat ve Ekim— öndeyişiydi. Öndeyiş oyunun tüm unsurlarını içinde barındırıyordu, ama bunlar henüz ete kemiğe bürünmemişti. Rus-Japon savaşı Çarlığı fena halde sarsmıştı. Kitle hareketini bir korkutma malzemesi gibi kullanan liberal burjuvazi muhalefetiyle monarşiyi alarma geçirdi. Burjuvaziden ayrı kalarak, hatta zaman zaman ona karşı koyarak, işçiler ilk kez bu sırada ortaya çıkan *sovyetler* (konseyler) içinde örgütlendiler. Köylülük çok büyük yüzölçümlerine ulaşan bir alan üzerinde toprak derdiyle ayaklanıyordu. Köylülerin yanısıra ordudaki devrimci erler de, devrimin nefesinin en güçlü olduğu sırada, monarşinin iktidarını açıkça tartıştıkları sovyetlere doğru yöneldiler. Bununla beraber, devrimci güçler ilk kez temayüz ediyorlardı ve ne tecrübeleri ne de kendilerine güvenleri vardı. Tacı sarsmanın yetmeyeceği, onu devirmek gerektiği belirgin hale gelir gelmez liberaller açıkça devrimden koptular. Kayda değer büyüklükteki demokrat aydın gruplarını peşisıra sürükleyen burjuvazinin halktan bu ani kopuşu monarşinin orduyu bölme işini ve sadık birlikleri seçip alarak işçi ve köylülere karşı kanlı bir bastırma hareketine girişmesini kolaylaştırdı. Bir kaç yara bere alsa da, Çarlık 1905 sınavından canlı ve güçlenerek çıktı.

Öyleyse, tarihsel gelişmenin, öndeyişle oyunun kendisi arasında kalan on bir yıl zarfında, güçler ilişkisinde yol açtığı değişiklikler neler olmuştur? Çarlık rejimi bu dönemde tarihin isterleriyle giderek daha fazla çelişen bir konuma sürüklendi. Burjuvazi iktisadî bakımdan daha da güçlenmişti, ama görmüş olduğumuz gibi, gücü sanayinin daha fazla yoğunlaşması ve yabancı sermayenin rolünün artması üzerinde yükseliyordu. 1905 yılındaki olaylardan çıkardığı derslerin etkisiyle, burjuvazi daha muhafazakâr ve daha şüpheci bir hale geldi. Zaten ihmal edilebilir bir çaptaki küçük ve orta burjuvazi daha da daraldı. Demokrat aydınların genel olarak istikrarlı bir toplumsal tabanları yoktu. Geçici olarak belirli bir siyasal etkide bulunabilirlerdi, ama bağımsız bir rol oynayamazlardı: aydınların burjuva liberalizmi karşısındaki bağımlılığı olağanüstü

derecede ağırlaştı. Bu koşullar altında, köylü sınıfına bir program, bir bayrak, bir doğrultu verebilecek durumda olan yalnızca genç proletarya vardı. Proletaryanın bu şekilde önüne gelip duran devasa sorunlar halk kitlelerini hemen içine alabilecek ve onları işçilerin önderliği altında devrimci bir eylemde bulunabilir hale getirebilecek özel bir devrimci örgütün hiç vakit kaybetmeden kurulmasını zorunlu kılıyordu. 1905 yılının sovyetleri böylece 1917'de müthiş bir gelişme gösterdi. Burada şunu da belirtelim ki sovyetler basitçe Rusya'nın tarihsel bakımdan geriliğine bağlı bir oluşum olmayıp, bileşik bir gelişmenin sonucudurlar; öyle ki en fazla sanayileşmiş Almanya gibi bir ülkenin proletaryası dahi 1918-1919'daki devrimci yükseliş döneminde sovyetlerin dışında bir başka örgütlenme biçimi bulamamıştır.

1917 devriminin acil hedefi bürokratik monarşinin devrilmesiydi. Ama, şimdiki devrimde temayüz eden belirleyici unsurun yoğunlaşmış bir sanayi temelinde oluşmuş, yeni bir örgüt ve yeni mücadele yöntemleriyle teçhiz edilmiş yeni bir sınıf olması noktasında, eski burjuva devrimlerinden ayrılıyordu. Bileşik gelişme yasası burada en yüksek ifadesini bulmaktadır: çürümüş ortaçağ yapılarını yıkmak üzere yola çıkan devrim, bir kaç ay zarfında, başında komünist parti olmak üzere, proletaryayı iktidara getirmiştir.

Böylece, başlangıçtaki görevleri itibariyle, Rus Devrimi demokratikti. Ama siyasal demokrasi sorununu yeni bir biçimde ortaya koyuyordu. İşçiler, içine askerleri ve kısmen de köylüleri alarak, tüm sovyetler ülkesini kuşatırlarken, burjuvazi Kurucu Meclisin toplanıp toplanmayacağını tartışarak pazarlığa devam ediyordu. Olayların açıklamasını yaptığımızda bu mesele daha somut biçimde önümüze çıkacak. Burada devrimci fikir ve biçimlerin tarihsel olarak dizilmesinde sovyetlerin yerine işaret etmek istiyoruz sadece.

XVII. yüzyılın ortasında burjuva devrimi İngiltere'de bir Dinî reform kisvesi altında olup bitmişti. Belli bir dua kitabına bağlı olarak ibadet etme hakkı için mücadele krala, aristokrasiye, piskopos ve kardinallere ve Roma'ya karşı yürütülen mücadeleyle özdeşleşti. Presbiteryenler ve püritenler kuvvetle yeryüzündeki çıkarlarını İlâhî Esirgeyicinin sarsılmaz emrine soktuklarına inanıyorlardı. Yeni sınıfların uğruna savaştıkları amaçlar, zihin yapılarında, Kutsal Kitap'ın metinleri ve kilise ayinleriyle kopmaz biçimde birbirine karışıyordu. Denizaşırı göç edenler kendileriyle birlikte bu kanla doğrulanmış geleneği götürüyorlardı. Anglo-Saksonların sunduğu Hıristiyanlık tefsirlerinin istisnaî canlılığı buradan kaynaklanır. Bugün dahi, Büyük Britanya'lı "sosyalist" papazların, korkaklıklarını, XVII. yüzyıl insanlarının cesaretlerini haklı çıkarmak için başvurdukları büyülü metinlere dayandırdıklarını görüyoruz.

Reform'un üzerinden atlayan Fransa'da Katolik Kilisesi, devlet kilisesi olma sıfatıyla, burjuva toplumunun amaçlarının ifadesini ve haklı çıkarılmasını artık kutsal kitap metinlerinde değil, demokratik soyutlamalarda bulan devrime dek hayatta kalmayı başardı. Fransa'nın bugünkü yöneticilerinin Jakobinizme

duydukları nefret ne olursa olsun, gerçek şu ki, özellikle Robespierre'in kararlı eylemi sayesinde, geçmişte eski toplumu havaya uçurmuş olan formüllerle bugün hâlâ muhafazakâr egemenliklerini gizleme imkânına sahipler.

Her büyük devrim burjuva toplumunun yeni bir evresine ve bu toplumdaki sınıfların bilincinde yeni veçhelere damgasını vurur. Fransa nasıl Reform'un üzerinden atlamışsa, Rusya da saf biçimiyle demokrasiyi bir çırpıda aşmıştır. Tüm bir döneme damgasını vuracak olan Rusya'nın devrimci partisi devrimin sorunlarına getireceği cevabı Kutsal Kitap'ta ya da "saf" bir demokrasi denen laikleşmiş hıristiyanlıkta değil, sınıflar arasında varolan maddî ilişkilerde aramıştır. Sovyet sistemi bu ilişkilere en basit, en açık, en saydam ifadesini vermiştir. Emekçilerin egemenliği ilk kez olarak gerçekleşmesini, yakın zamanlardaki tarihsel değişimleri ne olursa olsun, kitlelerin bilincine bir zamanlarki Reform veya saf demokrasi kadar köklü biçimde yerleşen sovyet sisteminde bulmuştur.

Bölüm II

Çarlık Rusya'sı ve Savaş

Rusya'nın savaşa iştiraki hem gerekçelerde hem de amaçlarda çelişkiler içeriyordu. Kanlı mücadelenin hedefi aslında dünya egemenliğiydi. Bu bakımdan, Rusya'nın imkânlarını aşıyordu. Rusya'nın savaştaki amaçları (Türkiye'de boğazlar, Galiçya, Ermenistan) diye takdim edilen şeyler bu çerçevede çok göreli, tali önemdeydi ve ancak dolaylı olarak, savaşan asıl tarafların çıkarlarıyla bir şekilde uyuştuğu ölçüde çözüm bulabilirdi.

Aynı zamanda, büyük güç olma hasebiyle, Rusya, nasıl ki bir önceki dönem boyunca içeride fabrikalar, imâlathaneler, demiryolları kurmaktan, seri atış yapabilen tüfekler ve uçaklar edinmekten kaçınanamışsa, kapitalist ülkelerin dalaşına katılmaktan da imtina edemezdi. Yeni ekol Rus tarihçileri arasında, Çarlık Rusya'sının hangi ölçüde modern bir emperyalist politika izleyebilecek olgunlukta olduğu konusunda sık sık tartışmalar yaşanmakta. Fakat bu tartışmalar, Rusya uluslararası alanda tecrit olmuş bir unsur, bağımsız bir etmen gibi mütalâa edildiğinden, her zaman skolastik bir düzeyde kalmakta. Oysa Rusya sistemin bir halkasından başka bir şey değildi.

Hindistan, hem öz hem de biçim olarak, savaşa İngiltere'nin sömürgesi olarak katıldı. Çin'in biçimsel anlamda "gönüllü" müdahalesi gerçekte bir kölenin efendiler arasındaki kör dövüşüne müdahalesiydi. Fransa ile Çin'in iştiraki arasında bir yerdeki Rusya'nın iştirakinin ise iyi tanımlanmamış bir niteliği vardı. Rusya ileri ülkelerin müttefiki olmanın, faizini ödeyerek sermaye ithal etme hakkının bedelini, yani kısaca, müttefiklerinin ayrıcalıklı bir sömürgesi olma hakkının bedelini böyle ödüyordu; ama aynı zamanda Türkiye, İran, Galiçya ve genel olarak kendinden daha zayıf, daha geri ülkeleri ezme ve soyma hakkını da kazanıyordu. Rus burjuvazisinin bu çift taraflı emperyalizminin gerçek niteliği dünya ölçeğindeki daha büyük güçlerin hizmetindeki bir acente gibi çalışmaktı.

Çin'deki *compradores* (ticarî aracılar) sistemi yabancı finans-kapital ile yurt ekonomisi arasında bir acente şeklinde kurulmuş klasik bir ulusal bur-

juvazi tipini örnekler. Dünya devletler hiyerarşisinde, Rusya savaştan önce Çin'den çok daha yüksek bir konum işgal ediyordu. Eğer devrim olmasaydı savaştan sonra Rusya hangi yeri işgal edecekti acaba? Neyse, bu ayrı bir konu. Ama bir yandan Rus aristokrasisi, diğer yandan Rus burjuvazisi giderek bir komprador niteliği kazanmaya başlamışlardı: her ikisi de dış emperyalizmle olan bağlantıları sayesinde yaşıyor ve hayatta kalıyor, ona hizmet ediyor ve onsuz ayakta kalamıyorlardı. Şurası da bir gerçek ki, en sonunda, bu desteğe rağmen direnişleri kırıldı. Yabancı finans-kapitalin yarı yarıya kompradoru olan Rus burjuvazinin, tıpkı işvereninin işlerine gözünü diken yüzdeci bir acentenin yaptığı gibi, dünya emperyalist çıkarlarında gözü vardı.

Savaşın aracı ordudur. Milliyetçi mitolojide bütün ordular yenilmez olduklarından, Rusya'nın yönetici sınıflarının da çarın ordusunu bundan istisna tutmak için hiçbir gerekçeleri yoktu. Gerçekteyse, bu ordu ancak yarı barbar halkcıklara, kayda değer evsafta olmayan komşulara ve dağılmakta olan devletlere karşı ciddî bir güç oluşturmaktaydı; Avrupa topraklarında bu ordu ancak bir koalisyonun bileşeni olarak hareket edebilirdi; ülke savunması konusundaysa, görevini ancak muazzam büyüklükteki toprak parçası, düşük nüfus ve katedilemez yollar sayesinde yerine getirebiliyordu. Serf mujikler ordusunun virtüozu Suvorov'tu. Kapıları yeni bir topluma ve yeni bir savaş sanatına ağzına kadar açan Fransız Devrimi Suvorov'un miadını dolduran ordusuna ağır bir darbe indirdi.

Serfliğin yarım yamalak kaldırılması ve zorunlu askerlik hizmetinin ihdası ülkeyi olduğu gibi, orduyu da modernleştirdi —bir başka deyişle, daha burjuva devrimini yapmamış olan bir ulusun tüm çelişkilerini ordunun içine soktu. Gerçekten, çarlık ordusu Batı modellerine göre kuruluyor ve silahlanıyordu, ama bu özde değil, biçimde böyleydi. Köylü askerin kültür düzeyiyle askerî teknolojinin düzeyi arasında hiçbir mütekabiliyet mevcut değildi. Subay takımında Rusya'nın yönetici sınıflarının koyu cehaleti, tembelliği ve dalaverecileği kol geziyordu. Gerek sanayi gerekse taşımacılık sektörü savaş zamanındaki yoğun talepler karşısında tümüyle aciz kalıyorlardı. Çatışmaların ilk günlerinde teçhiz edilmiş gibi görünen birliklerin, kısa bir süre sonra, yalnızca silahtan değil, postaldan da yoksun oldukları ortaya çıktı. Rus-Japon savaşı sırasında çarlık ordusu zaten ne mal olduğunu göstermişti. Karşı-devrim sırasında, Duma'nın desteğindeki monarşi silah ambarlarını doldurdu ve ordu içinde geniş çaplı bir yamama harekâtına girişerek yenilmezlik ününü onarımdan geçirdi. 1914'le birlikte bu kez çok daha çetin, yeni bir sınavdaydı sıra.

Savaş gereçleri ve finansmanı açısından, Rusya müttefikleri karşısında kendini aniden kölece bir bağımlılık içinde buldu. Oysa askerî bağımlılık daha ileri kapitalist ülkeler karşısında yaşadığı genel bağımlılığın bir ifadesinden başka bir şey değildi. Ama Müttefiklerin verdiği yardım vaziyeti kurtarmaya yetmedi. Cephane yokluğu, bunları üretecek fabrika sayısının azlığı, dağıtacak demiryolu

ağının darmadağınıklığı Rusya'nın geriliğini Rus liberal milliyetçilerine en açık ifadesiyle, atalarının burjuva devrimi yapmadıklarını ama tarih önünde kendilerinin sorumlu olduklarını hatırlatan yenilginin diliyle gösterdiler.

Savaşın ilk günleri aynı zamanda ilk yüzkaraları oldu. Uğranılan bir kaç kısmî felâketin ardından, 1915 ilkbaharında genel bir ricat ilân edildi. Generaller kriminal yetersizliklerinin suçunu sivil halktan çıkarıyorlardı. Muazzam büyüklükteki bir alan şiddetle kırıp geçirildi. İnsanlar çekirge sürüleri misâli *nagayka* [meşin kamçı] darbeleri altında geriye püskürtüldü. Cephedeki bozgun şimdi yurtiçi bozgunla tamamlanıyordu.

Savaş bakanı General Polivanov, meslektaşlarının cephedeki duruma dair endişeli sorularına cevaben, aynen şöyle diyordu: "ülkemizin uçsuz bucaksız topraklarına, geçit vermez bataklıklarımıza ve en önemlisi Kutsal Rusya'nın hamisi Aziz Nikolay Mirlikiskiy'in inayetine güveniyorum." (Bakanlar Konseyi, 4 Ağustos 1915 gününe ait tutanaklar.) Sekiz gün sonra, General Ruzskiy aynı bakanlara şu itirafta bulunuyordu: "Askerî tekniğin modern icapları bizim cüssemizi aşıyor. Her halükârda Almanlarla boy ölçüşemeyiz." Burada şaka söz konusu değildi. Stankeviç adlı bir subay istihkâm birliğindeki bir komutanın şöyle dediğini naklediyordu: "Almanlara karşı savaşımız nafile, zira onlara karşı koyacak gücümüz yok. Yeni savaş yöntemleri bizim başarısızlık nedenlerimizin başında geliyor." Bu konuda sayısız tanıklık mevcut.

Rus generallerinin üzerinde büyük ölçüde anlaştıkları tek şey orduya topun ağzına sürülecek kurbanlık koyun toplamaktı. Sığır ve domuz konusunda daha fazla tasarruf yapıldı. Genelkurmay Karargâhı'ndaki, Nikolay Nikolayeviç'in emrindeki Yanuşkeviç ve çarın emrindeki Alekseyev gibi ciğeri beş para etmez adamlar yeni seferberliklerle tüm gedikleri kapatıyor ve savaşçı müfrezelerin gerektiği yerde sayısal müfrezeler oluşturarak hem kendilerini hem de Müttefikleri avutuyorlardı. Depoları, kışlaları, konak yerlerini hıncahınç dolduran yaklaşık 15 milyon kişi silah altına alınmıştı: bulundukları yerde tepinen, birbirlerinin ayaklarını ezen, etrafa lânetler yağdıran gürültücü ve azgın bir kalabalık. Cephede bu insan kütlesinin hayalî de olsa bir değeri varken, cephe gerisinde olsa olsa kargaşa sebebiydi. Ölü, yaralı ve esir olmak üzere yaklaşık 5 milyon 500 bin kurban verildi. Kaçakların sayısı gün geçtikçe artıyordu. Daha 1915 Temmuzunda bakanlar şöyle sızlanıyorlardı: "Zavallı Rusya! Bir zamanlar zafer naralarıyla dünyayı inleten ordusu gelin görün ki bugün tabansız ve kaçaklardan oluşuyor!"

Bizzat bakanların kendileri bir yandan o sefil üslûplarıyla "geri çekilen generallerin yiğitlikleriyle" dalga geçerken, diğer yandan da bu sorunun tartışılmasına saatler harcıyorlardı: Kiev ermişlerinin mezarları taşınsın mı taşınmasın mı? Çar bunun gerekli olmadığını düşünüyordu, çünkü "Almanlar bunlara dokunmaya cesaret edemezlerdi, maazallah buna kalkışsalar, başlarına kötü şeyler gelirdi!" Yine de Kutsal Sinod bu boşaltma işlemine girişmişti

bile: "Giderken, bizim için en değerli olan şeyleri de beraberimizde götüreceğiz." Bu olaylar Haçlı Seferleri çağında değil, Rusya'nın uğradığı yenilgilerin radyodan anons edildiği XX. yüzyılda cereyan ediyordu.

Rusya'nın Avusturya-Macaristan karşısında kazandığı başarılar Rusya'nın içinde bulunduğu durumdan çok Avusturya-Macaristan'ın içinde bulunduğu durumdan kaynaklanıyordu. Dağılmakta olan Habsburglar monarşisi uzunca bir süredir çok kalifiye olması da gerekmeyen mezar kazıcısını bekliyordu. Rusya geçmişte bile Türkiye, Polonya veya İran gibi dağılmakta olan devletlere karşı üstünlük kurmuştu. Rus kuvvetlerinin Avusturya-Macaristan'a karşı mevzilendiği Güney-Batı cephesi diğer cephelere kıyasla büyük zaferlere imza attı. Burada, gerçeği söylemek gerekirse, hiç de savaş yeteneklerini kanıtlamış olmayan, ama diğer cephelerdeki, istisnasız her biri yenilgiye uğramış olan komutanların başına musallat olan kadere de yakalanmayan birçok general sivrildi. Daha ileride, İç Savaş sırasında, Beyaz komutanlar arasındaki kimi "kahramanlar" işte bu kesimlerden çıktı.

Her yerde suçlu aranıyordu. İstisnasız tüm Yahudiler casuslukla suçlanıyordu. Alman soyadları taşıyanlar saldırıya uğruyorlardı. *Velikiy knyaz* [Büyük Prens, Grandük] Nikolay Nikolayeviç'in karargâhı Alman ajanı diye —muhtemelen değildi— Jandarma Albay Miyasoyedov'un kurşuna dizilmesini emretti. Silik ve kokuşmuş bir adam olan Savaş Bakanı Suhomlinov, belki de hiç de temelsiz olmayan vatana ihanet suçlamasıyla tutuklandı. Büyük Britanya'nın Dışişleri Bakanı Sör Edward Grey, Rusya parlamento heyetinin başkanına, Çarlık hükûmetinin savaş sırasında Savaş Bakanını ihanetle suçlama kararı almakla çok gözüpek davrandığını söylemişti.

Genelkurmay ve Duma imparatorluk sarayını Almanseverlikle suçluyordu. Buradaki herkes Müttefikleri çekemiyor ve onlardan nefret ediyordu. Fransızlar birliklerini tanzim ederken en öne Rus askerlerini koyuyorlardı. İngiltere işi çok ağırdan alıyordu. Petrograd salonlarında ve cephedeki karargâhlarda şu masumane espriler yapılıyordu: "İngiltere Rus askerinin son damlasına kadar savaşmaya yeminli." Bu gibi espriler kısa zamanda alt kademelere ulaşıyor ve cephede tekrar edilip duruyordu. Bakanlar, milletvekilleri, generaller, gazeteciler ""Her şey savaş için!" diyorlardı. Siperdeki asker de kendi kendine şöyle demeye başlıyordu: "Evet, hepsi benim kanımın son damlasına kadar savaşmaya hazır."

Rus ordusu savaş sırasında bu kıyama katılan her hangi bir ordudan daha fazla kayba uğradı: yaklaşık 2 milyon 500 bin ölü, yani tüm Antant [İtilâf Devletleri] ordularının uğradıkları kayıpların % 40'ı. İlk aylarda, askerler hiç düşünmeksizin ya da pek düşünmeksizin kendilerini mermilerin önüne atıyorlardı. Ama gün geçtikçe tecrübeleri, alt tabakaların o kolay kolay hâkim olunamayan acı tecrübeleri arttı. Generallerin yarattığı o muazzam başıbozukluğu delinen tabanlarıyla yaptıkları ileri geri beyhude yürüyüşlerden, dağıtılmayan kara-

vana sayısından yola çıkarak kavrıyorlardı. İçine düşülen bu kanlı bozgundan yükselen bir sözcük her şeyi açıklıyordu: "Saçmalık!" Ve askerin dilinde bu deyiş çok daha acımtıraktı.

Çözülme köylülerden mürekkep piyade sınıfında başka alanlarda olduğundan çok daha hızlıydı. 1905'te de görüldüğü üzere, içinde çok sayıda sanayi işçisi barındıran topçu sınıfı genelde devrimci fikirleri özümlemek bakımından kıyas kabul etmez yatkınlığıyla ayırdedilir. Buna mukabil, 1917'de topçu sınıfı piyadelere göre daha muhafazakâr olmuşsa, bunun sebebi piyade sınıfındaki kadroların gittikçe daha az eğitimli yeni yeni insan kütlelerini elekten geçirmesi, oysa son derece daha az zayiat veren topçuların eski kadrolarını korumasıydı. Benzer bir gözlem diğer ihtisas sınıfları için de yapılabilir. Fakat en sonunda topçu sınıfı da bu gelişmeye boyun eğdi.

Galiçya'dan geri çekilişte, Genelkurmayın gizli bir tamimi askerden kaçmış ve diğer suçlardan hüküm giymiş erlerin kırbaçtan geçirilmesini emrediyordu. Er Pireyko hatıralarında şöyle yazıyor: "Bundan sonra insanlar, söz gelişi izinsiz olarak bir kaç saat ortadan kaybolmak gibi ufak tefek bir suçtan ötürü kırbaçlanmaya başladı; hatta kimi kez sadece birliğin moralini yükseltmek amacıyla toplu kırbaç cezaları veriliyordu!" Daha 17 Eylül 1917'de Guçkov'un ağzından Kuropatkin şunu naklediyordu: "Er ve erbaşlar savaşa büyük bir şevkle başlamışlardı. Şimdiyse bitkin durumdalar ve ricat yüzünden zafere olan tüm inançlarını yitirdiler." Hemen hemen aynı tarihlerde, İçişleri bakanı Moskova'da yedekte bekletilen otuz bin askerle ilgili olarak şu beyanda bulunmuştu: "Bunlar her türlü disipline ayak direyen, skandal yaratan, polis memurlarıyla çatışmaya giren (kısa bir süre önce bir polis memuru askerlerce öldürülmüştü), tutuklu kişileri zorla salıveren serseri düzen unsurlar. Hiç kuşku yok ki, her hangi bir karışıklık sırasında bu unsurlar kargaşa çıkartan grupların yanında yer alacaktır." Daha önce andığımız er Pireyko daha ileride şöyle yazıyordu: "İstisnasız herkes tek bir şeyle ilgiliydi: barış... Galip kim olacaktı? Barış ne getirecekti? Ordunun tasası değildi bu: o ne pahasına olursa olsun barış istiyordu, çünkü savaştan bitap düşmüştü."

Hemşire olarak çalışan ve çok iyi bir gözlemci olan S. Fyodorçenko iç dünyalarını anlamasına yetecek kadar erlerin kendi aralarındaki konuşmalarına tanık olmuş ve bunları gayet mahir bir şekilde kağıda dökmüştü. Bu tanıklığın eseri olan *Savaştaki İnsanlar* adlı kitap el bombalarının, dikenli tellerin, zehirli gazların ve otoritelerin alçaklığının aylar boyunca milyonlarca Rus köylüsünün bilincini içten içe işlediği ve insan kemiklerinin yanısıra yüzlerce yıllık önyargıların da unufak olduğu bu laboratuvara bir göz atmamıza imkân veriyor. Askerlerin ürettiği birçok özgün deyiş müteakip İç Savaş'ın sloganlarını barındırıyordu.

General Ruzskiy 1916 Aralığında Riga'nın kuzey cephesinin felâketi olduğundan yakınıyordu. Ona göre burası tıpkı Dvinsk gibi bir "propaganda yuva-

sı" idi. General Brusilov bu hükmü doğruluyordu: Riga taraflarından gelenler moralsizdi, askerler taarruza geçmeyi reddediyorlardı, bir yüzbaşıyı değnekten geçirmişlerdi ve bu yüzden birçok kişi kurşuna dizilmek zorunda kalmıştı. Subay takımıyla yakın ilişki içindeki ve cepheyi de ziyaret etmiş bulunan Rodzyanko "ordunun büsbütün dağılmasına yol açan ortam daha devrimden çok önce mevcuttu" diye itiraf etmiştir.

Başlangıçta dağınık vaziyetteki devrimci unsurlar tek bir iz dahi bırakmadan koca ordunun içinde kaybolmuşlardı. Fakat, genel hoşnutsuzluk kendini göstermeye başladığı andan itibaren, tekrar su yüzüne çıktılar. Grevci işçiler disiplin tedbiri olarak cepheye yollanınca, ajitatörlerin safları da güçlendi ve ordunun geri çekilmesi onlara dinleyici kitlesi kazandırdı. Güvenlik Teşkilâtı *Ohrana* bir raporunda şöyle diyordu: "Cephe gerisinde, ama özellikle cephede, ordu kimi bir ayaklanmanın, kimi de muhtemel bir bastırma harekâtını reddin aktif kuvvetleri haline gelme istidadındaki unsurlarla kaynamakta..." Petrograd vilâyetinin jandarma idaresi Ekim 1916'da, Zemstvolar Birliği'nin bir yetkilisinin raporuna dayanarak, ordudaki ruh halinin tehlike çanları çaldığını, subaylarla erler arasındaki ilişkilerin son derece gergin olduğunu, hatta kimi kanlı çatışmaların meydana geldiğini, her tarafta binlerce asker kaçağına rastlandığını duyuruyordu. "Ordunun bulunduğu mıntıkaların yakınından her kim geçse birliklerin tartışma götürmez moralsizliğini samimiyetle görmemezlik edemez." Temkinli davranan duyuru, bu istihbarat birçok bakımdan gerçek dışı görünmese de, cepheden gelen hekimlerin de benzer bilgiler verdikleri göz önüne alındığında, yine de bunlara inanmak gerektiğini ekliyordu.

Cephe gerisindeki ruh hali cephedekine tekabül ediyordu. Ekim 1916'daki Kadet partisinin konferansında delegelerin çoğunluğu "nüfusun her kesiminde, en başta da köylerde ve kentlerde işçi sınıfı arasında" zafere karşı isteksizlik ve inançsızlığa işaret ettiler. 30 Ekim 1916'da, birçok raporu yan yana koyan Polis Teşkilâtı müdürü şu satırları yazıyordu: "Her yanda ve nüfusun her kesiminde, savaşın yol açtığı bir tür yorgunluk, hangi koşullarla imzalanırsa imzalansın, önüne geçilemez bir acil barış arzusu gözleniyor."

Bir kaç ay sonra, tüm bu saygıdeğer milletvekilleri ve polisler, generaller ve *zemstvo* kodamanları, hekimler ve sabık-jandarmalar büyük bir özgüvenle devrimin orduda yurtseverliği öldürdüğünü ve muhtemel bir zaferin Bolşevikler tarafından kendilerinden çalındığını ileri süreceklerdi.

Yurtseverlerin savaş korosunda baş korist rolünü kuşkusuz Kadetler (Anayasacı Demokratlar) oynadılar. 1905'in sona ermesinin ardından devrimle olan sorunlu bağlarını koparan liberalizm, karşı-devrim başlar başlamaz, emperyalizm bayrağını açtı. Bu yeni tutum bir önceki tavrın sonucuydu: burjuvaziye egemen bir konum kazandırmak için ülkeyi feodalitenin köhnemişliklerinden çekip çıkartmanın mümkün olmadığı andan itibaren, Rus sermayesinin dünya

pazarındaki durumunu iyileştirmek için geriye sadece monarşi ve soylulukla bir ittifak yapmak kalıyordu. Belli bir noktada en sorumlu mevkilerdeki örgütçüler için bile beklenmedik bir şey olan bu genel çöküşün çok çeşitli taraflardan hazırlandığı doğru olsa da, monarşinin dış politikasının yürütücüsü olarak Rus liberalizminin bu hazırlıkta son sırada dahi bulunmadığına hiç kuşku yoktur.

1914 savaşı Rus burjuvazisinin önderlerince su götürmez biçimde kendi savaşları olarak kabul edilmiştir. Devlet Duması'nın 26 Temmuz 1914 tarihli törensel bir oturumunda Kadet parlamento grubu başkanı şöyle diyordu: "Ne koşul ne talep ileri sürüyoruz; dahlimiz sadece düşmanı yenme konusunda gösterdiğimiz açık irademizdir." Rusya'da da kutsal birlik resmî doktrin haline geliyordu. Moskova'da yapılan yurtsever gösteriler sırasında teşrifat müdürü *Graf* [Kont] Benkendorf diplomatların huzurunda şöyle haykırıyordu: "Hele, Berlin'de bize bahsettiğiniz devrim bu menem bir şey miydi?" Fransız elçisi Paléologue şu açıklamada bulunmuştur: "Hepimizi aynı fikir kaplamıştı." Bu kişiler kendini aldatma ihtimalinin dışarıda bırakıldığı bu ortamda hayal besleme ve yaymanın, görüldüğü kadarıyla, görevleri olduğuna inanıyorlardı.

Bu sarhoşluktan ayılmayı sağlayacak haberler gelmekte gecikmedi. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, Kadet'lerin en açık sözlülerinden biri olan hukukçu ve toprak sahibi Rodiçev parti merkez komitesinin bir oturumunda şöyle bağırmıştı: "İyi güzel de, bu sersemlerle siz savaş kazanılacağına inanıyor musunuz?" Olaylar sersemlerce idare edilerek galip gelinemeyeceğini kanıtladı. Galip gelme ümidini yarı yarıya kaybeden liberaller savaşın yarattığı atmosferden yararlanarak hükûmette bir tasfiyeye girişmeye ve monarşiyi bir tavize zorlamaya çalıştılar. Kullandıkları başlıca yöntem saray partisini Almansever duygular beslemek ve ayrı bir barış yapmaya çalışmakla suçlamak oldu.

1915 ilkbaharında, silahtan yoksun birlikler cephe hatlarından geri çekilirlerken, hükûmet çevrelerinde, Müttefiklerin de baskısıyla, sanayi kesimine orduyu araç-gereçle ikmal etme konusunda çağrıda bulunma kararı alındı. Bu amaçla bürokratların yanısıra en etkililer arasından seçilen sanayicilerden oluşan bir Özel Konferans tertip edildi. İlk çarpışmalar başladığı sırada kurulan Zemstvo ve Şehir Birlikleri [*ZemGor*'lar] ile 1915 ilkbaharında oluşturulan Savaş Sanayii Komiteleri [*VPK*'lar] zafer ve iktidar için mücadelesinde burjuvazinin başlıca dayanakları oldular. Bu örgütlerden destek alan Devlet Duması, burjuvazi ile monarşi arasındaki arabulucu olarak, artık daha kendine güvenli bir şekilde ortaya çıkabilecekti.

Bu önemli siyasal gelişmeler yine de dikkatlerin ağır güncel sorunlardan öteye çekilmesini sağlayamıyordu. Merkezî havuz olan Özel Konferans'tan milyarlara varan onlarca, yüzlerce milyon ruble sanayiyi bir uçtan diğerine sulayan, yol boyunca sayısız iştahı kabartan çeşitli kanallar marifetiyle dağıtıldı. Devlet Duması'nda ve basında açığa çıkan 1915-1916 yılına ait bu kabil

savaş ganimetlerinden örnekler halka kadar ulaştı: Moskovalı liberal Ryabuşinskiy'lere ait Moskova Tekstil Kumpanyası % 75 net kâr elde etmişti; Tver İmalâthanesi'ndeki net kâr ise % 111'di; on milyon sermayeli Kolçugin Bakır Haddehanesi bir yılda on iki milyondan fazla kazanmıştı. Bu kesimde yurtsever erdem cömertçe ve, görüldüğü kadarıyla, hiç vakit geçirilmeden ödüllendirilmişti.

Her türlü spekülasyon ve borsa oyunları doruğa çıkmıştı. Kan pıhtıları üzerinde muazzam servetler yükselmişti. Başkentte ekmek ve yakacak kıtlığı varmış, ama ne gam: mücevherci Fabergé —imparatorluk sarayının resmî mücevhercisi— hayatında yapmadığı ciroyu yaptığını kasıla kasıla ilân etmişti ya! Çariçenin nedimesi Vırubova daha önce hiçbir dönemde 1915-1916 kışındaki kadar mücevher satın alınmadığını, lüks takılar ısmarlanmadığını anlatır. Gece klüpleri cephe gerisi kahramanlarından, torpilli artçılardan, ve basitçe ifade etmek gerekirse, cepheye gitmek için pek yaşlı, ama zevk-ü sefa sürmek için çok genç şereflilerden geçilmiyordu. Veba zamanı verilen şölenlere katılanlar arasında büyük prensler hiç te sonuncular değildi.[1] Hiç kimse aşırı harcamalar yapmaktan kaçınmıyordu. Yukarıdan durmadan altın yağıyordu. Sosyete elini uzatıyor, cebini dolduruyor, soylu hanımlar eteklerini mümkün olduğunca yukarı kaldırıyor, hemen herkes —bankacılar, levazım müdürleri, sanayiciler, çar ve büyük prenslerin balerinleri, Ortodoks Kilisesinin büyükbaşları, sarayın hanımefendileri, liberal milletvekilleri, cephedeki ve gerisindeki generaller, radikal hukukçular, her iki cinsten serinkanlı riyakârlar, sayısız yeğenler— kanlı bir çamur içinde debeleniyordu. Hepsi de bu kutsal altın yağmurunun bir gün sona ereceği kaygısıyla çalıp çırpmakta ve tıkınmakta acele ediyor ve erken bir barış fikrini hoşnutsuzlukla geri çeviriyorlardı.

Ortaklaşa elde edilen kazançlar, dışardaki yenilgiler ve içerdeki tehlikeler varlıklı sınıfların partileri arasında bir yakınlaşma sağladı. Savaştan önce bölünmüş durumdaki Duma 1915'te "İlerici Blok" adını alan bir muhalif yurtsever çoğunluğa ulaştı. Blok'un resmen ifade edilen amacı, tabiatıyla, "savaşın yol açtığı ihtiyaçların giderilmesi" idi. Blok'a soldan Sosyal Demokratlar ve Trudovik'ler, sağdan da Kara Yüzler adıyla bilinen küçük gruplar (aşırı gerici) katılmadı. Duma'daki tüm diğer parlamento grupları —Kadetler, İlericiler, üç Oktyabrist parlamento grubu, Merkez ve bir kısım Milliyetçiler— ve ulusal parlamento grupları —Polonyalılar, Litvanyalılar, Müslümanlar, Yahudiler ve diğerleri— ya bloka girdiler ya da onunla birlikte hareket ettiler.

Parlamentoya karşı sorumlu bir hükûmet formülüyle Çarı kızdırmaktan korkan blok "tüm ülkenin güvenine mazhar olan şahsiyetlerden kurulu bir birleşik hükûmet" talep etti. Hatta İçişleri bakanı Prens Şçerbatov bloku geçici

1) Büyük Rus şairi Aleksandr Puşkin'in ünlü bir şiirine gönderme. Fransızcaya çevirenin notu.

bir hükûmet, "bir toplumsal devrimden duyulan kaygıların eseri olan bir koalisyon" diye niteliyordu. Kuşkusuz bu yargıyı anlamak için zeki olmaya gerek yoktu. Kadetlerin ve dolayısıyla muhalefet blokunun başındaki Milyukov bir parti konferansında şöyle diyordu: "Bir volkanın üzerinde yürüyoruz... Gerilim son raddesine varmış... Dikkatsizce atılan bir kibrit korkunç bir yangın çıkartmak için yeterli... Niteliği ne olursa olsun —iyi ya da kötü— güçlü bir iktidar şu an her zamankinden daha fazla gerekli."

Onca yenilgiyle yıpranmış Çarın tavizler vereceği ümidi o denli yüksekti ki, liberal basında ağustos ayında bir "güven kabinesi"nin üyelerinin önceden tasarlanmış listesi boy gösterdi: Duma başkanı Rodzyanko başbakandı (bir başka çeşitlemeye göre başbakan olarak Zemtsvolar Birliği başkanı Prens Lvov'un adı geçiyordu); İçişleri bakanı Guçkov, Dışişleri bakanı Milyukov'du, vb. Kendilerini devrime karşı çarla bir ittifaka adayan şahsiyetler on sekiz ay sonra "devrimci" bir hükûmetin içinde bulmuşlardı kendilerini. Bunlar tarihin yapılmasına birden fazla kez izin verdiği şakalardandır. Ama bu sefer şaka pek uzun süreli olmadı.

Goremıkin'in kabinesindeki bakanlar çoğunluk itibariyle işlerin gidişatından Kadetlerden daha az endişeli değillerdi ve dolayısıyla İlerici Blok'la bir anlaşmaya eğilim duyuyorlardı. "Ne egemen iktidar kaynağının, ne ordunun, ne kentlerin, ne *zemstvo*'ların, ne soyluların, ne tüccarların, ne de işçilerin güvenini almayan bir hükûmet yalnız iş görmekten değil, varolmaktan da acizdir." İçişleri bakanı olarak içinde yer aldığı hükûmeti işte bu terimlerle değerlendiriyordu Prens Şçerbatov 1915 aralığında. "Eğer ortamı doğru hazırlarsanız ve bir açık kapı bırakırsanız, Kadetler koşa koşa bir uzlaşma arayacaklardır. Milyukov palazlanmış bir burjuvadır ve toplumsal devrimden herkesten daha fazla korkar. Üstelik Kadetlerin çoğu sermayelerini yitirmekten tir tir titrerler" diyordu Dışişleri bakanı Sazanov.

Diğer taraftan Milyukov da İlerici Blok'un "bazı tavizler vermek zorunda" olduğunu düşünüyordu. Dolayısıyla, her iki taraf da pazarlığa hazırdı ve sanki herşey tıkırında yürüyordu. Ama 29 Ağustosta kıdem ve şeref payeleriyle yüklü bir bürokrat olan Başbakan Goremıkin bir rapor takdim etmek üzere Genelkurmay Karargâhına giderek çarı gördü ve dönüşünde herkesin yerli yerinde kalacağını, ama pek kibirli Devlet Duması'nın oturumlarının 3 Eylüle ertelendiğini duyurdu. Duma oturumlarının ertelenmesini karara bağlayan *ukaz*'ın okunması tek bir protesto sözcüğü ağıza alınmadan dinlendi: milletvekilleri "Çara hurra" diye bağırdılar ve dağıldılar.

Kendisinin de itiraf ettiği gibi, hiçbir dayanağı kalmayan çarlık hükûmeti nasıl olup da on sekiz ay daha ayakta kalabilmiştir? Bunda kuşkusuz altın yağmurunun olumlu etkisiyle güçlenen Rus ordusunun kazandığı kısa süreli başarıların payı vardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, cephedeki başarıların hızı bir süre sonra kesildi, ama cephe gerisindeki kazançlar aynen devam etti

gitti. Bununla birlikte, yıkılmasından bir yıl önce monarşinin toparlanmasının başlıca sebebi halkın hoşnutsuzluğunun çok açık biçimde kılık değiştirmesinde gizlidir. Moskova Emniyet Müdürü bir raporunda "savaştan sonra ortaya çıkacak devrimci aşırılıklardan duyduğu kaygıyla" burjuvazinin sağa kaydığını beyan ediyordu; çatışmalar sırasında, gördüğümüz gibi, devrim henüz ihtimal dahilinde değildi. Sanayicileri alarma geçiren şey "bazı Savaş Sanayii Komiteleri'nin proletaryayla sıkı fıkı olmaları" idi. Sonuç olarak, meslek gereği Marksist literatürü az okumamış olan Jandarma Albay Martınov, siyasal durumda gözlenen söz konusu iyileşmenin, "içinden geçtiğimiz dönemde özellikle derinden hissedilmekte olan hayatî çıkar çatışmalarını ortaya çıkaran o çok yoğun toplumsal sınıflar arası farklılaşmaya bağlı" olduğunu ileri sürüyordu.

Duma'nın Eylül 1915'e ertelenmesi işçilere değil, doğrudan doğruya burjuvaziye yönelik bir meydan okumaydı. Ama liberaller "Çara hurra" naralarıyla dağılırlarken (doğrusu pek az coşkuyla), Petrograd ve Moskova işçileri protesto grevleriyle yanıt verdiler. Bu liberaller için yeni bir soğuk duştu: her şeyden çok monarşiyle olan aile içi kavgalarına istenmeyen bir üçüncü kişinin müdahil olmasından çekiniyorlardı. Öyleyse, bundan sonra ne yapacaklardı? Sol kanadının hafifçe homurdanmasına rağmen, liberaller tercihlerini denenmiş reçeteden yana yaptılar: tümüyle yasallık alanında kalmak ve yurtsever işlevlerini üstlenerek bürokrasiyi "bir tür gereksiz hale" getirmek. Her halükârda, tasarlanan liberal bakanlar listesini bir süre kenarda bırakmak gerekiyordu.

Bu arada vaziyet de otomatik biçimde ağırlaşıyordu. Mayıs 1916'da Duma yeniden toplandı, ama doğrusu hiç kimse bunun ne işe yarayacağını bilmiyordu. Her durumda, Duma'nın hiç de devrim çağrısı yapma niyeti bulunmuyordu. Ayrıca, söyleyecek bir sözü de yoktu. "Bu parlamento döneminde oturumlar uzayıp gidiyordu, milletvekilleri pek az hazır bulunuyorlardı... Sürekli mücadele yararsız gözüküyordu, hükûmet hiçbir şey duymak istemiyordu, karışıklık büyüyor ve ülke bir yokoluşa doğru gidiyordu" diyordu Rodzyanko hatıralarında. Burjuvazinin devrim önündeki korkusu ve devrimin olmamasından kaynaklanan güçsüzlüğü monarşiye, 1916 yılı boyunca, gerçekte varolmayan bir toplumsal dayanak sağladı.

Sonbahara doğru, vaziyet daha da ağırlaştı. Savaşın ümide yer bırakmadığı aşikâr hâle geliyordu; halk kitlelerinin öfkesi her an patlamaya hazırdı. Eskisi gibi Saray partisine, onları "Almanseverlikle" suçlayarak saldıran liberaller kendi geleceklerini hazırlamak için bir barış şansı olup olmadığını görmek üzere yoklama yapmak gerektiğinin kaçınılmaz olduğunu düşünüyorlardı. 1916 sonbaharında İlerici Blok önderlerinden milletvekili Protopopov ile Alman diplomat Warburg arasında Stockholm'de gerçekleşen görüşmeleri ancak böyle açıklayabiliriz.

Fransa ve İngiltere'ye dostluk ziyaretinde bulunan Duma heyetinin Paris ve Londra'da yaptığı görüşmeler neticesinde saygıdeğer Müttefiklerin savaş

sırasında Rusya'nın tüm zinde kuvvetlerini harcamasını sağlama ve zaferden sonra da bu geri ülkeyi temel iktisadî sömürü alanları haline getirme niyetinde olduklarını saptaması zor olmadı. Beli kırılmış ve muzaffer Antant'ın römorkuna takılmış Rusya'nın bir sömürgeden farkı olmayacaktı. Rusya'nın varlıklı sınıflarının Antant'ın çok sıkı saran kollarından kendini sıyırmaya ve iki temel hasmın çelişkisinden yararlanarak kendi barış yolunu bulmaya çalışmasından başka çaresi yoktu. Bu yolda atılan bir ilk adım olarak Duma heyeti başkanının Alman diplomatıyla görüşmesi aynı zamanda Müttefikelere yönelik taviz koparmayı amaçlayan bir gözdağı ve Almanya'yla gerçekten yakınlaşma ihtimali bulunup bulunmadığını anlamak için bir yoklama çabası anlamına geliyordu. Protopopov yalnızca Çarlık diplomasisiyle değil (görüşme Rusya'nın İsveç elçisinin gözetiminde yapılmıştı), Devlet Duması heyetinin bütünüyle de tam bir uyuşma içinde hareket ediyordu.

Diğer amaçların yanısıra, bu araştırmayı yaparak liberaller içerde de bazı önemli hedefler güdüyorlardı: bize güven, diyorlardı Çara, biz sana Stürmer'inkinden[2] daha iyi ve daha güvenli bir ayrı barış antlaşması ayarlayacağız. Protopopov'un, daha doğrusu destekçilerinin planına göre, Rus hükûmeti "bir kaç ay önceden" Müttefikleri savaşa son vermek zorunda olduğu konusunda uyaracaktı ve Müttefikler barış görüşmelerine başlamayı reddederlerse, Rusya Almanya'yla ayrı bir barış antlaşması akdedecekti. Devrimden sonra yazılmış olan itiraflarında Protopopov çok doğal bir şeyden bahseder gibi şöyle demektedir: "Rusya'daki tüm aklı başında adamlar ve bu cümleden olarak, 'Halkın Özgürlüğü' (Kadetler) partisinin hemen hemen tüm önderleri Rusya'nın artık savaşı sürdürecek durumda olmadığına inanıyorlardı."

Protopopov'un yurda döner dönmez gezisi ve görüşmelerine dair bir rapor sunduğu Çar ayrı bir barış antlaşması fikrini çok sıcak karşıladı. Ama bu işe liberalleri karıştırmak için de hiçbir sebep görmüyordu. Protopopov'un kendisinin İlerici Blok'tan koparak her nasılsa Saray Divanı'na kabul edilmesi, kendi ifadesine göre çar ve çariçeye delice tutulmaktan başka, hiç beklenmedik bir şekilde İçişleri Bakanlığı koltuğuna da kurulan bu cibilliyetsizin olsa olsa karakteriyle açıklanır. Ama Protopopov'un liberalizme ihaneti, liberallerin tamahkârlık, korkaklık ve dalavereciliğin bir bileşimi olan dış politikalarının genel yönünü hiçbir şekilde değiştirmeyen tali bir meseledir.

1 kasımda Duma tekrardan toplandı. Ülkedeki gerginlik had safhaya varmıştı. Duma'dan kararlı adımlar atması bekleniyordu. İlerici Blok bir kez daha kendini parlamenter kınamalara başvurmak zorunda buldu. Hükûmetin temel politikalarını bir bir sayan Milyukov her birinin ardından şu soruyu soruyordu: "Bu aptallık mı yoksa ihanet mi?" Diğer milletvekilleri daha sert çıkıyorlardı. Hükûmet kendi lehinde konuşacak adam bulamıyordu. O da en iyi bildiği

2) 1916 Ocağından Kasımına kadar Başbakan. İngilizceye çevirenin notu.

yoldan cevap verdi: Duma'da yapılan konuşmaların yayımlanmasını yasakladı. Buna karşılık, Duma'daki konuşmalar elden ele milyonlarca nüsha halinde dolaşıma girdi. Çoğu yerde temize çekenin mizacına göre yapılan eklemelerle birlikte, gerek cephe gerisinde olsun gerekse cephede, tek bir kamu sektörü yoktu ki bu kışkırtıcı konuşmalar kopyalanmasın. Tartışmaların yankısı öyle oldu ki bizzat bu suçlamaları yapanların kendilerinin tüyleri diken diken oldu.

1905 Devrimi'ni bastıran Durnovo'nun ilham verdiği kaşarlanmış bürokratlardan oluşan aşırı-sağ grup bu durumdan yararlanarak Çara programatik bir arîza sundu. Ciddî bir polis eğitiminden geçmiş olan bu tecrübeli kodamanların ortaya koydukları görüşler oldukça doğru ve ileri görüşlüydü ve sundukları tekliflerin uygulanamamasının yegâne sebebi eski rejimin dertlerine hiçbir devanın bulunmamasıydı. Arîzanın yazarları muhalif burjuvaziye verilecek bütün ödünlere karşı çıkıyorlardı. Bunun sebebi liberallerin taleplerini, gerici kodamanların tepeden baktıkları kaba saba Kara Yüzler'in zannettikleri gibi, çok ileriye götürmelerinden değildi. Onlara göre asıl mesele liberallerin "çok zayıf, aralarında çok bölünmüş olmasıydı ve açık konuşmak gerekirse, o denli sersemdiler ki zaferleri istikrarsız olduğu kadar kısa ömürlü de olacaktı."

Başlıca muhalefet partisi olan Anayasacı Demokratların (Kadet'lerin) zayıflığı adı konarak tanımlanıyordu: aslen burjuva olmakla birlikte, parti kendine demokrat diyordu; büyük ölçüde liberal toprak sahiplerinden oluşmakla birlikle, programında köylülere toprakların bedelini ödeme zorunluluğu getiriliyordu. "Başkalarından mülhem bu kozlar istisna edilirse —diye yazıyordu gizli Müşavirler, alışkanlıklarını ele veren bir dille— Kadetler, hepsi de liberal olan bir sürü hukukçular, profesörler ve çeşitli devlet dairelerine mensup memurlar topluluğundan başka bir şey değil."

Devrimcilerse öyle değildi. Çara sunulan arîza devrimci partilerin önemlerinin idrakindeydi ve yazarların "bu partilerin temsil ettikleri tehlike ve güçleri onların bir fikirlerinin, paralarının (!) olmasında, her şeye hazır ve iyi örgütlenmiş bir izleyici kitlesine sahip olmalarında yatıyor" diye yazarken dişleri zangırdamış olmalıydı. Devrimci partiler "devrimci önderler kendilerine başkalarının topraklarını ele geçirmeleri için bir işaret çakar çakmaz proletaryayı izleyecek olan köylü sınıfının ezici çoğunluğunun sempatisine güvenecek durumdalar." Bu koşullarda, parlamento karşısında sorumlu bir bakanlığın ihdas edilmesi ne yarar sağlayacaktı? "Sağ partilerin tümden ve kesin olarak ezilmesi, başlangıçta çok büyük önem kazanacak olan Kadet partisi tarafından aradaki partilerin (Merkez, liberal muhafazakârlar, Oktyabristler ve İlericiler) kademeli olarak yutulması. Ama Kadetler de aynı akıbete uğrama tehditi altındalar... Ya sonra? Sonra, devrimci sürü gelecek, yani Komün, hanedanın kaybı, varlıklı sınıfların talan edilmesi, en sonunda da mujikin eşkıya olması." Gerici ve polisiye korkunun bu denli özgün tarihsel öngörülerde bulunmasına doğrusu ya pes.

Pozitif programında arîza yeni bir şey içermemekle beraber tutarlıydı: otok-

rasinin sarsılmaz taraftarlarından oluşacak bir hükûmet kurmak; Duma'yı ilga etmek; iki başkentte de olağanüstü hâl ilân etmek; isyanı ezecek birlikleri hazırlamak. Bu program özetle devrimi önceleyen son bir kaç aylık dönemdeki hükûmet politikasının temelini oluşturuyordu. Bununla birlikte, başarıya ulaşmak için bu planın Durnovo'nun 1905 kışında sahip olduğu, ama 1916 sonbaharında artık ortada bulunmayan kuvvetlere ihtiyacı vardı. Böylece monarşi muhtemel direnişleri bölerek ülkeyi gizlice boğmaya çalıştı. İçişleri bakanı değiştirildi. Buraya çar ve çariçeye itirazsız bağlı "kendi"lerinden adamlar yerleştirildi. Ama başlarında dönek Protopopov olmak üzere, bu "kendi"lerinden olan adamlar çok silik ve acınacak kimselerdi. Duma dağıtılmadı, ama yeni bir ertelemeye uğradı. Petrograd'da olağanüstü hâlin ilânı devrimin artık zafer kazanacağı bir tarihte öngörüldü. İsyanı ezmek üzere hazırlanacak askerî birliklere gelince, bunlar da talimlerini başkaldırarak yaptılar. Tüm bunlar iki üç ay içinde yaşanacak olan olaylardı.

Bu sırada liberaller vaziyeti kurtarmak için son çabalarını harcıyorlardı. Siyaset yapma hakkına sahip tüm burjuva örgütleri Kasım ayında Duma'da yapılan muhalif konuşmalarını bir dizi yeni beyanatla destekliyorlardı. Bunların arasında en açık sözlüsü Kentler Birliği'nin 9 Aralık tarihli kararıydı: "Sorumsuz caniler ve hergeleler Rusya'ya yenilgiyi, şerefsizliği ve köleliği tattırdılar." Devlet Duması "sorumlu bir hükûmet kurma hakkını elde edinceye dek yerini terketmemeye" davet edildi. Bürokrasinin ve büyük mülkiyetin organı Devlet Konseyi bile ülkenin güvenine mazhar şahsiyetlerden kurulu bir hükûmet çağrısı yaptı. Aynı yönde bir talep Birleşik Soyluluk Kongresi tarafından da dile getirildi: krema kaplı taşlar bile dile geliyordu. Ama hiçbir şey değişmedi. Monarşi elinde kalan son iktidar kırıntılarını dahi terketmeyi reddediyordu.

Son Duma'nın son oturumunun tarihi, tereddütler ve geciktirmelerin ardından, 14 Şubat 1917 olarak saptandı. Devrime on beş günden az bir zaman kalmıştı. Büyük gösteriler bekleniyordu. Kadet'lerin yayın organı *Reç*'te [Söz] Petrograd vilâyeti kolordu komutanı Habalov'un gösterilerin yasaklandığına dair bir bildirisinin hemen yanında Milyukov'un işçileri "karanlık mihraklardan" gelen "kötü ve tehlikeli tavsiyelere" karşı uyaran bir mektubu yayınlandı. Grevlere rağmen Duma'nın yeniden açılışı göreli bir sükûnet içinde gerçekleşti. İktidar meselesiyle artık ilgisizmiş gibi davranan Duma bütün dikkatini tümüyle pratik, ama çok zor bir soruna yoğunlaştırdı: iaşe meselesi. Usandırıcı bir atmosfer vardı —Rodzyanko'nun bilâhare yazacağı gibi—, "Duma'nın güçsüzlüğü, beyhude bir savaştaki yorgunluğu hissediliyordu." Milyukov İlerici Blok'un "sözlerle, sadece sözlerle politika yapacağını" tekrarlıyordu. İşte bu kabil tartışma ve gelişmelerle Duma Şubat Devrimi denilen anaforun içine daldı.

BÖLÜM III

Proletarya ve Köylülük

Rus proletaryası siyasete ilk adımlarını despotik bir devlette attı. Kanunla yasaklanan grevler, gizli yeraltı çevreleri, yasadışı bildiriler, sokak gösterileri, polis ve askerle çatışmalar: hızla gelişmekte olan bir kapitalizm ile konumunu ağır ağır terkeden bir mutlakiyetçiliğin bileşiminin yarattığı ekol buydu. İşçilerin dev işletmelerde yoğunlaşması, devletçe uygulanan zulmün aynı derecedeki yoğun karakteri ve son olarak, genç ve körpe bir proletaryanın içten gelen atılganlığı Batı'da çok ender olan siyasal grevi Rusya'da temel mücadele yöntemi haline getirdi. Bu yüzyıl başından bu yana yapılan işçi grevlerinin sayısı Rusya'nın siyasal tarihinin en öğretici göstergeleridir. Metni sayılarla boğmak konusundaki tereddütlerimiz ne olursa olsun, 1903 ilâ 1917 döneminde Rusya'da yapılan siyasal grevlerin çizelgesini vermekten imtina etmek imkânsızdır. En basit şekilde ifade edilecek hale getirilen bu veriler sadece fabrika teftiş mercileri çerçevesinde iş gören işletmeleri kapsamaktadır. Demiryolları, madencilik ve metalürji sanayileri, çeşitli meslek dalları ve, tarım bir yana, genel olarak küçük işletmeler çeşitli sebeplerden bu hesaba dahil edilmemiştir. Bununla birlikte, grev eğrisi ya da hareketi yine de çok net biçimde ortaya çıkmaktadır.

Yıllar	**Siyasal grevci sayısı** *(bin kişi)*
1903	87*
1904	25*
1905	1,843
1906	651
1907	540
1908	93
1909	8
1910	4
1911	8
1912	550
1913	502
1914 (birinci yarı)	1,059
1915	156
1916	310
1917 (Ocak-Şubat)	575

* 1903-1904 yılları için istatistik, içlerinde kuşkusuz iktisadi grevlerin başı çektiği bütün grevleri kapsamaktadır.

Önümüzde, bağrında büyük bir devrimi taşıyan bir ulusun siyasal ateşini gösteren, kendi türünde eşsiz bir eğri duruyor. Proletaryanın az sayıda olduğu —fabrika teftiş kuruluna bağlı olarak çalışan işletmelerde 1905'de yaklaşık bir buçuk milyon, 1917'de de yaklaşık iki milyon işçi vardı— geri bir ülkede, grev hareketinin dünyada hiçbir yerde görülmedik boyutlara ulaşması ne demek! Küçük burjuva demokrasisinin güdüklüğü, köylü hareketinin dağınıklığı ve körlüğü göz önüne alındığında, işçilerin devrimci grevi, uyanmakta olan ulusun mutlakiyetçilik surlarına karşı sürdüğü bir koçbaşı haline geliyor. Sadece 1905 yılında siyasal grevlere katılan işçi sayısı 1 milyon 843 bindi (burada grevci olarak birden fazla greve katılan işçiler de sayılmıştır). Sadece bu sayı bile, Rusya'daki siyasal olaylar takvimi hakkında başkaca bir şey bilmesek dahi, tablo üstünde devrim yılını parmakla göstermemize imkân verir.

Rus-Japon savaşının ilk yılı olan 1904 için fabrika teftiş kurulunun verdiği grevci sayısı toplam 25 bindir. 1905'teyse, siyasal ve iktisadî grevlere katılanların toplam sayısı 2 milyon 863 bindir, yani bir önceki yıla göre 115 kat daha çok. Bu mucizevî sıçrama, olayların gidişatı içinde benzeri duyulmamış bir devrimci faaliyet yürütmek zorunda kalan proletaryanın mücadelenin cüssesine ve üstlenilen görevlerin büyüklüğüne yaraşır bir örgütlenmeyi her ne pahasına kendi öz imkânlarıyla başardığını da gösterir. Genel grevin ve iktidarı ele geçirme mücadelesinin organları haline gelen birinci devrimin *sovyet*'leri (konseyler) işte böyle doğdular.

Aralık 1905'deki ayaklanması sırasında beli kırılan proletarya, gerileme yılları olmakla beraber, grev sayılarının gösterdiği gibi, devrime yakınlığa da delâlet eden izleyen iki yıl boyunca, kazandığı mevzilerin bir kısmını korumak için kahramanca bir çaba sarfetti. İzleyen dört yıl (1908-1911) grev istatistiği aynasında bir muzaffer karşı-devrim dönemi olarak görünür. Kendisiyle çakışan sanayi krizi zaten kanı kurumuş olan proletaryayı daha da tüketir. Düşüşün derinliği daha önceki yükselişle bakışımlıdır (*simetriktir*) . Ulusun içinden geçtiği kargaşalık izlerini bu basit sayılarda bulur.

1910'dan itibaren yeniden canlanan sınaî yaşam işçileri ayağa kaldırır ve enerjilerine yeni bir itki sağlar. 1912-1914 yıllarına ait rakamlar hemen hemen 1905-1907'nin verilerini yeniden üretir, ama ters yönde: eğilim düşüş yönünde değil, yükseliş yönündedir. Yeni, daha yüksek tarihsel temeller üzerinde — işçiler şimdi daha kalabalık ve daha tecrübelidir— yeni bir devrimci taarruz başlar. 1914'ün birinci yarısı siyasal grevlerin önemi açısından, açıkça birinci devrimin tepe noktası olan yılınkine yaklaşır. Ama savaş patlak verir ve sert bir biçimde bu süreci durdurur. İlk aylar işçi sınıfının siyasal bakımdan eylemsizliğiyle belirlenir. Bununla beraber, 1915 yılının ilkbaharından itibaren, bu uyuşukluk dağılmaya başlar. Şubat 1917'de işçi ve askerlerin ayaklanmasıyla sonuçlanan yeni bir siyasal grev dalgasının başlangıcıdır bu.

Kitle mücadelesinin bu ani yükseliş ve alçalışları bir kaç yıl zarfında Rus proletaryasını tanınmaz hale getirmiştir. İki ya da üç yıl evvel polisin her hangi

bir keyfî davranışına karşı ortaklaşa bir kararla greve giden fabrikalar şimdi nasılsa devrimci ruhlarını kaybediyorlar ve otoritelerin en caniyane suçlarını hiç protesto etmeksizin kabulleniyorlardı. Büyük yenilgilerin kırdığı şevkler uzun süreli olur. Devrimci unsurlar kitleler üzerindeki güçlerini yitirirler. Kitlelerin bilincinde hazmedilmemiş önyargı ve hurafeler yüzeye çıkar. Köyden yeni gelen cahil kitleler işçi saflarını sulandırır. Kuşkucular alaycı biçimde kafa sallarlar. 1907 ilâ 1911 arasında da böyle oldu. Ama kitlelerin içindeki moleküler süreçler yenilgilerin sebep oldukları psişik yaraları iyileştirirler. Olayların yeni bir dönemece varması ya da yeni bir keskin iktisadî yükseliş yeni bir siyasal çevrim başlatır. Devrimci unsurlar dinleyici kitlelerini yeniden bulurlar. Mücadele daha yüksek bir dereceden yeniden başlar.

Rusya'daki işçi sınıfının iki temel akımını anlamak için, temel olarak devrimle bozuşmuş dar bir işçi katmanına dayanan Menşevizmin kesin biçimiyle gericilik ve gerileme yıllarında oluştuğunu göz önüne almak önemlidir; oysa ki gericilik döneminde fena halde ezilmiş olan Bolşevizm savaşı önceleyen yıllar zarfında hızla yeni devrimci akıntının doruğuna yükseldi. "En enerjik, en coşkulu, yorulmak bilmeden mücadele etmeye, direnmeye ve sürekli biçimde örgütlenmeye en yetenekli unsur Lenin'in etrafında yoğunlaşan gruplaşmalarda ve bireylerde görülüyor..." Savaşı önceleyen yıllarda Polis Teşkilâtı Bolşeviklerin çalışmasını işte böyle değerlendiriyordu.

Temmuz 1914'te, diplomatların Avrupa'nın çarmıha gerileceği haça son çivilerini çaktıkları sırada, Petrograd tam bir devrimci kaynama içindeydi. Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré, III. Aleksandr'ın mezarına çelenk koyduğu sırada, yurtsever gösterilerin ilk patırtı gürültüleriyle birlikte bir sokak savaşının son yankılamalarını da duydu.

Eğer savaş araya girmeseydi, kitlelerin 1912-1914'deki taarruz hareketi çarlığı devirmeyi başarabilir miydi? Bu soruya tam bir kesinlikle cevap vermek pek mümkün değil. Süreç kaçınılmaz bir şekilde devrime doğru götürüyordu. Ama bu durumda da, hangi aşamalardan geçmek zorundaydık? Yeni bir yenilgiye uğrama ihtimali yok muydu hiç? Köylüleri ayaklandırıp orduyu fethetmek için işçilere ne kadar zaman gerekiyordu? Tüm bu doğrultular bakımından yapılabilecek tek şey kestirimlerde bulunmak. Her halükârda, savaş süreci önce geriletti, bilâhare izleyen evrede süreci hızlandırdı ve ona sonunda ezici bir zafer kazandırdı.

İlk tamtamlar sırasında devrimci hareket askıya alındı. Daha aktif işçi katmanları silah altına alındılar. Fabrikalardan alınan devrimci unsurlar cepheye sürüldüler. Grevler sert biçimde bastırıldı. İşçi basını susturuldu. Sendikalar boğuldular. Fabrikalara yüzbinlerce kadın, genç ve köylü dolduruldu. Siyasal bakımdan, savaş Enternasyonal'in çöküşüyle de bağlantılı olarak, kitleleri son derece afallattı ve kafalarını kaldıran fabrika müdürlerine de, işgücünün önemli bir kesimini peşlerinden sürükleyerek ve en cesur ve kararlı işçileri de beklegörcü bir sessizliğe mahkum ederek, işletmeleri adına yurtsever bir

dil kullanarak konuşma imkânı verdi. Devrimci düşünce suspus olmuş küçük çevrelere hapsedildi. Bu dönemde, tutuklanma ya da gerici işçiler tarafından tacize uğrama korkusuyla, hiç kimse fabrikalarda "Bolşevik" olduğunu söyleme riskine giremiyordu.

Duma'da sayısı çok az olan Bolşevik grubu savaşın patlak verdiği sırada görevinin gerektirdiği kalıpta hareket edemedi. Menşevik vekillerle uyum içinde "nereden gelirse gelsin, her türlü saldırıya karşı halkın kültürel mal varlığını savunmayı" taahhüt ettiğini beyan eden bir önerge verdi. Duma bu teslimiyeti alkışlarla karşıladı. Partinin Rusya'daki örgüt ve gruplarından bir teki bile Lenin'in dışarıda ilân ettiği yenilgici konumu açıkça benimsemedi. Bununla birlikte, Bolşeviklerin arasındaki yurtseverlerin oranı da hayli önemsiz olarak kaldı. Narodniklerin ve Menşeviklerin aksine, Bolşevikler 1914'ten itibaren yazılı ve sözlü olarak kitleler içinde savaşa karşı ajitasyonlarını geliştirmeye başladılar. Duma'daki Bolşevik vekiller kısa süre içinde silkinerek, yetkililerin muhbir ajanlar ağı sayesinde çok yakından bilgi sahibi oldukları devrimci çalışmalarına yeniden başladılar. Savaş öncesinde Peterburg'daki parti komitesinin yedi üyesinden üçünün *Ohrana* ajanı olduğunu söylemek bile yeterli. Çarlık devrimle işte böyle körebe oyunu oynuyordu.

Kasımda, Bolşevik vekiller tutuklandılar. Tüm yurt sathında parti yok edilmeye girişildi. Şubat 1915'te, parlamento grubu davası Adalet Sarayında görüldü. Sanıklar savunma yapmadılar. Grubun elebaşısı olarak Kamenev, tıpkı bugün Ukrayna'da Merkez Yürütme Komitesi başkanı olan Petrovskiy gibi, Lenin'in yenilgici konumunu paylaşmadığını söyledi. Polis Teşkilâtı milletvekillerine verilen ağır cezaların işçiler nezdinde hiçbir protesto hareketine yol açmadığını memnuniyetle saptadı.

Savaş sanki işçi sınıfını bir çırpıda yok etmişti. Kayda değer bir ölçüde böyleydi bu: Petrograd'da işgücü sayısı yaklaşık % 40 oranında yenilenmişti. Devrimci devamlılık keskin biçimde kopmuştu. Başta Duma'daki Bolşevik grubu olmak üzere, savaş öncesinde varolan her şey aniden geçmişte kalmış ve unutulmaya terkedilmişti. Ama bu yatışmanın, yurtseverliğin ve hatta belli bir ölçüde monarşi yanlılığının aldatıcı görüntüsünün altında yeni bir patlamaya özgü ruh halleri olgunlaşmaktaydı.

Ağustos 1915'te, çarın bakanları kendi aralarında işçilerin "her yerde ihanetin, Almanlara işbirliğinin, onlar lehine sabotajın hesabını sorduklarını ve cephedeki başarısızlıklarımızın suçlularını soruşturmaya meylettiklerini" konuşuyorlardı. Gerçekten de, bu dönemde, kitlelerin eleştirel duygusu uyanıyor ve kısmen açık kısmen kapalı biçimde, çoğunlukla "yurt savunması"nı kendine dayanak gösteriyordu. Ama bu düşünce yalnızca bir başlangıç noktasına işaret ediyordu. İşçilerin hoşnutsuzluğu zamanla ustabaşılarını, muhitlerindeki Kara Yüzleri bertaraf eden ve Bolşevik emekçilere kafalarını yukarı kaldırma imkânı veren gittikçe daha derin yarma hareketlerine yelken açtı.

Kitleler eleştiriden eyleme geçtiler. Öfke her şeyden önce kendini, şurada burada yerel ayaklanmalara dönüşen iaşe yetersizliğinin sebep olduğu karışıklıklarda gösterdi. Kadınlar, yaşlılar, gençler pazarlarda veya meydanlarda fabrikalardaki silah altına alınmış işçilere kıyasla kendilerini daha bağımsız ve daha gözüpek biçimde dışavurma imkânı buldular. Moskova'da, Mayıs ayında, hareket Alman evlerinin yağmalanmasına yöneldi. Katılanların çoğunluğu polisin himayesindeki kent halkının döküntüleri olsa da, sınaî Moskova'da bir *pogrom* yapılabilmesi olgusu işçilerin henüz dengelerini kaybetmiş kentli alt sınıflara kendi sloganlarını ve disiplinlerini kabul ettirme noktasında bir uyanış yaşamadığını gösteriyordu. Bununla birlikte, iaşe zorluklarından kaynaklanan karışıklıklar tüm ülkeye yayılarak savaşın yarattığı hipnozu dağıttı ve yolu grevlere açtı.

Kalifiye olmayan bir işgücünün fabrikalara akması ve savaş kazançları için delice yarış her yerde çalışma koşullarının bozulmasına yol açtı ve en kaba sömürü yöntemlerini hortlattı. Geçim masraflarının artması ücretlerin değerini otomatik olarak düşürüyordu. Kitlelerin kaçınılmaz tepkileri iktisadî grevler oldu; ne kadar bastırılmışsa o kadar şiddetli. Grevlere mitingler, siyasal nitelikli bildiriler, polisle çatışmalar, silah sesleri eşlik etti ve kurbanlar verildi.

Mücadele önce merkezî tekstil bölgesine sıçradı. 5 Haziranda polis Kostroma'daki dokuma işçilerini taradı: 4 ölü, 9 yaralı. 10 Ağustosta birlikler İvanovo-Voznessensk'teki işçilere ateş açtılar: 16 ölü, 30 yaralı. Tekstil işçilerinin hareketine bu yörede karargâh kurmuş olan taburun askerleri de karıştı. İvanovo-Voznessensk'teki katliamı ülkenin değişik yerlerindeki protesto grevleri izledi. Buna koşut olarak iktisadî mücadele yaygınlaştı. Tekstil işçileri genellikle en ön saflardaydı.

1914'in ilk yarısına kıyasla, hareket, yapılan baskının şiddeti ve sloganların netliği bakımından, büyük bir gerileme gösteriyordu. Bu hiç şaşırtıcı değildi: mücadeleye kayda değer bir oranda cahil kitleler katılmıştı, oysa ki önder işçi katmanları tam bir yönelimsizlik içindeydiler. Bununla birlikte, savaş zamanındaki ilk grevlerden itibaren büyük kavgaların yaklaştığı hissediliyordu. Adalet bakanı Hvostov 16 Ağustosta şöyle diyordu: "İşçiler bugün silahlı gösterilere meyletmiyorlarsa, bunun tek sebebi örgütlerinin bulunmamasıdır." Goremıkin çok daha açık ifadeler kullanıyordu: "İşçi önderleri bakımından sorun beş Duma üyesinin tutuklanmasının sonucunda dağılan örgütün yetersizliğinde yatıyor." İçişleri bakanı şöyle ekliyordu: "Duma üyelerini (Bolşevik) serbest bırakamayız, çünkü onlar işçi hareketinin en tehlikeli gösterilerindeki örgütlenme merkezini oluşturuyorlar." Bu baylar her halükârda gerçek düşmanın nerede bulunduğunu hiç yanılgıya düşmeksizin ortaya koymayı biliyorlardı.

Kabine, onca şaşkınlığına ve liberallere ödünler vermeye hazır oluşuna rağmen, işçi devriminin, yani Bolşeviklerin başına vurmaya devam etmeyi zorunlu bulurken, yüksek burjuvazi Menşeviklerle işbirliğine girmeye çabalıyordu. Grevlerin vardığı boyuttan endişeye kapılan liberal sanayiciler işçileri, vekille-

rini Savaş Sanayii Komitelerine alarak, yurtsever bir disiplinin içine sokmaya kalkıştılar. İçişleri bakanı, Guçkov'un bu inisyatifine pek karşı koyamamaktan yakınıyordu: "Tüm bu işler yurtseverlik etiketi altında ve savunmanın çıkarları adına sunuldu." Bu arada, polisin bile sosyal-yurtseverleri tutuklamaktan kaçındığını ve onları grevlere ve devrimci "aşırılıklara" karşı mücadelede dolaylı müttefikler olarak gördüğünü kaydetmek gerekir. Gizli Polis Teşkilâtının [*Ohrana*] savaş sürdüğü müddetçe bir ayaklanma olmayacağına dair inancı yurtsever sosyalizmin gücüne olan abartılı güvene dayanıyordu.

Savaş Sanayii Komitesi seçimleri sırasında, başlarında metalürji işçisi, enerjik Gvozdyev —devrimci koalisyon hükûmeti sırasında ona Çalışma bakanı olarak yine rastlayacağız— olmak üzere, ulusal savunma taraftarları azınlıktaydılar. Bununla beraber, Bolşeviklerin önderlik ettikleri boykot taraftarlarını bertaraf etme ve Petrograd proletaryasına sanayici yurtseverliğin organları içinde bir işçi temsiliyetiyle yetinmeyi dayatma yönünden yalnızca liberal burjuvaziden değil, bürokrasiden de gelen çeşitli desteklerden yararlandılar. Menşeviklerin tutumları, temsilcilerinden birinin bilâhare Komitede sanayicilere hitaben yaptığı bir konuşmadan da görülebileceği üzere, açık seçik biçimde formüle edilmişti: "Bugün varolan bürokratik iktidarın yerini size, bugünkü rejimin varislerine bırakarak sahneyi terketmesini talep etmelisiniz." Bu çiçeği burnundaki siyasal dostluk her geçen gün büyüyordu. Devrimin ertesinde olgun meyvalarını verecekti.

Savaş gizli yeraltı örgütlerini fena halde sarsmıştı. Parlamento grubunun tutuklanmasının ardından Bolşeviklerin merkezî parti örgütleri dağıldı. Yerel komitelerin sürekli bir varlıkları yoktu ve işçi muhitleriyle temaslarını kaybetmişlerdi. Eylemleri sürükleyenler dağınık gruplar, birbirinden kopuk çevreler ve tek tek bireylerdi. Bununla birlikte, canlanmaya başlayan grev dalgası onlara fabrikalarda coşku ve güç verdi. Yavaş yavaş birbirlerini bulmaya başladılar ve gruplar arasında temaslar kuruldu. Gizli yeraltı çalışmaları yeniden başladı. Polis Teşkilâtında daha sonra şu satırlar kaleme alınacaktı: "Rusya'daki gizli yeraltı Sosyal-Demokrat örgütlerinin büyük çoğunluğuna önderlik eden Lenin'in taraftarları savaşın başlamasından bu yana ülkelerarası çatışmalara son verilmesini, bugünkü iktidarın devrilmesini ve cumhuriyet ilân edilmesini talep eden önemli sayıda devrimci bildiriyi belli başlı merkezlerde (Petrograd, Moskova, Harkov, Kiev, Tula, Kostroma, Vladimir guberniyası, Samara gibi) dolaşıma soktular; öte yandan bu faaliyetin en kayda değer sonucu işçiler tarafından grevler örgütlenmesi ve kargaşalıklar çıkartılması oldu."

Geçen yıl hiç farkedilmeden geçen işçilerin Kışlık Saray'a yürüyüşlerinin geleneksel yıldönümü 9 Ocak 1916'da büyük bir greve sahne oldu. Grev dalgası bu yıl iki kat daha şiddetliydi. Tüm büyük ve dikbaşlı grevlere polisle çatışmalar eşlik etti. İşçilerin birliklere karşı tutumu açıkça dostaneydi ve gizli polis birçok defa bu tehlikeli duruma dikkat çekmişti.

Savaş sanayileri, etrafındaki tüm kaynakları yutarak ve böylece de kendi temellerinin altını oyarak ölçüsüz şekilde genişliyordu. Barışçı nitelikli üretim dalları çökmeye başladılar. Ulusal ekonominin düzen altına alınması, tüm planlara rağmen, bir işe yaramadı. Güçlü Savaş Sanayii Komitelerinin engellemeleri karşısında bu görevi yürütmekte yetersiz kalan bürokrasi düzenleyici rolünden sıyrılarak burjuvazi lehine geri çekilmiyordu da. Kaos artıyordu. Deneyimli işçiler toylarla yer değiştirmişti. Kömür ocakları, fabrikalar ve Polonya'daki imalâthaneler kısa bir süre içinde kaybedildi: savaşın ilk yılında, ülke sanayi kaynaklarının yaklaşık beşte birini elinden kaçırmıştı. Dokuma ürünlerinin yaklaşık % 75'i de dahil, üretimin % 50'ye yakın bir kısmı ordunun ve savaşın ihtiyaçlarına hasredilmişti. Aşırı yükten muzdarip taşıma araçları fabrikalara zorunlu yakıt ve hammadde miktarlarını sevkedemeyecek durumdaydı. Savaş yalnızca cari millî gelirin büyük kısmını yutmakla kalmamış, ülkenin temel sermayesini de ciddî biçimde saçıp savurmaya başlamıştı.

Sanayiciler işçilere giderek daha az ödün vermeye yanaşıyor ve hükûmet her greve sert bir baskıyla cevap veriyordu. Tüm bunlar işçilerin düşüncesini özelden genele, iktisadîden siyasala taşıyordu: "Hepimiz aynı anda grev ilân etmeliyiz." Bir genel grev fikri böyle doğdu. Kitlelerin radikalleşmesi süreci en inandırıcı şekilde istatistikle ifade edilebilir. 1915'te, siyasal grevlere katılanların sayısı iktisadî grevlere katılan işçilerin sayısının 2,5 kat altındaydı; 1916'da, bu oran 2 oldu; 1917'nin ilk iki ayındaysa, siyasal grevler iktisadî grevlerden 6 kat daha fazla işçiyi kucakladı. Petrograd'ın rolü tek bir rakamla yeterince şey anlatır: savaş yıllarında, siyasal grevcilerin % 72'si başkente mensuptu!

Mücadelenin yangınında sayısız eski inanç da kül oldu. Gizli polis teşkilâtı bir raporunda, "Majestelerine yönelik kaba ve açık her suça karşı yasanın gerektirdiği gibi tepki gösterilirse, 103. maddeye dayalı olarak açılacak olan davalar eşi görülmedik sayılara ulaşır" diyordu "üzüntüyle". Yine de, kitlelerin bilinci hareketlerinin gerisinde kalıyordu. Savaşın ve bozgunun korkunç baskısı mücadele sürecini öylesine hızlandırdı ki, geniş işçi kitlelerinin kırlardan getirdikleri veya kentlerde küçük burjuva ailelerden devraldıkları birçok fikir ve önyargıdan kurtulmaya zamanları olmadı. Bu olgu Şubat Devrimi'nin ilk aylarına damgasını vuracaktır.

1916'nın sonlarına doğru, hayat pahalılığı muazzam sıçramalar gösterdi. Enflasyona ve taşımacılıktaki düzensizliğe tam anlamıyla bir mal kıtlığı da gelip eklendi. Bu tarihte tüketim yarı yarıya azaldı. İşçi hareketinin eğrisi keskin bir yükseliş kaydetti. Ekimden başlayarak, mücadele her türlü hoşnutsuzluk çeşidini biraraya getirerek belirleyici bir evreye girdi: Petrograd büyük Şubat sıçraması için nefesini şişirdi. Fabrikalardaki mitingler dalga dalga yayıldı. İşlenen konular şöyleydi: iaşe durumu, hayat pahalılığı, savaş, hükûmet. Her taraf Bolşevik bildirileriyle kaynıyordu. Siyasal grevler ilân edildi. Fabrika çıkışlarında doğaçlama nümayişler yapılıyordu. Yer yer bazı işletmelerdeki işçi-

lerle erlerin yakınlaştığı görülüyordu. Baltık filosu denizcilerine karşı açılan davayı protesto mahiyetinde şiddetli bir grev patlak verdi. Askerlerin polise ateş açtıklarını öğrenen Fransız elçisi Başbakan Stürmer'in dikkatini bu olaya çekti. Stürmer elçiyi şöyle rahatlattı: "Misilleme çok acımasız olacak." Kasım ayında, Petrograd fabrikalarından önemli miktarda bir işçi kontenjanı askere alınarak cepheye gönderildi. Yıl kasırga ve fırtınalarla sona eriyordu.

Durumu 1905'le kıyaslayan Polis Teşkilâtı genel müdürü Vasilyev pek de avutucu olmayan sonuçlara varıyordu: "Muhalefet fikri geniş kitleler içinde, yukarıda anılan karışıklık dönemlerinde ulaşamadığı kadar büyük boyutlar kazanmıştır." Vasilyev garnizonlara güvenmiyordu. Seyyar polis kuvvetleri bile ona güvenilir gözükmüyordu. Ohrana genel grev sloganının yeniden canlandığını ve terorizmin yeniden başlama tehlikesinin bulunduğunu rapor ediyordu. Cepheden gelen er ve subaylar güncel durumu şöyle özetliyorlardı: "Daha ne bekleniyor? Şu sersemleri bir an evvel falakadan geçirmek gerek. Biz burada olsaydık, hiç vakit kaybetmez derslerini verirdik..."

Eski bir metalürji işçisi olan Bolşeviklerin merkez komite üyesi Şlyapnikov o günlerde işçilerin çok tedirgin olduklarını anlatıyor: "İşçilerin iş bırakma işareti sanmaları için bazen bir ıslık, bir vızıltı sesi yeterliydi." Bu ayrıntı siyasal bir araz olduğu kadar psikolojik bir belirti olarak da kayda değer: devrim sokağa inmek için fırsat kollar.

Taşra da aynı basamaklardan geçti, ama daha yavaş olarak. Hareketin artan kütleselliği ve savaşçılığı ağırlık merkezini tekstil işçilerinden metalürji işçilerine, iktisadî grevlerden siyasal grevlere, taşradan Petrograd'a aktardı. 1917'nin ilk iki ayında, aslan payı başkentte olmak üzere, 575 bin siyasal grevci kaydedildi. Polis 9 Ocağın arifesinden sert tutumunu ortaya koysa da, "Kanlı Pazar"ın bu yıldönümünde yine de Petrograd'da 150 bin işçi greve gitti. Herkes aşırı heyecanlıydı, metalürji işçileri en ön saflardaydı ve işçiler artık geriye dönüş olmadığını hissediyorlardı. Her fabrikada çoğunlukla Bolşeviklerin çevresinde toplanan bir eylemci nüvesi oluşmuştu. Şubat ayının ilk iki haftası boyunca grevler ve mitingler hiç aralıksız birbirini izledi. 8'inde Putilov fabrikasında polisler "demir ve curuf yağmuruna" tutuldular. Duma'nın açılış günü olan 14'ünde Petrograd'da yaklaşık 90 bin grevci vardı. Moskova'da da birçok işletme kapılarını kapatmıştı. 16'sında yetkililer Petrograd'da "ekmek karnesi" dağıtmaya karar verdiler. Bu yenilik sinirleri gerdi. 19'unda erzak dükkânları yakınlarında çoğunluğu kadınlardan oluşan gruplaşmalar ekmeğe hücum ettiler. Ertesi günü, kentin çeşitli mahallelerinde fırınlar yağmalandı. Bu olaylar bir kaç gün sonra patlak verecek olan ayaklanmanın haberci kıvılcımlarıydı.

Rus proletaryası devrimci gözüpekliğini yalnızca kendinden almıyordu. Ulus içindeki azınlık konumu da zaten, onun halk kitlelerinin en büyüğü olan köylülük içinde güçlü bir destek bulamasaydı eğer, mücadelesine böyle bir geniş-

lik veremeyeceğini ya da haydi haydi devletin başına geçemeyeceğini gösterir. Ona bu desteği sağlayan toprak meselesi oldu.

Köylülerin 1861'deki gecikmiş yarı-özgürleşmeleri iki yüzyıl önce varolanla aynı düzeyde bir kırsal ekonomi üzerinde cereyan etti. Çok arkaik ekim yöntemlerinin yanısıra reform sırasında hileli biçimde daraltılan eski ortak topraklar fonunun korunması aynı zamanda üçlü ekim sisteminin krizi demek olan köylerdeki aşırı nüfus krizini otomatik olarak ağırlaştırıyordu. Tüm bu süreç XVII. yüzyılda değil, XIX. yüzyılda, yani ekonomide paranın rolünün ilkel karasabanaancak traktörün altındankalkabileceği sorumluluklar yükleyecek kadar ilerlediği koşullarda cereyan ettiğinden dolayı, köylü sınıfı kendini tuzağa düşürülmüş hissediyordu. Burada da yine tarihsel sürecin farklı aşamalarının biraraya gelişiyle ve dolayısıyla son derece keskin biçimde kendilerini duyuran çelişkilerle karşı karşılaşıya geliyoruz.

Tarım uzmanları ve iktisatçılar akılcı bir şekilde işlenmek kaydıyla toprak fonunun tamamen yeterli olduğunu ileri sürüyorlardı, yani köylüyü soylu toprak sahibiyle [*pomeşçik*], polisle veya çarla karşı karşıya gelmeden, bir çırpıda daha yüksek derecedeki bir teknik ve kültürü benimsemeye davet ediyorlardı. Ama hiçbir iktisadî sistem ve hatta en gerisinden hiçbir tarımsal sistem tüm imkânlarını sonuna dek kullanmadan asla yerini terketmez. Daha yoğun ekim tekniklerini benimsemek zorunda kalmadan evvel köylü son bir deneye girişmek zorundaydı: üçlü tarla sistemiyle işletmesini genişletmek. Bunu ancak kendine ait olmayan toprakları ele geçirerek yapabilirdi. işgal ettiği o muazzam toprak parçası üzerinde boğulan, daralan, vergi ve pazarın kazığına oturmuş *mujik* kaçınılmaz olarak soylu toprak sahibinin defterini bir hamlede dürmek durumundaydı.

Birinci devrimin arifesinde, Avrupa Rusya'sının sınırları dahilinde kullanılabilir toprakların toplam yüzölçümü 280 milyon desyatina[1] olarak tahmin ediliyordu. Yaklaşık 140 milyonu köylülerin ortak topraklarını [*mir*] oluşturuyordu; 5 milyondan fazlası has topraklardı; Kilise ve manastırların elinde hemen hemen 2,5 milyon desyatina toprak vardı. Her biri 500 desyatinadan fazla toprağa sahip 30 bin büyük toprak sahibinin temsil ettiği özel mülklerse 70 milyon desyatina tutuyordu, yani yuvarlak rakamla 10 milyon kırsal ailenin sahip olduğu kadar bir alan. Bu toprak istatistiği bir köylü savaşının izleyeceği yolu gösteriyordu.

Birinci devrim soylu toprak sahiplerinin hesabını görmeyi başaramadı. Kırlardaki kitleler bir bütün olarak ayaklanmadılar, köylerdeki hareket kentlerdekiyle çakışamadı, köylülerden oluşan ordu karar vermekte tereddütkârdı ve sonunda tercihini işçilerin ezilmesinden yana kullandı. Semyonovskiy Muhafız Alayı Moskova ayaklanmasını bastırır bastırmaz, monarşi büyük toprak

1) 1,0925 hektar eşdeğerinde bir yüzölçümü birimi —çn.

mülkiyetinin kısıtlanması veya otokratik ayrıcalıklarının azaltılması fikrinden caydı.

Bununla birlikte, beli kırılan devrim kırsal yaşamda iz bırakmadan geçip gitmedi. Hükûmet köylülerin 1861'den kalma toprak taksiti borçlarını sildi ve Sibirya'ya yeni göç imkânları yarattı. Endişeli toprak sahipleri yalnızca çiftlik kiraları üzerinde önemli iskontolara razı olmakla kalmadılar, malikânelerini de parseller halinde satmaya koyuldular. Devrimin bu sonuçları toprak sahiplerinin malikane topraklarını (*demesne*) kiralama ve satın alma kabiliyetine sahip palazlanmış köylülere yaradı.

Köylülük içinde bir kapitalist çiftçiler kategorisinin oluşması için en müsait iklimi ise muzaffer karşı-devrimin temel reformu olan 9 Kasım 1906 tarihli yasa sağladı. Çok küçük bir köylü azınlığına, hangi komünde [*obşçina*] yaşarsa yaşasın, çoğunluğun iradesine karşı ortak topraklardan bağımsız bir toprak parçasını alıp gitme hakkı veren 9 Kasım tarihli yasa kapitalist kamptan *mir*'e atılan bir gülle gibi düştü. Başbakan Stolıpin hükûmetin toprak meselesindeki yeni politikasını "en güçlülere yatırım yapmak" şeklinde tanımlıyordu. Bunun anlamı şuydu: köylülerin üst kategorisini "özerk hale getirilen" toprak parçalarını satın almak yoluyla cemaat topraklarına el koymaya teşvik etmek ve böylelikle de yeni kapitalist çiftçileri rejimin payandaları haline getirmek. Sorunu ortaya koymak çözmekten daha kolaydı. Toprak sorununun yerine *kulak*'ların[2] geleceği sorununu ikame etmeye çalışarak karşı-devrim başına büyük bir belâ almıştı.

1 Ocak 1916'da 2,5 milyon çiftçi 17 milyon desyatinalık bir özel mülkiyete ulaşmıştı. İki milyonu daha kendilerine 14 milyon desyatinalık toprak tahsisi talep ediyordu. Bu durum reformun başarısı olarak addedilebilir. Ne var ki, çoğunlukla *mir*'den kopmuş olan işletmeler canlılıktan yoksundu ve doğal ayıklanma için kolay bir av teşkil ediyorlardı. En geri kalmış toprak sahipleri ile mütevazı durumdaki köylüler topraklarını —birinciler *latifundium*'larını, ikinciler bir avuç topraklarını— satmakta birbirleriyle yarışırlarken, alıcılar temelde yeni kırsal burjuvaziden çıkıyordu. Tarım tartışma götürmez bir kapitalist atılım evresine girdi. Rus toprak mahsulleri ihracatı beş yıl içinde (1908'den 1912'ye) 1 milyar rubleden 1,5 milyar ruble çıktı. Bu, geniş köylü kitlelerinin proleterleşmesi, köylerdeki zengin unsurlarınsa pazara her seferinde daha fazla miktarda buğday sürmesi demekti.

Köylerdeki komünal rejimin zorlayıcı bağlarının yerine hızla, göreli olarak derin biçimde köylü kitlelerine nüfuz etmeyi başaran ve liberal ve demokratik ülkülerin konusu haline gelen gönüllü işbirliği geçiyordu. Bununla birlikte, işbirliğindeki gerçek güç sonuç olarak bundan yararlanan zengin köylülere aitti. Temel güçlerini köylü işbirliği üzerinde yoğunlaştıran halkçı (*narodnik*) aydınlar sonunda halk sevgilerini burjuvazinin dayanıklı raylarına yönelttiler.

2) Rusça yumruk demek olan *kulak* zengin köylülere takılan lakaptı —çn.

Söz gelimi, "anti-kapitalist" Sosyalist-Devrimci partinin tam bir kapitalist parti olan Kadet'lerle bloku işte bu zemin üzerinde yükseldi.

Gericiliğin toprak politikasına karşı görünürdeki muhalefetlerini korumakla birlikte, liberaller kapitalizmin başlattığı kırsal komünün yıkılması sürecine büyük umut bağlamışlardı. Bir liberal olan Prens Trubetskoy "köylerde doğası ve yapısı itibariyle hem birleşik soyluluğa hem de sosyalist hayallere yabancı, güçlü bir küçük burjuvazi oluşmakta" diye yazıyordu.

Ama bu harika madalyonun bir de tersi vardı. Köy komününden kopan yalnızca "güçlü bir küçük burjuvazi" değil, onun tam zıddıydı da. İşe yaramayan topraklarını satan köylülerin sayısı savaşın başlarında bir milyona kadar varmıştı, ki bu en azından beş milyon proleterleşmiş insan demekti. Ayrıca oldukça güçlü patlamalara gebe, aç kalmamak için küçücük toprak parçalarına tutunmaya çalışmaktan başka çareleri olmayan milyonlarca yoksul köylü vardı. Sonuçta, erken bir tarihten itibaren Rusya'da bir bütün olarak burjuva toplumunun gelişmesini engelleyen çelişkiler köylülük içinde kendilerini yeniden ürettiler. Daha eski ve daha güçlü mülk sahiplerine payanda olacak yeni kırsal burjuvazi, tıpkı eski mülk sahiplerinin bir bütün olarak halk karşısındaki durumuna benzer biçimde, kendini köylü kitlelerinin yeminli düşmanlığıyla çevrili buldu.

Düzenin bir payandası olmadan evvel, kırsal burjuvazinin de, kazanmış olduğu mevkileri koruyabilmesi için, sağlam bir şekilde kurulu bir düzene ihtiyacı vardı. Bu koşullar altında, toprak meselesinin tüm İmparatorluk Duma'ları boyunca yakıcılıklarını korumasına şaşmamak gerek. Herkes son sözün henüz söylenmemiş olduğunu hissediyordu. Köylü vekili Petriçenko bir gün Duma kürsüsünden şöyle seslenmişti: "Tartışmalarınızı istediğiniz kadar sürdürün, yeni bir yerküre yaratamazsınız. Bu bakımdan üstünde bulunduğumuz toprağı bize vermek zorundasınız." Oysa bu köylü ne Bolşevik ne de Sosyalist-Devrimci, sadece sağcı bir vekil, bir monarşistti.

1907 sonuna doğru, tıpkı işçi grevlerindeki yükselişte olduğu gibi, sönmeye yüz tutan tarım hareketi 1908'den itibaren kısım kısım uyanmaya ve izleyen yıllarda güçlenmeye başladı. Doğru, mücadele büyük ölçüde komün yaşamı içine çekildi. Zaten gericiliğin siyasal hesabı da buydu. Silahlı köylülerin komün topraklarının paylaşılması yüzünden kendi aralarında giriştikleri çatışmalar hiç de ender rastlanır olaylardan değildi. Ama soylu toprak sahiplerine karşı mücadele de gevşemedi. Yuvalarını komünün iradesi dışında yapan zengin köylüleri de geçerken unutmadan, köylüler büyük soylu malikânelerini, ürün ve saman yığınlarını ateşe vermekte tereddüt etmediler.

Savaş gelip çattığı sırada köylerin vaziyeti buydu. Hükûmet cepheye yaklaşık 10 milyon köylü ve 2 milyon civarında at gönderdi. Zaten zayıf durumdaki tarımsal işletmeler daha da cılızlaştı. Ekecek tarlası olmayanların sayısı daha da arttı. Ama savaşın ikinci yılından itibaren, orta köylüler de tepe taklak oldular. Köylünün savaşa karşı duyguları ay be ay katılaşıyordu. Ekim 1916'da,

Petrograd jandarma komutanlığı köylerde kimsenin artık savaşın mutlu sonla biteceğine inanmadığını bildiriyordu. Sigorta acentelerinin raporlarına göre, öğretmenler, esnaf, vb. "herkes sabırsızlıkla bu lânet savaşın bitmesini bekliyor"du. Dahası: "Her yerde, siyasal meseleler tartışılıyor, soylu mülk sahipleri ve tüccarlara karşı kararlar alınıyor; değişik örgütler hücreler kuruyor... Şimdilik, birleştirici bir merkez yok, ama köylülerin Tüm Rusya'da pıtrak gibi biten kooperatifler aracılığıyla bu birliği sağlayabileceklerini de hesaba katmak gerekir"di. Burada biraz abartma vardı, jandarma biraz da olacak olayları öngörüyordu, ama hiç kuşkusuz, öze yönelik olarak tümüyle haklıydı.

Varlıklı sınıflar köylerin büyük bir fatura çıkaracaklarını öngörmekten kaçınamasalar da, olaydan bir şekilde sıyrılmayı umarak kötü düşünceleri kafalarından atmaya çalışıyorlardı. İstihbarat toplamaktan pek hoşlanan Fransız elçisi Paléologue'un bu konuda savaş zamanında eski Tarım bakanı Krivoşeyn'le, eski Başbakan Kokovtsev'le, büyük toprak sahibi Kont Bobrinskiy'le, İmparatorluk Duma'sı Başkanı Rozdyanko'yla, büyük sanayici Putilov'la ve diğer saygıdeğer şahsiyetlerle yaptığı konuşmalar var. Bu konuşmalarından şu neticeyi çıkartıyordu: toprak meselesinde radikal bir reformun uygulanabilmesi için, en azından on beş yıl boyunca 300 bin yer ölçümcüsünden müteşekkil sürekli bir ordu kullanmak gerekir; ama bu zaman zarfında da, tarımsal işletmelerin sayısı 30 milyona çıkacak ve dolayısıyla, tüm ön hesaplamaların hiçbir hükmü kalmayacak. Böylece, toprak reformu soylu toprak sahiplerinin, kodamanların ve bankacıların gözünde çemberi çerçevelemek gibi sunuluyordu. Matematikçilerin bu evhamlarından mujikin hiç haberdar olmadığını söylemek bile gereksiz. Köylü her şeyden evvel ağanın tütsülenmesi gerektiğini düşünüyordu: gerisine sonra bakacaktı.

Savaş yılları boyunca köyler göreli olarak sükûnetini korumuşlarsa, bunun sebebi aktif güçlerinin cephede bulunmalarıydı. Erler toprak meselesini bir an bile unutmuyorlardı, en azından ölümü düşünmediklerinde, ve geleceğe dönük mujikçe düşüncelerine siperlerde barut kokusu bulaşıyordu. Bununla beraber, köylü sınıfı, silah kullanmayı öğrenmiş halde bile, kendi gücüyle demokratik bir toprak devrimi, yani arzuladığı devrimi yapamamıştı. Bir öndere ihtiyacı vardı. Dünya tarihinde ilk kez köylü işçinin şahsında rehberini bulmuştu. Rus devrimini kendinden öncekilerden özde ve bütünde ayıran şey buydu.

İngiltere'de serflik fiilen XIV. yüzyılın sonuna doğru ortadan kalkmıştı, yani Rusya'da ihdas edilmeden iki yüzyıl, ilga edilmeden 450 yıl önce. İngiliz köylülerinin mülklerinin müsaderesi bir Reform ve iki devrimden geçerek XIX. yüzyıla dek sürdü. Dışarıdan hiçbir müdahaleye gerek kalmaksızın, kapitalizmin gelişmesi burada, proletaryanın siyasal yaşamda yerini almasından önce, kırsal sınıfın özerliğine son vermek için gerekli tüm zamana sahip oldu.

Fransa'da mutlakıyetçi monarşiye, aristokrasiye ve Kilise prenslerine karşı mücadele çeşitli düzeylerdeki burjuvaziyi XVIII. yüzyılın sonuna doğru aşama

aşama radikal bir toprak devrimi yapmaya zorladı. Bundan sonra, artık bağımsızlıklarını kazanan Fransız köylüleri uzun bir süre boyunca burjuva düzeninin güvenilir bir payandası olduklarını gösterdiler ve 1871'de de burjuvaziye Paris Komünü'nü mat etmekte yardımcı oldular.

Almanya'da burjuvazi toprak meselesine devrimci bir çözüm getirmekte yetersiz kaldı ve 1848'de, tıpkı üç yüzyıl evvel Luther'in ayaklanmış ayak takımını İmparatorluk prenslerine terketmesi gibi, köylüleri toprak beylerine teslim etti. Diğer taraftan, Alman proletaryası da XIX. yüzyılın ortalarında köylü sınıfının önderliğine soyunabilmek için henüz çok zayıftı. Sonuç olarak, kapitalizmin Almanya'daki gelişmesi de, İngiltere'deki kadar olmasa da, tarımı bitmemiş bir burjuva devriminin sonundaki haliyle kendine tabi kılmak için yeterli bir zaman elde etti.

Rusya'da 1861'de yapılan köylünün statüsüyle ilgili reform burjuva toplumunun ihtiyaçlarının baskısıyla soyluların ve memurların yönetimindeki monarşinin bir eseri oldu, oysa ki burjuvazi politikada tamamen güçsüzdü. Köylülerin özgürleşmesi sürecinin niteliği öyleydi ki, ülkenin kapitalizm yönünde hızla dönüşüm geçirmesi toprak sorununu bir devrim sorunu haline getiriyordu. Rus burjuvaları Fransız, Danimarkalı veya Amerikan tarzı bir tarımsal evrimin hayalini kuruyorlardı: Rus tarzı hariç, her şeye fittiler. Bununla birlikte, boş zamanlarında Fransa'nın tarihini veya Amerika'nın toplumsal yapısını irdelemeyi de hiç akıllarına getirmediler. Demokrat aydınlar, devrimci geçmişlerine rağmen, karar anı gelip çattığında, liberal burjuvaziden ve soylu mülk sahiplerinden yana saf tuttular, devrimci köylerden yana değil. Bu koşullarda, köylü devriminin başına geçebilecek tek güç işçi sınıfıydı.

Geri kalmış ülkelerin bileşik gelişme yasası —geri unsurlarla en modern etmenlerin özgün bir bileşimi anlamında— burada en tam haliyle önümüze çıkıyor ve de Rus bilmecesinin anahtarını veriyor. Eğer barbarlığın, Rusya'nın eski tarihinin mirası olan toprak sorunu çözümünü burjuvazide bulsaydı, eğer burjuvazi bu soruna bir çözüm bulabilseydi, Rus proletaryası 1917'de hiçbir zaman iktidarı alamazdı. Bir Sovyet devletinin kurulabilmesi için, tümüyle farklı iki tarihsel nitelikli etmenin birbirine yaklaşması ve içiçe geçmesi gerekti: bir köylü savaşı, yani burjuva gelişmesinin şafağını karakterize eden bir hareket ile bir proleter ayaklanması, yani burjuva toplumunun çöküşünü muştulayan bir hareket. 1917 yılı işte bunu resmeder.

BÖLÜM IV

Çar ve Çariçe

Bu kitaptaki amacımız, bugün sık sık yapıldığı gibi, toplumsal ve tarihsel analizin yerine bunlarla bağlantısız psikolojik incelemeleri geçirme değil. Bizim gözlem alanımız, her şeyden önce, şahıslar-üstü bir karakteri haiz olan tarihin büyük itici güçlerini kapsıyor. Monarşi de bu güçlerden biri. Ama tüm bu güçler şahıslar aracılığıyla eyleme geçiyorlar. Monarşi bizatihi ilkesi gereği şahıslarla ilgili bir şey. Bu nedenle, tarihsel gelişmenin devrimle karşı karşıya bıraktığı bir monarkın şahsıyla ilgilenmenin haklı gerekçeleri vardır. Diğer taraftan, ilerleyen sayfalarda, en azından kısmen, bir şahsiyetteki şahsî sınırların ne olduğunu —sandığımızdan daha çok— ve birçok durumda, "şahsî işaretlerin" daha yüksek dereceli bir genel yasanın kişisel damgasından başka bir şey olmadığını göstermeyi umuyoruz.

II. Nikolay atalarından miras olarak yalnızca uçsuz bucaksız bir imparatorluk değil, devrimi de devralmıştı. Ama ona değil bir imparatorluğu, bir eyaleti veya bir kazayı dahi yönetebilecek yeteneği miras bırakmamışlardı. Dalgaları giderek saray kapılarına varan tarihin akıntısına karşı son Romanov yalnızca kör bir tasasızlıkla çıkıyordu: sanki kafa yapısıyla çağı arasında ince ama asla geçit vermez bir duvar yükseliyordu.

Çarın yanına girip çıkan şahsiyetler devrimden sonra birçok kez, saltanatının en trajik anlarında —Port-Arthur'un teslim olması ve Rus donanmasının Tsu-Şima'da batırılması sırasında ve daha ileride, on yıl sonra Rus birlikleri Galiçya'yı bırakıp geri çekildiklerinde, ardından, iki yıl sonra tahtın bırakılmasını önceleyen günlerde, çarın tüm çevresi mahvolmuş, ürkmüş ve büyük üzüntülere gark olmuş durumdayken— II. Nikolay'ın tek sükûnetini koruyan kişi olduğunu anlatmışlardır. Tepesinde gök gürler ve şimşeklerle yarılırken, o Rusya'da yaptığı gezilerde kaç *verst* katetmiş olduğunu sormaya devam ediyor, eski av partilerinde yaşanmış hatıraları, resmî resepsiyonlarla ilgili anekdotları naklediyor ve genel olarak alışılagelmiş hayatının o boşluklarıyla ilgileniyordu. Çara yakın generallerden biri şöyle soruyordu kendine: "Bunun anlamı

ne? Terbiye ve İlâhi Yaratıcıya inanç sayesinde müthiş, inanılmaz bir kendine hâkimiyet mi yoksa olguların yeterince bilincinde olamamak mı?" Soru zaten yarı yarıya cevabı da içinde saklıyor. Çarın "terbiye"si, en uç olaylarda kendine hâkim olma yetisi denen şey yalnızca yüzeydeki giydirmelerle açıklanamaz: içte tam bir kayıtsızlık, ahlâkî bakımdan büyük bir yoksulluk, iradî itkilerde zayıflık vardı. Kimi muhitlerde "terbiye" diye adlandırılan kayıtsızlığın maskesi doğallıkla bizzat Nikolay'ın suretiyle karışıyordu.

Çarın güncesinin başka her hangi tanıklıklardan daha fazla değeri vardır: günden güne, yıldan yıla, bu sayfalarda içi boş ahlâkının boğucu örnekleri sıralanır. "Uzun süre yürüdüm ve iki karga öldürdüm. Çaya oturduğumda hava henüz aydınlıktı." Yürüyüşler, kayık sefaları. Ardından başka kargaların öldürülmesi ve üzerine çay. Her şey fizyolojinin sınırında. Kilise ayinleri içki sofralarıyla aynı üslûpta anılır.

İmparatorluk Duma'sının açılışının arifesinde, tüm ülke kaynarken, Nikolay güncesine şöyle yazıyordu: "14 Nisan. Üstümde ince bir gömlekle gezindim ve biraz sandal sefası yaptım. Balkonda çay içtim. Stana da bizimle beraber akşam yemeği yedi ve birlikte sandalla gezdik. Sonra bir parça okudum." Ne okuduğuna dair hiçbir kayıt yok: duygusal bir İngiliz romanı mı yoksa bir polis raporu mu? "15 Nisan. Vitte'nin istifasını kabul ettim. Mariya ve Dmitriy de bizimle birlikte akşam yemeği yediler. Arabayla saraya bıraktık."

Duma'nın ertelenmesine karar verildiği gün, yüksek rütbeli şahsiyetler ve liberal çevreler korku dolu sıkıntılar yaşarlarken, çar güncesine şöyle yazıyordu: "7 Temmuz. Cuma. Sabah çok meşguldüm. Subaylarla öğle yemeğine yarım saat kadar geç kaldık... Fırtına vardı ve hava çok boğucuydu. Birlikte gezinti. Goremıkin'i kabul ettim; Duma'nın ertelenmesine dair *ukaz*'ı imzaladım! Olga ve Petya'larda akşam yemeği. Tüm gece okudum." Duma'nın ertelenmesi kararını izleyen ünlem çarın duygusallığının en yüksek mertebesi olsa gerek.

Dağıtılan Duma'nın vekilleri halkı vergi vermemeye ve askere gitmemeye çağırdılar. Askerî birliklerde birçok kazan kaldırma vakası meydana geldi: Sveaborg'da, Kronstadt'ta, gemilerde ve kışlalarda; ileri gelenlere karşı yöneltilen devrimci terörizm eşi duyulmadık bir boyut kazandı. Çar şöyle yazıyordu: "9 Temmuz. Pazar. Olay tamamlandı! Duma bugün kapatıldı. Duadan sonra öğle yemeğinde birçok asık yüz vardı... Hava şahane. Yürüyüş yaparken, Gaçina'dan döndükten sonra, kıştan beri buraya yerleşen Mişa amcaya rastladık. Akşam yemeğine dek ve tüm gece sakin sakin çalıştım. Sandalla gezdim." Sandalla gezmesini anlıyoruz da, ne konuda çalışmış? Onu söylemiyor. Hep aynı şey.

Bakalım daha ileride aynı mahşerî günler için neler yazmış: "14 Temmuz. Giyinir giyinmez bisikletle banyoya gittim, keyifle denizde yüzdüm." "15 Temmuz. İki kez yıkandım. Çok sıcaktı. Baş başa akşam yemeği. Fırtına geçti." "19 Temmuz. Bu sabah yıkandım. Çiftlikte kabul. Vladimir amca ve Çagin'le öğle yemeği." Ayaklanmalar, patlayan dinamitler yalnızca şu değerlendirmeyle

geçiştiriliyor: "Olaylara gelince, her şey mükemmel!" Bilinçli bir utanmazlığa dahi varmayan bu basit vurdumduymazlık karşısında insan irkiliyor.

"Sabah dokuz buçukta Hazar Alayı'nı teşrif ettik... Uzun bir yürüyüş yaptım. Harikulâde bir hava var. Denizde banyo. Çaydan sonra, Lvov ve Guçkov'u kabul ettim." İki liberalle yapılan bu konuşmanın Stolıpin'in kuracağı kabineye muhalefetten de politikacıların dahil edilmesi için yaptığı girişimden kaynaklandığına dair tek bir kelime yok. Daha sonra Geçici Hükûmet'in başına geçecek olan Prens Lvov bu konuşmanın ardından şöyle diyordu: "Hükümdarı tasalar içinde göreceğimi zannediyordum; oysa o neşeli ve umursamaz, ahududu rengi bir gömlek giymiş şımarık bir çocuk gibi bana doğru yaklaştı."

Çarın görüşleri vasat bir polis memurunun görüşlerinden pek uzakta değildi; tek fark polisin gerçek dünyayı daha yakından tanıması ve hurafelerle daha az haşır neşir olmasıydı. Nikolay'ın yıllar boyunca okuduğu ve fikir edindiği tek gazete Hazine hesabına, ciğeri beş para etmez, satılmış, kendi çevresinde bile horlanan bir adam olan bürokrasinin gerici kliklerinin gazetecisi Prens Meşçerskiy tarafından yayınlanan bir haftalık gazeteydi. İki savaş ve iki devrim geçtikten sonra bile çarın genel fikirlerinde bir değişiklik olmadı. Kafa yapısı ile olaylar arasında her zaman kayıtsızlığın geçit vermez duvarları vardı.

Nikolay'ın kaderci olduğunun söylenmesi boşuna değil. Yalnızca onun kaderciliğinin kendi "yıldız"ına tam bir inanç duymanın tam aksi istikamette yer alan bir kadercilik olduğunu eklemek gerek. Zira Nikolay kendini işe yaramazın teki gibi görüyordu. Kaderciliği tarihsel gelişme karşısında bir pasif savunma biçiminden başka bir şey değildi ve psikolojik güdüleri bakımından ufak çaplı, ama sonuçları bakımından canavarca bir keyfilikle at başı gidiyordu.

"Ben öyle istiyorum, öyleyse öyle olacak," diye yazıyordu Kont Vitte. "Hükümdarlığını niteleyen şeyleri tümüyle —sürekli olarak, ama az ama çok masum, ve çoğunlukla hiçbir işe yaramayan kan akıtma— zayıflığından ötürü yapmış olan bu çapsız hükümdarın tüm eylemlerinde bu formül kendini gösteriyordu."

Nikolay zaman zaman, öz oğlu "kutsanmış" imparator I. Aleksandr'ın rızasıyla saray ileri gelenlerinden kurulu özel bir komite tarafından boğazlanan üçüncü gömlekten atası yarı deli I. Pavel'le kıyaslanmıştır. Her iki Romanov da gerçekten kendilerine güvensizlikten kaynaklanan bir etrafa kuşkuyla bakma illeti, kudretli hiçliklerinden duydukları alınganlık, ikinci planda kalmak duygusu ve denebilir ki taç giymiş parya mantığı bakımından birbirlerine benziyorlardı. Ama I. Pavel çok daha parlaktı, saçmalıklarının bunakça da olsa bir fantezi yanı vardı. Torunundaysa her şey donuktu; tek bir canlılık belirtisi yoktu.

Nikolay yalnızca dengesiz değil, aynı zamanda güvenilmezdi de. Yardakçıları ona Saray mensuplarıyla kurduğu cana yakın ilişkiler nedeniyle sevimli ve büyüleyici biri olduğunu söylüyorlardı. Ama o özellikle kapının önüne koymayı kararlaştırdığı kodamanlara karşı candan davranıyordu: ölçüsüz bir keyifle

ağırlanan bir bakan evine döndüğünde işine son verildiğini bildirir bir mektupla karşılaşıyordu. Çar için bu kendi hiçliğinin öcünü alma biçimiydi.

Nikolay yetenekli ve haşmetli olan herkese düşmanlıkla sırt çeviriyordu. Ancak aşağılık kompleksine kapılmayacağı zayıf karakterli, yetenekten yoksun, sofu, kokuşmuş kimselerin arasında kendini rahat hissediyordu. Oldukça ince bir özsaygıya sahipti, ama bunun aktif, zerre kadar girişimci bir yanı yoktu, kıskançça bir savunma üzerine kuruluydu. Bakan seçiminde ilkesi her zaman sıradan kimseleri işe almaktı. Ancak ölüm tehlikesiyle yüz yüzeyken cerraha başvurmak gibisinden yalnızca çok istisnaî durumlarda, başka çıkar yol yokken akıllı ve karakter sahibi insanları çağırıyordu. Vitte'yle de böyle oldu, Stolıpin'le de. Çar her ikisine de pek gizleyemediği bir öfkeyle bakıyordu. Kriz çözülür çözülmez, Nikolay kendi çapına göre çok büyük olan danışmanlarını silkelemek telâşına kapılıyordu. Bu seçim öylesine sistematikti ki, son Duma'nın başkanı Rodzyanko devrimin kapıyı çaldığı 7 Ocak 1917'de çara "Majesteleri, çevrenizde tek bir güvenilir ve namuslu adam kalmadı: en iyiler ya uzaklaştırıldı, ya kendiliklerinden ayrıldı; geriye sadece kötü şöhretliler kaldı" deme cesaretini göstermişti.

Liberal burjuvazinin Saray ile ortak bir dil yakalama yolundaki tüm çabaları sonuçsuz kaldı. Kabına sığmayan ve gürültücü Rodzyanko sunduğu raporlarla çarı sarsmaya çalıştı. Boşuna! Nikolay yalnızca öne sürülen görüşler değil, gizliden gizliye Duma'nın dağıtılması işini hazırlamak gibi densizlikler karşısında da susuyordu. Bir zamanlar çarın gözdesi ve daha sonra Rasputin'in öldürülmesi işine karışacak olan Büyük Prens Dmitriy işbirlikçisi Prens Yusupov'un önünde çarın Genelkurmay Karargâhında gün geçtikçe çevresindeki insanlara karşı daha kayıtsızlaştığından yakınıyordu. Dmitriy'e göre, zihinsel yetilerini körelten bir karışımla çarı zehirliyorlardı. Liberal tarihçi Milyukov da kendi açısından "kimi söylentilere göre, çarın bu zihinsel ve ahlâksal uyuşukluğu aşırı alkol kullanımından ileri geliyordu," diye yazıyordu. Tüm bunlar uydurma ya da abartmadan öte bir şey değildi. Çarın uyuşturucuya ihtiyacı yoktu; "ölümcül" karışım onun bizzat kanındaydı. Devrime götüren savaş ve iç bunalım gibi büyük olaylar arka planı üzerinde bu zehirlenmenin işaretleri özellikle çarpıcıydı. Bir psikolog olan Rasputin, çar hakkında kısaca "onda içte eksik olan bir şey var" demişti.

Bu donuk, ağırbaşlı, ve "terbiyeli" adam aynı zamanda zalimdi. Bu zalimliği bir Korkunç İvan veya bir Petro'nun —Nikolay'la bunlar arasında hangi ortak özellik vardı ki?— tarihsel emeller peşindeki aktif bir zalimliği değil, kendini mahkûm hissetmekten korkan bir torunun ödlekçe zalimliğiydi. Daha hükümdarlığının ilk yıllarında işçilere ateş açan "Fanagoriya Alayı'nın kahramanları"nı kutlamıştı. Her zaman "kısa saçlı" kız öğrencilerin *nagayka*'yla [kırbaç] nasıl dövüldüklerini, Yahudi *pogrom*'larında savunmasız insanların beyinlerinin nasıl dağıtıldığını "okumaktan büyük bir haz" duymuştu. Toplumun bu taç giymiş

yüzkarası tüm kalbiyle aşağılık sefillere, Kara Yüz eşkıyalarına kucak açıyor, onlara yalnızca Hazine yardımı yapmakla kalmıyor, onlarla yaptıkları işleri konuşmaktan da büyük zevk duyuyor ve olur da aralarında muhalefet vekillerini öldürenler varsa af etmekten de geri durmuyordu. Birinci devrimin ezildiği sırada hükûmetin başında olan Vitte *Hatıralar*'ında şöyle yazmıştır: "Bu özel birliklerin şefleri tarafından yapılan gereksiz zulüm hükümdarın kulağına gittiğinde o bunları ya onaylıyor ya da koruyordu." Baltık eyaletleri genel valisi, Richter namlı, "keyfince davranan, hiç direniş göstermemiş insanlara bile yargısız infazlar yapan" bir önyüzbaşının zapturapt altına alınmasını talep ettiğinde, Çar tezkere üzerine şu notu iliştirmişti: "Ne yaman adammış!" Hesapsızca bu tür teşvikler dağıtıyordu etrafa. Bu iradesiz, amaçsız, tasavvursuz "sevimli adam" eski ve modern tarihin görüp göreceği tüm tiranlar içinde en korkuncuydu.

Çariçenin çar üzerinde yıllara ve sıkıntılara meydan okuyan muazzam bir etkisi vardı. İkisi birlikte bir bütün oluşturuyorlardı. Tek başına bu kombinasyon bile, koşulların baskısı altında, bireyin grup unsuruyla hangi ölçüde tamamlandığını çok iyi gösterir. Ama öncelikle çariçeden biraz bahsetmeliyiz.

Fransa'nın savaş zamanında Petrograd'daki eski elçisi, akademisyenler ve kapıcılara göre çok rafine bir psikolog sayılabilecek olan Maurice Paléologue son çariçenin ihtimamla yağlanmış bir portresini verir: moral anksiyete, kronik melankoli, hudutsuz iç daralması, güçsüzlük ve takatsizlik nöbetleri, öbür dünya hakkında ve bilinmeyene değgin keder dolu düşünceler, batıl itikatlar —imparatoriçenin şahsında güçlü biçimde cisimleşen tüm bu özellikler Rus halkının da karakterini belirleyen özellikler değil mi? Ne denli garip görünürse görünsün, bu şirin hikâyede küçük bir gerçek payı var. Rus hicivcisi Saltıkov boşuna Baltık baronlarından devşirilen bakanlar ve valilere "Rus ruhuna sahip Almanlar" demiyordu. "Gerçek Rus" idarecisinin en ince kültürlüsünü de kuşkusuz halkla hiçbir bağları olmayan bu yabancılar oluşturuyordu.

Öyleyse niçin halk, Paléologue'a bakılırsa, ulusal ruhu çok iyi kapmış olan Çariçeye bu denli açık bir öfke duyuyordu? Cevap basit: yeni konumunu haklı kılmak için bu Alman kadın, halkın kendi ortaçağ barbarlığından kurtulmaya çalıştığı bir dönemde, Rus ortaçağının tüm gelenek ve göreneklerinin en yoksul ve kaba olanlarını soğukkanlılıkla özümsemeye çalışıyordu da ondan. Bu Hesse-Darmstadt'lı Prenses otokrasi şeytanının tam anlamıyla esiri olmuştu: yaşadığı taşra deliğinden çıkıp Bizans despotizminin doruklarına tırmanan bu kadın asla buradan inmek istemiyordu. Ortodokslukta yeni kaderiyle çok iyi uyuşan bir mistisizm ve bir büyü bulmuştu. Eski rejimin rezilliği ayyuka çıktıkça, prensesin kader telakki ettiği görevine bağlılığı da artıyordu. Güçlü bir karaktere, yavan ve ağırkanlı övgüler düzme yeteneğine sahip olan çariçe zayıf iradeli çarı etkisi altına alıp tamamlıyordu.

Devrimden bir yıl evvel, 17 Mart 1916'da, yenilgi ve kargaşanın ortasındaki paramparça ülke kıvranıp dururken, çariçe Genelkurmay Karargâhındaki ko-

casına şöyle yazıyordu: "...Pes etmemelisin; sorumlu hükûmet lâfına falan kulak asma. Onların istedikleri hiçbir şeyi yapma. Bu savaş senin savaşın olmalı, barış da senin barışın, şeref de senin ve vatanın olmalı, hiçbir şekilde Duma'nın değil. Bu adamların bu meseleler üzerine söz söyleme hakları yok." İşte bu hazırlop program dahilinde sürekli yalpalayıp duran çar dizginleniyordu.

Nikolay sözüm ona başkomutan olarak ordunun başına geçtiğinde, içişlerini açıkça çariçe üstlendi. Bakanlar rapor sunmak için bir naipmiş gibi onun katına çıkıyorlardı. Duma'ya, bakanlara, G.K.'daki generallere, bütün dünyaya, hattâ zaman zaman Çara karşı küçük bir çekirdek grupla bir olup fesat çeviriyordu. 6 Aralık 1916'da Nikolay'a şöyle yazıyordu: "Madem sen Protopopov'u yerinde tutmak istediğini söyledin, nasıl oluyor da o [Başbakan Trepov] sana karşı çıkıyor? Yumruğunu masaya vur, boyun eğme, patron sensin, küçük güçlü karını ve Dostumuzu dinle. Bize inan." Ve üç gün sonra: "Haklı olduğunu biliyorsun. Kafanı dik tut, Trepov'a onunla birlikte çalışmasını emret... Masaya yumruğunu vur..." Bu cümleler sanki uydurma gibi duruyor. Ne yazık ki gerçekliği tespit edilmiş mektuplardan alınma. Hem üstelik bu tür şeyler uydurulamaz ki.

13 Aralıkta çariçe ısrar ediyor: "Sakın bu herkesin kafayı taktığı sorumlu hükûmet işine girme. Her şey duruluyor ve yavaş yavaş iyiye gidiyor. ama senin yumruğunun hissedilmesi gerek. Uzun bir zamandır, yıllardır, bana tekrar edilip duran şey şu: 'Rusya kırbaçla okşanmaktan hoşlanır. Bu *adamların* doğası böyle!' " Windsor'da eğitilmiş, Bizans tacını kuşanmış bu Hesse'li ortodoks kadın yalnızca Rus ruhunu "cisimleştirmiyor", bu ruhtan organik bir nefret de duyuyor; Rusya çariçesi Rusya çarına, Rus halkından söz ederken, *bu insanların* doğasında kırbaçlanmak var diye yazıyor ve üstelik monarşinin çukura gömülmesinden sadece on hafta evvel.

Kocasından daha fazla karakter sahibi olsa da, çariçe ondan zihinsel bakımdan üstün değil, hatta daha bile geri; kocasından daha fazla akıl fukarası bir toplum peşinde. Uzun yıllar boyunca çar ve çariçeyi saray nedimesi Vırubova'ya bağlayan yakın dostluk bu imparatorluk çiftinin zekâ düzeyini gösterir. Vırubova kendini aptal diye tanımlıyordu, bunu da alçak gönüllülükten yapmıyordu. Gözlemlerinden kuşkuya kapılamayacağımız Vitte onu "Peterburg tarzının en yavan, en şapşal kadını, bisküvi hamuru üzerindeki bir kabarcık kadar bayağı" şeklinde niteler. Bu her halükârda ceplerini doldurmayı unutmayacak kadar sağduyulu kadının mensup olduğu, kılları ağarmış kodamanların, elçilerin, bankacıların kölece kur yaptıkları sosyetede, çar ve çariçe saatlerini, günlerini geçiriyor, gidişat konusunda fikir alıp veriyor, yazışıyordu. Bu bakımdan, Vırubova İmparatorluk Duma'sından da. bakanlardan da daha etkiliydi.

Ama Vırubova da sonuçta, her üçü üzerinde de otoritesini kurmuş olan "Dost"un bir aracıydı sadece. "...Benim *kendi* düşüncem böyle" diye yazıyordu çariçe çara, "ama Dostumuzun bu konuda ne düşündüğünü de öğrenmeye çalı-

şacağım." Dost'un fikri "özel düşünce" değil, belirleyici fikirdi. "... Ben güçlüyüm" diye ısrarla vurguluyordu çariçe bir kaç hafta sonra, "ama beni iyi dinle, *daha doğrusu* Dostumuzu ve her konuda bize güven... İyi kalpli, narin, yönetilmeye muhtaç, ama ne yapması gerektiğini ona söyleyen bir adam, Tanrının elçisi orada dururken, kötü danışmanlara kulak veren bir çocuk gibi sana acıyorum."

Dost, Tanrının elçisi dediği Grigoriy Rasputin.

"...Dostumuzun duaları ve yardımıyla her şey yolunda gidecek."

"Eğer O yanımızda olmasaydı, her şey çoktan bitmiş olurdu, buna tümüyle inanıyorum."

Nikolay ve Aleksandra'nın tüm hükümdarlık süreleri boyunca, Saraya yalnızca Rusya'dan değil, dünyanın her yerinden gelen sağaltıcılar, büyücüler, cinciler doldurulduğu. Monark nezdinde kudreti mutlak bir Yüksek Meclis oluşturan dönemin gözde mabedinin etrafında toplanan, bu amaçla görevlendirilmiş olan resmî toplayıcılar vardı. Bu çevrede ne kontes denilen yaşlı sofular, ne işsizlikten ne yapacağını bilmeyen hastalık hastaları, ne koca koca bakanlıkları parayla satın alan finansörler eksikti. Hipnozcu ve büyücülerin gizli rekabetini kıskançlıkla seyreden yüksek ortodoks ruhbanı entrika tapınağında kendine bir yer açmak için acele ediyordu. İki kez ayağına basmış olan bu yönetici çevre hakkında Vitte "cüzzamlı odak" tabirini kullanıyordu.

Hanedan tecrit oldukça ve otokrat kendini terkedilmiş hissettikçe, öbür dünyanın yardımına ihtiyaç da artıyordu. Vahşiler iyi havayı çağırmak için bir ipin ucuna bağlanmış küçük bir tahta parçasını havada çevirirler. Çar ve çariçe de çeşitli amaçlar için "küçük tahta parçaları"ndan yararlanıyorlardı. İmparartorluk treninde büyüklü küçüklü ikonalarla bezenmiş bir küçük kilise, önce Japon, daha sonra Alman topçusuna karşı koymak üzere yerleştirilen türlü çeşitli dinsel objeler yerlerini almışlardı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Saraydaki zekâ düzeyi bir nesilden ötekine pek değişmemişti. "Azatçı" lakabı verilen II. Aleksandr devrinde, grandükler [*büyük prensler*] evlere musallat olan kötü ruhlara ve büyücülere inanıyorlardı. II. Aleksandr devrinde, durum daha iyi değildi, ama daha sakindi. Bileşimi ve yöntemleri değişse de "cüzzamlı odak" hep vardı. II. Nikolay Sarayda hüküm süren ortaçağ vahşiliği ortamını kendi yaratmadıysa da, atalarından tevarüs etti. Oysa, bu bir kaç on yıl boyunca, ülke dönüşüme uğradı, sorunlar daha karmaşık bir hal aldı, kültür yükseldi ve Saray çevresi kendini geriye atılmış, aşılmış buldu. Monarşi zorunlu olarak yeni güçlere ödünler verse de, kendini modernleştiremiyordu; aksine, kendi içine kapanıyordu; ortaçağ zihniyeti, sonunda ülkenin üzerine çöken korkunç bir karabasan niteliğini alıncaya dek, nefret ve kaygının baskısı altında koyulaştıkça koyulaştı.

1 Kasım 1905 tarihinde, yani birinci devrimin en kritik anında, çar güncesine şunları yazmıştı: "Tobolsk'tan Grigoriy adlı bir Tanrı adamıyla tanıştık."

Yüzünde at hırsızlığı yüzünden aldığı darbeler neticesinde silinmez bir yara izi taşıyan Sibiryalı köylü Rasputin'den söz ediyordu. Uygun zamanda uygun yerde bulunan bu "Tanrı adamı" kısa zamanda yüksek yerlerde kendine yardımcılar buldu, daha doğrusu onlar bunu buldular ve böylece çariçeyi ve onun aracılığıyla da çarı sıkı sıkıya avucuna alan yeni bir yönetici odak oluştu.

1913-1914 kışından itibaren Peterburg sosyetesinde tüm yüksek dereceli atamaların, görev ve ihalelerin Rasputin kliğinin işi olduğu açıkça dile getiriliyordu. "İhtiyar ermişin", *starets*'in bizzat kendisi yavaş yavaş bir devlet kurumu haline gelmişti. Titizlikle güvenliği sağlanıyor ve aynı titizlikle rakip bakanlar onun hakkında istihbarat topluyorlardı. Polis Teşkilâtının hafiyeleri her gün saat saat onu izliyorlardı ve raporlarında Rasputin'in Pokrovskoye köyüne sarhoş bir hâlde ailesini ziyarete gittiği bir sırada babasıyla kanlı bıçaklı bir kavgaya tutuştuğuna kadar anlatıyorlardı. Yine aynı gün, 9 Eylül 1915'de, Rasputin biri Tsarskoye Selo'ya İmparatoriçeye, diğeri G.K.'ya çara iki nezaket telgrafı gönderiyordu.

Hafiye raporları destansı bir üslûpla Dostun delişmenliklerini günü gününe anlatıyordu. "Bugün, sabahın beşinde tümüyle sarhoş bir şekilde evine döndü." " Aktrist V*** 25'i 26'ya bağlayan geceyi Rasputin'le geçirdi." "Prenses D*** [Saraydan bir Mabeyincinin karısı] ile birlikte Astoria Oteli'ne geldi." Biraz daha ileride şunları okuruz: "Gece on bire doğru Tsarskoye Selo'dan evine döndü." "Rasputin Prenses Ş*** ile birlikte eve geldi; çok sarhoştu; beraberce hemen çıktılar." Ertesi gün, sabah ya da akşam Tsarskoye Selo'ya ziyaret. Ermiş ihtiyara ağırbaşlı bir şekilde niçin kaygılı göründüğünü soran bir hafiye şu cevabı alır: "Duma'nın toplanması ya da toplanmaması konusunda karar veremiyorum." Daha sonra şunları okuruz: "Sabah beşte oldukça sarhoş vaziyette evine döndü." Bu şekilde aylar, yıllar boyunca, aynı melodi üç tondan çalınıp durdu: "oldukça sarhoş", "çok sarhoş" "tümüyle sarhoş". Bu devlet için çok önemli istihbarat Jandarma Generali Globaçev tarafından derlenip imzalanmıştı.

Rasputin'in nüfuz genişlemesi monarşinin son deminde tam altı yıl boyunca sürdü. "Peterburg'daki varlığı şansı dönen bir hapis kaçkının uzatılmış balayı, içki âlemi ve sefahatından başka bir şey değildi" diye anlatır belli bir ölçüde Rasputin'in bu hayatına ve de onun öldürülmesine katılmış olan Prens Yusupov. "Bu utanmaz sefihçe kızları kirletilen analardan sayısız mektuplar aldım" diye yazıyordu Duma başkanı Rodzyanko. Öte yandan, Petrograd Metropoliti Pitirim ve okumasını zar zor beceren Başpiskopos Varnava mevkilerini Rasputin'e borçlulardı. Kutsal Sinod'un başvekili Sabler'in iktidarı uzun süre Rasputin'e dayandı ve "ermiş ihtiyarı" kabul etmek istemeyen Başbakan Kokovtsev Rasputin yüzünden görevden alındı. Rasputin, diğer birçokları arasında, Stürmer'i Başbakan, Protopopov'u İçişleri bakanı, Rayev'i yeni Kutsal Sinod başvekili olarak atadı. Fransa Cumhuriyeti elçisi Paléologue Rasputin'in huzuruna çıkar, onu kucaklar ve bağırır: "Voilà un véritable illuminé!" [İşte gerçek bir aydın!] Bu yolla çariçenin kalbini Fransız davasına kazanmayı

ummaktadır. Polis tarafından kumarbaz ve tefeci olarak fişlenen, "ermiş ihtiyar"ın malî danışmanı Yahudi Simanoviç Rasputin'in yardımıyla son derece namussuz bir adam olan Dobrovolskiy'i Adalet bakanı olarak atamıştı.

"Küçük listeyi yanında tut" diye yazıyordu çariçe çara yeni atamalar konusunda. "Dostumuz tüm bu konuları Protopopov'la istişare etmeni istedi." İki gün sonra: "Dostumuz daha bir süre Stürmer'in Başbakan olarak kalabileceğini söyledi." Ve daha ileride: "Protopopov Dostumuzu pek sayıyor, bunun karşılığını görecek."

Hafiyelerin bir kez daha şişelerin ve kadınların sayısını kaydettiği bir gün, çariçe çara mektubunda acılarından bahsediyordu: "Rasputin'i kadınları öpmekle suçluyorlar. Havarileri oku, onlar da hoşgeldiniz manasına her erkek ve kadını öpüyorlardı." Havarilere bu atıfın hafiyeleri ikna ettiği pek söylenemez. Bir başka mektupta çariçe daha da ileri gidiyordu: "Akşam İncili okurken, uzun uzun Dostumuzu düşündüm: Yahudi vaizleri ve Farisiler de kendilerinin mükemmel oldukları inancıyla nasıl da İsa'ya işkence etmişlerdi... Gerçek şu ki, hiç kimse kendi ülkesinde peygamber olamaz."

Bu muhitte Rasputin'i İsa'yla kıyaslamak âdettendi ve bu da hiç şaşırtıcı değil. İmparatorluk çiftçinin tarihin gümbürdeyen kuvvetleri önünde kapıldıkları korku öylesine derindi ki, bir gayrişahsi Tanrı ile İncilin İsa'sının cismanî olmayan gölgesi onları rahatlatmaya yetti. "Tanrının Oğlu"nun yeniden yeryüzüne inmesine gereksinmeleri vardı. Raputin'de mahkûm ve can çekişen monarşi kendi hayaline uygun bir İsa buldu.

"Rasputin var olmasaydı onu yaratmak gerekecekti" demişti eski rejimin bir temsilcisi senatör Tagantsev. Bu sözün onu söyleyenin düşündüğünden daha fazla anlamı vardı. "Serserilik"ten toplumun alt katmanlarındaki anti-sosyal parazitizmin uç bir ifadesini anlıyorsak eğer, Rasputin'in serüveninin öncelikle taçlanmış bir serserilik olduğunu haklı olarak söyleyebiliriz.

BÖLÜM V

Bir Saray Darbesi Fikri

Öyleyse niçin devrimden korunmak isteyen yönetici sınıflar çar ve çevresinden kurtulmaya çalışmadılar? Bunu istiyorlardı, ama cesaret edemiyorlardı. Ne davalarına yeterince inançları ne de kararlılıkları vardı. Bir saray darbesi fikri devlet darbesi gelip çatana dek zihinleri kurcaladı. Büyük karışıklıkların arifesinde, monarşi ile bürokrasi ve burjuvazinin zirveleri arasındaki ilişkiler hakkında daha net bir fikir oluşturabilmek için bu konu üzerinde biraz durmakta fayda var.

Varlıklı sınıflar hemen tümüyle monarşistti: ama çıkardan, ama örften, ama korkaklıktan. Ama Rasputin'siz bir monarşi istiyorlardı. Monarşiyse onlara şöyle cevap veriyordu: beni olduğum gibi kabul et. Duma'ya karşı sorumlu bir hükûmet talebine cevaben, çariçe G.K.daki çara iradesini güçlendirmek üzere yemesi için Rasputin'in verdiği bir elmayı gönderiyordu! Ve şu ricada bulunuyordu: "Mösyö Philippe'in [hipnozcu bir Fransız şarlatan] 'anayasayı kabul etmeyin, yoksa bu sizin ve Rusya'nın sonu olur' dediğini hatırla...". "Bir Büyük Petro, bir Korkunç İvan, bir İmparator Pavel gibi ol ve tüm o adamları ayaklarının altında ez!"

Yabancısı olunan ülkeye duyulan ne iğrenççe bir ödleklik, batıl itikat ve öfke karışımı bu böyle! Doğrusunu söylemek gerekirse, yüksek sosyetede, imparatorluk ailesi pek de tecrit olmuş gibi görünmüyordu: ne de olsa, Rasputin her zaman zarif hanımlardan müteşekkil bir gökadayla çevriliydi ve genel olarak büyücülük aristokrasi içinde pek yaygındı. Ama bu mistik korku insanları birbirine bağlamıyor, tersine aralarını bozuyordu. Herkes kendi selâmetini kendince arıyordu. Her aristokrat evi kendi "ermiş"iyle rekabete katılıyordu. Petrograd'ın yüksek çevrelerinde bile, sanki vebalıymış gibi karantinaya alınmış olan imparatorluk ailesi kin ve nefretle çevriliydi. Saray nedimesi Vırubova *Hatıralar*'ında şöyle yazıyordu: "çevrede benim taptığım insanlara yönelik bir hıncın kol gezdiğini hissediyordum ve bu hınç korkunç boyutlara varıyordu..."

Savaşın tüm tuvali kırmızıya boyamasına, yeraltı sarsıntılarının o belirgin gümbürtülerine rağmen, ayrıcalıklılar hayatın zevklerinden bir an olsun vazgeçmiyorlar, tersine sefa içinde yüzüyorlardı. Ama tam şölenin orta yerinde, gittikçe daha sık olarak, kemikli parmaklarıyla onları tehdit eden bir gulyabani belirıveriyordu. O zaman tüm belânın "Alis"in ["Alike'nin"] o tiksinç karakterinden, çarın kurnazca zayıflığından, o aptal, tamahkâr Vırubova'dan ve façası bozuk Sibiryalı İsa'dan ileri geldiğini düşünüyorlardı. Çevreden merkeze spazmlarla katılaşan, Tsarskoye Selo'nun nefret edilen doruklarını gitgide daha çok yalnız bırakan, tahammül edilmez öngörüler sarmıştı yönetici sınıfı. Vırubova, doğrusunu söylemek gerekirse, yalanlarla dolu *Hatıralar*'ında bu küçük grubun o sıradaki haleti ruhiyesini oldukça canlı biçimde ifade etmiştir: "...Yüzlerce kez kendime Petrograd sosyetesinin başına ne geldiğini sordum. Bir akılhastalığına mı tutulmuşlardı, yoksa savaş zamanı ortalığı kırıp geçiren salgın hastalığa mı yakalanmışlardı? Bunu anlamak çok zor, ama kesin olan hepsinin anormal bir aşırı duyarlılık halinde oldukları."

Bu bunaklar sürüsüne kalabalık Romanovlar sülâlesi, tüm o açgözlü, küstah, geçimsiz grandük ve grandüşesler güruhu da mensuptu. Ölümüne bir korkuyla giderek daralan kuşatmadan sıyrılmaya çalışıyor, başkaldıran aristokrasiyle sıkıfıkı ilişkilere giriyor, imparatorluk çiftiyle ilgili dedikodular yayıyor, birbirlerine ve çevreye çamur atıp duruyorlardı. Sevgili amcalar ve dayılar Çara, saygılı ifadelerin arasında gizlenmiş, alay ve öfke dolu uyarı mektupları gönderiyorlardı.

Ekim Devrimi'nden sonra Protopopov yüksek çevrelerin haleti ruhiyesini pek doğru olmasa da, oldukça tasvirî bir şekilde, şöyle ifade etmişti: "Devrimin arifesinde en yüksek sınıflar dahi başkaldırı havasına girmişlerdi. Yüksek sosyetenin devam ettiği salon ve klüblerde, hükûmetin politikası acımasız ve düşmanca eleştirilere konu oluyordu; imparatorluk sülâlesi içinde oluşturulan raporlar didik didik ediliyor ve tartışılıyordu; devlet başkanı hakkında fıkralar anlatılıp duruyordu; iğneleyici şiirler yazılıyordu; bu toplantılara birçok grandük de katılıyordu ve onların varlığı bu karikatürleştirilmiş hikâyelere ve haince mübalağalara izleyiciler nezdinde gerçeklik kazandırıyordu. Son ana kadar, bu oyunların içerdiği tehlikenin farkına varılamadı."

Saraydaki fesat grubuna dair söylentiler Almanseverlik ve düşmanla doğrudan işbirliği suçlamasıyla ayrı bir ağırlık kazandı. Gürültücü ve uzgörüsüz Rodzyanko hiç kem küm etmeden şöyle diyordu: "İlişki ve eğilimlerin benzerliği mantıksal bakımdan öyle bariz ki, en azından benim için, Alman genelkurmayı ile Rasputin çevresinin birlikte hareket ettiğine dair hiçbir kuşku kalmamıştır." "Mantıksal" bakımdan bariz olan şey kanıtsız sunulduğundan, bu tanıklığın kesin bir tonla dile getirilmesinin ikna edici hiçbir gücü yoktur. Rasputincilerin Alman genelkurmayı ile suç ortaklığına dair hiçbir kanıt ortaya çıkarılamamıştır, devrimden sonra bile. "Almanseverlik"e gelince, bu bir başka mesele. Söz ko-

nusu olan kuşkusuz bir Alman Çariçenin, bir Başbakan Stürmer'in, bir kontes Kleinmichel'in, Saray bakanı bir kont Frederiks'in ya da Alman adı taşıyan diğer şahsiyetlerin ulusal sempati veya antipatileri değildi. Yaşlı entrikacı bayan Kleinmichel'in arsız *Hatıralar*'ı akrabalık ve miras bağlarıyla, kendilerinin altında bulunan her şeye duydukları horgörüyle, ve *last but not least* [son olarak, ama daha az önemli olmayan bir şekilde], eski şatolardaki, revaçtaki sayfiye şehirlerindeki, Avrupa saraylarındaki zinacı kozmopolitlikle birbirine bağlı olan tüm Avrupa ülkelerinin yüksek aristokratik çevrelerini ayırdeden ulus-üstü karakteri çarpıcı bir canlılıkla gösterir. Saray uşaklarının Fransa Cumhuriyeti'nin yalaka avukatlarına duydukları organik antipati ve Töton ya da Slav sülâle adı taşıyan gericilerin uzunca bir süredir pos bıyıklarıyla kendilerine *Feldwebel* [başçavuş] tarzını ve tepeden bakan aptallıklarını dayatan Berlin rejiminin safkan Prusyalı ruhuna olan sempatileri çok daha gerçekti.

Ama bu sorunu çözmüyordu. Tehlike bizzat vaziyetin mantığından ileri geliyordu: gerçekten Saray selâmetini ayrı bir barış yapmakta göremiyordu ve tehlike yaklaştıkça inatçılığı artıyordu. Liberaller liderlerinin şahsında, daha sonra göreceğimiz gibi, iktidara gelme perspektifini dikkate alarak ayrı bir barış yapma olasılığını kendilerine saklıyorlardı. Tam da bu yüzden halkı aldatarak ve Sarayı korkutarak kıyasıya şoven bir ajitasyon sürdürüyorlardı. Darbeciler, böylesine önemli bir meselede, zamanından önce yüzlerini belli etmeyi göze alamıyorlar ve bir yandan ayrı bir barışın zeminini yoklarken, diğer yandan genel yurtsever havayı taklit ediyorlardı.

Rasputinci fesat şebekesine dahil olmuş olan eski Polis Teşkilâtı genel müdürü General Kurlov tabiatıyla hatıralarında Almanya'yla ilişkileri ve hamilerinin Almanseverliğini inkâr ediyor, ama hemen ardından şunu ekliyor: "Almanya'yla savaşın Rusya'nın başına gelen en bedbaht olaylardan biri olduğunu ve bunun hiçbir siyasal gerekçesinin bulunmadığını düşünen Stürmer'i kınamamak gerekir." Bununla beraber, böylesine ilginç bir şekilde "düşünen" Stürmer'in Almanya'yla savaş halindeki bir ülkenin başbakanı olduğunu da unutmamak gerekir. Çarın son İçişleri bakanı Protopopov'un hükûmete girmezden hemen evvel Stockholm'de bir Alman diplomatla, çara bir rapor halinde sunduğu bir görüşmesi olmuştu. Yine Kurlov'a göre, bizzat Rasputin de "Almanya'yla savaşın Rusya için bir felâket olduğu değerlendirmesini yapıyordu." Nihayet, imparatoriçe çara 5 Nisan 1916'da şöyle yazıyordu: "...Onda Almanlarla ortak olan bir şey var demeye kalkmasınlar sakın; O tıpkı İsa gibi, hangi dine mensup olurlarsa olsunlar, herkes için iyi ve uludur; gerçek bir hıristiyan da böyle olmalıdır."

Hiç kuşku yok ki, bu sarhoşluktan başını bir türlü kaldıramayan gerçek hıristiyanın yanına düzenbazların, tefecilerin ve aristokratik muhabbet tellallarının yanısıra gerçek casuslar da kolayca sızabilirlerdi. Bu türden "bağlantılar" hiç de imkânsız değildir. Ama muhalif yurtseverler meseleyi daha geniş ve

daha doğrudan bir şekilde ortaya koyuyorlardı: çariçeyi açıkça ihanetle suçluyorlardı. Çok daha sonraları yazılmış olan *Hatıralar*'ında General Denikin de buna tanıklık eder: "Orduda, hiçbir zaman zaman ve mekân kaygısı duyulmadan, yüksek sesle imparatoriçenin ayrı bir barıştan yana olduğu, seyahatinden Almanlara bahsetmiş olacağı Feldmareşal Kitchener'e ihaneti, vb. konuşuluyordu. Bu olaylar ordunun hanedan ve devrim hakkındaki düşünce ve tutumunda önemli bir rol oynadılar." Aynı Denikin, devrimden sonra, kendisine sorduğu, imparatoriçenin ihanet edip etmediği şeklindeki net bir soruya, General Alekseyev'in "kaçamak ve istemeye istemeye", çariçenin odasında tüm cephelerdeki ordu birliklerinin bulundukları yerleri ayrıntılarıyla gösteren bir haritanın bulunduğu ve kendisinin de bu bulgudan son derece rahatsız olduğu cevabını verdiğini anlatır... "Tek bir kelime daha etmedi", diye ekler Denikin anlamlı bir biçimde, "Alekseyev lafı değiştirdi". Çariçe odasında esrarengiz bir harita bulundurmuş olsa da olmasa da, ihtiyatsız generaller açıkçası yenilgilerin sorumluluğunu kısmen onun üzerine atma temayülündeydiler. Temelde kuşkusuz yukarıdan, yeteneksiz askerî kurmaydan gelen Saraya yönelik ihanet sitemleri ordu içinde yayılıyordu.

Ama çarın her konuda sözünü dinlediği çariçe, Wilhelm'e askerî sırları ve hatta Müttefik komutanların kellelerini vermişse eğer, daha ne beklendi, niye imparatorluk çiftine bunun yaptırımı uygulanmadı? Öte yandan, ordunun asıl başkomutanı ve anti-Alman takımın başı olma hasebiyle grandük Nikolay Nikolayeviç değil miydi bir saray darbesinin başı olarak seçilen? İşte bu yüzden, Rasputin ve çariçenin ısrarlarıyla, çar, grandükü görevden alarak başkomutanlığı şahsen üstlenmişti. Ama imparatoriçe görevden alınma sırasında amcayla yeğeninin görüşmesinden bile kaygı duyuyordu: "Sevgilim", diye yazıyordu G.K.'daki çara, "temkinli olmaya çalış ve Nikolaşa'nın vaatleriyle ya da başka bir şekilde, seni yanıltmasına izin verme; Grigoriy'in (Rasputin) seni ondan ve diğer kötü adamlardan kurtardığını unutma... Rusya adına, onların ne yapmak istediklerini hatırla: senle beni alaşağı etmek (bu bir dedikodu değil, Orlov'un evinde tüm evraklar hazırdı) ve beni bir manastıra tıkmak..."

Çarın erkek kardeşi Mihail, Rodzyanko'ya şöyle diyordu: "Bütün sülâle Aleksandra Fyodorovna'nın ne denli zararlı olduğunun farkında. Kardeşim ve o tamamen hainlerle çevrili. Tüm namuslu insanlar uzaklaştırıldı. Ama böyle bir durumda ne yapmalı?" Evet, gerçekten: Böyle bir durumda ne yapmalı?

Grandüşeş Mariya Pavlovna, oğullarının önünde, Rozdyanko'nun Çariçeyi "safdışı bırakma" inisyatifini alması gerektiğini tekrar edip duruyordu. Rodzyanko bu konuşmaları hiç cereyan etmemiş saydıklarını, yoksa bağlılık yemininin, kendisini, çara bir raporla, Grandüşesin Duma başkanını imparatoriçeyi safdışı etmeye çağırdığını bildirmek zorunda bırakacağını söylemiştir. Becerikli mabeyinci çariçeyi imha meselesini işte böyle bir arka oda dedikodusuna indirgiyordu.

Zaman zaman bakanlığın kendisi de çarla tam bir karşıtlık içine giriyordu. 1915'ten itibaren, devrimden on sekiz ay evvel, Bakanlar Konseyinde açık açık, bugün bize inanılmaz gelen konuşmalar cereyan ediyordu. Savaş bakanı Polivanov "yalnızca toplumla bir uzlaşma politikası vaziyeti düzeltebilir. Bugün varolan eğreti kanallar bir felâketi önleyemez" diyordu. Donanma bakanı Grigoroviç "ordunun bize güvenmediği ve değişiklik istediği bir sır değil" diyordu. Dışişleri bakanı Sazanov "Çarın popülaritesi ve otoritesi kitleler nezdinde önemli ölçüde sarsıldı" diyordu. İçişleri bakanı Şçerbatov'sa "biz hepimiz bugünkü koşullarda Rusya'yı yönetmekten aciziz...Ya bir diktatörlük ya da bir uzlaşma politikası gerek" diyordu (21 Ağustos 1915 tarihli oturum). Ne o ne bu çözüm soruna çareydi; ne o ne bu çözüm gerçekleştirilebilir durumdaydı. Çar diktatörlüğe karar veremiyor, bir uzlaşma politikasını geri çeviriyor ve kendilerini acz içinde gören bakanların istifalarını kabul etmiyordu. Tutanakları tutan bir yüksek düzeyli memur bakanların bu konuşmalarına şu yorumu ekliyordu: "Biz de kendimizi aydınlatma direğine asalım bari!"

Bu tür konuşmalarda yaklaşan bir devrimi önlemek için tek yol olarak, bürokratik çevrelerde dahi bir saray darbesinden bahsedilmesi şaşırtıcı değil. "Eğer gözlerimi kapasaydım" diye yazar bu tür konuşmalara katılanlardan biri, "gözü dönmüş devrimcilerin derneğinde bulunduğumu sanabilirdim."

Özel bir görevle Güney ordularında soruşturma yapan bir jandarma albay raporunda karanlık bir tablo çizmişti: imparatoriçe ve çarın Almanseverliğine dair propaganda çalışmalarının neticesinde ordu bir saray darbesi fikrine sıcak bakar hale gelmişti. "Bu anlamda, subay toplantılarında yüksek komuta heyetinin her zamanki itirazıyla karşılaşmayan, gayet açık konuşmalar yapılıyordu." Öte yandan, Protopopov "yüksek komuta heyetinden birçok kimsenin darbeye teşne olduğunu; bazılarının ilerici denen blokun başlıca liderleriyle ilişkide ve onların etkisi altında olduğunu" açıklıyordu.

Bilâhare meşhur olacak olan Kolçak, birlikleri Kızıl Ordu karşısında yenilgiye uğradıktan sonra, Sovyet Araştırma Komisyonu önünde, "devrimden önceki iktidara yönelik tutumunun olumsuz olması" hasebiyle, bildirilerini benimsediği Duma'daki çoğu muhalefet üyeleriyle ilişkisi olduğunu açıklamıştı. Yine de saray devrimi planlarından haberdar edilmedi.

Rasputin'in öldürülmesi ve bazı grandükleri de kapsayan sürgün cezası tedbirleri sonrasında, yüksek sosyete saray darbesinin gerekliliği konusunda sesini daha yüksek çıkarmaya başladı. Prens Yusupov, sarayında göz hapsinde tutulan Grandük Dmitriy'in "doğal olarak, kabul etmesinin zor olduğu" çeşitli hareket planları önerileriyle çıkagelen birçok alaydan subay tarafından ziyaret edildiğini anlatır.

Müttefik diplomatlarının da, en azından Büyük Britanya elçisinin de komploya katıldığı düşünülüyordu. Britanya elçisi, Rus liberallerinin inisyatifiyle, Ocak 1917'de hükûmetin önceden fikrini aldıktan sonra II. Nikolay'ı etkileme-

yi denedi. Nikolay elçiyi dikkatli ve nazik bir şekilde dinledi, ona teşekkür etti... ve başka şeylerden bahsetti. Protopopov Nikolay'a, Buchanan'la İlerici Blok'un başlıca liderleri arasında ilişki bulunduğunu bildirmiş ve Britanya elçiliği çevresinde bir gözetleme faaliyetine girişmeyi önermişti. Anlaşıldığı kadarıyla, bir elçiyi gözetlemenin "uluslararası geleneklere aykırı olacağı" gerekçesiyle, II. Nikolay bu tedbiri kabul etmemişti. Bu arada Kurlov açık açık "istihbarat servislerinin Kadet partisi önderi Milyukov'un İngiltere elçiliğiyle ilişkilerini günü gününe not ettiğini" açıkladı. Dolayısıyla, uluslararası gelenekler bunu engelleyemedi. Ama gelenekler çiğnense de, elde edilen sonuç yasattı: saray komplosu ortaya çıkarılamadı.

Böyle bir şey varoldu mu? Bunu kanıtlayan bir şey yok. Bu "komplo" çok yayvandı, bir fesat oluşurabilmek için gereğinden fazla ve çeşitli çevreleri kapsıyordu. Peterburg sosyetesinin yüksek çevrelerindeki bir fikriyat, bulanık bir kurtarma fikri ya da bir umutsuzluk parolası olarak havada uçuşuyordu. Ama pratik bir plan oluşturacak kadar da yoğunlaşamadı.

XVIII. yüzyılda, yüksek soylu sınıfı, birçok kez, tahta geçiş meselesine, sorun çıkaran imparatorları kâh hapsederek kâh hal'ederek pratik düzeltmeler getirdiler: son olarak bu ameliyat 1801'de I. Pavel'e yapıldı. Bu bakımdan, saray darbesinin Rus monarşisinin geleneğine aykırı olduğu ileri sürülemez: tersine bu zorunlu bir unsurdu. Bununla birlikte, aristokrasi uzunca bir süredir sağlam temeller üzerinde oturmuyordu. Çar ve çariçenin hal'edilmesi şerefini liberal burjuvaziye bırakıyordu. Ama liberal burjuvazinin liderleri de onlardan daha cesur değillerdi.

Devrimden sonra birçok kez Guçkov ve Tereşçenko gibi liberal kapitalistlerle onlara yakın hareket eden General Krımov fesatın çekirdek kadrosu olarak takdim edildi. Bizzat Guçkov ve Tereşçenko kesin kanıt vermeden bu mealde tanıklıkta bulundular. İngilizlere karşı *Boer*'ler[1] ordusunda savaşmış eski bir gönüllü, bir düellocu, mahmuzlu bir liberal olan Guçkov genel "kamuoyu"na bir fesat için biçilmiş kaftan gibi görülüyordu. Kuşkusuz ağzı laf yapan Profesör Milyukov'a hiç benzemiyordu! Guçkov birçok kez bir Muhafız Alayının sert bir darbe indirerek devrimin yerine geçip onu önleyebileceğini hatırlamak zorunda kaldı. Vitte de *Hatıralar*'ında Jön Türklerin istenmeyen bir sultanın hesabını görmek için kullandıkları yöntemlere hayranlık besleyen o nefret edilesi Guçkov'u yermişti. Ama gençlik yıllarında Jön Türk kahramanlığını gösterebilecek zamanı bulamayan Guçkov artık bir hayli yaşlanmıştı. Hem üstelik bu Stolıpin ayarındaki politikacı Rusya'daki koşullarla eski Türkiye'nin koşulları arasındaki farkı göremeyecek kadar budala da değildi: bir sa-

1) Boer'ler (Felemenkçe çiftçi manasında) 17.yüzyılın ikinci yarısında Güney Afrika'ya yerleşen Hollanda kökenli yerleşimcilere/sömürgecilere verilen genel ad olup bölge İngilizlerin eline geçtiğinden beri söz konusu yeni yönetimle sık sık savaşa tutuşmuşlardır. -ç.n.

ray darbesi devrime karşı önleyici bir hareket olmak yerine, çığı düşüren son sarsıntı da olabilirdi ve çare kötünün de kötüsü bir sonuç verebilirdi.

Şubat Devrimi'ne hasredilen literatürde, bir saray darbesi hazırlıklarından sanki olmuş bitmiş bir şey gibi bahsedilir. Milyukov bunu şöyle ifade etmiştir: "Bu planın gerçekleştirilmesi için Şubat ayı öngörülmüştü." Denikin harekâtı Mart ayına erteler. Her ikisi de, "plan"a göre, imparatorluk treninin yolda durdurulacağını, çarın tahttan feragatinin isteneceğini ve eğer reddederse, "fiziksel imha" yoluna başvurmak zorunda kalınacağını belirtirler. Milyukov, darbenin gerçekleşmesi durumunda, komplonun içinde yer almayan ve komplocuların hazırlıklarından "tam olarak" haberdar olmayan İlerici Blok önderlerinin küçük bir komite kurarak darbeyi kendi lehlerine nasıl kullanabileceklerini araştırdıklarını ekler. Son yıllarda yapılan birçok marksist araştırma da bu pratik darbe hazırlığı versiyonuna inancı pekiştirmekte. Bu örnekte —geçerken belirtelim— efsanelerin tarih biliminde ne denli kolay ve sağlam biçimde bir yer bulduğunu görmekteyiz.

Komplonun en önemli kanıtı olarak sıklıkla, Rodzyanko'nun aslında fesat mesat olmadığını gösteren bir destansı hikâyesi gösterilir. Ocak 1917'de cepheden başkente dönen General Krımov Duma üyeleri önünde artık sürüp gidemeyecek olan vaziyet konusunda serzenişte bulunur: "Bu uç önlemde [çarın tahttan indirilmesi] karar kılarsanız, biz sizi destekleriz." Karar kılarsanız... Oktyabrist Şidlovskiy çılgına dönmüş bir şekilde bağırır: "Rusya'yı yıkıntıya götüren birini kollamak veya ona merhamet göstermek gereksiz!" Hummalı bir tartışma sırasında Brusilov'un gerçek mi yakıştırma mı olduğu meçhul şu sözü söylediği nakledilir: "Çarla Rusya arasında bir seçim yapmak gerekirse, ben Rusya için yürürüm." *Gerekirse*! Genç milyoner Tereşçenko iflah olmaz bir taht katili olarak öne fırlar. Kadet Şingaryov "General haklı: bir darbe zorunlu. *Ama buna kim karar verecek?*" diye sorar. Tüm sorun da buradadır: buna kim karar verecek? Darbeye karşı olduğunu vurgulayan Rodzyanko'nun açıklamalarının dayandığı şey de budur. İzleyen bir kaç hafta içinde plan hiçbir ilerleme kaydetmez. İmparatorluk treninin durdurulması konuşulur, ama operasyonu kimin yürüteceği bile belli değildir.

Rus liberalizmi, henüz gençken, bomba darbeleriyle monarşiyi kucaklarına iteceğini umarak terorist devrimcileri para ve sempatileriyle besliyordu. Bu saygıdeğer şahsiyetlerin hiçbiri kellesini tehlikeye atmaya alışkın değildi. Ama kaygı bireysel değil, sınıfsaldı. "Şu an iş kötüye gidiyor, ama ya daha kötü olursa", diye akıl yürütüyorlardı. Her halükârda, eğer Guçkov, Tereşçenko ve Krımov bir darbeye yöneldiler, onu pratik olarak hazırladılar, güç ve kaynak topladılarsa, bu devrimden sonra açık seçik ve kesin biçimde ortaya çıkarılabilirdi, çünkü bu işe katılanların, ihtiyaç duyulan çok sayıdaki genç eylemcinin "artık" gerçekleşmiş bir eylem hakkında susmalarını zorunlu kılacak hiçbir saikleri olmayacaktı: Şubattan itibaren bu onların kariyerine olumlu etkide

bulunabilirdi. Oysa bu yönde hiçbir itiraf ortaya atılmadı. Guçkov ve Krımov açısından, bu olayın şarapla puro arasında yurtsever bir ah-vah'ın ötesine geçemediği açıkça bellidir. Sonuç olarak, gerek şaşkın aristokratik isyancılar gerekse hantal plutokratik muhalifler, kötüye giden bir durumun gidişatını eylemle değiştirmek için yeterli soluğu kendilerinde bulamadılar.

Mayıs 1917'de en hoş ve boş konuşan liberallerden Maklakov devrimin monarşiyle beraber rafa kaldırdığı Duma'nın özel bir konferansında şöyle seslenmişti: "Eğer gelecek bu devrimi lânetleyecekse, uygun zamanda bir yukarıdan darbeyle olayları önleyemediğimiz için bizi de lânetleyecektir!" Çok daha sonraları, göçmenlikte, Kerenskiy, Maklov'u izleyerek, pişmanlığını şöyle belirtecektir: "Evet, kodamanlar Rusya'sı gerektiği zaman bir tepeden darbe yapmakta (onca zamandır konuşulan ve onca hazırlanılan [!]) işi çok ağırdan aldı; devletin temel güçlerinin infilâk etmesini önlemekte geç kaldı."

Bu iki tasvir, tüm zaptedilemez enerjileri açığa çıkartan devrimden sonra bile, ciğeri beş para etmez bilginlerin onun önlenebilir ve yerine hanedandan bir koca kafanın geçirilebilir olduğuna inanmaya devam ettiklerini göstererek tabloyu tamamlıyor!

"Büyük" bir saray darbesine karar vermek için yeterli cesaret yoktu. Buradan küçük bir devlet darbesi fikri doğdu. Liberal komplocular monarşinin temel aktörünü ortadan kaldırmaya cüret edemediler; grandükler hınçlarını suflörden çıkarmaya karar verdiler: hanedanı kurtarmanın son çaresi olarak Rasputin'i öldürmeyi tasarladılar.

Bir Romanova'yla evli olan Prens Yusupov Grandük Dmitriy Pavloviç ile monarşist milletvekili Purişkeviç'in olaya katılmalarını sağladı. Birlikte, kuşkusuz cinayete ulusal bir fiil karakteri kazandırabilmek için, liberal Maklakov'u da işin içine katmaya çalıştılar. Tertipçilere zehir yardımı yaptıktan sonra ünlü avukat akıllı bir manevrayla işin içinden çekildi. Ayrıntılara ne kadar dikkat eden bir üslûp! Fesat üyeleri imparatorluk sarayına ait bir otomobilin ceseti ortadan kaldırmakta çok yararlı olacağını düşündüler. Grandüklerin armaları sonunda bir işe yaramışlardı. Olaylar bundan sonra zevksiz insanlara hitap eden bir sinema mizanseni gibi geçti. 16 Aralığı 17'ye bağlayan gece, Yusupov'un sarayına âleme davet edilen Rasputin öldürüldü.

Küçük bir grupla mistik hayranlar haricinde yönetici sınıflar Rasputin'in öldürülmesini bir selâmet belirtisi olarak gördüler. Sarayında göz hapsine alınan, Çarın deyimiyle elleri mujik —her ne kadar bir İsa olsa da, yine de bir mujik!— kanıyla lekeli Grandük Petrograd'da bulunan tüm imparatorluk sülâlesinin üyelerinin sempati ziyaretlerine mazhar oldu. Grandük Sergey'in dul eşi, Çariçenin öz kızkardeşi cinayeti işleyenlere dua ettiğini ve yurtsever hareketlerini kutsadığını belirten bir telgraf çekti. Gazeteler, Rasputin'den bahsetmeleri yasaklanmadıkça, coşkulu makaleler yayınladılar. Tiyatrolarda

katillerin şerefine nümayiş girişimleri oldu. Sokakta gelip geçenler birbirlerini kutluyorlardı. "Evlerde, subay toplantılarında, restoranlarda —diye yazar Prens Yusupov— sağlığımıza içiliyordu; fabrikalarda, işçiler şerefimize hurra çekiyorlardı." İşçilerin Rasputin'in öldürüldüğünü duyduklarında pek de üzülmedikleri tamamen doğrudur. Ama onların nidalarının hanedanın devamına dayalı umutlarla ortak bir yanı yoktu.

Rasputinci klik olayların gelişmesini beklemek üzere kabuğuna çekildi. *Starets* çar, çariçe, kızları ve Vırubova tarafından sessiz sedasız bir törenle gömüldü; grandükler tarafından haklanan Aziz Dost'un, sabık at hırsızının cesedinin yanında imparator ailesi de kendilerini yapayalnız hissetmiş olmalılar. Bununla birlikte, Rasputin'in cesedi kefen içinde dahi huzur bulamadı. Daha ileride, Nikolay ve Aleksandra Romanov ev hapsinde tutuldukları sırada, Tsarskoye Selo'daki askerler mezarı açıp tabutu dışarı çıkardılar. Ölünün başucunda "Aleksandra, Olga, Tatyana, Mariya, Anastasya, Anya" yazılı bir ikona bulunuyordu. Geçici hükûmet, nedendir bilinmez, cesedi Petrograd'a getirmesi için birini görevlendirdi. Halk karşı çıktı ve görevli cesedi olduğu yere gömdürmek zorunda kaldı.

Dost'un öldürülmesinden sonra monarşinin topu topu on haftalık bir ömrü kalmıştı. Yine de bu kısa zaman süresi hâlâ ona aitti. Rasputin artık yoktu, ama gölgesi hüküm sürmeye devam ediyordu. Komplocuların tüm beklentilerinin aksine, imparatorluk çifti inatla Rasputinci kliğin en nefret edilen şahsiyetlerini ön saflara koymayı sürdürdü. Cinayetin öcünü alması için tescilli bir kepaze Adalet bakanı olarak atandı. Birçok grandük başkentten sürüldü. Protopopov'un Rasputin'in ruhunu çağırma seanslarına katıldığı söylentileri ortalığı kapladı. Çözümsüz bir problemin düğümü katılaşıyordu.

Cinayet önemli bir rol oynadı, ama canilerin ve azmettiricilerin umdukları kadar değil. Krizi dindirmek bir yana, daha da ağırlaştırdı. Her yerde bu cinayetten söz ediliyordu: saraylarda, genelkurmayda, fabrikalarda ve köylü *izba*'larında. Şu sonuç çıkarılıyordu: Grandüklerin bile bu cüzzamlı kliğe karşı zehir ve tabancadan gayri bir çözümleri yok. Şair A. Blok, Rasputin'in öldürülmesi konusunda şöyle yazmıştır: "Onu haklayan kurşun hanedanı tam kalbinden vurdu."

Robespierre, Kurucu Meclis'te, soyluların muhalefetinin monarşiyi zayıflatarak burjuvaziyi ve ardından da halk kitlelerini harekete geçirdiğini hatırlatmıştı. Robespierre, aynı zamanda, şu uyarıda da bulunmuştu: Avrupa'nın geri kalanında, diyordu, devrim Fransa'da olduğu kadar hızlı gelişemez, çünkü diğer ülkelerdeki ayrıcalıklı sınıflar Fransız soylularının deneyiminden ders alarak bir devrim inisyatifini üstlenmeyeceklerdir. Yine de, bu mükemmel analizi sunarken, Robespierre Fransız soylularının muhalefetteki hoppalıklarıyla, başka ülkelerin aristokrasilerine kaçınılmaz bir ders verdiğini varsaymakta yanılıyordu. Rusya hem 1905'de hem de özellikle 1917'de bir otokrasi ve

yarı-servaj rejimine, dolayısıyla soylu sınıfına karşı girişilen bir devrimin ilk ağızda yalnızca orta soyluların değil, aynı zamanda kimi hanedanlık üyeleri de dahil, bu sınıfın en ayrıcalıklı doruklarının da sistematik olmayan, çelişkili, ama yine de oldukça etkili yardımını sağladığını bir kez daha göstermiştir. Bu muhteşem tarihsel olgu sınıflı toplum kuramıyla uyuşmaz görünse de, gerçekte onun yalnızca kaba bir yorumunu yalanlar.

Devrim, tüm toplumsal karşıtlıkların, gerilimlerinin en uç noktasına vardıkları anda patlak verir. Eski toplumun sınıfları, yani yokoluşa mahkûm sınıflar için de durum ancak bu sırada tahammül edilmez bir hal alır. Biyolojik benzetmelere gereğinden fazla bir değer yüklemekten kaçınarak şunu hatırlatalım ki, bir doğum da belli bir an geldiğinde hem analık organı hem de onun meyvası için tümüyle kaçınılmaz hâle gelir. Ayrıcalıklı sınıfların muhalefeti, geleneksel toplumsal konumlarının toplumun beka gerekleriyle uyumsuz hâle geldiğini kanıtlar. Yönetici bürokrasi her şeyi oluruna bırakmıştır. Genel düşmanlığın doğrudan kendine yöneldiğini hisseden aristokrasi suçu bürokrasinin üzerine atar. Bürokrasi aristokrasiyi suçlar ve bu iki kast da, birlikte ya da ayrı ayrı, rahatsızlıklarını iktidarlarını taçlandıran monarşiye yöneltirler.

Soylulara ait kurumlarda çeşitli görevler üstlenmiş olan Prens Şçerbatov bir ara bakanlığa çağrıldığında şöyle demişti: "Samarin de ben de eski soylu taşra beyleriyiz. Şimdiye dek hiç kimse bizi solcu olarak görmedi, biz de kendimizi öyle görmüyoruz. Ama her ikimiz de devlet içinde şu durumu anlamakta güçlük çekiyoruz: monark ve hükûmeti, toplumda aklı başında olan herkesle (devrimci entrikaların üstünde durmaya değmez), soylularla, tüccarlarla, kent belediyeleriyle, *zemstvo*'larla ve hatta orduyla radikal bir anlaşmazlık içinde. Eğer tepede bizim fikirlerimize kulak asılmayacaksa, bizim görevimiz gitmektir."

Soylular başlarına gelen tüm felâketin sebebini monarşinin körlüğe yakalanmasında veya aklını yitirmesinde görüyorlardı. Ayrıcalıklı kast genel olarak eski toplumla yenisini uzlaştıracak bir politika olamayacağına inanmaz. Bir başka deyişle, soyluluk tarihsel kaderini kabullenmeye yanaşmaz ve can çekişme anında, eski rejimin en kutsal kurumu olan monarşiye karşı muhalefete geçer. Aristokratik muhalefetin şiddeti ve sorumsuzluğu soyluluğun en yüksek katlarının tarihsel olarak yararlandıkları ayrıcalıklarla ve devrim karşısındaki tahammül edilemez korkularıyla açıklanır. Aristokratik isyanın sistemden yoksunluğu ve çelişkileri çıkış yolu olmayan bir sınıfın muhalefeti olması olgusuyla açıklanır. Ama nasıl ki bir lamba sönmeden evvel, dumanlı olmakla birlikte, parlak bir ışık huzmesi yayarsa, soyluluk da yokolmadan evvel ölümcül düşmanlarına büyük hizmetler sunan muhalefet yakamozları saçar. İşte bu sürecin, toplumsal sınıflar kuramıyla yalnızca uyumlu olmayıp, yalnızca bu kuramla açıklanabilen diyalektiği budur.

BÖLÜM VI

Monarşinin Can Çekişmesi

Daha devrim en acil sorunlarının çözümünü ele almaya fırsat bulamadan, bir silkelemede hanedan çürük bir meyva gibi düşmüştü. Monarşinin bu noktaya nasıl geldiği gösterilmeye çalışılmazsa, eski yönetici sınıfın portresi tam çizilmiş sayılmaz.

Çar ona ihtiyaç duyulduğundan değil, Petrograd'ın kaygı verici havasından kurtulmak için geldiği Mogilyov'da, G.K.'da bulunuyordu. Çara G.K.'ya giderken refakat etmiş olan Saray vakanüvisi General Dubenskiy güncesine şöyle not düşmüştü: "Burada hayat sakin bir şekilde akıyor. Her şey eskisi gibi devam edip gidecek. Ondan [Çardan] beklenecek bir şey yok. Olur da dış gelişmeler bir takım değişiklikleri zorunlu kılmazsa..." 24 Şubatta, çariçe G.K.'daki çara şöyle yazıyordu (her zaman olduğu gibi İngilizce): Umarım şu Duma üyesi Kedrinskiy [Kerenskiy demek istiyor] o korkunç konuşmaları nedeniyle asılır: bu zorunlu (olağanüstü hal yasası), ve bir örnek teşkil edecek. Herkes seni sert davranırken görmek konusunda son derece istekli ve bunun için sana yalvarıyorlar." 25 Şubatta Savaş bakanından G.K.'ya, başkentte birçok grev ilân edildiğini, işçi muhitlerinde karışıklıklar çıktığını, ama önlem alındığını ve ciddî bir gelişme olmadığını bildiren bir telgraf geldi. Tek kelimeyle ifade etmek gerekirse bu ne ilktine de son!

Her daim çarı kendini koyvermeme konusunda teşvik eden çariçe burada da dik durmaya çalışıyordu. 26 Şubatta Nikolay'ın cılız cesaretini yükseltmek niyetiyle "şehirde asayiş berkemal" diye telgraf çekiyordu. Ama akşam çektiği telgrafta artık "şehirde her şey yolunda gitmiyor" diye yazmak zorunda kalmıştı. Bir mektupta şöyle diyordu: "İşçilere açık açık greve gitmelerinin yasaklandığı açıklanmalı ve buna uymayanları ceza olarak cepheye yollamalı. Ateş açmak tümüyle yararsız; yalnızca düzen sağlanmalı ve işçilerin çizmeyi aşmaları önlenmeli." Evet, gerçekten, çok az şey gerekiyordu: yalnızca düzen! Ve özellikle de işçiler merkeze sokulmamalı, varoşların o isyan ettirici güçsüzlüğü içinde tıkılıp kalmalıydılar.

27 Şubat sabahı General İvanov, Aziz Georgiy Süvari Taburuyla birlikte ve ancak Tsarskoye Selo'yu işgalinin ardından umuma açıklayacağı diktatörlük yetkileriyle donatılmış olarak, cepheden başkente yollandı. Bilâhare kendisi de askerî bir diktatörlüğe soyunacak olan General Denikin "bu duruma bundan daha az uygun birini tasavvur etmek zordur; siyasal durumun farkında olmayan, ne gücü, ne enerjisi, ne iradesi, ne de kararlılığı olan işi bitmiş bir moruk" diye yazacaktır onun hakkında. Birinci Devrimin hatırası göz önüne alınarak seçim İvanov'dan yana yapılmıştı. On bir yıl evvel Kronstadt ayaklanmasını o ezmişti. Ama o yıllar iz bırakmadan da geçmemişti: zulmedenler pörsümüş, mazlumlarsa olgunlaşmıştı. Kuzey ve Batı cepheleri Petrograd üzerine yürümek için birlikler hazırlama emri almışlardı. Kuşkusuz daha vakitlerinin olduğu sanılıyordu. Kişisel olarak İvanov kısa zamanda başarıya ulaşacağını düşünüyor ve Petrograd'daki eşi dostuna Mogilyov'dan erzak satın almak üzere yardımcılarından birini görevlendirmeyi bile aklına getirmiyordu.

27 Şubat sabahı Rodzyanko çara şu cümlelerle biten yeni bir telgraf göndermişti: "Son saat geldi: vatanın ve hanedanın akıbeti tehlikede." Çar, Saray bakanı Kont Frederiks'e şunları söyledi: "Şu şişko Rodzyanko yine bana bir takım saçma sapan şeyler yazmış; cevap bile vermeyeceğim." Ama hayır, bunlar saçma sapan sözler değildi! Ve bunlara cevap verilmeliydi.

Aynı gün öğleye doğru G.K., General Habalov'dan Pavlovskiy, Volınskiy, Litovskiy ve Preobrajenskiy alaylarının ayaklandığını ve cepheden buralara güvenilir birliklerin sevkinin gerekli olduğunu bildirdi. Bir saat sonra Savaş bakanından tümüyle iç ferahlatıcı bir telgraf geldi: "Garnizonun çeşitli unsurlarında bu sabah başlayan karışıklıklar görevlerine sadık bölük ve taburlarca sert ve enerjik bir şekilde bastırıldı... Hızla sükûnetin sağlanacağına tamamen kaniyim..." Bununla birlikte, akşam yediden sonra, aynı Belayev "az sayıdaki görevine bağlı birlik ayaklanmayı bastırmakta başarılı olamıyor" diye bildiriyor ve "aynı anda şehrin birçok mevkiinde birden müdahale etmek için" acilen, gerçekten güvenilir ve yeterli miktarda birliklerin sevkini talep ediyordu.

Bakanlar Konseyi otoritesini kullanarak tüm kötülüklerin sorumlusu olarak gördüğü İçişleri bakanı kafadan kontak Protopopov'u kendi içinden dışlamak için o günü uygun telakki etti. Aynı sırada General Habalov, hükûmetten habersiz olarak, Majestelerinin emirleriyle hazırlanmış olan ve Petrograd'da sıkıyönetim ilân eden bir belgeyi dolaşıma soktu. Önceden düşünmeksizin ve her halükârda hiçbir başarı ümidi taşımaksızın, hâlâ sıcakla soğuk yan yana getirilmeye çalışılıyordu. Şehir duvarlarına sıkıyönetim ilânını duyuran afişlerin asılması dahi başarılamadı: *Gradonaçalnik* [kent belediye başkanı] Balka ne tutkal ne fırça bulabildi. Genel olarak yetkililer için "hiçbir şey yerli yerine yapışmıyordu", çünkü artık ölü ruhlar diyarına aitlerdi.

Çarın son kabinesi içinde bu ölü ruhların en büyüğü, geçmişte çariçenin kimi hayır işlerini yönetmiş ve çariçenin de savaş ve devrim döneminde hükû-

met reisi olarak terfî ettirdiği yetmişlik Prens Golıtsin'di. Dostları bu "kalender Rus *barin*"ine [ağa, bey], bu "bunak ihtiyar"a (liberal Baron Nolde'nin deyişiyle), onca ağır sorumluluk gerektiren bir görevi niye kabul ettiğini sorduklarında, Golıtsin şu yanıtı vermişti: "yeni bir hoş hatıra için". Ama ne yazık ki bunu elde edemedi. Çarın son hükûmetinin o sıradaki haleti ruhiyesinin tanıklığını Rodzyanko'nun şu anlatısı çok iyi vermekte: "Bakanlar Konseyinin toplantılarını yaptığı Mariinskiy [Mariya] Sarayına doğru bir kitle yönelişinin bulunduğuna dair ilk haberler geldiğinde, binadaki tüm ışıklar hemen söndürüldü. Yöneticiler tek bir şey istiyorlardı: devrim tarafından farkedilmemek. Bununla birlikte, söylenti fos çıktı, saraya saldırı olmadı ve ışıklar yeniden yakıldığında, Çarın hükûmetinin üyelerinden birinin bir masa altına gizlendiği ortaya çıktı. Kimbilir orada hangi hatıralarını arıyordu?"

Ama Rodzyanko'nun kendi haleti ruhiyesi de olayların gerektirdiği boyutta değildi. Hükûmetle konuşabilmek için yaptığı uzun ama beyhude telefonla aramalarda hâlâ Prens Golıtsin'i ahizenin ucunda yakalamaya çalışıyordu. Golıtsin'in cevabı şu oldu: "Sizden rica ederim bir daha beni aramayın. Ben istifamı verdim." Bu haber üzerine, Rodzyanko, sadık sekreterinin anlatısına göre, oturduğu koltuğun içine gömüldü ve iki eliyle yüzünü kapadı... "Tanrım! Korkunç bir şey bu! İktidar yok!... Anarşi var!... Kan var!..." Ve için için ağladı. Çarlık iktidarının yaşlı heyulası ortadan çekildiğinde Rodzyanko kendini mutsuz, terkedilmiş ve öksüz hissediyordu. O sırada, hemen ertesi günü devrimin "başına geçeceğini" düşünmek için ne kadar da erkendi.

Golıtsin'in telefonda verdiği cevabı şöyle açıklayabiliriz: 27'si akşamı, Bakanlar Konseyi duruma hâkim olamadığını açıkça kabul etmiş ve Çarı hükümetin başına genel güvene mazhar bir şahsiyeti getirmeye davet etmişti. Çar da Golıtsin'e şu cevabı vermişti: "Bu koşullarda bir personel değişikliğine gitmeyi kabul edilemez buluyorum. Nikolay." Daha hangi koşulları bekliyordu acaba? Aynı zamanda, başkaldırının ezilmesi için "en kararlı önlemler"in alınmasını da istiyordu. Söylemek yapmaktan daha kolaydı.

Ertesi günü, 28'inde, cesaretini kaybetme sırası dikbaşlı çariçeye gelmişti. Nikolay'a çektiği telgrafta şöyle diyordu: "Ödün vermek zorunlu. Grevler devam ediyor. Sayısız askerî birlik devrimden yana geçti. Alis/Alike." Hesse'li otokrasi gayretkeşinin "ödün vermenin zorunlu" olduğunu kabul etmesi için Muhafız Alayının bütünüyle ve de tüm garnizonun ayaklanması gerekmişti. Ancak o zaman Çar "şişko Rodzyanko"nun kendisine saçmasapan sözler söylemediğini farketti. Nikolay ailesinin yanına gelmek istedi. Gelişmelerden hayli sıkıntılı G.K. generallerinin onu hafifçe bu yola itmeleri de gayet mümkün.

İmparatorluk treni önceleri hiçbir sıkıntıyla karşılaşmadan yol aldı; her zaman olduğu gibi, polis müdürleri ve valiler istasyona gelip selâm duruyorlardı. Devrimci anaforun dışında, her zamanki vagonunda, hassa hizmetkârlarıyla çevrili vaziyette, çar herhalde yaklaşan sonun farkında değildi. Ayın 28'inde,

öğleden sonra saat 3'te, olayların gidişatı artık onun kaderine hükmünü vermişken, o Vyazma'dan çariçeye şu telgrafı gönderiyordu: "Hava çok güzel. Umarım kendinizi iyi ve dingin hissediyorsunudur. Cepheden birçok birlik gönderildi. Gayet şefkatli Niki'niz." Bizzat çariçenin de ısrarla talep ettiği ödünler yerine, gayet şefkatli çar cepheden birlikler gönderiyor. Ama "hava" ne kadar "güzel" olsa da, çar kısa bir süre sonra devrimci fırtınayla karşı karşıya gelecektir. İmparatorluk treni Vişera istasyonuna varır; demiryolu işçileri trenin daha fazla yol almasına izin vermezler: "ileride geçit vermez durumda bir köprü vardır". Muhtemelen bu bahaneyi durumu kurtarmak için imparatorluk maiyeti uydurmuştu. Çar yola Moskova-Petrograd demiryolu [Nikolayevsk] üzerinde bulunan Bologoye'den geçerek devam etmek istedi; ama trenin geçişine burada da izin verilmedi. Bizzat şahit olunan manzara Petrograd'dan gelen tüm telgraflardan daha açık sözlüydü. G.K.'sından ayrılmış olan çar başkentine gidecek yol bulamıyordu. Basit "piyonlar", yani demiryolu işçileri marifetiyle devrim şahı mat ediyordu!

Trende çara eşlik eden Saray vakanüvisi Dubenskiy özel defterine şu notu kaydediyordu: "Herkes Vişera'daki bu geceyarısının tarihsel bir önem taşıdığı konusunda hemfikir... Bana göre, anayasa meselesinin bir karara bağlandığı tümüyle açık; anayasa mutlaka tanınacak... Herkes sadece onlarla, Geçici Hükûmet üyeleriyle pazarlık etmek gerektiğini söylüyor." Öbür ucunda ölüm tehlikesinin bulunduğu yol bir semafor tarafından kapatılmıştı ve gerek Kont Frederiks, gerek Prens Dolgorukiy, gerekse Leuchtenberg Dükü, herkes, tüm bu yüksek beyler şimdi anayasadan yanaydılar. Mücadele etmeyi hayallerine bile getirmiyorlardı. Sadece pazarlık etmek gerekiyordu, yani 1905'de olduğu gibi, insanları yine aldatmaya çalışmak.

Tren bir yol bulamadan serseri düzen dolaşırken, çariçe çara telgraf üzerine telgraf gönderiyor ve ona bir an önce gelmesi için yalvarıyordu. Ama telgraflar üzerlerinde mavi ispirtolu bir kalemle "alıcının oturduğu yer bilinmiyor" ibaresi yazılmış bir vaziyette geri geliyordu. Telgraf İdaresi çalışanları koskoca Rusya'da artık çarı bulamıyorlardı...

Alaylar bando mızıka Tavriçeskiy [Tavrida] Sarayı'na doğru yürüyorlardı. Kontes Kleinmichel'in tanıklık ettiği gibi, aniden bir devrimcinin heybetine bürünmüş olan Grandük Kiril Vladimiroviç'in komutasındaki Muhafız Bölüğü tüm haşmetiyle yürüyüşe geçmişti. Nöbetçiler sıvışmıştı. Saray gediklileri mıntıkalarını terkediyorlardı. Virubova "tam bir kaçan kurtulur durumu vardı" diye yazmıştır. Sarayda devrimci asker grupları her şeyi merakla inceleyerek kol geziyordu. Daha yüksek erkân monarşinin akıbetinin ne olacağına karar vermezden evvel, tabandan gelen unsurlar çarların sarayını müzeye çevirmişlerdi.

Oturduğu yer bilinmeyen çar, yaşlı General Ruzskiy'in komutasındaki Kuzey cephesi komutanlığının bulunduğu Pskov'a saptı. İmparatorluk mai-

yetinin mensupları çara öneri üstüne öneri getiriyorlardı. Çar tereddütteydi. Devrim hesabını dakikalarla yapsa da, o hâlâ önünde günler, haftalar olduğuna inanıyordu.

Şair Aleksandr Blok monarşinin son ayları sırasındaki çarın portresini şöyle çizmiştir: "Dikkafalı, ama iradeden yoksundu, sinirli, ama her şeye duyarsızdı, kimseye güveni olmadığından, kaygılı, ama konuşmalarında ketumdu, kendine hâkim değildi. Durumu anlamaya çalışmayı bırakmıştı ve bilincinde olduğu tek bir adım atmıyor, tümüyle kendi elleriyle iktidara getirdiklerinin sürüklediği yere gidiyordu." Hangi oranda irade yoksunluğu, sinirlilik hali, ketumluk ve güvensizlik gibi özellikler Şubat sonu ve Mart başında ivme kazanmıştı acaba?

Sonunda, Nikolay lânet okuduğu Rodzyanko'ya bir telgraf göndermeye — ama öyle anlaşılıyor ki hiç göndermediği— karar verdi. Burada vatanın selâmeti için, Duma başkanının yeni bir bakanlar kurulu kurmakla görevlendirildiği; bununla beraber çarın Dışişleri, Savaş ve Donanma bakanlarını bizzat atama hakkını mahfuz tuttuğu bildiriliyordu. Hâlâ "bu adamlar"la pazarlık yapma düşüncesindeydi: "birçok birlik"in Petrograd üzerine yürüdüğünün farkında değil miydi?...

Gerçekten, General İvanov hiçbir güçlükle karşılaşmadan Tsarskoye Selo'ya vardı: anlaşılan demiryolu işçileri Aziz Georgiy Süvari Taburuna direnmeye cesaret edememişlerdi. General, daha sonraları, yol boyunca kendisiyle yakışıksız bir şekilde konuşan erata üç dört kez "babacan tavırlar" göstermek zorunda kaldığını itiraf etmiştir: diz çöktürmek gibi. "Diktatör" Tsarskoye Selo'ya varır varmaz, yerel yetkililer Aziz Georgiy taburuyla nizamî birlikler arasında bir çatışmanın imparatorluk ailesine halel getireceğini bildirdiler. Basitçe söylemek gerekirse, kendi hesaplarına korkan yerel yetkililer, "arabulucuya" vagonlarını boşaltmadan geri çekilmesini tavsiye ediyorlardı.

General İvanov diğer "diktatör" Habalov'a kesin cevaplar aldığı on adet soru tevcih etmişti. Burada bunları aynen naklediyoruz —buna değer.

İVANOV'UN SORULARI	HABALOV'UN CEVAPLARI
1. Kaç birlik disipline uyuyor ve kaç birlik kargaşa içinde?	1. Amirallik binalarında, benim emrimde dört Muhafız bölüğü, beş Süvari birliği ve Kazak sotnya'sı, iki Topçu bataryası var; diğer birlikler devrimcilerden tarafa geçtiler veya bunlarla bir anlaşmaya vararak tarafsızlıklarını ilân ettiler. Kentte başıboş dolaşan ve subayların elinden silahlarını alan askerler ve çeteler var.

2. Hangi istasyonlar emniyette?	2. Tüm istasyonlar devrimcilerin elinde ve onlar tarafından sıkı sıkıya korunuyor.
3. Kentte düzenin sağlanmış olduğu semtler hangileri?	3. Tüm kent devrimcilerin elinde, telefonlar çalışmıyor, semtlerle irtibatımız kopuk.
4. Bu semtleri idare eden yetkililer kimler?	4. Buna cevap veremeyeceğim.
5. Tüm bakanlıklar normal icraî faaliyetlerine devam ediyorlar mı?	5. Bakanlar devrimciler tarafından gözaltına alınmış durumdalar.
6. Şu an elinizin altındaki polis yetkilileri hangileri?	6. Hiçbiri.
7. Şu an elinizin altındaki Savaş bakanlığına bağlı teknik ve idarî kurumlar hangileri?	7. Bir tane bile yok.
8. Elinizin altındaki azık miktarı ne kadar?	8. Sıfır. 25 şubatta kentte 5.600.000 pud un rezervi vardı.
9. İsyancıların ele geçirdiği silah, top, cephane miktarı büyük mü?	9. Topla ilgili ne varsa devrimcilerin elinde.
10. Emrinizde bulunan askerî yetkili ve komutanlar hangileri?	10. Şahsen Bölge komutanı var emrimde olan; diğer komuta merkezleriyle irtibatım yok.

Vaziyete dair bu gayet açık sözlü cevapları aldıktan sonra henüz askerlerini indirmemiş olan General İvanov emrindeki birlikleri Dno istasyonuna kadar geriye çekmeye "razı oldu". G.K. erkânından General Lukomskiy durumu şöyle özetlemiştir: "Böylelikle, General İvanov'a verilen olağanüstü diktatörlük yetkilerinden, skandal dışında, bir sonuç çıkmadı."

İşin ilginç yanı, bu skandal pek az yankı yaptı, olayların akışı içinde hiçbir iz bırakmadan geçip gitti. Bilebildiğimiz kadarıyla, diktatör Petrograd'daki tanışlarına erzak gönderdi ve çariçeyle uzun bir konuşma yaptı: Çariçe askerî hastanelerdeki fedakârca çalışmalarından söz etti ve ordu ile halkın vefasızlığından yakındı.

Bu arada Mogilyov'dan Pskov'a gitgide daha feci haberler geliyordu. Petrograd'da kalmış olan ve tek tek adlarıyla bilinen her bir askerinin imparatorluk ailesinin lûtfundan yararlandığı Majestelerinin hassa muhafızları İmparatorluk Duma'sına başvurup ayaklanmaya katılmayı reddeden subaylarını tutukla-

ma izni talep ediyorlardı. Tümamiral Kuroş hiçbir birliğe güven olmadığından Kronstadt'taki isyanı bastırmak için tedbirler almanın mümkün olmadığını bildiriyordu. Amiral Nepenin Baltık Donanması'nın İmparatorluk Duma'sının Geçici Komitesi'ni tanıdığını telgrafla bildiriyordu. Moskova Askerî Bölgesi [*voyennıy okrug*] komutanı Mrozovskiy gönderdiği bildiride şöyle diyordu: "Topçular da dahil, askerî birliklerin çoğunluğu devrimcilere teslim olmuşlardır, dolayısıyla şehirde hâkim olan onlardır; *gradonaçalnik* ve yardımcısı rezidanslarını terketmişlerdir." Terketmiş, kaçmış anlamına geliyordu.

Çar 1 Mart gecesi tüm bu gelişmelerden haberdar oldu. Gece geç vakte kadar, sorumlu bir hükûmet konusunda konuşmalar, öneriler yapıldı durdu. Sonunda çar sabaha karşı saat ikiye doğru rızasını verdi ve çevresinde derin bir oh çekildi. Böylelikle devrim sorununa çözüm bulunduğu sanıldığından, ayaklanmayı ezmek üzere Petrograd'a sevkedilen birliklerin gerisin geriye cepheye yollanmaları emri verildi. Şafaktan itibaren Ruzskiy, Rodzyanko'ya müjdeyi verme telaşına düştü. Ama çarın kol saati çok geride kalmıştı. Tavriçeskiy Sarayında demokratlar, sosyalistler, askerler ve işçi vekilleri tarafından sarılmış olan Rodzyanko Ruzskiy'e şu cevabı verdi: "Yapmaya çalıştığınız şey yetersiz, burada hanedanlığın akıbeti söz konusu... Her yerde birlikler Duma'dan ve halktan yana geçiyor ve çarın, Mihail Aleksandroviç'in naipliğindeki varisin lehine tahttan çekilmesini talep ediyorlar."

Doğrusunu söylemek gerekirse, birlikler ne taht varisini, ne de Mihail Aleksandroviç'i istiyorlardı. Rodzyanko'nun burada yaptığı sadece devrimi durdurma ümidiyle Duma'nın dört elle sarıldığı parolayı orduya ve halka atfetmektir. Her halükârda Çarın rızası çok geç kalmıştı. "Anarşi", diye bildiriyordu Rodzyanko, "öyle bir hal aldı ki, bu gece, bir geçici hükûmet atamak zorunda kaldım. Üzülerek bildiririm ki, Manifesto çok geç geldi..." Bu törensel sözler Duma başkanının aslında Golıtsin'in üzerine boşalttığı gözyaşlarını silecek zamanı bulduğunu gösteriyordu. Çar, Rodzyanko ile Ruzskiy arasındaki konuşmanın tutanaklarını okudu, tereddüte düştü, yeniden okudu ve beklemeye karar verdi. Ama tam o sırada ordu komutanları alarm zilini çaldılar: onlar da birazcık bu işin içindeydiler!

General Alekseyev gece boyunca çeşitli cephelerin komuta çevresi dahilinde bir tür plebisit yaptı. Modern devrimlerin telgraf yardımıyla yapılması çok hoş, zira iktidar sahiplerinin tüm ilk tepki ve cevapları tarihe tanıklık etmek üzere kağıt şeritlere kaydedilmiş oluyor. 1 Martı 2 Marta bağlayan gece majestelerinin feldmareşalleri arasında yapılan görüşmeler kıyas edilmez önemi haiz bir insanî belge oluşturuyor. Çar tahttan feragat etmeli miydi, etmemeli miydi? Batı cephesi komutanı General Evert ancak General Ruzskiy ve Brusilov'un fikirlerini öğrendikten sonra görüş bildiriyordu. Romen cephesine komuta eden General Saharov kendisine önce diğer komutanların vardıkları sonuçların bildirilmesini şart koşuyordu. Onca nazdan sonra bu yiğit savaşçı,

monarka olan sonsuz bağlılığının ona bu "alçakça öneri"yi ruhu ve vicdanıyle kabul etme izni vermediğini beyan etti; bununla birlikte, tek "daha iğrenç başka taleplere muhatap olmamak için" çara tahttan feragat etmesini "gözyaşları içinde" tavsiye ediyordu. Korgeneral Evert teslim olma zorunluluğunu inandırıcı biçimde şöyle açıklıyordu: "Başkentlerdeki bugünkü duruma dair bilgilerin orduya sızmasını önlemek, kaçınılmaz olarak meydana gelecek olan karışıklıkların önüne geçmek için her türlü önlemi alıyorum." Grandük Nikolay Nikolayeviç, Kafkas cephesinden, çara "olağanüstü bir tedbir" alıp tahttan çekilmesi için diz üstü çökerek yalvarıyordu; General Alekseyev ve Brusilov ile Amiral Nepenin de aynı yönde ricada bulunuyorlardı. Ruzskiy'e gelince, o da sözlü olarak aynı teklifi ileri sürüyordu. Yedi başkomutan saygıda kusur etmeden tabancalarını sevgili monarkın şakaklarına dayamışlardı. Bir yandan yeni iktidarla varılacak bir uzlaşmaya zaman tanımak isteyen, diğer taraftan bizzat kendi birliklerinden ödü patlayan bu mevzilerini bırakıp kaçmaya alışkın yüksek rütbeli komutanlar çar-başkomutanlarına oybirliğiyle bir tavsiyede bulundular: güçlük çıkarmadan sahneden çekil. Uzaktaki Petrograd'a birlik göndermek tabiî mümkündü, ama cepheden asker çekmek pahasına.

Bu denli ikna edici bir raporla karşılaştıktan sonra çar zaten artık altından kaymış olan tahttan çekilmeye karar verdi. Rodzyanko'ya hitaben duruma uygun bir telgraf hazırlandı: "Anamız Rusya'nın gerçek iyiliği ve selâmeti için yapamayacağım hiçbir fedakârlık yoktur. Bu sebeple, reşit olana dek yanında kalması şartıyla, kardeşim Grandük Mihail Aleksandroviç'in naipliğindeki oğlum lehine tahttan feragat ediyorum. Nikolay." Bununla birlikte, milletvekilleri Guçkov ile Şulgin'in başkentten Pskov'a doğru geldikleri haberi alındığından, bir kez daha telgraf yerine gönderilemedi. Bu, kararı değiştirmek için yeni bir saik sunuyordu. Çar telgrafın kendisine geri verilmesini emretti. Herhalde kötü bir pazarlık yaptığını düşünüyor ve hâlâ teskin edici haberlerin gelmesini bekliyor ya da daha doğrusu bir mucize umuyordu. Milletvekilleri geldiğinde, çar onları 2 Martı 3 Marta bağlayan geceyarısı kabul etti. Mucize gerçekleşmemişti ve artık bu işten sıyrılmak imkânsızdı. Çar inatla oğlundan ayrılamayacağını söyledi (kafasında hangi bulanık umutlar mayalanıyordu dersiniz?) ve kardeşi lehine tahttan çekildiğini bildiren manifestoyu imzaladı. Aynı zamanda Senato'ya hitaben Prens Lvov'u Bakanlar Konseyi başkanlığına ve Nikolay Nikolayeviç'i başkomutanlığa atadığını bildiren *ukaz*'ları imzaladı. Çariçenin aile içi şüpheleri doğrulanmış gibiydi: nefret edilen "Nikolaşa" komplocularla birlikte yine iktidara geliyordu. Anlaşılan Guçkov ciddî ciddî devrimin yüce bir savaş beyine katlanacağını düşünüyordu. Nikolay Nikolayeviç de bu atamayı gönülden kabul etmişti. Hatta bir kaç gün boyunca da emirler vermeye ve yurtseverlik görevine çağrıda bulunmaya çalışmıştı. Bununla beraber, devrim hiç acımadan onu dışladı.

Özgür iradesiyle hareket eden bir hakemlik görüntüsü vermek için, tahttan çekilme manifestosuna, çarın bu kararı daha önceden aldığı bahanesiyle öğle-

den sonra saat 3 tarihi atıldı. Ama aslında gündüz karar verilen ve kardeş değil, oğul lehine feragati konu alan "çözüm" gelişmelerin başka bir yön alabileceği umuduyla geri çekilmişti. Yine de kimse bu hataya açıkça işaret etmedi. Çar son bir kez, kendi paylarına tarihsel bir fiilin çarpıtılmasına, yani halk önünde bir dalavereciliğe kalkışmış olan tiksinç milletvekilleri karşısında zevahiri kurtarmaya çalışıyordu. Monarşi kendine has üslûbunu koruyarak sahneyi terkediyordu. Ama mirasçıları da kendilerine sadık kaldılar. Yokoluşlarını bile galibin mağlup karşısındaki bağışlayıcılığı gibi görüyorlardı.

Güncesindeki üçüncü tekil şahış üslûbundan bir an sıyrılarak Nikolay 2 Martta şöyle yazmıştı: "Bu sabah Ruzskiy geldi ve bana Rodzyanko'yla yaptığı uzun bir telefon görüşmesinin metnini okudu. Onun demesine bakılırsa, Petrograd'daki vaziyet öyle ki, İmparatorluk Duma'sı üyelerinden kurulu bir hükûmet, bir işçi komitesi tarafından temsil edilen *esdekist* (sosyal-demokrat) parti karşısında yenilgiye uğradığından ötürü, hangi konuda olursa olsun kifayetsiz kalacaktır. Benim tahttan feragat etmem zorunlu. Ruzskiy bu konuşmanın metnini G.K.'daki Alekseyev'e ve tüm ordu komutanlarına iletti. Yarımda beklenen cevaplar geldi. Rusya'nın selâmeti ve ordunun cephede tutulması için bu adımı atmaya karar verdim. Rızamı verdim ve G.K.'ya bir manifesto tasarısı gönderildi. Akşam Petrograd'dan Guçkov ile Şulgin geldiler. Onlarla görüştüm ve son değişiklikleri yapılarak imzalanmış olan manifestoyu verdim. Sabaha karşı birde kalbime taş basarak Pskov'dan ayrıldım; çevrem tümüyle ihanet, korkaklık ve aldatmacayla kaplı."

Doğrusu, II. Nikolay'ın duyduğu acı sebepsiz değildi. Daha geçenlerde, 28 Şubatta, General Alekseyev cephelerdeki tüm başkomutanlara şu telgrafı göndermişti: "Cephedeki birliklerde ödeve ve edilmiş yemine sadakati korumak hükümdar ve vatan önünde hepimizin kutsal görevidir." Oysa iki gün sonra Alekseyev aynı komutanları "ödev"lerinden caymaya ve "yemin"lerini bozmaya davet ediyordu. Yüksek askerî komuta çevrelerinde çardan yana davranan tek bir kişi çıkmadı. Herkes rahat kamaralara yerleşme ümidiyle Devrim gemisinde kendine bir yer açmakta acele ediyordu. Generaller ve amiraller üniformalarındaki çarlık alâmetlerini çıkartıyor ve kızıl kolluklar takıyorlardı. Bilâhare dürüst birinin örnek bir davranışına tanık olundu: bir ordu komutanı yeni yemin sırasında kalbine yenik düşmüştü. Ama kalp krizinin, gelişmelerin komutanın monarşist duygularında yol açtığı tahripten mi yoksa başka bir sebepten mi ileri geldiği kanıtlanamadı. Sivil erkân konumları gereği askerîlerden daha cesur davranamadı. Herkes mümkün olduğu kadar az sıyrıkla sıyrılma peşindeydi.

Hiç kuşku yok ki, monarşinin saati devriminkiyle uyuşmuyordu. 3 Martta, şafakta, Ruzskiy direkt bir telgrafla tekrar başkentten çağrıldı. Rodzyanko ve Prens Lvov artık çok geç kalmış manifestonun geri çekilmesini talep ediyorlardı. Yeni iktidar sakinleri kaçamak biçimde Aleksey'in tahta geçmesinin kabul edilebileceğini —kim tarafından?—, ama Mihail'in tahtı almasının asla kabul

edilemeyeceğini söylüyorlardı. Ruzskiy evvelki gün gelen Duma vekillerinin seyahatlerinin amacı ve konusu hakkında yeterli malumata sahip olmadıklarını öğrenmekten duyduğu üzüntüyü ifade etmişti. Ama vekillerin gerekçeleri vardı: "Kimsenin beklemediği bir şekilde, daha önce hayatımda rastlamadığım bir asker ayaklanması patlak verdi" diye açıklamıştı başmabeyinci Ruzskiy'e, sanki hayatı boyunca asker ayaklanmasından başka bir şey görmüşmüş gibi. "Mihail'i imparator ilân etmek ateşe körükle gitmek demektir, bunun sonucunda imha edilecek her şey acımasızca imha edilir hâle gelir." İşte aynen böyle eğrildiler, büküldüler, kıvrıldılar, savruldular!

Generaller takımı devrimin bu yeni "alçakça öneri"sini de tek kelime etmeden yuttu. Yalnızca Alekseyev ordu komutanlarına bir telgraf çekerek vicdanını biraz rahatlattı: "Duma başkanı sol partilerin ve işçi milletvekillerinin güçlü baskısı altında; Rodzyanko'nun açıklamalarında ne açık yüreklilik ne de samimiyet var." Oysa o anda generallerde tek eksik olan şey samimiyetti.

Ama çar bir kere daha fikir değiştirdi. Pskov'dan Mogilyov'a gelince eski Genelkurmay başkanı Alekseyev'e Petrograd'a iletilmek üzere bir belge verdi. Burada tahtı oğluna bırakmaya rıza gösterdiğini açıklıyordu. Kuşku yok ki bu çözüm ona en kârlısı gözükmüştü. Denikin'in anlatısına göre, Alekseyev mesajı aldı ... ama hiç yollamaya kalkışmadı. Daha önce orduya ve ülkeye hitaben yayınlanmış iki manifestonun yeterli olduğunu düşünüyordu. Tutarsızlık yalnız çar ve danışmanlarının değil, Duma'daki liberallerin de devrimden daha yavaş düşünmelerinden kaynaklanıyordu.

Mogilyov'u kesin olarak terketmeden önce, 8 Martta, artık bir tür gözaltına alınmış vaziyetteki çar bütün ordulara hitaben şu sözlerle biten bir çağrı kaleme aldı: "Şu an her kim barışı düşünüyorsa, her kim barışı arzuluyorsa, bir nankör, bir vatan hainidir." Bu, kendisini Almansever duygulara sahip olmakla suçlayan liberallerin ellerinden silahlarını almak için birilerinin iteklemesiyle sarılınan umutsuz bir girişimdi. Bu girişim fiyaskoyla sonuçlandı: kimse çağrıyı yayınlamayı göze alamadı.

Böylece, cülûs sırasındaki Hodınka âfetiyle başlayan, grevcilere ve ayaklanan köylülere ateş açmakla, Rus-Japon savaşıyla, 1905 devriminin acımasızca ezilmesiyle, sayısız infazla, misillemeyle, başka uluslara karşı girişilen pogromlarla devam eden ve Rusya'nın çılgın ve alçak dünya savaşına çılgın ve alçak katılımıyla sona eren, bir baştan diğerine bir düş kırıklıkları, bedbahtlıklar, felâketler ve cinayetler silsilesi olan bir hükümdarlığın sonu geliyordu.

Ailesiyle birlikte sarayda enterne edileceği Tsarskoye Selo'ya vardığında, Vırubova'ya inanılacak olursa, çar alçak sesle şöyle demişti: "İnsanlarda hiç adalet yok." Oysa bu sözler bile, gecikmiş de olsa, tarihsel bir adaletin bulunduğunun tartışma götürmez tanıklarıdır.

Son Romanov çiftiyle Büyük Devrim dönemindeki Fransız kraliyet çifti arasındaki benzerlik burada hemen göze çarpıyor. Bu konuya daha önce dev-

rim literatüründe dikkat çekilmişti, ama çok kısa olarak ve gerekli sonuçlar çıkartılmaksızın. Oysa bu ilk bakıştaki benzerlik hiç de rastlantısal olmayıp kimi sonuçlara varmak için değerli bir malzeme sunar.

Beş çeyrek yüzyıl arayla da olsa, gerek Çar gerekse Kral, sıraları geldiğinde aynı rolü oynan iki aktör olarak karşımıza çıkıyorlar. Her ikisini de edilgin, bekle görcü, ama kindar bir düzenbazlık karakterize ediyordu, şu farkla ki, Louis'de yalancılık şüpheli bir saflık görüntüsü altında gizlenirken, Nikolay'da bu kibarlık şeklinde dışa vuruluyordu. Hem biri hem de öteki işleri başlarından aşkınmış gibi görünmekle beraber, ne yapacaklarını bilemedikleri yetkilerinden bir dirhem bile devretmeye rıza göstermiyorlardı. Üslûp ya da olmayan üslûp bakımından bile birbirine benzeyen günceleri her ikisinde de bulunan çarpıcı manevî boşluğu ele verir.

Diğer taraftan, Avusturyalı hanımefendiyle Hesseli hanımefendi açık bir simetri oluştururlar. Her iki hükümdar karısı da kocalarından hem daha uzun boyluydu, hem de manevî bakımdan daha güçlüydü. Marie-Antoinette Aleksandra Fyodorovna'dan daha az hayırseverdi ve ondan eğlenceye olan düşkünlüğüyle ayrılıyordu. Ama hem o hem de bu aynı derecede halktan nefret ediyor, ödün fikrine tahammül edemiyor, kocalarının erkekliğine inanmıyor, bunlara tepeden bakıyordu: Marie-Antoinette daha bir horgörüyle, Aleksandra'ysa acıyarak.

Bir zamanlar Peterburg Sarayıyla ahbaplığı olan kimi *Hatırat* yazarları II. Nikolay'ın basit bir adam olmakla birlikte, iyi hatıralar bıraktığını kanıtlamaya çalıştıklarında, bizi ne tarih bilgisi ne de insan tabiatı konusunda zenginleştirmeyen bir tarzda, basitçe XVI. Louis hakkındaki iyiniyetli hüküm klişelerini tekrarlarlar.

Daha önce Prens Lvov'un, birinci devrimin en trajik olaylarının cereyan ettiği bir sırada, tasalı bir çara değil de, "neşeli ve umursamaz, ahududu rengi bir gömlek giymiş şımarık bir çocuğa" rastlamaktan duyduğu hicabı zikretmiştik. Prens farkında olmadan Vali Morris'in 1790'da Washington'a gönderdiği XVI. Louis hakkındaki bir raporu aynen tekrarlıyordu: "O haldeyken bile iyi yiyen, iyi içen, iyi uyuyan ve gülmesini bilen birinden ne beklenebilir? *Bu herkesten daha neşeli yiğit çocuktan ne beklenebilir*?"

Monarşinin devrilmesinden üç ay evvel, Aleksandra Fyodorovna kehanette bulunurken ("Her şey daha iyi olacak, Dostumuzun rüyaları çok anlamlı"), kraliyetin yıkılmasından bir ay evvel, "kendimi çok zinde hissediyorum ve bir şey bana yakında tehlikeden uzak, mutlu olacağımızı söylüyor" diyeyazan Marie-Antoinette'le özdeşleşiyor. Batarken her ikisi de yanardöner rüyalar görüyorlar.

Tabiatıyla, kimi benzerlik çizgileri tümüyle rastlantısal ve tarihsel bakımdan sadece bir kıssa değerine sahipler. Asıl önemli olan, zorlu koşulların aşıladığı ya da doğrudan doğruya dayattığı, bireyle tarihin nesnel faktörleri arasındaki karşılıklı ilişkilere ışık tutan özellikler.

Bir gerici Fransız tarihçisi, Louis hakkında, "İstemeyi bilmiyordu, işte karakterinin temel özelliği buydu", demiştir. Sanki Nikolay hakkında yazılmış gibi geliyor. Her ikisi de istemekten acizlerdi. Ama her ikisi de istememeye ka-

dirlerdi. Doğrusu, geriye döndürülemez bir şekilde yitirilmiş olan bir tarihsel davanın son temsilcileri ne "isteyebilirlerdi" ki?

"Çoğu zaman dinliyor, gülümsüyordu; nadiren bir karar alıyordu. Genellikle cümleye şöyle başlıyordu: *hayır*." Kimden bahsediliyor? Yine Capet'den. Ama bu durumda da, Nikolay'ın hareket tarzı sürekli olarak bir intihal kokuyordu. Her ikisi de uçuruma "taç, gözlerini kapatmış vaziyette" gidiyorlardı. Gözleriniz açık dahi olsa, her halükârda kaçınamayacağınız bir uçuruma daha mı kolay giderdiniz? Taçları enselerinde olsa sanki bir şey mi değişecekti?

Profesyonel psikologlara Nikolay ile Louis'nin, Aleksandra ile Marie-Antoinette'in ve bu konuda onlara yakın olanların çeşitli değerlendirmelerini bakışımlı bir güldeste haline getirmelerini öneririz. Bu konuda malzeme az değil ve sonuç da maddeci psikoloji açısından çok yapıcı bir tarihsel tanıklık olurdu: benzer koşullarda benzer hezeyanlar (kuşkusuz aynı değil) benzer tepkilere yol açarlar. Hezeyanın saiki ne kadar güçlüyse, bireysel özelliklere de o kadar çabuk hâkim olur. Gıdıklamaya her insan farklı tepkiler gösterir. Ama kor demiri tutan herkesin tepkisi aynıdır. Nasıl ki şahmerdan ister yuvarlak ister küp demiri farksız biçimde yaprak haline getirirse, büyük ve kaçınılmaz hadiselerin baskısı altında direniş gösteren insanlar da öylece "kişilik"lerinin sivri yanlarını kaybederek ezilip giderler.

Louis de, Nikolay da, ömrü çalkantılı geçmiş hanedanların son temsilcileriydiler. Her ikisinde de bulunan belli düzeydeki bir denge, sakinlik, zor anlarda korunan "neşe" iyi terbiye almış insanların sahip oldukları iç güçten yoksunluğu, sinir boşalmalarının zayıflığını, manevî kaynaklarının yoksulluğunu ifade ediyordu. Her ikisi de ahlakî bakımdan iğdiş edilmiş olup, hayal gücünden ve yaratıcı yetiden yoksunlardı. Tek zekâ belirtileri kendi işe yaramazlıklarını farketmek olduğundan, yetenekli ve kayda değer olan herkese karşı kıskançça bir düşmanlık besliyorlardı. Her ikisi de derinlere kök salan iç krizlerin yaşandığı ve kitlelerin devrimci bir uyanış yaşadığı bir sırada hükmetmek zorunda kalmışlardı. Her ikisi de yeni fikirlerin istilâsından ve düşman güçlerin yükselişe geçmesinden korunmaya çalıştılar. Kararsızlık, ikiyüzlülük, yalancılık her ikisinde de yalnızca kişisel bir zayıflığı değil, miras aldıkları konumları korumanın imkânsızlığını da ifade ediyordu.

Peki, eşleri bakımından durum neydi? Aleksandra, Marie-Antoinette'e göre, bir prensesin rüyalarını daha fazla gerçekleştirmişti, çünkü Hesse Dükalığında basit bir taşralıyken, güçlü bir ülkenin mutlak hükümdarıyla evlenmişti. Her ikisi de yüksek görevlerinin son raddesine dek bilincindeydiler: Marie-Antoinette daha hoppa bir tarzda, Aleksandra'ysa Ortodoks Slavoncasına tahvil edilen bir Protestan yobazlığıyla. Hanedanlığın felâketleri ve halkın artan huzursuzluğu pek kendini beğenmiş, ama aslında bir böceğinki kadar zavallı beyinciklerin kendilerine inşa ettikleri fantezi dünyasını acımasızca yıkıyordu. Önlerinde yerlere kadar eğilmeyen yabancı bir halka karşı okunan

o büyük bedduanın ve duyulan o iç kemiren kinin; bu düşman dünyayı, yani ülkeyi bir nebze dikkate alan bakanlara duyulan öfkenin; bu kadınların kendi sarayları içinde tecrit olmalarının ve nişanlıyken onlarda uyanan onca umutları boş çıkaran kocaya edilen sürekli sitemin sebebi işte budur.

Tarihçiler ve psikolojik eğilimli biyografi yazarları büyük tarihsel güçlerin bireyler üzerinde yansımalarını bıraktığı her yerde sürekli olarak bireysel ve rastlantısal unsurları arayıp bulurlar. Bu, son Rus çarını doğuştan "şanssız" biri olarak gören saray erkânınınkine çok benzeyen bir optik yanılsamadır. Çarın kendisi de yanlış bir yıldız altında doğduğuna inanıyordu. Gerçekteyse, başına gelen bedbahtlıklar atalarının ona miras bıraktıkları eski emellerle içinde yer aldığı yeni tarihsel koşullar arasındaki çelişkiden ileri geliyordu. Eskiler, Jüpiter yıkıma sürükleyeceği kişinin önce aklını başından alır dediklerinde, hurafe biçiminde de olsa, derin tarihsel gözlemleri özetliyorlardı. Goethe saçmalığa dönüşen akıldan ("Vernunft wird Unsinn") bahsettiğinde de, tarihsel diyalektiğin o çürümüş kurumları akıldan mahrum eden ve savunucularını her türlü felâkete mahkûm eden aynı gayrişahsî Jüpiter fikriyle yine karşılaşırız. Romanov ve Capet'lerin oynadıkları rollerin tekstleri tarihsel dramanın gelişiminceönceden yazılmıştı. Geriye sadece aktörlerin yorumlamaları kalıyordu. Nikolay'ın sıkıntıları, tıpkı Louis'ninkiler gibi, kişisel yıldızlarından değil, bürokratik kast monarşisinin tarihsel yıldızından ileri geliyordu. Her ikisi de her şeyden önce birer mutlakıyetçilik artığıydı. Hanedanın yeteneksiz tilmizleri olmalarının bir sonucu olan ahlâki hiçlikleri bu duruma özellikle acınacak bir nitelik kazandırıyordu.

Eğer III. Aleksandr daha az içseydi, daha uzun yaşardı, o zaman da devrim karşısında farklı tıynette birini bulurdu ve XVI. Louis'yle mukayese de mümkün olmazdı, diye itiraz edilebilir. Bununla birlikte bu itiraz yukarıda söylenenleri hiçbir şekilde sakatlamaz. Biz hiçbir şekilde, ne tarihsel sürecin işleyişinde bireysel unsurun önemini ne de bireydeki rastlantısal unsurun önemini inkâr etme niyetini taşıyoruz. Tarihsel bir şahsiyet, tüm özellikleriyle birlikte, psikolojik özelliklerinin basit bir toplamı şeklinde değil, iyice tanımlanmış toplumsal koşullardan türeyen ve bunlara cevap veren canlı bir gerçeklik olarak ancak ele alınabilir. Nasıl ki bir gül, bir doğabilimci onun topraktan ve havadan aldığı harçların hangileri olduğunu söylediğinde kokusunu yaymaktan vazgeçmiyorsa, bir şahsiyetin toplumsal köklerinin açığa çıkarılması da aynı şekilde onun yaydığı ama hoş ama pis kokuyu ortadan kaldırmaz.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, III. Aleksandr'ın uzunca bir ömür sürmüş olduğunu varsaysak bile, aynı sorun yine karşımıza çıkar. III. Aleksandr'ın 1904'te asla Japonya'yla bir savaşa girmeyeceği düşünülebilir. Bu bakımdan birinci devrimin gelişimi farklı olabilirdi. Ama nereye kadar? Mümkündür ki, "1905 Devrimi", yani ilk güç denemesi, mutlakıyetçilikte açılan ilk gedik yalnızca ikinci, cumhuriyetçi devrimin ve üçüncü, proleter devrimin bir giriş tak-

simi olsun. Bu bakımdan, az ya da çok ilginç kimi varsayımlarda bulunulabilir. Ama şurası tartışmasız bir gerçek ki, devrim hiçbir zaman II. Nikolay'ın karakterinin bir sonucu değildi ve de III. Aleksandr sorunları çözmekte ondan daha fazla imkâna sahip olmayacaktı. Hiçbir zaman, hiçbir yerde feodal toplumdan burjuva topluma geçişin şiddetli altüst oluşlar olmaksızın yaşanmadığını hatırlamak yeterli. Bunu daha dün Çin'de gözledik; bugünse Hindistan'da saptıyoruz. Söylenebilecek yegâne şey monarşinin şu veya bu politikasının, şu veya bu monarkın devrimi en fazla hızlandırabileceği ya da geciktirebileceği ve ona olsa olsa yüzeysel olarak bir tür mührünü vurabileceğidir.

Oyunu, çaresiz, kaybettiği aşikâr olsa da, çarlığın son aylar, haftalar, günlerinde bile ayakta kalmaya çalışmakta gösterdiği o işkilli ve iktidarsız inat dikkate şayandır! Nikolay'daki irade eksikliği çariçeninkiyle telâfî edilmişti. Rasputin kendi selâmeti için canla başla mücadele eden bir kliğin aletiydi. Bu dar çerçevede bile, çarın kişiliği, içinde geçmişin yoğunlaştığı ve çalkantıların su yüzüne çıktığı grup tarafından yutulmuştu. Devrimin karşısına dikilen Tsarkoye Selo'nun vasat yöneticilerinin "politikası" kovalanan, takatsiz kalmış bir av hayvanının gösterdiği refleksten öteye geçemiyordu. Eğer bozkırda tam gaz giden otomobille bir kurdun peşine düşmüşseniz, hayvanın sonunda soluğu kesilir ve tükenmiş bir vaziyette yere serilip kalır. Ama boynuna kement geçirmeye yeltenin bakalım; son bir gayretle sizi paramparça etmeye, hiç değilse yaralamaya çalışacaktır. Eh, bu koşullarda geriye yapacak başka ne kalıyor ki?

Liberaller geriye yapılacak bazı şeylerin kaldığını düşünüyorlardı. Uygun zamanda yasaksız burjuvaziyle bir anlaşmaya varmaya ve bu yolla devrimi önlemeye çalışmak (liberallerin son çara yönelttikleri suçlama buydu) yerine, Nikolay inatla tüm ödünleri reddediyor, ve hatta, son günlerde, kaderin kılıcı üzerinde sallanırken, her dakika çok değerliyken bile, tereddüt ediyor, kaderle pazarlık ediyor ve son imkânların da kaçırılmasına yol açıyordu. Tüm bunlar inandırıcı gözüküyor. Ne var ki, monarşiyi kurtarmak için böylesine yanılmaz çareler bilen liberalizmin kendini kurtaracak yolları dahi bulamaması ne kadar üzücü!

Çarlığın hiçbir durumda asla ödün vermediğini ileri sürmek saçma olur. Kıçını kurtarmak zorunda kaldığı her seferinde geri adım attı. Felâketle sonuçlanan Kırım Savaşı'ndan sonra, II. Aleksandr köylülere yarı-azatlık verdi ve *zemstvo*'lar, mahkemeler, basın, eğitim, vs. alanlarında bir dizi liberal reforma gitti. Bizzat çarın kendisi bu reformların yönlendirici anafikrini şöyle açıklamıştı: köylülerin azatlıklarını *tabandan* elde etmelerini önlemek için azatlıklarını *tepeden* vermek. Birinci devrimin zoruyla, II. Nikolay bir yarı-anayasa kabul etti. Stolıpin kapitalist güçlerin yaşam alanını genişletmek için köy komününe [*obşçina*] karşı saldırıya geçti. Bununla birlikte, tüm bu reformların ancak kısmî ödünlerin özünü, yani kast toplumunun ve bizzat monarşinin temellerini kurtardığı ölçüde bir anlamı vardı. Reformların sonuçları bu sınırları aşmaya başladığında, monarşi kaçınılmaz olarak girişiminden geri

çekiliyordu. Hükümdarlığının ikinci yarısında II. Aleksandr birinci yarısındaki reformlardan yan çiziyordu. III. Aleksandr karşı-reformları daha da ileri götürdü. II. Nikolay Ekim 1905'te devrim karşısında geri adım attı, sonra da kendisinin açtığı Duma'ların kapatıldığını duyurdu ve devrim hızını keser kesmez bir darbe yaptı. Üç çeyrek yüzyıl boyunca, II. Aleksandr'ın reformlarından itibaren hesap edersek, monarşinin devrilmesiyle son bulan, çarların kişisel niteliklerini kat be kat aşan tarihsel güçlerin kâh açık kâh örtük mücadelesidir cereyan edip duran. Çarlar, karakterleri, "hayat öyküleri" ancak ve ancak bu sürecin tarihsel çerçevesine yerleştirilebilir.

Despotların en otoriter olanı bile hadiselere keyfince damgasını vurabilen "özgür" bir bireye pek az benzer. Her zaman toplumu kendi tahayyüllerine göre kuran ayrıcalıklı sınıfların taç giymiş bir ajanıdır. Bu sınıflar misyonlarını tamamen tüketinceye kadar, monarşi güçlü ve kendinden emin olmaya devam eder. Hâlâ güvenilebilir bir iktidar aygıtına, sınırsız bir yürütücüler seçeneğine sahiptir, çünkü en yetenekli adamlar henüz hasım kampa geçmemişlerdir. Bu durumda, monark, ya bizzat ya da bir gözdesinin aracılığıyla, ilerici bir anlamda tarihin önemli bir görevinin gerçekleştiricisi haline gelebilir. Eski toplumun güneşi batmaya başladığındaysa durum çok farklıdır; ulusal yaşamın örgütleyicileri olan ayrıcalıklı sınıflar asalak urlara dönüşürler: yönlendirici işlevlerinden yoksun kalınca misyonlarının bilincini ve kendi güçlerine olan güvenlerini kaybederler; kendi rahatsızlıklarını monarşiye de bulaştırırlar; hanedan tecrit olur; sonuna kadar ona bağlı olanların çevresi daralır; seviyeleri düşer; bununla birlikte, tehlikeler büyür; yeni güçler baskı yaparlar; monarşi tüm yaratıcı inisyatif yeteneğini kaybeder; savunmaya geçer, çırpınır, geri çekilir, hareketleri basitçe birer refleks halini alır. Romanov'ların yarı Asyaî despotizmleri de bu akıbetten kaçamamışlardır.

Düşey bir kesit üzerinde Çarlığı can çekişirken resimlemek istersek Nikolay'ı dayanakları iflah olmaz şekilde mahkûm olmuş bir geçmişe gömülü bir kliğin dingili olarak çizmemiz gerekir. Yatay kesitte de, monarşinin tarihi içinde, Nikolay hanedan zincirinin son halkası olarak bulunur. Kendileri de, yalnızca daha geniş olan sülâle, kast ve bürokrasi kolektivitesine mensup olan yakın selefleri onu tehdit eden akıbetlere karşı eski toplumsal rejimi korumak için farklı tedbirler, farklı hükûmet yöntemleri uygulamaya çalışmış, ama yine de II. Nikolay'a bağrında devrimi taşıyan kaotik bir imparatorluk miras bırakmışlardı. Nikolay'ın bir seçme şansı vardıysa, bu farklı ölüm yolları arasındaki bir seçenekten başka bir şey değildi.

Liberaller Britanya modelinde bir monarşi hayal ediyorlardı. Ama Thames üzerinde doğan parlamentoculuk barışçıl bir evrimin mi yoksa bir monarkın "özgür" uzgörüsünün sonucu muydu? Hayır, hayır, burada parlamentoculuk yüzyıllar boyunca süren ve içinde bir kralın dönemeçlerden birinde kellesini yitirdiği bir mücadelenin sonucu olarak yerleşti.

Yukarıda bir eskizini çizdiğimiz Romanov'larla Capet'ler arasındaki tarihsel ve psikolojik koşutluk Birinci Devrim sırasında Büyük Britanya'nın başında bulunan kraliyet çiftine de rahatlıkla teşmil edilebilir. I. Charles da, hatırat yazarlarının ve tarihçilerin az çok haklı olarak XVI. Louis ile II. Nikolay'a atfettikleri aslî karakter özellikleriyle temelde aynı kombinasyonu gösteriyordu. Montague "Charles pasif kalıyordu, direnmek imkânsız olduğunda istemiye istemiye de olsa boyun eğiyordu, böyle olunca kurnazlığa başvuruyordu, ama o zaman da ne popülarite kazanıyordu ne de güven" diye yazmıştır. Bir başka tarihçiyse şöyle söylemişti aynı Charles Stuart için: "Hiç de dar kafalı bir değildi, ama metaneti eksikti... Onun kötü kaderinde baş rolü mutlakıyetçi fikirlerin Charles'dan daha fazla etkisindeki, XIII. Louis'nin kızkardeşi olan Fransız karısı Henriette oynadı..." Bir ulusal devrimin altında ezilip kalmış olan bu üçüncü —kronolojik olarak birinci— kraliyet çiftinin üzerinde ayrıntıyla durmaya gerek yok. Sadece, İngiltere'de de öfkenin, her şeyden önce, Roma'yla birlikte entrikalar çevirmekle, başkaldıran İrlandalılarla gizli ilişkiler kurmakla ve Fransız Sarayı nezdinde dalavereler yapmakla suçlanan, Fransız ve Papalık yanlısı Katolik kraliçe üzerinde yoğunlaştığını belirtmekle yetinelim.

İngiltere'nin en azından elinin altında soluklanmak için bir kaç yüzyılı vardı. Burjuva uygarlığının öncüsüydü. Başka ulusların zulmünden muztarip değildi: tam tersine, kendi hâkimiyetini giderek dış dünya üzerine dayatıyordu. Bütün dünyayı sömürüyordu. Bu durum içerideki karşıtlıkları yumuşatıyor, muhafazakâr düşünceyi sağlamlaştırıyor, toprak ağalığı, monarşi, Lordlar Kamarası ve Devlet Kilisesi gibi biçimler altında bu işten kâr sağlayan asalak zümrelerin çoğalmasına ve istikrarına katkıda bulunuyordu. Burjuva İngiltere'nin gelişmesindeki istisnaî tarihsel ayrıcalıklar sayesinde, muhafazakâr zihniyet kurumlardan ananelere yumuşak bir geçiş yaptı. Günümüzde dahi, Profesör Milyukov ya da Avusturo-Marksist Otto Bauer gibi kıta Avrupalı filistenlerin hayranlığını cezbeden de budur. Ama tam da bugünlerde, dünya üzerinde sıkıştırılan İngiltere dünün ayrıcalıklarının son kaynaklarını da elinden çıkartırken, muhafazakâr zihniyeti de esnekliğini yitiriyor ve İşçi Parti'lilerin şahsında çıldırmış bir gericilik haline geliyor. Hindistan devriminin karşısında, "sosyalist" MacDonald II. Nikolay'ın Rus devrimi karşısında başvurduğundan başka yöntemler bulamıyor kendisine. Büyük Britanya'nın muhafazakârlığının son kırıntılarının, büyük dünya gücünün ve bugünkü devlet mekanizmasının kalıntılarının ebediyen yok olacağı muhteşem devrimci sarsıntılara doğru sürüklendiğini görmemek için kör olmak gerekir. MacDonald da bu sarsıntıları II. Nikolay kadar maharetle hazırlıyor ve ondan daha az kör değil. İşte burada, tespit etmek gerekir ki, tarihte "özgür" bireyin rolünün iyi resmedilmiş bir örneğiyle karşı karşıyayız!

Ama nasıl oldu da, gelişmesi gecikmiş, tüm Avrupa uluslarının en gerisindeki, vasat iktisadî temeller üzerine kurulu Rusya, sosyal biçimler bakımından, "esnek bir muhafazakâr zihniyet" —kuşkusuz liberal profesörlere ve onların

soldaki ruhları, reformist sosyalistlere özel— geliştirebildi? Rusya çok geride kalmıştı ve dünya emperyalizmi onu mengenesi içine alıp sıkıştırdığında, siyasal tarihini kayda değer kısaltmalarla yaşamak zorunda kaldı. Nikolay liberalizmi hoş karşılasaydı ve Stürmer'in yerine Milyukov'u geçirseydi, olayların gidişatı biraz daha başka türlü gelişebilirdi, ama özde bir değişiklik olmazdı. Zira, devrimin ikinci aşamasında XVI. Louis'nin Jirond'u [*Gironde*] iktidara çağırarak izlediği yol buydu, ama bu yol ne kendini ne de daha sonra Jirondenleri [*Girondins*][1] giyotinden kurtaramadı. Birikmiş toplumsal çelişkiler infilâk etmek zorundadır ve infilâk da ortalığı temizler. Sonunda rahatsızlıklarını, çektikleri acıları, üzüntüleri, duydukları tutkuları, besledikleri umutları, düştükleri yanılgıları ve yerine getirilmesini istedikleri talepleri dile getirme imkânını bulan kitlelerin bastırması karşısında, monarşinin liberallerle kurduğu yüzeysel birlikteliklerin yalnızca tali bir önemi vardı ve olsa olsa olayların akış düzeninde ya da belki eylem sayısında küçük değişiklikler yapabilmeleri mümkündü ancak; ama dramanın genel akışı ya da hatta korkunç son üzerinde hiçbir şekilde söz sahibi değillerdi.

---

1) Fransız devriminin ılımlı kanadını oluşturan Jirondenler (Girondins) Jakobenlerin Dağlılar (Montagnards) kanadıyla çatışmalarının ardından tasfiye edildiler ve müteakiben devrim Terör'e doğru evrildi. –ç.n.

BÖLÜM VII

Beş Gün: 23 Şubat-27 Şubat 1917

23 Şubat "Uluslararası Kadınlar Günü"ydü. Sosyal-Demokrat çevrelerde bu günün anlamını her zamanki yöntemlerle ortaya koyma tasarıları yapılıyordu: toplantılar, konuşmalar, bildiriler. Bir gün öncesinde kimsenin aklına bu "Kadınlar Günü"nün devrimi başlatacağı gelmiyordu.Tek bir örgüt dahi bu gün için her hangi bir grev öngörmemişti. Hattâ, bir Bolşevik örgüt, hem de en savaşkanlardan biri, bir işçi semti olan Vıborg'daki ilçe komitesi her türlü grevi yasaklıyordu. Söz konusu ilçedeki işçi önderlerinden biri olan Kayurov'un tanıklığına bakılacak olursa, kitlelerin ruh hâli çok gergindi ve her grev açık bir çatışmaya dönüşme tehlikesi taşıyordu. Ama komite bir çatışma başlatmak için zamanın henüz erken olduğunu —ne parti henüz yeterince güçlüydü ne de işçilerle askerler arasındaki ilişkiler yeterli düzeydeydi— düşündüğünden, grev çağrısı yapmamayı, bunun yerine belirsiz bir tarihteki devrimci eyleme yönelik hazırlık yapmayı kararlaştırmıştı. 23 Şubatın arifesinde komitenin öngördüğü eylem çizgisi buydu ve hemen herkes de bunu benimsemiş gözüküyordu. Ama ertesi gün, tüm emirlere rağmen, tekstil işçileri birçok işyerinde işi bıraktılar ve grevi desteklemelerini istemek için metalürji işçilerine temsilciler gönderdiler. Kayurov, Bolşeviklerin bu gelişmelere "gönülsüzce" katıldıklarını, Menşevik ve Sosyalist-Devrimci işçilerin de onları izlediğini söyler. Ama bir kez kitle grevi söz konusu olduğunda, herkesin yola dökülmesini sağlamak ve hareketin başına geçmek gerekiyordu: Kayurov'un önerdiği çözüm buydu ve Vıborg Komitesi de bunu kabul etmek zorunda kaldı. "Bir nümayiş fikri uzun süredir işçiler içinde olgunlaşıyordu, ama bu sırada hiç kimse bunun nereye varacağını bilmiyordu." Olayların gelişim çizgisini kavramak için bu katılımcının çok büyük önem arzeden tanıklığını aklımızda bir yere yazalım.

Başlangıçta, hiçbir kuşku duyulmadan, bir nümayiş anında, askerî birliklerin kışlalarından çıkıp işçilere karşı koyacakları sanılıyordu. Bu durumda ne olacaktı? Savaş hâli vardı ve otoritelerin şaka yapacak durumları yoktu. Ama

öbür yandan, "asker yedeği" de, o günlerde, bir zamanların "aktif" kadrolarında rastlanılan kişi değildi. Gerçekten korkulacak bir durumda mıydı? Bu konu üzerinde devrimci çevrelerde, daha çok soyut bir biçimde, birçok düşünceler ileri sürülüyordu, ama hiç kimse, kesinlikle hiç kimse —bunu belgelere dayalı olarak kesin bir biçimde ileri sürebiliriz— 23 Şubatın mutlakıyetçiliğe karşı kesin bir taarruzun başlangıcı olacağını henüz aklına getirmiyordu. Söz konusu olan, olsa olsa, izdüşümleri belirsiz, her hâlükârda oldukça sınırlı bir nümayişti.

Bu bakımdan, aslında, Şubat Devrimi'nin kendi devrimci örgütlerinin muhalefetini dinlemeyen taban unsurları tarafından başlatıldığı ve aynı zamanda inisyatifin, başkalarından önce, sömürülen ve ezilen proletaryanın bir kesimi —içlerinde birçok asker karısının bulunduğu tekstil işçileri— tarafından alındığı öne sürülebilir. Bardağı taşıran son damla ekmek fırınları önündeki o bitmek tükenmek bilmeyen kuyruk nöbetlerinden geldi. O gün grevcilerin sayısı erkek ve kadın olarak yaklaşık 90.000'e yükseldi. Mücadele azmi nümayiş, miting ve polisle çatışma şeklinde dışa vuruldu. Hareket önce büyük işletmelerin bulunduğu Vıborg ilçesinde gelişti ve bilâhare Peterburg varoşlarına sıçradı. Şehrin diğer kesimlerinde, Polis Teşkilâtının raporlarına göre, ne grev ne de nümayiş meydana geldi. O gün polis kuvvetleri az sayıda askerî birlikle takviye edildi, ama hiçbir çatışma olmadı. Hepsi de işçi olmayan bir grup kadın ekmek talebiyle Kent Duma'sına doğru yürüyüşe geçti. Bu sanki tekeden süt istemeye benziyordu. Çeşitli semtlerde üzerlerinde işçilerin ekmek istediklerini, ama aynı zamanda otokrasiyi de savaşı da istemediklerini belirten kızıl bayraklar belirdi. "Kadınlar Günü" başarılı ve coşkulu geçmiş, zaiyat verilmemişti. Ama bağrında ne taşıdığı olay gecesinde bile kimseye malum değildi.

Ertesi gün, hareket durulmak şöyle dursun, iki kat daha harla kaynamaya devam etti: 24 Şubatta Petrograd sanayi işçilerinin yaklaşık yarısı greve gitti. İşçiler sabah erkenden fabrikalarına geldiler, ama işe koyulmak yerine miting tertip ettiler ve ardından şehir merkezine doğru yöneldiler. Yeni yeni semtler, yeni yeni halk grupları harekete katıldılar. "Ekmek" sloganı başkalarıyla yer değiştirdi: "Kahrolsun otokrasi!" ve "Kahrolsun Savaş!" Gösteriler Nevskiy Prospekt'te de devam etti: önce silme işçi kitleleri devrimci marşlar söylediler; sonra mavi kasketli öğrencilerle farklı kesimlerden gelen kalabalık bir şehirli grup. "Sokaktaki insanlar bize sevgi gösterilerinde bulunuyor, hastanelerin pencerelerinden askerler ellerine ne geçerse sallayarak bizi selâmlıyorlardı." Kaç kişi acaba yaralı askerlerin göstericilere gösterdikleri bu sevecenliğin anlamını kavramıştı? Bununla birlikte Kazak süvarileri vahşice olmasa da kalabalığa saldırıyordu; atları ter içinde kalmıştı; göstericiler sağdan soldan aniden ortaya çıkıyor ve sıkıca kenetlenmiş gruplar oluşturuyorlardı. Kalabalıkta korkunun eseri yoktu. Kulaktan kulağa bir söylenti dolaşıyordu: "Kazaklar ateş açmayacaklarına söz verdiler." Anlaşılan işçiler bazı Kazaklarla anlaşmayı başarmışlardı. Bununla beraber, çok geçmeden, yarı sarhoş vaziyette etrafa küfürler savuran *Dragon* Süvarile-

ri çıkageldiler ve kalabalığın içine dalarak kafalara kafalara kırbacı indirmeye başladılar. Göstericiler hiç koyvermeden birbirlerine daha sıkı sarıldılar. "Ateş etmeyecekler." Evet, gerçekten de, ateş etmediler.

Bir liberal senatör sokakta kimisi camları kırılmış kimisi raylar üzerinde yere serilmiş vaziyette duran devre dışı kalmış tramvayları görünce —ama bu görüntüler bir sonraki güne ait değil miydi?— savaşın arifesindeki Temmuz 1914 günlerini anımsamıştı. "Sanki eski kalkışmalar tekrarlanıyordu." Senatör doğru teşhis ediyordu, kuşkusuz bir devamlılık söz konusuydu: tarih savaşın kopardığı devrim ipinin ucunu yerden alıp tekrardan bağlıyordu.

O gün boyunca, halk kitleleri polis tarafından şiddetle kovalanarak, süvariler ve bazı piyade birlikleri tarafından sıkıştırılarak ve püskürtülerek o semt senin bu semt benim dolaşıp durdular. "Kahrolsun Polis!" diye bağırılıyordu, ama gitgide daha sık olarak Kazaklar lehine hurralar çekiliyordu. Bu çok anlamlıydı. Kitleler polise korkunç bir öfke duyuyorlardı. Atlı polisler yuhalanıyor, taşlanıyor ve buz yağmuruna tutuluyordu. Oysa işçilerle askerlerin karşılaşması çok daha farklı cereyan ediyordu. Kışlaların çevresinde, nöbetçi kulübelerinin, devriyelerin ve kordon oluşturan askerlerin yakınında toplanan erkek ve kadın işçiler askerî birliklerle dostça lafa dalıyorlardı. Tüm bunlar, grevin büyümesine ve işçilerin askerle yüzyüze gelişine bağlı olarak gelişen yeni bir evreydi. Bu evre bütün devrimlerde kaçınılmazdır. Ama her seferinde yepyeni bir şeymiş gibi yaşanır ve gerçekten de her seferinde yepyeni bir görüntüyle ortaya çıkar: bu konuda bir şeyler okumuş ya da yazmış olanlar olaylar cereyan ettiğinde durumun farkına bile varmazlar.

İmparatorluk Duma'sında, o gün, müthiş bir kalabalığın tüm Znamenskaya meydanını, tüm Nevskiy Prospekt'i ve tüm yan yollarını kuşattığı ve tümüyle görülmemiş bir olgunun yaşandığı konuşuluyordu: yurtsever değil, devrimci bir kalabalık bando mızıka yürüyen Kazakları ve askerî birlikleri hurra nidalarıyla alkışlıyordu. Bunun ne anlama geldiğini soran bir milletvekiline yoldan geçen biri şu cevabı vermişti: "Bir polis kırbacıyla bir kadını dövdü. Kazaklar olaya müdahale ettiler ve polisi kovaladılar." Kimbilir belki de olay böyle gelişmedi, kimse bunu doğrulayabilecek durumda değil. Ama kalabalık bunun böyle olduğuna, böyle bir şeyin mümkün olduğuna inanıyordu. Bu inanç gökten inmiyor, yaşanmış bir tecrübeden geliyordu ve dolayısıyla da zaferin bir teminatıydı.

Vıborg ilçesinin en modern fabrikaları arasında yer alan Erikson fabrikasının işçileri, sabah toplandıktan sonra, toplam 2.500 kişi olarak, Sampsonovskiy Prospekt üzerinde yürüyüşe geçmişler ve yolun daraldığı yerde Kazaklarla karşılaşmışlardı. İlkin, atlarını mahmuzlayarak, subaylar kalabalığı yarma hareketine giriştiler. Ardından, dört nala, yol boyunca dizilmiş olan Kazaklar dalışa geçtiler. Sıra en önemli gruba gelmişti. Ama süvariler, uzun bir kuyruk oluşturarak, temkinli bir şekilde, subaylarının açtıkları koridordan içeri girmeyi tercih ettiler. "Aralarında kimileri gülümsüyorlardı" diye yazıyor Kayurov, "ve içlerinden biri dostça işçilerden tarafa göz kırptı." Bu göz kırpma

bir şeyler anlatıyordu! İşçiler Kazakların gösterdiği hafifçe yakın tavra karşı düşmanlık değil, sevecenlik duyguları içinde karşılık vererek cesaretlerini toparlamışlardı. Göz kırpan kişiyi yenileri izledi. Subayların yeni yarma girişimlerine rağmen, Kazaklar, açıkça disiplini de bozmaksızın, kalabalığı ısrarla kovalamaktan vazgeçtiler ve yalnızca etrafında dolaşıp durdular. Böyle üç dört kez olay tekrarlandı ve iki karşıt grup birbirlerine daha da yakınlaştılar. Kazaklar işçilerin sorularına gelgeç cevaplar vermeye, hatta onlarla kısa kısa laflamaya başladılar. Disiplinden geriye sadece ufak tefek görüntüler kalmıştı ve bu da yaklaşan felâketi haber veriyordu. Subaylar aceleyle birliklerini kalabalıktan uzaklaştırmaya yöneldiler ve işçileri dağıtmayı bırakıp, göstericilerin şehir merkezine doğru yürümesini engellemek için birliklerini bir set şeklinde yolun önüne dizmeye koyuldular. Ama beyhude bir çabaydı bu: at üstünde fiyakayla kurulmuş oturan Kazaklar atlarının bacaklarının arasından "dalış" yapan işçilere karşı koymadılar. Devrim izleyeceği yolları keyfince seçmez: zafere yürüyüşünün ilk deminde bir Kazak atlısının sağrısının altından geçmiştir. Ne müthiş bir olay! Tüm bu ayrıntıları zihnine nakşeden anlatıcının gözleri de bir o kadar muhteşem. Bunda şaşırtıcı bir yan yok; nakleden bir işçi önderiydi ve ardında iki binden fazla insan vardı: bir işçi önderinin kamçılardan veya düşman mermilerinden korunmaya çalışan gözleri tabiatıyla keskindir.

Ordu içinde kanaatlerin değişmesi önce zulmün ve misilleme saldırılarının sürekli baş aktörü olan Kazaklarda ortaya çıktı. Kuşkusuz bu, Kazakların diğerlerinden daha devrimci oldukları anlamına gelmiyor. Aksine, kendi atlarına binen, kastlarının ayrıcalıklarına kıskançça bağlı, basit köylülere horgörüyle davranan, işçilere nefretle bakan bu gürbüz mülk sahipleri muhafazakâr görüşün en derin kök saldığı kesimlerden birini oluşturuyordu. Ama işte tam da bu nedenledir ki savaşın yol açtığı değişimler bunlarda çok berrak biçimde farkedilir hâle gelmişti. Öte yandan, her yandan ateşe maruz kalan, sürekli sefer emri alan, halkla karşı karşıya getirilen ve en önce sınava tabi tutulan onlar değil miydi? Artık "buralarına" gelmişti. Evlerine dönmek istiyorlardı. Ve gözlerini kırpıştırarak şöyle diyorlardı: "Bildiğiniz gibi, istediğiniz gibi yapın; artık size karışmayacağız." Bununla birlikte, çok anlamlı da olsalar, tüm bunlar yalnızca belirtilerden ibaretti. Ordu hâlâ disiplinin hüküm sürdüğü orduydu ve ipler hâlâ monarşinin elindeydi. İşçi kitleleri silahtan yoksundu. Önderleri henüz nihaî çözüme karar veremiyorlardı. O gün bakanlar konseyinde gündemde diğer meseleler yanında başkentteki karışıklıklar vardı. Grev mi? Gösteriler mi? Bunları çok gördük... Her şey öngörüldü, emirler verildi. Ardından her zamanki konulara geçildi.

Peki hangi emirler verilmişti? 23 ve 24 Şubat günlerinde yirmi sekiz polis tartaklanmış olsa da —istatistiğin şu harika keskinliğine bakın hele!—, hemen hemen diktatörlük yetkileriyle donatılmış olan Petrograd Askerî Bölgesi komutanı General Habalov henüz ateş açmaya başlamıştı. Hayır, hayır, iyi kalplilikten değil! Her şey öngörülmüş, önceden düşünülmüştü; kurşunların da bir saati vardı.

Ama devrimde beklenmedik olan tek şey ne zaman başlayacağıdır. Netice olarak, iki karşıt kutup, devrimciler ve hükûmet yıllardan, öteden beri titiz bir hazırlık içindeydiler. Bolşevikleri ele alacak olursak, 1905'ten bu yana tüm faaliyetleri münhasıran bu hazırlıklarla geçmişti. Ama hükûmetin çalışmaları da, büyük ölçüde, takırtıları duyulan ikinci devrimin önceden ezilmesi üzerine kurulmuştu. Bu alanda, hükûmetin çalışmaları 1916 sonbaharından itibaren özellikle metodik bir nitelik kazandı. Habalov'un başkanlık ettiği bir komisyon, Ocak 1917'ye doğru, yeni isyanı bastırmaya yönelik bir planı ayrıntısıyla tamamlamıştı. Başkent her biri ayrı bir "polis müdürü" tarafından yönetilen altı bölgeye ve bunlar da kendi içlerinde semtlere ayrılmıştı. Tüm silahlı kuvvetlerin başına muhafız yedeklerinin komutanı General Çebıkin getirilmişti. Alaylar semtlere dağıtıldı. Her altı bölgede de polis, jandarma ve ordu birlikleri özel seçilmiş kurmay subayların komutası altında toplanmışlardı. Daha büyük çaplı harekâtlar için Kazak süvarileri bizzat Çebıkin'in emrine verilmişti. Bastırmada izlenecek yöntem şöyle düzenlemişti: önce polisler harekete geçecek; ardından kırbaçlı Kazaklar; en sonunda da, ihtiyaç hasıl olursa, tüfekleri ve mitralyözleriyle sıra askerî birliklere gelecek. İşte Şubat Devrimi'nde devreye sokulan 1905 deneyiminin genişletilmiş bir uygulaması olan bu plandı. Şanssızlık öngörüdeki bir hatadan ya da tasarımdaki bir kusurdan değil, insan malzemesinden ileri geliyordu. Ne de olsa tetikonların elindeydi.

Biçimsel olarak, plan yüz elli bin insandan oluşan tüm bir garnizonu kapsıyordu; ama gerçekte en fazlasından bir on bin kadarının kullanımı söz konusuydu; sayıları üç bin beş yüze varan polisler bir yana, en fazla üç bin Harp Okulu öğrencilerine bağlanmıştı. Bunu o tarihteki garnizonun yapısı da gösteriyor: cephedeki Muhafız alaylarına bağlı 14 yedek asker taburu başta olmak üzere, garnizon hemen hemen tümüyle yedeklerden kurulmuştu. Ayrıca garnizon bir yedek piyade alayı, bir yedek seyyar taburu, bir yedek zırhlı araç tümeni, az sayıdaki istihkâm ve topçu bölükleri ve iki Don Kazakları alayı kapsıyordu. Bu rakamlar çoktu, hatta çok fazlaydı. Çoğu yedek birliği büyük ölçüde hemen hiç eğitim yapmamış ya da çok az yapmış insanlardan oluşuyordu. Hem zaten bütün ordu bu şekilde değil miydi?

Habalov geliştirdiği plana harfiyen uyuyordu. İlk gün, 23'ünde, polis tek başına müdahale etti. 24'ünde, sokaklara sadece kamçılı ve kargılı süvariler salındı. Ancak olayların rengi değişirse piyadelerin devreye sokulması ve ateş açılması düşünülüyordu. Ama olaylar beklemedi.

25'inde grev yeni bir genişlik kazandı. Resmî rakamlara göre, 240.000 kişiyi kapsıyordu. Geri unsurlar öncünün peşine katılmış, bir dizi küçük işletme çalışmayı durdurmuş, tramvaylar susmuş, dükkânlar kepenk kapatmıştı. Gün içinde üniversite öğrencileri de bu harekete katılmışlardı. Öğleye doğru, Kazan Katedrali ve çevresindeki sokaklarda on binlerce insan toplandı. Açık hava mitingleri düzenlendi, polisle çatışmalar çıktı. III. Aleksandr'ın heykeli önünde insanlar

söz alıp konuştular. Atlı polisler ateş açtı. Bir konuşmacı yaralanarak yere düştü. Kalabalık içinden de ateşe karşılık verildi. Bir polis komiseri öldü, bir polis şefi ile birçok memur yaralandı. Jandarmaların üzerine şişeler, kestane fişekleri, el bombaları atıldı. Savaş bu konuda çok öğretici olmuştu. Askerler pasif kalmayı tercih etmiş, hatta zaman zaman polisle karşı karşıya gelmişti. Halk arasında, III. Aleksandr'ın heykeli civarından halka ateş açan polislerin Kazakların yaylım ateşine uğradığı yolunda heyecanlı bir söylenti yayıldı. Atlı *firavunlar* (polis memurlarına bu ad takılmıştı) kurtulmak için dört nala kaçmak zorunda kalmışlardı. Bu hiçbir şekilde cesareti artırmak için bilinçli yayılan bir söylenti değildi, zira aynı olay, farklı farklı anlatılsa da, başka yerlerden de teyit edilmişti.

O günlerin gerçek elebaşılarından biri olan Bolşevik işçi Kayurov göstericilerin, bir noktada, bir Kazak mangasının gözleri önünde, atlı polislerin kamçı darbeleri altında kaçıştığını; ama kaçanları izlemeyen onunla, yani Kayurov'la birlikte diğer bir kaç işçinin keplerini çıkartarak Kazaklara yaklaştıklarını ve "Kazak kardeşler, işçilere barışçı talepleri için mücadelelerinde yardım edin! Görüyorsunuz, bu *firavun*lar biz aç işçilere nasıl muamele ediyorlar. Yardım edin bize!" dediklerini anlatır. Bu bilinçli yalaka davranışı, bu kepler elde konuşma ne büyük bir psikolojik numaradır, ne inanılmaz bir harekettir! Tüm sokak mücadeleleri ve devrimci zaferler tarihi benzer doğaçlamalarla doludur. Ama büyük hadiselerin girdabında genellikle görmezden gelinirler ve tarihçilere de kabukları toplayıp beylik sözler etmek kalır. Kayurov devam eder: "Kazaklar aralarında kaş göz işaretleriyle anlaştılar ve cumburlop hadiseye daldıklarında bizim oradan sıvışacak ancak zamanımız olmuştu." Bir kaç dakika sonra, istasyonun girişinde halk biraz önce kılıcıyla bir polis komiserini deşen bir Kazakı omuzlarda taşıyordu.

Bir süre sonra *firavun*lar ortadan kayboldular, bir başka deyişle kaçamak dövüşmeye başladılar. Ardından ellerinde süngüleriyle askerler çıktılar ortaya. İşçiler kaygıyla sordular: "Yoldaşlar, polise mi yardım edeceksiniz?" Cevap kabaydı: "Yürüyün!" Görüşme yapmak için yeni bir hamle denendi. Sonuç aynı. Askerler hırçındı, hep aynı düşünce içlerini kemiriyordu ve kaygılarını artıracak fikirlerin kalplerine sızmasına müsaade etmiyorlardı.

Bu sırada genel slogan *firavun*ların elinden silahlarının alınmasının gerektiğiydi. Polis vahşi, acımasız, nefret edilen ve kin dolu düşmandı. Onları yanına çekmeye çalışmak söz konusu bile değildi. Onları ya tepelemek ya da öldürmek gerekiyordu. Oysa askerî birlikler için olay çok farklıydı; kalabalıklar orduyla çatışmadan kaçınmak için her yolu denediler; aksine onları kazanmak, ikna etmek, yanlarına çekmek, davaya kazanmak için çareler aradılar. Kazakların tavrı konusundaki lehte söylentilere —hafifçe abartılı sayılabilecek— rağmen, kitleler süvarilerden hâlâ belli bir endişe duyuyorlardı. Bir süvari kalabalığa tepeden bakar; onun mantığıyla göstericinin mantığı arasında atın dört ayağı vardır. Aşağıdan yukarıya doğru bakmak zorunda olduğunuz bir kişi her zaman önemli

ve korkulacak biri gibi görünür. Piyadeyle düz bir zemin üzerinde aynı ayarda bulunursunuz, size daha yakındır, daha ulaşılabilir bir yerdedir. Kitle piyadeye yakınlaşmak, yüzünü açık seçik görmek ve yakıcı nefesini yüzüne savurmak ister. Askerlerle işçiler arasındaki bu karşılaşmalarda, kadın işçiler önemli bir rol oynarlar. Kadın işçiler asker saflarına erkeklerden daha cesurane bir şekilde ilerlerler, tüfek namlularına yapışırlar, yalvarırlar ve neredeyse emrederler: "Süngülerinizi çıkartın, bize katılın!" Erler heyecanlanır, kendilerini suçlu hisseder, kaygıyla birbirlerine bakışır, duraksarlar; sonunda aralarından biri diğerlerinden önce davranır ve bir pişmanlık hareketiyle süngüler çıkartılır, baraj açılır, havaya neşeli ve müteşekkir çığlıklar yükselir, askerlerin çevresi sarılır, her tarafı tartışmalar, sitemler, çağrılar doldurur: devrim bir adım daha atmıştır.

Nikolay G.K.'dan Habalov'a telgraf çekerek "yarından tezi yok" karışıklıklara son vermesini istedi. Çarın isteği Habalov'un planının ikinci kısmıyla uyum hâlindeydi; bu bakımdan telgraf sadece ek bir dürtü olmaktan öteye geçemiyordu. Hemen ertesi günden itibaren, askerî birlikler gereken cevabı vermeliydiler. Ama çok geç değil miydi? Bunu söylemek için henüz erkendi. Mesele ortaya konmuş, ama çözüm daha bulunamamıştı. Kazakların yelkenleri suya indirmesi, kimi piyade birliklerinin tereddütkâr davranması tabiatıyla bir şeyler söylüyordu. Uyanan sokaklar bu gelişmeleri coşkuyla yankılıyordu. Devrimci kalabalığı coşturmak için bunlar yeterliydi, ama zafer için çok azdı. Öğleden sonra, bir *Dragon* süvarileri mangası, sözüm ona halkın içinden atılan kurşunlara karşılık olarak, Gostiniy Dvor [*Ticaret Odası*] önünde ilk kez göstericiler üzerine ateş açtı: Habalov'un G.K.'na gönderdiği rapora göre, üç ölü ve on yaralı vardı. Ciddî bir uyarıydı bu! Habalov aynı zamanda 28 Şubata kadar işbaşı yapmayan tüm seferberlik kapsamındaki işçileri cepheye göndermekle tehdit etti. Generalin ültimatomu üç günlük bir mühlet tanıyordu: bu süre Habalov'u ve monarşiyi tepe taklak etmek için devrime gerekenden çok fazlaydı. Ama bunun ancak zaferden sonra farkına varıldı. 25'i gecesi, hiç kimse yarının neye gebe olduğunu henüz bilmiyordu.

Hareketin iç mantığını daha açık seçik biçimde sergilemeye çalışalım. 23 Şubatta, "Kadınlar Günü" bayrağının altında Petrograd işçilerinin uzunca bir süredir olgunlaşan, uzunca bir süredir bastırılan bir ayaklanması patlak verdi. İlk aşama grevdi. Üç gün içinde pratikte bir genel grev hâline geldi. Tek başına bu olay bile kitleye belli bir kendine güven ve ileriye atılma arzusu vermeye yeterliydi. Gittikçe daha saldırgan ve sert bir hâl alan grev devrimci kalabalıkları ve askerî birlikleri su yüzüne çıkartan gösterilerle birleşti. Sorun, bütününde, silahlı bir güç tarafından çözülmesi gereken bir üst boyuta çıkmıştı. Bu ilk günler fiilî olmaktan çok, belirti niteliğindeki kısmî başarıların damgasını taşıyordu.

Bir kaç güne yayılarak süren bir devrimci ayaklanma kademeli, ama sürekli başarılar kaydederse ancak zafere ulaşabilir. Başarıların devamında bir kopukluk tehlikelidir; yerinde saymak kaybetmek demektir. Başarılar da kendi

başlarına yeterli değildir; kitlenin de uygun bir süre içinde bunun bilincine varması, sindirmesi ve değerlendirmesi gereklidir. Bir el uzatarak yakalayacakken de zaferi elden kaçırabilirsiniz. Bu tarihte çok sık görülmüştür.

İlk üç gün mücadelenin durmaksızın yükselmesi ve şiddetlenmesiyle kendini gösterdi. Ama işte tam da bu nedenledir ki hareket belirtisel (semptomatik) başarıların yeterli olmadığı bir düzeye gelip dayandı. Tüm eylem hâlindeki kitle yollara dökülmüştü. Fazla zorluk çekmeden başarıyla polise kafa tutmuştu. Bu üç günün son iki gününde askerî birlikler artık hadiselerin içine girmişlerdi: ikinci gün, yalnızca süvariler yürüyüşe geçmişti; üçüncü günse, piyadeler. Püskürtme yapmışlar, baraj oluşturmuşlar, bazen müsamaha etmişler, ama hiçbir zaman silaha davranmamışlardı. Yüksek otorite kısmen hadiselerin önemini kavrayamadığından (gericiliğin bu optik yanılsamasını devrim önderlerinin buna koşut hataları tamamlıyordu), bir ölçüde de ordusuna güvenemediğinden planını değiştirmekte acele etmiyordu. Ama tam da üçüncü gün çarın emrinin ardından gelişen mücadelenin sonucunda, hükûmet askerî birlikleri hizaya getirmek zorunda kaldı. Başta öncüleri olmak üzere, işçiler *Dragon*ların bir önceki günkü ateşlerinden çok şey öğrendiler. Bu andan itibaren, her iki taraf için de sorun bütün çıplaklığıyla yüzünü gösterdi.

25'i 26'ya bağlayan gece, farklı farklı mahallerde, beş tanesi Bolşeviklerin Petrograd Komitesi üyesi olmak üzere, bir yüz kadar devrimci militan gözaltına alındı. Bu durum hükûmetin taarruza geçtiğini haber veriyordu. Sabah ne olacaktı acaba? Bir önceki günkü ateşe işçiler ne yanıt vereceklerdi? Ve asıl sorun, askerler ne yapacaktı? 26 Şubat şafağı belirsizlik ve kaygı sisiyle kaplıydı.

Petrograd Komitesi tutuklandığından, kentteki eylemlerin eşgüdüm merkezi Vıborg ilçesine kaydı. Belki de böylesi daha iyi oldu. Partinin merkezî yöneticileri ümitsizce bocalıyorlardı. Ta 25'i sabahı ancak Bolşeviklerin Merkez Komite bürosu tüm Rusya'da genel grev çağrısı yapan bir bildiri yayınlamaya karar verdi. Bu bildiri yayınlandığında —o da eğer yayınlandıysa—, Petrograd'daki genel grev silahlı bir ayaklanmaya dönüşmek üzereydi. Önderlik hadiseleri uzaktan izliyor, tereddüt ediyor, gecikiyor, kısaca yönetemiyordu. Hareketin kuyruğuna takılmış gidiyordu.

Fabrikalara yaklaştıkça kararlılık görünümü de artıyordu. Bununla birlikte 26 Şubat günü tüm ilçelere bir alarm havası da yayılmıştı. Büyük bir tarihsel yükümlülüğün altında bulunan, aç biilaç, takatsiz, soğuktan zangır zangır titrer vaziyetteki Vıborg liderleri şehir dışında kırlarda, bahçelerde gizli toplantılar yapıyor, izlenimlerini değiş tokuş ediyor ve birlikte bir çıkış yolu arıyorlardı. Nasıl bir yoldu bu?... Yeni bir gösteri mi yapılacaktı? Ama eğer hükûmet sonuna dek gitmeye karar vermişse, silahsız insanların gövde gösterisi ne işe yarardı? Akılları kurcalayan soru buydu. "Söylenen tek şey 'ayaklanma ezilecek' idi." Bunu söyleyen bizim Kayurov, ama ses onun sesi değildi. Barometre fırtınadan çok önce düşmüştü.

Tereddütlerin kitlelere en yakın devrimcilere dahi sirayet ettiği saatlerde, aslında hareket katılanların dahi hayal edemeyecekleri kadar ilerideydi. Daha bir önceki gün, 25'i gecesi, Vıborg mahalleleri tümüyle ayaklanmacıların eline geçmişti. Polis karakolları saldırıya uğramış, polisler katledilmişti; geri kalanları kaçmıştı. Semt belediyesinin (*gradonaçalstvo*) başkentle haberleşmesi büyük ölçüde kesilmişti. 26'sı sabahı, yalnızca Vıborg'un değil, Peskiy'den Liteynıy Prospekt'e dek tüm semtlerin isyancıların eline geçtiği ortaya çıktı. En azından polis raporları durumu böyle bildiriyorlardı. Bu böyle olmakla birlikte, muhtemelen isyancılar bunun pek de farkında değillerdi. Hiç kuşku yok ki, birçok durumda polis daha işçiler taarruza geçmeden karakollarını terkedip kaçıyordu. Ama sanayi bölgelerinin polis tarafından terkedilmesinin işçilerin gözünde kesin bir manası yoktu, çünkü askerî birlikler henüz son sözlerini söylememişlerdi. En yiğitleri bile hâlâ ayaklanma "ezilecek" diye düşünüyordu. Oysa o yükselişe geçmişti.

26 Şubat günü pazara rastlıyordu; fabrikalar kapalıydı ve üstelik grevin genişliğine bakarak kitlelerin mücadele azimlerini ölçmek sabahın köründe mümkün değildi. Öte yandan, işçiler daha önceki günlerde olduğu gibi fabrikalarının önünde toplanamayacaklar ve bu durumda gösteri yapmaları da çok zor olacaktı. Nevskiy Prospekt sabahtan çok sakindi. Çariçe de Çara "Şehirde sükûnet hüküm sürüyor" diye telgraf çekmişti. Ama bu sükûnet uzun sürmedi. Yavaş yavaş işçiler toplaştılar ve bütün varoşlardan merkeze doğru akın ettiler. Köprülerden geçmeleri engellendi. Onlar da buzlar üzerinden devam ettiler. Neva Şubat ayında buzdan bir köprüydü sanki. Donmuş bir nehirden geçen kalabalığı durdurmak için üzerlerine ateş etmek yeterli değildi. Şehir tümüyle görünüm değiştirmişti. Her yerde devriyeler, süvari keşif kuvvetleri ve barajlar vardı. Nevskiy Prospekt'e giden arterler özellikle iyi korunuyordu. Sık sık pusuya yatmış mevzilerden salvolar atılıyordu. Ölü ve yaralı sayısı artıyordu. Ambülanslar vızır vızır işliyordu. Nereden ateş ediliyordu? Kim ateş ediyordu? Bunu anlamak zordu. Hiç kuşkusuz sıkı tembih almış polis kendini açık etmiyordu. Pencerelerden, balkonlardan, direklerin arkasından, çatılardan ateş ediyordu. Bazı faraziyeler öne sürülüyor, bunlar kısa zamanda rivayete dönüşüyordu. Göstericileri yıldırmak için askerlere polis üniforması giydirildiği anlatılıyordu. Protopopov'un çatılara birçok mitralyöz yerleştirdiği söyleniyordu. Devrimden sonra kurulan Soruşturma Komisyonu bu mevzilerin izine rastlayamadı. Ama bu sonuç onların varolmadığının kanıtı sayılamaz. Bununla birlikte kesin olan bir şey var ki, o da o gün polis arka plana geçmişti. Asıl aktif olan orduydu. Askerler kesin ateş emri almışlardı ve ateş ediyorlardı, özellikle de astsubay okulu mensupları. Resmî rakamlara göre, o gün yaklaşık kırk ölü ve bir o kadar da yaralı vardı. Kitlenin kaçıra bildikleri buna dahil değil. Mücadele kritik bir safhaya gelmişti. Kitle kurşun yağmuru altında varoşlarına geri çekilecek miydi? Hayır, bir adım geri atmadı. Oyunu kazanmak istiyordu.

Memurlar, burjuvalar, liberaller şehri Peterburg korku içindeydi. İmparatorluk Duma'sı başkanı Rodzyanko o gün cepheden güvenilir askerî birliklerin gönderilmesini talep etmişti; daha sonra "fikir değiştirdi" ve Savaş bakanı Belayev'e kalabalığa karşı silah değil, itfaiye pompaları, soğuk su kullanılmasını önerdi... Belayev, general Habalov'la istişare ettikten sonra, soğuk su banyosunun "uyarıcı" olduğu için tam ters etki yaptığı cevabını verdi. İsyan etmiş halkı dize getirmek için liberallerin yüksek erkân ve polislerle soğuk ya da sıcak su banyosunun göreli üstünlükleri üzerine sürdürdüğü görüşmeler böyleydi. O günkü polis raporları itfaiye pompalarının yeterli sayıda olmadığını gösteriyor: "Karışıklıklar sırasında, genel olarak, isyancı kalabalıkların askerî birliklere karşı tavrının son derece kışkırtıcı olduğu, kalabalığın kurşunlara kaldırımlardan söktükleri taş ve buzlarla karşılık verdiği gözlendi. Birlikler uyarı niteliğinde havaya ateş açtıklarında, kalabalık kaçışmak bir yana, salvolara kahkahalarla karşılık verdi. Kalabalık ancak üzerlerine kurşun yağdırılarak dağıtılabildi. Yine de göstericiler çoğunlukla yakınlardaki evlerin avlularına sığındılar ve ateş kesilir kesilmez tekrar sokağa çıktılar." Bu polis tutanağı kitlelerdeki yüksek ateşin tanığı. Doğruyu söylemek gerekirse, önce kalabalığın askerlere, hattâ astsubay okulu birliklerine taş ve buzlar fırlattığı pek ihtimal dahilinde değil: burada asilerin psikolojisiyle ve orduya yönelik akıllıca taktikleriyle bir çelişki mevcuttur. Kitlelerin katlini haklı çıkarabilmek için rapora yansıtılan hava ve verilen biçim her zaman olan biteni aynen ortaya koymuyordu. Yine de, olayların özü mükemmel bir canlılıkla resmedilmişti: kitleler geri çekilmek istemiyor, aşırı bir iyimserlikle direniyor ve ölümcül salvolara maruz kalsa da tekrar sokağa çıkıyor; yalnızca hayata değil, kaldırıma, taşlara ve buzlara da sarılıyor. Kalabalık yalnızca gözü dönmüş değil, aynı zamanda da gözü pekti. Üzerine ateş edilmesine rağmen, askerî birliklere güvenini kaybetmiyordu. Zafere inanıyordu ve her ne pahasına ona ulaşmak istiyordu.

İşçilerin, otoritelerin askerî kuvvetler üzerindeki etkisini bertaraf etme yönünde ordu üzerinde uyguladığı baskı artıyordu. Petrograd garnizonu giderek olayların hedef bölgesi hâline geldi. Yaklaşık üç gün süren ve garnizonun büyük kısmının isyancılara karşı dostane yansızlıklarını koruduğu bekle gör dönemi sona eriyordu. Monarşi "Düşmana ateş et!" komutunu veriyordu. "Kardeşlerinize ateş etmeyin!" diye bağırıyordu işçiler. Yalnızca bu kadar da değil: "Bizimle birlikte yürüyün!" Böylece, sokaklarda, meydanlarda, köprülerde, kışla kapılarında kâh dramatik, kâh belli belirsiz, ama her zaman zorlu bir askeri kazanma mücadelesi sürüyordu durmaksızın. Bu mücadelede, bu emekçilerle askerler arasındaki şiddetli temaslarda, sürekli patlayan bu tüfek ve mitralyözler arasında, iktidarın, savaşın ve ülkenin kaderine karar veriliyordu.

Göstericiler üzerine ateş açılması işçi önderlerinin kararsızlığını artırıyordu. Hareketin ulaştığı boyut gözlerini korkutuyordu. 26'sı gecesi, yani zaferden on iki saat evvel, Vıborg Komitesinin toplantısında dahi, artık greve son verme-

nin zamanı gelmedi mi diye soranlar olmuştu. Bu şaşırtıcı gelebilir. Ama bir zaferin arifeden ziyade ertesi günü belli olduğunu da unutmamalıyız. Dahası, yeni gelişen olaylar ve yeni gelen haberler uyarınca ruh hâlleri sürekli değişir. Bitkinliği hemen yeni bir zindelik izler. Kayurov'lar ve Çugurin'ler yeterli cesarete sahiptirler, ama zaman zaman kitleler önündeki sorumluluk duyguları kalplerini kemirir. İşçi saflarında daha az tereddüt vardır. O dönemdeki tutumlarını göstermek üzere, elimizde, sızdığı Bolşevik örgütünün içinde önemli bir rol oynamış olan, iyi haber alan bir Ohrana ajanının, Şurkanov'un üstlerine yazdığı bir rapor var. Bu provokatör şöyle yazıyordu: "Askerî birlikler kalabalığa engel çıkarmayıp, hattâ yer yer polisin girişimlerini bozmak için önlemler alınca, kitleler cezalandırılmayacaklarına kanaat getirdiler ve devrimci çevreler "Kahrolsun Savaş!" ve "Kahrolsun Otokrasi!" sloganlarını atarken, iki gün boyunca özgürce sokaklara indikten sonra ve askerî birliklerin isyancıların yanında yer aldığı ve nihaî zaferlerinin yakın olduğu belli olunca, halk devrimin başladığına, zaferin kaçınılmaz olduğuna, iktidarın hareketi bastıracak gücü olmadığına, ordunun bugün veya yarın açıkça devrimci kuvvetlerin tarafına geçeceğine ve o zaman da hareketin durulmak şöyle dursun, mutlak zafere ve rejimin devrilmesine kadar sürekli büyüyeceğine inanmıştı." Ne özlü ve parlak bir değerlendirme bu böyle! Bu rapor çok büyük değere sahip bir tarihsel belgedir. Tabiî bu işçilerin zaferden sonra yazarını kurşunadizmelerini engellememiştir.

Başta Petrograd'da olmak üzere, muazzam sayılara varan provokatörler devrimin zaferinden herkesten daha çok korkuyorlardı. Şöyle bir politika izliyorlardı: Bolşeviklerin konferansında Şurkanov en aşırı eylemleri savunuyor, gizli polise sunduğu raporlarda da mutlaka silah kullanılmasını öneriyordu. Belki de bu amaçla Şurkanov taarruza geçmiş işçilerin güçlerini abartıyordu. Ama özde haklıydı: hadiseler kısa bir süre sonra onun değerlendirmesini haklı çıkartacaktı.

Her iki kampın yüksek çevrelerinde de tereddüt hâkimdi ve habire tahminler yapılıyordu, çünkü hiçbiri *a priori* güçler dengesini ölçebilecek durumda değildi. Dış göstergeler nicedir ölçü görevi görmeyi bırakmışlardı: nitekim, devrimci bir krizin en temel özelliklerinden biri bilinç ile toplumsal ilişkilerin eski biçimleri arasında şiddetli bir çelişkinin bulunmasıdır. İşçilerin ve askerlerin zihinlerinde gizliden gizliye yeni güç oranları belirir. Ama özellikle hükûmetin devrimci kitlelerin saldırısına mukabil bir saldırıya girişmesi yeni güç dengesini kuvveden fiile çıkarmıştı. İşçi askeri merakla ve korkusuzca süzüyordu; asker de kaygıyla ve soğukkanlılığını yitirerek bakışını kaçırıyordu. Asker artık kendinden emin değildi. İşçi askere doğru daha bir cesaretle yaklaşıyordu. Sinirli, ama öfkeli olmaktan çok pişmanlık duyguları içindeki asker kimi zaman sessizlikle kimi zaman da —gittikçe daha sık— kalbini küt küt attıran endişeyi gizlemek için hafifçe sert bir ses tonuyla karşılık veriyordu. Parçalar böylece tamamlanıyordu. Asker, asker zihniyetinden sıyrılıyordu. Ama bu durumda da kendini tanımlıyamıyordu. Komutanlar askerin devrim

sarhoşu olduğunu söylüyorlardı; askereyse, aksine, kışla afyonundan ayılıyormuş gibi geliyordu. Belirleyici gün, 27 Şubat işte böyle böyle hazırlandı.

Bununla birlikte, bir gün öncesinde, 26 Şubattaki hadiselere yeni bir renk veren bir olay meydana gelmişti. Akşama doğru Majestelerinin muhafız birliklerinden Pavlovskiy alayına bağlı 4. bölük ayaklanmıştı. Bir polis komiserinin yazdığı raporda bu isyanın sebebi çok açık biçimde belirtilmişti: "Bu, Nevskiy Prospekt üzerinde görevdeyken kalabalığa ateş eden aynı alaya bağlı astsubay öğrencilerine duyulan bir öfke hareketidir." 4. Bölüğe bunu kim haber vermişti? Rastlantısal biçimde kaybolup gitmemiş bir tanıklık bu noktada bizi aydınlatıyor. Öğleden sonra ikiye doğru, bir grup işçi koşarak Pavlovskiy alayının kışlalarına geliyor ve nefes nefese Nevskiy üzerindeki kurşunlama hadisesini haber veriyor. "Söyleyin yoldaşlara, sizinkiler de bize ateş ediyor; Prospekt üstünde sizin üniformalarınızı taşıyan askerler gördük!" Sitem iç paralayıcı, çağrı kararlıydı. "Herkeste bet beniz atmıştı." Ama tohum taşa düşmedi. Saat altıya doğru, 4. bölük kendi arzusuyla bir astsubayın —adı neydi? diğer yüzlerce, binlerce kahramanın adı gibi onunki de hiçbir iz bırakmadan yitip gitmişti— komutasında kışlayı terketti ve alaya bağlı astsubay öğrencilerini aramak üzere Nevskiy'e yöneldi. Bu isyan kokmuş etten çıkmıyordu; düpedüz devrimci bir eylemdi. Yolda, 4. bölük devriye gezen atlı polisle ufak bir müsademeye girişti ve bir polisle bir atı öldürüp bir polisle bir atı yaraladı. Daha sonra *"pavlovets"*lerin nasıl bir güzergâh izledikleri bilinmiyor. Sonunda kışlalarına geri dönüp tüm alayı isyana kattılar. Ama silahlar gizlenmiş durumdaydı; bazı verilere göre, isyancılar otuz kadar tüfeğin yerini bulmuşlardı. Bir süre sonra Preobrajenskiy alayı tarafından sarıldılar; on dokuz *"pavlovets"* tutuklandı ve zindana atıldı; diğerleri teslim oldular. Başka bilgilere göre, akşam içtimasında silahlarıyla birlikte yirmi bir asker kayıptı. Bu "kaçış" olayı tehlikeliydi. Yirmi bir asker tüm gece kendilerini savunacak müttefik aradılar. Onları ancak devrimin zaferi kurtarabilirdi. İşçiler hiç kuşkusuz onlardan tüm olup biteni öğrendiler. Bu yarının kavgaları için çok iyi bir dersti.

Liberallerin en gözde liderlerinden biri ve dobracı *Hatıralar*'ı zaman zaman mensup olduğu partinin ve sınıfın gizli günlüğü gibi okunabilecek olan Nabokov arkadaşlarıyla geçirdiği bir gecenin ardından, sabaha karşı bire doğru, karanlık ve tehlikeli sokaklardan geçerek yayan evine dönmekteydi; "telâşlı ve tatsız duygularla doluydu". Bir dönemeçte mümkündür ki Pavlovskiy alayının kaçaklarından biriyle burun buruna gelmiş olsun. Her ikisi de oradan hızla uzaklaşmak için acele ediyorlardı. Birbirlerine söylecek bir şeyleri yoktur. İşçi muhitlerinde ve kışlalarda, kimileri uykusuz ve istişare hâlindeyken, diğer kimileri de dışarda yarı uyur vaziyette yarını düşlüyorlardı. Kaçak *"pavlovets"* burada kendine sığınak bulmuştur.

Şubat'taki kitle mücadeleleri üzerine alınan notlar Ekim kavgalarına dair tutulan notlara kıyasla çok fakirdir. Ekim'de, isyancılar günlük olarak, en azından

makaleleri, manifestoları, tutanaklarıyla mücadelenin dışsal devamlılığını sağlayan parti yönetiminin altındaydılar. Şubat'ta ise durum böyle değildi. Kitleler büyük kısmıyla tepeden yönetilmiyorlardı. Grev yüzünden gazeteler susuyordu. Kitleler, ardlarına bakmaksızın, kendi tarihlerini kendileri yapıyorlardı. Sokakta cereyan eden hadiselerin canlı bir tablosunu yapmak hemen hemen imkânsızdır. Genel akışı ve içsel mantığı yakalarsak bile kendimizi şanslı saymalıyız.

İktidar aygıtını henüz elinden kaçırmamış olan hükûmet, olaylar bütününü, bildiğimiz gibi, diğer partilerden daha fazla yönlendirme yeteneğinde olmayan sol partilerden bile daha kötümser gözlerle değerlendiriyordu. 26'sındaki "başarılı" ateş açma hadisesinden sonra bakanlar bir an rahatladılar. 27'si şafağında, Protopopov teskin edici bir basın bildirisinde, eldeki istihbarata göre, "önemli sayıda işçinin tekrar işbaşı yapacağını" ileri sürüyordu. Oysa işçiler hiç de makinalarıyla buluşmayı hayal eder durumda değillerdi. Bir gün önce üzerlerine ateş açılması ve geri çekilmek zorunda kalmaları kitlelerin şevkini kıramamıştı. Bu olayı nasıl açıklamalı? Kuşkusuz "eksiler" büyük ölçüde "artılar"la ödünlenmişti. Sokaklara dökülerek, düşmanın yakasına sarılarak, askerleri omuzlarından silkeleyerek, atların altından girip üstünden çıkarak, ileri atılarak, ardına bakmadan kaçarak, yol ağızlarında cesetleri bırakarak, zaman zaman bir iki silah ele geçirerek, kulaktan kulağa haber ileterek, rivayet yayarak, isyancı kitle sayısız gözü, kulağı ve dokunma duyusu olan bir kolektif varlık hâline gelmişti. Geceye doğru savaş alanını terkederek evine, fabrika mahallerine geri dönen kalabalık günün izlenimlerini gözden geçiriyor, küçük, arızî olayları bir tarafa bırakarak, büyük bilançosunu çıkarıyordu. 27'si gecesi, bu bilanço provokatör Şurkanov'un üstlerine sunduğu rapordakinin az çok aynıydı.

Sabah olur olmaz, işçiler fabrikalarına aktılar ve genel kurullarında mücadeleye devam kararı aldılar. En büyük kararlılığı gösterenler, her zaman olduğu gibi, Vıborg semtindekilerdi. Ama başka ilçelerde de o sabah çok hareketli mitingler düzenlendi. Mücadeleye devam! O günün anlamı neydi? Genel grev muazzam sayıdaki kitlelerin devrimci gösterilerine yol açmıştı, gösteriler de kalabalıkları askerî birliklerle çatışmaya sürüklemişti. Mücadeleye devam, o gün, silahlı ayaklanmaya çağrı anlamını taşıyordu. Bununla birlikte, bu çağrı kimse tarafından yapılmadı. Kaçınılmaz olarak hadiseler bunu zorluyor, ama devrimci parti bunu gündemine almıyordu.

Bir devrimci yönetim sanatı, en kritik anlarda, onda dokuz, kitlelerin sesine kulak vermekten —tıpkı Kayurov'un bir Kazak süvarisinin kaş göz hareketlerini yakalaması gibi— oluşur, daha geniş açıdan bakmak gerekli olsa bile. Henüz aşılmayan kitlenin sesini duyma yetisi Lenin'in en büyük gücüydü. Ama Lenin Petrograd'da değildi. Yasal ve yarı yasal "sosyalist" kurmaylar, yani Kerenskiy'ler, Çheidze'ler, Skobelev'ler ve tüm etrafındakiler uyarı üstüne uyarı yapıyor ve hareketi dizginlemeye çalışıyorlardı. Şlyapnikov, Zalutskiy ve Molotov'dan oluşan Bolşeviklerin merkezî kurmay heyeti dahi yetersizlik

ve çarpıcı bir inisyatif eksikliği gösteriyordu. Gerçekte, şehrin mahalleleri ve kışlalar kendi hâllerine bırakılmışlardı. Bolşeviklere yakın bir sosyal-demokrat örgütçe yayınlanan askerî birliklere yönelik ilk manifesto ancak ayın 26'sı tarihini taşıyordu. Oldukça temkinli terimlerle kaleme alınmış olan ve orduyu halkın yanında yer almaya dahi çağırmayan bu manifesto tüm ilçelerde ayın 27'si sabahı dağıtıldı. Örgütün önderlerinden biri olan Yurenyev "Bununla birlikte, devrimci hadiseler öyle gelişiyordu ki, bizim sloganlarımız geç kalıyordu. Bildirilerimiz askerler arasında dağıtıldığı zaman, askerler zaten harekete geçmiş bulunuyorlardı" diye açıklamıştır. Bolşeviklerin merkez yönetimine gelince; Şubatın en iyi işçi önderlerinden biri olan Çugurin'in ısrarlarıyla Şlyapnikov ancak 27'si sabahı askerlere bir çağrı kaleme almıştı. Bu çağrı basıldı mı? En iyi ihtimalle, gün sonuna yetişebilirdi. 27 Şubat hadiselerini etkilemesi imkânsızdı. İlke olarak, o günlerde önderlerin kitlelerin ne kadar üstündeyseler o kadar geciktiklerini söyleyebiliriz.

Hiç kimsenin henüz adını ağzına almadığı ayaklanma yine de gündeme taşınmıştı. İşçilerin düşüncesi ordu üstünde yoğunlaşmıştı. Ordu harekete geçirilebilir miydi? Dağınık bir ajitasyon artık yeterli değildi. Vıborglu işçiler Moskova alayının kışlaları önünde bir miting düzenlediler. Girişim kötü sonuçlandı: bir subayın veya bir çavuşun makinalı tüfeğin tetiğine basması o kadar zor muydu? Şiddetli bir ateş işçileri dağıttı. Yedekler alayının kışlaları önünde de benzer bir girişimde bulunuldu. Aynı sonuç: işçilerle askerler arasında makinalı tüfekle silahlanmış subaylar duruyordu. Kaygılı işçi önderleri fellik fellik silah arıyor, partiden yardım istiyordu. Onlara silahların askerlerin elinde olduğu, onlara müracaat etmeleri bildirildi. İşçiler bunu zaten biliyorlardı. Ama silahlar nasıl alınacaktı? Ya gün içinde savaş bütünüyle kaybedilirse? Böylece mücadelenin en kritik noktasına gelindi. Ya mitralyöz ayaklanmayı silip süpürecek ya da ayaklanma mitralyözü ele geçirecekti.

O zamanın Petrograd'ındaki Bolşevik merkezinin başlıca siması Şlyapnikov *Hatıralar*'ında tüfek, hiç değilse tabanca isteyen işçilerin talebine red cevabı verdiklerini ve onları kışlalara gönderdiklerini anlatır. Ağırlıklı olarak ajitasyona ağırlık verme, yani askerleri sözle ve örnek davranışlarla kazanma yoluyla işçilerin askerlerle kanlı çatışmalara girmesini engelleyeceğini umuyordu. O günlerin en gözde önderlerinden birinin bu uzgörülü olmaktan çok, kaçamak tutumunu teyit edecek ya da çürütecek başka tanıklıklar yok elimizde. Önderlerin elinde silah olmadığını itiraf etmek daha yerinde olabilirdi. Hiç kuşkusuz bütün devrimlerin kaderine, belli bir aşamada, ordudaki kanaat değişmesi karar verir. Kalabalık, disiplinli, iyi teçhiz edilmiş ve işbilir bir şekilde idare edilen bir askerî birlik karşısında tümüyle ya da hemen hemen savaş silahından yoksun halk kitleleri zafer kazanamazlar. Ama hiçbir derin ulusal kriz de, belli bir dereceye vardığında, orduya sirayet etmemezlik edemez; gerçek bir halk devrimi söz konusu olduğunda, hareketin zafere —kuşkusuz bunun garan-

tisi yoktur— ulaşmasının imkânları da ortaya çıkar. Bununla birlikte, ordunun isyancılardan yana geçmesi tek başına gerçekleşmez ve sadece ajitasyona bağlı değildir. Ordu heterojendir ve birbiriyle çatışan unsurlar disiplin terörüyle birarada tutulur. Belirleyici an geldiğinde devrimci askerler henüz ellerindeki gücün ve yapacakları etkinin farkında değillerdir. Tabiatıyla, işçi kitleleri de homojen değildir. Ama belirleyici çatışmanın hazırlıkları sırasında içlerindeki unsurları gözden geçirmek için sonsuz derecede daha fazla imkâna sahiplerdir. Grevler, mitingler, gösteriler hem mücadele hem de ölçüm aracıdırlar. Kitle bütünüyle greve katılmaz. Grevcilerin hepsi de kavgaya hazır değildir. En önemli anlarda en kararlılar sokağa çıkar. Gerek bitkinlikten, gerekse muhafazakârlıktan, tereddüt edenler evlerinde kalırlar. Burada devrimci ayıklama kendiliğinden yapılır; insanlar tarih tarafından elenir. Sempatizan, tereddütkâr veya karşıt olsunlar, devrimci askerler ipleri subayın elinde olan katı bir disiplinle bağlı kalırlar. Askerler eskiden olduğu gibi "birinci" veya "ikinci" sınıf olarak görülebilirler, ama asi ve itaatkâr olarak nasıl bölümlenebilirler ki?

Askerlerin devrimden tarafa geçtikleri psikolojik an tüm doğal süreçler gibi kritik bir noktaya varan uzun bir moleküler süreç içinde hazırlanır. Ama bu nokta tam olarak nerededir? Askerî birlik halka katılmaya tümüyle hazırdır, ama dışarıdan gerekli desteği bulamaz. Devrimci önderlik henüz orduyu yanına kazanma ihtimaline inanmıyordur ve zafer şansını kaçırır. Bu olgunlaşmış, ama gerçeğe dönüşmemiş ayaklanmadan sonra birliklerde bir reaksiyon oluşabilir: askerler onları ateşleyen ümitlerini yitirebilir ve bir kez daha boyunlarını disiplin cenderesine uzatabilirler ve işçilerle bir sonraki karşılaşmalarında asilere karşı hayli mesafeli dururlar. Bu süreçte, dengeli ya da dengesiz birçok unsur, ara akım, kolektif veya bireysel öneriler ortada gezinir. Ama bu karmaşık maddî ve psişik güçler bileşiminden itiraz kabul etmez netlikte bir sonuç çıkar ortaya: askerler asilerin gerçekten ayaklanma hâlinde olduklarını, bunun, sonunda askerin bir kez daha kışlasına dönüp hesap vereceği bir gösteriden ibaret olmadığını, bir ölüm kalım mücadelesi yaşandığını, ona katıldığı takdirde halkın zafer kazanacağını, böylece yalnızca ceza almamakla kalmayıp, bizzat kendi hayatının da ferahlayacağını gördüğü ölçüde süngülerini indirme eğilimindedir. Bir başka deyişle, asiler ancak her ne pahasına, dolayısıyla kanını akıtmak pahasına zafere ulaşmaya hazır olmaları koşuluyla askerin haleti ruhiyesinde bir dönüşüm yaratabilirler. Oysa bu yüksek dereceli kararlılık silahsız elde edilemez.

Saldırıya geçmiş işçilerle en önemli anda yollarını kapatan askerlerin temasa geçtikleri kritik an gri kaputların oluşturdukları barajın henüz su sızdırmadığı, askerlerin henüz omuz omuza durdukları, ama daha şimdiden yalpalamaya başladıkları ve son bir kez cesaretini toplayan subayın ateş emrini verdiği andır. Kalabalığın çığlıkları, korku ve tehdit uğultuları yarı yarıya şefin sesini bastırır. Tüfekler askıdadır, kalabalık bastırır. O zaman subay en şüpheli

askere tabancasını boşaltır. Belirleyici anın ikinci devresi başlar. Diğerlerinin de gayri-ihtiyarî dönüp baktıkları en cesur askerin ölümü, ölünün elindeki tüfeği yerden kapan astsubayın kitle üzerine savurduğu kurşun: baraj yeniden sıkılaşır, tüfekler kendiliğinden ateşe geçer ve kalabalık ara sokaklara ve avlulara kaçışır. Ama 1905'ten beri kimbilir kaç kez tersi yaşandı bunun! En kritik anda, subay tam tetiğe basacağı sırada, Kayurov ve Çugurin'lerden oluşan kalabalıktan çıkan bir kurşun onu durdurur. Bu olay yalnızca bir sokak çatışmasının değil, günün, hattâ bütün bir ayaklanmanın da sonucunu tayin eder.

Şlyapnikov'un kendine biçtiği görev —isyancılara ateşli silah dağıtmayı reddederek işçilerin askerlerle şiddetli çarpışmalara girmelerini önlemek— gerçekleştirilebilir bir görev değildi. Daha askerî birliklerle karşılaşmadan polisle sayısız müsademe oldu. Sokak savaşı tabancaları isyancıların eline geçen o nefret edilen *firavun*ların silahsızlandırılmasıyla başlamıştı. Tabanca kendi başına zayıf bir silahtır, hattâ düşmanın tüfeğiyle, mitralyözüyle ve topuyla kıyaslandığında bir oyuncak gibidir. Ama bu silahlar gerçekten düşmanın elinde miydi? İşçiler bunu görmek için silah talep ediyorlardı. Sorun psikolojikti. Bununla birlikte, bir ayaklanma anında bile, psişik süreçler maddî olgulardan ayrıştırılamazlar. Askerin tüfeğini alabilmek için önce *firavun*un tabancasını ele geçirmek gerekir.

Askerlerin o anlardaki duyguları işçilerinkinden daha az şiddetli olsa da, daha az derin değildi. Garnizonun, büyük kısmıyla, cephedeki alayları tamamlamak üzere eğitilen binlerce yedekten oluşan taburlardan meydana geldiğini unutmayalım. Çoğu aile babası olan buradaki insanlar siperlere gittiklerinde başlarına ne geleceğini biliyorlardı, zira cephede savaş zaten kaybedilmiş ve ülke yıkıntı hâlindeydi. Savaş istemiyorlardı, evlerine dönmek, ailelerine kavuşmak istiyorlardı. Sarayda olan bitenin farkındaydılar ve kendilerini hiçbir şekilde monarşiye bağlı hissetmiyorlardı. Ne Almanlarla savaşmak ne de Petrogradlı işçilerle savaşmak istiyorlardı. Savaş zamanında eğlenmeyi ihmal etmeyen başkentteki yönetici sınıftan iğreniyorlardı. Aralarında devrimci bir geçmişe sahip, tüm bu sıkıntılı ruh hâllerini genel bir dışavuruma çevirme yeteneğinde işçiler vardı.

Askerleri henüz açık olmayan derin bir devrimci huzursuzluktan açıkça isyan eylemlerine, ya da en azından başlangıçta, bilinçli bir harekete geçmeyi reddedişe doğru yöneltmek, işte sorun buydu. Mücadelenin üçüncü gününe doğru, askerler ayaklanmaya karşı hoşgörülü bir tarafsızlık konumlarını koruma imkânlarını tümden yitirmişlerdi. O anlarda askerlerle işçiler arasında geçenlerle ilgili bir kaç bölük pörçük veriden başka bir şey ulaşmadı ne yazık ki günümüze. Bir önceki gün işçilerin *"pavlovets"*lere astsubay öğrencilerinin tavırları nedeniyle nasıl sitem ettiklerini biliyoruz. Şehrin her yakasında benzer sahneler, görüşmeler, şikâyetler, çağrılar yaşandı. Askerlerin tereddüt edecek zamanları yoktu. Önceki gün ateş etmeye zorlanmışlardı; bugün de zorlana-

caklardı. İşçiler boyun eğmediler, geri çekilmediler ve kurşun yağmuru altında hedeflerine doğru koştular. Yanlarında kadın işçiler, anneleri ve kızkardeşleri, eşleri ve arkadaşları da vardı. Alçak sesle köşe bucakta fısıldanıp duran o saat gelip çatmamış mıydı: "Hep birlikte olursak"? Ve büyük sıkıntıların, yaklaşan günün kaygılarının, size cellât rolünü reva görenlere duyulan o korkunç nefretin ortasında bir vakit, kışladan ilk isyan çığlıkları yükselmeye başlar ve kimsenin tasvir edemediği bu çığlıklar arasında, tüm kışla dingin ve coşkulu bir vaziyette bulur kendini. Romanovlar monarşisinin devrildiği gün yeryüzüne işte böyle inmişti.

Yorulmak bilmez Kayurov'un evindeki sabah toplantısında, bir kırk kadar fabrika temsilcisi çoğunlukla hareketin devamı lehinde karar aldılar. Ama çoğunlukla, oybirliğiyle değil. Bu çoğunluğun ne kadar olduğunu saptayamamamız hazin. Ama vakit tutanak tutacak vakit değildi. Hem bu karar zaten olayların gerisinde kalmış bir karardı. Toplantı bir coşku seli yaratan haberle kesildi: askerler ayaklanmıştı ve hapisane kapıları zorlanıyordu. "Şurkanov yanındakilerle öpüştü": ne mutlu ki Yahuda'nın öpücükleri yeni bir çarmıhı muştulamıyordu.

Sabahtan beri, daha barakalarından çıkmadan, tıpkı bir gün önce 4. "*pavlovets*"ler bölüğü örneğinde görüldüğü gibi, yedek muhafız taburları birbiri ardısıra ayaklanıyorlardı. Belge, not ve hatıralarda bu insanlık tarihinin dev hadisesinden geriye yalnızca solgun ve donuk izler kaldı. Ezilen kitleler, tarihsel yaratıcılığın en zirvesine yükselseler bile, kendileri hakkında çok az şey anlatırlar ve pek az not tutarlar. Ve gönül okşayıcı zafer duygusu da hatıranın çabalarını silip atar. Öyleyse elimizdekilerle yetinelim.

İlk ayaklananlar Volınskiy alayına bağlı askerler oldu. Sabahın yedisinden beri bir tabur komutanı bir felâket haberi vermek için telefonla Habalov'u arıyordu: astsubay öğrenciler, yani bastırma harekâtlarına yönelik özel müfreze hareket emrini dinlememiş ve komutanları da birliğin önünde öldürülmüş veya intihar etmişti. Bu ikinci versiyon kısa zamanda bir kenara bırakıldı. Gemilerini yakan "*volınets*"ler ayaklanmanın tabanını genişletmeye çabaladılar: bu onların tek kurtuluş yollarıydı. Nasıl grevciler fabrika fabrika dolaşarak işçileri "baştan çıkartırlarsa" onlar da öyle askerleri "baştan çıkartmak" için komşu kışlalara, Litovskiy ve Preobrajenskiy alaylarına doğru yöneldiler. Kısa bir süre sonra, Habalov "*volınets*"lerin generalin emrettiği gibi silahlarını teslim etmek şöyle dursun, "*preobrajenets*"ler ve "*litovets*"lerle birlikte, ve en korkuncu, "işçilerle bir olup", jandarma tümeninin kışlalarını yağmaladıklarını öğrendi. Bu da gösteriyordu ki, bir gün önce "*pavlovets*"lerin edindiği deneyim boşa gitmemişti: asiler önderlerini ve aynı zamanda bir eylem planı bulmuşlardı.

27'si gününün ilk saatlerinde işçiler ayaklanma sorununun çözümünü gerçekte olduğundan son derece daha uzakta görüyorlardı. Daha doğru ifade etmek gerekirse, daha yapacak çok şeyleri olduğunu düşünüyorlardı, oysa gö-

revleri onda dokuz sona ermişti. İşçilerin kışlalar yönündeki devrimci atılımı sokağa dökülen devrimci askerlerin devrimci hareketiyle çakıştı. Gün içinde, bu iki azgın sel vadiye inmek ve önce eski yapının çatısını, ardından duvarlarını ve en sonunda da temellerini alıp götürmek üzere birleşti.

Elinde tüfek, göğsünde çaprazlamasına asılmış "tümüyle ıslak, ama pırıl pırıl ve görkemli" fişekler, Bolşeviklerin lokaline ilk gelenlerden biri Çugurin'di. Nasıl parıldamasınlardı! Askerler ellerinde silahlarıyla bizden yana geçiyorlar! Şurada burada, işçiler daha şimdiden askerî birliklerle birleşmeyi, kışlalara sızmayı, tüfek ve fişek ele geçirmeyi başardılar. Vıborg grubu, en kararlı askerlerle işbirliği hâlinde, bir eylem planı oluşturdu: kent polisinin mevzilendiği karakolları ele geçirmek ve tüm polisleri silahsızlandırmak; karakollara hapsedilmiş işçileri ve hapisanedeki siyasal hükümlüleri serbest bırakmak; şehirdeki hükûmet birliklerini ezmek, henüz isyana katılmamış askerleri ve diğer semtlerdeki işçileri kazanmak.

Moskovskiy alayı bir iç mücadele geçirmeden ayaklanmaya katılmadı. Çarpıcı olan, orduda bu tip çok az mücadele yaşanmasıydı. Monarşinin güçsüz, zayıf zirvesi asker kitlesinin desteğini yitirmiş vaziyette bel veriyor, parçalara ayrılıyor ya da yepyeni renklere bürünüyordu. "Arsenal" fabrikasının bir işçisi olan Korolyov şöyle anlatıyordu: "Öğleden sonra ikiye doğru, Moskovskiy alayı kışlayı terkederken, silahlara sarıldık... Herkeste bir tüfek, bir tabanca vardı. Yaklaşan bir grup askeri (aralarından bazıları bize kendilerini yönlendirmemiz ve ne yapmaları gerektiğini söylememiz için yalvarıyorlardı) yanımıza aldık ve polis karakolunu taramak için Tihvinskaya caddesine doğru yöneldik." İşçiler askerlere "ne yapılması gerektiğini" söylemek konusunda bir an bile tereddüt geçirmediler.

Birbiri peşisıra müjdeli zafer haberleri geliyordu: zırhlı araçlar da ele geçirilmişti. Kızıl bayraklarla süslenmiş olarak henüz boyun eğmemiş mahallelere korku salıyordu. Artık Kazak atlılarının altından girip üstünden çıkmaya gerek yoktu. Devrim şaha kalkmıştı.

Öğleye doğru Petrograd yeniden bir savaş alanı hâline geldi. Her yandan tüfek sesleri ve mitralyöz uğultuları geliyordu. Kimin ateş ettiğini, nereden ateş edildiğini bilmek her zaman mümkün değildi. Açık olan tek şey geçmişle gelecek arasında ateş edildiğiydi. Bir sürü fuzulî kurşun harcandı: delikanlılar rasgele ele geçirdikleri tabancalarla ateş ediyorlardı. Cephanelik yağmalanmıştı: "Söylendiğine bakılırsa, sadece Browning'leri bile saysak, on binlerce silah dağıtılmıştı." Yanan Adalet Sarayı ve polis karakollarından gökyüzüne duman bulutları yükseliyordu. Bazı yerlerde müsademeler ve karşılıklı ateşler gerçek bir savaşa dönüşmüştü. Sampsonovskiy Prospekt'te, kimileri kapının önüne kadar çıkmış olan bisikletli askerlerce (*samokatçiki*) işgal edilen barakaların önüne yaklaşan işçiler "Daha ne bekliyorsunuız yoldaşlar?" diye soruyorlardı. Bir tanık askerlerin güldüğünü, ama bunun "sinsi bir gülüş" olduğunu, ve cevap vermediklerini anlatmıştır; subaylar işçilere sert bir şekilde geçip gitmelerini söylerler.

Tıpkı süvariler gibi, bisikletliler de gerek Şubat'ta, gerekse Ekim'de ordunun en muhafazakâr kuvvetleri olduklarını göstermişlerdir. Bir süre sonra, bir kazıklı duvarın önünde işçilerle devrimci askerler toplandılar. Tereddüt eden taburun dışarıya çıkartılması gerekiyordu. Biri gelip zırhlı araç bulmak için adam gönderdiklerini söyledi. Başka türlü kendilerini mitralyözle savunan bisikletlileri aşmak mümkün değildi. Ama kitlenin beklemeye tahammülü yoktur, sabırsızlanır, telâşlanır. Sabırsızlanmakta haklıdır. Her iki taraftan da ilk silah sesleri duyulur. Bununla birlikte, kazıklı duvar askerlerle devrim arasındaki engeldir. Saldıranlar bu engeli yok etmeye karar verirler. Bir kısmı parçalanır, bir kısmı ateşe verilir. Barakaların önü açılır. Toplam yirmi kadar baraka vardır. Bisikletliler iki veya üçünde mevzilenmişlerdir. Boşaltılan barakalar hemen ateşe verilir. Altı yıl sonra Kayurov anılarında şöyle yazacaktır: "Ateşe verilen barakalar, ve etrafında darmadağın edilen kazıklı duvar, mitralyöz ve tüfeklerin harıl harıl ateşi, taarruz edenlerin canla başla mücadeleleri, hızla olay yerine devrimci asker boşaltan bir kamyon ve topları parıldayan bir zırhlı araç muhteşem ve unutulmaz bir tablo oluşturuyordu." Barakaları ve kazıklı duvarlarıyla birlikte yanan, ateş ve duman saçan, mitralyözlerin hıçkırıklarında boğulan çarların, serfliğin, papazların ve polisin eski Rusya'sıydı. Nasıl olur da Kayurov'lar, onlarca, yüzlerce, binlerce Kayurov coşkuya kapılmazdı? Zırhlı araç subayların ve bisikletli askerlerinin kendilerini hapsettikleri barakanın üzerine bir kaç top mermisi gönderdi. Komutanları öldürülmüştü. Rütbeleri ve nişanları sökülmüş subaylar yakınlardaki bostanlara doğru kaçıştılar. Diğerleri teslim oldular. O günün en büyük çatışmasıydı bu belki de.

Bu arada ordudaki ayaklanma bir salgın hâlini alıyordu. O gün ayaklanmayanlar ayaklanmak için zaman bulamayanlardı. Akşama doğru, 1905'te Moskova ayaklanmasını vahşice ezmekle ünlü Semyonovskiy alayının erleri de harekete katıldılar. Aradan geçen on bir yıl izini bıramıştı! Avcılarla birlikte "*semyonovets*"ler gece geç vakit, komutanları kışlada mahpus tutulan İzmailovskiy alayının erlerini almaya geldiler. 3 Aralık 1905'te birinci Petrograd Sovyeti'nin üyelerini kuşatıp tutuklayan bu alay hâlâ en gericilerden biri addediliyordu. Başkentte, yüz elli bin kişiden oluşan Çarın garnizonu dağılıyor, eriyor ve saf değiştiriyordu. Geceyarısında artık ondan eser kalmamıştı.

Gündüz alayların isyanını öğrenen Habalov asilere karşı çok büyük yetkilerle donatılmış bin kişilik özel bir seçme birlik göndererek biraz direniş göstermek istedi. Ama bu müfrezenin akıbeti meçhul. Devrimden sonra eşi bulunmaz Habalov şöyle anlatıyordu: "O gün garip şeyler oluyordu; müfreze yiğit ve kararlı bir subayın —Albay Kutyepov'dan söz ediliyor— komutasında yola çıktı, ama ... sonuç yok!" Müfrezenin peşinden gönderilen bölükler de aynı şekilde iz bırakmadan ortadan kayboldular. General Saray avlusunda yedek birlikler oluşturmaya başladı, ama "ortada fişek yoktu ve nereden temin edileceği de bilinmiyordu." Tüm bunlar Habalov'un Geçici Hükûmet'in Soruşturma Komisyonu'na verdiği ifadeden alın-

mıştır. İsyanı bastırmaya giden birlikler nereye kaybolmuşlardı? Bunu tahmin etmek zor değil: bir kez dışarıya çıktıktan sonra, ayaklanmaya katılmışlardı. İşçiler, kadınlar, gençler, kazan kaldırmış erler Habalov'un birliklerinin etrafını çeviriyor, onları yanlarına katıyor ya da geçip gitmelerine müsaade etmiyorlardı. Hiçbir şeyden korkmayan, bitip tükenmek bilmeyen, her yandan pıtrak gibi biten bu topak kitleyle savaşmak eskrimde savunmadayken saldırıya geçmek kadar zordu!

Alaylardaki başkaldırının yayıldığını haber veren raporlar yıldırım gibi yağarken, Habalov Telefon Santralini, Litovskiy şatosunu, Mariinskiy Sarayını ve diğer bir kaç kutsal yeri savunabilmek için güvenilir bastırma kuvvetleri talep ediyordu. General destek için Kronstadt kalesine telefon etti, ama kale komutanı kendilerinin de savunma güçlüğü içinde oldukları cevabını verdi. Habalov henüz komşu garnizonların da ayaklanmaya katıldığından habersizdi. Kışlık Sarayı tabyaya çevirmeye çalıştı, ama bu plan anında gerçekdışı görülerek terkedildi ve son kalan bir kaç "sadık" birlik Amiralliğe nakledildi. Burada diktatör sonunda en önemli ve acil önlemleri almaya koyuldu; rejimin son resmî belgelerini oluşturan iki tane halka duyuru bastırdı: biri "hastalık sebebiyle" Protopopov'un azli; diğeri de Petrograd'da olağanüstü hâl ilânı. Bu son önlemi almak gerçekten aciliyet taşıyordu, çünkü bir kaç saat sonra, Habalov'un ordusu "kuşatma"yı kaldırmış ve Amiralliği terkederek evlerine dağılmıştı. Devrim yalnızca tecrübesizlikten, 27'si akşamından itibaren müthiş yetkileri olan, ama kendisinin bile bunlardan ürkmediği generali tutuklamayı aklına getirmiyordu. Tutuklama hiç sorunsuz ertesi günü yerine getirildi.

Bir ölüm tehlikesi karşısında Rusya'nın o korkunç imparatorluk rejiminin topu topu göstereceği tüm direniş bu muydu? Evet, bastırma harekâtlarındaki onca tecrübeye, titizce geliştirilen onca planlara rağmen tüm direniş hemen hemen bu kadardı. Daha sonra, kendilerine gelen monarşistler halkın Şubat'taki kolay zaferini Petrograd garnizonunun özel niteliğiyle açıkladılar. Ama devrimin daha sonraki tüm akışı bu açıklamayı çürütür. Şurası da doğru ki, meşum yılın başından bu yana saray kliği Çara başkent garnizonunu elden geçirip yenilemesi uyarısını yapmışlardı. Çar, özellikle sadık oldukları düşünülen Muhafız Alayı süvarilerinin "uzun zamandır savaştıklarına" ve Petrograd'daki kışlalarında dinlenmeyi hak ettiklerine kolayca inandırıldı. Bununla beraber, cepheden gelen saygıdeğer uyarılara kulak veren Çar Atlı Muhafız Ordusu'nun dört alayını Muhafız filosunun üç deniz nakliye birliğiyle yer değiştirmeyi kabul ettiğini bildirdi. Protopopov'un anlatısına göre, bu değişiklik çarın onayı olmaksızın, üst düzey komutanların arkadan çevirdikleri bir dolap sonucu gerçekleştirilmişti: "tayfalar işçiler arasından seçilmiş ve ordunun en devrimci unsurunu oluşturuyorlardı." Tüm bunlar palavraydı. Muhafız Ordusu'nun, başta süvari birlikleri olmak üzere, yüksek düzeydeki komutanları cephede kendilerine iyi bir kariyer yaptıkları için geri dönmekte bir çıkarları yoktu. Öte yandan, bu yüksek düzeyli subaylar bir zamanların başkent garni-

zonuna artık benzemeyen alayların başında kendilerine verilecek bastırma görevi yüzünden mutlaka rahatsızlık da duyacaklardır. Cephede yaşanan hadiselerin bir süre sonra kanıtlayacağı gibi, atlı muhafızların artık diğer süvarilerden farklı bir yanları yoktu ve Petrograd'a yerleştirilen denizci muhafızlar da Şubat Devrimi'nde aktif bir rol oynamadılar. Zira rejimin dokusu tümüyle çürümüştü ve bundan bağışık tek bir lif bile kalmamıştı geriye...

27'si gündüzünde kitleler tek bir kurşun atmadan başkentteki birçok tutukevinden siyasal mahpusları salıverdiler. Bunların arasında 26 Ocakta tutuklanan yurtsever Savaş Sanayileri Komitesi üyeleri ile Habalov'un kırk saattir gözaltında tuttuğu Bolşeviklerin Petrograd komitesi üyeleri de vardı. Hapisten çıkılır çıkılmaz siyasal ayrışmalar da gün yüzüne çıkar: Yurtsever-Menşevikler makam ve mevki dağıtılan Duma'ya yönelirler; Bolşevikler semtlere, başkentin fethini tamamlamak üzere işçilere ve askerlere doğru yol alırlar. Düşmana nefes alacak vakit bırakmamak gerekir. Devrim, her türlü işten daha fazla, sonuna dek götürülmek zorunda olunan bir iştir.

Asi alayları Tavriçeskiy Sarayı'na doğru yönlendirme fikrini kim öne sürdü? Bu siyasal güzergâh durumun bütününden çıkıyordu. Kitlelerle bağlantısı olmayan tüm radikal unsurlar doğal biçimde muhalefet bilgi merkezi olarak Tavriçeskiy Sarayı'na doğru yöneliyorlardı. 27 Şubatta taze kuvvetlerin aniden kendilerinden yana döndüğünü hisseden bu unsurların kazan kaldırmış olan Muhafız Ordusu'nun rehberliğini ele geçirmeleri tümüyle muhtemel. Bu hemen hemen hiçbir tehlike içermeyen şerefli bir roldü. Potyomkin'in sarayı devrim merkezi olmak için biçilmiş bir kaftandı. Tavriçeskiy bahçelerini Muhafız Ordusu'nun kışlalarının ve ordunun çeşitli idarî hizmet birimlerinin bulunduğu askerî mıntıkadan yalnızca bir sokak ayırıyordu. Yıllar yılı şehrin bu kesiminin hükûmetçe olduğu kadar, devrimcilerce de monarşinin kalesi olarak görülmesi boşuna değil. Gerçekten de öyleydi. Ama şimdi her şey allak bullaktı. Askerlerin isyanı Muhafızlardan başlıyordu. Asi birliklerin Neva nehrine bir avuç ev mesafedeki Tavriçeskiy Sarayı'na girmek için sadece sokağı geçmeleri gerekiyordu. Oysa Neva'nın öbür kıyısında, devrimin kazanı Vıborg ilçesi yer alıyordu. İşçilerin Muhafız Ordusu kışlalarına veya Tavriçeskiy Sarayı'na varmak için Aleksandr köprüsünü geçmeleri ya da o kesikse, Neva nehri üzerindeki buz tabakasına inmeleri yeterliydi. İşte bu yüzden, Petrograd'ın bu kuzeydoğu üçgeni —Muhafız ordusu, Potyomkin'in sarayı, dev fabrikalar—, bu heterojen ve farklı kökenli yapı devrimin başlıca eylem alanı hâline geldi.

Tavriçeskiy Sarayı'nın içinde isyancıların savaş karargâhı da dahil olmak üzere, çeşitli merkezler kuruldu veya yaratıldı. Bu karargâhın öyle pek de ciddî bir yer olduğunu söyleyemeyiz. "Devrimci" subaylar, yani geçmişte, bu bir yanlış anlama da olsa, bir şeylerin devrime bağladığı, ama ayaklanmanın ilk saatlerinde evlerinde mışıl mışıl uyumuş olan subaylar, zafer elde edildikten sonra, ya varlıklarını hatırlatmakta birbirleriyle yarışırlar ya da başkalarının tavassutuyla "devrimin hiz-

meti"ne giriverirler. Düşünceli bir edayla durumu inceler ve kötümser bir şekilde başlarını sallarlar. Zira bu çoğunlukla silahsız, gürültücü erler sürüsü hiçbir işe yaramazdır. Ne topları vardır, ne makinalıları, ne haberleşmeleri, ne komutanları. Düşman bir tane sağlam müfrezeyle bunların hakkından gelebilir! Şu an için devrimci kalabalıklar, doğru, sokakta her türlü metodik harekâtı engelliyorlar. Ama gece gelince, işçiler evlerine dönecek, kentliler yatışacak, şehir boşalacak. Eğer Habalov güçlü bir müfrezenin yardımıyla vurursa duruma hâkim olabilir. Bu fikir devrimin her aşamasında değişik varyantlarla kendini gösterir. "Bana sağlam bir alay verin" derler birçok kez kahraman albaylar çevrelerine, "beş saniyede bu çöplüğü temizliyeyim." Çoğu subay, göreceğimiz gibi, bu maceraya sürüklenmiştir. Ama hepsi de sonunda Habalov'un açıklamasını tekrar etmek zorunda kalmıştır: "Müfreze yiğit bir subayın komutasında yola çıktı, ama... sonuç yok..."

Nasıl bir sonuç çıkabilirdi ki? En sarsılmaz müfrezeler polisler, jandarmalar ve kısmen de kimi alaylardaki astsubay öğrencilerden oluşuyordu. Ne var ki bu birlikler, tıpkı sekiz ay sonra Ekim'de Aziz Georgiy (Georgiyevskiy) Taburu ve Harp Okulu öğrencilerinin başına geldiği gibi, kitlelerin gerçek devrimci patlamaları karşısında acınacak duruma düştüler. Monarşi, kurtuluşu için, tümüyle hazır durumda ve iki milyonluk bir şehirle uzun ve ümitsiz bir düelloya girebilecek bir silahlı gücü nereden bulabilirdi? Devrim korkunç derecede kaotik olduğundan atıp tutmasını seven ordu komutanlarına savunmasız gibi görünür: her yerde amaçsız hareketler, karşıt akımlar, bir insan anaforu, şaşkın ve aniden sağırlaşmış yüzler, rüzgârda uçuşan kaputlar, el kol hareketleri yapan öğrenciler, tüfeği olmayan askerler, askeri olmayan tüfekler, havaya ateş eden çocuklar, binlerce sesin uğultusu, kapıp koyvermiş söylentiler, yersiz kaygılar, aldatıcı sevinçler vardır; sanki bu kalabalığa bir kılıç gösterildiğinde arkasına bakmadan kaçacak sanılır. Ama bu çok kaba bir göz yanılsamasıdır. Görünürde bir kaostur sadece. Aşağıda kitlelerin yeni eksenler üzerinde karşı konamaz bir billûrlaşması yaşanmaktadır. Bu kalabalık kitle henüz yeterince ne istediğini bilmiyordur, ama ne istemediğini korkunç bir öfkeyle kusuyordur. Arkalarında tamiri mümkün olmayan bir tarihsel çöküntü bırakmışlardır. Artık geriye dönüş yoktur. Eğer biri çıkıp onları dağıtsa da, bir saat sonra yeniden toplanacaklardır ve bu yeni kabaran dalga eskisinden daha dehşetli ve kanlı olacaktır. O Şubat günlerinden sonra, Petrograd'ın havası öylesine kızışmıştı ki, bu kaynayan ocağa düşen, yaklaşan ya da hattâ alevlerini nefesinde hisseden her düşman birlik dönüşüme uğramış, güvenini kaybetmiş, felçleşmiş ve tek kurşun atmadan galibin insafına teslim olmuştur. Çarın emriyle Aziz Georgiy atlı taburuyla birlikte cepheden gelen General İvanov'un ertesi günü farkına vardığı şey buydu. Beş ay sonra aynı akıbet General Kornilov'un başına geldi. Sekiz ay sonra da Kerenskiy'in.

Sokakta, önceki günler boyunca, Kazaklar çok uzlaşmacı görünmüşlerdi. Bu yüzden ikna için en çok onların üzerine gidilmişti. Ama gerçek bir ayaklanmaya gidildiğinde, atlılar bir kez daha muhafazakârlık ününü doğruladı ve piyadelerin

gerisinde kaldı. 27'sinde beklemeye yatmış vaziyette hâlâ tarafsızlık görünümünü koruyordu. Habalov artık ona güvenmese de, devrim ondan hâlâ çekiniyordu.

Kışlık Saray'ın ve grandüklerin rezidanslarının karşısında, Neva nehrinin yaladığı bir adacık üzerine kurulu Petropavlovsk Kalesinin durumu bir bilmeceydi. Surlarının arkasında garnizon dış etkilere karşı çok korunaklı küçük bir dünya oluşturuyordu ya da öyle gözüküyordu. Her gün öğle vaktini haber veren antika bir topun dışında kalede sürekli bir top birliği bulunmuyordu. Ama bugün surlara namluları köprüye bakan sahra topları yerleştirilmişti. Hazırlıklar neyeydi? Tavriçeskiy Sarayı'ndaki kurmaylar tüm gece Petropavlovsk karşısında hangi tutumun takınılacağına kafa patlatmıştı ve kaledeki insanlar da devrimin onlar hakkında ne düşündüğünü merak edip duruyorlardı. Gündüz bilmece çözülecekti: "Subaylara dokunulmamak kaydıyla" kale Tavriçeskiy Sarayı'na teslim oluyordu. Olayların aslında pek de zor olmayan gidişatını açık seçen gören garnizon subayları kaçınılmaz hadiselerin önüne geçmişlerdi.

27'si akşamına doğru askerler, işçiler, öğrenciler, sıradan insanlar Tavriçeskiy Sarayı'na aktılar. Orada her şeyi bilen insanlar bulmayı, bilgi ve komut almayı ümit ediyorlardı. Saraya çeşitli yerlerden toplanmış kucak dolusu silahlar sokuluyor ve cephaneliğe çevrilen bir salona dolduruluyordu. Gece olunca bu salonlarda devrimci kurmaylar çalışmaya koyuluyorlardı. Garların korunması için birlikler ve herhangi bir tehditin beklenebileceği her yöne devriyeler gönderiliyordu. Düzensiz bir şekilde de olsa, askerler hiç tartışmadan yeni iktidarın emirlerini hevesle yerine getiriyorlardı. Yalnızca her seferinde yazılı bir emir istiyorlardı: bu girişim muhtemelen alaylardaki mevcut komuta ve askerî yazıcı karmaşasının sürmesinden ileri geliyordu. Ama hakları vardı: hiç gecikmeden bu kaosa bir düzen getirmek gerekiyordu. Ne devrimci askerî kurmayın ne de yeni kurulan Sovyet'in henüz kendi mühürleri yoktu. Devrimin kendi bürokrasisini yaratması gerekiyordu. Heyhat! Kısa bir süre sonra fazlasıyla yaratıldı.

Devrim düşmanın peşine düştü. Şehirde liberallerin sitemle "keyfî" diye adlandırdıkları tutuklamalar oldu. Ama bütün devrimler keyfîdir. Tavriçeskiy Sarayı'na sürüsüne bereket tutuklu getiriliyordu: Devlet Konseyi başkanı, bakanlar, kent polisleri, Ohrana ajanları, bir "Almansever" kontes, jandarma subayları, vs. Protopopov gibi kimi kodamanlar kendiliklerinden geldiler: böylesi daha güvenliydi. Serbest bırakılan bir kontes daha sonra şöyle yazacaktır: "Daha dün mutlakıyetçiliğin şerefine söylenen marşlarla inleyen bu salonun duvarları o gün iç çekmeler ve hıçkırıklardan başka bir şey duymadı. Gücü tükenen tutuklu bir general en yakın sandalyeye oturdu. Birçok Duma üyesi nazikçe bana bir fincan çay ikram ettiler. Ruhunun derinliklerine kadar sarsılmış olan general bana 'Kontes, koca bir ülkenin yıkılmasına şahit oluyoruz' dedi."

Bununla birlikte, hiç de yıkılmanın eşiğinde olmayan bu koca ülke mağlupların önünden rap rap adımlarla, tüfek kabzalarıyla yeri döverek, sloganlarıyla

göğü inleterek ve ayaklarının ucunda yükselerek geçiyordu. Devrimlerin ayırıcı özelliği kentli davranışlarının yokluğudur. Bunun sebebi belki de yönetici sınıfların zamanında halka adabı muaşeret öğretmemeleridir.

Tavriçeskiy Sarayı geçici olarak G.K., hükûmet merkezi, cephanelik, henüz kanlı ve terli yüzünü yıkamamış olan devrimin tutukevi hâline gelmişti. Bu kargaşa içinde kimi uyanık düşmanların içeri sızdığı da oluyordu. Şansa, bir jandarma albayı kılık değiştirmiş hâlde bir köşede tarihe hizmet etmek için, divanı harbe bilgi aktarmak için notlar alırken enseleniyordu. Askerler ve işçiler onu hemen oracıkta kurşuna dizmek istiyorlardı. Ama "genelkurmay"dan insanlar müdahale ediyor ve jandarmayı kalabalıktan kaçırıyorlardı. O sırada devrim henüz babacandır, herkese güvenir, merhamet doludur. Ancak bir dizi ihanet, aldatma ve kanlı tecrübeden sonra amansız yüzünü gösterecektir.

Muzaffer devrimin ilk gecesi telâşlıdır. Garların ve diğer kimi noktaların korunması için göreve gönderilen, büyük kısmı itibariyle kişisel ilişkilerinin raslantı eseri buralara sürüklediği aydınlardan, maceracılardan ve devrime şapka çıkaranlardan (asıl işçi kökenli astsubaylar bu görevler için ne kadar faydalı olurlardı!) oluşan kendinden menkul komiserler sinirlenmeye başlar, her yerde düşman görür, askerleri huylandırır ve telefonla her dakika Tavriçeskiy Sarayı'ndan destek birliği isterler. Tavriçeskiy Sarayı'ndaki karargâhta da heyecan doruk noktasındadır, telefonlar edilir, çoğu zaman yerine varmıyan destek birlikleri yola çıkarılır. O gece Tavriçeskiy Sarayı'ndaki "genelkurmay" içinde yer alanlardan biri şu ifadede bulunmuştur: "Emir alanlar bunları yerine getirmiyor; iş yapanlar bunu her hangi bir emir almadan yapıyorlardı..."

İşçi mahalleleri emir almadan hareket edenler arasındaydı. Fabrika çalışanlarını harekete geçiren, karakolları ele geçiren, alayları ayaklandıran ve karşı-devrimin sığınaklarını yıkan devrimin önderleri Tavriçeskiy Sarayı'na, karargâha, yönetim merkezine gitmek için acele etmiyor; tersine, alay ve horgörüyle kafalarını o yöne doğru sallıyorlardı: köftehorlar daha şimdiden kendilerinin öldürmedikleri, hattâ henüz ölmeyen ayının derisini bölüşmek için üşüşmüşler. Diğer sol partileri izleyen işçilerin yanısıra Bolşevik işçiler de günlerini sokakta ve geceleri ilçe "karagâhları"nda geçiriyorlar, kışlalarla irtibatı koruyorlar, yarını hazırlıyorlardı. Zaferin ilk gecesinde de son beş gün boyunca yürüttükleri çalışmayı sürdürdüler ve geliştirdiler. Başlangıç aşamasındaki her devrimde olduğu gibi, bunlar devrimin henüz çok kırılgan olan embriyon hâlindeki iskeletini oluşturuyorlardı.

Okuyucunun daha önceden Anayasacı-Demokrat (Kadet) merkezin üyesi sıfatıyla tanıdığı ve o sırada çarlık ordusunun genelkurmayında pusuya yatmış bir kanun kaçağı durumundaki Nabokov 27'sinde hiçbir şey olmamış gibi her zamanki görev yerine gelmiş ve öğleden sonra üçe kadar çalışmıştı. Geceleyin, Morskaya caddesinde silah sesleri duyulmuş —Nabokov dairesinde ku-

lak kabartmıştı—, zırhlı araçlar hızla geçmiş, askerler ve denizciler duvarları yalayarak koşuşmuşlardı... Saygıdeğer liberalimiz pencere aralığından olan biteni izlemişti. "Telefonlar henüz çalışıyordu ve gündüz olan biten, hatırladığım kadarıyla, dostlarım tarafından bana haber verilmişti. Her zamanki saatte yatağa girdik." Bu adam genel sekreter sıfatıyla bir süre sonra geçici devrimci hükûmetin (!) esinleyicilerinden biri olacaktı. Ertesi gün sokakta tanımadığı bir beyefendi, belki bir büro memuru belki bir okul hocası şapkasını çıkartarak yaklaşmış ve şöyle demişti: "Halk için yaptıklarınıza müteşekkiriz." Alçak gönüllü bir gururla bunu anlatan Nabokov'un bizzat kendisiydi.

BÖLÜM VIII

Şubat Ayaklanmasını Kim Yönetti?

Devrimin incittiği sınıflara mensup avukat ve gazeteciler, bilâhare, Şubat Devrimi'nin aslında askerlerin ayaklanmasıyla desteklenen bir kadınlar isyanından başka bir şey olmadığını kanıtlamak için az mürekkep harcamadılar. Bazıları devrimi bize bu şekilde sundular. XVI. Louis de, zamanında, Bastille'in alınmasını bir başkaldırı hadisesi olarak tasavvur etmeye yeltenmişti ve kendisine saygılı bir şekilde bunun bir devrim olduğu izah edilmişti. Bir devrimde kaybetmiş olanlar nadiren onun gerçek adını anmaya eğilimlidirler, çünkü o, çılgına dönmüş gericilerin tüm çabalarına rağmen, insanlığın tarihsel hafızasında eski zincirler ve önyargıların aşılmasının bir taçlanmasına bürünür. Bütün zamanlarda, ayrıcalıklılar ve uşakları kendilerini tepelemiş olan devrimi, istisnasız biçimde, daha önceki devrimlerden farklı bir şey gibi, bir ayaklanma, bir karışıklık, ya da bir halk isyanı gibi sunmaya çalışmışlardır. Ölmeyip de yaşamaya devam eden sınıfların hayal güçleri hiç te kuvvetli değildir.

27 Şubattan hemen sonra, Rus devrimi ile Rus burjuvazisinin yüksek kesimlerinin, bildiğimiz gibi, gıptayla baktıkları Jön Türklerin askerî darbesi arasında benzerlikler kurulmaya çalışıldı. Bununla birlikte, kurulan bu yakınlık o denli az inandırıcıydı ki bir burjuva gazetesinde ciddî biçimde çürütüldü. Gençliğinde Marx'ın okulundan geçmiş ve Rusya'nın bir tür Sombart'ı olan iktisatçı Tugan-Baranovskiy 10 Martta *Birjevie Vedomosti*'de şöyle yazmıştı:

"Türk devrimi ordunun ileri gelenleri tarafından hazırlanan ve gerçekleştirilen muzaffer bir ayaklanmadan ibaretti. Askerler subaylarının emirlerinin uysal uygulayıcılarından öteye geçemiyorlardı. Buna karşılık, 27 Şubatta Rusya'da tahtı deviren Muhafız Ordusu alaylarının askerleri başlarında subayları olmaksızın hareket ettiler... Ayaklanmayı başlatan ordu değil, işçilerdi. İmparatorluk Duma'sına giden subaylar değil, askerler oldu. Askerler işçileri subaylarının buyruklarını uysal biçimde yerine getirmek için değil, kendilerini emekçi sınıf olarak işçilere kan bağıyla bağlı hissetiklerinden dolayı desteklediler. Köylüler ve işçiler Rus devriminin iki toplumsal sınıfını oluştururlar."

Bu cümlelerde düzeltilecek veya tamamlanacak hiçbir şey yok. Devrimin daha sonraki gelişimi bunların önemini yeterince doğruladı ve güçlendirdi.

Şubatın son günü Petrograd'da zaferi izleyen ilk gündü: coşku, kucaklaşma, sevinç gözyaşları, uzun uzun dertleşmelerle dolu, ama aynı zamanda düşmana son darbelerin de indirildiği gün. Sokaklarda hâlâ silahlar patlıyordu. Henüz halkın zaferinden habersiz olan Protopopov'un *firavunlar*'ının çatıların üstünden ateş açtıkları anlatılıyordu. Aşağıdan da çarlığın silahlı hayaletlerinin gezindiği düşünülen çatı katlarına, tavan aralarına ve çan kulelerine ateş ediliyordu. Öğleden sonra saat dörde doğru, bir zamanlar devlet iktidarı diye geçinen şeyin son savunucularının saklandıkları Amirallik işgal edildi. Devrimci örgütler ve kendi kendini yetkili atamış gruplar kentte tutuklamalara girişmişlerdi. Schlusselburg kalesinden bozma hapisane direnişle karşılaşılmadan teslim alındı. Başkent ve çevresinde her an yeni yeni alaylar devrime bağlılıklarını bildiriyorlardı.

Moskova'da rejimin yıkılması Petrograd ayaklanmasının bir yankısı şeklinde oldu. Daha cansız bir şekilde ifade edilse de işçiler ve askerlerdeki efkârı umumiye aynıydı. Burjuvazinin tavrı biraz daha soldaydı. Devrimci örgütlerin zayıflığı Petrograd'a nazaran daha barizdi. Neva'da olaylar başladığında, Moskova'daki radikal intelligentsiya aralarında toplantı yapıp ne yapılacağını tartıştı ama bir sonuca varamadı. Ancak 27 Şubatta Moskova fabrikalarında grevler ve ardından gösteriler patlak verdi. Subaylar kışlalarda askerlere ayaktakımının sokaklarda kargaşalık çıkarttığını ve onları bastırmaları gerektiğini söylüyordu. Er Şişilin "ama artık bizimkiler 'ayaktakımı' sözcüğüne tümüyle karşıt bir anlam yüklüyorlardı!" diye anlatır. Öğleden sonra ikiye doğru, farklı alaylardan bir sürü asker devrime katılmak amacıyla Kent Duma'sının önünde toplandı. Ertesi gün, grevler genişledi. Kitleler bayraklarıyla Duma'ya doğru ilerliyorlardı. Otomobil bölüğünde asker olan eski Bolşevik, ziraatçi, yüce gönüllü ve yiğit Muralov telsiz istasyonu ve diğer yerleri işgal eden sağlam ve disiplinli ilk asker müfrezesini Duma'ya götürdü. Bundan sekiz ay sonra Muralov Moskova askerî bölgesinin komutanı olacaktı.

Hapishane kapıları açıldı. Aynı Muralov salıverilen bir kamyon dolusu siyasal hükümlüyle birlikte çıkageldi. Şapka selâmı veren bir polis komiser yardımcısı devrimciden Yahudilerin de serbest bırakılıp bırakılmayacağını soruyordu. Tutukevinden daha yeni çıkmış ve üzerinde hâlâ hapishane gömleği bulunan Dzerjinski bir sovyetin kurulma aşamasında olduğu Duma binasında konuşma yaptı. Topçu Dorofeyev daha ileride Siu şekerleme fabrikası işçilerinin 1 Martta nasıl bayraklarıyla topçu tugayının kışlalarına gelip askerlerle sarmaş dolaş olduklarını ve nasıl sevinçten kendilerini tutamayıp ağlaştıklarını anlatacaktı. Kentte kimi silah sesleri duyuluyordu, ama genelde silahlı çatışmalar meydana gelmedi ve zayiat verilmedi. Moskova adına Petrograd savaşıyordu.

Birçok taşra kentinde, hareket 1 Martta, artık Moskova'da devrim tamamlanmışken başladı. Tver'de iş bırakan işçiler kışlalar önünde nümayiş yapmaya gittiler ve askerlerle içiçe kent sokaklarında yürüdüler. O sıralarda henüz Enternasyonal yerine Marseyyez söyleniyordu. Nijniy Novgorod'da binlerce insan, çoğu kentte "Tavriçeskiy Sarayı" yerine geçen belediye binası önünde toplandı. Belediye başkanının söylevinden sonra, işçiler kızıl bayraklarını sallayarak siyasal tutukluları salıvermeye gittiler. Garnizonu oluşturan yirmi bir birlikten on sekizi akşam olmadan kendiliklerinden gelip devrime katıldılar. Samara ve Saratov'da mitingler oldu ve işçi vekilleri sovyetleri kuruldu. Harkov'da, tren garında hadiselerden haberdar edilen polis şefi heyecanı doruktaki kalabalığın karşısında arabasının üzerine çıkarak kasketini çıkardı ve ciğerlerini şişirerek kükredi: "Yaşasın devrim! Hurra!" Yekaterinoslav haberi Harkov'dan aldı. Gösterinin başını, imparatorluk bayramlarında adetten olan resmi geçitlerdeki kurallara uygun biçimde kılıcının kabzasını avucuyla sıkıca kavramış vaziyette yürüyen polis şefinin yardımcısı çekiyordu. Monarşinin artık bir daha doğrulamayacağı açıkça belli olunca, tüm kamu binalarındaki çar portreleri temkinli bir şekilde kaldırılarak ambarlara konuldu. Henüz devrimle ilgili şakalar yapma zevklerini kaybetmemiş olan liberal çevrelerde bu türden gerçek ya da uyduruk sürüsüyle fıkra tedavül ediyordu. İşçiler ve garnizon askerleriyse olayları bambaşka bir şekilde yaşıyorlardı.

Birçok diğer vilâyette (Pskov, Oryol, Rıbinsk, Penza, Kazan, Tsaritsın, vb.) olayların nasıl cereyan ettiğine gelince, 2 Mart tarihli kronik şunu kaydediyor: "İktidarın devrildiği anlaşıldı ve halk devrime katıldı." Kısa ve özlü bu bildiri olup biteni tam olarak yansıtmaktaydı.

Köylere devrim haberleri komşu kentlerden, kısmen otoritelerden, ama aslen pazarlar, işçiler ve izine ayrılan askerler üzerinden ulaşıyordu. Köyler hadiseyi kentlere göre daha yavaş ve daha coşkusuz, ama yine de olumlu karşıladı. Köyler devrimi savaşla ve toprak sorunuyla ilişkili görüyordu.

Petrograd'ın devrimi tek başına gerçekleştirdiğini söylemek abartı olmayacaktır. Ülkenin geri kalanının yaptığı sadece ona katılmaktı. Sadece Petrograd'da çatışma oldu. Tüm ülkede, eski rejimi savunmak için silah kuşanan hiçbir halk grubu, parti, kurum veya askerî birlik çıkmadı. Bu da, gericilerin Muhafız süvari alayı Petrograd'da olsaydı, ya da İvanov cepheden güvenilir bir tugay getirmeyi başarsaydı, monarşinin akıbeti başka türlü olurdu gibisinden gecikmiş akıl yürütmelerinin ne denli temelsiz olduğunu gösteriyor. Ne cephede, ne de cephe gerisinde II. Nikolay için savaşmaya hazır bir tugay veya alay bulunuyordu.

İktidarın devrilmesi ülke nüfusunun yaklaşık yetmiş beşte birini oluşturan bir kentin inisyatifi ve gücüyle gerçekleştirilmişti. İsterseniz şöyle de diyebiliriz: demokratik eylemlerin en büyüğü demokratik olmayan bir biçimde gerçekleşti. Ülke bütünüyle bir oldubittiyle karşı karşıya kaldı. Perspektifte bir

Kurucu Meclis oluşturulması yatıyorduysa bile, bu hiçbir şey değiştirmiyordu, zira bir ulusal temsil kurumunun toplanmasının gerektirdiği süreyi ve bunun koşullarını belirleyen Petrograd'daki muzaffer ayaklanmanın yarattığı organlardı. Bu durum hem genelde hem de özel olarak devrimci dönemlerde demokratik biçimlerin işlevi sorununa ışık tutar. Hukukun "halk iradesi" fetişizmine devrimler ağır bir darbe indirmişlerdir; ne denli derinlere kök salmışlarsa, ne denli yiğitliklerle bezenmişlerse ve ne denli demokratiklerse bu darbeler de o kadar yerini bulmuştur.

Özellikle Büyük Fransız Devrimi konusunda sık sık monarşinin aşırı merkezîleşmesinin bilâhare devrimin başkentine tüm ülke adına düşünme ve hareket etme imkânı sağladığı söylenmiştir. Bu yüzeysel bir izahtır. Devrim merkezîleşme eğilimleri gösterse de, devrilen monarşiyi taklit ederek değil, yeni bir toplumun kaçınılmaz olarak *kendine özgülükle* uyumlu olmayan ihtiyaçları uyarınca hareket eder. Bir devrimde bir başkent bu denli egemen bir rol oynuyorsa ve kimi anlarda da ulusun iradesini tümüyle kendinde yoğunlaştırıyorsa, bunun sebebi yeni toplumun temel eğilimlerini en canlı biçimde ifade edebilmesinde ve onları en uç noktasına dek götürebilmesinde yatar. Taşra başkentin adımlarını kendi niyetlerinin eyleme dönüşmüş şekli olarak görür. Merkezlerin gösterdikleri inisyatif demokrasiye bir el uzatma değil, demokrasinin dinamik biçimde gerçekleştirilmesidir. Bununla beraber, büyük devrimlerde, bu dinamiğin ritmi biçimsel ve temsilî demokrasinin ritmine hiçbir zaman tekabül etmez. Taşra merkezin eylemlerini izler, ama gecikmeyle. Bir devrimde hadiselerin karakteristik biçimde hızlı gelişmesi sebebiyle demokrasi yöntemleriyle çözülemeyen çok ağır devrimci parlamentarizm krizleri yaşanır. Tüm gerçek devrimlerde, ulusal temsil, başlıca yuvası başkent olan devrimci dinamiğe toslayarak kaçınılmaz biçimde kafasını kırar. XVII. yüzyılda İngiltere'de, XVIII. yüzyılda Fransa'da, XX. yüzyılda Rusya'da olan budur. Başkentin önemini belirleyen şey bürokratik merkeziyetçiliğin gelenekleri değil, öncüsü doğal olarak metropolde temerküz etmiş olan önder devrimci sınıfın konumudur. Bu hem burjuvazi, hem de proletarya için böyledir.

Şubat Devrimi'nin zaferi artık sağlamlaşınca kurbanların sayılmasına geçildi. Petrograd'da bin dört yüz kırk üç ölü ya da yaralı sayıldı; bu sayının, altmışı subay olmak üzere, sekiz yüz altmış dokuzu asker kökenliydi. Büyük Savaş'taki her hangi bir çarpışmada verilen zayiat rakamlarıyla mukayese edildiğinde bu rakamların bir önemi yoktur. Liberal basın Şubat Devriminin kanlı olmadığını ilân etmiştir. Yurtsever partiler arasında sevgi gösterilerinin ve karşılıklı ateşkesin yaşandığı o günlerde hiç kimse çıkıp da gerçeği ortaya koyma zahmetine kalkışmıyordu. Bu bir muzaffer ayaklanma da olsa, her zaman kazananın yanındaki Albert Thomas devrimin "güneş ve neşe saçan, kan dökmekten bağışık" bir olay olduğunu yazmıştı! Herhâlde devrimin Paris Borsa'sının emrinde kalacağını umuyordu. Doğru, barutu icat eden Albert Thomas

değildi ki. 27 Haziran 1789'da Mirabeau da çığlık çığlığa şöyle dememiş miydi: "Bu büyük devrimin tek bir adam öldürmeden, tek bir gözyaşı döktürmeden tamamlanması ne mutluluk!... Tarih bize hep vahşi hayvanların zalimliklerini anlatmıştır... İnsanlık tarihi daha yeni başlıyor." Üçüncü zümre Millî Mecliste toplandığında Albert Thomas'ın ataları şöyle yazmışlardı: "Devrim bitti, tek bir damla kan akmadı." Gerçekten de bu dönemde tek bir damla kan akmadığını teslim etmeliyiz. Şubat günlerinde böyle olmadı. Bununla birlikte, liberal burjuvaların olayları sanki iktidar kendiliğinden bunların kucaklarına düşmüş gibi gösterme ihtiyaçlarına cevap verdiğinden, kansız devrim masalı inatla sürdürüldü.

Şubat Devrimi kan akıtmaktan bağışık olmamakla birlikte, gerek ayaklanma sırasında gerekse onu izleyen ilk dönemdeki kurban sayısının azlığı karşısında şaşırmak mümkün değil. Aslında bütün olup biten Rus halk kitlelerinin yüzyıllardan bu yana maruz kaldıkları baskı, işkence ve aşağılamadan, o utanç verici muameleden sonraki bir hesaplaşma hadisesiydi! Şurada, burada, kimi denizciler ve askerler o korkunç cellâtlarıyla, subaylarla hesaplarını görmüşlerdi. Bununla birlikte, bu misilleme eylemleri başlangıçta, daha dün kendilerine karşı girişilen o kanlı saldırılara kıyasla çok az sayıdaydı. Kitleler bu merhametlerinden çok sonraları, yönetici sınıfların her yerde yeniden egemenlik kurmaya ve tıpkı kendi üretmedikleri ürünleri mülklerine geçirdikleri gibi, kendilerinin yapmadıkları devrimi de istismar etmeye çalıştıklarını gördükleri zaman sıyrıldılar.

Tugan-Baranovskiy Şubat Devrimi'nin işçilerin ve askerlerce temsil edilen köylülerin eseri olduğunu söylemekte haklıdır. Bununla birlikte, şu soruya da cevap verilmelidir: ayaklanmayı kim yönetti? İşçileri ayağa kim kaldırdı? Askerleri sokağa kim döktü? Zaferden sonra, bu sorular partiler arasında bir mücadele konusu oldu. En basit cevap şu genel formülle ifade ediliyordu: devrimi kimse sürüklemedi, o kendi yolu kendi buldu. "Kendiliğinden hareket eden güçler" teorisi yalnızca, daha dün sesini çıkartmadan yönetmiş, yargılamış, suçlamış, savunmuş, pazarlık yapmış veya komuta etmiş ve bugün de devrimle uzlaşmakta acele eden tüm o bayların değil, devrim sırasında mışıl mışıl uyumuş olduklarından, bu işte diğerlerinden farklı davranmadıklarını sanma budalalığını gösteren sayısız profesyonel politikacı ve eski devrimcinin de en çok işine gelendi.

Rusya'daki Karışıklıkların Tarihi adlı ilginç kitabında Beyaz Ordunun eski başkomutanı General Denikin 27 Şubatı şöyle anlatır: "O kader gününde hiçbir önder yoktu; yalnızca zincirlerinden kopmuş unsurlar vardı. Olayların doludizgin akışında ne bir hedef, ne bir plan, ne de bir slogan ayırdedilebilirdi." Çok bilmiş tarihçimiz Milyukov da uluorta yazı karalamaya pek meraklı generalden daha derinlere inmez. Ayaklanma gelip çatana dek liberal önderimiz her türlü devrim fikrini Alman Genelkurmayıyla bağlantılı sayıyordu. Ama

liberalleri iktidara taşıyan ayaklanmadan sonra durum tersine döndü. Artık Milyukov'un görevi devrimi Hohenzollern'lerin girişimine bağlayarak gözden düşürmek değil, aksine devrimcilere girişimin şerefini reva görmemekti.

Liberaller tamamen ayaklanmanın kendiliğinden ve gayri-şahsî bir şekilde gerçekleştiği teorisini benimsediler. Milyukov bir ara G.K.'da hükûmet komiseri olarak da çalışan yarı-liberal, yarı-sosyalist üniversite doçenti Stankeviç'i sempatiyle anar. "Kitle bilinçsizce, bir iç çağrıya uyarak, kendiliğinden harekete geçti..." diye yazıyordu Stankeviç Şubat günleri konusunda. "Askerler hangi sloganla yola çıkmışlardı? Petrograd'ı kuşattıklarında, Adalet Sarayı'nı ateşe verdiklerinde onları kim sürüklemişti? Ne bir siyasal fikir, ne bir devrimci slogan, ne bir komplo, ne bir isyan, ama geride hiçbir şey bırakmadan tüm eski rejimi aniden küle döndüren kendiliğinden hareket eden güçlerdi söz konusu olan." Kendiliğinden hareket eden güç burada tam bir mistik havaya bürünüyor.

Aynı Stankeviç çok önemli bir tanıklıktan da bahsediyor: "Ocak sonunda, dar bir arkadaş meclisinde Kerenskiy'e rastladım. Bir halk ayaklanması ihtimali konusunda, herkes kitle hareketinin bir kez başladıktan sonra aşırı sol akımların kucağına düşeceği ve savaşın sürdürülmesi işinde büyük güçlükler çıkartacağı kaygısıyla açıkça aleyhte görüş belirtti." Kerenskiy de özde Kadet taraftarlarından farklı düşünmüyordu. İnisyatif buradan ileri gelemezdi.

Sosyalist-Devrimci partinin temsilcisi Zenzinov "devrim bulutsuz gökten bir yıldırım gibi düştü" der. "Eğri oturalım doğru konuşalım: devrim uzun yıllar boyunca onu işlemiş ve sürekli beklemiş olan biz devrimciler için bile büyük ve mutlu bir sürprizdi."

Menşevikler için de durum bundan daha iyi değildi. Burjuva göçmen çevresine mensup bir gazeteci 24 Şubat'ta geleceğin geçici hükûmetinin bakanı Skobelev'le tramvayda karşılaşmasını şöyle anlatır: "Hareketin önderlerinden biri olan bu sosyal-demokrat bana karışıklıkların durdurulması elzem çapulculuklara vardığını söyledi. Ama bu, bir ay sonra, Skobelev'in devrimi kendisinin ve arkadaşlarının yaptıklarını iddia etmesini engellemedi." Burada renkler açıkça abartılmıştır. Ama özde, Menşevik sosyal-demokratların konumları gerçeğe oldukça yakın çizilmiştir.

Son olarak, daha sonra Sosyalist-Devrimcilerin sol kanadının liderlerinden biri olacak ve bilâhare da Bolşevizme geçecek olan Mstislavskiy Şubat Devrimi hakkında şunları söylemiştir: "Devrim biz parti adamlarını bile İncil'deki çılgın bakireler gibi uykuda yakaladı." Bu adamların bir ölçüde bakirelere benziyor olmalarının bir önemi yok; önemli olan hepsinin uyuyakalması.

Ya Bolşeviklere ne olmuştu? Buna daha önce biraz değinmiştik. O sırada Petrograd'daki gizli Bolşevik örgütlerinin başlıca liderleri üç kişiydi: eski işçiler Şlyapnikov ve Zalutskiy ile eski öğrenci Molotov. Uzunca bir zaman yurtdışında kalmış ve Lenin'le çok yakından bağlantısı olan Şlyapnikov Merkez Komite Bü-

rosunu oluşturan üçlünün siyasal açıdan en olgunu ve en aktifiydi. Bununla birlikte, en iyi bizzat Şlyapnikov'un anılarının gösterdiği gibi bu üçlü hadisler karşısında yönlendirici olabilecek kapasite değildi. Son ana kadar, liderler hadiseleri bir silahlı ayaklanma olarak değil, tıpkı daha öncekiler gibi devrimci bir gösteri şeklinde yorumladılar. Vıborg ilçesi liderlerinden, daha önce adını zikrettiğimiz Kayurov açıkça şunu itiraf etmiştir: "Parti merkezinden hiçbir yön verici ilke gelmiyordu... Petrograd Komitesi hapisteydi ve Merkez Komite temsilcisi yoldaş Şlyapnikov ertesi gün için direktif vermekte zorlanıyordu."

Yeraltı örgütlerinin zayıflığı savaş başındaki güçlü yurtsever kamuoyu önünde hükûmete tümüyle istisnaî avantajlar sağlayan sert polisiye tedbirlerin doğrudan sonucuydu. Tüm örgütlerin, ve bu arada devrimci örgütlerin, toplumsal tabanlarının gerisinde kalma eğilimleri vardır. Gizli Bolşevik örgütleri, 1917 başında, henüz yedikleri silleden toparlanamamış ve dağılmış bir vaziyetteydi. Oysa aynı tarihte, kitlelerde yurtseverlik atmosferi yerini aniden devrimci öfkeye bırakmıştı.

Devrimci önderlik alanındaki durumu daha açık seçik bir şekilde sunabilmek için, en sözü geçen devrimcilerin, sol partilerin önderlerinin yurtdışında göçmenlikte bulunduklarını ve bir kısmının da hapiste veya sürgünde olduklarını hatırlamalıyız. Bir parti eski rejime ne denli tehdit oluşturuyorsa Devrimin başlarında da o denli başsızdı. Narodniklerin Duma'da radikal bir bağımsız olan Kerenskiy'in başını çektiği bir grupları [*Trudoviki*] vardı. Sosyalist-Devrimcilerin resmî liderleri Çernov yurtdışındaydı. Menşeviklerin Duma'da Çheidze ve Skobelev'in liderliğini yaptıkları bir fraksiyonları vardı. Martov yurtdışındaydı. Dan ve Tsereteli sürgündeydi. Sol gruplar —Narodnikler ve Menşevikler— etrafında devrimci bir geçmişe sahip güçlü bir sosyalist entelektüel çevre toplanmıştı. Bu siyasal bir genelkurmay görüntüsü veriyordu, ama ancak zaferden sonra gün yüzüne çıkabildi. Bolşeviklerin Duma'da grupları yoktu: çarlık hükûmetince devrimin örgütlenme merkezi olarak görülen beş işçi milletvekili savaşın ilk aylarında tutuklanmışlardı. Lenin Zinovyev'le birlikte yurtdışında, Kamenev o zamanlar pek tanınmayan Sverdlov, Rıkov, Stalin gibi pratisyen önderlerle birlikte sürgündeydi. Henüz Bolşeviklere katılmamış olan Polonyalı sosyal-demokrat Dzerjinski kodesteydi. Şans eseri dışarıda olan liderlerse, otoriter ve katı bir önderlik altında hareket etme alışkanlığında olduklarından, ne kendilerince ne de başkalarınca devrimci hadiselerde önder rolü oynayabilecek tıynette görülüyorlardı.

Fakat, Bolşevik partisinin dahi asilere sözü dinlenir bir önderlik sunamadığı ortamda, diğer siyasal örgütler ne yapabilirlerdi? Şubat Devrimi'nde asıl rolü kendiliğinden hareket eden güçlerin oynadığı yolundaki genel kanaat böylelikle daha da güçleniyordu. Yine de, bu görüş son derece hatalıdır, ya da en iyi ihtimalde, içi boş bir görüştür.

Başkentteki mücadele bir veya iki saat değil, tam beş gün sürdü. Liderler hareketi bastırmak için çırpınıp durdular. Kitlelerse daha yoğun bir atılımla

cevap verdiler ve ileriye atıldılar. Karşılarında geleneksel yüzü hâlâ, denebilir ki, İmparatorluk Duma'sıyla, Zemstvolar ve Kentler Birliğiyle, Savaş Sanayii Komiteleriyle, Akademileriyle, üniversiteleriyle ve yaygın bir basınıyla güçlü bir iktidarı gizleyen eski devlet vardı. Öte yandan iki güçlü sosyalist parti aşağıdan gelen itkiye yurtsever bir direnişle karşı koyuyordu. Bolşevik partisinde, ayaklanma kendine en yakın örgütü bulmuştu, ama parti başsızdı, kadroları dağılmış, yeraltı hücreleri zayıftı. Yine de, o günlerde kimsenin ummadığı devrim yayılmıştı ve yüksek çevreler hâlâ hareketi baltalayabileceklerine inansalar da, o şiddetli bir itkiyle ve güçlü kabarmalarla zafere koşuyordu.

Bu eşi menendi olmayan sebat ve coşkunun gücü nereden geliyordu? Çileden çıkmaya atıfta bulunmak yeterli değil. Çileden çıkma çok az şeyi açıklıyor. Petrogradlı işçi unsurlar, ham unsurların da karışmasıyla, savaş sırasında çok geri vaziyette olsalar da, içlerinde büyük bir devrimci deneyim taşıyorlardı. Sebat ve coşkularında, önderlik yokluğuna ve yukarıdan gelen direnişlere rağmen, her zaman açıkça ifade edilmeyen, ama hayat tecrübesine ve kendiliğinden bir stratejik hesaba dayalı bir güç değerlendirmesi vardı.

Savaşın arifesinde, devrimci işçi unsurları Bolşeviklerle birlikte yürüyorlar ve kitleleri peşlerinden sürüklüyorlardı. Savaşın başlamasından hemen sonra durum aniden değişti: muhafazakâr ara katmanlar başlarını kaldırdılar ve işçi sınıfının kayda değer bir kesimini peşlerinden sürüklediler. Devrimci unsurlar tecrit edilmiş ve sessizliğe gömülü bir vaziyette kaldılar. Savaş ilerledikçe, durumda önce yavaş, ardından, uğranılan yenilgilerden sonra giderek hızlanan ve daha radikal biçimdeki değişiklikler görülmeye başladı. İşçi sınıfını bütün hâlinde aktif bir rahatsızlık kaplamıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, geniş kesimler itibariyle, bu huzursuzluk hâlâ yurtsever duygularla içiçeydi, ama bunun tüm iç sorunları zafere dek erteleyen varlıklı sınıfların hesaplı ve korkak yurtseverliğiyle hiçbir ortak noktası yoktu. Çünkü özellikle savaş ve savaşın yol açtığı kurbanlar, savaşın dehşeti ve kalleşliği gerek eski gerekse yeni işçi katmanlarını çarlık rejimine karşı fişekliyordu ve bunu da iki kat bir şiddetle yapıyordu. İşçiler şu sonuca varıyorlardı: bu artık böyle devam edemez! Bu kitleleri bütünleştiren genel bir yargıydı ve onlara taarruz için büyük bir güç verdi.

Ordu bünyesine aldığı milyonlarca işçi ve köylüyle aşırı şişmişti. Herkesin orduda bir yakını vardı: bir oğul, bir koca, bir kardeş, bir yakın akraba. Ordu savaştan önceki gibi halktan kopuk bir ortam değildi. Şimdi artık sık sık askerlerle karşılaşılıyordu; cepheye gittiklerinde uğurlanıyor, izinli olarak döndüklerinde hayatları paylaşılıyor, sokakta, tramvayda onlarla gevezelik ediliyor, siperlerden bahsediliyor, hastanelerde ziyaretlerine gidiliyordu. İşçi muhitleri, kışlalar, cephe ve önemli bir oranda da köyler bir tür iletken kaplar hâline geldiler. İşçiler askerin ne hissettiğini ve düşündüğünü biliyorlardı. Aralarında savaş üzerine, zenginleşen insanlar üzerine, generaller üzerine, hükûmet üzerine, Çar ve Çariçe üzerine bitip tükenmek bilmeyen konuşmalar yapılıyordu.

Asker savaş hakkında "Allah kahretsin!" diyordu. İşçi de hükûmetten bahsederken "hepsine lânet olsun!" diye cevap veriyordu. Asker "siz merkezdekiler niye susuyorsunuz?" diye soruyordu. İşçi cevap veriyordu: "Ellerin boşken bir şey yapamazsın. 1905'te pek hayırla anmadığımız ordu engeline çarpmıştık." Biraz düşündükten sonra asker "Ah! Hepimiz birden ayaklanabilsek" der. İşçinin buna cevabı ya "Evet, hep beraber" olur. Bu türden konuşmalar savaştan önce ancak tecrit edilmiş bireyler arasında ve gizli biçimde yapılırdı. Şimdiyse, her yanda, her konuda açıkça konuşuluyordu, en azından işçi muhitlerinde.

Çarlık Ohrana'sı bazen iyi sondajlar yapmayı başarıyordu. Devrimden on beş gün önce, Krestiyaninov takma adlı Peterburglu bir muhbir işçi varoşlarından geçen bir tramvayda şahit olduğu bir konuşmayı rapor etmişti. Bir asker kendi alayından sekiz kişinin geçen sonbahar Nobel fabrikası işçilerinin üzerine ateş açmayı reddedip, polisin üzerine ateş ettiklerinden dolayı kodese gönderildiğini anlatmıştı. Bu konuşma işçi muhitlerinde polis ve muhbirlerin ortalığa çıkmayı sevmedikleri bilindiğinden uluorta yapılmıştı. "Onların hesaplarını göreceğiz" diye tamamlamıştı sözünü asker. Rapor şöyle ediyor: "O zaman bir işçi dedi ki: 'Bunun için örgütlenmek, hepimizin tek bir adam gibi olması gerek.' Asker de şöyle cevapladı: 'Dert edecek bir şey değil bu. Biz nicedir örgütlüyüz... yeterince kan emdiler, cephede adamlar kan ağlıyor, ama burada insanlar ha babam tıkınıyorlar!...' Başka bir hadise olmadı. 10 Şubat 1917. Krestiyaninov." Sanki bir destan gibi değil mi bu Krestiyaninov denilen adamın raporu? "Başka bir hadise olmadı!" Hadiseler birazdan olacaktı: tramvaydaki gevezelik eşikte olduklarının habercisiydi.

Ayaklanmanın kendiliğinden karakteri Mstislavskiy'in verdiği ilginç bir örnekle şöyle resmedilebilir: ayaklanmanın hemen akabinde kurulan "27 Şubat Subaylar Birliği" Volınskiy alayını ilk kimin sokağa indirdiğini bulmak için bir soruşturma yaptığında, bu belirleyici eylemle bağlantılı yedi elebaşıyla ilgili yedi iddiaya ulaştı. Şunu eklemek gerekir ki, inisyatifin bir kısmının gerçekten bir kaç askere ait olması pek muhtemeldir. Ama asıl önderin, adını da kendiyle birlikte götürerek sokak çarpışmalarında ölüp gittiği de oluyordu. Ama bu onun anonim inisyatifinin tarihsel değerini hiç de eksiltmiyordu. Olayın daha da önemli bir başka boyutunu daha anarak kışlanın dışına çıkalım. Liberal çevrelerle legal-sosyalistleri şaşkınlığa uğratan Muhafız Ordusu taburlarının ayaklanması işçiler için hiç de beklenmedik bir şey değildi. Eğer işçiler ayaklanmasaydı, "Volınskiy" alayı da sokaklara dökülmeyecekti. Bir avukatın pencereden görüp, telefonla bir milletvekiline haber verdiği işçilerle Kazakların sokaktaki karşılaşması her iki tarafa da gayri-şahsî sürecin bir parçası gibi göründü: fabrikaların çekirgeleri kışlaların çekirgelerine toslamıştı. Ama işçilerden tarafa göz kırpma cesaretini gösteren Kazak'a bu olay başka türlü görünmüştü. Ve Kazak'ın "göz kırpmasının iyi niyetli olduğuna" hükmeden işçiye de. Orduyla halkın moleküler içiçe geçişi kesintisiz devam ediyordu. İşçi-

ler sürekli olarak ordunun nabzını yokluyor ve kritik anın yaklaştığını hissediyorlardı. Zafere inanan kitlelerin atılımına o dayanılmaz gücü veren de buydu.

Burada, Şubat Devrimi'ne dair gözlemlerinin bilançosunu çıkarmaya çalışan bir yüksek düzeyli görevlinin çarpıcı değerlendirmesini nakletmek zorundayız: "Hareketin kendiliğinden bir şekilde başladığını, askerlerin kendiliklerinden sokağa döküldüklerini söylemek âdettendir. Ben hiçbir şekilde bu görüşü paylaşmıyorum. Ne manaya geliyor kuzum bu "kendiliğinden"?... "Kendiliğinden doğma" toplumbilime değil, doğabilime uygun düşer. Hiçbir ünlü devrimci önder harekete damgasını vurmamış olsa da, hareket gayri-şahsî olmaktan çok anonimdi." Milyukov'un Alman ajanlarından ve Rusya'nın kendiliğindenci güçlerinden dem vuran iddialarından kıyas kabul etmez derecede daha sağlam olan sorunun bu şekilde konuluşu devrim patlak verdiğinde senatör olan eski bir çarlık savcısına aitti. Belki de Zavadskiy'in bir devrimci ayaklanmanın ne yabancı ajanların direktiflerinden ne de şahsiyetlerin işin içinde olmadığı bir doğal süreçten ileri gelemeyeceğini farketmesini sağlıyan onun hukukçu tecrübesiydi.

Aynı yazar devrim sürecinin laboratuvarına kapı deliğinden bir göz atmasına imkân veren iki olaydan bahseder. 24 Şubat cuma günü, henüz yüksek çevrelerde hiç kimsenin çok yakın bir tarihte bir ayaklanma beklemediği bir sırada, senatörün de içinde bulunduğu bir tramvay aniden Liteyniy Prospekt ile komşu bir sokak arasında bir yerde camları şangırdatıp kırarcasına fren yapıp durmuştu. Kondüktör yolcuları aşağıya inmeye davet etmişti. "Buraya kadar." Yolcular protesto etmişler, söylenmişler, ama inmişlerdi. "Kondüktörün sessiz, ama çok kararlı yüzünü hâlâ görür gibiyim: tam bir kurt yüzü." Tramvaylar göz alabildiğine her yerde durmuşlardı. Yüksek düzeyli bir liberal görevliye "kurt yüzlü" görünen bu kararlı kondüktör, içi devlet memuru kaynayan bir aracı savaş zamanında imparatorluk başkenti Peterburg'un bir caddesinde tek başına durdurmayı göze alabilmek için yüksek bir görev bilincine sahip olmalıydı. İşte monarşi trenini aynı terimlerle "buraya kadar" diyerek durduran ve bürokrasiyi jandarma generalleriyle liberal senatörler arasında o aceleyle fark gözetmeksizin yolda bırakanlar da böylesi kondüktörlerdi. Liteyniy Prospekt'teki kondüktör tarihin bilinçli bir aracıydı. Daha önceden eğitilmiş olmalıydı.

Adalet Sarayı yangını sırasında, yukarıda anılan senatörle aynı taifeden liberal bir hukukçu sokakta hukuk bilgileri labotatuarının ve noterlik arşivlerinin yok oluşuna şahit olmaktan duyduğu üzüntüyü ifade etmişti. Orta yaşlı, somurtkan görünüşlü, her hâlinden işçi olduğu belli bir adam homurdanarak şöyle cevap vermişti: "Senin arşivlerin olmadan da evleri ve toprakları paylaşmasını biliriz biz." Doğrusunu söylemek gerekirse, olay gayet edebî bir tarzda cereyan etmişti. Ama kalabalık içinde bu türden orta yaşlı ve pat diye cevabı yapıştırabilecek işçiler az sayıda değildi. Adalet Sarayının yanmasında bir çıkarları yoktu: bu ne işlerine yarayacaktı ki? Yine de bu tür "aşırılıklar"dan ürküp geri çekilecek de değillerdi. Kitleleri yalnızca çarlık polisine karşı değil,

devrimin yangınında yalnızca mülkiyet işlemlerine ait noter belgelerinin yanmasına içerleyen liberal hukukçulara karşı da tüm gerekli fikirlerle besleyerek silahlandırıyorlardı. Bu fabrika ve sokakların anonim ve yılmaz politikacıları gökten düşmemişlerdi; buna eğitilmiş olmalılardı.

Şubatın son günlerindeki olayları kaydeden Ohrana da hareketi "kendiliğinden", yani metodik biçimde tepeden yönetilmeyen bir hareket şeklinde tanımlıyordu; ama hemen ardından şunu ekliyordu: "Proletarya bütünüyle propagandayla işlenmişti." Bu önerme çok doğruydu: devrim karşıtı mücadelenin profesyonelleri serbest bırakılan devrimci hücrelerin içine sızmadan evvel gelişen süreci liberal liderlerden daha iyi kavramışlardı.

Mistik "kendiliğinden güçler" kavramı hiçbir şeyi açıklamaz. Durumu doğru biçimde değerlendirmek ve düşmana karşı ayağa kalkma anını belirlemek için kitlenin, yönetici unsurları itibariyle, tarihsel hadiseler karşısındaki kendi taleplerini ortaya koyması ve bunları değerlendirmek için de kendi kriterlerine sahip olması zorunluydu. Bir başka ifadeyle, genel kitle değil, 1905 Devrimi'nden, Semyonovskiy muhafız alayının ezdiği Aralık 1905'teki Moskova ayaklanmasından geçen Petrograd ve tüm Rusya işçileri kitlesiydi gerekli olan; bu kitlenin içinde 1905 deneyimi üzerine düşünen, Liberal ve Menşeviklerin anayasacı yanılsamalarını eleştiren, devrim perspektiflerini özümleyen, ordu problemini sayısız kez inceleyen, bu çevrede olup biteni yakından gözleyen ve gözlemlerinden devrimci sonuçlar çıkartabilen ve bunları başkalarına da iletebilen işçilerin bulunması gerekiyordu. Son olarak, garnizonun içinde eskiden kazanılmış veya en azından devrimci propagandanın etkisi altına girmiş ileri fikirli askerlerin bulunması gerekiyordu.

Her fabrikada, her şirkette, her askerî bölükte, her kahvede, ordu hastanelerinde, her istasyonda ve hattâ terkedilmiş köylerde moleküler düzeyde bir devrim fikri ilerleme kaydediyordu. Her yerde kendisinden bilgi edinilen ve ağzından çıkacak söz beklenilen yorumcular bulunuyordu. Bunların çoğu işçiydi. Bu sıra başları genellikle kendi başlarına bırakılmışlardı, çeşitli yollardan kendilerine ulaşan devrimci genelleme kırıntılarıyla besleniyorlardı, liberal gazetelerin satır aralarını okuyarak kendilerine gerekli olanı kendi başlarına buluyorlardı. Sınıf içgüdüleri siyasal kriterle incelmişti ve tüm fikirlerini sonuna dek götüremeseler de, düşünceleri yine de aralıksız, inatla, her zaman aynı yönde ilerliyordu. Tecrübe, eleştiri, inisyatif, özveri gibi unsurlar kitlelerin içine yayılıyor ve bilinçli bir süreç olarak devrimci hareketin içsel, ilk bakışta kavranılamayan, ama yine de belirleyici mekanizmasını oluşturuyordu.

Kitlelerde meydana gelen hareketlenme, kibirli liberal politikacılara ve evcilleşmiş sosyalistlere, genelde tıpkı bir karınca yuvası ya da bir arı kovanında cereyan edenler gibi içgüdüsel bir süreç şeklinde görünmüştür. Gerçekteyse, işçi kitlesini delip geçen düşünceler kültürlü sınıfların haşır neşir oldukları küçük fikirlerinden çok daha yaman, sağlam ve bilinçliydi. Dahası, işçi düşün-

cesi daha bilimseldi: yalnızca büyük ölçüde Marksist yöntemlerle döllendiğinden değil, her şeyden önce kısa bir süre sonra devrimci arenaya girecek olan kitlelerin kanlı canlı tecrübelerinden de sürekli beslendiğinden.

Düşüncenin bilimsel niteliği nesnel süreçle mütekabiliyetinden ve bu süreci etkileme ve düzene sokma yeteneğinden belli olur. En ufak ölçüde dahi olsa, Kıyamet'ten esinlenen, Rasputin'in rüyalarına inanılan yönetici çevrelerin zihniyetinde bu yetenek var mıydı? Ya da geri Rusya'nın, kapitalizmin devlerinin kavgasına katılarak, hem savaşı kazanacağını hem de parlamenter bir rejim kuracağını uman liberal fikirlerin bilimsel bakımdan temeli var mıydı? Yoksa doğuştan müflis liberalizme kölece yaltaklanan ve böylece sözüm ona bağımsızlıklarını uzun zamandır göçmüş bir teşbihle gizleyen aydın çevrelerin anlayışları mı bilimseldi? Aslında içinde bulunulan yer hayaletler, hurafeler ve kurgular ülkesindeki tam bir zihinsel uyuşukluk krallığı, yani "kendiliğinden güçler" krallığıydı.

Öyleyse, Şubat Devrimi'nin liberal felsefesini baştan sona revize etme hakkımız yok mu? Tabiî ki var! Evrimin mutlak gereklerine kulağını tıkamış, hiçbir şeyi öngörmeden, hayaletlerin peşine takılmış olan resmî toplum —ayrı katmanları, grupları, partileri ve klikleriyle, yönetici sınıfların oluşturduğu çok katlı bir üstyapı— bayat fikir kırıntılarıyla beslenerek, otomatiğe bağlanmış bir atalet içinde günübirlik yaşarken, işçi kitlelerinde derin ve kendiliğinden gelişen, yalnızca yöneticilere karşı artan bir kinlenme değil, güçsüzlüklerine eleştirel bir bakış, bir deneyim birikimi ve devrimci ayaklanma ve ulaştığı zaferle doğrulanan bir yaratıcı bilinçlenme süreci yaşanıyordu deme hakkımız var.

Yukarıda sorduğumuz "Şubat Devrimi'ni kim yönetti?" sorusuna artık net bir cevap verebiliriz: özellikle Lenin'in parti okulundan yetişmiş, bilinçli ve iyi pişmiş işçiler. Ama bu önderliğin, ayaklanmanın zaferini sağlamaya yeterli olsa da, baştan itibaren, devrimin gidişatını proleter öncünün ellerine verme yeteneğinde olmadığını da eklememiz gerekir.

BÖLÜM IX

Şubat Devrimi'nin Paradoksu

Ayaklanma galip gelmişti. Ama monarşiden çekip aldığı iktidarı kime vermişti? Şimdi Şubat Devrimi'nin baş sorununa geliyoruz: iktidar nasıl ve neden liberal burjuvazinin eline geçti?

23 Şubatta karışıklıklar patlak verdiğinde, Duma çevrelerinde ve burjuva sosyetede buna önem veren çıkmadı. Liberal milletvekilleri ve yurtsever gazeteciler her zaman olduğu gibi salonlarda buluşuyor, birlikte Trieste ve Fiume meselesini tartışıyorlar ve Rusya'nın mutlaka Boğazlar'a ihtiyacı olduğunu yeniden teyit ediyorlardı. Duma'nın kapatılması kararı [*ukaz*] imzalanmış olsa da, bir parlamento komisyonu hâlâ aceleyle iaşe hizmetlerinin belediyeye devri konusunu tartışıp duruyordu. Muhafız Ordusuna bağlı taburların ayaklanmasına on iki saatten daha az bir süre kalmışken *Slavlararası Yardımlaşma Derneği* yıllık raporunu sükûnet içinde görüşüyordu. Bir milletvekili şöyle yazmıştı: "Toplantıdan yayan dönerken genellikle çok canlı olan yolların endişe verici sessizliği ve ıssız görünümü beni irkiltti." Eski yönetici sınıfların çevresini kaygı verici bir boşluk sarmıştı ve bu da gelecekteki mirasçılarının canını sıkıyordu.

26'sına doğru, hem hükûmet hem de liberaller için hareketin ciddî olduğu malum oldu. O gün, bakanlarla kimi Duma üyeleri arasında bir anlaşmaya yönelik görüşmeler yapıldı. Maalesef daha sonraları liberaller bunlar üzerindeki örtüyü hiç kaldırmadılar. Protopopov, sorgudaki ifadesinde, Duma bloku liderlerinin, her zaman olduğu gibi, yine halkın güvenine mazhar yeni bakanların atanmasını talep ettiklerini beyan etmişti: "Bu önlem belki halkı sakinleştirir." Ama 26 Şubat günü, bilindiği gibi, devrimin gelişiminde bir duraklama anı oldu ve hükûmet bir kaç saat için rahat bir nefes aldı. Rodzyanko Golıtsin'e istifasını vermesi için ikna etmeye gittiğinde, başbakan ona masasının üzerindeki dosyada bulunan, Duma'nın kapatılmasına dair henüz üstüne tarih atılmamış, ama Nikolay'ca şimdiden imzalanmış *ukaz*'ı gösterdi. Belgeye tarihi atan Golıtsin oldu. Devrimin tazyiki artarken hükûmet böyle

bir yola girmeye nasıl karar verebilmişti? Bu konuda yönetici bürokrasi uzun zamandır seçimini yapmıştı. "Bizim blokla beraber olmamız ya da olmamamız işçi hareketinin umrunda değil. Bu hareketi başka yollarla da dizginleyebiliriz. Şimdiye dek İçişleri bakanlığı bu işi iyi götürdü." Ağustos 1915'ten beri Goremıkin böyle konuşuyordu. Öte yandan, bürokrasi Duma'nın kapatılmış hâldeyken hiçbir kararlı adım atamayacağını da düşünüyordu. Bu nedenle Ağustos 1915'te huzursuz Duma'nın kapatılması tartışılırken İçişleri bakanı Prens Şçerbatov şöyle demişti: "Vekillerin itaatsizlik yolunu seçmeleri pek ihtimal dahilinde değil. Büyük çoğunluğu korkaktır ve postu deldirmekten korkar." Prens kendini pek kibar terimlerle ifade etmese de, sonuçta doğruyu söylüyordu. Liberal muhalefetle olan mücadelesinde bürokrasi yere sağlam bastığına inanıyordu.

27'si, gündüz, hadiselerin büyümesinden endişeli vekiller olağan bir oturumda buluştular. Çoğunluk kapatılma kararını ilk orada öğrendi. Daha evvelki gün uzlaşma görüşmeleri yapıldığından bu karar hiç beklenmedik bir önlem gibi görünüyordu. Rodzyanko gururla şöyle yazmıştır: "Her şeye rağmen, bu karmakarışık duruma bir çıkar yol bulabilmek ümidiyle Duma kânunun önünde eğildi; ne kapatılma kararına karşı ne de toplantıları sürdürmek amacıyla şiddete başavurmak yönünde bir karar aldı." Vekiller özel bir konferans düzenleyerek toplandılar ve burada güçsüzlüklerini birbirlerine itiraf edip durdular. Ilımlı liberal Şidlovskiy, daha sonraları, biraz da alayla, Kerenskiy'in gelecekteki ortağı Nekrasov adlı bir aşırı-sol Kadet'in "tüm iktidarı popüler bir generale vererek bir askerî diktatörlük kurmayı" önerdiğini hatırlattı. Bu arada, bu özel konferansa katılmamış olan kimi İlerici Blok önderleri durumu kurtarmak için pratik bir yola başvurmaya çalıştılar. Grandük Mihail'den Petrograd'a gelmesini rica ettiler ve burada ona diktatörlük kurmasını, hükûmet üyelerini istifaya zorlamasını ve Çardan telefonla sorumlu bir başbakan "atamasını" istemesini önerdiler. Muhafız Ordusunun ilk alaylarının ayaklandığı saatlerde dahi, liberal burjuvazinin liderleri bir hanedanlık diktatörlüğünün yardımıyla ayaklanmayı ezmek ve devrim aleyhine monarşiyle anlaşmak için son bir çaba harcıyorlardı. Üzgün bir ifadeyle Rodzyanko şu beyanatta bulunuyordu: "Grandükün gösterdiği kararsızlık sonucunda elverişli zamanı elimizden kaçırdık."

Radikal intelligentsiya mensuplarının kendi arzu ettikleri şeye ne kadar kolay inandıklarını en iyi, o dönemde Tavriçeskiy Sarayı'nda belli bir siyasal rol oynamaya başlayan, her hangi bir partiye bağlı olmayan (*bespartiynıy*) sosyalist Suhanov'un tanıklığından görüyoruz. Kapsamlı hatıralarında şöyle yazıyordu Suhanov: "O unutulmaz günün ilk saatlerinde bana siyasal alandaki yeni gelişmelerin neler olduğu bildirilmişti: Duma'yı tatil eden *ukaz* yayınlanmıştı ve Duma bir Geçici Komite seçerek yerinden ayrılmayı reddediyordu." Bunlar Tavriçeskiy Sarayı'ndan hemen hiç çıkmayan ve ileri gelen vekillerle

çene çalmaktan başka bir şey yapmayan biri tarafından yazılmıştır. *Devrimin Tarihi* adlı kitabında Milyukov, Rodzyanko'yu izleyerek, açıkça şöyle demiştir: "Bir dizi sert tartışmadan sonra, vekillerin Petrograd'ı *terketmemelerine* karar verildi, ama geniş kabul gören efsanenin aksine, Duma üyelerinin bir kurumun temsilcileri olarak yerlerinden *ayrılmayı* reddetmelerinden hiç bahsedilmedi." Yerinden ayrılmayı reddetmek, çok geç de olsa, bir inisyatif almak demekti. *Başkenti terketmemek* ise ellerini pisliğe bulaştırmamak ve hadiselerin nereye varacağını bekleyip görmek anlamına geliyordu. Bununla birlikte, Suhanov'un saflığı bazı hafifletici sebeplerden affedilebilir. Duma'nın imparatorluk *ukaz*'ına uymamak yönünde devrimci bir karar aldığı söylentisi aceleyle parlamento muhabirleri tarafından tedavüle sokulmuştu. Genel grev yüzünden bu enformasyon bülteni o sırada tek haber kaynağıydı. Oysa, gün içinde ayaklanma zafer kazandığından, vekiller yapılan bu hatayı düzeltmek için pek aceleci davranmadılar ve böylece soldaki dostlarının hayallerini teşvik etmeye devam ettiler. Ancak yurt dışına göçtükten sonra bu tashihle uğraşacak zamanı buldular. Bu olay tali önemde olmakla birlikte çok manidardır. 27 Şubatta Duma'nın devrimci bir rol oynadığı görüşü, en fazlasından, devrimin hem keyiflendirdiği hem de ürküttüğü, kitlelerin bu işi kendi başlarına sürdürebileceklerine inanamayan ve bir an evvel elit burjuvazi nezdinde bir destek bulmakta acele eden radikal intelligentsiyanın siyasal saflığından doğan bir mitten başka bir şey değildir.

O dönemde Duma çoğunluğuna mensup milletvekillerinin *Hatıralar*'ı içinde ne mutlu ki bu Duma'nın devrimi nasıl karşıladığını bize anlatan hikâyeler gizlidir. Kadet partisinin sağ kanadından Prens Mansıryev'in anlatısına göre, 27'si sabahı toplanan çok sayıdaki milletvekili arasında hiçbir Duma Prezidyumu üyesi, hiçbir parti önderi, İlerici Blok'tan hiçbir ileri gelen bulunmuyordu. Namevcutlar Duma'nın kapatıldığından ve ayaklanmadan haberdardılar ve mümkün olduğunca ortadalarda görünmemek istiyorlardı. Muhtemelen o saatlerde Grandük Mihail'le diktatörlük konusunda görüşmeler yapıyorlardı. "Duma'da genel bir heyecan ve derinlemesine bir sarsıntı hâkimdi" diye yazmıştır Mansıryev. "Hiçbir hararetli konuşma yapılmıyordu; tek duyulan iç çekmeleri ve "görüyorsunuz ya işte" gibisinden kısa cümlecikler ya da kişisel kaygı itiraflarıydı. Herkesten daha fazla oflayıp puflayan çok ılımlı bir milletvekilinin bize sunduğu hikâye işte bu.

Öğleden sonra ikiye doğru, liderler Duma'ya gitmek zorunda kaldıkları sırada prezidyum sekreteri yanlış ama müjdeli bir haber getirdi: "Karışıklıklar yakında bastırılacak, önlemler alındı." Muhtemelen "önlemler"den anlaşılan o sırada diktatörlük konusunda sürdürülen gizli görüşmelerdi. Ama Duma bunalmıştı ve İlerici Blok liderinden kesin bir söz bekliyordu. Ama Milyukov "şu an hiçbir karar alamayız, çünkü öncelikle karışıklıkların ulaştığı boyutu bilmiyoruz, sonra garnizondaki birliklerin, işçilerin ve toplumsal örgütlerin

hangi yanda saf tuttuğu konusunda malumatımız yok. Tüm bunlar konusunda istihbarat toplamak ve ardından durumu incelemek gerekir; şimdilik çok erken" diye konuşuyordu. 27 Şubat günü, öğleden sonra ikide liberaller için henüz "çok erken" idi! "İstihbarat toplamak" elini kire bulaştırmamak ve mücadelenin sonucunu beklemek anlamına geliyordu.

Ama Milyukov konuşmasını bitiremedi, hem zaten konuşmasına bitirmek için de başlamamıştı. Kerenskiy heyecanla salona daldı. Halk ve askerlerden müteşekkil müthiş bir kalabalık, dedi, Tavriçeskiy Sarayı'na doğru yaklaşıyor ve Duma'dan iktidarı kendi eline almasını istiyor!... Radikal vekil güçlü halk kitlelerinin talep ettikleri şeyi çok iyi biliyordu. Gerçekte, Duma'nın —o Duma ki ruhunun derinliklerinde hâlâ ayaklanmanın bastırılmasını ümit ediyordu— iktidarı almasını ilk kez olarak isteyen Kerenskiy'in bizzat kendisiydi. Kerenskiy'in sözleri "genel bir çalkantıya" yol açtı ve herkes "şaşkın şaşkın" bakıştı. Ama o da sözlerini henüz bitirmemişti ki bir Duma mübaşiri koşarak geldi ve lafını böldü: safın başındaki asker müfrezeleri saraya gelmişler, görevliler tarafından içeri sokulmayınca, baş muhafızı ağır biçimde yaralamışlardı. Bir dakika sonra, askerler sarayın içindeydiler.

Daha sonraları söylevlerde ve makalelerde askerlerin Duma'yı selâmlamak ve bağlılıklarını bildirmek için saraya geldikleri söylenmiştir. Ama o an herkes ölümcül bir panik içindeydi. Bütün yedikleri boğazlarına gelmişti. Liderler aralarında fısıldaşıyorlardı. Zaman kazanmak gerekti. Rodzyanko kendisine tavsiye edilen bir Geçici Komite kurma önerisini aceleyle oya sundu. Bir alkış koptu. Ama herkes bir an evvel sıvışmak istiyordu, seçim yapacak zaman yoktu! Diğerlerinden daha az dehşet içinde olmayan Duma başkanı Komite'yi oluşturma görevini Kıdemliler Konseyi'ne havale etmeyi teklif etti. Salonda kalan az sayıdaki vekilden yine bir alkış koptu. Çoğunluk tabanları yağlamıştı. Çar tarafından dağıtılan Duma muzaffer ayaklanmaya ilkin işte böyle tepki gösterdi.

Bu sırada devrim aynı binada, ama daha az dekoratif bir salonda bir başka iktidar organı oluşturuyordu. Devrimci önderlerin burada icat ettikleri bir şey yoktu. 1905 *sovyet* deneyimi işçilerin bilincine adamakıllı kazınmıştı. Hareketin her yükselişinde, savaş zamanında bile, sovyetler oluşturma fikri otomatik olarak yeniden doğuyordu. Bolşevikler ile Menşeviklerde (Sosyalist-Devrimciler bu konuda açık bir görüşe sahip değillerdi) sovyetlerin rolüne dair görüş son derece farklı olsa da, bu örgütlenmenin biçimi konusunda tartışma yoktu. Hapisten henüz salıverilen Savaş Sanayileri Komitesi'ne mensup Menşevikler, Tavriçeskiy Sarayı'nda, aynı sağ kanada mensup sendika ve kooperatif hareketinin aktif temsilcilerinin yanı sıra Menşevik parlamenterler Çheidze ve Skobelev'le de karşılaştılar ve birlikte hemen o yerde İşçi Vekilleri Sovyeti Geçici Yürütme Komitesi'ni kurdular. Komite, gün içinde, temel olarak, kitlelerle bağlantısı kopmuş, ama hâlâ "namları" yürüyen

eski devrimcilerle tamamlandı. Bolşeviklerin de içinde bulunduğu Yürütme Komitesi işçileri acilen vekillerini seçmeye davet etti.

Sovyet'in ilk oturumunun Tavriçeskiy Sarayı'nda aynı günün akşamı yapılması kararlaştırıldı. Gerçekten de akşam saat 9'da oturum açıldı ve fazladan bütün sosyalist partilerden resmî temsilcilerin de bileşimine dahil edilmesiyle oluşturulan Yürütme Komitesi onaylandı. Ama, başkentte zafer kazanmış olan proletaryanın temsilcilerinin bu ilk meclisinin gerçek önemi buradan gelmiyor. Ayaklanan alayların delegeleri oturuma gelip tebriklerini sundular. Bunlar arasında ayaklanmanın etkisiyle şaşkına dönmüş ve hâlâ konuşamayacak durumdaki tümüyle cahil erler de vardı. Ama hiçbir kürsüden dile getirilemeyecek kelimeleri bulup söylüyorladı.

Kendi gücünün, geniş kitlelerin uyanışının, yerine getirilecek onca görevin, başarının gururunun, o günden çok daha parlak olacak bir yarın düşüncesiyle atan kalplerin farkına varan bir devrimin en patetik sahneleriydi bunlar. Devrimin henüz ayinleri yoktu, sokaklar hâlâ dumanlıydı, kitleler henüz yeni şarkı repertuarlarını ezberlememişlerdi. Oturum ilkbaharın su taşkınları gibi düzensizlik içinde geçiyor, Sovyet coşkudan boğuluyordu. Devrim güçlüydü, ama çocuksu bir saflıkla maluldü.

Bu ilk oturumda garnizonla işçileri tek bir İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nde birleştirme kararı verildi. Bu kararı ilk kim önermişti? O gün devrimin kaderini belirlemiş olan işçilerle askerlerin kardeşçe kaynaşmasının bir yansıması olarak, muhtemelen birçok yönden ya da belki de her taraftan gelmişti bu öneri. Bununla beraber, Şlyapnikov'un aktardığına göre, Sosyal-Yurtseverlerin ordunun politikaya girmesine karşı çıktıklarını da belirtmeden geçmek olmaz.

Kurulduğu andan itibaren Sovyet, Yürütme Komitesi aracılığıyla, hükûmet organı olarak hareket etmeye başladı. İaşeyle ve genel olarak asiler ile garnizonun ihtiyaçlarıyla ilgilenmekle yükümlü bir Geçici Komisyon kurdu. Daha önce sözünü ettiğimiz Geçici Devrimci Genelkurmay Heyeti'ni (o günlerde her şey "geçici" idi) oluşturdu. Eski rejimin memurlarının elinden malî kaynakları almak için, Sovyet devrimci muhafız birliklerinin hemen İmparatorluk Merkez Bankasını, Hazineyi, Darphaneyi ve Devlet Değerli Kağıtlar İdaresini işgal etmeleri kararını aldı. Sovyet'in görev ve işlevleri kitlelerin tazyikiyle sürekli olarak artıyordu. Devrim tartışmasız merkezini bulmuştu. Bundan böyle işçiler, askerler ve kısa bir süre sonra da köylüler, gözlerinde tüm umutların temerküz ettiği yer, bizzat devrimin cisimleşmesi olan Sovyet'e başvuracaklardı yalnızca. Ama mülk sahibi sınıfların temsilcileri de, dişlerini gıcırdatarak da olsa, Sovyet'e gelip korunma, direktif ve çatışmaların çözülmesini talep edeceklerdi.

Bununla beraber, daha zaferin ilk saatlerinden itibaren, yeni devrimci iktidar müthiş bir hız ve dayanılmaz bir güçle oluşturulurken, Sovyet'in başında bulunan sosyalistler gerçek bir "patron" arayarak kaygıyla etraflarına bakı-

nıyorlardı. İktidarın burjuvaziye geçmiş olmasını çok doğal bir şey olarak değerlendiriyorlardı. İşte yeni rejimin temel siyasal düğümü burada yatıyordu: bir uçtan ip İşçi ve Asker Sovyeti'nin Yürütme Komitesi'nin toplandığı salona çıkıyordu; diğer uçtan da burjuva partilerin merkezine.

Duma'nın Kıdemliler Konseyi, saat üçe doğru, başkentteki zafer artık belli olmuşken, Çheidze ve Kerenskiy'in ilâvesiyle İlerici Blok partilerine mensup unsurlarca oluşturulan bir "Duma Üyeleri Geçici Komitesi" seçti. Çheidze komiteye girmeyi reddetti. Kerenskiy hıkmık ediyordu. Komitenin ismi ihtiyatlı bir biçimde İmparatorluk Duma'sının resmî bir organı olarak değil, Duma üyeleri konferansının özel bir organı olarak kurulduğunu itiraf ediyordu. İlerici Blok'un liderleri son ana dek tek bir mesele üzerinde kafa yordular: elini kolunu bağlamadan nasıl sorumluluktan kaçılabilir?

Komite'nin görevi titizce seçilmiş muğlak terimlerle ifade edilmişti: "düzenin ve kurumlar ile kişiler arasındaki ilişkilerin yeniden tesisi." Bu bayların yeniden tesis etmeyi düşündükleri düzenin doğası üzerine, ilişki kurmak istedikleri kurumlar üzerine tek bir kelime edilmemişti. Henüz ayıya dokunamıyorlardı... hani olurdu ya, hayvan ölmemiş sadece yaralanmış olabilirdi!... Ancak akşam on bire doğru, 27'sinde, Milyukov'un itiraf ettiği gibi, "devrimci hareket tüm haşmetiyle kendini gösterdi", "Geçici Komite bir adım daha atıp hükûmetin elinden kaçırdığı iktidarı ele almaya karar verdi". Belli belirsiz bir şekilde, Duma Üyeleri Komitesi Duma Komitesi'ne dönüştü: bir iktidar değişikliğinde hukukî görünümü muhafaza etmek için bir hatâ işlemekten daha iyi bir yol yoktur.

Ama Milyukov asıl mesele üzerinde suskun kalır: gün içinde seçilmiş olan Yürütme Komitesi'nin önderleri Geçici Komite'ye çıkıp ısrarla iktidarı ele almasını talep edecek zamanı bulmuşlardır. Bu dostane baskının bir neticesi olacaktı. Milyukov daha sonraları Duma Komitesi'nin kararını, hükûmetin asilerin üzerine güvenilir askerî birlikler göndermeye hazırlandığını ve "başkentin sokaklarında gerçek savaşların başlamasından korkulduğunu" söyleyerek açıklamıştır. Gerçekteyse, hükûmetin elinde tek bir askerî birlik bile yoktu ve artık tümüyle devrilmişti. Rodzyanko daha ileride "eğer Duma iktidarı almayı reddetseydi, isyancı birlikler tarafından nezaret altına alınacak ve tümüyle kılıçtan geçirilecekti ve iktidar da o anda Bolşeviklerin eline geçecekti" diye yazmıştır. Burada tabiî tümüyle saygıdeğer mabeyincinin hayal mahsulü olan saçmasapan bir abartma vardır. Fakat iktidarın kendi eline verilmesini siyasal bir tecavüz olarak gören Duma'nın haleti ruhiyesine de çok iyi tercüman oluyordu.

Böylesi durumlarda çözüm de kolay kolay gelmiyordu. "Şimdi ne olacak?" diye soran Rodzyanko'nun tereddütleri özellikle ayyuka çıkmıştı. "Bu bir başkaldırı mı, değil mi?" Monarşist bir milletvekili, Şulgin, kendi ifadesiyle, Rodzyanko'ya şu cevabı vermişti: "Burada başkaldırı falan yok. Sadık bir te-

baa olarak iktidarı alınız... Bakanlar kaçıp gittilerse, varsın gitsinler, onların yerine geçecek kişiler bulunur... İki çıkış yolu var: ya her şey yoluna girecek, hükümdar yeni bir hükûmet atayacak, ve biz de iktidarı ona vereceğiz. Eğer bu durum gerçekleşmezse, eğer biz iktidarı elde tutamazsak, o zaman iktidar fabrikalarda çapulcuların seçmiş oldukları kişilerin eline geçecek..." Gerici bir centilmenin işçilere yönelik kaba saba laflarına kafayı takmak yersiz: devrim bu bayların nasırlarına bastı. Kısadan hisse şu: eğer monarşi kazanırsa onunla beraber oluruz; devrim kazanırsa onu soyarız.

Tartışmalar uzun sürdü. Oldukça endişeli olan demokrat önderler bir çözüm bekliyorlardı. Sonunda Milyukov Rodzyanko'nun odasından çıktı. Görkemli bir havası vardı. Sovyet delegasyonuna yaklaşarak "bir karara vardık, iktidarı ele alıyoruz..." dedi. Suhanov da hatıralarında coşkuyla haykırır: "Bu 'biz'in ne anlama geldiğini sormuyordum. Artık hiçbir şey sormuyordum. Yalnızca, hani şu hep dendiği gibi, yeni durumu tüm benliğimde hissediyordum. Çürük unsurların etkisiyle bir ara yalpalayan devrim gemisinin yelkenleri fora ettiğini, dengesini kurduğunu ve kendisini sallayan azgın fırtınada rotasını bulduğunu duyumsuyordum." Küçük burjuva demokrasisinin liberal kapitalizm karşısında kölece yaltaklanmasını yavan bir şekilde itiraf etmek için ne ince kelimeler seçilmiş! Siyasal perspektif bakımından ne korkunç bir hatâdır bu! İktidarın liberallere teslimi devlet gemisine hiçbir istikrar getirmeyecektir, aksine o günden başlayarak devrim için bir güçsüzlük, bir büyük kaos, kitlelerde aşırı bir hassasiyet, cephenin çözülmesi ve sonunda da dört nala iç savaşa kayış sebebi olacaktır.

Geçmiş yüzyıllara şöyle bir göz atacak olursak, iktidarın burjuvazinin eline geçmesinin kesin bir kural izlediğini görürüz: daha önceki bütün devrimlerde, işçiler, küçük zanaatkârlar, bir kısım öğrenciler barikatlarda dövüşmüş; askerler onlara katılmış; ama sonra, çatışmaları temkinli bir vaziyette balkondan izlemiş olan tuzu kuru burjuvazi gelip iktidara konmuştur. Ama 1917 Şubat Devrimi daha önceki devrimlerden kıyas kabul etmez sosyal karakteriyle ve devrimci sınıfın yüksek siyasal düzeyiyle, asilerin liberal burjuvaziye düşmanca güvensizliğiyle ve bunun sonucunda da, zafer sırasında yeni bir devrimci iktidar organı, kitlelerin silahlı gücüne dayalı bir Sovyet'in kurulmasıyla ayrılıyordu. Bu koşullar altında, iktidarın siyasal bakımdan tecrit olmuş ve elinden silahları alınmış burjuvaziye devri bir açıklama gerektiriyor.

Her şeyden önce, ayaklanmanın neticesinde kurulan güçler dengesine daha yakından bakmak lâzımdır. Sovyet demokrasisi yüksek burjuvazi lehine iktidarı reddetmenin nesnel koşulları tarafından zorlanmamış mıdır? Burjuvazinin kendisi de bunu düşünmemişti. Bırakın devrimden iktidarı kendi eline vermesini beklemeyi, burjuvazinin devrimden sosyal konumu itibariyle ölümüne korktuğunu biliyoruz. Rodzyanko şöyle yazmıştı: "Ilımlı partiler

yalnız devrimi istemiyorlar, ondan basitçe korkuyorlardı da. Halkın Özgürlüğü Partisi ("Kadet partisi"), özellikle, ılımlı partilerin solunda bir parti olarak ve dolayısıyla da, ülkedeki devrimci partilerle en fazla teması bulunan bir parti olarak yaklaşan felâket karşısında herkesten daha fazla endişe duyuyordu." 1905 deneyimi liberallere çok inandırıcı bir biçimde işçi ve köylülerin bir zaferinin monarşi için olduğu kadar burjuvazi için de tehlikeli olabileceğini hatırlatıyordu. Şubat ayaklanmasının gidişatı, ne yönden bakılırsa bakılsın, bu öngörüyü doğruluyordu. Birçok bakımdan, devrimci halk kitlelerinin siyasal fikirleri o günlerde ne denli biçimsiz de olsa, işçilerle burjuvazi arasındaki ayrım çizgisi yine de kesin biçimde çizilmişti.

Liberal çevrelerde tanıdıkları olan, İlerici Blok'un düşmanı değil, dostu olan yardımcı doçent [*privat dotsent*] Stankeviç önlemeyi başaramadıkları bir ayaklanmanın ertesinde bu çevrelerdeki ruh hâlini şöyle niteliyor: "Görünüşte sevinçten uçuyorlardı, devrimi selâmlıyorlar, özgürlük savaşçıları lehine naralar atıyorlar, kızıl kordelalar takıyorlar, kızıl bayraklar altında yürüyorlardı... Ama kendi içlerindeyken içten içe korkuyorlar, titriyorlar ve belirsiz yollara sapan düşman bir unsurun mahpusu olduklarını hissediyorlardı. O ağır sıklet, kelli felli büyük toprak sahibi Rodzyanko'un haysiyetli havalarda, ama solgun yüz hatlarında derin bir acının ve umutsuzluğun izleri donmuş bir vaziyette Tavriçeskiy Sarayı'nın koridorlarındaki hırpani asker güruhunun içinden geçerkenki çehresi asla unutulamaz. Resmî olarak 'askerlerin hükûmete karşı mücadelesinde Duma'ya yardıma geldikleri' söyleniyordu, ama aslında daha ilk günü Duma lağvedilmişti. Duma Geçici Komitesi üyelerinin olsun, onları çevreleyen insanların olsun, herkesin yüzünde aynı ifade okunuyordu. Söylendiğine bakılırsa, İlerici Blok temsilcileri evlerine döner dönmez umutsuzluk ve güçsüzlüğün sebep olduğu histeri krizlerine tutulup gözyaşı döküyorlardı." Bu canlı tanıklık güç ilişkileri konusundaki her türlü sosyolojik incelemeden daha kıymetlidir. Rodzyanko bizzat kendi anlatısında "kim tarafından verildiği bilinmeyen emirlere uyan" isimsiz askerlerin eski rejimin yüksek görevlilerini tutukladıklarını ve Duma'ya getirdiklerini görmekten duyduğu tarifsiz öfkeyi kusuyordu. Mabeyinci böylece kendini, her zaman aynı fikirde olmadığı, ama yine de onun için kendi çevresinin üyeleri olarak kalan insanların bir tür hapishane müdürü gibi hissediyordu. Bu keyfî önlemler karşısında beyninden vurulmuşa dönen Rodzyanko tutuklanmış olan Şçeglovitov'u odasına almak istedi, ama askerler ifrit oldukları kodamanı ona vermeyi reddettiler. Rodzyanko şöyle yazar: "Ben otoriter görünmeye çalışırken, askerler tüfeklerini bana doğrultarak tahrik edici ve küstahça tavırlarla mahpuslarının etrafını çevirdiler; sonra da Şçeglovitov'u, lamsız cimsiz, bilmediğim bir yere alıp götürdüler." Duma'yı desteklemeye gelen alayların gerçekte onu lağvettiklerini söyleyen Stankeviç bundan daha iyi nasıl doğrulanabilir?

İktidarın daha ilk saatinden başlayarak Sovyet'e ait olduğu kanısında Duma üyeleri herkesten daha az yanılsama içindeydiler. İlerici Blok'un liderlerinden biri olan Oktyabrist parti milletvekili Şidlovskiy *Anılar*'ında şöyle yazar: "Sovyet tüm posta ve telgraf bürolarını, Petrograd'daki tüm istasyonları, tüm matbaaları ele geçirdi, öyle ki onun izni olmadan tek bir telgraf gönderilemeyecek, Petrograd terkedilemeyecek ya da bir manifesto dahi yayınlanamayacaktı." Güç ilişkilerinin bu eşsiz karakteristiği yalnızca tek bir açıdan aydınlatılmaya muhtaç: posta ve telgraf bürolarının, demiryollarının, matbaaların, vs. Sovyet tarafından "ele geçirilmesi" olsa olsa bu kurumlardaki işçi ve memurların Sovyet hariç kimseye tabi olmak istemediklerini gösterir.

Şidlovskiy'in şikayeti en iyi, Sovyet ve Duma liderleri arasında, iktidar konusundaki pazarlıkların en canlı olduğu anda geçen bir olayla örneklenebilir. Genel toplantı Çarın demiryolu hatları üzerinde bir süre başıboş dolaştıktan sonra konakladığı Pskov'dan Rodzyanko'ya telgraf çektiğini bildiren acil bir haberle kesildi. Duma'nın güçlü başkanı telgraf idaresine tek başına gidemeyeceğini açıkladı. "İşçi ve asker vekilleri ya bana bir eskort versinler ya da benimle birlikte gelsinler; yoksa telgraf idaresine varmadan önce tutuklarlar beni... Tabiî!" diye devam etti hararetle, "Şimdi güç ve iktidar sizde. Beni tutuklatabilirsiniz... Belki de hepimizi birden tutuklayacaksınız! Bilmiyoruz ki!" Bu olay 1 Martta olmuştu; Rodzyanko'nun başında bulunduğu Geçici Komite'nin iktidarı "ele alışından" itibaren daha kırk sekiz saat geçmeden.

Öyleyse, nasıl oluyordu da bu koşullarda liberaller iktidarda bulunuyorlardı? Korktukları, karşı çıktıkları, ezmeye çalıştıkları, nefret ettikleri kitlelerin eseri olan ve ayaklanmanın sonucunda oluşturulan işçi ve asker sovyetinin doğal ve tartışmasız bir şekilde duruma hâkim olmasını sağlayacak denli kararlılık ve cesaretle yapılan bir devrimin sonucunda doğan bu hükûmeti kurma yetkisini kim (ve nasıl) onlara vermişti?

Şimdi de öbür tarafı, iktidarı bırakanları dinleyelim. Suhanov Şubat günleri konusunda şöyle yazıyor: "Halk hiçbir şekilde Duma'ya doğru yönelmiyordu, onunla ilgilenmiyordu ve hiçbir şekilde onu hareketin merkezi —hem teknik hem de siyasal anlamda— hâline getirmeyi düşlemiyordu." Yazar ilk saatlerde tüm çabasını iktidarın Duma Komitesi'ne aktarılmasını elde etmeye vermiş biri olduğundan, bu itiraf ayrıca dikkate şayandır. Biraz daha ileride, 1 Martta cereyan eden gizli pazarlıklar konusunda Suhanov şöyle der: "Milyukov iktidarı yüksek burjuvaziye devretmenin veya devretmemenin tümüyle Yürütme Komitesi'nin imkânları dahilinde bulunduğunu çok iyi anlamıştı." Bunu daha kesin bir biçimde ifade etmek mümkün mü? Bir siyasal durum bundan daha açık olabilir mi? Bununla birlikte, Suhanov, durumla ve kendiyle tamamen çelişerek, biraz sonra şunu söyler: "Çarlığın yerine geçecek iktidar illâ burjuva olmalıdır... İşte bu çıkarsamayla yolumuza ışık tutmalıyız. Yoksa, ayaklanma başarısız olur ve devrim kaybedilir." Rodzyanko diye biri olmasa devrim kaybedilecekti ha!

Toplumsal güçler arasındaki canlı ilişkiler sorunu yerine burada *a priori* ve geleneksel terminoloji çerçevesinde tasarlanmış bir şema ikame edilmiştir. İntelligentsiyanın doktrinarizminin özü de işte burada yatar. İleride bu doktrinarizmin hiç de platonik olmadığını göreceğiz. Gözleri bağlı da olsa siyasal bakımdan tamamen gerçekçi bir işlev yerine getiriyordu.

Suhanov'u boşuna zikretmedik. Bu ilk dönemde, Yürütme Komitesi'nin esin kaynağı, başkanı olan namuslu ve dar kafalı taşralı Çheidze değil, devrim önderliğine hiç yakışmayan bir adam olan Suhanov'du. Yarı narodnik, yarı marksist, siyaset adamı olmaktan çok dikkatli bir gözlemci, devrimci olmaktan çok gazeteci, gazeteci olmaktan çok yorumcu olan Suhanov bir devrimci anlayışa ancak bu anlayış uygulamaya sokuluncaya dek bağlı kalmaya muktedir biriydi. Savaş sırasında pasif enternasyonalist olan Suhanov devrimin ilk gününden itibaren mümkün olduğu kadar kısa zamanda iktidarın ve savaş işinin burjuvaziye devrilmesi gerektiğine karar verdi. Bir kuramcı olarak — iki kelimeyi biraraya getirme yeteneğiyle olmasa da, bu ihtiyaçtan ötürü— o zamanki Yürütme Komitesi üyelerinden üstündü. Başlıca gücü bu her telden çalan, ama yine de türdeş olan insanlar cemaatinin organik çizgilerini doktriner bir dile tercüme etmekten geliyordu: kendi gücüne güvenmeme, kitlelerden korku, burjuvaziye karşı küçümseyici, ama yine de saygılı bir tutum. Lenin Suhanov'un küçük burjuvazinin en iyi temsilcilerinden biri olduğunu söylerdi. Onunla ilgili söylenebilecek tek övgü sözcüğü bu olsa gerek.

Yine de burada her şeyden önce yeni tipte kapitalist bir küçük burjuvazinin söz konusu olduğunu unutmamalıyız: bir yanda sanayi, ticaret, banka çalışanları gibi sermaye memurları ile diğer yanda işçi bürokrasisi memurları, yani uğruna meşhur Alman sosyal demokratı Eduard Bernstein'ın geçen asrın sonunda Marx'ın devrimci anlayışını revize ettiği şu yeni Üçüncü Zümre. İşçi ve köylü devriminin iktidarı burjuvaziye nasıl teslim ettiğini anlatabilmek için siyasal hadiselerin akışında bir ara halkayı devreye sokmamız gerekir: Kitlelere burjuvazinin düşman olduğunu öğreten, ama kitleleri bu düşmanın otoritesinden kurtarmaktan da ödü patlayan Suhanov gibi demokrat ve sosyalist küçük burjuvalar, Üçüncü Zümre mensubu gazeteciler ve politikacılar. Devrimin niteliği ile onun kurulmasına yol açtığı hükûmetin niteliği arasındaki çelişki devrimci kitleler ile kapitalist burjuvazi arasında yer alan yeni küçük burjuva çevrenin çelişkili niteliğiyle açıklanabilir. Devrimin daha ileriki safhalarında, yeni tip küçük burjuva demokrasisinin siyasal rolü tümüyle aydınlığa kavuşacak. Şimdilik yalnızca bir kaç kelimeyle yetinelim.

Ayaklanmada, doğrudan doğruya müdahalede bulunan devrimci sınıfın bir azınlığıdır ve de gücünü çoğunluğun desteğinden ya da en azından sempatik yaklaşımından alır. Aktif ve savaşçı azınlık, düşmanın ateşi altında, kaçınılmaz olarak en devrimci ve en fedakâr unsurlarını öne sürer. Şubat kavgalarında Bolşevik işçilerin ön hatlarda olması tümüyle doğaldır. Ama zaferle bir-

likte, siyasal istikrarın kurulmaya başlanmasıyla durum da değişir. Muzaffer devrimin organları ve kurumlarının oluşturulması için tertiplenen seçimlere elde silah savaşanlardan çok daha fazla kişi katılır. Bu yalnızca belediye Dumaları, zemstvolar ya da daha sonraki Kurucu Meclis gibi genel demokratik kurumları değil, işçi vekilleri sovyetleri gibi kast organlarını da ilgilendirir. İster Menşevik, ister Sosyalist-Devrimci ve isterse partisiz olsunlar, işçilerin ezici çoğunluğu çarlığa karşı mücadele göğüs göğüse bir hal aldığında Bolşevikleri desteklemişlerdir. Ama Bolşeviklerin diğer sosyalist partilerden nerede ayrıldığını yalnızca küçük bir işçi azınlığı anlamıştır. Bununla birlikte, tüm emekçiler kendileriyle burjuvazi arasında çok net bir ayrım çizgisi çiziyorlardı. Zaferden sonraki siyasal durumu belirleyen bu oldu. İşçiler sosyalistleri, yani yalnızca monarşiye değil, burjuvaziye de karşı olanları seçiyorlardı. Üç sosyalist parti arasında hemen hiç ayrım gözetmiyorlardı. Ama Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler her yandan kendilerine akan kıyaskabul etmez sayıda bir aydın kadrosuna sahip olduğundan ve bu yüzden kısa zamanda müthiş bir ajitatör rezervine kavuştuklarından, yapılan seçimler, işyeri ve fabrikalarda bile, onlara önemli bir ağırlık kazandırdı.

Uykusundan uyanan ordudaki tazyik de aynı yönde, ama çok daha büyük bir güçle ilerliyordu. Ayaklanmanın beşinci gününde, Petrograd garnizonu işçileri izledi. Zaferden sonra, sovyet seçimlerine çağrıldılar. Askerler oylarını monarşist subay takımına karşı, devrimden yana kullandılar, hem de yüksek sesle: bunlar gönüllü katılımcılar, askerî yazıcılar, sağlık subayları, intelligentsiyadan savaş zamanı askere alınan genç subaylar, askerî idarenin küçük memurları, yani şu "yeni Üçüncü Zümre"nin alt katmanlarıydı. Hemen hepsi Marttan beri, düşünce yapısındaki tutarsızlıkla onların arada kalmış toplumsal konumlarına ve siyasal yetersizliklerine en iyi cevap veren Sosyalist-Devrimci partiye üye olmuşlardı. Dolayısıyla garnizonun temsilcileri er kitlesinden çok daha ılımlı ve çok daha burjuvaydı. Ama er kitlesi ancak izleyen ayların tecrübesinden sonra ortaya çıkacak olan farklılığı henüz göremiyordu.

Diğer taraftan, işçiler askerlerle olan bağlarını, kan pahasına elde edilen ittifakı pekiştirmek ve devrimi daha emin bir biçimde silahlandırmak için, mümkün olduğunca sıkılaştırmak istiyorlardı. Ve ordu adına konuşanlar genellikle henüz pişmemiş Sosyalist-Devrimciler olduğundan, bu parti ile müttefikleri olan Menşeviklerin otoritesi işçilerin gözünde sürekli artıyordu. Sovyetlerde bu iki uzlaşmacı partinin ağırlığı böyle ortaya çıktı. Viborg ilçesi sovyetinde bile ilk zamanlarda önderlik rolünün Menşevik işçilere ait olduğunu söylemek sanırım yeterli. Bu dönemde Bolşevizm yalnızca devrimin derinliklerinde kaynar hâldeydi. Bolşevik yöneticiler, henüz görevini açık seçik tanımlayamamış olan Petrograd Sovyeti'nde bile küçük bir azınlığı temsil ediyorlardı.

Şubat Devrimi'nin paradoksu işte burada yatıyordu. İktidar demokrat sosyalistlerin elindeydi. İktidarı Blanqui tarzında bir darbeyle falan ele geçirmediler; hayır, iktidar onlara açıkça muzaffer halk kitleleri tarafından verildi. Bu kitleler burjuvaziye yalnızca güven ve destek sağlamamakla kalmıyor, onu soylulardan ve bürokrasiden de ayrı bir yere koymuyordu. Tüm güçlerini münhasıran sovyetlerin emrine veriyorlardı. Oysa sovyetlerin başına hiç zahmetsiz geçmiş olan sosyalistlerin tek kaygıları siyasal olarak tecrit olmuş, kitlelerin nefretini çeken, devrime tümüyle düşman burjuvazinin iktidarı eline almaya razı olup olmayacağıydı. Her ne pahasına olursa olsun rızaları alınmalıydı; ama burjuvazi kendi programından sapamayacağına göre, biz "sosyalistler"e düşüyordu programından caymak görevi: monarşi, savaş, toprak meselesi konusunda susup oturmak, yeter ki burjuvazi iktidar hediyesini kabul buyursun.

Bu operasyona kendilerini adayan "sosyalistler", sanki kendi kendileriyle alay eder gibi, burjuvaziyi sınıf düşmanı olarak tanımlamaya devam ettiler. Kutsala yönelik her hakaretamiz provokatif eylem hemen hemen dinsel bir kuralcılıkla selâmlanıyordu. Sonuna dek götürülen bir sınıf mücadelesi iktidarın fethine yönelir. Bir devrimin aslî yetisi sınıf mücadelesini son raddesine dek götürmektir. Devrim tam tamına iktidarın fethi için doğrudan bir mücadeledir. Oysa bizim "sosyalistler" iktidarı almayan ve bunu yapmaya gücü yetmeyen sınıf düşmanından iktidarı çekip almayı değil, her ne pahasına iktidarı ona teslim etmeyi düşünüyorlardı. Bu bir paradoks değil miydi? Bu çok çarpıcıydı, zira henüz 1918 Alman Devrimi tecrübesi yaşanmamıştı ve insanlık Alman sosyal-demokrasisine önderlik eden *"yeni* Üçüncü Zümre"-nin çok daha başarılı bir şekilde yürüttüğü benzer bir operasyona henüz tanık olmamıştı.

Uzlaşmacılar davranışlarını nasıl açıklıyorlardı? Öncelikle doktriner bir argüman ileri sürüyorlardı: devrim bir burjuva devrimi olduğu için, sosyalistler iktidarı alarak kendilerini tehlikeye atmamalıydılar; burjuvazi kendi cevabını kendisi bulsundu! Bunu çok uzlaşmaz bir edayla söylüyorlardı. Oysa gerçekte, küçük burjuvazi uzlaşmaz görünümünün altında zenginliğin, eğitimin ve ayrıcalıklı yurttaşlığın gücü karşısındaki yalakalığını gizliyordu. Küçük burjuvalar büyük burjuvaziye, güçler dengesinden bağımsız olarak, iktidarı almada öncelik hakkı tanıyorlardı. Bu temelde az çok, bir istasyonda veya bir tiyatroda bir Rothschild geçerken saygılı bir şekilde geri çekilip yol açan küçük tüccar ya da mütevazı serbest meslek erbabının içgüdüsel davranışıydı! Doktrinerlerin argümanları kendi hiçlikleriyle ilgili bilinçlerini telâfî etmeye yarıyordu. İki ay sonra, burjuvazinin ikram edilen iktidarı kendi gücüyle elde tutamayacağı belli olunca, Uzlaşmacılar "sosyalist" önyargılarını hiç zahmetsizce bir kenara attılar ve koalisyon hükûmetine girdiler. Hem de buradan burjuvaziyi kovmak için değil, kurtarmak için. Burjuvazinin iradesine karşı

değil, tersine, onun emir gibi daveti üzerine: burjuvazi demokratları, tekliflerini reddetmeleri hâlinde, iktidarı başlarına geçirmekle tehdit ediyordu.

İktidarı reddetme yönündeki ikinci argüman, özde daha ciddî olmayan, görünüşte pratik bir mahiyetteydi. Daha evvel tanışmış olduğumuz Suhanov her şeyden önce demokratik Rusya'nın "saçılmışlığından" dem vuruyordu: "Demokrasinin elinde belli bir ölçüde sağlam ve etkili hiçbir örgüt bulunmuyordu, ne parti, ne sendika, ne de belediyesi vardı." Bu kötü bir şaka gibi geliyor! Sovyetler adına konuşan bir sosyalist işçi ve asker vekilleri sovyetleri üzerine tek bir söz etmiyor. Bununla birlikte, 1905 geleneği sayesinde, sovyetler bir anlamda yerden bitmişlerdi ve kısa zamanda bilâhare kendileriyle rekabete kalkışan tüm diğer teşkilâtlardan (belediyeler, kooperatifler, kısmen de sendikalar) kıyas kabul etmez ölçüde daha güçlü bir hâle gelmişlerdi. Doğası gereği dağınık bir güç olan köylü sınıfına gelince, savaş ve devrimin sonucunda, daha önce hiç olmadığı kadar örgütlüydü: savaş köylüleri ordunun içinde biraraya getirmişti, devrim de orduya siyasal bir nitelik kazandırmıştı! Bölük ve takımlar hâlinde toplanmış sekiz milyon kadar köylü bir telefonla her an yola dökülebilecek şekilde devrimci delegasyonlarını kurmuşlardı. Bu durumun "saçılma"ya benzer bir yanı var mı?

İktidar meselesinin karara bağlandığı sırada demokratların henüz cephedeki ordunun tutumunun ne olacağını bilmedikleri haklı olarak söylenebilir. Savaştan bıkıp usanmış olan cephedeki askerlerin emperyalist burjuvaziyi destekleyecekleri endişesini duymak veya ümidini beslemek için en ufak bir gerekçenin bulunup bulunmadığı meselesini ortaya atmıyoruz bile. Uzlaşmacıların tam da kuliste bir burjuva hükûmet kurmaya çalıştıkları ilk iki ya da üç gün içinde bu meselenin bütünüyle çözüme kavuşturulduğunu tespit etmek yeterli olacaktır. Suhanov "ne mutlu ki ayaklanma 3 Martta tamamlanmıştı" diye itiraf etmiştir. Tüm ordu sovyetlere bağlılığını bildirmiş olsa da, liderleri bütün güçleriyle iktidarı geri itmekteydiler: iktidar yoğun biçimde ellerinde toplandıkça, onlar iktidardan ürküyorlardı.

Niçin böyle yapıyorlardı? Demokrasinin tarihi boyunca ardında görmediği denli büyük ve de son derece deneyimli, disiplinli, silahlanmış ve sovyetler hâlinde örgütlenmiş insan kitlelerine dayanan demokratlar, "sosyalistler", bu güçlü, sarsılmaz demokrasi nasıl olup da iktidarı almaktan korkardı? Bu ilk bakışta anlaşılması güç gelen bilmece demokrasinin kendi dayanağına güvenmemesi, kitlelerden nefret etmesi, kitlelerin gösterdiği güvenin sağlamlığından şüphe etmesi, ve özellikle de "anarşi"den korkmasıyla, yani iktidarı kabul ettikten sonra, otoritesini uygularken ipini koparmış unsurların oyuncağı hâline gelmekten endişe duymasıyla açıklanabilir. Bir başka ifadeyle, demokrasi kendini devrimci yükseliş sırasında halkın önderliğini almaya hazır hissetmeyip daha çok burjuva düzenin sol kanadı, kitlelerden yana ağır basan bir tür anten gibi görüyordu. Yalnız kitlelerin değil, bizzat kendi gözünde de

asıl rolünü gizlemek için kendine sosyalist diyor ve kendini sosyalist zannediyordu. Bu şekilde kendi yalanına kendi inanmasaydı bu rolünü oynayamazdı. Şubat Devrimi'nin paradoksu ancak böyle açıklanabilir.

1 Mart akşamı, Yürütme Komitesi delegeleri, yani Çheidze, Steklov, Suhanov ve diğerleri yeni hükûmetin hangi koşullarda sovyetçe destekleneceğini tartışmak için Duma Komitesi'nin toplantısına katıldılar. Demokratların programı savaş, cumhuriyet ilânı, toprak dağıtımı, sekiz saatlik işgünü gibi sorunları tümüyle geçiştiriyor, sadece ve sadece sol partilerin ajitasyon serbestisi talebine sarılıyordu. Halkların ve asırların beklentilerini gözden kaçırmanın bundan daha iyi bir örneği daha bulunamaz: Bütün iktidarı ele geçirmiş ve diğerlerine ajistasyon serbestisini tanıma veya tanımama kararı tamamen kendilerine bağlı olan sosyalistler kendilerine ajistasyon serbestisi vaat edilmesi karşılığında "sınıf düşmanları"na iktidarı teslim ediyorlardı!... Rodzyanko telgraf bürosuna gitmeye cesaret edemiyordu ve Çheidze ile Suhanov'a "İktidar sizde. Hepimizi tutuklayabilirsiniz" diyordu. Çheidze ile Suhanov da ona şöyle cevap veriyorlardı: "İktidarı siz alın, ama propaganda yaptığımız için bizi tutuklamayın!" Uzlaşmacıların liberallerle olan gizli pazarlıkları ve özetle o günlerdeki Tavriçeskiy Sarayı'nın sol kanadı ile sağ kanadı arasındaki tüm karşılıklı ilişkiler ayrıntılarıyla incelenirse, dev bir sahne üzerinde tarihsel bir halk draması oynanırken, bir grup taşralı aktörün boş bir köşeden ve boş bir andan yararlanarak kılık değiştirmeye dayalı ucuz bir vodvil oynadıklarını söyleyebiliriz.

Burjuvazinin liderleri, haklarını teslim edelim ki, bu kadarını beklemiyorlardı. Devrimin önderlerinin böyle bir politika izleyeceklerini hesap etselerdi herhâlde devrimden o kadar korkmazlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu durumda dahi, muhtemelen bir hesap hatası yapacaklardı, ama hiç olmazsa tek hata yapan onlar olmayacaktı. Yine de burjuvazinin iktidarı almaya razı olmamasından duyduğu endişeyle Suhanov tehditkâr bir ültimatom verdi: "İpini koparan unsurlara hiç kimse hâkim olmazsa, biz oluruz... Tek bir çıkış yolu var: bizim kayıtlarımızı kabul edeceksiniz." Başka bir deyişle: "Aynı zamanda sizin de programınız olacak bir program kabul edin. Buna karşılık size, bize iktidarı veren kitleleri frenlemeyi vaat ediyoruz." Zavallı kitle terbiyecileri!

Milyukov şaşkındı. Suhanov "Milyukov memnuniyetini ve hoşnut şaşkınlığını gizlemeyi hiç düşlemiyordu bile" diye yazar. Ama Sovyet delegeleri sözlerine biraz daha ağırlık katmak için koşullarının "kesin" olduğunu ilâve ettikleri zaman, Milyukov duygusallaştı ve şu cümleyle onları teşvik etti: "Evet, sizi iyi anladım ve çok düşündüm, kendi kendime 1905'ten beri işçi hareketimiz ne çok ilerledi dedim..." Onları yutmadan evvel devlet adamlığı olgunluklarını öven Hohenzollern diplomasisinin timsahları da Brest-Litovsk'da Ukrayna Rada'sının delegeleriyle işte bu babacan tonda konuşuyorlardı. Sovyet demokrasisi burjuvazi tarafından yutulmadıysa ne bunun şerefi Suhanov'a ne de hatâsı Milyokov'a aittir.

Burjuvazi iktidarı halkın sırtından aldı. Emekçi sınıflar içinde hiçbir desteğe sahip değillerdi. Ama iktidarla birlikte, destek olarak elden düşme bir şeyler de elde etmedi değil. Kitlelerin bir yerlere getirdiği Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler burjuvaziye kendiliklerinden güvenoyu veriyorlardı. Bu operasyonu biçimsel demokrasi açısından ele alırsak, iki dereceli bir seçim tablosu çıkar karşımıza. Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler teknik aracılar rolünü, yani Kadet seçmenleri rolünü oynamışlardır. Meseleyi siyasal açıdan ele alırsak, bizzat uzlaşmacıların kendilerine karşı seçildikleri kişileri iktidara çağırarak kitlelerin güvenine ihanet ettiklerini söylemeliyiz. Ve son olarak, daha derin, sosyal bir açıdan, mesele şöyle ortaya konabilir: günlük hayat koşullarında son derece iddialı ve kendinden hoşnut görünen küçük burjuva partiler, devrimin onları zirveye çıkardığı andan itibaren, kendi yetersizlikleri karşısında endişeye kapıldılar ve dümeni sermayenin temsilcilerine verme telâşına düştüler. Bu çekilme ediminde yeni üçüncü zümrenin korkunç tutarsızlığı ve onun büyük burjuvazi karşısındaki acınacak bağımlılığı açıkça ortaya çıkıyordu. Hem zaten iktidarı uzun süre ellerinde tutamayacaklarını, bir süre sonra onu ya sağa ya sola devredeceklerini anlayan ya da basitçe hisseden demokratlar iktidarı öbür gün proletaryanın aşırı uçtaki temsilcilerine vermektense hemen o gün aklı başındaki liberallere teslim etmenin daha tercihe şayan olduğuna karar verdiler. Böyle düşünüldüğünde, uzlaşmacıların rolü, toplumsal ortam ne olursa olsun, kitlelere ihanet şeklinde görülemez.

Sosyalistlere güvenlerini bildiren işçiler ve askerler, hiç de öngörmedikleri biçimde, siyasal olarak müsadere edildiklerini gördüler. İnanamıyorlar, çılgına dönüyorlar, ama bir türlü bu durumdan çıkış yolunu bulamıyorlardı. Bizzat kendilerinin seçtikleri kişiler hiçbir hazır cevaplarının bulunmadığı, ama tüm duyguları ve niyetleriyle çelişen argümanlarla onları serseme çevirmişlerdi. Daha Şubat ayaklanması sırasında kitlelerdeki devrimci eğilimler küçük burjuva partilerin uzlaşmacı eğilimleriyle tezat hâlindeydi. Proleter ve köylü uzlaşmacı oldukları için değil, çarın, mülk sahiplerinin ve kapitalistlerin düşmanları diye Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcilere oy veriyordu. Fakat bunlara oy verdiğinde de farkında olmadan kendileriyle hedefleri arasında bir duvar örüyordu. Bizzat kendilerinin diktiği duvara çarpmadan ve onu devirmeden ilerleyemiyordu. Şubat Devriminin ortaya çıkardığı sınıfsal ilişkilerdeki şaşırtıcı *quid pro quo* [yanılmaca, sürçme] işte buydu.

Bu temel paradoksa hemen kısa bir süre sonra bir yenisi eklendi. Liberaller yalnızca monarşinin iktidarı kendi ellerinden alması koşuluyla sosyalistlerin elinden iktidarı almaya razıydılar.

Guçkov, okuyucunun artık tanıdığı monarşist Şulgin'le birlikte, hanedanı kurtarmak üzere Pskov'a giderken, meşrutî monarşi meselesi Tavriçeskiy Sarayı'nda çalışmalarını sürdüren iki komite arasındaki görüşmelerin ana

konusu hâline gelmişti. Kendisine iktidarı avuçlarıyla getirip teslim eden demokratlara, Milyukov, Romanov'ların artık bir tehlike arz etmeyeceğini, doğal olarak Nikolay'ın safdışı edilmesinin gerektiğini, ama Çareviç Aleksey'in, Mihail'in naipliğinde, ülkenin refahını pekâlâ sağlayabileceğini ispat etmeye çalışıyordu: "Biri hasta bir çocuk, diğeri de bir aptal." Buna liberal bir monarşist olan Şidlovskiy'in çar adayı hakkındaki karakter incelemesini de ekleyelim: "Mihail Aleksandroviç her türlü devlet işine bulaşmaktan her yolla kaçıyordu ve kendini bütünüyle atlı sporlara adamıştı." Özellikle halkın önünde dile getirilmek için şaşırtıcı bir tavsiyeydi bu. XVI. Louis'nin Varennes'e kaçtığı sırada, Danton, Jakobenler Klubü'nde yüksek sesle zayıf karakterli bir adamın artık kral olamayacağını söylemişti. Aksine, Rus liberalleri zayıf karakterli bir monarkın meşrutî rejimin en güzel süsü olacağına inanıyorlardı. Hem zaten, bu zorlama olmayan argüman solcu dangalakların psikolojisi hesap edilerek oluşturulmuştu ve kendileri için dahi çok kaba sabaydı. Liberal burjuvazinin geniş kesimlerinde Mihail Aleksandroviç'in bir "Angloman" olduğu, bu anglomaninin at yarışlarıyla mı yoksa parlamentarizmle mi alâkalı olduğu pek de belirtilmeden, ileri sürülüyordu. Burada aslolan "bildik bir iktidar simgesi"nin ortalıkta dolaşmasıydı, yoksa maazallah halk ortada iktidarın falan olmadığını düşünebilirdi.

Demokratlar dinliyorlar, nazikçe kafa sallıyorlardı, ama Cumhuriyet ilânını öneriyorlar mıydı acaba? Hayır, bu meseleyi hiç anmıyorlardı bile. Yürütme Komitesi'nin tüzüğündeki 3. madde aynen şöyle diyordu: "Geçici Hükûmet hiçbir şekilde gelecekteki hükûmet biçimini önceden tayin edecek girişimlerde bulunamaz." Milyukov monarşi meselesini bir ültimatom şeklinde ortaya koyuyordu. Demokratlar umutsuzluk içindeydiler. Tam o sırada kitleler imdatlarına yetişti. Tavriçeskiy Sarayı'ndaki toplantılarda, hiç kimse ama hiç kimse, ne işçiler, ne de askerler bir çar istemiyordu ve onlara bunu dayatmanın imkânı yoktu. Bununla birlikte, Milyukov akıntıya karşı durmaya ve solcu müttefiklerinin başlarının üzerlerinden geçerek tahtı ve hanedanı kurtarmaya çalıştı. *Devrimin Tarihi* adlı kitabında bizzat kendisi 2 Mart akşamına doğru Mihail'in naipliği konusundaki bildirisinin yol açtığı çalkantının "son derece arttığı"nı ihtiyatla kaydetmiştir. Rodzyanko liberallerin monarşist dalaverelerinin kitleler üzerinde yarattığı etkiyi çok daha canlı renklerle anlatmıştır. Nikolay'ın Mihaillehine tahttan feragat ettiği haberiyle Pskov'dan döner dönmez, Guçkov, demiryolu işçilerinin talebi üzerine, gardan demiryolu atölyelerine giderek ne olup bittiğini anlatmış, halka elindeki belgeyi okumuş ve konuşmasını "Yaşasın İmparator Mihail" diye bağırarak tamamlamıştı. Ama sonuç hiç beklenmedik bir sonuç oldu. Rodzyanko'nun anlattığına göre, konuşmacı hemen işçiler tarafından, hem de kurşuna dizme tehditleri savrularak, tutuklandı. "Yakınlardaki bir alayda muhafızlık görevi yapan bir bölüğün yardımıyla binbir zorlukla serbest bıraktırmayı başardık." Her zamanki

gibi Rodzyanko kimi noktalarda mübalağaya kaçıyor; ama özde olaylar aynen aktarılmış. Ülke monarşiyi öylesine derinden kusmuştu ki, bir daha asla halkın boğazından içeriye giremezdi. Devrimci kitleler yeni bir çar bahsini dahi dinlemek istemiyorlardı!

Bu koşullar karşısında Geçici Komite'nin üyeleri bir biri peşisıra Mihail'den uzaklaştılar. Kuşkusuz kesin olarak değil de, "Kurucu Meclisi beklerken": sonucu bekleyip görecektik. Yalnızca Guçkov ile Milyukov monarşiyi sonuna dek savundular ve bakanlar kuruluna girmelerinin ön koşulu olarak bunu öne sürmeye devam ettiler. Ne yapmalıydı? Demokratlar Milyukov olmadan bir burjuva hükûmeti kurulamayacağını düşünüyorlardı ve bir burjuva hükûmeti olmaksızın da devrim kurtarılamazdı. Karşılıklı suçlamalar ve atıp tutmalar sürüp gidiyordu. 3 Marttaki sabah oturumunda Geçici Komite toplu olarak "Grandükün tahtı bırakmasını sağlamanın gerekli olduğu" sonucuna varır gibi oldu. Anlaşılan Mihail'i çar bellemişlerdi bile! Bir sol kanat Kadet olan Nekrasov'un elinde hattâ hazır bir tahttan feragat etme yazısı vardı. Ama Milyukov inatla boyun eğmeyi reddettiğinden, sonuçta, ateşli tartışmalardan sonra şu formül bulundu: "her iki taraf da Grandüke gerekçeli kararlarını sunacaklar ve tartışmayı daha fazla uzatmadan onun vereceği karara uyacaklardı."

Böylece, hanedanlık âdetlerine de aykırı olarak, ayaklanmanın devirdiği ağabeyinin tacı devretmeye çalıştığı bu "tümden aptal" adam devrim süreci yaşayan bir ülkeye uygun düşecek devlet biçimi meselesinde hakem olarak tayin ediliyordu. Ne kadar inanılmaz görünürse görünsün, devletin akıbeti hususundaki bu tartışmalar gerçekten cereyan etmiştir. Grandükü atlarından vazgeçirip tacı düşünmeye teşvik etmek için Milyukov onun hukukunu koruyacak askerî kuvvetleri Petrograd dışında toplama imkânı bulunduğu garantisini veriyordu. Başka bir ifadeyle, Milyukov sosyalistlerden iktidarı alır almaz bir monarşist darbe planı yapıvermişti. Hiç de azımsanmayacak sayıdaki lehte ve aleyhteki tartışmalar sona erdiğinde, Grandük düşünmek için zaman istedi. Rodzyanko'yu yandaki salona davet etti ve ona açıkça şu soruyu sordu: yeni yöneticiler ona yalnızca tacını değil, kellesini de garanti ediyorlar mıydı? Eşsiz mabeyincimiz ona yalnızca gerekirse monarkla birlikte ölmeyi vaat edebiliyordu.

Ama bu cevap taht iddiasındaki Mihail'i hiç de teskin etmiyordu. Rodzyanko'nun elini sıktıktan sonra bekleyen milletvekillerinin yanına geldiğinde, Mihail Romanov teklif edilen yüksek ama ürkütücü görevi kabul edemeyeceğini "oldukça katı biçimde" açıkladı. O zaman, bu sözcüler içinde demokrasinin vicdanını temsil eden Kerenskiy yerinden fırladı ve haykırdı: "Haşmetmeapları çok yüce gönüllü!" Ardından bunu bulunduğu her yerde ilân edeceği üzerine yemin etti. "Kerenskiy'in bu tumturaklı sözleri verilmiş olan incelikten uzak kararla pek uyumlu değildi" diye belirtir Milyukov kuru bir şekilde.

Bu konuda onunla hemfikir olmamak mümkün değil. Bu küçük oyunun metni kuşkusuz tumturaklı sözlere pek müsait değildi. Yukarıda antik bir arenanın bir köşesinde oynanan bir vodville yaptığımız kıyaslama şu şekilde tamamlanmaya muhtaç. Sahne ekranlarla ikiye bölünmüştür. Bir yanda devrimciler liberallere devrimi kurtarmaları için yalvarmaktadırlar; diğer yanda da liberaller liberalizmi kurtarması için monarşiye yalvarmaktadırlar.

Yürütme Komitesi'nin temsilcileri Milyukov gibi münevver ve zeki bir adamın bu denli inatçı davranmasına, bir monarşi için bu denli ayak diremesine ve hattâ fazladan bir Romanov'u hediye etmezlerse iktidarı bile bırakmaya hazır olmasına açıkçası hayret ediyorlardı. Milyukov'un monarşi yanlılığının, bununla birlikte, doktriner veya romantik bir yanı yoktu; tam tersine o ürkmüş mülk sahiplerinin açık seçik çıkarları uyarınca hareket ediyordu. Kinizmlerinin altında yatan iflah olmaz zayıflıklarıydı. Tarihçi Milyukov Fransız devrimci burjuvazisinin liderlerinden biri olan Mirabeau'nun da zamanında devrimle kralı uzlaştırmaya çalıştığını kuşkusuz ileri sürebilirdi. Burada da kalkış noktası mülk sahiplerinin mülkiyet konusundaki kaygılarıydı: nasıl ki monarşi Kilisenin arkasına gizlenmişse, mülkiyetin de monarşinin kanatları altına sığınması gayet temkinliydi. Ama 1789'da, tüm Avrupa'nın monarşi altında olmasını dikkate almasak bile, Fransa'daki kraliyet iktidarı geleneği tüm halk tarafından benimsenmiş durumdaydı. Kralın eteğine yapışarak Fransız burjuvazisi halkla aynı zemini paylaşmış oluyordu, en azından halkın önyargılarını kendi üzerine çekiyordu.

1917'de Rusya'daki durumsa bambaşkaydı. Çeşitli ülkelerde monarşist rejimin maruz kaldığı felâketler ve belâlar bir tarafa bırakılırsa, Rus monarşisi 1905'ten itibaren tamiri mümkün olmayan çatlaklarla karşı karşıya kalmıştı. 9 Ocaktan sonra Papaz Gapon çarı ve "yılan soyunu" afaroz etmişti. 1905'te kurulan İşçi Vekilleri Sovyeti açıkça cumhuriyetçi tarafta duruyordu. Uzun süre çarlığın güvendiği ve burjuvazinin kendi monarşizm yanlılığını gizlemek için öne sürdüğü köylü sınıfının monarşist duygularının basitçe gerçek olmadığı ortaya çıktı. Daha sonra sahneye çıkan savaşkan karşı-devrim —Kornilov'un darbe girişiminden itibaren— iki yüzlü bir şekilde de olsa, açıkça çarlık iktidarını reddediyordu: monarşizm fikri halk içindeki köklerini tümüyle yitirmişti.

Bununla birlikte, monarşiye ölümcül bir darbe indiren aynı 1905 Devrimi "ileri" burjuvazinin muğlak cumhuriyetçi eğilimlerini de tümden budamıştı. Bu iki birbirini tamamlayan süreç birbirleriyle çelişerek ilerledi. Şubat Devrimi'nin daha en başından itibaren, boğulup gittiğinin farkına varan burjuvazi sarılacak bir dal aradı. Monarşiye ihtiyacı vardı: halkla ortak bir inancı paylaştığından değil, tersine halk inançlarının karşısına taçlanmış bir heyuladan başka bir şey çıkartamadığından. Rusya'nın "eğitimli" sınıfları rasyonel bir devletin muştucuları olarak değil, ortaçağ kurumlarının savunucuları olarak

daldılar devrim yoluna. Ne halkta ne de kendilerinde payandaları olmadığından onu yukarılarda aradılar.

Arşimet kendisine bir payanda verilirse dünyayı yerinden oynatacağını söylemişti. Buna karşılık Milyukov mülkiyet dünyasının yok edilmesini önlemek için bir payanda arıyordu. Ve burada da kendini liberallerin iyi niyetinden başka kaygısı olmayan evcilleştirilmiş demokratlardan çok çarın tiridi çıkmış generallerine, Ortodoks Kilisesinin ileri gelenlerine yakın hissediyordu. Devrimi tökezletecek kadar güçlü olmayan Milyukov onu kazıklama yolunu seçti. Birçok şeyi sineye çekmeye hazırdı: erlerin medenî hakları, demokratik belediyeler, Kurucu Meclis, yeter ki kendisine Arşimet'in payandası olarak monarşi bırakılsın. Kademeli olarak adım adım monarşiyi çevresinde generallerin, yenilenmiş bürokrasinin, Kilise ileri gelenlerinin, toprak sahiplerinin, tüm devrimden hoşnutsuzların toplanacağı mihver hâline getirmeyi ve bir "simge"yle başlayarak, kitleler devrimden yoruldukça yavaş yavaş gerçek bir monarşik fren yaratmayı amaçlıyordu. Söz konusu olan sadece zaman kazanmaktı!

Kadet partisinin bir diğer önderi, Nabokov daha sonraları Mihail'in tahtı kabul etmesinin sağlayacağı temel avantajı şöyle açıklamıştı: "Savaş zamanında bir Kurucu Meclis çağırma gibi önemli bir mesele bir kenara atılacaktı." Bunlar unutulmaması gereken sözcükler. Kurucu Meclis'in tarihini sürekli olarak ileriye atma mücadelesi Şubat ile Ekim arasındaki dönemde önemli bir yer işgal etti; bu mücadelede Kadetler, kendi fikirlerinin halk temsilcilerinin toplantıya çağırılması işini uzatıp durmak olduğunu reddetmekle beraber, gerçekte sebatla ve inatla erteleme politikası izlemişlerdi. Heyhat! Böyle davranırken güvenebilecekleri tek güç kendileriydi; monarşinin ardına saklanma şansları yoktu. Mihail'in de kaçmasından sonra, Milyukov'un tutunacak dalı kalmamıştı.

BÖLÜM X

Yeni İktidar

Sahneye geç çıkan, halktan kopuk, ülkesinin emekçi kitlelerinden çok yabancı finans-kapitale bağlı, zafer kazanan devrime düşman Rus burjuvazisi iktidar üzerinde hak iddia etme konusunda kendi başına hiçbir gerekçe bulamıyordu. Bununla birlikte, bu iktidarı haklı çıkaracak bir temel de gerekliydi, zira devrim yalnızca tevarüs edilen hakları değil, yeni iddiaları da acımasız bir denetime tabi tutuyordu. Kitleler karşısında inandırıcı gerekçeler sunmakta en az yetenekli olanı, kendini ayaklanmadan sonraki ilk günlerde devrim yapan bir ülkenin başında bulan Geçici Komite'nin başkanı Rodzyanko'ydu.

II. Aleksandr'ın hizmetinde saray oğlanı, Muhafız Ordusuna bağlı bir süvari alayında subay, taşrada soylular meclisi reisi, II. Nikolay'ın mabeyincisi, iflah olmaz monarşist, zengin toprak sahibi ve nüfuzlu bir *zemstvo* üyesi, Oktyabrist parti mensubu, İmparatorluk Duma'sı milletvekili olan Rodzyanko bilâhare bu Duma'nın başkanı seçildi. Bu olay bir "Jön Türk" olarak sarayda sevilmeyen Guçkov'un yetkilerinin elinden alınmasından sonra gerçekleşmişti. Duma, mabeyincinin aracılığıyla, monarkın sarayına daha kolay ulaşabilmeyi umuyordu.

Rodzyanko elinden geleni yapıyordu: ikiyüzlülüğe sapmadan, çara, hanedana bağlılığını gösteriyor, bir lütuf olarak mirasçı çareviçe takdim edilmeyi talep ediyor ve çareviçin önünde "tüm Rusya'nın en uzun ve en şişko adamı" olmakla övünüyordu. Bu Bizans soytarılıklarına rağmen, mabeyinci çarı anayasa konusunda ikna edemedi. Çariçe mektuplarında Rodzyanko için kısaca beş paralık adam diyordu. Savaş sırasında, Duma başkanı çarı bir kenara çekip anlaşılmaz sitemleriyle, yurtsever eleştirileriyle ve uğursuz öngörüleriyle ona bayağı sevimsiz anlar yaşatmıştı. Rasputin Rodzyanko'yu kişisel düşmanı olarak görüyordu. Saray çetesine yakın olan General Kurlov Rodzyanko'dan "aklı kıt" ve "küstah" tabiatlı diye bahseder. Vitte Duma başkanından, acıyarak da olsa, daha iyi söz ediyordu: "Aptal olmayan, oldukça anlayışlı bir adam; bununla beraber, Rodzyanko'nun başlıca niteliği aklında değil, o muhteşem bas sesin-

dedir." Rodzyanko bir itfaiye hortumunun yardımıyla devrimi mağlup etmeye çalıştı; Prens Golıtsin hükûmetinin görevi bırakıp kaçtığını öğrendiğinde oturup ağladı; sosyalistlerin kendisine getirip bıraktıkları iktidarı önce korkuyla reddetti, ama sonra sadık bir tebaa olarak, çıkacak ilk fırsatta monarkın kaybettiği tacı ona iade etmek amacıyla kabul etti. Bu fırsatın hiç çıkmamış olması Rodzyanko'nun suçu değildi. Buna karşılık, aynı sosyalistlerin yardımıyla, devrim mabeyinciye ayaklanan alayların önünde o yeri göğü inleten bas sesini kullanması için geniş imkânlar verdi.

Tavriçeskiy Sarayı'na gelmiş olan bir süvari alayına Muhafız Ordusunun atlı bölüklerinin emekli komutanlarından Rodzyanko şöyle hitap ediyordu: "Ortodoks askerler, öğüdümü dinleyin. Ben yaşlı bir adamım, sizi aldatmaya çalışmayacağım, subaylarınızı dinleyin, onlar size kötü şey öğretmezler ve İmparatorluk Duma'sıyla aynı yönde kararlar alırlar. Yaşasın kutsal Rusya!" Tüm Muhafız Ordusu subayları böyle bir devrimi benimsemeye hazırdılar. Ama askerler yine de merak ediyorlardı: niye devrime gerek duyuldu? Rodzyanko askerlerden çekiniyordu, işçilerden çekiniyordu, Çheidze ve diğer solcuları Almanya'nın ajanları olarak görüyordu, sürekli etrafına bakınıp Sovyet'in kendisini tutuklamaya gelip gelmediğini anlamaya çalışıyordu.

Rodzyanko'nun biraz gülünç bir kişiliği vardı, ama boşuna değildi bu: muhteşem bir bas sesine sahip olan mabeyinci Rusya'nın iki yönetici sınıfının ittifakını cisimleştiriyordu: ilerici ruhbanın da kendilerine eklendiği soylu toprak sahipleri ile burjuvazinin ittifakı. Rodzyanko'nun kendisi çok sofuydu ve birçok ilâhiyi ezbere biliyordu. Liberal burjuvalar da, ortodoksluk hakkındaki düşünceleri ne olursa olsun, Kiliseyle bir ittifakın, düzen için, monarşiyle bir ittifak kadar elzem olduğunu düşünüyorlardı.

Fesatçılardan, isyancılardan ve çarlık düşmanlarından iktidarı devralan saygıdeğer monarşistimiz o günlerde pek mahzun görünüyordu. Geçici Duma Komitesi'nin diğer üyeleri de kendilerini daha iyi hissediyor değillerdi. Aralarından bazıları durumun henüz berraklık kazanmadığı düşüncesiyle Tavriçeskiy Sarayı'na bile gitmiyorlardı. Daha aklı başında olanları devrimin yaktığı odun ateşinin etrafında parmak uçlarında dolaşıyorlar, dumandan öksürüyorlar ve kendi kendilerine "odunlar yanıp bitsin de cızbızımızı yapalım" diyorlardı. İktidarı almaya rıza gösteren Komite hemen bir hükûmet kurmaya karar veremedi. Milyukov'un ifade ettiği gibi, "hükûmetin kurulmasını beklerken", Komite Duma üyeleri arasından en yüksek hükûmet kurumlarına komiserler atamaklayetindi. Böylelikle kendine bir kıyak emeklilik fırsatı çıkmış oluyordu.

İçişleri bakanlığına silik, ama diğerlerinden daha az korkak bir milletvekili olan Karaulov atandı. Karaulov ilk iş olarak 1 Martta tüm toplum polisleri ile gizli polislerin jandarmaların yanı sıra tutuklanmasına dair kararnamesini yayınladı. Bu dehşetengiz devrimci jestin tümüyle platonik bir niteliği vardı,

zira polis memurları zaten kararname çıkmadan evvel tutuklanmışlardı ve hapishane onlar için misillemeden korunmak için yegâne sığınma yeriydi. Oysa, çok daha sonraları, gericiler Karaulov'un göstermelik eylemini tüm felâketlerin başlangıcı olarak değerlendirdiler.

Petrograd bölge komutanı olarak Muhafız alayından, yarış atı harası da olan büyük toprak sahibi Albay Engelhardt atandı. Cepheden başkenti hizaya sokmaya gelen "diktatör" İvanov'u tutuklamak yerine, Engelhardt kurmay başkanı sıfatıyla ona gerici bir subayı yaver olarak gönderdi: ne de olsa aynı kaba yapıyorlardı.

Adalet bakanlığına Moskova'nın liberal barosunun yıldızı, hoş ve boş hatip Maklakov atandı. O da ilk iş olarak gerici bürokratlara, burada devrimin lütfuyla bulunmadığını anlattı ve "içeri giren kuryeye şöyle bir göz atıp" Fransızca olarak "*Le danger est à gauche*" ["Tehlike solda"] dedi. İşçiler ve askerlerin tüm bu bayların en büyük düşmanları olduklarını hissetmeleri için Fransızca bilmeye ihtiyaçları yoktu.

Bununla birlikte, Rodzyanko'nun komitenin başkanı olarak yaptığı oncagürültü patırtı uzun sürmedi. Devrimci hükûmetin başkanlığına adaylığı kendiliğinden düştü: mülk sahipleri ile monarşi arasındaki aracının bu rolünü mülk sahipleri ile devrim arasında da oynaması pek mümkün değildi. Ama Sovyet'e bir karşı ağırlık olarak Duma'yı canlandırmaya çalışmakta ayak direyerek ve burjuvalar ile mülk sahiplerinin karşı-devrimci bir koalisyonu yolundaki tüm girişimlerin sürekli merkezinde kalarak sahneden de inmedi. Daha ondan çok bahsedeceğiz.

1 Martta, Geçici Komite 1915'ten beri Duma'nın çarabirçok kez ülkenin güvenine mazhar diye önerdiği şahsiyetleri ön plana çıkartan bir bakanlar konseyi oluşturmakla meşguldü. Bunlar belli başlı ziraatçılar ve sanayiciler, Duma'daki muhalif milletvekilleri, İlerici Blok liderleriydi. Öyle ki tek bir istisna hariç, işçiler ve askerlerce yapılan devrimin kendisinin devrimci hükûmetin bileşimi üzerinde hiçbir etkisi yoktu. İstisna Kerenskiy'di. Rozdiyanko ile Kerenskiy'in toplam menzili Şubat Devrimi'nin resmî menziliydi.

Kerenskiy hükûmete bir yerde tam yetkili elçi sıfatıyla girdi. Bununla birlikte, devrime karşı tutumu siyasal davalara bakan bir kasaba avukatının tutumuydu. Kerenskiy devrimci değildi, sadece hasbelkader devrime bulaşmış biriydi. Legal konumu sayesinde ilk kez IV. Duma'ya milletvekili seçilmiş olan Kerenskiy liberalizm ile popülizmin [*narodniçestvo*] siyasal birleşmesinin kansız ürünü olan renksiz ve şahsiyetsiz *Trudovikler* [işçi taraftarı] grubunun başkanı oldu. Ne kuramsal bir ön hazırlığı vardı, ne bir fikir üretme yeteneği, ne de bir politikacı iradesi. Tüm bu nitelikler gelip geçici bir heyecan, kolay alevlenme ve düşünce ya da iradeden çok sinirlere hitap eden o lafazanlıkla yer değiştirmişti. Kerenskiy'in Duma'da her fırsatta attığı tumturaklı radikal nutuklar ona popülarite olmasa da şöhret kazandırmıştı. Savaş sırasında, bir

yurtsever olarak, liberallerle aynı yönde, bir devrimin savaşı kaybettireceğini düşünüyordu. Devrim gelip çattığındaysa ona yanaştı ve sözüm ona popülaritesi sayesinde de zirvelere tırmandı. Ayaklanma ona göre tabiatıyla yeni iktidarla özdeşti. Bununla birlikte, Yürütme Komitesi bir burjuva devriminde iktidarın burjuvaziye ait olması gerektiğine karar verdi. Kendisine bakanlık yolunu kapadığından bu formül Kerenskiy'e yanlış geliyordu. Haklı olarak şuna inanıyordu: nasıl burjuva devrimi onun sosyalizmine bir halel getirmemişse, onun sosyalizmi de burjuva devrimine halel getirmezdi. Geçici Duma Komitesi radikal milletvekilini Sovyet'in elinden çekip almaya karar verdi ve Maklakov'un iade ettiği Adalet bakanlığı koltuğunu teklif ederek de bunu kolayca başardı. Kerenskiy kuliste arkadaşlarını durdurup soruyordu: kabul edeyim mi, etmeyeyim mi? Dostları Kerenskiy'in kabul etmeye can attığından şüphe etmiyorlardı. O dönemde Kerenskiy'e çok yakın duran Suhanov, kuşkusuz çok sonraları yazdığı hatıralarında, onda "görev bilincinin özgüvenini... ve bu görevden bihaberlere karşı da en sert tutumu" gözlemişti. Sonuç olarak, Suhanov'un da içlerinde bulunduğu dostları, Kerenskiy'e koltuğu kabul etmesini tavsiye ettiler: böylesi daha güvenli olurdu, açıkgöz liberallerin yakasında ne olup bittiğini öğrenmek için aralarında kendilerinden bir adam olmuş olurdu. Ama bir yandan Kerenskiy'i kendisinin de pek hevesli biçimde işlemeye can attığı ölümcül günaha doğru sessiz sedasız iteklerlerken, Sovyet Yürütme Komitesi'nin liderleri ondan resmî onayı da esirgiyorlardı. Çünkü Suhanov'un Kerenskiy'e hatırlattığı gibi, Yürütme Komitesi zaten söyleyeceğini söylemişti ve meseleyi "iktidar sovyet demokrasisine ait olmalıdır" diye cevap verebilecek olan Sovyet'in önüne getirmek de "tehlikeli" olurdu.

Safdillik ile kinizmin eşsiz bir bileşimi olan Suhanov'un anlatısı işte bu. Tüm bu hükûmet komedisinin esinleyicisi açıkça Petrograd Sovyeti'nin 27 Şubattan bu yana fiilen kendisine ait olan iktidarı biçimsel olarak da alma yanlısı olduğunu ve sosyalist liderlerin ancak işçilerin ve askerlerin gıyabında, onların gerçek iradelerine karşı Sovyet'i burjuvazinin lehine mülksüzleştirebildiklerini kabul ediyordu. Demokratlar ile liberaller arasındaki anlaşma, Suhanov'un anlatısına göre, devrime karşı bir cürümün, yani iktidara ve insan haklarına karşı gizli bir kumpasın tüm gerekli hukukî delillerine sahipti.

Kerenskiy'in sabırsızlığı hususunda Yürütme Komitesi'nin yöneticileri kendi aralarında tüm yetkesine daha geçenlerde sosyalistler sayesinde ulaşan Duma mensuplarının elinden iktidarın bir parçasını resmen kabul etmenin sosyalist birine yakışmadığını fısıldaşıyorlardı. Kerenskiy bunu kendi kişisel sorumluluğu altında yapsaydı daha iyi ederdi. Gerçekteyse, bu baylar, yanılmaz bir içgüdüyle, her durumdan nasıl oluyorsa en yanlış ve en karmakarışık çıkış yolunu bulup çıkarıyorlardı. Ama Kerenskiy hükûmete radikal bir milletvekili ceketiyle girmek istemiyordu; ona muzaffer devrimin bir tam yetkili temsilcisinin cübbesi gerekiyordu. Herhangi bir direnişle karşılaşmamak için, ne

üyesi olduğu partinin ne de başkan yardımcısı olduğu Yürütme Komitesi'nin tasvibini talep ediyordu.

Yöneticileri uyarma zahmetine bile kalkışmadan, Sovyet'in o günlerde hâlâ kaotik bir miting havasındaki tam mevcutlu oturumunda, bir acil beyanatta bulunmak için söz istedi ve bazılarının ne idüğü belirsiz, diğerlerinin de histerik diye niteledikleri —burada bir çelişki yok— konuşmasında, kendisi için güven talep ettikten sonra devrim için ölmeye kararlı ve de Adalet bakanlığı koltuğunu almaya hazır olduğunu söyledi. Kimsenin yönetmediği, tecrübesiz bir mecliste bir alkış tufanının patlaması için eksiksiz bir siyasal af ilânından ve yüksek çarlık görevlilerinin mahkemeye sevk edilmesinden bahsetmesi yetti. Şlyapnikov anılarında, "bu fars birçok kişide Kerenskiy'e yönelik derin bir öfke ve kızgınlık yarattı", der. Ama kimse ona karşı tek bir kelime etmemişti: iktidarı burjuvaziye devrederek sosyalistler, daha önce de gördüğümüz gibi, bu meseleyi kitlelerin önüne getirmekten kaçınmışlardı. Oylama falan olmadı. Kerenskiy alkışları güvenoyu şeklinde yorumladı. Kendi açısından haklıydı. Sovyet, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, sosyalistlerin hükûmete girmesi taraftarıydı; bunu bir an bile uyuşamadığı burjuva hükûmetin tasfiyesi yolunda bir adım gibi görüyordu. Her neyse, resmî iktidar doktrinini alaşağı ederek Kerenskiy 2 Martta Adalet bakanlığı koltuğunu kabul etti. Oktyabrist Şidlovskiy'e bakılırsa, "bu atamadan pek memnundu ve hatırladığıma göre Geçici Komite'nin lokalinde bir koltuğa yayılmış vaziyette, hararetle Rusya'da Adaleti erişilemez yükseklikteki bir kaidenin üzerine oturtacağından dem vuruyordu." Bir kaç ay sonra Kerenskiy Bolşeviklere karşı açılan davada bunu gerçekten de göstermiştir.

Basit bir hesabın peşindeki ve uluslararası geleneğin izindeki liberallerin zor bir dönemde kendisine Çalışma bakanlığını kabul etmesi için zorlama yaptıkları Menşevik Çheidze bunu kesin biçimde reddetti ve vekiller sovyetinin başkanı olarak kalmayı yeğledi. Kerenskiy'den daha az parlak olmakla birlikte, Çheidze yine de daha sağlam bir kumaştan dikilmişti.

Geçici hükûmetin mihveri, her ne kadar biçimsel olarak reisi olmasa da, Kadet partisinin tartışmasız önderi olan Milyukov'du. Nabokov Milyukov'la bozuştuktan sonra bile, "Milyukov entelektüel gücüyle, uçsuz bucaksız bilgisiyle, geniş görüşlülüğüyle genel olarak kabinedeki meslektaşlarından hayli üstün biriydi" diye yazıyordu. Rus liberalizminin başarısızlığa uğramasının sorumluluğunu Milyukov'un üzerine atan Suhanov aynı zamanda şöyle yazıyordu: "Milyukov o sırada merkezdeki adamdı, tüm burjuva siyasal çevrelerin ruhu ve beyniydi... O olmasaydı, devrimin ilk döneminde hiçbir burjuva siyaseti de olmazdı." Bu yargılar ne denli aşırıya kaçsa da, Rus burjuvazisinin diğer politikacılarına göre Milyukov'un tartışmasız üstünlüğünü doğru biçimde kaydetmektedirler. Gücü aslında güçsüzlüğüydü: söz konusu burjuvazinin akıbetini, yani onun tarihsel yetersizliğini siyasal bir dille başkalarından çok

ama çok daha mükemmel bir şekilde ifade ediyordu. Menşevikler Milyukov'un liberalizmi yıktığını düşünseler de, liberalizmin Milyukov'u yıktığını söylemek sanırım daha doğru olacaktır.

Emperyalist maksatlı bir neo-slavizmi yeniden pişirip piyasaya sürmesine rağmen Milyukov her zaman Batı yanlısı bir burjuva olarak kaldı. Partisinin hedefi olarak Rusya'da Avrupa medeniyetinin zaferini koyuyordu. Ama giderek Batı halklarının geçtikleri devrimci yollardan korkar oldu. Bu nedenle onun Batıcılığı Batıya karşı güçsüzlükle malul bir kıskançlığa vardı.

İngiliz burjuvazisi ile Fransız burjuvazisi kendi hayallerine uygun yeni bir toplum inşa etmişlerdi. Alman burjuvazisi daha sonra sahneye çıktı ve uzun süre felsefî bir yulaf lapasıyla yetinmek zorunda kaldı. Almanlar ne İngilizlerde ne de Fransızlarda bulunan *Weltanschauung* [dünya görüşü] kelimesini icat ettiler. Batı ulusları yeni bir dünya yaratırlarken, Almanlar onu seyrediyorlardı. Ama siyasal eylemde başarısız olan Alman burjuvazisi klasik felsefeyi yarattı —bu da ufak tefek bir katkı değildir. Rus burjuvazisi çok daha sonraları sahneye çıktı; doğru, Almanca *Weltanschauung* kelimesini Rusçaya çevirdiler, hem de bir kaç şekilde, ama siyasal güçsüzlükleri yüzünden, olsa olsa felsefî bakımdan ölümcül fukaralıklarını gösterebildiler. Rus burjuvazisi tıpkı teknik ithal eder gibi fikir de ithal ediyordu. Birinciler için yüksek gümrük tarifeleri, ikinciler içinse bir korku karantinası konmuştu. İşte Milyukov sınıfının bu karakter çizgilerine bir siyasal ifade kazandırmak için göreve çağrılmıştı.

Moskova Üniversitesi'nin eski bir tarih profesörü, sürüsüyle önemli bilimsel eserin yazarı, sonra da liberal toprak sahipleri ile sol intelligentsiyanın kaynaştığı Kadet partisinin kurucusu olan Milyukov Rus liberal politikacıların çoğunluğunu karakterize eden bu hoşgörülemez, yarı aristokratik, yarı entellektüel siyaset amatörlüğünden tümüyle uzaktı. Milyukov mesleğini gayet ciddî bir şekilde icra ediyordu ve bu da onu değerli kılmaya yetiyordu.

Rus liberalleri 1905'e kadar genellikle liberal olmaktan rahatsızlık duyuyorlardı. Üzerlerine sürdükleri önce Narodnik, sonra da Marksist boya uzun süre onlar için onsuzolmaz bir korunma önlemiydi. Aralarında bir dizi genç sanayicinin de bulunduğu geniş burjuva çevrelerinin sosyalizm karşısındaki, gerçekte pek de derin olmayan, bu utanç verici teslimiyeti milyonları arkasına almak için tam zamanında ortaya çıkan, ama ulusun başını çekmek için de çok geç kalan bir sınıfın kendine güvenden yoksunluğunu ifade ediyordu. Sakallı pederler, zenginleşmiş mujikler ve esnaf toplumsal rollerini hiç düşünmeden ha babam para biriktiriyorlardı. Mahdumlar bir devrim öncesi fikir mayalanması döneminde üniversiteden çıkıyorlardı ve toplum içinde bir yer edinmeye çalıştıklarında, ileri ülkeler tarafından da artık çöpe atılmış olan liberalizmin rengi kaçmış ve yamalı bohça bayrağının altında toplanmak için hiç acele etmiyorlardı. Bir süre ruhlarının bir parçasını ve hattâ gelirlerinin bir kısmını devrimcilere hasrettiler. Bu daha çok serbest meslek erbabı için böyleydi: bir-

çoğu gençliklerinde sosyalizme sempati duymuşlardı. Profesör Milyukov ise hiçbir zaman sosyalizm kızamığına yakalanmadı. O organik bir burjuvaydı ve bundan utanç duymuyordu.

Birinci devrim sırasında, Milyukov'un henüz evcilleşmiş sosyalist partiler aracılığıyla devrimci kitlelere yaslanma umudundan vazgeçmediği doğrudur. Vitte Ekim 1905'te meşrutî kabinesini kurduğu sırada, Kadetlerden "devrimin kuyruğunu kesmelerini" istediğinde, bunların kendisine "nasıl ki Vitte ordudan vazgeçemiyorsa biz de devrimin silahlı kuvvetlerinden vaçgeçemeyiz" diye cevap verdiklerini anlatır. Aslında bu daha o sırada şantajdan başka bir şey değildi: kendi değerlerini artırmak için Kadetler bizzat kendilerinin de ürktükleri kitlelerle Vitte'nin gözünü korkutmaya çalışıyorlardı. Özellikle 1905 deneyiminden dersler çıkaran Milyukov sosyalist intelligentsiyanın liberal sempatileri ne olursa olsun, gerçek devrimci güçlerin, yani kitlelerin hiçbir zaman silahlarını burjuvaziye teslim etmeyecekleri ve ne kadar silahlanırlarsa o kadar burjuvazinin başına belâ olacakları tespitini yaptı. Kızıl bayrağın kırmızı çaputtan başka bir şey olmadığını açıkça ilân eden Milyukov aslında hiçbir zaman okumaya başlamadığı bir romanın sonunu getiriyordu.

İntelligentsiya ile halkın ayrılığı Rus gazeteciliğinin geleneksel temalarından birini oluşturuyordu. Sosyalistlerin aksine liberallerin intelligentsiyadan anladıkları tüm "eğitimli" insanlar, yani varlıklı sınıflardı. Ne zaman ki bu tecrit olmuşluk birinci devrim sırasında liberallere apaçık ve tehditkâr bir şekilde malum oldu, "eğitimli" sınıfların ideologları da sürekli olarak bir kıyamet yargısı beklentisi içinde yaşamaya başladılar. Politikanın ön kabulleriyle kendini bağlamayan bir filozof olan liberal yazarlardan biri kitlelere duyduğu öfkeyi Dostoyevskiy'in saralı, gerici düşüncesini hatırlatan kudurmuş bir şiddetle ifade ediyordu: "Neci olursak olalım, yalnızca halkla kaynaşmayı aklımıza bile getirmemekle kalmayıp hükûmetin uyguladığı infazlardan çok bunlardan korkmalıyız ve sopası ve hapishaneleriyle halkın hiddetinden bizi tek koruyacabilecek olan bu iktidarı takdis de etmeliyiz." Böylesi siyasal tutumlar içindeki liberaller devrimci bir ulusu yönetmeyi hayal edebilirler miydi? Milyukov'un tüm politikası umutsuzluğun damgasının izini taşır. Ulusal kriz sırasında, başında bulunduğu parti darbe vurmayı değil, ondan kaçınmayı düşünmektedir.

Yazar olarak Milyukov lafı uzatan, usandırıcı ve hantal bir üslûba sahiptir. Hatip olarak da böyledir. Süsleme sanatları onun tabiatına uygun değildir. Milyukov'un hasis politikası bu denli açık biçimde gizlenmeye muhtaç olmasa ya da en azından bir büyük geleneğin nesnel kuytusuna sahip olsaydı bu bir "artı" olabilirdi. Ama bunun en ufak bir izi dahi yoktur. Burjuva egoizmi ve kalleşliğinin anavatanı Fransa'da resmî politikanın iki güçlü dayanağı vardır: gelenek ve hitabet [retorik]. Bunlar birlikte her burjuva politikacıyı, hatta Poincaré gibi büyük sermayenin sıradan bir memurunu bile koruyucu bir zarla kaplarlar. Pa-

teist[1] seleflerinin bulunmaması ya da burjuva egoizmi politikasını Avrupa ile Asya'nın sınırında uygulamak zorunda kalması Milyukov'un suçu değildi.

Sosyalist-Devrimci Sokolov'un Şubat Devrimi'ne dair anılarında şunu okuyoruz: "Kerenskiy'e duyulan sempatinin yanında, ta başından beri Milyukov'a karşı da hiç gizlenmeyen ve hayli garip görünen, büyük bir antipati vardı. Bu saygıdeğer politikacının neden bu kadar horgörüldüğünü anlamıyordum ve hâlâ da anlayabilmiş değilim." Darkafalılar Krenskiy'e gösterdikleri coşku ile Milyukov'a duydukları öfkenin nedenini anlamış olsalardı zaten darkafalı olmazlardı. Ortalama burjuva Milyukov'u sevmiyordu, çünkü Milyukov Rus burjuvazisinin siyasal özünü çok kara kuru ve bayat biçimde, hiç renklendirmeden ifade ediyordu. Milyukov'un aynasında kendine baktığında, burjuva silik, açgözlü ve ödlek olduğunu görüyordu ve böylesi durumlarda her zaman olduğu gibi tutup aynaya kızıyordu.

Liberal burjuvanın hoşnutsuzluk belirtilerinin farkında olan Milyukov ise sakin ve kendinden emin bir şekilde "sokaktaki adam aptal" diyordu. Bunu hiç sinirlenmeden, hattâ okşar gibi bir edayla, sanki "sokaktaki adam bugün beni anlamıyorsa da, bu bir felâket değil, yarın nasıl olsa anlayacaktır" demek ister gibi söylüyordu. Ayrıca, Milyukov burjuvanın kendine ihanet etmeyeceğinden, durumun mantığına boyun eğerek, başka çıkar yolun yokluğunda, kendini onun, yani Milyukov'un ellerine bırakacağından emindi. Nitekim, Şubat ayaklanmasından sonra, tüm burjuva partiler, hattâ sağ partiler de, kimi zaman sövüp saysalar ya da lânet okusalar da, Kadet önderini izlediler.

Sosyalist nüanslı, demokrat bir politikacı olan Suhanov'da ise durum bambaşkaydı. Suhanov basitçe sokaktaki bir adam değildi, tam tersine o zavallı mesleğinde hayli uzman sayılabilecek, profesyonel bir politikacıydı. Pek "zeki" görünmüyordu, çünkü Suhanov'un olmak istediği ile olup olacağı arasında sürekli olarak varolan zıtlık hemen göze çarpıyordu. Ama o yaramaz çocuğu oynuyor, işleri karıştırıyor ve can sıkıyordu. Onu kışkırtıp peşinize takmak için yalnızca ona tam bir hareket serbestisi vererek değil, keyfî tutumunu ve başına buyrukluğunu da kafasına kakarak kandırmak gerekiyordu. Bu onun gururunu okşuyor ve onu hatırlı biri rolüne büründürüyordu. İşte Milyukov "sokaktaki adam aptal" lafını bu hayırsız sosyalistlerle yaptığı bir konuşmada sarfetmişti. Bu muhteşem bir övgüydü: "Yalnız siz ve ben akıllıyız." Gerçekteyse, Milyukov tam da o sırada demokrat dostlarının burnuna halkayı takıyordu. Eh bir kez burunlarına halka takıldıktan sonra da, zamanı geldiğinde, kolayca harcandılar.

Milyukov'un şahsen popüler olmaması hükûmetin başına geçmesine maniydi: o da daha Duma'dayken ihtisaslaştığı Dışişleri bakanlığını üzerine aldı.

Devrimin Savaş bakanlığına daha önceden tanımış olduğumuz, gençliğinde maceralara sürüklenmiş bir liberal, daha sonra, birinci devrimin ezildiği Stolı-

1) Edebiyatta dokunaklı, içe dokunan, heyecan yaratmaya yönelik bir üslûp kullananlar.

pin döneminde de yüksek burjuvazinin güvenilir bir adamı olan Moskovalı büyük sanayici Guçkov getirildi. Kadetlerin hâkim oldukları ilk iki Duma'nınlağvedilmesi, bilâhare devrime kadarki son iki Duma'yı idare eden Guçkov'un partisi lehine seçim kanununu değiştirmeyi amaçlayan 3 Haziran 1907 tarihli hükûmet darbesiyle sonuçlandı. 1911'de Kiev'de bir terorist tarafından öldürülen Stolıpin adına yaptırılan anıtın açılışında çelenk bırakan Guçkov sessizce yerlere kadar eğilmişti. Kuşkusuz bu jesti sınıfı adına yapıyordu. Duma'da Guçkov özellikle "askerî güç" meseleleriyle haşır neşir oluyordu ve savaşa hazırlık konusunda Milyukov'la yarışıyordu. Merkezî Savaş Sanayileri Komitesi başkanı sıfatıyla Guçkov sanayicileri yurtsever muhalefet tabelası altında toplarken, askerî gereç ihalelerinde Rodzyanko da dahil, İlerici Blok önderlerinin de "bal tutup parmak yalamalarına" izin veriyordu. Elebaşı olarak adının geçtiği bir saray darbesi hazırlığı yönündeki yarı efsane bir devrim kartviziti gibiydi. Öte yandan, eski bir emniyet müdürü Guçkov'un "monarkla ilgili olarak yaptığı özel sohbetlerde çarın adını anarken hakarete varan sıfatlar kullanmakta beis görmediğini" ifade ediyordu. Bu çok akla yatkın. Ama bu konuda Guçkov bir istisna oluşturmuyordu. Sofu çariçe Guçkov'dan nefret ediyor, yazdığı mektuplarda onun hakkında kaba sözler söylüyor ve onun "bir ağaçta boylu boyunca" sallandırılması umudunu ifade ediyordu. Hem zaten çariçenin elinde bu göreve uygun bir sürü adam vardı. Nasıl olmuşsa olmuş, birinci devrimin cellâdını yerlere kadar eğilip selâmlayan kişi ikinci devrimde Savaş bakanı olmuştu.

Tarım bakanı olarak bilâhare Duma'ya milletvekili seçilen bir taşralı hekim olan Kadet Şingaryov atanmıştı. En yakın taraftarları onu vasatlık timsâli ya da Nabokov'un ifadesiyle "koca bir devletin yönetimi için yaratılmış olmasa da, bir bölge veya bir kasaba için biçilmiş kaftan bir Rus taşra aydını" olarak görüyorlardı. Şingaryov'in gençlik yıllarındaki muğlak radikalizm zamanla aşınmıştı ve artık başlıca kaygısı varlıklı sınıflara bir devlet adamı olgunluğuna eriştiğini göstermekti. Eski Kadet programı "adil bir takdirle soylu mülk sahiplerinin topraklarının zorunlu müsaderesi"nden bahsediyor olsa da, hiçbir toprak sahibi özellikle bugünkü savaş enflasyonu döneminde bu programı ciddîye almıyordu ve Şingaryov Kadetlerin toplanmasını hiç de istemedikleri bir Kurucu Meclis serabıyla köylülere umut vererek toprak meselesinin çözümünü gözden ırak tutmayı temel görevi bellemişti. Toprak meselesi ve savaş konusunda Şubat Devrimi çuvallayacaktı. Bu hususta Şingaryov elinden geleni yapmıştı.

Maliye koltuğu Tereşçenko adındaki genç bir adama verilmişti. Tavriçeskiy Sarayı'nda "nereden buldular bunu?" diye soruluyordu. Bu konuda bilgi sahibi olan kişiler onun toplam değeri seksen milyon altın-rubleye varan, bir şeker fabrikası, çiftlikler, ormanlar ve daha nice zenginliklerden müteşekkil bir servetin sahibi bulunduğunu, Kiev Savaş Sanayii Komitesi'nin başkanı olduğunu, Fransızcayı iyi konuştuğunu ve fazladan baleden iyi anladığını açıklamışlardı. Çok manidar biçimde, Tereşçenko'nun Guçkov'un sırdaşı olmak hasebiyle

II. Nikolay'ın tahttan indirilmesine yönelik büyük komploya da muhtemelen katılmış olduğu ekleniyordu. Komplonun gerçekleşmesini engelleyen devrim Tereşçenko'ya yaradı.

23-27 Şubat arasındaki beş gün boyunca, başkentin buzları donmuş sokaklarında devrimci kavgalar verilirken, önümüzden birçok kez bir kodaman ailesinde doğan, eski bir çarlık bakanının oğlu bir liberalin, nefsinin ve kaba egoizminin üstesinden gelmenin sembolik timsâli Nabokov'un gölgesi geçmişti. Ayaklanmanın o kader günlerini Nabokov kâh bir kançılaryanın dört duvarı arasında kâh "şaşkınlık ve kaygıyla bekleyiş içinde" evinde geçirmişti. Şimdiyse Geçici Hükûmet'in idarî işler kâtibi, yani koltuksuz bir bakan olmuştu. Berlin'de göçmelikteyken bir Beyaz Muhafızın serseri kurşunuyla vurulup öldüğünde geride geçici hükûmete ait çok önemli bir evrak bırakmıştı. Bunu onun başarı hanesine yazalım.

Az daha başbakanı zikretmeyi unutuyorduk. Ama zaten o kısacık hükmü süresince her önemli anda herkes onu unutuveriyordu. 2 Martta Tavriçeskiy Sarayı'ndaki mitingte Milyukov yeni hükûmeti pazarlarken Prens Lvov'u "çarlık rejiminin zulmüne uğramış Rus toplum kesimlerinin bir tecessümü" diye tasvir etmişti. Daha sonra, *Devrimin Tarihi* adlı kitabında, Milyukov temkinli bir şekilde hükûmetin başına "Geçici Komite üyelerinin çoğunluğunca pek az tanınan biri" olan Prens Lvov'un getirildiğini yazmıştır. Tarihçimiz burada bu seçimdeki sorumluluğunu üzerinden atmaya yeltenmektedir. Gerçekteyse, prens uzunca bir süredir Kadet partisinin sağkanadında yerini almış bulunuyordu.

Birinci Duma'nın dağıtılmasından sonra, Vıborg'ta Duma vekillerinin halka incinmiş liberalizmin bildik âyinsel çağrısını —"vergilerinizi ödemeyin!"— duyuran ünlü oturumunda, orada hazır bulunan Prens Lvov bildiriyi imzalamamıştı. Nabokov anılarında prensin Vıborg'a varır varmaz hastalandığını ve rahatsızlığının "içinde bulunduğu duruma atfedildiğini" hatırlatır. Nereden bakılırsa bakılsın prens devrimci çalkantılar için yaratılmamıştı. Son derece ılımlı olan Prens Lvov geniş görüşlülüğe benzeyen bir siyasal kayıtsızlık gereğince başında bulunduğu tüm örgütlerde çok sayıda solcu entellektüele, eski devrimciye, cephe gerisindeki sosyal-yurtsevere tahammül göstermişti. Diğer müstahdemlerden daha kötü çalışmıyorlar, hırsızlık yapmıyorlar ve aynı zamanda prense popüler bir görünüm kazandırıyorlardı. Hem prens, hem de zengin ve liberal —bu görünüm ortalama burjuvayı etkiliyordu. Bu nedenle Prens Lvov'un ismi daha çar zamanında başbakan olarak geçiyordu. Eğer söylediklerimizi özetleyecek olursak, Şubat Devrimi'nin hükûmet reisinin yüce olmakla birlikte, apaçık bir boşluğu temsil ettiğini kabul etmek gerekir. Rodzyanko her bakımdan daha renkliydi.

Rus devletinin efsanevî tarihi Slav halklarının gönderdikleri elçilerin İskandinav prenslerine gidip "gelin bize hükmedin ve prensimiz olun" diye yalvarmalarını anlatan bir kronikle başlar. Sosyalist demokrasinin sefil temsilci-

leri tarihî efsaneyi gerçeğe dönüştürdüler, ama IX. yüzyılda değil, XX. yüzyılda, şu farkla ki yalvardıkları deniz ötesi prensler değil, bizzat ülkelerinin prensleriydi. Böylece, işçilerin ve askerlerin ayaklanması sonucunda, başlarında karışıklıktan hiç haz etmeyen bir prensin bulunduğu, hiçbir şeyde usta olmayan, programdan yoksun siyaset amatörü birçok toprak sahibi ve son derece zengin sanayici kendilerini iktidarda buluverdiler.

Hükûmet terkibi müttefik elçiliklerinde, burjuva ve bürokrat salonlarında ve orta ve kısmen de küçük burjuvazinin geniş kesimlerinde memnuniyetle karşılandı. Prens Lvov, Oktyabrist Guçkov, Kadet Milyukov: bu isimler sükûnet veriyordu. Belki Kerenskiy ismi biraz Müttefiklerin yüzünü ekşitiyordu ama korkutmuyordu. En aklıselim olanları şunu iyi anlamışlardı: ne de olsa ülkede devrim var; Milyukov gibi güvenilir bir at olduktan sonra, delidolu bir arabadan zarar gelmez. Rus mazmunlarından çok hoşlanan Fransa elçisi Paléologue böyle akıl yürütmüş olmalı.

İşçi ve askerler nezdindeyse, hükûmet terkibi ya hemen anında düşmanlık hisleri uyandırdı ya da en iyi durumda vurdumduymaz bir şaşkınlık. Milyukov ya da Guçkov adları ne fabrikada ne de kışlada alkış alabilirdi. Bunu teyit eden sayısız tanıklığa sahibiz. Subay Mstislavskiy iktidarın çardan prense geçtiğini gören askerlerin hırçın öfkelerini çok iyi ifade etmiştir: bunun için kanını dökmeye değer miydi? Kerenskiy'in yakın çevresinden Stankeviç 3 Martta istihkâm taburunda teftişteyken, peşpeşe gezdiği bölüklerde büyük bir hevesle bahsettiği yeni hükûmeti mümkün olanların en iyisi diye pazarlıyordu. "Ama dinleyici kitlesinin soğukluğu hemen hissediliyordu." Konuşmacı ancak Kerenskiy'in adını ağzına aldığında erler "gerçek bir sevinç belirtisi gösterdiler." O sıralarda artık başkentteki küçük burjuva kamuoyu Kerenskiy'i devrimin merkezine yerleştirilmiş bir kahramana çevirmeyi başarmıştı. Askerler işçilerden de daha fazla Kerenskiy'in burjuva hükûmete karşı bir ağırlık oluşturmasını arzu ediyorlar ve yalnızca bu alanda yalnız bırakılmasından endişe ediyorlardı. Ama Kerenskiy, bırakın bir karşı ağırlık oluşturmayı, bir tamamlayıcı unsur, bir kamuflaj, bir dekordan başka bir şey değildi. Milyukov'la aynı çıkarları savunuyordu, sadece daha parıltılıydı.

Yeni iktidar kurulduktan sonra ülkenin gerçek durumu neydi?

Monarşist gericilik yarıklar arasında saklanmıştı. Selin ilk su dalgası gelip vurduğunda, her cinsten ve her temayülden mülk sahipleri o sırada açık siyaset sahnesindeki tek sosyalist olmayan ve de aşırı-sağ parti durumundaki Kadetlerin sancağı altında toplanmışlardı.

Kitleler neredeyse tümüyle fikirlerince sovyetlerle içiçe geçmiş olan sosyalistlere doğru yönelmişlerdi. Yalnızca işçiler ve cephe gerisindeki koca koca garnizonlardaki askerler değil, kentlerin o çok renkli küçük insanları, zanaatkârlar, işportacılar, küçük memurlar, arabacılar, hamallar, hizmetkârlar, vs. de

geçici hükûmetten ve onun bürolarından uzaklaşıyor ve kendine daha yakın, daha kolay ulaşılabilir bir iktidar arıyordu. Tavriçeskiy Sarayı'na sayıları giderek artan köy heyetleri geliyordu. Kitleler devrimin zafer taklarını ziyaret eder gibi sovyetlere akıyorlardı. Sovyetlerin dışında kalan bir tür devrimin dışında kalmış gibiydi, sanki bir başka dünyaya aitti. Durum aynen böyleydi. Sovyetlerin dışında tüm renkleri tek bir korunmacı boz-pembede erimiş olan varlıklı sınıflar dünyası bulunuyordu.

Bütün emekçi kitleler sovyetleri seçmediler; hepsi birden bir uyanış yaşamadılar; tüm ezilenler devrimin kendilerini de ilgilendirdiğine inanma cesaretini gösteremediler. Bir çoğunun bilincindeki umut henüz belli belirsizdi. Sovyetlere yönelenler kitlelerin en aktif kesimiydi ve bir devrim sırasında da, her zamankinden çok, aktif olan zafere ulaşır. Kitlelerdeki aktivite gün geçtikçe arttığından, sovyetlerin tabanı da sürekli olarak genişliyordu. Hattâ devrimin yegâne gerçek tabanı onlardı.

Hem Duma hem de Sovyet Tavriçeskiy Sarayı'na yerleşmişti. Başlarda, Yürütme Komitesi, içinden sürekli bir insan selinin geçtiği daracık bürolarda sıkışıp kalmıştı. Duma vekilleriyse şatafatlı salonlarında duruma hâkim görünmeye çalışıyorlardı. Ama kapakçıklar devrimin koca selinin tazyikiyle kısa zamanda geçit vermeye başladılar. Yöneticilerinin onca karasızlığına rağmen, Sovyet hiçbir direnişle karşılaşmadan yayılıyor, Duma ise gitgide daha fazla arka odalara atılıyordu. Yeni güç dengesi her yerde kendi yolunu buluyordu.

Milletvekilleri Tavriçeskiy Sarayı'nda, subaylar alaylarında, generaller karargâhlarında, müdürler ve idareciler fabrikalarda, demiryollarında, telgrafhanelerde, toprak beyleri ya da kâhyalar çiftliklerde, devrimin ilk gününden itibaren, herkes ama herkes halk kitlesinin şüpheci ve yorulmak bilmez nezareti altındaydı. Bu kitlenin gözünde Sovyet kendisini ezenlere karşı nefretinin örgütlü ifadesiydi. Mürettipler tertip ettikleri yazıların metnini denetliyorlar, demiryolu işçileri endişe ve özenle askerî trenleri kontrol ediyorlar, telgrafçılar telgraf metinlerine daha bir dikkatle bakıyorlar, askerler bir subayın şüphe çeken her hareketini aralarında gözucuyla sorguluyorlar, işçiler bir Kara-Yüz ustabaşını fabrikadan kovuyorlar ve liberal müdürü gözetim altına alıyorlardı. Duma devrimin ilk saatlerinden ve geçici hükûmet de ilk günlerinden itibaren yüksek sosyetenin şikâyet ve yakınmalarının, "aşırılıklara" karşı sitemlerinin, iç karartıcı gözlemlerinin ve karanlık önsezilerinin akın ettiği bir havuz hâline geldi.

Eski rejimin iskeletinin çökmüş göz yuvalarından boş gözlerle baktığı devlet kurumlarına ürkek bir bakış fırlatan küçük burjuva sosyalist içinden "burjuvazi olmadan devlet aygıtını ele geçiremeyiz" diye geçiriyordu. Çözüm yolu devrimin kafasını uçurduğu aygıta liberal bir baş geçirmekte bulundu. Çarlık bakanlıklarına yeni bakanlar yerleşiyorlar ve daktiloların, telefonların, kuryelerin, stenoların ve memurların artık efendisi olduklarında, bir de bakıyorlardı ki koskoca makine boşa dönüyor.

Kerenskiy daha sonraları geçici hükûmetin nasıl "tüm Rusya'daki anarşinin üçüncü gününde iktidarı ele geçirdiğini ve bütün Rusya sathında bırakın herhangi bir otoriteyi, tek bir bekçinin bile kalmadığını" hatırlamıştır. Milyonlarca insandan oluşan bir kitleyi yöneten işçi ve asker vekilleri sovyetleri hiç hesaba katılmıyor. Ne de olsa onlar bir anarşi unsurundan başka bir şey değil. Ülke kendi hâline bırakılmış, bu da polislerin ortada bulunmamasını açıklıyor. Bu en soldaki bakanın itirafında tüm hükûmet politikasının anahtarı gizlidir.

Taşra vilâyetlerindeki valilerin yerlerine Prens Lvov'un kararıyla selefleriinden pek de farklı olmayan bölge zemstvolarının başkanları atandı. Birçok durumda, bunlar bölge valilerini bile Jakoben olarak gören şu feodal toprak sahipleriydi. Kazaların başına kaza idaresi reisleri getirildi. Yepyeni "komiser" namı altında, halk, eski düşmanlarının toplandıklarını görüyordu. Ürkek Presbiteryen Reformu hakkında Milton'ın bir zamanlar demiş olduğu gibi "yeni şatafat içinde aynı eski papazlar." Vilâyet ve kaza komiserleri daktiloları, yazıcıları, *gubernatör* [vali] ve *ispravnik*'lerin [polis şefi] hizmetindeki görevlileri ele geçirmeye geçirdiler, ama bir de baktılar ki ellerinde iktidar falan yok. Vilâyetlerde ve kazalarda hayat sovyetlerin etrafında temerküz etmişti. Baştan aşağı bir ikili iktidar sistemi hüküm sürüyordu. Ama taşrada sovyet liderleri, aynı Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler çok daha basit hareket ediyorlar ve koşulların onlara dayattığı iktidarı hiç de geri itmiyorlardı. Sonuç olarak, taşra vilâyetlerindeki komiserlerin faaliyetleri temelde yetkilerini tam manasıyla kullanmadaki mutlak imkânsızlıkları konusunda şikâyet etmekten ibaretti.

Liberal bir hükûmetin kuruluşunun ertesi günü, burjuvazi bırakın iktidarı ele geçirmeyi, onu kaybettiğinin farkına vardı. Ayaklanmaya dek Rasputinci kliğin keyfî yönetimi ne denli fantastik görünse de, gerçekte elindeki iktidar sınırlı nitelikteydi. Burjuvazinin devlet işleri üzerindeki nüfuzu muazzamdı. Rusya'nın savaşa girişi bile büyük ölçüde monarşiden çok burjuvazinin eseriydi. Ama aslolan, çarlık iktidarının mülk sahiplerinin fabrikalarının, topraklarının, bankalarının, mobilyalarının, gazetelerinin teminatı olmasıydı ve dolayısıyla da en hayatî meselelerde bu *onların* iktidarıydı. Şubat Devrimi vaziyeti iki zıt yönde değiştirdi: bir yandan burjuvaziye cakalı bir şekilde iktidarın dışsal simgelerini verirken, diğer yandan da devrimden önce sahip olduğu gerçek gücünü aldı. Daha dün Prens Lvov'un başında bulunduğu Zemstvolar Birliği'nde ve Guçkov'un emrinde Savaş Sanayileri Komitesi'nde çalışanlar bundan böyle "Sosyalist-Devrimci" ve "Menşevik" adı altında yurtta ve cephede, şehirde ve köyde durumun hâkimleri oldular, Lvov ve Guçkov'u bakanlıklara atadılar ve bu vesileyle de, sanki onları komi olarak işe almışlar gibi, koşullar koydular.

Diğer yandan, bir burjuva hükûmeti kuran Yürütme Komitesi, İncilin Tanrısı gibi, yarattığının iyi olduğunu söylemeye bir türlü cesaret edemiyordu. Tam tersine, yalnızca demokratik devrime sadıkane hizmet ettiği sürece yeni iktidarı destekleyeceğini ifade eden Komite kendisiyle eseri arasındaki mesafeyi

giderek açtı. Geçici hükûmet resmî demokrasinin desteği olmaksızın bir saat bile ayakta kalamayacağının çok iyi farkındaydı! Oysa bu destek kendisine ancak iyi hâl karşılığında, yani kendini yabancı hissettiği ve bizzat demokrasinin bile çözmeyi reddettiği görevlerin yerine getirilmesi karşılığında vaat edilmişti. Hükûmet hiçbir zaman yarı kaçakçı iktidarını hangi sınırlar dahilinde ortaya koyabileceğini bilemedi. Yürütme Komitesi'nin liderleri her zaman ona bu konuda önceden bilgi vermediler, zira kitlelerin hoşnutsuzluğunun bir yansıması olarak kendi muhitlerindeki hoşnutsuzluğun patlak vereceği sınırları tahmin etmek onlar için de çok zordu. Burjuvazi sosyalistler tarafından aldatılmış gibi yapıyordu. Diğer taraftan, sosyalistler de liberallerin yerine getiremeyecekleri iddialarıyla kitleleri çileden çıkarıp zaten çok zor olan durumu daha da karışık bir hâle getirmelerinden çekiniyorlardı. "*... olduğu müddetçe biz de o kadar...*" — bu her yöne çekilir formül Şubat Devriminin melez rejimine özgü yalanın hukukî ifadesi hâline gelerek tüm Ekim öncesi döneme damgasını vurdu.

Hükûmete baskı yapmak için Yürütme Komitesi nazik ama gülünç biçimde "temas komisyonu" diye adlandırdığı özel bir komisyon seçti. Devrimci iktidar örgütlenmesi böylece resmen karşılıklı ikna ilkesi üzerine bina edilmişti. Şöyle böyle meşhur bir mistik yazar, Merejkovskiy böylesi bir rejimin benzerini bula bula Eski Ahit'te bulmuştu: İsrail krallarının yanında peygamberler bulunurdu. Ama İncil'in peygamberleri, tıpkı son Romanov'un peygamberi gibi, en azından ilhamı gökyüzünden alıyorlardı ve krallar onunla çatışmayı göze alamıyorlardı: iktidarın birliği böyle sağlanıyordu. Sovyet'in peygamberlerinde ise durum bambaşkaydı: onlar sadece kendi sınırlı düşüncelerinden aldıkları ilhamla peygamberlik taslıyorlardı. Bununla beraber, liberal bakanlar Sovyet'ten doğru dürüst bir iş çıkmayacağını düşünüyorlardı. Çheidze, Skobelev, Suhanov ve diğerleri hükûmet nezdinde girişimlerde bulunuyorlar ve lafı evirip çevirdikten sonra ona çekilmesini tavsiye ediyorlardı; bakanlarsa buna karşı çıkıyorlardı; delegeler de Yürütme Komitesi'ne dönüp hükûmetin otoritesini ona kabul ettirmeye çalışıyorlar, sonra geri dönüp bakanlarla temas kuruyorlardı... ve böylece aynı oyun tekrardan başlıyordu. Bu değirmenin buğday övüteceği yoktu.

Temas komisyonunda herkes yakınıyordu. Özellikle Guçkov demokratlara Sovyet'in gösterdiği toleransın orduda sebep olduğu düzensizlikten dert yanıyordu. Zaman zaman devrimin Savaş bakanı "kelimenin tam manasıyla gözyaşı döküyor ya da en azından mendiliyle itinalı bir şekilde gözlerini siliyordu." Haklı olarak Efendinin gözyaşlarını silmenin Peygamberlerin görevleri arasına girdiğini düşünüyordu.

9 Martta G.K.'nın başında bulunan General Alekseyev Savaş bakanına şu telgrafı göndermişti: "Sovyet'e karşı bu kadar uzlaşmacı olursak Alman boyunduruğu yakındır." Guçkov da ona neredeyse gözüyaşlı bir cevap vermişti: hükûmetin elinde ne yazık ki gerçek bir güç yok, askerî birlikler, demiryolları, posta,

telgraf, vs. Sovyet'in elinde. "Denebilir ki, Geçici Hükûmet ancak Sovyet'in izin verdiği ölçüde var."

Haftalar geçedursun, durumda hiçbir düzelme görülmüyordu. Geçici hükûmet Nisan başında Duma vekillerini cepheye gönderdiğinde, dişlerini gıcırdatarak, Sovyet delegeleriyle hiçbir anlaşmazlığa düşmemeleri konusunda tembihte bulundu. Liberal vekiller tüm yolculuk boyunca bir eskortun muhasarası altında olmaktan rahatsızlık duyuyorlardı, ama başka türlü de, ellerindeki yüksek yetkiler ne olursa olsun, bırakın askerlerle görüşebilmeyi, trenlerde yer dahi bulamayacaklarının pekâlâ farkındaydılar. Prenş Mansırev'in hatıralarındaki bu sıradan ayrıntı Guçkov'un G.K.'yla Şubat Devrimi'nin anayasasının esası konusundaki mektuplaşmasını harika biçimde tamamlıyor. Gerici fikirli biri haklı olarak vaziyeti şöyle niteliyordu: "Eski rejim Petropavlovsk kalesine tıkılmış, yenisi ise ev hapsinde."

Ama Geçici Hükûmet'in Sovyet önderlerinin kaypak desteğinden başka dayanakları var mıydı? Varlıklı sınıflar nereye kaybolmuşlardı? Alın işte güzel bir soru. Monarşiyle olan ortak geçmişlerine bağlı kalarak altüst oluştan sonra yeni bir mihverde toplanmakta acele ediyorlardı. Ülkenin birleşik sermayesini temsil eden Sanayi ve Ticaret Konseyi 2 Marttan itibaren "İmparatorluk Duma'sının olup bittisine boyun eğdi" ve Duma Komitesi'nin "tümüyle emrine" girdi. Zemtsvolar ile belediyeler de onu izlediler. Daha 10 Martta, tahtın payandası Birleşik Soylular Konseyi, o patetik korkak ağzıyla, tüm Rusları "şu an Rusya'daki yegâne hukukî iktidar olan Geçici Hükûmet'in etrafında safları sıklaştırmaya" çağırıyordu. Hemen hemen aynı sıralarda, mülk sahibi sınıfların kurum ve organları karışıklıkların sorumluluğunu önce temkinli, ardından daha yürekli biçimde sovyetlerin üzerine atarak ikili iktidarı mahkûm etmeye başladılar.

Kısa zamanda yüksek düzey büro çalışanları, serbest meslek sahipleri, devlet memurları patronların arkasında toplandılar. Ordudan bizzat kurmay karargâhlarında kaleme alınan telgraflar, bildiriler ve benzer yönde kararlar geliyordu. Liberal basın "iktidar birliği" lehinde, ileriki aylarda sovyet liderlerine karşı bir yaylım ateşi niteliğine bürünecek olan, bir kampanya başlattı. Bütün bunlar son derece ses getiren olaylardı. Bir sürü kurum, meşhur isimler, kararlar, makaleler, kararlı tutumlar; tüm bunlar Yürütme Komitesi'nin dış etkilere açık yöneticileri üzerinde hiç kuşku yok ki etkilerini gösterdiler. Bununla birlikte, mülk sahibi sınıfların tüm bu tehditkâr resmi geçitlerinin ardında ciddî hiçbir kuvvet bulunmuyordu. Küçük burjuva sosyalistler Bolşeviklere "ya mülkiyetin gücü yok mu?" diye cevap veriyorlardı. Mülkiyet insanlararası bir ilişkidir. "Hukuk ve Devlet" diye adlandırılan bir tahakküm sisteminin genel olarak benimsenmesine dayandığı müddetçe muazzam bir gücü temsil eder. Ama bugünkü durumda özellikle söz konusu olan, eski devletin tuzla buz olması ve de tüm eski hukukun kitleler tarafından koca bir soru işaretinin altına sokulmasıydı.

Fabrikalarda işçiler gitgide kendilerini asıl patron ve patronları da davetsiz misafir olarak görüyorlardı. Asık suratlı ve düşmanca tavırlı mujiklerle karşı karşıya kalan taşralı toprak sahipleri ilk başlarda sandıklarından daha da uzaktaki bir iktidar yüzünden kendilerini çok daha az güvende hissediyorlardı. Ama mülkleri üzerinde tasarrufta bulunma, hattâ mülklerini koruyabilme imkânlarını yitiren toprak sahipleri gerçek mülk sahipleri olmaktan çıkıyor ve hükûmetlerine herhangi bir yardımda bulunma şansı olmayan, son derece ürkmüş, basit semt sakinleri hâline geliyorlardı, zira bizzat kendilerinin yardıma ihtiyaçları vardı. Çok erken bir tarihten başlayarak zayıflığı nedeniyle hükûmeti lânetlemeye başladılar. Ama hükûmeti lânetlerken farkında olmaksızın aslında kendi kuyularını kazıyorlardı.

O sıralar, Yürütme Komitesi ile Bakanlar Konseyinin ortak eylemi sanki devrim zamanındaki yönetme sanatının laf ebeliğiyle zaman yitirmekten ibaret olduğunu kanıtlamayı görev edinmiş gibi görünüyordu. Liberalllerinki bilinçli bir hareketti. Onların katı inançlarına göre, İtilâf [Antant] devletlerine sadakat yemini haricinde, tüm sorunlar ileri bir tarihe ertelenmeliydi.

Milyukov meslektaşlarını gizli antlaşmalardan haberdar etti. Kerenskiy duymamazlığa geldi. Görünürde sadece başbakanın adaşı olmakla beraber prens olmayan, Kutsal Sinod başvekili Lvov diye biri buna çok içerledi ve hattâ antlaşmaları "soyguncu ve dolandırıcılara lâyık" diye niteledi. Bu kuşkusuz Milyukov'un babacan bir şekilde gülümsemesine ("sokaktaki adam aptal") ve bu işe yaramaz konuları bırakıp asıl gündeme geçme önerisinde bulunmasına sebep oldu. Hükûmetin resmî beyanı en kısa sürede Kurucu Meclis'in toplantıya çağırılmasını vaat ediyordu. Ama öte yandan, bu süre de bilinçli olarak tespit edilmiyordu.

Söz konusu olan hiç de devletin biçimi falan değildi: hükûmet hâlâ monarşinin kaybolan cennetini yeniden kurmayı umuyordu. Fakat aslında beyanat zafere kadar savaşın sürdürülmesi ve "Müttefiklerle imzalanan antlaşmalara mutlak surette uyulması" gereğinden başka bir şey söylemiyordu. Halkın yaşayışına dair en canalıcı sorunlar konusundaysa devrim sanki sadece "geri kalan her şey eskisi gibi devam edecek" diyordu. Demokratlar İtilâf devletlerinin yeni iktidarı tanımalarına mistik bir anlam yüklediklerinden —bir banka onu kredi verilebilir bulmadıkça küçük tüccar hiçbir şeydir— Yürütme Komitesi 6 Marttaki emperyalist beyanatı sessizce yutuverdi. "Demokrasinin tek bir resmî organı bile kalkıp geçici hükûmetin daha doğduğu anda devrimimizi demokratik Avrupa'nın gözünde küçük düşüren hareketine alenen karşı çıkmadı" diyordu Suhanov bir yıl sonra üzgün bir ifadeyle.

Sonunda 8 Martta hükûmet laboratuvarından bir af kararnamesi çıktı. O sırada hapishane kapıları halk tarafından zaten tüm ülkede sonuna kadar açılmıştı. Siyasal sürgünler muazzam mitingler, coşku selleri, askerî marşlar, nutuklar ve çiçekler eşliğinde geri dönüyorlardı. Kararname hükûmet kançılar-

yalarının gecikmiş bir yankısı olarak görüldü. 12'sinde ölüm cezası kaldırıldı. Dört ay sonra aynı ceza askerler için yeniden ihdas edildi. Kerenskiy Adaleti eşi görülmemiş yüksekliklere çıkaracağını vaadetmişti. Bir gayretkeşlik bunalımı sırasında gerçekten de Yürütme Komitesi'nin işçi ve asker temsilcilerinin sulh hukuk mahkemelerinde hâkim üye olarak görev almalarını öngören tekliflerini kabul ettirdi. Tüm Adalet hadımlarını dehşete düşüren bu tedbir devrimin kalbinin attığını gösteren tek tedbirdi. Ama tüm yenilikler burada sona erdi. Kerenskiy'in bakanlığında yüksek bir görevdeki avukat Demyanov, ki o da "sosyalist"tir, kendi ifadesiyle, tüm eski memurların yerlerinde kalmaları ilkesini benimseme kararı aldı: "Devrimci hükûmetin politikası gereksiz yere kimseyi üzmemelidir." Çarlık bürokrasisi de dahil, yönetici sınıflardan birinin ayağına basmaktan her şeyden daha çok korkan geçici hükûmetin bağlı kaldığı tek kural da aslen bu olmuştur. Yalnızca hâkimler değil, çarlığın savcıları da yerlerinde kalmışlardır. Tabiî, kitleler buna içerleyebilirlerdi. Ama bu sovyetlerin işiydi: kitleler hükûmetin görüş alanına girmiyorlardı. Tek temiz hava dalgası, daha önce de adını andığımız, o çok Kutsal Sinod'daki "aptallar ve namussuzlar" üzerine raporlar yazan başvekil Lvov'dan doğru esiyordu. Bakanlar bu hoş değerlendirmeleri alarm vaziyetinde dinliyorlardı. Ama nasıl Ortodoksluk bir devlet diniyse, Sinod da bir devlet kurumu olarak kalmaya devam ediyordu. Sinod'un bünyesinde bile bir değişikliğe gidilmedi: devrim kimseyle kavga etmemeliydi.

İki veya üç imparatora sadakatle hizmet etmiş olan Devlet Konseyi üyeleri de toplanmaya veya en azından aylıklarını almaya devam ettiler. Bu olgu bir süre sonra simgesel bir anlam kazandı. Fabrikalardan ve kışlalardan şiddetli protestolar yükseliyordu. Yürütme Komitesi huzursuzlanıyordu. Hükûmet Devlet Konseyi üyelerinin akıbetini ve aylıklarının ne olacağını tartışmaya iki oturum harcadı ama hiçbir karara varamadı. Aralarından bir çoğunun dostunuz olduğu saygıdeğer kimseleri nasıl telâşlandırabilirsiniz ki?

Rasputinci bakanlar henüz kodesteydi, ama geçici hükûmet onlara emeklilik aylığı bağlamakta gecikmedi. Bu şaka gibi ya da gaipten gelen ses gibi bir şeydi. Ama hükûmetin selefleriyle bozuşmaya niyeti yoktu, bunlar demir parmaklıklar ardında olsalar bile.

Süslü püslü üniformalarıyla senatörler pineklemeye devam ediyorlardı, ama Kerenskiy tarafından yakın zamanlarda bu onura lâyık görülen solcu senatör Sokolov sırf siyah bir redingotla geldiği için de bir oturumdan dışarı atılmıştı. Çarın senatörleri Şubat Devrimi'yle bozuşmaktan çekinmediler, özellikle bu devrimin hükûmetinin hiç dişinin kalmadığına kanaat getirdiklerinde.

Bir zamanlar Almanya'da Marx, Mart Devriminin devriliş sebebini, "hareketin yalnızca en yüksek siyasal düzeyi ıslah edip bu düzeyin altındaki katmanlara —mutlakıyet rejimi altında doğmuş, yetişmiş ve yaşlanmış eski bürokrasi, eski ordu, eski yargıçlar— hiç dokunamamasında" görmüştü. Kerenskiy gibi

sosyalistler selâmeti Marx'ın mağlubiyet sebebi gördüğü yerde arıyorlardı. Marksist Menşevikler Marx'la değil, Kerenskiy'le hemfikirdiler.

Hükûmetin inisyatif gösterdiği ve devrimci bir tutum takındığı tek alan hisse senetli şirketlere dair mevzuatıydı: daha 17 Martta bir reform kararnamesi yayınlandı. Millî ve dinî kısıtlamalar ancak üç gün sonra kaldırıldı. Hükûmetin içinde eski rejimde hisse senetli şirketler sisteminin aksaklıklarından canı yanan çok sayıda kişi vardı.

İşçiler sabırsızlıkla sekiz saatlik işgünü talep ediyorlardı. Hükûmet iki kulağından da sağır numarası yaptı. Savaş hâli vardı ve herkes vatan için feragatte bulunmalıydı. Hem zaten işçileri teskin etmek Sovyet'in göreviydi.

Toprak meselesi çok daha tehdit ediciydi. Bu alanda en azından bir şeyler yapılmalıydı. Peygamberler tarafından hırpalanan Tarım bakanı Şingaryov, ihtiyattan dolayı, işlev ve görevlerini tam belirlemeksizin yerel toprak komiteleri kurulmasını buyurdu. Köylüler komitelerin toprakları kendilerine vereceğini sandılar. Çiftlik sahipleri de komitelerin mülklerini koruyacağını umuyorlardı. Böylece, tâ en baştan beri, Şubat Devrimi tüm düğümlerden çok daha acımasız olan mujikin boğumunun boğazından geçirilmiş olduğunu hissetti.

Resmî öğretiye göre, devrimin yapılmasına sebebiyet veren tüm meseleler Kurucu Meclis'e dek ertelenmişti. Ulusal irade, Mihail Romanov'u bile, heyhat, atın üstünde tutmayı başaramayan şu iflah olmaz meşrutî demokratlar tarafından önlenebilir miydi? Bu arada gelecekteki ulusal temsil hazırlıkları öylesine ciddî ve ağır bir bürokrasiye takılmıştı ki Kurucu Meclis bile neredeyse serap olmuştu. Ancak Martın 25'inde, ayaklanmadan yaklaşık bir ay sonra, hükûmet seçim kanununun hazırlanması için lüzumsuz bir özel konferans tertiplenmesine karar verdi. Ama bu konferans hiç açılmadı bile. Baştan sona hatâlarla dolu *Devrimin Tarihi* kitabında Milyukov çeşitli aksaklıkların neticesinde "birinci hükûmet zamanında özel konferansın toplanması işi ele alınamadı" demiştir rahatsız bir ifadeyle. Aksaklıklar komisyonun terkibi ve yükümlülüklerine ilişkindi. Amaç Kurucu Meclis'i bir başka bahara attırmaktı: zafere, barışa, Kornilov'un çıkmaz ayına kadar.

Dünyaya çok geç gelen Rus burjuvazisi devrimden ölümden nefret eder gibi nefret ediyordu. Ama bu nefretinin gücü yoktu. Tek yapabileceği bekleyip görmek ve manevra yapmaktı. Devrimi alaşağı etmek ve boğmak imkânına sahip olmayan burjuvazi onun ateşini söndürmeye çalıştı.

BÖLÜM XI

İkili İktidar

İkili iktidarın [*dvoyevlastiye*] özü nedir? Tarih eserlerinde hiç aydınlatılmayan bu mesele üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Çok açık biçimde en fazla onda izlerini bırakmış olsa da, yalnızca 1917 Rus devriminin bir özelliği olmayan ikili iktidar bir toplumsal krizin özel bir hâlidir.

Toplum içinde her zaman karşıt sınıflar mevcuttur ve iktidardan yoksun sınıf kaçınılmaz olarak devletin yörüngesini şu veya bu derecede kendisinden yana döndürmeye gayret eder. Kuşkusuz bu, toplumda hiç de bir iktidar ikiliğinin veya çokluğunun hüküm sürdüğü anlamına gelmez. Siyasal bir rejimin niteliği doğrudan doğruya ezilen sınıfların yönetici sınıflarla olan ilişkisi tarafından belirlenir. Bir rejimin istikrarının mutlak koşulu olan iktidarın birliği, hâkim sınıfın tüm topluma kendi iktisadî ve siyasal biçimlerini yegâne mümkün olanlar gibi kabul ettirebildiği müddetçe vardır.

Almanya'da *Junkerler*[1] ile burjuvazinin eşanlı hâkimiyeti —ister Hohenzollernler isterse Cumhuriyet döneminde olsun— iki iktidar sahibinin aralarındaki çatışma zaman zaman ne kadar şiddetli olsa da, bir ikili iktidar teşkil etmez. Her ikisi de aynı toplumsal temele sahiptirler ve fikir ayrılıklarından ötürü devlet aygıtında bir bölünme beklenmez. İkili iktidar rejimi sınıflar arasında başka türlü çözülemeyen bir çatışma üzerine doğar; bu bakımdan, ancak bir devrimci dönemde mümkündür ve devrimin aslî unsurlarından birini meydana getirir.

Devrimin izlediği siyasal yol iktidarın bir sınıftan diğerine geçişinden müteşekkildir. Tek başına şiddetli bir ayaklanma genellikle kısa bir sürede olup biter. Ama tarihsel olarak tanımlanmış hiçbir sınıf tâbi bir konumdan hâkim bir konuma aniden, bir gecede yükselemez, bu bir devrim gecesi dahi olsa. Bunun için daha arifeden resmen egemen olan sınıf karşısında son derece özerk bir konum işgal eder hâle gelmesi gerekir. Dahası, varolandan hoşnutsuz, ama

1) Almanya'nın doğusu ve özelde Prusya'da soylu toprak sahiplerine verilen ad. –ç.n.

özerk bir rol oynamaktan da aciz ara sınıf ve katmanların da umutlarını kendinde toplamış olmalıdır. Bir ayaklanmanın tarihsel olarak hazırlanması, devrim öncesindeki dönemde, yeni toplumsal rejimi kurmaya aday sınıfın henüz ülkenin efendisi olmazdan evvel, resmî aygıt eski sahiplerinin elinde kalmaya devam ederken, fiilen elinde devlet iktidarının önemli bir kısmını toplamasına yol açar. Bütün devrimlerde ikili iktidarın başlangıç noktası budur.

Fakat yegâne veçhesi bu değildir. Eğer yeni bir sınıf hiç istemediği bir devrim tarafından iktidara taşınıyorsa, gerçekte, daha o zamandan yaşlanmış, tarihsel olarak geç kalmış bir sınıftır. Resmen taç giymeden evvel yıpranıp bitmişse; iktidara geldiğinde karşısında daha şimdiden yeterince olgunlaşmış ve devletin dümenine el koymaya çalışan bir karşıt bulmuşsa; o zaman istikrarsız bir ikili iktidar dengesi yerine siyasal devrim daha az istikrarlı bir denge üretir. İkili iktidar "anarşi"si üzerindeki zafer, her yeni evrede, ya devrimin ya da karşı-devrimin görevi olacaktır.

İkili iktidar otoritenin eşit olarak paylaşılmasını ve özetle otoriteler arasındaki her türlü formel dengeyi yalnız varsaymamakla kalmaz, genel olarak dışlar da. Bu anayasal değil, devrimci bir olgudur. Toplumsal dengedeki bozulmanın devletin üstyapısını parçaladığını kanıtlar. İkili iktidar, düşman sınıfların, ülkenin yönetimi konusunda her adımda birbirlerini itekleyen, birbiriyle tümden uyumsuz devlet örgütlenmelerine —biri çürümüş, diğeri yeni oluşan— dayandıkları yerde ortaya çıkar. Bu koşullar altında, mücadele içindeki her bir sınıfın ele geçirdiği iktidar parçası güçler dengesi ve savaşın evreleri tarafından belirlenir.

Bizzat doğası gereği, böyle bir durum istikrarlı olamaz. Toplumun iktidarın bir yerde temerküz etmesine ihtiyacı vardır ve kâh egemen sınıfta, kâh örneğimizde olduğu gibi, gücü paylaşan iki sınıfta inatla bu temerküzü arar. İkitidarın parçalara ayrılması iç savaştan başka bir şeyi muştulamaz. Bununla birlikte, rakip sınıf ve partiler bu savaşa karar vermezden evvel, özellikle bir üçüncü gücün müdahalesinden çekiniyorlarsa, uzunca bir süre birbirlerine katlanmak zorunda kalabilirler ve hattâ ikili iktidar sistemine bir tür onay verebilirler. Yine de ikili iktidar kaçınılmaz olarak infilâk eder. İç savaş, ülke çapında olduğundan, ikili iktidara en çıplak görünümünü verir. Kendi tahkim edilmiş siperlerine sahip her bir güç, aralarından biri üzerinde kesin olarak yerleşinceye dek, iki savaşçı gücün almaşık istilâları şeklinde bir ikili iktidara maruz kalan ülkenin geri kalanını fethetmek için mücadele eder.

XVII. yüzyıldaki İngiliz Devrimi ülkeyi baştan aşağı altüst eden bir büyük devrim olduğundan dolayı, iç savaş görünümü altında, açıkça ikili iktidar almaşıklarının şiddetli bir şekilde el değiştirmesini örnekler.

Önce, imtiyazlı sınıflara ya da bu sınıfların üst kesimlerine, aristokrat ve piskoposlara dayanan kraliyet iktidarına burjuvazi ile ona yakın küçük soylu grupları karşı koyar. Burjuvazinin hükûmeti Londra Şehrinin desteğindeki Presbiteryen Parlamento'dur. Bu iki farklı rejimin uzatmalı mücadelesi açık

bir iç savaş sonucu çözülür. İki hükûmet merkezi, Londra ve Oxford, kendi ordularını kurarlar ve ikili iktidar teritoryal bir biçim alır, her ne kadar her iç savaşta olduğu gibi, teritoryal sınırlar son derece istikrarsız olsa da. Parlamento üstün gelir. Esir alınan kral sonunu bekler.

Presbiteryen burjuvazinin tek başına iktidarı için gerekli koşullar sağlanmış gibidir. Ama daha kraliyet iktidarı yıkılmazdan önce, parlamento ordusu özerk bir siyasal güce dönüşür. Bağımsızları, küçük burjuvaları, zanaatkârları, çiftçileri, sofuları ve azimlileri saflarına katar. Ordu otoriter bir şekilde, yalnızca silahlı bir güç, bir diktatörün hassa ordusu olarak değil, tuzu kuru ve zengin burjuvaziye karşı duran yeni bir sınıfın siyasal bir temsilcisi olarak toplumsal hayatın içine girer. Sonuç olarak, ordu askerî komutanların üzerinde duran yeni bir devlet organı kurar: bir asker ve subay vekilleri ("ajitatörler") konseyi. Ardından yeni bir ikili iktidar dönemi başlar: bir tarafta Presbiteryen Parlamento, diğer tarafta Bağımsız Ordu. İkili iktidar açık çatışmaya götürür. Burjuvazi Cromwell'in "model ordusu"na —yani silah kuşanmış plebler— karşı kendi askerî birliklerini çıkaracak güce sahip değildir. Çatışma bağımsızların kılıcı marifetiyle presbiteryen parlamentonun tasfiyesiyle sonuçlanır. Parlamentodan geriye bir avuç taraftar kalır ve Cromwell'in diktatörlüğü kurulur. Devrimin aşırı-solunu temsil eden "Leveler"ların [düzleyiciler] önderliğindeki ordunun aşağı katmanları yüksek askerî çevrelerin, ordunun başlarının egemenliğine karşı kendi otantik plebyen rejimlerini getirmeye çalışırlar. Ama bu yeni ikili iktidar katmerleşemez: "Leveller"ların, küçük burjuvazinin aşağı katmanlarının tarihte ayrı bir yol izleme imkânları yoktur ve olamaz da. Cromwell erken bir tarihte hasımlarının defterini dürmüştür. Belli bir süre için istikrardan uzak, yeni bir siyasal denge kurulur.

Büyük Fransız Devrimi sırasında, bel kemiğini Üçüncü Zümre elitinin oluşturduğu Kurucu Meclis, kralın ayrıcalıklarını tümden ortadan kaldırmasa da, iktidarı kendi elinde yoğunlaştırmıştı. Kurucu Meclis dönemi kralın Varennes'e kaçmasıyla son bulan kritik bir ikili iktidar dönemidir ve biçimsel olarak ancak Cumhuriyetin ilânıyla tasfiye olmuştur.

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirlerine karşı mutlak bağımsızlığı kurgusuna dayalı olarak oluşturulan ilk Fransız Anayasası (1791) aslında gerçek bir ikili iktidarın varlığını gizliyor ya da halktan saklamaya çalışıyordu: Bastille'in halk tarafından alınmasından sonra kesin olarak Ulusal Meclis içinde mevzilenen burjuvazinin iktidarı ile, dış müdahaleye bel bağlayan umutları bir tarafa koyacak olursak, yüksek soylular, ruhban, bürokrasi ve askerî kast tarafından desteklenen eski monarşi iktidarı. Kaçınılmaz çöküşü bu rejimin çelişkileri içinde filizlenmekteydi. Avrupa gericiliğinin kuvvetleri tarafından burjuva temsilinin yokedilmesinden veya kral ile monarşinin giyotine gönderilmesinden başka çıkış yolu yoktu. Paris ile Koblenz boy ölçüşmek zorundaydılar.

Ama iş daha savaşa ve giyotine varmazdan önce, başkent üçüncü zümresinin aşağı tabakalarına dayanan ve hiç tınmadan burjuva ulusun resmî temsilcilerinin iktidarını hiçe sayan Paris Komünü sahneye çıkar. İlk tezahürlerine daha 1790'dan beri, büyük ve orta burjuvazi devlet idaresinde ve belediyelerde henüz sağlam bir şekilde yerleşmişken tanık olduğumuz yeni bir ikili iktidar kurulur. Aşağılardan, toplumun bodrum katlarından ve yeraltı mezarlarından çıkıp peruk takan ve külot giyen insanların ulusun kaderini belirledikleri arenaya girmek için çabalayan plebyen tabakalar utanmazca iftira edilen ne çarpıcı bir manzara sunarlar. Terbiyeli burjuvazinin ayakları altında ezilen toplumun temelleri sanki canlanıp harekete geçmiş gibidir, o topak kütle içinden insan başları ve nasırlı eller dışarıya uzanmış, boğuk ama güçlü sesler yeri göğü inletiyor gibidir. Devrimin kaleleri olan Paris'in mahalleleri kendi hayatlarını yaşamaktadırlar. Herkes tarafından tanınmışlar — onları tanımamak mümkün müydü!— ve ilçeler şeklinde örgütlenmişlerdi. Ama sürekli olarak yasallık sınırlarını aşıyorlar ve kanuna rağmen saflarını paryalara, fakirlere ve külotsuzlara [*baldırı çıplaklara*] açarak aşağıdan gelen taze kanı bünyelerine katıyorlardı. Aynı sırada, kırsal belediyeler de feodal mülkiyeti koruyan burjuva yasallığına karşı köylü ayaklanmasının sığınağı hâline geliyordu. Böylece ikinci bir ulus içinde bir üçüncüsü ortaya çıkıyordu.

Paris ilçeleri ilkin henüz saygıdeğer burjuvazinin elindeki Komün'e karşı durdu. 10 ağustos 1792'deki yaman saldırılarıyla ilçeler Komün'ü ele geçirdiler. O andan itibaren, devrimci Komün Yasama Meclisi'ne, daha sonra da Konvansiyon'a karşı hareket etti. Bu ikisi devrimin yürüyüşünü ve görevlerini geciktiriyor, hadiseleri yaratmıyor, sadece kaydediyordu, zira Paris mahallelerinin dibinden fışkıran ve en geri köylerden kendine destek bulan bu yeni sınıfın enerjisine, yılmazlığına ve oybirliğine sahip değildi. Nasıl Paris ilçeleri Komünü ele geçirmişlerse, Komün de ayaklanıp Konvansiyon'a el koydu. Bu evrelerin her biri, iki kanadının da tek ve güçlü bir otorite kurmak için uğraştığı —sağ savunmada kalarak, sol saldırıya geçerek—, çeperleri açık seçik çizili bir ikili iktidarla karakterize olmuştu.

Gerek devrimler gerekse karşı-devrimler için çok karakteristik olan bu diktatörlük ihtiyacı ikili iktidarın tahammül edilmez çelişkilerinden ileri gelir. Bu biçimlerin birinden diğerine geçiş iç savaş yoluyla gerçekleşir. Devrimin büyük evreleri, yani iktidarın yeni toplumsal sınıf veya tabakalara devri, arkadan gelen gölge gibi devrimin dinamiğini izleyen parlamenter kurumlar silsilesiyle hemen hiç uyuşmazlar. Sonuçta, baldırı çıplakların devrimci diktatörlüğü, kuşkusuz, Konvansiyon'un diktatörlüğüyle kaynaşır. Ama bu hangi Konvansiyon'dur? Tabiî ki, üzerinde daha evvelki gün eli kanlı bir terörle hâkimiyet kurmuş olan Jirondenlerden[2] [*Girondins*] arındırılmış, daraltılmış, yeni bir top-

2) Meclisteki, ileri gelen temsilcilerinin birçoğunun geldikleri Gironde bölgesine atfen Fransız Devrimindeki liberal, ılımlı, sağ kanatta yer alan kişilere verilen ad.

lumsal sınıfın kurduğu ağırlığa intibak etmiş meclis. Böylece, ikili iktidarın bir derecesinden bir diğerine geçerek, Fransız Devrimi dört yıl zarfında en yüksek noktasına ulaşır. 9 Thermidor'dan itibaren, gene ikili iktidar evreleriyle ilerleyerek, devrim inişe geçer. Ve bir kez daha, iç savaş her geri çekilişi önceler, tıpkı her yükselişe eşlik ettiği gibi. Bu şekilde, yeni toplum yeni bir güç dengesi arar.

Rus burjuvazisi, kâh Rasputinci bürokrasiyle mücadele ederek kâh işbirliği ederek, savaş sırasında siyasal konumlarını olağanüstü derecede tahkim etmişti. Çarlığın uğradığı yenilgilerden istifade ederek Zemstvolar ve Kent Belediyeleri birlikleri ile Savaş Sanayii Komiteleri aracılığıyla elinde büyük bir güç topladı. Elinin altında muazzam devlet fonları bulunuyordu ve kısaca paralel bir hükûmeti temsil ediyordu. Savaş sırasında, çarın bakanları Prens Lvov'u orduyu araç gereç ve erzakla beslerken, askerleri tedavi ettirirken ve hattâ onlara berber dükkânları açarken görmekten hicap duyuyorlardı. "Ya buna bir son vermek ya da bütün iktidarı ona teslim etmek gerekir" diyordu daha 1915'te bakan Krivoşeyn. Tabiî on sekiz ay sonra Lvov'un "bütün "iktidarı" çarın elinden olmasa da, Kerenskiy'in, Çheidze'nin ve Suhanov'un elinden alacağını hiç aklına getiremezdi. Bununla birlikte, daha bu olayın cereyan etmesinin ertesi günü yeni bir ikili iktidar belirdi: evvelki günün, daha o zamandan biçimsel olarak yasallaşmış olan liberal yarı-hükûmetinin hemen yanıbaşında gayri-resmî, ama daha güçlü bir hükûmet, sovyetler şeklindeki emekçi kitlelerin hükûmeti ortaya çıktı. O andan itibaren, Rus Devrimi dünya çapında bir tarihsel anlamı olan bir olay mertebesine yükselmeye başladı.

Bununla birlikte, Şubat Devrimi'ndeki ikili iktidarın özgün yanı neydi? XVII ve XVIII. yüzyıllardaki olaylarda, ikili iktidar her seferinde, iştirak edenlere geçici güç dengesi tarafından dayatılan mücadelenin doğal bir aşamasını oluşturuyordu ve dolayısıyla bütün taraflar ikili iktidara kendi iktidarlarını ikame etmeye çalışıyorlardı. 1917 Devrimi'ndeyse, tüm güçlerden yalnızca kendisinin otoritesini kabul etmelerini talep eden resmî demokrasi bilinçli ve önceden düşünülmüş bir şekilde bir ikili iktidar oluşturmuştu. İktidar ikiliği iktidar için bir sınıf mücadelesinin ardından değil, bir sınıfın diğerine hayırsever bir "tavizi" sonucunda kurulmuştu. Rus "demokrasisi" bu ikilikten çıkmaya çalıştığı ölçüde tek çıkar yolu bizzat otoriteyi almamakta bulmuştu. İşte bizim "Şubat Devrim'inin paradoksu" dediğimiz de buydu.

Bu durumun bir benzerini 1848'de Alman burjuvazisinin monarşiye karşı tutumunda bulabiliriz. Ama bu benzerlik tam değildir. Doğru, Alman burjuvazisi, her ne pahasına olsa olsun, iktidarı bir anlaşma temelinde monarşiyle paylaşmaya çalışmıştı. Ama otoritenin tümü burjuvazinin elinde değildi ve olanı da monarşiye kaptırmayı hiç istemiyordu. "Prusya burjuvazisi ismen iktidarı elinde tutuyordu; eski rejimin kuvvetlerinin art düşüncesiz bir şekilde kendi emrine gireceğinden ve kendilerini onun mutlak gücünün taraftarlarına dönüştüreceklerinden bir dakika bile şüphe etmiyordu." (Marx ve Engels)

Daha ayaklanma sırasında tüm iktidarı eline alan 1917'deki Rus demokrasisi onu yalnızca burjuvaziyle paylaşmaya değil, ama kamu işlerini de ona bırakmaya çalışmıştı. Bu belki de, XX. yüzyılın birinci çeyreğinde, resmî Rus demokrasisinin XIX. yüzyıl ortasındaki liberal Alman burjuvazisinden çok daha büyük bir siyasal çözülme yaşadığını gösteriyordu. Tümüyle eşyanın tabiatına uygundur bu durum, zira Cromwell'in zanaatkârlarının ve Robespierre'in baldırı çıplaklarının yerini alan proletarya tarafından şu son bir kaç on yılda gerçekleştirilen yükselişin öbür yüzüdür.

Eğer olguyu daha derinlemesine ele alacak olursak, Geçici Hükûmet ile Sovyet Yürütme Komitesi'nin ikili iktidarının tam bir yansıma niteliği vardı. Yeni iktidar üzerindeki hak sahibi sadece proletarya olabilirdi. Hiçbir güvencesiz, işçilere ve askerlere dayanan uzlaşmacılar çarların ve peygamberlerin çift taraflı muhasebesini muhafaza etmek zorunda kalmışlardı. Liberal ve demokratların ikili iktidarı yalnızca burjuvazi ile proletarya arasındaki henüz görünürde olmayan otorite paylaşımını yansıtıyordu. Bolşevikler uzlaşmacıları sovyetlerin yönetiminden uzaklaştırdıkları zaman —bu olay bir kaç ay sonra gerçekleşecekti— yeraltındaki ikili iktidar yüzeye çıktı ve bu da Ekim Devrimi'nin arifesiydi. O ana dek, devrim bir siyasal yansımalar dünyasında yaşadı. Sosyalist aydınların ince düşüncelerinden yansıyan ikili iktidar sınıf mücadelesinin aşaması olmaktan çıkarak düzenleyici ilke haline geldi. Bu yoldan geçerek kuramsal tartışmanın merkezine yerleşti. Hiçbir şey boşa gitmedi. Şubattaki ikili iktidarın yansıma niteliği ikili iktidarın iki rejimin mücadelesinde kanlı canlı bir dönem olarak ortaya çıktığı tarihin evrelerini daha iyi anlamamıza yardım etti. Ama bu böyledir, zayıf ay ışığı, bir yansıma olarak, güneş ışığı üzerine önemli sonuçlar çıkartılmasına yol açar.

Önce yarı yarıya hayaletimsi bir ikili iktidar paradoksuna yol açan, sonra da gerçek ikiliğin burjuvazi lehine çözüme kavuşturulmasını engelleyen Rus devriminin gerçek özgünlüğü Rus proletaryasının eski devrimlerdeki kentsel kitlelerle kıyaslandığında son derece daha olgun olmasında yatar. Çünkü mesele şöyle ortaya konmuştu: ya burjuvazi eski devlet aygıtına gerçekten el koyacak ve onu kendi amaçlarına uygun olarak yenileyecek, bu durumda sovyetler silinip gidecekler; ya da sovyetler yeni devletin temelini teşkil edecekler ve bu şekilde de yalnızca eski aygıt tasfiye edilmiş olmakla kalmayacak, bundan yararlanan sınıfların egemenliği de yok edilecekti. Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler birinci çözüme doğru yöneliyorlardı. Bolşeviklerse ikinciye. Marat'ya göre, bir zamanlar eserlerini sonuna dek götürmek için yeterli bilgi, tecrübe ve doğrultuya sahip olmayan ezilen sınıflar XX. yüzyıl devriminde bu üç konuda da iyi silahlanmışlardı. Bolşevikler galip geldiler.

Zaferlerinden bir yıl sonra, aynı mesele farklı bir güç dengesi içinde Almanya'da yeniden ortaya çıktı. Sosyal demokrasi burjuvazinin demokratik iktidarının kurulmasına ve sovyetlerin tasfiyesine meylediyordu. Rosa Luxemburg

ve Karl Liebknecht sovyetler diktatörlüğünden yanaydılar. Sosyal demokratlar üstün geldiler. Almanya'da Hilferding ve Kautsky, Avusturya'da Adler işçi sovyetlerini anayasaya dahil ederek demokrasiyle sovyet sisteminin bir "bileşimi"ni öneriyorlardı. Bu, potansiyel veya ilân edilmiş iç savaşı devlet rejiminin bir bileşeni haline getirmek demekti. Bundan daha ilginç bir ütopya olamaz. Bunu Alman toprakları üzerinde haklı çıkartan tek örnek herhalde şu eski gelenekti: Württembergli demokratlar 1848'de dükün başkanlığında bir cumhuriyetistiyorlardı.

Bugüne dek yeterince değerlendirilmemiş olan ikili iktidar olgusu hükûmeti egemen sınıfın yürütme komitesi olarak gören Marksist devlet kuramıyla çelişir mi? Bu soru şöyle de ifade edilebilir: arz ve talebin etkisiyle fiyatların dalgalanması emek-değer kuramıyla çelişir mi? Çocuğunu savunan kadının fedakârlığı hayatta kalma mücadelesi kuramını çürütür mü? Hayır, bu fenomenlerde olsa olsa aynı yasaların daha karmaşık kimi bileşimlerini buluruz. Devlet sınıf üstünlüğünün bir teşkilâtı ve devrim de egemen sınıfın değiştirilmesiyse, iktidarın bir sınıftan diğerine geçişi devletin konumunda, öncelikle bir ikili iktidar şeklinde, zorunlu olarak karşıtlıklar yaratacaktır. Sınıfsal güç dengesi *apriori* bir hesaba izin veren matematiksel bir büyüklük değildir. Eski rejim dengesini yitirdiğinde, yeni bir güç dengesi ancak mücadele içindeki karşılıklı güç denemeleri sonucunda kurulabilir. Buna da devrim denir!

Yaptığımız bu konu dışı kuramsal açıklamalar bizi 1917 hadiselerinden uzaklaştırmış gibi görünebilir. Ama aslında bizi tam da meselenin böğrüne yerleştirdi. Partiler ve sınıfların dramatik mücadelesi tam da ikili iktidar sorunu etrafında gelişmiştir. Ve ancak bir kuramın zirvesinden bakıldığında bu mücadele tam olarak kavranabilir ve anlaşılabilir.

BÖLÜM XII

Yürütme Komitesi

27 Şubatta Tavriçeskiy Sarayı'nda "İşçi Vekilleri Sovyeti Yürütme Komitesi" adı altında kurulan şeyin aslında bu adla uzaktan yakından ilgisi yoktu. Sistemin atası olan 1905 işçi vekilleri sovyeti genel grevden neşet etmişti. Doğrudan doğruya mücadele hâlindeki kitleleri temsil ediyordu. Grevin yöneticileri sovyete vekil oluyorlardı. Üye seçimi ateş altında cereyan ediyordu. Yönetim organı sovyet tarafından mücadeleyi daha ileriye götürmesi için seçilmişti. Silahlı ayaklanmayı gündeme sokan özellikle 1905 sovyetinin yürütme komitesi olmuştu.

Şubat Devrimi, alayların ayaklanması sayesinde, daha işçiler sovyetlerini kurmazdan önce galip gelmişti. Yürütme Komitesi sovyetten önce, fabrikalardan ve alaylardan bağımsız olarak, devrimin zafer kazanmasından sonra, keyfî olarak kuruldu. Burada devrimci mücadelenin uzağında kalan, ama nemalarını toplamak için hiç vakit kaybetmeyen radikallerin klasik inisyatifiyle karşılaşırız. Gerçek işçi önderleri henüz sokağı terketmiyorlar, bazı kesimleri silahtan arındırırken, diğerlerini silahlandırıyorlar ve zaferi perçinliyorlardı. Aralarında en uzgörülüler Tavriçeskiy Sarayı'nda İşçi Vekilleri Sovyeti diye bir şeyin kurulduğu haberinden büyük rahatsızlık duydular. Nasıl liberal burjuvazi, aralarından birinin yapması gereken bir saray darbesi beklentisi içinde, 1916 sonbaharında, başarı hâlinde hemen çara zorla kabul ettireceği bir yedek hükûmet hazırlığı yapmışsa, radikal aydınlar da Şubat zaferi sırasında yedek alt-hükûmetlerini kurmuşlardı. Ve nasıl, en azından geçmişte, işçi hareketine bağlanmışlar ve onun geleneklerini kabul etmişlerse, çocuklarına da "Sovyet Yürütme Komitesi" unvanını vermişlerdi. Bu, tarihin, özellikle halk ayaklanmaları tarihinin, örnekleriyle dolu olduğu yarı yarıya önceden düşünülmüş çarpıtmalardan biriydi.

Hadiseler devrimci bir renge bürünmeye ve silsile bozulmaya başlayınca, iktidara katılmaya çağrılan "eğitimli" zümreler kitlelerin kahramanlık anılarına atıf yapan ad ve simgeleri gönüllü olarak kendilerine mal ettiler. Kelime-

ler genellikle şeylerin öz niteliklerini gizlerler, özellikle nüfuzlu tabakaların çıkarları tehlikede olduğunda. Kurulduğu günden itibaren Yürütme Komitesi'nin sahip olduğu muazzam otorite 1905 Sovyetinin mirasçısı olduğu yönündeki iddiasına dayanıyordu. Kaotik bir ortamda cereyan eden birinci Sovyet oturumunda onaylanan Komite bilâhare Sovyet'in bileşiminde olduğu kadar politikasında da belirleyici bir etki icra etti. Bu etki öylesine muhafazakârdı ki, devrimci temsilcilerin geleneksel olarak yakıcı bir mücadele atmosferi yoluyla sağlandığı doğal ayıklanma artık gerçekleşmiyordu. Ayaklanma daha şimdiden tarih olmuştu, herkes zafer sarhoşuydu ve hayatını yeniden düzene sokma peşindeydi. Hem ruhlar hem de kafalar gevşemişti. Her şey olup bittikten sonra gelip zafere damgasını vuran organlar olarak sovyetlerin yeni bir ayaklanmanın mücadele ve hazırlık organları hâline gelmeleri için insanların yeni baştan gruplaşmalarını belirleyen yeni koşullarda aylar süren yeni çatışmalar ve mücadeleler gerekmişti. Şimdiye dek tamamen gölgede kaldığı için işin bu yanı üzerinde mümkün mertebe duruyoruz.

Bununla birlikte, Yürütme Komitesi ile Sovyet'in ılımlı ve uzlaşmacı niteliğini belirleyen sadece bunların kuruluş koşulları değildi; aynı yönde işleyen daha derin ve kalıcı başka sebepler de vardı.

Petrograd'da yüz elli bin asker vardı. Her türden erkek ve kadın işçi sayısıysa bunun en azından dört misliydi. Yine de Sovyet'teki her iki işçi delegeye beş asker delege düşüyordu. Temsil normları son derece lastikliydi ve her şey askerlerden yanaydı. İşçiler bin kişiye karşılık bir tek temsilci seçerlerken, küçük askerî birlikler sık sık iki delege gönderiyorlardı. Asker üniformalarının gri kumaşı Sovyet tablosunun başlıca fonunu oluşturuyordu.

Fakat siviller arasında da herkes işçiler tarafından seçiliyor değildi. Allah saklasın! Şahsî davetle veya kollama yoluyla ya da çeşitli şüphe götürür grupları, ama çoğu zaman da kendi özel ihtiraslarını temsil eden dalavereler sayesinde çok sayıda kişi —radikal avukatlar ve hekimler, öğrenciler, gazeteciler— kabul edilmişti Sovyet'e. Sovyet'in niteliğindeki bu açık değişime fabrikaların ve kışlaların o pis kokusunu eğitimli küçük burjuvazinin ılık suyuyla sulandırmaktan başka bir şey istemeyen yöneticiler tarafından gönüllü olarak izin veriliyordu. Bu fırsattan istifade gelen çok sayıdaki yeni tipler, macera arayanlar, üçkağıtçılar, kürsü gevezeleri onu bunu itip kendilerine yol açarak uzun süre sessiz işçileri ve kararsız askerleri bir kenarda tuttular.

Eğer Petrograd'da durum bu idiyse, zaferin hiç mücadele edilmeden kazanıldığı taşrada durumun nasıl olduğunu tasavvur etmek hiç de zor değildi. Tüm ülke askerle kaynıyordu. Kiev, Helsingfors, Tiflis garnizonlarındaki mevcut Petrograd'ı aratmıyordu; Saratov, Samara, Tambov, Omsk'da yetmiş ilâ seksen bin asker vardı; Yaroslavl, Yekaterinoslav, Yekaterinburg'da altmış bin kadar; birçok başka şehirdeyse otuz, kırk ya da elli bin. Sovyetlerdeki temsil yerine göre farklı örgütlenmişti, ama her yerde askerî birlikler ayrıcalıklı konumday-

dı. Böylece siyasal bakımdan işçiler askerlere mümkün olduğunca yaklaşmak çabasına giriyorlardı. Yöneticiler de subayları memnun etmek için gönüllü bir seferberlik başlatmışlardı. İlk dönemlerde kendi kendilerini seçtirmiş olan kayda değer sayıdaki teğmen ve asteğmenler bir yana, özellikle taşrada komuta kademesine sıklıkla özel bir temsil imkânı sağlanıyordu. Sonuç olarak, birçok sovyette asker kökenliler mutlak surette bir çoğunluğa sahiptiler. Henüz siyasal bir fizyonomi kazanmamış olan asker kitlesi temsilcileri aracılığıyla sovyetlerin fizyonomisini belirliyordu.

Her temsilî sistemde bir ölçüde oransızlık bulunur. Bir ayaklanmanın ertesinde bu oransızlık özellikle önemli boyuttadır. Vekil olarak başlangıçta ortalıkta çoğu zaman cephe gerisindeki garnizonlarda yan gelip yatan ve dolayısıyla da aşırı derecede yurtseverlik taslayan siyaseten yeteneksiz askerler, birliğe ve devrime son derece yabancı insanlar, her telden çalan aydınlar ve yarı-aydınlar dolaşıyordu. Böylece de kışlalar ile sovyetler arasında bir mantalite farkı doğmuş oluyordu. Ayaklanmadan sonra taburundaki insanlar tarafından soğuk ve düşmanca karşılanan subay Stankeviç bir asker seksiyonunda yakıcı disiplin konusunda başarılı konuşmalar yapıyordu. "Neden" diye soruyordu, "Sovyetteki haleti ruhiye taburdakine göre daha yumuşak ve hoştur?" Bu naif anlayışsızlık tabandakilerin tepedekilere gerçek hislerini göstermelerinin ne denli zor olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Bununla birlikte, 3 Marttan başlayarak, işçi ve asker mitingleri Sovyet'ten liberal burjuvazinin geçici hükûmetini hemen safdışı bırakmasını ve iktidarı kendi eline almasını istemeye başladılar. Bu noktadaki inisyatif de yine Vıborg semtinden geldi. Gerçekten de bundan başka hangi talep kitlelere daha anlaşılabilir ve daha yakın gelebilirdi ki? Ama kısa bir süre sonra, yalnızca ulusal savunma yanlıları bu konuda şiddetli bir muhalefet yürüttüklerinden değil, daha da kötüsü, Bolşevik önderliğin de Martın ilk yarısından başlayarak ikili iktidar rejimine boyun eğmesi yüzünden, bu yöndeki ajitasyon askıya alındı. Oysa Bolşeviklerin haricinde kimse açıkça iktidar sorununu gündeme getirmiyordu. Vıborg'daki önderler geri çekilmek zorunda kaldılar. Bununla birlikte, Petrogradlı işçiler bir an bile yeni hükûmete güven beslemediler ve onu kendi hükûmetleri olarak görmediler. Kulaklarını dikkatle askerlere dikmişlerdi ve onlara açık bir şekilde karşı durmamaya özen gösteriyorlardı. Henüz politikada kekeleyen askerlere gelince, mujikler olarak hiçbir beyefendiye güven duymasalar da, kendileri de Yürütme Komitesi'nin yetkili liderlerini saygılı bir şekilde dinleyen temsilcilerini dikkatle izliyorlardı. Oysa bu sırada Yürütme Komitesi'nin liderleri endişeli bir şekilde liberal burjuvazinin nabzını tutmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Aşağıdan yukarıya kadar, her şey bu karşılıklı dikkat üzerinde —geçici olarak— duruyordu.

Bununla beraber, tabanın ruh hâli dışarıya taşıyordu ve yapay olarak dışarda bırakılan iktidar sorunu, örtülü bir biçimde de olsa, her seferinde yüzeye

çıkıyordu. İkili iktidar konusundaki şikâyetlerini Yürütme Komitesi'ne taşıyan ilçe ve vilâyetler "askerler kimi dinleyeceklerini bilmiyorlar" diye sızlanıyorlardı. Baltık ve Karadeniz donanmalarının delegasyonları 16 Martta Yürütme Komitesi'yle birlikte yürüdüğü müddetçe geçici hükûmeti tanıyacaklarını duyuruyorlardı. Bir başka deyişle, bu delegeler kendilerini hükûmete karşı sorumlu hissetmiyorlardı. Zaman ilerledikçe, şu kayıt daha da önem kazanıyordu: "Ordu ve halk Sovyet'in kararlarına uymalıdır". 172. yedek alayı bu kararın yanısıra bunun doğal sonucu olan şu önermeyi de formüle etmişti: "Geçici hükûmetin Sovyet'in kararlarıyla çelişen emirleri uygulamaya koyulamaz." Karmaşık bir memnuniyet ve endişe duygusuyla onaylamıştı bu tutumu Yürütme Komitesi. Ve hükûmet de dişlerini gıcırdatarak ona katlanmıştı. Her ikisinin de yapabileceği başka şey yoktu.

Martın başından itibaren, tüm önde gelen şehir ve önemli sanayi merkezlerinde sovyetler kurulmuştu. Buradan da bir kaç hafta içinde tüm yurda yayıldılar. Köylere ulaşmaları Nisan-Mayısı buldu. Köylüler adına ilk ağızda konuşan daha çok orduydu.

Petrograd Sovyeti'nin Yürütme Komitesi doğal olarak büyük bir devlet kurumu önemini kazanmıştı. Diğer sovyetler birbiri peşisıra geçici hükûmete koşullu destek kararları kabul ederek adımlarını başkenttekine uyduruyorlardı. İlk aylarda Petrograd Sovyeti'yle taşra sovyetleri arasındaki ilişkiler kolayca, kavgasız gürültüsüz yoluna sokulmakla birlikte, bir devlet örgütünün gerekliliği de ortadaydı. Otokrasinin devrilmesinden bir ay sonra, hayli eksiklerle ve tek yanlı bir bileşimle de olsa, Birinci Sovyetler Konferansı toplandı. Temsil edilen yüz seksen beş örgütün üçte ikisini yerel sovyetler meydana getirse de, bunlar çoğunlukla asker sovyetleriydi; cephedeki örgütlerin temsilcileriyle birlikte, büyük ölçüde subaylardan oluşan asker delegeler ezici çoğunluğu teşkil ediyorlardı. Zafere kadar savaş üzerine nutuklar ve ılımlı tutumlarına rağmen Bolşevikler aleyhine sövgüler her yanı çınlatıyordu. Konferans Petrograd Yürütme Komitesi'ne on altı taşralı muhafazakârı sokarak onun devlet kurumu niteliğini meşrulaştırdı.

Sağ kanat daha da güçlendi. Bundan böyle huzursuzlar giderek daha çok taşrayla korkutularak sindirilmeye başladılar. Daha 14 Martta kabul edilen Petrograd Sovyeti'nin bileşiminin yeniden düzenlenmesine dair karar hiç uygulamaya konulmadı bile. Artık bunun önemi de kalmamıştı: karar mercii artık yerel sovyetler değil, Bütün Rusya Yürütme Komitesi'ydi. Resmî önderler neredeyse erişilemez bir mevkie yükselmişlerdi. En önemli kararlar Yürütme Komitesi'nde, daha doğrusu onun yönetici nüvesinde, hükûmetin nüvesiyle danışıklı olarak alınıyordu. Sovyet dışlanmıştı. Bir toplantı yeri gibi görülüyordu sadece: "Politika burada, genel kurullarda yapılmıyor. Tüm bu 'plenum'ların hiçbir pratik değeri yok" (Suhanov). Kendilerinden pek hoşnut durumdaki kaderin efendileri önderliği kendilerine bırakarak sovyetlerin aslında görev-

lerini tamamladıklarını düşünüyorlardı. Oysa daha sonraki gelişmeler durumun hiç de böyle olmadığını gösterecekti. Kitle çok sabırlıydı, ama hiç de öyle keyfince biçimlenebilecek bir hamurdan yapılmamıştı. Özellikle devrimci dönemlerde çok çabuk akıllanıyor ve öğreniyordu. Zaten devrimin de gücü buradan geliyordu.

Olayların daha sonraki gelişmesini daha iyi anlamak için devrimin başlarında sıkı bir blok oluşturan, sovyetlerde, demokratik belediyelerde, sözde devrimci demokrasi kongrelerinde hâkimiyet kuran ve tıpkı artık batmış olan güneşin aydınlattığı bir dağın doruğundaki yalaz gibi, eski güçlerinin son yansıması olan Kurucu Meclis'e dek gitgide eriyen çoğunluklarını muhafaza eden iki partinin niteliği üzerinde biraz durmamız gerekiyor.

Nasıl Rus burjuvazisi demokrat olabilmek için dünyaya çok geç gelmişse, Rus demokratları da aynı sebeple kendilerini sosyalist addediyorlardı. XIX. yüzyıl boyunca demokratik ideoloji iflah olmaz bir şekilde yıpranmıştı. XX. yüzyılın eşiğinde, Rus radikal intelligentsiyası kitlelere ulaşabilmek için sosyalist renklere bulanmak zorundaydı. İki aracı partinin, Menşevikler ile Sosyalist-Devrimcilerin kurulmasına yol açan tarihî sebep genel olarak buydu. Bununla beraber, her ikisinin de kendi soyağaçları ve ideolojileri vardı.

Menşeviklerin anlayışı Marksist bir temele oturuyordu. Yine Rusya'nın tarihî gecikmesinin sonucu olarak Marksizm burada başlangıçta kapitalist toplumun bir eleştirisinden değil, ülkenin kaçınılmaz burjuva gelişmesinin bir kuramından ibaretti. İhtiyaç duydukça, tarih içi geçmiş Narodnik intelligentsiyanın geniş kesimlerini burjuva anlamda Avrupalılaştırmak için kuşa çevrilmiş bir proleter devrim kuramından kurnazca yararlandı. Bu süreçte Menşevikler en kayda değer yeri işgal ettiler. Burjuva intelligentsiyasının sol kanadını oluşturan Menşevikler bu intelligentsiya ile Duma ve sendikalar çevresindeki yasal çalışmanın cazibesine kapılan en ılımlı ara işçi tabakalarını birbirine bağlıyorlardı.

Buna mukabil, Sosyalist-Devrimciler kısmen onun etkisinde kalmakla birlikte kuramsal olarak Marksizme karşı mücadele ediyorlardı. Kendilerini aydınların, işçilerin ve köylülerin ittifakını gerçekleştiren bir parti olarak görüyorlardı: kuşkusuz eleştirel aklın denetiminde. İktisadî alanda, fikirleri kapitalizmin hızla geliştiği bir ülkede köylülüğün varoluşundaki çelişik koşulları yansıtan, farklı tarihî dönemlerden derlenerek yapılmış hazmı zor bir bulamaç oluşturuyordu.

Gelecekteki devrim Sosyalist-Devrimcilere göre burjuva değil, sosyalist bir devrimdi, ama "demokratik" sosyalist: sosyal içeriğin yerine siyasal bir formül koyuyorlardı. Böylece burjuvazi ile proletarya arasında kendilerine bir yol çiziyorlar ve dolayısıyla da bunlar arasında bir hakem rolü biçiyorlardı. Şubat Devrimi'nden sonra Sosyalist-Devrimcilerin buna çok yaklaştıkları görüldü.

Birinci devrimden itibaren köylü sınıfının içinde kökleşmişlerdi. 1917'nin ilk ayları boyunca, tüm köylü intelligentsiya Narodniklerin geleneksel formülüyle özdeşleştiler: "Toprak ve Özgürlük". Her zaman münhasıran kentli bir parti olarak kalmış olan Menşeviklerden farklı olarak, Sosyalist-Devrimciler kırsal kesimde görünürde son derece güçlü bir destek bulmuşlardı. Dahası, kentlerde bile hâkimlerdi: sovyetlerde asker kontenjanlarıyla ve oyların mutlak çoğunluğunu topladıkları ilk demokratik belediyelerde. Bu partinin gücü sınırsızmış gibi görünüyordu. Gerçekteyse, burada siyasal bir yanılgı söz konusuydu.

Kime oy verdiğini bilen bir azınlığın dışında, herkesin oy verdiği bir parti parti değildir, tıpkı tüm ülkelerdeki kundak çocuklarının konuştukları dil ulusal dil olmadığı gibi. Sosyalist-Devrimci parti Şubat Devrimi'ndeki tüm hamlık, çarpıklık ve bulanıklıklara şatafatlı bir cevap getiriyordu. İster Kadetlere ister Bolşeviklere olsun, her kim devrim öncesi dönemden kalma bir oy atma güdüsüne sahip değilse, Sosyalist-Devrimcilere oy veriyordu. Ama Kadetler müstahkem mülk sahipleri kampında bulunuyorlardı. Bolşevikler henüz az sayıda, anlaşılmaz ve hattâ biraz ürkütücüydüler. Oyunu Sosyalist-Devrimcilere atmak oyunu devrime vermek anlamına geliyordu ve hiçbir yükümlülük getirmiyordu. Kentlerde, askerlerin köylülerin davasını savunan partiye yaklaşmak, işçi sınıfının geri kesimlerinin askerlere daha yakın durmak, kentsel küçük esnafın askerler ve köylülerden kopmamak çabasıydı bu. Bu dönemde, bir Sosyalist-Devrimci parti üye kartı devrimci kurumlara geçici giriş izni veriyor ve daha ciddî değerdeki yeni bir belgeyle değiştirilinceye dek değerini koruyordu. Her önüne geleni yanına çeken bu devasa partiye boşuna "koca bir sıfır" denmemiştir.

Birinci devrimden itibaren, Menşevikler devrimin burjuva niteliğinden liberallerle bir ittifakın gerekliliği sonucunu çıkartıyorlardı ve bu ittifakı da az güvenilir köylü sınıfıyla bir işbirliğinden daha üstün bir yere koyuyorlardı. Buna mukabil, Bolşevikler tüm devrim perspektifini liberal burjuvaziye karşı proletaryanın köylülükle bir ittifakı üzerine kuruyorlardı. Sosyalist-Devrimciler kendilerini her şeyden evvel bir köylü partisi olarak gördüklerinden, denebilir ki, devrim sırasında Menşeviklerin liberal burjuvaziyle ittifakına karşı Bolşeviklerle Narodnikler arasında bir ittifak beklentisi uygun düşüyordu. Gerçekteyse, Şubat Devrimi'nde tam ters bir gruplaşmaya tanık oluruz. Menşevikler ile Sosyalist-Devrimciler bloklarını liberal burjuvaziyle de tamamlayarak birbirlerine çok yakın hareket ettiler. Bolşevikler resmî politika sahnesinde tümüyle tecrit olmuşlardı.

Bu ilk bakışta açıklanması güç olgu gerçekte tümüyle mantığa uygundur. Sloganlarının köylerde bulduğu o muazzam teveccühe rağmen, Sosyalist-Devrimci parti hiç de bir köylü partisi değildi. Partinin asıl nüvesi —fiilî politikalarını belirleyen ve içinden bakanlar ve devlet görevlileri çıkan— ayaklanan

köylü kitlelerinden çok kentlerdeki liberal ve radikal çevrelerle bağlantılıydı. Kariyer peşindeki muharip Sosyalist-Devrimcilerin akınıyla korkunç derecede şişen bu yönetici nüve kendi sloganları altında yürüyüşe geçen köylü hareketinin cesametinden ölümden korkar gibi korktu. Yeni fırından çıkmış Narodnikler kuşkusuz köylüler için en iyisini istiyorlardı, ama çılgınlık ve yangın istemiyorlardı. Ayaklanan köyler karşısında Sosyalist-Devrimcilerin kapıldığı korku Menşeviklerin proletaryanın taarruzu karşısındaki ürküntüsüyle koşutluk oluşturur. Bütününde demokratların dehşeti ezilenlerin hareketinin varlıklı sınıflar için oluşturduğu çok gerçek bir tehlikeyi yansıtıyordu ve bu da onları tek bir burjuva ve soylu gericiliği kampında toplamaya yetmişti. Sosyalist-Devrimcilerin soylu mülk sahibi Lvov hükûmetiyle oluşturdukları blok onların toprak devrimiyle olan kopuşlarına işaret ediyordu. Aynı şekilde Menşeviklerin Guçkov, Tereşçenko ve Konovalov gibi sanayici ve bankacılarla oluşturdukları blok da onların proletarya hareketinden kopuşlarına denk düşüyordu. Menşevikler ile Sosyalist-Devrimcilerin ittifakı, bu koşullarda, proletaryanın köylülerle işbirliği değil, proletarya ve köylülükle bozuşmuş olan partilerin varlıklı sınıflarla ortak bir blok oluşturmak için koalisyon kurmaları anlamına geliyordu.

Yukarıda söylenenlerden bu iki demokratik partinin sosyalizmlerinin ne derece uyduruk olduğu açıkça ortaya çıkıyor. Ama bu onların demokratlığının gerçek olduğu anlamına da gelmiyor. Aksine, demokratlıktaki kan kaybı sosyalist bir kamuflaja ihtiyaç gösteriyordu. Rus proletaryası demokrasi mücadelesini liberal burjuvaziyle altedilmez bir karşıtlık içinde yürütüyordu. Liberal burjuvaziyle blok oluşturan demokratik partiler kaçınılmaz olarak proletaryayla çatışmaya girmek zorundaydılar. Uzlaşmacılar ve Bolşevikler arasında bilâhare cereyan eden amansız mücadelenin toplumsal kökleri burada yatıyordu.

Yukarıda eskizini çizdiğimiz süreçleri, kuşkusuz ne katılanların ne de hattâ iki uzlaşmacı partinin önderlerinin tam tamına bilincine varamadıkları çıplak sınıfsal ilişkiler sistemi içine yerleştirecek olursak, yaklaşık olarak şu aşağıdaki tarihî görev dağılımına ulaşırız: Liberal burjuvazi artık kitlelere söz geçiremiyordu. Dolayısıyla devrimden ürküyordu. Ama burjuvazinin gelişmesi için de devrim gerekliydi. Siyasal haklara sahip burjuvaziden en küçük kardeşler ve oğullardan meydana gelen iki klan koptu. Biri işçilere, diğeri köylülere doğru yöneldi. Her ikisi de burjuvaziye düşman sosyalistler olduklarını içtenlik ve arzuyla göstererek işçilerle köylüleri kendilerine çekmeye çalıştılar. Bu yolla halk üzerinde fiilen kayda değer bir nüfuz kazandılar. Ama kısa bir süre sonra, fikirlerinin yol açtığı etki onların düşüncelerini kat be kat aştı. Burjuvazi ölüm tehlikesini hissetti ve alarm işaretini verdi. Kendinden kopan iki klan, Menşevikler ile Sosyalist-Devrimciler aile büyüğünün çağrısına birlikte cevap verdiler. Eski anlaşmazlıklarını bir kenara atarak omuz omuza verdiler ve sırtlarını kitlelere dönerek burjuva toplumunun imdadına koştular.

Sosyalist-Devrimciler, Menşeviklerle kıyaslandıklarında dahi, şaşırtıcı derecede dağınık ve gevşektiler. Bolşeviklere göreyse, en önemli anlarda, üçüncü sınıf Kadetlere benziyorlardı. Kadetlere göreyse, üçüncü sınıf Bolşeviklere. Her iki örnekte de ikinci sınıf Menşeviklere ayrılmıştı. Kaygan tabanları ve biçimsiz ideolojileri buna uygun kadro seçimini de etkiliyordu. Tüm Sosyalist-Devrimci liderler hamlığın, yüzeyselliğin ve duygusal hafifliğin damgasını taşıyorlardı. Hiç abartmasız, tabandaki Bolşevikin siyasal, yani sınıfsal ilişkileri kavrayış bakımdan en meşhur Sosyalist-Devrimci liderlere göre çok daha olgun olduğunu söyleyebiliriz.

Sağlam ölçütleri olmadığından, Sosyalist-Devrimciler ahlakî buyruklara temayül gösteriyorlardı. Ahlâkçılık iddialarının onların, sağlam bir tabandan, açık bir öğretiden ve özgün bir ahlâk ekseninden yoksun aracı partileri siyaset arenasında genel olarak niteleyen küçük dalaverelere başvurmalarını hiç de engellemediğini göstermek bile gereksiz.

Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerin blokunda önder rol Menşeviklerdeydi, her ne kadar çoğunluk tartışmasız bir şekilde Sosyalist-Devrimcilerde olsa da. Bu rol dağılımı, kendi çapında, kentin köyler üzerindeki hegemonyasına, kentsel küçük burjuvazinin kırsal küçük burjuvazi üzerindeki ağırlığına ve son olarak da "Marksist" intelligentsiyanın milliyetçi bir "gerçek Rus" sosyolojisiyle yetinen ve ülkenin kadim tarihinin yoksulluğuyla övünen intelligentsiya üzerindeki ideolojik hâkimiyetine tercüman oluyordu.

Ayaklanmayı izleyen ilk aylarda, hiçbir sol partinin, bilindiği gibi, başkentte gerçek bir karargâhı yoktu. Sosyalist partilerin genel olarak tanınan liderleri yurtdışında yaşıyorlardı. İkinci dereceden liderlerse uzak doğudan merkeze doğru daha yeni gelmekteydiler. Geçici liderleri birbirlerine yaklaştıran beklegörcü ihtiyatlı tavır bu koşulların bir sonucuydu. O haftalarda öncü grupların hiçbiri kendi düşüncelerini sonuna dek izleyemedi. Partilerin Sovyetteki mücadelesinin niteliği son derece barışçıldı: sanki tek bir "devrimci demokrasi"nin içindeki nüanslar söz konusuydu. Sürgün yerinden geri dönen (19 Mart) Tsereteli'nin gelişiyle Sovyet önderliğinin, iktidar ve savaş konusunda tam bir sorumluluk gösterme anlamında, anî bir sağa kayma yaşadığı doğrudur. Ama Mart ortasında, sürgünden dönen Kamenev ve Stalin'in etkisiyle Bolşevikler de hızla sağa sapmışlardı. Öyle ki sovyetteki çoğunluk ile sol muhalefet arasındaki mesafe Nisan başında Mart başındakinden daha dardı. Gerçek farklılaşma biraz daha sonra başladı. Tam tarihini bile verebiliriz: 4 Nisan, yani Lenin'in Petrograd'a gelişinin ertesi günü.

Menşevik partisinin değişik eğilimlerinin başında çok sayıda değerli sima vardı, ama tek bir devrim rehberi yoktu. Rus Sosyal-Demokrasisinin eski ustaları Plehanov, Zasuliç ve Deutsch'un egemenliğindeki aşırı sağ eğilim daha otokrasi zamanından beri yurtsever konuma saplanmıştı. Şubat Devrimi'nin hemen arifesinde, acınacak derecede kendinden uzaklaşan Plehanov bir

Amerikan gazetesinde yayınladığı makalesinde Rusya'daki grevlerle diğer işçi mücadele yöntemlerinin artık suça yöneldiğini yazmıştı. Martov, Dan, Tsereteli gibi şahsiyetlerin oluşturdukları daha geniş eski Menşevik çevreleri Zimmerwald kampına yamanmışlar savaşla ilgili her türlü sorumluluğu reddediyorlardı. Ama sol Menşeviklerin enternasyonalizmi, tıpkı sol Sosyalist-Devrimcilerinki gibi, çoğu durumda içinde bir demokratik muhalefet fikrini gizliyordu. Şubat Devrimi bu "Zimmerwaldcıların" çoğunluğunu artık devrimin bir tür savunulması olarak gördükleri savaşla uzlaştırdı. Bu yolun en kararlı savunucusu peşinden Dan'ı ve değerlerini sürükleyen Tsereteli'ydi.

Savaş başladığında Fransa'da olan ve ancak 9 Mayısta yurda dönen Martov dünkü dindaşlarının Şubat ayaklanmasından sonra, Guesde, Sembat ve diğerlerinin 1914'te burjuva cumhuriyetini Alman mulakıyetçiliğine karşı savunmak üzere yola çıktıkları noktaya gelmiş olduklarını görmemezlik edemezdi. Devrimde ciddî bir rol üstlenmeyi başaramayan Menşeviklerin sol kanadının başına geçen Martov bir yandan Tsereteli-Dan çizgisinin politikasına muhalif kalırken, diğer yandan da sol Menşeviklerin Bolşeviklerle yakınlaşmasının önüne set çekti. Tartışmasız bir çoğunluğun izlediği Tsereteli resmî Menşevizm adına hareket ediyordu. Devrim öncesinin yurtseverleri Şubat çağrısının yurtseverleriyle hiçbir güçlük çekmeden birleştiler. Bununla birlikte, Plehanov'un partinin ve hattâ Sovyet'in dışında kalan, tümüyle şoven ayrı bir grubu vardı. Partiyi terketmemiş olan Martov'un grubunun ne bir kendi gazetesi ne de politikası vardı. Büyük tarihî hadiselerde her zaman olduğu gibi, Martov tamiri mümkün olmayan bir şekilde kafayı kaybetmiş, boşlukta yüzüyordu. Tıpkı 1905'te olduğu gibi, 1917'de de devrim bu harikulâde insanı zar zor farketmişti.

Petrograd Sovyeti'nin ve ardından Merkez Yürütme Komitesi'nin başkanlığına hemen hemen otomatik olarak Duma'daki Menşevik grubunun başkanı Çheidze getirildi. Özensiz şaklabanlıklarıyla altedilmez kararsızlığını gizlemeye çalışarak tüm namusluluk rezervini görevleri arasına katmaya çalışıyordu. Taşra kökeninin izini kolay kolay silinmez bir şekilde üstünde taşıyordu. Düşük bir işçi yüzdesi barındıran güneşin, üzüm bağlarının, köylülerin ve küçük soylu beylerin ülkesi dağlık Gürcistan yumuşak mizaçlı ve iyi huylu geniş bir sol aydın tabakası yaratmıştı. Ama bunların ezici çoğunluğu küçük burjuva ufku pek aşamamışlardı. Tüm dört Duma'ya da Gürcistan vekil olarak Menşevikleri göndermişti. Dört parlamento grubunda da Gürcistan vekilleri önder rol oynuyorlardı. Gürcistan Rus devriminin Jirond'u (Gironde) hâline gelmişti. XVIII. yüzyılın Jirondenleri (Girondins) federalizmle suçlanırlarken, Gürcistan'ın Jirondenleri tek ve bölünmez Rusya'nın savunulmasıyla işe başlayıp sonunda ayrılıkçılıkta karar kılmışlardı.

Gürcü Jirond'unun en çarpıcı siması kuşkusuz sürgünden döner dönmez yalnızca Menşeviklerin değil, o zamanki tüm Sovyet çoğunluğunun başına geçen eski II. Duma vekili Tsereteli'ydi. Kuramcı ya da hattâ gazeteci bile olma-

yan, ama mükemmel bir hatip olan Tsereteli Fransız güneyi tipinde bir radikaldi ve hep öyle kaldı. Günlük parlamento çalışmalarında sudaki balık gibiydi. Ama bir devrim çağında doğmuştu ve gençliğinde Marksizmle zehirlenmişti. Her hâlükârda, tüm Menşevikler içinde devrim hadiselerinde tutarlı kalabilmek için en fazla coşkuyu ve çabayı gösteren oydu. Tam da bu nedenle en çok o katkıda bulundu Şubat rejiminin çöküşüne. Zaman zaman, daha dün forsa olan devrimciyi burjuvazinin muhafazakâr temsilcilerine yaklaştıran doktriner katılığı karşısında bezmiş de olsa, Çheidze tümüyle Tsereteli'ye tâbi olmuştu.

Çok yeni popülaritesini son Duma'daki vekil konumuna borçlu olan Menşevik Skobelev aile tiyatrosunda devlet adamı rolünü oynayan bir öğrenci izlenimi veriyordu. Bu yalnızca onun gençliğinden ileri gelmiyordu. Skobelev "aşırı hareketleri" söndürmekte, yerel anlaşmazlıkları çözmekte ihtisaslaşmıştı ve Mayıs ayında oluşturulan yeni koalisyon hükûmetine Çalışma bakanı olarak girdiği tarihe dek genel olarak ikili iktidarın yarıklarını kalafatlamakla meşgul oldu.

Menşevikler arasındaki en etkili şahsiyetlerden biri de her zaman Martov'un ardından gelen ikinci kişi olarak görülen, eski parti militanı Dan'dı. Menşevizm genel olarak kanı ve canıyla dekadan Alman sosyal-demokrasisinin fikrî geleneklerini özümlerken, Dan da doğrudan doğruya Alman partisinin yönetiminin bir üyesine, çapsız bir Ebert'e benziyordu. Alman Dan'ı, bir yıl sonra, Rus Ebert'ine kısmet olmayan politikayı başarıyla gerçekleştirdi. Farklılığa yol açan sebep insanlarda değil, koşullarda yatıyordu.

Sovyet çoğunluğunun orkestrasındaki birinci keman Tsereteli olsa da, klarinet soloyu da ciğerlerini şişirip, gözlerini yuvalarından fırlatan Liber çalıyordu. Yahudi İşçi Birliği'nden (*Bund*) bir Menşevik olan Liber uzun yıllara dayalı bir devrimci geçmişe sahip olup çok içten, iyi huylu ve hatip biri olsa da, sınırlı bir tipti ve tutkulu bir şekilde bileği bükülmez bir yurtsever ve sert bir devlet adamı gibi görünmek için uğraş veriyordu. Liber kelimenin tam anlamıyla Bolşeviklere nefretle dolup taşıyordu.

Menşevik liderler tayfasını birinci devrimin kayda değer emektarı, hapis yatmış ve Martta yurtseverlik konusunda partiyle bozuşmuş eski bir ultrasol Bolşevik olan Voytinskiy'i anarak tamamlayabiliriz. Menşeviklere katılan Voytinskiy, kendisinden beklendiği üzere, profesyonel bir Bolşevik-obur hâline geldi. Eski fikir yoldaşlarına zulüm konusunda Liber'i egale edebilmek için sadece mizaçtan kaybediyordu.

Pek türdeş olmayan Narodniklerin kurmayları çok daha az kayda değer ve parlaktı. Sağ kanadı oluşturan "sosyalist halkçılar"ın başında şovenizm itibariyle Plehanov'la yarışan, ama ne onun yeteneklerine ne de geçmişine sahip olan eski göçmen Çaykovskiy vardı. Çaykovskiy'in yanında Sosyalist-Devrimcilerin "Rus devriminin büyükannesi" diye adlandırdıkları, ama var gücünü karşı-devrimin vaftiz anası olmaya adayan yaşlı bir kadın, Breşko-Breşkov-

skaya bulunuyordu. Gençliğinden bu yana Narodniklere zaafı olan emektar anarşist Kropotkin savaşı bahane ederek neredeyse yarım asırdır öğrettiği her şeyi inkâr etmişti. Devleti yadsısa da Antant'ı desteklemişti. Rusya'daki ikili iktidarı kınamakla birlikte, bunu iktidarın yıkılması için değil, burjuvazinin tek başına iktidarı için yapıyordu. Bununla birlikte, bu ihtiyarlar yalnızca dekoratif bir rol oynuyorlardı, her ne kadar daha sonraları Çaykovskiy Bolşeviklere karşı savaş sırasında Churchill'in beslediği bir beyaz hükûmetin başına geçtiyse de.

Sosyalist-Devrimciler arasındaki baş köşede, parti içinde değil, ama parti üstü bir konumda olmak üzere, herkesten önce, her türlü parti geçmişinden yoksun Kerenskiy oturuyordu. İkili iktidar döneminde, gücünü liberalizmle demokrasinin zayıflıklarının bir bileşiminden alan bu ilâhî karakterle ileride yine karşılacağız. Biçimsel olarak Sosyalist-Devrimci partiye katılsa da Kerenskiy partilere karşı olan genel küçümseyici tavrından hiçbir şey kaybetmedi: kendini doğrudan ulus tarafından seçilmiş addediyordu. Fakat aslında bu tarihlerde parti olmayı bırakıp ulusal çapta koca bir hiç hâline gelen Sosyalist-Devrimci partinin ta kendisi değil miydi? Ve Kerenskiy'in şahsında da tam kendine uygun bir lider buldu.

Geleceğin Tarım bakanı ve bilâhare de Kurucu Meclis'in başkanı Çernov kuşkusuz eski Sosyalist-Devrimci partinin en temsilî simasıydı. Boşuna partinin esinleyicisi, kuramcısı ve rehberi addedilmiyordu. Çok şey bilen, ama bunları bir bütün içinde birleştiremeyen, iyi eğitim almış olmaktan çok iyi bir okuyucu olan Çernov'un koltuğunun altında her zaman Rus gençliğine matah bir şey öğretmeksizin uzun süre onu oyalamış olan duruma uygun hazır alıntılarla süslü bir dağarcık bulunurdu. Bu lâf ebesinin cevap bulamadığı tek bir soru vardı: kim, nereye götürüyor? Kıssadan hisseler ve kafiyelerle süslenen Çernov'un eklektik formülleri en kritik anlarda çil yavrusu gibi dağılan ayrıksı bir kitleyi belli bir süre birarada tutmuştu. Çernov'un kendi parti kurma yöntemini, kendini beğenmiş bir edayla Lenin'in "sektarizmi"yle karşıt kutuplara yerleştirmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Çernov yurtdışından Lenin'den beş gün sonra döndü. İngiltere sonunda ona geçiş izni vermişti. Sovyet'in uzun alkışlarına en büyük partinin lideri uzun bir nutukla cevap verdi. Yarı yarıya bir Sosyalist-Devrimci olan Suhanov şu yargıda bulunmuştur: "Niye bu kadar kötü şakıdığını, böyle garip işveler yaptığını, göz süzdüğünü ve her konuda ağzına geleni söylediğini kendi kendine sorup yüzünü ekşiten ve kafasını sallayan yalnız ben değildim; çok sayıda Sosyalist-Devrimci partili yurtseverler de benim gibi düşünüyordu." Çernov'un devrim boyunca sürdürdüğü bütün faaliyet bu nutkuyla uyumlu olmuştur. Bir kaç kez Kerenskiy ve Tsereteli'ye sol açıdan karşı çıkmaya yeltendiyse de, her yandan sıkıştırılan Çernov mücadele etmeksizin teslim oldu, göçmenlikteki Zimmerwaldcılığından arındı ve önce Temas Komisyonu'na, ardından da koa-

lisyon hükûmetine girdi. Neye elini atsa batırıyordu. O da sıvışmaya karar verdi. Oylama sırasında ortadan kaybolmak onun başlıca siyasal tavrı hâline geldi. Nisandan Ekime dek otoritesi partisinin saflarında bile hızlı eridi. Birbirlerinden nefret eden Çernov ile Kerenskiy arasındaki tüm farklılıklar bir yana, her ikisinin de kökleri devrim öncesi geçmişte, harap olmuş eski Rus toplumunda, halk kitlelerine öğretmenlik yapmak, onlar üzerinde vesâyet kurmak ve hayırseverlik yapmak arzusuyla yanıp tutuşan, ama bırakın onları anlamayı, dinlemekten ve onlardan bir şeyler öğrenmekten bile aciz olan, kan kaybına uğrasa da kasıntılığından bir şey yitirmeyen intelligentsiya içindeydi. Oysa bu niteliklerle devrimci bir politika izlenemezdi.

Partisinin devrimin en yüksek mevkilerine —Köylü Vekilleri Yürütme Komitesi başkanı, İçişleri bakanı, Önparlamentonun (*Predparlament*)başkanı— çıkardığı Avksentiyev zaten tam bir siyaset adamı karikatürüydü: Oryol'de bir kız lisesinde edebiyat hocası. İşte onun hakkında topu topu söylenebilecek olan her şey bu kadar! Doğrusunu söylemek gerekirse, siyasal faaliyeti kişiliğinden çok daha acemiydi.

Daha çok kuliste olmak üzere, Sosyalist-Devrimci parlamento grubunda ve Sovyet'in önder çekirdeğinde kayda değer bir diğer rol de Gotz tarafından oynandı. Ünlü bir devrimci aileden gelen terörist Gotz en yakın siyasal dostlarından daha az iddialı ve daha az faaldi. Ama dendiği gibi, bir "pratisyen" olarak, mutfak işleriyle yetinip büyük meseleleri diğerlerine bırakıyordu. Şunu da eklemek gerekir ki o ne bir hatip, ne de bir yazardı. Başlıca sermayesi yıllar süren hapisliğinin kendisine sağladığı şahsî otoritesiydi.

Böylece Narodniklerin önder kadrosu denebilecek herkesi az buçuk anmış olduk. Bunların ardından, hiç kimsenin nasıl olup da Şubat Olimposunun en yüksek tepesine çıkabildiğini açıklayamadığı —her hâlde bahriye subayı üniforması yüzündendi— Filipovskiy gibisinden, tümüyle arızî simalar geliyordu.

İki egemen partinin resmî liderlerinin yanı sıra Yürütme Komitesi'nde, geçmişte çeşitli evrelerde harekete katılmış, daha ayaklanmadan çok evvel hareketten kopmuş ve şimdi de aceleyle muzaffer devrimin bayrağının altınageri dönmüş, ama bir parti boyunduruğuna girmekte de pek hevesli olmayan çok sayıda tecrit olmuş "yabani" vardı. Tüm temel meselelerde "yabaniler" Sovyet çoğunluğunun çizgisini izliyorlardı. Hattâ ilk zamanlarda önder rol bile oynadılar. Ama resmî liderler sürgünden veya yurtdışından geldikçe partisizler ikinci plana atıldılar. Politika asıl hüviyetine bürünüyor, parti ruhu da haklarına kavuşuyordu.

Yürütme Komitesi'nin gericilik kampındaki hasımları daha sonraları birçok kez bu Komite içinde Rus olmayanların [*inorodtsı*] ağırlıkta oluşuna işaret etmişlerdir: Yahudiler, Gürcüler, Letonlar, Lehler, vs. Yürütme Komitesi üyelerinin bütününe göre Rus olmayanların oranı düşük olsa da, prezidyumda, çeşitli komisyonlarda, raportörler arasında kuşkusuz önemli bir yer işgal ediyor-

lardı. Temelde kentlerde yoğunlaşmış olan ezilen ulusların aydınları devrimci safları bolca doldurduklarından, eski devrimciler kuşağında Rus olmayanların sayısının özellikle önemli boyutta olması şaşırtıcı değildir. Her zaman çok nitelikli olmasa da, deneyimleri yeni toplumsal oluşumların kurulması sırasında onları vazgeçilmez kılıyordu.

Bununla birlikte, sovyetlerin izledikleri politikayı ve tüm devrimin akışını Rus olmayanların sözümona ağırlığına bağlama çabaları son derece aptalcadır. Bu örnekte de milliyetçilik büyük millî uyanışı sırasında onu dış mihrakların elinde basit bir oyuncak gibi göstererek gerçek ulusa, yani halka karşı horgörüyle yaklaşmaktadır. Peki öyleyse neden ve nasıl Rus olmayanlar milyonlarca Rus üzerinde böylesine mucizevî bir etki kurabilmişlerdi? Gerçekten, derin tarihî dönüm noktalarında, ulusal kütle daha dün mazlum olan ve dolayısıyla yeni sorunlara bir dışavurum kazandırmaya en fazla yatkın olan unsurları çoğu zaman yanına çeker. Devrimi Rus olmayanlar [*inorodtsı*] sürüklemiyordu, ulusal devrim Rus olmayanlardan yararlanıyordu. Büyük tepeden inme reformlar sırasında da böyle olmuştur. Büyük Petro'nun politikası eski âdetlerden cayarak hizmetine Rus olmayanları ve yabancıları aldığında ulusal olmaktan çıkmadı. Alman Mahallesindeki [*Nemetskaya sloboda*] zanaatkâr ustalar ile Hollandalı gemi yapımcıları o dönemde Rusya'nın ulusal gelişmesinin ihtiyaçlarına bizzat kendileri de Rus Devletini kuran Rus olmayanlardan neşet etseler de yabancı istilâsından yakınan, bir zamanlar Rumlarca devreye sokulmuş olan Rus papazlardan ya da Moskovalı boyarlardan daha iyi cevap veriyorlardı. Her hâlükârda, 1917 yılında Rus olmayan *intelligentsiya* tümüyle Rus intelligentsiya ile aynı partilerde yer alıyor, aynı kusurlardan muztarip olup aynı hatâları işliyordu ve Rusya'nın birliğinin savunulması için en gösterişli çabayı Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler arasındaki Rus olmayanlar gösteriyorlardı.

Demokrasinin en yüksek organı olan Yürütme Komitesi işte böyle bir şeydi. Hayallerini yitiren, ama önyargılarını muhafaza eden iki parti, sözden eyleme geçmekten aciz önderler takımıyla, kendilerini yüzyılların engellerini aşmaya ve yeni bir toplumun temellerini kurmaya çağrılan devrimin başında buldular. Ama uzlaşmacıların tüm faaliyetleri halk kitlelerini bezdiren ve iç savaşın çalkantılarını hazırlayan bir acı çelişkiler silsilesinden öteye geçemedi.

İşçiler, askerler, köylüler olayları ciddîye alıyorlardı. Kendileri tarafından kurulan sovyetlerin acilen devrimi doğuran felâketlerin ortadan kaldırılması işiyle uğraşması gerektiğini düşünüyorlardı. Herkes sovyetlere başvuruyordu. Her biri kendi sorununu buralara taşıyordu. Derdi olmayan var mıydı acaba? Karar alınması isteniyordu, yardım edilmesi bekleniyordu, adalet isteniyordu, misilleme talep ediliyordu. Müracaatçılar, şikâyetçiler, ricacılar, suçlayıcılar sonunda düşmanın iktidarı yerine kendilerininki geçti diye düşünüyorlardı. Halkın Sovyet'e güveni vardı, halk silahlanmıştı: öyleyse Sovyet hükûmetti. İnsanlar böyle düşünüyorlardı. Haksız mıydılar?

Kesintisiz bir asker, işçi, asker karısı, küçük tüccar, memur, ana, baba dalgası kapıları açıp kapıyor, arıyor, soruyor, ağlıyor, şikâyet ediyor, zaman zaman açıkça kural koyduruyor ve Sovyet'i gerçek bir devrimci iktidara dönüştürüyordu. Hattâ elinden geldiğince bu süreci tersine çevirmeye çalışan şu bizim Suhanov "bunlar Sovyet'in hiç de işine gelmiyordu, her hâlükârda planlarında bu yoktu" diye gevelemiştir. Başarılı oldu mu? Heyhat, çok geçmeden "Sovyet aygıtı, kendine rağmen, otomatik biçimde, bizzat Sovyet'in iradesine karşı gün geçtikçe boşa dönen resmî devlet mekanizmasını geri püskürttü" diye itiraf etmek zorunda kalmıştır. Peki doktriner teslimiyetçiler, boşa döndürme teknisyenleri ne yapıyorlardı? Suhanov'un melankolik itirafıylâ "bir yandan 'yönetim Mariinskiy Sarayı'nda" yalanı sürdürülürken, diğer yandan boyun eğip kimi hükûmet görevleri üstlenilmek zorunda kalındı." Harap olmuş, savaş ve devrimin alevleriyle sarılmış bir ülkede işte bu adamlar böyle şeylerle uğraşıyorlardı: Halkın organik biçimde geri ittiği bir hükûmetin itibarını kılık değiştirme oyunlarıyla koruyorlardı. Devrim bitermiş, kimin umurunda, yeter ki yalan sürsün! Oysa, bu sırada, bu adamların kapıdan attıkları iktidar her seferinde onları hazırlıksız yakalayarak veya gülünç ya da yakışıksız durumda bırakarak pencereden geri geliyordu.

27'sini 28'ine bağlayan geceden itibaren Yürütme Komitesi monarşist basını yasaklamış ve gazeteler için bir izin müessesesi getirmişti. Protestolar yükselmeye başladı. Sesi en yüksek çıkanlar herkesin ağzını tıkamayı meslek edinenlerdi. Bir kaç gün sonra, Komite yeniden basın özgürlüğü sorununa tosladı: gerici gazetelerin çıkmasına izin verilecek miydi yoksa verilmeyecek miydi? Görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Suhanov gibisinden doktrinerler mutlak basın özgürlüğünden yanaydılar. Başlangıçta Çheidze aynı fikirde değildi: ölümcül düşmanına nasıl olur da kontrolsüz bir şekilde silah verirsin? Geçerken söyleyelim, hiç kimsenin aklında bir an bile sorunun çözümünü hükûmete bırakmak yoktu. Hem zaten bu neye yarayacaktı ki? Matbaa işçileri yalnızca Sovyet'in kararlarını dinliyorlardı.

5 Martta Yürütme Komitesi şu karara vardı: sağcı yayınlar yasaklanacak, yeni gazetelerin yayın izni Sovyet'e bırakılacak. Ama daha 10 Marttan başlayarak bu karar burjuva çevrelerin baskısıyla kaldırıldı. "Aklıselimin galip gelmesi için üç gün yetti", diye çığlığı bastı Suhanov, muzafferane. Ama temelsiz bir zaferdi bu! Basın toplumun üstünde değildi. Devrim zamanında basının varoluş koşulları bizzat devrimin gidişatını yansıtır. Devrim iç savaş niteliğine büründüğü veya böyle bir tehdit olduğu zaman, savaşan hiçbir taraf kendi nüfuz sahasında düşman bir basının varlığına izin vermez, tıpkı mühimmatın, demiryollarının, matbaa makinalarının denetimini kendi arzusuyla bırakmadığı gibi. Devrimci mücadelede, basın silah kuşanma yollarından sadece biridir. Her hâlükârda konuşma hakkı yaşama hakkından önce gelmez. Oysa devrim bu ikinci hakkı da kendine mal eder. Öyleyse şu yasayı koyabiliriz: gericiliğin

programı ne kadar hasis, ne kadar geçmişle bağlantılı, rolleri ne kadar muhafazakârsa, devrimci hükûmetler de o kadar liberal, hoşgörülü ve "cömert"tir. Tersinden söyleyecek olursak: görevlerin çapı ne denli büyükse, ihlâl ettikleri hakların ve çıkarların sayısı da o kadar fazladır; devrimci iktidar ne denli yoğunlaşmışsa, diktatörlüğü de o denli açıktır. Ama iyi ama kötü, insanlık bugüne dek tam da bu yollardan geçerek geldi.

Sovyet basını kontrol etmek istemekte haklıydı. Ama öyleyse niye hemencecik bundan vazgeçti? Çünkü genel olarak her türlü ciddî mücadeleden vazgeçmişti. Savaş, toprak dağıtımı, hattâ cumhuriyet ilânı konusunda hep susuyordu. İktidarı muhafazakâr burjuvaziye bıraktığından, ne sağ basını ürkütmek için bir gerekçesi ne de onunla mücadele etme imkânı vardı. Buna karşılık, bir kaç ay sonra, hükûmet Sovyet'in desteğiyle birlikte, sol basını acımasızca ezdi. Bir biri peşi sıra Bolşevik gazeteleri yasaklandı.

7 Martta Kerenskiy Moskova'da şu açıklamayı yapıyordu: "II. Nikolay benim ellerimde... Ben hiçbir zaman Rus devriminin bir Marat'ı olmayacağım... II. Nikolay benim kişisel kontrolümde İngiltere'ye gidecek..." Kadınlar çiçek atıyor, öğrenciler alkışlıyordu. Ama kitleler huzursuzdu. Hiçbir ciddî, yani kaybetmeye aday olmayan devrim asla tahttan indirilen monarkı yurtdışına gitmeye bırakmamıştır. İşçiler ve askerler sürekli Romanov'ların tutuklanmasını istiyorlardı. Yürütme Komitesi bu konunun şakası olmadığını anladı. Sovyet'in Romanovlar meselesini ele almasına karar verildi. Böylece hükûmetin güvene lâyık olmadığı açıkça tanınmış oldu. Yürütme Komitesi tüm demiryolu istasyonlarına Romanovların geçişine izin verilmemesi emrini verdi. İşte çarın treni bu nedenle yolda kaybolmuştu. Yürütme Komitesi üyelerinden biri, sağ Menşevik Gvozdyev Nikolay'ın tutuklanmasıyla görevlendirildi. Kerenskiy ve onunla birlikte hükûmet buna karşı çıktı. Ama hükûmet istifa etmek yerine sessiz kalmayı tercih etti. Daha 9 Martta Çheidze Yürütme Komitesi'ne hükûmetin Nikolay'ın İngiltere'ye gönderilmesi düşüncesinden "vazgeçtiğini" bildirdi. Çar ve ailesi Kışlık Saray'da gözaltına alındı. Böylece Yürütme Komitesi kendi iktidarını yastığının altından aşırmış oluyordu. Ama o sırada cepheden gelen talepler de gittikçe daha ısrarlı bir hâle bürünüyordu: eski çarı Petropavlovsk kalesine nakledin.

Devrimler her zaman mülkiyetin yalnızca yasama yoluyla değil, ama kitlelerin bizzat el koymasıyla da el değiştirmesi anlamına gelir. Özetle, hiçbir tarım devrimi tarihte farklı bir şekilde olmamıştır: yasal reform her zaman "kızgın horoz"un, yangının peşinden gelmiştir. Kentlerde müsadereler daha ufak bir rol oynamışlardır. Burjuva devrimlerin amacı burjuva mülkiyeti sarsmak değildi. Ama kitlelerin, sosyal amaçlarla, eskiden halk düşmanlarına ait olan binaları ele geçirmedikleri hiçbir devrim olmamıştır. Şubat ayaklanmasından hemen sonra, partiler illegaliteden çıktı, sendikalar doğdu, bitmek tükenmek bilmeyen mitingler yapıldı, tüm semtler kendi sovyetlerini kurdular: hepsinin

lokale ihtiyaçları vardı. Örgütler çarın bakanlarının oturmadıkları villaları veya balerinalarının içi boş saraylarını ele geçirdiler. Kâh kurbanlar şikâyette bulunuyor, kâh hükûmet yetkilileri kendi inisyatifleriyle müdahale ediyorlardı. Ama baskıncılar fiilî iktidarı ellerinde tuttuklarından ve resmî iktidar da hayaletten başka bir şey olmadığından, savcılar pek ağır olmayan işleri karşılığındaki ücretleri hanedanlık üyeleri tarafından halkın sermayesi üzerinden ödenen şu veya bu balerinanın çiğnenen haklarının iadesi için sonuçta gelip Yürütme Komitesi'ne başvuruyorlardı. Beklenebileceği üzere, Temas Komisyonu harekete geçiyor, bakanlar toplanıyor, Yürütme Komitesi prezidyumuna danışılıyor, baskıncılara heyetler gönderiliyordu. Anlayacağınız iş aylarca sürüncemede kalıyordu.

Suhanov "bir solcu" olarak mülkiyet haklarındaki en radikal yasal müdahalelere karşı olmadığını, ama buna karşılık "her türlü şiddete dayalı müsaderenin en şiddetli düşmanı" olduğunu beyan ediyordu. Zavallı sol aczini genelde böylesi ince akıl yürütmeler ardına gizliyordu. Gerçek bir devrimci hükûmet kuşkusuz zamanında lokalleri müsadere eden bir kararname yayınlayarak kaotik el koymaları asgarîye indirebilirdi. Ama sol uzlaşmacılar iktidarı mülkiyet fanatiklerine teslim etmişler, sonra da kitlelere dönüp güpegündüz, boş yere, devrimci yasallığa saygı gösterilmesini öğütlemişlerdi. Petrograd'ın havası platonizme pek uygun değildi.

Fırınların önündeki uzun bekleyişler devrime son itkiyi vermişti. Bu "kuyruklar" yeni rejim için de ilk tehdit oldu. Daha Sovyet'in kuruluş oturumu sırasında, bir İaşe Komisyonu kurulmasına karar verildi. Hükûmetin başkenti nasıl besleyeceği umrunda bile değildi. Onu dize getirmek için açlıktan yararlanmaktan hiç utanmıyordu. Sorunu çözmek yine Sovyet'e düştü. Sovyet'in emrinde evvelce burjuvazinin iktisadî ve idarî organlarında çalışmış, belli bir pratik tecrübeye sahip iktisatçılar ve istatistikçiler vardı. Bunlar büyük kısmı itibariyle Grohman ve Çerevanin gibi sağ kanat Menşevikler veya Bazarov ve Avilov gibi sağa doğru uzun bir koşu yapmış eski Bolşeviklerdi. Ama başkentin iaşesi sorunuyla yüzyüze geldikleri andan itibaren spekülasyonu önlemek ve piyasayı düzene sokmak için koşulların zorlamasıyla çok radikal önlemler önermek zorunda kalıyorlardı.

Bir dizi Sovyet oturumunda tüm buğday stoklarının devlet malı ilân edilmesi, ekmeğin yanı sıra birçok başka sınaî ürün için narh koyulması, üretim üzerinde devlet kontrolü, kırsal kesimle mal değiş tokuşunun düzenlenmesi gibi tüm bir "savaş sosyalizmi" önlemleri onaylandı. Yürütme Komitesi'nin liderleri endişeyle birbirlerine bakıyorlardı: önerecek bir şeyleri olmadığından radikal kararlara yöneliyorlardı. Temas Komisyonu üyeleri bu kararları utangaç bir şekilde hükûmete iletiyorlardı. Hükûmet bunları inceleyeceğine söz veriyordu. Ama ne Prens Lvov, ne Guçkov, ne de Konovalov'un kontrol etmeye, müsadereye başvurmaya ve her hangi bir biçimde kendilerini ve dostlarını

kısıtlamaya niyetleri vardı. Sovyet'in tüm iktisadî kararları, yerel sovyetler tarafından otoriter biçimde uygulamaya sokulmadıkları ölçüde, hükûmet aygıtının pasif direnişiyle baltalanıyordu. Petrograd Sovyeti'nin iaşe konusunda uygulamaya sokturabildiği tek pratik önlem tüketiciyi sabit bir tayına mahkûm etmek oldu: kol emekçilerine bir buçuk, diğerlerine bir libre[1] ekmek. Kuşkusuz bu sınırlama başkent halkının gerçek beslenme bütçesinde hiçbir değişiklik getirmedi. Bir libre veya bir buçuk libreyle yaşanabilirdi. Açlık felâketi daha sonra ortaya çıkacaktı.

Devrim aylar değil, yıllar boyunca kemer sıkmak zorunda kaldı. Ama bu sınavdan başarıyla çıktı. O sırada devrimin sıkıntısı açlık değil, hadiselerin yönünün bilinmezliği, belirsizliği, yarına güvensizlikti. Otuz iki aylık savaşın ağırlaştırdığı iktisadî güçlükler yeni rejimin kapısını, penceresini yumrukluyordu. Ulaşımda kargaşa, çeşitli hammaddelerde yokluk, alet edevatın büyük kısmının aşınması, tehditkâr bir enflasyon, mal dolaşımında düzensizlik: tüm bunlar cesur ve acil önlemler gerektiriyordu. Ama sorunlara iktisadî açıdan yaklaşsalar da uzlaşmacılar çözüm önlemlerini siyasal açıdan imkânsızlaştırıyorlardı. Karşı karşıya kaldıkları tüm iktisadî sorunlar ikili iktidarın altedilmesini gerektiriyordu ve imzalamaları gereken her karar hiç acımadan ellerini yakıyordu.

Sekiz saatlik işgünü meselesi tam bir güç ilişkileri sınavına dönüştü. Ayaklanma galip gelmişti, ama genel grev devam ediyordu. İşçiler ciddî bir şekilde rejim değişikliğinden kendi kaderlerini de değiştirmesini bekliyorlardı. Liberaller kadar sosyalist yeni yöneticilerin endişesi de buradan kaynaklanıyordu. Yurtsever parti ve gazeteler şu sloganı atıyorlardı: "Askerler kışlalarına, işçiler makinalarının başına!" Yani her şey eskiden olduğu gibi mi olacak, diye soruyordu işçiler. Şimdilik öyle, diye cevap veriyordu kafası karışık Menşevikler. Ama işçiler her şeyin fakındaydılar. Hemen değişiklik olmazsa, bir kez daha aldatılmış olacaklardı. İşçilerle sorunu halletme işini burjuvazi sosyalistlere bırakmıştı. Kazanılan zaferin "devrimci mücadelesinde işçi sınıfının konumunu yeterince sağlama aldığı" varsayımıyla —ama gerçekte iktidara liberal mülk sahipleri geçmemişler miydi?— Yürütme Komitesi 5 Martta Petrograd bölgesinde artık işe koyulma vaktinin geldiğine karar verdi. Haydi işçiler makinaların başına!

Liberal olsun, sosyalist olsun eğitimli sınıfların kaşarlanmış egoizmlerinin işte böyle bir rahatlığı vardı. Bu insanlar dayanılmaz bir hoşnutsuzluk ve umutla ayaklanmaya katılmış olan milyonlarca işçi ve askerin zaferden sonra uysal bir şekilde eski hayat koşullarına razı olacaklarını hayal ediyorlardı. Tarih kitaplarına bakarak, liderler bu işlerin eski devrimlerde böyle olduğuna inanmışlardı. Ama hayır, geçmişte de, bu işler hiç böyle olmamıştı. Eğer emek-

1) Yarım kilo ağırlığında bir ölçü birimi -çn.

çiler eski ahırlarına tıkılmışlarsa, bu dolaylı yollarla, bir dizi yenilgi ve aldatma sonucu gerçekleşmişti.

Siyasal devrimlerin sosyal bakımdan acımasızca ters yüz oluşunu Marat çok iyi farketmişti. Bu nedenle resmî tarihçiler tarafından fazlasıyla iftiraya da uğramıştır. 10 Ağustos 1792'den bir ay kadar önce özetle şöyle yazıyordu: "Devrim sadece ve sadece halkın aşağı sınıfları, küstah zenginlerin *canaille* [ayaktakımı] muamelesi yaptığı ve Romalıların o bildik kinizmleriyle bir zamanlar 'proleter' diye adlandırdıkları o bedbahtlar tarafından yapılmış ve desteklenmişti." Peki devrim bu bedbahtlara ne vermiştir? "Başlangıçtaki bazı başarılardan sonra, hareket sonunda yenilgiye uğradı: bilgi, görgü, kaynak, silah, şef, eylem planı, her şey eksikti; tecrübeli, ehil ve kurnaz fesatçılar karşısında savunmasızdı." Kerenskiy'in Rus devriminin Marat'ı olmak istememesi çok mu şaşırtıcı?

Rus sanayiinin eski önderlerinden biri, V. Auerbach horgörüyle "halkın tortusunun devrimi bir tür şenlik gibi algıladığını" anlatır: "Söz gelimi hizmetçiler günlerce yokoluyorlar, kızıl kordelalarla dolaşıyorlar, otomobille geziyorlar, sabaha karşı kendilerine çeki düzen vermek için dönüyorlar ve sonra yine gezintiye çıkıyorlardı." Devrimin moral bozucu etkisini göstermeye çalışırken, suçlayıcının hizmetçilerin tutumlarını bir burjuva patrisyenin[2] günlük yaşamını en iyi özetleyen özelliklerle —belki kızıl kordela takılması hariç— nitelemesi kayda değer. Evet devrim ezilenler tarafından bir bayram veya bir bayram arifesi gibi algılanıyordu ve devrimin uykudan uyandırdığı hizmetçi-kölelerin ilk hareketi de her günkü aşağılayıcı, sevimsiz ve sonu olmayan hizmetçilik boyunduruğundan kurtulmaktı.

İşçi sınıfı, bütününde, başkası hesabına zaferin simgesi olan kızıl kordelalarla avunamazdı ve böyle bir düşüncesi de yoktu. Petrograd fabrikalarında ajitasyon hüküm sürüyordu. Çok sayıda fabrika açıkça Sovyet'in kararlarına boyun eğmeyi reddediyordu. Kuşkusuz işçiler atölyelerinin yolunu tutmuşlardı, ama bunu zoraki yapmışlardı. Ama hangi koşullarda? Menşevikler 1905'te sekiz saatlik işgününü dayatmaya çalışan işçilerin yenilgiye uğradıklarını ileri sürüyorlardı: "İki cephede birden çarpışmak —gericiliğe ve kapitalizme karşı— proletaryanın gücünü aşıyordu." Temel fikirleri buydu. Menşevikler genel olarak burjuvaziyle gelecekte bir bozuşmanın kaçınılmaz olduğunu kabul ediyorlardı. Ama tümüyle kuramsal itiraf onları hiçbir şeye zorlamıyordu. Bu bozuşmayı hızlandırmamak gerektiğini düşünüyorlardı. Ama burjuvazi gericilik kampına hatiplerin ve gazetecilerin ateş saçan sözleriyle değil, çalışan sınıfların kendiliğinden hareketiyle itildiğinden, Menşevikler tüm güçleriyle işçi ve köylülerin iktisadî mücadelesini baltalamaya çalışıyorlardı. "İşçi sınıfı için bugün sosyal meseleler birinci planda yer almıyor", diye akıl yürütüyorlardı. "Şu an siyasal özgürlüğünü kazanmakla meşgul."

---

2) Patrisyen, eski Roma'da soylu sınıfından yurttaş anlamına geliyor -ç.n.

Ama bu kuramsal özgürlük neyin nesiydi? İşçiler birtürlü anlayamıyorlardı. Her şeyden önce kasları ve sinirleri için birazcık özgürlük istiyorlardı. Ve patronlara baskı yapıyorlardı. Şu ironiye bakın hele: tam 10 Martta, bir Menşevik gazetesi sekiz saatlik işgününün gündemde olmadığını ilân ettiği sırada, daha dün Sovyet'le resmî ilişki kurmak zorunda kalan Fabrikatör ve İmalâtçılar Cemiyeti sekiz saatlik işgünü ile işyeri ve fabrika komitelerininin örgütlenmesini kabul ettiğini ilân ediyordu. Sanayiciler Sovyet'in demokrat stratejistlerinden daha uzgörülüydüler. Bunda şaşacak bir yan yok: fabrikalarda, en azından Petrograd'daki işletmelerin yarısında, çoğunlukla da en büyüklerinde, patronlar sekiz saatten sonra işi bırakan işçilerle yüz yüze geldiler. İşçiler hükûmetin ve Sovyet'in kendilerine fazla gördüğünü bizzat alıyorlardı.

Liberal basın yüreği sızlayarak Rus sanayicilerin 10 Mart 1917'deki hareketlerini 4 Ağustos 1789'daki Fransız soylularının hareketiyle karşılaştırdığında, tarihî gerçeğe kendi düşündüğünden çok daha yakındı. Tıpkı XVIII. yüzyıl sonundaki feodaller gibi, Rus kapitalistleri de zorunluluğa uyuyorlardı ve geçici bir ödün vererek, gelecekte işlerin eski hâline döndürülmesini sağlamayı umuyorlardı. Kadet köşe yazarlarından biri resmî yalanı bir tarafa bırakıp açıkça şöyle itiraf ediyordu: "Menşeviklerin talihsizliği buydu, Bolşevikler terör estirerek daha şimdiden İmalâtçılar Cemiyeti'ni sekiz saatin hemen yürürlüğe sokulmasını kabule zorlamışlardı bile." Bu terör diye adlandırılan ne menem bir şeydi, bunu artık biliyoruz. Bolşevik işçiler hiç kuşku yok ki harekette baş köşeyi işgal ediyorlardı. Ve bir kez daha, Şubat'ın kader günlerinde olduğu gibi, işçilerin ezici çoğunluğu onlarla birlikte yürüyordu.

Menşevikler tarafından yönetilen Sovyet gerçekte kendisine karşı kazanılmış olan o muhteşem zaferi çok değişik duygularla tescil etti. Bununla birlikte, gözden düşen liderler bir adım daha atıp geçici hükûmeti Kurucu Meclis'i beklemeden tüm Rusya için sekiz saatlik işgünü kararını almaya davet etti. Ama işletme sahipleriyle anlaşan hükûmet buna ayak diredi ve daha iyi günler beklentisiyle, kendisine pek de ısrarla sunulmayan bu talebe boyun eğmeyi reddetti.

Aynı mücadele Moskova vilâyetinde (*oblast*) de yapıldı ama daha uzun sürdü. Burada da Sovyet, işçilerin direnişine rağmen, işbaşı yapılmasını talep etti. En büyük fabrikalardan birinde, grevin sona erdirilmesine karşı yapılan bir oylamada altı bine karşı yedi bin oy çıktı. Başka işyerlerinde de benzer şekilde tepkiler vardı. 10 Martta, Sovyet bir kez daha makinelerin başına geçilmesini emretti. Eğer fabrikaların çoğunda bundan sonra işbaşı yapıldıysa da, hemen heryerde işgününün kısaltılması için mücadele devam etti. İşçiler eylemleriyle yöneticilerinin hatalarını düzeltiyorlardı. Uzun bir direnişten sonra, Moskova Sovyeti sonunda 21 Martta kendi otoritesiyle sekiz saatlik işgününü tanımak zorunda kaldı. Sanayiciler de hemen buna uydular. Taşrada mücadele Nisana dek sarktı. Hemen her yerde, sovyetler önce hareketi frenliyor ve baltalıyor, sonra da işçilerin baskısı altında işverenlerle pazarlığa giriyorlardı. İşveren-

lerin rıza vermedikleri yerde, işçiler kendiliklerinden sekiz saatlik işgününü kararabağlamak zorunda kalıyorlardı. Sistemde koca bir gedik açılmıştı.

Hükûmet bilinçli olarak olayların dışında kalıyordu. Bu arada, liberal liderlerin aba altından sopa göstermeleriyle, işçilere karşı sert bir kampanya başlatıldı. İşçileri yola getirmek için onlara karşı askerleri öne sürmeye karar verildi. İşgününün azaltılması cephenin zayıflaması anlamına gelmez miydi? Savaş zamanında yalnızca kendini düşünmenin haklı bir yanı var mıydı? Siperlerde saatler sayılıyor muydu sanki? Varlıklı sınıflar demagojiye bir giriştiler mi, hiçbir şey onları durduramaz. Ajitasyon çılgın bir hâl aldı ve kısa zamanda siperlere kadar vardı. Er Pireyko cephe hatıralarında bu temelde yeni terfi etmiş sosyalist subayların yürüttüğü ajitasyonun etkili olduğunu kabul eder. "Ama askerleri işçilere karşı dikmeye çalışan subaylar takımının şanssızlığı sadece subaylardan ibaret kalmasıydı. Her askerin hafızasında subayın daha geçenlerde onun için ne anlama geldiğinin anısı henüz çok tazeydi."

İşçiler en sert biçimde başkentte kovalandılar. Sanayiciler, Kadet partisinin kurmay heyetiyle birlikte, kışlada ajitasyon yapmak için yeterince yol ve sınırsız bir güç buldular. Suhanov şöyle anlatır: "20'sine doğru ve izleyen günlerde, tüm yolağızlarında, tramvaylarda, her açık alanda işçiler ile askerlerin korkunç bir ağız dalaşı içinde karşı karşıya geldikleri görülebiliyordu." Kavgalar da oldu. İşçiler tehlikeyi sezdiler ve yetkin bir hazırlığa giriştiler. Bunun için onlara gerçeği anlatmak, savaş kârlarının rakamlarını vermek, askerlere makinelerin homurtuyla çalıştığı fabrika ve atölyeleri, ocakların cehennem alevlerini —işçilerin sayısız kurban verdikleri sürekli cephe— göstermek yetiyordu. İşçilerin inisyatifi üzerine, garnizondan birlikler özellikle savunma sanayii için çalışan fabrikalara düzenli ziyaretler yaptılar. Asker bakıyor ve dinliyor, işçi gösteriyor ve açıklıyordu. Ziyaretler görkemli bir dostluk kurulmasıyla sona eriyordu. Sosyalist gazeteler askerî birliklerin işçilerle sarsılmaz dayanışmalarını bildiren kararlarını yayınlıyorlardı. Nisanın ortasına doğru, işçilerle askerler arasındaki anlaşmazlığa değinen her türlü haber gazete sütunlarından kalktı. Burjuva basını sustu. Böylece, iktisadî zaferden sonra, işçiler bu kez siyasal ve ahlakî yeni bir zafer kazanmışlardı.

Sekiz saatlik işgünü için mücadelenin yol açtığı hadiselerin devrimin daha sonraki tüm gelişmesi üzerinde büyük bir önemi oldu. İşçiler hafta içinde okuma, toplanma ve bir işçi milisinin kurulduğu sırada düzenli hâle gelecek olan silah atma alıştırmaları için biraz boş zaman kazandılar. Bu açık hadiselerden çıkardıkları dersle işçiler Sovyet'teki önderlerini daha yakından gözlemlemeye başladılar. Menşeviklerin otoritesi ciddî yaralar aldı. Bolşevikler fabrikalarda ve kısmen de kışlalarda güçlendiler. Asker daha dikkatli, daha düşünceli, daha özenli bir hâle geldi: birilerinin onu her an gözetlediğinin farkına vardı. Kalleşçe demagoji onu yapanlara karşı döndü. İşçiler ile askerler arasında birbirinden uzaklaşma ve düşmanlık yerine, birbirine kenetlenme görüldü.

"Temas" hülyasına rağmen, hükûmet Sovyet'ten, önderlerinden ve vesâyetinden nefret ediyordu. İlk çıkan fırsatta da bunu gösterdi. Sovyet tümüyle hükûmet görevlerini yerine getirdiğinden, ve de bunu bizzat hükûmetin talebi üzerine yaptığından, kitleleri dizginlemek söz konusu olduğunda, Yürütme Komitesi masrafları için mütevazı bir katkı talep etti. Hükûmet bunu reddetti ve Sovyet'in sürekli ısrarlarına rağmen, bu alandaki sert tutumunu korudu: hükûmet "özel bir örgüt"e devlet fonlarını aktaramazdı. Sovyet suskun kaldı. Sovyet'in bütçesi devrimin ihtiyaçları için aidat toplamaktan hiç bıkmayan işçilerin sırtına bindi.

O günlerde, her iki parti de, hem liberaller hem sosyalistler tam bir karşılıklı dostluk havası estiriyorlardı. Bütün Rusya Sovyetler Konferansı'nda, ikili iktidarın varlığı uydurma diye nitelendi. Kerenskiy ordu delegelerine hükûmetle Sovyet arasında görev ve amaç bakımından tam bir birlik olduğu güvencesini verdi. Aynı derecede bir gayretkeşlikle ikili iktidar Tsereteli, Dan ve diğer Sovyet önderleri tarafından da inkâr edildi. Yalanla, yalan üstüne kurulu bir rejimi pekiştirmeye çalışıyorlardı.

Bununla birlikte, rejim daha ilk haftalarından başlayarak sallanıyordu. Liderlerin örgütsel kombinasyonlar yapmakta üstlerine yoktu. Kitleye karşı rastgele temsilcilere, işçilere karşı askerlere, sovyetlere karşı yeni dumalara, zemstvolara ve kooperatiflere, başkente karşı taşraya ve son olarak halka karşı subay takımına dayanmaya çalışıyorlardı.

Sovyet biçimi kendi başına hiçbir mistik güç içermez. Temsil elzem olduğu sürece, kaçınılmaz biçimde her türlü temsil biçiminin içinde bulunan kusurlardan hiç de bağışık değildir. Ama sovyetizmin gücü yine de bu kusurları asgarîye indirebilmesinde yatar. Başka her türlü temsil biçiminin, kitleleri atomlaştırarak, devrimde, devrimin iradesini kıyas kabul etmez biçimde daha kötü ve daha büyük bir gecikmeyle ifade edeceğini güvenle söyleyebiliriz; hem deneyim de bunu kısa bir süre sonra teyit etmiştir. Tüm devrimci temsil biçimleri içinde sovyet en esnek, en doğrudan ve en saydam olanıdır. Ama yine de sadece bir biçimdir. Kitlelerin her hangi bir zamanda ona katabileceğinden fazlasını veremez. Buna karşılık, kitlelerin yaptıkları hatâları anlamalarını ve bunu tamir etmelerini kolaylaştırır. Devrimin gelişmesinin en önemli teminatlarından biri de zaten burada yatıyordu.

Yürütme Komitesi'nin siyasal perspektifleri neydi öyleyse? Herhangi bir liderin adamakıllı düşünülmüş bir perspektifi olduğu şüpheliydi. Suhanov, daha sonraları, onun planına göre, iktidarın burjuvaziye, demokrasinin güçlendikten sonra iktidarı daha güvenli bir şekilde ele alması amacıyla, kısa bir süre için verildiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte, olguların bu kendi başına naif bir şekilde kurulması tabiatıyla retrospektif bir karakterdedir. Her hâlükârda, o dönemde hiç kimse tarafından formüle edilmiş falan değildi. Tsereteli'nin yönetiminde, Yürütme Komitesi'nin yalpalamaları hiç durulmamış olsa da yine de

sistemliydi. Tsereteli açık açık sağlam bir burjuva iktidarı olmaksızın devrimin kaçınılmaz olarak tökezleyeceğini beyan etmişti. Demokrasi liberal burjuvaziye baskı yapmakla kendini sınırlamalı, temkinsiz bir hareketle onu gericiliğin kucağına itmekten sakınmalı, aksine devrimin kazanımlarını pekiştirdiği ölçüde onu desteklemeliydi. Nihayette bu ara rejim sosyalistlerin parlamenter muhalefet olarak yerlerini alacakları bir burjuva cumhuriyete varacaktı.

Liderlerin zayıf noktası perspektiflerinin değil, carî eylem planlarının olmamasıydı. Uzlaşmacılar kitlelere burjuvaziden "baskı" yoluyla içerde ve dışarıda demokratik bir politika izlemesini koparmayı vaat etmişlerdi. Hiç tartışmasız bir şekilde, halk kitlelerinin baskısıyla, tarihte yönetici sınıflar birçok kez tavizler vermişlerdir. Ama "baskı" sonuç olarak egemen sınıfı iktidardan indirme ve yerine geçme tehditi anlamına gelir. Ama işte demokratlarda eksik olan silah da buydu zaten. Bizzat, kendi arzusuyla iktidarı burjuvaziye vermişti. Anlaşmazlıklar patlak verdiğinde, iktidarın altını oymak tehditinde bulunan demokratlar değil, tersine demokratları iktidarı geri vermeyi reddetmekle tehdit eden burjuvaziydi. Böylece, baskı mekanizmasındaki başlıca levye burjuvazinin elindeydi. Onca güçsüzlüğüne rağmen, hükûmetin Sovyet önderlerinin az çok ciddî tüm uyarılarına başarıyla direnebilmesinin açıklaması budur.

Nisan ortasında, Yürütme Komitesi'nin kendisinin büsbütün liberallerden yana dönen yönetici çekirdeğin esrarengiz siyasal manevraları için çok kalabalık olduğu ortaya çıktı. Münhasıran sağcılardan, ulusal savunma yanlılarından müteşekkil bir "büro" oluşturuldu. Bundan böyle yüksek siyaset dar bir çevre içinde kotarıldı. Her şey yoluna girmiş ve yerli yerine oturmuş gözüküyordu. Tsereteli sınırsız biçimde sovyetler üzerinde egemenlik kurmuştu. Kerenskiy ha babam yükseliyordu. İşte tam da o sırada kitleler içinde, tabanda ilk alarm sinyalleri açıkça ortaya çıkmaya başladı. Kerenskiy çevresinden Stankeviç "tam da Komitenin örgütlendiği sırada, münhasıran ulusal savunma yanlısı partiler arasından seçilmiş bir büro işlerin sorumluluğunu üzerine aldığı zaman, tam da o sırada, Komitenin kendisinden uzaklaşan kitlelerin direksiyonunu elinden kaçırması çarpıcıdır" diye yazar. Çarpıcı mı? Yok yahu. Bundan daha olağan ne olabilir ki?

BÖLÜM XIII

Ordu ve Savaş

Daha devrimden önceki son bir kaç ay zarfında ordudaki disiplin büyük ölçüde sarsılmıştı. Subayların o günlerden kalma çok sayıda şikâyetine rastlamak mümkün: askerlerin subaylara saygısı yoktu, at, ekipman ve hatta silah bakımları evlere şenlikti. Askerî trenlerde başıboşluk hüküm sürüyordu. Her yerde durum aynı derecede kötü değildi tabiî. Ama yine de her yerde aynı doğrultuya sahipti: dağılma.

Şimdi devrimdeki sarsılma da gelip buna eklenmişti. Petrograd garnizonunun ayaklanması yalnızca subaylara rağmen değil, aynı zamanda onlara karşı gerçekleşmişti. Kritik anlarda komutanlar ortadan kayboluyorlardı. Oktyabrist milletvekili Şidlovskiy 27 Şubatta Duma'ya karşı takınacakları tavır konusunda nabız yoklamak amacıyla Preobrajenskiy alayındaki subaylarla görüşmüş, ama Muhafız Ordusunun aristokratları arasında olup bitenin hiç anlaşılmadığını, ne de olsa bunların ürküntüye kapılmış monarşistlerden başka bir şey olmadıklarını görmüştü. Şidlovskiy şöyle anlatır: "Ertesi sabah tüm Preobrajenskiy alayını başlarında tek bir subay olmaksızın, sadece bandoyla sokakta düzen içinde geçit yaptığını görünce çok şaşırdım." Doğrusunu söylemek gerekirse, bir kaç birlik Tavriçeskiy Sarayı'na komutanlarıyla beraber, ya da daha doğrusu onları da yanlarında sürükleyerek gelmişlerdi. Subaylar zafer kortejinde kendilerini bir tür tutsak gibi hissediyorlardı. Tutuklu olarak bu sahneleri gözleyen Kontes Kleinmichel çok daha net bir ifade kullanmıştı: Subaylar mezbahaya götürülen koyunlara benziyorlardı.

Şubat Devrimi askerlerle subaylar arasında bölünme yaratmadı, yalnızca bunu gözler önüne serdi. Askerlerin zihinlerinde, monarşiye karşı ayaklanma her şeyden önce subaylar takımına karşı bir ayaklanmaydı. O günlerde sırtında subay üniforması taşıyan Kadet Nabokov *Hatıralar*'ında şöyle yazar: "28 Şubat sabahından itibaren, evden dışarı adımını atmak tehlikeli bir hâl aldı, çünkü subayların apoletleri sökülmeye başlanmıştı." Yeni rejimin ilk günü garnizonda böyle yaşanıyordu.

Yürütme Komitesi'nin birinci endişesi askerleri subaylarla barıştırmaktı. Kısacası bu askerî birliği yeniden eski komuta heyetinin emrine vermek demekti. Subayların alaylarına geri dönmesi, Suhanov'a göre, orduyu "genel bir anarşiden ya da ne idüğü belirsiz ve dağınık er takımının diktatörlüğünden" koruyacaktı. Liberaller gibi, bu devrimciler de subaylardan değil, erlerden çekiniyorlardı. Bununla birlikte, işçiler "ne idüğü belirsiz" eratla uyum hâlinde, tüm kötülüklerin özellikle subaylardan kaynaklandığını düşünüyorlardı. Dolayısıyla varılan uzlaşma pek sağlam temellere dayanmıyordu.

Stankeviç ayaklanmadan sonra tekrar başlarına gelen subaylar hakkında askerlerin tutumunu şu şekilde tasvir eder: "Askerler disiplini ihlâl ederek ve kışladan başlarında subay olmaksızın değil, onların emrine de karşı gelip, hattâ bunlardan görevlerini yapan bazılarını öldürüp de çıkarak, büyük bir özgürlük eylemi gerçekleştirmişlerdi. Eğer bu bir özgürlük eylemiyse ve subaylar takımı da şimdi bunun böyle olduğunu ifade ediyorsa, öyleyse niçin komutanlar askerleri kendiliklerinden sokağa dökmediler? Ne de olsa bu onlar için hem daha kolay, hem de daha az tehlikeli olurdu. Şimdi zafer kazanıldıktan sonra, cesur galiplerin tarafına geçiverdiler. Ama ne kadar samimîler ve bu ne kadar sürecek?" Bu sözler bizzat kendi askerlerini sokağa dökmeyi hiç akıllarına getirmemiş olan şu "solcu" subaylar takımına mensup birine ait olduğundan çok daha öğreticidir.

28'i sabahı, Sampsonyevskiy Prospekt'te, bir istihkâm subayı askerlerine "herkesin nefretini kazanan hükûmetin devrildiğini", yerine Lvov'un reisliğinde bir yenisinin kurulduğunu ve bu bakımdan subaylara itaat etmeye devam edilmesi gerektiğini açıkladı. "Şimdi herkesin kışladaki görevine geri dönmesini rica ediyorum." Bir kaç asker her zamanki parolayla cevap verdi: "Başüstüne!" Ama çoğunluk şaşıp kalmıştı: ne yani, hepsi bu mu? Rastlantı eseri Kayurov da bu sahneye şahit olmuştu. Bayağı sarsılmıştı. "Bir kelime söylememe müsaade edin, komutan bey"... Ve izni beklemeden Kayurov şu soruyu sormuştu: "Petrograd sokaklarında bir mülk sahibinin yerine bir diğerini koymak için mi üç gün boyunca işçilerin kanı aktı?" Kayurov bir kez daha boğayı boynuzlarından kavramıştı. Sorduğu soru izleyen aylarda mücadelenin konusu oldu. Askerle subay arasındaki karşıtlık köylüyle soylu mülk sahibi arasındaki husumetin bir yansımasından başka bir şey değildi.

Taşrada, zamanında talimatlarını alan askerî birliklerin şefleri olayları hep aynı biçimde sunuyorlardı: hükümdar ülkenin savunulması endişesi içinde, diyorlardı, gücünü tüketti ve ağır hükûmet görevini kardeşine devretmek zorunda kaldı. Askerlere bakıldığında, onlar için ister Nikolay olmuş isterse Mihail, hiçbir şeyin farketmediği görülüyordu, diyordu şikâyet edercesine Kırım'ın bir köşesindeki bir subay. Ama aynı şef ertesi sabah taburuna devrimin zaferini haber vermek zorunda kaldığında, askerler, kendi ifadesiyle, sanki kılık değiştirmişlerdi. Soruları, hareketleri, bakışları "sanki birinin ısrarla bu karanlık, gri, düşünmeye alışmamış beyinleri uzun ve sebatkâr bir emekle işlediğine" tanıklık

ediyordu. Beyni hiç zorlanmadan Petrograd'dan gelen son telgrafa intibak eden subay ile zar zor da olsa, olaylar karşısındaki tutumunu kendisi belirleyen, hattâ bunları nasırlı elleriyle kendi tartan asker arasında koca bir uçurum vardı.

Biçimsel olarak ayaklanmayı tanıyan yüksek komuta heyeti genel olarak devrimin cepheyi etkisi altına almasına izin vermemeyi kararlaştırdı. G.K.'daki genelkurmay başkanı cephe komutanlarına, ola ki ordularında devrimci delegasyonlar, general Alekseyev'in deyişiyle kısaca "çeteler" ortaya çıkarsa, onları hemen tutuklamaları ve hemen oracıkta kurulacak bir divan-ı harpte yargılamalarını emretti. Ertesi gün, aynı general "haşmetmeapları" Grandük Nikolay Nikolayeviç adına hükûmetten "cephe gerisinde olup bitene", bir başka deyişle devrime "bir son vermesini" talep ediyordu.

Ordunun yüksek komuta heyeti monarşiye bağlılığından değil, ama devrim korkusuyla cephedeki orduyu ayaklanma konusunda elinden geldiğince geç bilgilendiriyordu. Bazı cephelerde gerçek bir karantina uygulanıyordu: Petrograd'dan gelen mektuplar dağıtılmıyor, ziyaretçiler nezarete alınıyordu. Eski rejim böylece ebediyetten bir kaç gün daha çalıyordu. Devrim haberi ateş hattına 5 veya 6 Martta ulaştı, ama hangi biçimde? Az buçuk şöyle: Grandük başkomutan atanmış, çar vatan adına tahttan feragat etmiş, geri kalan her şey eskisi gibi. Birçok, hattâ çoğu siperde, devrime dair bilgiler Petrograd'dan çok Almanlardan geliyordu. Tüm ordu yüksek komutasının gerçeği gizlemek için ağız birliği yapmadığı konusunda askerler arasında her hangi bir şüphe olabilir miydi? Ertesi veya daha ertesi günü kollarına kızıl kordela takan aynı subaylara askerler en ufak bir güven duyabilirler miydi?

Karadeniz donanması başkomutanı Petrograd'daki hadiselere dair haberlerin denizciler üzerinde başlangıçta pek etkili olmadığını anlatır. Ama başkentten ilk sosyalist gazeteler gelir gelmez, "göz açıp kapayıncaya kadar, tayfaların ruh hâli değişti, mitingler başladı ve kriminal ajitatörler kabuklarından çıktılar." Amiral gözlerinin önünde olup biteni hiç anlamamış görünüyor. Düşüncelerde değişiklik yaratan hiç de gazeteler değildi. Gazeteler yalnızca denizcilerin kafasında ayaklanmanın derinliği konusundaki şüpheleri dağıttı ve artık komutanların misillemesinden duyulan endişe ortadan kalktığından tayfalara gerçek duygularını açıkça göstermelerine izin verdi. Karadeniz donanmasının subay takımı ile bizzat kendisinin siyasal fizyonomisi aynı yazar tarafından tek bir cümlede şöyle karakterize edilmişti: "Subayların çoğunluğu başında çar olmadan vatanın mahvolacağını düşünüyorlardı." Demokratlar da cahil denizcilere benzer bir ışık tutulmazsa vatanın mahvolacağını düşünüyorlardı.

Ordu ve donanmanın komuta heyeti iki farklı kanata bölünmüştü. Bir kanat yerlerinde kalmaya çalışıyor, devrimle işbirliğine giriyor ve Sosyalist-Devrimci partiye yazılıyordu. Daha sonra içlerinden bazıları Bolşeviklerin içine dahi sızmaya çalıştılar. Diğerleri ise, aksine, dikleniyor, yeni düzene karşı çıkmaya çalışıyordu, ama kısa bir süre sonra keskin mücadeleler ayaklarını yerden kesti

ve askerlerin yükselen seli onları sürükleyip götürdü. Bu tür gruplaşmalar çok normal olup, bütün devrimlerde tekrar tekrar yaşanmıştır. Fransız monarşisinin uzlaşmaz subayları, aralarından birinin ifadesiyle, "sonuna dek mücadele etmişler" ve ne çektilerse askerlerin itaatsizliğinden çok bazı soylu meslektaşlarının köle ruhluluğundan çekmişlerdi. Sonunda, eski komuta heyetinin çoğunluğu safdışı edilmiş, ezilmiş ve yalnızca küçük bir kısmı yeniden eğitilerek uyum sağlayabilmişti. Subaylar takımı olsa olsa içinden geldiği sınıfların akıbetini, onu da en dramatik biçimde, paylaşıyordu.

Ordu genel olarak hizmet ettiği toplumun bir görüntüsünü sergiler. Ondan sadece toplumsal ilişkilere yoğunlaşmış bir nitelik kazandırmasıyla, toplumsal ilişkilerin pozitif ve negatif çizgilerini son raddesine dek götürmesiyle ayrılır. Savaşın Rusya cephesinde tek bir büyük komutan yaratamaması boşuna değildir. Yüksek komuta aralarından biri tarafından hayli parlak bir biçimde tasvir edilmiştir: "Bol bol maceracılık, cehâlet, egoizm, entrika, kariyerizm, tamahkârlık, acizlik, uzgörü yoksunluğu", diye yazar general Zaleskiy, "ama pek az bilim, yetenek, hazırlık, risk alma, hattâ rahatını ve sağlığını tehlikeye atma arzusu." İlk başkomutan olan Nikolay Nikolayeviç'in tek özelliği uzun boyu ve yüce kişiliğinin altında gizlenmiş kabalığıydı. Vasatlık timsâli, ordu zabıt kâtiplerinin en gediklisi general Alekseyev titizlik bakımından ondan daha üstündü. Kararlı görünümlü yüzbaşı Kornilov hayranları tarafından bile pek zeki bulunmuyordu. Kerenskiy'in Savaş bakanı Verhovskiy daha sonraları Kornilov hakkında koyun kafalı bir aslan yürekli demiştir. Brusilov ve amiral Kolçak, kabul edelim ki, belli bir ölçüde, zekâ bakımından diğerlerinden üstünlerdi, ama hepsi o. Denikin karakter sahibiydi, ama başka açılardan, ancak beş-altı kitap okumuş sıradan bir ordu generaliydi. Daha sonra, Fransızca bilip bilmediklerini bilmiyoruz ama, içkici, hem de bayağı içkici olan beş paralık Yudeniçler, Dragomirovlar, Lukomskiyler geliyordu.

Doğrusunu döylemek gerekirse, subay takımında yalnızca soylular Rusya'sı değil, burjuva ve demokrat Rusya da geniş ölçüde temsil ediliyordu. Savaş ordu saflarına on binlerce genç küçük burjuvayı sokmuştu: subaylar, askerî idare memurları, doktorlar, mühendisler. Hemen hemen bütünüyle zafere kadar savaş yanlısı bu çevreler bazı önemli tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğunu hissetseler de, sonuçta tıpkı stepnedeki demokratların burjuvaziye tâbi olmaları gibi, çarlık zamanında korkudan, devrimden sonra da inançlı olarak yüksek gerici çevrelerin yönlendiriciliğine tâbilerdi. Subay takımındaki uzlaşmacı unsurlar daha sonra uzlaşmacı partilerin meşum akıbetini paylaştılar; yalnızca cephede durum kıyas kabul etmez derecede daha ağırdı. Yürütme Komitesi'nde ikili oynayarak uzun süre ayakta kalabilirdiniz, ama askerler karşısında bu iş o kadar kolay değildi.

Demokrat ve aristokrat subaylar arasındaki kıskançlık ve sürtüşmeler orduyu yenileştirmeye yaramak şöyle dursun, yalnızca dağılma yönünde yeni bir

unsur getirmişti. Ordunun fizyonomisi eski Rusya tarafından belirlenmişti ve tümüye serflik kurumunun izlerini taşıyordu. Eskiden olduğu gibi, subaylar hiç düşünmeden boyun eğen ve insan kişiliğinde henüz bilincin uyanmadığı köylüyü en iyi asker addediyorlardı. Rus ordusunun ilkel bir tarıma, serflik hukukuna ve tarımsal cemaate dayalı Suvorovcu "millî" geleneği buydu. XVIII. yüzyılda bu malzemeyle Suvorov hâlâ harikalar yaratabiliyordu.

Lev Tolstoy, büyük toprak sahibi tercihiyle, Platon Karatayev karakterinde, gıkını çıkartmadan doğaya, egemene ve ölüme boyun eğen eski Rus askeri tipini idealize etmiştir (*Savaş ve Barış*). Her türlü insan faaliyetinde bireyciliğin yolunu açmış olan Fransız Devrimi Suvorov'un savaş sanatını tarihe gömdü. XIX. ve XX. yüzyıl boyunca, Fransız Devrimi'ni Rus Devrimi'nden ayıran tüm o zaman diliminde, çarlık ordusu feodal bir ordu olarak sürekli biçimde yenilgiye uğradı. Böyle bir "ulusal" temelde oluşturulmuş olan komuta heyeti askerin kişiliğine yönelik horgörüsüyle, pasif Mandarinizm zihniyetiyle, meslek cehaletiyle, kahramanlık fikrinden yoksunluğuyla ve dalavereciliğe yatkınlığıyla sivriliyordu. Subay takımının otoritesi dışsal ayrım işaretlerine, saygı kalıpları ritüeline, bastırma-sindirme sistemine ve hattâ askerin subayla konuşurken dikkat etmesi gereken o iğrenç özel köle lisanına —"olur efendim; siz bilirsiniz efendim"— dayanıyordu.

Devrimi sözde kabul ederlerken ve geçici hükûmete bağlılık yemini ederlerken, çarlık mareşalleri basitçe kendi hatalarını gözden düşmüş hanedanın üzerine yıkıyorlardı. II. Nikolay'ın tüm geçmişleri için günah keçisi olarak ilân edilmesini hemencecik kabul etmişlerdi. Ama buradan ileriye geçmek mi, orada durun! Devrimin ahlâkî temelinin insan kitlesini tüm varlıklarının üstüne kurulu olduğu manevî atalet konusunda uyarmak olduğunu nasıl anlayabilirlerdi ki? Cepheye komuta etmekle görevlendirilen Denikin Minsk'te şu beyanatı veriyordu: "Devrimi bütünüyle ve hiçbir kısıtlama olmaksızın benimsiyorum. Ama orduya devrimi ve demagojiyi sokmanın ülke için tehlikeli olduğunu düşünüyorum." Alın size dar kafalı bir generalden klasik bir formül! Daha alt düzeyli generallere gelince, Zaleskiy'in ifadesiyle onlar tek bir şey istiyorlardı: "Bize dokunmayan yılan bin yaşasın!" Bununla beraber, devrim onlara dokunmamazlık edemezdi. Ayrıcalıklı sınıflardan geldiklerinden kazanacakları bir şey olmasa da kaybedecekleri çok şey vardı. Yalnızca komutanlık ayrıcalıklarından değil, büyük topraklarından da mahrum kalmakla tehdit ediliyorlardı. Geçici hükûmete sadık bir tutum göstermekle birlikte, gerici subay takımı sovyetlere karşı yaman bir mücadele örneği verdiler. Ne zaman ki devrimin asker kitlesine ve bunların köylerine tam manasıyla nüfuz ettiğine kani oldular, o zaman bu komutanlar Kerenskiy'in, Milyukov'un, hattâ Rodzyanko'nun eşi görülmedik bir ihanet içinde olduklarını düşündüler. Tabiî Bolşeviklerin de —bunu eklemeye gerek var mı?

Donanmanın varlık koşulları, kara ordusununkinden de daha çok, sürekli ve canlı bir iç savaş tohumları barındırıyordu içinde. Yıllar yılı zorla tıkıldıkları o çelikten odalar içinde denizcilerin hayatı beslenme bakımından bile kodesteki-

lerden daha farklı değildi. Öte yandan, çoğunlukla ayrıcalıklı sınıflara mensup subaylar bahriye hizmetini meslek olarak ve kendi arzularıyla seçtiklerinden varını çarla, çarı kendileriyle özdeşleştiriyorlardı ve bahriye erini de savaş gemisinin en az değerli parçası olarak görüyorlardı. İki bir birinden ayrı ve kapalı dünya yakın temas hâlinde, gözlerini birbirlerine dikmiş yaşıyorlardı. Donanmanın gemilerin bakım ve onarımı için gerekli olan çok sayıdaki işçiye sahip sınaî liman kentlerinde üsleri vardı. Dahası, makine ve teknik hizmetlerdeki ekipler bizzat gemilerde bile çok sayıda kalifiye işçi barındırıyordu. İşte savaş gemisini bir devrim mayınına çeviren koşullar bunlardı. Bütün ülkelerdeki ayaklanma ve askerî başkaldırılarda denizci erler patlamaya en yakın unsurları oluşturuyorlardı: hemen her zaman, çıkan ilk fırsatta, subaylara güçlü misillemelerde bulunuyorlardı. Rus denizcileri de bundan müstesna değillerdi.

Kronstadt'ta ayaklanmaya, kendi geçmişlerinden ürkerek, devrimin olduğunu denizcilerden gizlemeye çalışan komutanlara karşı kanlı bir öç patlaması eşlik etti. Bunun ilk kurbanlarından biri, haklı bir hışmı üzerine çekmiş olan donanma komutanı amiral Viren oldu. Subayların bir kısmı denizciler tarafından tutuklandılar. Serbest bırakılanlardan silahları alındı.

Helsingfors ve Sveaborg'da amiral Nepenin baskı tehditleriyle denizci ve askerleri sindirerek 4 Mart gecesine dek asi Petrograd'dan gelen hiçbir haberin duyurulmasına izin vermedi. Buradaki ayaklanma çok daha şiddetli bir şekilde patlak verdi ve bir gün, bir gece sürdü. Sayısız subay tutuklandı. Aralarından en fazla nefret edilenler buza gömüldüler. "Ne idüğü belirsiz er takımı"na pek de iyi nazarla bakmayan Suhanov şöyle yazar: "Helsingfors ve donanmadaki yetkililerin tavırları hakkında Skobelev'in anlattıklarına bakılacak olursa, bu yapılanların ne kadar az olduğuna olsa olsa şaşmak gerekir."

Ama kara ordusunda da, peşpeşe dalgalar hâlinde gerçekleşen kanlı misillemeler olmadı değil. Başlangıçta eskinin, askerlere yapılan kötü muamelenin öcü alınıyordu. Bir ülser gibi yakıcı kötü anılar hiç de az değildi. Çarlık ordusunda değnekle dövme cezasının resmen konduğu 1915'ten beri subaylar çoğunlukla birer aile reisi olan erleri keyiflerine göre dövüyorlardı. Ama söz konusu olan her zaman geçmiş de değildi. Bütün Rusya Sovyetler Konferansı'nda ordu işleri konusundaki raportör 15 ilâ 17 Mart arasında cephede askerlere hâlâ fizikî cezalar uygulandığını bildiriyordu. Cepheden gelen bir Duma milletvekili subayların etrafta olmadığı bir sırada Kazakların kendisine şunu söylediğini anlatmıştı: "Hadi bakalım, emirden (burada kuşkusuz "1 Nolu Emir"den bahsediliyor, daha ileride bu meseleye değineceğiz) bahsediyorsunuz. Dün buraya da ulaştı, ama yine de bugün komutan suratıma şaplağı indirdi." Bolşevikler de uzlaşmacılar kadar askerlere yapılan kötü muamele konusunda uyarılarda bulunmuşlardı. Fakat ateş açıldıktan sonraki şok dalgaları kadar kanlı öçler de kaçınılmazdı. Her hâlükârda, Şubat Devrimi'nin kanlı olmadığını söyleyen liberaller bunu bizzat iktidarı aldıklarından söylüyorlardı.

Kimi subaylar askerlerin gözünde geçmişle kopuşun simgesi olan kızıl kordelalar konusunda sert çatışmalar tahrik etmekten kaçınmadılar. Sumskiy alayının komutanı bu şekilde öldürüldü. Birliğe yeni katılan bir erden kızıl kordelasını çıkartmasını isteyen bir komutan askerler tarafından tutuklanmış ve nezarete atılmıştı. Resmî binalardan kaldırılmayan çar portreleri konusunda da sayısız çatışmalar meydana geldi. Burada monarşiye sadakât mi söz konusuydu? Çoğu durumda, bu devrimin sağlamlığına karşı bir meydan okuma ve gelecek için bir tür önlem almaydı. Ama askerler portrelerin gerisinde eski rejimin pusuya yatmış hayaletini görmekte yanılmıyorlardı.

Ordudaki yeni rejimi belirleyen, yukarıdan dayatılan düşüncesiz önlemler kadar aşağıdan zorlanan sıçramalardı da. Subayların disiplin yetkileri ne kaldırılmış ne de sınırlandırılmıştı; yalnızca Mart ayı boyunca kendiliğinden işlemez hâle geldiler. Karadeniz donanmasının komutanı "şurası açık ki, eğer bir subay bir denizci erine bir disiplin cezası verse de bunu uygulatacak gücü yoktu" demişti. İşte gerçek bir halk devrimin belirtilerinden biri de budur.

Disiplin gücünün elden kaçmasından sonra subay takımının pratikteki acizliklerini gizleyebilecek bir şey kalmadı. Hem gözlem gücünü hem de askerî konulara ilgisini bildiğimiz Stankeviç komuta heyetinin içler acısı durumunu sergiler: talimatlar hâlâ savaşın gereklerine hiç de cevap vermeyen eski yönetmeliklere göre veriliyordu. "Bu tür uygulamalar askerlerin tahammül ve itaatlerini denemekten başka bir şey değildi." Tabiatıyla, subay takımı kendi acziniinin kabahatini devrimin üzerine atmaya çalışıyordu.

Bilek gücüyle acımasız bir hesaplaşmaya hazır durumdaki askerler aynı zamanda çocuksu bir saflığa ve fedakârca bir minnete de meyilliydiler. Kısa bir süre boyunca, liberal ve papaz milletvekili Filonenko cephedeki askerlere özgürlük fikirlerinin taşıyıcısı, devrimin yol göstericisi gibi göründü. Eski kilise öğretileri garip bir şekilde yeni imana katışmıştı. Askerler papazı omuzlarda taşıyor, havaya kaldırıyor, nazik bir şekilde kızağına yerleştiriyor, o da coşkudan tıknefes Duma'da şöyle anlatıyordu: "Bir türlü vedalaşamıyorduk. Ellerimizi, ayaklarımızı öpüyorlardı." Bu vekile Duma'nın orduda tam bir otoritesi varmış gibi görünüyordu. Gerçekteyse, otorite devrime aitti ve şans eseri ortaya çıkmış kimi simalara göz kamaştırıcı yansımasını aktaran da oydu.

Guçkov'un beş on tane generali görevden alarak ordunun yüksek kademelerinde yaptığı sembolik temizleme bir yandan askerleri tatmin etmezken, diğer yandan da yüksek rütbeli subaylarda bir belirsizlik durumu yaratıyordu. Herkes sivri bir hareket yapmaktan çekiniyor, çoğunluk cereyana uymuş gidiyor, bol bol yağ çekiyor ve sıkılmış yumruğunu cebinde saklıyordu. Orta ve düşük rütbeli subayların askerlerle yüz yüze geldikleri zamanki durumları çok daha berbattı. Bu düzeyde hükûmet hiçbir temizlik yapmamıştı. Yasal yollardan haklarını arayan cephedeki bir bataryanın topçuları komutanları hakkında Yürütme Komitesi ve Devlet Duma'sına şöyle yazıyorlardı: "Kardeşler... sizden çok rica ediyoruz şu

düşmanımız Vançehasa'yı başımızdan alın." Cevap alamayınca da, askerler her zamanki gibi başlarının çaresine kendileri bakıyorlardı: itaatsizlik, görevden uzaklaştırma ve hattâ tutuklama. Ancak bundan sonra uyanan yüksek komuta kademesi bazen askerleri cezalandırarak, bazen de işleri daha fazla karıştırmamak için onlara dokunmayarak, bu tutuklanmış veya dışlanmış subayları görevden alıyordu. Böylece askerlerin fiilî durumunda herhangi bir netlik olmasa da, subay takımı için katlanılmaz bir durum ortaya çıktı.

Öte yandan, ordunun kaderini ciddîye alan birçok muharebe subayı komuta heyetinin tümüyle temizlenmesinde ısrar ediyordu. Eğer bu yapılmazsa, diyorlardı, ordunun savaş yeteneğinin yeni bir güç kazanmasını düşünemeyiz bile. Askerler de Duma vekillerine bundan daha az inandırıcı olmayan argümanlar öne sürüyorlardı. Eskiden bir dertleri olduğunda şikâyetlerini sorunlarına pek dikkat göstermeyen subaylarına yaparlardı. Şimdi nasıl davranacaklardı? Komuta kademesi eskisi gibi kaldığından, şikâyet dilekçelerinin akıbeti belliydi. Bir milletvekili bunu şöyle ifade ediyordu: "bu sorunun cevabı çok zordu." Bununla birlikte, bu basit soru tüm ordunun akıbetiyle ilgiliydi ve geleceğini ipotek altına alıyordu.

Yine de ordu içindeki ilişkilerin ülkenin her yanında, bütün birliklerde özdeş olduğunu da düşünmemek gerek. Hayır, çok bariz tezatlar vardı. Baltık donanmasındaki denizci erler ilk devrim haberine subaylarına misillemede bulunarak tepki gösterirlerken, hemen yanı başlarındaki Helsingfors garnizonunda subaylar Nisan başında asker sovyetinde hâlâ önder bir konum işgal ediyorlardı. Hattâ törenlerde Sosyalist-Devrimciler adına gösterişli bir general çıkıp konuşuyordu. Bu türden öfke ve güven tezatları hiç de nadir değildi. Bununla birlikte ordu bir bileşik kaplar sistemi gibi hareket ediyordu ve askerler ile denizci erlerin siyasal tutumları tek bir yöne doğru gidiyordu.

Askerler hızlı ve kesin değişimler umdukları ölçüde disiplin az çok korundu. Ama her şeyin eskisi gibi sürdüğünü, aynı eziyetin, aynı köleliğin, aynı karanlığın, aynı dertlerin yine devam ettiğini gördükleri andan itibaren —der bir cephe delegesi— karışıklıklar başladı. İnsanları hörgüçle teçhiz etmeyi aklına getirmeyen doğa maalesef askerlere de bir sinir sistemi uygun görmüş. Devrimler zaman zaman bu çifte hatâyı bize hatırlatmaya yararlar.

Cephede olduğu gibi cephe gerisinde de, arızî sebepler kolayca çatışmaya yol açabiliyordu. Askerlere de "tüm yurttaşlarla eşit olarak" tiyatrolara, toplantılara, konserlere, vs. serbestçe gitme hakkı tanınmıştı. Birçok asker bunu tiyatrolara bedava girme hakkı olarak anladılar. Bakan bu "özgürlük"ü aşkın bir anlamda anlamak gerektiğini izah etti. Ama ayaklanmış halk kitleleri hiçbir zaman Platonculuk veya Kantçılığa meyil göstermemişlerdir.

Farklı farklı zamanlarda, farklı farklı garnizonlarda ve değişik askerî birliklerde eskimiş disiplin kumaşı parça parça yırtılıyordu. Bir komutan sık sık dışarıdan gazete veya bir ajitatör gelinceye dek alayında veya bölüğünde işlerin yo-

lunda gittiğini sanıyordu. Gerçekteyse, derin ve karşı konulmaz kuvvetler alttan alta çalışmalarını sürdürüyorlardı.

Liberal milletvekili Yanuşkeviç cepheden, düzen bozukluğunun genellikle "yeşil" birlikler diye adlandırılan mujik birliklerinde ortaya çıktığı genel haberini getirdi. "En devrimci birliklerde subaylarla çok iyi geçiniliyor." Gerçekte disiplin şu iki uçta en uzun süre korunmuştu: tuzu kuru köylülerden müteşekkil imtiyazlı süvariler ve topçular; genel olarak, içinde yüksek bir yüzdeyle işçi ve aydın barındıran teknik personel. En uzun direnişi, içlerinden çoğunun kazanacağı hiçbir şey olmayıp, aksine kaybedeceği çok şey olduğu bir toprak devriminden ürken mülk sahibi Kazaklar gösterdiler. Kazak birliklerinden kimi unsurlar, ayaklanmadan sonra bile, birçok kez, bastırma görevlerini sürdürdüler. Ama genelde tek fark dağılmanın hızı ve süresindeydi.

Bu amansız savaşta medler ve cezirler oldu. Subaylar intibak etmeye çalışıyorlardı. Askerler tekrar umutlanmaya başlıyorlardı. Fakat, geçici durulmalardan, günlük ve haftalık ateşkeslerden sonra, eski rejimin ordusunu paramparça eden toplumsal öfke daha büyük bir tansiyon kazanıyordu. Gitgide daha çok trajik şimşekler çakıyordu. Moskova'da bir sirkte bir gaziler, askerler ve subaylar toplantısı tertiplenmişti. Sakat bir konuşmacı kürsüden subaylar hakkında sert sözler sarfetti. Hemen protesto uğultuları yükseldi, herkes ayaklarını, şişeleri, koltuk değneklerini yere vuruyordu. "Söyleyin bakalım subay efendiler, ne kadar zamandır erleri değnekle, yumrukla dövüyorsunuz?" Ardından bu yaralı, bereli, aksak insanlar koltuk değnekleriyle birbirlerine karşı, sakat askerlerle sakat subaylar, çoğunlukla azınlık şeklinde iki sur gibi dikildiler. Bu bir sirkin orta yerindeki karabasan sahnesi daha şimdiden iç savaşın korkunçluklarını haber veriyordu.

Orduda olduğu gibi ülkede de tüm bu dalgalanmalar ve çelişkiler üzerine tek bir sözcükle tanımlanan bir mesele tüm haşmetiyle çökmüştü: *Savaş*. Baltık'tan Karadeniz'e, Karadeniz'den Hazar'a ve daha ileriye, ta İran'ın içlerine kadar, uçsuz bucaksız bir cephe üzerinde altmış sekiz piyade ve dokuz süvari birliği bulunuyordu. Bunlar ne olacaktı? Savaş ne olacaktı?

Savaş gereçleri bakımından, ordu, devrimin başında, kayda değer ölçüde güçlendirilmişti. Cephe ihtiyaçları için yurtiçi üretim yükselmişti; aynı zamanda müttefiklerden Murmansk ve Arhangelsk yoluyla gelen başta topçu malzemeleri olmak üzere, savaş gereçleri de artıyordu. Tüfek, top, cephane miktarı savaşın ilk dönemindekine göre son derece daha fazlaydı. Yeni topçu tümenleri kuruluyordu. İstihkâm birlikleri geliştiriliyordu. Buna dayanarak bazı bedbaht yüksek askerî yetkililer daha sonraları Rusya'nın zafere çok yakın olduğunu ve önlerindeki engelin sadece devrim olduğunu ispat etmeye yeltenmişlerdir. On iki yıl önce de Kuropatkin ve Lineviç aynı gerekçelerle Vitte'nin Japonları ezip geçmelerini önlediğini ileri sürmüşlerdi. Gerçekte, Rusya 1917'de zafere her zamankinden daha uzaktı. Savaş gereçleri artarken 1916 sonuna doğru orduda gıda

maddesi yetersizliği olduğu tespit edildi. Tifüs ve skorbüt çarpışmalardan daha fazla zayiata yol açıyordu. Ulaşımdaki keşmekeş birliklerin hareketini engelliyor ve bu da büyük askerî birlik kaydırmalarına bağlı stratejik kombinasyonları çok zayıflatıyordu. Bu yetmiyormuşgibi, atikmalinin yetersizliği de sık sık topçu birliklerini atalete mahkûm ediyordu.

Ama asıl sorun burada değildi. Sorun ordunun moraline umut bağlanamamasıydı. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Ordu bir ordu olarak artık ortada yoktu. Yenilgiler, geri çekilmeler, önderlerin ihaneti askerîyenin ruh hâlini tümüyle sarsmıştı. Tıpkı ülkenin sinir sisteminin değiştirilememesi gibi, buna da idarî önlemlerle çare bulunamıyordu. Asker şimdi kurtlamış ete nasıl iğrenerek bakıyorsa mermi yığınına da öyle bakıyordu. Tüm bunlar ona gereksiz ve işe yaramaz görünüyordu; tüm bunlar aldatmaca ve dalavereydi. Artık subay ona ikna edici tek bir lâf söyleyemiyor ve çenesini de dağıtamıyordu. Subay da kendisini yüksek komuta kademesi tarafından aldatılmış hissediyordu ve zaman zaman askerin önünde üstlerinden azar işittiği oluyordu. Ordu iflah olmaz derecede hastaydı. Devrimde söyleyecek bir şeyi hâlâ vardı. Ama savaş için artık çoktan ortada yoktu. Kimse zafere inanmıyordu, ne subaylar ne de askerler. Kimse artık savaş istemiyordu, ne ordu ne de halk.

Apayrı bir hayat yaşanan yüksek kançılaryalarda uyuşukluktan olsa gerek hâlâ büyük harekâtlardan, baharda bir taarruzdan, Türkiye'den boğazları almaktan söz ediliyordu. Hattâ bu amaçla Kırım'da büyük bir birlik oluşturuluyordu. Bültenlerde kuşatma için ordunun en zinde unsurlarının görevlendirildiği yazıyordu. Petrograd'dan Muhafız Ordusu unsurları gönderilmişti. Ama 25 Şubatta, yani ayaklanmadan iki gün önce tatbikat yaptırmaya başlayan bir subayın anlattıklarına bakılırsa, birliğin durumu hiç de iç açıcı değildi. Bu mavi, kestane ve gri renkli kayıtsız gözlerde savaş yapma yönünde hiçbir arzu okunmuyordu... "Tüm düşünceleri, tüm arzuları yalnızca ve yalnızca barışa dönüktü."

Bu türden tanıklıklar hiç de az sayıda değildir. Devrim sadece kendinden önce hazırlanmış olanın ortaya çıkmasını sağlamıştı. Öyle ki "kahrolsun savaş" sloganı Şubat günlerinin başlıca yürüyüş çığlığı olmuştu. Kadınlardan, Vıborg semti işçilerinden ve Muhafız Ordusu kışlalarından yükselen ses buydu.

Milletvekilleri Mart başında cepheyi ziyaret ettiklerinde, askerler, özellikle de en yaşlı olanları, habire aynı soruyu soruyorlardı: "Ya toprak konusunda ne söyleniyor?" Milletvekilleri kaçamak bir şekilde toprak meselesinin Kurucu Meclis tarafından ele alınacağı cevabını veriyorlardı. Tam o sırada kalabalıktan herkesin içinde sakladığı fikri ele veren bir ses yükseliveriyordu: "Toprak neye yarar? Ben öldükten sonra, topraktan bana ne hayır gelir?" İşte askerlerin devrim programının başlangıç noktası buydu: önce barış, sonra toprak.

Çok sayıda yurtsever palavraların dile getirildiği Mart sonundaki Bütün Rusya Sovyetleri Konferansı'nda siperdeki askerlerin direkt temsilcilerinden bir delege devrim haberine cephenin nasıl tepki gösterdiğini oldukça açık ve seçik biçimde

açıklamıştı: "Bütün askerler şöyle dediler: Tanrıya şükür, belki artık barışa kavuşuruz." Siperler bu delegeye konferansta şöyle söylemesini tembih etmişlerdi: "Özgürlük için canımızı vermeye hazırız, ama yoldaşlar, şu savaşın bitirilmesini istiyoruz." İşte bu gerçeğin canlı sesiydi, özellikle talebin ikinci kısmı. Dayanmak gerekiyorsa dayanırız, yeter ki siz yukarıdakiler bir an evvel barış yapın.

Çarın Fransa'daki, yani tümüyle yabancı oldukları bir ortamdaki birlikleri de aynı duygular içindeydiler ve ülkede kalan orduyla aynı çözülme evrelerinden geçiyorlardı. İleri yaştaki bir cahil köylü yaban ellerde bir subaya şöyle diyordu: "Çarın tahttan ayrıldığı haberini duyduğumuzda, savaşın sona ereceğini sandık... Çünkü bizi savaşa yollayan çardı... Ben hâlâ siperlerde çürüyeceksem, özgürlük benim neyime?" İşte askerin, dışarıdan gelmeyen, otantik felsefesi buydu: hiçbir ajitatör bundan daha basit ve inandırıcı kelimeleri uyduramazdı.

Liberaller ve yarı liberal sosyalistler bilâhare devrimi bir yurtsever ayaklanmaymış gibi sunmaya çalıştılar. 11 Martta Milyukov Fransız gazetecilerine şu açıklamayı yapıyordu: "Rus devrimi Rusya'nın zafere giden yolda önüne dikilen engelleri bertaraf etmek için yapıldı." Burada ikiyüzlülük yanılsamayla birleşir, her ne kadar ikiyüzlülük çoğu zaman galebe çalsa da. Oysa düpedüz gericiler olayları daha açık seçik görüyorlardı. Alman soyundan panslavist, Lutheryen menşeli Ortodoks, Marksist eğitimli monarşist Von Struve, öfkeli gerici lisanıyla da olsa, ayaklanmanın gerçek kaynaklarını çok daha doğru biçimde tanımlıyordu. "Devrimde halk kitleleri ve özellikle de askerler yerlerini aldıkça", diye yazıyordu, "hareket yurtseverlik yönündeki bir patlamadan çok, açıkça savaşın devam ettirilmesine karşı, yani düşmanlığın sona erdirilmesine yönelen kendiliğinden ve korkunç bir terhise doğru ilerledi."

Doğru bir fikir öne sürmekle beraber bu sözler yine de içinde bir iftirayı da barındırıyor. Korkunç terhis aslında savaşın kendisinden kaynaklanıyordu. Bunu devrim yaratmadı: hattâ tam tersine bunu bir süre geciktirdi bile. Devrimin arifesinde son derece artan askerden kaçma hadiseleri ayaklanmayı izleyen ilk haftalarda azaldı. Ordu bekle görde idi. Devrimin barış getireceğini uman asker cepheyi omuzlamayı reddetmedi. Yoksa yeni hükûmet barış imzalayamazdı.

23 Mart tarihli raporunda bir el bombası tümeninin komutanı şöyle diyordu: "Askerler açıkça savunmada kalmamız, taarruza geçmememiz fikrindeydiler." Gerek askerî gerekse siyasal raporlar farklı şekillerde de olsa aynı düşünceyi tekrar ediyorlardı. Eski devrimci ve geleceğin Bolşevik ordu komutanı asteğmen Krılenko askerler için savaş meselesinin o sırada şu formülle çözüldüğüne tanıklık etmektedir: "cepheyi koru, taarruza geçme." Daha görkemli, ama daha içten bir ifadeyle bu özgürlük anlamına geliyordu.

"Süngülerimizi toprağa gömemeyiz!" Karışık ve çelişkili görüşlerin etkisi altındaki askerler o sıralarda genelde Bolşevikleri dinlemeyi reddediyorlardı. Belki de kimi beceriksiz nutuklardan aldıkları izlenimle Bolşeviklerin devrimin savunulması endişesini taşımadıklarını ve hükûmetin barış imzalamasını engelleye-

bileceklerini sanıyorlardı. Sosyal-yurtsever gazete ve ajitatörler sürekli olarak bu fikri askerlere yayıyorlardı. Ama zaman zaman Bolşeviklere konuşma izni vermeseler de, askerler, devrimin ilk günlerinden başlayarak, kararlı bir şekilde taarruz fikrini reddediyorlardı. Başkentteki politikacılar askerlere gerekli baskı yapılırsa bertaraf edilebilecek bir tür yanlış anlamanın varolduğunu sanıyorlardı.

Savaşın sürdürülmesi yönündeki ajitasyon son raddesine vardı. Milyonlarca nüsha basılan burjuva basını devrimin görevlerini zafere kadar savaşın ışığında sunuyordu. Uzlaşmacılar bu ajitasyona önce yarım ağızla, sonra daha cesur bir şekilde destek verdiler. Ayaklanma sırasında çok zayıf olan Bolşeviklerin etkisi, greve katıldıkları gerekçesiyle cepheye yollanan binlerce işçinin ordu saflarını terketmesiyle birlikte daha da azaldı. Barış yönündeki eğilim, en yoğun olarak bulunduğu yerde, kendine açık ve seçik olarak ifade imkânı bulamadı. Avutucu hayaller peşindeki komutan ve komiserler bu ortamda işlerin gerçek yüzünü gizleme olanağını buldular. O dönemdeki çoğu makale ve nutukta askerlerin taarruzu yalnızca "ne ilhak, ne tazminat" sloganını iyi anlayamamaktan ötürü reddettikleri ifade ediliyordu. Uzlaşmacılar bir savunma savaşının taarruzu da içerdiğini, hattâ çoğu kere zorunlu kıldığını açıklamaya dahi çalışmadılar. Sanki burada skolastik bir mesele vardı! Taarruz savaşın yeniden başlaması demekti. Cephede beklenense ateşkesti. Savunma savaşı teori ve pratiği askerlere göre Almanlarla önce örtük, sonra açık bir anlaşma biçimi olarak görülüyordu: "Bize dokunmayın, biz de size dokunmayalım." Ordu savaşa bundan fazlasını veremezdi.

Askerler savaş çağrılarına burun büküyordu çünkü taarruza hazırlanmak bahanesiyle gerici subay takımı açıkça tekrardan dümeni ele almaya çalışıyordu. Şu tekerleme askerlerin ağzında sakız olmuştu: "Almanlara süngü, iç düşmana dipçik." Süngü her hâlükârda savunmaya yönelikti. Siperdeki askerler hiç de Boğazların fethini düşlemiyorlardı. Barış arzusu kısa bir süre sonra yüzeye çıkacak olan güçlü bir dip akıntısıydı.

Daha devrimden önce orduda olumsuz görüngülerin "varolduğunu" reddetmese de, Milyukov ayaklanmadan uzunca bir süre sonra bile, yine de ordunun Antant'ın kendisine yüklediği görevleri yerine getirebilecek yeteneğe sahip olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Bir tarihçi sıfatıyla şöyle yazıyordu: "Bolşevik propaganda hemen cepheye sirayet etmedi. Devrimin başlamasından bir ay ya da altı hafta sonra bile ordu tümüyle sağlıklı bir konumdaydı." Burada tüm sorun propaganda düzleminde görülüyor, sanki tarihsel süreç ondan ibaretmiş gibi. Mistik bir güç atfettiği Bolşeviklere biraz gecikmeyle de olsa bir darbe indirmek bahanesiyle Milyukov olgulara karşı geliyor. Daha önce ordunun gerçek durumunu görmüştük. Şimdi de ordu önderlerinin ayaklanmayı izleyen ilk günler, hattâ ilk haftalarda askerî birliklerin savaş yeteneğini nasıl değerlendirdiklerine bakalım.

6 Martta Kuzey Cephesi komutanı general Ruzskiy Yürütme Komitesi'ne askerlerin tümüyle otoriteye karşı geldiklerini bildirdi; orduda en azından sükû-

netin yeniden tesisi için bazı halk tarafından sevilen kişilerin cepheye gelmesi gerekiyordu.

Karadeniz donanmasının komutanı anılarında şöyle anlatır: "Devrimin ilk günlerinden itibaren savaşa devam edilemeyeceği ve oyunun kaybedildiği benim için aşikârdı." Kendi ifadesine göre Kolçak'ın da fikri bu yöndeydi ve donanma başkomutanı makamınında kalmasının tek sebebi subay takımını şiddet eylemlerinden korumak içindi.

İmparatorluk Muhafız Ordusunda yüksek komuta kademesinde bulunan Kont İgnatyev Martta Nabokov'a şöyle yazıyordu: "Savaşın bittiğini, artık devam edemediğimizi ve asla da edemeyeceğimizi iyi anlamak gerek. Akıllı insanlar savaşı ağrısız sızısız bir şekilde sona erdirmenin bir yolunu bulmak zorundalar; yoksa tam bir felâket yaşanacak." Aynı sıralarda Guçkov da Nabokov'a çok sayıda benzer mektup aldığını söylüyordu.

Görünürde daha lehte olan son derece az sayıdaki kimi yargılar kendilerine eşlik eden yorumlarla genellikle çelişiyordu. 2. Ordu komutanı Danilov'un raporu şöyleydi: "Askerî birliklerde zafer kazanma arzusu sürüyor, hattâ bazılarında artmış durumda." Ama hemen ardından şu saptama geliyordu: "Disiplin azaldı... Taarruz harekâtlarının kritik durum yatışana dek (bir ilâ üç ay kadar) ertelenmesi yerinde olacaktır." Ardından da şu beklenmedik şerh: "Yeni celpler ancak yüzde % 50 oranında görev yerine geliyor. Eğer bu böyle devam ederse ve disiplinsizlik hep bu düzeyde kalırsa, taarruzun başarı kazanma şansı yoktur."

51. piyade tümeninin yiğit komutanının raporu şöyleydi: "Tümen savunma yapmaya tümüyle muktedir." Ve ekler: "Asker ve işçi vekillerinin ordudaki etkisini bertaraf etmek elzem." İyi de, bu pek o kadar kolay değildi.

182. tümenin komutanı kolordu komutanına şu raporu gönderiyordu: "Günden güne, gittikçe daha sık olarak, incir çekirdeğini doldurmasa da tehlikeli bir nitelik taşıyan konular üzerinde yanlış anlamalar ortaya çıkıyordu; askerler giderek sinirleniyor, subaylar da onları izliyordu."

Şimdiye dek, çok sayıda da olsa, dağınık tanıklıklar söz konusuydu. Ama sözgelişi 18 Martta G.K.'da ordunun vaziyeti konusunda üst yetkililerin katıldıkları bir konferans yapılmıştı. Merkezdeki yöneticilerin vardıkları sonuçlar oybirlikliydi. "Gelecek aylarda, cepheye yeterli sayıda tamamlayıcı asker göndermek imkânsız, zira tüm yedek birliklerde kaynama var. Ordu bir hastalık geçiriyor. Askerlerle subaylar arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi muhtemelen iki üç ay alacak." Generaller hastalığın daha da şiddetlenme ihtimali olduğunu anlamıyorlardı. Şimdilik sadece subaylarda moralsizlik, birliklerde kaynama, kayda değer bir askerden kaçma hareketine işaret ediyorlardı. "Ordunun savaş yeteneği düştü ve şu an için bir taarruz yönünde orduya güvenmek çok güç." Sonuç: "İlkbahar için öngörülen harekâtları uygulamaya koymak şimdiki hâlde kabul edilebilir değildir."

İzleyen haftalarda durum hızla kötüleşmeye devam etti. Bunu gösteren sayısız tanıklık var elimizde.

Mart sonunda, 5. Ordunun komutanı general Dragomirov general Ruzskiy'e şöyle yazıyordu: "Mücadele ruhu azaldı. Askerler yalnızca taarruza geçmek konusunda hiçbir arzu göstermiyorlar değil, en basit azim bile savaşın neticesi bakımından çok tehlikeli bir şekilde azaldı... Ordunun her katmanına büyük ölçüde sirayet etmiş olan politika... tüm birliklerin tek bir şey istemelerine yol açtı: savaşın sona ermesi ve eve dönmek."

Gerici G.K.'nın temel direklerinden biri olan ve yeni düzenlemelerden pek hoşnut olmayan general Lukomskiy devrimin başında bir kolordu komutanlığına atanmış ve kendi deyişiyle, içlerinde pek çok meslekten subay ve uzatmalı askerin bulunduğu topçu ve istihkâmcıların dışında disiplinin kalmadığını görmüştü. "Piyade tümenlerine gelince, her üçü de tam bir dağılma hâlindeydi."

Artan umutlar nedeniyle ayaklanmadan sonra azalan askerden kaçmalar hayal kırıklıklarının ardından tekrar arttı. 1 ilâ 7 Nisan arasında, bir haftada, general Alekseyev'in bir duyurusuna göre, kuzey ve batı cephelerinden 8.000 er kaçtı. Guçkov'a şöyle yazıyordu: '"Sorumsuz insanların ordunun moralinin 'harikulâde' olduğuna dair raporlarını büyük bir şaşkınlıkla okuyorum. Bu neye yarıyor ki? Almanları hiç kandıramayız, hem bizim için de bu tam bir farfara."

Şimdiye dek Bolşeviklerden hiç söz etmeyişimiz farkedilmiştir. Subayların çoğu henüz bu garip tınılı adı duymamışlardı. Raporlarda ordunun dağılma sebeplerini sıralarlarken gazeteleri, ajitatörleri, sovyetleri, "politika"yı, tek kelimeyle Şubat Devrimi'ni kastediyorlardı.

Her şeyin düzeleceğini uman bir kaç iyimser komutana hâlâ rastlanabiliyordu. Ama çoğu yeni iktidarla anlaşmazlığa düşmekten çekinerek olaylara bilinçli olarak göz yumuyorlardı. Buna mukabil, özellikle yüksek komuta kademesindeki önemli sayıda subay hükûmetten kendi adlarına istemeye cüret edemeyecekleri kesin önlemler koparabilmek için dağılma emarelerini kasıtlı olarak abartıyordu. Ama özde manzara tartışılmazdı. Karşısında hasta bir ordu bulan devrim onun haftadan haftaya daha acımasız bir netlik kazanan siyasal biçimler hâlindeki kaçınılmaz çözülüş sürecini hızlandırdı. Devrim yalnızca iflah olmaz barış arzusunu değil, askerlerin komutanlara ve genel olarak yönetici sınıflara karşı düşmanlığını da en uç noktaya götürüyordu.

Nisan ortasında, Alekseyev ordunun morali üzerine hükûmete kişisel bir rapor sundu. Hiçbir şey gizlemiyordu. Nabokov "bana hâkim olan endişe ve umutsuzluk duygusunu çok iyi hatırlıyorum", diye yazar. Yalnızca devrimin ilk altı haftasını kapsayan raporun okunuşuna Milyukov da katılmıştı; muhtemelen meslektaşlarını ve onlar aracılığıyla da sosyalistleri alarma geçirmek için Alekseyev'i fişeklemişti. Gerçekten de, raporu müteakip Guçkov Yürütme Komitesi'nin yetkililerileriyle bir görüşme yapmıştı. Şöyle geveliyordu: "Yıkıcı bir dayanışma başlamış. Topyekûn itaatsizlik durumları var. Verilen emirler önceden ordu içindeki örgütlerde ve mitinglerde tartışılıyor. Kimi birliklerde aktif harekâtlardan bahsedilmesine bile izin verilmiyor... İnsanlar yakında barış ola-

cağını umuyorlarsa eğer —Guçkov bu konuda haklıydı— bugün hayatlarını feda etmeye zorlanamazlar." Ardından Savaş bakanı şu sonuca varıyordu: "Yüksek sesle barıştan bahsetmeyi bırakmalıyız." Ama devrim insanlara eskiden içlerinde sakladıklarını yüksek sesle dile getirmeyi öğrettiğinden, bunun anlamı şuydu: devrimi durdurmalıyız.

Asker kuşkusuz savaşın ilk gününden beri ne ölmek ne de savaşmak istiyordu. Ama bunu çamurda top taşıyan atın ağır bir şey çekmek istememesi gibi dile getiriyordu. Tıpkı at gibi, asker de kendi sırtına yüklenen ağırlıktan kurtulabileceğine inanmıyordu. İradesiyle savaş hadiseleri arasında hiçbir ilişki yoktu. Devrim onun bu ilişkinin farkına varmasını sağladı. Milyonlarca asker için devrim daha iyi bir yaşam, her şeyden önce ve genel olarak yaşama hakkı, mermi ve toplardan korunma hakkı, subayların dağıttığı yüzünü yumruklardan koruma hakkı anlamına geliyordu. Bu bakımdan, daha önce ordudaki aslî psikolojik sürecin bir kişilik uyanması olduğunu söylemiştik. Sık sık anarşik biçimlere bürünen bireyciliğin volkan gibi patlamasında eğitimli sınıflar ulusa bir ihanet görüyorlardı. Oysa gerçekte askerlerin şiddetli gösterilerinde, yoldan çıkmış protestolarında, hattâ zalimce aşırılıklarında ulusun ham, gayri-şahsî, tarih öncesi malzemelerle kurulması söz konusuydu. Burjuvazinin tiksinç bulduğu kitlelerdeki bu bireycilik taşkınlığını körükleyen Şubat Devrimi'nin niteliğiydi, çünkü bu bir *burjuva* devrimiydi.

Ama devrimin tek içeriği bu değildi. Zira, köylüden ve onun asker oğlundan bağımsız olarak, işçi de devrime katılıyordu. Uzunca bir süredir işçi kişisel onurun farkına varmıştı; savaşa yalnızca ondan nefret ederek değil, ona karşı çıkmak fikriyle de girmişti. Devrim onun için yalnızca basit bir zafer değil, fikirlerinin de kısmî bir galibiyetiydi. Monarşinin devrilmesi onun için sadece birinci aşamaydı, orada durmayacak ve başka hedeflere doğru koşacaktı. Tüm mesele onun için bundan böyle asker ve köylü tarafından ne ölçüde desteklenebileceğiydi. "Eğer yaşamayacaksam, toprak ne işime yarar?", diye soruyordu asker. "Özgürlüğün anahtarları efendilerin elinde olunca özgürlük ne işime yarar?" diyordu işçinin ardından, tiyatronun kendine kapalı kapıları önünde. Böylece, Şubat Devrimi'nin tasviri namümkün kaosu içinde şimdiden Ekim'in çelik çerçevesi ışıldıyordu.

BÖLÜM XIV

Yöneticiler ve Savaş

Geçici hükûmet ve Yürütme Komitesi bu savaşı ve bu orduyu ne yapmayı düşünüyorlardı?

Her şeyden önce, birinci kemanı çalması hasebiyle liberal burjuvazinin politikasını anlamak gerek. Görünürde, liberalizmin savaş politikası yurtsever bir taarruz politikası, ilhakçı ve acımasız bir politikaydı. Gerçekteyse, çelişik, dalavereci bir politikaydı bu ve hızla yenilgici bir hâl alıyordu.

"Eğer devrim olmasaydı, savaş kaybedilmez ve büyük ihtimalle ayrı bir barış antlaşması yapılabilirdi", diye yazmıştı daha sonraları, yargıları özgün olmayıp daha ziyade liberal-muhafazakâr çevrelerin ortalama fikrini ifade eden Rodzyanko. Muhafız Ordusu taburlarındaki isyan varlıklı sınıflar için dışardaki bir zaferin değil, içerideki bir yenilginin habercisiydi. Bu bakımdan liberaller tehlikeyi sezip ellerinden geldiği kadar onunla mücadele ettiklerinden yanılgıya düşemezlerdi. Devrimin galibiyete doğru atılmış bir adım olduğunu beyan eden Milyukov'un beklenmedik devrimci iyimserliği aslında son umutsuzluk kaynağını temsil ediyordu. Savaş ve barış sorunu liberaller için bağımsız bir sorun olmaktan çıkmıştı neredeyse. Devrimi savaş amacıyla kullanamayacaklarının farkına varmışlardı. Bu durumda bir başka görev kendini dayatıyordu: savaşı devrime karşı kullanmak.

Rusya'nın uluslararası durumundaki sorunlar, yani borçlar ve yeni borçlanma gereği, sermaye piyasaları ve mahreçler kuşkusuz Rus burjuvazisinin önderlerinin önünde duruyordu. Fakat onların politikasını doğrudan doğruya belirleyen sorunlar bunlar değildi. Bugün için söz konusu olan Rus burjuvazisine en avantajlı uluslararası koşulları sağlamak değil, Rusya'nın yeni bir zayıflaması pahasına da olsa, bizzat burjuva rejimi kurtarmaktı. Ağır yaralı sınıf, "önce iyileşmek gerek, ancak ondan sonra işler yoluna koyulabilir", diyordu. İyileşmek demek devrimi matetmek demekti.

Savaş hipnozunu ve şoven güdüleri beslemek burjuvaziye devrimi "derinleştirenler" denilenlere karşı kitlelerle, hepsinden önce de orduyla tek ve son

siyasal bağlantı imkânını sunuyordu. Tüm mesele çarlıktan miras alınan savaşı halka aynı müttefikler ve aynı hedeflerle yeni bir savaş gibi, devrimci kazanım ve umutların savunulması gibi sunmaktı.

Eğer bunu başarsaydı —ama nasıl?— liberalizm devrime karşı, daha dün Rasputinci kliğe karşı yararlandığı tüm o yurtsever kamuoyu örgütlenmesini seferber edeceğine sıkı sıkıya inanıyordu. Halka karşı en yüksek makam olarak monarşi kurtarılamazsa eğer, Müttefiklere daha fazla yanaşmak gerekecekti: tüm savaş süresince, her hâlükârda, Antant monarşiyle kıyaslanamayacak kadar güçlü bir üst mahkeme görevi görmüştü.

Savaşa devam edilmesi eski askerî ve bürokratik aygıtın korunmasını, Kurucu Meclis'in ertelenmesini, devrimci ülkenin cepheye, yani liberal burjuvaziyle birlikte hareket eden generallere tâbi olmasını haklı çıkaracaktı. Tüm iç sorunlar, hepsinden önce de toprak meselesi ve tüm sosyal mevzuat savaşın sonuna ertelenmişti ve savaşın sonu da liberallerin bile inanmadığı zafere kadar ertelenmişti. Düşmanın yenilgisine kadar savaş devrimin yenilgisi için savaşa dönüşmüştü. Belki resmî oturumlarda tartışılan, kararlaştırılan bir plan değildi bu. Ama buna hiç gerek yoktu. Plan liberalizmin önceden beri takip ettiği politikadan ve devrimin yarattığı durumdan ileri geliyordu.

Savaş yolunu seçmek zorunda kalan Milyukov'un tabiatıyla ganimetin paylaşılmasını önceden reddetmek gibi bir saiki yoktu. Zira ne de olsa Müttefiklerin zafere ulaşma umutları hayli gerçekçi görünüyordu ve Amerika'nın da savaşa girmesiyle bu ihtimal olağanüstü derecede artmıştı. Kuşkusuz Antant başka, Rusya başkaydı. Rus burjuvazisinin liderleri yıllar içinde Rusya'nın iktisadî ve askerî zayıflığı nedeniyle Antant'ın merkezî imparatorluklar üzerindeki zaferinin kaçınılmaz olarak, tüm ihtimaller gözden geçirildiğinde, savaştan zorunlu olarak parçalanmış ve zayıflamış biçimde çıkacak olan Rusya üzerinde kazanılan bir zafer olacağını anlamışlardı. Ama liberal emperyalistler bu perspektife gözlerini kapamaya bilinçli olarak karar verdiler. Guçkov çevresine Rusya'nın ancak mucize eseri kurtarılabileceğini ve Savaş bakanlığındaki programının bir mucize umuduna dayandığını açık seçik biçimde beyan ediyordu.

İç politikada Milyukov'un zafer mitine ihtiyacı vardı. Buna kendisinin ne ölçüde inandığının hiçbir önemi yok. Ama inatla İstanbul'un bize ait olacağını ileri sürüyordu. Bu konuda her zamanki edepsizliğiyle hareket ediyordu. 20 Martta Rus Dışişleri bakanı müttefiklerin elçilerini Bulgaristan'ın Merkezî imparatorluklara ihanetini satın alabilmek için Sırbistan'a ihanet etmeye ikna etmeye çalışıyordu. Fransız elçisi yüzünü ekşitmişti. Milyukov, bununla beraber, "bu meselede duygusallığa yer olmadığı" ve böylelikle de birinci devrimin ezilmesinden beri bayraktarlığını yaptığı neo-slavizmden gerekirse vazgeçmek hususunda ısrar ediyordu. 1882'de Engels Bernstein'a boşuna şöyle yazmamıştı: "Şu Rus panslavistlerinin tüm şarlatanlıklarının vardığı nokta nedir? İstanbul'un alınması. İşte topu topu hepsi bu."

Daha dün saray çetesine yöneltilen Almanseverlik ve hattâ Almanlara satılma suçlamaları bugün daha zehirli bir şekilde devrime karşı yöneltilmekteydi. Kadet partisinin nutukları ve makalelerinde bu nokta gittikçe daha alenî, daha sesli ve küstah bir şekilde çınlıyordu. Türk denizlerini ele geçirmeden evvel, liberalizm devrimin kaynaklarını bulandırıyor ve kuyularını zehirliyordu.

Liberal liderlerin hepsi hemen ayaklanmadan sonra savaş sorununda uzlaşmaz bir tutum takınmadılar. Aralarından bir çoğu hâlâ ayrı bir barış perspektifine bağlı olan devrim öncesi düşünce atmosferindeydiler. Kimi Kadet önderleri bilâhare bunu büyük bir açıklıkla anlatmışlardır. Nabokov kendi itirafıyla 7 Marttan beri hükûmet üyeleriyle birlikte ayrı bir barış için çalışmalar yapıyordu. Kadet merkezinin birçok üyesi toplu olarak liderlerine savaşa devam etmenin imkânsızlığını göstermeye çalışıyorlardı. Baron Nolde şöyle anlatır: "Milyukov her zamanki soğuk netliğiyle savaştaki hedeflere ulaşılması gerektiğini söylüyordu." O sıralarda Kadetlere yakınlaşmış olan general Alekseyev "ordu diriltilebilir" diyerek Milyukov'u destekliyordu. Bu diriltme hareketi için hiç kuşkusuz bu felâket mimarı kurmay olarak seçilmişti.

Liberaller ve demokratlar arasında daha naif olan kimileri Milyukov'un izlediği yolu anlamıyorlar ve onu Müttefiklere sadakâtin şövalyesi, Antant'ın Don Kişotu olarak görüyorlardı. Ne saçma! Bolşevikler iktidarı ele geçirdiklerinde, Milyukov Almanların işgalindeki Kiev'e gitmekte ve Hohenzollernlerin hükûmetine hizmetlerini sunmayı teklif etmekte bir an bile tereddüt etmedi. Doğrusu onlar bunu kabul etmekte hiç de aceleci davranmadılar. Milyukov'un bu olaydaki doğrudan amacı Bolşeviklere karşı mücadele için, devrimi lekelemek için de kullanmaya çalıştığı hayalî Alman altınlarını elde etmekti. Milyukov'un Almanlara çağrısı 1918'de çoğu liberale 1917 başında Almanya'nın ezilmesi programı kadar anlaşılmaz göründü. Ama bu aynı madalyonun iki yüzüydü sadece. Daha önce Sırbistan'a olduğu gibi, Müttefiklere de ihanete hazırlanan Milyukov ne kendine ne de sınıfına ihanet ediyordu. Tek bir politika izliyordu ve bunun kötü görünmesi onun suçu değildi. Çarlık zamanında devrimden kaçınmak için el yordamıyla ayrı bir barış yapmaya çalışarak; Şubat Devrimi'ni mat etmek için sonuna dek savaşı savunarak; daha sonra da Ekim Devrimi'ni devirmek için Hohenzollernlerle bir ittifak kurmaya çalışarak Milyukov hep varlıklı sınıfların çıkarlarına bağlı kalıyordu. Her seferinde yeni bir duvara çarparak onlara yardım etmeyi başaramadıysa bunun sebebi işverenlerinin bir çıkmaz içinde bulunmasıydı.

Ayaklanmayı izleyen ilk dönemlerde Milyukov'un tek eksiği bir düşman taarruzuydu, devrimin suratına indirilecek güçlü bir Alman yumruğu. Ne yazık ki Mart ve Nisan aylarında Rus cephesi iklim koşulları bakımından büyük çaplı harekâtlara pek uygun değildi. Durumları gittikçe bozulan Almanlar da uzun tereddütlerden sonra Rus devriminin kendi yolunu izlemesine karar verdiler. Yalnızca general Linsingen 20-21 Martta Stohod'da özel bir inisiyatif örneği

gösterdi. Başarısı Alman hükûmetini korkuttu, Rus hükûmetini sevindirdi. Çarlık zamanından beri en ufak bir başarıyı abartma utanmazlığıyla G.K. Stohod'daki yenilgiye aşırı bir önem atfediyordu. Liberal basın da onu izledi. Rus ordusunun istikrarsızlığı, paniği ve kayıpları eskiden tutsak ve ganimet kazanıldığında gösterilen zevkle tasvir edildi. Burjuvazi ile genelkurmay tümüyle yenilgici tavra yönelmişlerdi. Ama Linsingen yukarıdan durma emri aldı ve cephe yeniden ilkbahar çamuruna ve bekle göre gömüldü.

Savaşı devrime karşı kullanma fikrinin, halk kitlelerinin peşinden gittikleri aracı partilerin liberal politikanın aktarma kayışı rolünü üstlenmeye razı olmaları koşuluyla ancak başarı şansı olabilirdi. Savaş fikrini devrim fikriyle bağdaştırmak liberallerin gücünü aşıyordu. Daha dün devrimin savaş için ölümcül sonuçları olacağını öne sürmüştü. Dolayısıyla bu görevin demokratlara aktarılması gerekiyordu. Ama tabiî ona bu "sır" açılmayacaktı. Yani onları plana dahil etmek değil, yem gibi oltanın ucuna takmak söz konusuydu. Onları önyargılarından, siyasal aklıselim iddialarından, anarşi korkularından, burjuvazi karşısındaki hurafeci dalkavukluklarından vurmak gerekiyordu.

İlk günlerde sosyalistler —kolaylık olsun diye Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcileri böyle adlandırıyoruz— savaşı ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Çheidze oflayıp pufluyordu: "Sürekli olarak savaşa karşı konuşmalar yaptık, şimdi nasıl savaşa devam yönünde çağrı yapabilirim?" 10 Martta, Yürütme Komitesi Franz Mehring'i selâmlamak için bir telgraf göndermeye karar verdi. Bu küçük gösteriyle, sol kanat pek ihtiraslı olmayan sosyalist vicdanını yatıştırmaya çalıştı. Savaş konusunda Sovyet suskun kalmaya devam ediyordu. Liderler bu meselede geçici hükûmetle bir çatışmayı körüklemekten ve "temas" balayını karartmaktan çekiniyorlardı. Kendi muhitlerinde de bir anlaşmazlık çıkmasından daha az çekiniyor değillerdi. Aralarında birçok ulusal savunma yanlısı ve Zimmerwaldcı vardı. Herkes ayrılıklarını abartıyordu.

Geniş devrimci aydın çevreleri savaş boyunca önemli bir burjuva dönüşümü geçirmişlerdi. İtiraf edilmiş veya gizlenmiş yurtseverlik aydınları kitlelerden uzaklaştırarak yönetici sınıflara bağlamıştı. Sol kanadın üstüne örttüğü Zimmerwald bayrağı büyük sorumluluklar yüklemekten uzaktı ve Rasputinci klikle yurtsever dayanışmayı açığa çıkarmaya izin vermiyordu. Ama şimdi Romanovlar rejimi devrilmişti. Rusya demokratik bir ülke olmuştu. Onun her türlü renkle bezenmiş özgürlüğü bir askerî diktatörlüğün kıskacındaki polis Avrupa'sı görünümünden parlak bir şekilde ayrışıyordu. Yürütme Komitesi'nin başındaki eski ve yeni yurtseverler "devrimimizi Hohenzollernlere karşı savunmayacak mıyız yani?" diye çığlığı basıyorlardı. Suhanov ve Steklov gibi Zimmerwaldcılar mahcup bir şekilde savaşın emperyalist bir savaş olduğunu söylüyorlardı: ne de olsa liberaller devrimin çar zamanında tasarlanan ilhakları gerçekleştirmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Telaşa kapılan Çheidze "şimdi nasıl savaşa devam yönünde çağrı yapabilirim", diye soruyordu. Ama

Zimmerwaldcıların kendileri de iktidarın liberallere aktarılması işinin planlayıcıları olduklarından, yaptıkları itirazlar havada kalıyordu. Bir kaç haftalık tereddüt ve direnişten sonra, Milyukov'un planının ilk kısmı Tsereteli'nin yardımıyla tatmin edici bir şekilde yürürlüğe kondu: kendilerini sosyalist addeden kötü demokratlar savaş koşumlarını takmışlar ve liberallerin kamçı darbeleri altında tüm kuvvetlerini Antant'ın Rusya, Amerika'nın Avrupa üzerindeki zaferini sağlamaya adamışlardı.

Uzlaşmacıların temel işlevi kitlelerin devrimci enerjisini yurtseverlik akımına bağlamaktan ibaretti. Bir yandan, ordunun savaşkanlığını uyandırmaya —bu güçtü; diğer yandan da, Antant hükûmetlerinin talana hayır demesini sağlamaya çalışıyorlardı —bu gülünçtü. Her iki yönde de, hayalden hayal kırıklığına ve hatâdan küçük düşmeye doğru ilerliyorlardı. Bu yol üzerindeki ilk işaret levhalarına şöyle bir bakalım.

Kısa süren görkemi sırasında Rodzyanko yine de askerlerin yeniden subayların emrine girmesini sağlayan ve derhal kışlalarına dönmesini emreden kararnameyi çıkartacak zamanı buldu. Bu emrin garnizonda yol açtığı çalkantı Sovyet'i ilk oturumlarından birini askerin geleceği konusuna ayırmaya zorladı. Şubat Devrimi'nin yegâne kıymet ifade eden belgesi, devrimci ordunun özgürlük tüzüğü, ünlü "1 Nolu Prikaz" [1 Nolu Emir] işte böylesine hummalı bir atmosferde, mitinge benzer bir oturumun kaosunda, namevcut liderlerin durduramadığı askerlerin doğrudan diktesi altında doğdu. Bu emrin askerlere yeni yola organize bir şekilde girme imkânı veren o yaman maddeleri tüm askerî birliklerde seçilmiş komitelerin kurulmasını; Sovyet'e ve komitelerine asker temsilcileri seçilmesini; silahları bölük ve tabur komitelerinin kontrolüne vermeyi ve hiçbir şekilde bunların "tekrar subaylara iade edilmemesini"; hizmetteyken en ağır askerî disiplini; hizmet dışındayken tüm medenî haklardan yararlanmayı; asker selâmı ile hiyerarşik rütbelerin kaldırılmasını; subayların erlere kaba davranmasını, başta da onlara sen diye hitap edilmesini yasaklamayı karara bağlıyordu.

Petrogradlı askerlerin ayaklanmaya katılmaktan çıkarttıkları sonuçlar böyleydi. Farklı bir şey olabilir miydi? Kimse karşı çıkmaya cesaret edemedi. "Prikaz"ın hazırlanması sırasında, Sovyet'in liderleri çok daha büyük endişelerle haşır neşirdi: liberallerle pazarlık. Bu da onlara burjuvazi ile genelkurmay karşısında kendilerini haklı gösterebilmek için bir yalancı tanıklık imkânı sağladı.

"1 Nolu Prikaz"la aynı anda Yürütme Komitesi, kendini toparlamaya vakit bulup, panzehir olarak matbaaya subayların linç edilmesini mahkum etme bahanesiyle eski komuta heyetine itaat edilmesini isteyen bir askerlere çağrı metni gönderdi. Mürettipler bu metni dizmeyi reddettiler. Metni kaleme alan demokratlar öfkeden kudurmuşlardı: Nereye gidiyoruz? Kuşkusuz mürettiplerin subaylara karşı kanlı misillemelere başvurulmasını istediklerini düşünmek yanıltıcı olur. Fakat ayaklanmanın ertesinde askerleri eski çarlık subaylarına itaate çağırmayı da matbaa işçileri karşı-devrime kapıları açmak olarak

görüyorlardı. Muhakkak ki mürettipler iktidarı kötüye kullanmışlardı. Ama kendilerini sadece mürettip olarak görmüyorlardı. Onların fikirlerine göre, devrimin kellesiydi söz konusu olan.

İlk günlerde, alaylarına geri dönen subayların durumu askerleri ve işçileri son derece tedirgin ederken, Bolşeviklere yakın sosyal-demokrat *Mejrayontsı* örgütü bu acı sorunu devrimci bir tarzda formüle etti. Askerlere yönelik bir çağrıda şöyle deniyordu: "Soylular ve subayların sizi aldatmaması için takım, bölük ve alay komutanlarınızı kendiniz seçin. Yalnızca halkın dostu diye bildiğiniz subayları aranızakabul edin." Ama ne oldu? Duruma tam bir cevap veren bildiriye Yürütme Komitesi'nce el konuldu ve Çheidze konuşmasında bunu bir tahrik diye niteledi. Demokratlar, gördüğümüz gibi, sola darbe indirmek söz konusu olduğunda basın özgürlüğünün sınırlandırılmasından hiç gocunmuyorlardı. Ne mutlu ki kendi özgürlükleri de yeterince kısıtlanmıştı. En üst organları olarak Yürütme Komitesi'ni desteklerlerken, işçiler ve askerler tüm önemli anlarda doğrudan bir müdahaleyle önderlerinin politikalarını düzeltiyorlardı.

Daha bir kaç gün sonra, Yürütme Komitesi, kapsamını Petrograd'daki askerî birlikle sınırlayarak, birinci emri bir "2. Prikaz"la feshetmeye çalıştı. Boşuna! "1 Nolu Prikaz" kaldırılamazdı, çünkü hiçbir yenilik getirmiyor, sadece hem cephede hem de cephe gerisinde olup biteni pekiştiriyor ve yasallaştırıyordu. Askerlerle yüz yüze geldiklerinde, liberal milletvekilleri bile "1 Nolu Prikaz"la ilgili soru ve sitemleri savuşturmaya bakıyorlardı. Ama yüksek yerlerde yapılan politikada, cüretkâr emir burjuvazinin sovyetlere karşı başlıca şikâyeti hâline geldi. Mağlup generaller bundan böyle Alman ordularını ezip geçmelerinin önündeki temel engel olarak "1 Nolu Prikaz"ı göstermeye başladılar. "Prikaz"ın bir Alman oyunu olduğu iddia ediliyordu. Uzlaşmacılar burjuvaziyle suç ortaklıklarını haklı çıkarmaya devam ediyorlar ve bir elleriyle verdiklerini öbürüyle almaya çalışarak askerleri kızdırıyorlardı.

Bu arada Sovyet'te vekillerin çoğunluğu önderlerin seçimle başa gelmelerini talep etmeye başlamışlardı bile. Demokratlar allak bullak olmuşlardı. Bundan daha iyi gerekçe bulamayan Suhanov iktidarın teslim edildiği burjuvazinin seçimi kabul etmeyeceğini söyleyerek geri adım attırmaya çalışıyordu. Demokratlar açıkça Guçkov'un arkasına sığınıyorlardı. Demokratların oyununda liberaller, monarşinin liberallerin oyunundaki mevkiini işgal ediyorlardı. Suhanov şöyle anlatır: "Kürsüden yerime dönerken, önümü kesen bir askerle burun buruna geldim; asker yumruğunu gözüme sokar gibi asker kaputu giymeyen beyefendiler hakkında ileri geri sözler söyleyip bağırıyordu." Bu "taşkınlığın" ardından, demokratımız tümüyle dengesini kaybedip koşa koşa Kerenskiy'i buldu ve ancak onun yardımıyla "olay bir şekilde kapatıldı". Bu adamların yaptıkları tek iş olayları kapatmaktı.

On beş gün boyunca savaş konusunda hiçbir şeyden haberleri yokmuş gibi yapmayı başardılar. Sonunda bu işi daha fazla ertelemeleri imkânsız bir hâle

geldi. 14 Martta, Yürütme Komitesi Sovyet'e Suhanov tarafından kaleme alınan bir manifesto sundu: "Dünya Halklarına".

Liberal basın, kısa bir süre sonra, sağ ve sol uzlaşmacıları birleştiren bu belgenin "dış politika alanındaki 1 Nolu Prikaz" olduğunu ilân etti. Ama bu övgü dolu değerlendirme bahsettiği belge kadar yanlıştı. "1 Nolu Prikaz" devrimin ordunun önüne getirdiği sorunlara tabanın dürüst ve doğrudan bir cevabıydı. 14 Mart tarihli manifesto ise askerler ve işçilerin dürüstçe sordukları sorulara yukarıdan verilen aldatıcı bir cevaptı.

Manifesto kuşkusuz bir barış, hattâ demokratik, ilhaksız, tazminatsız bir barış arzusunu ifade ediyordu. Ama Batılı emperyalistler Şubat ayaklanmasından çok önce bu lâfazanlıktan nasıl yararlanacaklarını öğrenmişlerdi. O günlerde Wilson sağlıklı, dürüst, "demokratik" bir barış adına savaşa giriyordu. Merhametli Asquith parlamentoya Büyük Britanya'nın çıkarlarına uymayan tüm ilhakları ahlâka aykırı diye mahkûm eden bilimsel bir ilhak sınıflandırması sunmuştu. Fransız diplomasisine gelince, o da dükkâncı ve tefecinin açgözlülüğüne en özgürleştirici ifadeyi kazandırmaktan ibaretti.

İçtenliği inkâr edilemeyecek olan Sovyet belgesi maalesef resmî Fransız ikiyüzlülüğünün izlediği yolla uyuşuyordu. Manifesto dış militarizme karşı "özgürlüğümüzü kararlılıkla savunmayı" vaat ediyordu. Bu, Ağustos 1914'ten beri Fransız sosyal-yurtseverlerinin yaptıkları şeydi. Yazarlarının Rus halkı adına sorunun çözümünü yüksek burjuvaziye emanet ettikleri manifesto "halkların savaş ve barış meselesini kendi ellerine almalarının zamanı geldi" diye bağırıyordu. Manifesto Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın işçilerine şu çağrıyı yapıyordu: "Krallar, toprak sahipleri ve bankacıların elinde fetih ve şiddetin aleti olarak hizmet etmeyi reddedin!" Bu ifade tümüyle yalandı, çünkü Sovyet liderlerinin Büyük-Britanya ve Belçika krallarıyla, Japonya imparatoruyla, kendi veya Antant ülkelerindeki toprak sahibi ve bankacılarla ittifaklarını bozmaya hiç niyetleri yoktu. Dış politikanın yönetimini daha çok yakın zamanlarda Doğu Prusya'yı Rus eyâleti hâline getirmeyi kafasına koymuş olan Milyukov'a aktaran Sovyet liderleri Alman ve Avusturya-Macaristanlı işçileri Rus devrimi örneğini izlemeye çağırıyorlardı. Teatral bir şekilde kıyımı mahkûm etmek hiç ama hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Bunu zaten Papa yapıyordu. Bankacı, soylu toprak sahibi ve kralın gölgesine dokunaklı küfürler sallayarak uzlaşmacılar Şubat Devrimi'ni gerçek kralların, toprak sahiplerinin ve bankacıların bir silahı hâline getiriyorlardı.

Daha geçici hükûmete gönderdiği tebrik telgrafında Lloyd George Rus devrimini "süregiden savaşın öz itibariyle halk hükûmeti ve barış için bir mücadele olduğu"nun kanıtı olarak değerlendiriyordu. 14 Mart manifestosu "öz itibariyle" Lloyd George'la dayanışıyor ve Amerika'daki militarist propagandaya değerli bir destek veriyordu. "Çok tipik bir barışçı edayla başlayan çağrı daha sonra tüm müttefiklerimizle paylaştığımız bir ideolojiye dönüşmekte" diye yazarken bin kez haklıydı Milyukov'un gazetesi. Yine de Rus liberallerinin birçok

kez manifestoyu topa tutması, Fransız sansürünün genel olarak ona geçiş izni vermemesi devrimci, amahâlâ güvenilir kitlelerin bu belgeye getirebilecekleri yorumdan duyulan korku yüzündendi.

Bir Zimmerwaldcı tarafından kaleme alınan manifesto yurtsever kanadın ilkesel bir zaferine işaret ediyordu. Taşradaki sovyetler bu işareti dikkate almışlardı. "Savaşa karşı savaş" sloganının kabul edilemez olduğu ilân edildi. Bolşeviklerin güçlü oldukları Urallarda ve Kostroma'da bile, yurtsever manifesto genel kabul gördü. Bu şaşırtıcı değildi: Petrograd Sovyeti'nde bile Bolşevikler bu yalancı belgeye hiçbir itirazda bulunmamışlardı.

Bir kaç hafta sonra, senedin taksidini ödemek gerekti. Geçici hükûmet tabiatıyla "özgürlük istikrazı" diye adlandırılan bir savaş istikrazı için kolları sıvadı. Tsereteli, hükûmet yükümlülüklerini "bütünüyle" yerine getirdiğinden demokratların istikrazı desteklemeleri gerektiğini bildirdi. Yürütme Komitesi'nde muhalif kanat oyların üçte birinden fazlasını almıştı. Ama Sovyet'in 22 Nisandaki plenumunda yaklaşık iki bin delegeden ancak yüz on ikisi istikraza karşı oy verdi. Buradan zaman zaman şu sonuç çıkarılıyordu: Yürütme Komitesi Sovyet'ten daha solda. Ama bu doğru değildi. Sovyet gerçekte Yürütme Komitesi'nden daha dürüsttü. Eğer savaş devrimin savunulması anlamına geliyorsa, savaş için para vermek, istikrazı desteklemek gerekti. Yürütme Komitesi daha devrimci değil, daha kaçamaktı. İkili oynama, kaçak dövüşme gırla gidiyordu. Kendisi tarafından kurulan hükûmeti "genel olarak ve bütünüyle" destekliyor, ama savaşın sorumluluğunu yalnızca "... olduğu müddetçe" alıyordu. Bu küçük kurnazlıklar kitlelere yabancıydı. Askerler ne "...olduğu müddetçe" savaşabilirler, ne de "genel olarak ve bütünüyle" ölebilirlerdi.

Devlet düsturunun gevezelik üzerindeki zaferini pekiştirmek için, daha 5 Martta propagandist "çeteleri" kurşuna dizmek gerektiğini ileri süren general Alekseyev 1 Nisanda resmen silahlı kuvvetlerin başına getirildi. Bundan böyle her şey düzene girecekti. Çarlığın dış politikasının mimarı Milyukov Dışişleri bakanıydı. Çar zamanında ordunun başkomutanı olan Alekseyev devrimin genelkurmay başkanı oldu. Rütbeye bağlı terfi ilkesi aynen korundu.

Aynı sıralarda, Sovyet'in önderleri vaziyetin zorlamasıyla bizzat kendilerinin diktikleri filenin gözeneklerini açmak zorunda kaldılar. Resmî demokrasi hoşgördüğü ve desteklediği ordu liderlerinden son derece çekiniyordu. Otoritesini askerlere yaslamaya ve böylece onları komutanlardan mümkün olduğunca özerkleştirmeye çalışarak onlara karşı kendi otoritesini ortaya koymaya da yanaşmıyordu. 6 Marttaki oturumunda Yürütme Komitesi tüm askerî birliklere ve askerî kurumlara kendine bağlı komiserler yerleştirmenin gerekli olduğuna kanaât getirdi. Böylece üçlü bir tâbiyet ilişkisi kurulmuş oluyordu: birlikler Sovyet'e temsilcilerini yolluyorlardı; Yürütme Komitesi birliklere komiserlerini gönderiyordu; ve son olarak, her birliğin başına Sovyet'in bir tür taban hücresini temsil eden seçilmiş bir komite getiriliyordu.

Komiserlerin en önemli yükümlülüklerinden biri kurmayın ve subay takımının siyasal bağlılığını gözetlemekti. Denikin öfkeyle "demokratik rejim neredeyse otokrasiyi de geçti" demişti. Bu konuda komiserlerin Petrograd'la şifreli yazışmasını çözüp kendisine aktaran kurmay heyetinin işbilirliğiyle övünüyordu. Monarşistleri ve serflik taraftarlarını gözetlemek; bundan büyük hakaret olur muydu hiç? Ama komiserlerin hükûmete gönderdikleri kuryelerin çalınması bambaşka bir konudur. Ahlâk bakımından durum ne olursa olsun, ordunun yönetici aygıtının iç ilişkileri burada tümüyle açığa çıkıyor: Her iki taraf da birbirlerinden korkuyor ve düşmanlıkla birbirlerini gözetliyorlar. Onları tek birleştiren askerlerden duydukları korku. Gelecek için umutları ve planları ne olursa olsun, bizzat general ve amiraller demokrasi örtüsünün yokluğunda işlerin sarpa saracağını açık seçik görüyorlardı. Donanma komitelerinin tüzüğü Kolçak tarafından geliştirilmişti. Bu yolla daha sonra onları boğabileceğini hesap ediyordu. Ama şu an komiteler olmadan adım atılamadığından, Kolçak komitelerin tanınması için G.K. nezdinde girişimlerde bulunuyordu. Geleceğin Beyaz ordularının komutanlarından general Markov da, aynı şekilde, Nisan ayı başında bakanlığa komutanlığın bağlılığını gözetlemesi için komiserler atanması yönünde bir proje gönderdi. Böylece, devrimin tazyiki altında "ordunun", yani askerî bürokrasinin "yüzlerce yıllık yasaları" saman çöpü gibi kırılıyordu.

Askerler komitelere farklı bir yönden yaklaşıyorlar ve komutanlığa karşı onların etrafında toplaşıyorlardı. Komiteler askerlere karşı komutanları koruyorduysa bu yalnızca bir ölçüde böyleydi. Komiteyle çatışmaya girmiş bir subayın durumu hoşgörülmez oluyordu. Böylece askerlerin yazılı olmayan, komutanlarını görevden alma hakları doğuyordu. Batı cephesinde, Denikin'e göre, Temmuz ayına doğru, kolordu komutanından alay komutanına kadar altmışa yakın subayın görevine son verilmişti. Benzer gelişmeler alayların içinde de yaşanıyordu.

Aynı sıralarda Savaş bakanlığında, Yürütme Komitesi'nde ve Temas Komisyonu'nun toplantılarında da ordu içinde "makul" ilişki biçimleri yaratmayı ve ordu komitelerini tâli, idarî bir role indirerek komutanların otoritesini yükseltmeyi amaçlayan çok titiz sekretarya çalışmaları yapılıyordu. Fakat büyük komutanlar devrimin gölgesini bir süpürge gölgesiyle temizlerlerken, komiteler ucu Petrograd Yürütme Komitesi'ne çıkan ve "ordu üzerindeki örgütsel otoritesini" sağlamlaştıran güçlü bir merkezî sisteme dönüştüler. Bununla birlikte, Yürütme Komitesi bu otoriteden özellikle komiserler ve komiteler aracılığıyla orduyu tekrar savaşa hazırlamakta yararlanıyordu. Askerler giderek nasıl olup da kendilerinin seçtikleri komitelerin onların, yani askerlerin düşüncelerini değil de, komutanların istediklerini ifade ettiklerini sorar olmuşlardı.

Siperler başkente ne olup bittiğini öğrenmek için giderek daha fazla vekil gönderiyorlardı. Nisan başında, cepheden insan geliş gidişi had safhaya vardı.

Her gün Tavriçeskiy Sarayı'nda toplu konuşmalar yapılıyordu; gelen askerler tek bir soruya bile doğru dürüst cevap veremeyen Yürütme Komitesi'nin politikasındaki gizleri anlamakta zorluk çekiyorlardı. Ordu sovyet önderliğinin tutarlılıktan yoksunluğunun giderek daha çok farkına varacak şekilde ağır ağır sovyetçi tutuma kayıyordu.

Açıkça Sovyete karşı çıkmaya cesaret edemeyen liberaller yine de orduyu ellerine almak için mücadeleye kalkıştılar. Orduyla siyasal bağlantı açısından şovenizm kuşkusuz çok işe yarayacaktı. Siper delegeleriyle yaptığı görüşmelerden birinde Kadet bakan Şingarev "Almanların vahşeti"nden dem vurarak Guçkov'un esirlere "aşırı merhamet" gösterilmesine karşı verdiği emri savunuyordu. Ama bakan hiçbir olumlu işaretle karşılaşmadı. Toplantı esirlerin durumunun iyileştirilmesinden yana görüş bildirdi. Bunlar liberallerin her fırsatta aşırılık ve vahşetle suçladıkları insanlardı. Cephedeki cahil insanların kendilerine özgü kriterleri vardı. Askerlere yapılan hakaretlere karşı subaydan öç almayı kabul edilebilir buluyorlardı; ama Ludendorff'un gerçek ya da hayalî vahşeti yüzünden esir Alman askerinden öç almayı korkakça buluyorlardı. Ezelî ahlâk kaideleri heyhat bu eciş bücüş ve pasaklı mujiklere çok yabancıydı!

Burjuvazinin orduyu ele geçirme çabaları yüzünden Batı Cephesi Delegeleri Kongresi'nde (7-10 Nisan) liberallerle uzlaşmacılar arasında hiçbir yere varmayan bir çekişme ortaya çıktı. Cephelerden birindeki bu ilk kongre ordunun siyasal durumuyla ilgili çok önemli bir sınavdı. Her iki taraf da Minsk'e en iyi temsilcilerini yolladılar. Sovyet kanadından: Tsereteli, Çheidze, Skobelev, Gvozdyev. Burjuvazi yakasından: Rodzyanko'nun kendisi, Kadetlerin Demosthenes'i Rodiçev ve diğerleri. Hınca hınç dolu olan Minsk Tiyatrosu'nda ajitasyon had safhadaydı ve dalga dalga tüm şehre yayıldı. Delegelerin tanıklıklarına göre, gerçek durumu az çok canlandırabiliyoruz. Cephede tam bir kaynaşma havası vardı, askerler gitgide daha cesurane bir şekilde inisiyatifi ele alıyorlardı, komutanlar baskı tedbirlerini çoktan unutmuşlardı. Liberaller bu duruma ne diyebilirlerdi ki? Bu tutkulu dinleyici topluluğu önünde, kendi kararlarını Sovyet'e karşı çıkarmaktan hemen vazgeçtiler. Kendilerini açış nutuklarındaki yurtsever dokundurmalarla sınırladılar ve kısa zamanda ipi ellerinden kaçırdılar. Demokratlar tek silah atmadan müsademeyi kazanmışlardı. Kitleleri burjuvaziye karşı yönlendirmeyecekler, onları durdurmaya çalışacaklardı. 14 Mart tarihli manifestoda devrimin savunulması sloganıyla ikircikli bir tarzda içiçe girmiş olan barış sloganı kongreye hâkimdi. Sovyet'in savaş üzerine kararı kırk altı çekimser ve sekize karşı altı yüz oyla kabul edildi. Liberallerin cepheyi cephe gerisiyle, orduyu Sovyet'le karşı karşıya getirme yönündeki son umutları da tuzla buz oldu. Demokratlar bile Kongre'den zafer coşkusundan çok ürkekliğiyle döndüler. Devrimin uyandırdığı ruhları görmüşler ve bunların kendilerinden daha güçlü olduklarını hissetmişlerdi.

BÖLÜM XIV

Bolşevikler ve Lenin

3 Nisanda Lenin sürgünden Petrograd'a döndü. Bolşevik partinin yüksek sesle ve daha da önemlisi kendi sesiyle konuşmaya başlaması ancak bu andan sonradır.

Devrimin birinci ayı Bolşevikler için bir şaşkınlık ve kararsızlık dönemiydi. Ayaklanmanın zafer kazanmasından hemen sonra kaleme alınan Bolşeviklerin Merkez Komitesi'nin "Manifesto"sunda "işyeri ve fabrikalardaki işçiler ile isyan eden askerlerin derhal geçici devrimci hükûmete kendi temsilcilerini seçmeleri lâzım" deniyordu. Sanki akademik bir sorun söz konusuymuş gibi, manifesto Sovyet'in resmî organında yorumsuz itirazsız basılmıştı. Ama bizzat Bolşeviklerin önderleri bile sloganlarına tümüyle gösterişe dönük bir anlam yüklüyorlardı. Kendi iradesiyle iktidar için mücadeleyi başlatmaya hazırlanan bir proleter partinin temsilcileri gibi değil de, ilkelerini koyarak belirsiz bir süre için sadık bir muhalefet rolünü oynamaya hazırlanan demokrasinin sol kanadı gibi hareket ediyorlardı.

Suhanov 1 Marttaki Yürütme Komitesi toplantısında tartışmanın ekseninin yalnızca iktidarın devrinin koşulları üzerinde yoğunlaştığını ileri sürer: bir burjuva hükûmetin kurulması olgusuna karşı, o zamanki Yürütme Komitesi'nde bulunan otuz dokuz üyenin on biri Bolşevik ve Bolşevik sempatizanı olmasına rağmen, tek bir aykırı ses yükselmemişti. Toplantıya katılanlar arasında Bolşevik merkezi temsil eden üç isim vardı: Zalutskiy, Şlyapnikov ve Molotov.

Ertesi gün, Sovyet'te, Şlyapnikov'un kendi ifadesine göre, iktidarın burjuvaziye devri meselesinde yaklaşık dört yüz delegeden sadece on dokuzu karşı oy kullanmıştı. Oysa bu sırada Bolşevik grubu kırk delegeden oluşuyordu. Bu oylama bile sessiz sedasız, tam bir parlamenter kuralcılıkla geçiştirildi. Bolşevikler karşı öneriler sunmadılar. Bolşevik basınında ne mücadelenin ne de herhangi bir ajitasyonun izleri vardı.

4 Martta, Merkez Komite Bürosu geçici hükûmetin karşı-devrimci karakteri ile proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğüne doğru yönelmek

gerekliliği üzerine bir karar kabul etti. Hemen o gün ne yapılması gerektiğini söylemeyen bu kararın, haklı olarak, tamamen akademik bir karar olduğunu düşünen Petrograd Komitesi soruna aksi yönden yaklaşıyordu. "Sovyet tarafından geçici hükûmet üzerine alınan kararı göz önünde bulundurarak", diyordu "... müddetçe geçici hükûmet iktidarına karşı çıkmayacağız." Aslında bu Menşeviklerin ve Sosyalist-Devrimcilerin siper gerisine uyarlanmış tavrından başka bir şey değildi. Petrograd Komitesi'nin bu açıkça oportünist kararı, akademik niteliği, oldu bitti karşısında siyasal boyun eğişten başka bir anlam taşımayan Merkez Komite'nin tavrıyla yalnızca biçimsel olarak çelişiyordu.

Burjuvazinin hükûmeti karşısında örtük biçimde ya da ihtiyat payı koyarak boyun eğme partide tam bir mutabakata sahip değildi. Bolşevik işçiler daha en baştan inatla önlerine çıkan bir düşman kalesi gibi geçici hükûmete tosladılar. Vıborg Komitesi oybirliğiyle Sovyet'in iktidarı almasının gerekliliği üzerine bir karar kabul eden binlerce işçi ve askerin katıldığı bir miting düzenledi. Bu ajitasyona aktif olarak katılan Dingelstedt'in tanıklığı şöyle: "Biri çıkıp da önerdiğinde bizim bu mealdeki kararımızı reddeden tek bir miting, tek bir işçi toplantısı yoktu." Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler ilk zamanlarda işçi ve asker dinleyici kitleleri önünde iktidar sorununu nasıl koyduklarını açıkça beyan etmeye cüret edemiyorlardı. Vıborg komitesinin kararı, elde ettiği başarı nedeniyle, afiş olarak basılmış ve duvarlara yapıştırılmıştı. Ama Petrograd Komitesi bu kararı tanımadı ve Vıborg boyun eğmek zorunda kaldı.

Devrimin toplumsal içeriği ve gelişme perspektifleri konusunda da Bolşevik önderlerin konumu belirgin değildi. Şlyapnikov şöyle anlatır: "Feodalite ve serflik ilişkilerinin devrimci yıkımı evresinden geçtiğimiz konusunda Menşeviklerle mutabıktık. Bu ilişkilerin yerine burjuva rejimlere özgü her türlü 'özgürlüğün' geçeceğini düşünüyorduk." *Pravda* ilk sayısında şöyle yazıyordu: "Aslî görev demokratik devrimci bir rejim ihdas etmektir." İşçi vekillerine talimatlarında Moskova Komitesi şöyle diyordu: "Proletarya nihaî hedefi olan sosyalizm için mücadele edebilmek için özgürlüğe kavuşmayı amaçlıyor." Geleneksel "nihaî hedef" önermesi sosyalizme olan tarihsel uzaklığın yeterince altını çiziyor. Kimse bu noktanın ötesine geçemiyordu. Demokratik devrimin sınırlarını aşma endişesi uzlaşmacılar karşısında bir bekleme, uyum sağlama ve geri çekilme politikası izlenmesini dikte ediyordu.

Merkezin izlediği politikadaki karakter yokluğunun taşra üzerinde ne denli acı bir etki yaptığını kavramak zor değil. Saratov örgütünün önderlerinden birinin şu tanıklığıyla sınırlayalım kendimizi: "Ayaklanmaya aktif olarak katılan partimiz kitle üzerindeki etkisinin göz göre göre uçup gitmesine müsaade etti ve bu etki de Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler tarafından ele geçirildi. Bolşeviklerin sloganları neydi, kimse bir şey bilmiyordu... Tablo hiç de hoş değildi."

Sol Bolşevikler, hepsinden önce de işçiler tüm güçleriyle karantinayı yarmaya uğraşıyorlardı. Fakat onlar dahi devrimin burjuva karakteri üzerine olan

iddialara ve proletaryanın tecrit olması tehlikesine nasıl karşı koyacaklarını bilmiyorlardı. İstemeye istemeye de olsa önderlerin talimatlarına boyun eğiyorlardı. Tâ en baştan beri Bolşevizm içinde birbiriyle çatışan çeşitli akımlar vardı, ama bunların hiçbiri fikirlerini sonuna dek izlemiyorlardı. *Pravda* partideki bu karışık ve kararsız fikirleri yansıtıyor ve birliği sağlayamıyordu. Partinin resmî politikasının sağa doğru aniden dümen kıvırmasına yol açan Kamenev ve Stalin'in sürgünden dönmeleriyle durum Mart ortasına doğru daha da karmaşık bir hâle geldi.

Bolşevizmin doğduğu günden beri Bolşevik olan Kamenev her zaman partinin sağ kanadında saf tutmuştu. Kuramsal hazırlık ve siyasal önsezi bakımından donanımlı, Rusya'daki fraksiyon mücadelesinde büyük bir tecrübe sahibi ve Batı'da elde edilmiş siyasal gözlemlerle güçlenmiş olan Kamenev, Lenin'in genel fikirlerini birçok diğer Bolşevikten daha iyi kavramakla beraber, bunlara pratikte mümkün olduğunca barışçı bir yorum getirmeye çalışıyordu. Ondan ne bağımsız bir karar verme ne de eylemde girişimcilik beklenebilirdi. Muhteşem bir propagandist, hatip, gazeteci, parlak olmaktan çok düşünceli olan Kamenev diğer partilerle görüşmelerde ve de, her ne kadar bu dış gezilerden her zaman diğer partilerin görüşlerinden bir parçasını benimseyerek dönse de, başka sosyal çevrelerde kılavuz olarak özellikle yeri doldurulamaz biriydi. Kamenev'in bu özellikleri öylesine barizdi ki hemen hiç kimse onun siyasal fizyonomisi konusunda yanılgıya düşmüyordu. Suhanov onda "dik açı" eksikliği bulunduğunu kaydeder: onu "her zaman römorka takmak gerekir, kimi zaman biraz direniş gösterse de, bu pek güçlü değildir". Stankeviç de aynı yönde görüş bildirir: Kamenev'in hasımlarına yönelik tutumu "öylesine yumuşaktı ki, kendisi bile sanki uzlaşmaz tutumundan utanır gibiydi; Komitede kuşkusuz bir düşman değil, ama bir muhalifti". Bunlara eklenecek hiçbir şey yoktur.

Stalin bir başka tip Bolşeviki temsil ediyordu, hem zihinsel oluşumu hem de partideki çalışmasının niteliği bakımından: kuram ve politika için ilkel, ama güçlü bir örgütçü. Kamenev köşe yazarı sıfatıyla partinin kuramsal faaliyetinin yuvası hâline gelen göçmenlikte Lenin'le birlikte yıllarca kalmışken, geniş kuramsal görüş açısı, büyük siyasal ilgileri ve yabancı dil bilgisi olmayan pratisyen sıfatıyla Stalin Rus toprağından ayrı kalamazdı. Bu tarz militanlar yurtdışına ancak talimat almak, takip edilecek görevleri kabul etmek ve ardından Rusya'ya dönmek üzere kısa seyahatler yapıyorlardı. Stalin enerjisi, dikbaşlılığı ve kulis manevralarındaki kıvrak zekâsıyla diğer pratisyenler arasından sivriliyordu. Kamenev Bolşevizmin pratik sonuçlarından doğası gereği "rahatsız olurken", Stalin, aksine, dikkafalılığı kabalıkla birleştirerek, hiçbir esnekliğe mahal bırakmadan özdeşleştiği pratik sonuçları eyleme dönüştürmeye yatkındı.

Karakterlerindeki karşıtlığa rağmen, gerek Kamenev'in gerekse Stalin'in devrimin başında ortak bir tutum almalarında garipsenecek bir yan yoktu.

Karşılıklı olarak birbirlerini tamamlıyorlardı. Devrimci iradeye sahip olmayan bir devrimci anlayış ancak yayı kırık bir saat kadar değerlidir. Kamenev'in akrebi devrimci sorunlarda her zaman geç kalıyordu. Ama geniş bir siyasal anlayışın yokluğu büyük ve karmaşık hadiseler ortaya çıktığında, en irade sahibi siyasetçiyi bile kararsızlığa mahkûm eder. Deneyselci Stalin irade bakımından olmasa da, düşünce bakımından dış etkilere açıktı. İşte böylece, istemsiz bir köşe yazarı ile ufku dar bir örgütçü Martta Bolşevizmlerini Menşevizm sınırına dek götürmüşlerdi. Özellikle, Stalin parti temsilcisi olarak girdiği Yürütme Komitesi'nde Kamenev'den daha az bağımsız bir tutum izleme şansına sahipti. Tutanaklarda veya basında, demokratların liberalizm karşısındaki "yaltakçı" tutumuna karşı Stalin'in Bolşevik bakış açısını ifade ettiği tek bir öneri, beyanat, protestoya rastlamak mümkün değil.

Suhanov *Devrimden Anılar* kitabında şöyle der: "O dönemde Yürütme Komitesi'ndeki Bolşevikler arasında, Kamenev'den başka Stalin de vardı... Yürütme Komitesi'ndeki tüm mütevazı çalışmaları boyunca, zaman zaman parlayan ve hemen sönen donuk bir gri leke izlenimini vermişti —yalnız benim üzerimde de değil. Doğruyu konuşmak gerekirse, ona dair söylenebilecek hiçbir şey yoktu." Suhanov genel olarak Stalin'i açıkça küçümsemiş olsa da, en azından uzlaşmacı Yürütme Komitesi'ndeki siyasal kişiliksizliğini doğru olarak sergilemiştir.

14 Martta, Şubat Devrimi'nin zaferini Antant'ın çıkarlarına göre yorumlayan ve Fransız damgalı yeni bir cumhuriyetçi sosyal-yurtseverliğin zaferi anlamına gelen "Tüm Dünya Halklarına" manifestosu Sovyet tarafından oybirliğiyle kabul edildi. Bu Kamenev-Stalin ikilisi tarafından görünürde hiç mücadele edilmeden elde edilen bir başarıydı şüphesiz. *Pravda* bu konuda "Sovyette temsil edilen çeşitli eğilimler arasında bilinçli bir uzlaşma" olduğunu yazıyordu. Uzlaşmanın Sovyet'te kendine temsil gücü bulamayan Leninci akımdan açık bir kopuşa işaret ettiğini de eklemek gerekecek sanırım.

Yurtdışındaki merkezî organın yayın kurulu üyesi Kamenev, Merkez Komite üyesi Stalin ve Duma mebusu Muralov çok "sol" a kaymış olan eski *Pravda* yayın kurulunu ekarte ettiler ve şüpheli yetkilerine dayanarak 15 Marttan itibaren gazete yönetimini kendi ellerine aldılar. Yeni yayın kurulunun programatik makalesinde Bolşeviklerin "gericilikle ve karşı-devrimle savaştığı müddetçe" geçici hükûmeti kararlı bir şekilde destekleyecekleri beyan ediliyordu. Savaş konusundaki beyanatlarında yeni önderler bundan daha az kategorik değillerdi: Alman ordusu imparatoruna itaat ettiği sürece, Rus askeri de "görevine sıkı sıkıya sarılmalı, her kurşuna kurşunla, gülleye gülleyle cevap vermeliydi." "Tutarsız 'kahrolsun savaş' sloganını benimsemiyoruz. Bizim sloganımız geçici hükûmeti tüm savaşan ülkeleri hemen görüşmeleri başlatmak üzere biraraya toplamaya zorlamaktır... Ama o zamana dek herkes kendi siperlerinde kalacaktır." Fikirler de, formüller gibi tümüyle ulusal savunma ruhundaydı. Barışçı girişimlerde bu-

lunmak üzere emperyalist hükûmete baskı yapma politikası emperyalist hâkimiyete son vermeye çağıran Lenin'in programı değil, Almanya'da Kautsky'nin, Fransa'da Jean Longuet'nin, İngiltere'de MacDonald'ın programıydı. Yurtsever basına cevap veren *Pravda* daha da ileri gidiyordu. Şöyle yazıyordu: "Her türlü 'yenilgicilik', ya da çarlık sansürünün nezareti altındaki pek titiz olmayan basının bu ad altında topladığı akım Petrograd sokaklarında ilk devrimci alay göründüğünden bu yana ölmüştür." Bu açıkça Lenin'in görüşlerinden ayrılmak anlamına geliyordu. "Yenilgicilik" hiç de sansür altındaki düşman basın tarafından uydurulmamış, bizzat Lenin tarafından şöyle formüle edilmişti: "Rusya'nın yenilgisi ehveni şerdir." İlk devrimci alayın ortaya çıkması ve hattâ monarşinin devrilmesi savaşın emperyalist karakterinde bir değişiklik yaratmıyordu. Şlyapnikov şöyle anlatır: "Yeni *Pravda*'nın ilk sayısının çıktığı gün olan 15 Mart ulusal savunma yanlılarının coşkuyla karşıladıkları bir gündü. Tüm Tavriçeskiy Sarayı, Duma Komitesi'ndeki işadamlarından devrimci demokrasinin tâ bağrına — Yürütme Komitesi— dek, tek bir haberle çınlıyordu: ılımlı, makul Bolşeviklerin aşırılar üzerindeki zaferi. Yürütme Komitesi'nde bile bizi zehirli bir tebessümle karşılamışlardı... *Pravda*'nın bu sayısı fabrikalara ulaştığında, hasımlarımız arasında alaycı bir sevinç, partimiz üyeleri ile sempatizanlar arasında derin bir şaşkınlık yarattı... Semtlerdeki öfke muazzamdı; proleterler *Pravda*'nın Sibirya'dan dönen üç eski önderin eline geçtiğini öğrendiklerinde, partiden ihraç edilmelerini talep ettiler."

Bir süre sonra *Pravda* Vıborglu militanların sert bir protestosunu yayınlamak zorunda kaldı: "Eğer gazete işçi semtlerinin güvenini yitirmek istemiyorsa, burjuvazinin baykuşlarına ne denli yaralayıcı gelse de, devrimci bilincin ışığını taşımalıdır ve taşıyacaktır." Tabanın protestoları yayın kurulunu ifadelerinde daha titiz olmaya zorlamıştı, ama bu siyaseti değiştirmeye yetmedi. Lenin'in yurtdışından gönderdiği ilk makale bile yayın kurulunun bilincini sarsmadı. Tüm hat boyunca sağa doğru bir yönelme vardı. Sol kanattan Dingelstedt şöyle anlatır: "Ajitasyonumuzda ikili iktidar ilkesine dayanmak... ve şu son on beş günlük yoğun siyaset içinde çok farklı bir görev bilinci eğitimi almış olan işçi ve asker kitlesine bu yol değişikliğinin kaçınılmazlığını göstermek zorundaydık."

Tüm ülkede parti politikası doğal olarak *Pravda*'yı izliyordu. Çoğu sovyette, aslî konular üzerindeki kararlar şimdi *oybirliğiyle* alınıyordu; Bolşevikler sovyet çoğunluğu karşısında boyun eğmekten başka bir şey yapmıyorlardı. Moskova Bölgesi Sovyetler Konferansı'nda Bolşevikler sosyal-yurtseverlerin savaş üzerine kararına destek vermişlerdi. Son olarak, Mart sonu ile Nisan başı arasında Petrograd'da toplanan seksen iki sovyetin temsilcilerinin katıldığı Bütün Rusya Sovyetler Konferansı'nda Bolşevikler Dan'ın savunmuş olduğu iktidar üzerine resmî karar tasarısına oy vermişlerdi. Menşeviklerle bu son derece yoğun siyasal yakınlaşma birleşme yönünde büyük bir eğilimin doğmasına yol açmıştı. Taşrada Bolşevikler ile Menşevikler ortak örgütler içinde birle-

şiyorlardı. Kamenev-Stalin fraksiyonu giderek sözde devrimci demokrasinin sol kanadına dönüşüyor ve kulislerde demokratlar üzerinde kurduğu baskıya benzer şekilde, yardımına koştuğu burjuvazi üzerinde de parlamento kulislerinde yapılan baskı mekanizmasına dahil oluyordu.

Yurtdışındaki Merkez Komite ile merkezî yayın organı *Sosyal-Demokrat*'ın yayın kurulu üyeleri partinin manevî merkezini oluşturuyorlardı. Lenin, yardımcısı Zinovyev'le birlikte, tüm yönetici çalışmayı yürütüyordu. Son derece ağır sorumluluk taşıyan sekreterlik yükümlülüklerini Lenin'in karısı Krupskaya üstlenmişti. Pratik işlerde bu küçük merkez az sayıdaki göçmen Bolşevikin yardımlarına dayanıyordu. Rusya'dan uzaklıkları savaş sırasında Antant devletleri polisinin diktiği yeni engellerle daha da katlanılmaz bir hâl alıyordu. Uzunca bir süredir şiddetle bekledikleri devrimin patlak vermesi öngörülmeyen bir durumdu. İngiltere tam bir listesini elinde bulundurduğu enternasyonalist göçmenlerin Rusya'yagitmek için geçişlerine kategorik bir şekilde engel oldu. Zürih'te kapana kısılmış olan Lenin bir çıkış yolu bulmak için kuduruyordu. Birbiri ardı sıra yaptığı yüz kadar plan içinde sağır dilsiz bir İskandinavyalının pasaportuyla seyahat etmek de vardı.

Ama o sırada Lenin İsviçre'den sesini duyurmak için hiçbir fırsatı da kaçırmıyordu. Daha 6 Martta Stockholm'den Petrograd'a şu telgrafı çekmişti: "Taktiğimiz: Yeni hükûmete tam bir güvensizlik ve hiçbir destek verilmemesi; özellikle Kerenskiy'ye şüphe; proletaryanın silahlanması tek garantimiz; Petrograd'da acilen Duma seçimleri; diğer partilerle hiçbir yakınlaşma olmaması." Bu ilk direktifte sadece Sovyet yerine Duma seçimleri talebi epizodik bir karakter taşıyordu ve kısa bir süre sonra terk edildi; telgrafik terimlerle ifade edilen diğer noktalar politikanın genel doğrultusunu daha o zamandan tam bir bütünlükle çiziyordu. Diğer yandan, Lenin *Pravda*'ya devrimci durumun tam bir analizini içeren, yurtdışındaki bölük pörçük istihbarata dayalı olarak yazdığı *Uzaktan Mektuplar*'ını göndermeye başladı. Yurtdışındaki gazetelerin verdiği haberler onun geçici hükûmetin yalnız Kerenskiy'in değil, Çheidze'nin de doğrudan yardımıyla emperyalist savaşı bir ulusal savunma savaşı gibi sunarak işçileri başarılı bir şekilde kandırdığı sonucuna varmasını sağladı. 17 Martta Stockholm'deki dostlarının yardımıyla öfke dolu bir mektup gönderdi. "Böyle bir dalaveryi kabul ederse partimiz ebediyen onurunu kaybetmiş, siyasal olarak intihar etmiş olur... Sosyal-yurtseverliğe teslim olmaktansa partimizdeki herhangi biriyle derhal bir yol ayrımını tercih ederim..." Görünürde belirli kişilere yönelmeyen bu tehdit yine de bazı kişilere seslenmek üzere tasarlanmıştı. Lenin uyarır: "Kamenev kendisinin üzerine dünya çapında bir önem taşıyan tarihsel bir sorumluluk düştüğünü anlamalıdır." Kamenev seçilmişti çünkü siyasal ilke meseleleri söz konusuydu. Lenin'in kafasında pratik bir mücadele görevi olsaydı daha çok Stalin'i akla getirirdi. Ama Lenin'in dumanlar içindeki Avrupa'dan Petrograd'a

iradesinin tansiyonunu iletmeye çalıştığı sırada Kamenev Stalin'in yardımıyla sosyal-yurtseverliğe ani bir dönüş yapıyordu.

Yapılan çeşitli planlar —makyaj, peruk, sahte veya ödünç pasaportlar— gerçekleştirilemez diye birbiri peşi sıra terkediliyordu. Aynı zamanda Almanya üzerinden geçme fikri gittikçe somutlaştı. Bu plan yalnızca yurtseverleri değil, çoğu göçmeni de ürkütüyordu. Martov ve diğer Menşevikler Lenin'in cüretkâr girişimine katılmayı göze alamadılar ve beyhude yere Antant'ın kapılarını yumruklamaya devam ettiler. Almanya üzerinden geçiş konusu ajitasyon sahasında "zırhlı vagon"un yarattığı sıkıntılar sebebiyle birçok Bolşevik tarafından da ileride eleştiriye tutuldu. Lenin en baştan beri ileride çıkabilecek bu güçlüklerin farkındaydı. Zürih'ten ayrılmadan kısa bir süre önce Krupskaya şöyle yazıyordu: "Kuşkusuz Rusya'da yurtseverler çığlıklar atacaklar, ama buna hazırlıklı olmak zorundayız." Sorun şöyle konuluyordu: ya İsviçre'de kalınacak, ya da Almanya üzerinden geçilecek. Başka hiçbir yol açık değildi. Bir dakika daha tereddüt edebilir miydi? Tam bir ay sonra, Martov, Akselrod ve diğerleri de Lenin'in izlediği yolu izlemek zorunda kaldılar.

Savaş zamanında düşman bir ülke üzerinden yapılacak olan bu garip yolculuğun tertiplenmesinden Lenin'in siyaset adamı olarak temel özelliklerini çıkartmak mümkün: Hedefin cesurane belirlenmesi ve onun titizce uygulanması. Bu büyük devrimcinin içinde, görevinin ne olduğunu bilen ve tüm noterlik işlemlerinin dumura uğratılmasını sağlayacağı anda kendi işlemini yapmaya girişen bilgili bir noter yaşıyordu. Son derece ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış olan Almanya üzerinden geçişin koşulları bir göçmen gazetesinin yayın kuruluyla Hohenzollern imparatorluğu arasında özgün bir uluslararası anlaşmaya temel hazırlamıştı. Lenin transit geçiş için tam bir toprakdışılık (*extra-terrirorialité*) hukuku talep etmişti: yolcular, pasaportları, bagajları denetlenmeyecek, yolda vagona hiçbir yabancı girmeyecek ("zırhlı" vagon efsanesi buradan ileri gelir). Göçmen grup da Rusya'dan mütekabil sayıda Alman ve Avustro-Macar sivil tutuklunun salıverilmesi konusunda çalışma yapmayı taahhüt ediyordu.

Bir kaç başka yabancı devrimcinin katılımıyla bir beyanat hazırlandı. "Devrime hizmet etmek üzere şimdi Rusya'ya dönen Rus enternasyonalistler başta Almanya ve Avusturya proleterleri olmak üzere, diğer ülkelerin proleterlerini hükûmetlere karşı ayağa kaldırmakta bize yardım edecekler." Fransa adına Loriot ve Guilbeaux, Almanya adına Paul Levy, İsviçre adına Patten ve İsveçli sol kanat milletvekilleri tarafından imzalanan tutanak böyle diyordu. Bu koşullarda ve bu kayıtlarla Mart ayı sonunda İsviçre'den cephane yüklü vagonların ortasında otuz Rus göçmeni —ki kendileri de güçlü bir patlayıcı gibiydiler— yola çıktı.

İsviçreli işçilere *Veda Mektubu*'nda Lenin 1915 son baharında Bolşeviklerin merkezî yayın organı tarafından yapılan beyanatı hatırlatıyordu: Eğer devrim Rusya'da emperyalist savaşı devam ettirmek isteyen cumhuriyetçi bir hükûmeti iktidara getirirse, Bolşevikler cumhuriyetçi vatanın savunulmasına karşı

koyarlar. Bugün bu durum söz konusudur. "Sloganımız şudur: Guçkov-Milyukov hükûmetine destek yok." Böyle söylerek Lenin ayağını devrim toprağına basmış oluyordu.

Geçici hükûmetin üyeleri yine de telaşlanmak için ortada hiçbir gerekçe görmüyorlardı. Nabokov şöyle anlatır: "Geçici hükûmetin toplantılarından birinde, Mart ayında, bir ara gitgide azıtan Bolşevik propagandanın tartışılması sırasında, Kerenskiy her zamanki histerik kahkahalarından birini atarak şöyle demişti: 'Hadi bakalım, bekleyelim biraz, Lenin'in bizzat kendisi gelecek ve her şey ciddiyete bürünecek...' " Kerenskiy haklıydı: işlerin ciddiyete binmesini beklemek lâzımdı. Yine de Nabokov'a göre, bakanlar endişeye kapılmak için ortada hiçbir neden görmüyorlardı: "Lenin'in Almanya'ya başvurmuş olması bile otoritesini yaralayacaktı, bu bakımdan endişelenecek bir şey yoktu." Onlardan beklenebileceği üzere, bakanlar kendilerine çok güveniyorlardı.

Dostları ve tilmizleri Lenin'i karşılamaya Finlandiya'ya gittiler. Genç deniz subayı Bolşevik Raskolnikov şöyle anlatır: "Daha kompartmana yeni girmiş ve koltuğa oturmuştuk ki, Vladimir İlyiç Kamenev'le yüzyüze geldi: Neler yazıyorsunuz öyle *Pravda*'da? Bir kaç sayınızı gördük ve size bol bol küfrettik..." Onca yıllık ayrılıktan sonraki karşılaşma böyle geçmişti. Ama yine de dostaneydi.

Askerî örgütün yardımıyla birlikte Petrograd Komitesi Lenin'i şaşaalı bir şekilde karşılamak için binlerce işçi ve askeri seferber etmişti. Dost bir zırhlı otomobil bölüğü bu vesileyle tüm arabalarını göndermişti. Komite gara bu savaş araçlarıyla gitmeye karar verdi: Devrim bu dar kafalı canavarlara öylesine bir öfke doğurmuştu ki, şehrin sokaklarında bunların sizin yanınızda olması büyük bir üstünlüktü.

Finlandiya garının "Emperyal" tabir edilen salonundaki resmî karşılamanın tasviri Suhanov'un bilmem kaç ciltlik hatıralarında çok canlı bir sayfa oluşturur. "Başında melon bir şapka, yüzü donuk, elinde muhteşem bir buket çiçek, Lenin Emperyal Salona girdi, ya da daha doğrusu koşarak girdi. Salonun ortasında Çheidze'nin önünde sanki beklenmedik bir engele rastlamış gibi durdu. Ve burada Çheidze o hüzünlü hâlini hiç bozmadan, ruhunu ve lâfzını açık etmekle yetinmeyip bir de ahlâk dersi verir edayla şu "hoşgeldin konuşması"nı yaptı: 'Yoldaş Lenin, Petrograd Sovyeti ve tüm Devrim adına Rusya'ya gelişinizi selâmlarız... Ama biz devrimci demokrasinin temel görevinin şu an için devrimimizi hem içerden hem de dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıya karşı savunmak olduğunu düşünüyoruz... Sizin de bu amaçları izleyeceğinizi umarız.' Ve Çheidze sustu. Bu beklenmedik çıkış karşısında apışıp kaldım... Ama Lenin muhakkak ki bu tür durumlar karşısında nasıl davranacağını çok iyi biliyordu. Tutumu çevresinde olup biten hiçbir şeyi umursamayan birinin tutumuydu. O yana, bu yana bakıyor, yüzleri inceliyor, buketini (cüssesiyle hiç de uyumlu değildi) düzelterek "Emperyal" Salonun tavanını süzüyor ve sonra da Yürütme Komitesi heyetinin bulunduğu tarafa dönerek şöyle "cevap"

veriyordu: 'Değerli yoldaşlar, askerler, denizciler ve işçiler; sizin şahsınızda Rus Devrimini selâmlamaktan, sizi dünya proleter ordusunun öncüsü olarak selâmlamaktan mutluyum... Yoldaşımız Karl Liebknecht'in çağrısı üzerine, halkların silahlarını sömürücü kapitalistlere çevirecekleri saat hiç de uzak değil... Tarafınızdan yapılan Rus Devrimi yeni bir çağ başlatmıştır. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!..."

Suhanov haklıydı, buket Lenin'in cüssesiyle hiç de uyuşmuyordu, onu rahatsız ediyor ve hadiselerin vahametine uymayan bir şeymiş gibi canını sıkıyordu. Hem Lenin buket içindeki çiçeklerden de hoşlanmıyordu. Dahası garın müsamere salonundaki bu resmî ve ikiyüzlüce ahlâkçı karşılamadan çok rahatsız olmuş olmalı. Çheidze hoşgeldin konuşmasında göründüğünden daha iyi biriydi. Lenin'den biraz korkardı. Sanırız onu, "sekter"i en baştan zapturapt altına almak gerektiğine inandırmışlardı. Önderliğin acınacak durumunu yansıtan Çheidze'nin konuşmasını tamamlamak için denizcilerin adına konuşan genç bir donanma subayının aklına Lenin'in geçici hükûmete alınmasını önermek geldi! İşte içi geçmiş, geveze ve saftaron Şubat Devrimi kendisine tam bir fikir ve irade kazandırma niyetiyle gelmiş bir adamı böyle karşıladı. Daha gelirken taşıdığı endişeyi oldukça artıran bu ilk izlenimler Lenin'de zar zor zaptettiği bir protesto duygusu uyandırdı. Buradan hemen sıvışmak en iyisi! Çheidze'nin denizci ve askerlere çağrısına ulusal savunmadan uluslararası devrime, geçici hükûmetten Liebknecht'e uzanarak cevap veren Lenin garda daha sonra izleyeceği politikasının yalnızca kısa bir provasını yaptı.

Bununla birlikte o bön devrim, lideri hemen ve sıkı sıkıya bağrına bastı. Askerler Lenin'in zırhlı arabalardan birine binmesini istediler. Boyun eğmekten başka çaresi yoktu. Gece korteje etkileyici bir görünüm veriyordu. Diğer zırhlı arabaların farları sönüktü ve Lenin'in bindiği arabanın parlak ışıkları gece karanlığını yarıyordu. Yansıyan ışık sokakların karanlığından en büyük ayaklanmalardan birini gerçekleştiren, ama iktidarı parmaklarının arasından kaçıran o heyecanlı işçi, asker, denizci gruplarını aydınlığa çıkartıyordu. Askerî farfara yol boyu sık sık kesilip Lenin'e garda yaptığı konuşmayı yepyeni dinleyici kitleleri önünde ufak tefek değişikliklerle tekrarlama imkânı veriyordu. Suhanov "bu başarının parlak ve aynı zamanda oldukça sembolik" olduğunu söyler.

Bolşevik karargâhı hâline getirilen bir saray balerinasının kadifelerle kaplı yuvası Kşesinskaya Sarayı'nda —bu bileşim her zaman tetikte olan Lenin'i çok eğlendirmiş olmalı— kutlamalar tekrar başladı. Bu kadarı da fazlaydı. Lenin saçak altında sağanağın geçmesini bekleyen bir yaya sabırsızlığıyla övgülere katlanmaya çalışıyordu. Gelişine candan sevinildiğini hissediyor, ama bu cafcaflı sevinçten de huzursuzluk duyuyordu. Resmî kutlamaların tınısı bile ona taklitçi, yapmacık, tek kelimeyle küçük burjuva demokrasisinden ödünç alınma, tumturaklı, duygusal ve aldatıcı geliyordu. Devrimin daha görev ve sorumluluklarını saptamadan usandırıcı etiketini çıkarttığını düşünüyordu. Saatine

bakarak ve zaman zaman da hiç çekinmeden esneyerek kızgın bir ihtiyar gibi gülümsüyordu. Son bıktırıcı sözler henüz yeni bitmişti ki, bir türlü rahat ettirilemeyen konuk dinleyiciye kırbaç darbeleri gibi çınlayan tutkulu bir fikir çağlayanı gibi boşaldı.

O dönemde stenografi sanatı henüz Bolşevizm tarafından keşfedilmemişti. Kimse not tutmuyordu, herkes olup bitene koyverip gitmişti. Söylevlerden geriye dinleyicilerin anılarında genel bir izlenimden başka bir şey kalmadı, ama bu izlenimler bile zamanla değişti: coşku artarken, endişeler azaldı. Bununla beraber, Lenin'in en yakınındakilerin bile temel izlenimleri özellikle endişeyi yansıtıyordu. Bir ay zarfında sayısız tekrar sayesinde sarsılmaz bir sağlamlık kazanan tüm alışıldık formüller birbiri peşi sıra dinleyici kitlesinin önüne geliyordu. Lenin'in garda sıkıntılı Çheidze'nin yanı başında verdiği kısa cevap Petrogradlı Bolşevik kadrolara seslenişinde iki saate çıkarılarak ifade edilmişti.

Kamenev'in aracılığıyla konuk sıfatıyla partisiz Suhanov da bu toplantıya katılmıştı —oysa Lenin bu tür günah çıkarmalardan hoşlanmıyordu. Lenin'in Petrogradlı Bolşeviklerle ilk buluşmasına dair yarı yarıya düşman, yarı yarıya lehteki yabancı bir gözlemcinin yaptığı bir tasvire de bu sayede kavuşmuş olduk.

"Yalnızca benim gibi orada şans eseri bulunan bir sapkını değil, bütün ortodoks görüşte olanları da sarsan ve şaşırtan bu gümbür gümbür konuşmayı asla unutmayacağım. Hiç kimsenin böyle bir şey beklemediğini itiraf ederim. Tüm unsurlar yuvalarından çıkmış ve sınır, kuşku, insanî güçlük, insanî hesap tanımayan evrensel yıkım fikri Kşesinkaya salonunda büyülenmiş tilmizlerin başlarının üstünde uçuşuyor gibiydi."

İnsanî güçlük ve hesaplar, Suhanov'a göre büyük ölçüde, Maksim Gorkiy'in evinde çay içen küçük *Novaya Jizn* yayın kurulunun tereddütleriydi. Lenin'in hesapları ise çok daha derindi. Bunlar salonda dört dönüp duran unsurlar değil, unsurların sindiremediği, üzerlerinde hâkimiyet kurmak için onları kavramaya çalışan bir insan düşüncesiydi. Ama önemli değil: İzlenim oldukça kanlı canlı bir şekilde verilmiştir vesselâm.

Suhanov'un anlatısına göre, Lenin şöyle demişti: "Yoldaşlarım ve ben buraya geldiğimizde, bizi gardan alıp doğrudan doğruya Petropavlovsk kalesine götüreceklerini düşünüyordum. Ama görüyorum ki, buradan oldukça uzakta bulunuyoruz. Ama bunun olmayacağı, bundan kaçamayacağımız umudunu da kaybetmiyoruz." Diğerleri için devrimin gelişmesi demokrasinin pekişmesine denk düşerken, Lenin için hemen o andaki perspektif Petropavlovsk kalesine girmekti. Bunun kötü bir şaka olduğu düşünülebilirdi. Ama ne Lenin şaka yapıyordu, ne de devrimin şakası vardı.

Suhanov şöyle yakınır: "Yasama yoluyla toprak reformunu, tüm Sovyet politikasını olduğu gibi, bir tarafa attı. Devlet iktidarı hangisi olursa olsun, hiç vakit geçirmeden, köylülerin örgütlü bir şekilde toprak işgallerine girişmesi gerektiğini ilân etti."

"Bizim parlamenter bir cumhuriyete, bir burjuva demokrasisine ihtiyacımız yok; işçi, asker ve tarım işçisi vekilleri sovyetlerinin dışında hiçbir hükûmete ihtiyacımız yok!"

Aynı sırada Lenin onu düşman safa iterek Sovyet çoğunluğundan da net bir şekilde uzaklaşıyordu. "O dönemde dinleyici kitlesinin başını döndürmek için bundan fazlası gerekmiyordu!"

Lenin'in fikirlerini iğrenerek özetleyen Suhanov "yalnızca Zimmerwald'ın sol kanadı proletaryanın ve dünya devriminin çıkarlarına öncülük ediyor" diye şaşkınlığını belirtiyordu. "Diğerleri, güzel lâflar eden, ama gerçekte... sosyalizm ve işçi kitlelerinin davasına ihanet eden hep aynı oportünistlerdi".

Raskolnikov Suhanov'u şöyle tamamlar: "Kararlı bir şekilde partinin önder gruplarının ve bazı yoldaşlarının onun gelişinden önce uyguladıkları taktiğe hücum etti. Partinin en sorumlu mevkideki militanları oradaydı. Ama onlar için bile İlyiç'in konuşması tam bir vahiy gibiydi. Eski taktikle yenisi arasında tam bir Rubicone çizdi." Oysa göreceğimiz gibi Rubicone bir hamlede çizilmedi.

Rapor üzerinde hiçbir tartışma olmadı: herkes şaşkındı ve herkesin düşüncelerini toparlamaya ihtiyacı vardı. Suhanov şöyle noktalar: "Sokağa çıktım; o gece sanki kafama tokmakla vurulmuş gibi hissediyordum. Bir şey açıktı: Hayır, benim gibi bir vahşi Lenin'le birlikte yürüyemezdi". Eh, bunu iyi biliyoruz!

Ertesi gün Lenin partiye *4 Nisan Tezleri* diye bilinen devrimin en önemli belgelerinden biri olan fikirlerini yazılı olarak sundu. Tezler yalın, herkesin anlayabileceği bir dille basit fikirler ifade ediyordu. Şubat ayaklanmasından doğmuş olan cumhuriyet bizim cumhuriyetimiz değil ve de sürdürdüğü savaş bizim savaşımız değildir. Bolşeviklerin görevi emperyalist hükûmeti devirmektir. Ama hükûmet Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerin desteğiyle ayakta durmaktadır; onlar da halk kitlelerinin güvenine mazharlar. Biz azınlıktayız. Bu koşullarda, bizim açımızdan bir güç denemesi söz konusu olamaz. Kitlelere uzlaşmacılara ve ulusal savunma yanlılarına güvenilmeyeceğini öğretmeliyiz. "Bıkıp usanmadan açıklamalıyız." Genel koşullar tarafından dayatılan böyle bir politikanın başarısı garantidir ve bizi proletarya dikatatörlüğüne, dolayısıyla burjuva rejiminin ötesine götürecektir. Biz sermayeyle tümden bozuşmak, onun gizli anlaşmalarını açığa çıkartmak ve tüm ülkelerin işçilerini burjuvaziyi yıkmaya ve savaşı ortadan kaldırmaya çağırmak istiyoruz. Uluslararası devrimi başlatıyoruz. Yalnızca bu devrimin başarısı bizim başarımızı sağlamlaştıracaktır ve sosyalist rejime geçişi sağlayacaktır.

Lenin'in tezleri sadece ve sadece kendi adıyla yayınlandı. Partinin merkez organları tezleri yalnızca şaşkınlığın ılımlılaştırdığı bir düşmanlıkla karşılamışlardı. Kimse —ne örgüt, ne grup ne de herhangi bir militan— altına imzasını atmıyordu. Düşüncesi, beraber döndükleri yurtdışında geçen on yıl boyunca Lenin'in doğrudan ve günlük gözetimi altında oluşan Zinovyev bile sessizce ondan uzaklaşmıştı. Bu uzaklaşma en yakın tilmizini çok yakından tanıyan

öğretmen için hiç şaşırtıcı değildi. Kamenev meseleleri popülarize eden bir propagandacı olsa da, Zinovyev bir ajitatör hattâ Lenin'in ifadesiyle sadece bir ajitatördü. Bir lider olabilmek için sorumluluk duygusundan fazlasıyla yoksundu. Ama onda eksik olan yegâne şey bu değildi. İç disiplinden yoksun olan düşüncesi kuramsal çalışma yapmaktan tamamen acizdi ve ajitatörün eciş bücüş sezgileri içinde un ufak oluyordu. İstisnaî derecede etkili şeytan tüyü sayesinde ihtiyaç duyduğu, yani kitleleri en çok etkileyen formülleri her zaman havada kapıyordu. Hem gazetecilik hem de hatiplik bakımından hep bir ajitatör olarak kalmıştı, tek farkla ki makalelerinde daha çok zayıf noktalarıyla ortaya çıkarken, konuşmalarında güçlü yanı öne çıkıyordu. Ajitasyon sahasında bütün Bolşeviklerden daha yaman ve uç noktada olsa da, Zinovyev devrimci inisiyatif bakımından Kamenev'den de daha az yetenekliydi. Tüm demagoglar gibi kararsızdı. Fraksiyon kavgaları arenasından çıkıp kitlesel mücadele arenasına geçince iradesi dışında öğretmeninden kopmuştu.

Son yıllarda, partideki Nisan krizinin geçici, neredeyse arızî bir yol şaşırması olduğunu kanıtlama yönünde sayısız çabalar görüldü. Tüm bunlar olgularla ilk temasta dağılıp gidiyor.[1]

Partinin Mart ayındaki faaliyeti hakkında bildiklerimiz Lenin ile Petersburg yönetimi arasında derin bir çelişkinin bulunduğunu gösteriyor. Lenin geldiği sırada, çelişki en yüksek noktasına ulaşmıştı. Kamenev ile Stalin'in Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerin sundukları karar tasarısı lehine oy verdikleri seksen iki sovyet temsilcisinin Petrograd'da topladıkları Bütün Rusya Konferansı'yla aynı zamanda Rusya'nın her yerinden gelen Bolşeviklerin katıldığı bir parti konferansı da yapıldı. Partinin ya da daha doğrusu üst kesiminin savaştan çıkardığı eğilimleri ve görüşleri belirlemek için Lenin'in ancak sonuna yetiştiği konferans tümüyle istisnaî bir önem arz ediyordu. Bugüne dek hâlâ yayınlanmamış olan tutanakların okunması insanı birçok kez hayrete düşürüyor: sahiden bu delegelerle temsil edilen parti mi yedi ay sonra demir bir elle iktidara el koymuştu?

Ayaklanmadan bu yana bir ay —savaş için olduğu gibi, devrim için de uzun bir süredir bu— geçmişti. Bununla beraber, parti içinde devrimin aslî sorunları üzerindeki görüşler henüz tam aydınlığa kavuşmamıştı. Voytinskiy, Eliava gibi aşırı yurtseverler ve diğerleri konferansa kendilerini enternasyonalist görenlerle birlikte katılıyorlardı. Kendini yurtsever olarak görenlerin oranı Menşeviklere göre çok küçük olsa da yine de önemli boyuttaydı. Bütününde konferans kendi yurtseverleriyle ayrılık ya da Menşevik yurtseverlerle birleş-

---

1) Profesör Pokrovskiy'in idaresinde yayınlanan *Ekim Devriminin Tarihi Üzerine Denemeler* adlı hacimli bir kollektif eserde (cilt 2, Moskova, 1927) Nisan „yol şaşırması" Bayevskiy diye birinin özürcü bir incelemesine konu edildi. Bu inceleme olgu ve belgeleri gelişigüzel ele alma biçimiyle çocukluk değilse bile, „kinizm" yapmaktadır.

me sorununu çözmedi. Bolşevik konferansının oturum aralarından birinde Sovyetler Konferansı delegeleri olan Bolşevik ve Menşeviklerin savaş sorunu üzerine ortak bir toplantıları yapıldı. En ateşli yurtsever Menşevik Lieber bu toplantıda şöyle demişti: "Eskiden yapılan Menşevik ve Bolşevik ayrımını kaldırmalı ve yalnızca savaş karşısındaki ortak tutumumuzdan söz etmeliyiz." Bolşevik Voytinskiy Lieber'in tüm sözlerinin altına imzasını koymaya hazır olduğunu ilân etmekte gecikmedi. Hep beraber, Bolşevikler ve Menşevikler, yurtseverler ve enternasyonalistler savaş konusundaki tutumlarını ifade edecek ortak bir formül peşindeydiler.

Bolşevik konferansındaki görüşler kuşkusuz Stalin'in geçici hükûmet karşısındaki tutuma dair raporunda en tam ifadelerini buldular. Tıpkı tutanaklar gibi şu ana dek hiçbir yerde yayınlanmamış olan raporun temel fikrini burada anmak elzemdir. "İktidar hiçbiri iktidara tam sahip olmayan iki organ arasında paylaşılmıştır. Aralarında sürtüşmeler ve mücadele vardır ve bu da normaldir. Roller paylaşılmıştır. Sovyet devrimci dönüşümlerin insiyatifini ele almıştır; Sovyet ayaklanmış halkın devrimci önderi, geçici hükûmeti kontrol eden organdır. Ama geçici hükûmet de devrimci halkın kazanımlarının pekiştiricisi rolünü üstlenmiştir. Sovyet güçleri sefer ber ediyor, bir denetim icra ediyor. Geçici hükûmetse, direnerek, köstekleyerek, halkın fiilen elde ettiği kazanımların pekiştiricisi rolünü oynuyor. Bu durumun olumsuz yanları var, ama olumlu yanları da: Şu an için bilâhare bizden ayrılacak olan burjuva katmanların kopuş sürecini hızlandırarak olayların gidişatını zorlamakta bir çıkarımız yok."

Burjuvazi ile proletarya arasındaki ilişkiler sınıflarüstü bir konuma yerleşen raportör tarafından basit bir işbölümü gibi tasvir edilmişti. İşçiler ve askerler devrimi yapıyorlar, Guçkov ve Milyukov onu "pekiştiriyorlar". Burada 1789 olaylarından yanlış kopya çeken Menşeviklerin geleneksel anlayışını görüyoruz. Bu tarihsel süreci teftiş etme tutumu, bu farklı sınıflara görev dağıtma ve bir hami edasıyla bunların ifasını eleştirme biçimi Menşevizmin önderlerinin özellikleridir. Burjuvazi ile proletarya arasındaki ayrılığı körüklemenin dezavantaj yaratacağı fikri her zaman Menşeviklerin politikasının en üst kriteri olmuştu. Gerçekte bunun anlamı şuydu: liberal müttefikleri ürkütmemek için kitle hareketini körletmek ve zayıflatmak. Son olarak Stalin'in geçici hükûmet konusunda vardığı sonuç uzlaşmacıların ikircikli formülüyle tümüyle uyuşuyordu: "Geçici hükûmet devrimin ilerlemelerini pekiştirdiği ölçüde desteklenmelidir; hükûmet karşı-devrimci davrandığı ölçüde onu desteklememiz düşünülemez."

Stalin'in raporu 29 Martta okundu. Ertesi gün, sovyet konferansının resmî raportörü, partisiz sosyal-demokrat Steklov da geçici hükûmete aynı koşullu yardımı öngörerek coşku seli içinde devrimin "pekiştiricileri"nin faaliyetlerinin —sosyal reformlara direnme, monarşist entrikalar, karşı-devrimci güçlere kol kanat germe, ilhakçı tavırlar— öyle bir tablosunu çizdi ki Bolşevik konfe-

ransı şaşkına dönüp destek forrmülünü reddetti. Sağ kanat Bolşevik Nogin şöyle dedi: "Steklov'un raporu yeni bir fikir getirdi: şimdi *artık destekten değil de, muhalefetten* söz etmek gerektiği açıktır." Skrıpnik de Steklov'un raporundan sonra şu sonuca varmıştı: "değişen çok şey vardı: hükûmete destekten bahsetmek imkânsız. Geçici hükûmet halka ve devrime karşı komplo içinde". Daha evvelki gün hükûmetle sovyet arasında toz pembe bir "işbölümü" tablosu çizen Stalin desteğe ilişkin maddeyi çıkartmak zorunda kaldı.

Geçici hükûmetin "... müddetçe" mi destekleneceği yoksa geçici hükûmetin sadece devrimci fiillerinin mi destekleneceği sorununa dair kısa ve sığ tartışmalar yapılıyordu. Saratov'lu bir delege Vasilyev haklı olarak şöyle diyordu: "Geçici hükûmete karşı tutum herkeste aynı." Krestinskiy vaziyeti çok daha canlı bir şekilde formüle ediyordu: "Stalin ile Voytinskiy arasında pratikte izlenecek yol hususunda anlaşmazlık yok." Her ne kadar Voytinskiy konferanstan hemen sonra Menşeviklere katılmış olsa da, Krestinskiy tümüyle yanılmış sayılmazdı: destek sözünü metinden açıkça çıkartmış olmakla Stalin desteğin kendisini ortadan kaldırmıyordu. İlke sorununu ortaya atmaya çalışan bir tek, uzun yıllar partiden ayrı düşmüş ve şimdi geniş hayat tecrübesiyle saflara geri dönen eski Bolşevik Krasikov vardı. Krasikov öküzü boynuzlarından tutmaktan çekinmiyordu. Alaycı bir şekilde "sizin proletarya diktatörlüğünü kurmak niyetiniz yok mu?" diye soruyordu. Ama konferans alayı da meseleyi de dikkate değer bulmayarak bir kenara attı. Konferans kararı devrimci demokrasiden geçici hükûmeti "eski rejimi tam anlamıyla tasfiye etmek için enerjik bir mücadeleye" davet etmesini talep ediyor, yani proleter partisine burjuvazi için bir eşlikçi kadın rolü yüklüyordu.

Ertesi gün Tsereteli'nin Bolşeviklerle Menşeviklerin birleşmesi üzerine önerisi tartışıldı. Stalin bu daveti çok olumlu karşıladı: "Bunu yapmalıyız. Önerilerimizi birleşme temelinde tanımlamalıyız. Zimmerwald-Kienthal temelinde birleşme mümkün". Kamenev ve Stalin tarafından gazeteye çok radikal bir yönelim verdiği için *Pravda* yayın kurulundan uzaklaştırılan Molotov formüle itiraz etti: Tsereteli her türden unsuru birleştirmek istiyor, kendine bile Zimmerwaldcı diyor; bu temel üzerinde birleşmek bir hatâdır. Ama Stalin fikrinde ısrar ediyordu: "Anlaşmazlıkları öne çıkarmak ve hattâ önlemek mümkün değil. Anlaşmazlık olmadan, parti hayatı da olmaz. Parti içinde küçük anlaşmazlıkları safdışı ederiz biz."

Savaş yılları boyunca Lenin'in sosyal-yurtseverliğe ve onun barışçı kamuflajına karşı yürüttüğü onca mücadele güme gitmişti. 1916 Eylülünde Lenin, Şlaypnikov aracılığıyla, Petrograd'a özel bir ısrarla şöyle yazıyordu: "Rusya'daki işçi partisi için uzlaşma ve birleşme zihniyetinden daha zararlı bir şey daha yoktur. Bu yalnızca ahmaklık değil, partinin kaybıdır da... Rusya'daki bu Çheidze ve Ortakları tarikatıyla birlik fikrinin bir tuzak ve ayrılığın zorunlu olduğunu anlayanlara güvenebiliriz ancak." Bu uyarı anlaşılmamıştı. Sovyet'in

yönetici blokunun önderi Tsereteli'yle olan görüş farklılıkları Stalin tarafından ortak bir parti içinde "safdışı" edilebilecek küçük anlaşmazlıklar gibi sunuluyordu. Bu kriter Stalin'in o zamanki görüşlerinin en iyi özetini verir.

4 Nisandaki parti kongresinde Lenin de vardı. "Tezleri" özetleyen konuşması konferansın çalışmaları üzerinden, dersine çalışmamış bir okul çocuğunun tahtaya yazdıklarını silen bir öğretmenin silgisi gibi geçti.

"Niçin iktidar alınmadı?" diye sordu Lenin. Sovyetler konferansında kısa bir süre önce Steklov karman çorban terimlerle iktidardan kaçınmanın saiklerini açıklamıştı: burjuva devrimi birinci aşamadır, savaş vardır, vs. Lenin "bunlar budalaca gerekçeler" diyordu. "Olay proletaryanın yeterince bilinçli olmaması ve yeterince örgütlü olmamasında. Bunu kabul etmek lâzım. Maddî güç proletaryanın elinde, ama burjuvazi bilinçli ve hazırlıklı. Bu bir garabet, ama bunu açık seçik kabul etmeli ve halka iktidar alınmadı, çünkü örgütlülük ve bilinçlilik eksikti demeliyiz."

Böylece Lenin tüm sorunu siyasal teslimiyetçilerin arkasında saf tuttukları yalancı nesnellik düzleminden öznellik düzlemine taşıyordu. Proletarya Şubatta iktidarı almadı, çünkü Bolşevik partisi nesnel görevlerinin bilincinde değildi ve uzlaşmacıların halk kitlelerini siyasal bakımdan burjuvazi lehine mülksüzleştirmesini engelleyemedi.

Önceki gün avukat Krasikov şöyle meydan okuyordu: "Eğer proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmenin vaktinin geldiğini düşünüyorsak, sorunu şöyle koymalıyız. İktidarı alma anlamında fiziksel güce kuşkuya yer bırakmayacak şekilde sahibiz." Oturum başkanı pratik görevlerle ilgilenildiği ve diktatörlük meselesinin bu tartışmada yeri olmadığı gerekçesiyle Krasikov'un sözünü kesti. Oysa Lenin yegâne pratik görevin proletarya diktatörlüğünü hazırlamak meselesi olduğunu düşünüyordu. Tezlerinde şöyle diyordu: "Rusya'daki güncel durumun özgünlüğünün proletaryanın bilinçli düşünce ve örgütlülük eksikliğinden dolayı iktidarı burjuvaziye veren devrimin birinci aşaması ile iktidarı proletarya ve en yoksul köylü katmanlarının eline verecek ikinci aşaması arasında bir geçiş döneminden ibaret olduğunu saptamak gerekir."

Konferans, *Pravda*'nın izinde, devrimin görevlerini Kurucu Meclis tarafından gerçekleştirilecek olan demokratik reformlarla sınırlıyordu. Buna karşılık Lenin şöyle diyordu: "Hayat ve devrim Kurucu Meclis'i geri plana atıyor. Ortada proletarya diktatörlüğü meselesi var, ama onunla ne yapılacağı bilinmiyor."

Delegeler birbirine bakıyordu. Kendi aralarında, uzun süre dışarda kaldığından, İlyiç'in gerçekleri göremediğini konuşuyorlardı. Ama Stalin'in geçici hükûmetle Sovyet arasında akıllı bir işbölümü üzerine raporu da çoktan tarih olmuştu. Stalin'in kendisi bile susuyordu. Daha uzun bir süre de konuşmayacaktı. Tek Kamenev kendini savunmaya devam ediyordu.

Lenin daha Cenevre'den gönderdiği mektuplarda savaş, şovenizm ve burjuvaziyle uzlaşma gibi konularda taviz vermeyi kabul eden her kim olursa onun-

la ilişkisini kesmeye hazır olduğu uyarısında bulunuyordu. Şimdiyse, partinin yönetici tabakasıyla yüz yüzeyken, tüm çizgiye saldırıyordu. Ama ilk başlarda hiçbir Bolşeviki ismen anmadı. Hatâ ve ikirciklik konusunda canlı bir örnek vermek gerektiğinde parmağıyla partisizleri, Steklov veya Çheidze'yi gösteriyordu. Bu Lenin'in alışıldık yönetimiydi: en temkinlilere zamanında savaştan çekilme imkânı vermek için onları gereksiz yere erkenden eski tutumlarına sıkıca sarılmaya zorlamamak ve böylece de gelecekteki azılı hasımları zayıflatmak. Kamenev ve Stalin, Şubattan sonra savaşa devam ederek, işçi ve askerin devrimi savunduklarını düşünüyorlardı. Lenin ise işçi ve askerin, savaşa, eskiden olduğu gibi, sermayeye bağlı köleler olarak katıldıklarını düşünüyordu. Hasımlarının etrafındaki çemberi daraltarak şöyle diyordu: "Bizim Bolşevikler bile hükûmete güven besliyorlar. Bu ancak devrim sarhoşluğuyla açıklanır. Bu sosyalizmin kaybetmesi demektir... Bu durumda onlarla devam edemeyiz. Azınlıkta kalmayı yeğlerim." Bu konuşmacının ağzına geliveren basit bir tehdit değildi. Sonuçları inceden inceye düşünülmüş bir yaklaşımdı.

Kamenev veya Stalin'in adını ağzına almasa da, Lenin gazetenin adını anmak zorundaydı: "*Pravda* hükûmetten ilhakçı tutumundan vazgeçmesini talep ediyor. Bir kapitalist hükûmetten ilhakçı yaklaşımından vazgeçmesini talep etmek budalalıktır, düpedüz alay etmektir..." Bastırılmış öfke burada yüksek sesle kendini ele verir. Ama konuşmacı hemen kendini toparlar: Gereğinden az ve gereğinden çok söylemeyecektir. Geçerken söyledikleri devrimci politikanın kurallarının eşine az rastlanır bir listesi gibidir: "Kitleler fetih istemediklerini söylerlerse, onlara inanırım. Guçkov ve Lvov fetih istemediklerini söylerlerse, yalan söylüyorlar derim. İşçi ülkeyi savunmak istediğini söylerse, bu ses mazlumun içgüdüsünün sesidir." Bu kriter, böyle tanımlandığında, hayat kadar basit görünmektedir. Ama güçlük, gerektiği zamanda bunu böyle tanımlayabilmektir.

Liberal *Reç* gazetesine o zaman barıştan yana olma temasının bizde müttefiklerimizle ortak bir ideoloji olarak geliştiğini söylemesi için bahane yaratan Sovyet'in "Bütün Dünya Halklarına" Manifestosu hakkında Lenin çok daha kesin ve sert ifadeler kullanıyordu: "Rusya'ya özgü olan şey, dev adımlarla vahşi bir baskıdan akıllı bir düzmeceye geçiştir."

Stalin Manifesto hakkında şöyle yazıyordu: "Bu çağrı (Batı'daki) geniş kitlelere ulaşırsa eğer, kuşkusuz yüzlerce ve binlerce işçiyi unutulmuş olan 'Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!' sloganına getirecektir."

Lenin ise şöyle cevap veriyordu: "Sovyet'in çağrısı! Bu çağrının içinde sınıf bilincinden süzülmüş tek bir sözcük yok. Sadece lâfazanlıktan ibaret." İlkelerinden dışarıya adım atmamış Zimmerwaldcıların onca övündükleri belge Lenin'in gözünde "akıllı düzmece"nin araçlarından sadece biriydi.

Lenin gelmeden önce *Pravda* genel olarak Zimmerwald solundan bahsetmezdi. Enternasyonal'den bahsederken hangisi olduğunu belirtmezdi. Le-

nin'in Pravda'nın Kautskyciliği dediği şey buydu. Parti konferansında şöyle diyordu: "Zimmerwald ve Kienthal'de merkezciler egemenlik sağladılar... Dünyadaki bütün ülkelerde bir sol Zimmerwald akımı var. Kitleler sosyalizmin tüm dünyada bölündüğünü bilmeliler..."

Üç gün önce, Stalin aynı konferansta Zimmerwald-Kienthal temelinde, yani Kautskycilik temelinde Tsereteli'yle olan anlaşmazlıkları safdışı etmeye hazır olduğunu ilân etmişti. Lenin bu konuda şöyle diyordu: "Rusya'da birleşme yönünde bir eğilim olduğunu öğreniyorum; ulusal savunma yanlılarıyla birleşmek sosyalizme ihanet etmektir. Liebknecht gibi yalnız kalmanın daha iyi olduğunu düşünüyorum. Yüz ona karşı tek!" Henüz hiçbir kişiyi hedef almayan sosyalizme ihanet suçlaması burada yalnızca ağır bir söz değildi. Bu aynı zamanda tamı tamına Lenin'in sosyal-yurtseverlere el uzatan Bolşeviklere yönelik tutumunu ifade ediyordu. Menşeviklerle kaynaşmanın mümkün olduğunu düşünen Stalin'e karşı, Lenin onlarla sosyal-demokrasi adını paylaşmanın bile hoşgörülemez bir şey olduğunu düşünüyordu. Şöyle diyordu: "Kendi adıma konuşacak olursam, partinin adını değiştirmeyi, kendimizi Komünist Parti diye adlandırmayı öneriyorum." "Kendi adıma", hiç kimsenin, konferans üyelerinden hiçbirinin II. Enternasyonal'le kesin bir kopuşa denk gelen bu sembolik harekete rıza göstermediği anlamına geliyordu.

Şaşırmış, afallamış, kısmen gücenmiş delegelere hatip "eski anılarınıza ihanet etmekten mi çekiniyorsunuz?" diyordu. Ama "çamaşır değiştirmek" vakti gelmişti, "kirli gömleği çıkartıp temizini giymek lâzımdı." Ve ısrarla tekrarlar: "Tümüyle çürümüş eski bir kelimeye takılıp kalmayın. Yeni bir parti kurmak istiyorsanız... tüm ezilenler size gelecektir."

Yerine getirilecek görevlerin büyüklüğü karşısında, kendi saflarındaki fikir karışıklığı karşısında, resepsiyonlarda, kutlamalarda, ayinvari karar alışlarda aptalca yitirilen zaman düşüncesi hatibe şu şikâyeti söyletir: "Bu kutlamalar, kararlar yeter artık, işe koyulmanın, etkili ve önceden düşünülmüş işleri başlatmanın vakti gelmiştir!"

Bir saat sonra, Lenin konuşmasını önceden kararlaştırılmış bir genel Bolşevik-Menşevik toplantısında tekrar etmek zorunda kaldı ve söylevi dinleyicilerin çoğuna alayla sayıklama arasında bir şey gibi geldi. En hoşgörülüler omuz silkiyorlardı. Bu adam aydan düşmüş olmalıydı: On yıllık göçmenlikten sonra, daha Finlandiya garından çıkar çıkmaz proletaryanın iktidarı almasından bahsediyor. Yurtseverlerin en babacanları zırhlı vagonu hatırlatıyorlardı. Stankeviç Lenin'in konuşmasının hasımlarını çok memnun ettiğine tanıklık eder: "Böyle aptalca şeyler söyleyen bir adam tehlikesizdir. Gelmesi iyi oldu; şimdi sadece onu seyretmeliyiz;... şimdi artık kendi kendisini yadsıyor."

Bununla birlikte, devrimci ağırlığının tüm haşmetiyle, devrim yolunu açamazlarsa eğer eski düşünce arkadaşlarıyla, kavga yoldaşlarıyla bile hiç esneklik göstermeksizin bozuşmaya kararlı biçimde, her kısmı kendi içinde dengeli olan

Lenin'in konuşması derinlemesine bir gerçekçilik ve sarsılmaz bir kitle sevgisiyle örülmüştü. Ama işte bu yüzden yüzeye çıkan demokratlara tuhaf geliyordu.

Bolşevikler sovyetlerde küçük bir azınlıktı ve Lenin iktidarı almayı düşlüyordu. Bu maceracılık değil miydi? Lenin'in sorunu koyuş biçiminde hiçbir gölge yoktu. Geniş kitlelerde "dürüst" bir ulusal savunma düşüncesinin varlığına bir dakika bile gözlerini kapamıyordu. Kendini onlara teslim etmese de, onların gıyabında hareket etmeye de yanaşmıyordu. Muhtemel itiraz ve suçlamalara karşı şöyle cevap veriyordu: "Biz şarlatan değiliz, kendimizi sadece kitlelerin bilinci üzerinde temellendirmeliyiz. Azınlıkta kalacaksak, varsın kalalım! Bir süre önder konumda olmayı reddetmeye değer, azınlıkta kalmaktan korkmamak lâzım." Azınlıkta kalmaktan korkmamak lâzım, Liebknecht gibi yüz ona karşı tek de kalınsa! Konuşmanın leitmotivi buydu.

"Gerçek hükûmet İşçi Vekilleri Sovyeti'dir... Sovyet'teyse bizim partimiz azınlıkta.... Yapacak bir şey yok! Sabırla, sebatla, sistemli bir şekilde onların taktiklerinin yanlış yolda olduğunu açıklamaktan başka yapacak şeyimiz yok. Azınlıkta kaldığımız müddetçe, kitleleri bu düzmeceden çekip çıkartmak için eleştirel bir çalışma yürüteceğiz. Kitlelerin bizim sözümüze inanmalarını istemiyoruz. Biz şarlatan değiliz. Biz kitlelerin hatâlarından kendi tecrübeleriyle çıkmalarını istiyoruz." Azınlıkta kalmaktan korkmamak lâzım! İlelebet değil, geçici olarak. Bolşevizmin de vakti gelecek. "Çizgimiz doğru çıkacak... Her mazlum bize gelecek, çünkü savaş onları bize getirecek. Başka çaresi yok."

Suhanov şöyle anlatır: "Birleşme Konferansında Lenin bölünmenin canlı cisimleşmesi olarak ortaya çıktı... Konuşmacı kürsüsünün iki adım berisinde oturan Bogdanov'u (gözde bir Menşevik) hatırlıyorum. Lenin'in sözünü keserek 'Ama bu bir sayıklama, bir delinin sayıklaması!' diye bağırıyordu... Dinleyicilere dönerek, sinirden ve öfkeden solgun biçimde 'Bu saçmalıkları alkışlamak utanç verici' diye haykırıyordu, 'kendinizi küçük düşürüyorsunuz, hey gidi Marksistler!"

O dönemde partinin dışında olan Bolşevik Merkez Komitesi'nin eski bir üyesi, Goldenberg, Lenin'in tezlerini şu küçümseyici terimlerle değerlendiriyordu: "Uzun yıllar Bakunin'in Rus devrimindeki yeri boştu; şimdi Lenin tarafından doldurulyor."

Sosyalist-Devrimci Zenzinov daha sonraları şöyle anlatmıştır: "Programı o dönemde öfkeye yol açmaktan çok alay konusu oldu, herkese sersemce ve düşsel geliyordu."

Aynı günün akşamı, Temas Komisyonu'nun kulislerinde iki sosyalistle Milyukov arasındaki bir görüşmede konu dönüp dolaşıp Lenin'e geldi. Skobelev Lenin'i "hareketin dışında kalmış, bitmiş biri" diye nitelendiriyordu. Suhanov Skobelev'in yargısına katıldı ve Lenin'in "bugün muhatabı Milyukov için tehlike arzedemeyecek kadar herkesçe sevilmeyen bir adam" olduğunu ekledi. Bununla birlikte bu konuşmadaki rol dağılımı Lenin'in daha önce öngördüğüne

uyuyordu: sosyalistler Bolşevizmin kendisinde uyandırdığı endişelere karşı liberali teskin etmekle görevliydiler.

İngiltere elçisi bile Lenin'in kötü bir Marksist olduğuna dair sayısız rivayet duymuştu. Buchanan şöyle kaydetmişti: "Yeni gelen anarşistler arasında Almanya'dan zırhlı vagonla gelen Lenin de vardı. İlk kez sosyal-demokrat partinin bir toplantısında halkın önüne çıktı ve iyi karşılanmadı."

Geçici hükûmet üyeleri çevresinde inatla Lenin'i ziyaret etme niyetinde olduğunu beyan eden Kerenskiy o günlerde Lenin için diğerlerinden daha merhametliydi. Şaşkın sorulara cevaben şöyle diyordu: "Evet ama tümüyle tecrit olmuş bir ortamda yaşıyor, bir şey bilmiyor, her şeyi fanatizminin gözlüklerinden görüyor, yanında onu olup biten konusunda yönlendirmeye yardım edecek kimse yok." Nabokov'un tanıklığı böyle. Ama Kerenskiy Lenin'i olup biten konusunda yönlendirecek hiç zaman bulamadı.

Lenin'in Nisan tezleri yalnızca düşman ve hasımların şaşkın öfkesine yol açmadı. Belli sayıda eski Bolşeviki de Menşevizm kampına veya Gorkiy'in gazetesi etrafında toplanmış ara gruba itti. Fakat bu kaçışın ciddî bir siyasal sonucu olmadı. Lenin'in tutumunun partinin tüm önder katmanında yarattığı izlenim sonsuz derecede daha vahimdi. Suhanov şöyle yazar: "Gelişini izleyen ilk günlerde tüm bilinçli parti yoldaşları arasındaki mutlak yalnızlığı kuşkuya yer bırakmaz." Sosyalist-Devrimci Zenzinov bunu şöyle teyit eder: "Şaşkına dönmüş Bolşevik partili yoldaşları bile o dönemde ondan yüz çevirdiler." Bu yargıların sahipleri her gün Yürütme Komitesi'nde Bolşevik önderlerle karşılaşıyorlar ve birinci elden bilgi alıyorlardı.

Ama Bolşevikler arasında da benzer tanıklıklar hiç de eksik değildir. Şubat Devrimi'nde tökezleyen çoğu eski Bolşevik gibi renkleri büyük ölçüde silikleştiren Tsihon daha sonraları şöyle hatırlıyordu: "Lenin'in tezleri ortaya çıktığında, partimizde bazı dalgalanmalar olduğunu hissettik. Birçok yoldaş Lenin'in sendikalist bir sapma içinde olduğunu, Rusya'nın gerçeklerinden koptuğunu, içinde bulunulan koşulları dikkate almadığını, vs. belirtiyordu." Taşrada pek gözde olan Bolşevik militanlardan Lebedev şöyle yazıyordu: "Lenin'in Rusya'ya gelişinin ardından, ütopik görünen ve Rus yaşantısından uzaklığıyla açıklanan hamleleri —başlangıçta biz Bolşevikler için pek de anlaşılır olmayan— bizler tarafından yavaş yavaş özümsendi ve denebilir ki etimizin ve kanımızın bir parçası hâline geldi." Petrograd komitesi üyesi ve karşılama töreninin örgütleyicilerinden biri olan Zalejskiy çok daha net konuşur: "Lenin'in tezleri patlayan bir bomba etkisi yaptı." Zalejskiy çok canlı ve etkileyici bir karşılamanın ardından Lenin'in mutlak tecrit olmuşluğunu tümüyle teyit eder: "O gün (4 Nisan) Lenin tek bir lehte taraftar bulamadı, kendi saflarımızda bile."

Bununla beraber, *Pravda*'nın tanıklığı daha da önemlidir. 8 Nisanda, tezlerin yayınlanmasından dört gün sonra, yani bunların yeterince tartışılıp anlaşılabileceği bir tarihte *Pravda* yayın kurulu şöyle yazıyordu: "Lenin yoldaşın

genel şemasına gelince, burjuva demokratik devrimini tamamlanmış bir şey gibi sunduğu ve bu devrimi derhal sosyalist devrime dönüştürmeyi umduğu ölçüde bize kabul edilemez görünüyor." Partinin merkezî organı böylece işçi sınıfı ve düşmanlarının önünde açıkça partinin herkesçe kabul edilen lideriyle Bolşevik militanların uzun yıllardır hazırlandıkları temel devrim meselesi konusunda anlaşmazlığını ilân ediyordu. İki uzlaşmaz çizgisi arasındaki çatışmadan çıkan parti içindeki Nisan krizinin derinliğini göstermek için sadece bu bile yeterli. Bu kriz aşılmasaydı, devrim bir adım bile ileriye gidemezdi.

BÖLÜM XVI

Partinin Yeniden Silahlandırılması

Lenin'in Nisan başındaki istisnaî derecedeki tecrit olmuşluğu neyle açıklanır öyleyse? Böyle bir durum nasıl olabildi? Ve Bolşevizm kadrolarının yeniden silahlandırılması nasıl sağlandı?

1905'ten beri, Bolşevik parti otokrasiye karşı "proletarya ve köylülerin demokratik diktatörlüğü" sloganıyla mücadele ediyordu. Bu slogan da, onun kuramsal gerekçelendirilişi de Lenin'den kaynaklanıyordu. Kuramcıları Plehanov'un "bir burjuva devrimini burjuvazi olmaksızın tamamlamanın mümkün olduğu şeklindeki yanlış fikirleriyle" kıyasıya kavga ettiği Menşeviklerin aksine, Lenin Rus burjuvazisinin kendi devrimine bile önderlik etmekten aciz olduğunu düşünüyordu. Monarşiye ve büyük toprak sahiplerine karşı demokratik devrimi başarıya ulaştırmak için proletarya ve köylülüğün sıkı birliği gerekliydi. Bu birliğin ulaşacağı zafer, Lenin'e göre, yalnızca proletarya diktatörlüğüyle özdeşleşmeyen, ama tersine bir sosyalist toplum kurma ya da hattâ bu sosyalist topluma doğru geçiş biçimleri yaratma görevini üstlenmediğinden, sadece ortaçağın Augias ahırlarını kökten temizlemekle yetindiğinden dolayı ona zıt da olan bir demokratik diktatörlük kurmak zorundaydı.

Devrimci mücadelenin hedefi, eski bir halk inancına göre, yeryüzünün üstünde durduğu üç balinaya atfen teklifsizce Bolşeviklerin "üç balinası" diye adlandırılan şu üç kavga sloganıyla çok açık biçimde belirlenmişti: Demokratik cumhuriyet, soylu mülklerinin müsaderesi, sekiz saatlik işgünü.

Proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğünün gerçekleştirilebilir olup olmadığı sorunu bir başka sorun, yani köylülüğün kendi devrimini yapmaya, yani monarşiyi ve soyluların toprak mülkiyetini tasfiye etmeye kadir yeni bir iktidar kurmaya muktedir olup olmadığı sorunu uyarınca çözülecekti. Doğrusu, demokratik diktatörlük sloganı devrimci hükûmete işçi temsilcilerinin katılmasını da varsayıyordu. Ama bu katılım sol müttefik olarak proletaryanın köylü devriminin sorunlarının çözümünde oynayacağı rolle baştan sınırlanmıştı.

Bu bakımdan, demokratik devrimde proletaryanın *hegemonyasına* dair resmî olarak da kabul edilen popüler fikir işçi partisinin köylülere kendi cephaneliğinden alınma siyasal silahlarla yardım etmesinden, onlara feodal toplumu en iyi tasfiye edecek yol ve yöntemleri önermesinden ve bunları nasıl uygulayacağını göstermesinden başka bir anlama gelemezdi. Her hâlükârda proletaryanın burjuva devrimindeki önder rolü konusunda söylenenler hiçbir şekilde proletaryanın köylülüğe dayanarak kendi tarihsel görevlerini, yani doğrudan doğruya sosyalist bir topluma geçişi gündeme getirmek üzere köylü ayaklanmasından yararlanacağı anlamına gelmiyordu. Proletaryanın demokratik devrimdeki hegemonyası proletarya diktatörlüğünden net bir şekilde ayrılıyordu ve bu karşıtlık polemiklerde de sürüyordu. 1905 ilkbaharından beri Bolşevik parti bu fikirlerle eğitilmişti.

Şubat Devrimi'nin fiilî gidişatı Bolşevizmin geleneksel şemasını aşıyordu. Doğru, devrim işçi ve köylülerin bir ittifakıyla yapılmıştı. Köylülerin temelde asker kisvesiyle hareket etmeleri bir şeyi değiştirmiyordu. Devrim barış zamanı da patlak verseydi, çarlığın köylü ordusunun tutumunun çok büyük önemi olacaktı. Savaş koşullarında milyonlarca insanlık bir ordunun ilk zamanlar köylü karakterini gizlemesi çok normaldir. Ayaklanmanın zafere ulaşmasından sonra, işçi ve askerler durumna hâkim oldular. Bu anlamda, işçi ve köylülerin demokratik diktatörlüğünün kurulduğu bile söylenebilir.

Bununla birlikte, gerçekte, Şubat Devrimi, içinde mülk sahibi sınıfların iktidarının işçi ve köylü sovyetlerinin güdük kalmış bir iktidarıyla sınırlandığı bir burjuva hükûmeti iktidara getirmişti. Tüm kartlar birbirine karışmıştı. Devrimci bir diktatörlüğün, yani en yoğunlaşmış otoritenin yerine, yönetici çevrelerin cılız enerjisinin iç karşıtlıkları başarısız biçimde aşmaya sarf edildiği gevşek bir ikili iktidar rejimi kurulmuştu. Kimse böyle bir rejimi öngörmemişti. Ama zaten bir öngörüden yalnızca gelişmenin temel eğilimlerini değil, tali kombinasyonlarını da belirtmesini bekleyemeyiz. Lenin bilâhare şöyle soruyordu: "Baştan sona nasıl yapacağını bilerek kim büyük bir devrim yapmış ki? Böyle bir ilim var mı? Buna kitaplarda rastlamıyoruz. Böyle bir kitap yok. Kararımız ancak kitlelerin tecrübesinden doğabilirdi."

Fakat insan düşüncesi muhafazakârdır ve devrimcilerin düşüncesi bazen özellikle muhafazakârdır. Rusya'daki Bolşevik kadrolar eski şemaya bağlı kalmaya devam ediyorlardı ve Şubat Devrimi'ni —içinde iki uyuşmaz rejim barındırsa da— yalnızca burjuva devriminin birinci aşaması olarak görüyorlardı. Mart sonunda, Rıkov Sibirya'dan *Pravda*'ya sosyal-demokratlar adına "görevi siyasal özgürlüğü elde etmek olan ulusal devrim"in zaferi konusunda bir tebrik telgrafı gönderdi. İstisnasız —en azından biz bilmiyoruz— tüm Bolşevik önderler demokratik devrimin gelecekte yer aldığını düşünüyorlardı. Burjuvazinin geçici hükûmeti "tükenince", burjuva parlamenter rejimin ilk aşaması olarak işçi ve köylülerin demokratik diktatörlüğü kurulacaktı.

Bu tümüyle yanlış bir perspektifti. Şubat Devrimi'nden çıkan rejim, demokratik diktatörlüğü hazırlamak şöyle dursun, genel olarak bu diktatörlüğün imkânsızlığının kanlı canlı ve tam bir ispatı oldu. Uzlaşmacı demokrasinin Kerenskiy'in dar görüşlülüğü ve Çheidze'nin kıt zekâsı sonucu iktidarı *kazara* liberallere vermediği, izleyen sekiz ayda var gücüyle burjuva hükûmeti korumaya, işçileri, köylüleri, askerleri ezmeye çalışmasıyla ve 25 Ekimde burjuvazinin müttefiki ve avukatı konumuna düşmesiyle de kanıtlanmıştır. Ama daha baştan beri, önünde dev görevler ve kitlelerin sınırsız desteği varken, demokrasinin kendi arzusuyla iktidarı reddetmesi siyasal ilke veya önyargılardan değil, küçük burjuvazinin kapitalist toplumdaki, özellikle de ülkelerin, halkların ve sınıfların kaderlerinin belirlendiği savaş ve devrim gibi dönemlerdeki umutsuz konumundan kaynaklanmıştı. Krallık asâsını Milyukov'a vererek küçük burjuvazi şöyle diyordu: Hayır, bu görevler benim boyumu aşıyor.

Uzlaşmacı demokrasiyi sırtlayan köylülük, ilkel bir biçimde de olsa, bir burjuva toplumunun tüm sınıflarını bağrında bulundurur. Rusya'da hiçbir ciddî rol oynamamış olan kentsel küçük burjuvaziyle birlikte, köylülük geçmişte olduğu gibi, bugün de içinde tüm yeni sınıfların birbirlerinden farklılaştıkları bir protoplazmadır. Köylülüğün her zaman iki yüzü vardır: biri proletaryaya diğeri burjuvaziye dönük. Sosyalist-Devrimci parti tipindeki "köylü" partilerinin arabulucu, uzlaşmacı ara konumları ancak göreli bir siyasal çözülme koşullarında korunabilir. Devrimci bir durumda, küçük burjuvazinin kaçınılmaz olarak seçim yapmasının gerekli olduğu an gelip çatar. Sosyalist-Devrimciler de Menşevikler de seçimlerini daha ilk saatte yaptılar. Proletarya diktatörlüğüne bir geçiş noktası hâline gelmesini önlemek için "demokratik diktatörlük"ü embriyon içindeyken yok ettiler. Ama böyle yaparak da, yolu bir başka yönden de olsa, ona açtılar: Kendileri aracılığıyla değil, ama kendilerine karşı.

Devrimin daha sonraki gelişmesi artık kuşkusuz eski şemalara göre değil, yeni olgular uyarınca ilerleyebilirdi. Temsilcileri kanalıyla kitleler yarı yarıya kendi iradelerine karşı olarak, yarı yarıya bilinçli bir vaziyette ikili iktidar mekanizmasının içine çekildiler. Bu mekanizmanın onlara ne barış, ne de toprak veremediğini tecrübeyle saptamak için bu yoldan geçmeleri gerekliydi. İkili iktidarı reddetmek artık kitleler için Sosyaist-Devrimciler ve Menşeviklerle yolları ayırmak anlamına geliyordu. Ama işçiler ve askerlerin tüm ikili iktidar yapısını yıkarak siyasal olarak Bolşevizme kayışlarının işçilerle köylülerin itifakına dayalı bir proletarya diktatörlüğünün kurulmasından başka bir anlama gelemeyeceği de apaçıktı. Halk kitlelerinin yenilgisi durumunda, Bolşevik partinin yıkıntıları üzerine ancak sermayenin askerî bir diktatörlüğü kurulabilirdi. Her iki durumda da "demokratik diktatörlük" bahis konusu değildi. Bakışlarını ona çevirerek aslında Bolşevikler geçmişin

hayaletine bakıyorlardı. Partiyi yeni bir yola sokma niyetiyle ortaya çıkan Lenin onları bu hâldeyken buldu.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Lenin'in kendisi bile demokratik diktatörlük kavramını Şubat Devrimi'nin başlamasına dek koşullara bağlı veya varsayımsal da olsa başka bir kavramla değiştirmemişti. Bu doğru muydu? Biz öyle olmadığını düşünüyoruz. Ayaklanmadan sonra partide olup bitenler, verili koşullarda ancak Lenin'in gerçekleştirebileceği yeniden silahlandırmanın gecikmesini çok tehditkâr bir şekilde gizliyordu. O buna hazırdı. Çeliğini akkorda dağlamış ve savaşın ateşinde bilemişti. Gözünde tarihsel sürecin genel perspektifi değişmişti. Savaşın çalkantıları Batıda bir sosyalist devrimin muhtemel gerçekleşme süresini kısaltmıştı. Lenin'e göre hâlâ demokratik karakterdeki Rus devrimi Avrupa'daki sosyalist devrime bir itki sağlayacaktı ve Avrupa sosyalist devrimi de bilâhare geri Rusya'yı kendi anaforuna katacaktı. Zürih'i terkettiğinde Lenin'in kafasındaki genel düşünce buydu. Yukarıda andığımız İsviçreli işçilere veda mektubunda şöyle diyordu: "Rusya bir köylü ülkesi, Avrupa'nın en geri ülkelerinden biri. Sosyalizm orada dolaysız biçimde, hemen galip gelemez. Ama soylu toprak sahiplerinin uçsuz bucaksız mülklerinin bulunduğu ülkenin köylü karakteri 1905 tecrübesi temelinde Rusya'daki burjuva demokratik devrime mükemmel bir atılım kazandırabilir ve bizim devrimimizi bir dünya sosyalist devriminin girizgâhı, ona geçişin bir ilk durağı hâline getirebilir." Bu anlamda, Lenin ilk kez Rus proletaryasının sosyalist devrimi *başlattığını* yazıyordu.

Bolşevizmin devrimi demokratik hedeflerle sınırlayan eski pozisyonuyla Lenin'in ilk kez parti önünde 4 Nisan tezleriyle sunduğu yeni pozisyon arasındaki birleştirme noktası işte buydu. Doğrudan doğruya proletarya diktatörlüğüne geçiş perspektifi her hâlükârda beklenmedik, geleneğe aykırı ve son olarak da, basitçe kafaya yatmayan bir şeydi. Şubat Devrimi patlak verene dek ve ondan sonra da belli bir süre boyunca Troçkizmin, Rusya'nın ulusal sınırları dahilinde sosyalist bir toplum kurmanın imkânsız olduğu fikri (böyle bir "imkân" fikri 1924'e dek kimse tarafından ifade edilmedi ve birinin aklına geldiği de şüphelidir) anlamına gelmediğini hatırlatmak gerek. Troçkizm diye adlandırılan şey Rusya'nın proletaryasının Batıdan daha önce iktidara gelebileceği ve bu durumda da demokratik diktatörlük çerçevesinde kalmakla yetinmeyerek, hemen ilk sosyalist tedbirlere yöneleceği fikri anlamına geliyordu. Lenin'in Nisan tezlerinin Troçkist diye mahkûm edilmesi hiç de şaşırtıcı değildi.

"Eski Bolşevikler"in itirazları birçok çizgi izliyordu. Temel tartışma burjuva demokratik devrimin tümüyle tamamlanıp tamamlanmadığı üzerineydi. Toprak devrimi henüz tamamlanmadığından, Lenin'in muarızları haklı olarak demokratik devrimin sonuna dek götürülmediğini ileri sürebiliyorlar ve ardından da, Rusya'daki toplumsal koşullar az ya da çok kısa zamanda ge-

nel olarak bu diktatörlüğe yol açma imkânı sağlasa da, proletarya diktatörlüğüne yer olmadığı sonucuna varıyorlardı. Yukarıda andığımız *Pravda* yayın kurulunun metninde sorun tam da bu şekilde konmuştu. Daha sonraları, Nisan konferansında Kamenev şöyle tekrarlıyordu: "Lenin burjuva demokratik devrim bitti derken yanılıyor... Feodalizmin klasik kalıntıları —soyluların toprak mülkiyeti— henüz tasfiye olmadı... Devlet demokratik topluma dönüşmedi... Burjuva demokrasisinin tüm imkânlarını tükettiğini söylemek için henüz çok erken."

Tomskiy şöyle konuşuyordu: "Demokratik diktatörlük, iştę bizim temelimiz... Proletarya ve köylülüğün iktidarını örgütlemeli ve onu sadece proletaryanın iktidarı olan Komün'den ayırmalıyız."

Rıkov devam ediyordu: "Önümüzde muazzam devrimci görevler var. Ama bu görevlerin yerine getirilmesi bizi henüz burjuva rejiminin çerçevesi dışına çıkartmıyor."

Lenin kuşkusuz demokratik devrimin tamamlanmadığını ya da daha doğrusu daha yeni başlamışken arkada kaldığını muarızları kadar iyi biliyordu. Ama buradan da ancak yeni bir sınıfın egemenliğinde onu sonuna kadar götürmenin mümkün olduğu ve buraya da ancak kitleleri Menşevik ve Sosyalist-Devrimcilerin etkisinden, yani liberal burjuvazinin dolaylı etkisinden kurtararak varılabileceği sonucu çıkıyordu. Bu partilerin işçilerle ve özellikle de askerlerle bağlantısı bir savunma —"ülkenin savunulması" veya "devrimin savunulması"— fikriyle besleniyordu. Bu nedenle Lenin tüm sosyal-yurtsever nüanslara karşı uzlaşmaz bir politika izlenilmesini istiyordu. Kitleleri geri durumundan çıkartabilmek için partiyi geri kitlelerden koparmak. Şöyle tekrarlıyordu: "Eski Bolşevizm terkedilmelidir. Küçük burjuva çizgisini ücretli proletarya çizgisinden ayırmak onsuz olmaz bir gerekliliktir."

Yüzeysel bir bakış açısından, ezelî hasımlar silahlarını birbiriyle değiştirmişler gibi görünüyordu. Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler şimdi işçi ve askerlerin çoğunluğunu temsil ediyorlardı, sanki Bolşeviklerin Menşeviklere karşı her zaman ileri sürdüğü proletarya ile köylülüğün siyasal ittifakını gerçekleştirmişler gibi. Oysa Lenin proleter öncünün bu ittifaktan kopmasını istiyordu. Gerçekte, her parti kendine sadıktı. Menşevikler, her zaman olduğu gibi, misyonlarının liberal burjuvaziyi desteklemek olduğu düşüncesindeydiler. Sosyalist-Devrimcilerle ittifakları bu desteği genişletme ve pekiştirmenin bir aracıydı sadece. Buna karşılık, proleter öncünün küçük burjuva blokla bozuşması Bolşevik partinin önderliğinde işçi ve köylü ittifakının hazırlanması, yani proletarya diktatörlüğü anlamına geliyordu.

Bir başka tür itiraz da Rusya'nın geri durumuyla ilgiliydi. İşçi sınıfının iktidarı kaçınılmaz olarak sosyalizme geçiş anlamına geliyordu. Ama Rusya'nın ekonomi ve kültürü bunun için olgunlaşmış değildi. Demokratik dev-

rimi sonuna dek iteklemek zorundaydık. Yalnızca Batıdaki sosyalist devrim bizdeki proletarya diktatörlüğünü haklı çıkartabilirdi. Nisan konferansında Rıkov'un itirazları böyleydi. Rusya'nın kültürel ve iktisadî koşullarının sosyalist bir toplum yaratmak için yetersiz olduğu Lenin için elifbe idi. Ama toplum, proletarya diktatörlüğünün vadesinin tam da iktisadî ve kültürel koşulların sosyalizm için olgunluğa erdiği anda gelivermesini sağlayacak denli akılcı işlemiyor. Eğer insanlık bu denli düzenli gelişseydi, ne diktatörlüğe ne de hattâ devrimlere gerek olurdu. Gerçek şu ki, kanlı canlı bir tarihsel toplum uyumdan son derece uzaktır ve gelişmesinde gecikmeler olduğunda bu haydi haydi böyledir. Bu uyumdan uzaklığın ifadesi Rusya gibi geri bir ülkede burjuvazinin burjuva rejimin tam zaferi henüz gerçekleşmeden evvel dağılmaya başlamasında ve onun yerine ulusa önderlik etmek üzere sadece proletaryanın bulunmasında görülür. Rusya'nın geri iktisadî durumu işçi sınıfını kendisine dayatılan görevi üstlenme zorunluluğundan bağışık tutmaz, ama sadece bunun gerçekleştirilmesini sonsuz güçlüklerle karşı karşıya bırakır. Sosyalizmin sanayinin en gelişmiş olduğu ülkeden gelmesi gerektiğini tekrarlayan Rıkov'a Lenin basit, ama yeterli bir cevap veriyordu: "Ne kimin başlatacağını, ne de kimin bitireceğini söyleyemeyiz."

1921'de, henüz bürokratik uyuşukluk musibetine yakalanmadığı bir sırada, parti geleceğini hazırlamaya olduğu kadar geçmişini de değerlendirmeye mutlak bir özgürlük tanırken, gelişmesinin her aşamasında parti basınında önder olarak çalışan eski Bolşeviklerden Olminskiy Şubat Devrimi'nde partinin oportünist bir yolda bulunmasının nasıl açıklanacağını soruyordu kendine. Ve bilâhare partinin aniden Ekim yoluna sapmasını sağlayan neydi? Mart ayındaki yalpalamaların kaynağı, yazar tarafından haklı olarak, partinin demokratik diktatörlük yönelimini "abartılı bir şekilde uzatması" olgusunda bulunuyordu. Olminskiy şöyle diyordu: "Yaklaşan devrim olsa olsa bir burjuva devrim olabilir... 1917 Şubat Devrimi'ne dek ve hattâ ondan bir süre sonra da, bu, her parti üyesi için zorunlu bir yargı, partinin resmî görüşü, sabit ve değişmez sloganı idi."

İddiasını örneklemek için, Olminskiy *Pravda*'nın daha Stalin ve Kamenev'den önce, yani Olminskiy'i de içeren "sol" bir yayın kurulu işbaşındayken, kendiliğinden belli bir şeymiş gibi şöyle yazdığını (7 Martta) zikredebilmişti: "Doğaldır ki, şu an mesele sermayenin egemenliğinin kalkması değil, sadece otokrasi ve feodalizmin düşmesidir..." Bu dar ufuk Martta partinin burjuva demokrasisinin mahpusu hâline gelmesine yol açmıştı. Biraz ileride aynı yazar şöyle diyordu: "Öyleyse Ekim Devrimi nereden çıktı? Nasıl oldu da, parti, önderlerinden tabandaki militanlara dek, yaklaşık yirmi yıldır sarsılmaz bir gerçek diye gördüğü şeye 'aniden' sırtını çevirmişti?"

Suhanov da bir karşıt olarak aynı soruyu bir başka biçimde soruyordu."- Lenin Bolşevikler üzerinde nasıl ve hangi araçlarla galebe çalmayı başara-

bilmişti?" Gerçekten, Lenin'in parti içindeki zaferi yalnızca mutlak değildi, aynı zamanda çok da kısa bir süre içinde elde edilmişti. Karşıtlar bu konuda Bolşevik partisinde kişisel iktidar rejimi bulunduğundan dem vurarak hayli dalga geçmişlerdi. Kendi sorduğu soruya Suhanov kahramanlık dönemindeki ruhuyla yine kendi şöyle cevap veriyordu: "Dahi Lenin tarihsel bir otoriteydi, bu olayın bir yüzü. Öte yandan, Lenin haricinde, partide hiç kimse yoktu. Güneşsiz koca koca gezegenler neyse, Lenin olmadan bir kaç büyük generalin varlığı da hiçbir şey ifade etmiyordu (henüz Tarikatın saflarına girmemiş olan Troçki'yi şimdilik bir kenara bırakıyorum)". Afyonun uyku getirme gücünün uyuşturucu mahiyetiyle açıklanması gibi, bu ilginç satırlar da Lenin'in etkisini etkileme gücüyle açıklamaya çalışır. Ama böyle bir açıklama bizi hiçbir yere götürmez.

Lenin'in partideki fiilî etkisi tartışmasız çok büyüktü, ama hiçbir şekilde sınırsız değildi. Ekimden sonra Lenin'in otoritesi olağanüstü derecede artmışken, parti onun gücünü dünya çapındaki olayların ölçeğinde ölçtükten sonra bile kesin değildi. Partinin tüm yönetici tabakasının Lenin'e karşıt bir konum aldıkları Nisan 1917'yle ilgili olarak Lenin'in kişisel otoritesinden bahseden ucuz iddialar çok daha yetersizdir.

Olminskiy, burjuva demokratik devrim formülüne rağmen, partinin burjuvaziye ve demokrasiye karşı olan politikasıyla doğrudan iktidar için mücadelede proletaryanın fiilen başını çekmeye uzunca bir süredir hazırlandığını gösterirken, sorunun çözümüne çok daha yaklaşır. Olminskiy şöyle der: "Biz (ya da bir çoğumuz) burjuva demokratik devrime doğru gittiğimizi sanırken bilinçsizce proleter devrimine yöneliyorduk. Bir başka ifadeyle, Şubat Devrimi'ne hazırlandığımızı düşünürken Ekim Devrimi'ne hazırlanıyorduk." Bu hem son derece değerli bir genelleştirme, hem de bir tanığın kusursuz ifadesidir!

Devrimci partinin kuramsal eğitimi, ifadesini proletaryanın ve köylülüğün "demokratik devrimi" ikircikli formülünde bulan çelişik bir unsur içeriyordu. Konferansta Lenin'in raporu üzerine söz alan bir kadın delege Olminskiy'in düşüncesini çok daha yalın bir şekilde ifade etmişti: "Bolşeviklerin öngörüsü yanlış çıktı, ama taktik doğruydu."

Çok paradoksal görünen Nisan tezlerinde Lenin eski formüle karşı partinin canlı geleneğine dayanıyordu: "eski Bolşevikler" sınıf mücadelesinin somut gelişmesine karşı anılarını —her ne kadar taze olsa da, artık müzelik— öne çıkarsalar da, yönetici sınıflara karşı uzlaşmasız, her türlü ayak diremeye karşı düşmanca bir tutum. Lenin Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki tüm mücadele tarihince hazırlanmış olan çok sağlam bir dayanağa sahipti.

Öte yandan burada şunu da hatırlatmakta yarar var: sosyal-demokrasinin resmî programı hem Bolşevikler hem de Menşevikler için o dönemde hâlâ ortaktı ve demokratik devrimin pratik görevleri kağıt üstünde her iki parti

için de özdeş görünüyordu. Ama gerçekte hiç de aynı değildi. Ayaklanmadan hemen sonra Bolşevik işçiler sekiz saatlik işgünü için mücadele inisyatifini kendi üzerlerine almışlardı; Menşevikler bu talebin erken olduğunu düşünüyorlardı. Bolşevikler çarlık memurlarının tutuklanmasına önderlik ediyor, Menşeviklerse "aşırılıklar"a karşı çıkıyorlardı. Bolşevikler enerjik biçimde bir işçi milisi kurmaya girişirlerken, burjuvaziyle bozuşmak istemeyen Menşevikler işçilerin silahlanmasının önünü kesiyorlardı. Henüz burjuva demokrasisinin sınırlarını aşamamış olsalar da, önderliklerinden ayrı düşerek de olsa, Bolşevikler uzlaşmaz devrimciler gibi hareket ediyorlar veya buna çalışıyorlardı. Buna karşılık Menşevikler her adımda demokratik programı liberallerle ittifakın çıkarlarına kurban ediyorlardı. Hiç demokrat müttefikleri kalmayan Kamenev ve Stalin'in kaçınılmaz olarak ayaklarının altındaki toprak da kaymıştı.

Nisanda Lenin'in partinin genelkurmayıyla olan çatışması tek değildi. İstisnanın kuralı bozmadığı bir kaç dönem hariç, tüm Bolşevizm tarihi boyunca partinin tüm önderleri tüm önemli gelişme anlarında Lenin'in *sağında* yer almışlardı. Boşuna mı böyleydi bu? Hayır! Lenin dünya tarihinin en devrimci partisinin tartışmasız lideri olmuştu, çünkü düşünce ve iradesi sonuç olarak ülke ve çağın büyük devrimci imkânlarıyla boy ölçüşecek evsaftaydı. Diğerlerininse hep boyu bir kaç veya daha fazla santim kısa kalıyordu.

Ayaklanmayı önceleyen aylar, hattâ yıllar boyunca Bolşevik partinin hemen tüm yönetici tabakası aktif çalışmanın dışındaydı. Bir çoğu savaşın ilk aylarının bunaltıcı ağırlığını kendileriyle birlikte hapisaneye ve sürgüne götürmüşler ve Enternasyonal'in yalnızlığa gömülmesini veya küçük gruplara bölünmesini içlerinde hissetmişlerdi. Parti saflarındayken devrimci fikirlere —onları Bolşevizme bağlayan— yeterli bir açıklık gösterseler de, yalnızken çevrenin baskısına direnebilecek ve olayları kendi başlarına Marksist açıdan değerlendirecek durumda değillerdi. İki buçuk yıllık savaş zarfında kitlelerde meydana gelen muazzam hareketler hemen hemen onların gözlem alanlarına girmemişti. Bununla birlikte, ayaklanma onları yalnızca tecrit olmuşluklarından kurtarmayıp, aynı zamanda, eski otoriteleri uyarınca, partide en yüksek mevkilere de getirmişti. Anlayış olarak bu unsurlar fabrikalardaki devrimci işçilerden çok "Zimmerwald" entilijansiyasına yakınlardı.

Nisan 1917'de eski militan olma niteliklerini üzerine basa basa vurgulayan "eski Bolşevikler" yenilgiye mahkûmlardı, zira tarihin doğrulamasına direnemeyen partinin o eski geleneğini savunuyorlardı. Söz gelimi, 14 Nisandaki Petrograd konferansında Kalinin şöyle diyordu: "Ben eski Bolşevik-Leninistlere mensubum ve eski Leninizmin şu anki duruma hiç de uygulanamaz olmadığını düşünüyorum. Lenin'in halihazırda eski Bolşeviklerin işe yaramaz oldukları yönündeki beyanına şaşıyorum." Lenin o günlerde bu tür sayısız ayıplamayla karşılaştı. Bununla birlikte, partinin geleneksel for-

mülüyle bozuşurken, Lenin hiç de "Leninist" olmaktan çıkmıyordu: çekirdeğine yeni bir hayat vermek için Bolşevizmin eski kabuğunu atıyordu.

Eski Bolşeviklere karşı, Lenin parti içinde daha genç ama yine de pişmiş ve kitlelerle daha fazla bağlantısı olan bir başka kesimden destek buldu. Şubat ayaklanmasında, Bolşevik işçiler, bildiğimiz gibi, belirleyici bir rol oynadılar. İktidarın zaferi kazanan sınıfça alınmasının gayet normal olduğunu düşünüyorlardı. Aynı işçiler Kamenev-Stalin yönelimini şiddetle protesto ediyorlardı. Hattâ Vıborg ilçesi parti "önderleri"ni ihraç etmekle tehdit ediyordu. Taşrada da aynı durum gözleniyordu. Hemen her yerde sol Bolşevikler maksimalizmle, hattâ anarşizmle suçlanıyorlardı. Devrimci işçilerin tek eksiği tutumlarını savunacak kuramsal kaynaklardan yoksunluklarıydı. Ama akla yatkın ilk çağrıya cevap vermeye hazırdılar.

Lenin 1912-1924 yükseliş yıllarında ayağa dikilen bu işçi katmanına doğru yöneliyordu. Daha savaşın başlangıcında, hükûmet Duma'daki Bolşevik grubunu ezerek partiye ağır bir darbe indirdiği zaman, Lenin bundan sonraki devrimci çalışmadan söz ederken, partinin eğittiği kişileri "tüm güçlüklere rağmen aralarından yeni bir önder kadronun çıkacağı binlerce bilinçli işçi" şeklinde tanımlıyordu. Birbiriyle bağlantısız iki cepheyle onlardan ayrı düşmüşse de, Lenin onlardan hiç kopmamıştı. "Savaşla, hapisle, Sibirya'yla ya da zindanla isterse beş, on kat kırılsın, bu katmanı yok etmek mümkün değil! O capacanlı. Devrimci ruhun ve anti-şovenizmin içinde." Lenin bu Bolşevik işçilerle birlikte olayları hayalinde canlandırıyor, onlarla birlikte gerekli sonuçlara varıyordu. Ama bunlar onlarınkinden daha genel ve daha cesurdu. Partinin kurmayları ve subay takımının kararsızlığıyla mücadele etmek için Lenin güvenle sıradan Bolşevik işçiyi daha iyi temsil eden aynı partinin astsubay takımına yaslandı.

Sosyal-yurtseverlerin geçici gücü ve Bolşeviklerin oportünist kanadının gizli güçsüzlüğü birincilerin kitlelerin o anki önyargı ve yanılsamalarına dayanırken, ikincilerin bunlarla uyum sağlamalarında yatıyordu. Lenin'in başlıca gücü hareketin iç mantığını kavramasından ve politikasını ona göre kurmasından ileri geliyordu. Planını kitlelere dayatmıyordu. Kitlelere kendi planlarını tasarlamalarında ve gerçekleştirmelerinde yardımcı oluyordu. Lenin'in tüm devrim sorunlarını tek bir soruna, "sabırla açıklamak" sorununa indirgemesi kitlelerin bilincini tarihsel sürecin kendilerini soktuğu durumla uyumlu hâle getirmek anlamına geliyordu. Uzlaşmacıların politikasından hayal kırıklığına uğrayan işçi veya asker Kamenev-Stalin'in ara aşamasında oyalanmadan Lenin'in konumuna geçmeliydiler.

Lenin'in formülleri ortaya çıkar çıkmaz geçen ayın ve gelecek her günün tecrübesini Bolşevikler için yeni bir ışıkla aydınlattılar. Partinin büyük kısmında sola, Lenin'in tezlerine doğru hızlı bir değişim başladı.

Zalejkiy şöyle der: "İlçeler birbiri ardı sıra tezlere destek veriyorlardı ve 24 Nisanda toplanan partinin Bütün Rusya Konferansı'nda Peterburg örgütü tümüyle tezlerden yana görüş bildirmişti."

3 Nisanda başlayan Bolşevik kadroların yeniden silahlandırılması mücadelesi ay sonunda bitmişti bile.[1] 24-29 Nisan arasında Petrograd'da toplanan parti konferansı oportünist yalpalamalarla geçen Mart ayıyla keskin bir krizin doruğa çıktığı Nisan ayının sonuçlarını çıkartıyordu. O zamana kadar parti hem nicelik olarak hem de siyasal değer bakımından hayli büyümüştü. Yüz kırk dokuz delege on beş bini Petrogradlı, yetmiş dokuz bin parti üyesini temsil ediyordu. Daha dün yasadışı ve bugün anti-yurtsever olan bir parti için bu etkileyici bir sayıydı ve Lenin büyük bir zevkle dönüp dönüp bunu tekrar etmiştir. Konferansın siyasal fizyonomisi beş büro üyesinin seçimiyle birlikte çizildi: Burada ne Kamenev, ne Stalin, ne de Nisan yalpalamalarının baş mimarları bulunuyordu.

Bir bütün olarak parti için anlaşmazlık konusu meseleler artık kesinlikle çözüme kavuşturulmuş olsa bile, geçmişteki eylemlerine bağlı kalan birçok önder bu konferansta da Lenin karşısında muhalif veya yarı muhalif bir konumda duruyorlardı. Stalin sessiz kalıyor, beklemeyi tercih ediyordu. Dzerjinski, "raportörün tezleriyle ilke olarak uyuşmayan çok sayıda kişi" adına, "bizimle birlikte devrimi pratikte yaşayan yoldaşların" bir ikinci raporunun dinlenilmesini talep etti. Bu Lenin'in tezlerinin dışarıdan gelmişliğine açık bir telmihti. Gerçekten Kamenev konferansta burjuva demokratik devrimi va'zeden bir ikinci rapor sundu. Rıkov, Tomskiy, Kalinin Mart ayındaki konumlarını az çok korumaya çalışıyorlardı. Kalinin liberalizme karşı mücadele amacıyla Menşeviklerle birlikten yana tavır koymaya devam ediyordu. Moskova'da çok gözde bir militan olan Smidoviç konuşmasında şikayetlerde bulunuyordu : "Nereye gitsek karşımıza korkuluk olarak yoldaş Lenin'in tezlerini çıkartıyorlar." Eskiden Moskovalılar Menşeviklerin önergeleri lehinde oy verirlerken her şey ne kadar sakindi.

Rosa Luxemburg'un öğrencisi olarak Dzerjinski Lenin'i Rusya'daki proletaryayı zayıflatan ayrılıkçı eğilimlere hamilik etmekle suçlayarak ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına karşı görüş belirtiyordu. Lenin tarafından Büyük Rus şovenizmini desteklemekle suçlandığında Dzerjinski şöyle yanıt

---

1) Lenin'in Petrograd'a geldiği gün, Atlantik'in öteki kıyısında, Halifax'ta İngiliz deniz polisi Norveç bandıralı Christiania-Fjord vapurundan New York'tan Rusya'ya geri dönen altı göçmeni indirdi: Troçki, Çudnovskiy, Melniçanskiy, Muhin, Fişelev, Romançenko. Bu kişiler Petrograd'a ancak 5 Mayısta varabildiler. Bu tarihte Bolşevik partisinin siyasal olarak yeniden silahlandırılması hemen hemen tamamlanmıştı. Bu bakımdan, New York'ta çıkan bir Rus günlük gazetesinde Troçki'nin geliştirdiği devrim üzerine fikirlerin bir sunuluşunu anlatımıza katmayı gereksiz buluyoruz. Ama bu fikirler hakkındaki bilgiler okuyucunun partide daha sonra meydana gelecek gruplaşmaları ve özellikle Ekim'in arifesindeki ideolojik mücadeleyi anlamasına yardım edeceğinden, bu pasajla ilgili referansı ayrıca vermeyi ve kitabın sonuna eklemeyi uygun bulduk. Ekim Devriminin kuramsal hazırlanışının daha ayrıntılı bir incelemesiyle ilgilenmeyen okurlar bu eki atlayabilirler. [bkz. Ek 2]

verdi: "Ben de ona (Lenin'e) Polonyalı, Ukraynalı ve diğer şovenlerin bakış açılarını destekliyor diye sitem edebilirim". Siyasal açıdan bu diyalog çok ilginç bir manzara sunuyordu: Büyük Rus Lenin Polonyalı Dzerjinski'yi Polonyalılara karşı yöneltilen Büyük Rus şovenliğiyle suçluyor ve beriki de onu Polonyalı şovenizmiyle. Bu tartışmada siyasal fikir bakımından Lenin haklıydı. Lenin'in milliyetlere ilişkin politikası Ekim Devrimi'nin en aslî unsurlarından biri oldu.

Muhalefet alenen sönmekteydi. Anlaşmazlık konularında yediden fazla oy toplayamıyordu. Bununla beraber, partinin uluslararası ilişkileri açısından ilginç bir istisna meydana geldi. Konferans çalışmalarının sonunda, 29 Nisan akşamı oturumunda, Zinovyev Komisyon adına bir karar tasarısı sundu: "Parti (Stockholm'de yapılacak olan) 18 Mayıstaki uluslararası Zimmerwaldcılar konferansına katılacak." Tutanakta şöyle diyordu: "Bir oy farkla oybirliğiyle kabul edildi." Bu tek oy Lenin'e aitti. Çoğunluğun Alman bağımsızları ile İsviçreli Grimm gibi tarafsız barış yanlılarından olduğu Zimmerwald'dan kopulmasını istiyordu. Ama partinin Rus kadroları için Zimmerwald savaş sırasında neredeyse Bolşevizmle özdeşleşmişti. Delegeler henüz ne sosyal-demokrasi adından ne de gözlerinde II. Enternasyonal kitleleriyle bağı ifade eden Zimmerwald'dan kopuşa razıydılar. Lenin en azından bu konferansa katılımı bilgi amaçlı olarak sınırlamaya çalıştı. Zinovyev ona karşı çıktı. Lenin'in önerisi kabul edilmedi. O zaman o da kararın bütününe karşı oy verdi. Kimse onu desteklemedi. Bu "Mart" duygularının son çırpınışıydı: eski konumlara sıkı sıkı sarılınıyor, "tecrit olmaktan" korkuluyordu. Bununla birlikte, Lenin'i kopuşa sürükleyen aynı iç anlaşmazlıklar yüzünden Zimmerwald Konferansı yapılmadı. Bir oy farkla oybirliğiyle reddedilen boykotçuluk politikası böylece fiilen gerçekleşiyordu.

Parti politikasında meydana gelen dönüşümün ani niteliği herkes için açıktı. Geleceğin çalışma Halk Komiseri, Bolşevik işçi Schmidt Nisan konferansında şöyle diyordu: "Lenin parti faaliyetinin niteliğine yeni bir doğrultu verdi." Bir kaç yıl sonra yazan Raskolnikov'un ifadesine göre Lenin Nisan 1917'de "parti önderlerinin bilincinde Ekim Devrimi'ni gerçekleştirmişti... Partimizin taktiği basit bir düz çizgi gibi çizilemez. Lenin'in gelişinden sonra, sola doğru ani bir zigzag yapmıştır." Meydana gelen değişme eski bir kadın Bolşevik militan olan Lyudmila Stahl tarafından çok daha doğrudan, çok daha doğru bir şekilde değerlendirilmişti. 14 Nisanda Peterburg konferansında şöyle diyordu: "Bütün yoldaşlar Lenin'in gelişine kadar karanlıkta yüzüyorlardı. Elde sadece 1905'ten kalma formüller vardı. Halkın kendiliğinden bir şeyler yarattığını görüyor, ama onlara bir şey öğretemiyorduk... Yoldaşlarımız kendilerini parlementer yoldan Kurucu Meclis'e hazırlanmakla sınırlamak zorunda kalmışlar ve daha ileriye gitmeyi hiç düşünememişlerdi. Lenin'in sloganlarını kabul edersek hayatın bize telkin ettiği şeyi yapmış olacağız. Komün'den korkmamak lâzım, ne de olsa o bir işçi hükûmeti. Paris Komünü yalnızca işçi değil, aynı zamanda da küçük burjuvaydı."

Partinin siyasal olarak yeniden silahlandırılmasının "Mayısın ilk günlerinde kazanılan, Lenin'in en temel ve aslî zaferi" olduğu konusunda Suhanov'a katılıyoruz. Doğrusunu söyleyecek olursak, Suhanov Lenin'in bu operasyonla Marksizm silahını anarşiyle ikame ettiğini düşünüyordu.

Sormak cevaplamaktan daha kolay olsa da, geriye şu çok önemli soruyu sormak kalıyor: Lenin Nisan 1917'de Rusya'ya gelemeseydi, devrim nasıl bir gelişme izlerdi? Eğer bizim sunuşumuz genel olarak bir şey gösteriyor ve kanıtlıyorsa, o da, umarız, Lenin'in devrimci sürecin Demiurgos'u*[2] olmadığı, yalnızca nesnel tarihsel güçler zincirine müdahil olduğudur. Ama bu zincirde büyük bir halkaydı. Tüm bu durumdan tek bir şey, proletarya diktatörlüğü çıkıyordu. Ama yine de onu kurmak lâzımdı. Oysa parti misyonunu ancak onu kavrarsa yerine getirebilirdi. Bunun için de Lenin onsuz olmaz bir gereklilikti. Onun gelişine dek, tek bir Bolşevik önder bile devrim teşhisinde bulunamamıştı. Kamenev-Stalin önderliği olayların gidişatıyla sağa, sosyal-yurtseverlere doğru savrulmuştu: Lenin ile Menşevizm arasında devrim hiçbir ara konum bırakmıyordu. Bolşevik parti içinde bir mücadelenin yaşanması kaçınılmazdı.

Lenin'in gelişi yalnızca süreci hızlandırdı. Kişisel nüfuzu krizi kısalttı. Bununla birlikte, partinin o olmadan da yolunu bulabileceğini güvenle söyleyebilir miyiz? Buna hiçbir durumda olumlu cevap verme cüretini gösteremeyiz. Burada belirleyici etmen zamandır ve iş işten geçtikten sonra tarihin saatine bakmak güçtür. Diyalektik materyalizmin her hâlükârda kadercilikle hiçbir ortak yanı yoktur. Oportünist önderliğin kaçınılmaz olarak yol açacağı kriz, Lenin olmasaydı, çok daha keskin ve uzun olabilirdi. Oysa savaş ve devrim gibi koşullar partiye misyonunu yerine getirmesi için uzun bir süre tanımazlar. Bu nedenle, yönsüz ve bölünmüş partinin devrimci durumu uzun yıllar boyunca bir daha geri gelmemek üzere elinden kaçıracağını düşünmek hiç de zor değil. Burada bireyin rolü orantı olarak son derece büyük gibi görünüyor. Ama bu rolü doğru kavramak için bireyi tarih zincirinin bir halkası olarak görmek gerekir.

Uzun bir aralıktan sonra yurtdışından dönen Lenin'in "ani" gelişi, adı çevresinde basında atılan öfkeli çığlıklar, Lenin'in kendi partisinin tüm önderleriyle çatışması ve onlar üzerinde kazandığı çabuk başarı, tek kelimeyle olayların dış kabuğu bu örnekte kahraman, dahi bireyi nesnel koşullar karşısında kitleyle, partiyle karşı karşıya getiren mekanik bir değerlendirme yapılmasına özel bir katkıda bulunuyordu. Gerçekteyse, bu anti-tez olayların sadece bir yanını gösteriyordu.

Lenin tarihsel gelişmenin rastgele bir unsuru değil, tüm Rus tarihindeki geçmişin bir ürünüydü. En derin kökleriyle ona bağlıydı. Geçen bir çeyrek yüzyıl boyunca ileri işçilerle birlikte onların tüm mücadelelerine katılmıştı. "Rastlantının etkisi" onun olaylara müdahalesinde değil, Lloyd George'un

2) Platon felsefesinde evreni düzenleyen tanrı -çn.

onun bir küçük saman çöpüyle yolunu kapamaya çalışmasındaydı. Lenin dışarıdan partiye muhalefet etmiyordu, onun en tam ifadesiydi. Partiyi eğitirken, kendini de eğitiyordu. Bolşeviklerin yönetici katmanıyla olan anlaşmazlığı partinin dünü ile yarını arasındaki bir mücadele anlamına geliyordu. Eğer Lenin göçmenlik ve savaş gibi sebeplerle yapay olarak partiden uzak kalmasaydı, krizin dış işleyiş mekanizması bu denli dramatik olmaz ve partideki gelişmenin içsel devamlılığını bu derece maskelemezdi. Lenin'in gelişinin kazandığı istisnaî önemden sadece şu sonuç çıkar: liderler şansa ortaya çıkmaz, seçilmeleri ve yetişmeleri onlarca yıl alır, keyfî olarak başa getirilemezler, mekanik olarak mücadeleden dışlanmaları partiyi ağır yaralar ve kimi durumlarda daha da uzun bir süre için felçleştirir.

BÖLÜM XVII

Nisan Günleri

23 Mart'ta Birleşik Devletler savaşa giriyordu. O gün Petrograd Şubat Devrimi'nin kurbanlarının cenazelerini kaldırıyordu. Tam bir neşe içinde geçen cenaze merasimi beş günün senfonisinin güçlü son nağmesiydi. Cenazeye herkes katıldı: hem ölülerle dirsek dirseğe mücadele edenler, hem ılımlılığı tavsiye edenler, hem muhtemelen kurbanları mıhlayanlar ve hem de en kalabalık grup olarak mücadelenin dışında kalanlar. İşçilerin, askerlerin, küçük kentli esnafın yanında öğrenciler, bakanlar, elçiler, palazlanmış burjuvalar, gazeteciler, hatipler, parti liderleri bulunuyordu.

İşçiler ve askerlerce omuzlarda taşınan kırmızı kumaşlarla kaplı tabutlar tüm ilçelerden sıra sıra Mars Alanına aktı. Tabutların mezarlara indirilmeye başlandığı sırada, Petropavlovsk kalesi kalabalık halk kitlelerini sarsan ilk veda selâmını gümbürdetti. Toplar yepyeni bir biçimde gümbürdüyordu: Bizim toplarımız, bizim selâmımız. Vıborg mahallesi elli bir kızıl tabut getirmişti. Bu gururlandığı kurbanların sadece bir kısmıydı. En kalabalığı olan kortejinde sayısız Bolşevik bayrağı vardı. Bu bayraklar diğerleri arasında barış içinde dalgalanıyordu. Mars Alanının kendisindeyse yalnızca hükûmet, Sovyet ve İmparatorluk Duması —ölmüştü, ama kendi cenazesinden kaçıyordu— üyeleri vardı.

Cenazelerin önünden gün içinde bayrakları ve bandolarıyla en azından sekiz yüz bin kişi geçti. Yüksek askerî otoritelerin hesaplamasına göre, böyle kalabalık bir insan kitlesi hiçbir durumda öngörülen zamanda büyük bir kargaşaya ve felâkete yol açmaksızın oradan geçemez dense de, bundan böyle her şey daha iyi olacak umuduyla, ilk kez büyük bir iş başarmanın bilincinin hâkim olduğu bu tür devrimci yürüyüşlerin düzeni bakımından manidar olan nümayiş yine de mükemmel bir düzen içinde geçti. Düzeni sağlayan bu ruh hâliydi, çünkü örgütlenme düzeyi henüz zayıf, tecrübesiz ve kendine güvensizdi.

Aslında bu cenazeler, göründüğü kadarıyla, kansız devrim efsanesini çürütmeye yeterliydi. Bununla birlikte, cenazelerdeki ruh hâli bu efsanenin doğmasına yol açan ilk günlerin atmosferini kısmen yansıtıyordu.

Yirmi beş gün sonra —bu zaman zarfında, sovyetler çok daha tecrübe ve kendilerine güven kazandılar— Batı takvimine göre (eski takvime göre 18 Nisanda) Bir Mayıs kutlandı. Ülkedeki tüm şehirler mitingler ve yürüyüşler düzenlediler. Yalnızca sınaî işletmeler değil, devlet kurumları, belediyeler ve *zemstvo*lar da boşaldı. Genelkurmay Karargâhı'nın bulunduğu Mogilyov'daki yürüyüşün başını Aziz Georgiy (*Georgiyevskiy*) süvarileri çekiyordu. Çarlık generallerini görevden almayan genelkurmay mensupları Bir Mayıs pankartıyla ilerliyordu. Antimilitarist proleter bayramı devrimci renklerle boyanmış bir yurtseverlik gösterisiyle birbirine karışmıştı. Farklı farklı halk tabakaları gösterilere kendi zihniyetlerini taşıyorlardı, ama son derece tutarsız, riyakâr olan bu bütün yine de görkemliydi.

Her iki başkentte ve sanayi merkezlerinde bayrama işçiler damgalarını vurmuşlardı. Bu kalabalık içinde daha şimdiden bayrakları, pankartları, nutuk ve sloganlarıyla güçlü Bolşevik oluşumlar ayırdediliyordu. Geçici hükûmetin sığındığı Mariinskiy (Mariya) Sarayının o muhteşem cephesine üzerinde "Yaşasın Üçüncü Enternasyonal" yazan küstah bir kızıl pankart asılmıştı. İdarî pısırıklıklarını henüz üzerlerinden atamayan otoriteler bu sevimsiz ve alarm zilleri çalan pankartı indirmeye cüret edemiyorlardı. Herkes bayram havasındaydı. Cephelerdekiler de elden geldiğince bayrama katılmışlardı. Siperler toplantıların, nutukların, bayrakların ve devrimci şarkıların haberleriyle besleniyordu. Cephenin Alman tarafında bile bu havanın yankısı vardı.

Savaş sona doğru yaklaşmıyor, tersine eylem alanlarını genişletiyordu. Tam da devrim şehitlerinin cenaze gününde yepyeni bir ordu savaşa girerek ona yeni bir itki veriyordu. Bununla birlikte, Rusya'nın tüm bölgelerinde, askerlerle birlikte korteje ortak bayraklar altında, bazen aynı marşı farklı dillerde söyleyerek, savaş esirleri de katılıyorlardı. Sınıf, parti ve fikir çizgilerini silen ilkbahar su taşkınına benzeyen bu muhteşem alay içinde Rus askerleriyle Avusturyalı ve Alman esirlerinin ortak yürüyüşü devrimin her şeye rağmen kendinde daha iyi bir dünyayı taşıdığını düşünmeye yardım eden umut bakımından zengin, parlak bir olaydı.

Mart cenazeleri gibi, Bir Mayıs bayramı da tam bir düzen içinde, kavgasız gürültüsüz, "ulusal" bir şenlik şeklinde geçti. Bununla birlikte, dikkatli bir kulak işçilerle askerlerin saflarında bir huzursuzluk ve hattâ tehdit notasının sesini kolayca duyabilirdi. Hayat giderek zorlaşıyordu. Gerçekten, fiyatlar tehlikeli bir şekilde yükseliyor, işçiler asgarî ücret istiyor, müteşebbisler direniyor, fabrikalardaki çatışmalar durmaksızın artıyordu. Erzak giderek bozuluyor, ekmek karnesi azaltılıyor, ırmik bile karneye bağlanıyordu.

Garnizonda da huzursuzluk büyüyordu. Askerlere gem vurmaya hazırlanan askerî bölge komutanlığı en devrimci birlikleri Petrograd'dan uzaklaştırıyordu. 17 Nisandaki garnizon genel kurulunda karşı harekâtın hazırlandığını sezen askerler birliklerin gidişine son verme sorununu ortaya attılar: bu talep daha sonra

devrimin her yeni krizinde daha da kararlı bir biçimde ortaya atıldı. Ama bütün kötülüklerin kaynağı sonu görülmeyen savaştı. Devrim ne zaman barışı getirecekti? Kerenskiy ve Tsereteli ne düşünüyorlardı? Kitleler Bolşeviklere giderek daha fazla kulak kabartıyorlar, kimi zaman hafif bir düşmanlıkla, kimi zaman da tam bir güvenle Bolşevikleri izliyorlardı. Törenlerdeki disiplinin altında gergin bir ruh hâli gizliydi. Kitlelerde tam bir mayalanma yaşanıyordu.

Kimse, Mariinskiy sarayına o pankartı asanlar dahi, önümüzdeki iki-üç gün içinde devrimin ulusal birliği zarfının acımasızca yırtılacağını tahmin edememişti. Birçokları korkunç olayların cereyan etmesinin kaçınılmaz olduğunu öngörmüşlerdi, ama hiç kimse bunların bu kadar çabuk ve ani patlak vereceğini beklemiyordu. Tetiği çeken geçici hükûmetin dış politikada, yani savaş sorununda izlediği yoldu. Fitili ateşleyen de Milyukov'dan başkası değildi.

İşte fitilin ateşlenmesinin hikâyesi şöyle: Amerika'nın savaşa girdiği gün, geçici hükûmetin Dışişleri bakanı kendinden emin bir şekilde gazeteciler önünde programını şöyle açıklamıştı: İstanbul'un ilhakı, Ermenistan'ın ilhakı, Avusturya ve Türkiye'nin parçalanması, Kuzey İran'ın ilhakı ve tabiî ayrıca ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı. Tarihçi Milyukov bakan Milyukov'un eylemlerini şöyle özetler: "Basına verdiği tüm beyanatlarında, kurtuluş savaşının barışçı hedeflerini kararlılıkla vurguluyor, ama bunları Rusya'nın sorunları ve ulusal çıkarlarıyla irtibatlandırıyordu."

Bu açıklama uzlaşmacılarda alarm zillerini çaldırdı. Menşeviklerin gazetesi öfkeyle soruyordu: "Geçici hükûmetin dış politikası ne zaman ikiyüzlülükten vazgeçecek? Niçin geçici hükûmet müttefiklerden ilhakları açıkça ve kesinlikle reddetmelerini istemiyor?" Bu adamların ikiyüzlülük dedikleri şey yırtıcı kuşun açık sözlülüğüydü. İştahlarını barışçı kılıf altında gizlerken yalanın ortadan kaldırılmasını istiyorlardı. Demokratların aşırı öfkesinden ürken Kerenskiy Basın Bürosu aracılığıyla hemen Milyukov'un programının kişisel görüşü olduğunu açıkladı. Bu kişisel görüş sahibinin Dışişleri bakanı olması her hâlde basit bir tesadüften ibaretti.

Her türlü sorunu ortak bir noktada buluşturmakla ünlü Tsereteli savaşın Rusya için tümüyle savunma niteliğinde olduğunu beyan eden bir hükûmet açıklaması yapılması konusunda ısrar etti. Milyukov ve kısmen de Guçkov'un direnişleri kırıldı ve 27 Martta hükûmet "özgür Rusya'nın diğer halklar üzerinde hâkimiyet kurmak, ulusal mülklerini ellerinden almak, başkalarının topraklarını zorla ele geçirmek gibi bir amacı olmadığını, sadece müttefikler nezdinde üstlendiği yükümlülüklere riayet ettiğini" bildiren bir açıklama yaptı. Böylece ikili iktidarın kral ve peygamberleri katiller ve sefillerle birlikte cennet krallığına girme niyetinde olduklarını açıklıyorlardı. Diğerleri bir tarafa, bu baylar gülünç olduklarının bile farkında değillerdi.

27 Mart beyanatı yalnızca uzlaşmacı basın değil, Lenin'in gelişinden dört gün evvel başyazılarında "geçici hükûmet tüm halkın önünde açık seçik biçimde

özgür Rusya'nın amacının diğer halklar üzerinde egemenlik kurmak olmadığını açıklamıştır" diye yazan Kamenev-Stalin'in *Pravda*'sı tarafından da olumlu karşılandı. İngiliz basını derhal ve gayet memnun bir şekilde Rusya'nın İstanbul'un ilhakı örneğinde olduğu gibi ilhakları reddetmesini kuşkusuz kendine bundan bir ders çıkarmadan yorumluyordu. Rusya'nın Londra'daki elçisi şaşkınlığa düştü ve Petrograd'dan "Rusya'nın benimsediği ilhaksız barış ilkesinin hiçbir koşulsuz olmadığını, bu ilkeye yaşamsal çıkarlarımıza zarar vermediği ölçüde uyulacağını" belirten açıklamalar gönderilmesini talep etti. Ama işte Milyukov'un formülü de buydu zaten: ihtiyacımızın olmadığı şeyi talan etmemeye söz vermek. Londra'ya mukabil, Paris, Paléologue aracılığıyla, Sovyet'e karşı daha sert bir politika izlenmesi gerektiğini telkin ederek yalnızca Milyukov'u desteklemiyor, yüreklendiriyordu da.

Petrograd'daki korkunç yalpalamalardan çılgına dönen Fransız Başbakanı Ribot, Londra ve Roma'ya "geçici hükûmeti her türlü ikircikliğe bir son vermeye davet etmenin gerekli olduğuna inanıp inanmadıklarını" soruyordu. Londra "Rusya'ya gönderilen Fransız ve İngiliz sosyalistlerinin fikirdaşlarına doğrudan etki etmelerinin" daha akıllıca olacağı cevabını veriyordu.

Rusya'ya müttefik ülkelerden sosyalistlerin gönderilmesi işi Rus G.K.'sinin, yani eski çarlık generallerinin girişimiyle örgütlenmişti. Ribot, Albert Thomas'la ilgili olarak şöyle yazıyordu: "Geçici hükûmetin kararlarına belli bir kesinlik katılması için ona güveniyoruz." Bununla beraber Milyukov Thomas'ın Sovyet liderleriyle pek sıkı fıkı olmasından yakınıyordu. Ribot buna Thomas'ın Milyukov'un bakış açısını desteklemek için "canı gönülden çabaladığını" söyleyerek cevap veriyor, ama gene de elçisini daha aktif destek için zorlayacağına söz veriyordu.

27 Marttaki içi tümüyle boş açıklama, bunda Sovyet'e verilen bir ödün gören Müttefikleri kaygılandırıyordu da. Londra'dan "Rusya'nın savaş yapabilme gücüne" inancın kaybolmaya başladığı tehditi geliyordu. Paléologue Açıklama'nın "pısırıklığı ve muğlaklığı"ndan yakınıyordu. Milyukov'un istediği de buydu zaten. Müttefiklerden yardım koparabilmek umuduyla, Milyukov kaynaklarının çok üstünde bir büyük oyuna kalkışmıştı. Asıl fikri devrime karşı tekrar savaşa dönmekti. Bu yoldaki en yakın hedefi demokrasiyi demoralize etmekti. Ama uzlaşmacılar Nisan ayında dış politika konularında çok daha büyük bir endişe ve kararsızlık göstermeye başladılar, çünkü tabandan üzerlerine sürekli baskı yapılıyordu. Hükûmetin borç paraya ihtiyacı vardı. Oysa kitleler, tüm ulusal savunma niyetlerine rağmen, savaş istikrazını değil, barış istikrazını desteklemeye hazırdılar. En azından bir barış perspektifi görmek istiyorlardı.

Ortak noktalar bularak selâmete çıkmak politikası izleyen Tsereteli geçici hükûmetten Müttefiklere 27 Mart Açıklaması'na benzer bir nota vermesini talep etmeyi önerdi. Bunun karşılığında, Yürütme Komitesi Sovyet'ten "Özgürlük İstikrazı" için lehte bir oy çıkartmayı taahhüt ediyordu. Milyukov bu takası ka-

bul etti: Nota karşılığında istikraz. Ama bu alışverişle bir taşla iki kuş vurmaya heveslendi. Açıklama'yla koşutluk görüntüsü altında nota onu inkâr ediyordu aslında. Yeni iktidarın barışçı lâfzının "yapılan devrimin Rusya'nın Müttefiklerle ortak mücadelesindeki rolünü azalttığını düşündürtmemesi" gerektiğini söylüyordu. "Tam tersine, halkımızın dünya savaşını kesin zafere dönüştürme kararlılığı daha da güçlenmiştir..."

Nota galiplerin "gelecekte yeni kanlı çatışmaları önlemek için elzem olan garanti ve yaptırımlar elde etme yolunu bulacakları" güvencesini daha da ileri düzeyde ifade ediyordu. Thomas'ın talebi üzerine diplomasinin, özellikle de Fransız diplomasisinin hilebaz diline eklenen "garantiler" ve "yaptırımlar" kelimeleri ilhak ve tazminattan başka bir anlama gelmiyordu. Bir Mayıs bayramı günü Milyukov müttefik diplomatların diktesi üzerine yazılan notayı telgrafla Antant hükûmetlerine gönderdi ve ancak ondan sonra nota Yürütme Komitesi'ne ve aynı anda gazetelere yollandı. Hükûmet Temas Komisyonu'na danışmaya bile tenezzül etmedi ve Yürütme Komitesi'nin liderleri sıradan vatandaşlar yerine konuldu.

Uzlaşmacılar notada Milyukov'dan daha önce duymadıkları bir şeye rastlamadılarsa da, en azından bunda önceden düşünülmüş düşmanca bir eylem görmeden de edemediler. Nota onları kitleler karşısında silahsız bırakıyor ve onlardan Bolşevizmle emperyalizm arasında bir tercihte bulunmalarını istiyordu. Milyukov'un amacı da bu değil miydi zaten? Her şey bunun onun tek amacı olmadığını ortaya koyuyor: Niyetleri çok daha ötelere uzanıyordu.

Daha Marttan beri Milyukov bütün gücüyle başarısız bir Rus çıkartma harekâtıyla Çanakkale boğazının ele geçirilmesi tasarısını hortlatmaya çalışıyordu ve her türlü ilhaka karşı olan demokrasiyi bir oldu bitti karşısında bırakacağını düşündüğü bir harekâta enerjik biçimde ikna etmek için general Alekseyev'le sayısız görüşme yapıyordu. Milyukov'un 18 Nisandaki notası demokrasinin iyi savunulmayan kıyılarına yeni bir çıkartmaydı. Biri askerî, diğer siyasal iki eylem birbirlerini tamamlıyor ve başarı durumunda, birbirlerini haklı çıkarıyorlardı. Galiplerden genel olarak hesap sorulmaz. Ama Milyukov'un bahtında galip olmak yoktu. Bir çıkartma için iki yüz ilâ üç yüz bin kişilik bir ordu gerekliydi. Oysa dava bir hiç yüzünden başarısızlığa uğradı. Askerler yola çıkmayı reddettiler. Devrimi savunmayı kabul ediyorlardı, ama taarruzu değil. Milyukov'un Çanakkale boğazı üzerine komplosu yarıda kaldı ve bundan sonraki tüm teşebbüsleri de baştan akamete uğradı. İtiraf etmek gerekir ki, bu planlar pek de fena tasarlanmamıştı, tabiî başarılı olmak kaydıyla.

17 Nisanda Petrograd'da gazilerin karabasan gibi bir yurtsever yürüyüşleri yapıldı. Başkent hastanesinden çıkmış, pansuman bezlerine sarılı muazzam bir yaralı, kolsuz, bacaksız kalabalığı Tavriçeskiy (Tavrida) Sarayına doğru ilerlediler. Yürüyemeyenler kamyonlarla taşınıyorlardı. Bayraklar üzerinde "sonuna dek savaş" gibi yazılar okunuyordu. Devrimin yaptıkları fedakârlıkları gereksiz

görmemesini isteyen emperyalist savaşın insan artıklarının bir umutsuzluk gösterisiydi bu. Ama yürüyüşçülerin arkasında Kadet partisi, daha doğrusu ertesi günü büyük bir darbe vurmaya hazırlanan Milyukov bulunuyordu.

19'u gecesi olağanüstü toplanan Yürütme Komitesi evvelki gün müttefik hükûmetlere yollanan notayı tartıştı. Stankeviç şöyle anlatır: "Bir ilk tartışmadan sonra, herkes, oybirliğiyle ve tartışmasız biçimde, bu notanın Komite'nin beklediği şey olmadığını kabul etti." Ama nota Kerenskiy de dahil, tüm hükûmeti bağlıyordu. Dolayısıyla, her şeyden önce, hükûmeti kurtarmak lâzımdı. Tsereteli şifresiz notayı "deşifre" etmeye koyuldu ve onda bir sürü iyi yan keşfetti. Skobelev, çok zeki havalarda, demokrasi ile hükûmet arasında genel olarak "tam bir uyum" olmasının beklenemeyeceğini göstermeye çalıştı. Bu bilge kişiler şafağa kadar kendilerini paraladılar, ama bir çözüme varamadılar. Sabah bir kaç saat sonra tekrar toplanmak üzere ayrıldılar. Anlaşılan bütün dertlerin ilacı olan zamana bel bağlamışlardı.

Sabah nota tüm gazetelerde yayınlandı. *Reç* notayı önceden bayağı düşünülmüş kışkırtıcı bir tarzda yorumladı. Sosyalist basında heyacan son raddesindeydi. Akşamki öfkesinden Tsereteli ve Skobelev'i izleyerek henüz kurtulacak vakti bulamamış olan Menşevik *Raboçaya Gazeta* geçici hükûmetin "demokrasinin amaçlarını maskara eden bir karar" yayınladığını yazıyor ve Sovyet'ten "bunun korkunç sonuçlarını önlemek için" kararlı tedbirler almasını talep ediyordu. Bu cümlelerde Bolşeviklerin artan baskısının etkisi çok net biçimde hissediliyordu.

Yürütme Komitesi oturumunu yeniden başlattı, ama bir kez daha herhangi bir karara varmaktaki yeteneksizliğini göstermek üzere. "Bilgi için" —gerçekte tabanın huzursuzluğunun derecesini ölçmek ve içinde bulunulan açmazı çözebilmek için zaman kazanmak için— Sovyet'in olağanüstü bir plenumunun toplanmasına karar verildi. Bu arada meseleyi tümden hiçliğe mahkûm edecek şekilde her türlü temas amaçlı oturumların yapılması öngörüldü.

Fakat ikili iktidarın bu ayinsel gürültü patırtısına bir üçüncü güç daha karıştı. Kitleler elde silah sokaklara çıktılar. Askerlerin süngü uçlarında "Kahrolsun Milyukov" yazılı pankartlar okunuyordu. Başka pankartlar üzerinde Guçkov da benzer tabirlerle anılıyordu. Bu öfkeli kalabalık Bir Mayıs göstericilerine hiç benzemiyordu.

Tarihçiler bu hareketi, hiçbir partinin bu gösterilerde başı çekmemesi geleneksel anlamında, "kendiliğinden" diye adlandırıyorlardı. Doğrudan sokağa dökülme çağrısı, adını böylece devrim tarihine yazdıran Linde diye birinden gelmişti. "Bilim adamı, matematikçi, filozof" olan Linde hiçbir partiye bağlı değildi, tüm kalbiyle bir devrim taraftarıydı ve devrimin vaat ettiklerini yerine getirmesini büyük bir arzuyla istiyordu. Milyukov'un notası ve *Reç*'in yaptığı yorumlar onu çileden çıkarmıştı. Biyografisini yazan kişi şöyle anlatır: "Kimseden tavsiye almadan, hemen harekete geçmeye koyuldu... Finlandiya alayına gitti, Komiteyi topladı ve alayın hemen Mariinskiy Sarayına yürüyüşe geçmesini önerdi..."

"Linde'nin önerisi kabul edildi ve saat üçte Petrograd sokaklarında kışkırtıcı pankartlarıyla 'Finlandiyalılar' muhteşem bir edayla yürüyüşe geçtiler." Finlandiya Alayının ardından 180. yedek birliğin, Moskovskiy, Pavlovskiy, Keksgolmskiy alaylarının askerleri, Baltık donanmasının ikinci tümenine bağlı denizciler, hepsi de silahlı toplam yirmi beş ilâ otuz bin kişi yürüdüler. İşçi mahallelerinde ajitasyon başladı, iş durduruldu ve alayların peşinden fabrikalardan sıra sıra gruplar sokağa indiler.

Milyukov sanki onları sorgulayacak zamanı bulmuş gibi "askerlerin çoğu niçin oraya geldiklerini bilmiyorlardı" diye ileri sürer. "Askerî birliklerden başka, açık açık (!) bu iş için on ilâ on beş Ruble aldıklarını söyleyen işçi delikanlılar katılmışlardı gösterilere." Paranın nereden geldiği belliydi: "İki bakanı (Milyukov ve Guçkov) safdışı etme görevi doğrudan Almanya tarafından verilmişti." Milyukov bu önemli açıklamayı Nisan mücadelesinin sıcağında değil, hiç kimsenin halk kitlelerinin Milyukov hakkında hissettikleri kin için yüksek bir fiyat ödemeye ihtiyaç duymadığını yeterince gösteren Ekim hadiselerinden üç yıl sonra yapmıştı.

Nisan gösterilerindeki beklenmedik şiddet kitlelerin yukarıdaki dalaverecilige karşı anındaki tepkileriyle açıklanır. "Hükûmet barış imzalayıncaya dek, tetikte olmalıyız." Bu cümle coşkusuz, ama inançla söyleniyordu. Yukarıda barış için ne gerekiyorsa yapıldığı varsayılıyordu. Doğru, Bolşevikler hükûmetin talan amacıyla savaşa devam etmek istediğini söylüyorlardı. Ama bu mümkün müydü? Kerenskiy ne güne duruyordu? "Sovyet önderlerini Şubattan beri tanıyoruz, kışlalara en önce onlar geldiler, onlar barıştan yana. Oysa Lenin Almanya'dan geldi, Tsereteli de kodesteydi. Biraz sabretmek lâzım..." Aynı sıralarda en ileri fabrika ve alaylar gittikçe daha kararlı bir şekilde Bolşeviklerin barış politikası sloganlarını ileri sürüyorlardı: gizli antlaşmaların yayınlanması ve Antant'ın fetih planlarıyla bozuşma, tüm savaşan ülkelere hemen açık bir barış önerisi.

İşte 18 Nisan notası bu karmaşık ve kararsız ortamda verilmişti. Nasıl olmuştu bu? Ne yani, yukarıdakiler barıştan yana değiller mi, eski savaş hedeflerine mi bağlılar? Boşuna mı bekleyip, sabrediyoruz? Kahrolsun!... Kahrolsun, ama kim? Bolşevikler haklı olabilirler mi? Mümkün değil. İyi de, ya nota? Öyleyse biri bizim postumuzu çarın müttefiklerine satıyor. Kadet basınla uzlaşmacı basın arasındaki basit bir karşılaştırma genel güveni boşa çıkartan Milyukov'un Lloyd George ve Ribot'yla anlaşmalı bir şekilde bir fetih politikası izlemeye çalıştığını gösteriyordu. Bununla birlikte, Kerenskiy İstanbul'a saldırının Milyukov'un "şahsî fikri" olduğunu beyan etmişti. Hareket de buradan patlak verdi.

Ama hareket türdeş değildi. Devrimci çevrelerin kimi aşırı hararetli unsurları hareketin canlılığı ve aniden patlak verişine bakarak boyutunu ve siyasal olgunluğunu fazla abarttılar. Askerlerin arasındaki ve fabrikalardaki Bolşevikler enerjik bir faaliyet yürütmüşlerdi. Hareketin bir tür asgarî programı olan "Milyukov'u indirin!" sloganına topyekûn geçici hükûmet aleyhinde çağrılar

eklediler ve üstelik değişik unsurlar bunu değişik biçimlerde algılıyorlardı: kimileri bir propaganda sloganı olarak, diğerleri güncel görev olarak. Sokaktaki silahlı askerler ve denizcilerce atılan "Kahrolsun geçici hükûmet!" sloganı gösteriye kesinlikle ayaklanmacı bir hava katıyordu. Kayda değer evsaftaki işçi ve asker grupları hemen oracıkta geçici hükûmeti devirebilecek güçteydiler. Mariinskiy Sarayına dalma, giriş çıkışları kapama ve bakanları tutuklama girişimi onlardan geldi. Bakanların imdadına Mariinskiy Sarayını tamamen boşaltarak görevini başarıyla ifa eden Skobelev gönderildi.

Guçkov hasta olduğundan, hükûmet toplantısını bu kez onun evinde yapıyordu. Ama bakanları çok da ciddî bir şekilde tehditini hissetmedikleri bu tutuklanma hadisesinden kurtaran bu rastlantı değildi. Savaşı sürdürenlerle savaşmak üzere sokağa inen yirmi beş ilâ otuz bin kişilik ordu Prens Lvov'un başında bulunduğundan daha sağlam bir hükûmeti bile yerinden etmeye yeterdi. Ama göstericilerin hedefi bu değildi. Onlar sadece yumruklarını pencereden göstermek, yukarıdaki bu bayların İstanbul işini bırakmalarını ve barış meselesiyle adam gibi uğraşmalarını istiyorlardı. Böylelikle askerler Milyukov'a karşı Kerenskiy ve Tsereteli'ye yardım etmeyi umuyorlardı.

Hükûmet oturumuna o sırada cereyan etmekte olan gösterilerden haberler getiren ve Petrograd askerî bölgesi birliklerinin komutanı sıfatıyla eli silahlı başkaldırıyı ezmek için elinde yeterli gücün bulunduğunu ilân eden general Kornilov da katılmıştı: bunun için ona bir emir verilmesi yeterliydi. Şans eseri hükûmet oturumunda bulunan Kolçak daha sonra, idamını önceleyen duruşma sırasında, Prens Lvov ile Kerenskiy'in göstericilere askerî bir harekât yapılmasına karşı çıktıklarını anlattı. Milyukov net konuşmamıştı, ama vaziyeti öyle bir özetlemişti ki, saygıdeğer bakanlar nasıl düşünürlerse düşünsünler, varacakları karar onları kodese tıkmaktan alıkoymayacaktı. Kornilov hiç kuşkusuz Kadet merkeziyle danışıklı bir şekilde hareket ediyordu.

Uzlaşmacı liderler gösterici askerleri kolayca Mariinskiy Sarayından çıkmaya ve hattâ kışlalarına dönmeye ikna etmeyi başardılar. Bununla beraber kentte yükselmiş olan tansiyon hiç sönmemişti. Kalabalıklar toplaşıyor, mitingler devam ediyor, yolağızlarında tartışmalar yapılıyor, tramvaylarda Milyukov yanlıları ile karşıtları ayrı ayrı oturuyorlardı. Nevskiy Prospekt ve yan sokaklarında burjuva konuşmacılar Almanya'dan büyük yurtsever Milyukov'u devirmek üzere yollanan Lenin aleyhinde ajitasyon yapıyorlardı. Varoşlarda, işçi mahallelerinde Bolşevikler nota ve yazarının doğurduğu öfkeyi tüm hükûmete yaygınlaştırmaya çalışıyorlardı.

Akşam saat yedide Sovyet plenumu toplandı. Liderler yoğun bir öfke soluyan dinleyici kitlesine ne diyeceklerini bilemiyorlardı. Çheidze sözlü olarak oturumdan sonra geçici hükûmetle bir görüşme yapılacağını duyuruyordu. Çernov yaklaşan iç savaş korkuluğunu gösterip duruyordu. Bolşeviklerin merkez komite üyesi, metalürji işçisi Fyodorov iç savaşın zaten varolduğu-

nu ve Sovyet'e de buna dayanarak iktidara el koymak kaldığını söyleyerek cevap veriyordu. Suhanov şöyle yazar: "Bunlar yepyeni ve korkutucu sözlerdi. Genel zihniyeti tam olarak yansıtıyordu, ama bu kez Sovyet'te Bolşeviklerin daha önce ve daha sonra hiç şahit olmadıkları kadar yankı yapıyordu."

Bununla birlikte, oturumun can alıcı olayı Kerenskiy'in yakın dostu liberal sosyalist Stankeviç'in herkesi şaşırtan konuşmasıydı. Şöyle soruyordu: "Yoldaşlar, gidip 'gösteri yapmamız' neye yarar? Kime karşı güç kullanacağız? Ne de olsa tüm güç sizsiniz ve arkanızda duran kitleler... Bakın işte saat şimdi yediye beş var (Stankeviç eliyle duvar saatini gösterir ve tüm salon dönüp oraya bakar). Geçici hükûmetin artık varolmaması için, istifa etmesi için karar verin. Bir telefon ederiz, beş dakika içinde tüm yetkilerini bırakır. Öyleyse şiddet, gösteri, iç savaş ne için?" Salonda bir alkış tufanı koptu, coşkulu nidalar yükseldi. Konuşmacı yeni durumdan en uç sonucu çıkartarak Sovyeti korkutmaya çalışıyordu, ama konuşmasının yarattığı etkiden kendi korktu. Sovyet'in gücü konusunda gözden kaçırdığı gerçek, oturumu her şeyden önce Sovyet'in herhangi bir karar almasını önleme kaygısındaki yöneticilerin zavallı dalaverelerinin üstüne çıkardı. Konuşmacılardan biri alkışlara şöyle karşılık veriyordu: "Hükûmetin yerine kim geçecek? Biz mi? Ama bizim ellerimiz titriyor..." Bu uzlaşmacıların kıyas kabul etmez bir özelliğiydi, elleri titereyen tumturaklı liderler.

Başbakan Lvov Stankeviç'i kendi payına tamamlamak ister gibi şu açıklamayı yaptı: "Şimdiye dek geçici hükûmet Sovyet'in yönetici organından sürekli bir destek sağlayabiliyordu. On beş günden beri... hükûmet şüphe altında. Bu koşullarda... geçici hükûmetin gitmesi daha iyi." Burada Şubat Rusya'sının gerçek yapısının ne olduğunu daha iyi görüyoruz!

Mariinskiy Sarayında Yürütme Komitesi ile geçici hükûmet arasında bir buluşma gerçekleşti. Giriş konuşmasında Prens Lvov sosyalist çevrelerin hükûmete karşı başlattıkları kampanyadan yakındı ve yarı kırgın, yarı tehditkâr bir tonda istifadan söz etti. Bakanlar sırayla birikmesine var güçleriyle katkıda bulundukları güçlükleri sayıp döktüler. Milyukov bu temas palavralarına sırtını dönerek, Kadetlerin gösterileri arasında balkondan doğrudan dışarıya hitap etti. "Üstünde 'Kahrolsun Milyukov!' yazılı bu pankartları görünce Milyukov için korkmuyorum. Rusya için korkuyorum!" Tarihçi Milyukov'un aktardığı bakan Milyukov'un meydanda toplanmış insanlara sarfettiği mütevazı sözler işte buydu.

Tsereteli hükûmetten yeni bir nota talep ediyordu. Çernov Milyukov'un Eğitim bakanlığına geçmesini önererek dahiyane bir çözüm buldu. İstanbul bir coğrafya dersi konusu olarak her hâlükârda diplomatik hedef olmaktan daha az tehlikeliydi. Bununla birlikte, Milyukov bilim kariyerine dönmeyi de, yeni bir nota yazmayı da açıkça reddetti. Sovyet liderleri kendilerini naza çekmediler ve eski notayla ilgili olarak yapılan "açıklamayı" kabul ettiler. Geriye

yanlışı demokratik biçimde yeterince kamufle edilecek bir kaç cümle bulmak kalıyordu. Artık vaziyetin ve onunla beraber Milyukov'un koltuğunun kurtarıldığı düşünülebilirdi!

Ama endişeli Üçüncü Zümrenin durulmaya hiç niyeti yoktu. 21 Nisan eskisinden de daha güçlü yeni bir hareket dalgası getirdi. O günkü gösteriyi başlatan Bolşeviklerin Petrograd Komitesi'ydi. Menşevik ve Sosyalist-Devrimcilerin karşı ajitasyonuna rağmen Vıborg ve diğer ilçelerden muazzam işçi kitleleri aktı merkeze. Yürütme Komitesi göstericileri teskin etmek için başlarında Çheidze olmak üzere yetkili arabulucular gönderdi. Ama işçilerin söyleyecekleri vardı ve bunları açıkça söylemek istiyorlardı. Tanınmış bir liberal gazeteci *Reç*'te işçilerin Nevskiy üzerindeki gösterisini şöyle tasvir ediyordu: "En önde yaklaşık yüz kadar silahlı adam; arkalarında kadınlı erkekli düzenli saflar halinde binlerce insan. Her iki yanda da canlı zincirler. Marşlar. Yüzlerin ifadesinden çarpıldım. Bu binlerce insanın tek bir yüzü, ilk hıristyan keşişlerinin kendinden geçmiş, altedilmez, amansız, öldürmeye, işkenceye ve ölüme hazır yüzü vardı." Liberal gazeteci işçi devrimin gözünün içine bakmış ve bir an onun yoğunlaşmış kararlılığını hissetmişti. Bu işçiler Milyukov'un Ludendorff tarafından günü on beş Rubleye görevlendirildiklerini söylediği delikanlılara ne kadar az benziyorlardı!

O gün göstericiler, önceki gün olduğu gibi, hükûmeti devirmeye yürümüyorlardı, her ne kadar kuşkusuz çoğunluk bu sorunu ciddî olarak düşünmeye başlasa bile; aralarından bir kısmı o günden itibaren gösteriyi çoğunluğun haleti ruhiyesiyle saptanan sınırların ötesine taşımaya hazırdı. Çheidze göstericilere evlerine dönmelerini önerdi. Ama önderler işçilerin ne yaptıklarını bildiklerini söylerek cevap verdiler. Bu yeni bir durumdu ve Çheidze izleyen haftalarda buna alışmak zorunda kalacaktı.

Uzlaşmacılar sönüp gitseler de, Kadetler ateşi körüklüyorlardı. Kornilov evvelki gün ateş açma izni alamadıysa da, yalnızca planından vazgeçmemekle kalmıyor, tersine o sabah göstericiler karşısına süvarileri ve topçuları dikme tedbiri de alıyordu. Generalin gözüpekliğine fazlasıyla güvenen Kadetler olayı açık bir çatışmaya dönüştürmeye çalışarak özel bir tamimle taraftarlarını sokağa çağırdılar. Çanakkale boğazına çıkartma yapmayı başaramasa da, Milyukov öncü sıfatıyla Kornilov'la, ağır yedek olarak da Antant devletleriyle birlikte, taarruzu geliştirmeye devam ediyordu. Sovyet'in ve *Reç* yayın kurulunun haberi olmadan gönderilen nota Şubat devriminin liberal şansölyesinin dile getirdiği bir Ems mesajı[1] rolü oynayacaktı. Kadet partisinin merkez komitesinin, yiğit yurttaşları, hemen barış yanlısı olanlarla mücadele etmek üzere sokağa inmeye çağıran bil-

1) Prusya kralı I. Wilhelm'in 1870'de Ems kentinden şansölye von Bismarck'a gönderdiği telgraf. Bismarck'ın özellikle Fransa'yı kışkırtacak bölümleri seçerek açıkladığı telgraf metni Fransız-Alman savaşının başlamasına yol açtı.[tçn]

dirisi şöyle diyordu: "Rusya'dan ve özgürlükten yana olanlar safları geçici hükûmetin çevresinde sıklaştırmalı ve onu desteklemelidir."

Burjuvazinin ana arteri Nevskiy muazzam bir Kadet mitingine sahne oldu. Başı Kadet partisi merkez komitesinin çektiği kayda değer bir yürüyüş kolu Mariinskiy Sarayına doğru yöneldi. Her yerde atölyeden yeni çıkmış pankartlar görülüyordu. "Geçici hükûmete tam güven!", "Yaşasın Milyukov!". Bakanların etekleri zil çalıyordu: kendi "halk"larını bulmuşlardı. Kuşkusuz bunda devrimci mitingleri dağıtmaktan, işçi ve asker gösterilerini merkezden varoşlara göndermekten ve kışlalarla fabrikaları harekete geçmekten alıkoymaktan başka bir işle uğraşmayan Sovyet yetkililerinin payı da vardı.

Hükûmeti savunmak bahanesiyle karşı-devrimci güçlerin ilk açıkça ve topluca ilân edilen seferberliği gerçekleşmişti. Şehir merkezinde içi subay ve askerî öğrencilerle dolu kamyonlar peyda oldu. Aziz Georgiy süvarileri de dışarıdaydı. Yaldızlı gençler Nevskiy üzerinde Leninistleri ve "Alman ajanlarını" ayak üstü yargıladıkları bir halk mahkemesi kurdular. Kavgalar ve yaralanmalar oldu. Anlatıldığına göre, ilk kanlı çatışma subayların geçici hükûmet aleyhindeki bir flamayı işçilerin elinden zorla almaya çalışmasıyla patlak verdi. Çatışmalar gittikçe şiddetlendi, karşılıklı silahlar atıldı ve öğleye doğru sürekli bir hâl aldı. Kimse kimin ateş ettiğini ve ne amaçladığını bilmiyordu. Ama bu düzensiz ateşler sonucunda yaralananlar oldu, kimi korunaksızlıktan, kimi panikten. Tansiyon müthiş yükselmişti.

Hayır, o gün hiç de ulusal birliği gösteren bir gösteriye sahne olmadı. İki farklı dünya birbirinin karşısına dikiliyordu. Kadet partisi tarafından işçilere ve askerlere karşı sokağa çıkartılan yurtsever yürüyüş kolları münhasıran burjuva unsurlardan, subaylardan, memurlardan, aydınlardan oluşuyordu. Biri İstanbul'u fethetmekten diğeri barıştan yana iki gök gürültüsü şehrin farklı kesimlerinde çınlıyordu. Toplumsal bileşimleri farklı, dış görünüşleri farklı iki kesim düşmanlıklarını pankartlarda ifade ediyor ve yumruklar, sopalar ve ateşli silahlarla karşı karşıya geliyorlardı.

Yürütme Komitesi'ne Kornilov'un Saray Meydanına top getirdiği haberi geldi. Böyle bir şey hiç umulmuyordu. Bu ordu komutanının bağımsız bir girişimi miydi? Hayır, Kornilov'un karakteri ve daha sonraki kariyeri yiğit generalin her zaman onu tutup sürükleyecek birine ihtiyaç duyduğunu kanıtlamıştır. Bu görevi bu sefer Kadet liderleri yerine getiriyordu. Kendilerine bağlı kitleleri sokağa Kornilov'un müdahalesine güvenerek ve bu müdahaleyi gerekli kılarak dökmüşlerdi. Genç tarihçilerden biri, Kornilov'un Saray Meydanına askerî okul öğrencilerini yığma girişiminin gerçek veya hayalî, düşman bir kalabalığa karşı Mariinskiy Sarayını savunmak zorunluluğuyla değil, Kadet gösterisinin körüklemesiyle çakıştığını çok doğru biçimde kaydeder.

Bununla beraber Milyukov-Kornilov planı çuvalladı, hem de en utanç verici biçimde. Yürütme Komitesi'nin liderleri ne denli saf da olsalar, kellelerinin söz

konusu olduğunu anlamamazlık edemezlerdi. Daha Nevskiy üzerindeki kanlı çarpışmalarla ilgili ilk haberler geldiğinde, Yürütme Komitesi Petrograd ve civarındaki tüm askerî birliklere telgrafla şu emri göndermişti: Sovyet'in onayı olmadan başkent caddelerine hiçbir birlik gönderilmeyecek. Kornilov'un niyetleri artık belli olduğundan, Yürütme Komitesi, bütün o şaşaalı beyanatlarına rağmen, iki elini de direksiyona koyarak yalnızca komutandan derhal birliklerini çekmesini istemedi, Skobelev ile Filipovskiy'i de Sovyet'in emriyle askerleri kışlalarına döndürmekle görevlendirdi. "Yürütme Komitesi'nin aksine bir çağrısı olmadıkça, bu karışık günlerde, sokağa silahlı olarak sakın çıkmayın. *Size emir verme hakkı sadece Yürütme Komitesi'ndedir.*" Bundan böyle, birliklerin kışladan çıkarılmasına yönelik bütün emirler, olağan hizmetler haricinde, Sovyet'in bu yetkiye sahip en azından iki üyesince imzalanmış bir belgesiyle verilecektir.

Sovyet Kornilov'un eylemini ikircikliğe düşmeden, iç savaş kışkırtmak için bir karşı-devrim girişimi olarak yorumlamıştı. Ama yayınladığı emirle bölge komutanının eylemini boşa çıkartan Yürütme Komitesi Kornilov'u bizzat görevinden almayı aklına getiremedi. İktidarın elindeki yetkilere tecavüz edebilir miydi? "Elleri titriyordu." Genç rejim yastık döşek yatan bir hasta gibi kuruntulara kapılmıştı. Güçler ilişkisi bakımından en çarpıcı olanı, yalnız askerî birliklerin değil, askerî okul öğrencilerinin de Çheidze'nin emrini aldıktan sonra bile, Sovyet'in tamimini görmeden geri çekilmeyi reddetmeleridir. Kadetler tarafından öngörülmeyen bu birbiri peşi sıra akın eden can sıkıntıları Rus burjuvazisinin ulusal devrim döneminde ulusal olmayan bir sınıf olarak ortaya çıkmasının —ikili iktidarca bir süre gizlenebilen, ama onarılamayan— kaçınılmaz sonuçlarıydı.

Nisan krizi sıfır sıfır bitecek gibi görünüyordu. Yürütme Komitesi kitleleri ikili iktidarın eşiğinde zapt etmeyi başarmıştı. Kendi açısından müteşekkir hükûmet "garanti" ve "yaptırımlar"dan uluslararası mahkemelerin, silahlanmanın sınırlandırılmasının ve diğer hoş şeylerin anlaşılması gerektiğini açıklamıştı. Yürütme Komitesi bu terminolojik ödünlere hemen sarılıverdi ve on dokuza karşı otuz dört oyla davanın kapandığını duyurdu. Endişeli tabanını sakinleştirmek için çoğunluk yine şu tür kararlar lehinde oy verdi: Geçici hükûmet faaliyetleri üzerindeki denetimi güçlendirmek; Yürütme Komitesi önceden uyarılmaksızın, siyasal önemi haiz hiçbir yasanın çıkartılmaması; kordiplomasinin bileşiminin radikal bir şekilde değiştirilmesi. Fiilen varolan ikili iktidar anayasanın hukuk diline tercüme edilmişti. Ama yine de durumda hiçbir gerçek değişiklik olmamıştı. Sol kanat uzlaşmacı çoğunluktan Milyukov'un istifasını bile elde edememişti. Her şey eskisi gibi kalacaktı. Geçici hükûmetin üstünde Yürütme Komitesi'nin hiç de saldırıya geçmeyi düşünmediği Antant devletlerinin çok daha etkili denetimi güç kazanıyordu.

21'i akşamı, Petrograd Sovyeti durumu gözden geçirdi. Sunduğu raporda Tsereteli 27 Mart notasının tüm yanlış yorumlamalarına son veren aklı selim

yöneticilerin yeni bir zaferinden bahsediyordu. Bolşevikler adına Kamenev tamamen bir sovyet hükûmetinin kurulmasını öneriyordu. Savaş sırasında Menşevizmden Bolşevizme geçen popüler devrimci Kollontay nasıl bir geçici hükûmet istenildiğini belirlemek için Petrograd ve havalisindeki ilçelerde bir referandum yapılmasını öneriyordu. Ama bu öneriler Sovyet'te hiç farkedilmeden geçip gittiler. Sorun çözülmüş görünüyordu. On üçe karşı muazzam bir çoğunlukla Yürütme Komitesi'nin yüreğe su serpen kararı kabul edildi. Doğru, Bolşevik üyelerin bir çoğu daha fabrikalarda, sokaklarda, gösteri mahallerindeydi. Ama yine de hiç kuşku yok ki, Sovyet'in içinde Bolşeviklere doğru hiçbir kayma olmamıştı.

Sovyet iki gün boyunca tüm sokak gösterilerinden kaçınma emrini verdi. Karar oybirliğiyle alındı. Hiç kimsede herkesin bu karara uyacağından en ufak bir kuşku yoktu. Gerçekten de, işçiler, askerler, burjuva gençler, Vıborg mahallesi ve Nevskiy Prospekt, hiç ama hiçkimse Sovyet'in bu emrine karşı gelmeyi göze alamadı. Durulma hiçbir zorlayıcı tedbire gerek duyulmadan elde edilmişti. Sovyet'in duruma hâkim olması için öyle hissetmesi yetiyordu.

Sol gazetelerin yayın kurullarına, bu zaman zarfında, fabrikalardan ve alaylardan Milyukov'un ve hattâ bazen bütün geçici hükûmetin derhal istifasını isteyen düzinelerce karar akıyordu. Yerin göğün inlediği tek yer Petrograd değildi. Moskova'da işçiler makinelerini bırakmışlardı, askerler kışlaları terk ediyorlardı, sokaklar bir protesto fırtınasından geçilmiyordu. İzleyen günlerde Yürütme Komitesi'ne düzinelerce yerel sovyetten Milyukov'un politikası aleyhinde, Sovyet'e tam destek veren telgraflar aktı. Ama her şey eskisi gibi kalacaktı.

Milyukov daha sonraları şöyle diyecekti: "21 Nisan günü sokaklara hükûmet lehinde bir ruh hâli hâkimdi." Herhalde Milyukov işçilerin ve askerlerin çoğunun evlerine döndükleri sırada balkonunun tepesinden görebildiği sokaklardan bahsediyordu. Gerçekte, hükûmet tümüyle yalnız bırakılmıştı. Elinde hiçbir ciddî güç kalmamıştı. Bunun böyle olduğunu Stankeviç ve Prens Lvov'un ağzından dinlemiştik. Öyleyse asileri mat etmeye yeterli güce sahip olduğunu ileri süren Kornilov'un teminatları ne anlama geliyordu? Saygıdeğer generalin gözü dönmüşlüğünden başka hiçbir anlama. Komplocu Kornilov'un Petrograd üzerine varolmayan birlikleri süreceği Ağustos ayında bu hafifmeşrepliği çiçek açacaktı. Kornilov askerî birlikleri hâlâ komuta bileşimine bakarak değerlendiriyordu. Subay takımı kuşkusuz çoğunlukla onunla birlikteydi, yani geçici hükûmeti savunmak bahanesiyle, sovyetlerin belini kırmaya hazırdılar. Görüş bakımından sovyetlerden son derece solda olsalar da, askerler Sovyet tarafındaydılar. Ama Sovyet'in kendisi geçici hükûmetten yana olduğundan, buradan Kornilov'un, başlarında gerici subaylar olmak üzere, Sovyet yanlısı askerleri hükûmeti savunmak amacıyla sokağa sürebileceği sonucu çıkıyordu. İkili iktidar rejimi sayesinde herkes körebe oynuyordu. Bununla birlikte, Sov-

yet liderleri birliklere kışlalarından çıkmama emri verir vermez, Kornilov ve onunla birlikte de tüm geçici hükûmet havada asılı kaldı.

Ama yine de hükûmet çökmedi. Saldırıya geçen kitleler onu sonuna dek götürmeye pek hazır değillerdi. Uzlaşmacı liderler hâlâ Şubat rejimini başlangıç noktasına dek geriletmeye çalışabiliyorlardı. Yürütme Komitesi'nin açıkça ve "yasal" otoritelere karşı orduya el koymak zorunda kaldığını unutan ya da başkalarını da unutmaya zorlayan Sovyet gazetesi *İzvestiya* 22 Nisanda şöyle yakınıyordu: "Sovyetler hiç de iktidarı almaya çalışmıyordu. Yine de birçok Sovyet taraftarının bayrakları üzerinde hükûmetin devrilmesini ve tüm iktidarın Sovyet'e devredilmesini isteyen yazılar vardı..." Gerçekten de, işçiler ve askerlerin iktidarı sunarak uzlaşmacıları tavlamak istemeleri, yani bu bayların iktidarı devrimci bir şekilde kullabileceklerini ciddî olarak düşünmeleri iğrenç değil mi?

Hayır, Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler iktidarı istemiyorlardı. Bolşeviklerin tüm iktidarın Sovyet'e geçmesini talep eden kararı, gördüğümüz gibi, Sovyet'te çok küçük bir oy almıştı. Moskova'da Bolşeviklerin 22 Nisanda önerdikleri geçici hükûmete güvensizlik kararı bir kaç yüze karşılık yetmiş dört oy topladı. Doğru, Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerin hâkim oldukları Helsingfors Sovyeti aynı gün o zaman için hayli yürekli bir karar olan, Petrograd Sovyeti'ne "emperyalist geçici hükûmeti" bertaraf etmeye yardım olsun diye silahlı güç teklif etme kararı vermişti. Ama savaş gemilerini temsil eden denizci askerlerin doğrudan baskısı altında kabul edilen bu karar bir istisna teşkil ediyordu. Daha dün geçici hükûmete karşı bir ayaklanmaya hazır durumda olan kitlelerin sovyetlerdeki temsilcileri henüz tümüyle ikili iktidar sahasında kısılıp kalmışlardı. Bu ne anlama geliyordu?

Kitlelerin gözüpek hücuma geçişleri ile siyasal temsilcilerinin kıvırmaları arasındaki çarpıcı çelişki kazara değildi. Devrimci bir dönemde ezilen kitleler kendi temsilcileri aracılığıyla arzu ve taleplerine en iyi biçimi kazandırmayı öğrenmekten çok daha kolayca ve hızla doğrudan eyleme yönelirler. Temsil sistemi ne kadar soyutsa, kitlelerin eylemleriyle belirlenen hadiselerin ritminin de o kadar gerisinde kalır. Tüm temsil biçimlerinin en az soyutu olan sovyet temsili bir devrim sırasında kıyas kabul etmez avantajlara sahiptir. 17 Nisan tarihli iç yönetmelik temelinde seçilen demokratik dumaların, hiçbir kimse ya da şey tarafından rahatsız edilmemelerine rağmen, sovyetlerle rekabette çok güçsüz kaldıklarını hatırlatmak yeterli olacaktır. Ama fabrikalar ve alaylarla, yani aktif kitlelerle olan organik bağlarının sunduğu tüm avantajlara rağmen, sovyetler de bir tür temsildir ve dolayısıyla parlamenterizmin uzlaşma ve bozulmalarından bağışık değildir.

Sovyetik dahi olsa, bir temsildeki çelişki şudur: Bir yandan, kitlelerin eylemi için gereklidir ve diğer yandan, kolayca bu eylem için muhafazakâr bir engel hâline gelir. Her fırsatta bu çelişkiden kurtulmanın pratik yolu temsili yeni-

lemekten geçer. Ama o kadar basit olmayan bu işlem, özellikle devrim zamanında, gerisinde kaldığı doğrudan eylemin bir sonucudur. Her durumda, Nisan yarı, daha doğrusu çeyrek ayaklanmasının —zira yarı ayaklanma Temmuzda olacaktır— ertesinde Sovyet oturumlarında eskisiyle aynı vekillere rastlanıyordu, bunlar da alışkın oldukları bu ortamda her zamanki önderlerin önerilerine oy veriyorlardı.

Ama bu Nisan fırtınasının hiçbir şekilde Sovyet ve genel olarak Şubat sistemi ve hattâ kitleler üzerinde hiçbir iz bırakmadan geçip gittiği anlamına gelmez. Sonuna dek götürülmese de, işçi ve askerlerin siyasal olaylara yaptıkları muhteşem müdahale siyasal vaziyeti değiştirdi, devrimin genel hareketine bir itki sağladı, kaçınılmaz gruplaşmaları hızlandırdı ve kabine ve kulis politikacılarını eski planlarını unutmaya ve eylemlerini yeni koşullara uyarlamaya zorladı.

Uzlaşmacılar iç savaşın patlak vermesini önlediklerini, artık her şeyin eski durumuna döndüğünü düşündükleri sırada aslında hükûmet krizi yeni başlıyordu. Liberaller sosyalistlerin iktidara doğrudan katılımları olmadan yönetmek istemiyorlardı. İkili iktidar mantığıyla bu koşulu kabul etmek zorunda kalan sosyalistlerse Boğazların fethi programının açıkça yürürlükten kaldırılmasını talep ettiler ki, bu da kaçınılmaz olarak Milyukov'un tasfiyesine götürdü. 2 Mayısta Milyukov hükûmet saflarını terk etmek zorunda kaldı. 20 Nisan gösterisindeki slogan böylece on iki gün gecikmeyle ve Sovyet liderlerinin iradesine karşın gerçekleşmişti.

Fakat pürüzler ve tereddütler yöneticilerin güçsüzlüğünü çok daha canlı biçimde gösteriyordu. Güçler dengesinde generalinin yardımıyla ani bir tersyüz oluş gerçekleştirmeye kalkışan Milyukov patlayan bir tapa gibi gümbürtüyle hükûmetin dışına atıldı. Yiğit general de istifasını vermek zorunda kaldı. Ama bakanların bayram yapar gibi bir havaları yoktu. Hükûmet Sovyet'e bir koalisyona evet demesi için yalvarıyordu. Tüm bunlar kitlelerin kaldıracın bir koluna ağırlıklarını koymaları yüzündendi.

Bununla birlikte bu uzlaşmacı partilerin işçilerle askerlere yakınlaşmaları anlamına gelmiyordu. Aksine, kitlelerde gizli kalmış olan beklenmedik imkânların görülmesine yol açan Nisan olayları demokratik liderleri burjuvaziyle daha sıkı bir yakınlaşma anlamında daha da sağa itti. Bu andan itibaren, yurtsever çizgi kesin olarak üste çıktı. Yürütme Komitesi'ndeki çoğunluk daha yoğunlaşmış bir hâl aldı. Daha dün Sovyet politikasına esin veren ve sosyalizm geleneklerini korumaya çalışan Suhanov, Steklov ve benzeri ilkesiz radikaller püskürtüldü. Milyukov'un politikasını çalışan kitlelerin temsil sistemine uyarlanmasını sağlayan Tsereteli tümüyle muhafazakâr ve yurtsever bir akım başlattı.

Bolşevik Partisi'nin Nisan Günlerindeki tutumu da türdeş değildi. Olaylar partiyi apansız yakalamıştı. Daha içerideki kriz yeni biterken, aktif olarak parti konferansına hazırlanılıyordu. İlçelerdeki aşırı hareketliliğin etkisi altında-

ki bazı Bolşevikler geçici hükûmetin devrilmesini istiyorlardı. Daha 5 Martta bu hükûmete koşullu bir güvenoyu kararı lehinde oy vermiş olan Petrograd Komitesi şimdi ne yapacağını bilemiyordu. Ayın 21'i için bir gösteri kararlaştırıldı, ama amaç açık seçik biçimde tanımlanmamıştı. Petrograd Komitesi'nin bir kesimi geçici hükûmeti devirmeye çalışmak gibi pek de net olmayan bir amaçla işçiler ve askerleri sokağa indirmişti. Parti dışındaki bazı sol unsurlar da aynı yönde hareket ediyorlardı. Muhtemelen bunlara az sayıdaki, ama hayli aktif anarşistler de katılmışlardı. Kâh geçici hükûmet üyelerinin tutuklanmasını sağlamak, kâh sokaktaki düşmanla savaşmak için insanlar zırhlı araç veya genel olarak takviye istemek için askerî birliklere başvuruyorlardı. Bolşeviklere yakın olan zırhlı araçlar tümeni yine de Yürütme Komitesi'nin emri olmadan kimseye araçlarını vermeyeceğini açıkladı.

Kadetler meydana gelen kanlı çarpışmaların sorumluluğunu her yolla Bolşeviklerin üzerine atmaya çalışıyorlardı. Ama Sovyet'in kurduğu özel bir komisyon ateşin ilk önce sokaktan değil, saçak altlarından ve pencerelerden atıldığını itiraz edilemez bir kesinlikle ortaya koydu. Gazetelerde savcının bir bildirisi yayınlandı: "Ateş serseri takımına yarar sağlayacak şekilde düzensizlik ve karışıklık yaratmak amacıyla toplumun en alt tabakasına mensup insanlarca açıldı."

Sovyet'teki ileri gelen partilerin Bolşeviklere karşı düşmanlıkları henüz iki ay sonra, Temmuzda akla ve mantığa sığmayan bir raddeye varacak olan şiddete ulaşmamıştı. Eski kadrolarını korusa da yargıçlar zümresi devrimle beraber kendini toparlamış ve Nisanda henüz Çarlık Ohrana'sının aşırı-sola karşı uyguladığı yöntemleri kullanmaya yanaşmamıştı. Milyukov'un bu cephedeki atağı da pek bir güçlük yaratmadan savuşturuldu.

Bolşevik Merkez Komitesi sol kanadı payladı ve 21 Nisanda Sovyet'in gösterileri yasaklamakta haklı olduğunu ve hiçbir koşul öne sürmeden buna uymak gerektiğini beyan etti. Merkez Komite kararı şöyle diyordu: " 'Kahrolsun geçici hükûmet!' sloganı şu an için doğru değil, çünkü devrimci proletaryadan yana sağlam (yani bilinçli ve örgütlü) bir halk çoğunluğu olmadan, bu slogan ya boş bir cümleden öteye geçemez ya da maceracı girişimlere yol açar." Güncel görev olarak, karar, iktidarı almanın ön gerekleri olarak sovyetlerde eleştiriyi, propagandayı ve çoğunluğu elde etmeyi sayıyordu.

Karşıtların gözünde bu beyanat korkak önderlerin bir geri çekilmesi ya da kurnazca bir manevra gibi algılandı. Fakat Lenin'in iktidar meselesi konusundaki temel konumunu zaten biliyoruz; şimdi de olayların deneyiminden geçirerek partiye "Nisan Tezleri"ni nasıl uygulayacaklarını öğretiyordu.

Üç hafta evvel, Kamenev geçici hükûmet üzerine bir karara Menşevik ve Sosyalist-Devrimcilerle birlikte aynı oyu vermekten "mutlu" olduğunu söylüyor ve Stalin Kadetlerle Bolşevikler arasında bir işbölümü kuramı geliştiriyordu. O günler ve o kuramlar ne kadar da geride kaldılar! Nisan günlerinden çıkardığı dersle Stalin, eski düşüncesini ihtiyatlı bir şekilde terkederek, ilk kez

geçici hükûmet üzerinde iyi niyetli bir "denetim" kuramına karşı görüş belirtiyordu. Ama bu manevra fark edilmeden geçti.

O korkunç günlerin hemen ardından açılan konferansta Lenin partinin bazı unsurlarının politikasındaki maceracılığın özü nedir diye soruyordu. Bu öz devrimci şiddete henüz ya da artık yer olmadığı bir ortamda şiddet kullanmaya kalkışmaktı. "Halkın zalim diye gördüğünü devirebilirsiniz. Oysa şimdi zalim yok. Toplar ve tüfekler askerlerin elinde, kapitalistlerin değil. Kapitalistler şu an şiddet yoluyla değil, aldatma yoluyla egemenler. Öyleyse bugün şiddetten bahsedemeyiz, bu saçmalık olur... Barışçı gösteriler sloganını attık. Yalnızca barışçı bir şekilde tanınmak, düşmanın gücünü görmek istiyorduk, yoksa kavgayı bırakmak değil. Ama Petrograd Komitesi biraz fazla sola gitti... "Yaşasın sovyetler!" doğru sloganının yanı sıra doğru olmayan "Kahrolsun geçici hükûmet!" sloganı da atıldı. Eylem sırasında "biraz sola gitmek" uygun değildi. Bunu vahim bir hatâ, bir düzeni bozma olarak görüyoruz."

Devrimdeki dramatik olayların temelinde ne vardı? Güç ilişkilerinde değişmeler. Bunlara yol açan neydi? Öncelikle ara sınıfların, köylülerin, küçük burjuvazinin ve ordunun yalpalamaları. Kadetlerin emperyalizmiyle Bolşevizm arasında geniş bir yelpaze var. Bu yalpalamalar eşanlı olarak iki karşıt yönde meydana geliyordu. Küçük burjuvazinin siyasal temsilcileri, onların başları, uzlaşmacı liderler, hepsi sağa, burjuvaziye eğilim gösteriyorlardı. Buna karşılık, kitleler her defasında daha güçlü ve kararlı bir atılımla sola meylediyorlardı. Petrograd örgütünün önderleri tarafından gösterilen maceracı anlayışa karşı konuşan Lenin bir kayıt koyuyordu: Eğer ara sınıflar ciddî, sarsılmaz ve açık bir biçimde bizim tarafımıza meylederlerse, hükûmeti Mariinskiy Sarayından kovalamakta bir dakika bile tereddüt etmeyiz. Ama henüz bu noktada değiliz. Sokakta kendini gösteren Nisan krizi "küçük burjuva ve yarı-proleter kitlenin ne ilk, ne de son yalpalamasıdır". Şu anki görevimiz hâlâ "sabırla izah etmek", kitlelerin bizim önderliğimizde bir sonraki daha derin, daha bilinçli hamlesini hazırlamaktır.

Proletaryaya gelince; Bolşeviklerden yana geçişi Nisan ayı boyunca çok açık bir karaktere bürünmüştü. İşçiler parti komitelerine geliyor ve Menşevik partiden Bolşevik partiye geçişlerinin sağlanmasını istiyorlardı. Fabrikalarda ısrarla vekillerini dış politika, savaş, ikili iktidar, iaşe konusunda sorgulamaya koyuluyorlar ve bu sorgu sualin sonucunda Sosyalist-Devrimci ya da Menşevik vekiller giderek daha fazla Bolşevik vekillerle değiştiriliyorlardı. Bu ani dönüşüm fabrikalara daha yakın olan semt sovyetlerinde başladı. Vıborg, Vasilyevsk-Ostrov semt sovyetlerinde, Narva ilçe sovyetinde Nisan sonuna doğru Bolşevikler bir anda kendilerini çoğunlukta buldular. Bu çok önemli bir olguydu, ama kendilerini yüksek politikaya kaptırmış olan Yürütme Komitesi liderleri Bolşeviklerin işçi semtlerindeki dengeyi değiştiren başarılarını kasıntıyla görmezden geldiler.

Bu arada ilçeler merkez üzerinde giderek daha fazla baskı oluşturmaya başlamışlardı. Fabrikalarda, Petrograd Komitesi'nden bağımsız olarak, başkent İşçi Vekilleri Sovyeti'ndeki temsilcilerin değiştirilmesi için enerjik ve başarılı bir kampanya başlatılmıştı. Suhanov Bolşeviklerin Mayıs başında Petrograd proletaryasının üçte birini yanlarına çektiklerini tahmin etmiştir. Her hâlükârda sayı bundan az değildi ve bu üçte bir en aktif kesimdi. Mart ayındaki belirsiz hatlar kayboluyor, siyasal önderlikler şekilleniyor, Lenin'in "fantezist" tezleri Petrograd mahallelerinde giderek vücut buluyordu.

Devrimin ileriye doğru attığı her adım, çoğu durumda sovyet partilerince tümüyle beklenmedik olan, kitlelerin doğrudan bir müdahalesi tarafından kışkırtıldı veya zorlandı. Şubat ayaklanmasından sonra, işçiler ve askerler kimseye bir şey sormadan monarşiyi devirdiklerinde, Yürütme Komitesi liderleri kitlelerin rolünün tamamlandığını düşünmüşlerdi. Ama ölümcül bir hatâ yaptılar. Kitleler sahneyi terk etmeye hiç de niyetli değillerdi. Daha Mart başında sekiz saatlik işgünü kampanyası sırasında işçiler, Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcilerin ağırlığı altında da olsalar, sermayeden bir ödün koparmayı başarmışlardı. Sovyet kendisi dışında ve kendisine karşı kazanılan bu başarıyı hazmetmek zorunda kaldı. Nisan gösterileri de aynı türden bir ikinci düzenleme getirdi. Her kitle gösterisi, doğrudan amacından bağımsız olarak, önderlik için bir uyarıydı. Bu paylama önce ılımlıydı, sonra giderek sertleşti. Temmuzda bir tehdit hâlini aldı. Ekimde de sonuca ulaştı.

Bütün kritik anlarda, kitleler "kendiliğinden güç" olarak, bir başka deyişle, kendi siyasal tecrübelerinden çıkardıkları sonuçlara ve henüz resmî olarak tanınmayan önderlerine bağlılık göstererek müdahalede bulundular. Belli ajitasyon unsurlarını kendilerine mal ederek kitleler kendiliklerinden bu sonuçları eylem diline tercüme ettiler. Bir parti olarak Bolşevikler henüz sekiz saatlik işgünü kampanyasına önderlik etmiyorlardı. Bolşevikler kitleleri Nisan gösterisine de çağırmamışlardı. Bolşevikler Temmuz başında silah kuşanmış kitleleri de sokağa çağırmadılar. Parti ancak Ekimde kesin olarak adım atmaya karar verdi ve kitlelerin başına geçti. Ama bu sefer gösteri için değil, ayaklanma için.

BÖLÜM XVIII

Birinci Koalisyon

Bütün o resmî kuramlara, beyanatlara ve ilânlara rağmen, iktidar ancak kağıt üstünde geçici hükûmete aitti. Sözümona demokrasinin direnişine rağmen, devrim ilerliyor, yeni yeni kitleleri ayağa kaldırıyor, sovyetleri pekiştiriyor, sınırlı bir ölçüde de olsa, işçileri silahlandırıyordu. Hükûmetin taşradaki komiserleri ve onlara bağlı, içlerinde genellikle burjuva örgütlerinin temsilcilerinin egemen oldukları "sosyal faaliyet komiteleri" sovyetler tarafından doğal bir biçimde ve hiçbir çaba sarfedilmeksizin bir kenara itilmişlerdi. Kimi durumlarda, merkezî iktidarın adamları diklenmeye çalıştıklarında, büyük çekişmeler doğuyordu. Komiserler taşra sovyetlerini merkezî yönetimi tanımamakla suçluyorlardı. Burjuva basın Kronstadt'ın, Schlüssenburg'un veya Tsaritsın'ın Rusya'dan koptuklarını ve bağımsız cumhuriyetlere dönüştüklerini söyleyerek bas bas bağırıyordu. Yerel sovyetler bu saçma sapan sözleri protesto ediyorlardı. Bakanlar endişe içindeydiler. Hükûmetteki sosyalistler ikna ve tehdit yolunda yurt gezilerine çıkıyor, kendilerini burjuvazi karşısında temize çıkartıyorlardı. Ama tüm bunlar güçler ilişkisini değiştirmiyordu. İkili iktidarın altını oyan süreçlerin kaçınılmazlığı ifadesini farklı ritimlerde de olsa, tüm ülkede bu süreçlerin gelişmesinde buluyordu.

Önceleri denetim organları olan sovyetler idarî organlara dönüşüyorlardı. Hiçbir yetki bölüşümü kuramına boyun eğmiyorlar ve ordunun yönetimine, iktisadî anlaşmazlıklara, iaşe ve ulaşım sorunlarına, hattâ hukuk işlerine müdahale ediyorlardı. Sovyetler, işçilerin baskısıyla, sekiz saatlik işgünü kararnamesi yayınlıyorlar, çok gerici buldukları idarecileri safdışı ediyorlar, geçici hükûmetin en katlanılmaz komiserlerini görevden alıyorlar, tutuklamalara ve arama taramalara girişiyorlar, hasım gazeteleri yasaklıyorlardı. Sürekli olarak ağırlaşan ikmal güçlükleri ile mal kıtlığının etkisi altında, yerel sovyetler vergi salma, rezervlerin vilâyetten çıkışına yasak koyma ve müsadere yoluna gidiyorlardı. Bununla birlikte, sovyetlerin başında, her yerde, Bolşeviklerin "tüm

iktidar sovyetlere" sloganını öfkeyle reddeden Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler bulunuyordu.

Bu bakımdan, Şubat Devrimi'ne Tsereteli ve Çheidze gibi liderler kazandıran ve bilâhare de, kendilerini boş yere paraladıktan sonra, onları Petrograd'da barındıran Menşevik Jirond'un kalbindeki Tiflis Sovyeti'nin faaliyeti son derece öğretici görünüyor. Bağımsız Gürcistan'ın gelecekteki başkanı Jordanya tarafından yönetilen Tiflis Sovyeti her adımda sovyette egemen olan Menşevik partinin ilkelerini çiğnemek ve bir iktidar gibi davranmak zorunda kalıyordu. Sovyet kendi ihtiyaçları için özel bir matbaayı müsadere ediyor, tutuklamalara girişiyor, siyasal davalarla ilgili soruşturmaları ve mahkemeleri kendi ellerinde yoğunlaştırıyor, ekmeği karneye bağlıyor, gıda maddelerine ve acil ihtiyaç malzemelerine narh koyuyordu. Daha ilk günlerde ortaya çıkan resmî öğretiyle gerçek yaşam arasındaki uyuşmazlık Mart ve Nisan aylarında daha da artmıştı.

Petrograd'da en azından var olan kurallara saygı gösteriliyordu, her ne kadar, gördüğümüz gibi, her zaman olmasa da. Yine de, Nisan günleri ikircikiz bir şekilde başkentte bile ciddî bir desteği kalmayan geçici hükûmetin iktidarsızlığını gözler önüne serdi. Nisanın son on gününde hükûmet neredeyse mum gibi erimiş ve sönmüştü. "Kerenskiy kaygıyla hükûmetin artık var olmadığını, çalışmak yerine sadece kendi durumu üzerine düşünüyordu" (Stankeviç). Bu hükûmetle ilgili olarak ancak, Ekim günlerine dek zor zamanlarda bir krizden diğerine koştuğu, krizler arasındaki aralıklarda da var olduğu söylenebilir. Sürekli olarak "kendi durumu üzerinde düşünen" hükûmet devlet işleriyle ilgilenecek zaman bulamadı.

Gelecekteki kavgaların genel bir provasının Nisan ayında sebep olduğu krizden kuramsal olarak üç çıkış yolu vardı. Ya iktidar bütünüyle burjuvaziye geçecekti: bu ancak iç savaş yoluyla gerçekleşebilirdi; Milyukov bunu denedi, ama başaramadı. Ya tüm iktidar sovyetlere verilecekti: Buna iç savaşa girmeden, sadece parmak kaldırarak ulaşmak mümkündü; sadece istemek yeterliydi. Ama uzlaşmacılar istemek istemiyorlardı ve kitleler de hâlâ uzlaşmacılara güven besliyorlardı, her ne kadar bu güven epey çatırdamış da olsa. Böylece iki ana çıkış yolu —hem burjuva, hem de proleter yönelimli— da kapalıydı. Geriye bir üçüncü ihtimal kalıyordu: Karman çorman, melez, ödlek bir orta yolcu uzlaşma, yani koalisyon.

Nisan günlerinin sonuna doğru bile sosyalistler bir koalisyon düşlemiyorlardı: Bu adamlar genelde hiçbir zaman hiçbir şeyi öngörmemişlerdi zaten. 21 Nisan tarihli kararıyla Yürütme Komitesi resmen fiilî ikili iktidarı bir anayasa ilkesine dönüştürmüştü. Fakat bu kez de aklıselim kuşu çok geç uçmuştu: Mart ayında oluşan ikiliğin —krallar ve peygamberler— hukukî olarak kutsanması bu biçim kitlelerin baskısı altında havaya uçmak üzereyken olmuştu. Sosyalistler buna göz yummaya çalıştılar. Milyukov, hükûmet bir koalisyon oluşturulması sorununu ortaya attığında, Tsereteli'nin şöyle söylediğini anlatır: "Sizin kabi-

nenize girmemizden ne çıkarınız olacak? Ne de olsa... uzlaşmacı olmadığınız takdirde, hükûmetten gürültü patırtıyla çekilmek zorunda kalacağız." Tsereteli "gürültü patırtı"dan söz ederek liberalleri korkutmaya çalışıyordu.

Her zaman olduğu gibi, politikalarını yüreklendirmek için Menşevikler bizzat burjuvazinin çıkarlarına çağrıda bulunuyorlardı. Ama su boğazlarına kadar gelmişti. Kerenskiy Yürütme Komitesi'ni teskin etmeye çalışıyordu: "Hükûmet bugün zor bir durumda bulunuyor; alıp yürüyen istifa dedikoduları hiçbir siyasal manevraya tekabül etmiyor." Aynı zamanda burjuva çevrelerin yaptıkları baskılar da sürüyordu. Moskova belediye duması koalisyon yapılması yönünde bir karar çıkarttı. 26 Nisanda, artık meydan buna hazırlanmışken, geçici hükûmet özel bir manifestoyla devlet işlerine "ülkenin o ana dek dışarıda kalmış aktif yaratıcı güçleri"nin de katılmalarının gerekli olduğunu ilân etti. Sorun açıkça ortaya konmuştu.

Bununla birlikte kamuoyu var gücüyle koalisyona karşı direniyordu. Nisan sonunda Moskova, Tiflis, Odesa, Yekaterinburg, Nijniy-Novgorod, Tver, vb. sovyetleri sosyalistlerin hükûmete girmelerine karşı görüş bildirdiler. Gerekçeleri Moskova'daki Menşevik liderlerden biri tarafından çok net bir biçimde ifade edilmişti: Eğer sosyalistler hükûmete girerlerse, kitle hareketini "belli bir yola doğru" yönlendirecek kimse kalmayacak. Ama kendilerine karşı geliştirilen bu fikri işçi ve askerlere kabul ettirmek zordu. Bolşevikleri izlemedikleri ölçüde kitleler sosyalistlerin hükûmete girmelerinden yanaydılar. Bir Kerenskiy'in bakan olması iyiydi, ama altı Kerenskiy daha da iyiydi. Kitleler bunun burjuvaziyle bir koalisyon olduğunun ve burjuvazinin halka karşı hareket edebilmek için sosyalistlerin arkasına saklanmak istediğinin farkında değillerdi. Kışlalarda koalisyon Mariinskiy sarayındakinden daha farklı görülüyordu. Kitleler sosyalistler aracılığıyla burjuvaziyi hükûmetten atmak istiyorlardı. Böylece iki karşıt yönde hareket eden baskı bir süre tek bir yönde birleşti.

Petrograd'da, aralarında Bolşeviklere sempatik bakan zırhlı araçlar tümeni de bulunan belli sayıdaki askerî birlik koalisyon hükûmetinden yana olduklarını açıkladılar. Taşra da ezici bir çoğunlukla aynı yönde oy kullandı. Sosyalist-Devrimcilerde de koalisyon fikri egemendi; sadece Menşevikler olmadan hükûmete girmekten korkuyorlardı. Son olarak ordu da koalisyondan yana olduğunu bildirmişti. Daha sonraları, Haziranda Sovyetler Kongresi'nde ordu delegelerinden biri cephenin iktidara yönelik tavrını fena ifade etmemişti: "Ordu inanmadığı insanlarla birlikte ölüme gitmeye devam etmek zorundayken, sosyalistlerin hükûmete girmek, güven duymadıkları insanlarla birlikte çalışmak istemediklerini duyduğunda ordunun dile getiremediği şikâyetin Petrorgrad'da duyulduğunu umuyorduk."

Tüm diğer sorunlarda olduğu gibi, bu sorunda da savaşın belirleyici bir önemi vardı. Sosyalistler başta, tıpkı iktidar sorununda olduğu gibi, savaş sorununda da geri durmak ve zaman kazanmak niyetindeydiler. Fakat savaş beklemiyordu.

Müttefikler de öyle. Cephe artık beklemek istemiyordu. Hükûmet krizi sırasında cepheden gelen delegeler Yürütme Komitesi liderlerine şu soruyu soruyorlardı: Savaş yapıyor muyuz, yapmıyor muyuz? Bu şu anlama geliyordu: Savaşın sorumluluğunu alıyor musunuz, almıyor musunuz? Susarak bu işten sıyrılmak mümkün değildi. Aynı soru Antant tarafından da yarı tehditkâr bir dille sorulmuştu.

Batı Avrupa cephesindeki Nisan taarruzu Müttefiklere pahalıya patlamış ve hiçbir sonuç getirmemişti. Fransız ordusunda Rus Devrimi'nin ve de onca umut bağlanan taarruzun başarısızlığa uğramasının etkisiyle bir şeyler sarsılmıştı. Mareşal Pétain'e göre ordu "elde kalıyordu". Bu tehdit edici süreci durdurmak için Fransız hükûmetinin Rus taarruzuna, en azından bir taarruz vaadine ihtiyacı vardı. Bundan çıkacak malzeme tasarrufu bir tarafa, en kısa zamanda Rus Devrimi'nden barış aylasını çekip çıkarmak, Fransız askerlerinin kalplerindeki tüm umudu söndürmek, devrimi Antant'ın suçortağı yaparak teslim almak, Rus işçi ve askerlerinin ayaklanma bayrağını emperyalist kıyımın kan ve çamuruna bulamak gerekiyordu.

Bu yüksek hedefe ulaşmak için, tüm kaldıraçlar kullanıldı. Bunlar arasında Antant'ın sosyal-yurtseverleri en başlarda yer alıyordu. Aralarından en deneyimlileri görevle devrimci Rusya'ya yollandı. Bu zayıf bilinçli, uzun dilli adamların gelişini Suhanov şöyle tasvir eder: "Yabancı sosyal-yurtseverler Mariinskiy sarayında kucak açılarak karşılandı... Branting, Cachin, O'Grady, de Brouckère ve diğerleri kendilerini evlerinde hissediyorlardı ve bizim bakanlarla birlikte Sovyet'e karşı bir birleşik cephe oluşturuyorlardı." Kabul etmek lâzım ki uzlaşmacı Sovyet bile bu baylarla pek o kadar rahat değildi.

Müttefik sosyalistler cepheleri dolaşıyorlardı. Vandervelde şöyle yazıyordu: "General Alekseyev çabalarımızın taarruzun moral hazırlığı dediği şeyi tamamlaması amacıyla, yakın zaman önce Karadeniz bahriyelilerinin temsilcilerinin, Kerenskiy'in, Albert Thomas'ın yaptıkları girişimlere yeni bir boyut eklemesi için elinden geleni yapıyordu." II. Enternasyonal'in başkanı ile II. Nikolay'ın eski genelkurmay başkanı böylece demokrasinin açık seçik idealleri için mücadelede ortak bir dil bulmuşlardı. Fransız sosyalizminin liderlerinden biri olan Renaudel rahat rahat şöyle diyebilmişti: "Şimdi hiç yüzümüz kızarmadan hukuk savaşından bahsedebiliriz." Üç yıllık bir gecikmeyle, insanlık bu adamların yüzlerini kızartacak bir şeylerin olduğunu öğrendi.

Bir Mayısta, akla gelebilecek her türlü tereddüt evresinden geçen Yürütme Komitesi on sekize karşı kırk bir oyluk bir çoğunlukla sonunda koalisyon hükûmetine katılmaya karar verdi. Yalnızca Bolşeviklerle küçük bir Enternayonalist-Menşevik grup karşı oy verdiler.

Bu arada, burjuvazinin herkesçe kabul edilen lideri Milyukov'un demokrasi ile burjuvazi arasındaki çok daha sıkı bir yakınlaşmanın kurbanı olduğunu kaydetmek de ilginç olacaktır. Bilâhare şöyle demişti: "Ben kendim ayrılmadım, beni çıkardılar." "Asker Hakları Beyannamesi"ni imzalamayı reddettiği

için Guçkov 30 Nisanda kendi kendini safdışı etmişti zaten. O günlerde liberallerin olayları ne denli karanlık gördükleri Kadet partisi merkez komitesinin koalisyonu kurtarmak için Milyukov'un hükûmette kalması yönünde ısrar etmemeye karar vermesinden bellidir. Sağ kanat Kadet ileri gelenlerinden İskoyev "parti liderine ihanet etti" diye yazmıştı. Ama partinin pek fazla şansı yoktu. Aynı İskoyev haklı olarak şöyle diyordu: "Nisan sonunda, Kadet partisi yere serilmişti. Moralman bir daha doğrulamayacak denli bir darbe yemişti."

Milyukov meselesinde bile son söz Antant'ındı. İngiltere Boğazların fethini savunan yurtseverlerin yerine daha temkinli bir "demokrat"ın geçmesi konusunda tümüyle hemfikirdi. Gerekirse Buchanan'ın yerine elçi olarak geçmek için tam yetkili olarak Petrograd'a gelen Henderson durumu öğrendikten sonra bu tedbirin yüzeysel olduğunu kabul etmişti. Gerçekten, Buchanan tam görevini bulmuştu, zira Büyük Britanya'nın açgözlü arzularına cevap vermedikleri ölçüde ilhaklara karşıydı. Teresçenko'nun kulağına tatlı tatlı şöyle fısıldıyordu: "Rusya'nın İstanbul'a ihtiyacı yoksa, bu ne kadar erken söylense o kadar iyi." Fransa işe Milyukov'u destekleyerek başlamıştı. Ama Buchanan ve Sovyet liderlerinin ardından Milyukov'a karşı görüş bildiren Thomas burada da rolünü oynamıştı. İşte kitlelerin iğrendiği politikacı Müttefikler, demokratlar ve son olarak da kendi partisi tarafından böyle terk edildi.

Aslında Milyukov bu kadar gaddar bir cezayı hak etmemişti, en azından bunların elinden. Ama koalisyon günahları ödeyecek bir kurban istiyordu. Milyukov kitlelere demokratik barışa doğru büyük zafer yürüyüşünü kararlan Kötü Ruh olarak takdim edildi. Milyukov'u dışarı atan koalisyon bir hamlede emperyalizmin günahlarından arınıyordu.

Koalisyon hükûmetinin bileşimi ve programı 5 Mayısta Petrograd Sovyeti tarafından kabul edildi. Bolşevikler koalisyona karşı ancak yüz oy toplayabildiler. Bu oturumu anlatırken Milyukov alaycı bir ifadeyle şöyle der: "Toplantı konuşmacı bakanları sıcak bir şekilde selâmlıyordu. Bu olaydan sonra 'ikili iktidar'ın hiç de ortadan kalkmayacağını, 'sadece hükûmetin içine taşınacağını' ve Rusya'yı 'kurtaracak' yegâne gerçek iktidarın 'bir sonraki adım —iktidarın işçi ve asker vekillerine devri—' atıldığında ortaya çıkacağını ileri sürerek sosyalistlerin hükûmete girmelerini açık açık kınayan 'birinci devrimin eski lideri', daha evvelki gün Amerika'dan dönmüş olan Troçki de aynı şekilde bir alkış tufanıyla selâmlanmıştı. Böylece de 'yeni bir devir —ulusların uluslara karşı mücadelesinde değil, acı çeken, zulme uğrayan sınıfın yönetici sınıflarla mücadelesinde bir kan ve demir devri—' başlayacaktı." Milyukov olayları böyle sunuyordu. Konuşmasının sonunda Troçki kitle politikasının üç kuralını şöyle formüle ediyordu: "Devrimin üç komutu şunlardır: Burjuvaziye güvenmemek; yöneticileri denetlemek; sadece kendi gücüne bel bağlamak."

Bu konuşma konusunda Suhanov şunu aktarır: "Hiç kuşku yok ki, sözlerinin benimsenmesini beklemiyordu." Evet gerçekten de: Konuşmacıya gös-

terilen tepki ilk selâmlamadan çok daha soğuktu. Aydınlar arasındaki kulis dedikodularına son derece duyarlı olan Suhanov şunu ekler: "Henüz Bolşevik partiye katılmamış olan onun hakkında 'Lenin'den daha beter' olduğu söylentisi yayılmıştı."

Sosyalistler on beş koltuktan altısını aldılar. Azınlıkta olmak istiyorlardı. Açıkça iktidara katılmaya karar verdikten sonra bile kaybetmeye oynamaya devam ediyorlardı. Prens Lvov başbakan kalıyordu. Kerenskiy Savaş ve Donanma bakanı oluyordu. Çernov Tarım bakanı. Dışişleri bakanlığında Milyukov yerini aynı anda hem Kerenskiy'in hem de Buchanan'ın güvenilir adamı hâline gelen, opera-bale hastası Teresçenko'ya bırakıyordu. Her üçü de Rusya'nın İstanbul'dan tamamen vazgeçebileceği konusunda hemfikirlerdi. Adalet bakanlığının başına Temmuzda Bolşeviklerin yargılanması sırasında geçici bir şöhret kazanan silik avukat Pereversev getirildi. Tsereteli Yürütme Komitesi'ne zaman ayırabilmek için Posta ve Telgraf bakanlığıyla yetindi. Çalışma bakanı olan Skobelev aşka geldiği bir anda kapitalistlerin kârlarının yüzde yüz kısılacağına söz verdi —bu vaat tabiî hemen ağızdan ağıza yayıldı. Simetri olsun diye Ticaret ve Sanayi bakanlığına Moskovalı bir büyük müteşebbis olan Konovalov getirildi. O da yanı sıra Moskova Borsası'ndan kendilerine çok önemli devlet görevleri tevcih edilen bir kaç kişi getirdi. Ama daha on beş gün geçmeden ülke ekonomisindeki "anarşi"yi protesto etmek için Konovalov istifasını vermişti bile. Oysa o sırada Skobelev kârlara dokunmaktan geri adım atmıştı ve anarşiye karşı savaş veriyordu. İşçileri dişlerini sıkmaya davet ederek grevleri boğuyordu.

Hükûmetin açıklaması bir koalisyondan beklenebileceği üzere beylik sözlerden oluşuyordu. Barış yolunda aktif bir dış politikadan, iaşe sorununa bir çözüm bulmaktan ve toprak sorununu inceleme hazırlığından söz ediyordu. Bunlar lâf kalabalığından öteye geçemiyordu. Ciddî olan tek şey, en azından niyetlerde ortaya çıkan, ordunun "Rusya'nın ve müttefik ulusların muhtemel bir yenilgisini önlemek için savunma ve taarruz harekâtları"na hazırlandığının bildirilmesiydi. Antant'ın ve Rusya'nın son kozları olan koalisyonun temel çıkarı sonuç olarak bu görevde özetleniyordu. Buchanan şöyle yazıyordu: "Bir koalisyon hükûmeti bu cephedeki askerî durum bakımından bizim için son ve belki de tek selâmet umudunu temsil ediyor." Böylece Şubat Devrimi'nin liberal ve demokrat liderlerinin kürsüleri, konuşmaları, uzlaşmaları ve oylamalarının gerisinde Antant rolüne bürünmüş olan emperyalist rejisör bulunuyordu. Devrime düşman olan Antant'ın cephedeki çıkarları adına hükûmet bileşimine katılmak zorunda kalan sosyalistler iktidarın üçte bir ve savaşın tüm sorumluluğunu üzerlerine aldılar.

Yeni Dışişleri bakanı on beş gün boyunca koalisyon hükûmetinin açıklamasına karşı başlatılmış olan polemiği gizleyecek bazı üslûp değişiklikleri elde edebilmek için müttefik hükûmetlerin 27 Mart beyanatına verdikleri cevap-

ları yayımlamayı geciktirdi. "Barış yolunda aktif dış politika" bundan böyle Tereşçenko'nun eski kançılarya servislerinin kendisi için kaleme aldığı diplomatik telgrafları itinayla düzeltmesinden ve "talepler"in üstünü çizip "haklı gereklilikler" veya "çıkarları güvenceye almak" yerine fazladan "halkların iyiliği" için yazmasından ibaretti. Milyukov, dişlerini gıcırdatarak da olsa, selefi hakkında şöyle diyordu: "Müttefik diplomatlar onun mesajlarının 'demokratik' terminolojisinin zamanın gereklerine verilen gönülsüzce bir ödün olduğunu biliyorlardı ve hoşgörüyle karşılıyorlardı."

Henüz yeni gelmiş olan Thomas ile Vandervelde ellerini kollarını bağlayıp oturmuyorlardı: Büyük bir gayretkeşlikle "halkların iyiliği" lâfını Antant'ın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yorumlamaya çalışıyorlar ve Yürütme Komitesi'ndeki safdilleri başarıyla işliyorlardı. Vandervelde şöyle bildiriyordu: "Skobelev ve Çernov her türlü erken barış fikrine şiddetle karşılar." Böylesi işbirlikçilere yaslanan Ribot'nun 9 Mayısta Fransız parlementosuna, "hiçbir şeyden vazgeçmeden" Tereşçenko'ya tatminkâr bir cevap vermeye hazır olduğunu beyan edebilmesi şaşırtıcı değil.

Evet, durumun gerçek hâkimlerinin toplanacak olan şeyi yerde bırakmaya hiç niyetleri yoktu. Tam o günlerde İtalya Arnavutluk'un bağımsızlığını ilân ediyor ve aynı anda da onu himayesine alıyordu. Bu fena bir ders değildi. Geçici hükûmet protesto etmeye çalıştı, ama demokrasi adına değil, Balkanlardaki "denge"nin bozulması yüzünden. Fakat güçsüzlüğü onu hemen dilini yutmak zorunda bıraktı.

Koalisyonun dış politikasında tek yeni olan şey Amerika'yla alelacele yakınlaşmasıydı. Bu taze dostluk üç önemsiz olmayan kolaylık getiriyordu: Birleşik Devletler Fransa ve İngiltere kadar savaşın iğrençliklerine batmış değildi; okyanus ötesi cumhuriyet Rusya'ya kredi ve savaş gereci bakımından geniş perspektifler sunuyordu; son olarak, Wilson'ın diplomasisi —hilebazlıkla demokratik yalancı sofuluk karması— geçici hükûmetin stilistik ihtiyaçlarına çok iyi tekabül ediyordu. Rusya'ya görevli olarak senatör Root'u gönderen Wilson geçici hükûmete içinde "hiçbir halk bağlı yaşamak istemediği bir hükümranlığa zorla boyun eğemez" dediği papaz buyruklarından birini göndermişti. Savaşın amacı Amerikan başkanı tarafından çok net olmasa da, gayet cazip bir şekilde tanımlanmıştı: "Dünyanın gelecekteki barışını ve gelecekte de halkların refah ve mutluluğunu güvenceye almak." Bundan daha iyi ne olabilirdi? Tereşçenko ve Tsereteli zaten başka bir şey istemiyorlardı: Yeni krediler ve barış yanlılığı. Birincilerin yardımı ve ikincilerin kılıfı altında Seine kıyılarındaki Shylock'un tüm senetlerini öfkeyle havaya saçarak talep ettiği taarruz hazırlıklarına girişilebilirdi.

11 Mayısta Kerenskiy taarruz için büyük bir ajitasyon kampanyası başlatarak cepheye yollanıyordu. Kendi nutkundan kendi sarhoş olan yeni Savaş bakanı geçici hükûmete şöyle yazıyordu: "Ordudaki coşku dalgası büyüyor ve ya-

yılıyor." 14 Mayısta Kerenskiy ordulara şu emri gönderiyordu: "üstleriniz sizi nereye sürüklerse oraya gideceksiniz" ve bu askerlerce iyi bilinen ve pek de çekici olmayan perspektifi güzelleştirmek için şunu ekliyordu: "Süngülerinizin ucunda barışı taşıyorsunuz." 22 Mayısta zaten yetenek yoksunu olan temkinli general Alekseyev görevden alınıyor ve genelkurmay başkanlığına daha esnek ve daha girişken bir adam olan Brusilov getiriliyordu. Demokrat var gücüyle taarruza, yani Şubat Devrimi'nin büyük çöküşüne hazırlanıyordu.

Sovyet işçi ve askerlerin, yani köylülerin organıydı. Geçici Hükûmet burjuvazinin organıydı. Temas Komisyonu uzlaşmacıların organıydı. Koalisyon geçici hükûmetin kendisini bir tür temas komisyonuna dönüştürerek mekanizmayı basitleştirdi. Ama ikili iktidar bu yolla hiç de bertaraf edilmiş olmadı. Tsereteli'nin Temas Komisyonu üyesi veya Posta bakanı olması bir çözüm değildi. Ülkede iki birbiriyle uyuşmaz devlet örgütlenmesi vardı: Yukarıdan atanan, başlarında geçici hükûmetin bulunduğu eski ve yeni memurlar hiyerarşisi ve dalları cephedeki en uzak bölüğe dek uzanan seçilmiş sovyetler sistemi.

Bu iki hükûmet sistemi henüz tarihsel hesaplaşmalarının hazırlık aşamasında bulunan farklı farklı sınıflara dayanıyorlardı. Koalisyona giderek uzlaşmacılar sovyet sisteminin barışçı ve kademeli bir şekilde lağvını umuyorlardı. Kişilerde yoğunlaşan sovyetlerin gücünün böylelikle resmî hükûmete geçeceğini düşünüyorlardı. Kerenskiy Buchanan'a açıkça "sovyetlerin ecelleriyle öleceklerini" ifade etmişti. Bu umut kısa sürede uzlaşmacı liderlerin resmî doktrini hâline geldi. Onların düşüncelerinde, ülkenin her yerindeki hayatın ağırlık noktası yerel sovyetlerden yeni demokratik yerinden yönetim organlarına geçecekti. Merkez Yürütme Komitesi'nin yerine de Kurucu Meclis geçecekti. Koalisyon hükûmeti böylece parlamenter bir burjuva cumhuriyeti rejimine köprü görevi görecekti.

Ama devrim bu yolda ne yürümek istiyordu ne de yürüyebilirdi. Yeni belediye dumalarının akıbeti bu anlamda çok açık bir belirtiydi. Dumalar en geniş seçim hukuku temelinde seçilmişlerdi. Askerler sivil halkla, kadınlar da erkeklerle eşit ağırlıkta oy kullanmışlardı. Mücadeleye dört parti katılmıştı. Dünyanın en şerefsiz —ne söylesek az!— gazetelerinden biri olan, çarlık hükûmetinin eski resmî gazetesi *Novoye Vremya* sağ düşünceli insanları, milliyetçileri, Oktyabristleri Kadetlere oy vermeye çağırıyordu. Ama varlıklı sınıfların siyasal iktidarsızlığı tümüyle ayyuka çıkınca, çoğu burjuva gazetesi "Bolşeviklere atmayın da, kime oy atarsanız atın" sloganını başlık yaptı. Bütün duma ve zemstvolarda Kadetler sağ kanadı oluşturuyorlardı. Bolşevikler güçlenmekte olan bir sol azınlıktı. Her zaman ezici çoğunluk Sosyalist-Devrimciler ile Menşeviklere aitti.

Görünürde daha tam bir temsille sovyetlerden ayrılan yeni dumalar daha büyük bir otoriteden yararlanabilecek gibiydi. Diğer yandan, hukukî olarak kurulmuş toplumsal kurumlar olarak dumaların devlet tarafından resmen

desteklenme gibi muazzam bir avantajları da vardı. Milis, iaşe, kent ulaşımı, eğitim resmen dumalara bağlanmıştı. "Özel" kurumlar olarak sovyetlerin ne bütçeleri ne de hakları vardı. Yine de, iktidar sovyetlerin ellerindeydi. Dumalar aslen sovyetler nezdindeki belediye encümenlerini temsil ediyorlardı. Sovyet sistemi ile saf biçimsel demokrasi arasındaki rekabet, sonuçları itibariyle, sovyetlerin yerlerini dumalara bırakmaları gerektiğine büsbütün inanmış olan ve bunu sağlamak için ellerinden geleni yapmaya çalışan aynı partilerin, yani Sovyetlerde olduğu gibi dumalarda da hâkim durumdaki Sosyalist-Devrimci ve Menşeviklerin önderliğinde cereyan etmesi hasebiyle daha da çarpıcıydı.

Hadiselerin girdabında üstünde göreli olarak az düşünülmüş olan bu muhteşem olgunun açıklaması basittir: belediyeler, genel olarak tüm diğer demokrasi kurumları gibi, ancak tümüyle istikrarlı ilişkiler, yani belirli bir mülkiyet sistemi temelinde hareket edebilirler. Oysa devrim aslen bu temeller temelini sorgulamaktan ibarettir ve buna cevap da ancak sınıfsal güçler arasındaki ilişkilerin açık bir devrimci sınavıyla verilebilir. Önderlerinin izledikleri politikaya rağmen sovyetler kısmen yarı bilinçli vaziyette toplumsal yapının temellerini değiştirmek için biraraya gelen ezilen sınıfların mücadele örgütüdür.

Buna karşılık belediyeler soyut bir yurttaş tanımlaması altında toplanan halkın tüm sınıflarına eşit bir temsil imkânı sağlıyordu ve bu devrimci koşullarda, tam da temsil ettiği düşman kampların hummalı bir şekilde savaşa hazırlandığı bir sırada, daha çok uzlaşmacı ve ikiyüzlü bir dille kendini ifade eden bir diplomatik konferansa benziyordu. Devrimin günübirlik ilerleyişinde belediyeler yarı hayalî bir varlık sergiliyorlardı. Ama belirleyici dönemeçlerde, kitlelerin müdahalesi olayların daha sonraki yönelimini belirlediği sırada, belediyeler tuzla buz oluyor, kurucu unsurları kendilerini barikadın karşı uçlarında yer alırken buluyorlardı. Kurucu Meclis'in akıbetini daha baştan öngörebilmek için Mayıstan Ekime kadar olan dönem zarfında sovyetler ile belediyelerin paralel rollerini karşı karşıya getirmek yeterli.

Koalisyon hükûmeti Kurucu Meclis'i toplamak için hiç de acele etmiyordu. Demokratik aritmetiğe rağmen hükûmet içinde çoğunlukta olan liberaller kendilerini yeni dumalarda olduğu gibi Kurucu Meclis'te de iktidarsız bir sağ kanat olarak görmekte hiç de acele etmiyorlardı. Kurucu Meclis'in toplanmasını sağlamak için kurulan özel konferans ancak Mayıs sonunda, ayaklanmadan üç ay sonra çalışmaya koyuldu. Liberal hukukçular kılı kırk yarıyorlar, tüm demokratik kırpıntıyı deney kabına atıyor, ordunun seçme-seçilme hakları konusunda bitmek tükenmek bilmez zırvalamalar yapıyor, sayıları milyonlara varan asker kaçaklarına ve sayıları onlarla ifade edilen eski hükümdar ailesine oy verme hakkı verilip verilmeyeceğini tartışıyordu. Meclisin toplanma tarihi hususunda mümkün mertebe tek bir söz edilmiyordu. Konferansta bu sorunun ortaya atılması yalnızca Bolşeviklerin gösterebileceği bir duyarsızlık örneği addediliyordu.

Haftalar geçiyordu, ama uzlaşmacıların umutları ve kehanetlerine rağmen, sovyetler hiç de can çekişmiyordu. Zaman zaman uyutulan ve önderlerinin üçkağıdına uğrayan sovyetlerin yarı yarıya bitkin duruma düştüğü doğruydu, ama ilk tehlike işareti onları tekrar ayağa dikiyor ve herkese sovyetlerin duruma hâkim olduğunu tartışmasız bir şekilde gösteriyordu. Onları sabote etmeye çalışan Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler tüm önemli anlarda onların önceliğini tanımak zorunda kalıyorlardı. Kuşkusuz bunun sebebi her iki partinin de en iyi güçlerinin sovyetlerde yoğunlaşmasında yatıyordu. Belediyeler ve zemstvolar için ikinci sınıf insanlar, teknisyenler, idareciler, vs. ayrılıyordu. Aynı durum Bolşeviklerde de gözleniyordu. Yalnızca sovyetlere girme şansları olmayan Kadetler en iyi güçlerini belediye organlarında yoğunlaştırıyorlardı. Ama iktidarsız burjuva azınlığı bunlardan kendine bir payanda yapamazdı.

Böylece, hiç kimse belediyeleri kendi organları olarak görmüyordu. İşçilerle fabrikatörler, askerlerle subaylar, köylülerle soylu toprak sahipleri arasında sürekli olarak artan karşıtlıklar bir belediyede veya bir zemstvoda, bir yandan Sovyet'te, diğer yandan Devlet Duma'sının "özel" toplantılarında ve genel olarak tüm ayrıcalıklı politikacıların konferanslarında "biz bize" tartışıldığı gibi, açıkça tartışılamazdı. Bir hasımla önemsiz bir konuda anlaşabilirsiniz, ama ölüm kalım meselelerinde bu pek mümkün değildir.

Hükûmetin egemen sınıfın komitesi olduğunu söyleyen Marx'ın formülünü kabul edersek, iktidar için mücadele eden "gerçek" sınıf komitelerinin koalisyon hükûmetinin dışında bulunduklarını söylemek gerekir. Hükûmetin içinde bir azınlık olarak temsil edilen Sovyet açısından bu alenen böyleydi. Ama burjuva çoğunluk açısından da bu böyleydi. Liberallerin sosyalistler karşısında burjuvaziyi en fazla hırpalayan meseleler konusunda ciddî ve etkin biçimde anlaşma imkânları hiç yoktu. Etrafında mülk sahiplerinin kurmay heyetinin toplaştığı burjuvazinin meşhur ve tartışmasız lideri Milyukov'un kovulmasının hükûmetin egzantrik konumunu tümüyle, her yönden çırılçıplak bırakan sembolik bir karakteri vardı. Hayat biri sola, diğeri Mariinskiy sarayındaki sağa doğru yönelen iki eksen etrafında gelişiyordu.

Hükûmet bağrında ne düşündüklerini söylemeye cesaret edemeyen bakanlar kendi kendilerinin yarattıkları bir uzlaşma atmosferinde yaşıyorlardı. Koalisyonun gizlediği ikili iktidar bir ikircikliklik, dalaverecilik ve genel olarak bir kandırmaca okulu oldu. Koalisyon hükûmeti izleyen altı ay boyunca bir dizi krizden, onarımdan ve yeniden kuruluştan geçti, ama öldüğü güne dek aslî iktidarsızlık ve fosluk özelliklerini korudu.

BÖLÜM XIX

Taarruz

Tüm ülkede olduğu gibi orduda da güçlerin durmak bilmez bir siyasal yeniden gruplaşması yaşanıyordu: aşağı tabakalar sola doğru yönelirken, doruklar sağa doğru kayıyordu. Yürütme Komitesi devrimi terbiye etmek için Antant'ın bir çeşit aleti hâline gelirken, subay takımına karşı eratın temsili amacıyla kurulan ordu komiteleri de subay takımının erata karşı payandaları hâline geliyordu.

Komitelerin bileşimi çok alacalı bulacalıydı. Devrimle savaşı samimî olarak özdeşleştiren, yukarıdan dayatılan taarruza cansiparane katılan ve kendilerinin olmayan bir davaya baş koyan çok sayıda yurtsever unsur vardı. Bunların yanında lâfebesi kahramanlar, tümen ve alayların Kerenskiy'leri bulunuyordu. Son olarak, ayrıcalık peşinde koşan, siperden kaçmak için komitelerde pusuya yatan çok sayıda vasat kurnaz ve işbilenler vardı. Bütün kitle hareketleri, özellikle başlangıç evresinde, kaçınılmaz olarak bu çeşit insanları öne çıkarır. Yalnızca uzlaşmacılık dönemi geveze ve bukalemunlar bakımından özellikle zengindir. Programı biçimlendiren insanlarsa da, programlar da insanları biçimler. Temas politikası okulu devrimde entrika ve dolap okulu hâline gelir.

İkili iktidar rejimi bir askerî güç yaratma imkânını dışlıyordu. Halk kitlelerinin nefretini üzerlerine çeken Kadetler ordu içinde kendilerini Sosyalist-Devrimci olarak tanıtmak zorunda kalıyorlardı. Demokratlara gelince, onlar da iktidara el koymalarını önleyen sebepten orduyu yeniden şaha kaldıramıyorlardı. Bu ikisi birbirine bağlıydı. Durumu çok iyi aydınlatan ilginç bir olay olarak Suhanov geçici hükûmetin Petrograd'da askerî birlikler için tek bir resmi geçit düzenlemediğini kaydeder. Liberaller ve generaller Sovyet'in resmi geçite katılmasını istemiyorlardı, ama Sovyet olmadan bir resmi geçitin olamayacağını da pekâlâ biliyorlardı.

Yüksek rütbeli subaylar daha gerici partilerin başlarını kaldırmalarını beklerken, giderek Kadetlerle daha sıkı fıkı oluyorlardı. Küçük burjuva aydınlar tıpkı çarlık zamanında yaptıkları gibi, orduya önemli sayıda düşük rütbeli

subay verebiliyorlardı. Ama kendi imgelerine uygun bir komuta kesimi yaratmaktan acizlerdi, zira kendilerine has bir yüzleri yoktu. Devrimin tüm daha sonraki gidişatının da gösterdiği gibi, komuta heyeti ya soyluluk ve burjuvazinin yaptığı gibi oluşturulabilir (Beyazlar böyle yapmışlardı) ya da Bolşeviklerin önerdikleri gibi, proletaryadan seçilip eğitilerek kurulabilirdi. Küçük burjuva demokratlar için ne o ne bu yapılabilirdi. İkna, rica, yanıltma dahil her şeyi yapıyorlar, başarısız olunca da, ümitsizliğe kapılıp iktidarı halka gerçek devrimci fikirleri aşılaması için gerici subaylara geri veriyorlardı.

Eski toplumun tüm ülserleri birbiri ardısıra ortaya çıkıyor ve ordunun tüm organizmasını altüst ediyordu. Tüm veçheleriyle milliyetler —kî Rusya bu bakımdan son derece zengindi— sorunu yarıdan fazlası Büyük Ruslardan oluşmayan asker kitlesine gittikçe daha derin bir şekilde nüfuz ediyordu. Ulusal karşıtlıklar çeşitli düzlemlerde sınıfsal karşıtlıklarla çakışıyor ve iç içe geçiyordu. Hükûmetin ulusal alandaki politikası tüm diğerlerinde olduğu gibi tereddütkâr, muğlak ve dolayısıyla da son derece riyakârdı. Bazı generaller Romanya cephesindeki "Fransız tarzı disiplinli müslüman ordusu" gibisinden ulusal oluşumlarla irtibat halindeydi. Yeni ulusal birlikler yeni bir fikir ve yeni bir bayrak altında toplandıklarından, gerçekten eski ordu birliklerine nazaran genellikle daha dirençli çıkmışlardı. Bununla birlikte, bu ulusal dayanıklılık uzun sürmedi: Sınıf mücadelesinin daha sonraki gelişmeleri sonucunda tuzla buz oldu. Ama zaten ulusal birlikler kurma sürecinin kendisi de ordunun neredeyse yarısına dek yayılarak ve daha yeniler kurulmadan önce eski birlikleri dağıtarak onu tasfiye etmekle tehdit ediyordu. Böylece her yönden felâketler birbirini kovalıyordu.

Milyukov *Devrimin Tarihi* kitabında ordunun "devrimci disiplinle normal askerî disiplin fikirleri arasındaki, ordunun 'demokratikleştirilmesi' ile savaş gücünün muhafazası arasındaki çatışmayla" altüst olduğunu yazar. Kuşkusuz "normal" disiplinden çarlık zamanında var olan şeyi anlamak gerekir. Sanırız tarihçinin tüm büyük devrimlerin soyut disiplin çatışmaları değil, ama kanlı canlı sınıflar arasındaki çatışma sonucunda eski ordunun yok olmasına yol açtığını bilmesi gerekirdi. Devrim orduda yalnızca katı disiplini kabul etmekle kalmaz, onu yaratır da. Bununla birlikte, bu disiplin devrimin yerinden ettiği sınıfın temsilcileri tarafından yerleştirilemez.

26 Eylül 1851'de aklı başında bir Alman diğerine şöyle yazıyordu: "Orduların dağılması ve disiplinin tümden gevşemesinin tüm muzaffer devrimlerin koşulu olduğu kadar sonucu da olduğu aşikârdır." Tüm insanlık tarihi bu basit ve tartışmasız yasayı doğrular. Fakat liberallerin peşinden, 1905'i arkalarında bırakan Rus sosyalistleri de bunu anlamadılar, her ne kadar öğretmen olarak birçok kez iki Almanı, Friedrich Engels ve Karl Marx'ı ansalar da. Menşevikler ciddî ciddî ayaklananan ordunun eski savaşı eski komutanlarla sürdürebileceğine inanıyorlardı. Ve bu adamlar Bolşevikleri ütopyacı diye yeriyorlardı.

General Brusilov Mayıs başında G.K.'deki bir konferansta yüksek komuta heyetinin görüş açılarını çok net biçimde şöyle değerlendirmişti: Yüzde on beş ilâ yirmisi inançlı bir şekilde yeni düzene ayak uydurmuştu; bir kısım subaylar askerleri pohpohlamaya ve üstlere karşı kışkırtmaya koyulmuştu; çoğunluğa gelince, yaklaşık yüzde yetmiş beşi uyum sağlayamamış, kıvranmakta, kabuğuna çekilmekte ve ne yapacağını bilemez durumdaydı. Dolayısıyla, subay takımının ezici çoğunluğu tümüyle askerî açıdan bakıldığında, tamamen işe yaramaz durumdaydı.

Generallerle yapılan konferansta Kerenskiyve Skobelev maalesef hâlâ "devam eden" ve bu yüzden dikkate alınması gereken devrimden dolayı özür dilediler. Bakanların bu lâfına Kara Yüzlere mensup bir general olan Gurko ahlâkçı bir edayla şöyle cevap verdi: "Siz diyorsunuz ki 'devrim devam ediyor'. Bizi iyi dinleyin... Devrimi durdurun ve bırakın biz askerîler görevimizi sonuna dek yapalım." Kerenskiy, aralarından biri, saygıdeğer Kornilov başını belâya sokana dek, bütün varlığıyla hep generallerin önünde koştu.

Devrim sırasında uzlaşmacılık siyaseti sınıflar arasında şiddetli bir yalpalama siyasetidir. Kerenskiy yalpalamanın cisimleşmiş şekliydi. Genel olarak açık ve net bir rejimden yoksun bir şekilde tahayyül edemeyeceğimiz ordunun başına geçen Kerenskiy onun dağılmasının dolaysız bir aracı hâline geldi. Denikin, Kerenskiy de dahil, hiç kimsenin nerede olduğunu bilmediği doğru çizgide bulunmamaktan dolayı görevden alınan yüksek komutanların ilginç bir isim listesini verir. Alekseyev cephe komutanı Ruzskiy'i ve ordu komutanı Radko-Dmitriyev'i zayıflıkları ve komitelere çok fazla hoşgörü gösterdikleri için görevden almıştı. Brusilov aynı gerekçelerle korkak Yudeniç'i görevden uzaklaştırmıştı. Kerenskiy Alekseyev'in kendisini ve cephe komutanları Gurko ile Dragomirov'u ordunun demokratikleştirilmesine karşı çıktıkları için kovmuştu. Aynı sebepten Brusilov general Kaledin'i ekarte etmişti ve ardından kendi de komitelere aşırı yakın davrandığından görevden alındı. Kornilov Petrograd askerî bölgesinin komutanlığını demokrasiyle uyuşamamak yüzünden bırakmıştı. Ama bu onun önce cephe komutanı, sonra da başkomutan olarak atanmasını engellemedi. Denikin köleci tavırları nedeniyle Alekseyev'in kurmay başkanlığı görevinden alındı, ama kısa bir süre sonra Batı cephesi başkomutanlığına atandı. Yukarıda ne istendiğinin bilinmediğini gösteren bu birdirbir oyunu derece derece aşağıya, tâ bölük düzeyine kadar iniyor ve ordunun dağılmasını hızlandırıyordu.

Askerlerin subaylara itaat etmelerini isteseler de komiserlerin kendileri bile subaylara güvenmiyorlardı. Taarruzun en şiddetli olduğu anda, G.K.'nin Mogilyov'daki merkezinde Kerenskiy ve Brusilov'un da bulunduğu bir Sovyet oturumunda bir Sovyet üyesi şöyle demişti: "Genelkurmay Karargâhı'ndaki subayların yüzde seksen sekizi eylemleriyle bir karşı-devrimci gösteri tehlikesi yaratıyorlar." Bu askerler için bir sır değildi. Ayaklanmadan evvel subaylarını yeterince tanıyacak kadar zamanları olmuştu.

Tüm Mayıs ayı boyunca, aşağıdan yukarıya kadar tüm komutanlık raporları ufak tefek değişikliklerle hep aynı düşünceyi ifade ediyorlardı: "Taarruz konusunda, özellikle piyadelerde genel olarak olumsuz bir kanaat var." Bazen şöyle ekleniyordu: "Süvarilerde biraz daha olumlu ve topçularda daha diri."

Mayıs sonunda, askerî birlikler artık taarruz lehinde tavır alırlarken, 7. orduya bağlı komiser Kerenskiy'e şu telgrafı çekiyordu: "12. tümenden 48. alay tam mevcutlu olarak, 45 ve 46. alaylar cephe bölüklerinin yarısı itibarıyla yürüyüşe geçtiler; 47. alay yürüyüşe geçmeyi reddetti. 13. tümene bağlı alaylar arasından 50. alay hemen hemen tam mevcutlu olarak yürüyüşe geçti. 51. alay yarın yürüyüşe geçeçeğine söz verdi; emri dinlemeyen 49. alay yürüyüşe geçmedi; 52. alay yürüyüşe geçmeyi reddetti ve subaylarını tutukladı." Aynı tabloya hemen her yerde rastlanıyordu. Komiserin raporuna hükûmet şu cevabı verdi: "45, 46, 47 ve 52. alayları dağıtın, itaatsizliğin elebaşıları olan subay ve erleri yargıya teslim edin." Emrin tonu tehditkârdı ama kimseyi korkutmuyordu. Savaşmak azminde olmayan askerler ne alaylarının dağıtılmasından ne de mahkemeye çıkmaktan çekiniyorlardı. Askerleri cepheye yollamak için kimi zaman üzerlerine başka birlikler göndermek gerekiyordu. Çarlık zamanında olduğu gibi sindirme aracı olarak genellikle Kazaklar kullanılıyordu, ama şimdi emirleri sosyalistler veriyordu: Eh, söz konusu olan devrimi savunmak değil miydi?

Taarruzun başlamasından on beş günden daha az bir zaman önce, 4 Haziranda, Genelkurmay Karargâhının kurmay başkanı şu raporu gönderiyordu: "Kuzey cephesi hâlâ kaynıyor, düşmanla dostane ilişkiler kurma olayı devam ediyor, piyadelerin taarruza karşı tutumları olumsuz... Batı cephesinde, durum belirsiz. Güney-Batı cephesinde, haleti ruhiyede bir düzelme gözleniyor... Romanya cephesinde iyileşme belirtisi yok, piyadeler yürüyüşe geçmek istemiyorlar..."

11 Haziran 1917'de 61. alayın komutanı olan albay şöyle yazıyordu: "Petrograd'dan 5. bölükten bir Leninist asker geldiğinden benim ve subayların kaçmaktan başka çaremiz yok... En iyi asker ve subayların çoğu kaçtı bile." Bir alayda tek bir Leninistin görülmesi dahi tüm subayların sıvışması için yeterliydi. Yeni gelen askerin doymuş solüsyonda bir ilk kristal rolü oynadığı aşikâr. Dolayısıyla burada zorunlu olarak bir Bolşevikten söz edildiğini düşünmemek gerek. O dönemde, komutanlar diğerlerinden daha cesur olan, taarruza karşı sesini yükselten her askeri Leninist olarak adlandırıyorlardı. Oysa bu "Leninistler" arasında çoğu samimî olarak Lenin'i II. Wilhelm'in gönderdiğine inanıyordu. 61. alayın komutanı askerlerini hükûmetin baskısıyla tehdit ederek sindirmeye çalışmıştı. Adamlarından biri şöyle cevap verdi ona: "Eski hükûmeti devirdik, Kerenskiy'i de alaşağı ederiz." İşte bu yeni bir dildi. Askerler Bolşevik ajitasyonla besleniyorlar, hattâ ondan önde gidiyorlardı.

Sosyalist-Devrimcilerin önderliğinde bulunan ve Kronstadt denizcilerinin tersine yurtseverliğin kalesi sayılan Karadeniz Donanması'ndan Nisan sonunda tüm ülkeye başlarında denizci kılığındaki becerikli öğrenci Batkin'in

bulunduğu üç yüz kişilik bir heyet gönderildi. Bu heyetin maskara bir görüntüsü olmakla birlikte, samimî bir coşkuyla doluydu. Tüm ülkeye zafere dek savaş fikrini taşıyordu, ama haftalar geçtikçe dinleyicileri giderek daha düşmanca bir tavırla karşılıyorlardı onları. Karadeniz Donanması heyetinin üyeleri taarruz propagandasındaki katılıklarını yumuşatırken, Baltık'tan Sevastopol'e gelen heyet barış propagandası yapıyordu. Kuzeyliler Güneyde Güneylilerin Kuzeyde elde ettiklerinden daha büyük bir başarı kazandılar. Kronstadt denizcilerinin etkisiyle Sevastopol'dekiler 8 Haziranda komutanlarını silahsızlandırmaya giriştiler ve en nefret ettikleri subayları tutukladılar.

Sovyetler Kongresi'nin oturumunda 9 Haziranda Troçki nasıl olup da "ülkenin dört bucağına yurtsever heyetler gönderen bu örnek Karadeniz Donanması'nda, bu organize yurtseverlik yuvasında bu denli kritik bir anda böylesi bir patlama meydana gelebilmişti" diye soruyordu. "Bu neyi gösteriyordu?" Cevap alamadı. Ordudaki otorite yokluğu ve zıvanadan çıkma hali, herkes –asker, subay, komite üyesi- için bir azaptı. Herkes acilen bir çıkış yolu bulmak ihtiyacını vurguluyordu. Yukarıdakilere taarruz bu dağınıklığın üstesinden gelecek ve netlik getirecek gibi görünüyordu. Bu bir anlamda doğruydu. Tsereteli ve Çernov, demokratik retoriğin tüm çeşitlemeleriyle uyum içinde, Petrograd'a taarruzdan yana görüş bildirirlerken, öbür tarafta, cephede, komite üyeleri, subaylarla ortaklaşa bir şekilde, devrim için hayatî olsa da, savaş görevi için uyumsuz olan ordudaki yeni rejime karşı mücadele başlatıyorlardı. Bu gelişmenin sonuçları hemen etkilerini gösterdiler. Bir deniz subayı şöyle anlatır: "Günden güne, komite üyeleri sağa kayıyorlardı, ama aynı zamanda da, denizciler ve askerler arasında tüm otoritelerini kaybediyorlardı." Ama savaş yapabilmek için kesinlikle askerlere ve denizcilere ihtiyaç vardı.

Brusilov, Kerenskiy'in onayıyla, gönüllülerden oluşan şok taburları oluşturma yoluna girdi. Böylelikle aslında açıkça ordunun savaşma yeteneğinin kalmadığını kabul etmiş oluyordu. Bu girişime hemen çok değişik unsurlar katıldılar. Bunlar çoğunlukla bilâhare Ekim ayaklanmasından sonra sol Sosyalist-Devrimcilere katılan, ardından da, bir kaç parlak cesaret örneğinden sonra, sovyet iktidarına ihanet edip Bolşevikler tarafından mı vurulduğu yoksa intihar mı ettiği bilinmeksizin öldürülen yüzbaşı Muravyev tarzında maceracılardı. Karşı-devrimci subayların kendileri için güçlerini birleştirmenin yasal bir biçimi olan bu şok taburlarına açgözlü bir şekilde üşüştüklerini söylemek bile gereksiz. Bununla birlikte, bu fikir asker kitlesi içinde hiçbir yankı bulmadı. Kadın maceracılar "Kara Ölüm Süvarileri" gibisinden kadın taburları kuruyorlardı. Bu taburlardan biri Ekimde Kerenskiy'in Kışlık Saray'ın savunulmasında başvurduğu son silahlı güç oldu. Ama tüm bunlar Alman militarizmini tepelemek için yeterli bir yardım sağlamadı. Oysa amaç buydu.

Genelkurmay Karargâhı tarafından Müttefiklere ilkbahar başı için söz verilen taarruz her hafta geciktiriliyordu. Ama artık Antant yeni mühlet ta-

leplerine onay vermeyi açıkça reddediyordu. Derhal bir taarruz için bastıran Müttefiklerin ellerinde tereddüt etmeden başvurabilecekleri kozlar vardı. Vandervelde'nin patetik yakarışlarının yanı sıra, askerî araç-gereç teslimatlarını durdurma tehditini savuruyorlardı. İtalya'nın Moskova başkonsolosu İtalyan değil, Rus basınına, eğer Rusya kendi başına ayrı bir barış yaparsa, Müttefiklerin Japonya'ya Sibirya'da hareket serbestliği tanıyacaklarını beyan etti. Roma'nın değil, Moskova'nın liberal gazeteleri ayrı barışla değil, taarruzun geciktirilmesiyle ilişkilendirdikleri bu küstah tehditleri coşkuyla yayımlıyorlardı. Öte yandan Müttefikler yalnızca törensel tehditlerle de yetinmiyorlardı. Örneğin arızalı topçu malzemeleri gönderiyorlardı. Yurtdışından gelen saldırı silahlarının yüzde otuz beşi ılımlı bir ateş kapasitesini on beş gün bile koruyamıyordu. İngiltere krediler konusunda güçlük çıkartıyordu. Buna karşılık, yeni hami Amerika İngiltere'den habersiz geçici hükûmete müteakip saldırı için avans olarak yetmiş beş milyon dolarlık bir kredi tevcih etmişti.

Müttefiklerin taleplerini destekleyen ve taarruz lehinde çılgınca bir ajitasyon yürüten Rus burjuvazisi bu taarruza kendisi bile inanmıyor, özgürlük istikrazına para vermeyi reddediyordu. Devrik monarşi tekrar sahneye çıkmak için bu fırsattan yararlandı: Geçici hükûmete hitaben verdikleri bir beyanatta Romanovlar istikraza katılma niyetlerini ifade ediyor, ama "katılımın boyutu Hazinenin imparatorluk ailesinin geçimi için para verip vermeyeceğine bağlı olacaktır" diye de ekliyorlardı. Tıpkı üst rütbeli subaylar gibi, geçici hükûmetin de monarşinin restorasyonunu ümit etmeye devam ettiğini bilen orduda tüm bunlar duyulmuştu.

Hakkaniyetli davranarak kaydetmek gerekir ki, Müttefikler kampında da herkes Rus ordusunu uçuruma doğru itekleyen Vandervelde'ler, Thomas'lar ve Cachin'lerle hemfikir değildi. Birçok uyarı yapılıyordu. General Pétain şöyle diyordu: "Rus ordusu sadece bir bina cephesinden ibaret, hareket ettiği anda yıkılır." Amerikan misyon heyeti de aynı yönde görüş bildiriyordu. Ama başka düşünceler üstün geldi. Devrimin ruhunu dahi öldürmek gerekiyordu. Painlevé daha sonraları şöyle açıklamıştı: "Cephedeki Alman-Rus yakınlaşması içinde öyle kasırgalar taşıyordu ki, Rus ordusunun kendi başına bırakılması onun hızla dağılmasına yol açacaktı."

Taarruzun siyasal düzlemdeki hazırlığı Kerenskiy ve Tsereteli tarafından başlangıçta en yakın taraftarlarından bile gizli olarak yürütülmüştü. Bu yarı haberdar liderler devrimin savunulması konusunda parlak lâflar ederlerken, Tsereteli ordunun harekete geçmeye hazır olmasının gerekliliği konusunda kararlı bir şekilde ısrar ediyordu. En fazla direnişi gösteren, yani naz eden Çernov oldu. Geçici hükûmetin 17 Mayıs tarihli oturumunda kendine verdiği adla "köylü bakanı" sorularla bunaltıldı; bir mitingte gerekli onayı almadan taarruz lehinde konuştuğu doğru muydu? Çernov şöyle cevap vermişti: "Bir politikacı olarak taaarruz beni ilgilendirmiyor; bu cephedeki stratejistlerin işi." Bu

adamlar devrimle olduğu gibi, savaşla da saklambaç oynuyorlardı. Ama bu kısa sürecekti.

Taarruz hazırlığına kuşkusuz Bolşeviklere karşı daha güçlü bir mücadele eşlik ediyordu. Bu sonuncular giderek daha çok ayrı bir barış peşinde koşmakla suçlanıyorlardı. Ayrı bir barışın tek çıkar yol olması bizzat durumun kendisinden, yani diğer savaşan ülkelere kıyasla Rusya'nın zayıflığı ve tükenmişliğinden ileri geliyordu. Ama kimse henüz yeni etmenin, devrimin gücünü tam ölçemiyordu. Bolşevikler, devrimin gücü ve otoritesi cesurca ve sonuna dek savaşa karşı getirilmek koşuluyla ancak, ayrı bir barış perspektifinden ayrılabileceğini düşünüyorlardı. Bunun için her şeyden önce bizzat ülkedeki burjuvaziyle olan ittifakın bozulması gerekiyordu. 9 Haziranda Lenin Sovyetler Kongresi'nde şu açıklamayı yaptı: "Bizim ayrı bir barış istediğimizi söylüyorlar, ama bu doğru değil. Biz şöyle diyoruz: özellikle Rus kapitalistleriyle olmak üzere, hiçbir kapitalistle hiçbir ayrı barış istemiyoruz. Oysa geçici hükûmet Rus kapitalistleriyle ayrı bir barış imzalamış bile. Kahrolsun böyle bir ayrı barış!" Tutanaklar bundan sonra "alkış" seslerini kaydetmiş. Ama bu alkışlar kongredeki küçük bir azınlığa aitti ve belki de bu yüzden hayli hummalıydı.

Yürütme Komitesi'nde bazılarında hâlâ kararlılık yokken, diğer bazıları daha fazla otoritesi olan bir organın emrine girmek istiyorlardı. Son anda Kerenskiy'e taarruz emrinin Sovyetler Kongresi'nin kararından önce verilmesinin arzu edilmez olduğunu bildirmeye karar verildi. Bolşevik grubu tarafından Kongre'nin birinci oturumunda sunulan açıklamada şöyle deniyordu: "Taarruz bazı birlikleri diğerleriyle karşı karşıya getirerek olsa olsa orduyu tamamen dağıtmaya yarar"; ve biraz ileride: "Kongre karşı-devrimci yükselişe karşı hemen bir direnişle karşı koymalı veya bu politikanın tamamen ve açıkça sorumluluğunu üzerine almalıdır."

Sovyetler Kongresi'nin taarruz lehindeki kararı bir demokratik formaliteden başka bir şey değildi. Her şey hazırdı. Topçular uzun bir süredir düşman mevzilerine ateşe hazırdılar. 16 Haziranda, orduya ve donanmaya emrinde, Kerenskiy "büyük bir komutanın zaferleriyle taçlanmış" başkomutana atıfla "ani ve kesin bir darbe" vurmanın zorunluluğunu gösteriyor ve sözlerini şöyle bitiriyordu: "Size emrediyorum. İleri!"

Taarruzun arifesinde kaleme alınmış ve Bolşevik grubun Sovyetler Kongresi'ndeki beyanatını yorumlayan bir makalede Troçki şöyle yazıyordu: "Hükûmetin politikası bir askerî harekâtın başarı imkânlarını kökten yok ediyor... Taarruzun maddî öncülleri son derece uygunsuz. Ordu iaşesinin örgütlenmesi, şimdiki bileşimiyle hükûmetin hiçbir radikal önlemle altedemeyeceği genel iktisadî kargaşayı yansıtıyor. Taarruzun moral öncülleri de bir o kadar uygunsuz. Hükûmet... ordu önünde... Rusya'nın politikasını emperyalist Müttefiklerden bağımsız biçimde belirlemedeki aczini göstermiştir. Sonuç ordunun tedricen dağılmasından başka bir şey olamazdı... Kitlesel askerden kaçma

hadiseleri varolan koşullarda bireysel kusurdan kaynaklanan fiiller olmaktan çıkıp hükûmetin devrimci orduyu samimî bir görüş birliği içinde bütünleştirme yeteneksizliğinin bir ifadesi hâline geliyor..." Daha ileride hükûmetin "soyluların toprak mülkiyetini hemen ilga etmeye, yani en geri köylüye bu devrimin kendi devrimi olduğunu kanıtlayacak yegâne önleme" karar veremediğini belirten makale şu sonuca varıyordu: "Bu maddî ve manevî koşullarda, taarruz kaçınılmaz olarak bir macera hüviyetine bürünür."

Yüksek komuta heyeti hemen tümüyle askerî açıdan ümitsiz vaka olan taarruzun tamamen siyasal bir hesaptan kaynaklandığını düşünüyordu. Cephesini teftiş ettikten sonra Denikin Brusilov'a şöyle demişti: "Taarruzun başarısına hiç mi hiç inanmıyorum." Aslında bu kuşkulara yüksek komuta heyetinin yeteneksizliğini de eklemek gerekir. Yurtsever bir subay olan Stankeviç, birliklerin moral durumundan bağımsız olarak, bizzat teknik hazırlığın zaferi dışladığına tanıklık eder: "Taarruz hiçbir eleştiriye tabi tutulmadan tertip edilmişti." Kadet partisinin liderleri başlarında Subaylar Birliği başkanı Kadet Novosiltsev'in bulunduğu bir subay heyetinin ziyaretini kabul etmişlerdi. Novosiltsev onları taarruzun başarısızlığa mahkûm olduğu ve olsa olsa en iyi birliklerin yok oluşuna yol açacağı konusunda uyarmıştı. Bu uyarılar karşısında yüksek otoriteler genel cümlelerle meseleyi savuşturmaya çalışıyorlardı: "Genelkurmay Karargâhı kurmay başkanı gerici general Lukomskiy küçük bir umut var diyor: Belki iyi bir başlangıç kitlelerin psikolojisini değiştirebilir ve komutanlar ellerinden kayıp gitmiş olan dizginleri tekrar ele geçirebilirler." İşte asıl amaç buydu: Dizginleri ele geçirmek.

Uzun bir zamandır hazırlanan plana göre büyük darbenin Güney-Batı cephesindeki kuvvetlerle Lvov (Lemberg) yönünde vurulması hesaplanıyordu; Kuzey ve Batı cepheleri destek görevleri icra edeceklerdi. Taarruz eşanlı olarak tüm cephelerde başlayacaktı. Kısa bir zaman sonra bu planın komutanlığın gücünü çok aştığı açıkça ortaya çıktı. En önemsizlerden başlayarak cepheleri birbiri ardı sıra ilerletmeye karar verildi. Ama bunun da gerçekçi olmadığı görüldü. Denikin şöyle der: "O zaman yüksek komuta heyeti her türlü sistematik stratejiyi bir tarafa atmaya karar verdi ve buna hazır oldukları ölçüde harekât inisyatifini cephelere bırakmak zorunda kaldı." Her şey Tanrının inayetine kalmıştı. Bir tek çariçenin ikonaları eksikti. Bunların yerine demokrasinin ikonaları kondu. Kerenskiy turneye çıkmıştı. Coşturuyor ve kutsuyordu. Taarruz başladı: 16 Haziranda Güney-Batı cephesinde, 7 Temmuzda Batı cephesinde; 8'inde Kuzey, 9'unda Romen cephesinde. Gerçekte, hayalî olan son üç cephenin harekete geçişi asıl cephenin, Güney-Batı cephesinin dümdüz edilmesinin başlangıcıyla çakıştı.

Kerenskiy geçici hükûmete şu bildiriyi gönderiyordu: "Bugün devrimin bir büyük zaferi yaşanıyor. 18 Haziranda Rus devrimci ordusu büyük bir şevkle taarruza geçti." Kadetlerin gazetesi *Reç* şöyle yazıyordu: "Uzun zamandır bek-

lenen olay, Rus devrimini en iyi günlerine geri götüren olay nihayet gerçekleşti." 19 Haziranda yaşlı Plehanov yurtsever bir gösteride şu tumturaklı sözleri sarfediyordu: "Yurttaşlar! Hangi gün bugün diye soracak olursam, bana pazartesi diyeceksiniz. Ama bu doğru değil. Bugün pazar, ülkemiz için, tüm dünya demokrasisi için diriliş günü.[1] Rusya çarlık boyunduruğunu kaldırıp attıktan sonra düşman boyunduruğunu da kaldırıp atmaya karar verdi." Tsereteli aynı gün Sovyetler Kongresi'nde şöyle diyordu: "Büyük Rus Devrimi'nin tarihinde yeni bir sayfa açıldı... Devrimci ordumuzun başarıları yalnızca Rus demokrasisi tarafından değil, ... emperyalizmle gerçek bir şekilde savaşmak isteyen herkesçe de selâmlanmalıdır." Yurtsever demokrasi tüm vanalarını açmıştı.

Gazeteler tam da o sırada mutlu bir haber geçiyorlardı: "Paris Borsası Rus taarruzunu tüm Rus değerli kağıtlarının yükselişiyle kutluyor." Sosyalistler devrimin sağlamlığını kağıtların değeriyle belirlemeye çalışıyorlardı. Ama tarih bize devrimin kötü durumda olmasından Borsanın daha fazla mutlu olduğunu öğretir.

İşçiler ile başkent garnizonu yapay olarak şişirilen yurtsever dalgaya bir an bile kapılıp gitmediler. Yurtseverliğin cirit attığı alan Nevskiy Prospekt'ti. Er Çinenov anılarında şöyle anlatır: "Nevskiy'e çıktık ve taaaruz aleyhinde ajitasyon yapmaya çalıştık. Burjuvalar şemsiye darbeleriyle hemen üzerimize çullandılar... Onları tutup kışlalara getirdik... ve ertesi günü cepheye gönderileceklerini söyledik." Bunlar yaklaşan iç savaşın ilk belirtileriydi. Temmuz Günleri yaklaşıyordu.

21 Haziranda Petrograd'da bulunan makineli tüfek alayı genel kurulu şu kararı aldı: "Bundan böyle cepheye ancak savaşın devrimci bir karaktere sahip olduğu durumlarda askerî birlik sevk edeceğiz..." Alay dağıtılmakla tehdit edilince de, bizzat kendisinin "geçici hükûmeti ve onu destekleyen diğer örgütleri" dağıtmakta tereddüt etmeyeceği cevabını verdi. Burada bir kez daha Bolşevik ajitasyonunu kat be kat aşan tehdit notalarıyla karşılaşıyoruz.

Vakanüvis 23 Haziranda şu olayları kaydediyor: "11. Orduya bağlı birlikler düşmanın birinci ve ikinci siper hattını ele geçirdiler..." Hemen yanında: "Baranovskiy fabrikasında (altı bin işçi) Petrograd Sovyeti için yeni seçimler yapıldı. Üç Sosyalist-Devrimcinin yerine üç Bolşevik seçildi."

Ay sonuna doğru, Petrograd Sovyeti'nin fizyonomisi kayda değer ölçüde değişmişti bile. Doğrusunu söylemek gerekirse, 20 Haziranda Sovyet ordunun taarruza geçişini selâmlayan bir karar kabul etmişti. Ama hangi çoğunlukla? İki yüz yetmiş bir karşı ve otuz dokuz çekimsere karşılık dört yüz yetmiş iki oyla. Bu daha önce hiç rastlamadığımız, tümüyle yeni bir güç dengesiydi. Bolşevikler küçük sol Menşevik ve Sosyalist-Devrimci gruplarla birlikte daha şimdiden

1) Burada aynı kökten gelen ve birbirine yakın telaffuzları olan vosskresenye (pazar günü) ve vosskreseniye (diriliş) arasında kelime oyunu yapılıyor.(t.ç.n.)

Sovyet'in beşte ikisini oluşturuyorlardı. Bu fabrikalarda ve kışlalarda taarruz karşıtlarının tartışmasız bir çoğunluğa sahip oldukları anlamına geliyordu.

Vıborg Semt Sovyeti 24 Haziranda her sözcüğü ağır çekiç darbeleriyle çakılmış bir karar kabul etti: "Eski talan antlaşmaları adına taarruz yürüten geçici hükûmetin macerasını prtotesto ederiz... ve bu taarruz politikasının geçici hükûmet ve de onu destekleyen Menşevik ve Sosyalist-Devrimci partiler üzerindeki tüm sorumluluğunu reddederiz." Şubat ayaklanmasından sonra ikinci plana itilen Vıborg grubu şimdi güvenle birinci mevkiye oturuyordu. Vıborg Sovyeti'nde Bolşevikler daha şimdiden egemenliklerini kurmuşlardı.

Artık her şey taarruzun sonucuna, yani siperlerdeki askerlere bağlıydı. Taarruz onu gerçekleştireceklerin bilincinde hangi değişikliklere yol açmıştı? Askerler dayanılmaz bir şekilde barışa temayül gösteriyorlardı. Ama işte yöneticiler de belirli bir ölçüde, en azından belli sayıdaki askerlerde olan tam da bu temayülü taarruz arzusuna dönüştürmeyi başarmışlardı.

Ayaklanmadan bu yana askerler yeni iktidardan hemen barış imzalanmasını bekliyorlardı ve bunu beklerken de cephedeki mevzilerini korumayı sürdürüyorlardı. Fakat barış bir türlü gelmiyordu. Kısmen Bolşeviklerin ajistasyonunun etkisiyle, ama özellikle kendi başlarına barışa ulaşmaya çalışırken cephede Almanlar ve Avusturyalılarla kaynaşma çabalarına doğru evrildiler. Bununla birlikte, her iki yönden de söz konusu kaynaşmaya karşı cezalandırma girişimleri başladı. Öte yandan, Alman askerlerinin subaylarının emrinden çıkmakta henüz yeterince cesur olmadıkları görüldü. Barış getirmeyen kaynaşma hızla buharlaşıp yok oldu.

Tüm bu zaman boyunca cephede fiilî bir ateşkes hüküm sürüyordu. Almanlar bundan faydalanıp Batı cephesine muazzam askerî birlikler sevkediyorlardı. Rus askerleri düşman siperlerinin nasıl boşaldığını, makinelilerin nasıl kaldırıldığını, topların nasıl söküldüğünü kendi gözleriyle görüyorlardı. Taarruzun moral hazırlık planı haklı olarak bu olgu üzerine bina edilmişti. Sistemli bir şekilde askerler düşmanın son derece zayıfladığı, fazla kuvveti kalmadığı, Batı tarafından Amerika'nın bastırdığı ve diğer taraftan, yani bizim taraftan da ufak bir destekle düşman cephesinin çökeceği ve bunun sonunda da barışa kavuşulacağı konusunda ikna ediliyorlardı. Oysa yöneticilerin kendileri buna bir an bile inanmış değillerdi. Ordunun bir kere elini savaş çarkına soktuktan sonra artık onu durduramayacağını umuyorlardı.

Ne geçici hükûmetin izlediği diplomasiyle ne de cephedeki kaynaşmayla hedefe varamayan bir kısım asker kuşkuya yer bırakmayacak şekilde üçüncü yola doğru meyletti: Savaşın çökmesine yol açacak şok bir darbe vurmak. Sovyetler Kongresi'nde cephe delegelerinden biri askerlerin ruh hâlini işte şöyle ifade ediyordu: "Bugün önümüzde yoğunluğu düşmüş bir Alman cephesi var, önümüzde top mop kalmamış; eğer yürüyüşe geçer de düşmanı sarsarsak, arzuladığımız barışa kavuşuruz."

Başlangıçta hasım gerçekten son derece zayıftı ve çarpışmaya dahi girmeden geri çekiliyordu. Hem zaten hücum eden tarafın da çarpışmaya girecek hâli yoktu. Ama hasım dağılmak yerine yeniden toparlanıyor ve güçlerini birleştiriyordu. Derinlemesine yirmi ya da otuz kilometre ilerleyen Rus askerleri daha önceki yıllardaki deneyimlerinden yeterince iyi bildikleri bir tabloyla karşılaşıyorlardı: Düşman onları yeni müstahkem mevkilerde bekliyordu. Burada açıkça ortaya çıkıyordu ki, askerler barış lehinde bir atılımı kabul etseler dahi, savaşmak ma vaşmak istemiyorlardı. Zor, moral baskı ve özellikle de aldatmaca yoluyla savaşa itilen askerler çok daha büyük bir öfkeyle geri dönüyorlardı.

Bir Rus dünya savaşı tarihçisi olan General Zayonçkovskiy şöyle anlatır: "Rus tarafında gücü ve şiddeti bakımından eşi görülmedik bir topçu hazırlığından sonra birlikler düşman mevzilerini hemen hemen kayıpsız ele geçirmişlerdi ve daha ileri gitmek istemiyorlardı. Her yerde cepheden kaçmalar başlamıştı ve birlikler bütün mevzileri terk ediyorlardı."

Geçici hükûmetin Galiçya'daki eski komiseri Ukraynalı politikacı Doroçenko Haliç ve Kaluş kentlerinin ele geçirilişinden sonra meydana gelen olayları şöyle anlatır: "Kaluş'ta hemen Ukraynalılara ve Yahudilere yönelik korkunç bir pogrom başladı, Polonyalılara dokunulmadı. Pogrom yerel Ukrayna kültür ve eğitim kurumlarını parmağıyla işaret eden deneyimli bir el tarafından idare ediliyordu." Pogroma taarruz için kılı kırk yararak seçilmiş "en iyi, devrim tarafından baştan çıkarılmamış askerî birlikler" katıldı. Ama bu hadisede taarruza karar veren yöneticilerin gerçek yüzü de tüm açıklığıyla ortaya çıktı: Pogrom tertibinde deneyim sahibi çarlık subayları.

9 Temmuzda, 11. Orduya bağlı komite ve komiserler hükûmete şu telgrafı çekiyorlardı: "6 Temmuzda başlayan Alman taarruzu 11. Ordu cephesinde beklenmedik bir felâkete dönüştü... Bir azınlığın kahramanca çabaları sayesinde daha geçenlerde ilerleme kaydetmiş olan birliklerin ruh hâlinde ani ve feci bir tersyüz oluş yaşandı. Taarruz coşkusu hızla sıfırlandı. Birliklerin çoğu gittikçe artan bir çözülme içinde. Otorite ve itaat kalmadı, azar da ikna da gücünü kaybetti. Yalnızca tehdit ve kimi zaman kurşuna dizmeyle çözüm aranıyor."

Güney-Batı cephesinin başkomutanı, komiserlerin ve komitelerin onayıyla, kaçaklara ateş edileceği emrini yayınladı.

12 Temmuzda, Batı cephesi başkomutanı Denikin "ölü bir canlı olarak ve bilincinde mucizenin son umut ışığı da sönmüş bir vaziyette" karargâhına geri dönüyordu.

Askerler savaşmak istemiyorlardı. Düşman mevzilerinin ele geçirilmesinden sonra zayıflayan birlikleri destek için cepheye çağrılan artçı birlikler şöyle cevap verdiler: "Niye taarruza geçtiniz? Size bunu kim emir verdi? Savaşa son vermek lâzım, taarruza kalkmak değil." En iyi ordulardan biri olarak bilinen 1. Sibirya kolordusunun komutanı akşam olduğunda askerlerin bölükler halinde henüz saldırılmamış hattan uzaklaştıklarını bildiriyordu. "Anladım ki, biz

komutanlar asker kitlesinin temel psikolojisini değiştirmekte aciziz, bunun üzerine uzun süre acı acı ağladım."

Almanca metni Rusçaya çevirebilecek bir asker bulunana dek, bölüklerden biri Haliç'in alınışına dair bir bildiriyi düşmana göndermeyi bile reddetti. Bu olay asker kitlesinin gerek eski gerekse Şubatın yeni yöneticilerine duyduğu güvensizliği bütün açıklığıyla gösteriyordu. Yüzlerce yıllık horgörü ve şiddet bir volkan gibi patlıyordu.

Askerler gene aldatıldıklarını düşünüyorlardı. Taarruz barışa değil, savaşa götürüyordu. Oysa askerler hiç savaş istemiyorlardı. Cephe gerisinde saklanan yurtseverler askerleri tabansız diye sıkıştırıyor ve horluyorlardı. Ama askerler haklıydı. Onları yönlendiren ezilen, aldatılan, horlanan, devrimci umutla ayağa kalkıp tekrardan kanlı kargaşa içine gömülen insanların bilincinden yansıyan gerçek bir ulusal içgüdüydü. Askerler haklıydı. Savaşa devam edilmesi Rus halkına yeni kurbanlardan, aşağılanmalardan, felâketlerden, iç ve dış köleliğin güçlenmesinden başka ne verebilirdi ki?

1917 yılının yurtsever basını, yalnızca Kadetlerin değil, sosyalistlerinki de bıkıp usanmadan kaçak ve korkak Rus askerleri ile Büyük Fransız Devriminin kahraman taburları arasındaki tezata işaret edip duruyordu. Bu karşılaştırmalar devrimci sürecin diyalektiğinin yalnızca anlaşılmadığına değil, tarihin de hiç bilinmediğine şehadet eder.

Devrimin ve Fransız İmparatorluğunun muhteşem önderleri hemen her zaman işe disiplini ihlâl ederek, birer tertip bozucu olarak başlamışlardı; Milyukov her hâlde bunlara Bolşevik derdi. Geleceğin mareşali Davout 1789-1790'ın birçok ayını teğmen d'Avout olarak Hesdin [Aisdenne] garnizonunda "normal" disiplini bozarak, komuta heyetini görevden ederek geçirmişti. 1790'ın yarısına dek tüm Fransa'da eski ordunun hemen hemen tümüyle dağılma süreci yaşanmıştı. Vincennes alayının erleri subaylarını kendileriyle aynı karavanadan yemeye zorlamışlardı. Donanma subaylarını kovalıyordu. Yirmi kadar alay komutanlarını çeşitli şiddet eylemlerine tabi tutmuştu. Nancy'de üç alay subayları hapse tıkmıştı. 1790'dan itibaren Fransız Devriminin mahkemeleri ordudaki aşırılıklarla ilgili olarak şu lâfı tekrarlayıp durmuştu: "Devrime karşı olan subayları görevden almayan yürütme gücü suçlu." Hem Mirabeau'nun hem de Robespierre'in eski subaylar zümresinin dağıtılması lehinde konuşması manidardır. Mirabeau en kısa zamanda güçlü bir disiplini yeniden sağlamayı umuyordu. Robespierre ise karşı-devrimi silahsızlandırmak istiyordu. Ama her ikisi de eski ordunun artık var olamayacağını anlamışlardı.

Rus Devriminin Fransız Devriminden farklı olarak savaş zamanında cereyan ettiği doğrudur. Ama bu Engels tarafından işaret edilen tarih yasasına bir istisna oluşturması için gerekçe olamaz. Aksine, uzun ve hazin bir savaş durumu ordunun devrimci parçalanışını ancak hızlandırır ve ağırlaştırırdı. Gerisini demokrasinin başarısız ve caniyane taarruzu getirmiştir. Bu andan itibaren

askerler hep bir ağızdan "Bunca kan yeter! Eğer yaşamayacaksak özgürlük ve toprak neye yarar?" dediler. Okumuş barışçılar savaşı rasyonel argümanlarla sona erdirmeye çalışırlarken tümüyle gülünçtüler. Ama kendileri silah kuşanmış kitleler savaşa karşı rasyonel argümanlar öne sürdüklerinde, bu savaşın dibe vurduğu anlamına geliyordu.

BÖLÜM XX

Köylülük

Devrimin en derinlerdeki temelleri toprak meselesinde bulunuyordu. Doğrudan doğruya serflik hukukundan türemiş olan arkaik toprak zilyetliği rejiminde, soylu toprak sahibinin geleneksel otoritesinde, bu mülk sahibi, yerel idare ve kast zemstvosu arasındaki sıkı ilişkilerde yatıyordu Rasputinci monarşiyi taçlandıran Rus varlığının en göze batan barbarlık görüngülerinin kökleri. Asırlık Asyalılığın dayanak noktası hizmetini gören mujik aynı zamanda onun ilk kurbanlarından biriydi.

Şubat ayaklanmasını izleyen ilk haftalarda köy hemen hemen hareketsiz kaldı. En aktif nesiller cephede bulunuyorlardı. Evlerinde kalmış olan büyükler bir devrimin cezalandırma seferleriyle bittiğini çok iyi hatırlıyorlardı. Köy sustuğu zaman, şehir de köy hakkında susuyordu. Ama köylü savaşının hayaleti, Mart ayından itibaren, soylu mülk sahiplerinin yuvaları üzerinde uçmaya başlamıştı. En fazla soylunun bulunduğu, yani en geri ve gerici taşra vilâyetlerinden, daha gerçek bir tehlike ortada yokken, bir imdat çığlığı duyulmuştu. Liberaller mülk sahiplerinin öfkelerini mükemmel bir şekilde yansıtıyorlardı; uzlaşmacılar da liberallerin ruh hâllerini. Ayaklanmadan sonra "solcu" Suhanov şöyle ahkâm kesiyordu: "Toprak sorununu şu bir kaç hafta içinde çözmeye çalışmak felâket olur; hem buna hiç ihtiyaç yok." Bildiğimiz gibi, Suhanov yine aynı şekilde barış sorununu ve sekiz saatlik işgünü meselesini de hızla çözmeye çalışmanın felâket olacağını düşünüyordu. En kolayı güçlüklerden kaçınmaktı. Öbür yandan, mülk sahipleri toprak ilişkilerinde bir altüst oluşun ekim ve kentlerin iaşesi üzerinde zararlı bir etkisi olur diyerek göz korkutmaya çalışıyorlardı. Yürütme Komitesi taşraya "kentleri ikmalin zararına olacak şekilde toprak meselelerine bulaşmaktan kaçınılmasını" tavsiye eden telgraflar gönderiyordu.

Birçok bölgede devrimden ürken toprak sahipleri ilkbahar ekimlerinden kaçınmışlardı. Erzak bakımından ülkenin içinde bulunduğu vahim vaziyet göz önüne alındığında, nadasa bırakılan topraklar kendiliklerinden yeni bir sahip ister gibiydiler. Köylüler gizliden gizliye harekete geçiyorlardı. Yeni iktidara

güvenmeyen mülk sahipleri alelacele malikânelerini elden çıkarmaya koyuldular. Kulaklar köylü olduklarından bir müsaderenin kendilerine dokunmayacağını düşünerek gittikçe daha fazla soylu toprağı satın almaya başladılar. Bu alışverişlerin çoğu açıkça danışıklıydı. Belirli bir normun altındaki özel mülklerin esirgeneceği varsayılıyordu; sonuç olarak soylu toprak sahipleri paravan kişilere başvurarak mülklerini yapay olarak daha küçük topraklara bölüyorlardı. Sık sık topraklar yabancıların, müttefik veya tarafsız ülke vatandaşlarının adına tescil ettiriliyordu. Kulakların spekülasyonu ile soylu toprak sahiplerinin düzmece alışverişleri Kurucu Meclis'in toplanması sırasında ulusal toprak fonu diye bir şeyin kalmaması tehlikesi yaratıyordu.

Köyler bu manevraları görüyordu. İşte her türlü toprak satışının bir kararnameyle askıya alınması talebi buradan ileri geliyordu. Şikâyetçi köylüler toprak ve adalet talebiyle kentlere, yeni efendilere doğru yöneldiler. Bir oturumdan veya bir mitingten çıkan bakanlar çoğu kere mütevazı insanlarla, köylü vekilleriyle karşılaşıyorlardı. Suhanov bu arızacıların birinin, gözü yaşlı bir şekilde, yurttaş bakanlardan toprakların satıştan korunmasını sağlayacak bir yasanın yayımlanmasını rica ettiğini anlatır. "Hırçın ve sapsarı kesilmiş Kerenskiy tarafından sabırsızlıkla lâfı kesildi: 'Bu yapılacak dedim, demek ki yapılacak... Bana öyle pis pis bakmanın bir faydası yok.' " Bu sahneye şahit olan Suhanov şunu ekler: "Olayı olduğu gibi aktarıyorum. Kerenskiy haklıydı: Mujikler ünlü bakana ve halk önderine pis pis bakıyorlardı." Bu ricacı ama güvenini kaybetmiş köylüyle, köylünün güvensizliğini elinin tersiyle iten radikal bakan arasındaki bu kısa diyalogtan Şubat rejiminin çökmesi kaçınılmaz gibi görünüyor.

Reformu hazırlama organları olarak toprak komitelerinin oluşturulması emri Tarım bakanı Kadet Şingaryov tarafından yayımlanmıştı. Başında liberal bir bürokrat olan profesör Postnikov'un bulunduğu Toprak Üst Komitesi [*Glavnıy Zemel'nıy Komitet*] çoğunlukla her şeyden çok başkanlarından daha azılımlı görünmekten korkan Narodniklerden meydana geliyordu. Vilâyetlerde [*guberniya*], kazalarda [*uyezd*] ve nahiyelerde [*volost*] yerel toprak komiteleri kuruldu. Kırsal ortama oldukça zor uyarlanan sovyetler özel organlar olarak kabul edilirken, toprak komitelerinin hükûmet organı karakteri vardı. Ama işlevleri yeterince tanımlanmadığı ölçüde köylülerin girişimlerine direnme imkânları azalıyordu. Komitenin hiyerarşideki yeri ne denli alttaysa, toprağa da o derece yakındı ve o derece hızla köylü hareketinin aracı hâline geliyordu.

Mart sonuna doğru, başkente köylülerin sahneye girişiyle ilgili tehlike çanları çalan ilk bilgiler gelmeye başladı. Novgorod komiseri telgrafla asteğmen Panasiuk diye birinin yol açtığı kargaşalıkları, "soylu toprak sahiplerinin haksız yere tutuklanmalarını", vs. haber veriyordu. Tambov vilâyetinde başlarında izinli bir kaç askerin bulunduğu bir köylü güruhu bir malikâneyi talan etmişlerdi. İlk raporlar kuşkusuz abartılıydı, şikâyet bildiren mülk sahipleri çatışmaları açıkça büyütüyorlar ve daha gerçekleşmeden bildiriyorlardı. Fakat

kuşkuya yer bırakmayan şey, cepheden ve kentlerdeki garnizonlardan girişim ruhunu getiren askerlerin köylü hareketindeki yönlendirici eylemidir.

Harkov vilâyetindeki nahiye toprak komitelerinden biri 5 Nisanda mülk sahiplerinin silahlarını almak için malikânelerinde arama yapmaya karar verdi. Burada sanki bir iç savaş içe doğuyordu. Ryazan vilâyetine bağlı Skopinskiy kazasında karışıklıkların belirmesinin nedeni, komisere göre, komşu kazanın yürütme komitesinin köylüler tarafından soylu mülk sahiplerinin topraklarının cebrî olarak kiralanmasına dair bir kararıydı. "Öğrencilerin Kurucu Meclis'in toplanmasına dek ortamı sakinleştirme yönündeki çabaları nafile kaldı." Böylece birinci devrim döneminde köylüleri toprak işgaline —o dönem Sosyalist-Devrimcilerin taktiği buydu— çağıran "öğrenciler"in 1917'de tam tersine sükûnet ve yasalara uyma yönünde vaaz verdiklerini öğreniyoruz; ama nafile.

Simbirsk vilâyetinin komiseri daha gelişkin bir köylü hareketi tablosu çiziyor: Nahiye ve köy komiteleri —daha ileride bu konuyu yeniden ele alacağız— toprak sahiplerini tutukluyor, vilâyetten kovuyor, tarım işçilerini toprak sahiplerinin tarlalarından dışarı atıyor, toprakları işgal ediyor, keyfî bir kira bedeli saptıyordu. "Yürütme Komitesi'nin gönderdiği heyetler köylülerin tarafına geçiyordu." Aynı sıralarda, "yeni zenginler"e, yani 9 Ocak 1906 tarihli Stolıpin yasası temelinde bağımsız toprak şeritlerini alıp topluluktan [*obşçina*] ayrılan semirmiş köylülere [*hutorniki*] karşı "komün" topraklarındaki köylülerin bir hareketi başladı. "Taşradaki durum ekimleri tehdit ediyor." Simbirsk vilâyeti vâlisi, Nisan ayından itibaren, tarımsal işletmeler hukukunun bilâhare Kurucu Meclis tarafından saptanmasını sağlamak amacıyla toprağı hemen ulusal mülk ilân etmekten başka çare görmüyordu.

Moskova yakınlarındaki Kaşira kazasından halkı kilise topraklarını, manastırları ve soylu topraklarını tazminatsız el koymaya kışkırtan Yürütme Komitesi aleyhinde şikâyetler gelmeye başladı. Kursk vilâyetinde köylüler mülk topraklarda çalışan savaş esirlerini kovalıyorlar, hattâ yerel hapisaneye tıkıyorlardı. Köylü kongrelerinden sonra Sosyalist-Devrimcilerin toprak ve özgürlük üzerine olan kararlarını ciddîye alan Penza vilâyetindeki köylüler mülk sahipleriyle daha yeni imzaladıkları sözleşmeleri çiğnemeye başladılar. Aynı zamanda yeni iktidar organlarına karşı da bir saldırı başlattılar. Penza komiseri şu raporu gönderiyordu: "Mart ayında nahiye ve kaza yürütme komitelerinin kuruluşları sırasında çoğunlukla okumuş yazmışlar girmişlerdi komitelere; ama daha sonra intelligentsiyaya karşı sesler yükseldi ve Nisan ortasından itibaren her yerde komiteler münhasıran, toprakla ilgili eğilimleri açıkça yasadışılığa varan köylülerden meydana geliyordu."

Komşu bir vilâyetten, Kazan vilâyetinden bir grup mülk sahibi geçici hükûmete köylülerin tarım işçilerini topraktan sürmeleri, ekinleri çalmaları, birçok yerde malikânelerdeki tüm taşınmaz malları alıp götürmeleri, toprak sahiplerine ormanlarından ağaç kesmeyi yasaklamaları, zor kullanma ve ölüm tehditleri

savurmaları yüzünden ürünü kaldıramamaktan şikâyet ediyorlardı. "Adalet yok, herkes istediğini yapıyor, aklı başında unsurlar tedhişe uğruyor." Kazan vilâyetindeki toprak sahipleri anarşinin sorumlusunu çok iyi biliyorlar: "Geçici hükûmetin kararları köylerde bilinmiyor, ama Bolşeviklerin bildirileri çok yaygın."

Bununla birlikte, eksikliği duyulan geçici hükûmetin talimatları değildi. 20 Mart tarihli bir telgrafla Prens Lvov komiserleri yetkili yerel organlar olarak nahiye komiteleri kurmaya çağırıyordu. Bu komitelerdeki çalışmalara "yerel mülk sahipleri ve köydeki tüm entelektüel güçler"in katılmaları tavsiye ediliyordu. Tüm devlet yapısının uzlaşma odaları sistemine göre tertip edilmesi hesaplanıyordu. Ama komiserler kısa bir süre sonra "entelektüel güçler"in ekarte edildiklerini görüp, gözyaşı dökmeye başlayacaklardı. Kuşkusuz, mujik kaza ve nahiyelerdeki Kerenskiy'lere güven duymuyordu.

3 Nisanda Prens Lvov'un yardımcısı Prens Urusov —İçişleri bakanı, görüldüğü gibi, soylu unvanlara pek önem veriyordu— hiçbir keyfî uygulamanın mazur görülmeyeceğini ve "her mülk sahibinin kendi toprağı üzerinde idarî tasarrufta bulunma özgürlüğü"nün, yani tüm özgürlüklerin en zarif olanının korunacağını buyuruyordu. On gün sonra, Prens Lvov'un kendisi de komiserlere yasanın kendilerine tanıdığı tüm yollarla şiddet ve talan fiillerini bastırma" emrini vererek işe koyulmanın elzem olduğunu düşünüyordu. Ve iki gün sonra, Prens Urusov bir taşra komiserine "... köylülere anlatarak, keyfî girişimlere karşı haraların korunması için önlemler almasını" buyuruyordu.

18 Nisanda, Prens Urusov soylu mülklerinde çalışan savaş esirlerinin abartılı talepler öne sürmeye başlamalarından endişeleniyor ve komiserlere eskiden çarlık vâlilerine tanınan yetkiler temelinde bu yüzsüzlere ceza yağdırmalarını emrediyordu. Yukarıdan tamimler, talimâtlar, telgraf emirleri sağanak gibi yağdı. 12 Mayısta, Prens Lvov "tüm yurtta meydana gelmekten bir an bile geri durmayan" yasadışı fiilleri sayıp döken yeni bir telgraf gönderdi: Keyfî tutuklamalar, arama taramalar, memurları işten atmalar, mülk yöneticilerinin, atölye ve fabrika müdürlerinin görevden uzaklaştırılmaları; mala zarar verme, talan, karışıklık çıkarma; buralardaki insanlar üzerinde zor kullanma; halktan zorla para toplama; halkın bir kesimini diğerine karşı kışkırtma; vs. vs. "Bu türden tüm fiiller yasadışı ve bazı hâllerde de anarşik olarak mütalâa edilecektir..." Nitelendirme pek açık değil, ama varılan sonuç apaçık: "En kararlı tedbirler alınsın." Taşra komiserleri kararlı bir şekilde tamimleri kazalara dağıtıyor, kaza komiserleri nahiye komitelerine baskı yapıyor ve hepsi de mujik karşısında ne kadar güçsüz olduklarının farkına varıyorlardı.

Hemen her yerde en yakın askerî birlikler olaya müdahale ediyorlardı. Çoğu zaman inisyatif onlara aitti. Yerel koşullara ve mücadelenin vahamet derecesine göre hareket son derece farklı biçimler alıyordu. Soylu mülk sahibinin bulunmadığı Sibirya'da köylüler kilise ve manastır topraklarına el koyuyorlardı. Ruhban ülkenin başka yerlerinde de kötü durumdaydı. Sofu Smolensk

vilâyetinde papaz ve keşişler cepheden gelen askerlerin etkisiyle tutuklanmalara maruz kalıyorlardı. Yerel yetkililer tek köylülerin son derece daha radikal önlemler almalarını engellemek maksadıyla arzuladıklarından daha ileriye gitmek zorunda kalıyorlardı. Samara vilâyetinden bir kaza yürütme komitesi Mayıs başında Orlov-Davıdov kontunun mülkü üzerinde kamu vesayeti tesis ederek onu köylülere karşı koruyan bir karar almıştı.

Kerenskiy'in söz verdiği toprak satışlarını yasaklayan kararname bir türlü çıkmadığından, köylüler toprak keşiflerine engel olarak, bu işlemleri durdurmak için kendi güçlerini kullanmaya başladılar. Mülk sahiplerinden, av tüfekleri de dahil, giderek daha çok silah müsaderesi yapılmaya başlandı. Minsk vilâyetindeki mujikler, komiserin arizasına göre, "köylü kongresinin kararlarını yasa belliyorlardı." İyi de, bu kararlar başka ne diye addedilecekti ki? Ne de olsa, bu kongreler taşradaki yegâne gerçek otoriteydi. Lâfi geveleyip duran Sosyalist-Devrimci intelligentsiya ile iş bekleyen köylüler arasındaki o korkunç yanlış anlama işte böyle ortaya çıkıyordu.

Mayısın sonuna doğru, koca Asya bozkırı da sallanmaya başladı. Çarın hizmet soylularına vermek için ellerinden en güzel topraklarını aldığı Kırgızlar gasp edilen mülklerini en kısa zamanda iade etmeye çağırdıkları toprak sahiplerine karşı ayaklanıyorlardı. Akmolinsk komiseri "bozkırda bu yaklaşım giderek güç kazanıyor" diyordu.

Ülkenin öbür ucunda, Livonya vilâyetinde, bir kaza yürütme komitesi baron Stahl von Holstein'ın mülkünün yağmalanması hususunda bir araştırma komisyonu kurmuştu. Komisyon hadiselerin önemli olmadığı, baronun yörede bulunmasının huzura zarar verdiği sonucuna varıyor ve şu kararı veriyordu: Baron ve baronesi kazadan çıkarmak ve Petrograd'a, geçici hükûmetin emrine göndermek. Yerel otorite ile merkezî iktidar, tabandaki Sosyalist-Devrimciler ile tepedeki Sosyalist-Devrimciler arasındaki sayısız çatışmadan biri işte böyle su yüzüne çıkmıştı.

Yekaterinoslav [*Dnyepropetrovsk*] vilâyetine bağlı Pavlograd kazasından gelen 27 Mayıs tarihli bir rapor neredeyse güllük gülistanlık bir tablo çiziyordu: Toprak Komitesi üyeleri halk önünde tüm yanlış anlamaları aydınlatıyor ve böylece "tüm aşırılıkları önlüyor". Heyhat! Bu manzara ancak bir kaç hafta sürdü.

Kostroma'daki manastırlardan birinin baş rahibi Mayıs sonlarında geçici hükûmete manastırın boynuzlu hayvanlarının üçte birine el koyan köylüleri şikâyet ediyordu. Saygıdeğer rahip daha ağırbaşlı olabilirdi: Pek yakında, geriye kalan üçte ikisine de elveda diyecekti.

Kursk vilâyetinde komüne geri dönmeyi reddeden, bireysel parsellerini alıp ayrılmış köylüler şiddete maruz kalıyorlardı. Büyük toprak devriminin karşısına, toprakların genel eşitlikçi bölüşümü[1] öncesinde, köylüler bir bütün

1) *Çornıy peredel*, "kara bölüşüm", can sayısına göre toprakların topluluk içinde dönemsel olarak yeniden bölüştürülmesi, t.ç.n.

olarak çıkmak istiyorlardı. İçerideki bölünmeler engeller yaratabilirdi. *Mir* tek bir adam gibi durmalıydı. Bu bakımdan, soylu topraklarının ele geçirilmesi mücadelesine çiftliklere, yani bireysel çiftçilere saldırılar da eşlik etmişti.

Mayısın son günü, Perm vilâyetinde insanları vergi ödemeyi reddetmeye çağıran er Samoylov tutuklandı. Ama kısa bir süre sonra tutuklama işinin başına er Samoylov'un kendisi geçecekti. Harkov vilâyetine bağlı köylerden birindeki bir dinî merasim sırasında köylü Gritsenko bütün halkın önünde baltasıyla Aziz Nikolay'ın bir kutsal ikonasını paramparça etti. Böylece her türlü protesto eyleme dönüşüyordu.

Kendisi de soylu bir toprak sahibi olan bir deniz subayı adını vermeden yazdığı anıları *Bir Beyaz Muhafızın Notları*'nda ayaklanmayı izleyen ilk aylarda köylerdeki evrimin ilginç bir tablosunu verir. Tüm mevkilere "hemen her yerde burjuva çevrelerden gelen insanlar seçiliyordu. Herkesteki eğilim yalnızca düzeni korumaktı". Köylüler, doğrusunu söylemek gerekirse, toprak talep ediyorlardı, ama ilk iki veya üç ay bunu şiddete başvurmadan yaptılar. Tersine sık sık şöyle dedikleri duyuluyordu: 'Biz yağmalama istemiyoruz, gönül hoşluğuyla oturup konuşmak istiyoruz', vs. Yine de teğmenimiz bu yatıştırıcı teminatlarda "gizli bir tehdit" algılıyordu. Gerçekten de, köylüler ilk dönemde henüz şiddete başvurmadılarsa da, entelektüel güçler diye anılanlara karşı yine de "daha ilk andan itibaren kuşkucu davrandılar." Yarı bekle görcü ruh hâli, beyaz muhafıza göre, Mayıs-Hazirana dek sürdü, "neden sonra ani bir dönüşüm yaşandı, yerel otoritelerin talimatlarına uymama, işleri keyfî olarak çözme eğiliminin ortaya çıktığı görüldü"... Bir başka deyişle, köylüler Şubat Devrimi'ne Sosyalist-Devrimci senetlerin ödenmesi için yaklaşık üç aylık bir mühlet tanıdılar; neden sonra kendi başlarına tahsilata giriştiler.

Bolşeviklere katılan er Çinenov ayaklanmadan sonra bir vesileyle iki kez Moskova'dan Oryol vilâyetindeki köyüne gitmişti. Mayısta nahiyede Sosyalist-Devrimciler hâkimdi. Mujikler birçok yerde hâlâ toprak sahiplerine kira ödüyorlardı. Çinenov askerler, tarım işçileri ve topraksız fakir köylülerden oluşan bir Bolşevik hücre örgütledi. Hücre kira ödemelerinin kaldırılmasını ve toprağın toprağı olmayanlar arasında paylaştırılmasını talep ediyordu. Derhal toprak sahiplerinin otlaklarına el konuldu, otlaklar köyler arasında paylaştırıldı ve biçildi. "Kaza komitesinde yer alan Sosyalist-Devrimciler eylemlerimiz yasadışı diye kızıyor, ama kuru ottan paylarını da alıyorlardı." Köy temsilcileri sorumluluktan korkarak görevlerinden istifa ederlerken, köylüler yerlerine daha kararlılarını seçiyorlardı. Üstelik, bunlar her zaman Bolşevik de değildi.

Yaptıkları doğrudan baskıyla köylüler devrimci ruh taşıyan unsurlarla memur ve kariyeristleri birbirinden ayırarak Sosyalist-Devrimci parti içinde bölünme yaratıyorlardı. *Pomeşçik*lerin [senyörlerin] otlarını biçtikten sonra mujikler nadas topraklarına el koydular ve kış ekimi için toprağı aralarında bölüştüler. Bolşevik hücre toprak sahiplerinin ambarlarını müsadere etme ve

tahıl rezervlerini açlık çeken merkeze gönderme kararı aldı. Hücrenin kararı uygulamaya kondu, çünkü köylülerin haleti ruhiyesine tekabül ediyordu. Çinenov yanı sıra memleketine daha önce hiç karşılaşmadıkları Bolşevik yayınlar da getirmişti. "Çevredeki entelektüeller ve Sosyalist-Devrimciler yanımda yüklü miktarda Alman altını getirdiğim ve köylüleri satın aldığım söylentisini yaydılar." Ama az ama çok yoğun benzer süreçler her yerde gelişti. Her nahiyenin Milyukov'ları, Kerenskiy'leri ve Lenin'leri vardı.

Smolensk vilâyetinde, Sosyalist-Devrimcilerin etkisi toprağın, beklendiği üzere, halka iadesini talep eden yerel köylü delegeleri kongresinden sonra artmaya başladı. Köylüler bu karara tamamen uydular, ama önderlerinden farklı olarak tam bir ciddiyetle. Bunu takiben köylerdeki Sosyalist-Devrimcilerin sayısı sürekli biçimde arttı. Bölgeden bir militan şöyle anlatır: "Herhangi bir kongreye Sosyalist-Devrimci gruptan katılan her kimse kendini Sosyalist-Devrimci veya onun gibi bir şey addediyordu."... Kaza merkezindeki garnizonda Sosyalist-Devrimcilerin etkisi altında bulunan iki de alay vardı. Nahiye toprak komiteleri soylu toprak sahiplerinin arazilerini ekmeye, otlaklarını biçmeye başladılar. Vilâyet komiseri Sosyalist-Devrimci Yefimov gözdağı veren buyruklar çıkartıyordu. Köy allak bullak olmuştu: bu aynı komiser değil miydi yerel kongrede şimdi artık köylülerin iktidarı oluşturduğunu ve sadece toprağı işleyenin ondan faydalanabileceğini söyleyen? Ama olaylara bakmak gerekiyordu. Sadece Yelnino kazasında Sosyalist-Devrimci Yefimov'un emriyle on yedi nahiye toprak komitesinden on altısı izleyen aylarda mülk sahiplerinin topraklarını gasp etmekten dolayı adalete teslim edildiler. Narodnik intelligentsiyanın halkla olan romansı işte böyle özgün bir sonla bitiyordu. Tüm kazada topu topu üç dört tane Bolşevik vardı. Bununla birlikte, nüfuzları Sosyalist-Devrimcileri bertaraf ederek veya bölerek hızla artıyordu.

Mayıs başında Petrograd'da Bütün Rusya Köylü Kongresi toplandı. Heyetler üst tabakaları temsil ediyordu ve rastgele seçilmişlerdi. İşçi ve asker kongreleri bile olayların gidişatının ve kitlelerdeki siyasal evrimin gerisinde kalırken, dağınık köylü temsilinin köylerin gerçek ruh hâlinin ne denli gerisinde kaldığını söylemek gereksiz. Delege olarak bir yandan en sağdaki Narodnik entellektüeller, köylülükle temel olarak ticarî bir işbirliğiyle ya da gençlik hatıralarıyla bağlı insanlar vardı. Öbür yandan, gerçek "halk" en semirmiş köylüler, kulaklar, dükkân sahipleri, kooperatifçi köylülerle temsil ediliyordu. Sosyalist-Devrimciler kuşkusuz kongrenin tek hâkimiydiler, üstelik sağ kanat itibarıyla. Yine de zaman zaman diğer vekillerdeki akıl ermez toprak tamahkârlığı ve Kara Yüzcü zihniyet karışımından ürkerek duraksıyorlardı. Soylu toprak sahipliği karşısında bu kongrede son derece radikal bir ortak tutum belirlendi: "Tüm topraklar alım-satım yapılmadan emekçilerin eşitlikçi kullanımı için kamu mülkü hâline gelecekti." Kuşkusuz, kulaklar eşitlikçiliği kendilerinin soylu toprak sahipleriyle eşitliği manasında anlıyorlardı, yoksa

tarım işçileriyle eşitlikleri manasında değil. Bununla beraber, hayalî bir halkçı sosyalizmle mujiklerin toprak demokrasisi arasındaki bu yanlış anlama ancak bilâhare ortaya çıkacaktı.

Köylü Kongresi'ne bir paskalya yumurtası ikram etmek için yanıp tutuşan Tarım bakanı Çernov toprak satışlarını yasaklayan bir yasa tasarısıyla bir o yana bir yana dolaşıp duruyordu. Bir tür Sosyalist-Devrimci olma iddiasındaki Adalet bakanı Preverzev daha Kongre devam ederken yerel otoritelere toprak satışlarına hiçbir engel çıkarmamaları konusunda talimat veriyordu. Köylü vekilleri bu hususta biraz gürültü çıkardılar. Ama olay çözüme kavuşturulmadı. Prens Lvov'un geçici hükûmeti soylu toprak sahiplerinin arazilerine el koymaya bir türlü razı olamıyordu. Sosyalistler de geçici hükûmete el koymak istemiyorlardı. Öte yandan, bileşimi itibarıyla, Kongre toprak açlığı ile gerici zihniyeti arasındaki çelişkiye bir çözüm yolu bulabilecek tıynette değildi.

20 Mayısta Kongre'de Lenin de bir konuşma yaptı. Suhanov Lenin'in sanki bir timsah parkına düşmüş gibi durduğunu söyler. "Bununla birlikte, mujikler onu can kulağıyla ve pek göstermek istemeseler de, belli bir sempatiyle dinlediler." Bolşeviklere son derece düşman olan asker kesiminde de aynı sonuç alındı. Sosyalist-Devrimcileri ve Menşevikleri izleyerek, Suhanov toprak sorunundaki Leninist taktiğe anarşist bir nüans atfetmeye çalışır. Bu görüş, mülk sahiplerinin haklarına karşı yapılan tecavüzleri anarşist eylemler olarak görmeye meyilli olan Prens Lvov'unkinden pek de farklı değil. Bu mantığa göre, devrim bütününde anarşiyle eşdeğer. Gerçekte, Lenin'in sorunu ortaya koyma biçimi, eleştirmenlerinin görebildiğinden çok daha derinlikliydi. Toprak devriminin ve öncelikle de soyluların toprak sahipliğinin tasfiyesinin organları olarak köylü vekilleri sovyetleri kurulmalı ve toprak komiteleri onlara bağlanmalıydı. Lenin'in gözünde sovyetler gelecekteki devlet iktidarının, hem de en yoğunlaşmış iktidarın, devrimci diktatörlüğün organlarıydı. Bu, her hâlükârda, anarşizmden, yani iktidar yokluğunun teori ve pratiğinden çok uzaktı. Lenin 28 Nisanda şöyle diyordu: "Mümkün olduğunca örgütlü olarak toprağın köylüye devrinden yanayız. Anarşik el koymalara mutlak surette tümüyle karşıyız." Öyleyse niye Kurucu Meclis'i beklemeye yanaşmıyoruz? Şu nedenle: "Bizim için önemli olan, devrimci inisiyatif. Yasa bunun sonucunda oluşur. Eğer yasanın yazılmasını beklerseniz ve devrimci bir enerji göstermezseniz, ne yasanız olur, ne de toprağınız." Bu basit kelimeler tüm devrimlerin kullandığı dil değil midir?

Bir aylık bir toplantıdan sonra, Köylü Kongresi sürekli temsil kurumu olarak Breşkovskaya, Çaykovskiy, Vera Figner ve Kerenskiy gibi dekoratif şahsiyetlerin başı çektikleri yaklaşık iki yüz kişilik semirmiş köy küçük burjuvaları ile serbest meslek veya tüccar takımından Narodniklerden oluşan bir yürütme komitesi seçti. Başkan olarak da köylü savaşı için değil, taşra ziyafetleri için yaratılmış olan Sosyalist-Devrimci Avksentyev seçildi.

Bundan sonra en önemli sorunlar iki yürütme komitesinin ortak oturumlarında tartışıldı: işçi ve askerler ile köylülerin. Bu birleşme Kadetlerin desteğini alan sağ kanadın son derece güçlenmesi anlamına geliyordu. İşçilere baskı yapmanın, Bolşeviklerin üzerine çökmenin, "Kronstadt Bağımsız Cumhuriyeti"ni akla hayale gelebilecek her türlü belâyla tehdit etmenin gerektiği her seferinde köylü yürütme komitesinin iki yüz eli, daha doğrusu iki yüz yumruğu [*kulak*ı][2] bir duvar gibi dikiliyordu. Bu adamlar Milyukov'la birlikle Bolşeviklerin işini "bitirmek" lâzım demekte hemfikirdiler. Ama soylu toprakları söz konusu olduğunda, liberal teorilere bakmıyorlar, mujik bakış açısından yaklaşıyorlardı ve bu da onları burjuvaziyle ve geçici hükûmetle karşı karşıya getiriyordu.

Daha Köylü Kongresi yeni sona ermişti ki, şikâyetler akmaya başladı; kongrenin kararları taşrada ciddîye alınmıştı ve soylu topraklarında arazi ve taşınmaz mal müsaderesine yol açıyordu. Mujiklerin dikkafalı beyinciklerine söz ile eylem arasında fark olduğu fikrini aşılamak tümüyle imkânsızdı.

Sosyalist-Devrimciler ürkerek ricat borusunu çaldılar. Haziran başında Moskova'daki kongrelerinde şaşaalı biçimde tüm keyfî toprak müsaderelerini mahkûm ettiler: Kurucu Meclis'i beklemek gerekiyordu. Ama bu karar toprak hareketini bırakın durdurmayı, zayıflatmayı bile başaramadı. Sosyalist-Devrimci partide mujiklerle beraber toprak sahiplerine karşı sonuna dek yürüyecek oldukça önemli sayıda unsurun bulunmasıyla ve de bu sol Sosyalist-Devrimcilerin henüz partiyle açıkça bozuşmayı göze alamasalar da, mujiklere yasaları çiğnemede ya da kendine göre yorumlamada yardım etmeleriyle olay son derece daha karmaşık hâle geliyordu.

Köylü hareketinin bir şiddet boyutu kazandığı Kazan vilâyetinde, sol Sosyalist-Devrimciler diğer vilâyetlerden çok daha önce benliklerine kavuştular. Başlarında gelecekte, Bolşeviklerin sol Sosyalist-Devrimcilerle blok oluşturduğu dönemde, Sovyet hükûmetinde Tarım halk komiserliği yapan Kalegayev bulunuyordu. Mayıs ayının ortalarından başlayarak Kazan vilâyetinde nahiye komitelerine sistematik bir şekilde toprak aktarımı yapılmaya başlandı. Köylü örgütlerinin başında bir Bolşevikin bulunduğu Spasskiy kazasında bu tedbir her yerden daha cesur bir şekilde uygulanıyordu. Yerel otorite merkezî otoriteye üstüne üstlük bir de "itiraz ettiği için" saygıdeğer bir rahibe olan Tamara'yı tutuklayan Kronstadt'tan gelen Bolşeviklerce yürütülen toprak ajitasyonundan yakınıyordu.

Voronej vilâyetinden komiser 2 Haziranda şu raporu gönderiyordu: "Vilâyette çeşitli yasa ihlalleri ve yasadışı eylemler gün geçtikçe daha sık bir hâle geliyor, özellikle toprak hususunda." Penza vilâyetindeki toprak müsadereleri inatçı bir şekilde devam ediyordu. Kaluga vilâyetindeki nahiye komitelerinden biri bir manastırın kuru otlarından yarısına el koymuştu; baş rahibin şikâyeti

2) Kulak sözcüğünün yumruk anlamına geldiğini hatırlayalım. t.ç.n.

üzerine kaza toprak komitesi şu kararı aldı: Bütün kuru otlara el koyun. Üst mercilerin aşağıdakilerden daha radikal olduğu hadiselere çok sık rastlanmıyordu. Penza vilâyetinden baş rahibe Mariya manastır mülklerine el konulmasından yakınıyordu. "Yerel otoriteler iktidarsız." Vyatka vilâyetinde köylüler Ukrayna'nın gelecekteki hetmanı Skoropadskiy'in aile mülküne el koymuşlardı ve "toprak mülkiyeti sorununun çözülmesini beklerken" şu kararı almışlardı: Ormana dokunulmayacak ve mülk gelirleri hazineye devredilecek.

Birçok başka yerde, toprak komiteleri kiraları yalnızca beş ilâ altı kat düşürmekle kalmamışlar, ödemelerin de mülk sahiplerine yapılmak yerine, Kurucu Meclis'in bulacağı çözüme dek komitelere yapılmasına karar vermişlerdi. Kurucu Meclis toplanmadan evvel toprak reformu konusunda önyargıya varmama hususundaki bu cevap hukukçu olarak değil, mujik olarak, yani ciddî bir biçimde verilmişti. Saratov vilâyetinde, daha dün toprak sahiplerine ormandan ağaç kesmeyi yasaklayan köylüler kendileri ağaç kesmeye koyulmuşlardı. Özellikle soylu mülk sahiplerinin daha az bulunduğu yerlerde köylüler giderek daha sık biçimde kiliselerin ve manastırların topraklarını ele geçiriyorlardı. Livonya'da Leton tarım işçileri, Leton taburuna bağlı askerlerle birlikte, sistematik bir bir şekilde baronların mülklerini müsadere etmeye giriştiler.

Vitebsk vilâyetinden bıçkı fabrikatörleri toprak komitelerinin aldıkları tedbirlerin ağaç sanayiini öldürdüğünü ve cephenin ihtiyaçlarına cevap vermesini engellediğini haykırıyorlardı. Onlardan daha az yurtsever olmayan Poltava vilâyetindeki toprak sahipleri toprak kargaşaları yüzünden ordunun ikmalini sağlayamadıklarına yanıyorlardı. Son olarak, Moskova'da toplanan hara sahipleri kongresi köylülerin uyguladıkları müsaderelerin ulusal şahlanışı en büyük felâketlerle tehdit ettiği uyarısını yapıyorlardı. Tam o sıralarda, hani şu çok kutsal kurumun üyelerine "aptallar ve namussuzlar" diyen Kutsal Sinod'un başvekili hükûmete Kazan vilâyetinde köylülerin keşişlerden yalnızca toprak ve hayvanlarını değil, kutsal ekmek yapmak için gerekli unlarını da aldıklarından yakınıyordu. Petrograd vilâyetinde, başkentten iki adımlık mesafede, köylüler bir malikâneden kahyayı kovmuşlar, kendileri yönetmeye başlamışlardı. 2 Haziranda külyutmaz Prens Urusov here yöne telgraflar gönderiyordu: "Talimatlarıma rağmen, vs. vs. Sizden tekrar en kararlı önlemleri almanızı rica ediyorum." Prens yalnızca bunların hangi önlemler olduğunu belirtmeyi unutmuştu.

Tüm ülkede ortaçağın ve serfliğin en derinlere salmış köklerini söküp atma gibi dev bir çalışma sürerken, Tarım bakanı Çernov bürosunda Kurucu Meclis için malzeme toplamakla meşguldü. Reformu en kesin toprak istatistikleri verileri ve benzeri temelinde hazırlamaya niyetliydi ve bu yüzden en şirin ses tonuyla köylülerden çalışmalarının tamamlanmasına kadar sabretmelerini talep ediyordu. Ama bu toprak sahiplerinin "köylü bakanı"nı daha o kutsayıcı tablolarını doldurmadan evvel yerinden etmelerine engel olmadı.

Geçici hükûmetin arşivlerine dayanarak, genç bilim adamları Mart ayında toprak hareketinin ancak otuz beş kazada az çok güçlü bir şekilde ortaya çıktığını, Nisan ayında bunun yüz yetmiş dört kazaya, Mayısta iki yüz otuz altı kazaya, Haziranda iki yüz seksene, Temmuzda da üç yüz yirmi beş kazaya yayıldığını hesapladılar. Bununla beraber, bu sayılar, her kazada mücadele ay be ay daha geniş ve inatçı bir kitlesel karakter kazandığından, hareketin gerçek büyümesini tam olarak göstermeye yetmiyor.

Marttan Temmuza kadar olan bu ilk dönemde köylüler ezici çoğunlukla toprak sahipleri üzerinde doğrudan bir şiddet uygulamaktan ve açıkça topraklara el koymaktan henüz kaçınıyorlardı. Yukarıda anılan incelemeleri yöneten günümüzün Sovyetler Birliği Tarım halk komiseri Yakovlev köylülerin göreli olarak soğukkanlı taktiğini burjuvaziye güvenleriyle açıklıyor. Bu açıklama geçersizdir.

Mujikin kente, yetkililere ve kültürlü topluma karşı sürekli olarak şüpheyle bakışı göz önüne alındığında, Prens Lvov'un hükûmeti hiçbir şekilde köylülere güven verebilecek bir durumda değildi. İlk dönemde köylüler hemen hemen hiç açık şiddet önlemlerine başvurmadılar, yalnızca eylemlerine yasal veya yarı yasal bir baskı biçimi vermeye çabaladılarsa, bunun sebebi özellikle hükûmete olan güvensizlikleri ve kendi güçlerine yetersiz bir şekilde güvenmekti. Köylüler yalnızca harekete geçiyorlar, zemin yokluyorlar, düşmanın direncini hesap ediyorlar ve toprak sahibini hat boyunca itekleyerek şöyle ekliyorlardı: "Yağma yapmak istemiyoruz, her şeyin anlaşarak çözülmesini istiyoruz." Meraların mülkiyetini üzerlerine geçirmiyorlar, buralardaki otları biçiyorlardı. Toprakları zorla kiralıyorlar, kira bedellerini kendileri saptıyorlar ya da yine aynı şekilde zorla toprakları kendi saptadıkları fiyatlardan "satın" alıyorlardı. Bu toprak sahiplerini olduğu kadar liberal hukukçuları da ikna edemeyen yasal görünümlü düzmeceler gerçekte hükûmete karşı duyulan derin, ama gizli bir güvensizlik tarafından dikte ediliyordu. Mujik kendi kendine bunları başı belâya sokmadan alamayız, güç kullanmaksa tehlikeli, öyleyse kurnazlığı deneyelim diyordu. Mülk sahibini onun rızasıyla mülksüzleştirmek istiyordu.

Yakovlev ısrarla şöyle der: "Tüm bu aylar boyunca, köylünün burjuvaya ve burjuvazinin hükûmetine güveninden yola çıkan tarihte eşine rastlanmayan özgün 'barışçı' yöntemler hâkimdi." Burada tarihte eşine rastlanmayan diye tarif edilen yöntemler gerçekte bütün meridyenlerde bir köylü savaşının ilk evresinde tipik, kaçınılmaz, tarihsel bakımdan zorunlu olan yöntemlerdir. İlk başkaldırı eylemlerini dinî ya da laik yasallık görünümü altında gizleme eğilimi, hemen her zaman, kendini eski topluma bağlayan göbek bağını kesebilmek için yeterince güç ve özgüven toplayıncaya dek her devrimci sınıfın mücadelesini niteleyen bir özelliktir. Bu köylü sınıfını tüm diğer sınıflara göre çok daha yüksek bir dereceden ilgilendiriyordu, zira en parlak dönemlerinde bile, bu sınıf yarı karanlıklar içinde ilerliyordu ve kentteki dostlarını şüpheli gözlerle

süzüyordu. Bunun için haklı gerekçeleri vardı. Toprak hareketinin dostları, ilk adımlarında, liberal ve radikal burjuvazinin adamlarıydı. Kısmen köylü taleplerine hamilik etseler de, bu dostlar burjuvazinin mülkiyetinin akıbetinden de endişeye düşüyorlar ve bu nedenle de var güçleriyle köylü isyanını burjuva yasallığının yatağına geri döndürmeye çalışıyorlardı.

Diğer etmenler de, daha devrimden çok önceden beri, aynı yönde işliyorlardı. Bizzat soylu sınıftan uzlaşma vaizleri çıkmıştı. Lev Tolstoy mujik ruhuna herkesten daha fazla nüfuz etmişti. Kötülüğe şiddetle direniş göstermeme felsefesi mujik devriminin ilk aşamalarının genelleştirilmesinden başka bir şey değildi. Tolstoy her şeyin "yağmasız, karşılıklı anlaşmayla" çözülebileceğini hayal ediyordu. Bu taktiğe saf bir Hıristiyanlık biçiminde bir dinî temel aşılamıştı. Mahatma Gandhi bugün Hindistan'da aynı misyonu yerine getiriyor, yalnızca daha pratik bir biçimde. Eğer bugünden daha gerilere doğru gidecek olursak, hiç zorluk çekmeden, İncil zamanından, hattâ daha eski tarihlerden beri farklı farklı, dinî, millî, felsefî ve siyasal etiketler altında da olsa, "tarihte eşine rastlanmadık" denilenlerle aynı olgularla karşılaşırız.

1917 köylü ayaklanmasının özgün tarafı burjuva yasallığının ajanları olarak kendilerine sosyalist, hattâ devrimci diyen insanların ortaya çıkmasıydı. Ama köylü hareketini ve onun ritmini belirleyen onlar değildi. Köylüler yalnızca mülk sahipleriyle kapışmak için kendilerinden hazır formüller ödünç almak üzere Sosyalist-Devrimcileri izliyorlardı. Sosyalist-Devrimciler aynı zamanda onlara hukukî bir kılıf hizmeti görüyordu. Ne de olsa bu daha sonra Savaş bakanı olacak olan Adalet bakanı Kerenskiy'in ve Tarım bakanı Çernov'un partisiydi. Onsuz olmaz kararnamelerin yasalaşmasının ertelenmesini kaza ve nahiyelerdeki Sosyalist-Devrimciler mülk sahipleri ve liberallerin direnişiyle açıklıyorlar ve köylüler önünde hükûmetteki "bizimkiler"in ellerinden geleni yaptıklarına yemin ediyorlardı. Tabii mujik buna bir cevap veremiyordu. Ama hiç de safdilliğe vurmadan, "bizimkiler"e aşağıdan bir yardımda bulunmanın gerekli olduğuna kanaat getiriyor ve bunu öyle ciddî biçimde yapıyordu ki, yukarıdaki "bizimkiler" ürküntüye kapılıyorlardı.

Bolşeviklerin köylüler karşısındaki zayıflığı geçici bir durumdu ve Bolşeviklerin köylü yanılsamalarını paylaşmamalarından kaynaklanıyordu. Köylüler Bolşevizme ancak uzun bir tecrübe ve hayal kırıklığı sonucunda gelebilirlerdi. Diğer meselelerde olduğu gibi toprak meselesinde de Bolşeviklerin gücü söz ile eylem arasındaki çelişkilerden yoksun olmasında yatıyordu.

Genel sosyolojik mülâhazalar köylülüğün bir bütün olarak mülk sahiplerine karşı dikilip dikilemeyeceğine *a priori* karar vermemize imkân sağlamaz. İki devrim arasındaki ara dönemde köy ekonomisindeki kapitalist eğilimlerin güçlenmesi; ilkel komünü terkeden güçlü bir çiftçi tabakasının kopması; müreffeh ve zengin köylülerin yöneticiliğinde kırsal kooperatiflerin muazzam artışı: Tüm bunlar iki eğilimden hangisinin, köylülükle soyluluk arasındaki kast

çatışmasının mı, yoksa bizzat köylülüğün içindeki sınıfsal çatışmanın mı devrimde üstün geleceğini kesin biçimde önceden söylememizi engelliyor.

Lenin Rusya'ya gelişinde bu konuda çok temkinli bir tutum takındı. 14 Nisanda şöyle diyordu: "Toprak hareketi kendi başına kabul edilecek bir olgu değil, bir öngörü sorunudur... Köylülüğün burjuvaziyle ittifak ihtimalini göz önüne almalıyız." Bu rastgele üretilmiş bir düşünce değildi. Tersine, Lenin çeşitli vesilelerle bu konuya yeniden döndü. 24 Nisanda parti konferansında, kendisine köylülüğü küçümsediği suçlamasını yönelten "eski Bolşevikler"e karşı şöyle diyordu: "Proletarya partisinin tüm umutlarını bugün köylülükle ortak çıkarlara dayandırması kabul edilebilir bir şey değil. Köylülerin bizim tarafımıza geçmeleri için uğraş veriyoruz, ama belli bir dereceye kadar bilinçli biçimde kapitalistlerin yanındalar." Bu da gösteriyor ki, diğer şeyler arasında, Lenin bilâhare epigonların ona yükledikleri proletarya ile köylülüğün arasında sürekli bir çıkar uyumu olduğu teorisinden hayli uzaktır. Bir kast olarak köylülüğün devrimci bir etmen olarak hareket edebileceğini kabul etmekle beraber, Lenin yine de Nisanda en kötü ihtimale göre, yani soylu mülk sahipleri, burjuvazi ve köylülüğün geniş tabakalarından meydana gelen blokun direnişine göre hazırlık yapıyordu. Şöyle diyordu: "Şu an mujiki kazanmak istemek, Milyukov'un insafına sığınmak demektir." Buradan şu sonuca varıyordu: "Ağırlık merkezini tarım işçileri sovyetlerine doğru çekmek gerek."

Ama en iyi ihtimal gerçekleşti. Toprak hareketi, bir an olağanüstü bir güçle köylülüğün içsel bağlarının kapitalist çelişkiler üzerindeki üstünlüğünü göstererek, bir tahmin sorunu olmaktan çıkarak bir olgu hâline geldi. Tarım işçileri sovyetleri yalnızca bir kaçyerde, özellikle Baltık illerinde önem kazandılar. Buna karşılık, toprak komiteleri, ezici baskısıyla bunları uzlaşma odalarından toprak devriminin araçlarına dönüştüren tüm bir köylülüğün organları hâline geldiler.

Köylülüğün bu bir bütün hâlinde, tarihinde son kez, devrimci bir etmen olarak eylemek imkânını elde etmesi olgusu aynı zamanda kendi güçlerinin yanı sıra, kapitalist ilişkilerin köylerdeki zayıflığını da kanıtlıyor. Burjuva ekonomisi henüz ortaçağ serfliğine dayalı tarım ilişkilerini çözmekten uzaktı. Bununla birlikte, kapitalist gelişme o kadar ileriye gitmişti ki, eski toprak mülkiyeti biçimlerini de tüm köylü tabakalar için katlanılmaz bir hâle getirmişti. Çoğunlukla soylu mülk sahibinin haklarını tüm köy cemaati için bir tuzağa dönüştürecek şekilde ayarlanan soylu mülkleriyle köylü işletmelerinin içiçe geçmesi; köylerdeki tarım arazilerinin inanılmaz derecede saçılmış oluşu; son olarak, köy komünü ile bireysel çiftçiler arasında ortaya çıkan yeni karşıtlık, bütününde, toprak ilişkilerinde kısmî yasama tedbirleriyle içinden çıkılamayacak, hoşgörülemez bir kargaşaya yol açıyordu. Köylüler bu durumu tarım sorunu kuramcılarından daha iyi görüyorlardı. Nesiller boyu aktarılarak gelen hayat tecrübesi onları her zaman tek bir sonuca getiriyordu: toprakla ilgili mi-

ras yoluyla elde edilen ve kazanılmış haklara bir çarpı atılsın, tüm çitler yıkılsın, tarihsel tortularından ayıklanan toprak onu işleyenlere verilsin.

"Toprak kimsenindir", "Toprak Tanrıya aittir" gibi mujik özdeyişlerinin anlamı buydu. Köylüler Sosyalist-Devrimcilerin toprağın *toplumsallaştırılması* programını da bu mealde tefsir ediyorlardı. Bütün o *narodnik* kuramlara karşın, burada bir nebze bile sosyalizm yoktu. En yaman toprak devrimi bile henüz, ne kendinde ne de kendi için, burjuva rejiminin çerçevesini aşmıyordu. Sözümona her emekçiye "toprağa sahip olma hakkı"nı garantileyecek olan toplumsallaştırma, piyasa ilişkileri hiç sınırlanmadan korunduğundan, açıkça bir ütopyayı temsil ediyordu. Menşevizm bu ütopyayı liberal burjuva bakış açısından eleştiriyordu. Buna karşılık, Bolşevizm Sosyalist-Devrimcilerin kuramında ütopik ifadesini bulan o ilerici demokratik eğilimi aydınlığa kavuşturuyordu. Rusya'da toprak sorununun bu gerçek tarihsel anlamını ortaya koymak Lenin'in en büyük başarılarından biriydi.

Milyukov, "Rusya'nın tarihsel evriminin bir sosyoloğu ve analisti", yani doruklarda bir yerden ne olup bittiğini seyreden biri olarak, kendisine göre, "Lenin ve Troçki'nin Avrupa'daki son moda anarko-sendikalist görüşlere nazaran Pugaçov, Razin, Bolotnikov'a —tarihimizdeki XVII ve XVIII. yüzyıllar— çok daha yakın bir hareketi cisimleştirdiklerini" yazar. Liberal sosyoloğun oraya nereden geldiği belirsiz "anarko-sendikalizm" üzerine ettiği lâfları bir kenara bırakacak olursak, bu ifadesindeki tek gerçek kırıntısı Bolşeviklerle ilgili olarak söyledikleri değil, daha çok Rus burjuvazisi hakkında, onun geç ortaya çıkışı ve siyasal bakımdan ehemmiyetsizliği konusunda söyledikleridir. Geçmiş yüzyıllardaki muhteşem köylü hareketlerinin Rusya'daki toplumsal ilişkileri demokratikleştiremesinin suçlusu Bolşevikler değildi. Kentlerin yönetimi olmadan bu imkânsızdı! Aynı şekilde, 1861'deki sözde köylü azatlığının komünal toprakların soygunu, köylülerin devlete tabi kılınması ve toplumsal rejimin aynen korunması yoluyla gerçekleştirilmesi de Bolşeviklerin suçu değildi. Doğru olan tek bir şey var: XX. yüzyılın birinci çeyreğinde Bolşeviklerin XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda hiç ya da hemen hemen tamamlanamayan şeyleri tamama erdirmeleri gerekiyordu. Bu kendine has büyük görevi yerine getirmeden evvel, Bolşeviklerin toprağı eski yönetici sınıfların ve eski çağların tarihsel pisliklerinden temizlemeleri gerekiyordu. Ve üstelik bu görev Bolşevikler tarafından çok bilinçli bir şekilde yerine getirilmiştir. Milyukov bile bugün bunu inkâr etmeye cesaret edemez.

BÖLÜM XXI

Kitleler Arasındaki Yeniden Gruplaşmalar

Daha varoluşunun dördüncü ayında Şubat rejimi kendi çelişkileri içinde boğuluyordu. Haziran ayı, görevi cephedeki taarruza siyasal bir kamuflaj sağlamak olan Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'yle başladı. Taarruzun başlangıcı Petrograd'da uzlaşmacıların Bolşeviklere karşı düzenledikleri, ama uzlaşmacılara karşı bir Bolşevik gösterisine dönüşen muhteşem bir işçi ve asker gösterisiyle çakıştı. Kitlelerin kabaran öfkesi on beş gün sonra yukarıdan yapılan hiçbir çağrı olmaksızın kendiliğinden patlak veren, kanlı kapışmalara yol açan ve tarihe "Temmuz Günleri" adıyla geçen yeni bir gösteriye kapıyı açtı. Tam da Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi ortasında yer alan Temmuzdaki yarı ayaklanma birinciyi nihayete erdirirken ikincinin bir tür genel provasıydı. Bu cildi "Temmuz Günleri"nin eşiğinde noktalayacağız. Ama Haziran ayında Petrograd sahnesinde oynanan hadiselere gelmezden önce, kitlelerde gelişen süreçlere biraz daha yakından bakmamız şart.

Mayıs başında hükûmet sola kaydıkça, ülke sağa kayıyor diyen bir liberale Lenin şu cevabı veriyordu: "İşçilerin ve yoksul köylülerin 'ülkesi', sizi temin ederim yurttaş, Çernov ve Tsereteli'den bin kez ve bizden yüz kez daha soldadır. Yaşayan görecek." Lenin işçi ve köylülerin Bolşeviklerden "yüz kez" daha solda olduğunu düşünüyordu. Bu biraz temelsiz gibi görünebilirdi. Ne de olsa işçiler ve askerler hâlâ uzlaşmacıları destekliyorlardı ve çoğunluk itibariyle Bolşeviklere karşı temkinliydiler. Ama Lenin daha derin düşünüyordu. Kitlelerin toplumsal çıkarları, öfkeleri ve umutları henüz daha kendilerini ifade etmenin yollarını arıyorlardı. Uzlaşma onlar için bir ilk aşamaydı. Kitleler, Çernovlar ve Tseretelilerden son derece daha soldaydılar, ama henüz kendi radikalliklerinin farkında değillerdi. Öte yandan Lenin kitlelerin Bolşeviklerden daha solda olduklarını söylemekte haklıydı, zira parti ezici çoğunluğuyla uykusundan uyanmış olan halkın içinde kaynayıp duran devrimci ateşin gücünü henüz kavramış değildi. Kitlelerdeki isyan savaşın uzaması, iktisadî kargaşa ve hükûmetin tehlikeli sonuçlara yol açacak olan ataletinden besleniyordu.

O uçsuz bucaksız Avrasya düzlüğü ancak demiryolları sayesinde bir ülke hâline gelmişti. Savaş en çok demiryollarını vurmuştu. Ulaşım gittikçe düzensizleşiyordu. Kötü durumdaki lokomotiflerin sayısı bazı hatlarda % 50'ye dek varıyordu. Genelkurmay Karargâhı'nda mühendisler altı ay içinde demiryoluyla ulaşımın tümüyle felç olacağına dair raporlar okuyorlardı. Bu tahminler büyük ölçüde bilinçli olarak panik yaratmaya yönelikti. Ama ulaşımdaki kargaşa fiiliyatta da tehditkâr boyutlara varıyor, hatlarda tıkanıklıklara sebep oluyor, mal tedavülünü bozuyor ve hayatı pahalılaştırıyordu.

Kentlerin ikmali giderek zorlaşıyordu. Toprak hareketi daha şimdiden kırk üç taşra vilâyetinde kendine yuva bulabilmişti. Orduya ve kentlere buğday girişi tehlike çanları çalar şekilde azalmıştı. Aslında, ülkenin en mümbit bölgelerinde hâlâ onlarca, yüzlerce milyon *pud*luk buğday fazlası vardı. Ama sabit fiyatlardan stoklama işlemleri tümüyle yetersiz sonuçlar veriyordu; öte yandan stoklanmış tahıl bile ulaşımdaki kargaşa yüzünden kent merkezlerine zor varıyordu. 1916 sonbaharından beri, cephe öngörülen iaşenin ortalama olarak yaklaşık yarısını alıyordu. Petrograd, Moskova ve diğer sınaî merkezlerin tayını gerekli olanın % 10'unu geçmiyordu. Hemen hiç rezerv yoktu. Kentli kitlelerin hayat düzeyi eksik beslenme ile açlık arasında salınıyordu. Koalisyon hükûmetinin kuruluşu fırınlarda beyaz ekmek üretimine getirilen demokratik yasakla çakıştı. Başkentte "Fransız ekmeği"nin tekrar peydahlanması için daha çok yıllar geçecekti. Tereyağı yoktu. Haziranda, şeker tüketimi tüm yurtta belirli normlarla sınırlandı.

Savaşın yıktığı piyasa mekanizması ileri kapitalist ülkelerin başvurmak zorunda kaldıkları ve dört yıllık savaş boyunca Almanya'nın ayakta durmasını sağlayan devlet düzenlemesiyle yer değiştirmedi.

Her adımda iktisadî dökülüşün felâket belirtileriyle karşılaşılıyordu. Fabrikalardaki üretimin düşüşü, ulaşımdaki kargaşadan ayrı olarak, alet edevatın aşırı derecede yıpranmasından, hammadde ve tamamlayıcı malzeme yetersizliğinden, işgücündeki istikrarsızlıktan, finansmandaki düzensizlikten, son olarak genel belirsizlikten kaynaklanıyordu. En büyük işletmeler savaş için çalışmaya devam ediyorlardı. İki-üç yıl sonrası için siparişler verilmişti. Oysa işçiler savaşın uzayacağına inanmıyorlardı. Gazeteler savaş kârlarıyla ilgili baş döndürücü rakamlardan bahsediyorlardı. Hayat pahalılaşıyordu. İşçiler değişim bekliyorlardı. Fabrikaların teknik ve idarî personeli sendikalarda toplanmış ve taleplerini formüle etmişlerdi; bu çevrede Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler egemendi. Fabrikalardaki rejim çatlamıştı. Tüm cıvatalar yerinden oynamıştı.

Savaş ve ülke ekonomisinin gelecek görüntüsü karanlıklaşıyor, mülkiyet hakları belirsizleşiyor, kârlar düşüyor, tehlikeler artıyor, patronlar devrim koşullarında üretime devam etme şevkini kaybediyorlardı. Burjuvazi bütünüyle iktisadî yenilgicilik yoluna girmişti. İktisadî felç yüzünden geçici olarak uğra-

nılanan kayıp ve zararlar onların gözünde "kültürün temelleri"ni tehdit eden devrime karşı mücadelenin görünmez masraflarıydı. Aynı zamanda saygıdeğer basın her allahın günü işçileri sanayii mahsus baltalamakla, malzemeleri saklamakla, engelleme yapmak için ölçüsüzce yakıt harcamakla suçluyordu. Bu yalan suçlamalar her türlü sınırı aşmıştı. Bunu yapan koalisyon hükûmetinin başında bulunan bir partinin basını olduğundan işçilerin öfkesi doğal olarak geçici hükûmete yöneliyordu.

Sanayiciler hükûmetin aktif yardımıyla çok iyi tertiplenmiş bir lokavtın yalnız işçilerin sekiz saatlik işgünü mücadelesini parçalamakla kalmayıp, aynı zamanda monarşiye devrimin ezilmesinde değeri ölçülemez bir hizmet de sunduğu 1905 Devrimi tecrübesini unutmamışlardı. Lokavt meselesi bu kez de Sanayi ve Ticaret Kongreleri Konseyi'nde —tröst ve tekel sermayesinin kavga örgütünün böyle masum bir adı vardı— gündeme geldi. Sanayinin önde gelenlerinden biri olan mühendis Auerbach daha sonraları hatıralarında lokavt fikrinden niçin cayıldığını şöyle açıklamıştı: "Bu ordunun sırtına hançer batırmak gibi olacaktı... Böyle bir girişimin sonuçları, *hükûmet desteğinin yokluğunda*, çoğunluğa son derece kasavetli görünüyordu." Şanssızlık ortada "gerçek" bir iktidarın bulunmamasındaydı. Geçici hükûmet sovyetler tarafından felç edilmişti; sovyetlerin aklıselim önderleri de kitleler tarafından; fabrikalarda işçiler silahlanmışlardı; diğer yandan, hemen her fabrikanın yakınlarında dost bir alay veya tabur mevzilenmişti. Bu koşullarda, lokavt sanayici baylara "ulusal açıdan gerçekleştirilemez" bir şey olarak göründü. Ama taarruzdan vazgeçmediler hiç, ona eşanlı olmasa da gizli bir karakter kazandırarak onu yeni koşullara uydurdular sadece. Auerbach'ın diplomatik ifadesiyle, sanayiciler "sonuçta olaylardan alınacak dersi bizzat hayatın vereceği neticesine varmışlardı; yani her biri kendi başına hareket eden işyerlerinin kaçınılmaz biçimde giderek kapanmaları. Gerçekten de kısa bir süre sonra olan buydu." Bir başka ifadeyle, "ağır bir sorumluluk" içeriyor diye gösterişli bir lokavtı reddeden Birleşik Sanayi Konseyi üyelerini işletmeleri makul gerekçelerle birer birer kapatmaya çağırdı.

Gizli lokavt planı müthiş bir yöntemle uygulandı. Eski Vitte kabinesinin bakanlarından Kadet Kutler gibi sermayenin önderleri sanayinin perişanlığı üzerine çok etkileyici konferanslar tertip ediyorlardı, tabiî suçu üç yıllık savaşa değil, üç aylık devrime atarak. Sabırsız *Reç*'in öngörüsü şuydu: "İki üç haftaya kalmaz, işyerleri birer birer kapanmaya başlar." Burada öngörü kisvesi altında tehdit gizliydi. Mühendisler, profesörler, gazeteciler teknik ve günlük basında işçileri mat etmenin yegâne selâmet koşulu olduğunu ortaya koyan bir kampanya başlatmışlardı. Sanayici bakan Konovalov gösterişli bir şekilde hükûmetten ayrılmadan evvel, 17 Mayısta şu beyanatı vermişti: "Eğer çok yakında karışık zihinler doğru yola gelmezlerse, ...onlarca, yüzlerce işletmenin kapandığına şahit olacağız."

Haziran ortasında, Ticaret ve Sanayi Kongresi geçici hükûmetten "devrimin ilerletilmesi sisteminden radikal bir şekilde kopulmasını" talep etti. Generallerden de daha önce böyle bir şikâyet duymuştuk: "Devrimi durdurun". Ama sanayiciler bu konuda daha kesindiler: "Kötülüğün kaynağı yalnızca Bolşeviklerde değil, tüm sosyalist partilerde. Rusya ancak güçlü bir bilekle, bir demir kolla kurtarılabilir."

Siyasal ortamı hazırladıktan sonra, sanayiciler sözden eyleme geçtiler. Mart ve Nisan ayları boyunca, dokuz bin işçi çalıştıran yüz yirmi dokuz küçük işletme kapatıldı; Mayıs ayında aynı sayıda işçiyle yüz sekiz işletme kapandı; Haziranda otuz sekiz bin işçi çalıştıran yüz yirmi beş işletmeye kepenk vurulmuştu; Temmuzda iki yüz altı işyeri sokağa kırk sekiz bin işçi atmıştı. Lokavt geometrik hızla artıyordu. Ama bu daha bir başlangıçtı. Tekstilci Moskova Petrograd'ın ardından sallandı, taşra da Moskova'nın ardından. Müteşebbisler yakıt, hammadde, yardımcı malzeme, kredi yokluğunu öne sürüyorlardı. Fabrika komiteleri olaya müdahale ettiler ve birçok durumda, tartışma götürmez bir şekilde, işçiler üzerinde baskı kurmak veya hükûmetten sübvansiyon almak için üretimin kalleşçe baltalandığını saptadılar. Elçilikleri vasıtasıyla hareket eden yabancı kapitalistler özellikle temkinliydiler. Kimi durumlarda, sabotaj o denli ayan beyandı ki, fabrika komitelerinin yaptıkları ifşaatlardan sonra, sanayiciler işletmeleri yeniden açmak zorunda kalıyorlardı. Böylece birbiri ardı sıra toplumsal çelişkileri açığa çıkararak ilerleyen devrim kısa bir süre sonra bunların en temellisiyle yüzyüze geldi: Üretimin toplumsal niteliği ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki çelişki. İşçileri mağlup edebilmek için işveren sanki tüm ulusun hayatı için elzem bir kuruluş değil de, enfiye kutusu söz konusuymuş gibi fabrikayı kapatıyordu.

Özgürlük istikrazını başarıyla boykot etmiş olan bankalar büyük sermayeye karşı yönelen maliye denetimlerine karşı kavgacı bir tutum takındı. Maliye bakanına hitaben yazdıkları bir mektupta bankacılar radikal vergi reformu durumunda dışarıya sermaye kaçacağı ve değerli kağıtların tedavülden çekilip yastık altına saklanacağı "öngörüsünde" bulunuyorlardı. Bir başka deyişle, yurtsever bankacılar sanayiin lokavtını malî bir lokavtla tamamlamak tehditini savuruyorlardı. Hükûmet hemen yelkenleri suya indirdi: Sabotaj tertipçileri ne de olsa kendi hayatlarından başka tehlikeye atacak bir şeyleri olmayan Kronstadtlı bahriyeliler değil, savaş ve devrim yüzünden sermayelerini tehlikeye atmak zorunda kalan saygıdeğer insanlar değil miydi?

Yürütme Komitesi, özellikle de sosyalistlerin iktidara açıkça katılmalarından sonra, ülkenin iktisadî akıbetinin sorumluluğunun halkın gözünde yönetici sovyet çoğunluğuna düşeceğini anlamamazlık edemezdi. Yürütme Komitesi'nin ekonomi seksiyonu iktisadî yaşamın devlet tarafından düzenlenmesi yolunda büyük bir program geliştirdi. Tehditkâr bir ortamın baskısı altında, en ılımlı iktisatçıların bile önerilerinin program yazarlarınınkinden daha radikal

olduğu ortaya çıktı. Program şöyle diyordu: "Sanayiin birçok alanında devletin ticaret tekeli (ekmek, et, tuz, deri) için zaman çok uygundur; başka alanlarda, devletçe düzenlenmiş tröstler (kömür, petrol, maden, şeker, kağıt) kurmak için koşullar hayli gelişkindir; ve son olarak, sanayiin tüm dalları için bugünkü koşullar devletin hammadde dağıtımına, ürün geliştirmeye ve fiyat saptamaya düzenleyici bir şekilde katılmasını gerektirmektedir... Aynı zamanda, tüm kredi kuruluşlarına bir denetim uygulamak doğru olacaktır."

16 Mayısta, Yürütme Komitesi, siyasal önderleri kafayı yedikleri için, iktisatçılarının önerilerini hemen hemen tartışmasız bir şekilde kabul etti ve hükûmeti özgün bir biçimde uyararak bunları güçlendirdi: Hükûmet "kamu ekonomisini ve emek piyasasını akılcı bir şekilde örgütleme görevini" üstlenmelidir ve de bu görevi yerine getirmediğinden "eski rejimin çöktüğünü", "geçici hükûmetin kurulabildiğini" unutmamalıdır. Kendi kendilerine cesaret vermek için uzlaşmacılar kendi kendilerini korkutuyorlardı.

Lenin şöyle yazıyordu: "Harika bir program, hem denetim hem devletleştirilmiş tröstler var, hem spekülasyona karşı mücadele hem de zorunlu çalışma hizmeti var. Burada Bolşeviklerin o "berbat" programını görmemezlik edemeyiz, zira bugün bizi tehdit eden korkunç çöküntü karşısında başka bir program, başka bir çıkış yolu yoktur..." Bununla birlikte tüm sorun bu muhteşem programı kimin gerçekleştireceğiydi. Bu koalisyon mu? Cevap hemen geldi. Yürütme Komitesi'nin iktisadî programı kabul ettiğinin ertesi günü, Ticaret ve Sanayi bakanı Konovalov istifa etti ve kapıyı çarparak çıktı. Geçici olarak yerine ondan daha az sadık olmayan, ama büyük sermayenin daha enerjik temsilcisi mühendis Palçinskiy geçti. Sosyalist bakanlar Yürütme Komitesi'nin programını liberal meslektaşlarına ciddî olarak önermeyi bile göze alamadılar. Ne de olsa Çernov hükûmete toprak satışının yasaklanmasını kabul ettirmek için boşuna uğraşmıştı.

Artan güçlüklere cevaben hükûmet de kendi açısından bir Petrograd'ı boşaltma, yani fabrika ve işyerlerinin ülkenin içlerine taşınması programı sundu. Tasarı askerî—Almanların başkenti ele geçirmesi tehlikesi— olduğu kadar, iktisadî mülâhazalarla gerekçelendiriliyordu: Petrograd yakıt ve hammadde kaynaklarından çok uzaktı. Boşaltma uzun yıllar, aylar için başkent sanayiin tasfiyesi anlamına gelirdi. Siyasal amaç işçi sınıfı öncüsünü tüm yurt sathına dağıtmaktı. Buna koşut olarak, askerî yetkililer devrimci ruh taşıyan birlikleri Petrograd'dan birer birer uzaklaştırmak için bahaneler buluyorlardı.

Palçinskiy Sovyet'in işçi seksiyonunu bu boşaltmanın avantajları açısından ikna etmek için elinden geleni ardına koymadı. İşçilerin iradelerine aykırı olarak bu boşaltmayı tamama erdirmek imkânsızdı ve işçiler de rızalarını vermiyorlardı. Başkentin boşaltılması sanayiin düzenlenmesi kadar yavaş ilerliyordu. Kargaşa büyüyor, fiyatlar yükseliyor, gizli lokavt işsizlikle birlikte genişlik kazanıyordu. Hükûmetse olduğu yerde sayıyordu. Milyukov daha son-

raları şöyle yazmıştı: "Hükûmet kendini akıntıya bırakmıştı ve akıntı da yatağında Bolşevizmi getiriyordu." Evet akıntı Bolşevizmi getiriyordu.

Proletarya devrimin temel ilerletici gücüydü. Aynı zamanda, devrim proletaryaya biçim veriyordu. Onun da ihtiyacı olan zaten buydu.

Petrogradlı işçilerin Şubat günlerindeki belirleyici rolünün ne olduğunu daha önce görmüştük. Mücadelenin en başında Bolşevikler bulunuyordu. Bununla birlikte, ayaklanmadan sonra aniden geri plana çekildiler. Siyasal sahnenin önünü uzlaşmacı partiler işgal ediyorlardı. Onlar da iktidarı liberal burjuvaziye aktarmışlardı. Blokun bayrağı yurtseverlikti. Saldırı öyle şiddetliydi ki, Bolşevik partisinin yönetimi, en azından yarı yarıya teslim olmuştu. Lenin geldiğinde, partinin gidişatı aniden yön değiştirdi ve aynı zamanda nüfuzu da hızla arttı. Nisan ayındaki silahlı gösteride, öncü işçi ve askerler uzlaşmacılığın zincirlerini kırmaya başlamışlardı bile. Ama ilk denemeden sonra ricat borusu çaldılar. Uzlaşmacılar dümeni bırakmamışlardı.

Daha ileride, Ekim ayaklanmasından sonra, Bolşeviklerin zaferlerini savaş yorgunu olan köylü ordusuna borçlu oldukları yazılmıştır. Bu çok yüzeysel bir açıklamaydı. Tam tersi bir önerme gerçeğe daha yakındı: Uzlaşmacıların Şubat Devrimi'nde egemen bir konum alabilmeleri her şeyden önce köylü ordusunun ülke yaşamında işgal ettiği istisnaî yer yüzündendi. Eğer devrim barış zamanında patlak verseydi, proletaryanın önder rolü en baştan itibaren daha vurgulu bir niteliğe bürünürdü.

Savaş olmasaydı, devrimin zaferi daha geç gelirdi ve savaş kurbanları bir tarafa bırakılacak olursa, daha pahalıya patlardı. Ama uzlaşmacı ve yurtsever fikir taşkınlıklarına da yer bırakmazdı. Her hâlükârda, olaylardan uzun zaman önce burjuva devriminde proletaryanın iktidarı fethedeceği kehanetinde bulunan Rus Marksistleri köylü ordusunun gelip geçici fikir durumuna değil, Rus toplumunun sınıfsal yapısına yaslanıyorlardı. Bu öngörü tümüyle doğrulandı. Ama sınıflar arasındaki aslî ilişkiler savaş aracılığıyla yansıyorlardı ve bir süre için ordunun, yani sınıflarından kopmuş ve silah kuşanmış bir köylü örgütünün baskısıyla yer değiştirdiler. Uzlaşmacı küçük burjuvazinin konumunu son derece pekiştiren ve ona sekiz ay boyunca ülkeyi ve devrimi zayıflatan denemeler yapma imkânını veren işte bu yapay toplumsal oluşumdu.

Bununla birlikte, uzlaşmacı siyaset meselesinin tüm kökleri köylü ordusunda yatmaz. Menşeviklerin ve Sosyalist-Devrimcilerin geçici ağırlıklarının tamamlayıcı sebeplerini bizzat proletaryanın içinde, onun bileşiminde ve siyasal düzeyinde aramak gerekir. Savaş işçi sınıfının bileşimi ve ruh hâlinde muazzam değişikliklere yol açmıştı. Önceki yıllar devrimci dalganın bir yükseliş dönemi olsa da, savaş bu süreci ani olarak kesintiye uğratmıştı. Seferberlik yalnızca askerî bir açıdan değil, her şeyden önce polisiye bakımdan da tasarlanıp uygulanmıştı. Hükûmet sınaî bölgeleri en aktif ve en hareketli unsurların-

dan da temizlemeye yeltenmişti. Seferberliğin savaşın ilk aylarında sanayiden, çoğunluğu kalifiye olmak üzere, işçilerin yüzde kırkını koparıp aldığı kanıtlanmış bir gerçektir. Üretimde çok acı bir şekilde hissedilen yoklukları sanayiciler tarafından, savaş sanayiindeki kârlar arttıkça, daha da güçlü bir biçimde protesto edilmişti. Daha sonra işçi kadroların yıkımı durdu. Sanayiye çok gerekli olan işçiler seferberlik kapsamında fabrikalarda kaldılar. Seferberliğin açtığı gedikler köylerden yeni gelenlerle, kentli alt kesimle, düşük nitelikli işçilerle, kadınlarla ve gençlerle kapatıldı. Kadınların sanayi içindeki yüzdeleri otuz ikiden kırka yükseldi.

Proletaryanın dönüşümü ve sulanması özellikle başkentte istisnaî bir derinlik kazandı. Savaş yılları boyunca, 1914'ten 1917'ye dek, beş yüzden fazla işçi çalıştıran büyük işletmelerin sayısı Petrograd vilâyetinde hemen hemen ikiye katlandı. Polonya'da ve özellikle de Baltık vilâyetlerindeki fabrika ve işyerlerinin tasfiyesi, savaş sanayilerinin genel olarak artışı sonucunda, Petrograd'da 1917'ye doğru işyeri ve fabrikalarda yaklaşık dört yüz bin işçilik bir yoğunlaşma meydana geldi. Bunun üç yüz otuz beş bini yüz kırk büyük fabrikaya aitti. Petrograd proletaryasının en kavgacı unsurları cephede ordunun devrimci düşüncesinin oluşumunda ihmal edilemez bir rol oynadılar. Ama onların yerine geçen çoğu zaman cepheden kaçmak için fabrikalarda sığınak arayan müreffeh köylü ve esnaftan oluşan dünün köyden kente göçmenleri, kadınlar ve gençler kadro işçilerden çok daha uysallardı. Buna fabrikalarda seferberlik kapsamında çalışan kalifiye işçilerin —bunlar yüz binlerle ifade ediliyordu— cepheye postalanmak korkusuyla son derece temkinli davranmalarını da eklemek gerekir. Daha çar zamanında işçilerin bir kısmına sirayet eden yurtsever anlayışın gerisindeki toplumsal temel buydu.

Ama bu yurtseverlik istikrara sahip değildi. Muazzam askerî ve polisiye baskı, ikiye katlanan sömürü, cephedeki yenilgiler ve iktisadî kargaşa işçileri mücadeleye itiyordu. Yine de savaş boyunca yapılan grevler daha çok iktisadî bir nitelikteydi ve savaş öncesine göre çok daha ılımlıydı. Sınıfın zayıflaması partisinin zayıflamasıyla daha da ağırlaşıyordu. Bolşevik milletvekillerinin tutuklanması ve sürgüne yollanmasından sonra, hiyerarşik düzen içinde önceden örgütlenmiş ajan provokatörlerin yardımıyla Bolşevik örgütlerin genel bir imhasına girişildi. Parti bu yıkımdan Şubat ayaklanmasına dek toparlanamadı. 1915 ve 1916 yıllarında dağıtılmış olan işçi sınıfı temel bir mücadele okulundan geçmek zorunda kaldı. Bu, kısmî iktisadî grevlerin ve aç kadınların yürüyüşlerinin bir genel greve dönüşebildiği ve orduyu isyana sürükleyebildiği 1917 Şubatına dek sürdü.

Böylece, Petrograd proletaryası Şubat Devrimi'ne yalnızca henüz alaşım oluşturacak zamanı bulamamış, son derece heterojen unsurlarla değil, aynı zamanda en ileri kesimlerinde dahi düşük bir siyasal düzeyle girdi. Taşrada durum daha da kötüydü. Uzlaşmacı partilerin geçici egemenliği için ikinci ko-

şulu işte bu proletaryanın savaş neticesinde cahilliğin veya yarı cahilliğin içine düşüşü yaratmıştı.

Devrim öğretir, hem de hızlı öğretir. Gücü buradadır. Her hafta kitlelere yeni bir şey öğretiyordu. İki ay bir çağa bedeldi. Şubat sonunda ayaklanma; Nisan sonunda silahlı işçi ve askerlerin Petrograd'daki gösterisi; Temmuz başında çok daha geniş ve daha vurgulu sloganlarla yeni bir gösteri; Ağustos sonunda kitlelerin püskürttüğü Kornilov'un darbe girişimi; Ekim sonunda da iktidarın Bolşeviklerce fethi. Çarpıcı bir düzenlilikteki bu hadiselerin ritmi altında işçi sınıfının heterojen unsurlarını bir siyasal bütün hâlinde birleştiren derin moleküler süreçler olgunlaşıyordu. Ve burada da yine grev belirleyici bir rol oynuyordu.

Savaş kârlarının zafer sarhoşluğunun tam ortasına düşen devrimin gök gümbürtüsüyle dehşete kapılan sanayiciler ilk haftalarda işçilere tavizler verdiler. Hattâ Petrogradlı fabrikatörler, kayıtlar ve kısıtlamalarla da olsa, sekiz saatlik işgününe bile razı oldular. Ama yaşam koşulları sürekli düştüğünden bu da sükûneti sağlayamadı. Mayısta, Yürütme Komitesi, gitgide pahalılaşan hayat karşısında, işçilerin vaziyetinin "birçok kategori için akut bir açlık sınırında" olduğunu saptamak zorunda kaldı. İşçi muhitlerinde, sinirlilik ve gerginlik giderek büyüyordu. En ağır basan perspektif yokluğuydu. Kitleler ne için olduğunu bildiklerinde en ağır mahrumiyetlere dahi katlanabilirler. Ama yeni rejim kitleler önüne Şubatta ayaklanmalarına yol açan eski toplumsal ilişkilerin bir kamuflajı olarak çıkıyordu. Buna hoşgörü gösteremezlerdi.

Grevler en geri ve fazla sömürülen işçi katmanlarında özellikle şiddetli bir karaktere büründü. Çamaşırcı kadın işçiler, boya işçileri, fıçıcılar, ticarethanelerde ve zanaatkârların yanında çalışan işçiler, inşaat işçileri, tunç işçileri, vasıfsız işçiler, kunduracılar, mukavva işçileri, şarküteri işçileri, doğramacılar Haziran ayı boyunca birbiri peşisıra greve çıktılar. Buna mukabil, metalürji işçileri ılımlı bir rol oynadılar. İleri işçiler için kısmî iktisadî grevlerin savaş, kargaşa ve enflasyon koşullarında ciddî iyileşmeler getirmeyeceği açıktı. Bizzat temelleri bir şekilde değiştirmek gerekiyordu. Lokavt yalnızca işçilerin zihinlerini sanayiin denetimi talebine açmıyor, onları fabrikaları devletin tasarrufu altına alma fikrine de itiyordu. Özel fabrikaların çoğunun savaş için çalışması ve bunların yanında aynı tipte devlet şirketlerinin de varolması dolayısıyla bu çıkarsama çok doğal görünüyordu. 1917 yazından başlayarak başkentte Rusya'nın muhtelif bölgelerinden gelen, hissedarlar nicedir ödeme yapmadığından fabrikaların Hazineye geçmesini talep eden işçi ve büro çalışanları heyetleri görülmeye başladı. Ama hükûmet böyle bir şeyden bahsedildiğini duymak dahi istemiyordu. Dolayısıyla hükûmeti değiştirmek gerekiyordu. Uzlaşmacılar buna karşı çıkıyorlardı. İşçiler uzlaşmacılara cephe alıyorlardı.

Kırk bin işçi çalıştıran Putilov fabrikası devrimin ilk aylarında Sosyalist-Devrimcilerin kalesi gibi görünüyordu. Ama garnizonu Bolşeviklere uzun

süre direnemedi. Hücum kıtasının başında çoğu zaman Volodarskiy vardı. Yahudi, meslekten terzi, uzun yıllar Amerika'da yaşamış ve iyi İngilizce konuşan biri olan Volodarskiy kitleler önünde de iyi bir hatipti, mantıklı, yaratıcı ve gözü pek. O belli belirsiz Amerikan aksanı binlerce insanın toplandığı salonlarda açıkça çınlayan o cafcaflı sesine özel bir ifade katıyordu. İşçi Miniçev şöyle anlatır: "Narva ilçesinde göründüğü andan itibaren, Putilov fabrikasında Sosyalist-Devrimci beyefendilerin ayaklarının altındaki toprak çatırdamaya başladı ve bir iki ay içinde Putilov işçileri Bolşevikleri izlemeye başladılar."

Grevlerdeki ve genel olarak sınıf mücadelesideki artış hemen hemen otomatikman Bolşeviklerin etkisini de artırıyordu. Hayatî çıkarlarının söz konusu olduğu her seferde işçiler Bolşeviklerin art düşüncelerinin bulunmadığını, hiçbir şey gizlemediklerini ve onlara güvenebileceklerini anlıyorlardı. Çatışma anında ister partisiz, ister Sosyalist-Devrimci, isterse Menşevik olsun, tüm işçiler Bolşeviklere doğru yöneliyorlardı. Yönetimin ve patronların sabotajına karşı kuruluşun hayatta kalışı için mücadele yürüten fabrika ve işyeri komitelerinin Sovyetten daha önce Bolşevizme geçişinin sebebi budur. Haziran başındaki Petrograd ve banliyösüne bağlı fabrika ve işyeri komitelerinin konferansında dört yüz yirmi bir delegeden üç yüz otuz beşi Bolşevik önergeden yana oy kullanmışlardı. Bu olgu büyük basında hemen hiç yankı bulmadı. Yine de bu, iktisadî yaşamın aslî meselelerinde Petrograd proletaryasının, uzlaşmacılarla henüz bozuşacak zaman bulamasalar bile, fiilen Bolşeviklerden yana saf tuttuklarını gösteriyordu.

Yine Hazirandaki sendikalar konferansında Petrograd'da en azından iki yüz elli bir üyesi bulunan elliden fazla sendikanın var olduğu görüldü. Tek başına metalürji işçileri sendikası yaklaşık yüz bin işçiyi biraraya getiriyordu. Yalnızca Mayıs ayında üye sayısı iki kat artmıştı. Bolşeviklerin sendikalardaki etkisi daha da hızlı artıyordu.

Sovyetlere yapılan tüm kısmî seçimler Bolşevikleri zafere ulaştırıyordu. 1 Haziranda Moskova Sovyeti'nde daha şimdiden yüz yetmiş iki Menşevik ve yüz on Sosyalist-Devrimciye karşılık iki yüz altı Bolşevik vardı. Daha ağır da olsa taşrada da aynı gelişmeler yaşanıyordu. Parti üyelerinin sayısı sürekli olarak artıyordu. Nisan sonunda Petrograd örgütü yaklaşık on beş bin üyeden oluşuyordu, Haziran sonundaysa bu sayı otuz iki bini aşmıştı.

Petrograd Sovyeti'nin işçi seksiyonu daha o zamandan Bolşeviklerin çoğunlukta oldukları bir yerdi. Ama iki seksiyonun ortaklaşa oturumlarında Bolşevikler asker delegeleri karşısında sayıca eziliyorlardı. *Pravda* giderek daha ısrarlı bir şekilde yeni seçimler yapılmasını talep ediyordu: "Petrograd'ın beş yüz bin işçisinin Sovyet'te garnizonun yüz elli bin askerinden dört kat daha az delegesi var".

Haziranda, Sovyetler Kongresi'nde Lenin sanayiciler ve bankacıların tertipledikleri lokavtlara, yağmaya ve iktisadî yaşamın altüst edilişine karşı ciddî

mücadele tedbirleri talep ediyordu. "Kapitalist beyefendilerin kârlarını yayımlayın, elli veya yüz büyük kapitalisti tutuklayın. Yeni rejimde bile ülkemize milyonlara patlayan düzenbazlıkları, tuzakları, rezaletleri, bezirgânlığı itirafa zorlamak için onları Nikolay Romanov'a yapılan iltimaslı uygulamada olduğu gibi bir kaç hafta kapalı tutmak yeter." Sovyet liderleri Lenin'in önerisini canavarcadiye nitelediler. "Şu veya bu kapitaliste zor kullanmakla iktisadî yasaları değiştirmek mümkün mü?" Sanayicilerin yasalarını dikte ederlerken ulusa karşı komplo düzenlemeleri eşyanın tabiatına uygun gibi kabul ediliyordu. Öfkesini Lenin'e kusan Kerenskiy bir ay kadar sonra "iktisadî yaşamın yasaları" konusunda sanayicilerle aynı fikirde olmayan binlerce işçiyi tutuklamakta tereddüt etmedi.

İktisatla siyaset arasındaki bağıntı açığa çıkıyordu. Mistik bir ilkeye dayalı olarak hareket etme geleneğine sahip olan devlet şimdi gittikçe daha çok en ilkel biçimiyle, yani silahlı müfrezeler aracılığıyla işgörüyordu. İşçiler, ülkenin dört bir yanında, taviz vermeye yanaşmayan ya da görüşmeye gelmeyen işvereni kâh zorla Sovyet'in önüne getiriyor kâh evinde nezaret altına alıyorlardı. İşçi milisinin varlıklı sınıfların başlıca tepki konusu hâline gelmesi hiç de şaşırtıcı değildi.

Yürütme Komitesi'nin ilk ağızda işçilerin yüzde onunun silahlanması yolundaki kararı uygulamaya konmadı. Ama işçiler kendi kendilerine silahlanmayı başarıyorlardı ve en aktif unsurları milis saflarına katılıyorlardı. İşçi milisinin yönetimi fabrika komitelerinin ellerinde yoğunlaşmıştı ve fabrika komitelerinin yönetimi de giderek Bolşeviklerin eline geçiyordu. Moskova'daki Postavşçik fabrikasından bir işçi şöyle anlatır: "1 Haziranda çoğunluk itibariyle Bolşeviklerden oluşan yeni fabrika komitesi seçildikten sonra eski bir asker olan yoldaş Levakov'un idaresinde, silah yokluğunda sopalarla iş gören yaklaşık seksen kişilik bir müfreze kuruldu."

Basın milisi şiddet kullanmakla, müsadere yapmakla ve yasadışı tutuklamalara gitmekle suçluyordu. Hiç kuşkusuz milis şiddet kullanıyordu: Zaten bunun için kurulmuştu. Suçu buna maruz kalmayan ve pek alışmak da istemeyen bir sınıfın temsilcilerine karşı şiddet kullanmaktı.

Ücretlerin yükseltilmesi mücadelesinde önder bir rol oynayan Putilov fabrikasında 23 Haziranda işyeri ve fabrika komitelerinin merkez konseyinin, sendikalar merkez bürosunun ve yetmiş fabrikanın temsilcilerinin katılımıyla bir konferans toplandı. Bolşeviklerin etkisiyle konferans fabrikada bir grevin şu anki koşullarda "Petrograd işçilerini örgütsüz bir siyasal mücadeleye" mahkûm edeceğini kabul etti ve buradan yola çıkarak, Putilov işçilerine "meşru öfkelerini bastırmalarını" ve güçlerini genel bir eylem için toparlamalarını önerdi.

Bu önemli konferansın arifesinde, Bolşevik fraksiyon Yürütme Komitesi'ni şöyle uyarıyordu: "Kırk bin kişilik bir kitle... şu ya da bu gün greve gidip sokağa

inebilir. Partimiz tarafından zapt edilmeseydi şimdiye dek harekete geçmiş olurdu, ama hiçbir şey onları daha uzun süre zapt edebilmemizi garantilemiyor. Oysa Putilov işçilerinin yola dökülmeleri —bu konuda hiçbir kuşku yoktur— kaçınılmaz olarak işçi ve askerlerin çoğunluğunun eyleme geçmesine yol açacaktır."

Yürütme Komitesi'nin liderleri bu tür uyarıları demagoji olarak görüyor ya da sükûnetlerini muhafaza edip basitçe bunlara kulak tıkıyorlardı. Hem zaten kendileri de nicedir fabrika ve kışlalara uğramayı kesmişlerdi ve işçilerle askerler için pislik tipler hâline gelmişlerdi. Sadece Bolşevikler işçiler ve askerler nezdinde dağınık bir eylemi engellemeyi sağlayacak bir otoriteye sahipti. Ama kitlelerdeki sabırsızlık kimi zaman Bolşevikler aleyhine de dönebiliyordu.

Fabrikalarda ve donanmada anarşistler de peydah olmuşlardı. Her zaman olduğu gibi, büyük hadiseler ve büyük kitleler karşısında organik tutarsızlıklarını gösteriyorlardı. Sovyet'in yeni devlet organı olarak önemini hiç anlamadıklarından kolayca devlet iktidarını reddediyorlardı. Dahası, devrimden şaşkına dönmüş bir vaziyette çoğunlukla devlet meselesi konusunda basitçe suskunluklarını koruyorlardı. Vasat bir darbecilik söz konusu olduğunda özellikle özerk davranıyorlardı. İktisadî açmaz ve Petrogradlı işçilerin artan huzursuzluğu anarşistler için kimi destek mevzileri yaratıyordu. Ulusal ölçekte güçler dengesini değerlendirmedeki yeteneksizlikleriyle, aşağıdan gelen her atılımı doğum anı olarak görme eğilimleriyle zaman zaman Bolşevikleri korkaklıkla, hattâ uzlaşmacılıklasuçluyorlardı. Ama genellikle homurdanıp durmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Kitlelerin anarşist gösterilere verdikleri tepki bazen Bolşeviklere devrimci buharın tazyik derecesini ölçme imkânı sağlıyordu.

Finlandiya garında Lenin'in gelişini kutlayan denizciler on beş gün sonra dört bir yandan gelen yurtseverlik itkisi altında şu açıklamayı yaptılar: "Hangi yoldan geldiğini bilseydik..., bizim coşku dolu hurralarımız yerine öfkeli haykırışlarımız duyulurdu: 'Lânet olsun sana! Geldiğin ülkeye geri dön!'..." Kırım'daki asker sovyetleri birbiri ardından Lenin'in, ziyaret etmeye hiç niyeti olmasa da, yurtsever yarımadaya girişini silah zoruyla engellemekle tehdit ediyorlardı. Hattâ 27 Şubatın yıldızı Volınskiy alayı galeyana geldiği bir anda Yürütme Komitesi'ni koruma önlemleri almaya itecek şekilde Lenin'i tutuklamaya bile karar verdi. Bu tür düşünceler ta Haziran taarruzuna dek kesin bir şekilde ortadan kalkmadı, hattâ Temmuz Günlerinden sonra bile yer yer hortladığı oldu. Ama aynı zamanda, cephenin en uzak bölgelerindeki yitik garnizonlarda askerler hiçbir kuşkuya mahal bırakmadan gitgide daha cesur bir şekilde Bolşevizmin diliyle konuşuyorlardı.

Bolşevikler alaylarda parmakla sayılıyordu, ama Bolşevizmin sloganları birliklere giderek daha derinlemesine sızıyordu. Ülkenin her tarafında sanki kendiliğinden bir şekilde doğuyorlardı. Liberal gözlemciler tüm bunlarda cehalet ve kaostan başka bir şey görmüyorlardı. *Reç* şöyle yazıyordu: "Yurdumuz, içinde kudurmuş kişilerin cirit attıkları bir tür tımarhaneye çevrilmiş durum-

da, oysa henüz aklı başında olanlar ürküp kaçmış ve boydan boya duvara dizilmişler." İşte "ılımlılar" bütün devrimlerde ruhlarını böylesi lâflarla yatıştırırlar. Uzlaşmacı basın askerlerin, tüm yanlış anlamalara rağmen, Bolşeviklerin adını dahi duymak istemediklerini söyleyerek kendini avutuyordu. Oysa gelişmenin mantığını yansıtan kitlenin bilinç altındaki Bolşevizmi Lenin'in partisinin dayanılmaz gücünü oluşturuyordu.

Er Pireyko Sovyetler Kongresi için cephede yapılan seçimlerde, üç günlük tartışmalardan sonra, yalnızca Sosyalist-Devrimcilerin seçildiklerini, ama hemen ardından, liderlerin protestolarına rağmen, asker vekillerinin Kurucu Meclisi beklemeden soyluların topraklarına el koymanın zorunlu olduğuna dair bir karar kabul ettiklerini anlatır. "Genel olarak, askerler, haberdar oldukları meselelerde, Bolşeviklerin en aşırısından bile daha soldaydılar." Lenin kitlelerin "bizden yüz kat daha solda" olduklarını söylerken kastettiği de zaten buydu.

Tavrida vilâyetinde bir yerdeki bir motosiklet fabrikasında çalışan bir büro memuru bir burjuva gazetesi okuduktan sonra sık sık askerlerin tanımadıkları Bolşeviklere küfrü bastıklarını ve hemen ardından da savaşı sona erdirmek ve soyluların topraklarını müsadere etmek lâzım geldiği üzerine nutuk çektiklerini anlatır. İşte Lenin'in Kırım'a girişine izin vermeyeceklerine dair yemin eden yurtseverler bunlardı.

Cephe gerisi garnizonlarındaki askerler oldukları yerde eriyip gidiyorlardı. Sabırsızlıkla akıbetlerinde bir değişme olsun diye bekleyen, işsiz güçsüz devasa insan yığınları sokakta, tramvayda, ayçekirdeği yerken huzursuzluk göstermeye hazır bir sinirlilik içindeydi. Umarsızca omza savrulmuş kaputuyla, dudağına yapışmış yemiş kabuklarıyla asker burjuva basını için iğrenç bir tip hâline gelmişti. Savaş sırasında kabaca övdükleri, adını kahramana çıkardıkları, ama yine de cephede falakaya çektikleri, Şubat Devrimi'nden sonra kurtarıcı diye göklere çıkardıkları bu tip birdenbire bir korkağa, bir haine, bir başıbozuğa ve Almanlara satılmış birine dönüşüvermişti. Gerçekten, yurtsever basının Rus askeri ve denizcisine atfetmediği hiçbir alçaklık kalmamıştı.

Yürütme Komitesi'nin tek yaptığı kendini haklı göstermek, anarşiyle mücadele etmek, aşırılıkları bastırmak, ürkek bir şekilde etrafa soru kağıtları göndermek ve herkesi paylamaktı. Tsaritsın —bu kent "Anarko-Bolşevizm" yuvası olarak görülüyordu— Sovyeti'nin başkanı vaziyete dair merkezin sorduğu soruya şu özlü cevabı vermişti: "Garnizon ne kadar sola kaydıkça, burjuva da o kadar sağa kayıyor." Tsaritsın formülü tüm ülkeye teşmil edilebilir. Asker sola, burjuva sağa.

Hissettiğini herkesten daha cesurane söyleyen her asker üstleri tarafından öyle bir inatla Bolşevik diye damgalanıyordu ki, sonunda kendi bile buna inanıyordu. Askerin düşüncesi barış ve toprak meselesinden iktidar sorununa kaymaya başladı. Bolşevizmin şu veya bu sloganının yankısı Bolşevik partisi için bilinçli bir sempatiye dönüşüyordu. Nisan ayında Lenin'i tutuklamaya kafayı

takmış olan Volınskiy alayında iki ay içinde haleti ruhiye Bolşeviklerden tarafa dönüverdi. Avcı (*Yegeskiy*) alayı ile Litovskiy alayında da aynı şey meydana gelmişti. Leton avcı birliği köylülerin ve tarım işçilerinin Livonyalı baronlara karşı hınçlarını savaş için kullanma amacıyla otokrasi tarafından kurulmuştu. Alaylar çok iyi çarpışıyorlardı. Ama monarşinin üzerine dayanmak istediği sınıflar arası husumet ruhu kendi yolunu çizmişti. Leton avcıları monarşiyle ve sonra da uzlaşmacılarla ilk bozuşanlar arasında yer aldılar. 17 Mayıstan itibaren sekiz Leton alayının temsilcileri hemen hemen oybirliğiyle şu Bolşevik sloganını benimsediler: "Tüm iktidar sovyetlere." Devrimin mütaakip ilerleyişinde de kayda değer bir rol oynayacaklardı.

Bir anonim asker cepheden şöyle yazıyordu: "Bugün, 13 Haziran. Birliğimizde küçük bir toplantı yapıldı ve Lenin ile Kerenskiy'den söz edildi. Askerler çoğunlukla Lenin'den yanalar, ama subaylar Lenin'in katıksız bir burjuva olduğunu söylüyorlar." Taarruzun fecaatle sonuçlanmasının ardından orduda Kerenskiy'in adı tümüyle lekelenmişti.

21 Haziranda harp okulu öğrencileri ellerinde bayraklar ve "kahrolsun ispiyonlar!", "yaşasın Kerenskiy ile Brusilov!" yazılı pankartlarıyla Peterhof caddelerini arşınlıyorlardı. Tabiatıyla askerî öğrenciler Brusilov için oradaydılar. 4. Tabura bağlı askerler öğrenciler üzerine çullandılar ve onları püskürterek gösteriyi dağıttılar. En büyük öfkeyi Kerenskiy namına taşınan pankart çekmişti.

Haziran taarruzu ordudaki siyasal evrimi son derece hızlandırdı. Taarruza baştan beri karşı koymuş tek parti olan Bolşeviklerin popülaritesi olağanüstü bir hızla yükselmeye başladı. Doğruyu söylemek gerekirse, Bolşevik gazeteler orduda zor okuyucu buluyordu. Tirajları liberal ve genel olarak yurtsever basınınkine kıyasla son derece düşüktü. Nasırlı bir asker eli Moskova'daki bir adrese şöyle yazıyordu: "...Hiçbiryerde sizin gazeteyi bulmak mümkün olmasa da, kulaktan kulağa bir şeyler duyabiliyoruz. Burada bizi bedava burjuva gazeteleriyle boğuyorlar. Bunlar cephede paketler hâlinde dağıtılıyor." İşte bu yurtsever basındı Bolşeviklere kıyas kabul etmez bir popülarite kazandıran. Mazlumların her protestosundan, her toprak işgalinden, sevilmeyen bir subaya karşı her misillemeden gazeteler Bolşevikleri sorumlu tutuyorlardı. Askerler Bolşeviklerin doğru söyleyen adamlar oldukları sonucuna varıyorlardı.

12. Ordunun komiseri Temmuz başında Kerenskiy'e askerlerin ruh hâli üzerine şu raporu göndermişti: "Her şeyin sorumluluğu, sonuçta, burjuva bakanların ve burjuvalara satılmış Sovyet'in üzerine yıkıldı. Genel olarak, o muazzam kitle içinde, içine nüfuz edilmez bir karanlık hâkim; şu son sıralarda gazetelerin bile çok az okunduğunu, yayınlanmış her türlü sözden tümüyle sakınıldığını tespit etmek gerekir: 'bunlar tatlı dilli yalancılar', 'bunlar beynimizi yıkamak istiyorlar'..." İlk aylarda, yurtsever komiserlerin raporları genellikle devrimci orduya, onun yüksek bilinci ve disiplinine methiyeler düzüyordu. Fakat dört aylık bitip tükenmek bilmeyen hayal kırıklıklarından sonra, ordu

hükûmet hatipleri ve kalemşorlarından güvenini çekince, aynı komiserler onda "içine nüfuz edilmez bir karanlık" keşfettiler.

Garnizon sola kaydıkça, burjuva da o kadar sağa kayıyordu. Taarruzun etkisiyle, karşı-devrimci teşkilâtlar yağmur sonrasında yerden biten mantarlar gibi bitiyordu. Bunların hepsinin birbirinden tumturaklı adları vardı: Vatanın Şerefi İçin Birlik, Askerî Görev Birliği, Özgürlük Taburu, Kahramanlar Örgütü, vs. Bu harikulade etiketler altında soyluların, subay takımının, bürokrasinin ve burjuvazinin ihtiras ve iddiaları gizlenmişti. Bu teşkilâtlardan Askerî Liga, Aziz Georgiy Süvarileri Birliği ya da Gönüllüler Tümeni gibi kimileri askerî bir kalkışma için hazır ve nazır hücreler oluşturuyorlardı. Yılmaz yurtseverler olarak "şeref" ve "kahramanlık"ın süvarileri yalnızca müttefik elçiliklerin kapılarını sonuna dek açmakla kalmıyor, zaman zaman "özel bir örgüt" olarak görülen Sovyet'e esirgenen hükûmet yardımından da yararlanıyordu.

Gazete patronu Suvorin ailesinin mahdumlarından biri o sıralarda "bağımsız sosyalizm"in organı sıfatıyla, aday olarak amiral Kolçak'ı öne sürerek bir demir diktatörlük va'zeden *Malenkaya Gazeta*'yı [Küçük Gazete] yayımlamaya girişti. Daha ciddî basın da, henüz tüm i'lere noktalarını koymadan, Kolçak'a bir popülarite kazandırmak için elinden ne gelirse yapıyordu. Amiralin daha sonra başına gelecekler 1917 yazından itibaren onun adının karıştığı ve Suvorin'i maşa olarak kullanan etkili çevrelerin hazırladıkları büyük bir planın söz konusu olduğunu kanıtlıyor.

Basit bir taktik hesap uyarınca hareket eden gericilik, birkaç başıbozuk saldırının dışında, darbelerini yalnızca Leninistlere vurma iddiasındaydı. "Bolşevik" adı cehennemle eşanlamlı hâle geldi. Nasıl devrimden önce çarlık ordusunun komutanları tüm kötülüklerin ve tüm aptallıklarının sorumluluğunu Alman ajanlarına, özellikle de "Yahudilere" atıyorlardıysa, Haziran taarruzunun çuvallamasından sonra da, başarısızlıklar ve bozgunların kabahati doğrudan doğruya Bolşeviklerin üzerine atılmıştı. Bu alanda, Kerenskiy ve Tsereteli gibi demokratların Milyukov gibi liberallerden ya da general Denikin gibi imanlı serflik taraftarlarından hiçbir farkları yoktu.

Çelişkilerin en yüksek gerilim noktalarına vardıkları, ama henüz patlama anının gelmediği her seferde olduğu gibi, yalnızca aslî meselelerde değil, arızî ve ikincil meselelerde de siyasal güçlerin gruplaşmaları açık ve seçik cereyan ediyordu. O haftalarda siyasal tutkulara gark olmuş paratonerlerden biri de Kronstadt'tı. İmparatorluk başkentinin deniz kapılarında sadık nöbet kuleleri görevini görmesi gereken eski kale geçmişte birçok kez isyan bayrağını dalgalandırmıştı. Tüm bastırma harekâtlarına rağmen, Kronstadt'ta başkaldırının ateşi hiçbir zaman sönmemişti. Ayaklanmadan sonra daha da tehditkâr bir şekilde yeniden harlanmıştı. Bu deniz kalesinin adı kısa zamanda yurtsever basının sayfalarında devrimin en feci veçheleriyle, yani Bolşevizmle birlikte anılır olmuştu. Gerçekte Kronstadt Sovyeti henüz Bolşevik olmamıştı: Mayısta için-

de yüz yedi Bolşevik, yüz on iki Sosyalist-Devrimci, otuz Menşevik ve doksan yedi partisiz vardı. Ama yüksek gerilim hattında yaşayan daha çok Kronstadtlı Sosyalist-Devrimciler ile partisizlerdi: Aralarından çoğu en önemli meselelerde Bolşevikleri izliyorlardı.

Siyaset alanında, Kronstadtlı bahriyeliler ne manevraya ne de diplomasiye yatkındılar. Bildikleri tek ilke "şimdi söylenip şimdi yapılacak"tı. Bu bakımdan hayalet hükûmet karşısında son derece basit eylem yöntemleri uygulamaları hiç de şaşırtıcı değil: "Kronstadt'taki tek iktidar işçi ve asker vekilleri sovyetidir."

Arabadaki beşinci tekerlek rolünü oynayan hükûmet komiseri Kadet Pepelyayev'in geri gönderilmesi kalede hiç fark edilmedi bile. Örnek bir düzen sağlandı. Kentte kumar yasaklandı, batakhaneler kapatıldı. "Mallarına el koyma ve hemen cepheye yollama" tehditiyle Sovyet kentte sarhoş gezmeyi yasakladı. Tehdit gerçekten uygulamaya kondu.

Çarlık donanmasında ve deniz kalesinde uygulanan o korkunç zor rejimde pişmiş, yorucu çalışmaya, fedakârlıklara, ama aynı zamanda kötü muamelelere alışkın olan denizciler içinde kendilerinin efendi olacakları yeni bir hayatın perdesinin açıldığı şimdi devrime lâyık olduklarını göstermek için tüm kaslarını geriyorlardı. Petrograd'a akın edip, önüne geleni zorla Kronstadt'a sürükleyip dosta düşmana devrimci denizcilerin gerçekte kim olduklarını gösteriyorlardı. Böylesi bir moral tansiyon ilelebet devam edemezdi kuşkusuz, amayine de uzun zaman sürdü. Kronstadtlı bahriyeliler bir tür militan devrim tarikatı kurmuşlardı. Ama nasıl bir devrimdi bu? Kuşkusuz bakan Tsereteli ile komiseri Pepelyayev'in temsil ettikleri değil. Kronstadt yaklaşan ikinci bir devrimin müjdecisiydi. Bu yüzden birincisinden gına getirenler ondan tümüyle nefret ediyorlardı.

Pepelyayev'in sessiz sedasız sepetlenmesi düzenin basınında sanki devletin birliğine karşı silahlı bir ayaklanma gibi sunulmuştu. Hükûmet Sovyet'e şikâyette bulundu. O da hemen denizcileri yola getirecek bir heyet tayin etti. İkili iktidar mekanizması gıcırdayarak harekete geçti. 24 Mayısta, Kronstadt Sovyeti, Tsereteli ve Skobelev'in de katılımıyla, Bolşeviklerin araya girmesi üzerine bir yandan sovyetlerin iktidarı için mücadeleye devam ederken, diğer yandan bu iktidar tüm ülkede yerleşmediği ölçüde pratikte geçici hükûmete tabi olmak zorunluluğunu kabul etmeye razı oldu. Bununla birlikte, ertesi günü, bu teslimiyetten haz etmeyen denizcilerin baskısıyla Sovyet, bakanlara, yalnızca değişmeden olduğu gibi duran Kronstadt'ın bakış açısının bir "açıklaması"nın yapıldığını duyurdu. Kuşkusuz bu, arkasında devrimci bir haysiyetin gizlendiği bir taktik hataydı.

Yüksek mertebeden yöneticiler bu vesileden faydalanıp Kronstadtlılara daha önce işledikleri hataların da kefaretini ödeterek bir ders vermeye karar verdiler. Savcı kuşkusuz Tsereteli'ydi. Hüzünlü bir şekilde kendi hapishane günlerinden bahseden Tsereteli Kronstadtlıları kalenin zindanında seksen subayı tutmakla itham etti. Tüm saygıdeğer basın onu destekledi. Bununla beraber, uzlaşmacı, yani hükûmet yanlısı basın bile "gerçek hazine soyguncuları",

"orman kanûnunu korkunç bir derecede tatbik eden insanlar" bulunduğunu kabul etmek zorunda kaldı... Tsereteli'nin resmî gazetesi *İzvestiya*'ya göre tanık denizciler "1906 ayaklanmasının ezilmesi (şimdi tutuklanan subaylar tarafından), kitle hâlinde kurşuna dizmeler, denize indirilen, içi işkenceyle öldürülmüş ceset dolu mavnalar ve başka dehşetler hakkında şehadette bulunmuşlardı ve bunu alelâde bir şeyden bahseder gibi anlatıyorlardı."

Kronstadtlılar tutuklularını soyluların cellatları ile hortumcularının 1906'da ve diğer yıllarda idam edilen denizcilerden çok da hayakın durdukları hükûmete vermeyi inatla reddediyorlardı. Nitekim, Suhanov'un çok hoşgörülü bir biçimde "koalisyon hükûmetinin en kuşkulu tipi" dediği Adalet bakanı Preverzev'in sistemli bir şekilde Petropavlovsk kalesinden çarlık jandarmasının en berbat temsilcilerini serbest bırakması rastlantı değildi. Sonradan görme demokratlar her şeyden önce gerici bürokrasiye yüceliklerini kanıtlamak istiyorlardı.

Tsereteli'nin suçlamalarına Kronstadtlılar manifestolarında şöyle cevap veriyorlardı: "Devrim günlerinde tutukladığımız subaylar, jandarmalar ve polislerin bizzat kendileri hükûmet temsilcilerine hapishane gardiyanları tarafından kendilerine yapılan muamele konusunda şikâyet edecek bir şeyleri olmadığını beyan etmişlerdir. Kronstadt hapishanesinin binalarının korkunç olduğu doğrudur. Ama ne çare ki çarlığın bizi tıkmak için inşa ettirdiği yapılar bunlar. Başka da yok. Halk düşmanlarını burada tutmamız, öç duygusundan değil, devrimi koruma gerekçesiyledir."

27 Mayısta Kronstadtlılar Petrograd Sovyeti tarafından yargılandılar. Savunmayı yapan Troçki, Tsereteli'yi, tehlike anında, yani "karşı-devrimci bir general devrimin boynuna ip geçirmeye kalkıştığında, Kadetler urganı sabunlarlarken, bizimle beraber mücadele edip ölmeye geleceklerin yine Kronstadt bahriyelileri olacağı" konusunda uyardı. Bu uyarı üç ay sonra tamı tamına doğrulandı; general Kornilov başkaldırıp birliklerini başkente sürdüğünde, Kerenskiy, Tsereteli ve Skobelev Kışlık Saray'ın savunulması için Kronstadtlı denizcileri çağırdılar. Acaba ne değişmişti? Haziranda, demokrat baylar anarşiye karşı düzeni koruyorlardı ve hiçbir fikir, hiçbir öngörü onlara işlemiyordu. Yetmiş dört çekimser ve yüz altmış ikiye karşı beş yüz seksen oyluk bir çoğunlukla Tsereteli Petrograd Sovyeti'nden "anarşist" Kronstadt'ın devrimci demokrasinin gözünden düştüğü kararını çıkarttı.

Sabırsızlıkla bekleyen Mariinskiy Sarayı dışlanma kararının alındığını öğrendiğinde, hükûmet hemen Bolşevik merkezin Kronstadtlıları harekete geçirmesini önlemek için başkentle kale arasındaki telefon hatlarını kesti, tüm eğitim gemilerinin Kronstadt sularından çekilmesini emretti ve Sovyet'in "koşulsuz itaat etmesini" talep etti. O sırada toplantı hâlindeki Köylü Vekilleri Kongresi "Kronstadtlıları her türlü gıda ikmalini engellemekle tehdit etti." Uzlaşmacıların arkasına saklanan gericilik kesin, mümkünse kanlı bir sonuç peşindeydi.

Genç tarihçilerden Yugov şöyle yazar: "Kronstadt Sovyeti'nin düşüncesizce bir eylemi arzu edilmeyen sonuçlar doğurabilirdi. Bu durumdan uygun bir çıkış yolu bulmak gerekiyordu. İşte bu amaçla Troçki Kronstadt'a gitti, Sovyet'te söz aldı ve Sovyet tarafından kabul edilen bir beyanat yazdı; bilâhare bu beyanat Troçki'nin gayretiyle Yakornıy meydanındaki bir mitingte oybirliğiyle onaylandı." Kronstadtlı bahriyeliler ilkesel tutumlarından vageçmeksizin pratikte ödün veriyorlardı.

Anlaşmazlığın tatlıya bağlanması burjuva basını öfkeden deliye döndürmüştü: Kalede anarşi hüküm sürüyor, özel kağıt para —gazetelerde bunların hayalî tıpkıbasımları boy boy tabediliyordu— basılıyor, devlet malları talan ediliyor, kadınlar orta malı, eşkıyalık diz boyu, sarhoş şamataları yapılıyor. Mahallerinde katı bir düzen kurmaktan gururlu denizciler milyonlarca nüsha basan gazetelerin tüm Rusya'ya kendileriyle ilgili iftira yaydıklarını okuyunca yumruklarını sıkıyorlardı.

Kronstadtlı subayları teslim alan Preverzev'in adlî memurları bunları peşpeşe serbest bıraktılar. Bu serbest bırakılanlardan hangilerinin daha sonra iç savaşa katıldıklarını ve kaç tane denizcinin, askerin, işçinin ve köylünün bunların elinde can verdiğini tespit etmek öğretici olurdu. Maalesef bunu burada yapmanın imkânı yok.

Hükûmetin otoritesi kurtarılmıştı. Fakat denizciler de uğradıkları hakaretten kazançlı çıktılar. Ülkenin her bir yanından, en soldaki sovyetlerden, fabrikalardan, alaylardan, mitinglerden kızıl Kronstadt'a kutlama kararları gelmeye başladı. 1. Makineli Tüfek alayı tam kadro olarak Petrograd caddelerinde "geçici hükûmete karşı güvensizliklerini uzlaşmaz bir tutumla gösterdikleri için" Kronstadtlılar lehinde gösteri yaptı.

Kronstadt bu arada çok daha anlamlı bir rövanş almaya hazırlanıyordu. Burjuva basının hakaretleri bunu ulusal çapta önemli bir siyasal faktör hâline getirmişti. Milyukov şöyle yazar: "Kronstadt'ta mevzilenen Bolşevizm uygun bir şekilde eğitilmiş ajitatörlerin yardımıyla Rusya üzerine büyük bir propaganda ağı atıyordu. Kronstadt'ın elçileri ya disiplini yok ettikleri cepheye gönderiliyordu ya da mülkiyetin yağmalanmasını kışkırttıkları cephe gerisine, köylere. Kronstadt Sovyeti elçileri özel yetkilerle donatıyordu: 'N.N. kaza, nahiye ve köy komitelerinde oy hakkına sahip biri olarak bulunmak, ayrıca mitinglerde konuşma yapmak, istediği yerde istediği zaman toplantı tertip etmek üzere' 'silah taşıma, tüm demiryolları ve gemilerde serbestçe ve bedava seyahat hakkını' haiz olarak 'taşraya gönderilmiştir.' Diğer yandan, 'görevlendirilmiş olan ajitatörün dokunulmazlığı da Kronstadt Şehri Sovyeti tarafından güvence altına alınmıştır'."

Baltık denizcilerinin yıkıcı faaliyetlerini yeren Milyukov saygıdeğer otoritelerin, kurumların ve gazetelerin varlığına rağmen, nasıl ve niçin Kronstadt Sovyeti'nin o garip yetkisiyle donanmış vaziyetteki tecrit olmuş denizcilerin

tüm ülkeyi hiçbir engelle karşılaşmadan dolaşabildiğini, her yerde yatacak yer, yiyecek aş bulabildiğini, tüm halk meclislerine buyur edilebildiğini, her yerde dikkatlice dinlenebildiğini ve tarihsel hadiselere nasırlı ellerinin damgasını vurabildiklerini izah etmeyi unutuyor. Liberal siyasetin hizmetindeki tarihçi kendine bu basit soruyu bile sormuyor. Oysa Kronstadt mucizesinin tasarlanabilir olmasının yegâne sebebi denizcilerin tarihsel gelişmenin gereklerini pek zeki profesörlerden çok daha derinlikli ifade etmeleriydi. İmlâ hatâlarıyla dolu yetki belgesi, Hegel'in terimleriyle ifade edecek olursak, akla yatkın olduğu için gerçekti. Oysa en keskin görüşlü öznel planlar aldatıcı çıktı, çünkü içlerinde tarihsel aklın izi bile yoktu.

Sovyetler fabrika komitelerinin gerisinde kalıyorlardı. Fabrika komiteleri kitlelerin. Askerlerse işçilerin. Çok daha büyük bir boyutta da, taşra başkentin gerisindeydi. Daha sonra bunları rastgele bir şekilde, geçerken, bir oyundaymış gibi çözüp yenilerini doğurmak üzere binlerce çelişki doğuran devrim sürecinin kaçınılmaz dinamiği budur. Parti, yani özellikle devrim zamanında diğerlerinden daha az geride kalma hakkı olan örgüt de devrim dinamiğinin gerisinde kalıyordu. Yekaterinburg, Perm, Tula, Nijniy Novgorod, Sormovo, Kolomna, Yuzovka [*Donetsk*] gibi işçi merkezlerinde, Bolşevikler ancak Mayıs sonlarında kendilerini Menşeviklerden ayırabildiler. Odesa, Nikolayev, Yelizavetgrad [*Kirovograd/Kropivnitskiy*], Poltava ve Ukrayna'nın diğer bölgelerinde, Bolşevikler Haziran ortalarında henüz bağımsız örgütlere sahip değillerdi. Bakû, Zlatoust, Bejetsk, Kostroma'da, vs. Menşeviklerden kesin olarak ancak Haziran sonunda ayrılabildiler. Dört ay içinde Bolşeviklerin iktidarı alacakları göz önüne alınırsa, bu olgular son derece şaşırtıcı gelebilir. Savaş döneminde parti kitlelerdeki moleküler sürecin ne kadar da gerisinde kalmıştı; Kamenev-Stalin önderliği Martta büyük tarihsel görevlerden ne kadar da uzaktı! İnsanlık tarihinin bugüne dek tanıdığı en devrimci parti yine de devrim hadiseleri karşısında hazırlıksız yakalanmıştı. Ateş altında kendini yeniden kuruyor ve hadiselerin itkisiyle yolunu buluyordu. Büyük dönemeç sırasında kitleler en soldaki partiden "yüzkat" daha solda bulunuyorlardı.

Doğal bir tarihsel sürecin kesinliğiyle meydana gelen Bolşeviklerin etkisindeki artış, daha yakından incelendiğinde, çelişkilerle dolu, zigzaglı ve gelgitliydi. Kitleler türdeş değil, dolayısıyla devrimin ateşini ancak ellerini yakarak ve geri kaçarak körüklemeyi öğreniyorlar. Bolşevikler olsa olsa kitlelerin bu öğrenim sürecini hızlandırabilirlerdi. Sabırla izah ediyorlardı. Ve bu kez tarih onların bu sabrını boşa çıkarmadı.

Bolşevikler karşı konulmaz bir şekilde fabrikalarda, işyerlerinde, alaylarda üstünlük kurarlarken, demokratik Duma seçimleri ağırlığı büyük ölçüde ve giderek artan bir oranda uzlaşmacılara veriyordu. Devrimin en keskin ve en bilmecemsi çelişkisi buydu. Tümüyle proleter Vıborg Semt Duması'nın Bolşevik çoğunluğa sahip olduğu doğruydu. Ama bu bir istisnaydı. Haziranda Moskova

belediye seçimlerinde Sosyalist-Devrimciler oyların % 60'tan fazlasını aldılar. Bu rakam onları bile şaşırttı: Nüfuzlarının gittikçe düştüğünü düşünmekten kendilerini alamıyorlardı. Devrimin gerçek gelişmesi ile onun demokrasi aynasındaki yansımaları arasındaki ilişkileri kavramak için Moskova seçimleri olağanüstü bir imkân sunuyordu. İşçi ve askerlerin ileri kesimleri daha şimdiden uzlaşmacı yanılsamalardan çıkmaya çalışıyorlardı. Aynı esnada, küçük kentlerdeki geniş kesimler daha yeni hareketlenmeye başlamışlardı. Bu dağılmış, saçılmış kitleler için, demokratik seçimler belki de bir ilk imkân ve her hâlükârda kendilerini siyasal olarak ifade etmenin nadir vesilelerinden biriydi.

Daha dün Menşevik veya Sosyalist-Devrimci olan işçi, askeri de peşi sıra sürükleyerek, Bolşeviklerden yana oy kullanırken, fayton sürücüsü, hamal, kapıcı, satıcı kız, esnaf, komi, öğretmen oyunu Sosyalist-Devrimcilere verme gibi cesur bir eylemle ilk kez siyasal hiçlikten kurtuluyordu. Küçük burjuva katmanlar gözlerinde bugün dalgası onlara kadar varan Şubat Devrimi'ni cisimleştirdiği için gecikerek de olsa Kerenskiy'e oy veriyorlardı. % 60 Sosyalist-Devrimci çoğunluğuyla Moskova Duması sönen bir meşalenin son ışımasıydı. Demokrasinin tüm diğer özerk idarî organları için de bu böyleydi. Daha doğdukları anda gecikme nedeniyle iktidarsızlıkla malûldüler. Bu, devrimin gidişatının devrimin yarattığı boranın yerden kaldırdığı ve fır döndürdüğü insan tozlarına değil, işçi ve askerlere bağlı olduğu anlamına geliyordu.

Ezilen sınıfların uyanışının derin ve aynı zamanda basit diyalektiği budur. Devrimin en tehlikeli sapkınlıklarından biri demokrasinin otomatik sayacının dünün, bugünün ve yarının olgularının basit bir toplamasını yapması ve sonra da safkan demokratları devrimin başını kuyruğunda aramaya teşvik etmesinde yatar. Lenin partisine başı kuyruktan ayırmayı öğretiyordu.

BÖLÜM XX II

Sovyetler Kongresi ve Haziran Gösterisi

Kerenskiy'e taarruz için onay veren birinci Sovyetler Kongresi 3 Haziranda Petrograd'da Harp Okulu binasında toplandı. Toplam 820 oy hakkına sahip ve 268 istişarî delege vardı. 305 belde sovyetini, 53 kaza ve bölge sovyetini, cephe teşkilâtlarını, cephe gerisindeki askerî kuruluşları ve bazı köylü örgütlerini temsil ediyorlardı. Oy kullanma hakkı en azından 25.000 üyeyi biraraya getiren sovyetlere aitti. 10.000 ilâ 25.000 üyeyi biraraya getirenlerin istişarî, yani tartışmalara katılma hakları vardı. Çok da kesin biçimde gözetilmeyen bu normlara göre, Kongrenin 20 milyondan fazla insanı temsil ettiğini varsayabiliriz. Bir partiye üye olduklarını beyan eden 777 delegeden 285'i Sosyalist-Devrimci, 248'i Menşevik ve 105'i Bolşevikti; daha sonra diğer daha az önemli gruplar geliyordu. Sol kanat, yani Bolşevikler ile onlarla sıkıca irtibatlı enternasyonalistler delegelerin beşte birinden azını oluşturuyorlardı. Kongre çoğunluk itibariyle Mart ayında kendilerini sosyalist olarak kayda geçirmiş olan ve daha Haziran ayında devrimden sıtkını sıyırmış insanlardan meydana geliyordu. Petrograd onlara herhâlde bir ecinniler şehri gibi görünüyordu.

Kongre, Hohenzollernlerin diplomatlarıyla kulis görüşmeleri aracılığıyla Rus Devrimini ve Alman sosyal demokrasisini kurtarmaya çalışmış olan zavallı İsviçreli sosyalist Grimm'in ihracının kabul edilmesiyle başladı. Hazırlanan taarruz üzerine derhal bir tartışma açılmasını talep eden sol kanadın önerisi ezici bir çoğunlukla reddedildi. Bolşevikler önemsiz bir grup havasındaydılar. Ama o gün, hattâ o saatte bile, Petrograd'daki işyeri ve fabrika komitelerinin konferansı, yine ezici bir çoğunlukla, ülkenin ancak bir sovyet iktidarıyla kurtarılabileceğini söyleyen bir karar kabul ediyordu.

Ne kadar miyop da olsalar, uzlaşmacılar her gün çevrede olup biteni görmemezlik edemiyorlardı. Bolşeviklerin yeminli düşmanı Lieber, kuşkusuz taşralıların etkisi altında, 4 Haziran daki oturumda, beldelerde kendilerine iktidarın devredilmek istenmediği işe yaramaz hükûmet komiserlerini kınadı. "Hükûmet organlarının çok sayıdaki işlevi, böylesi hadiselerin sonucunda, on-

lar bunu istemeseler bile, sovyetlerin ellerine geçiyordu." Uzlaşmacılar kendi kendilerini şikâyet ediyorlardı.

Delegelerden biri, bir eğitimci Kongre'de devrimin dört ayı boyunca millî eğitimde en ufak bir değişimin bile yaşanmadığını anlattı. Çoğu Kara-Yüzler teşkilâtlarının eski üyeleri olan tüm eski hocalar, müfettişler, müdürler, akademi rektörleri, tüm eski okul müfredatı, gerici ders kitapları ve hattâ eski bakan vekilleri değişmeden yerlerinde duruyorlardı. Ambara tıkılan sadece çarın portreleriydi, ama ilk fırsatta yerlerinden çıkartılabilirlerdi.

Kongre, İmparatorluk Duması'na ve Devlet Konseyi'ne el kaldırmaya cüret edemiyordu. Menşevik konuşmacı Bogdanov Duma ve Devlet Konseyi'nin "ne de olsa ölü, var olmayan kurumlar olduklarını" söyleyerek gericilik karşısındaki pısırıklığını gizliyordu. Martov bir polemikçi alaycılığıyla şöyle cevap vermişti: "Bogdanov Duma'yı yok saymamız gerektiğini söylüyor, ama varlığına kastetmeye gelince susuyor."

Kongre, çok sağlam bir hükûmet yanlısı çoğunluğa rağmen, endişe ve belirsizlik atmosferi içinde geçti. Yurtseverlik soğumaya yüz tutmuştu ve çok zayıf ışıldıyordu. Kitlelerin hoşnutsuz oldukları, ülkede, özellikle de başkentte Bolşeviklerin Kongre'de olduklarından çok daha güçlü oldukları açıkça görülüyordu. Özüne indirgendiğinde Bolşevikler ile uzlaşmacılar arasındaki tartışma şu mesele etrafında dönüyordu: Demokrasi kimlerle yoluna devam edecek, emperyalistlerle mi yoksa işçilerle mi? Antant'ın gölgesi Kongre'nin üzerinde uçuyordu. Taarruz meselesi en baştan çözüme bağlanmıştı, artık demokratlar taviz verebilirlerdi.

Tsereteli şu tavsiyede bulunuyordu: "Bu kritik anda halkın davasında yararlanılabilecek en ufak bir toplumsal güç bile terazinin dışında bırakılmamalıdır." Burjuvaziyle koalisyon işte böyle motive ediliyordu. Proletarya, ordu ve köylüler her adımda demokratların planlarıyla çatıştığından, Bolşeviklerle savaş kisvesi altında halka karşı savaş açılması zorunluydu. Tsereteli Kadet Pepelyayev'i teraziden dışlamamak için Kronstadtlı bahriyelileri cemaatten atıyordu. Koalisyon 52 çekimser, 126 karşı oya karşı 543 oyluk bir çoğunlukla kabul edildi.

Bu Harp Okulu'ndaki devasa ve bütünlüksüz meclis toplantısı beyanatlarının tumturaklığı ve pratik meseleler karşısındaki muhafazakâr hasisliğiyle ayırdediliyordu. Bu durum tüm kararlara bir gönülsüzlük ve ikiyüzlülük kaşesi vuruyordu. Kongre Rusya'nın tüm uluslarına kendi kaderlerini tayin hakkı tanıyordu tanımasına, ama bu hakkın anahtarını ezilen ulusların kendilerine değil, uzlaşmacıların içinde çoğunluk oluşturmayı umdukları ve bugün hükûmet karşısında yaptıkları gibi, emperyalistler karşısında da teslim bayrağını çekmeye hazırlandıkları gelecekteki Kurucu Meclis'e bırakmak kaydıyla.

Kongre sekiz saatlik işgünü üzerine kararı kabul etmeyi reddetti. Tsereteli koalisyonun bu yerinde saymasını halkın çeşitli kesimleri arasındaki çıkarları

uzlaştırmanın güçlüğüyle açıklıyordu. Sanki tarihte tek bir büyük iş bile ileri ci çıkarların gerici çıkarlar karşısındaki zaferiyle değil de, "çıkarların uyumu" sağlanarak başarılmış gibi!

Sovyet iktisatçısı Groman sonlara doğru kaçınılmaz kararını oya sundu: yaklaşan iktisadî çöküş ve devlet düzenlemesinin gerekliliği üzerine. Kongre bu ayinsel kararı kabul etti, ama sadece her şeyin eskiden olduğu gibi kalması için.

Troçki 7 Haziranda şöyle yazıyordu: "Grimm'i ihraç eden Kongre, gündemine geçti. Ama kapitalist kârlar Skobelev ve iş arkadaşları için hâlâ dokunulmazlıklarını koruyor. İaşe krizi her saat daha da ağırlaşıyor. Diplomatik alanda, hükûmet darbe üstüne darbe alıyor. Son olarak, histerik biçimde ilân edilen taarruz hiç kuşkusuz pek yakında halkın üzerine canavarca bir macera olarak çullanacak."

"Biz sabırlıyız ve daha bir kaç ay Lvov-Tereşçenko-Tsereteli hükûmetinin aydınlık faaliyetini sükûnet içinde gözlemeye hazırız. Kendimizi hazırlamamız için zamana ihtiyacımız var. Ama köstebek toprak altında çok iyi kazar. Ve 'sosyalist' bakanların yardımıyla, iktidar sorunu hepimizin sandığından çok daha erken bu kongrenin üyelerinin üstüne düşebilir."

Kitleler karşısında yüksek bir otorite elde etmeye çalışan liderler Kongre'yi günün tüm anlaşmazlıkları içine sokuyor ve böylece Petrograd işçi ve askerlerinin gözünde onun itibarını acımasızca zedeliyorlardı. Bunlardan en ses getireni İçişleri bakanı olarak 1905 Devrimi'ni ezerek kendine bir ün sağlayan eski çarlık ileri gelenlerinden Durnovo'nun villasıyla ilgili hadiseydi. Bu iğrenç ve vurguncu bürokratın boş duran villası özellikle çocukların gözde oyun mekânı hâline gelen uçsuz bucaksız bahçesi yüzünden Vıborg semtinin işçi örgütlerince işgal edilmişti. Burjuva basını villayı yağmacı ve korsan yatağı, Vıborg semtinin Kronstadt'ı gibi sunuyordu. Hiç kimse gidip de gerçekte ne olup bittiğine bakma zahmetine katlanmıyordu. Tüm büyük meselelerden özenle kaçınan hükûmet dipdiri bir arzuyla villayı kurtarmaya girişti. Yürütme Komitesi'nden etkili tedbirler alması istendi ve Tsereteli de bunu reddetmedi. Savcı yirmi dört saat içinde anarşist grubun villadan atılması emrini verdi. Askerî harekâtı haber alan işçiler alarm zillerini çaldılar. Anarşistler silahlı direniş tehdidinde bulundular, yirmi sekiz fabrika bir protesto grevi ilân ettiler. Yürütme Komitesi Vıborg semti işçilerini karşı-devrimin maşaları olarak kınayan bir bildiri yayımladı. Benzer bir hazırlıktan sonra, adalet ve polis temsilcileri aslanın yuvasına sızdılar. Fakat birçok kültürel işçi derneğinin yuvalandığı villada aşayişin berkemal olduğu görüldü. Yetkililer utanç içinde geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu hikâye burada da bitmedi.

9 Haziranda, Kongre'de bir bomba patladı: sabahki *Pravda* ertesi gün için bir gösteri çağrısı yayımlamıştı. Korkmayı ve korkutmayı çok iyi bilen Çheidze boğuk bir sesle söyle dedi: "Eğer Kongre önlem almazsa, yarınki gün felâket olur." Dehşete kapılan delegeler kafalarını kaldırdılar.

Petrogradlı işçi ve askerlerle Kongre'nin karşı karşıya gelmesi fikri düpedüz durum tarafından dayatılıyordu. Kitleler Bolşevikler üzerinde baskı yapıyorlardı. Taarruz vesilesiyle gücünün kırılmasından ve cephelerde dağılıp gitmekten çekinen garnizon özellikle kaynıyordu. Buna bir de yeni bir huzursuzluk gelip eklendi: *Asker Hakları Beyannamesi 1. Nolu Prikaz*'a ve orduda yerleşmiş fiilî rejime göre büyük bir gerileme gösteriyordu. Gösteri inisiyatifi Bolşeviklerin askerî örgütünden geliyordu. Önderleri, olayların da bilâhare gösterdiği gibi, haklı olarak, eğer parti önderliği ele almazsa, askerlerin kendiliklerinden sokağa dökülüeceklerini ifade ediyorlardı. Bununla birlikte, kitlelerdeki ani görüş değişikliğini belirlemek çok da kolay değildi. Bizzat Bolşeviklerdeki kimi tereddütler buradan kaynaklanıyordu. Volodarskiy işçilerin sokağa ineceklerine inanmıyordu. Gösterinin alacağı karakter konusunda da şüpheler vardı.

Askerî örgütün temsilcileri saldırıya ve misillemeye uğrama kaygısıyla askerlerin silah kuşanacaklarını ileri sürüyordu. Temkinli Tomskiy "gösteri nasıl geçecek?" diye soruyor ve yeni bir tartışma yapılmasını istiyordu. Stalin "askerlerdeki mayalanmanın tamamlandığını; işçilerdeki haleti ruhiyenin ise o denli kararlı olmadığını" tahmin ediyordu; ama yine de hükûmete karşı bir direniş göstermenin gerekli olduğunu düşünüyordu. Her zaman kavgayı kabullenmekten çok ondan kaçınmaya yatkın olan Kalinin özellikle işçiler söz konusu olduğunda gerçek bir gerekçe bulunmadığını öne sürerek gösteriye karşı olduğunu belirtti: "Gösteri yapay olacak". 8 Haziranda kaza temsilcileriyle yapılan bir istişarede, birçok ön oylamadan sonra, 22 çekimser ve 6 karşı oya karşılık yüz otuz bir oy çıkmıştı gösteri lehinde. *Mejrayontsı* komitesi de 10 Haziran olarak saptanan gösteriye katılmaya karar verdi.

Sosyalist-Devrimci ve Menşeviklere karşı ajitasyona girişme imkânı vermemek için hazırlık çalışmaları son ana dek gizli yürütülmüştü. Bu gayet meşru temkinlilik tedbiri bilâhare bir askerî komplonun kanıtı olarak yorumlandı. Gösteri tertipleme kararına Fabrika ve İşyeri Komiteleri Merkezî Konseyi de olur vermişti. Yugov şöyle yazar: "Troçki'nin baskısıyla, Lunaçarskiy'in itirazlarına rağmen, *Mejrayontsı* komitesi gösteriye katılma kararı aldı." Hazırlıklar büyük bir enerjiyle yürütüldü.

Gösteri sovyetler iktidarının bayrağını dalgalandıracaktı. Mücadele sloganı "Kahrolsun on kapitalist bakan!" idi. Burjuvaziyle koalisyondan vazgeçilmesi talebinin en basit ifadesiydi bu. Yürüyüş Kongre'nin yapıldığı Harp Okulu binasına doğru ilerleyecekti. Böylece hükûmeti devirmenin değil, Sovyet önderlerine baskı yapmanın söz konusu olduğu vurgulanacaktı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Bolşeviklerin daha önceki konferanslarında başka sesler duyulmuştu. Söz gelişi o zamanlar genç bir merkez komite üyesi olan Smilga "eğer olaylar bir çatışmaya dönüşme eğilimi gösterirse, PTT'yi ve cephaneliği işgal etmekten kaçınmamayı" öneriyordu.

Bir diğer konferans iştirakçisi, Petrograd Komitesi üyesi Latsis, Smilga'nın önerisi reddedilince, not defterine şöyle yazmıştı: "Ben buna uyamam... Gerekirse silah kuşanıp garları, cephanelikleri, bankaları, PTT'yi Makineli Tüfek Alayı'nın yardımıyla ele geçirmek için Semaşko ve Rahiya yoldaşlarla bir yolunu buluruz." Semaşko Makineli Tüfek Alayı'nda subay, Rahiya da bir işçi, en savaşçı Bolşeviklerden biriydi.

Böylesi ruh hâlleri kolayca anlaşılabilir. Partinin yolu büsbütün iktidarın fethine doğru yöneliyordu ve tek yapılacak şey durumu değerlendirmekti. Petrograd'da Bolşevikler lehinde bir görüş kayması meydana geliyordu; ama taşrada aynı süreç çok ağır gelişiyordu; son olarak cephenin de Bolşeviklere karşı güvensizliğinden kurtulmak için daha taarruzdan ders çıkarması gerekiyordu. Dolayısıyla Lenin Nisan ayındaki konumunu koruyordu: "sabırla izah etmek."

Suhanov hatıralarında 10 Haziran gösterisinin programını Lenin'in, "eğer koşullar müsait olursa", iktidara ele koymaya yönelik gerçek bir manevrası olarak tasvir eder. Oysa, meseleyi böyle koymak için, Lenin'in alaycı bir ifadeyle "biraz solda" dediği bazı Bolşeviklerden başka kimse yoktu ortada. Suhanov'un keyfî varsayımlarıyla Lenin'in sayısız konuşma ve makalesinde ifade ettiği siyasal çizgisini karşı karşıya getirmeye bile çalışmaması manidardır.[1]

Yürütme Komitesi Bürosu derhal Bolşeviklerden gösteriyi iptal etmelerini istedi. Hangi hakla? Biçimsel olarak, gösteri ancak devlet iktidarınca yasaklanabilirdi. Ama o bunu hayal bile edemiyordu. Öyleyse nasıl olur da iki siyasal parti blokunun önderliğindeki bir "özel örgüt" olan Sovyet bir üçüncü şahsın gösterisini yasaklayabilirdi? Bolşevik merkez komitesi boyun eğmeyi reddetti, ama gösterinin barışçı niteliğini de tekrar vurgulamaya karar verdi. İşçi muhitlerinde, 9 Haziranda, Bolşeviklerin bir ilânı afişlenmişti. "Biz özgür yurttaşlarız, protesto etme hakkımız var ve çok geç olmadan bu hakkımızı kullanmak istiyoruz. Barışçı bir gösteri yapma hakkımız kazanılmış bir haktır."

Sorun uzlaşmacılar tarafından Kongre'nin gündemine taşındı. İşte o sırada Çheidze felâketle ilgili ünlü sözlerini sarf etti ve tüm gece toplantıya devam edilmesi gerektiğini ekledi. Jirond soyundan bir Prezidyum üyesi, Gegeçkori konuşmasını Bolşeviklere yönelik kaba bir sataşmayla tamamladı: "Bu büyük davadan kirli ellerinizi çekin!" Bolşeviklerin konuyu gruplarında tartışmak için talep ettikleri mühlet tanınmadı. Kongre üç gün boyunca bütün gösterileri yasaklamak kararı aldı. Bolşeviklere vurulan bu darbe aynı zamanda hükûmete de bir gözdağıydı: Sovyetler yastıklarının altındaki iktidarı görmemezliğe gelmeye devam ediyorlardı.

Aynı saatlerde Milyukov Kazaklar Kongresi'nde konuşuyor ve Bolşevikleri "Rus Devriminin baş düşmanları" olarak niteliyordu. Bu devrimin en iyi dostu şimdi, eşyanın mantığına uygun olarak, Milyukov'un kendisiydi, her ne kadar

1) Bu konuda 1. cildin sonundaki 3 nolu Ekteki ayrıntılara bkz.

daha Şubatın arifesinde Rus halkının devrimi yerine Almanlara yenilgiyi tercih etse de. Kazaklar kendisine Lenincilere karşı nasıl davranmaları gerektiğini sorduğunda, Milyukov şöyle cevap vermişti: "Bu bayların işini bitirmek vakti gelmiştir." Burjuvazinin lideri çok acele ediyordu. Tabiatıyla kaybedecek zamanı yoktu.

Bununla birlikte, fabrika ve alaylardaki mitinglerde yarın için "Tüm iktidar sovyetlere!" sloganlarıyla sokağa dökülme kararı alınıyordu. Sovyetler Kongresi ile Kazaklar Kongresi'nin gürültüsü içinde Vıborg Semt Duması'na Bolşeviklerden otuz yedi, Sosyalist-Devrimci ve Menşevik bloktan yirmi iki ve Kadetlerden dört üyenin seçilmesi olgusu hiç fark edilmedi bile.

Kongre'nin sağın bir darbe yapma tehlikesinin bulunduğuna dair müphem bir gönderme içeren kategorik kararı karşısında Bolşevikler meseleyi gözden geçirmeye karar verdiler. Barışçı bir gösteri istiyorlardı, bir ayaklanma değil ve yasaklanmış gösteriyi bir yarı-ayaklanmaya dönüştürmek için gerekçeleri yoktu. Kongre Prezidyumu da kendi yönünden önlemler almayı kararlaştırdı. Yüzlerce delege onarlık gruplar hâlinde toplanmışlar ve gösteriyi engellemek üzere işçi muhitlerine ve kışlalara gönderilmişlerdi. Ertesi sabah Tavriçeskiy Sarayı'na gidip sonuçları rapor edeceklerdi. Köylü Vekilleri Yürütme Komitesi de bu kampanyaya katıldı ve bu iş için içlerinden yetmiş kişiyi görevlendirdi.

Ummadıkları yollardan da olsa Bolşevikler yine de amaçlarına ulaşmışlardı: Kongre delegeleri başkent işçi ve askerleriyle tanışmak zorunda kalmışlardı. Dağa peygamberlere yaklaşmak izni verilmemişti, ama buna karşılık peygamberler dağa gitmek zorunda kalmışlardı. Buluşma çok yapıcı oldu. Moskova Sovyeti'nin gazetesi *İzvestiya*'da bir Menşevik muhabir şu tabloyu çiziyordu: "Tüm gece boyunca, Kongre çoğunluğu beş yüzden fazla üye, gözünü kırpmadan, onarlı takımlar hâlinde, insanları gösteriden vazgeçmeye ikna etmeye çalışarak Petrograd'ın işyerlerini, fabrikalarını ve kışlalarını dolaştılar. Kongre çok sayıda fabrika ve işyerinde ve belli sayıda garnizonda otoritesini kabul ettiremedi... Kongre üyeleri çoğu zaman dostça olmayan şekilde, düşmanca karşılandılar ve sık sık öfkeyle kovuldular." Sovyet'in resmî organı hiç de abartmıyordu; tersine iki dünyanın bu gece buluşmasının çok renkli bir tablosunu çiziyordu.

Petrograd kitleleri her hâlükârda bundan böyle kimin bir gösteriye karar verebileceği veya onu iptal edebileceği konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmıyorlardı. Putilov fabrikasının işçileri Kongre'nin gösteri aleyhindeki çağrısını asmaya ancak *Pravda*'dan bu çağrının Bolşeviklerin kararına aykırı olmadığını okuduktan sonra razı olmuşlardı. Tıpkı Putilov fabrikasının işçi muhitlerinde olduğu gibi, garnizondaki birinci keman olan Makineli Tüfek Alayı her iki yürütme komitesinin başkanları Çheidze ve Avksentyev'in raporlarını duyduktan sonra şu kararı aldılar: "Bolşevik merkez komitesi ve askerî örgütüyle anlaşmalı olarak, alay sokağa çıkışını erteler..."

Arabulucular tugayı uykusuz bir geceden sonra Tavriçeskiy Sarayı'na tam bir moral bozukluğuyla döndüler. Kongre'nin karşı konulmaz otoritesine güveniyorlardı, ama bir güvensizlik ve düşmanlık duvarına toslamışlardı. "Kitlelere Bolşevikler hâkim olmuş". "Menşeviklere ve Sosyalist-Devrimcilere düşmanca davranıyorlar". "Yalnızca *Pravda*'ya inanıyorlar". Her yerde şöyle haykırılıyordu: "Biz sizin yoldaşınız değiliz." Delegeler peşpeşe ağır bir hezimete uğradıklarını rapor ediyorlardı.

Kitleler Bolşeviklerin kararına uymuşlardı. Ama bu uysallık protestosuz, öfkesiz kabul edilmedi. Kimi işletmelerde merkez komiteyi kınama kararları oya sunuldu. Mahallelerde parti üyeleri arasındaki en ateşliler parti kartlarını yırtıyorlardı. Bu ciddî bir uyarıydı.

Üç gün için gösterileri yasaklayan uzlaşmacılar gerekçe olarak Bolşeviklerin eyleminden yararlanmak isteyen bir monarşist komployu öne sürmüşlerdi. Kazak Kongresi'nin bir kesiminin suç ortaklığından ve karşı-devrimci birliklerin Petrograd üzerine yürüyüşünden bahsediyorlardı. Gösteriyi iptal ettikten sonra, Bolşeviklerin komplo hakkında izahat istemeleri şaşırtıcı değildi. Buna cevap vermek yerine, Kongre liderleri Bolşevikleri komplo düzenlemekle suçlamışlardı. Durumu böylece kurtarmaktan pek memnunlardı.

Uzlaşmacıların 9 Haziranı 10'a bağlayan gece kendilerini son derece sarsan bir komployu ortaya çıkardıklarını kabul etmek lâzım: Kitlelerin kendilerine, yani Uzlaşmacılara karşı Bolşeviklerle birleşme komploları. Bununla beraber, Bolşeviklerin Sovyet'e boyun eğişinden cesaret alan uzlaşmacılar panik geçtikten sonra dehşetle patladılar. Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler demir yumruklarını göstermeye karar verdiler. 10 Haziranda Menşevik gazetesi şöyle yazıyordu: "Leninistleri dalaverecilikle ve devrime ihanetle suçlama vakti gelmiştir." Yürütme Komitesi'nin başkanı Kazak Kongresi'nde Bolşeviklere karşı Sovyet'i savunmalarını rica etmişti. Kongre başkanı Ural atamanı Dutov ona şöyle cevap verdi: "Biz Kazaklar asla sovyetlerle kavgaya tutuşmayacağız." Bolşeviklere karşı gericiler Sovyet'le beraber yürümeye bile hazırdılar, tabiî onu bilâhare daha emin bir şekilde boğmak için.

11 Haziran günü tehditkâr bir yargıçlar kurulu toplandı: Yürütme Komitesi, Kongre Prezidyumu üyeleri, grup liderleri, toplam yaklaşık yüz kişi. Savcı her zaman olduğu gibi Tsereteli'ydi. Öfkeden kudurmuş bir şekilde sert bir bastırma harekâtı talep etti ve her zaman Bolşevikleri kovuşturma taraflısı olup, bir türlü darbe vurmaya karar veremeyen Dan'ı öfkeyle bir kenara etti. "Bugün Bolşeviklerin yaptığı şey fikir propagandası falan değil, düpedüz komplodur... Bolşevikler bizi affetsinler! Artık başka mücadele yöntemlerine başvuracağız... *Bolşevikleri silahsızlandırmamız lâzım.* Şimdiye dek ellerinde bulundurdukları muazzam teknik araçları onlara bırakamayız. Makineli tüfekleri ve diğer silahları onların eline bırakamayız. Komploya müsaade etmeyeceğiz." Bunlar yeni noktalardı. Bolşevikleri silahsızlandırmak ne anlama geliyordu?

Suhanov bu konuda şöyle yazar: "Ne de olsa Bolşeviklerin kendilerine ait bir silah depoları yoktu. Nitekim, tüm silahlar kitle hâlinde Bolşevikleri izleyen asker ve işçilerdeydi. Bolşeviklerin silahsızlandırılması proletaryanın silahsızlandırılmasından başka bir anlama gelemez. Dahası bu, birliklerin silahsızlandırılmasıdır."

Bir başka ifadeyle, burjuva demokrasisinin gericiliğin ihtiyaçları doğrultusunda ayaklanmayı zafere ulaştıran işçileri silahsızlandırmak istediği devrimin klasik anı geliyordu. Aralarında kimi okumuş yazmışları da barındıran demokrat beyefendiler ayrımsız silahsızlandıranlara değil, silahsızlandırılanlara sempati duyuyorlardı, tabiî eski tarih kitapları söz konusu olduğu müddetçe. Fakat aynı sorun gerçek hayatta önlerine geldiğinde, buna uymuyorlardı. Tsereteli gibi uzun yıllarını hapiste geçirmiş bir devrimcinin, dünün Zimmerwaldçısının işçileri silahsızlandırma işini üstlenmesi yenilir yutulur bir şey değildi. Salon donup kalmıştı. Taşra delegeleri sanki kendilerini uçuruma doğru sürüklediklerini hissetmişlerdi. Subaylardan biri bir histeri krizine tutulmuştu.

Tsereteli'den daha az solgun olmayan Kamenev yerinden kalkıp salonda yankı bulan güçlü bir ses tonuyla şöyle bağırmıştı: "Bakan bey, eğer boş lâflar savurmuyorsanız, kendinizi nutukla sınırlamayın. Tutuklayın beni, devrime karşı komplodan yargılayın." Bolşevikler oturumu protesto ederek, partilerine karşı sergilenen bu komediye iştirak etmeyi reddederek salonu terk ettiler.

Tsereteli'nin imdadına Lieber yetişti. Tsereteli'nin bastırılmış kudurganlığı kürsüde Lieber'in histerik öfkesiyle yer değiştirdi. Lieber acımasız önlemler talep ediyordu. "Eğer Bolşeviklere doğru yönelen kitleleri yanınızda görmek istiyorsanız, Bolşeviklerle bozuşun".

Her zamanki gibi etkileyici olan Lunaçarskiy hemen çoğunlukla ortak bir dil bulmaya çalıştı: Bolşevikler onu niyetlerinin barışçı bir gösteri olduğu konusunda temin etseler de, kendi tecrübesi onu "gösteri tertip etmenin yanlış" olduğuna ikna etmişti. Yine de anlaşmazlığı çok büyütmemek lâzımdı. Lunaçarskiy hasımlarını yatıştıramadı, ama dostlarını öfkelendirdi. Bataklık liderlerinin en deneyimlisi, ama aynı zamanda en kısırı olan Dan, Cizvit edasıyla, şöyle diyordu: "Biz sol akımla mücadele etmiyoruz, mücadelemiz karşı-devrimle. Arkanızda uysal Alman ajanlarının bulunması bizim suçumuz değil." Bu gönderme bir iddia yerine geçiyordu. Kuşkusuz bu baylar hiçbir Alman ajanını teşhis edemiyorlardı.

Tsereteli büyük bir darbe indirmek niyetindeydi. Dan vuracak gibi yapmakla yetinmek taraflısıydı. İktidarsız Yürütme Komitesi Dan'ın görüşünü benimsedi. Ertesi gün Kongre'ye önerilen karar tasarısı Bolşeviklere karşı istisnaî bir yasa niteliğindeydi, ama hiçbir pratik yaptırıma sahip değildi.

Kongre'de Bolşevikler tarafından yapılan yazılı bir beyanatta şöyle deniyordu: "Delegelerinizin fabrika ve alayları ziyaretinden sonra hiç kuşkuya yer

bırakmayacak bir şekilde ortaya çıktı ki, eğer gösteri yapılmadıysa bu sizin yasak koymanızdan değil, bizim partimizin onu iptal etmesi yüzündendir... Bir askerî komplo kurgusu Petrograd proletaryasının silahsızlandırılmasını ve garnizonun dağıtılmasını sağlamak için geçici hükûmetin bir üyesi tarafından ortaya atılmıştır. Devlet iktidarı tümüyle Sovyet'e geçseydi ve Sovyet de bizim ajitasyonumuzu engellemeye çalışsaydı bile, bu bizi pasif bir şekilde boyun eğmeye değil, bizi sizden ayıran uluslararası sosyalizm fikri uğruna hapise ve tüm diğer cezalara katlanmaya zorlardı."

Sovyet çoğunluğu ve azınlığı üç gün boyunca, sanki bir kader savaşı söz konusuymuş gibi, göğüs göğüse gelmişlerdi. Ama her iki taraf da son anda bir adım geri attılar. Bolşevikler gösteri yapmaktan vazgeçtiler; uzlaşmacılar da işçileri silahsızlandırmaktan.

Tsereteli dostları arasında azınlıkta kalmıştı. Yine de kendi açısından haklıydı. Burjuvaziyle ittifak politikası koalisyonu kabul etmeye yanaşmayan kitleleri tümüyle zayıflatmanın kaçınılmaz olduğu bir noktaya varmıştı. Uzlaşma siyasetini başarıya ulaştırmak, yani burjuvazinin parlamenter egemenliğinin yerleştirilmesini sağlamak ancak işçi ve askerlerin silahsızlandırılmasıyla mümkündü. Tsereteli kendi açısından haklıydı ama öte yandan güçsüzdü. Ne işçiler ne de askerler kendi arzularıyla silah bırakacak değillerdi. Dolayısıyla onlara karşı güç kullanmak gerekiyordu. Ama güç Tsereteli'den yana değildi. Tek bir şeyler umabileceği kesim gericilerdi. Ama onlar da Bolşevikleri ezdikten sonra, derhal uzlaşmacıların Sovyet'ini imhaya girişirler ve Tsereteli'ye onun eski bir mahpustan başka bir şey olmadığını hatırlatırlardı. Ama daha sonraki hadiseler de göstermiştir ki, gericilerde bile böyle bir güç yoktu.

Bolşeviklerle savaşmak gerektiğini ileri süren Tsereteli siyasal gerekçe olarak onların proletaryayı köylülerden koparmalarını gösteriyordu. Martov ona şu cevabı vermişti: "Tsereteli kendisine rehberlik eden fikirleri köylülükten almıyor; sağ kanat Kadetler, kapitalistler, soylu mülk sahipleri, emperyalistler, Batılı burjuvalar: İşte işçi ve askerlerin silahsızlandırılmasını isteyen onlar." Martov haklıydı: mülk sahibi sınıflar tarihte birçok kez kendi iddialarını köylülerin ardına gizlemişlerdir.

Lenin'in Nisan tezlerinin yayınlanmasından beri, proletaryanın köylülükten tecrit olması tehlikesi ileri sürüldü hep. Devrimi geriletmek isteyen herkes temel gerekçe olarak bunu gösterdi. Lenin'in Tsereteli'yi "eski Bolşevikler"le kıyaslaması boşuna değildi.

1917'deki incelemelerinden birinde Troçki bu konuda şöyle yazıyordu: "Partimizin Sosyalist-Devrimcilerden ve Menşeviklerden tecrit olması, hattâ en büyük tecrit olan hapishane hücresi bile hiçbir şekilde proletaryanın köylerde ve kentlerdeki ezilen kitlelerden tecriti anlamına gelmez. Tersine, devrimci proletarya kendi politikasını açıkça Sovyet'in bugünkü yöneticilerinin kurnaz inkârcılığıyla karşı karşıya getirerek, olsa olsa milyonlarca köylüye hayırlı bir siyasal

ayrışma imkânı sunar, kır yoksullarının Sosyalist-Devrimci zengin mujiklerin hain önderliğinden kopmasını sağlar ve sosyalist proletaryanın gerçek halkçı, plebyen devrimin yöneticisi hâline gelmesine yardım eder."

Fakat Tsereteli'nin bu tümüyle yanlış düşüncesi yine de ayakta kalmayı başardı. Ekim ayaklanmasının arifesinde, birçok "eski Bolşevik"in ayaklanmaya karşı öne sürdükleri bir iddia olarak iki kat daha güçlü şekilde hortlayıverdi. Bir kaç yıl sonra, Ekime karşı ideolojik gericilik dönemi başladığında, Tsereteli'nin formülü epigonlar okulunun başlıca kuramsal aracı hâline geldi.

Gıyaplarında Bolşevikleri yargılayan Kongre'nin aynı oturumunda, Menşeviklerin bir temsilcisi ansızın bir sonraki pazar günü, 18 Haziranda Petrograd ve diğer büyük şehirlerde tüm düşmanlara demokrasinin birliği ve gücünü göstermek amacıyla işçi ve askerlerin bir gösterisinin yapılmasını önerdi. Öneri biraz şaşkınlıkla da olsa kabul edildi. Bir ay kadar sonra Milyukov uzlaşmacıların beklenmedik dönüşlerini gayet zekice şöyle izah ediyordu: "Sovyetler Kongresi'nde Kadetlerin nutuklarını atan, 10 Hazirandaki silahlı gösteriyi engelleyen, ...sosyalist bakanlar bizimle yakınlaşmakta çok ileriye gittiklerini, ayaklarının altındaki toprağın kaydığını hissettiler. Ürkerek aniden Bolşeviklere doğru döndüler." 18 Haziran tarihinde bir gösteri yapmak için karar vererek tabiî ki Bolşeviklere dönmüş olmuyorlar, ama Bolşeviklere karşı kitlelere dönüyorlardı. İşçi ve askerlerle olan gece karşılaşmaları Sovyet yöneticilerini genel olarak biraz sarsmıştı. Bu nedenle, Kongre'nin başında tasarlananın aksine, hükûmet adına alelacele İmparatorluk Duması'nın ilgasına ve 30 Eylül tarihinde Kurucu Meclis'in toplanmasına karar verildi. Gösteride atılacak sloganlar kitlelerin öfkesini çekmeyecek şekilde seçildi ve ayarlandı: "Genel barış", "en kısa zamanda Kurucu Meclis'in toplanması", "demokratik cumhuriyet". Taarruz ya da koalisyon üzerine tek bir sözcük yoktu. Lenin *Pravda*'da şöyle diyordu: "Geçici hükûmete tam güvenininiz nereye gitti baylar?... Bir sus payı mı aldınız?" Bu alay hedefine ulaşmıştı: uzlaşmacılar kitlelerden içinde yer aldıkları hükûmete güven göstermelerini talep etmeye cesaret edemediler.

İşçi mahallelerini ve kışlaları bir daha ziyaret eden Sovyet delegeleri gösteri arifesinde Yürütme Komitesi'ne tümüyle olumlu raporlar verdiler. Bu istihbaratın kendine getirdiği ve kibirlileştirdiği Tsereteli Bolşeviklere şöyle seslendi: "Önümüzde devrimci güçlerin açık seçik ve dürüst geçitleri var... Şimdi hepimiz çoğunluğun kimin arkasında dizildiğini göreceğiz: Sizin mi bizim mi?" Bolşevikler daha bu ihtiyatsız formül dile getirilmeden blöfü görmüşlerdi. *Pravda* şöyle yazıyordu: "10 Haziranda gösterisini yapacağımız hedefler için mücadele etmek üzere 18 Haziran gösterisine katılacağız."

Kuşkusuz, en azından görünürde demokrasinin en büyük birlik gösterisi olan Mart cenaze merasimlerinin anısına, yürüyüş güzergâhı bu kez de Mars Alanına, Şubat kurbanlarının mezarlarına doğru olacak şekilde saptanmış-

tı. Ama güzergâh dışında, mazide kalan Mart Günlerini hatırlatan hiçbir şey yoktu. Yaklaşık dörtyüz bin kişi katılmıştı korteje, yani cenaze merasimlerine katılanların çok azı. Bu Sovyet gösterisinden yalnızca Sovyetlerle koalisyon hâlindeki burjuvazi değil, demokrasinin daha önceki yürüyüşlerinde kayda değer bir yer işgal eden radikal intelligentsiya da kaçınmıştı. Kortejde sadece fabrikalar ve kışlalar vardı.

Mars Alanında toplanan kongre delegeleri pankartları okuyup sayıyorlardı. İlk Bolşevik sloganlar alayla karşılandı. Bir gün önce, Tsereteli cansiparane meydan okumamış mıydı? Ama aynı sloganlar bir daha bir daha tekrar ediyordu: "Kahrolsun on kapitalist bakan!", "kahrolsun taarruz!", "tüm iktidar sovyetlere!".

Yüzlerdeki alaycı gülümseyişler donuyor ve yavaşça kayboluyorlardı. Bolşevik bayrakları göz alabildiğine dalgalanıyordu. Delegeler bu sevimsiz sayım işinden vazgeçtiler. Bolşeviklerin zaferi ayan beyan belliydi. Suhanov şöyle yazar: "Şurada burada Bolşevik bayrak ve flamalar silsilesi Sosyalist-Devrimci ve resmî Sovyet sloganlarıyla kesintiye uğruyordu. Ama bunlar o koca kitle içinde boğulup kalmışlardı." Sovyet'in resmî organı ertesi gün "geçici hükûmete güven telkin eden sloganların bulunduğu pankartların" nasıl bir "öfkeyle yırtıldığını" anlatıyordu. Bu sözlerde açık bir abartma vardır. Geçici hükûmet lehindeki pankartlar yalnızca üç grup tarafından taşınıyordu: Plehanov çevresi, bir Kazak birliği ve Bund'a bağlı bir avuç Yahudi entelektüel. Terkibi itibarıyla siyasal bir anomali izlenimi veren bu üçlü kombinasyon rejimin güçsüzlüğünü sergileme görevini yüklenmişti sanki. Plehanovcular ile Bund kalabalığın düşmanca çığlıkları altında pankartlarını kıvırmak zorunda kalmışlardı. Kazaklara gelince, dikkafalılık ettiklerinden bayrakları göstericiler tarafından gerçekten çekip alındı ve yırtıldı.

İzvestya'nın tasviri şöyleydi: "O zamana dek sessizce akıp giden sel bir anda taşan ilkbahar sularının dev bir nehrine dönüştü." Bu, Bolşevik bayraklara sarılı Vıborg semtiydi. "Kahrolsun on kapitalist bakan!" Fabrikalardan biri şu pankartı çıkarmıştı: "Yaşama hakkı mülkiyet hakkının üstündedir!" Bu slogan hiçbir parti tarafından telkin edilmemişti.

Yıldırımla vurulmuşa dönen taşralılar gözleriyle liderlerini arıyorlardı. Onlarsa ya gözlerini kaçırıyorlar ya da sıvışıyorlardı. Bolşevikler taşralılar üzerinde baskı kuruyorlardı. Küçük bir komplocu gruba benziyorlar mıydı? Delegeler bunun böyle olmadığı sonucuna varıyorlardı. Resmî oturumlardakinden daha farklı bir tonda şöyle itiraf ediyorlardı: "Petrograd'da evet, bir güçsünüz, ama taşrada ve cephede aynı durum geçerli değil. Petrograd tüm ülkeye karşı gelemez." Bolşevikler de onlara şöyle cevap veriyorlardı: "Biraz bekleyin, sıra size de gelecek. Yakında sizin orada da aynı pankartaları açacağız."

Yaşlı Plehanov şöyle yazıyordu: "Bu gösteri sırasında Mars Alanında Çheidze'nin yanındaydım. Yüzünde kapitalist bakanların indirilmesini talep eden pankartların o mucizevî bolluğunun ne anlama geldiği konusunda hiçbir yanıl-

sama içinde olmadığını gördüm. Bu anlam bir yerde, önümüzden sanki bu onların kendi bayramlarıymış gibi geçen kimi Leninci temsilcilerin asıl önderler olarak ona yönelttikleri buyruklarla bilhassa yaratılmıştı."

Bolşeviklerin her hâlükârda kendilerini böyle hissetmek için gerekçeleri vardı. Gorkiy'in gazetesi şöyle yazıyordu: "Göstericilerin pankartları ve sloganlarından yola çıkarak hüküm vermek gerekirse, pazar günkü gösteri Bolşeviklerin Peterburg proletaryası içindeki mutlak zaferini gizliyordu." Bu meydanda ve hasmın seçtiği silahlarla kazanılmış büyük bir zaferdi. Taarruza onay veren, koalisyonu kabullenen ve Bolşevikleri mahkûm eden Sovyetler Kongresi kendi inisiyatifiyle kitleleri sokağa dökmüştü. Onlar da şöyle beyan etmişlerdi: Ne taarruz ne koalisyon istiyoruz, biz Bolşeviklerden yanayız. Gösterinin siyasal neticesi özetle buydu. Gösterinin tertipçisi Menşevik gazetesinin ertesi gün melankolik bir edayla "bu meşum fikir kimden geldi?" diye sorması şaşırtıcı mıdır?

Tabiatıyla, başkentteki tüm işçi ve askerler gösteriye katılmamışlardı ve göstericilerin hepsi Bolşevik değillerdi. Ama aralarından hiçbiri koalisyona taraftar değildi. Henüz Bolşevizme düşman olan işçiler ona niye karşı çıktıklarını bilmiyorlardı. Bilâhare düşmanlıkları bekle görcü bir tarafsızlığa dönüştü. Henüz partilerinden kopmamış, ama onların sloganlarına da inançlarını yitirmiş olan çok sayıda Sosyalist-Devrimci ve Menşevik Bolşevik sloganlarla yürümüşlerdi.

18 Haziran gösterisi bizzat göstericiler üzerinde muazzam bir etkide bulundu. Kitleler Bolşevizmin bir güç hâline geldiğini gördüler ve tereddüt edenler de ona yönelmeye başladılar. Moskova'da, Kiev'de, Harkov'da, Yekaterinoslav'da ve daha birçok başka taşra vilâyetinde gösteriler Bolşeviklerin etkisinin son derece arttığını gösterdi. Her yerde aynı ve Şubat rejimini kalbinden vuran sloganlar öne sürülüyordu. Bundan gerekli sonuçları çıkarmak lâzımdı. Uzlaşmacıların bir çözümlerinin olmadığı ortadaydı. Ama son anda taarruz onları bu sıkıntıdan kurtardı.

19 Haziranda, Nevskiy üzerinde Kadetlerin önderliğinde ve Kerenskiy'in portrelerinin taşındığı yurtsever gösteriler yapıldı. Milyukov'a bakılırsa: "Bu, bir gün önce aynı sokaklarda olup bitene o kadar az benziyordu ki, zafer duygusuna gayri iradî olarak bir rahatsızlık duygusu karışıyordu." Gayet meşru bir duygu! Ama uzlaşmacılar rahat bir nefes almayı yeğlediler. Hemen iki gösteriyi birleştirip demokratik bir senteze vardılar. Bu adamların yanılsama ve küçük düşme kupasını sonuna dek boşaltmaları gerekiyordu.

Nisan Günleri sırasında, biri devrimci diğeri yurtsever iki gösteri karşı karşıya gelmiş ve çarpışmada birçok kurban verilmişti. 18 ve 19 Hazirandaki düşman gösteriler ise birbirini izlemişlerdi. Bu seferlik doğrudan bir temas olmadı. Ama bundan kaçılamazdı. Bunun için daha on beş gün vardı.

Bağımsızlıklarını nasıl göstereceklerini bilemeyen Anarşistler 18 Haziran gösterisinden yararlanarak Vıborg hapishanesine saldırdılar. Çoğu adî suçlu olan tutuklular tek silah atılmadan salıverildiler, hem de bir değil, birçok hapis-

haneden. Görünüşte, saldırı cezaevleri yönetimi için bir sürpriz değildi, çünkü bu gerçek veya sözde Anarşistlerin karşısından gönüllü olarak çekilmişlerdi. Bu garip olayın gösteriyle hiçbir ilgisi yoktu. Ama yurtsever basın bunları birleştirdi. Bolşevikler Sovyetler Kongresi'nden dört yüz altmış hükümlünün değişik hapisanelerden nasıl salıverildiğinin soruşturulmasını talep ettiler. Ama uzlaşmacılar böyle bir lükse izin veremezlerdi, çünkü ipin ucu yüksek idarenin temsilcilerine veya siyasal blok müttefiklerine çıkabilirdi. Öte yandan, bizzat kendilerinin tertip ettikleri gösteriye karşı alçakça iftiraları engellemeye hiç niyetleri yoktu.

Bir kaç gün önce Durnovo villası olayıyla bağlantılı olarak gözden düşmüş olan Adalet bakanı Preverzev öç almaya karar verdi ve kaçak tutukluları aramak bahanesiyle villaya yeni bir baskın düzenletti. Anarşistler direndiler, aralarından biri yaylım ateş sırasında öldürüldü, villa ateşe verildi. Villayı kendilerine ait sayan Vıborg semti işçileri tehlike işareti verdiler. Birçok fabrika işi bıraktı. Alarm başka ilçelere ve kışlalara da iletildi.

Haziranın son günleri durulmak bilmez bir kaynaşma içinde geçti. Makineli Tüfek Alayı derhal geçici hükûmete karşı harekete geçmeye hazırdı. Grevdeki fabrikaların işçileri alayları dolaştılar ve onları sokağa davet ettiler. Asker kaputu giymiş, çoğunun sakalı ağarmış köylüler yollarda kortejler hâlinde protesto yürüyüşleri yaptılar. Bunlar tarlalarını sürmek için izin isteyen kırk yaşlarındaki insanlardı. Bolşevikler sokağa dökülmenin aleyhinde ajitasyon yaptılar. 18 Haziran gösterisi söylenebilecek olanı zaten söylemişti. Değişiklik için bir gösteri yetmezdi, ama ayaklanma saati de henüz çalmamıştı. 22 Haziranda Bolşevikler garnizona yönelik şu bildiriyi dağıttılar: "Sokakta gösteri yapmak için askerî örgütçe yapılan hiçbir çağrıya inanmayın." Cepheden gelen delegeler zor kullanma ve ceza konusunda şikâyetlerle doluydu. Kimi askerî birliklerin dağıtılacağı yönünde tekrarlanıp duran tehditler ateşe körükle gidiyordu. Bolşeviklerin Yürütme Komitesi'ndeki beyanatlarında şöyle deniyordu: "Birçok alayda, askerler ellerinde silahla uyuyorlar."

Genellikle silahlı olarak yapılan yurtsever gösteriler sokakta çarpışmalara neden oluyordu. Bunlar birikmiş elektriğin ufak ufak boşalmasıydı. Hiçbir taraf doğrudan doğruya saldırıya geçmeye yanaşmıyordu: Gericilik çok zayıftı; devrimse henüz gücünden tam emin değildi. Ama kentin sokakları patlayıcıyla döşenmiş gibiydi. Havada çatışma kokusu vardı. Bolşevik basın açıklamalar yapıyor ve havayı yumuşatıyordu. Yurtsever basınsa Bolşeviklere karşı gözü dönmüş bir kampanyayla endişesini ele veriyordu. 25 Haziranda Lenin şöyle yazıyordu: "Her yandan Bolşeviklere karşı yükselen öfke ve hınç çığlıkları Kadetlerin, Sosyalist-Devrimcilerin ve Menşeviklerin kendi zayıflıklarına dair ortak sızlanmalarını ele veriyor. Onlar çoğunlukta. Onlar iktidarda. Birlikte blok oluşturmuşlar ve hiçbir şeyin ellerinde olmadığını görüyorlar. Eh, bu durumda nasıl olur da öfkelerini Bolşeviklere kusmazlar?"

Sonuç

Bu eserin ilk sayfalarında Ekim Devrimi'nin temellerinin Rusya'nın toplumsal ilişkilerinde ne denli derin bir şekilde yer tuttuğunu göstermeye çalıştık. Olaylar uyarınca, iş olup bittikten sonra tanzim edilmemiş olan analizimiz tam tersine devrimden çok önceleri, hattâ 1905'deki ilk provasından bile evvel yapılmıştı.

İzleyen sayfalarda Rusya'daki toplumsal güçlerin devrim hadiselerinde nasıl tezahür ettiklerini ortaya çıkartmaya çalıştık. Siyasal partilerin faaliyetlerini sınıflarla olan karşılıklı ilişkileri içinde verdik. Yazarın sempati ve antipatileri bir tarafa bırakılabilir. Tarihsel bir açıklama denemesinin nesnellik iddiasında bulunmaya hakkı ancak doğru dürüst dizilmiş olgulara dayalı olarak, bunların arasındaki iç bağıntıyı toplumsal ilişkilerin gerçek gelişmesi temelinde yeniden üretiyorsa vardır. Böylelikle açığa çıkan sürecin içsel varlık nedeninin bizzat kendisi açıklama denemesinin nesnelliğinin en iyi doğrulamasıdır.

Okuyucunun önünde akıp giden Şubat Devrimi'nin hadiseleri *ardışık elemeler yöntemini* kullanarak yaptığımız kuramsal öngörüyü, en azından şimdilik, yarı yarıya teyit etmiştir: Proletarya iktidara gelmezden önce, tüm diğer siyasal gelişme varyantları hayatın sınavına tabi tutulmuş ve uygulanamaz diye reddedilmişti.

Liberal burjuvazinin hükûmeti, demokrat rehinesi Kerenskiy ile beraber, tam bir fiyaskoyla son buldu. "Nisan Günleri" Ekim Devrimi'nin Şubat Devrimi'ne yolladığı ilk açık uyarıydı. Bunun ardından burjuva geçici hükûmeti yaşadığı her gün kısırlığı ortaya çıkan bir koalisyonla yer değiştirdi. Yürütme Komitesi'nin doğrusu pek de içten olmayan kendi inisiyatifiyle düzenlediği Haziran Gösterisinde Şubat Devrimi kendi gücünü Ekimin gücüne bakarak ölçmeye çalıştı ve çok acı bir yenilgiye uğradı. Bu bozgun Petrograd'da cereyan etmek ve ülkenin geri kalanınca coşkuyla onaylanan Şubat ayaklanmasını gerçekleştiren aynı işçi ve askerlerce yaratılmak bakımından manidardı. Haziran yürüyüşü Petrogradlı işçi ve askerlerin, amaçları bayrakları üzerinde yazılı,

bir ikinci devrime doğru yürüdüklerini göstermişti. Kuşkuya yer bırakmayan göstergeler ülkenin geri kalanının da Petrograd çizgisi üzerinde sıralandığını —zorunlu bir gecikmeyle de olsa— kanıtlıyordu. Böylece dördüncü ayının sonuna doğru Şubat Devrimi siyasal bakımdan tükenmişti bile. Uzlaşmacılar işçi ve askerlerin güvenini kaybetmişlerdi. Sovyetlerin öncü partileri ile kitleler arasındaki çatışma artık kaçınılmazdı. İki devrim arasındaki güçler dengesinin barışçı bir sağlaması olan 18 Haziran yürüyüşünün ardından, karşıtlık kaçınılmaz biçimde açık bir şiddet karakterine büründü.

İşte "Temmuz Günleri" buradan doğdu. Yukarıdan aşağıya doğru tertip edilen bu gösteriden on beş gün sonra aynı işçi ve askerler yine sokaklardaydılar, ama bu kez kendi inisyatifleriyle ve Merkez Yürütme Komitesi'nden iktidarı almasını istiyorlardı. Uzlaşmacılar hemen karşı çıktılar. Temmuz Günleri sokak çatışmalarına, kurbanlara yol açtı ve Şubat rejiminin aczinden sorumlu tutulan Bolşeviklerin ezilmesiyle sonuçlandı. Tsereteli'nin 17 Haziranda önerdiği Bolşeviklerin yasadışı ilân edilmeleri ve silahsızlandırılmaları —o zaman reddedilen— Temmuz başında tamamen yürürlüğe kondu. Bolşevik gazeteleri yasaklandılar. Bolşeviklerin askerî grupları dağıtıldılar. İşçilerin ellerinden silahları alındı. Parti liderleri Alman genelkurmayının paralı askerleri ilân edildiler. Kimileri saklandı, kimileri hapse atıldı.

Ama demokrasinin iktidarsızlığı asıl Uzlaşmacıların Temmuzda Bolşevikler üzerinde kazandığı "zafer"le açıkça ortaya çıktı. İşçilere ve askerlere karşı demokratlar yalnızca Bolşeviklere değil, Sovyetlere de karşı olan açıkça karşı-devrimci birlikleri sürmek zorunda kalmışlardı. Yürütme Komitesi'nin kendine bağlı askerî kuvveti yoktu.

Liberaller bundan tam da Milyukov'un "ya Kornilov ya Lenin" alternatifiyle formüle ettiği sonucu çıkartmışlardı. Devrim gerçekten de tam ortasının hükümdarlığına yer bırakmıyordu. Karşı-devrim kendi kendine "ya şimdi ya da hiç" diyordu. Genelkurmay başkanı Kornilov Bolşeviklere karşı bir sefer görüntüsü altında devrime karşı bir isyan başlatmıştı. Nasıl tüm yasal muhafelet çeşitleri ayaklanmadan önce Almanlara karşı mücadelenin gereklerini öne sürerek bir yurtseverlik maskesi takmışlarsa, tüm yasal karşı-devrim çeşitleri de ayaklanmadan sonra Bolşeviklere karşı mücadelenin gereklerini öne sürüyorlardı. Kornilov varlıklı sınıfların ve onların partisi Kadetlerin desteğine sahipti. Ama bu Kornilov tarafından Petrograd'a karşı sürülen birliklerin savaşmadan yenilmelerine, çarpışmaya girmeden teslim olmalarına, fırının kaynar dökümündeki bir su damlası gibi buharlaşmalarına engel olmadı, tersine bunu kolaylaştırdı. Böylece, bir sağcı ayaklanma deneyimi gerçekleştirilmiş oldu, hem de ordunun başında bulunan bir adamın önderliğinde. Varlıklı sınıflarla halk arasındaki güçler dengesi eylem içinde ve "ya Kornilov ya Lenin" alternatifinde sınandı. Kornilov olgun bir meyva gibi düştü, oysa Lenin o sırada hâlâ derinlerde gizlenmek zorundaydı.

Daha kullanılmamış, denenmemiş, sınavdan geçirilmemiş ne kalmıştı? Bolşevizm. Gerçekten, Kornilov'un kalkışmasından ve utanç verici yenilgisinden sonra, kitleler gümbürtülü bir şekilde ve kesin olarak Bolşeviklerden yana döndüler. Ekim Devrimi fiziksel bir gereklilik hâline gelmişti ve adım adım yaklaşmaktaydı. Petrograd'a sayısız kurbana mal olsa da, kansız olduğu söylenen Şubat ayaklanmasından farklı olarak, Ekim ayaklanması başkentte fiilen hiç kimsenin burnu kanamadan gerçekleşmişti. Ekim Devrimi'nin derin varoluş nedeni için daha hangi kanıtı verelim diye sormak hakkımız değil mi? Yalnızca en hassas yerlerinden, ceplerinden vurmuş olduklarına macera veya demagoji eseri gibi göründüğü açık değil mi? Kanlı mücadele ancak iktidarın Bolşevik Sovyetlerce fethedilmesinden sonra, Antant devletleri hükûmetlerinin maddî desteğiyle devrilen sınıflar kaybettiklerini geri almak için umutsuz çabalara giriştikleri zaman başladı. Böylece iç savaş yılları başlamış oldu. Kızıl Ordu kuruldu. Açlıktan kırılan ülke savaş komünizmi rejimine sokuldu ve bir Sparta savaş kampına dönüştü. Ekim Devrimi adım adım kendine bir yol açtı, tüm düşmanları ezdi, iktisadî sorunlarını çözmeye koyuldu, emperyalist ve iç savaşın en ağır yaralarını iyileştirdi ve sınaî kalkınma alanında en parlak başarılarını elde etti. Bununla beraber, önüne güçlü kapitalist uluslarla çevrili bir tecrit olmuşluktan kaynaklanan yeni güçlükler çıktı. Rus proletaryasını iktidara getiren kalkınmada geri kalmışlık durumu aynı iktidarın önüne öz itibarıyla tek bir tecrit olmuş devletin çerçevesinde tamamen çözülemeyecek sorunlar koydu. Bundan böyle bu devletin kaderi tümüyle dünya tarihinin gelecekte izleyeceği yola bağlıydı.

Bu Şubat Devrimi'ne hasredilen ilk cilt onun neden ve nasıl yok olmak zorunda kaldığını gösteriyordu. İkinci cilt ise Ekim Devrimi'nin nasıl zafer kazandığını gösterecek.

Ek 1

Rusya'nın Gelişmesindeki Kendine Özgülüklere Dair

Rusya'nın tarihsel gelişmesindeki kendine özgülükler ve bu sorun uyarınca, ülkenin gelecekteki yazgısı meselesi hemen hemen tüm XIX. yüzyıl boyunca her türlü gruplaşmaların içindeki Rus aydınlarınca yapılan tüm tartışmaların temelinde yer alıyordu. Gerek Slavofiller [*Slavseverler*] gerekse Zapadnikler [*Batıcılar*] bu soruya birbirine karşıt, ama o ölçüde de kesin cevaplar veriyorlardı. Daha sonra onlara Narodnikler [*Halkçılar*] ve Marksistler de katıldılar. Burjuva liberalizminin etkisi altında tümden renksizleşmeden evvel Halkçılar uzun süre inatla kapitalizmin çevresinden dolaşan, tümüyle özgün bir güzergâhı izleyen bir Rusya fikrini savundular. Bu anlamda, Halkçılar monarşist, dinci ve Panslavist özden ayıklayıp ona demokratik devrimci bir karakter vermiş olmasalar bile, yine de Slavseverlerin geleneğini sürdürüyorlardı.

Aslında, gerici hayallerine karşın, Slavsever anlayış ile demokratik eğilimlerindeki onca yanıltıcılığa rağmen, Halkçı anlayış hiç de boş spekülasyonlar değildiler. Rusya'nın evriminin kuşku duyulamayacak ve de derin kendine özgülüklerine dayanıyorlardı; sadece bu evrim tek yanlı bir şekilde anlaşılıyor ve doğru olmayan bir şekilde değerlendiriliyordu. Halkçılığa karşı mücadelesinde, tüm ülkeler için evrim yasalarının özdeşliğini kanıtlayan Rus Marksizmi sanki banyo suyuyla beraber çocuğu da atmak ister gibi sık sık dogmatik beylik düşüncelere saplanıyordu. Bu eğilim özellikle ünlü Profesör Pokrovskiy'in eserlerinde sık görülür.

1922'de Pokrovskiy bu kitabın yazarının sürekli devrim kuramının temelini oluşturan tarih anlayışına saldırmıştı. En azından yalnızca hadiselerin dramatik akışına değil, aynı zamanda devrim öğretisine de ilgi duyan okuyucular için, Profesör Pokrovskiy'e verdiğimiz ve partinin merkezî organı *Pravda*'da 1 ve 2 Temmuz 1922'de yayınlanmış olan yanıttan bazı pasajların burada aktarılmasını yararlı görüyoruz.

Rusya'nın Tarihsel Gelişmesinin Kendine Özgülükleri Üzerine

Pokrovskiy benim *1905* adlı kitabım hakkında, tarihsel materyalizm yöntemlerini yaşayan insanlık tarihine *uygulamanın* ne denli karmaşık bir şey olduğunu ve Pokrovskiy gibi bilgili insanlar tarafından bile Tarihin nasıl sık sık yavanlıklarla bir tutulduğunu gösteren bir makale yayımladı —maalesef olumsuz tonda.

Pokrovskiy'in eleştirdiği kitabın doğrudan amacı "proletarya tarafından iktidarın fethi" sloganının tarihsel temellerini ve kuramsal doğrulanışını araştırmaktı. Bu slogan burjuva demokratik cumhuriyetine olduğu kadar, işçi-köylü demokratik hükûmetine de karşı çıkıyordu... Bu düşünce şekli kuramsal açıdan birçok Marksistin ya da daha doğrusu bunların ezici çoğunluğunun öfkesini çekti. Öfke gösterenler yalnızca Menşevikler değil, Kamenev ve Bolşevik tarihçi Rojkov gibileriydi de. Genel olarak olaya şöyle bakıyorlardı: Burjuvazinin siyasal egemenliği proletaryanın siyasal egemenliğini öncelemek zorundadır; burjuva demokratik cumhuriyeti tarihsel bakımdan proletarya için uzun zaman bir okul işlevi görecektir; bu evre atlanırsa, maceraya atılınmış olur; Batıda işçi sınıfının iktidarı fethedemediği bir zamanda, nasıl olur da Rus proletaryası böyle bir görevi yüklenebilir? vs. vs. Yavan tarihsel saptamalarla, saf biçimler arasında karşılaştırmalar yapmakla kendini sınırlayan ve tarihsel dönemlerde yalnızca katı sosyal kategorilerin mantıksal bir dizilişini (feodalizm, kapitalizm, sosyalizm; otokrasi, burjuva cumhuriyeti, proletarya diktatörlüğü) gören sözde bir Marksizm açısından Rusya'da işçi sınıfı tarafından iktidarın fethi sloganı tam bir Marksizmi reddediş gibi görünüyordu. Oysa 1903 ile 1905 arasında ortaya çıkan sosyalist güçler ampirik, ama ciddî bir biçimde incelenseydi, işçi sınıfı tarafından iktidarın fethi için her türlü canlılığın var olduğu açıkça görülürdü. Bu kendine özgü bir durum muydu yoksa değil miydi? Tüm bir tarihsel evrimin derin kendine özgülüklerini dikkate almak gerekir miydi yoksa onları ihmal mi etmek gerekirdi? Rusya proletaryasının, yani Avrupa'nın en geri ülkesinin (bu Pokrovskiy'in hoşuna gitmese de) proletaryasının önüne bu sorun nasıl gelmişti?

Rusya hangi bakımdan geriydi? Batı Avrupa ülkelerinin tarihini gecikmeli olarak yeniden ürettiği için mi? Bu durumda, proletaryanın iktidarı fethinden söz edilebilir miydi? Amayine de Rus proletaryası bu iktidarı fethetmişti (müsaadenizle bunu hatırlatalım). Öyleyse mesele nasıl ortaya konabilir? Şöyle: Rusya'nın gelişmesinin kuşkuya yer bırakmayan, tartışma götürmez gecikmesi, daha yüksek bir Batı kültürünün etkisi ve baskısı altında, Batı Avrupa'nın tarihsel sürecinin basit bir tekrarına götürmek şöyle dursun, ayrı bir inceleme konusu oluşturan derin kendine özgülükleri belirler...

Avrupa'da her hangi bir devrimin başlamasından önce muzaffer Ekim Devrimi'ne yol açan siyasal durumumuzun derin özgünlüğü değişik sınıflarla devlet iktidarı arasında var olan güç ilişkilerinin kendine özgülükleriyle ilintilidir.

Pokrovskiy ve Rojkov halkçı ve liberallerle tartışıp onlara çarlığın örgütlenmesi ve siyasetinin varlıklı sınıfların iktisadî evrimi ve çıkarlarınca belirlendiğini gösterdiklerinde, özde haklıydılar. Ama Pokrovskiy aynı tezi bana yöneltmeye çalıştığında gerçekten baltayı taşa vuruyor.

Emperyalist kuşatma koşullarında, gecikmiş tarihsel gelişmemizin sonucunda, burjuvazimiz, proletarya özerk bir devrimci güç hâline gelmeden, çarlığı altedecek zamanı bulamadı.

Oysa Pokrovskiy'e göre, bu incelemenin asıl teması olan sorun ortada bile yoktur.

Pokrovskiy şöyle yazıyor: "XVI. yüzyıldaki Moskof çarlığını aynı dönemde Avrupa'da var olan ilişkilerin genel fonu üzerinde resimlemek son derece çekicidir. Marksist çevrelerde bile bugüne dek egemen olan bir önyargı, Rus otokrasisinin üzerine bina edildiği sözümona 'ilkel' bir iktisadî temel fikri bundan daha iyi çürütülemez." Biraz daha ileride de şunları okuruz: "Bu otokrasinin gerçek tarihsel ilişkilerini Avrupa'nın ticarî kapitalist rejiminin veçhelerinden birigibigöstermek... yalnızca tarihçi için hayli ilginç olmayan, aynı zamanda okuyucuların eğitilmesinde de çok büyük bir önemi olan bir görevdir. 'Özel bir özgünlüğü' olan bir Rus tarihsel süreci efsanesinin işini bitirmek için daha radikal bir yol yoktur." Pokrovskiy, gördüğümüz gibi, iktisadî gelişmemizin ilkel ve geri karakterini tümüyle reddediyor ve bu itibarla özgün bir Rus tarihsel süreci fikrini efsane alanına sokuyor. Oysa burada parmak basılması gereken nokta, Pokrovskiy'in, tıpkı Rojkov gibi, ispatına giriştiği XVI. yüzyıl Rusya'sındaki ticaretin göreli olarak önemli oranda gelişmesinin hipnozuna kapılmış olması. Pokrovskiy'in böyle bir hatâya nasıl düştüğünü anlamak zor. Ona kalırsa, ticaretin iktisadî yaşamın temeli ve inkâr edilmez ölçüsü olduğuna inanmak lâzım.

Alman iktisatçı Karl Bücher, yirmi yıl kadar önce, tüm iktisadî gelişmenin kriterini ticarette (üretici ile tüketicinin arasındaki yol) bulmaya çalışmıştı. Tabiî Struve'de bu "buluş"u Rus iktisat "bilim"ine sokmakta gecikmedi. Marksistler bakımından Bücher'in bu kuramı doğal olarak hemen direnişle karşılaştı. Biz iktisadî gelişmenin kriterlerini üretimde —emeğin teknik ve toplumsal örgütlenmesi— arıyoruz. Bir ürünün üretici ile tüketici arasında katettiği yol bizce kökleri yine üretimde bulunması gereken ikincil bir olgu olarak addedilmekte.

Rus ticaretinin XVI. yüzyıldaki, en azından görünürdeki, büyük genişlemesi başlıbaşına Rus ekonomisinin ilkel ve geri karakteriyle açıklanır —bu açıklama Bücher ve Struve'nin kriteriyle ne denli paradoksal görünse de. Batı Avrupa'da kent, zanaatkâr loncaları ile tüccar birlikleri tarafından işgal edilmişti. Oysa bizim Rus kentlerimiz daha çok idarî ve askerî merkezlerdi, dolayısıyla üretim değil, tüketim merkezleriydi. Batı'da esnaf loncaları göreli olarak yüksek bir iktisadî evrim düzeyinde gelişmişti, öyle ki o tarihlerde dönüştürücü

sanayilerin aslî süreçleri tarımla bağlarını koparmış, meslekî özerkliklerini bulmuş, örgütlerini kurmuş, merkezlerini, yani kenti ve ilk önceleri sınırlı da olsa, istikrarlı pazarlarını (taşra ve bölgesel) oluşturmuşlardı.

Dolayısıyla, Avrupa ortaçağ şehrinin temelinde, şehir merkeziyle tarımsal çevresi arasındaki düzenli ilişkileri belirleyen göreli olarak yüksek bir iktisadî farklılaşma vardı. Oysa bizim iktisadî gecikmemiz, her şeyden evvel, zanaatkârlığın tarımdan kopamayıp küçük kırsal meslekler [*kustari*] aşamasında kalmasında tezahür ediyordu. Burada Avrupa'dan çok Hindistan'a yakınız, tıpkı ortaçağ kentlerimizin Avrupa'dan ziyade Asya'ya çalması, Avrupa monarşilerinin mutlakıyetçiliği ile Asyalı despotlar arasında bir yerde duran otokrasimizin birçok bakımdan bu ikincilere benzemesi gibi.

İşgal ettiğimiz mekânın devasalığını ve nüfus yoğunluğunun düşüklüğünü (bu da geri durumumuzun yeterince nesnel bir işareti değil midir?) göz önüne alırsak, ürün mübadelesi çok büyük ölçekli bir ticarî sermayenin aracı rolüne bağlıydı. Ticaretimizdeki genişleme özellikle çok daha yüksek bir evrimsel aşamada bulunan Batı'nın karmaşık ihtiyaçlarının olması, aracılarını göndermesi, mal yollaması ve böylelikle de bizdeki ilkel ve son derece barbar iktisadî temeller üzerinde yükselen ticarî hareketlere önemli bir itki sağlaması sayesinde mümkün olmuştu. Tarihsel gelişmemizin bu çok önemli özgüllüğünü kavramayan tarihimizin bütününü hiçbir şekilde anlayamaz.

Sibirya'da bir patronum vardı. İki ay boyunca, muhasebe defterlerine *pud*lar ve *arşın*larca mal kaydettim. Adamın adı Yakov Andreyeviç Çernıh idi. Bahsettiğim olay XVI. yüzyılda değil, XX. yüzyılın başında geçiyordu. Patronum ticarî faaliyetlerinin çapı nedeniyle Kirensk kazasında neredeyse sınırsız bir otoriteye sahipti. Tunguzlardan kürk satın alıyor, uzak nahiyelerdeki keşişlerden aidat topluyor ve İrbitsk ya da Nijniy Novgorod'daki fuarlardan pamuklu getiriyordu; ama asıl işi vodka idi (o dönemde İrkutsk vilâyetinde henüz devlet tekeli mevcut değildi). Yakov Andreyeviç okuma-yazma bilmiyordu, ama milyonerdi (o zamanki "sıfır" haneleri bugünkünden daha değerliydi). Ticarî sermayenin temsilcisi olarak uyguladığı "diktatörlük" tartışmasızdı. Tunguzlardan bahsederken "benim küçük Tunguzlarım" derdi. Kirensk, Verholensk, Nijniy İlimsk kentleri polis yetkililerinin, kendi aralarında hiyerarşik bir bağımlılık içinde yaşayan ensesi kalın tüccarların, her dereceden küçük memurun ve son olarak, az sayıda sefil zanaatkârın yaşadıkları yerlerdi. Bir kent ekonomisinin can damarlarını oluşturan meslek örgütleri ise yoktu: Ne loncalar, ne lonca şenlikleri, ne tüccar birlikleri; her ne kadar Yakov Andreyeviç "2 nolu Birlik"e kayıtlı olsa da.

Gerçekte, Sibirya'dan alınma bu hayat kesiti Rusya'nın gelişmesinin tarihsel özgüllüklerini kavramada Pokrovskiy'in lâflarından çok daha öğreticidir. Şu benim Yakov Andreyeviç'in ticarî faaliyetleri doğu yakasındaki kollarıyla birlikte Lena ırmağının orta akıntısından Nijniy Novgorod'a, hattâ Moskova'ya kadar uzanıyordu. Avrupa kıtasındaki ticarî şirketlerin çok azının bu denli genişlikte

işleri vardır. Bununla beraber, Sibiryalı köylülerin gözünde güçlü bir kodaman olan bu ticaret diktatörü bizim seyrek nüfuslu, ilkbahar ve sonbaharda karların erimesiyle veya yağan yağmurlarla bataklığa dönen, iki ay boyunca kaza, nahiye ve köyleri bloke eden, geçit vermez yollarla zar zor birbirine bağlanmış kasaba ve kentlerin ölesiye dağınık olduğu, birçok başka zavallılık bir yana, koyu bir cehaletin genel geçer olduğu memleketimizdeki geri, barbar, ilkel ekonomimizin entamamlanmış, en inandırıcı cisimleşmesiydi. Eğer Çernıh bu Lena taraflarındaki barbarlığa dayanarak zirvelere tırmanabilmişse, bu Sibirya'yı da peşinden sürükleyen Batı'nın —burada eski Rus'un, Moskof'un— itkisi yüzündendir. Çok ilkel bir göçebe ekonomisi Varşova'da üretilen çalar saatle uyanıyordu.

Zanaat loncaları orta çağda kent kültürünün temelini oluşturuyordu ve bu kültür de köylerde ışıyordu. Ortaçağ bilimi, skolastik ve Reform esnaf loncaları temelinde yükseldi. Bizde buna benzer bir gelişme olmadı. Kuşkusuz rüşeym hâlindeki oluşumlara, çeşitli arazlara ve göstergelere işaret edilebilir. Ama Batı'da gösterge falan söz konusu değildir. Orada temeli loncalarda yatan güçlü bir iktisadî ve kültürel oluşum vardı. İşte ortaçağda Avrupa kenti bunun üzerinde yükselmişti ve büyüyerek Kiliseyle ve feodallerle mücadeleye girmiş, bu feodallere karşı monarşiye yardım elini uzatmıştı. Sürekli orduların kuruluşunun ilk koşulu olan ateşli silah tekniğini de işte bu şehir yaratmıştı.

Zanaatkârları loncalar şeklinde örgütlenmiş, uzaktan da olsa bize Batı Avrupa'da var olanları hatırlatacak şehirleri bizde bulabilir miyiz? Bizde nerede kent feodal rejimle kavgaya tutuşmuştur? Sınaî ve ticarî kent Rus otokrasinin gelişmesi için uygun temelleri bu rejimle mücadele ederek mi atmıştır? Tıpkı ülkemizde Dinsel Reform olmadığı gibi, kentlerimizin doğaları gereği olarak da, bizde yukarıda anılan türde hiçbir mücadele meydana gelmemiştir. Bu bir özgünlük müdür, değil midir?

Bizde zanaatkârlık kırsal elişleri [*kustari*] düzeyinde kalmıştır, yani tarımsal sınıftan ayrışmamıştır. Dinsel Reform kent taraflarında kendine bir yol bulamamış, köy mezhepleri düzeyinde kalmıştır. Tüm bunlar ilkeldir, geridir. Tüm bunlar apaçık gerçekler.

Çarlık bağımsız (göreli olarak bağımsız tabiî, yaşayan tarihsel güçlerin ekonomi alanındaki mücadelesinin sınırları dahilinde) bir devlet örgütlenmesi kurabilmişse, bu güçlü feodallere karşı duran güçlü şehirlerin yardımıyla değil, kentlerimizdeki o müthiş sınaî yokluğa rağmen, ülkemizdeki feodal senyörlüğün zayıflığı sayesinde mümkün olmuştur.

Polonya, toplumsal yapısıyla, Rusya ile Batı arasında bir geçiş aşamasındaydı, tıpkı Rusya'nın Avrupa ile Asya arasında ara bir konum işgal etmesi gibi. Polonya kentlerinde meslekî lonca örgütleri bizden çok daha yaygındı. Ama Polonya kentleri krallık iktidarını feodallerle birlikte silip süpürmeyi başaracak kadar gelişemediler. Devlet iktidarı doğrudan doğruya soyluların denetiminde kaldı. Sonuç: Devletin komple güçsüzlüğü ve dağılma.

Çarlık hakkında yukarıda söylediklerimiz sermaye ve proletaryayı da kapsıyor: Pokrovskiy'in niye yalnızca çarlığı ele alan birinci bölüme öfke kustuğunu anlamıyoruz. Rus kapitalizmi zanaatkârlıktan yola çıkıp manüfaktürden geçerek fabrikaya doğru gelişmedi. İşte bu yüzden Avrupa sermayesi, önce ticaret sermayesi, ardından malî ve sınaî sermaye şeklinde, Rus zanaatkârlığının asıl kütlesi itibarıyla henüz tarımdan ayrışamadığı bir dönemde üzerimize çöktü. Böylece tümüyle ilkel bir ekonomik atmosferde çok modern bir kapitalist sanayiin ortaya çıkmasını engelledi: Şurada bir Belçika veya Amerika fabrikası, ama etrafında küçük köyler, ahşap yapılar, samanla örtülmüş evler ve her yıl yangınlar ile binbir türlü sefalet manzaraları... En son Avrupa gerçekliklerinin yanında yıllanmış unsurlar. İşte Batı Avrupa sermayesinin Rus ekonomisinde oynadığı o muazzam rol buradan kaynaklanıyor. Rus burjuvazisinin siyasal zayıflığı, burjuvaziyi kolayca altedebilmemiz, Avrupa burjuvazisi işlerimize burnunu soktuğunda ortaya çıkan güçlükler hep bu sebepten...

Ya bizim proletaryamız hakkında ne söylenebilir? Ortaçağın kalfa kardeşlikleri okulundan geçti mi? Yüzyıllık bir lonca geleneğine sahip mi? Yok. İlkel karasabandan alınıp doğrudan doğruya cehennemin içine atıldı... Proletaryada muhafazakâr geleneğin, kastların bulunmaması, devrimci ruhunun tazeliği buradan ileri geliyor. Diğer etkili sebeplerle birlikte, Ekim ve dünyanın ilk işçi hükûmeti buradan kaynaklanıyor. Ama cehalet de, geri kafalılık da, örgütlenme alışkanlıklarının olmaması da, sistemli çalışma yeteneğinin bulunmaması da, kültürel ve teknik eğitim eksikliği de buradan kaynaklanıyor. Attığımız her adımda ekonomimizdeki ve kültürel temelimizdeki bu düzeysizliği hissediyoruz.

Rus devleti iktisadî, siyasal ve kültürel temelleri daha yüksek olan Batılı ulusların siyasal örgütlerine gelip tosladı. Aynı şekilde, Rus sermayesi, daha ilk adımında, Batı'nın daha gelişmiş ve daha güçlü kapitalizmine gelip tosladı ve onun boyunduruğu altına girdi. Yine aynı şekilde, Rus işçi sınıfı, daha ilk adımında, Batı Avrupa proletaryasının deneyimi sayesinde hazırlop mücadele araçları buldu: Marksist kuram, sendikalar, siyasal parti. Her kim otokrasinin doğası ve siyasetini yalnızca Rus varlıklı sınıflarının çıkarları uyarınca açıklarsa, Rusya'da var olan daha az zengin, daha cahil ve geri durumdaki sömürücüler bir yana, ülkenin topyekûn daha zengin ve daha güçlü Avrupalıların sömürüsüne maruz kaldığını unutuyor demektir. Rusya'daki mülk sahibi sınıflar kendilerine toptan ya da yarı yarıya hasım olan Avrupalı mülk sahibi sınıflarla çatışma hâlindeydiler. Bu çatışmalar devletin müdahaleleriyle patlak veriyordu. Oysa devlet otokrasiydi. Avrupa şehirleri olmasaydı, Avrupa "barutu icat etmeseydi" (çünkü bu icat bizim değildir), Avrupa Borsası faaliyet göstermeseydi, otokrasinin yapısı ve tarihi tümden farklı olurdu.

Hayatının son döneminde, otokrasi yalnızca Rusya'nın mülk sahibi sınıflarının organı değildi; ülkemizin sömürülmesi işinde Avrupa Borsası'na da

hizmet ediyordu. Bu çifte rol otokrasiye, Paris Borsası'nın onu desteklemek için, Rus burjuva partilerinin protestolarına rağmen, kredi musluklarını açtığı 1905 yılında gayet net bir biçimde ortaya çıkan çok değerli bir bağımsızlık sağlıyordu.

Çarlık emperyalist savaşta mağlup oldu. Neden? Çünkü ona temel teşkil eden üretim düzeyi çok düşüktü ("ilkel durumdaydı"). Askerî teknik bakımından, çarlık en gelişmiş teknikleri takip etmeye çalışıyordu. Bu konuda daha zengin ve daha bilgili müttefiklerden yardım görüyordu. Bu yardım sayesinde, çarlık savaş süresince en yeni araçlara sahip oldu. Ama bu araçları taklit yoluyla yeniden üretme ve onları arzu edilen hızla demir veya su yollarıyla başka yerlere nakletme kabiliyetine (tıpkı insan sevkiyatında olduğu gibi) sahip değildi. Bir başka ifadeyle, çarlık düşmanlarından ve müttefiklerinden daha ilkel bir iktisadî temele dayanarak uluslararası mücadelede Rusya'nın mülk sahibi sınıflarının çıkarlarını savunuyordu.

Bu iktisadî temel çarlık tarafından savaş süresince çok savurganca sömürüldü, yani rejim ulusal servet ve gelirden düşmanları ve müttefiklerinin kullandıkları kaynaklara kıyasla çok daha yüksek bir oranı soğurdu. Bu durum bir yandan "savaş borçları" sistemiyle, diğer yandan Rusya'nın baştan aşağı yıkıntıya uğramasıyla kanıtlandı...

Baştan beri Ekim Devrimi'ni, proletaryanın zaferini ve bilâhare onun karşı karşıya kalacağı güçlükleri belirleyen bu koşullar hiçbir şekilde Pokrovskiy'in bayat fikirleriyle açıklanamazlar.

EK 2

"Partinin Yeniden Silahlandırılması"

New York'ta Amerika'daki Rus işçilerine yönelik yayın yapan günlük *Novıy Mir* gazetesinde, elinizdeki kitabın yazarı Amerikan basınında çıkan zayıf bilgiler temelinde Devrimin gelişmesini analiz etmeye ve bir öngörüde bulunmaya çalışıyordu. Yazar 6 Martta (eski takvime göre) şöyle yazıyordu: "Cereyan eden hadiselerin kendi iç tarihini ancak resmî telgraflardan sızan bölük pörçük bilgiler ve telmihler çerçevesinde bilebiliyoruz." Devrime ilişkin makale dizisi 27 Şubatta başladı ve yazarın New York'u terketmeye hazırlandığı 14 Martta sona erdi. Aşağıda kronolojik bir sırayla bu diziden yazarın 4 Mayısta Rusya'ya vardığında Devrim üzerine olan görüşleri hakkında bir fikir verebilecek bazı pasajlar aktarılmaktadır.

27 Şubat

"Yukarıda dağılmış, itibarı zedelenmiş, parçalanmış bir hükûmet; tümüyle viran olmuş bir ordu; mülk sahibi sınıflarda huzursuzluk, belirsizlik ve korku; halk kitlelerinde derin bir sinirlilik hâli; sayısı artmış, olayların ateşine balıklama dalmış bir proletarya: tüm bunlar bize İkinci Rus Devrimine tanık olduğumuzu söyleme hakkı veriyor. Umarız çoğumuz buna katılırız."

3 Mart

"Rodzyanko ve Milyukovların düzenden bahsetmeye koyulmaları için çok erken ve çivisi çıkmış Rusya'da huzurun yeniden sağlanması yakın zaman içinde mümkün görünmüyor. Halkların hapishanesi, koca Rusya sathında ülke tabaka tabaka—çarlık ve yönetici sınıflar tarafından tüm ezilenler, mülksüzler ve soyup soğana çevrilmişler— ayağa kalkıyor şimdi. Petrograd'daki hadiseler yalnızca bir başlangıç. Rusya'daki halk kitlelerinin başında, devrimci proletarya tarihsel görevini yerine getirecek: Monarşik ve aristokratik gericiliği tüm sığınaklarından kovalayacak ve Almanya ile tüm Avrupa proleterlerine elini uzatacak. Zira yalnızca çarlığı değil, savaşı da tasfiye etmek gerek."

"Devrimin ikinci dalgası şimdi düzeni sağlamak ve monarşiyle uyuşmak gayreti içindeki Rodzyanko ve Milyukovların üstünden geçecek. Devrim için-

deki derinliklerden kendi iktidarını çıkartacak: zafere doğru yürüyen halkın devrimci organını. En temelli kavgalaryla en ağır fedakârlıklar önümüzde duruyor. Tam ve asıl zafer ancak ondan sonra gelecek."

4 Mart

"Kitlelerin uzun süre susturulmuş huzursuzluğu çok geç, savaşın otuz ikinci ayında patlak verdi. Bunun sebebi, savaşta büyük ölçüde yara almış olan kitlelere karşı koyan polis engeli değil, tüm liberal kurumların, tüm organların, uşakları sosyal-yurtseverler de dahil olmak üzere, en az bilinçli işçi katmanları üzerinde, onları 'yurtsever disiplin ve düzen'in gerekliliği konusunda ikna ederek, muhteşem bir siyasal baskı uygulamalarıydı."

"Ancak ondan (ayaklanmanın zafere ulaşmasından) sonra sıra Duma'ya geldi. Çar son dakikada onu ortadan kaldırmaya girişti. Eğer imkânı olsaydı, 'daha önceki senelerde olduğu gibi', uysalca dağıtılacaktı. Ama başkentlerde artık liberal burjuvazinin arzusuna aykırı olarak mücadele etmek için sokağa inmiş olan devrimci halk egemendi. Ordu halkla birlikteydi. Eğer burjuvazi kendi iktidarını tertiplemeye girişmeseydi, ayaklanmış işçi kitleleri içinden devrimci bir hükûmet çıkacaktı. 3 Haziran Duması asla çarlıktan iktidarı almaya yanaşmayacaktı. Ama kurulmuş olan ara iktidardan da yararlanmadan edemezdi: Monarşi geçici olarak yeryüzünden silinmiş ve devrimci iktidar henüz kurulmamıştı."

6 Mart

"Başlarında kent proletaryasının bulunduğu devrim güçleri ile geçici olarak iktidarı devralan devrim düşmanı liberal burjuvazi arasındaki açık çatışma mutlaka kaçınılmazdı. Tabiî, ulusal birliğin sınıf bölünmeleri karşısındaki kıyas kabul etmez üstünlükleri üzerine sayısız dokunaklı lâf etmek —liberal burjuvalarla vülger sosyalistler bu konuda ustadırlar— mümkün. Ama şimdiye dek kimse böylesi şeytan taşlamalarla toplumsal çelişkileri ortadan kaldırmayı ve devrimci mücadelenin gelişmesini durdurmayı başaramamıştır."

"Bu andan itibaren derhal devrimci proletarya devrimci organlarını, işçi, asker ve köylü vekilleri sovyetlerini geçici hükûmetin yürütme organlarıyla karşı karşıya getirecektir. Bu mücadelede, etrafında ayaklanan halk kitlelerini birleştiren proletarya doğrudan hedef olarak iktidarın fethi görevini üzerine alacaktır. Yalnızca bir devrimci işçi hükûmeti, Kurucu Meclis'in hazırlıkları başladığı andan itibaren, ülkede radikal bir demokratik temizliğe kalkışma, orduyu yukarıdan aşağıya yeniden organize etme, onu devrimci bir milise çevirme ve fiiliyatta köyün alt katmanlarına kurtuluşlarının yalnızca devrimci işçi rejimini desteklemekte olduğunu gösterme irade ve kabiliyetine sahiptir."

7 Mart

"II. Nikolay kliği iktidarda bulunduğu müddetçe, dış politikada ağırlık hanedanın ve gerici soyluluğun çıkarlarına verilmişti. İşte bunun için Berlin ve Viyana'da sürekli Rusya'yla ayrı bir barış antlaşması imzalama peşinde koşul-

muştu. Ama şimdi hükûmet bayrağının üzerinde safkan emperyalizmin çıkarları kazılı. Guçkovlar ve Milyukovlar 'çarlık hükûmeti mevcut değil' diyorlar halka, 'şimdi kanınızı tüm ulus için akıtmak zorundasınız'. Oysa, ulusal çıkarlardan, Rus emperyalistleri Polonya'nın alınmasını, Galiçya'nın, İstanbul'un, Ermenistan'ın, İran'ın fethini anlıyorlar. Bir başka deyişle, şu an Rusya diğer Avrupa devletleriyle ve her şeyden önce de müttefikleri İngiltere ve Fransa'yla beraber genel emperyalist hatta yerini almış durumda."

"Hanedanlık-aristokrasi emperyalizminden tümüyle burjuva emperyalizmine geçiş hiçbir şekilde savaşla ve Rus proletaryasıyla uyuşamaz. Dünya kasaplığı ve emperyalizmle uluslararası mücadele şimdi her zamandan daha çok görevimizdir."

"Milyukov'un emperyalist palavracılığı —Almanya'yı, Avusturya-Macaristan'ı ve Türkiye'yi ezmekle övünen— şu an Hohenzollernler ile Habsburgların işine yarıyor. Milyukov şimdi onların elinde bostan korkuluğu rolünü oynuyor. Yeni liberal-emperyalist hükûmet, daha orduda reforma girişmeden evvel, Hohenzollernlere yurtsever düşüncenin şahlanması ve parçalanan Alman halkının "ulusal birliği"ni yeniden kurmasında yardım ediyor. Alman proletaryası Rusya'daki burjuva hükûmetinin gerisinde tüm halkın bulunduğunu ve halkın içinde de temel devrimci gücün Rus proletaryası olduğunu düşünmekte haklıysa, bu bizim Almanya'daki devrimci sosyal-demokrat yoldaşlarımız için korkunç bir darbe olacaktır."

"Rusya'nın devrimci proletaryasının birinci görevi liberal burjuvazinin alçakça emperyalist niyetlerinin gerisinde hiçbir kuvvetin bulunmadığını, çünkü işçi kitleleri tarafından desteklenmediğini göstermektir. Rus devrimi tüm dünyaya gerçek yüzünü, yani yalnızca hanedan gericiliğine değil, liberal emperyalizme de uzlaşmaz karşıtlığını duyurmalıdır."

8 Mart

"Üzerinde 'ülkenin selâmeti' yazan bayraklarıyla liberal burjuvalar devrimci halkın önderliğini elde tutmaya çalışıyorlar ve bu amaçla yalnızca yurtsever *Trudovik* Kerenskiy'i değil, sosyal-demokrasinin oportünist unsurlarının temsilcisi Çheidze'yi de peşlerinden sürüklüyorlar."

"Toprak sorunu bugünkü soylular, burjuvalar ve sosyal-yurtseverler blokunda derin bir gedik açacaktır. Kerenskiy, devrimi kapitalist hedeflerine âlet etmek isteyen 3 Haziran 'liberalleri'[1] ile tüm gücünü tarım sorunu programına, yani halk yararına çarın, soylu mülk sahiplerinin, prenslerin, manastır ve kiliselerin topraklarının müsaderesine verecek olan devrimci proletarya arasında bir tercihte bulunmak zorunda kalacaktır. Kerenskiy'in kişisel tercihinin

1) Yani 3 Haziran 1907 tarihindeki darbe sonucunda oluşan Duma'nın üyeleri.

hangisi olacağının hiç önemi yok... Köylü kitleleri, kırların alt tabakaları için durum bambaşka. Onları proletaryanın davasına kazandırmak en acil, en aslî görevi oluşturuyor."

"Bu görevi (köylülüğü kazanmak), politikamızı köyün sınırlı, milliyetçi-yurtsever ruhuna uyarlayarak çözmeye kalkışmak, en ağır suçtur. Rus işçisi eğer köylüyle ittifakının bedelini Avrupa proletaryasıyla bozuşmakla öderse intihar etmiş olur. Üstelik bunun için hiçbir siyasal gereklilik yoktur. Elimizde çok daha güçlü bir silah var: Şimdiki geçici hükûmet ve Lvov-Guçkov-Milyukov-Kerenskiy'den oluşan bakanlar kurulu[2] toprak meselesini uyutmak zorundalarken —birliklerini korumak için—, biz bu meseleyi tüm haşmetiyle Rusya'nın köylü kitlelerinin önüne getirebiliriz ve getirmeliyiz de."

"Rus burjuvazisi 1905-1907 tecrübesinden sonra 'toprak reformu yapmak imkânsız olduğundan, emperyalist savaştan yanayız!' demiştir."

"Bizse 1914-1917 tecrübesini anarak köylü kitlelerine 'emperyalist savaşa sırtınızı dönün, ona karşı toprak devrimini çıkartın!' diyeceğiz."

"Bu aynı sorun, toprak sorunu ordudaki proleter kadrolarla geniş köylü erat arasındaki bütünleşmede de muazzam bir rol oynamayacaktır. Proleter asker köylü askere emperyalist savaşın neye ve kime yaradığını izah ederek 'soylunun toprağını istiyoruz, İstanbul'u değil!' diyecektir. Liberal emperyalist hükûmetin yakında doğrudan doğruya proletarya ile ona gönül bağlayan kırların alt tabakalarına dayanan bir devrimci işçi hükûmetiyle yer değiştirmesi bizim ajitasyonumuza ve savaşa karşı mücadelemize —her şeyden önce işçi kitleleri içindeki ve ikinci olarak da köylü ve asker kitleleri arasındaki— bağlıdır."

"Rodzyankolar, Guçkovlar, Milyukovlar tüm gayretlerini kendi suretlerine göre ölçüp biçecekleri bir Kurucu Meclis kurmaya vakfedeceklerdir. Ellerindeki en güçlü koz dış düşmana karşı ulusal savaş sloganı olacaktır. Şimdi tabiî Hohenzollernlerin yıkımına karşı 'devrimin kazanımları'nın savunulması zorunluluğundan bahsedecekler. Ve sosyal-yurtseverler de bu koroya katılacak."

"Biz de onlara şöyle cevap vereceğiz: savunulacak şey mi arıyorsunuz? Öncelikle iç düşmana karşı-devrimi güvence altına almak lâzım. Kurucu Meclis'i beklemeden, monarşi ve serfliğin kalıntılarını süpürmek gerek. Rus köylüsüne Rodzyanko'nun vaatlerine ve Milyukov'un yurtsever yalanlarına kanmamasını öğretmek gerek. Milyonlarca köylüyü liberal emperyalistlere karşı toprak devrimi ve cumhuriyet bayrağı altında sıkıca toplamak lâzım. Bu görevi adamakıllı yerine getirmek için, Guçkov ve Milyukovları iktidardan uzaklaştıracak, proletaryaya dayalı bir işçi hükûmeti kurmaktan başka çare yok. Bu işçi hükûmeti de kent ve köylerdeki emekçi kitlelerin en geri, en cahil tabakalarını ayağa dikmek, aydınlatmak, biraraya toplamak için tüm devlet iktidarı kaynaklarını devreye sokacaktır."

---

2) Amerikan basını geçici hükûmetle Duma Geçici Komitesi'ni kastediyordu.

"—Ama ya Alman proletaryası ayaklanmazsa? O zaman ne yapacağız?"

"—Rus devriminin, bizde iktidara bir işçi hükûmetini getirse bile, Almanya'da farkedilmeyeceğini mi varsayıyorsunuz? İyi de bu imkânsız."

"—Ama ya böyle olursa?"

"—...Eğer imkânsız olan gerçekleşirse, muhafazakâr sosyal-yurtsever örgüt Alman işçi sınıfının önümüzdeki dönemde yönetici sınıflarına karşı başkaldırmasını engellerse, o zaman tabiî, Rus işçi sınıfı devrimi silahla savunacaktır. Devrimci işçi hükûmeti Alman proletaryasını ortak düşmana karşı dikilmeye çağırarak Hohenzollernlere karşı savaşa girecektir. Aynı şekilde Alman proletaryası da, önümüzdeki dönemde iktidara gelirse, Rus işçisinin emperyalist düşmanıyla hesaplaşmasına yardım etmek için Guçkov ve Milyukovlara karşı yalnızca savaş açma "hakkına" sahip olmayıp buna zorunludur da. Her iki şıkta da, bir proleter hükûmet tarafından yürütülecek olan savaş bir silahlı devrimden başka bir şey olmayacaktır. Söz konusu olan 'vatanı savunmak' değil, devrimi savunmak ve başka ülkelere yaymaktır."

İşçilere yönelik popüler makalelerden alınmış olan yukarıdaki pasajlarda devrimin gelişmesine dair sunulan bakış açısının Lenin'in 4 Nisan tarihli tezlerinde ifadesini bulanla aynı olduğunu göstermeye herhâlde gerek bile yok.

Şubat Devrimi'nin ilk iki ayında Bolşevik partisinin yaşadığı kriz konusunda bu kitabın yazarının 1909'da Rosa Luxemburg'un Polonya'da yayınladığı dergiye yazdığı bir makaleden kısa bir pasaj aktarmak yerinde olacaktır:

"Menşevikler 'devrimimiz burjuva karakterli olacak' soyut anlayışından yola çıkarak tüm proletarya taktiğinin devlet iktidarının liberal burjuvazi tarafından fethi boyunca onun izleyeceği tavra uyarlanması fikrine varırlarken, Bolşevikler de 'sosyalist değil, demokratik diktatörlük' şeklindeki bir o kadar soyut bakış açısından yola çıkarak iktidarı alan proletaryanın kendini burjuva-demokratik görevlerle sınırlayacağı fikrine varıyorlar. Bu konuda aralarındaki farkın kayda değer olduğu kuşkusuz doğru: Menşevizmin devrim karşıtı yanları şimdiden ortaya çıkmışsa da, Bolşevizmin devrim karşıtı unsurları da devrimci bir zafer durumunda büyük bir tehlike arzediyor."

Bu sözler 1923'ten sonra epigonlar tarafından "Troçkizm"e karşı mücadelede geniş çapta kullanıldılar. Oysa bu sözler, olaydan sekiz yıl evvel, "devrimci bir zafer durumunda" şimdinin epigonları tarafından izlenen tavrın doğru bir tanımlamasını veriyordu.

Parti Nisan krizinden "yönetici tabakadaki devrim karşıtı unsurlar"dan arınma yoluyla şerefiyle çıktı. Bu nedenle yazar 1922'de yukarıda anılan metne şu notu ekledi:

"Bilindiği gibi bu tehlike gerçekleşmedi, zira Lenin'in önderliğinde Bolşevizm 1917 ilkbaharında, yani iktidarın fethinden önce, bu son derece önemli konudaki ideolojik yeniden silahlanmasını gerçekleştirdi (tabiî iç mücadelelerden sonra)."

Lenin, Bolşeviklerin yönetici tabakasındaki oportünist eğilimlere karşı mücadele hakkında Nisan 1917'de şöyle yazıyordu:

"Bolşevik slogan ve fikirler bütününde tümüyle teyit edildi, ama somutta olaylar herkesin öngördüğünden daha farklı, daha özgün, daha ayrı bir şekilde tezahür etti. Bu olguyu görmezden gelmek, unutmak, yeni ve canlı gerçekliği irdelemek yerine budalaca ezberlenmiş formülleri tekrar edip partimizin tarihinde meşum bir rol oynamış olan "eski Bolşevikler"e benzemek anlamına gelir. Şu an her kim 'proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü'nden bahsediyorsa hayatın gerisinde kalmış, yani küçük burjuvaziye teslim olmuş, proleter sınıf mücadelesine karşı çıkmış demektir. Onu devrim öncesi 'Bolşevik' ucubeler müzesine (buna 'eski Bolşevikler müzesi' denebilir) yerleştirmek gerekir."

Ek 3

Sovyetler Kongresi ve Haziran Gösterisi

Kaliforniya Üniversitesinden Profesör A. Kaun'a Mektup

Başında biçimsel olarak Maksim Gorkiy'in bulunduğu *Novaya Jizn* [Yeni Hayat] dergisi yayın kuruluyla Mayıs 1917'deki buluşmamı Suhanov'un ne ölçüde doğru olarak anlattığını öğrenmek istiyorsunuz. Anlatacaklarımın anlaşılır olması için önce Suhanov'un 7 ciltlik *Devrimden Anılar* kitabının genel niteliği üzerine bir kaç söz söylemem gerekir. Bu kitaptaki zaman zaman okumayı çekilmez hâle getiren tüm o eksikliklere (lâf kalabalığı, izlenimcilik, siyasal miyopluk) rağmen, yazarın eserini Tarih için değerli bir kaynak hâline getiren samimiyetini teslim etmemek olmaz. Bununla beraber yasa adamları da bilirler ki bir tanığın samimiyeti ifadesinin gerçekliğini garanti etmez: Tanığın entelektüel düzeyini, görme, duyma yeteneğini, hafıza gücünü, olay anındaki ruh hâlini, vs. de göz önüne almak gerekir. Suhanov, bu tarz adamlarda her zaman rastlandığı üzere, bir başka tipteki insanların siyasal psikolojisini kavramaktan aciz, entelektüel tipte bir empresyonist. Kendisi de 1917'de uzlaşmacılar kampının sol kanadında, bu itibarla da Bolşeviklere yakın dursa da, Hamlet mizacıyla Bolşeviklerin zıddıydı ve öyle kaldı. Ne istediklerini ve nereye gittiklerini bilen bütünlüklü insanlara karşı her zaman içinde bir düşmanlık, bir nefret duygusu vardı. Tüm bunlar birleştirildiğinde, Suhanov'un *Anılar*'da Bolşeviklerin eylem gerekçelerini anlamaya veya kulis ardındaki niyetlerini açığa çıkarmaya çalıştığı her seferinde tümüyle ciddî biçimde hata üstüne hata yaptığı ortaya çıkar. Kimi zaman basit ve alenî sorunları bilinçli biçimde karmaşıklaştırır. Gerçekte, en azından siyasal olarak, bir noktadan diğerine en kısa yolu bulmaktan organik olarak acizdir.

Suhanov benim çizgimi Lenin'inkiyle karşı karşıya getirmek için az gayret sarf etmiyor. Kulislerdeki görüşlere ve entelektüel çevrelerdeki söylentilere —bu noktada, itiraf etmek lâzım ki, *Anılar* liberal, radikal ve sosyalist yöneticilerin psikolojisi üzerine çok geniş bir dokümantasyon sunuyor— kulağı kesik olan Suhanov doğal olarak, sosyal-yurtseverlerle Bolşevikler arasında bir yer-

de sıkışıp kalan *Novaya Jizn*'in pek gıpta edilmeyecek olan akıbetini en azından kısmen selâmete kavuşturacak şekilde, Lenin'le Troçki arasında görüş ayrılığı çıkması ümidiyle yaşıyordu. *Anılar*'ında da Suhanov siyasal hatıralar ve gecikmiş hipotezler şeklinde sunulan bu gerçekleşmemiş ümitler atmosferinde yaşıyor. Bireyin, mizacın, üslûbun özgüllüklerini ayrı bir siyasal çizgi gibi yorumlamaya çalışıyor.

10 Haziran için öngörülen ve sonra iptal edilen Bolşevik gösterisi hakkında, özellikle de Temmuz Günleri'ndeki silahlı gösteriler hakkında, Suhanov birçok sayfada Lenin'in o günlerde bir kumpas ve bir ayaklanma yardımıyla hemen iktidarı ele almaya niyetli olduğunu, buna mukabil Troçki'nin Sosyalist-Devrimci ve Menşeviklerin egemenliğindeki sovyetlerin gerçek iktidarını ele geçirmeye çalıştığını göstermeye çalışır. Tüm bunlarda gerçeğin gölgesi bile yoktur.

4 Hazirandaki Birinci Sovyetler Kongresi'nde Tsereteli konuşmasında "Rusya'da şu anda 'iktidarı bana verin' diyecek bir siyasal parti mevcut değildir" demişti. O sırada dinleyiciler tarafından bir ses yükseldi: "Bir tane var!" Lenin dinleyiciler tarafından konuşmasının kesilmesinden hoşlanmaz ve başkasının konuşmasını da bölmezdi. Bu kez çok ciddî gerekçeler onu her zamanki soğukkanlı tavrından uzaklaştırmıştı anlaşılan. Mantıksal olarak, Tsereteli'ye göre, bir halk çok büyük sıkıntılar içine düşerse, yapacak ilk iş iktidarı başkalarına devretmekti. Şubat ayaklanmasından sonra iktidarı liberallere devreden Rus uzlaşmacılarının tüm bilgelikleri işte burada yatıyordu. Pek çekici yanı olmayan bu sorumluluk korkusuna Tsereteli bir siyasal çıkar gütmeme ve olağanüstü bir uzgörü görüntüsü katıyordu. Partisinin bir misyonu olduğuna inanan bir devrimci için böylesi korkak bir palavracılık hiç hoşgörülecek bir şey değildir. Böylesi berbat koşullarda iktidarı geri tepebilen bir devrimci parti ancak horgörüyü hak eder.

Aynı oturumda yaptığı bir konuşmada Lenin "bir tane var!" nidasını şöyle açıkladı: "Posta ve Telgraf bakanı yurttaş (Tsereteli)... Rusya'da iktidarı tümüyle üstlenmeye hazır bir siyasal parti bulunmadığını söyledi. Ben de birtane var diye cevap veriyorum. Hiçbir parti buna hayır diyemez, bizim partimiz de hayır demiyor. Partimiz her an iktidarı almaya tümüyle hazırdır. (Alkışlar ve gülüşmeler.) İstediğiniz kadar gülün, yurttaş bakan böyle bir soru soruyorsa, gerekli cevabı da hiç şüphesiz alacaktır." Lenin'in düşüncesinin saydam olmadığı söylenebilir mi?

Aynı Sovyetler Kongresi'nde Tarım bakanı Peşehonov'dan sonra söz alarak şöyle konuşmuştum: "Peşehonov'la aynı partiden değilim, ama bana hükûmet on iki tane Peşehonov'dan oluşacak denseydi, bu ileriye doğru atılmış harika bir adımdır cevabını verirdim..."

Hadiselerin akışı içinde, Peşehonovlardan kurulu bir hükûmet üzerine olan sözlerimin Lenin'in iktidarı almaya hazır oluşunun antitezi gibi anlaşılacağını

düşünmemiştim o zaman. Suhanov gecikmeli olarak bu hayalî antitezin teorisyeni olmaya soyunuyor. Bolşeviklerin Sovyet iktidarı lehine yaptıkları 10 Haziran gösterisi hazırlıklarını iktidarı ele geçirmeye yönelik hazırlıklar şeklinde yorumlayan Suhanov şöyle yazar: "Lenin 'gösteri'den iki veya üç gün evvel, açıkça iktidarı almaya hazır olduğunu beyan etmişti. Oysa Troçki o sırada iktidarda bir düzine Peşehonov görmek istediğini söylüyordu. Burada birbirlerinden ayrılıyorlardı. Bununla beraber, Troçki'nin 10 Haziran olayıyla bağlantılı olduğunu varsaymak için nedenlerim var... Lenin o dönemde sözde '*mejdurayonets*'[1] olmadan kesin bir eyleme kalkışmak istemiyordu. Çünkü Troçki anıtsal bir oyun içindeki anıtsal bir ortak olarak Lenin'in ayarındaydı ve Lenin'in partisinde kendisinden sonra uzun süreler boyunca başka hiç kimse olmadı."

Bu pasaj tümüyle çelişki dolu. Suhanov'a göre Tsereteli'nin kendisini suçladığı konuda, yani "proleter azınlık tarafından derhal iktidarın alınması" konusunda Lenin uzun boylu düşünmüşmüş. Bu ne denli gerçek dışı görünse de, Suhanov, her türlü güçlüğe karşın Bolşeviklerin iktidarı almaya hazır olduklarını ilân eden Lenin'in sözlerinde bu Blanquiciliğin kanıtını görüyor. Ama Lenin gerçekten 10 Haziranda kumpas yoluyla iktidarı almaya hazırlandıysa, 4 Haziranda Sovyet plenumunda bu konuda uyarıda bulunması mümkün olur muydu? Petrograd'a geldiği ilk günden itibaren Lenin'in partiye Bolşeviklerin ancak Sovyetlerde çoğunluğu sağladıktan sonra geçici hükûmeti devirme görevini üstlenebilecekleri fikrini aşıladığını hatırlatmaya gerek var mı? Nisan Günleri'nde Lenin gündemdeki slogan olarak "kahrolsun geçici hükûmet!" diyen Bolşeviklere açıkça karşı çıkmıştı. Lenin'in 4 Hazirandaki cevabının çok kesin bir anlamı vardı: Biz Bolşevikler gerekirse bugün iktidarı almaya hazırız, yeter ki işçiler ve askerler bize güvenlerini göstersinler. Bu konuda işçi ve askerlerin güvenine sahip olup da iktidarı almaya cüret edemeyen uzlaşmacılardan ayrılıyoruz.

Suhanov, bir gerçekçiyle bir Blanquiciyi kıyaslar gibi, Troçki'yi Lenin'le karşı karşıya getiriyor. "Lenin'le anlaşamasanız bile, Troçki'nin meseleyi ortaya koyuşuyla tümüyle uyuşabilirdiniz." Suhanov aynı zamanda "Troçki'nin 10 Haziran olayıyla, yani iktidarın alınması kumpasıyla bağlantılı olduğunu" beyan ediyor. Olmadık yerde iki davranış çizgisi ortaya çıkaran Suhanov bilâhare de bu iki çizgiyi birleştirip beni meceracılıkla suçlama zevkinden kendini mahrum bırakmıyor. Lenin ile Troçki arasında bir ayrılık bekleyen sol entelektüellerin yıkılan ümitleri için bu çok platonik bir öç alma.

10 Hazirandaki iptal edilen gösteri için Bolşevikler tarafından hazırlanan ve 18'inde göstericiler tarafından taşınan pankartlarda bir numaralı slogan "kahrolsun 10 kapitalist bakan!" idi. Suhanov bir estetikçi olarak bu ekspres-

---

1) Suhanov beni açıkça bir Bolşevik olduğumu ima etmek için sözde "*mejdurayonets*" olarak tanımlıyor. Her hâlükârda Bolşevik olduğum doğru. Ben "*Mejrayontsı*" örgütünde onu Bolşevik partiye geçirmek üzere bulundum. Birleşme de zaten Ağustos ayında gerçekleşti.

yonist basitliğe hayran olmakla beraber, bir siyasetçi olarak bundan hiçbir şey anlamamış olduğunu gösteriyor. Hükûmet "on kapitalist bakan"dan masada altı uzlaşmacı bakandan oluşuyordu. Bolşeviklerin pankartlarında bu sonuncular için bir saldırı mevcut değildi. Tersine kapitalist bakanlar Sovyet çoğunluğunun temsilcileri olan sosyalist bakanlarla yer değiştirmeliydi. İşte bu Bolşevik pankartların ifade ettiği fikri formüle etmiştim ben de Sovyetler Kongresi'nde: Liberallerle olan bloku dağıtın, burjuva bakanları safdışı bırakın, onların yerine Peşehonov'larınızı geçirin. Sovyet çoğunluğunu iktidarı almaya davet eden Bolşevikler tabiatıyla Peşehonovlar karşısında ellerini bağlayıp oturmuyorlardı. Tersine Sovyet demokrasisi çerçevesinde onlara karşı —Sovyetlerde çoğunluğu sağlayıp iktidarı almak için— acımasız bir mücadele yürüteceklerini saklamıyorlardı. Tüm bunlar, sonuçta, elifbeden başka birşey değil. Yalnızca Suhanov'un yukarıda anılan özellikleri —kişi olarak değil, tip olarak anlaşılmak kaydıyla— onun bu olayların bir tanığı ve gözlemcisi olarak nasıl bu denli ciddî, ama bir o kadar da basit meseleyi bu denli içinden çıkılmaz bir karmaşıklığa sokabildiğini açıklar.

Burada analiz edilen siyasal epizodun ışığında, Suhanov'un, sizin ilginizi çeken, benim *Novaya Jizn* yayın kuruluyla buluşmamıza dair verdiği açıklamanın ne denli yanlış olduğunu anlamak daha kolaydır. Maksim Gorkiy çevresiyle temasım konusunda Suhanov'un yorumu şu bana atfettiği çıkarsama cümlesiyle ifade edilir: "Görüyorum ki artık Lenin'le birlikte bir dergi çıkartmaktan başka çarem yok." Buradan çıkan sonuç benim Gorkiy ve Suhanov'la, yani benim ne politikacı ne de devrimci diye gördüğüm bu insanlarla anlaşamayınca, zoraki Lenin'e yönelmem. Bu düşüncenin tutarsızlığını göstermek için önce onu açık seçik formüle etmek lâzım.

Geçerken belirteyim, Suhanov'un "Lenin'le birlikte bir dergi çıkartmak" cümlesi ne kadar da karakteristik. Sanki devrimci politika sorunları bir dergi çıkartmaya indirgenebilirmiş gibi! Asgarî bir yaratıcı tahayyüle sahip olan her kişi benim işlerimi bu şekilde ne düşündüğümü ne de tanımladığımı açıkça görebilir.

Gorkiy'in gazete çevresini ziyaret edişimi açıklamak için, benim Petrograd'a Mayıs başında, ayaklanmadan iki ay, Lenin'in gelişinden bir ay sonra vardığımı hatırlamak gerekiyor. Bu zaman zarfında birçok şey yoluna girmiş, kesinlik kazanmıştı. Yalnızca devrimin aslî kuvvetleri, işçi ve askerlerin ruh hâlleri üzerine değil, "aydın" toplumun tüm siyasal gruplaşma ve nüansları üzerine de doğrudan, yani ampirik bir yönlendirmeye ihtiyacım vardı. *Novaya Jizn* yayın kurulunu ziyaret ederek, bu "sol" grubun çekim ve itme kuvvetlerini, şu veya bu unsurun ayrılma ihtimallerini inceleme maksadıyla küçük bir siyasal yoklama yapıyordum. Kısa bir görüşme beni devrimi başyazıya indirgeyen bu küçük ahkâmcı edebiyatçılar çevresinin tam tekmil iktidarsızlığı konusunda ikna etti. Ve suçu Lenin'in ve onun *Nisan Tezleri*'nin üzerine atarak "kendi kendilerini tecrit eden" Bolşeviklere çattıklarından dolayı, bunca nutuklarıyla

bana Lenin'in partiyi onlardan tecrit etmekte veya onları partiden tecrit etmekte aslında ne denli haklı olduğunu gösterdiklerini kuşkusuz onlara söylemeliydim. Konuşmaya katılan, Lenin'le bir ittifaka karşı olan Ryazanov ve Lunaçarskiy'i etkilemek için özel bir enerjiyle vurgulamak zorunda kaldığım bu sonuç belki de Suhanov'un sunduğu versiyona bahane teşkil etti.

1917 sonbaharında Petrograd Sovyeti'nin kürsüsünden Gorkiy'in yaşgünüyle ilgili olarak konuşma yapmayı kabul etmediğim varsayımınızda tümüyle haklısınız. Suhanov bu kez en azından Ekim Devrimi'nin arifesinde barikadın öbür yakasında yer alan Gorkiy'i kutladığımı öne sürerek fantezi yapmamış.

Büyükada, 29 Eylül 1930.

II. Cilt

Ekim Devrimi:
Başarısız karşı-devrim girişimi

II. ve III. Ciltlere Önsöz

Rusya burjuva devrimini öyle geç tamamladı ki, onu proletarya devrimine dönüştürmek zorunda kaldı. Bir başka deyişle: Rusya diğer ülkelere göre öylesine geri kalmıştı ki, en azından bazı alanlarda, onları geçmek zorunda kaldı. Bu saçma gibi görünüyor. Bununla beraber, tarih bu türden paradokslarla doludur. Kapitalist İngiltere diğer ülkeleri öylesine geçmişti ki, hız kesmek zorunda kaldı. Ukalâ bilgiçler diyalektiği boş bir zihinsel oyun sanırlar. Oysa o çelişkiler içinde yaşayan ve devinen gelişme sürecini yeniden üretir sadece.

Bu eserin birinci cildi çarlığın yerine geçmek üzere tarihe geç çıkan demokratik rejimin niçin yaşayacak gücü bulamadığını izaha çalışmıştı. Bu ciltse, iktidarın Bolşeviklerce fethini ele alıyor. Denememizin özü burada da anlatı üzerine kurulu. Okur sunulan olgular içinde gerekli çıkarsamalar için yeterli malzeme bulabilir.

Bununla yazar sosyolojik genelleştirmelerden kaçındığını söylemek istemiyor. Bize bir şeyler öğretmeseydi eğer, tarihin hiçbir değeri olmazdı. Rus devrimindeki güçlü determinizm, aşamalarının zincirleme dizilişi, kitlelerin ileriye atılışındaki bükülmez güç, siyasal gruplaşmaların kesinliği, sloganların netliği; tüm bunlar genel olarak devrimin ve dolayısıyla da insan toplumunun kavranmasını son derece kolaylaştırıyor. Bu yüzden, ki bu tüm tarihin akışıyla kanıtlanmıştır, iç çelişkilerle lime lime olmuş bir toplumun, özellikle devrim sırasında, yalnızca anatomisinin değil, "ruh"unun da peçesini kaldırdığını tahmin edebiliriz.

Çok daha dolaysız bir biçimde, elinizdeki çalışma Sovyetler Birliği›nin karakterini anlamaya yardım edecektir. Temamız, yalnızca Ekim ayaklanması hâlâ hayatta olan bir neslin gözleri önünde cereyan ettiğinden dolayı değil —bu da az önemli değildir—, ayaklanmanın sonucunda doğan rejimin hayatta oluşu, gelişmesi ve insanlığa yeni bilmeceler sunması dolayısıyla da günceldir. Tüm dünya üzerinde Sovyetler ülkesinin ortaya koyduğu sorun sürekli olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Ama var olan şeyin nasıl oluştuğu daha önceden aydınlatılmadan da var olan şey tahayyül edilemez. Büyük siyasal değerlendirmeler bir tarih perspektifini gerektirir.

Şubat 1917›den Ekim 1917›ye kadar geçen devrimin sekiz ayı için iki cilt gerekmiştir. Genel kural olarak, bize sözü uzattığımız şeklinde bir eleştiri de yöneltilmedi. Eserin hacmi daha çok malzemeyi ele alış biçimiyle açıklanabilir. Bir elin fotoğrafını vermek bir sayfa tutar. Ama eldeki dokuların mikroskopik incelemesinin sonuçlarını sunmak için bir cilt gerekir. Yazar hiçbir şekilde yaptığı araştırmanın tamlığı ve bitmişliği konusunda kendini aldatmamaktadır. Yine de, birçok durumda, fotoğraf makinasından ziyade mikroskop yöntemlerini kullanmayı tercih etmiştir.

Zaman zaman, okurun aşırı hoşgörüsünü kötüye kullandığımız izlenimini edindiğimizde, tanık ifadelerini, aktörlerin itiraflarını, ikincil olayları büyük ölçüde kısalttık. Ama daha sonra da, sık sık, kısalttığımız birçok şeyi yeniden metne katmak zorunda kaldık. Bu detaylar mücadelesinde, devrim sürecini mümkün olan en somut biçimde verme niyeti rehberimiz oldu. Bu tarihin oluşum halindeyken, doğal biçimde yazılmasının avantajını olduğu gibi kullanmaya çalışmamak neredeyse imkânsızdı.

Bir kişisel romanda, bir melankoliğin yalpalamalarının ya da ihtiraslı birinin kariyerinin hikâyesinde yeni bir çeşitleme sunmak üzere piyasaya her yıl binlerce kitap sürülür. Proust'un bir kadın kahramanının hiçbir şey hissetmediğini hissetmek için sürüyle rafine sayfaya ihtiyacı vardır. Tarihte yüz milyonlarca insanı hiçlikten çıkartan, ulusların karakterini değiştiren ve ilelebet insanlık yaşamına katan kollektif dramlara da, en azından eşit ölçüde, dikkat gösterilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Birinci ciltteki referans ve alıntıların doğruluğu şimdiye dek kimse tarafından reddedilmedi. Hem zaten bu çok zordu. Hasımlar daha çok kişisel taraf oluşun olgu ve metinlerde yapay ve tek taraflı bir seçişe sürükleyebileceği konusuna değiniyorlar yalnızca. Bu mülâhazalar, kendi içinde tartışmasız doğru da olsalar, işbu eserle ilgili ya da hattâ onun başvurduğu bilimsel yöntemler konusunda bir şey söylemiyor. Oysa biz öznellik katsayısının yalnızca tarihçinin mizacıyla değil, yönteminin niteliğiyle de belirlendiği, sınırlandığı ve denetlendiği noktasında kesinlikle ısrar ediyoruz.

Hadiselerin dokusunu bireylerin ya da onların mensup oldukları grupların özgür fiillerinin bir tür iç içe geçişi gibi gören saf psikoloji okulu, araştırmacının iyi niyetinden kuşku duymasak bile, keyfî olana büyük bir pay bırakır. Materyalist yöntem sizi toplumsal yapının egemen olgularından yola çıkmaya zorlayarak bir disiplin kurar. Tarih sürecinin aslî kuvvetleri bize göre sınıflardır; siyasal partiler onlara dayanır; fikirler ve sloganlar nesnel çıkarların bozuk paraları gibidirler. İncelemenin izlediği yol nesnelden öznele, toplumsaldan bireysele, yapısal olandan konjonktürel olana doğrudur. Böylece, yazarın keyfiliği önüne katı sınırlar dikilir.

Henüz maden taraması yapılmamış bir bölgede bir maden mühendisi sondaj yoluyla manyetik demir filizi bulursa, bunun mutlu bir rastlantı olduğunu

düşünürüz: Ocak açmak henüz tavsiye edilmez. Ama aynı mühendis mıknatıslı ibredeki oynamalara dayalı olarak toprağın filiz yataklarıyla dolu olduğu sonucuna varır ve bilâhare de, yine aynı bölgenin değişik yerlerinde gerçekten demir filizi keşfederse, en kuşkucu kişi bile artık bir rastlantıdan söz etmeye cüret edemez. İkna edici olan, genel ile özele ağız birliği ettiren sistemdir.

Bilimsel nesnelliğin kanıtları tarihçinin gözlerinde veya sesindeki titreşimlerde değil, bizzat anlatısının iç mantığında aranmalıdır. Eğer olaylar, tanıklıklar, rakamlar, alıntılar toplumsal analizin mıknatıslı ibresinin genel göstergeleriyle uyuşuyorsa, okur varılan sonuçların bilimsel sağlamlığının en ciddî güvencesine sahip demektir. Daha somut olarak söyleyecek olursak: Ekim ayaklanmasının kaçınılmazlığını ve zaferinin sebeplerini gerçekten ortaya koyabildiği ölçüde yazar nesnelliğe tamı tamına sadık kalmıştır.

Okur, bir devrimde, her şeyden önce, kitlelerin toplumun kaderine doğrudan müdahalesini aradığımızı bilir. Hadiselerin gerisinde kolektif bilinçteki değişmeleri bulmaya çalışıyoruz. Çoğu durumda hiçbir şey izah etmeyen, hiçbir şey öğretmeyen "kendiliğinden güçler"in hareketiyle ilgili kaba saba önermeleri bir tarafa bırakıyoruz. Devrimler bazı yasalara uygun olarak gerçekleşirler. Bu, eylem hâlindeki kitlelerin devrimin yasalarından açık seçik haberdar oldukları anlamına gelmez; bunun anlamı kitlelerin bilincindeki değişmelerin rastlantısal olmayıp kuramsal bir aydınlatmaya ihtiyaç gösteren ve bu yolla da öngörüde bulunmak ve rehberlik etmek için bir temel yaratan nesnel bir zorunluluğa bağımlı olmalarıdır.

Bazı resmî Sovyet tarihçileri, nereden çıkardılarsa, bizim anlayışımızı idealist diye eleştirmeye çalıştılar. Profesör Pokrovskiy söz gelişi devrimdeki nesnel etmenleri hafife aldığımız konusunda ısrarla durdu: "Şubat ile Ekim arasında ekonomide müthiş bir düzen bozukluğu meydana geldi"; "bu sırada köylüler... geçici hükûmete karşı ayaklandılar"; dolayısıyla devrimin hareket ettirici gücünü değişken psişik süreçlerde değil de, "nesnel kaymalar"da aramak daha doğru olur. Soruları sorma biçimindeki övülesi netlik sayesinde Pokrovskiy sıklıkla Marksizm diye yutturulan tarihin vülger iktisadî izahının tutarsızlığını gayet güzel açığa çıkarır.

Bir devrim sırasında meydana gelen radikal değişiklikler gerçekte olaylarla aynı anda cereyan eden iktisadî sarsıntılar tarafından değil, önceki dönem boyunca toplumun temellerinde biriken başlıca değişmeler tarafından tahrik edilir. Tıpkı Şubat ile Ekim arasında olduğu gibi, monarşinin devrilmesinin öncesinde de kitlelerin huzursuzluğunu besleyen ve azdıran iktisadî kargaşanın artmış olması tartışmasız bir gerçektir ve bundan hiçbir zaman dikkatimizi esirgemedik. Ama ikinci devrimin birinciden sekiz ay sonra meydana gelmesini ekmek tayınının bu dönemde bir buçuktan üç bölü dört libreye azaltılmış olmasına bağlamak da çok kaba bir yanlış olur.

Ekim ayaklanmasını izleyen ilk yıllarda, erzak bakımından kitlelerin durumu kötüleşmeye devam etti. Bununla bereber, karşı-devrimci siyasetçile-

rin yeni bir ayaklanmaya yönelik ümitleri her darbede başarısızlığa uğradı. Bu olgu ancak kitlelerin başkaldırısını "kendiliğinden güçlerin hareketi" gibi, yani elebaşıların ustaca kullandıkları bir sürü isyanı gibi tasavvur edenlere bilmecemsi görünür. Gerçekte, yoksunluklar ayaklanmayı açıklamaya yetmez; yoksa kitleler sürekli ayaklanma hâlinde olurlardı. Toplumsal rejimin bariz aczinin bu yoksunlukları hoşgörülemez kılması ve yeni koşullar ile yeni fikirlerin devrimci bir çıkış yolu perspektifinin önünü açmaları gerekir. Büyük bir davanın söz konusu olduğunun bilincinde olan kitleler iki kat, üç kat yoksunluklara bile katlanabilirler.

Köylü sınıfının isyanına ikinci "nesnel etmen" olarak yapılan gönderme çok daha belirgin bir yanlış anlamadır. Proletarya için savaş, genel olarak bir sınıfın eylemlerinin bir başka sınıfın bilincinin oluşumu için dışsal bir itki hâline geldiği ölçüde, nesnel bir durumdu. Bu anlaşılabilir. Ama köylü ayaklanmasının da doğrudan sebebi köydeki ruh hâlindeki değişmelerdi. Bu kitabın bölümlerinden biri bu değişmelerin niteliğine hasredilmiştir. Unutmayalım ki devrimler anonim de olsalar, insanlar tarafından gerçekleştirilir. Materyalizm hisseden, düşünen ve eylemde bulunan insanı görmezden gelmez, onu açıklar. Tarihçinin görevi de başka bir şey olabilir mi?[1]

Dolaylı kanıtlarla iş görmeye eğilimli demokratik kamptan kimi eleştirmenler yazarın uzlaşmacı önderlere yönelik "alaycı" tavrında çalışmanın bilimsel niteliğini zedeleyen kabul edilemez bir öznelliğin ifadesini buluyorlar. Bu kriterin inandırıcı olmadığını düşünüyoruz. Spinozacı "ağlama, gülme, ama anla" ilkesi bizi yalnızca ölçüsüz bir gülmeden ve uygunsuz göz yaşlarından korur, yoksa insanı, bu bir tarihçi de olsa, gülme ve ağlama hakkından mahrum etmez, özellikle de bu edimler eldeki malzemenin doğru kavranılışıyla doğrulanmışsa. Hafif bir kayıtsızlık bulutu içinde tüm insanlık eserleri ile tasavvurlarına teşmil edilen tümüyle bireyci bir alaycılık snobizmin dik âlâsıdır: Bu tarih eserinde olduğu kadar sanat eserinde de yanlıştır. Ama bir de bizatihî hayat ilişkilerinin temelinde yer alan alaycılık vardır. Tarihçinin vazifesi, tıpkı sanatçınınki gibi, bunu dışa vurmaktır.

Öznelle nesnel arasındaki bağıntının kopması, genel olarak konuşacak olursak, yaşamda ve sanatta komik ile trajik olan şeyin aslî kaynağıdır. Siyasetin alanı bu yasanın etkisinden diğer alanlara göre daha az kaçabilir. İnsanlar ve partiler kendi başlarına değil, koşullar karşısındaki tutumlarıyla kahraman veya gülünçtürler. Fransız Devrimi en keskin evresine girdiğinde, en ağırbaşlı Ji-

1) Bu eserde birçok kez kendisiyle polemiğe girdiğimiz M. N. Pokrovskiy'in ölüm haberi bize çalışmamız bittikten sonra ulaştı. Artık tümüyle olgunlaşmış bir bilginken liberal kamptan Marksizme geçen Pokrovskiy çağdaş tarih yazınını değerli çalışmalar ve girişimlerle zenginleştirmişti. Ama hiçbir zaman diyalektik materyalizm yöntemine tam manasıyla hâkim olamadı. Pokrovskiy'in yalnızca istisnaî derecede bilgili ve çok yetenekli değil, hizmet ettiği davaya da kendini derinlemesine adamış bir adam olduğunu ilâve etmek adaletin gereğidir.

ronden bile basit bir Jakobenin yanında acınası ve gülünç bir simaydı. Lyon›da fabrika müfettişi olarak saygıdeğer bir konuma sahip olan Jean-Marie Roland 1792 arkaplanı üzerinde canlı bir karikatür gibidir. Buna karşılık, Jakobenler koşullara mükemmel cevap verebilmektedirler. Onlara kızılabilir, öfke duyulabilir veya onlardan ürkülebilir, ama onlarla alay edilemez.

Yükselen denizi süpürgesiyle durdurmaya çalışan Dickens'ın kadın kahramanı araçla amaç arasındaki yazgısal uyuşmazlık nedeniyle açıkça komik bir tiptir. Bu kişiliğin devrimdeki uzlaşmacı partilerin siyasetini simgeleştirdiğini söylersek, bu abartma gibi görünür. Oysa, ikili iktidar rejiminin gerçek esinleyicisi Tsereteli Ekim ayaklanmasından sonra liberal liderlerden Nabokov'a şunu itiraf etmişti: "O zamanlar yaptığımız her şey bir kaç zavallı yongayla zincirlerinden boşalmış unsurların yıkıcı selini durdurmaya yönelik beyhûde bir çabadan başka bir şey değildi." Burada hınzır bir yergi vardır; ama bunlar uzlaşmacıların kendilerine dair sarfettikleri en açık sözlü lâflardır. Yongalarla devrimi yatıştırmaya çalışan "devrimciler"i tasvir ederken alaycılıktan kaçınmak, ukalâ bilgiçleri memnun etmek için, gerçeği tufaya getirmek ve nesnelliği elden kaçırmak olurdu.

Bir zamanların Marksisti monarşist Pyotr Struve göçmenlik günlerinde şöyle yazmıştı: "Devrimde mantıksal, özüne sadık olan sadece Bolşevizm vardı; bu yüzden devrimde o galip geldi." Liberalizmin lideri Milyukov da az çok bu terimlerle bahsediyordu Bolşeviklerden: "Nereye gittiklerini biliyorlardı ve bir kere kabul etmiş oldukları tek bir doğrultuda uzlaşmacıların her başarısızlıkla sonuçlanan deneyiminden sonra gittikçe daha çok yakınlaşan hedefe doğru yürüyorlardı." Son olarak, pek tanınmayan bir beyaz göçmen de devrimi kendi üslûbunca anlamaya çalışırken kendini şöyle ifade etmişti: "Bu yolda yürümek için, kemirgen bir isyan ruhunu hayatının en önemli parçası hâline getirmekten çekinmeyen "meslekten" devrimci ... demirden adamlar olması gerekiyordu." Bolşevikler hakkında Jakobenlerden de daha fazla şu söylenebilir: Çağa ve çağın görevlerine tıpa tıp uyuyorlardı; yeterince belâ sürüldü üzerlerine, ama alay onlara bulaşamadı, çünkü üzerlerinde durmuyordu.

Birinci cildin önsözünde yazarın niçin hadiselerin bir aktörü olarak kendinden birinci değil de üçüncü tekil şahıs kipinde bahsetmesinin uygun olduğu açıklanmıştı: Sonraki ciltte de muhafaza edilen bu edebî uygulama tabiatıyla öznelliğe karşı kendi başına bir garanti vermiyor. Dahası ondan kaçınmanın zorunlu olduğunu hatırlatıyor.

Birçok durumda, bir çağdaşın bu kitabın yazarının olayların gidişatında oynadığı role dair şu veya bu yargısını anıp anmamamız gerektiği konusunda karar verme tereddütünden dolayı duraksadık. Kabul görmüş anlatım kurallarından daha önemli bir şey söz konusu olmasaydı kimi alıntıları bir tarafa atmak da kolay olurdu. Kitabın yazarı Bolşevikler burada çoğunluğu ele geçirdikten sonra Petrograd Sovyeti'nin başkanıydı. Daha sonra Ekim Devrimi'ni

örgütleyen Askerî Devrim Komitesi'nin başkanı oldu. Yazar tarihteki bu tür olguları ne görmezden gelebilir ne de bunu istemektedir. Bugün SSCB'de yönetimde bulunan grup son yıllarda bu kitabın yazarına karşı onun faaliyetlerinin açıkça devrimin çıkarlarına karşı yöneldiklerini gösterme görevini yüklenen sayısız makale ve çok sayıda kitap yayını hasretti. Bolşevik partisinin neden azılı bir "düşman"a en kritik yıllar boyunca onca ağır sorumluluk gerektiren görevler verdiği bu durumda bir muammadır. Geçmişe yönelik tartışmaların sessizce üstünden geçilmesi bir ölçüde olayların gidişatını gerçekliği içine oturtmayı reddetmek olurdu. Hangi amaçla? Kayıtsızlık iddiası yalnızca okurun kulağına sessizce olgulardan çıkmayan sonuçları fısıldama maksadını taşıyan için caizdir. Bizse eşyaya adıyla hitap etmek tercih ediyoruz, hem de sözcük dağarcığına uygun olarak.

Bu olayda bize göre yalnızca geçmişin söz konusu olmadığını saklamayacağız. Nasıl hasımlar kişiliğe saldırarak programa vurmaya çalışıyorlarsa, belirli bir program için mücadele de kişiyi hadiseler içindeki gerçek yerini ortaya koymaya zorluyor. Büyük davalar ve bir bayrak altındaki konumu için mücadelede bir kişi kişisel ününden başka bir şey görmekten acizse, bundan üzüntü duyarız, ama onu iknaya da çalışmayız. Her hâlükârda, "kişisel" meselelerin bu kitapta iddia edebileceklerinden daha büyük bir yer işgal etmemeleri için her türlü önlemi aldık.

Sovyetler Birliği'nin kimi dostları —çoğu durumda bunlar günümüzün Sovyet otoritelerinin dostlarıdır ve bu dostluk otoriteler başta oldukları sürece sürecektir— yazara Bolşevik partisi ve onun bazı liderlerine karşı eleştirel tutumundan dolayı serzenişte bulunmuşlardır. Bununla beraber, hiçbiri hadiseler sırasında partinin durumuna dair çizdiğimiz tabloyu çürütmeye veya tashih etmeye yeltenmemişlerdir. Bize karşı Ekim ayaklanmasındaki Bolşeviklerin rolünü savunma görevini üstlendiklerini zanneden bu "dostlar"ın iyiliği için, onları, eserimizin iş olup bittikten sonra muzaffer bir devrimin nasıl sevileceğini değil, bir devrimin nasıl hazırlandığını, nasıl geliştiğini ve nasıl zafer kazandığını öğrettiği konusunda uyaralım. Bizim için parti yanılmazlığı hükûmet baskılarıyla korunan bir aygıt değil, bütün canlı varlıklar gibi, çelişkiler içinde gelişen karmaşık bir organizmadır. Fikrimizce bu çelişkilerin ve bunlar arasında kurmayların tereddütlerinin ve hatalarının keşfi dünya tarihinde ilk kez Bolşevik partisinin yüklendiği bu devasa tarih eserinin önemini hiçbir şekilde azaltmaz.

L. Troçki
Büyükada, 13 Mayıs 1932.

BÖLÜM I

"Temmuz Günleri": Hazırlık ve Başlangıç

1915'te savaş Rusya'ya 10 milyar Rubleye patlamıştı; 1916'daysa 19 milyar Rubleye; 1917'nin yalnızca ilk yarısında da maliyet 10 milyar 500 milyon Rubleydi. Kamu borcu 1918 başında 60 milyar Rubleye, yani 70 milyar diye tahmin edilen millî servetin neredeyse tamamına eşit bir düzeye çıkacaktı. Merkez Yürütme Komitesi "Özgürlük İstikrazı" gibi çekici bir adla savaş kredisi sağlamak için bir borçlanma tasarısı geliştirirken, hükûmet yeni ve muazzam bir dış borç alınmadan yalnızca yurtdışında verilmiş olan siparişlerin değil, iç yükümlülüklerin de karşılanamayacağı basit sonucuna varmıştı. Dış ticaret dengesinin pasifi sürekli olarak artıyordu. Antant açıkça Rubleyi kendi kaderiyle baş başa bırakmaya hazırlanıyordu. Özgürlük İstikrazı için çağrının Sovyet *İzvestiya*'sının birinci sayfasını doldurduğu gün, *Vestnik Pravitelstva* [Hükûmet Postası] da Rublenin kurunda ani bir düşüşü haber veriyordu. Darphane matbaası enflasyonun peşinden yetişemiyordu. Eski alım güçlerinin şaşaasını bir nebze koruyan eski ve sağlam banknotlardan sonra, bilâhare "kerenskiy" diye adlandırılacak olan ve şişelerin üzerindeki etiketlerden daha fazla değeri olmayan kırmızı kağıt parçaları para diye benimsetilmeye çalışılıyordu. Ve hem burjuva hem de işçi, her biri kendi açısından, bu adlandırmaya hoşnutsuz bir gözle bakıyordu.

Lâfta hükûmet ülke ekonomisini devlet denetimine alan bir programı kabul ediyordu ve hattâ bu amaçla Haziranın son günlerinde kof organlar bile kurmuştu. Ama Şubat rejiminde lâf ile eylem, tıpkı sofu bir hıristiyanın ruhu ile cismi gibi, sürekli olarak çatışma hâlindeydiler. Keyfe keder seçilmiş düzenleyici organlar müteşebbisleri yalpalayan ve sendeleyen bir hükûmet iktidarının kaprislerine karşı korumakla iştigal ediyorlardı, yoksa özel çıkarları dizginlemekle değil. Sanayideki idarî ve teknik personel farklılaşıyordu; işçilerin eşitlikçi eğilimlerinden ürken tepedekiler kararlı bir şekilde işverenlerden yana geçiyorlardı. İşçiler karışıklık içindeki fabrikalara bir ya da iki yıl için garanti edilmiş olan savaş siparişlerini iğrenç buluyorlardı.

Ama işverenler de kârdan çok baş ağrısı vaat eden üretici çalışmadan duydukları zevki kaybetmişlerdi. Patronlarca bilhassa tasarlanan işletmelerdeki çalışmayı durdurma girişimi sistematik bir karaktere büründü. Metalürji sektöründeki üretim % 40, tekstilde de % 20 azaldı. Var olmak için gerekli hiçbir şey bulunmamaya başladı. Fiyatlar enflasyon ve iktisadî gerileme ölçüsünde yükseliyordu. İşçiler kendilerinden gizlenen ve kaderlerinin bağlı olduğu idarî ve ticarî mekanizma üzerinde bir denetim kurmak için çırpınıyorlardı. Çalışma bakanı Skobelev lâfı geveleyen bildirilerle işçilere işletmelerin yönetimine müdahale etmelerinin kabul edilemez olduğunu duyuruyordu. 24 Haziranda, *İzvestiya* hâlâ çok sayıda fabrikanın kapatılmasının düşünüldüğünü haber veriyordu. Taşradan da benzer haberler geliyordu.

Demiryollarındaki trafik sanayidekinden de daha ağır etkilenmişti. Lokomotiflerin yarısının büyük bir onarımdan geçmeye ihtiyacı vardı, tekerlekli araçların büyük kısmı cephede bulunuyordu, yakıt darlığı vardı. Ulaştırma bakanı demiryolu işçileri ve işverenleriyle anlaşmazlıkları bir türlü çözemiyordu. İaşe giderek daha sorunlu bir hâle geliyordu. Petrograd'da ancak on ilâ on beş günlük buğday stoku kalmıştı; diğer merkezlerde durum daha iyi değildi. Tekerlekli araçlardaki yarı felç durum ile her an patlak vermeye hazır demiryolu grevi tehlikesi göz önüne alındığında, açlık tehlikesi kapıda demekti. Hiçbir umut ışığı yoktu. İşçilerin devrimden bekledikleri şey bu değildi.

Eğer bu mümkünse, siyasal alanda işler daha da feciydi. Bireylerde olduğu gibi, hükûmetlerin, ulusların, sınıfların ömründe de kararsızlık en vahim durumdur. Devrim tarihsel sorunları çözmek için en sarsılmaz araçtır. Bir devrimde kaçak dövüşmek en yıkıcı politikadır. Bir devrim partisi hasta vücuda skalpeli batıracak bir cerrahtan daha fazla tereddüt etmemelidir. Oysa Şubat ayaklanmasından doğmuş olan ikili iktidar rejimi organize kararsızlığın ta kendisiydi. Her şey hükûmete karşı işliyordu. Koşullu dostlar hasım hâline geliyor, hasımlar düşman ve düşmanlar da silahlanıyorlardı. Tüm kaybedecek şeyleri olanların siyasal kurmayı olan Kadet partisinin merkez komitesince esinlenen karşı-devrim tümüyle açıktan açığa güçlerini seferber ediyordu.

Mogilyov'daki Genelkurmay Karargâhı'nda yaklaşık yüz bin hoşnutsuz subayı temsil eden Subaylar Birliği üst komitesi ile Petrograd'daki Kazak Birlikleri Birliği Sovyeti karşı-devrimin iki kaldıracını oluşturuyordu. Devlet Duması, Haziranda Sovyetler Kongresi'nin aldığı karara rağmen, "özel oturumlar"ına devam etme kararı aldı. Duma Geçici Komitesi Antant'ın bankaları ve elçiliklerinin büyük ölçüde finanse ettikleri karşı-devrimci faaliyetlere yasal kılıf sağlıyordu. Uzlaşmacılar hem sağdan hem de soldan tehdit altındaydılar. Endişeyle sağa sola bakınan hükûmet bir kamu istihbarat örgütü, yani gizli siyasal polis kurmak için gizlice fon aktarmaya karar verdi.

Az çok aynı tarihlerde, Haziran ortalarında, hükûmet Kurucu Meclis seçimleri için 27 Eylül tarihini belirledi. Liberal basın, Kadetlerin hükûmete

katılmasına rağmen, resmî olarak saptanan tarihe karşı acımasız bir kampanya başlattılar. Ne bu tarihe kimse inanıyor ne de bu tarihi kimse ciddî olarak savunuyordu. Martın ilk günlerinde çok parlak durumdaki Kurucu Meclis imgesi bile bulanıyor ve kararıyordu. Her şey hükûmete karşı dönüyordu, nadir ve hastalıklı iyi niyetleri bile. Hükûmet ancak 30 Haziranda III. Aleksandr'ın onları ihdas ettiği günden beri adları bile ülke için utanç verici olan köylerdeki soylu vasileri, *zemskiy naçalnik*'leri[1] [toprak şefleri] ortadan kaldıracak cesareti buldu. Ve bu zoraki ve gecikmiş kısmî reform yalnızca geçici hükûmetin üzerine utanç verici bir korkaklık damgası yapıştırmaya yaradı.

Bu zaman zarfında soylular da korkularını üzerlerinden atıyorlar, büyük mülk sahipleri toparlanıp birleşiyorlar ve karşı saldırıya geçiyorlardı. Duma Geçici Komitesi Haziran sonunda hükûmetten mülk sahiplerini "kriminel unsurlar"ın kışkırttığı köylülerden korumak için kesin tedbirler almasını istedi. 1 Temmuzda Moskova'da ezici çoğunluk itibarıyla soylulardan oluşan Bütün Rusya Toprak Sahipleri Kongresi açıldı. Hükûmet kâh mujikleri kâh toprak sahiplerini lâfla uyutmaya çalışarak yırtınıyordu. Ama işler özellikle cephede sarpa sarıyordu. İçerdeki mücadelede ilerleme kaydetmek için Kerenskiy'in açıkça abandığı dış taarruz kendisinden beklenileni veremiyordu. Asker savaşa devam etmek istemiyordu. Prens Lvov'un diplomatları Antant'ın diplomatlarının yüzüne bakmaya cesaret edemiyorlardı. Krediye müthiş bir ihtiyaç vardı. Kararlılığını göstermek için, güçsüz ve baştan yenilgiye mahkûm hükûmet, tüm diğer pis işlerde olduğu gibi sosyalistler eliyle, Finlandiya'ya karşı bir taarruza kalkışmıştı.

Aynı zamanda, Ukrayna'yla olan anlaşmazlık da büyüyor ve açık bir kopuşa doğru gidiyordu. Albert Thomas'ın ışıldayan devrime ve Kerenskiy'e türküler söylediği günler çok gerilerde kalmıştı. Temmuz başında, üzerine fazlasıyla Rasputinci salonların kokusu sinen Fransa elçisi Paléologue'un yerine "Radikal" Noulens atandı. Gazeteci Claude Anet yeni elçiye Petrograd'a dair bir ön rapor hazırladı. Fransa elçiliğinin karşısında Neva'nın öbür yakasındaki Vıborg semti bulunuyordu. "Burası tümüyle Bolşeviklere ait büyük fabrikaların bulunduğu bir ilçe. Burada efendi olarak Lenin ve Troçki hüküm sürüyor." Aynı ilçede yaklaşık on bin insan ve binden fazla makinelinin barındığı Makineli Tüfek Alayının kışlaları bulunuyordu. Ne Sosyalist-Devrimciler ne de Menşevikler alayın kışlalarına giremiyorlardı. Diğer alaylar da ya Bolşevik ya da tarafsızdı. "Eğer Lenin ve Troçki Petrograd'ı almak isteseler, onları kim engelleyecek?" Noulens şaşkınlıkla dinliyordu. "Hükûmet bu duruma nasıl göz yumuyor?" "Ama ne yapabilir ki?", diye cevap veriyordu gazeteci. "Hükûmetin sadece bir moral gücü var, bu bile çok zayıf..."

Boşalacak yer arayan kitlelerin yeni uyanmış enerjisi kendiliğinden hareketlere, partizan eylemlere bölünüyor, keyfî el koymalara gidiyordu. İşçiler,

1) Köylü nüfus üzerinde idarî ve hukukî yetkileri olan atanmış resmî görevliler [t.ç.n.]

askerler, köylüler bizzat kendilerinin yaratmış oldukları iktidarın çözmeyi reddettiği sorunları kısmen kendileri çözmeye çalışıyorlardı. Kitlelerin en çok sinirini bozan yöneticilerin kararsızlığıydı. Bu kısır bekleyiş onları açılmayan kapılara giderek daha bir inatla vurmaya zorluyor veya gerçek umutsuzluk patlamalarına sürüklüyordu. Daha Sovyetler Kongresi sırasında, taşralılar liderlerinin Petrograd üzerine kalkmış olan elini zar zor tuttukları zaman, işçi ve askerler Sovyet önderlerinin kendileri hakkındaki duygu ve niyetlerinin ne olduğunu yeterince saptamışlardı. Kerenskiy'den sonra Tsereteli de Petrogradlı işçi ve askerlerin çoğunluğu için yalnızca bir yabancı değil, aynı zamanda iğrenilen bir kişilik olmuştu. Devrimin periferisinde, Durnovo villasında keyfî bir şekilde kurulmuş olan Devrimci Komite'nin içinde baş rolü oynayan Anarşistlerin etkisi artıyordu. Ama işçi sınıfının en disiplinli tabakaları, Bolşevik partisinin geniş katmanları bile sabırsızlanmaya veya sabır göstermeyenlere kulak vermeye başlıyordu. 18 Haziran gösterisi herkese hükûmetin hiçbir dayanağı olmadığını göstermişti. Yalnızca uzlaşmacı liderleri değil, Bolşeviklerin yönetici kurumlarını da akla getirerek asker ve işçiler "Daha ne bekliyorlar bu yukarıdakiler?" diye soruyorlardı.

Enflasyonun şişirdiği fiyatlar karşısında ücretler için mücadele işçileri huzursuzlandırıyor ve bitkin düşürüyordu. Otuz altı bin işçinin çalıştığı dev Putilov fabrikasında bu sorun Haziran ayı boyunca çok büyük bir hararetle tartışıldı. 21 Haziranda, fabrikanın birçok atölyesinde grev patlak verdi. Bu kısmî infilâkların beyhudeliği parti için çok açıktı. Ertesi gün, başlıca işçi örgütlerinin ve yetmiş fabrikanın temsilcilerinin Bolşeviklerin idaresindeki toplantısı "Putilov işçilerinin davasının tüm Petrograd proletaryasının davası olduğu"nu ilân etti ve Putilov fabrikasının işçilerini "meşru öfkelerini bastırma"ya davet etti. Grev ertelendi. Bununla beraber, izleyen on iki gün hiçbir değişiklik yaratmadı. Fabrikalardaki bir çıkış yolu arayan işçi kitlesi derin bir mayalanma içindeydi. Her işletmede bir anlaşmazlık vardı ve tüm bu anlaşmazlıkların ucu tayukarıya, hükûmete uzanıyordu. Demiryolu Makinistleri Sendikası'nın (lokomotiflere bağlı tugaylar) Ulaştırma bakanlığına sunduğu bir raporda şöyle deniyordu: "Son kez olarak sabrın artık taştığını söylüyoruz. Böyle bir durumda yaşayacak gücümüz kalmadı..." Bu şikâyet yalnızca sefaletten, açlıktan değil, ikiyüzlülükten, karaktersizlikten, dalaverecilikten de kaynaklanıyordu. Rapor öfkeyle "bitmek tükenmek bilmeyen yurttaşlık görevlerini ve açlığa mahkûm edilmeyi" protesto ediyordu.

Martta iktidar devrimci birliklerin başkentten çıkartılmaması koşuluyla Yürütme Komitesi tarafından geçici hükûmete devredilmişti. Ama o günler artık çok eskide kalmıştı. Garnizon sola doğru, Sovyet'in önder çevreleriyse sağa doğru evrilmişlerdi. Garnizona karşı mücadele sürekli gündemdeydi. Birlikler tümüyle başkentten uzaklaştırılmamış olsalar da, en devrimci olanları, stratejik zorunluluk bahanesiyle, cepheye gönderilen bölüklerdeki eksiltmelerle

sistemli bir şekilde zayıflatılıyordu. Her an başkente cephede birliklerin itaatsizlik, savaş emrini yerine getirmeyi reddetme nedeniyle sürekli olarak değişikliğe uğratıldığı haberleri geliyordu. İki Sibirya tümeni —daha düne kadar Sibirya avcı birlikleri en iyiler arasında sayılmıyor muydu?— silahlı güç kullanılarak dağıtılmıştı. Savaş emrine kitle hâlinde uymayı reddeden, başkente en yakın birlik olan tek V. Orduda seksen yedi subay ve on iki bin yedi yüz yirmi beş asker mahkemeye verilmişti. Cephedeki, köylerdeki, işçi semtlerindeki ve kışlalardaki huzursuzluğun biriktiği yer olan Petrograd garnizonu sürekli kıpırtı hâlindeydi.

Kırklı yaşlardaki sakallılar büyük bir ısrarla tarlalarında çalışmak için evlerine dönmeyi talep ediyorlardı. Vıborg semtinde kamp kurmuş olan alaylar —1. Makineli Tüfek, 1. Kumbaracı, Moskovskiy, 180. Piyade alayı ve diğerleri— içinde bulundukları proleter kuşatmanın yakıcı ateşi altındaydılar. Kışlaların önünden içlerinde çok sayıda yorulmak bilmez Bolşevik ajitatörün de bulunduğu binlerce işçi geçiyordu. İğrenç bir hâldeki kirli surlar altında hemen hemen sürekli olarak mitingler yapılıyordu. 2 Haziranda, henüz taarruzun kışkırttığı yurtsever gösteriler sönümlenmemişken, Yürütme Komitesi'ne ait bir araba, üzerinde "Kerenskiy için ileri!" yazılı bir pankartla Sampsonevskiy Prospekt'ten geçme ihtiyatsızlığını gösterdi. Moskovskiy alayı ajitatörleri nezaret altına aldı, pankartlarını yırttı ve yurtseverlerin arabalarını makineli tüfekçilerin alayına yolladı.

Askerler genel olarak işçilerden daha sabırsızdı: Öncelikle doğrudan cepheye gönderilme tehditi altında bulunduklarından, sonra da siyasal stratejinin gerekçelerini anlamakta çok zorluk çektiklerinden. Öte yandan, her birinin elinde tüfek vardı ve Şubattan sonra asker bu silahın gücünü abartma eğilimindeydi. Eski bir Bolşevik işçi, Lizdin bilâhare 180. Yedek alayın erlerinin kendisiyle nasıl konuştuklarını anlatmıştır: "Ne yani? Bizimkiler orda Kşesinskaya sarayında uyuyorlar mı?... Gidelim Kerenskiy'i enseleyelim!..."

Alaylarda yapılan toplantılarda, artık hükûmete karşı eyleme geçmenin zorunlu olduğuna dair sürekli önergeler oylanıyordu. Kimi fabrikaların delegeleri kışlalara gidip askerlerden sokağa inmelerini talep ediyorlardı. Makineli tüfekçiler garnizondaki diğer birliklere temsilci gönderip onları savaşın temditine karşı ayaklanmaya davet ediyorlardı. Bazı daha az sabırlı delegeler şunu ekliyorlardı: Pavlovskiy alayı, Moskovskiy alayı ve Putilov fabrikasından kırk bin işçi "yarın" yürüyüşe geçecekler. Yürütme Komitesi'nin resmî uyarılarının hiçbir etkisi olmuyordu. Petrograd'ın cephenin ve taşranın desteği olmaksızın paramparça olma tehlikesi giderek kesinlik kazanıyordu.

21 Haziranda, Lenin *Pravda*'da Petrogradlı işçi ve askerleri hadiselerin büyük ihtiyat kuvvetlerini başkentin davasına getireceği günü beklemeye davet ediyordu. "Acınızı anlıyoruz, Piter[2] işçilerinin kaygılarını anlıyoruz. Ama onla-

2) Petrograd/Peterburg'un halk dilindeki lakabı [ç.n.].

raşunu diyoruz: Yoldaşlar, doğrudan bir eylem şu an için akıl kârı değil." Ertesi gün, görünürde Lenin'den "daha solda" duran önde gelen Bolşeviklerin özel bir konferansı, askerlerin ve işçi kitlelerinin ruh hâline rağmen, henüz savaşa girilmemesi gerektiği sonucuna varıyordu: "Yönetimdeki partilerin taarruz sonucunda tümüyle utanca batmalarını beklemek en iyisi. O zaman galibiyet garanti." O günlerdeki en sabırsız ajitatörlerden kaza örgütü mensubu Latsis böyle söylüyordu. Komite prematüre bir eylemden kaçınılması için kışlalara ve fabrikalara giderek daha sık ajitatör göndermek zorunda kalmıştı.

Kafaları karışmış, sıkıntıyla kafa sallayan Vıborglu Bolşevikler kendi aralarında şöyle sızlanıyorlardı: "İtfaiye hortumu rolünü oynayacağız." Yine de gün geçtikçe sokağa inme çağrıları durulmuyordu. Çok açık kışkırtmalar oldu. Bolşeviklerin askerî örgütü işçi ve askerlere bir manifesto yayımlamak zorunda kaldı: "Askerî örgüt adına yapılan hiçbir sokağa çıkma çağrısına inanmayın. Askerî örgüt sizi gösteriye çağırmıyor." Ve daha ileride, ısrarla şöyle deniyordu: "Askerî örgüt adına harekete geçmenizi talep eden her ajitatör veya hatipten başkan ve sekreterce imzalı bir belge isteyin."

Anarşistlerin giderek seslerini daha yüksek çıkardıkları Kronstadt'taki meşhur Yakornıy meydanında ültimatom üstüne ültimatom yayınlanıyordu. 23 Haziranda, Yakornıy meydanındaki delegeler, Kronstadt Sovyeti'nin rızası olmaksızın, bahriyelilerin hapishaneye baskına hazırlandıkları tehditini savurarak Adalet bakanından bir grup Peterburglu anarşistin serbest bırakılmasını talep ediyorlardı. Ertesi gün, Oranienbaum'lu temsilciler de Adalet bakanına garnizonlarının Kronstadt'ta olduğu gibi, Durnovo villasındaki tutuklamalara karşı da büyük bir öfke içinde olduğunu ve "şimdiden makinelilerini parlatmaya" başladıklarını bildiriyorlardı. Burjuva basını hemen bu tehditlere sarıldı ve onları uzlaşmacı müttefiklerinin yüzlerine savurdu. 26 Haziranda Muhafız ordusuna bağlı Humbaracı alayının delegeleri cepheden yedek taburlarına şu beyanatla döndüler: "Alay geçici hükûmete karşıdır ve iktidarın sovyetlere geçmesini talep etmektedir; alay Kerenskiy'in başlattığı taarruza katılmayı reddeder; Yürütme Komitesi'nin, sosyalist bakanlar dahil, burjuvazinin tarafına geçip geçmediğini endişeyle sorar." Yürütme Komitesi'nin organı bunun üzerine sitem dolu bir bildiri yayımladı.

Yalnızca Kronstadt'ta değil, başlıca üssü Helsingfors olan tüm Baltık donanmasında büyük bir kaynama vardı. Bolşeviklerin donanmadaki en aktif adamları tartışmasız, daha genç bir subayken 1905'te Sevastopol'deki ayaklanmaya katılmış olan Antonov-Ovseyenko'ydu. Gericilik döneminde Menşevik, savaş yıllarında enternasyonalist göçmen, Paris'te yayımlanan *Naşe Slovo* gazetesinde Troçki'nin iş arkadaşı olan Antonov-Ovseyenko göçmenlikten dönüşünde Bolşeviklere katılmıştı. Siyasal bakımdan pek sağlam yapılı olmasa da, kişisel olarak cesur, atılgan, biraz dağınık, ama girişkenlik ve doğaçlama bakımından yetenekli biri olan Antonov-Ovseyenko o dönemde henüz pek ta-

nınmasa da, bilâhare devrimci hadiseler içinde hayli ön planda bir yer edindi. Anılarında şöyle anlatır: "Hensingfors'ta sabır göstermek ve ciddî biçimde hazırlanmak gerektiğini anlamıştık. Merkez Komite'den de bu yönde talimatlar alıyorduk. Ama bir patlamanın kaçınılmazlığının da tümüyle bilincindeydik ve endişeyle Piter taraflarına bakıyorduk."

O sırada bu yakada patlamaya hazır unsurlar gün be gün birikiyordu. 1.'ye göre siyasal bakımdan daha geri olan 2. Makineli Tüfek alayı iktidarın sovyetlere geçmesi yönünde bir karar oylamıştı. 3. Piyade alayı çağrı alan on dört bölüğün cepheye gitmesini engelledi. Kışlalardaki toplantılar gittikçe fırtınalı bir hâl alıyordu. 1 Temmuzda, Humbaracı alayındaki bir miting Komite başkanının tutuklanmasına ve Menşevik konuşmaların engellenmesine sahne oldu: Kahrolsun taarruz! Kahrolsun Kerenskiy! Garnizonun ortasında su kapaklarını Temmuzun seline açacak olan makineli tüfekçiler yerlerini almışlardı.

1. Makineli Tüfek alayının adı devrimin ilk aylarındaki hadiseler sırasında zaten göze batmıştı. Ayaklanmadan hemen sonra, kendi inisiyatifiyle, Oranienbaum'dan Petrograd'a "devrimi savunmak" için gelen bu alay derhal Yürütme Komitesi'nin direnişiyle karşılaşmıştı. Yürütme Komitesi şu kararı almıştı: alaya teşekkür edilecek ve Oranienbaum'a geri gönderilecek. Makineli tüfekçiler başkenti terketmeyi açıkça reddettiler: "Karşı-devrimciler Sovyet'e çullanabilir ve eski rejimi yeniden kurabilirler." Yürütme Komitesi geri adım attı ve binlerce makineli tüfekçi mitralyözleriyle beraber Petrograd'da kaldılar. Halk Evi'ne yerleştiler ve geleceğin kendilerine ne getireceğini beklemeye koyuldular. Aralarında çok sayıda Petrogradlı işçi de vardı, bu yüzden Bolşevik Komitesi'nin makineli tüfekçilerle ilgilenmeyi üstlenmesi rastlantı değildi. Bolşeviklerin aracılığıyla Petropavlovsk kalesinden gerekli erzak sağlandı. Dostluk kurulmuştu. Bir daha da bozulmayacaktı.

21 Haziranda, makineli tüfekçiler genel kurullarında şu kararı aldılar: "Bundan böyle, cepheye yalnızca savaşın devrimci bir karaktere sahip olması durumunda asker gönderilecek." 2 Temmuzda, alay Halk Evi'nde cepheye gönderilen "son" bölük onuruna bir veda toplantısı düzenledi. Lunaçarskiy ve Troçki söz aldılar: Yetkililer bilâhare bu olaya istisnaî bir önem atfettiler. Alay adına asker Jilin ile bir eski Bolşevik, astsubay Laşçeviç cevap verdiler. Ortam çok gergindi, Kerenskiy yerden yere vuruluyordu, devrime bağlılık antları içiliyordu, ama hiç kimse yakın gelecek için pratik kararlar öneremiyordu. Bununla beraber, bir kaç günden beri, kentte inatla hadise bekleniyordu. "Temmuz Günleri"nin gölgesi önden yürüyordu. Suhanov hatıralarında şöyle yazar: "her yanda, her tarafta, Mariinskiy sarayında, dairelerde, meydanlarda ve bulvarlarda, kışlalarda ve fabrikalarda, gün be gün yeni gösterilerden bahsediliyordu... Kimse tam olarak kimin, nerede ve ne zaman gösteri yapacağını bilmiyordu. Ama kent kendini bir infilâkın eşiğinde hissediyordu." Ve gerçekten de gösteri patlak verdi. İtki yukarıdan, önderlerden geldi.

Troçki ile Lunarçarskiy'in makineli tüfekçilerin kürsüsünde koalisyonun yetersizliğinden bahsettikleri gün, dört Kadet bakan koalisyonu bozarak hükûmeti terkettiler. Bahane olarak da, büyük devlet rolü oynamaya niyetlendiklerinden dolayı, uzlaşmacı meslektaşlarının Ukrayna'yla vardıkları uzlaşmanın kendileri açısından kabul edilmez olduğunu öne sürdüler. Bu gösterişli kopuşun gerçek sebebi uzlaşmacıların kitleleri frenlemekte geç kalmalarıydı. Zamanlama henüz resmen itiraf edilemese de, işin içindekilerce kuşku duyulmayan taarruzun başarısızlığa uğramasıyla çakışmıştı. Liberaller sol müttefiklerini bozgunla ve Bolşeviklerle baş başa bırakmanın uygun olduğuna kanaat getirdiler. Kadetlerin istifa ettiği söylentisi hemen başkente yayıldı ve tüm çatışmaları tek bir siyasal sloganda, daha doğrusu tek bir acı çığlıkta genelleştirdi: Tüm bu koalisyon saçmalıklarına paydos!

Askerler ve işçiler tüm diğer sorunların —ücretler, ekmek fiyatı, uyuşulmayan hedefler yüzünden cephede ölüp gitme zorunluluğu— ülkenin burjuvazi tarafından mı yoksa kendi sovyetleri tarafından mı idare edileceğine bağlı olarak, iktidar sorununa getirilecek çözüme tabi olduğunu düşünüyorlardı. Kitlelerin bir iktidar değişikliğiyle tüm endişe verici sorunlara derhal bir çözüm getirileceğini ümit ettikleri ölçüde, tüm bu düşüncelerde belli bir yanılsama dozu vardı. Ama son tahlilde haklıydılar: İktidar sorunu tüm devrimin yönünü belirliyordu ve de herkesin tek tek kaderini saptıyordu. Kadetlerin sovyetlere yönelik sabotaj eylemlerinin yansımalarını hesaba katamadıklarını zannetmek Milyukov'u açıkça hafife almak olurdu. Liberalizmin lideri açıkça uzlaşmacıları ancak sopa kullanımıyla bir çözüm bulunabilecek kritik bir duruma sokmaya çalışıyordu: O günlerde o, varolan durumdan ancak kan akıtılarak kurtulunabileceğine inanıyordu.

3 Temmuz sabahı, binlerce makineli tüfekçi aniden bölük ve alaylarının komite toplantılarını yarıda keserek, kendi başkanlarını seçtiler ve derhal silahlı bir gösteri yapılmasının tartışılmasını talep ettiler. Miting kısa zamanda hummalı bir karakter kazandı. Cepheye yollanma sorunu hükûmet kriziyle çakışmıştı. Toplantı başkanı Bolşevik Golovin diğer ordu birlikleri ve Askerî Örgüt'le bir ön anlaşma önererek ortamı yatıştırmaya çalıştı. Ama tüm erteleme yönündeki girişimler askerleri çılgına çeviriyordu. Toplantıda küçük bir şahsiyet olmakla birlikte, 1917 atmosferinde hayli renkli bir kişilik olarak ortaya çıkan anarşist Bleichmann diye biri peyda oldu. Çok mütevazı bir fikir bagajı olmakla birlikte, kitlelerin çok iyi nabzını tutan, sınırlı zekâlı olsa da samimî ve her zaman ateşli biri olan Bleichmann gömleği bağrına kadar açık bir şekilde, kirpi gibi kıvırcık saçlarıyla yarı alaycı geniş bir sempati kazanıyordu mitinglerde. İşçiler, özellikle metalürji işçileri onu, doğrusunu söylemek gerekirse, ihtiyatla, belli bir sabırsızlıkla değerlendiriyorlardı. Ama askerler onun nutuklarına neşeyle gülümsüyorlardı, birbirlerinin dirseklerine vuruyorlar ve konuşmacıyı açık saçık sözlerle aşka getiriyorlardı. Kuşkusuz egzantrik görü-

nüşüyle, akıl yürütmelerle ilerlemeyen kararlılığıyla, sirke gibi keskin Yahudi-Amerikan aksanıyla ona sempati duyuluyordu.

Haziranın sonunda, Bleichmann sudaki balık gibi o miting senin bu miting benim dolaşıyordu. Her zaman aynı fikri öne sürüyordu: *silah elde sokağa çıkmak*. Örgüt mü? "Sokak bizi örgütler." Görev mi? "Çarı devirdiğimiz gibi geçici hükûmeti de devirmek." Oysa o sırada bu yönde çağrıda bulunan tek bir parti vardı. Bu tür konuşmalar o sırada makineli tüfekçilerin beklentilerine çok iyi cevap veriyordu, hem yalnızca onların da değil. Tabanın kendi resmî kınamalarının ötesine geçtiğini görmekten memnuniyetlerini gizlemeyen çok sayıda Bolşevik vardı. İleri işçiler Şubat ayında önderlerin zaferin arifesinde geri çekilme borusunu çaldıklarını hatırlıyorlardı. Mart ayında sekiz saatlik işgünü tabanın inisiyatifiyle kazanılmıştı. Nisan ayında Milyukov kendiliğinden sokağa çıkan alaylar tarafından devrilmişti. Bu olayların hatırlanması kitlelerin gergin ve sabırsız ruh hâllerini belirliyordu.

Makineli tüfekçilerin mitinglerinde hüküm süren kaynamadan derhal haberdar olan Bolşeviklerin Askerî Örgüt'ü toplantıya birbiri ardısıra ajitatörler gönderdi. Bir süre sonra askerlerin pek değer verdikleri Askerî Örgüt'ün başı da bizzat Nevskiy'e geldi. Askerler önceleri ona kulak verdiler. Ama miting uzadıkça uzuyor ve dinleyici kitlesinin halet-i ruhiyesi de, tıpkı bileşimi gibi, değişiyordu. Askerî Örgüt'ün diğer lideri Podvoyskiy şöyle anlatır: "Akşamın yedisinde bir ulak dört nala gelip bize ... makineli tüfekçilerin yeniden gösteri yapmaya karar verdiklerini bildirmesi bizim için çok büyük bir sürpriz oldu." Eski Alay Komitesi'nin yerine astsubay Semaşko'nun başkanlığında bölük başına iki kişiden oluşan bir Geçici Devrim Komitesi seçmişlerdi. Özel olarak görevlendirilmiş delegeler destek talebiyle şimdiden alayları ve fabrikaları dolaşmaya başlamışlardı. Makineli tüfekçiler tabiatıyla Kronstadt'a da elçilerini göndermeyi unutmamışlardı.

Böylece, resmî örgütlerin bir kat altında, kısmen onların kılıfı altında, alaylarla en hararetli fabrikalar arasında yeni geçici ilişkiler kuruluyordu. Kitlelerin Sovyet'le bozuşmaya niyetleri yoktu. Tersine, onun iktidarı almasını istiyorlardı. Bolşevik partisiyle de bozuşmaya henüz hazırlıklı değillerdi. Ama bu parti onlara kararsız görünüyordu. Bir omuz atmak, Yürütme Komitesi'ni tehdit etmek, Bolşevikleri iteklemek istiyorlardı. Heyetler kuruldu, sürekli olmayan yeni duruma uyarlanan yeni bağlantı noktaları ve eylem merkezleri yaratıldı. Koşullar ve ruh hâlleri öylesine çabuk ve ani değişiyordu ki, sovyetler gibi en esnek bir örgüt bile kaçınılmaz olarak olayların gerisinde kalıyordu ve kitleler her seferinde zamanın ihtiyaçları için yardımcı organlar oluşturmak zorunda kalıyorlardı.

Böylesi doğaçlamalar içine sürpriz bir şekilde her zaman pek de güvenilir olmayan rastlantısal unsurlar da karışıyordu sık sık. Anarşistler ateşe körükle gidiyorlardı, ama en az onlar kadar sabırsız kimi acemi Bolşevikler de onlar

gibi davranıyorlardı. Hiç kuşkusuz olaya provokatörler, belki Alman ajanları da karışıyordu. Rus gericiliğinin karşı-casusluk ajanları da cabası. Kitle hareketlerinin karmaşık dokusunu ilmek ilmek nasıl çözmek lâzım? Hadiselerin genel karakteri yine de tüm açıklığıyla kendini belli ediyor. Petrograd gücünün farkındaydı, ne geriye ne cepheye ne de taşraya bakmadan ileriye atılıyordu. Bolşevik partisi bile artık başkenti teskin edebilecek yetenekte değildi. Burada yalnızca tecrübe yardımcı olabilirdi.

Alayları ve askerleri sokağa davet eden makineli tüfekçilerin delegeleri gösterinin silahlı olması gerektiğini eklemeyi unutmuyorlardı. Evet, başka türlü nasıl olabilirdi ki? Hasımların darbelerine silahsız karşı koyulacak değildi ya. Öte yandan, ve belki aslolan buydu, gücünü göstermek gerekiyordu; bir başka deyişle tüfeksiz asker bir güç teşkil etmiyordu. Bu noktada da tüm alaylar ve tüm fabrikalar aynı fikirdeydi: Eğer gösteri yapılacaksa, bu kurşunsuz olmayacaktı.

Makineli tüfekçiler vakit kaybetmiyorlardı. Büyük bir oyuna girmişler, en kısa zamanda sonuna dek gitmek zorundaydılar. Tahkikat tutanakları bilâhare alayın belli başlı önderlerinden astsubay Semaşko'nun fiillerini şu terimlerle ifade ediyordu: "...Fabrikalardan otomobil talep etti, otomobilleri makineli tüfeklerle silahlandırdı ve güzergâhları belirleyerek onları Tavriçeskiy sarayına ve başka yerlere gönderdi; kente götürmek için alayı bizzat kendisi kışladan çıkarttı, gösteriye ikna etmek için Moskovskiy alayına bağlı yedek tabura gitti. Bunda başarılı da oldu. Makineli Tüfek alayındaki askerlere Askerî Örgüt'ün desteğini vaat etti. Kşesinskaya malikânesinde konuşlanmış olan Askerî Örgüt'le ve Bolşeviklerin lideri Lenin'le sürekli bağlantı hâlindeydi. Anılan örgütün merkezini korumak için müfrezeler gönderdi." Burada Lenin'e karşı formüle edilen imâ tabloyu tamamlamaya yöneliktir: Lenin ne o gün ne de önceki günlerde Petrograd'da değildi. 29 Hazirandan beri biraz rahatsız olup Finlandiya'da bir villada ikâmet ediyordu. Bunun ötesinde, askerî yargı memurunun veciz üslûbu makineli tüfekçilere hazırlık çalışmalarında hâkim olan hummayı çok iyi tercüme ediyordu. Kışlanın avlusunda da çalışmalar bütün hızıyla devam ediyordu. Silahsız askerlere tüfek, kimilerine el bombası dağıtılıyor ve fabrikalardan alınan tüm kamyonlara kullanıcılarıyla birlikte üçer makineli yerleştiriliyordu. Alay sokağa savaş düzeni içinde çıkacaktı.

Fabrikalarda da az çok aynı şey cereyan ediyordu: Kâh makineli tüfekçilerin kışlalarından kâh bazı komşu fabrikalardan delegeler geliyor ve gösteriye çağırıyordu. Bunların uzun zamandır beklendiklerini söyleyebiliriz. Hemen iş bırakılıyordu. Renault fabrikasından bir işçi şöyle anlatır: "Öğle yemeğinden sonra, birçok makineli tüfekçi geldi ve bizden kamyon vermemizi istedi. Bizim grubun (Bolşevik) itirazına rağmen, kamyonları verdik... "Maksimleri" (makineli tüfekler) alelacele arabalara yüklediler ve Nevskiy'e doğru götürdüler. Bundan sonra işçilerimizi tutmak imkânsız hâle geldi... Hepsi iş kıyafet-

leriyle, tulumlarıyla iş aletlerini bırakıp atölyeleri terk ettiler..." Bolşeviklerin fabrikalardaki itirazları herhâlde her zaman fazla ısrarlı değildi. Mücadelenin en uzun sürdüğü yer Putilov fabrikaları oldu. Öğleden sonra ikiye doğru, atölyelerde bir makineli tüfekçiler heyetinin geldiği ve toplantı yapacağı haberi dolaşmaya başladı. Yaklaşık iki bin işçi idare binasının önünde toplandılar. Alkışlar içinde, makineli tüfekçiler 4 Temmuzda cepheye gitmek için emir aldıklarını, ama "Alman proletaryasına karşı Alman cephesine doğru değil, kendi kapitalist bakanlarına karşı yürüyüşe geçmeye" kararlı olduklarını anlattılar. Tansiyon birden yükseldi. İşçiler "İleri! İleri!" diye bağırdılar. Fabrika komitesinin sekreteri bir Bolşevik, partinin fikrini sormayı önererek itiraz etti. Ama her yandan protestolar yükseldi. "İn aşağı! Olayı sürüncemeye mi sokmak istiyorsunuz?... Böyle yaşamaya devam edilmez ki!"... Akşam altıya doğru, Yürütme Komitesi'nden temsilciler geldiler, ama onlar da işçileri etkileyemediler.

Bir çözüm yolu arayan ve bu çözümün var olmadığının kendilerine söylenmesini kabul etmeyen binlerce insanlık bir kitlenin katıldığı bitmez tükenmez, gerilimli, dikkafalı miting devam ediyordu. Yürütme Komitesi'ne bir heyet gönderme önerisi yapıldı: Tekrar bir erteleme. Toplantı görüşmelere devam ediyordu. Tam bu sırada, bir grup işçi ve asker gelip Vıborg semtinin Tavriçeskiy sarayına doğru yürüyüşe geçtiğini haber verdi. Daha fazla engellemek artık mümkün değildi. Yürüyüş yapmaya karar verildi. Putilov fabrikasından Yefimov diye bir işçi partinin semt komitesine gidip "ne yapılacağını" sordu. Cevap şuydu: "Gösteri yapmayacağız, ama işçileri de kendi hâllerine bırakamayız, bu nedenle onlarla birlikte yürüyeceğiz." O sırada semt komitesi üyesi Çudin ortaya çıktı ve tüm semtlerde işçilerin yürüyüşe geçtiğini ve parti militanlarının "düzeni sağlamak" durumunda olduklarını ilân etti. Partinin resmî kararına ters yöndeki fiillerini haklı göstermeye çalışan Bolşevikler işte buradan yakalanmışlar ve hareketin içine çekilmişlerdi.

Başkentteki sınaî yaşam akşam yediye doğru tümüyle durmuştu. Fabrikalar sırayla ayağa kalkıyorlar, saf oluşturuyorlardı. Kızıl muhafız müfrezeleri silahlanıyordu. Vıborglu militan Metelev şöyle anlatır: "Binlerce işçiden oluşan kitle içinde tüfeklerinin süngülerini şaklatarak yüzlerce genç muhafız bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Kimileri silahlarına şarjör takıyor, diğerleri kayışlarını sıkıyor, kimileri kemerlerine azık torbaları ile mermi kartuşlarını bağlıyor ya da top ağzını temizliyor ve silahı olmayan işçiler de muhafızların kuşanmasına yardım ediyordu..." Vıborg ilçesinin temel arteri Sampsonyevskiy Prospekt insan kaynıyordu. İşçiler yığın olarak sağ ve sol kanada dizilmişlerdi. Şosenin ortasında kortejin bel kemiği olan Makineli Tüfek alayı yürüyordu. Her bölüğün başında "maksim"lerle donatılmış kamyonlar bulunuyordu. Makineli Tüfek alayının arkasında işçiler vardı; en geride gösterinin güvenliğini Moskovskiy alayının birlikleri sağlıyordu. Her birlik ""tüm iktidar sovyetlere!" yazılı bir pankart altında yürüyordu. Mart ayındaki cenaze alayı ya da

bir Mayıs gösterisi muhtemelen daha kalabalıktı. Ama Temmuz gösterisi kıyas kabul etmez şekilde daha coşkulu, daha tehditkâr ve daha türdeş bileşimliydi. Katılımcılardan biri şöyle yazıyordu: "İşçiler ve askerler kızıl bayraklar altında yürüyorlardı. ne memur kokartlarına, ne üniversite öğrencilerinin parlak düğmelerine, ne de 'sempatizan kadınlar'ın şapkalarına rastlanıyordu —tüm bunlar dört ay evvel, Şubatta sık görülen şeylerdi— ama o günkü harekette benzeri hiçbir şey yoktu, o gün sermayenin zavallı köleleri yürüyorlardı."

Sokaklardan farklı farklı yönlere doğru silahlı işçi ve askerle yüklü arabalar geçip gidiyordu: delegeler, ajitatörler, propagandacılar, bağlantı adamları, işçileri ve alayları toparlamakla görevli kişiler. Herkes tüfekliydi. Havanlar yerleştirilmiş kamyonlar Şubat Günlerinin tablosunu tekrarlıyordu; kimilerini elektriklendiriyor, kimilerine dehşet saçıyordu. Kadet önderlerinden Nabokov şöyle yazar: "Bunlar Şubat Günlerinden tanıdık, hep aynı bunak, alık, hayvansı yüzlerdi"; yani liberallerin resmen görkemli ve kansız diye niteledikleri o Devrim günlerinden. Saat dokuza doğru, yedi alay daha şimdiden Tavriçeskiy sarayına doğru yönelmişlerdi. Yol boyunca onlara fabrikalardan ve yeni askerî birliklerden gelenler de katıldılar. Makineli Tüfek alayının hareketi müthiş bir bulaşıcı güç ortaya çıkarıyordu. "Temmuz Günleri" başlamıştı.

Şurada burada doğaçlama mitingler düzenlendi. Şu yanda bu yanda silah sesleri duyuluyordu. İşçi Korotkov›a kulak verirsek, «Liteynıy›da bir mahzenden bir makineli tüfek çıkardılar ve bir subayı hemen oracıktan alladılar.» Gösteri öncesinde her türlü söylenti almış yürümüş, gösteri fikri her yöne dehşet saçmaya başlamıştı. Korku içindeki merkez ilçeleri telefonla neleri bildirmiyordu ki! Akşamın onuna doğru, o gün cepheye giden Kerenskiy'i tutuklamak için bir arabanın hızla Varşova garına geldiği, ama biraz geç kaldığından trenin kalktığı ve tutuklama hadisesinin gerçekleşmediği bildiriliyordu. Bu olay daha sonraları bir komplo kanıtı olarak defalarca anıldı. Arabada gerçekte kim vardı ve içindekilerin bu esrarengiz niyetlerini kim keşfetmişti? Bunlar hiçbir zaman öğrenilemedi. O akşam, içi silahlı kişilerle dolu birçok araba muhtemelen Varşova garının oraları da dahil, bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Birçok yerde Kerenskiy›e savrulan okkalı küfürler ortalığı çınlatıyordu. Baştan aşağı tümüyle bir uydurma değilse, her hâlde efsanenin kaynağı bu durum olsa gerek.

İzvestiya 3 Temmuz hadiselerini şöyle bir şema içinde tasvir ediyordu: "Öğleden sonra beş sıralarında, 1. Makineli Tüfek alayı, Moskovskiy alayından bir birlik, bir Nişancı birliği ve Pavlovskiy alayından bir birlik silahlı olarak dışarı çıktılar. Onlara bilâhare yolda işçi kitleleri katıldılar... Akşam sekize doğru, Kşesinkaya Sarayı civarında tepeden tırnağa silahlı ve iktidarın sovyetlere devrini talep eden pankartlarıyla başka alaylardan birlikler de toplanmaya başladı. Balkondan halka hitaplar oldu... On buçukta, Tavriçeskiy Sarayı'nın önündeki meydanda bir miting yapıldı... Birlikler Bütün Rusya Merkezî Yürütme Konseyi'ne üye seçtiler. Konsey de onlar adına şu talepleri formüle etti:

"Kahrolsun on kapitalist bakan! Tüm iktidar sovyetlere! Taarruza son! Burjuva gazetelerinin matbaalarına el konulsun! Toprak millîleştirilsin! Üretim üzerinde denetim!" 'Alay' yerine 'alaydan bir birlik', 'büsbütün fabrikalar' yerine 'işçi kiteleri' gibi deyişlerin ikincil kimi ayrıntılarındaki bazı rötuş ihtiyaçlarını bir tarafa atarsak, Tsereteli-Dan ikilisinin resmî organları genelde olup biteni olduğu gibi aktarır ve gösterinin iki ana merkezini doğru olarak işaret eder: Kşesinskaya malikânesi ve Tavriçeskiy Sarayı. Hareket hem maddî hem de manevî olarak bu iki karşıt merkezde dönüp duruyordu: Kşesinskaya'ya bir işaret, bir doğrultu, bir ilham almaya geliniyordu; Tavriçeskiy'de ise talepler formüle ediliyor ve temsil edilen kuvvetin gücü gösteriliyordu.

Öğleden sonra üçte, o gün Kşesinskaya malikânesinde toplanan başkentteki Bolşeviklerin genel konferansında, iki Makineli Tüfek alayı delegesi gelip alayın gösteri yapma kararını bildirmişti. Kimse bunu beklemiyor, kimse bunu istemiyordu. Tomskiy şöyle dedi: «Harekete geçen alaylar parti komitemizi meseleyi tartışmak için davet etmeyerek iyi dostluk çerçevesinde hareket etmedi. Merkez Komite konferansa şu önerileri sunar: 1) Kitleleri sakinleştirmek için bir bildirge yayınlamak; 2) Yürütme Komitesi'ne hitaben iktidarı ele almasını teklif eden bir tasarı geliştirmek. Eğer yeni bir devrim istenmiyorsa şu sıra bir gösteriden bahsetmek yersiz.» Yıllarca hapis yatarak partiye bağlılığını göstermiş olan ve daha sonra sendikaların başı olarak tanınan eski Bolşevik işçi Tomskiy karakteri itibarıyla gösterileri kışkırtmaktan çok engellemeye eğilimli biriydi. Ama bu kez yalnızca Lenin'in düşüncesini tekrar ediyordu: Eğer yeni bir devrim istenmiyorsa şu sıra bir gösteriden bahsetmek yersiz. Zira ne de olsa 10 Hazirandaki barışçı gösteri girişimi bile uzlaşmacılar tarafından bir komplo olarak algılanmıştı.

Konferansın ezici çoğunluğu Tomskiy'le dayanışma hâlindeydi. Her ne pahasına çatışma ihtimalini önlemek gerekiyordu. Cephedeki taarruz tüm ülkeyi yüksek gerilimde tutuyordu. Taarruzun başarısızlığa uğrayacağı da, hükûmetin yenilginin suçunu Bolşeviklerin üerine atacağı da besbelliydi. Uzlaşmacılara kendi kendilerini bitirmeleri için zaman tanımak lâzımdı. Volodarskiy konferans adına makineli tüfekçilere alayın parti kararına uyması gerektiği yönünde cevap verdi. Makineli tüfekçiler protesto ederek çıktılar. Saat dörtte, Merkez Komitesi konferansın kararını teyit etti. Üyeleri ilçelere ve fabrikalara dağılarak kitlelerin gösteri yapmasını engellemeye çalıştılar. Ertesi gün sabah yayımlaması için *Pravda*'ya aynı yönde bir manifesto gönderildi. Stalin birleşik yürütme komiteleri toplantısına parti kararını iletmekle görevlendirilmişti. Bu konuda Bolşeviklerin niyetleri hiçbir şüpheye yer bırakmaz. Merkez Komite işçi ve askerlere hitaben bir manifesto yayımlamıştı: "Bilinmeyen kişiler sizi silahlı olarak sokağa inmeye çağırıyorlar". Böylelikle çağrının sovyetlerde temsil edilen hiçbir partiden gelmediği ortaya çıkıyordu. Ama parti merkez komiteleri ve sovyet yürütme komiteleri ne önerirlerse önersinler, kitleleler kendi bildiklerini okuyorlardı.

Akşam sekize doğru, Makineli Tüfek alayı ve onun ardından Moskovskiy alayı Kşesinskaya sarayına doğru yaklaştılar. Tanınmış Bolşevikler Nevskiy, Laşçeviç, Podvoyskiy, vb. balkonun tepesinden alaylara geri dönmeleri için çağrı yaptılar. Ama aşağıdan "*doloy*!" [defolun!] cevabını aldılar. Bolşevikler kürsüde şimdiye dek askerlerden böyle bağırışlar duymamışlardı. Bu kaygı verici bir işaretti. Alayların gerisinden işçiler geliyordu: "Tüm iktidar sovyetlere!", "Kahrolsun on kapitalist bakan!" Bunlar 18 Haziranın sloganlarıydı. Ama şimdi süngülerle desteklenmişti. Gösteri bir zorunluluk hâlini almıştı. Ne yapılmalıydı? Bolşeviklerin kenarda kalmaları düşünülebilir miydi? Petrograd Komitesi üyeleri konferans delegeleri ve alay ve fabrika temsilcileriyle birlikte şuna karar verdiler: Meseleyi gözden geçirelim, kısır çekişmelere son verelim, hükûmet krizinin halkın yararına çözülmesi için zaten tetiği çekilmiş olan harekete yön verelim; bu amaçla, işçileri ve askerleri barışçıl bir şekilde Tavriçeskiy Sarayı'na doğru yürüyüşe, delegeler seçmeye ve onlar aracılığıyla da Yürütme Komitesi nezdindeki taleplerini formüle etmeye davet edelim. Hazır bulunan Merkez Komite üyeleri taktik değişimini onayladılar.

Balkondan duyurulan yeni karar alkışlarla ve Marseyyez marşıyla karşılandı. Hareket parti tarafından yasallaştırılmıştı: makineli tüfekçiler derin bir oh çekebilirlerdi artık. Alaydan bir kısım birlikler ayrılarak Petropavlovsk kalesine garnizonu yanına çekmek ve gerekirse kaleyle arasında dar Kronverkskiy kanalı bulunan Kşesinskaya sarayını karşı saldırıdan korumak üzere gittiler.

Gösterinin başını çeken müfrezeler burjuvazinin, bürokrasinin ve subay takımının atardamarı olan Nevskiy üzerine yürüdüler sanki yabancı bir ülkeymiş gibi. Kaldırımlardan, pencerelerden, balkonlardan binlerce kem göz nefesini tutmuş onları izliyordu. Alayın biri bir fabrikaya, fabrikanın biri bir alaya üşüşüyordu. Sürekli olarak yeni kitleler akın ediyorlardı. Tüm bayraklarda ya da kırmızı flamalarda aynı çağrı yazılıydı: "Tüm iktidar sovyetlere!" Yürüyüş kolu Nevskiy'i sardı ve peşinden karşı konulmaz bir şekilde Tavriçeskiy Sarayı'nayöneldi. "Kahrolsun savaş!" pankartları içlerinde çok sayıda harp malûlü bulunan subaylarda büyük bir öfke uyandırdı. Üniversite öğrencileri ile memurlar askerlere arkalarında bulunan Alman ajanlarının özgürlüğü yok etmek niyetiyle Petrograd'ı Wilhelm'in birliklerine açmak istediklerini anlatmak için el kol hareketleri yapıyor, nefeslerini tüketiyorlardı. Bunlara kendi düşünceleri alt edilmez görünüyordu. Memurlar yüzlerini ekşiterek kendilerine bakan işçiler hakkında "bunlar casuslar tarafından kandırılmış!" diyorlardı. En hoşgörülüleri "fanatiklerin peşine takılmışlar!" diyordu. Herkesin hemfikir olduğu tanımlama ise "cahil!" idi.

Ama işçilerin değerlendirme yöntemleri farklıydı. Onları o gün sokağa döken fikirleri Alman casuslardan öğrenmemişlerdi. Göstericiler bu can sıkıcı ahkâmcıları hoyratça itekliyor ve yollarına devam ediyorlardı. Bu durum Nevskiy'deki yurtseverleri çileden çıkartıyordu. Çoğunlukla malûller ve Aziz

Georgiy atlılarınca komuta edilen şok grupları yer yer göstericilerin üzerine çullanıp bayraklarını kapmaya yelteniyorlardı. Şurada burada kavgalar oluyordu. Atmosfer ısınmaya başlamıştı. Şu ya da bu yandan ateş ediliyordu. Bir pencereden mi? Aniçkin Sarayı'ndan mı? Caddeden de yönü belirsiz biçimde, havaya ateş açılıyordu. Uzunca bir süre tüm cadde ne yapacağını bilemez durumda kaldı. Gece yarısına doğru, Nişancı alayı Nevskiy'den geçerken Devlet Kütüphanesi dolaylarında bir yerden bir kaç dakika süreyle kurşunlar atıldı diye anlatıyor Vulkan fabrikasından bir işçi. Panik patlak verdi. İşçiler yan yollara kaçıştılar. Ateş altındakalan askerler yere yattılar, ne de olsa savaş okulundan geçmişlerdi. Muhafız alayı nişancılarının yaylım ateş karşısında yüzükoyun caddeye uzandıkları o gece yarısı Nevskiy fantastik bir görünümdeydi. Ne Puşkin ne de Gogol Nevskiy'i böyle tasavvur etmişlerdi! Yine de bu fantastik görünüm bir gerçekti. Cadde ölü ve yaralı kaynıyordu.

Tavriçeskiy Sarayı o gün özel bir gün yaşıyordu. Kadetler hükûmetten çekilmişler, işçi-asker ve köylü yürütme komiteleri birlikte Tsereteli'nin kılına dokunmadan koalisyonun kürk mantosunun nasıl temizleneceği meselesine dair raporunu tartışıyorlardı. Kaynayan varoşlar olmasa belki bu işlemin sırrı bulunacaktı. Hazırlıklarını tamamlayan makineli tüfekçilerin yürüyüşe geçtiklerini duyuran telefon haberleşmeleri önderleri öfkeden deliye döndürdü. Askerler ve işçiler gazetelerin onları selâmete çıkaracak olan kararı yayımlayana dek bekleyemezler miydi? Çoğunluk Bolşeviklere ters bakıyordu. Ama bu kez gösteri onlar için de bir sürpriz oldu. Oturumda bulunan Kamenev ve diğer parti temsilcileri toplantıdan sonra fabrika ve kışlalara gidip kitleleri sakinleştirmeye bile razı oldular. Daha sonra bu hareket uzlaşmacılar tarafından manevra şeklinde yorumlandı. Yürütme komiteleri her zaman olduğu gibi acilen tüm gösterilerin devrime ihanet olduğunu beyan eden bir manifesto kabul etti. Ama yine de iktidar krizinden nasıl kurtulunacaktı? Bir çıkış yolu bulundu: Meselenin ele alınmasını yürütme komitesinin taşralı üyelerinin de toplantıya gelmesine dek erteleyerek tuzla buz olmuş kabineyi olduğu gibi korumak. Tereddütü yenmek için ertelemek, zaman kazanmak, vs. politikaların en akıllısı değil midir?

Uzlaşmacılar yalnızca kitlelere karşı mücadelede zaman kaybını kabul edilmez buluyorlardı. Resmî aygıt —en baştan itibaren gösteri bu şekilde adlandırılmıştı çünkü— hemen ayaklanmaya karşı harekete geçti. Liderler fellik fellik hükûmeti ve yürütme komitesini koruyacak silahlı güç arıyorlardı. Çheidze ve diğer prezidyum üyelerinin imzalarıyla çeşitli askerî kurumlara Tavriçeskiy Sarayı'na zırhlı arabalar, havan topları ve cephane gönderme emirleri yollandı. Aynı zamanda, hemen her alay saraya silahlı birlikler gönderme emri aldı. Ama iş orada kalmadı. Büro aynı gün cepheye, başkente en yakın yerdeki V. Orduya telgraf çekerek "Petrograd'a bir süvari tümeni, bir piyade tugayı ve zırhlı araçlar gönderme" emri verdi. Yürütme Komitesi'nin güvenlik işlerin-

den sorumlu Menşevik Voytinskiy daha sonra bir ifadesinde açık yürekli olarak şöyle beyan ediyordu: "Tüm 3 Haziran günü Tavriçeskiy sarayını tahkim etmek için askerî birlik toparlamaya harcandı... Bizim görevimiz en azından bir kaç bölük toplamaktı... Bir süre elimizde hiç birlik kalmamıştı. Tavriçeskiy Sarayı'nın girişinde kalabalığı durdurabilecek durumda olmayan altı adamlık bir karakol vardı..." Sonra şöyle devam ediyordu: "Gösterinin ilk günü elimizde sadece yüz adam vardı, başka kuvvetimiz yoktu. Tüm alaylara muhafızlık yapmak üzere bize asker vermeleri ricasıyla komiserler yolladık... Ama bütün alaylar harekete geçmek için bir diğerinin ne yaptığına bakıyordu. Bu maskaralığı her ne pahasına sona erdirmek gerekiyordu ve biz de cepheden birlik istedik." Uzlaşmacılara karşı istense de bundan daha berbat bir hiciv uydurmak mümkün değil. Yüz binlerce gösterici iktidarın sovyetlere devrini talep ediyordu. Sovyetlerin başında bulunan ve bilâhare başbakanlık rolüne aday olan Çheidze göstericilere karşı silahlı güç arıyordu. Demokrasinin iktidarı için yola çıkan devasa hareket, liderlerince, demokrasiye karşı silahlı çetelerin bir saldırısı şeklinde değerlendiriliyordu.

Tavriçeskiy sarayında uzun bir aralıktan sonra, aynı zamanda, fabrikalardaki kısmî seçimlerle bileşimini tümüyle değiştirmeyi başaran ve Yürütme Komitesi'ni Bolşeviklerin burada hâkimiyet sağlayacağı konusunda haklı olarak endişeye düşüren Sovyet'in işçi seksiyonu da toplanmıştı. Yapay olarak geciktirilen ve sonunda bizzat uzlaşmacılar tarafından bir kaç gün önce tarihi saptanan seksiyon toplantısı şansa silahlı gösterinin tarihiyle çakıştı. Gazeteler tabiî bunda da Bolşeviklerin parmaklarını buldular. Zinovyev seksiyona sunduğu raporda, inandırıcı bir şekilde, burjuvazinin müttefiki olan uzlaşmacıların karşı-devrimle mücadele etmek istemediklerini ve isteseler de bunu yapamayacaklarını, zira onların karşı-devrimden anladıklarının emekçilerin direniş merkezleri olarak sovyetleri ezmeyi amaçlayan mülk sahibi sınıfların siyasal birleşmeleri değil, Kara Yüzlerin çeşitli vahşet gösterileri olduğu fikrini öne sürdü.

Konuşma yankı buldu. İlk kez sovyetlerde kendilerini azınlıkta hisseden Menşevikler hiçbir karar almamayı, ama mahallelere gidip düzeni sağlamaya çalışmayı öneriyorlardı. Ama artık çok geçti! Silahlı işçilerle makineli tüfekçilerin Tavriçeskiy Sarayı'nın önüne geldikleri haberi salonda büyük bir heyecana yol açtı. Kürsüde ayağa kalkan Kamenev "gösteri için çağrıda bulunmadık, ama halk kitleleri kendiliklerinden sokağa indiler... Madem ki kitleler sokağa çıktılar, bizim yerimiz onların arasındadır... Şimdi görevimiz harekete organize bir karakter vermektir" dedi. Kamenev, hareketi yönlendirmek için yirmi beş kişilik bir komisyon seçilmesini önerdi. Troçki öneriyi destekledi. Çheidze Bolşevik bir komisyondan korktu ve boş yere meselenin Yürütme Komitesi'ne devredilmesinde ısrar etti. Tartışmalar hummalı bir karaktere büründü. Birlikte toplantı meclisinin en çok üçte birini oluşturduklarına kani olan Menşe-

viklerve Sosyalist-Devrimciler salonu terk ettiler.

Bu hareket demokratların gözde taktiği oldu. Çoğunluğu kaybettikleri andan itibaren sovyetleri boykot etmeye başladılar. Merkezî Yürütme Komitesi'ni iktidarı almaya çağıran karar muhalefetin yokluğunda iki yüz yetmiş altı oyla kabul edildi. Hemen akabinde, on beş kişilik komisyon seçimine geçildi. On yer azınlığa ayrıldı, ama bunlar doldurulmadı. Bir Bolşevik komisyon seçilmesi dosta düşmana Petrograd Sovyeti'nin işçi seksiyonunun artık Bolşevizmin üssü olduğu anlamına geliyordu. İleriye doğru atılmış büyük bir adım! Nisan ayında Bolşeviklerin nüfuzu Petrograd işçilerinin yaklaşık üçte birine yayılıyordu. Sovyet'te o sıralarda tümüyle önemsiz bir konum işgal ediyorlardı. Şimdiyse, Temmuz başında, Bolşevikler işçi seksiyonuna delegelerin hemen hemen üçte ikisini veriyorlardı. Bunun da anlamı kitleler içindeki nüfuzlarının belirleyici bir hâle geldiğiydi.

Tavriçeskiy sarayına çıkan caddelerde, bayraklar, marşlar, bando mızıkayla yürüyen işçi ve asker kolları birbirine kavuşuyordu. Komutanlarının tümenlerindeki tüm bataryaların işçilerle kader birliği yaptıklarını ilân ederek coşku doğurduğu hafif topçular da çıkageldiler. Ana cadde ile Tavriçeskiy Sarayı önündeki meydan insan kaynıyordu. Herkes kürsünün etrafında, sarayın ana girişinin önünde saf tutmaya çalışıyordu. İşinden alıkonulmuş birinin hırçınlığıyla Çheidze göstericilerin karşısına çıktı. Sovyet'in popüler başkanı pek dostça olmayan bir sessizlikle karşılandı. Çheidze'nin yorgun ve kısık sesi aynı bayat, bilinen nakaratları tekrarladı. Yardımına koşan Voytinskiy de daha iyi karşılanmadı. Milyukov şöyle anlatır: "Buna karşılık, iktidarın sovyetlere geçmesinin vaktinin geldiğini söyleyen Troçki gürültülü tezahüratla karşılandı..." Bu cümle bilinçli biçimde ikircikliydi. Hiçbir Bolşevik "vakit geldi" demiyordu. Petrograd taraflarındaki küçük Duflon fabrikasından bir çilingir Tavriçeskiy Sarayı'nın surlarının altındaki mitingte olup biteni şöyle anlatır: " İktidarı almanın henüz vaktinin gelmediğini söyleyen Troçki'nin konuşmasını hatırlıyorum." Çilingir ustası konuşmanın anlamını tarih profesöründen daha doğru olarak aktarır. Göstericiler Bolşevik konuşmacıların ağzından işçi seksiyonunda daha yeni kazanılmış olan zaferi öğrenmişlerdi ve bu da onlara sanki Sovyet iktidarı dönemine girilmiş gibi somut bir memnuniyet vermişti.

Yürütme komitelerinin ortak toplantısı gece yarısından az önce tekrar başladı. Bu sırada nişancılar Nevskiy üzerinde yüzükoyun yerde yatıyorlardı. Dan'ın önerisi üzerine, yalnızca kabul edilen kararları savunmayı ve uygulamayı baştan taahhüt edenlerin toplantıda kalabileceklerine karar verildi. Yeni bir konuşma biçimiydi bu. Menşevikler işçi ve asker parlamentosu dedikleri Sovyeti uzlaşmacı çoğunluğun idarî bir organına çevirmeye çalışıyorlardı. Azınlıkta kaldıklarında —bunun için iki ay daha beklemek gerekecekti— uzlaşmacılar sovyet demokrasisini tutkuyla savunacaklardı. Ama bugün, toplumsal hayatın tüm belirleyici anlarında genel olarak olduğu gibi, demokrasi kızağa alınmış-

tı. Bir dizi *Mejrayontsı* üyesi protesto ederek oturumu terk ettiler; Bolşevikler zaten oturumda değillerdi: Kşesinskaya sarayında ertesi gün takınılacak tavrı tartışıyorlardı. Oturum devam ederken, *Mejrayontsı* delegeleri salona gelip seçmenlerden aldıkları yetkiyi kimsenin onlardan alamayacağını bildirdiler. Çoğunluk sessiz kaldı ve Dan'ın önergesi unutuldu. Oturum uzun bir can çekişmesi gibi uzayıp gidiyordu. Uzlaşmacılar baygın bir sesle birbirlerine haklı olduklarını kanıtlamaya çalışıyorlardı. Posta ve Telgraf bakanı sıfatıyla Tsereteli alt düzey memurlardan yakındı: "Posta ve telgraf işlerinde grev olduğunu öğrendim şimdi... Siyasal talepleri hep aynı: tüm iktidar sovyetlere!"...

Tavriçeskiy Sarayı'nı dört bir yandan kuşatan göstericilerin delegeleri oturuma dahil olmayı talep ediyorlardı. Kaygı ve husumetle içeri girmelerine izin verildi. Oysa delegeler uzlaşmacıların bu kez kendileriyle konuşmaktan kaçamayacaklarına samimî olarak inanıyorlardı. Zira o gün Kadetlerin istifasıyla sarsılan Menşevik ve Sosyalist-Devrimcilerin gazeteleri burjuva müttefiklerinin entrika ve sabotajlarını bizzat eleştiriyorlardı. Öte yandan işçi seksiyonu da sovyetlerin iktidarından yana görüş beyan etmişti. Daha ne bekleniyordu? Ama öfkenin hâlâ bir umut soluğu taşıdığı bu arzulu çağrılar uzlaşmacı parlamentonun durgun atmosferine çok güçsüz ve uygunsuz bir şekilde düştü.

Liderlerin tek bir endişesi vardı: Bu davetsiz konuklardan en çabuk nasıl kurtulunur? Delegeleri seyirci localarına aldılar. Onları sokağa, göstericilerin arasına geri göndermek büyük bir temkinsizlik olurdu. Makineli tüfekçiler balkondan, tek gayesi zaman kazanmak olan tartışmaların uzayıp gidişini şaşkınlıkla izlediler. Uzlaşmacılar güvenilir birlikleri bekliyorlardı. Dan "dışarıda devrimci bir halk var, ama bu halk karşı-devrimci bir eylem içinde..." beyanında bulundu. Devrimden tüyleri diken diken olan Yahudi Bund örgütünün lideri, bilgiç muhafazakâr Abramoviç de onu destekledi. Elinde hiçbir kanıt olmadan "bir komployla karşı karşıyayız" diyordu ve Bolşevikleri "bu işin onların eseri olduğunu" açıkça itiraf etmeye davet ediyordu. Tsereteli sorunu daha da derinleştirdi: "Tüm iktidar sovyetlere sloganıyla sokaklara dökülmek sovyetleri desteklemek mi? Eğer sovyetler bunu arzulasaydı, iktidar onlara devredilirdi. Sovyetlerin iradesinin önünde hiçbir engel yok... Bu tür gösteriler devrime değil, karşı-devrime yarar." İşçi delegeleri bu akıl yürütmeyi anlamakta zorluk çekiyorlardı. Koca koca liderlerin kafayı üşüttüklerini düşünüyorlardı. Sonuçta, toplantı bir kez daha on bire karşı neredeyse oybirliğiyle silahlı gösterinin devrimci ordunun arkadan hançerlenmesi olduğunu teyit etti. Oturum sabah beşe ertelendi.

Kitleler yavaş yavaş mahallelerine dönüyorlardı. Silahlı arabalar gece boyunca alaylar, fabrikalar ve ilçe merkezleri arasındaki bağlantıyı koruyarak vızır vızır işlediler. Tıpkı Şubat sonunda olduğu gibi, kitleler geceleyin sabahki kavganın bilançosunu çıkartıyorlardı. Ama şimdi bu işlemi karmaşık bir örgüt sisteminin katılımıyla yapıyorlardı: sürekli irtibat hâlindeki fabrikaların, partinin, askerî birliklerin. İlçelerde hareketin böyle tam ortasındayken şıp

diye kesilemeyeceği değerlendirmesi yapılıyordu. Yürütme Komitesi iktidar üzerine kararını ertelemişti. Kitleler bunu savsaklama olarak yorumladılar. Çıkartılan sonuç açıktı: biraz daha baskı yapmak gerekiyordu. Bolşevikler ile *Mejdurayonets* delegelerinin yürütme komiteleri oturumuna paralel olarak Tavriçeskiy Sarayı'nda yaptıkları gece oturumu da günün bilançosunu çıkartıyor ve ertesi günün ne getireceğini öngörmeye çalışıyordu. Kazalardan gelen raporlar o günkü gösterinin kitleleri sarstığına ve ilk kez önlerine tüm çıplaklığıyla iktidar sorununu koyduğuna tanıklık ediyordu. Yarın fabrikalar ile alaylar bir cevap isteyeceklerdi ve hiçbir güç onları varoşlarda tutamayacaktı. Tartışma, hasımların daha sonra ileri sürdükleri gibi, iktidarın alınması için çağrı yapılıp yapılmayacağı konusunda değil, gösteriyi iptal etmek mi yoksa gösterinin başını çekmek mi gerektiği üzerineydi.

Gece geç vakit, yani sabah dörde doğru, Tavriçeskiy Sarayı'nın önünde, aralarında sayısız kadın ve çocuğun da bulunduğu otuz bin kişilik bir kitleyle Putilov fabrikasının işçileri toplandılar. Kortej akşamın on birinde yürüyüşe geçmişti ve yolda başka fabrikalar da ona katılmıştı. Saat ne kadar ilerlemiş olursa olsun, Narva'nın girişinde öyle bir insan seli vardı ki, sanki herkes evlerini terketmişti. Kadınlar "Herkes gitsin... Biz evlere bakarız..." diye bağırıyorlardı. Kurtarıcı (*Spasskiy*) Kilisesinin kule çanları çaldıktan sonra sanki bir makineli tüfek boşalıyormuş gibi bir yaylım ateşi başladı. Aşağıdan kuleye doğru bir salvo bunu izledi. İşçi Yefimov şöyle anlatır: "*Gostiniy Dvor*'un [Ticaret Odası] önünde bir grup harp okulu ve üniversite öğrencisi göstericilerle karşı karşıya geldi ve pankartlarını parçaladı. İşçiler direndiler, bir kargaşa çıktı, biri ateş etti ve ben kafamdan yaralandım, göğsümden ve karnımdan çiğnendim." Şimdi tümüyle sessizliğe gömülen kenti bir uçtan diğerine kateden Putilov işçileri sonunda Tavriçeskiy Sarayı'na vardılar. O sıralar sendikalarla yakından bağlantılı olan Ryazanov'un zamanındaki müdahalesi sayesinde yürütme komiteleri toplantısına bir fabrika heyeti kabul edildi. Aç ve bitkin durumdaki işçi kitlesi caddeye ve bahçeye yayılmıştı. Göstericilerin çoğu bir cevap alma umuduyla meydanda yatıyordu. Sabahın üçünde içinde demokrat liderlerin cepheden askerî birlik bekledikleri Tavriçeskiy Sarayı'nın çevresinde yere uzanmış yatan Putilov fabrikası: İşte Şubat ile Ekim arasındaki ayrım noktasında devrimin en dokunaklı tablolarından biri. On iki yıl önce, Ocak ayında aynı işçilerin bir çoğu Kışlık saraya doğru ikonalar ve kilise sancaklarıyla tören alayı yürüyüşüne katılmışlardı. O kanlı pazar gününden bu yana sanki asırlar geçmişti. İzleyen dört ay boyunca da yeni yeni asırlar geçecekti.

Ertesi gün ne yapılacağını tartışan Bolşevik liderler ve örgütçüler konferansına dışarıda yere serilmiş yatan Putilov fabrikasının gölgesi tüm ağırlığıyla çökmüştü. Yarın Putilov işçileri işe gitmeyeceklerdi: Gerçekten de bu sabahlamadan sonra çalışmak mümkün müydü? Bu sırada Zinovyev telefona çağrıldı; Kronstadt'tan Raskolnikov'du arayan ve yarın sabah erkenden kale

garnizonunun Petrograd üzerine yürüyeceğini haber veriyordu. Kimse ve hiçbir şey onu durduramazdı. Genç deniz teğmeni telefon hattının ucunda dikilip duruyordu: Merkez Komite ona denizci erlerden ayrılmasını ve onların gözünde sıfırı tüketmesini emredebilir miydi? Dışarıda koyun sürüsü gibi bekleyen Putilov fabrikası işçilerinin görüntüsüne bu uykusuz gecede Petrogradlı işçi ve askerleri desteklemeye hazırlanan denizciler adasının görüntüsü gelip ekleniyordu. Hayır, durum çok açıktı. Tereddüte mahal yoktu. Troçki son kez şu soruyu sordu: Acaba gösterinin silahsız yapılması sağlanabilir miydi? Hayır, bu söz konusu bile olamazdı. Bir *junker* [harp okulu öğrencisi] müfrezesi bile yeterdi on binlerce silahsız işçiyi koyun sürüsü gibi avlamak için. Hem asker ve işçiler de böyle bir çağrıyı bir tuzakmış gibi öfkeyle karşılarlardı. Cevap kesin ve inandırıcıydı. Herkes oybirliğiyle kitleleri ertesi gün parti adına gösteriye çağırmaya karar verdi. Zinovyev telefonun öbür ucunda ağaç olan Raskolnikov'u endişeden kurtardı. Hemen o yerde işçi ve askerlere bir hitap kaleme alındı: Haydi sokağa!

Merkez Komite'nin öğleden sonra matbaaya gönderdiği gösteriyi iptal etme çağrısı durduruldu; ama yeni metni eklemek için artık çok geçti. Pravda'nın beyaz sayfası ertesi gün Bolşeviklere karşı yaman bir kanıt olacaktı: son dakikada ürkülmüş ve ayaklanma çağrısı geri mi çekilmişti; yoksa olayı bir ayaklanmaya çevirmek için eski barışçı gösteri çağrısından vaz mı geçilmişti? Bununla beraber, Bolşeviklerin eski çağrısı ayrı bir bildiri olarak çıkmıştı. İşçi ve askerleri "barışçı ve organize bir gösteriyle taleplerini toplantıdaki yürütme komitelerine bildirmeye" çağırıyordu. Hayır, bu bir ayaklanma çağrısı değildi.

BÖLÜM II

"Temmuz Günleri": Doruk Noktası ve Ezilme

Bu andan itibaren hareketin doğrudan yönetimi kesinlikle, başlıca ajitatörü Volodarskiy olan, partinin Peterburg Komitesi'ne geçti. Garnizonun harekete geçirilmesi işi Askerî Örgüt'e emanet edildi. Bu örgütün başında Marttan bu yana iki eski Bolşevik bulunuyordu, ki örgüt daha sonraki gelişmesinde bu ikisine çok şey borçluydu. Eski tip Rus devrimcisinin izlerini taşıyan, papaz okulundan yetişme, çaplı ama disiplin edilemeyen bir enerjiye sahip, doğrusunu söylemek gerekirse, kolayca fanteziye kaçabilen yaratıcı bir muhayyeleyle donatılmış olan Podvoyskiy Bolşevizm saflarında parlak ve özgün bir simaydı. Lenin daha sonraları dostça bir alay ve sakınımlılıkla "işte bu Podvoyskiycilik" demiştir. İmkân ve araç bolluğunun Podvoyskiy'in müsrif enerjisi ve gösterişli girişimler için tutkusuna fazlasıyla itki sağladığı, özellikle iktidarın fethinden sonra bu yerinde duramayan kişiliğin zaafları kendilerini gösterdiler. İktidarın fethi için devrimci mücadele koşullarında iyimser kararlılığı, fedakârlığı, yorulmak bilmezliği onu uyanış yaşayan asker kitlesi nezdinde yeri doldurulmaz bir önder yapmıştı.

Eskiden *privat-dotsent*[1] olan, Podvoyskiy'e göre daha basit bir yapıda olsa da, partiye ondan daha az bağlı olmayan, örgütçü olmamakla birlikte bir yıl kadar sonra kötü bir şans eseri Sovyet Ulaştırma ve Haberleşme bakanlığı mevkiine oturan Nevskiy ise basitliği, sosyalliği ve iyi niyetiyle askerleri kendine çekiyordu. Bu önderlerin çevresinde, aralarından bir çoğu kısa bir süre sonra hiç de önemsiz olmayan roller oynayacak olan, askerler ve genç subaylardan meydana gelen bir yakın yardımcılar grubu toplandı. 3 Temmuzu 4 Temmuza bağlayan gece, Askerî Örgüt aniden ön plana geçti. Hiç zorluk çekmeden komutanlık yetkilerini alan Podvoyskiy'in çevresinde doğaçlama bir kurmay heyet kuruldu. Garnizondaki herkese kısa çağrı ve talimatlar gönderildi. Göstericileri saldırılardan korumak için, varoşları merkeze bağlayan köprülerin civarına ve büyük

1) Kadrosuz üniversite hocası/yardımcı doçent [t.ç.n.].

arterlerin başlıca dörtyol ağızlarına zırhlı araçlar gönderilmesi emri verildi. Makineli tüfekçiler daha geceden muhafız birliklerini Petropavlovsk kalesinin önüne yerleştirmişlerdi. Telefon ve ulakla Oranienbaum, Peterhof, Krasnoye Selo garnizonları ve diğer başkent yakınındaki noktalar ertesi günkü gösteriden haberdar edildi. Genel siyasal önderlik tabiatıyla Merkez Komite'nin elindeydi.

Makineli tüfekçiler barakalarına sabaha karşı döndüler. Bitkindiler ve titriyorlardı, her ne kadar Temmuzda olsak da. Gece yağan yağmur yüzünden Putilov fabrikasının işçileri iliklerine dek ıslanmışlardı. Göstericiler ancak saat on bire doğru tekrar toplanabildiler. Askerî birlik daha da geç yola çıktı. 1. Makineli Tüfek alayı o gün de tam tekmil sokaktaydı. Ama dünkü gibi elebaşı rolü de oynamıyordu. İlk sırayı şimdi fabrika işçileri almıştı. Harekete dün dışarıda kalmış olan işletmeler de katılmıştı. Önderlerin tereddüt ettikleri veya muhalefet ettikleri yerlerde genç işçiler fabrika komitesi üyesini iş bırakma düdüğünü çalmaya zorluyorlardı. Menşevik ve Sosyalist-Devrimcilerin ağırlıkta bulundukları Baltık fabrikasında, beş bin işçiden yaklaşık dört bini yürüyüşe geçti. Öteden beri Sosyalist-Devrimcilerin kalesi diye bilinen Skorohod ayakkabı fabrikasında efkârı umumiye öylesine ani bir şekilde değişti ki eski bir fabrika delegesi, bir Sosyalist-Devrimci bir kaç gün ortalarda gözükmedi.

Tüm fabrikalar grevdeydi, her yerde mitingler düzenleniyordu. Gösteri için önderler ve Yürütme Komitesi'ne talepleri sunacak delegeler seçiliyordu. Yeniden yüz binlerce insan safa girdi ve Tavriçeskiy Sarayı'na doğru yollandı; yeniden on binlercesi yolunu değiştirip Kşesinskaya malikânesine yöneldi. O günkü hareket evvelsi günküne göre daha görkemli ve daha organizeydi: kendisini yönlendiren partinin eli fark ediliyordu. Ama atmosfer o gün daha fazla ısınmıştı: Askerlerle işçiler krizin çözülmesini istiyorlardı. Gösterinin ikinci gününde güçsüzlüğü evvelki günküne göre daha bariz hâle gelen hükûmet endişe içindeydi. Yürütme Komitesi güvenilir birliklerin gelmesini bekliyordu ve her yandan hasım birliklerin başkent üzerine yürüdükleri haberlerini alıyordu. Kronstadt'tan, Novıy-Peterhof'tan, Krasnoye Selo'dan, Krasnaya Gorka tabyasından, tüm çevre bölgelerden, denizden ve karadan, silahlı bahriyeliler ve askerler bando mızıkayla ve işin kötüsü Bolşevik pankartlarla ilerliyorlardı. Tamamen Şubat Günlerinde olduğu gibi, kimi alaylar kendileriyle birlikte subaylarını da sürüklüyorlar ve sanki onların komutası altında yürüyor gibi yapıyorlardı.

Milyukov şöyle anlatır: "Genelkurmaydan Nevskiy üzerinde silahlı çatışmalar olduğu haberi geldiğinde bakanlar kurulu toplantısı henüz sona ermemişti. Toplantıyı karargâhta devam ettirme kararı alındı. Prens Lvov, Tsereteli, Adalet bakanı Preverzev ve Savaş bakanlığından iki müsteşar oradaydı. Bir ara hükûmetin durumu epey sallantıda gibiydi. Bolşeviklere hiçbir zaman katılmamış olan Preobrajenskiy, Semyonovskiy, İzmailovskiy alayları hükûmete "tarafsız" kalacaklarını beyan ettiler. Saray meydanında, karargâhı korumak için yalnızca malûller ve bir kaç yüz Kazak vardı." 4 Temmuz sabahı general

Polovtsev Petrograd'ın silahlı çetelerden temizleneceğini bildiren uyarı afişleri astırdı. Sakinlere avlu kapılarını kapatmaları ve acil ihtiyaçlar dışında dışarı çıkmamaları katiyetle tembih edildi.

Bu tehditkâr emir boşa atılmış bir kurşun gibiydi. Askerî bölge birliklerinin komutanı göstericilerin üzerine yalnızca küçük Kazak müfrezeleri ve *junker*'leri sürebildi. Gün boyunca, yalnızca bazı manasız yaylım ateşlere ve kanlı çatışmalara sebep oldular. Kışlık Saray'ı koruyan 1. Don alayından bir sancaktar soruşturma komisyonuna şu ifadeyi vermiştir: «Silahlı arabalar dahil, terkibi ne olursa olsun, önümüzden geçen tüm küçük insan gruplarını silahsızlandırma emri verilmişti. Bu emri yerine getirirken, zaman zaman koşar adım, savaş düzeni içinde saraydan çıkıyor ve silahsızlandırma işiyle uğraşıyorduk...» Kazak sancaktarın samimî anlatısı hatasız bir şekilde hem güç dengesini hem de mücadelenin resmini tasvir ediyor. «Ayaklanmış» birlikler bölükler ve taburlar hâlinde kışlalardan çıkıp sokakları ve meydanları tutmuşlardı. Hükûmete bağlı askerî birlikler küçük müfrezeler hâlinde pusuya yatarak, baskınlar yaparak, yani başıbozuk askerlerde yaygın olan şekilde hareket ediyorlardı. Rollerdeki bu değişmenin sebebi hükûmete bağlı hemen hemen tüm askerî gücün şimdi ona karşı dönmesi ve en iyi durumda tarafsız kalmasıydı. Hükûmet Yürütme Komitesi'nin güveni üzerinde duruyordu ve Yürütme Komitesi de kitlelerin sonunda düşünüp taşınıp iktidarı alacağı umuduna dayalı olarak ayaktaydı.

Gösteri en yüksek noktasına Kronstadtlı denizcilerin Petrograd toprağına ayak basmalarıyla ulaştı. Makineli tüfekçilerin delegeleri dünden beri deniz üssündeki garnizonda çalışıyorlardı. Yakornıy meydanında, yerel örgütlerin hiç beklemediği bir biçimde, Petrograd'dan gelen anarşistlerin inisiyatifiyle bir miting tertip edilmişti. Konuşmacılar denizcileri Petrograd'ın imdadına yetişmeye çağırıyorlardı. Kronstadt'ın genç kahramanlarından ve Yakornıy meydanının gözdesi tıp öğrencisi Roşal yatıştırıcı bir konuşma yapmaya yeltendi. Binlerce insan sesini kesti. Başka türlü ağırlanmaya alışkın olan Roşal kürsüyü terketmek zorunda kaldı. Ancak geceleyin Bolşeviklerin Petrograd'da sokağa dökülme çağrısı yaptıkları haberi alındı. Bu bilgi sorunu çözdü. Sol — Kronstadt'ta sağayer yoktu ve olamazdı!— Sosyalist-Devrimciler de gösteriye katılma niyetinde olduklarını beyan ettiler. Bu adamlar o sırada göstericilerin ezilmesi için cepheden birlik toplayan Kerenskiy'le aynı partiye mensuplardı.

Kronstadtlı örgütçülerin gece toplantısındaki haleti ruhiye öyleydi ki geçici hükûmetin komiseri pısırık Partşevskiy bile Petrograd üzerine yürüme lehinde oy kullanmıştı. Bir plan yapıldı, bir gemi ayarlandı; bu siyasal kuşatmanın gerekleri için ambarlardan iki buçuk tonluk cephane çıkartıldı. Römorkörler ve yolcu vapurlarına binen yaklaşık on bin denizci, asker ve işçi öğlen yarımda Neva'nın halicinden içeri girdiler. Nehrin iki yanına boşalan yolcular, tüfekler

omuzda ve bando mızıka, tek bir kortej hâlinde birleştiler. Denizci ve karacı müfrezelerinin arkasında Petrograd ve Vassiliy-Ostrov ilçelerinden gelme işçi safları Kızıl Muhafız savaş bölüklerine karışmıştı. Yanlarda zırhlı araçlar vardı, havada bayraklar ve pankartlar uçuşuyordu.

Kşesinskaya Sarayı iki adım ötedeydi. Partinin başlıca örgütçülerinden, Nisan konferansında Merkez Komite'ye seçilen ufak tefek, zayıf, katran gibi kara Sverdlov balkonda duruyor ve çok meşgul havalarda, her zaman olduğu gibi, güçlü bas sesiyle tepeden emirler yağdırıyordu: "Yürüyüş kolunun başını ilerletin, safları sıklaştırın, geride kalanları toparlayın.» Göstericiler balkonun tepesinden her zaman ortama kendini kaptırmaya hazır, duruşu ve sesiyle kelli felli görünmeyi bilen, hitabet ustası, her zaman güvenilir olmasa da, yeri doldurulmaz Lunaçarskiy tarafından selâmlanıyordu. Aşağıda bir alkış tufanı koptu. Ama göstericiler asıl Lenin›i —o sabah Finlandiya›daki geçici sığınağından alınıp getirilmişti— duymak istiyorlardı ve denizciler sağlığı iyi olmasa da Lenin›in illâ ki ortaya çıkması konusunda ısrar ediyorlardı. Aşağıdan yükselen dayanılmaz bir uğultu, Kronstadt›ın coşkulu çığlıkları sonunda şefi balkona çıkarttı.

Alkışların son bulmasını beklerken sabırsızlanan ve her zaman olduğu gibi biraz mahcup olan Lenin alkışlar durulmadan konuşmaya başladı. Bilâhare düşman basın tarafından haftalar boyu evrilip çevrilen konuşması birkaç basit cümleden oluşuyordu: Göstericilere selâm; «tüm iktidar sovyetlere!» sloganının sonunda zafer kazanacağına güven ifadeleri; sebatkârlığa ve dayanıklılığa çağrı. Yeni haykırışlarla gösteri müzik eşiliğinde başladı. Bu bayram havasındaki açılışla kanın aktığı en yakın etap arasında ilginç bir olay meydana geldi. Kronstadtlı sol Sosyalist-Devrimcilerin önderleri Mars Alanına geldiklerinde gösteri kortejinin başında Kşesinskaya malikânesinin önündeki duraklama sırasında peyda olan Bolşevik Merkez Komitesi'nin koca panosunu görünce kıskançlıktan kudurup panonun indirilmesini istediler. Bolşevikler reddetti. O zaman Sosyalist-Devrimciler gösteriden tümden ayrılacaklarını bildirdiler. Bununla beraber hiçbir denizci ve hiçbir karacı önderlerini izlemedi. Sol Sosyalist-Devrimcilerin tüm politikası bu kâh komik kâh trajik kaprisli tereddütlerden oluşuyordu.

Nevskiy ile Liteynıy'ın köşesinde göstericilerin ardından aniden ateş açıldı ve bir kaç kişi yaralandı. Liteynıy'la Panteleymonovskaya caddesinin bitiştiği yerde daha şiddetli bir ateş açıldı. Kronstadtlıları yönlendiren Raskolnikov "düşmanın nerede olduğu, nereden, hangi noktadan ateş açıldığı konusundaki bilinmezliğin" göstericilerde büyük bir endişe yarattığını hatırlar. Denizciler tüfeklerine sarıldılar, hangi yöne doğru bilinmez serseri bir ateş başladı, çok kişi öldü veya yaralandı. Büyük bir güçlükle düzen bir nebze sağlanabildi. Kortej müzik eşliğinde yürüyüşe devam etti, ama bayram coşkusundan eser kalmamıştı. "Her yerde gizlenmiş bir düşman görüldüğü sanılıyordu. Tüfekler sol omuzda süs gibi değil, el tetikte taşınıyordu."

Gün içinde, şehrin değişik noktalarında, az kanlı çatışma meydana gelmedi. Bunlar kısmen yanlış anlamalar, karışıklıklar, yanlışlıkla açılan ateşler, panik, vs. yüzündendi. Bu trajik olaylar, kendisi de tarihsel gelişmenin görünmez masrafı olan devrimin kaçınılmaz görünmez masraflarıydı. Ama aynı zamanda caniyane bir kışkırtma da Temmuz hadiselerinde tartışmasız bir yere sahipti, ki bu daha sonraki olaylarla da teyit edildi. Podvoyskiy şöyle anlatır: "...Gösterici askerler burjuvalarca meskûn Nevskiy'den ve yan sokaklardan geçtikleri sırada korkunç çatışma belirtileri ortaya çıkmıştı: nereden geldiği ve nereye gittiği meçhul kurşunlar... Yürüyüş kolları önce telaşa kapıldılar, ardından en az soğukkanlılar ve en az ılımlılar gelişigüzel ateş açtılar."

Resmî *İzvestiya*'da Menşevik Kantoroviç işçi kortejine açılan ateşi şu terimlerle tasvir ediyordu: "Sadovaya caddesinde muhtelif fabrikalardan gelme altmış bin kişilik bir işçi kalabalığı yürüyordu. Kilisenin önünden geçerlerken, çanlar çaldı ve sanki sinyal verilmiş gibi çatıların tepesinden tüfek ve makineli tüfeklerle bir yaylım ateşi başladı. İşçi kitlesi caddenin öbür tarafına atıldığında, karşı taraftaki çatıların tepesinden yeni bir ateş başladı." Şubatta makineli tüfekleriyle Protopopov'un *firavun*larının yerleştikleri tavanarası ve çatılarda şimdi subay örgütlerinin üyeleri bulunuyordu. Göstericilerin üzerine ateş açarak paniğin yayılmasına ve ordu birlikleri arasında çatışmalara yol açmaya çalışıyorlardı. Bunda başarılı da oldular. Ateş açılan evlerde yapılan aramalarda mitralyöz yuvalarına, bazen de mitralyözlere rastlanmıştı.

Başlıca kan akıtıcılar, yine de, hareketi durdurmaktan aciz, ama provokasyon için yetenekli olan hükûmete bağlı birliklerdi. Akşam sekize doğru, gösteri artık sona ererken, iki Kazak *sotnya*'sı*[2] hafif top desteğiyle Tavriçeskiy Sarayı'nı korumak üzere yoldaydı. Yolda göstericilerle diyaloğa girmeyi inatla reddeden —ki bu zaten kötüye işaretti— Kazaklar mümkün olduğu her yerde zırhlı araçları ele geçiriyorlar ve küçük grupları silahsızlandırıyorlardı. İşçi ve askerlerce işgal edilen caddelerde Kazak toplarının belirmesi hoşgörülemez bir kışkırtmaydı. Her şey bir çatışmayı haber veriyordu. Liteyniy Köprüsü'nün yakınlarında, Kazaklar Tavriçeskiy Sarayı'na giden yol üstüne barikatlar kuran hasım topak yığınlara rastladılar. Bir dakikalık uğursuz sessizlik çevre evlerden gelen ateş sesleriyle kesildi. İşçi Metelev şöyle yazmıştır: "Kazaklar bütün şarjörlerini boşaltıyorlardı; kuytulara kaçışan ya da basitçe kaldırımlar üzerine yatışan işçi ve askerler de ateşe aynen karşılık verdiler." Askerlerin yaylım ateşi Kazakları geri çekilmeye zorladı. Nevarıhtımı üzerinde bir gedik açan Kazaklar topçu ateşi açtılar —*İzvestiya* tarafından da zikredilen üç salvo— ama yaylım ateşi karşısında Tavriçeskiy Sarayı yönünde geri çekildiler. Burada karşılaştıkları bir işçi müfrezesi son darbeyi indirdi. Toplarını, atlarını, karabinalarını bırakan Kazaklar ya burjuva evlerinin girişlerine saklandılar ya da dağıldılar.

---

2) Yüz kişiden oluşan askerî birlik [ç.n.].

Liteynıy'daki bu müsademe, bu gerçek küçük muharebe Temmuz Günlerinin en büyük askerî olayıydı ve gösteriye katılanların çoğunun yazdıkları anılarda yerini aldı. Makineli tüfekçilerle birlikte yürümüş olan Erikson fabrikasının işçisi Bursin onlarla karşılaşmalarını şöyle anlatır: " Kazaklar hemen ateş açtılar. Birçok işçi yere düşüp öldü. Ben de orada bir bacağımdan girip diğer bacağımdan çıkan bir kurşun yarası aldım... Temmuz Günlerinden sakat bir bacak ve bir değneği canlı hatıra olarak saklıyorum". Liteynıy üzerindeki müsademede, yedi Kazak ölmüş, ondokuzu yaralanmıştı. Göstericiler arasındaysa altı ölü ve yaklaşık yirmi yaralı vardı. Şuradaburada yerlerde atleşleri vardı.

Karşı kamptan da ilginç bir tanıklık var elimizde. Sabahleyin isyancıların düzenli birliklerine partizan saldırıları düzenlemiş olan şu sancaktar, Averin şöyle anlatır: "Akşam sekizde, general Polovtsev'den iki *sotnya* hâlinde, iki sahra topuyla beraber Tavriçeskiy Sarayı'na doğru ilerleme emri aldık... Liteynıy köprüsüne vardığımızda, silahlı işçiler, askerler ve denizcileri gördüm... Öncü birliğimle onlara yaklaştım ve silahlarını teslim etmelerini rica ettim. Ama çağrıma uyulmadı ve çete köprüden Vıborg mahallesine doğru kaçmaya başladı. Daha ben onları kovalamaya fırsat bulamadan kısa boylu rütbesiz bir asker dönüp bana ateş etti, ama ıskaladı. Bu ateş bir tür sinyal vazifesi gördü ve her yönden üzerimize serseri düzen bir yaylım ateşi başladı. Kalabalıktan sesler yükseliyordu: 'Kazaklar üzerimize ateş açıyor!' Gerçekteyse, durum şuydu: Kazaklar atlarından inmişler ve ateş etmeye koyulmuşlardı, hattatop ateşi bile başlamıştı; ama askerlerin açtıkları yoğun ateş sonucu Kazaklar geri çekilmek ve kent içine dağılmak zorunda kaldılar."

Bir askerin sancaktara ateş etmesinde anormal bir durum yoktu: Bir Kazak subayı Temmuz kargaşasında sevgi gösterisi değil, kurşun beklemeliydi. Ama ilk ateşin sokaktan değil, çeşitli pusulardan geldiğini söyleyen sayısız tanıklığa kulak vermek daha doğru olur. Sancaktarla aynı s*otnya*ya mensup bir Kazak sıra neferi Adalet Sarayı'ndan ve Samurskiy caddesi ile Liteynıy üzerinde bulunan daha başka binalardan gelen kurşunlardan kaçmak zorunda kaldıklarını açıkça ifade etmiştir. Sovyet'in resmî gazetesinde Kazakların Liteynıy Köprüsü'ne gelmezden önce kesme taştan yapılma bir evden atılan makineli tüfek kurşunlarına maruz kaldıkları bildirilmişti. İşçi Metelev, askerlerin bu evde yaptıkları arama sırasında bir generalin dairesinde kurşun kutuları ve fişekleriyle beraber iki makineli tüfek bulduklarını öne sürmüştür.

Bunda inanılmayacak hiçbir şey yok. Komutan savaş zamanında bulabildiği her yolla, yasal ya da değil, her türlü silahı depolamıştı. Bu "çapulcular"a kurşun yağdırmak isteği çok büyüktü. Doğru, kurşunlar Kazaklara isabet etmişti. Ama, Temmuz Günleri kargaşasında, karşı-devrimcilerin acımasızca misillemeleri provoke etmek için kasten hükûmet kuvvetlerine ateş açmaları âdettendi. Daha düne kadar sınırsız bir otoriteleri olan subay takımı iç savaş başladığında alçaklık ve vahşette sınır tanımaz. Petrograd yüksek bir himaye-

den ve cömert desteklerden yararlanan gizli ve yarı gizli subay dernekleriyle kaynıyordu. Menşevik Lieber'in Temmuz Günlerinden yaklaşık bir ay kadar önce aktardığı gizli bir bilgi notunda fesatçı subayların Buchanan'la ilişkileri olduğu söyleniyordu. Gerçekten de, Antant diplomatları en kısa zamanda güçlü bir iktidarın kurulması için kaygı duymadan edebilirler miydi?

Liberaller ile uzlaşmacılar tüm aşırılıklarda "Anarko-Bolşevikler"in ve Alman ajanlarının parmağını arıyorlardı. İşçiler ve askerlerse kan dökülmesine sebep olan Temmuz çatışmalarının sorumluluğunu kesinlikle yurtsever provokatörlerin üzerine atıyorlardı. Gerçek hangi yandaydı? Kitlelerin yargıları da kuşkusuz hatadan bağışık değildir. Ama kitlelerin kör ve aptal olduğunu düşünmek de büyük bir hatadır. Canlı bir kesit alıp bakarsak, olayları ve görüşleri binlerce göz ve kulak olarak kaydettiğini ve söylentileri sınayarak doğruladığını, kimilerini doğru kabul edip, diğerlerini safdışı bıraktığını görürüz. Kitle hareketleriyle ilgili versiyonlar çelişik olduğunda, gerçeğe en yakın yorum kitlelerin bizzat özümsedikleri olacaktır. Bu nedenle, büyük halk hareketlerini incelerken sokağın sesini duymazdan gelen, tecrit olmuşluktan ve ürküntüden kaynaklanan salon dedikolarını özenle toplayan Hippolyte Taine gibi uluslararası dalkavukların anlatıları bilim için oldukça kısırdır.

Göstericiler yeniden Tavriçeskiy sarayını kuşatmışlardı ve bir cevap istiyorlardı. Kronstadtlıların gelip çattıkları sırada bir grup Çernov'dan yanlarına gelmesini istedi. Kalabalığın ruh hâlinin farkındaki ağzı lâf yapan bakan bu kez iktidar krizini geçiştiren ve hükûmeti terkeden Kadetlere çatan kısa bir konuşma yaptı: "İyi yolculuklar!" Ama konuşması nidalarla kesildi: "İyi de bunu niye bize daha önce söylemediniz?" Hattâ Milyukov'a inanacak olursak, boylu poslu bir işçi yumruğunu bakanın suratına doğru uzatarak öfkeyle şöyle bağırmıştı: "Öyleyse iktidar sana verildiğinde alsana köpoğlusu!" Bu sadece bir anekdot da olsa, Temmuz Günlerindeki durumun özünü tam bir açıklıkla gösterir. Çernov'un cevapları âlâkasızdı, en azından Kronstadtlıların kalbini fethedemedi...

İki veya üç dakika sonra, biri Yürütme Komitesi'nin toplantı salonuna dalıp Çernov›un kendisine kötü şeyler yapmaya niyetli denizciler tarafından tutuklandığını haykırdı. Salonda tasviri mümkün olmayan bir heyecan dalgası yayıldı ve Yürütme Komitesi bakanı bu durumdan çıkarmak için en gözde üyelerinden, bilhassa enternasyonalist ve Bolşeviklerden bir kaçını seçerek dışarı gönderdi. Çernov daha sonra hükûmet komisyonuna kürsüden indiğinde sütunların arkasında, girişte bir kaç hasım bireye rastladığını ifade etmiştir. «Çevremi sardılar, kapıya varmamı engellediler... Beni tutuklayan denizcilere komuta eden karanlık bir zat sürekli olarak yakınlarda bulunan bir arabayı işaret ediyordu... O sırada Tavriçeskiy Sarayı'ndan çıkan Troçki benim içinde bulunduğum otomobile yaklaştı ve kaputun üstüne çıkarak kısa bir konuşma yaptı." Çernov'un serbest bırakılmasını teklif eden Troçki hemfikir olmayanların el kaldırmasını istedi. "Tek bir el kalkmadı; o zaman beni arabaya sokan grup

hoşnutsuz hareketlerle uzaklaştı. Hatırladığım kadarıyla Troçki şöyle demişti: 'Yoldaş Çernov, hiç kimse sizin özgürce evinize gitmenizi engellemiyor'... Tüm bu tablo olup bitenin işçi ve denizcilerin ana kitlesinin dışında kalan bazı karanlık tiplerin beni dışarı çıkartıp tutuklamak için önceden hazırladıkları bir girişim olduğunu düşündürüyor."

Tutuklanmasından bir hafta evvel, Troçki Yürütme Komitelerinin birleşik toplantısında şöyle diyordu: "Bu olaylar tarihe geçecek ve bizler bunları olduğu gibi anlatmaya çalışacağız... Girişte ufak bir şüpheli grubun durduğunu gördüm. Lunaçarskiy ve Ryazanov'a bunların Tavriçeskiy Sarayı'na sızmaya çalışan Ohrana ajanları olduklarını söyledim (Lunaçarskiy oturduğu yerden bağırır: "Bu doğru!")... On bin kişi içinde de olsalar onları tanırdım." Artık Krestiy hapishanesindeki hücresinde bulunan Troçki 24 Temmuz tarihli ifadesinde şöyle yazıyordu: "... Kalabalık içinde bir çatışma veya paniğe yol açmamak için ilkin aynı oto içinde Çernov ve onu tutuklamak isteyenlerle birlikte kalabalığın dışına çıkmaya karar verdim. Ama koşarak bana doğru gelen deniz teğmeni Raskolnikov heyecan içinde 'Bu imkânsız... Eğer Çernov'la birlikte arabaya binip giderseniz, yarın Kronstadt denizcilerinin onu tutuklamak istedikleri iddia edilir. Çernov'u hemen serbest bırakmak lâzım' diye bağırdı. Bir düdük kalabalığı susturup bana 'Şiddetten yana olan el kaldırsın!' sorusuyla biten kısa bir konuşma yapmaya imkân verdiğinde Çernov da hemen engelsiz bir şekilde Saraya geri dönme imkânına kavuştu."

Olayın başlıca iki aktörü olan iki tanığın verdikleri ifadeler burada söz konusu edilen olayı eksiksiz biçimde anlatıyor. Ama bu durum Bolşeviklere düşman basının Çernov olayını ve Kerenskiy'in tutuklanması "girişimi"ni Bolşeviklerin silahlı bir ayaklanma tertibinin inandırıcı kanıtları diye sunmalarını hiç de engellemedi. Özellikle kulaktan kulağa söylentilerde Çernov'un tutuklanması hadisesini Troçki'nin düzenlediği bile ileri sürüldü. Bu versiyon Tavriçeskiy Sarayı'na kadar ulaştı. Gizli bir soruşturma belgesinde yarım saatlik tutuklanma hadisesini yaklaşık olarak doğru biçimde anlatan Çernov bile partisinin Bolşeviklere karşı öfke kusmasını engellememek için kamuoyuna herhangi bir açıklama yapmaktan kaçındı. Öte yandan, Çernov, Troçki'yi Krestiy hapishanesine tıkan hükûmetin bir üyesiydi. İşin doğrusu, Uzlaşmacıların kitlelerin "kurban"a yönelik öfkesinin yeterli bir kamuflaj sunacağını umut etmeselerdi, bu küçük karanlık fesatçılar çetesinin güpegündüz, onca kalabalığın içinde bir bakanı tutuklama gibi fazla kahramanca bir girişimde bulunmaya cesaret edemeyeceklerini fark etmeleri gerekirdi. Gerçekten de belli bir dereceye kadar durum buydu. Otomobilin çevresindeki hiç kimse Çernov'un serbest bırakılmasını sağlamak için girişimde bulunmadı. Eğer olur da, Kerenskiy bir yerde tutuklansaydı, ne işçiler ne de askerlerbundan üzüntü duyarlardı. Bu anlamda, sosyalist bakanlara yönelik gerçek ya da hayalî kasıtlardaki kitlelerin ahlâkî payları veri kabul ediliyor ve Kronstadtlıları suçlamakta bir gerekçe diye kul-

lanılıyordu. Ama bu suçlamayı açıktan açığa yapabilmek için Uzlaşmacıların demokratik itibarlarından vazgeçmeleri gerekiyordu: Göstericilerin düşmanlığından kendilerini sakınarak, kuşatılmış Tavriçeskiy Sarayı'nda işçi, asker ve köylü sovyetleri sisteminin başında kalmaya devam edemezlerdi.

Akşam sekize doğru, general Polovtsev telefonla Yürütme Komitesi'nin içine su serpti: iki Kazak *sotnya*sı toplarıyla birlikte Tavriçeskiy Sarayı'na doğru yol alıyorlardı. Sonunda! Ama umutlar bu kez de suya düştü. Sağa sola edilen telefonlar yalnızca paniği artırıyordu: Kazaklar iz bırakmadan kaybolmuşlar, sanki atları, eğerleri ve sahra toplarıyla birlikte buhar olup uçmuşlardı. Milyukov akşama doğru "hükûmetin askerî birliklere yönelttiği çağrılara ilk cevaplar"ın gelmeye başladığını yazar: Tavriçeskiy Sarayı'nı kurtarmak üzere 176. alay aceleyle yola koyulmuştu. Bu gerçek gibi görünen iddia kampların henüz ayrışmaya başladığı bir iç savaşın ilk evrelerinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan şaşırtmacalara ilginç bir örnektir.

Gerçekten de Tavriçeskiy Sarayı'na sefer hâlindeki bir alay geldi: Sırtta çantaları, omuzlarında parkaları, bellerinde matara ve azık torbalarıyla. Askerler yolda iliklerine dek ıslanmışlar ve perişan hâldeydiler. Krasnoye Selo'dan geliyorlardı. Bu gerçekten 176. alaydı. Ama hiç de hükûmeti kurtarmak gibi bir niyeti yoktu. *Mejrayontsı* delegeleriyle irtibat hâlindeki alay iki Bolşevik asker, Levinson ve Medvedev'in önderliğinde ikitidarın sovyetlere devri talebiyle yürüyüşe geçmişti. Diken üstündeki Yürütme Komitesi'nin önderlerine, hemen aşağıda pencelerin altında, subaylarıyla birlikte tam bir düzen içinde, uzun yoldan gelen bir alayın hak ettikleri istirahate çekildikleri haberi verildi. Hekim binbaşı üniforması içindeki Dan komutana sarayı korumak için devriye nöbetçileri dikmesini rica etti. Nitekim kuleler kuruldu. Tasavvur edeceğimiz gibi, Dan hemen prezidyuma durumu haber verdi ve oradan da bu bilgi gazetelere sızdırıldı. Suhanov anılarında Bolşevik alayın Menşevik liderin emrini uygulamakta gösterdiği uysallıkla alay etmiştir: Temmuz gösterisinin "saçmalığı"nın yeni bir kanıtı daha!

Gerçekte olay hem daha basit hem de daha karmaşıktı. Kule kurmaya davet edilen alay komutanı bir yardımcısına, teğmen Prigorovskiy'e başvurdu. Ama ne yazık ki Prigorovskiy *Mejrayontsı* örgütü üyesi bir Bolşevikti ve hemen Troçki'nin tavsiyesini sordu. Troçki küçük bir grup Bolşevikle beraber sarayın yan salonlarından birinde gözetleme işindeydi. Tabiatıyla Prigorovskiy'e gereken yerlerde kuleler kurulması tavsiye edildi: Giriş ve çıkış noktalarında düşman yerine dostların bulunması çok daha avantajlıydı. İktidara karşı gösteriye katılmak için gelen 176. alay göstericilere karşı o iktidarı işte böyle savunuyordu. Gerçekten bir ayaklanma söz konusu olsaydı, teğmen Prigorovskiy yalnızca dört askerle hiçbir zorluk çekmeden tüm Yürütme Komitesi'ni tutuklayabilirdi. Ama hiç kimse tutuklama yapmayı düşünmüyordu, Bolşevik alayın askerleri nöbet görevlerini gayet ciddî biçimde yerine getirdiler.

Tavriçeskiy Sarayı yolundaki yegâne engel olan Kazak *sotnya*ları süpürülüp atıldığında, birçok gösterici zaferin sağlandığını düşündüler. Gerçekte, başlıca engel Tavriçeskiy Sarayı'nın bizzat içindeydi. Akşam altıya doğru başlayan Yürütme Komitelerinin birleşik oturumunda elli dört fabrika ve işyerinden doksan temsilci vardı. Kendilerine söz verilen beş konuşmacı göstericilerin Yürütme Komitesi'nin çağrılarında karşı-devrimci olarak iftiraya uğramalarını protesto ettiler. İçlerinden biri şöyle diyordu: "Pankartlarda ne yazıyor görüyor musunuz? İşçiler tarafından alınan kararlar bunlar... Biz on kapitalist bakanın gitmesini istiyoruz. Biz Sovyet'e güveniyoruz, Sovyet'in umut bağladıklarına değil... Toprakların hemen müsadere edilmesini, üretimde hemen denetim kurulmasını istiyoruz, bizi tehdit eden açlıkla mücadele edilmesini istiyoruz..." Bir diğeri şunu ekliyordu: "Önünüzdeki bir kargaşa değil, mükemmel biçimde organize edilmiş bir gösteridir. Toprağın köylüye iadesini istiyoruz. Devrimci orduya karşı yöneltilen emirlerin kaldırılmasını talep ediyoruz... Kadetler bile sizinle çalışmaktan caydıktan sonra, şimdi kimle pazarlık yapacaksınız, bakalım? İktidarın sovyetlerin eline geçmesini istiyoruz."

18 Haziran gösterisinin propaganda sloganları şimdi kitlelerin savaş ültimatomu olmuştu. Ama uzlaşmacılar mülk sahiplerinin arabasına çok sıkı koşulmuşlardı bir kez. Sovyetlerin iktidarı mı? Ama bu her şeyden önce cesur bir barış politikası, Müttefiklerle bozuşma, ülke burjuvazisiyle bozuşma, tam bir tecrit, bir kaç hafta içinde çöküş anlamına gelir. Hayır, görevinin bilincindeki demokrasi macera yoluna kesinlikle sapamaz! Tsereteli şöyle diyordu: "Var olan koşullar Petrograd ortamında yeni çözümlerin devreye sokulmasına hiçbir şekilde izin vermiyor." Öyleyse geriye şu kalıyor: "Eldeki hükûmeti olduğu gibi kabul etmek... Engelsiz çalışabileceği bir yerde, mümkünse Moskova'da, on beş gün içinde olağanüstü bir sovyetler kongresi toplamak."

Ama toplantı sürekli kesiliyordu. Putilov fabrikasının işçileri Tavriçeskiy Sarayı'nın kapısına dayanmışlardı: ancak akşamleyin varabilmişlerdi, bitkin, öfkeli ve heyecanlıydılar. "Tsereteli! Buraya gel!" Otuz bin kişilik bir kitle saraya temsilcilerini yolluyor, arkadan biri Tsereteli kendiliğinden çıkmazsa, zorla çıkarılacak diye bağırıyordu. Daha tehditten eyleme çok yol vardı, ama olay kötüye doğru gidiyordu. Bolşevikler müdahale etmek zorunda kaldılar. Zinovyev daha sonra şöyle anlatmıştır: "Yoldaşlar Putilov fabrikası işçilerinin önüne çıkmam için beni çağırdılar... Hiç görmediğim bir kelle okyanusuyla karşı karşıyaydım. On binlerce insan toplanmıştı. 'Tsereteli!' bağırışları sürüyordu... Ben şöyle konuşmaya başladım: 'Tsereteli yerine ben çıkıyorum' (Gülüşmeler). Bu ortamı yumuşattı. Uzunca bir konuşma yapabildim... Neticede kitlenin hemen, barışçı bir şekilde, düzeni bozmadan ve hiçbir şekilde saldırgan davranışlar göstermeden dağılmalarını rica ettim (Alkış tufanı). İnsanlar sıraya girdiler ve dağılmaya başladılar." Bu olay hem kitlelerdeki hoşnutsuzluğun yakıcılığını, hem kitlelerde bir taarruz planının bulunmayışını, hem de partinin Temmuz hadiselerinde oynadığı gerçek rolü çok iyi gösterir.

Zinovyev dışarıda Putilovlu işçilerle görüşürken, toplantı salonuna da gayet sinirli bir şekilde, bazıları silahlı olmak üzere, çok sayıda işçi delegesinden oluşan bir grup girmişti. Yürütme komiteleri üyeleri yerlerinden fırladılar. Bu dramatik anın canlı bir tasvirini veren Suhanov şöyle yazar: "Bazıları yeterince metanet gösterip kendilerine hâkim olamadılar". İşçilerden biri, "klasik bir baldırı çıplak, kasketli, kuşaksız mavi bluz üstünde, elinde tüfeğiyle" heyecan ve öfkeden titreyerek kürsüye fırladı... "Yoldaşlar! Biz işçiler ihanete daha ne kadar tahammül edeceğiz? Siz burjuvaziyle ve büyük toprak sahipleriyle pazarlık ediyorsunuz... Biz Putilov işçileri, burada otuz bin kişiyiz... İstediğimizi alacağız!..." Burnuna tüfek dayanmış olan Çheidze kendine hâkim oldu. Oturduğu yerden seyirterek konuşma yapan işçinin titereyen eline basılı bir çağrı tutuşturdu: "Alın yoldaş, lütfen, okuyun. Burada Putilov fabrikasındaki yoldaşların ne yapmaları gerektiği yazılı..." Çağrıda göstericilerin evlerine dönmeleri gerektiğinden, yoksa devrime ihanet edeceklerinden başka bir şey söylenmiyordu. Menşevikler başka ne diyebilirlerdi ki?

Genel olarak o dönemdeki ajitasyon anaforunda olduğu gibi, Tavriçeskiy Sarayı'nın duvarları arasındaki kıpırdanmalarda da, istisnaî derecede hitabet yeteneği olan Zinovyev büyük bir yer işgal ediyordu. Güçlü tenor sesi ilk ağızda şaşırtıyor ve bilâhare de özgün müzikalitesiyle kalpleri fethediyordu. Zinovyev ajitatör doğmuştu. Kitlenin ruhuna nasıl işleyeceğini, onların heyecanına nasıl katılacağını ve düşünceleri ile duygularına belki dağınık ama kavrayıcı bir ifadeyi nasıl bulacağını iyi biliyordu. Hasımları Zinovyev'in Bolşevikler arasındaki en büyük demagog olduğunu söylüyorlardı. Bu şekilde aslında onun en güçlü özelliğine, Demos'un ruhuna işleme ve onun telinden çalma yeteneğine parmak basmış oluyorlardı. Bununla birlikte, bir teorisyen, bir devrimci stratejist değil, yalnızca bir ajitatör olan Zinovyev'in dışarıdan disiplin altına alınmadığında, vülger değil, bilimsel anlamda kolayca demagoji yoluna kaydığı, yani uzun vadeli çıkarları günün başarılarına feda etme eğilimi gösterdiği de inkâr edilemez. Zinovyev'deki ajitatör tüyü onu, fazla derinlikli olmayan bir durumda siyasal değerlendirme yapmak söz konusu olduğunda, son derece ehemmiyetli bir danışman hâline getiriyordu. Parti toplantılarında, dört başı mamur, kitle mitinglerinde sınanmış ve denebilir ki işçi ve askerlerin umut ve öfkelerine doymuş bir siyasal fikirle çıkageldiğinde ikna etmeyi, fethetmeyi, büyülemeyi biliyordu. Öte yandan, Zinovyev'e yabancı bir toplantıda, meselâ Yürütme Komitesi toplantısında bile, en aşırı ve en galeyana getirici düşüncelere içe işleyen, önyargılı zihinlere bile hitap eden bir örtü görüntüsü verebiliyordu.

Bu değeri kolay ölçülemeyecek sonuçları elde etmek için haklı olduğunu hissetmesi yeterli değildi; teskin olmak için dirençli ve sağlam biri tarafından siyasal sorumluluktan bağışık tutulduğundan da emin olması gerekiyordu. Bu garantiyi Lenin veriyordu. Sorunun özünü ortaya koyan hazırlop bir strateji formülüyle teçhiz edilmiş hâldeki Zinovyev zekice ve başarıyla görevini hemen o

anda sokaktan, fabrikadan veya kışladan devşirdiği taze sedalar, protestolar ve taleplerle dolduruyordu. Böyle anlarda, Lenin'le kitle arasında, kısmen de kitleyle Lenin arasında ideal bir aktarma kayışıydı. Çok az istisnalar hariç, Zinovyev hep ustasını izliyordu; ama partinin, sınıfın ve ülkenin kaderinin karara bağlandığı bir anda ayrılık vakti gelip çatmıştı. Devrimin ajitatörü yeterli devrimci karaktere sahip değildi. Zihinleri ve ruhları fethetmek söz konusu olduğu müddetçe Zinovyev yorulmak bilmez bir militandı. Ama eyleme geçmek zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığında hemencecik güvenini kaybediyordu. O zaman birdenbire kitlenin ve sonra da Lenin'in önünden çekiliyordu. Ancak kararsız seslere cevap veriyordu, kuşku biriktiriyordu, yalnızca engelleri görüyordu ve kadınsı, içe işleyen sesi inandırıcı olmaktan çıkıp iç zayıflığını ele veriyordu. Tavriçeskiy Sarayı'nın duvarları arasında, Temmuz Günlerinde, Zinovyev son derece aktif, yaratıcı ve güçlüydü. Kitlelerdeki heyecanı en yüksek noktalara çıkartıyordu; tabiî onları kararlı eylemlere çağırmak yerine engellemek üzere. Bu koşullara ve parti politikasına uygundu. Zinovyev kendi sahasındaydı.

Liteynıy üzerindeki müsademe gösterinin gidişatında ani bir kopuşa sebep oldu. Artık kimse korteje pencere veya balkonlardan bakmıyordu. Önemli zatlar garlara üşüşmüş şehri terk ediyorlardı. Sokaklardaki mücadele şurada burada amaçsız çatışmalara dönüşmüştü. Geceleyin, göstericilerle yurtseverler arasında göğüs göğüse çarpışmalar meydana geldi, kâh insanlar silahsızlandırıldı, kâh silahlar elden ele geçti. Alaylara bağlı asker grupları bir o yana bir bu yana seyirtiyorlardı. Podvoyskiy şöyle ekler: "Aralarına sızmış yabancı unsurlar ve provokatörler onları anarşik eylemlerde bulunmaya teşvik ediyorlardı." Evlerden yağdırılan kurşunların sahiplerini ararken asker ve denizci grupları evlere baskınlar düzenliyorlardı. Arama bahanesiyle şurada burada yağmalamalar oluyordu. Diğer yandan pogromlar başladı. Kentin kendilerini güçlü hissettikleri mahallelerinde tüccarlar dehşet içinde işçilerin üzerine çullanıyor ve acımasızca vuruyorlardı. Novıy Lessner fabrikasından bir işçi, Afanasyev şöyle anlatıyor: "Yahudilere ve Bolşeviklere vurun, suda boğun! haykırışlarıyla kalabalık üzerimize atıldı ve vurmaya başladı." Yaralılardan biri hastanede öldü. Afanasyev'in kendisi de denizciler tarafından ağır yaralı vaziyette ve kanlar içinde Yekaterinskiy kanalından çekip çıkartıldı.

Çarpışmalar, yaralanmalar, pratik hedefi belirsiz kalan sonuçsuz bir mücadele: İşte hareket bunlara indirgenmişti. Merkez Komite işçi ve askerleri gösteriyi durdurmaya davet etme kararı verdi. Derhal Yürütme Komitesi'ne bildirilen bu çağrı şimdi tabandan hemen hiçbir direnişle karşılaşmadı. Kitleler varoşlara geri çekildiler. Ertesi gün mücadeleye yeniden başlayacak dermanları kalmamıştı. Sovyet iktidarı meselesinin sandıklarından çok daha karmaşık olduğunun farkına varmışlardı.

Tavriçeskiy Sarayı'ndaki kuşatma tümüyle kaldırıldı, komşu sokaklar tamamen boşaltıldı. Ama yürütme komitelerinde yeni yeni oturumlarla hâlâ

anlamsız ve hedefsiz konuşmalar yapılmaya devam ediyordu. Ancak daha sonraları uzlaşmacıların bir şeylerin beklentisinde oldukları anlaşıldı. Yandaki lokallerde, fabrika ve alay delegeleri hâlâ büzüşmüş vaziyette bekleyip oturuyorlardı. Metelev şöyle anlatır: "Geceyarısı çoktan geçmişti ve biz hâlâ bir 'çözüm' bekliyorduk... Yorgunluk ve açlıktan bitap hâlde, Aleksandrovskiy salonunda volta atıyorduk... 5 Temmuz, sabaha karşı dörtte, ümitlerimiz tükendi... Sarayın ana kapısı sonuna dek açılarak subaylar ve silahlı askerler bağırış çağırış içeri daldılar." Tüm bina Marseyyez çalan bando sesleriyle inledi. Sabah sabah çınlayan postal sesleri ve nefesli çalgıların gürültüsü salonda inanılmaz bir gerginlik yaratmıştı. Delegeler aniden yerlerinden fırladılar. yeni bir tehlike mi vardı? Ama kürsüden Dan seslendi: "Yoldaşlar, sakin olunuz! Hiçbir tehlike yok! Bunlar devrime sadık alaylar."

Evet, uzun zamandır beklenen güvenilir birlikler nihayet gelmişlerdi. Hemen koridorları işgal ettiler, hâlâ sarayda bulunan bir kaç işçinin üzerine çullandılar, silahı olanların elinden silahlarını aldılar, tutukladılar ve götürdüler. Kürsüye sefer kıyafetiyle ünlü Menşevik Kuçin çıktı. Oturum başkanı Dan orkestranın zafer marşı eşliğinde onu kucakladı. Coşkuyla zıplayan ve muzafferane bakışlarla sol taraftakileri süzen uzlaşmacılar el sıkışıyorlar ve gırtlaklarını patlatırcasına Marseyyeze eşlik ediyorlardı. İyi gözlemci ve kavrayış yeteneğine sahip Martov "İşte karşı-devrimin klasik başlangıç sahnesi!" diye mırıldandı. Eğer Martov'un söz konusu sahneyi devrimin zaferi gibi gören Dan'la aynı partiden olduğunu hatırlarsak, Suhanov tarafından anlatılan bu sahnenin siyasal manası çok daha iyi anlaşılır.

Ancak ondan sonra, bir çeşme gibi taşan çoğunluk zevkine vardığında Sovyet'in sol kanadı gerçek demokrasi sokağa indiği vakit resmî demokrasinin bu yüksek organının ne derece tecrit olduğunu tam olarak anlamaya başladı. Otuz altı saat boyunca bu adamlar kulisten sırayla yok olup telefon kulübesinden genelkurmayla, cephedeki Kerenskiy'le irtibat kurup askerî birlik yollanmasını talep etmişler, iknaya çalışmışlar, yalvarmışlar, bir daha bir daha ajitatör gönderilmesini istemişler, sonra gene yerlerine dönüp beklemeye koyulmuşlardı. Tehlike geçmişti, ama korku olduğu gibi kalmıştı. Ve "sadık" postalların rap rapı sabahın beşinde onların kulaklarında bir kurtuluş senfonisi gibi yankılanmıştı. Sonunda kürsüden silahlı ayaklanmanın ezilmesi ve artık Bolşeviklerin işinin bitirilmesine dair sevinçli ve samimî nutuklar atılmaya başlandı.

Tavriçeskiy Sarayı'na dalan müfreze çoğu kimsenin ilk ağızda sandığının aksine cepheden gelmemiş, özellikle en gerici üç Muhafız ordusu —Preobrajenskiy, Semyonovskiy ve İzmailovskiy— alayından seçilen Petrograd garnizonundan alınmıştı. 3 Temmuzda taraf sız olduklarını ilân etmişlerdi. Hükûmetin ve Yürütme Komitesi'nin otoritesini tanımaları için boş yere çaba gösterilmişti. Askerler sıkıntılı bir şekilde kışlalarına kapanmış, bekliyorlardı. Otoriteler ancak 4 Temmuz öğleden sonra onları etkilemenin bir yolunu buldu. Preobrajens-

kiy alayının askerlerine Lenin'in bir Alman casusu olduğunu iki kere ikinin dört ettiği gibi kanıtlayan belgeler gösterdiler. Bu işe yaradı. Haber diğer alaylara da yayıldı. Subaylar, alay komiteleri üyeleri, Yürütme Komitesi'nin ajitatörleri hevesle bu görevi üstlendiler. Tarafsız birliklerin efkârı umumiyesi aniden değişikliğe uğradı. Şafağa doğru, artık onlara ihtiyaç kalmadığında, bunların bir araya getirilmeleri ve boş sokaklardan geçerek boşalmış olan Tavriçeskiy Sarayı'na yürütülmeleri sağlandı. Marseyyez, 3 Aralık 1905'te Troçki'nin başkanlığında oturum yapan ilk Petrograd İşçi Vekilleri Sovyeti'nin tutuklanmasında görev alan en gerici İzmailovskiy alayının bandosu tarafından çalınıyordu. Tarihin kör sahneye koyucusu her adımda hiç zahmetsizce çarpıcı teatral efektler buluyordu. Bunun için dizginleri eşyanın mantığına bırakması yetiyordu.

Caddeler kitlelerden temizlendiğinde, genç devrim hükûmeti hasta uzuvlarını kesip attı: İşçi temsilcileri tutuklandı, silahlara el kondu, kentin mahallelerinin birbirleriyle ilişkisi kesildi. Sabah altıya doğru, *Pravda* yayın kurulunun bulunduğu lokalin önünde, içi *junker* ve asker dolu bir otomobil durdu ve bir makineli tüfek hemen pencereye yerleştirildi. Baskıncılar gittiğinde, yayın kurulunun lokali bir harabeyi andırıyordu: Çekmeceler zorlanmış, parçalanmış müsveddeler yerlere saçılmış, telefon hatları kesilmişti. Korumalar ve yayın kurulu ile idare çalışanları dövülmüş ve tutuklanmışlardı. Son üç ay boyunca işçilerin topladıkları parayla kurulan matbaaya yapılan baskın daha da feciydi: Rotatifler tahrip edilmiş, monotipler parçalanmış, linotipler kırılmıştı. Bolşevikler Kerenskiy hükûmetini enerjiden yoksun diye suçlamakta fena yanılmışlardı!

Suhanov "caddeler genel olarak tekrar normale döndü. Dışarıda hiçbir topluluk, hiçbir miting kalmadı. Mağazalar hemen tümüyle açıldı" diye yazar. Sabahtan itibaren Bolşeviklerin gösteriyi sona erdirme yönündeki çağrıları yayıldı. Bu tahrip edilen matbaanın son işiydi. Kazaklar ve junkerler caddelerde denizcileri, askerleri, işçileri tutukladılar ve ya hapishaneye ya da karakola yolladılar. Mağazalarda ve kaldırımlarda Alman parasından söz ediliyordu. Bolşevikler lehinde lâf etmeye cüret eden herkes tutuklanıyordu. "Artık Lenin'in dürüst bir adam olduğu söylenemezdi. Yoksa karakolu boylardınız." Suhanov her zaman olduğu gibi burjuva, intelligentsiya ve küçük burjuva caddelerde olup bitenler konusunda çok dikkatli bir gözlemciydi.

Ama işçi muhitlerinde durum farklıydı. İşyerleri ve fabrikalar henüz çalışmıyordu. Kaygılı bir ruh hâli vardı. Söylentilere göre, cepheden askerî birlikler geliyordu. Vıborg mahallesindeki sokaklarda bir saldırı durumunda alınacak önlemleri tartışmak üzere gruplar toplanıyordu. Metelev şöyle anlatır: "Kızıl muhafızlar ve genel olarak fabrika gençleri kuşatılan birlikleri desteklemek üzere Petropavlovsk kalesine sızmaya hazırlanıyorlardı. Ceplerine, postallarına, karınlarına sakladıkları el bombalarıyla kimileri nehri kayıkla geçiyor, kimileri de köprüleri kullanıyorlardı." Kolomenskiy semtinden dizgici Smirnov anılarında şöyle anlatır: "Neva üzerinde Duderhof ve Oranienbaum'dan

içi deniz muhafızlarıyla dolu römorkörlerin geldiğini gördüm. Saat ikiye doğru, durum kötüye gitmeye başlamıştı... Denizcilerin tek tek ara yollardan nasıl Kronstadt'a geri döndüklerini gördüm... Tüm Bolşeviklerin Alman ajanı oldukları hikâyesini yaymışlardı. Alçakça saldırılar tertip edilmişti..." Tarihçi Milyukov memnuniyetle şu özeti yapıyordu: "Sokaktaki halkın efkârı umumiyesi ve terkibi tümüyle değişmişti. Akşama doğru, Petrograd tümüyle sakinleşmişti."

Cepheden birlikler gelinceye kadar, bölge askerî komutanlığı uzlaşmacıların siyasal yardımıyla niyetlerini gizlemeyi başardılar. Gündüz Bolşevik önderlerle görüşmek için başta Lieber olmak üzere, Yürütme Komitesi'nin üyeleri Kşesinskaya Sarayı'na gelmişlerdi. Bu ziyaret bile çok barışçı duygulara tanıklık ediyordu. Varılan anlaşma Bolşevikleri, denizcileri Kronstadt'a geri yollamaya, makineli tüfek bölüğünü Petropavlovsk Kalesi'nden geri çekmeye, zırhlı araçlar ve muhafız müfrezelerini mevzilerinden almaya zorluyordu. Hükûmet de kendi payına hiçbir pogroma müsamaha göstermemeyi, Bolşeviklere hiçbir misilleme yapmamayı ve adî suçlular haricinde, tüm tutukluları serbest bırakmayı taahhüt ediyordu. Ama anlaşma uzun süre geçerli olamadı. Alman parasıyla ve cepheden askerî birliklerin gelişiyle ilgili söylentiler yayıldıkça, garnizonda giderek daha fazla kişi demokrasiye ve Kerenskiy'e bağlılıklarını hatırladılar. Tavriçeskiy Sarayı'na veya askerî bölge komutanlığına delegeler gönderiyorlardı. Sonunda gerçekten cepheden askerî birlikler gelmeye başladılar.

Uzlaşmacılar arasındaki egemen haleti ruhiye her saat daha yırtıcı bir hâl alıyordu. Cepheden gelen birlikler kanlı bir çatışmayla başkenti Kayzerin ajanlarından kurtarmaya hazırlanıyorlardı. Şimdi artık onlara ihtiyaç kalmadığı göz önüne alındığında, çağrılmalarını haklı çıkartacak bir şey yapılması gerekiyordu. Bizzat kendilerinin şüpheli bir duruma düşmemeleri için, Uzlaşmacılar askerî komutanlara Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcilerin onlarla aynı kampta yer aldıklarını ve Bolşeviklerinse ortak düşman olduğunu göstermek için var güçlerini harcıyorlardı. Kamenev bir kaç saat evvel Yürütme Komitesi prezidyumuyla varılan anlaşmayı hatırlattığında Lieber sert bir devlet adamı üslûbuyla şöyle cevap vermişti: "Şimdi güçler dengesi değişti." Lieber, Lassale'ın meşhur konuşmalarından, topun Anayasanın önemli bir unsuru olduğunu öğrenmişti.

Başlarında Raskolnikov olmak üzere, Kronstadt bahriyelileri heyeti birçok kez Yürütme Komitesi'nin askerî komisyonuna çağrılmıştı. Giderek artan talepler sonunda Lieber'in şu ültimatomuna vardı: Kronstadtlıların silahsızlandırılmasını hemen kabul edin. Raskolnikov şöyle anlatıyor: "Askerî komisyonun toplantısından çıkarken Troçki ve Kamenev'le konuşmamıza kaldığımız yerden devam ettik. Lev Davidoviç (Troçki) Kronstadtlı bahriyelileri hemen ve gizlice evlerine göndermemizi tavsiye etti. Kışlalara yoldaşlarımızı gönderip bahriyelileri hazırlıkları yapılan silahsızlandırmadan haberdar etme kararına vardık." Çoğu Kronstadtlı tam zamanında girmişlerdi ve Kşesinskaya malikânesiyle Petropavlovsk Kalesi'nde sadece bir kaç küçük müfreze kalmıştı. Sosyalist bakanla-

rın bilgisi ve rızası dahilinde, Prens Lvov 4 Temmuzda general Polovtsev'e yazılı olarak "Kşesinskaya malikânesinde bulunan Bolşevikleri tutuklama, malikâneyi boşaltma ve içine askerî birlik yerleştirme" emrini vermişti.

Yayın kurulu ve matbaanın uğradığı baskından sonra Bolşevik karargâhının akıbeti sorunu şimdi tüm keskinliğiyle ortada duruyordu. Burayı hemen savunma durumuna geçirmek gerekiyordu. Lokallerin komutanı olarak Askerî Örgüt Raskolnikov'u atadı. O da görevini geniş çaplı biçimde, Kronstadt tarzında algılayarak top gönderilmesini ve hattâ Neva'nın ağzına küçük bir savaş gemisi yerleştirilmesini istedi. Raskolnikov daha sonra bu girişimini şöyle açıklamıştı: "Tabiî havada barut değil, pogrom kokusu da olduğundan dolayı bu askerî hazırlıklar benim açımdan yalnızca öz savunma bakımından yapılmamıştı... Aynı zamanda, sanırım gayet haklı olarak, Neva'nın ağzına doğru dürüst bir savaş gemisinin getirilmesinin geçici hükûmetin kararlılığını kıracağını da düşünmüştüm." Tüm bunlar çok belirsizdir ve çok da ciddî değildir. 5 Temmuz öğleden sonra saat beşte, Askerî Örgüt liderlerinin ve de Raskolnikov'un durumun tersine döndüğünü pek kavrayamadıklarını ve silahlı gösterinin düşman tarafından dayatılan bir silahlı ayaklanmaya dönüşmemesi için geri çekilmesi gerektiği bir sırada kimi askerî önderlerin rastgele ve düşüncesizce ileri atılışlara kalkıştıklarını varsaymak daha doğru olacaktır.

Genç Kronstadtlı liderlerin bu ölçüyü aşmaları ilk kez olmuyordu. Ama ölçüyü aşan insanların katılımı olmadan da bir devrim yapmak mümkün mü? Tüm büyük insanî girişimlerde zorunlu olarak belli bir oranda yönünü şaşırma yok mudur? Bu seferlik her şey bilâhare Raskolnikov tarafından iptal edilen emirler çerçevesinde kaldı. Bununla beraber karargâha giderek daha endişe verici haberler akıyordu: Birisi Neva'nın karşı kıyısındaki bir evin penceresine Kşesinskaya malikânesine doğrultulan makineli tüfekler yerleştirildiğini görmüştü; bir diğeri bir zırhlı araç konvoyunun aynı yönde ilerlediğini gözlemlemişti; bir üçüncüsü Kazak devriyelerinin yaklaştıklarını haber veriyordu. Askerî Örgüt'ün iki üyesi ilçe komutanına görüşme yapmak üzere gönderildi. Polovtsev elçilere *Pravda* baskınının kendisinin bilgisi dışında yapıldığını ve Askerî Örgüt'e karşı bir misillemeye hazırlanmadığını temin etmişti. Gerçekte ise, cepheden yeterli destek birliğinin gelmesini bekliyordu.

Kronstadt geri çekilirken, Baltık donanması bir bütün olarak taarruz hazırlığındaydı. Toplam yetmiş bin denizciden oluşan filonun en büyük kısmı Fin sularında bulunuyordu; öte yandan, Finlandiya'da bir kolordu vardı ve Helsingfors limanındaki fabrikalarda on bin kadar Rus işçisi çalışıyordu. Devrimin yumruğu çok güçlüydü. Denizcilerin ve askerlerin baskısı öyle tahammül edilmezdi ki, Helsingfors'ta Sosyalist-Devrimci komite bile koalisyona karşı çıkmıştı. Neden sonra Finlandiya'daki donanma ve kara kuvvetlerindeki tüm sovyet organları oybirliğiyle Merkez Yürütme Komitesi'nin iktidarı ele almasını talep etmişlerdi. Taleplerini desteklemek için Baltıklılar her an Neva'nın

girişine doğru ilerlemeye hazırdılar; onları tutan deniz savunma hattını zayıflatma ve Alman donanmasına Kronstadt ve Petrograd üzerine bir saldırı düzenleme kolaylığı yaratma korkusuydu.

Ama tam o sırada hiç beklemeyen bir şey oldu. Baltık Donanmasının merkez komitesi —*Tsentrobalt*— 4 Temmuzda gemi komitelerini birleşik bir oturuma çağırdı. Burada başkan Dıbenko donanma komutanlığından yeni gelen ve Donanma bakan vekili Dudarev'ce imzalı iki gizli emri kamuoyuna açıkladı. Birincisi amiral Verderevskiy'e Kronstadt'tan gelen asilerin muhtemel bir saldırısını zorla bastırmak için Petrograd'a dört torpidobot göndermesini talep ediyordu. İkincisi filo komutanından hiçbir bahaneyle Helsingfors'tan Kronstadt'a gemi kalkmasına izin vermemesini ve denizaltılar marifetiyle, emre itaat etmeyen tüm gemileri batırmakta tereddüt etmemesini istiyordu. İki ateş arasında kalan ve her şeyden evvel postu deldirmemeye çalışan amiral önceden davranarak telgrafları *Tsentrobalt*'a verdi ve *Tsentrobalt* bu emirleri onaylasa bile kendisinin bunlara uymayacağını bildirdi.

Telgrafların okunması bahriyelileri altüst etti. Doğrusunu söylemek gerekirse, her vesileyle Kerenskiy ve uzlaşmacılara acımsızca küfrediyorlardı. Ama bu onların gözünde sovyet-içi bir mücadeleydi. Zira ne de olsa Merkez Yürütme Komitesi'ndeki çoğunluk daha geçenlerde sovyet iktidarı lehinde görüş bildiren Finlandiya'daki bölge komitesindekilerle aynı partilere mensuptu. Durum açıktı: Ne Menşevikler ne de Sosyalist-Devrimciler Yürütme Komitesi'nin iktidarı lehinde görüş bildiren gemilerin batırılmasını onaylayamazlardı. Öyleyse nasıl olmuştu da eski deniz subayı Dudarev sovyet-içi bir aile kavgasını bir deniz savaşına çevirmeye kalkışabilmişti? Daha düne kadar, büyük savaş gemileri gerici zihniyetli torpidobotlardan ve propagandanın henüz etkisi altına almadığı denizaltılardan farklı olarak, resmen devrimin dayanağı addediliyorlardı. Şimdi otoriteler denizaltıların yardımıyla ciddî ciddî savaş gemilerini batırmaya hazırlık yapıyor olabilirler miydi? Bu tip olayların dikkafalı bahriyelilerin zihninde yeri yoktu.

Temmuzda bir karabasan gibi üzerlerine çöken düzen aslında Martta ekilenin meşru bir sonucuydu. Nisandan itibaren Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler Petrograd'a karşı taşraya, işçilere karşı askerlere, makineli tüfekçilere karşı süvarilere çağrı yapmaya başlamışlardı. Bölüklere sovyetler içinde fabrikalardan daha avantajlı bir temsil imkânı sağlamışlardı. Küçük, dağınık işletmelere dev metalürji fabrikalarından daha fazla prim vermişlerdi. Dünün geçmişini temsil edip her türlü gerilikte bir destek aramışlardı. Ayaklarının altındaki toprak kayınca, öncüye karşı artçıyı teşvik etmişlerdi. Siyaset özellikle devrim sırasında kendi mantığına sahiptir. Her yandan sıkıştırılan uzlaşmacılar amiral Verdevskiy'e ileri fikirlerin hüküm sürdüğü savaş gemilerini batırma görevini vermek zorunda kalmışlardı. Ne yazık ki uzlaşmacıların üzerine dayanmaya çalıştıkları geri fikirler giderek ileri fikirlerin safına kayıyorlardı.

Denizaltı personeli Dudarev'in düzeninden zırhlı gemi personelinden daha az nefret etmiyordu.

Tsentrobalt'ın başında hiç de Hamlet mizaçlı olmayan adamlar vardı. Gemi komitelerinin üyeleriyle anlaşma hâlinde, hiç vakit kaybetmeden, şu kararı aldılar: Kronstadtlıları dibe göndermekle görevli Orfeus destroyeri ilk olarak olup biten hakkında istihbarat toplamak, ikinci olarak "Donanma bakan vekili Dudarev'i tutuklamak" üzere acilen Petrograd'a gönderilecek. Bu karar ne kadar beklenmedik görünse de, Baltık denizcilerinin uzlaşmacıları ne derece iç düşman gördüklerini, ortak düşman addettikleri Dudarev'den ne kadar farklı düşündüklerini açıkça ortaya koyuyordu. Orfeus Kronstadtlı on bin silahlı denizcinin gelişinden yirmi dört saat sonra Neva'nın girişine geldi. Ama "güçler dengesi değişmişti." Tüm gün boyunca personelin karaya çıkışı yasaklandı. Ancak akşamleyin *Tsentrobalt* ve donanma personelinden altmış yedi denizciden oluşan bir heyet Temmuz Günlerinin ilk sonuçlarının bilançosunun çıkartıldığı Yürütme Komitelerinin birleşik oturumuna kabul edildi. Galipler yeni kazandıkları zaferin coşkusu içindeydiler. Raportör Voytinskiy izleyen zaferi daha vurgulu kılmak için zayıflık ve aşağılanmayla geçen saatleri memnuniyetle tasvir ediyordu. Şöyle diyordu: "İmdadımıza gelen ilk birlik zırhlı araçlardı. Silahlı çetenin bize şiddet uygulaması durumunda ateş açma kararını almıştık... Devrimi tehdit eden tehlikeyi görerek, (cepheden) bazı birliklerin vagonlara binip yanımıza gelmeleri emrini vermiştik..." Yüksek meclisin çoğunluğu Bolşeviklere, özellikle de denizcilere karşı nefretle iç geçiriyordu.

Dudarev'i tutuklama yetkisiyle teçhiz edilmiş vaziyette Baltık delegeleri işte bu ortamda çıkageldiler. Galipler Baltık filosunun kararının okunmasını vahşi homurtularla, masaların üstüne güm güm yumruk vurmalarla, pat pat yeri tepmekle karşıladılar. Dudarev'i tutuklamak mı? Ama bu değerli gemi kaptanı yalnızca bu denizcilerin, asilerin, karşı-devrimcilerin arkadan hançerledikleri devrime karşı kutsal bir görev yerine getirdi. Özel bir kararla birleşik oturum görkemli bir şekilde Dudarev'le dayanıştı. Denizciler konuşmacılara ve birbirlerine şaşkın gözlerle bakıyorlardı. Olup biteni şimdi anlamaya başlıyorlardı. Tüm heyet ertesi gün tutuklandı ve siyasal eğitimini hapiste tamamladı. Ardından onların yardımına gelen *Tsentrobalt*'ın başkanı, deniz astsubay Dıbenko ve açıklama yapmak üzere başkente çağrılan amiral Verderevskiy tutuklandı.

6'sı sabahı işçiler işlerine döndüler. Sokaklarda gösterici olarak yalnızca cepheden çağrılan askerî birlikler kalmıştı. İstihbarat servisi ajanları kimlik kontrolü yapıyor ve sağda solda tutuklamalara gidiyordu. Evvelki gün baskına uğrayıp tahrip edilen Bolşevik gazetesinin yerine çıkan *Listok Pravdı*'yı dağıtan genç bir işçi, Voynov sokakta bir çete tarafından, belki de bu istihbarat servisi ajanlarınca öldürüldü. Gericiliğin sesi, Kara Yüzler isyanın bastırılmasını zevkle üstlendiler. Yağma, şiddet, şurada burada kurşunlama hadiseleri kentin çeşitli bölümlerinde devam ediyordu. Gün içinde cepheden birbiri peşi sıra

bir Süvari tümeni, Don Kazakları alayı, Uhlan tümeni, İzborskiy alayı, Malorossiyskiy alayı, Dragon alayı, vs. geldiler. Gorkiy'in gazetesi "Gayet kalabalık Kazak birlikleri çok saldırgan bir havadalar" diye yazmıştı. Kentin iki yerinde İzborskiy alayının üstüne makineli tüfekle ateş açılmıştı. Her iki durumda da, ambarlara gizlenmiş makineliler bulundu, ama suçluların izine rastlanamadı. Başka yerlere çıkartma yapan birliklere de ateş açıldı. Bu ateşlerdeki kasıtlı çılgınlık işçileri altüst etmişti. Deneyimli kışkırtıcıların askerleri kurşunla karşılamalarının onları Bolşevizme karşı aşılamak amacını taşıdığı açıktı. İşçiler bunu askerlere açıklamak için var güçlerini harcıyorlardı, ama askerler onları yanlarına bile yaklaştırmıyorlardı: Şubat Günlerinden bu yana ilk kez işçiyle asker arasına junker ile subay giriyordu.

Uzlaşmacılar gelen alayları neşeyle karşıladılar. Birlik temsilcileri toplantısında çok sayıda subay ve junkerin önünde ayıı Voytinskiy patetik biçimde şöyle haykırıyordu: "Milyonnaya caddesinden şimdi askerî birlikler ve zırhlı araçlar general Polovtsev'in emrine girmek üzere saray meydanına doğru ilerliyorlar. İşte üzerine dayandığımız gerçek güç bu." Siyasal komiser olarak askerî bölge komutanlığına dört sosyalist yardımcı atandı: Yürütme Komitesi'nden Avksentyev ve Gots, geçici hükûmetten de Skobelevve Çernov. Ama bu komutanı kurtaramadı. Kerenskiy daha sonraları Beyaz Muhafızlar karşısında, Temmuz Günleri'nde cepheden dönüşünde General Polovtsev'i "kararsızlık" yüzünden görevden almakla övünmüştü.

Şimdi artık uzun zamandır ertelenen sorun çözülebilirdi: Bolşeviklerin Kşesinskaya malikânesindeki yuvalarını yerle bir etmek. Genel olarak toplumsal hayatta ve özel olarak da devrim zamanında, bazen sembolik anlamları itibarıyla muhayyele üzerinde etkili olan ikinci dereceden olguların büyük bir önem kazandığı olur. İşte böyle, Bolşeviklere karşı mücadelede, Lenin tarafından saray balerinası, sanatından çok Romanovlar hanedanının erkek temsilcileriyle olan ilişkileriyle ünlü Kşesinskaya›nın sarayının «ele geçirilişi»ne orantısız bir önem atfediliyordu. Kşesinskaya›nın daha taht mirasçısı bir çareviçken II. Nikolay tarafından açılışı yapılan malikânesi böylesi ilişkilerle kazanılmıştı. Savaştan önce, küçük burjuvalar Kışlık Saray'ın karşısında bulunan lüks randevu evinden, mahmuzlu çizmelerden, pırlantalardan kıskanç bir saygıyla söz ediyorlardı; savaş sırasında daha çok «hırsız bunlar!» diyorlardı; askerler daha da sert konuşuyorlardı. Yaşı geçmeye başlayan balerina yurtseverlik işlerine sığındı. Saf yürekli Rodzyanko bu konuda şunu anlatır: «Başkomutan (Grandük Nikolay Nikolayeviç), aracılığıyla çeşitli firmaların sipariş elde ettikleri balerina Kşesinskaya›nın top işlerindeki faaliyetini ve etkisini bildiğini belirtti.» Ayaklanmadan sonra Kşesinskaya›nın boşalttığı sarayın halkta pek sempati yaratmaması şaşırtıcı değil. Devrim doymak bilmez bir iştahla kendine lokaller ararken, hükûmet özel malikânelere el uzatmaya cesaret edemiyordu. Savaş için köylünün atlarına el koymaya gelince evet, ama

devrim için boş malikânelere el uzatmaya gelince hayır. Halk kitleleri kuşkusuz başka türlü akıl yürütüyorlardı.

Kendine uygun bir lokal arayan Zırhlı Araçlar Yedek tümeni Martın ilk günlerinde Kşesinskaya'nın malikânesini buldu ve buraya yerleşti. Balerinanın koca bir garajı vardı. Tümen binanın üst katını seve seve Bolşeviklerin Petrograd Komitesi'ne bıraktı. Bolşeviklerle zırhlı araçlar personeli arasındaki dostluk makineli tüfeklerle perçinlendi. Lenin'in gelişinden bir kaç hafta evvel gerçekleşen sarayın işgali önce pek fark edilmedi. Bolşeviklerin etkisi arttıkça müsaderecilere karşı öfke de büyüyordu. Gazetelerin Lenin'in balerinanın yatak odasına yerleşeceği ve malikânedeki tüm mobilyaların tahrip edildiği veya çalındığı yolundaki haberleri tümüyle yalandı. Lenin kız kardeşinin mütevazı evinde kalıyordu ve balerinanın mobilyalarına gelince, lokalin komutanı bunları bir güzel toplamış ve mühürlemişti. Lenin'in geldiği gün sarayı ziyaret eden Suhanov bu mahalin çok canlı bir tasvirini yapmıştır: "Ünlü balerinanın malikânesindeki dairelerin tuhaf ve gülünç görünümleri vardı. O pek hoş tavanlar ve duvarlar sadece kullanım amaçlı olarak sağdan soldan toplanmış derme çatma mobilyalar, masalar, sandalyeler ve ilkel banklarla uyumsuzdu. Odalarda çok az eşya vardı. Kşesinskaya'nın mobilyaları kaldırılmıştı..."

Zırhlı araçlar tümenini temkinli bir şekilde olayın dışında tutan basın savunmasız bir sanat tutkununun evine silah zoruyla el koyulmasından Lenin'i sorumlu tutuyordu. Bu tema yazı işlerini ve tefrikaları besliyordu. Kadifeler, ipekliler ve halılar içinde debelenen işçi ve askerler! Başkentin tüm asma katları öfkeden kudurdular. Tıpkı geçmişte Jirondenlerin Eylül katliamının, kışladan şiltelerin yok olmasının ve toprak yasası lehindeki propagandanın sorumluluğunu Jakobenlerin üzerine atmaları gibi, Kadetler ve demokratlar da Bolşevikleri insan ahlâkının temellerini yok etmekle ve Kşesinskaya malikânesinin parkelerine tükürmekle suçluyorlardı. Hanedan balerinası barbarlığın koca toynaklı postallarıyla ayaklar altına alınan bir kültürün simgesi hâline geldi. Bu kutsama mülk sahibine adalete başvurma cesareti verdi ve mahkeme de Bolşeviklerin söz konusu mekândan çıkarılmalarına karar verdi.

Ama iş o kadar kolay değildi. Zamanın Petrograd Komitesi üyesi Zalejskiy hatıralarında "avluda tetikteki zırhlı araçların çok vakur havaları vardı" diye yazar. Öte yandan makineli tüfekçiler alayı da, tıpkı diğer birlikler gibi, gerekirse zırhlı araçlar personelini desteklemeye hazırdılar. 25 Mayısta, Yürütme Komitesi bürosu balerinanın avukatının şikâyeti üzerine, "devrimin çıkarları mahkeme kararlarına saygı gösterilmesini gerektirir" diye kestirip attı. Bununla beraber, uzlaşmacılar platonizmle uzaktan yakından ilgisi olmayan balerinayı üzüntüye boğarak, bu platonik deyişin ötesine geçemediler.

Malikânede Merkez Komite, Petrograd Komitesi ve Askerî Örgüt dirsekdirseğe çalışmaya devam ediyorlardı. Raskolnikov şöyle anlatır: "Kşesinskaya malikânesinde sürekli olarak çok sayıda insan vardı. Kimileri iş için şu ya da bu sekreterliğe

geliyor, kimileri kütüphane deposuna gidiyor..., başkaları *Soldatskaya Pravda*'nın yazı kuruluna başvuruyor, diğerleri de bir oturuma katılıyorlardı. Gerek aşağıdaki geniş salonda, gerek yukarıdaki, muhtemelen balerinanın yemek odası olan odadaki geniş masanın etrafında sık sık, bazen sürekli olarak toplantılar yapılıyordu." Üstünde Merkez Komite'nin etkileyici bayrağının dalgalandığı balkondan konuşmacılar yalnız gün boyu değil, gece de durmaksızın doğaçlama mitingler düzenliyorlardı. Sık sık karanlıkta binaya doğru bir asker birliği ya da bir konuşmacı arayan bir işçi kitlesi yaklaşıyordu. Gazetelerde okudukları palavralarla merakları uyanmış küçük burjuvalar da geçerken balkonun önünde şöyle bir duraklıyorlardı. Kritik günler boyunca zaman zaman binanın yakınlarında Lenin'in tutuklanmasını ve Bolşeviklerin kovulmasını isteyen düşman gösteriler yapılıyordu. Sarayın etrafında yoğunlaşan insan selinde devrimin fokur fokur kaynadığı hissediliyordu. Kşesinskaya malikânesi olayı Temmuz Günlerinde zirve noktasına ulaştı. Milyukov şöyle anlatır: "Hareketin karargâhı Tavriçeskiy Sarayı'nda değil, Lenin'in kalesi olan Kşesinskaya malikânesinin klasik balkonundaydı." Gösterinin ezilmesi zorunlu olarak Bolşeviklerin karargâhının yıkılmasına götürüyordu.

Sabaha karşı üçte, bir su şeridiyle birbirinden ayrılan Kşesinskaya malikânesiyle Petropavlovsk Kalesi'ne doğru Petrograd alayının yedek taburu, bir Makineli Tüfek birliği, Semyonovskiy alayından bir bölük, Preobrajenskiy alayından bir bölük, Volınskiy alayına bağlı bir subay okulu öğrencisi birliği, iki parça top ve sekiz zırhlı araçtan oluşan bir müfreze yaklaşmaya başladı. Sabah yedide, ilçe askerî komutanın yardımcısı Sosyalist-Devrimci Kuzmin malikânenin boşaltılmasını talep etti. Silahlarını teslim etmek istemeyen, sarayda ancak yüz yirmi kişisi kalan Kronstadtlı bahriyeliler koşar adım Petropavlovsk Kalesi'ne ulaşmaya çalıştılar. Hükûmet kuvvetleri malikâneyi ele geçirdiklerinde, bir kaç görevlinin dışında kimseyi bulamadılar... Geriye Petropavlovsk Kalesi meselesi kalıyordu. Hatırlanacağı üzere, Vıborg semtinden gerektiğinde bahriyelilere destek vermek üzere gelen genç kızıl muhafızlar vardı surlarda. Bunlardan biri şöyle anlatır: "Kale surlarına muhtemelen denizciler tarafından rastgele toplar yerleştirilmişti... kan kokmaya başlamıştı..." Ama diplomatik görüşmeler barışçı bir netice verdi. Merkez Komite'nin yetkisiyle Stalin uzlaşmacı liderlere Kronstadtlıların gösterisini kan dökülmeden sona erdirmek için ortaklaşa önlemler almayı önerdi. Menşevik Bogdanov'la beraber bahriyelileri pek zorluk çekmeden evvelki gün Lieber'in verdiği ültimatoma uymaya ikna ettiler. Hükûmetin zırhlı araçları kaleye yaklaştıklarında, bir heyet dışarı çıkıp garnizonun Yürütme Komitesi'ne bağlı olduğunu bildirdi. Bahriyelilerin ve askerlerin teslim ettikleri silahlar kamyonlarla götürüldü. Silahları alınmış bahriyeliler Kronstadt'a ulaşmak üzere mavnalara bindiler. Kalenin teslim olması Temmuz Günleri'nin son perdesi olarak görülebilir. Cepheden gelen zırhlı araç birlikleri Bolşevikler tarafından boşaltılan Kşesinskaya malikanesini ve kaleyi işgal ettiler. Ama Ekim ayaklanmasının arifesinde bu birlik de sırası geldiğinde Bolşeviklerden yana geçecekti.

BÖLÜM III

Bolşevikler Temmuzda İktidarı Alabilirler Miydi?

Hükûmet ve Yürütme Komitesi tarafından yasaklanan gösterinin muhteşem bir karakteri vardı: İkinci gün katılımcı sayısı beş yüz binden aşağı değildi. Temmuz Günleri'nin "kan ve çamur"unu mahkûm etmek için yeterince şiddetli sözcükler bulamayan Suhanov yine de şöyle yazar: "Siyasal neticelerinden bağımsız olarak, halk kitlelerinin bu şaşırtıcı hareketini hayranlıkla değerlendirmemek mümkün değildi. Uğursuz yargısında bulunsak bile, o devasa kendiliğindenci boyutu karşısında coşkunluk göstermemek elde değildi." Soruşturma komisyonunun hesaplarına göre, her iki tarafa yaklaşık eşit olarak bölünen yirmi dokuz ölü, yüz on dört yaralı vardı.

Hareketin Bolşeviklerden bağımsız olarak, bir ölçüde onlara karşı, doğrudan doğruya tabandan gelen inisiyatifle başladığı, ilk saatlerde, uzlaşmacılar tarafından da itiraf edilmişti. Ama 3 Temmuz gecesinden ve özellikle de ertesi günden itibaren resmî değerlendirme değişti. Hareketin Bolşeviklerin tertipçiliğinde bir ayaklanma olduğu ilân edildi. Kerenskiy'e yakın olarak bilinen Stankeviç bilâhare şöyle yazmıştı: "Tüm iktidar sovyetlere sloganı altında biçimsel olarak Bolşeviklerin ulusal savunma yanlısı partilerden oluşan o zamanki Sovyet çoğunluğuna karşı bir ayaklanması meydana geldi." İsyan kışkırtıcılığı suçlaması yalnızca bir siyasal mücadele yöntemi değildi: Haziran ayı içerisinde Bolşeviklerin kitleler üzerinde güçlü bir etkisi olduğuna fazlasıyla inanmış olan bu adamlar, şimdi işçi ve asker hareketinin Bolşevikleri aşarak kendi kendine akabileceğine inanmayı reddediyorlardı. Troçki Yürütme Komitesi toplantısında buna bir açıklama getirmeye çalıştı: "Bizi kitlelerin efkâr-ı umumiyesini yaratmakla suçluyorlar; bu doğru değil, biz olsa olsa onu formüle etmeye çalışıyoruz."

Ekim ayaklanmasından sonra hasımlar tarafından yayınlanmış olan kitaplarda, özellikle Suhanov'unkinde, Temmuz isyanının yenilgiye uğramasının

hemen ardından, kitlelerin hareketinin kendiliğinden meydana geldiğini öne sürerek Bolşeviklerin asıl amaçlarını gizledikleri iddiasıyla karşılaşıyoruz. Fakat peşinden yüz binlerce insanı sürükleyen bir silahlı ayaklanma planını bir hazine gibi saklamak mümkün mü? Ekimin arifesinde Bolşevikler açıkça ayaklanmaya çağrıda bulunmak ve herkesin gözü önünde ona hazırlanmak zorunda kalmadılar mı? Eğer kimse Temmuzda böyle bir plan bulamadıysa, bu basitçe onun var olmaması yüzündendir.

Daimî garnizonun rızasıyla makineli tüfekçilerin ve Kronstadt bahriyelilerinin Petropavlovsk kalesine doluşması (uzlaşmacılar özellikle bu "akın etme" üzerinde duruyorlardı!) hiçbir şekilde bir silahlı ayaklanma eylemi değildi. Küçük bir ada üzerinde bulunan bina —askerî bir mevzi olmaktan çok bir hapishane— ricat edenlere pekâlâ bir sığınak görevi görebilirdi, ama bir taarruza hiç de uygun değildi. Tavriçeskiy Sarayı'na varmaya çalışan göstericiler en önemli hükûmet binalarının önünden kayıtsızca geçiyorlardı, ki bunların işgali için bir Putilov kızıl muhafız müfrezesi yeterliydi. Petropavlovsk kalesi göstericiler tarafından tıpkı sokakların, meydanların, vs. ele geçirilmesi gibi alınmıştı. Bir başka gerekçe de, bir tehlike anında yakınlarda bulunan Kşesinskaya malikanesinin kale tarafından imdadına yetişilmesiydi.

Bolşevikler Temmuz hareketini bir gösteri düzeyine indirmek için ellerinden geleni yaptılar. Ama yine de olayların mantığıyla hareket bu sınırları hiç aşmadı mı? Bu siyaset sorusunu cevaplamak kriminal bir suçlamaya cevap vermekten daha zordur. Sona ermelerinin hemen ardından Temmuz Günlerini değerlendiren Lenin şöyle yazıyordu: "Hükûmet karşıtı bir gösteri, olayların tam biçimsel tasviri budur. Ama aslında bu olağan bir gösteri de değildi, bir gösteriden daha fazla, bir devrimden daha az bir şeydi." Kitleler kafalarına bir fikir taktılar mı, onu gerçekleştirmek isterler. Bolşevik partisine güven duymakla birlikte işçiler ve özellikle askerler henüz partinin yaptığı çağrının ve sunduğu önderliğin haricinde yürümemek gerektiği inancında da değillerdi. Şubat ve Nisan deneyimleri bunun tersini öğretmişti.

Lenin Mayısta işçi ve köylülerin partimizden yüz kat daha devrimci olduğunu söylediğinde, kuşkusuz Şubat ve Nisan tecrübelerini genelleştiriyordu. Ama kitleler de kendilerine göre bu tecrübeleri genelleştiriyorlardı. Ta içlerinden şöyle diyorlardı: Bolşevikler bile duraklıyor ve tereddüt ediyorlar. Göstericiler, eğer olayların gelişimi bunu gerektirirse, Temmuz Günleri'nde resmî iktidarı tasfiye etmeye tümüyle hazırdılar. Burjuvazinin direnişi durumunda, silah kullanmaya hazırdılar. Bu anlamda bir silahlı ayaklanma unsuru mevcuttu. Yine de, hareket bırakın bu işte sonuna dek gitmeyi böyle bir yola yarı yarıya bile girmediyse, bunun sebebi uzlaşmacıların tabloyu bulandırmasıydı.

Bu eserin birinci cildinde, Şubat rejiminin paradoksunu ayrıntısıyla ortaya koymuştuk. İktidar küçük burjuva demokratlar, Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler tarafından devrimci halkın elinden alınmıştı. Göreve talip

olmamışlardı. İktidarı fethetmemişlerdi. Oraya kendi iradeleri dışında gelmişlerdi. Kitlelerin arzusu hilafına, iktidarı emperyalist burjuvaziye devretmek için her şeyi yaptılar. Halkın liberallere güveni yoktu, ama uzlaşmacılara güveniyordu, oysa onlar kendi kendilerine bile güvenmiyorlardı. Kuşkusuz bunda haklı gerekçeleri vardı. İktidarı tümüyle burjuvaziye terk ettikten sonra bile, demokratlar hâlâ bir isimdi. Ama iktidarı kendi ellerine aldıklarında sıfırı tüketmişlerdi. Demokratların elinden iktidar hemen hemen otomatik olarak Bolşeviklere geçti. Bu bedbaht gelişme kaçınılmazdı, çünkü bunu yaratan Rus demokrasisinin organik hiçliğiydi.

Temmuz göstericileri iktidarı sovyetlere vermek istiyorlardı. Bunun için sovyetlerin onu almaya razı olması elzemdi. Oysa, işçilerin çoğu ile garnizonun aktif unsurlarının artık Bolşevikleri izlemeye başladığı başkentte bile, Sovyet'teki çoğunluk, her türlü temsilî meclise özgü atalet yasası uyarınca, hâlâ burjuvazinin iktidarına uzanacak eli kendine uzanmış addeden küçük burjuva partilere aitti. İşçiler ve askerler kendi haleti ruhiyeleri ile Sovyet'in siyaseti, yani dün oldukları şey ile bugün oldukları şey arasındaki çelişkiyi kanlı canlı hissediyorlardı. Sovyetlerin iktidarı için ayaklanırken, hiç de uzlaşmacı çoğunluğa güvenlerini göstermiş olmuyorlardı. Ama bunlardan da nasıl kurtulacaklarını bilmiyorlardı. Bu çoğunluğu zor yoluyla devirmek, iktidarı Sovyet'e aktarmaktan çok onu dağıtmak olurdu. Sovyetlerin yenilenmesi için bir yol bulana dek, işçiler ve askerler doğrudan eylem yöntemiyle onları kendi iradelerine tabi kılmaya çalışmışlardı.

İki Yürütme Komitesi'nin Temmuz Günleri'ne dair ortak bildirisinde uzlaşmacılar «silah zoruyla kendi iradelerini sizin seçtiklerinize dayatmaya yeltenen» şeklinde tanımladıkları göstericilere karşı öfkeyle işçi ve askerlere çağrıda bulundular. Sanki göstericiler ve seçmenler iki farklı tanımlama altında aynı işçi ve askerler değilmiş gibi! Ve sanki bu irade halkın çıkarına iktidarı almataahhüdünün yerine getirilmesi talebinden başka bir şeymiş gibi! Tavriçeskiy Sarayı'nın etrafında toplanan kitleler Yürütme Komitesi'nin kulağına bir anonim işçinin Çernov'un suratına sıkılmış yumruğunu göstererek sarf ettiği "iktidar sana verildiğinde al" cümlesini haykırıyorlardı. Buna cevaben uzlaşmacılar Kazakları çağırdılar. Demokrat baylar, kan dökülmeden iktidarı almaktansa halka karşı iç savaş başlatmayı tercih ediyorlardı. İlk ateş edenler beyaz muhafızlar oldu. Ama iç savaşın siyasal atmosferini yaratanlar Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcilerdi.

İktidarı devretmeye çalıştıkları organın silahlı direnişine toslayan işçi ve askerler amaç bilinçlerini kaybettiler. Güçlü kitle hareketinin siyasal mihveri ellerinden alınmış oldu. Temmuz seferi kısmen silahlı ayaklanma araçlarıyla kotarılan bir gösteriye indirgendi. Olup biten hakkında, bir gösteriden başka yöntemlere ihtiyaç duymayan bir amaç için bir yarı-ayaklanma yöntemi kullanıldı denilebilir.

İktidarı reddetmekle birlikte, uzlaşmacılar onu tümüyle liberallere de bırakmıyorlardı: Öncelikle onlardan korkuyorlardı —küçük burjuva her şeyden korkar— ve onlar için korkuyorlardı. Tümüyle Kadetlerden oluşan bir bakanlar kurulu kitleler tarafından hemen indirilirdi. Dahası, Milyukov'un haklı olarak dikkat çektiği gibi, "kendiliğinden silahlı gösterilere karşı mücadelede, Sovyet Yürütme Komitesi, 20-21 Nisandaki karışıklıklar üzerine beyan ettiği üzere, Petrograd garnizonunun silahlı kuvvetlerini istediği yönde kullanmak hakkını elde tutuyordu." Uzlaşmacılar, eskiden olduğu gibi, yastıklarının altında bulunan iktidarı kendilerinden bile gizliyorlardı. Pankartlarıyla sovyetler iktidarını talep edenlere silahlı bir direnişle karşı koymak için Sovyet aslında iktidarı kendi elinde yoğunlaştırmak zorunda kalmıştı.

Yürütme Komitesi daha da ileri gitti: hemen o günlerde biçimsel olarak egemenliğini de ilân etti. 4 Temmuz tarihli kararda şöyle deniyordu: "Devrimci demokrasi tüm iktidarın sovyetlerin eline geçmesini onsuz olmaz bir gereklilik olarak görse bile, bu meselenin çözüm kararı yalnızca Yürütme Komitelerinin tam mevcutlu toplantısına aittir." Sovyetlerin iktidarı için gösteriyi karşı-devrimci bir isyan olarak nitelemekle beraber, Yürütme Komitesi yine de kendini en yüksek iktidar olarak tanımlıyor ve hükûmetin kaderine karar veriyordu.

5 Temmuz şafağında "sadık" birlikler Tavriçeskiy Sarayı'nın binalarına daldıklarında, komutan birliklerinin tümüyle ve kayıtsız şartsız Merkez Yürütme Komitesi'ne tabi olduğunu bildiriyordu. Hükûmetin adı dahi geçmiyordu! Ama isyancılar da iktidar olarak tanıdıkları Yürütme Komitesi'ne teslim olmaya razıydılar. Petropavlovsk Kalesi teslim olduğunda, garnizon Yürütme Komitesi'ne tabi olduğunu beyan etmişti. Kimse de ondan resmî otoritelere boyun eğmesini talep etmemişti. Ama cepheden çağrılan birlikler de tümüyle Yürütme Komitesi'nin emrine giriyorlardı. Öyleyse kan niye dökülmüştü?

Eğer bu mücadele Ortaçağ'ın sonlarına doğru cereyan etseydi, karşılıklı olarak birbirini katleden taraflar İncil'den aynı deyimleri zikredeceklerdi. Biçimci tarihçiler savaşın tefsir meseleleri yüzünden çıktığı sonucuna varacaklardı: Bilindiği gibi, Ortaçağ'ın zanaatkâr ve köylüleri, Rus Kilisesindeki muhaliflerin haç çıkarma işaretinin iki mi yoksa üç parmakla mı yapılması gerektiği hususunda kendilerini imha ettirmeleri gibi, İncilci Yahya'nın vahiylerindeki filolojik incelikler adına kendilerini öldürtmeye garip bir tutku gösterirlerdi. Gerçekteyse, tıpkı şimdi olduğu gibi, Ortaçağ'da da sembolik formüller altında çözülmesi gereken bir yaşamsal çıkar mücadelesi gizliydi. İncil'deki bir âyet birileri için serflik anlamına gelirken, diğerleri için özgürlük anlamına geliyordu.

Ama çok daha yeni, çok daha yakın başka benzetmeler de yapılabilir. 1848 Haziran günlerinde Fransa'da barikatın iki yanından da aynı haykırış duyuluyordu: "Yaşasın Cumhuriyet!" Dolayısıyla, küçük burjuva idealistler Haziran kavgalarını birilerinin saçmalıklarının, diğerlerinin coşkusunun kışkırttığı

bir yanlış anlama olarak görüyorlardı. Gerçekteyse, burjuvalar cumhuriyeti kendileri için, işçilerse herkes için istiyorlardı. Siyasal sloganlar çoğu zaman çıkarları asıl adlarıyla anmak yerine maskelemeye yararlar.

Uzlaşmacıların Marksist ve Narodnik hiyerogliflerle dekore ettikleri Şubat rejiminde ne denli paradoksal da olsa, gerçek sınıf ilişkileri yeterince saydamdı. Yalnızca uzlaşmacı partilerin melez niteliklerini gözden kaçırmamak gerekiyordu. Eğitimli küçük burjuvalar işçiler ve burjuvalara dayanıyorlardı, ama soylu mülk sahipleriyle ve şeker fabrikatörleriyle sarmaş dolaşlardı. Tabanın taleplerini resmî devlete taşıyan Sovyet sisteminin bir parçası olsa da, Yürütme Komitesi aynı zamanda burjuvazinin siyasal paravanı hizmetini görüyordu. Varlıklı sınıflar iktidarı kendi yanlarına çektiği müddetçe Yürütme Komitesi'ne "boyun eğiyorlardı". Kitlelerse işçi ve köylülerin egemenliğinin bir organı olmasını ümit edebildikleri müddetçe Yürütme Komitesi'ne boyun eğiyorlardı. Tavriçeskiy Sarayı'nda her ikisi de Yürütme Komitesi'nin ismi altında gizlenmiş karşıt sınıfların eğilimleri içiçe girmişlerdi: biri anlayışsızlıktan ve saflıktan, diğeri soğukkanlı bir hesaptan ötürü. Oysa mücadelede ne eksik ne fazla söz konusu olan ülkeyi kimin idare edeceğiydi: Burjuvazi mi proletarya mı?

Peki, madem uzlaşmacılar iktidarı almak istemiyorlardı ve burjuvazinin de onu elde tutacak kadar gücü yoktu, acaba Temmuzda Bolşevikler dümeni ele geçirebilirler miydi? İki kritik gün boyunca, Petrograd'da iktidar hükûmet kurumlarının elinden tümüyle çıkmıştı. Yürütme Komitesi ilk kez olarak tam bir iktidarsızlık hissetti. Bu koşullarda iktidarı almak Bolşeviklere hiçbir güçlük çıkartmazdı. Bazı taşra noktalarında dahi otorite ele geçirilebilirdi. Bu durumda, Bolşevik partisi iktidarı almayı reddetmekte haklı mıydı? Başkentte ve bir kaç sınaî bölgede tutunduktan sonra, egemenliğini tüm ülkeye yayamaz mıydı? Bu önemli bir meseledir.

Savaşın sonunda Avrupa'da emperyalizmin ve gericiliğin zafere ulaşmasına hiçbir şey, devrimci Rusya'yı bitap düşüren ve devrimden yeni bir söz bekleyen savaşan ülke ordularının ve Avrupa'daki çalışan kitlelerin gözünde onun ahlakî otoritesine ölçülemez bir zarar veren bir kaç aylık Kerenskizm kadar katkıda bulunmamıştır. Eğer Bolşevikler proleter ayaklanmasının doğum sancılarını dört ay —müthiş bir zaman— kısaltmış olsalardı, karşılarında daha az tükenmiş bir ülke bulacaklar, Avrupa'da devrimin otoritesi daha az sarsılmış olacaktı. Bu yalnızca Sovyetlere Almanya'yla görüşmelerin gidişatında büyük avantajlar sağlamakla kalmayacak, Avrupa'da savaşın ve barışın gidişatında da çok büyük etki yapacaktı. Perspektif çok çekiciydi! Yine de, parti önderliği silahlı ayaklanma yoluna girmemekte tümüyle haklıydı.

İktidarı almak yeterli değildir. Onu korumak da lâzımdır. Ekimde Bolşevikler zamanın geldiğini düşündüklerinde, onlar için en zor dönem iktidarı aldıktan sonra başladı. Düşmanların sayısız saldırılarına direnmek için işçi sınıfı güçlerinin yüksek derecede seferberliği gerekti. Temmuzda bu gözüpek mücadeleye

Petrograd işçileri bile tam hazır değildi. Kendilerinin iktidarı alma imkânları varken bunu Yürütme Komitesi'ne teklif ediyorlardı. Ezici çoğunluğuyla Bolşeviklerden yana geçmiş olan başkent proletaryası kendisini uzlaşmacılara bağlayan Şubat göbek bağını henüz koparmamıştı. Birçokları henüz sözle ve gösteriyle her şey elde edilebilir; Menşevik ve Sosyalist-Devrimcileri sindirerek Bolşeviklerle ortak bir siyaset izlemeleri sağlanabilir gibisinden yanılsamalar içindeydi.

Sınıfın öncüsü bile hangi yollardan geçilerek iktidarın alınabileceği konusunda açık seçik bir fikre sahip değildi. Olaylardan kısa bir süre sonra Lenin şöyle yazmıştı: "Olayların ortaya koyduğu üzere, 3-4 Temmuz günlerinde partimizin gerçek hatası partinin hâlâ sovyetlerdeki siyasetin değişmesi yoluyla siyasal dönüşümlerin barışçı bir gelişmesinin mümkün olduğuna inanmasıydı, oysa o sırada Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler yönlerini şaşırmış ve burjuvaziyle anlaşmışlardı ve bu durum öyle karşı-devrimci bir hâl almıştı ki, artık herhangi bir barışçı gelişme söz konusu bile değildi."

Proletarya ne siyasal olarak türdeş ne de yeterince kararlıydı, ama köylü ordusu da ondan aşağı kalır durumda değildi. 3-4 Temmuz günlerindeki tutumuyla garnizon Bolşeviklerin iktidarı alması için mutlak bir imkân yaratmıştı. Ama yine de garnizon personeli içinde 4 Temmuz akşamına doğru kararlı biçimde yurtsever partilere doğru yanaşan tarafsız birlikler mevcuttu. 5 Temmuz günü tarafsız alaylar Yürütme Komitesi'nin yanında saf tutarken, Bolşevizme yakın alaylar tarafsız kalmaya çalışıyorlardı. Bu durum otoritelere cepheden geç gelen birliklerden çok daha fazla fırsat sunuyordu. Bolşevikler 4 Temmuzda bir atılganlık gösterip iktidarı ele geçirselerdi, Petrograd garnizonu yalnızca iktidarı koruyamamakla kalmayacak, her hangi bir kaçınılmaz dışarıdan darbe girişimi durumunda işçilerin de onu korumasına engel olacaktı.

Cephedeki orduda durum bundan daha da az elverişliydi. Barış ve toprak için mücadele, özellikle Haziran taarruzundan sonra, orduyu Bolşeviklerin sloganlarına son derece yakınlaştırmıştı. Ama askerlerdeki "elemanter" Bolşevizm diye adlandırılan şey hiç de bu partiye Merkez Komitesi ve liderleriyle birlikte güven beslemesi anlamına gelmiyordu. O dönemdeki asker mektupları ordudaki bu haleti ruhiyeyi açıkça yansıtır. Bir askerin nasırlı eli cepheden şöyle yazıyordu: "Şunu hatırlayın, bakan beyler ve tüm yüksek liderler, bizler, partiden falan anlamayız, yalnızca gelecek ve geçmiş bize yakındır; çar sizi Sibirya'ya yolluyor ve hapse atıyordu, ama biz sizi süngülerimizin ucuna takacağız." Kendilerini aldatan yüksek mevkilere karşı aşırı bir öfkenin dile getirildiği bu satırlarda yine de bir güçsüzlük itirafı vardı: "Bizler, partiden falan anlamayız."

Savaşa ve subay takımına karşı ordu sürekli bir isyan içindeydi ve bu amaçla Bolşevik dağarcığından alınma sloganlara başvuruluyordu. Ama iktidarı Bolşeviklere vermek için ayaklanmaya gelince, ordu henüz buna hazır değildi. Petrograd'ı ezmek için kullanılacak güvenilir birlikler hükûmetçe başkente en yakın birlikler arasından diğer birliklerin direnişiyle karşılaşmaksızın devşi-

rilmişti ve demiryolcuların direnişine maruz kalmadan kademe kademe taşınmıştı. Huzursuz, asi, hemen parlar durumda da olsa, ordu siyasal olarak amorftu; bileşiminde bütünlüksüz asker kitlesinin düşünce ve eylemlerine tekdüze bir önderlik sağlamaya yetenekli çok az sağlam Bolşevik nüve vardı.

Diğer yandan, uzlaşmacılar cepheyi Petrograd'la ve cephe gerisindeki köylülerle karşı karşıya getirmek için gericiliğin Martta sovyetlere karşı yararlanmak için beyhude çabaladığı zehirli silahı başarılı bir şekilde kullanıyorlardı. Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler cephedeki askerlere şöyle diyorlardı: Petrograd garnizonu Bolşeviklerin baskısıyla gelip sizden nöbeti devralmıyorlar; işçiler cephe gereksinmeleri için çalışmak istemiyorlar; eğer köylüler de Bolşevikleri dinler ve hemen topraklara el koyarlarsa, savaşanlar için bir şey kalmayacak. Askerlerin hükûmetin savaşanların mı yoksa toprak sahiplerinin mi lehine toprak ayırdığını anlamaları için ek bir tecrübeden geçmeleri gerekiyordu.

Petrograd ile cephedeki ordu arasında taşra vardı. Taşranın Temmuz olayları karşısındaki tepkisi Bolşeviklerin Temmuz ayında hemen iktidarın fethi için mücadeleden kaçınmakta haklı olup olmadıkları meselesinde çok önemli bir *a posteriori* kriter görevi görebilir. Ama Moskova'da bile devrimin nabzı Petrograd'dan çok daha zayıf atıyordu. Bolşeviklerin Moskova Komitesi'nin bir oturumunda sert tartışmalar yapıldı: partinin aşırı sol kanadına mensup, örneğin Bubnov gibi, kimileri postaneyi, telgrafhaneyi, telefon müdürlüğünü, *Russkoye Slovo*'nun yayın merkezini işgal etmeyi, yani ayaklanma yoluna gidilmesini öneriyorlardı. Genel ruh hâli olarak oldukça ılımlı olan Komite Moskovalı kitlelerin bu şekilde eylemde bulunmaya hiç hazır olmadıklarını düşünerek bu tür önerileri kararlı bir şekilde geri itiyordu. Sovyet'in yasaklamasına rağmen bir gösteri düzenleme kararına varıldı. Kalabalık bir işçi kitlesi aynı coşkunlukla olmasa da, Petrograd'la aynı sloganları söyleyerek Skobelevskiy meydanına doğru ilerlediler. Garnizon bütünlüklü bir tepki vermedi, bazı birlikler gösteriye katıldılar, ama sadece bir tanesi silahlıydı. Ekim kavgalarında ciddî bir yer işgal edecek olan bir hafif topçu eri, Davidovskiy, anılarında Moskova'nın Temmuz Günlerinde hazır olmadığını ve gösterinin liderlerinin ağzında başarısızlık yüzünden "buruk bir tat" kaldığını doğrular.

Sovyetin daha şimdiden Bolşeviklerin elinde bulunduğu tekstil başkenti İvanovo-Voznesensk'e Petrograd'daki hadiselerin haberi geçici hükûmetin düştüğü yolundaki bir söylentiyle aynı anda ulaştı. Yürütme Komitesi'nin gece oturumunda ilk önlem olarak telefon ve telgraf üzerinde denetim kurmak kararı alındı. 6 Temmuzda işyerlerindeki çalışma durduruldu; gösteriye çoğu silahlı, kırk bin kadar insan katıldı. Petrograd'daki gösterinin zafere ulaşmadığı öğrenildiğinde İvanovo-Voznesenk Sovyeti aceleyle geri çekildi.

Riga'da, Petrograd hadiseleriyle ilgili haberlerin etkisiyle 5 Temmuzu 6'ya bağlayan gece, Bolşevik zihniyetteki Leton avcı birlikleri ile "Ölüm Taburu" —yurtsever bir tabur— arasında bir müsademe çıktı ve yurtseverler geri çe-

kilmek zorunda kaldılar. Riga Sovyeti aynı gece, sovyetler iktidarından yana bir karar kabul etti. İki gün sonra benzer bir karar Ural'ın başkenti Yekaterinburg'ta alındı. Daha ilk aylarda parti adına atılan sovyetler iktidarı sloganı artık farklı yerel sovyetlerin programı hâline gelmişti ve hiç kuşkusuz ileriye doğru büyük bir adım anlamına geliyordu. Ama sovyetler iktidarı lehinde bir karardan Bolşeviklerin bayrağı altında bir ayaklanmaya kadar katedilecek olan yol henüz daha çok uzundu.

Ülkenin çeşitli yerlerinde, Petrograd hadiseleri şiddetli çekişmelerin su yüzüne çıkmasına yol açan bir şok vazifesi gördü. Nakil hâlindeki askerlerin uzun süre cepheye gitmemek için ayak diredi̇ği Nijniy-Novgorod›da Moskova›dan gönderilen junkerler yaptıkları şiddet eylemleriyle iki alayın isyana kalkışmasına sebep oldular. Ölen ve yaralananların olduğu müsademe neticesinde junkerler teslim oldular ve silah bıraktılar. Yetkililer hemen sıvıştılar. Moskova›dan üç farklı ordudan seçilme bir cezalandırma birliği yola çıktı. Başlarında Kerenskiy›in gelecekteki Savaş bakanı olacak olan Moskova bölgesi askerî birliklerinin komutanı, başına buyruk albay Verhovskiy ile geleceğin kooperatifler birliği önderi ve ardından Sovyetlerin Berlin büyükelçisi, savaşçı mizaca sahip olmayan, Moskova Sovyeti başkanı eski Menşevik Hinçuk bulunuyordu. Bununla birlikte, cezalandıracak adam bulamadılar, zira başkaldıran askerlerce seçilen bir komite tümüyle düzeni sağlamayı başarmıştı bile.

Hemen hemen aynı gecenin aynı saatlerinde ve aynı mevzuda Kiev'de de, cepheye gitmeyi reddeden Hetman Polubotko alayından beş bin kişi kadar asker kazan kaldırmışlardı; cephaneliği ele geçirdiler, kaleyi, ilçe karargâhını işgal ettiler, komutanı ve polis şefini tutukladılar. Şehirdeki panik askerî yetkililerin, Toplumsal Örgütler Birleşik Konseyi'nin [*Sovet Obyedinyonnıh Obşçestvennıh Organizatsii*] ve Ukrayna Merkezî Rada'sının organlarının ortak çabalarıyla tutuklanan zatlar serbest bırakılana ve isyancıların çoğunun elinden silahları alınana dek satlerce sürdü.

Uzaktaki Krasnoyarsk'ta garnizondaki efkârı umumiye sayesinde kendilerini öylesine sağlam hissediyorlardı ki, ülkenin üzerine çökmeye hazırlanan gericilik dalgasına rağmen, 9 Temmuzda çoğu asker, sekiz ilâ dokuz bin kişinin katıldığı bir gösteri yürüyüşü örgütlediler. Krasnoyarsk'a karşı İrkutsk'tan askerî bölge komiseri Sosyalist-Devrimci Krakovetskiy'in önderliğinde dört yüz kişilik bir topçu birliği yollandı. Bir ikili iktidar rejimi için kaçınılmaz olan konferanslar ve pazarlıkların sürdüğü iki gün boyunca cezalandırma birliği askerlerin ajitasyonuna öyle bir daldı ki, komiser birliği apar topar İrkutsk'a geri götürmek zorunda kaldı. Ama Krasyonarsk daha çok bir istisnaydı.

Vilâyet ve kazalara bağlı şehir merkezlerinin çoğunda durum son derece daha az elverişliydi. Örneğin Samara'da yerel Bolşevik örgütü başkentte verilen kavga haberinden, "kimseye güvenilemeyecek olsa da, yine de bir sinyal bekliyordu." Bölgedeki parti üyelerinden biri "işçilerin Bolşeviklere sempati

göstermeye başladıklarını", ama kavgaya tutuşmalarını beklemenin imkânsız olduğunu; askerlere daha az güvenileceğini anlatır ve şöyle ekler: Bolşeviklerin örgütüne gelince, "mevcut çok azdı; bir avuç insandık; işçi vekilleri sovyetinde bir kaç Bolşevik vardı ve asker sovyetinde hiç yoktu; hem zaten bu sovyet hemen tümüyle subaylardan oluşuyordu." Ülkenin zayıf ve bütünlüksüz tepkisinin başlıca sebebi, Petrograd'ın elinden Şubat Devrimini tek kurşun sıkmadan kabul eden taşranın yeni fikirleri ve yeni olguları başkente göre daha yavaş hazmetmesinde yatıyordu. Öncünün yedekleri siyasal olarak yanına çekmesi için ek bir sürenin geçmesi gerekiyordu.

Devrimci politikanın belirleyici kertesi olarak halk kitlelerinin bilinç durumu böylece Bolşeviklerin Temmuzda iktidarı ele almaları imkânını dışta bırakıyordu. Aynı zamanda, cephedeki taarruz partiyi gösterilere karşı çıkmaya zorluyordu. Taarruzun hezimetle sonuçlanması mutlak bir kaçınılmazlıktı. Çöküş başlamıştı bile. Ama ülke henüz bundan habersizdi. Tehlike, partinin temkinsiz davranması sonucu, hükûmetin kendi saçmalıklarının yol açtığı sonuçların sorumluluğunu Bolşeviklerin üzerine atma ihtimalinde yatıyordu. Taarruza tükenişi için zaman tanımak gerekiyordu. Bolşevikler kitlelerdeki ters yüz oluşun çok şiddetli olacağından kuşku duymuyorlardı. Her ne yapılacaksa, ondan sonra yapılırdı. Bu hesap tümüyle doğruydu. Bununla birlikte, hadiselerin siyasal planları hesaba katmayan kendi mantıkları vardır ve bu kez mantık Bolşeviklerin kafasına çok sert bir darbe indirdi.

Cephedeki taarruzun başarısızlığa uğraması 6 Temmuzda Alman birlikleri on iki kilometre genişlik ve on kilometre derinliğinde bir satıh üzerinden Rus cephesini yardıklarında bir felâket niteliğine büründü. Başkentte cephenin yarıldığı haberi 7 Temmuzda bastırma harekâtı ve cezalandırma seferleri doruğa tırmanmışken duyuldu. Aylar sonra, öfke biraz yatışmış veya daha akla yatkın bir karakter almışken, Bolşevizmin en gözü dönmüş hasımlarından biri olmayan Stankeviç hâlâ Petrograd'daki Temmuz Günlerinin hemen akabinde Tarnapol'de [Ternopil] cephenin delinmesi gibi "esrarengiz olaylar silsilesi"nden söz ediyordu. Bu adamlar Antant'ın sultası altında girişilen ümitsiz taarruzun ancak ve ancak bir askerî felâkete sürükleyeceği ve aynı zamanda devrim tarafından aldatılmış kitlelerde büyük bir öfke uyandıracağı olgusunda yatan olayların gerçek silsilesini görmüyorlar ya da görmek istemiyorlardı.

Fakat olayların gerçekte nasıl cereyan ettiğini bilmenin bir önemi var mı? Petrograd'daki gösteri ile cephedeki yenilgi arasında bir ilişki kurmak çok çekiciydi. Bozgunu gizlemek bir yana, yurtsever basın elden geldiğince abartıyor ve askerî sırları açık etmekte bir sakınca görmüyordu: tümen ve alayları ad ad veriyor ve yerlerini belirtiyordu. Milyukov şöyle itiraf etmiştir: "8 Temmuzdan itibaren, gazeteler Rus kamuoyunu yıldırım çarpmışa çeviren gerçek cephe telgraflarını kasıtlı olarak yayımlamaya başladılar." Amaç şuydu: Bolşevikleri kolayca Almanlarla bağlantılandırmak için sarsmak, şaşırtmak, allak bullak etmek.

Petrograd sokaklarında olduğu gibi, cephede de kışkırtma kuşkusuz belli bir rol oynadı. Şubat ayaklanmasından sonra, hükûmet ateş hattına çok sayıda eski jandarmayı ve şehir polisini sürmüştü. Tabiatıyla hiçbiri savaşmak istemiyordu. Almanlardan çok Rus askerlerinden çekiniyorlardı. Geçmişlerini unutturmak için, orduda en aşırı görüşleri ileri sürüyor, askerleri el altından subaylara karşı kışkırtıyor, herkesten daha çok disipline ve taarruza karşı çıkıyor ve sık sık açıkça Bolşeviklerden yana çıkıyorlardı. Kendi aralarında doğal bir suç ortaklığı bağlantısı geliştirerek özgün bir ödleklik ve korkaklık tarikatı oluşturmuşlardı. Aracılıklarıyla birliklere içinde ultra-devrimci terimlerin Kara Yüzlerin gerici zihniyetiyle birleştiği en fastastik yaygaralar sızıyor ve hızla yayılıyordu. Kritik anlarda bu zatlar panik sinyalini ilk verenlerdi.

Polis ve jandarmaların demoralize edici etkisine basında birçok kez değinildi. Bizzat ordunun gizli belgelerinde de bu türden kanıtlara sık sık rastlamak mümkün. Ama yüksek komuta heyeti Kara Yüz provokatörleri, Bolşeviklerle bir tutmayı tercih ederek sessizliğini korudu. Taarruzun felâketle sonuçlanmasının ardından şimdi bu uygulama yasallaştı. Menşeviklerin gazetesi bu konuda en iğrenç şoven gazetelerle yarışıyordu. "Anarko-Bolşevizme", Alman ajanlarına ve sabık-jandarmalara küfrederek yurtseverler belli bir süre için başarılı bir şekilde ordunun genel durumu ve barış politikası meselesini gündemden düşürdüler. Prens Lvov aşikâr bir övünmeyle şöyle beyan ediyordu: "Lenin cephesini derinlemesine yarmamız, şahsî kanaâtime göre, Almanların güney-batı cephesini yarmalarından son derece daha önemlidir Rusya için..." Saygıdeğer hükûmet başkanı ne zaman susacağını bilmemek konusunda mabeyinci Rodzyanko'ya benziyordu.

3-4 Temmuzda kitlelerin gösteri yapmaları engellenseydi bile, gösteri, Tarnapol'den sınırı geçme hadisesinin sonucu olarak yine de kaçınılmaz bir şekilde patlak verecekti. Bununla birlikte, bir kaç günlük bu süre siyasal vaziyette önemli değişikliklere yol açacaktı. Hareket yalnızca taşrayı değil, kayda değer bir ölçüde cepheyi de etkisi altına alarak kısa zamanda büyük bir atılışa geçecekti. Hükûmetin politikası gözler önüne serilecek ve hatayı cephe gerisindeki "hainler"in üstüne atmak son derece zorlaşacaktı. Bolşevik partisinin durumu her bakımdan daha avantajlı olacaktı. Yine de, bu durumda dahi, derhal iktidarın fethi söz konusu olamazdı. Kesinlikle söylenebilecek olan tek bir şey vardır: Hareket sekiz gün sonra patlak verseydi, gericilik Temmuzda muzafferane bir genişlik kazanamazdı. Bolşeviklere karşı istismar edilen şey özellikle gösteri ile cephenin yarılması tarihlerinin "esrarengiz silsilesi" idi. Cepheden dalga dalga yayılan öfke ve umutsuzluk Petrograd'dan gelen kırılmış umutların dalgasına tosladı. Başkentteki kitlelerin aldıkları ders mücadeleyi hemen yeniden başlatmayı düşlemeye imkân vermeyecek denli okkalıydı. Bununla birlikte, aptalca yenilginin sebep olduğu taşkın öfke kendine bir ifade yolu arıyordu. Ve yurtseverler bir ölçüde bunu Bolşeviklere karşı yöneltmeye muvaffak oldular.

Nisan, Haziran ve Temmuzda, sahnedeki başlıca şahsiyetler hep aynıydı: liberaller, uzlaşmacılar, Bolşevikler. Kitleler tüm bu aşamalar boyunca burjuvaziyi iktidardan uzaklaştırmaya çalışmışlardı. Ama kitlelerin hadiselere müdahalesinin siyasal sonuçları muazzam oldu. "Nisan Günleri"nden zararlı çıkan burjuvazi oldu: ilhak politikası en azından lâfta mahkûm edildi, Kadet partisinin onuru zedelendi, Dışişleri koltuğu ellerinden alındı. Haziranda, hareket beraberlik getirdi: Bolşeviklere yumruk kaldırıldı, ama vurulamadı. Temmuzda, Bolşevik partisi ihanetle suçlandı, yerinden edildi, erzağı kesildi. Nisanda Milyukov hükûmetten kovulmuşken, Temmuzda yeraltında sığınak arayan Lenin oldu.

Altı haftada bu denli ani bir değişikliği belirleyen kimdi? Yönetici çevrelerde liberal burjuvazi yönünde ciddî bir evrimin meydana geldiği tümüyle aşikârdı. Ama tam da bu Nisan-Temmuz döneminde kitlelerin efkârı umumiyesi de aniden Bolşeviklerden yana değişmişti. Bu iki zıt süreç birbirleriyle yakın bağlantılı bir şekilde gelişiyordu. İşçiler ve askerler Bolşeviklerin etrafında kenetlendikçe, uzlaşmacılar da kararlı bir şekilde burjuvaziyi desteklemek zorunda kalıyorlardı. Nisan ayında, Yürütme Komitesi'nin önderleri nüfuzlarını kaybetmekten korkarak kitlelerin istikametinde bir adım atabilmişler ve can yeleği giydirilmiş vaziyette de olsa Milyukov'u güverteden aşağı atabilmişlerdi. Temmuz ayında, uzlaşmacılar burjuvazi ve subay takımıyla bir olup Bolşeviklere vurmuşlardı. Dolayısıyla güçler ilişkisindeki değişmeye bu kez de siyasal unsurların en az istikrarlısı olan küçük burjuva demokrasisinin yer değiştirmesi, yani burjuva karşı-devrimi yönündeki ani evrimi yol açmıştı.

Ama durum buyken, Bolşevikler gösteriye katılarak ve sorumluluğunu alarak doğru mu davranmışlardı? 3 Temmuzda, Tomskiy, Lenin'in düşüncesine karşı şöyle bir yorum getiriyordu: "Eğer yeni bir devrim istemiyorsak, şu an silahlı bir gösteriden söz etmek yersiz." Yeni bir devrim çağrısında bulunmadan parti, bu durumda, nasıl olup da bir kaç saat sonra silahlı gösterinin başına geçiyordu. Doktriner biri burada tutarsızlık, daha da kötüsü, siyasal hafiflik bulacaktır. Bolşevik önderliğin yalpalamalarına çok sayıda alaycı satır hasreden Suhanov anılarında söz gelişi olayı bu şekilde değerlendiriyordu. Oysa, kitleler hadiselere doktrinerlerin talimatları uyarınca değil, kendi siyasal gelişmeleri uyarınca müdahalede bulunuyorlardı.

Bolşevik önderlik siyasal durumun ancak yeni bir devrimle değişebileceğinin farkındaydı. Bununla beraber, işçiler ve askerler henüz bunu anlamıyorlardı. Bolşevik önderlik taarruz macerasının sonuçlarını hazmetmeleri için kitlelere zaman vermek gerektiğini açıkça görüyordu. Ama ileri kesimler tam da bu maceranın etkisiyle sokağa üşüşüyorlardı. Hedeflerdeki derin radikallik yöntemler konusundaki yanılsamalarla iç içe girmişti. Bolşeviklerin uyarılarına kulak asılmıyordu. Petrogradlı işçi ve askerler vaziyetin sağlamasını ancak kendi tecrübeleriyle yapabilirlerdi. Silahlı gösteri işte bu sağlamayı verecekti. Ama kitlelerin iradesinden bağımsız olarak, tecrübe sonucu belirleyecek bir çatışmaya ve bilâhare de kesin bir yenilgiye

dönüşebilirdi. Böyle bir durum karşısında Bolşevik partisi olayın dışında kalamazdı. Stratejik bir parolanın kupasında ellerini yıkamak işçi ve askerleri düşmanlarına terk etmek anlamına gelirdi. Kitle partisi kitlelere yardım etmek, yanılsamalarını hiç paylaşmasa bile, mümkün olan en az kayıpla gerekli sonuçları çıkartmalarını sağlamak için onlarla aynı sahaya inmak zorundadır. Troçki o günlerin çok sayıdaki eleştirmenlerine basında şu cevabı vermişti: "Göstericilerle 'dertleşmek' için meydanı general Polovtsev'e bırakıp olayın dışında, beklemede kalmamaktaki haklılığımızı kim olursa olsun, hiç kimsenin önünde savunmayı gerekli görmüyoruz. Her hâlükârda, bizim müdahalemiz hiçbir şekilde ne kurban sayısını artırabilir, ne de kaotik bir silahlı gösteriyi siyasal bir ayaklanmaya çevirebilirdi."

Farklı farklı neticelerle, genel kural olarak olumsuz, çoğu zaman felâketle sonuçlanmış olan tüm eski devrimlerde "Temmuz Günleri"nin prototipine rastlarız. Bu tür bir aşama, devrimde en çok kendini feda eden ve umutlanan sınıf bundan en az kârlı çıktığı ölçüde, bir burjuva devriminin işleyiş mekanizmasının içinde mündemiçtir. Sürecin mantığı çok açıktır. Ayaklanmayla iktidara geçen varlıklı sınıf artık devrimin misyonunu tamamladığını düşünmeye başlar ve kendini gericilik güçlerine iyi niyetini kanıtlamaya adar. "Devrimci" burjuvazi devirdiği sınıfların hayır duasını kazanmak için aldığı tedbirlerle halk kitlelerinin öfkesini üzerine çeker. Kitlelerdeki hayalden uyanış öncünün devrimci savaşlarda kaybettiği gücü toparlamasına fırsat vermeden çok önce ortaya çıkar. Halk yeni bir darbe vurarak daha önce yetersiz bir kararlılıkla yerine getirdiği şeyi tamamlayabileceğini veya düzeltebileceğini sanır. Buradan da hazırlıksız, programsız, stoklara göz atılmadan, sonuçlar düşünülmeden yeni bir devrime doğru bir atılım doğar. Öte yandan, iktidara gelen burjuva tabaka halkla hesabını kesin bir şekilde görebilmek için aşağıdan gelecek fırtınalı bir atılışı beklemeye koyulur. Tarihte birçok kez muzaffer bir karşı-devrimin kalkış noktası olmuş olan tamamlayıcı yarı-devrimin toplumsal ve psikolojik temeli işte budur.

17 Temmuz 1791'de La Fayette Mars Alanı'nda tıpkı yüz yirmi altı yıl sonra Rus uzlaşmacılarının liberallerin ihanetini gizledikleri gibi, kraliyet iktidarının ihanetini gizleyen Ulusal Meclis'e bir dilekçe sunmak için yola düşen barışçı bir gösterinin üzerine ateş açtırmıştı. Kralcı burjuvazi uygun zamandaki bir kan banyosuyla devrim partisinin işini ilelebet bitirmeyi ümit ediyordu. Henüz kendilerini zafer kazanacak kadar güçlü hissetmeyen cumhuriyetçiler kavgadan kaçındılar, ki bu tümüyle akıllıcaydı. Ama dilekçecilerden desteklerini çekmekte aceleci davrandılar, ki bu da her hâlükârda bir onursuzluk ve bir hataydı. Burjuva terör rejimi Jakobenleri bir kaç ay boyunca sessiz kalmaya zorluyordu. Robespierre marangoz Duplay'in yanına sığındı, Desmoulins saklandı, Danton haftalarca İngiltere'de kaldı. Amayine de kralcı provokasyon başarıya ulaşamadı: Mars Alanı'ndaki sindirme harekâtı cumhuriyetçi hareketi zafere ulaşmaktan alıkoymadı. Büyük Fransız Devrimi böylece hem takvim bakımından hem de siyasal anlamda "Temmuz Günleri"ni yaşamış oldu.

Elli yedi yıl sonra, Fransa'da "Temmuz Günleri" Haziranda tekrar ortaya çıktı ve hesap edilemeyecek kadar çok daha büyük ve trajik bir karaktere büründü. "Haziran 1848 Günleri" diye anılan günler kaçınılmaz biçimde Şubat ayaklanmasından doğmuştu. Fransız burjuvazisi zafere ulaştığında "çalışma hakkı"nı ilân etti, tıpkı 1789'da harika şeyler ilân ettiği, 1914'te bu savaşın son savaş olduğuna yemin ettiği gibi. Tumturaklı bir şekilde ilân edilen çalışma hakkından patronları için iktidarı fetheden yüz bin işçinin günde yirmi üç kuruşa [*sou*] talim ettiği o sefil "ulusal atölyeler" doğdu. Bir kaç hafta sonra, lâfta cömert, ama parada cimri cumhuriyetçi burjuvazi ulusal açlık tayınından geçinen "tembeller" için kullanacak daha ağır bir sövgü ifadesi bulamıyordu.

Fransız burjuvazisinin ulusal çizgileri Şubatta verilen sözlerin bolluğu ve Haziranı önceleyen bilinçli provokasyonlarda kendisini gösteriyordu. Ama bunlar olmasaydı bile, Şubat ayından beri silah taşıyan Parisli işçiler tumturaklı programla acınacak gerçek arasındaki çelişki karşısında, her gün midelerini olduğu gibi bilinçlerini de sarsan hoşgörülemez tezat karşısında tepki göstermemezlik edemezlerdi. Tüm egemen toplumun gözleri ve kulakları önünde Cavaignac bilâhare tümden ezmek üzere nasıl soğukkanlı bir kurnazlıkla ve de hiç gizlemeye çalışmaksızın ayaklanmaya müsaade etmişti öyle! İlân ettiği o "çalışma hakkı"na olan inancı zedelemek amacıyla cumhuriyetçi burjuvazi en az on iki bin işçiyi katletti, yirmi bin kadarını da hapse tıktı.

Plandan, programdan, önderlikten yoksun olan 1848 Haziran Günleri en temel ihtiyaçları itibarıyla köşeye sıkıştırılmış ve en büyük umutları bakımından hakarete uğramış proleteryanın güçlü ve kaçınılmaz bir refleksine benziyordu. Ayaklanan işçiler yalnızca ezilmedi, bir de iftiraya uğradılar. Ledru-Rollin'in (Tsereteli'nin müjdecisi) fikir yoldaşı olan bir sol demokrat, Flaucon Ulusal Meclis'i asilerin monarşistler ve yabancı hükûmetler tarafından satın alınmış oldukları konusunda temin etmişti. 1848'in uzlaşmacılarının isyancıların ceplerinde İngiliz ve Rus altını keşfetmeleri için savaş atmosferine bile ihtiyaçları yoktu. Demokratlar böylece Bonapartizmin yolunu açmışlardı.

Komün'ün o muhteşem patlak verişinin Eylül 1870'deki darbeyle, Haziran Günlerinin 1848 Şubat Devrimiyle olan ilişkisine benzer bir ilişkisi vardı. Paris proletaryasının Mart ayaklanması hiçbir şekilde stratejik bir planın neticesinde meydana gelmemişti. Korku o sinsi iradesini dürtüklediğinde Fransız burjuvazisinin çok mahir olduğu şu provokasyonlardan biriyle tamamlanan trajik bir rastlantılar kombinasyonundan doğmuştu. Her şeyden önce halkı silahsızlandırmaya çalışan yönetici kliğin planlarına karşı, işçiler ilk kez "kendi" Parislerine dönüştürmek için çaba harcadıkları Paris'in savunmasını sağlamak istiyorlardı. Ulusal Muhafız ordusu onlara sovyet tipine çok yakın, silahlı bir örgüt ve merkez komite şeklinde de bir siyasal önderlik sunuyordu. Olumsuz nesnel koşullar ve siyasal hatalar neticesinde Paris Fransa'yla karşı karşıya geldi; taşra tarafından ne anlaşılan, ne desteklenen, kısmen açıkça iha-

nete uğrayan Paris geriden Bismarck ve Moltke'nin desteklediği gözü dönmüş Versaylıların eline düştü. III. Napolyon'un ayartılmış ve mağlup subayları koca postallı Prusyalıların sözde Bonapart'ın kucağından kurtardığı tatlı Mariane'ın eşi görülmemiş cellâtları oldular. Paris Komünü'nde proletaryanın burjuva devriminin üçkağıtçılığına karşı tepkisel protestosu ilk kez bir proleter ayaklanması düzeyine varmıştı, ama bu yükseliş hemen ardından sönmüştü.

Berlin'de 1919 Ocağındaki Spartakist haftası Petrograd'daki Temmuz Günleri örneğindeki gibi bir ara, yarı-devrimdi. Alman toplumunun bileşimi, özellikle ekonomisi içinde proletaryanın egemen konumu neticesinde Kasım ayaklanması otomatik olarak devlet egemenliğini işçi ve asker konseyine verdi. Ama proletarya siyasal olarak kendini sosyal-demokrasiyle özdeşleştirmişti, sosyal-demokrasi de burjuva rejimiyle. Bağımsız parti Alman devriminde Rusya'da Sosyalist-Devrimciler ile Menşeviklerin tuttuğu yeri işgal ediyordu. Eksik olan bir Bolşevik partisiydi.

9 Kasımdan sonraki her gün Alman işçilerinde ellerinden kaçan, saklanan, parmaklarından kayan bir şeylerin olduğuna dair bir galeyan uyandırıyordu. Kazanılmış olan mevkileri korumak, bunları tahkim etmek, direniş göstermek çabası gün geçtikçe artıyordu. Bu savunmacı eğilim Ocak 1919'daki mücadelelerin temelinde yatan şeydi. Spartakist hafta partinin stratejik bir hesabıyla değil, başkaldıran tabanın tazyikiyle başlamıştı. Eğilimleri itibarıyla yeni bir ayaklanmanın başlangıcını temsil etse de, üçüncü dereceden bir mesele yüzünden, emniyet müdürünün görevinde kalması konusunda patlak vermişti. Önderliği yürüten iki örgüt, Spartakistler ve sol bağımsızlar hazırlıksız yakalandılar ve arzuladıklarından daha ileriye gittiler, ne kadar sonuna dek olmasa da. Spartakistler kendiliklerinden yönetimi almak için çok zayıftılar. Sol bağımsızlar hedefe götüren yegâne yöntemler konusunda duraksama gösteriyorlar, diplomatik pazarlıklarla birleştirerek ayaklanmayla oyun oynuyorlardı.

Kurban sayısı bakımından Ocak yenilgisi Fransa'daki "Temmuz Günleri"ndeki sayıların yanında solda sıfır kalır. Bununla birlikte, bir yenilginin siyasal anlamı sadeçe ölen ve yaralanan insanların istatistiğiyle ölçülemez. Bunun için genç komünist partinin fiziksel olarak başsız kaldığını ve bağımsız partinin, kullandığı yöntemler bakımından, proletaryayı zafere taşımaktan aciz olduğunu dikkate almak yeter. Daha geniş bir tarihsel açıdan bakarsak, "Temmuz Günleri" Almanya'da bir kaç safha hâlinde cereyan etti: 1919 Ocağındaki hafta, Mart 1921 günleri, Ekim 1923 geri çekilişi. Almanya'nın daha sonraki tüm tarihi bu hadiselerden türemiştir. Sonuna dek götürülmeyen devrim faşizme yelken açmıştır.

Bu satırların yazıldığı sırada —1931 Mayıs başı— İspanya'daki kansız, barışçı, görkemli (bu sıfatların sırası hep aynıdır) devrim gözlerimizin önünde, eğer Fransız takvimini alırsak, "Haziran Günleri"ni ya da Rus takvimini alırsak, "Temmuz Günleri"ni hazırlıyor. Çoğunlukla Rusçadan tercüme edilmiş

lâflar içinde yüzüp duran Madrid'deki geçici hükûmet işsizliğe ve köylü sefaletine karşı geniş çaplı önlemler almayı vaat ediyor, ama eski sosyal yaraların hiçbirine dokunmaya cüret edemiyor. Koalisyondaki sosyalistler devrim sorunlarının sabote edilmesinde cumhuriyetçilere yardım ediyorlar. İşçi ve köylülerin öfkesinde hummalı bir artış öngörmek zor bir şey mi acaba? Kitlelerin devrimi ile yeni yönetici sınıfların siyaseti arasındaki uyum noksanlığı; işte gelişerek ilk devrimi, Nisan devrimini gömecek ya da bir ikincisine yol açacak olan kaçınılmaz çatışmanın kaynağı budur.

Bolşevik kuvvetlerin büyük kısmı Temmuz 1917'de belli bir noktanın ötesine geçmenin henüz imkânsız olduğunu hissetseler de, efkârı umumiye türdeş değildi. Birçok işçi ve asker gelişmekte olan hadiseleri kesin bir son gibi görme eğilimindeydiler. Beş yıl sonra yazdığı anılarında Metelev hadiselerin anlamını şöyle ifade ediyor: "Bu ayaklanmada bizim en büyük hatâmız uzlaşmacı Yürütme Komitesi'ne iktidarı almasını önermekti... Sunmak yerine, iktidarı bizzat biz almalıydık. İkinci hatamız, denebilir ki, kırk sekiz saat boyunca, tüm kurumları, sarayları, bankaları, garları, telgrafhaneyi hemen işgal etmek, tüm geçici hükûmeti tutuklamak yerine sokaklarda yürüyüş yapmak olmuştur." Eğer bir ayaklanma söz konusu olsaydı, bu görüş tartışmasız doğru olurdu. Ama Temmuz hareketini bir ayaklanmaya dönüştürmek kuşkusuz devrimi gömmek anlamına gelirdi.

Savaşma çağrısı yapan Anarşistler "Şubat ayaklanmasının da partilerin önderliğinden bağımsız olarak meydana geldiğini" öne sürüyorlardı. Ama Şubat ayaklanmasının nesiller boyu mücadeleyle geliştirilmiş hazırlop görevleri vardı ve bu ayaklanmanın tepesinde iktidarın seçilmiş mirasçıları muhalif liberal toplum ve yurtsever demokrasi bulunuyordu. Buna karşılık, Temmuz hareketi kendine yepyeni bir tarihsel yol açmak zorundaydı. Sovyet demokrasisi de dahil, tüm burjuva toplumu ona tümüyle karşıydı. Bir burjuva devriminin koşulları ile bir işçi devriminin koşulları arasındaki bu radikal farkı anarşistler ya görmüyorlardı ya da anlamıyorlardı.

Eğer Bolşevik parti Temmuz hareketini doktriner bir edayla "zamansız" diye niteleyip kitlelere sırtını dönseydi, yarı-ayaklanma kaçınılmaz olarak anarşistlerin, maceracıların, kitlelerin öfkesine anlık girişimlerle tercüman olanların dağınık ve eşgüdümsüz önderliğine kalırdı ve tüm kanını kısır kargaşalarda akıtırdı. Buna karşılık, makineli tüfekçilerin ve Putilov işçilerinin başına geçen parti genel durum hakkındaki düşüncesini reddedip kader savaşı yoluna sapsaydı, ayaklanma kuşkusuz yaman bir boyut alır, işçiler ve askerler Bolşeviklerin önderliğinde iktidarı alırlardı, ama bu devrimin çöküşünü hazırlamaktan başka bir şeye yaramazdı. Ülke çapındaki iktidar sorunu Şubatta olduğu gibi Petrograd'daki bir zafer tarafından karara bağlanamazdı. Taşra başkenti izlemezdi. Cephe rejim değişikliğini anlamaz ve kabul etmezdi. Demiryolları ve telgrafhaneler Bolşeviklere karşı uzlaşmacılara hizmet ederdi. Kerenskiy ve Genelkurmay Ka-

rargâhı cephe ve taşra için bir hükûmet kurarlardı. Petrograd ablukaya alınırdı. Surlar içinde bir çözülme başlardı. Hükûmet kayda değer sayıda asker kütlesini Petrograd üzerine yürütme imkânına kavuşurdu. Bu koşullarda, ayaklanma bir Petrograd Komünü trajedisiyle sonuçlanırdı.

Tarihin yollarının çatallaştığı Temmuzda vahim bir tehlikenin iki varyantını —1848 Haziran Günleri ya da 1871 Paris Komünü türünde— da bertaraf eden Bolşevik partisinin müdahalesiydi yalnızca. Cesurca hareketin önderliğine soyunarak parti gösterinin silahlı kuvvetlerin genel bir kalkışmasına dönüşmeye başlayacağı anda kitleleri durdurma imkânını elde etti. Temmuzda kitlelerin ve partinin yediği darbe ağır oldu. Ama bu nihaî bir darbe değildi. Kurban sayısı onlarcaydı, on binlerce değil. İşçi sınıfı sınavdan başsız ve kanı akmış bir şekilde çıkmadı. Savaşçı kadrolarını bütünüyle korudu. Ve bu kadrolar da çok şey öğrendiler.

Şubat Günleri boyunca, Bolşeviklerin yıllar yılı yürüttükleri eski çalışmaları su yüzüne çıktı ve parti tarafından eğitilen ileri işçiler de mücadelede kendilerine bir yer buldular; ama partinin doğrudan bir önderliği henüz söz konusu değildi. Nisan hadiselerinde, partinin sloganları dinamik güçlerini keşfettiler, fakat hareketin kendisi kendiliğinden bir şekilde gelişti. Haziranda, partinin muazzam etkisi kendini dışa vurdu, ama kitleler henüz hasımlarca tertip edilen resmî bir gösterinin çerçevesinde yürüyorlardı. Ancak Temmuzda kitlelerin baskısını üzerinde hisseden Bolşevik partisi tüm diğer partilere karşı sokağa indi ve hareketin aslî karakterini yalnızca sloganlarıyla değil, örgütleyici önderliğiyle de belirledi. Sıkı saflı bir öncünün önemi ilk kez tüm gücüyle Temmuz Günlerinde, parti, bunu pahalıya da ödese, proleteryayı bir hezimetten sakınıp devrimin ve kendinin geleceğini güvence altına aldığında ortaya çıktı.

Milyukov Temmuz Günlerinin Bolşevikler için önemi konusunda şöyle yazıyordu: "Teknik deneme olarak, bu tecrübe onlar için kuşkusuz son derece faydalı oldu. Hangi unsurlarla başa çıktıklarını; bunları nasıl örgütlemeleri gerektiğini; son olarak, hükûmet, Sovyet ve askerî birlikler tarafından gösterilecek direnişin ne olabileceğini gösterdi... Tecrübeyi tekrarlarsak zamanı geldiğinde, bunu daha sistematik ve daha bilinçli bir şekilde yapacakları aşikârdı." Bu ifade Bolşeviklerin siyasetinin daha sonraki gelişmesinde Temmuz sınavının sahip olduğu önemi doğru biçimde değerlendirir. Ama Temmuz derslerinden faydalanmadan evvel, partinin miyop hasımlarının Bolşeviklerin gücünün tümden kırıldığını sandıkları son derece zahmetli bir kaç hafta geçirmesi gerekiyordu.

BÖLÜM IV

Büyük İftira Ayı

4 Temmuz geceleyin, işçi ve asker ile köylülerin olmak üzere, iki yürütme komitesinin yaklaşık iki yüz üyesi sonuçsuz kalan iki oturum arasında bekleşirlerken esrarengiz bir söylenti yayılmaya başladı: Lenin'in Alman genelkurmayıyla bağlantısı üzerine kanıtlar bulunmuştu; yarın gazeteler belgeleri yayınlayacaklardı. Bitmek tükenmek bilmez konuşmaların yapıldığı kulislere gitmek üzere salondan geçen prezidyumun zavallı kocabaşları en yakınlarının dahi sordukları sorulara gönülsüzce ve kaçamak bir şekilde cevap veriyorlardı. Dışarıdaki halk tarafından daha şimdiden terk edilmiş olan Tavriçeskiy Sarayı'nda yeni bir heyecan başladı. Lenin Alman genelkurmayının hizmetinde mi? Şaşkınlık, dehşet, kötü niyet vekilleri küçük öfkeli gruplar hâlinde birleştirdi. Temmuz Günlerinde Bolşeviklere karşı pek hasmane tutum takınan Suhanov şu saptamayı yapıyor: "Tabiatıyla, devrimle fiilen irtibatı olan hiç kimse bir an bile bu söylentilerin saçmalığından şüpheye düşmedi." Ama devrimci bir geçmişi olan insanlar Yürütme Komitesi üyelerinin arasında küçük bir azınlıktı. Mart devrimcileri, birinci dalganın sürüklediği arızî unsurlar Sovyet'in yönetici organlarında bile hâkim vaziyetteydiler. Taşralılar, nahiye kâtipleri, esnaf ve eşraf arasında açıkça Kara Yüzler zihniyetinde olanlar bile vardı. Bu sonuncular derhal yaka bağır açıldılar: Onlar bunu önceden söylemişlerdi, olacak olan buydu!

Olayın bu beklenmedik ve ani gelişiminden ürken liderler zaman kazanmaya çalıştılar. Çheidze ve Tsereteli gazete yayın yönetmenlerini telefonla arayarak bu "doğrulanmamış" sansasyonel ifşaatları yayınlamaktan kaçınmaya çağırdılar. Biri hariç, yayın kurullarının hiçbiri Tavriçeskiy Sarayı'nın bu "davet"ine karşı çıkmaya cüret edemedi: *Novoye Vremya*'nın güçlü editörü Suvorin'in oğullarından birinin sarı kağıda basılan küçük gazetesi ertesi gün okuyucularına resmî bir üslûpla Lenin'in Alman hükûmetinden talimat ve para aldığını ileri süren bir belge sundu. Gedik açılmıştı ve yasağa rağmen, tüm basın bir gün sonra sansasyonel bilgilerle doluydu. Hadise bakımından verimli bir yılın en inanılmaz epizodu böylece başlamış oldu: Onlarca yıl boyunca

hayatlarını bu dünyanın taçlı ya da taçsız egemenlerine karşı mücadeleye adayan devrimci bir partinin liderleri ülkeye ve bütün dünyaya Hohenzollernlerin maaşlı ajanları gibi sunulmuşlardı. Duyulmamış çaptaki bir iftira kampanyası ezici çoğunluğu Şubat ayaklanmasından sonra ilk kez Bolşevik liderlerin adlarını duymuş olan halk kitlelerinin ta içlerine sokuldu. Kara çalma birinci dereceden bir siyasal faktör hâline geldi. Bu nedenle bunun mekanizmasını daha dikkatli bir şekilde incelemek, onsuz olmaz, bir gerekliliktir.

Sansasyonel belgenin birinci kaynağı Yermolenko diye birinin ifadeleriydi. Bu kahramanın siması resmî kayıtlarda tam anlamıyla çizilmiştir: Rus-Japon savaşından 1913'e dek olan dönemde karşı-casusluk ajanı; 1913'te bilinmeyen nedenlerle asteğmen rütbesiyle görevden alındı; 1914'te cepheye çağrıldı; kahramanca esir oldu ve yoldaşlarının polis gözetimiyle iştigal etti. Bununla birlikte, toplama kampı rejimi onun muhbirlik zevkine cevap vermediği için ve "yoldaşlarının ısrarları üzerine" —kendi beyanatı— Almanların hizmetine girdi, tabiatıyla yurtsever niyetlerle. Hayatında yeni bir sayfa açıldı. 25 Nisanda, asteğmenimiz Alman askerî yetkililerince köprüleri havaya uçurmak, istihbarat raporları göndermek, Ukrayna'nın bağımsızlığı için propaganda çalışmaları ve ayrı bir barış lehinde ajitasyon yapmak göreviyle Rus cephesine "yollandı". Bu hizmetleri görmesi için Yermolenko'yu satın almış olan Alman subayları yüzbaşı Schiditsky ve Liebers herhangi bir pratik fayda ummaksızın, herhâlde ona cesaret vermek için asteğmen olarak onun yanı sıra Rusya'da aynı minvalde Lenin'in de çalıştığını söylemişlerdi. İşte tüm olayın özü bu.

Yermolenko'yu Lenin'le ilgili ifadesini vermeye sevk eden neydi ya da kimdi? Kuşkusuz bunlar Alman subayları değildi. Basit bir tarih ve olgu karşılaştırması bizi asteğmenin zihin dünyasına sokuyor. 4 Nisanda Lenin Şubat rejimine bir savaş ilânı anlamına gelen ünlü tezlerini yayınlamıştı. Ayın 20 ve 21'inde savaşın sürdürülmesine karşı silahlı bir gösteri yapılmıştı. Bu dönemde Lenin'e karşı saldırılar sürekli tırmandı. 25'inde Yermolenko cephenin öbür yanından bu tarafa "yollandı" ve Mayısın ilk yarısında Genelkurmay Karargâhındaki Rus istihbaratıyla irtibat kurdu. Gazetelerde Lenin'in politikasının Kayzere yaradığını ima eden muğlak makaleler Lenin'in bir Alman ajanı olduğunu düşündürüyordu. Cephede askerlerin alt edilmez "Bolşevizm"leriyle mücadele eden subaylar ve komiserler Lenin'den bahsederken kullandıkları ifadelerde sözcük seçimlerine daha az dikkat gösteriyorlardı. Yermolenko hemen bu cereyanın içine daldı. Lenin konusundaki zorlama iddiayı kendisinin mi uydurduğu, bir akıl hocasının mı kulağına üflediği, yoksa Yermolenko'yla kafa kafaya verip karşı istihbarat ajanları tarafından mı icat edildiği önemli değil.

Bolşeviklerle ilgili kara çalma talebi öylesine güçlüydü ki arz ortaya çıkmamazlık edemezdi. Geniş görüşlülük bakımından çarlık karşı-istihbarat ajanlarından daha üstün olmayan Genelkurmay Karargâhı başkomutanı general Denikin —geleceğin iç savaştaki Beyaz Ordular başkomutanı— Yermolenko'nun itirafla-

rına büyük bir önem atfetti veya atfetmiş gibi göründü ve bunları bir yazı ekinde 16 Mayısta Savaş bakanına iletti. İhtimal, Kerenskiy, Tsereteli ve Çheidze'yle bir görüş alışverişinde bulundu. Bunlar Kerenskiy'in haklı öfkesini zar zor yatıştırdılar. Böylece olay alıp başını yürümedi. Kerenskiy daha sonraları Yermolenko'nun Lenin'in Alman genelkurmayıyla irtibatını açıklamasına rağmen, bunu "yeterince inandırıcı kanıtlar" sunmadan yaptığını yazmıştır. Yermolenko-Denikin raporu böylece altı hafta boyunca sumen altında kaldı. Karşı-istihbarat servisi Yermolenko'yu deşifre olduğundan işten çıkardı ve asteğmen de hiç vakit kaybetmeden iki taraftan da aldığı parayı yiyip içmek için Uzak Doğu'ya gitti.

Bununla birlikte Bolşevizm tehlikesini tüm boyutlarıyla ortaya çıkaran Temmuz Günleri hadiseleri Yermolenko'nun itiraflarını yeniden su yüzüne çıkarttı. Alelacele Blagoveşçensk'ten geri çağrıldı, ama hayal gücü yoksunluğundan olsa gerek tüm teşviklere rağmen ilk itiraflarına tek bir kelime dahi ekleyemedi. Bu arada adalet kurumları ile karşı-istihbarat servisleri çalışmaya koyulmuşlardı bile. Bolşeviklerin muhtemel kriminal ilişkilerini ortaya çıkarmak için politikacılar, generaller, jandarmalar, tüccarlar, değişik meslekler-den sayısız kişi sorguya çekiliyordu. Çarlık gizli polisinin becerikli ajanları bu soruşturma sırasında demokratik adaletin çiçeği burnunda temsilcilerinden çok daha temkinli davranmışlardı! Petrograd Ohrana'sının eski şefi, etkileyici general Globaçev şöyle yazmıştır: "Lenin'in Rusya'da Alman parasıyla ülkeye zarar verecek çalışmalar yaptığı yolundaki istihbarî bilgiler en azından benim görevde bulunduğum dönemde Ohrana servislerinde mevcut değildi." Bir başka yüksek düzeyli polis, Petrograd askerî bölgesinin karşı-istihbarat servisi başkanı Yakubov şu ifadeyi vermiştir: "Lenin ve Alman genelkurmayındaki bağlantıları konusunda da, Lenin'in hangi kaynaklarla çalıştığı hususunda da hiçbir şey bilmiyorum." Ortaya çıktığı günden beri Bolşevizmi izlemiş olan çarlığın muhbirlik servislerinden faydalı tek bir şey çıkarılamamıştı.

Bununla birlikte, özellikle iktidarla donatılmış insanlar illâ bir şey aradıklarında her zaman işe yarayacak bir şeyler bulurlar. Resmî olarak tüccar diye sınıflandırılmış Z. Burstein diye biri geçici hükûmetin dikkatini "Stockholm'deki, başında Rus kökenli tanınmış bir Alman sosyal-demokratı olan Parvus'un bulunduğu bir Alman casusluk teşkilâtına" çekti. Burstein'ın ifadelerine inanılacak olursa, Lenin bu teşkilâtla Polonyalı devrimciler Ganetski ve Koslowski aracılığıyla irtibat hâlindeydi. Kerenskiy daha sonraları şöyle yazmıştır: "Maalesef adlî kriterlere uygun nitelikte olmayan, ama istihbarat servislerinden gelen son derece ciddî veriler Rusya'ya giriş yaparken sınırda tutuklanan Ganetski tarafından tartışmasız bir şekilde doğrulanmış ve Bolşevik kurmay heyetine karşı yeterince inandırıcı bir adlî dosya oluşturulmuştu." Kerenskiy bunun neye dönüşeceğini çok iyi biliyordu.

Tüccar Burstein'ın ifadeleri Ganetski ve Koslowski'nin Petrograd'la Stockholm arasındaki ticarî faaliyetleriyle ilgiliydi. Muhtemelen zaman zaman

şifreli yazışmalara başvuran bu savaş zamanı ticaretinin politikayla hiçbir bağlantısı yoktu. Bolşevik partisinin de bu ticaretle hiçbir ilgisi yoktu. Lenin ve Troçki gazetelerinde kötü bir siyasetle iyi bir ticareti bir arada yürütmeye çalışan Parvus'u eleştiriyorlar ve Rus devrimcilerini onunla tüm ilişkilerini kesmeye davet ediyorlardı. Ama bu olaylar anaforu içinde kimin işin özüne bakmaya zamanı vardı ki? Stockholm'de bir casusluk teşkilâtı, bu kulağa çok inandırıcı geliyordu. Bunun üzerine asteğmen Yermolenko'nun beceriksizce yaktığı ışık da yeniden canlandı. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, burada da zorluklar vardı. Özel bir önem arzeden işlere bakan sorgu yargıcı Aleksandrov tarafından sorgulanan genelkurmayın karşı-casusluk servisinin şefi prens Turkestanov şu cevabı vermişti: "Z. Burstein güvenilir olmayan bir adamdır. Burstein her türlü işe girip çıkan karanlık bir işadamıdır." Ama Burstein'ın kötü şöhreti Lenin'in şerefini lekeleme girişimini engelleyebilir miydi? Hayır, Kerenskiy Burstein'ın ifadelerini "son derece ciddî" diye nitelemekte tereddüt göstermedi. Soruşturma bunun ardından Stockholm'e doğru kaydı. Aynı anda iki genelkurmaya hizmet eden bir asteğmenin ve "güvenilir olmayan" karanlık bir işadamının ifşaatları yüz altmış milyonluk bir halkın iktidara getirmeye hazırlandığı bir devrimci partiye karşı fantastik suçlamalarına temel teşkil etti.

Öyleyse, Kerenskiy›in başarısız taarruzunun bir fecaate dönüştüğü ve Petrograd›daki Temmuz gösterisinin Bolşeviklerin önlenemez yükselişini ortaya koyduğu bir sırada, ön soruşturma dosyası basının eline nasıl geçmişti? Bu girişimin elebaşılarından savcı Bessarabov bilâhare basında açık yüreklilikle Petrograd›daki geçici hükûmetten yana tavır koyan güvenilir askerî kuvvetlerin açıkça yokluğu karşısında, bölge karargâhında alayların içinde her yolla psikolojik bir dönüşüm yaratılmasına karar verildiğini anlatmıştır. «Genelkurmaya en fazla bağlı olan Preobrajenskiy alayının temsilcileri belgelerin aslından haberdar edildiler; görevliler bu ifşanın yarattığı muhteşem izlenimlere bizzat şahit oldular. Bu andan itibaren, hükûmetin elinde ne denli güçlü bir silahın bulunduğu ortaya çıktı.»

Böylesi başarılı bir deneysel sınamadan sonra, Adalet bakanlığı, genelkurmay ve karşı-casusluk servisi fesatçıları buluşlarını aceleyle Adalet bakanlığının emrine sundular. Pereverzev resmî bir bildiri yayınlanamayacağı, ama geçici hükûmetin halihazır üyeleri bakımından "kişisel bir inisyatif kullanılmasının önünde hiçbir engel bulunmadığı" cevabını verdi. Genelkurmay subayları ya da Adalet bakanlığı memurlarının adları davanın önemiyle haklı olarak pek uyuşmuyordu. Sansasyonel bir iftirayı tedavüle sokmak için "bir siyasetçi" gerekiyordu. Kişisel inisiyatif yoluyla fesatçılar kendilerine gerekli kişiyi hiç zahmet çekmeden buldular.

II. Duma'da milletvekili, yaygaracı bir hatip ve imanlı bir iftiracı olan eski devrimci Aleksinskiy bir süre Bolşeviklerin aşırı soluna mensuptu. Lenin onun gözünde iflah olmaz bir oportünistti. Gericilik yıllarında, Aleksinskiy göçmen-

likte, savaşa dek başında bulunacağı bir küçük ultra-sol grup kurmuştu ve daha sonra savaşın başlamasının ardından da ultra-yurtsever bir tutum takınıp önüne çıkan herkese ama herkese Kayzere satılmış diye iftira etmeyi kendine meslek edinmişti. Bu amaçla Paris'te aynı tıynetteki Rus ve Fransız yurtseverlerle işbirliği hâlinde geniş bir muhbir ağı kurdu. Gayet yurtsever, ama bir o kadar da ilkeli Paris Yabancı Gazeteciler Cemiyeti, yani müttefik ve tarafsız ülkelerin muhabirlerinin oluşturdukları cemiyet özel bir tamimle Aleksinskiy'in "namussuz bir iftiracı" olduğunu ilân etmek ve cemiyetten kovmak zorunda kalmıştı.

Şubat ayaklanmasından sonra bu şehadetnameyle Petrograd'a geri dönen Aleksinskiy eski bir solcu olarak Yürütme Komitesi'ne yamanmaya çalıştı. Onca hoşgörülerine rağmen, Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler 11 Nisanda onu kendini aklamaya davet edip kapıyı suratına kapatmaya karar verdiler. Bunu söylemek kolaydı! Başkalarına çamur atmanın kendini aklamaktan daha kolay olduğu sonucuna varan Aleksinskiy istihbarat servisiyle irtibat kurdu ve entrika içgüdüsüne devlet çapında bir boyut kazandırdı. Temmuzun ikinci yarısından itibaren iftira halkalarına Menşevikleri de dahil etmeye başladı. Bunların lideri Dan artık beklemeyi bir yana bırakıp Sovyet'in resmî organı *İzvestiya*'da (22 Temmuz) bir protesto mektubu yayımladı: "...Resmen namussuz bir iftiracı olduğu ilân edilmiş bir adamın zırvalarına artık dur demenin zamanı gelmiştir." Yermolenko ve Burstein'den esinlenen Themis'in kendisiyle kamuoyu arasında Aleksinskiy'den daha iyi bir aracı bulamadığı açık değil mi? İfşa belgesini imzasıyla süsleyen dolayısıyla o oldu.

Kuliste, sosyalist bakanlar, tıpkı iki burjuva bakan gibi —Nekrasov ve Tereşçenko—, belgelerin basına sızdırılmasını protesto ediyorlardı. Belgelerin yayımlandığı aynı gün, 5 Temmuzda, hükûmetin nicedir yollarını ayırmak istediği Pereverzev istifasını vermek zorunda kaldı. Menşevikler bunun kendi zaferleri olduğunu ima ettiler. Kerenskiy ise bilâhare bakanın çok erken açıklamalar yaparak soruşturmanın gidişatını olumsuz yönde etkilediğinden dolayı uzaklaştırıldığını ileri sürmüştür. Her neyse, iktidarda olmasa da, istifasıyla Pereverzev herkesi memnun etmişti.

Yine aynı gün, Yürütme Komitesi Bürosu'nun toplantısında, Zinovyev Bolşevik Merkez Komitesi adına söz alıp Lenin'in derhal aklanması ve iftiranın muhtemel sonuçlarının önlenmesi için tedbirler alınmasını talep etti. Büro bir araştırma komisyonunun teşkilini reddedemedi. Suhanov şöyle yazar: "Komisyon araştırmanın Lenin'in Rusya'yı satıp satmadığı değil, iftiranın kaynağının ne olduğu meselesi olduğunun farkındaydı." Fakat komisyon işlerine karışılmasını istememekte haklı olan yargı organları ve gizli servisin kıskanç rekabetine tosladı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Sovyet organları o zamana dek gerektiğinde hükûmet organlarının hiç zorluk çekmeden hesabını görebiliyorlardı. Ama Temmuz Günleri iktidarın ciddî biçimde sağa kaymasına yol açmıştı; öte yandan, Sovyet komisyonu kendisini yetkili kılmışların siyasal çıkarlarına açıkça aykırı bir görevi üstlenmekte hiç de acele etmiyordu.

Uzlaşmacı liderlerin en ciddîleri, yani Menşevikler, bu iftirada bir payları olmadığını biçimsel olarak göstermeye çalışıyorlardı, ama bunun ötesine geçmiyorlardı. Açık bir cevaptan kaçmanın imkânsız olduğu her seferinde, birkaç kelimeyle suçlamadaki sorumluluklarını reddediyorlardı; ama Bolşeviklerin kellesini uçurmakla tehdit eden zehirli kılıcın yönünü değiştirmek için de parmaklarını kımıldatmıyorlardı. Bu politikanın evrensel olarak bilinen bir örneği eski Roma'nın konsül yetkili valisi Pontius Pilatus'un tutumudur. Evet, gerçekten de kendilerine ihanet etmeden başka türlü davranabilirler miydi? Temmuz Günlerinde garnizonun bir kısmının Bolşeviklerden uzaklaştırılması Lenin'e atılan iftira sayesinde olmuştu. Uzlaşmacılar iftiraya karşı bir mücadele sürdürmüş olsalardı, İzmailovskiy alayına bağlı taburun Yürütme Komitesi şerefine Marseyyez çalmayı kesip kışlasına geri dönmesi, hiç değilse Kşesinskaya Sarayı'na gitmemesi gerekirdi diye düşünülebilir.

Menşeviklerin izledikleri genel çizgiyle uyumlu biçimde, kısa bir süre sonra gerçekleştirilen Bolşevik tutuklamalarının sorumluluğunu kendi üzerine alan bakan Tsereteli, doğrusunu söylemek gerekirse Bolşeviklerin baskısı altında, Yürütme Komitesi'nin oturumunda, kişisel olarak Bolşevik liderlerin casusluk yaptığı şüphesini taşımadığını, ama onları komplo hazırlamak ve silahlı ayaklanmaya kalkışmakla suçladığını beyan etmeyi gerekli gördü. 13 Temmuzda, Bolşevik partisini özetle yasadışına iten bir önerge veren Lieber bir çekince koymayı da ihmal etmedi: "Kişisel olarak Lenin ve Zinovyev'e yöneltilen suçlamaların dayanaksız olduğunu düşünüyorum." Bu tür beyanatlar herkesçe somurtkan bir sessizlikle karşılanıyordu: Bolşeviklere riyakârca kaçamak, yurtseverlere ise devantaj yarattığından yüzeysel geliyordu.

17'sinde, iki yürütme komitesinin birleşik oturumunda konuşan Troçki şöyle diyordu: "İçinde sizin de bizim kadar boğulacağınız dayanılmaz bir atmosfer yaratılıyor. Lenin ve Zinovyev'e iğrenç suçlamalar yöneltiliyor. (*Bir ses*: "Bunlar gerçek." *Gürültüler*. Troçki devam eder.) Galiba salonda bu suçlamaları kabul edenler var. Bunlar olsa olsa devrimin kuyruğuna sarılmış insanlardır. (*Gürültüler*. Oturum başkanının tokmağı sükûneti sağlamakta zorlanıyor.)... Lenin otuz yıl boyunca devrim için mücadele verdi. Ben yirmi yıldır halk kitlelerinin ezilmesine karşı mücadele ediyorum. Biz olsa olsa Alman militarizmine öfke duyarız... Bu konuda bizden ancak devrmcinin ne olduğunu bilmeyen biri şüphe duyabilir. Ben Alman militarizmine karşı mücade etmekten dolayı bir Alman mahkemesi tarafından sekiz ay hapse mahkûm edildim... bunu herkes biliyor. Bu salonda kimsenin bizim Almanya'nın paralı askerleri olduğumuzu söylemesine izin vermeyin, zira bu imanlı devrimcilerin değil, korkakların sesidir. (*Alkışlar*.)"

Bu olay dönemin anti-Bolşevik basınında işte böyle yankı bulmuştu. Bolşevik yayınlarsa yasaklanmıştı. Bununla birlikte, alkışların yalnızca küçük bir sol kesimden geldiğini de ifade etmek gerekir; bir kısım vekil hınçlarını kusu-

yorlardı, çoğunluk sessizliğini koruyordu. Bununla birlikle, hiç kimse, Kerenskiy'in kendi adamları bile, kürsüye çıkıp resmî suçlamayı dilegetiremedi veya en azından ima edemediler.

Bolşeviklerle Uzlaşmacılar arasındaki mücadelenin genel olarak daha ılımlı geçtiği Moskova'da —Ekimde çok sert biçimler alacaktır— işçiler ve askerlerin sovyetlerinin birleşik oturumunda 10 Temmuzda "Bolşevik fraksiyona karşı yöneltilen casusluk suçlamasının bir iftira olduğunun ve karşı-devrimci bir fesat şebekesinin eseri olduğunun belirtileceği bir bildirge yayınlayıp dağıtmak" kararı alındı. Hükûmet kombinasyonlarına daha doğrudan bağımlı olan Petrograd Sovyeti hiçbir girişimde bulunmuyor ve bir türlü çalışmaya başlayamayan araştırma komisyonunun varacağı sonuçları bekliyordu.

5 Temmuzda Troçki'yle yaptığı bir konuşmada Lenin şu soruyu soruyordu: "Hepimizi kurşuna dizmeyecek mi bunlar?" Yalnızca böyle bir niyet bu canavarca iftiranın üzerindeki resmî damgayı açıklayabilir. Lenin düşmanların giriştikleri bu olayı sonuna dek götürebileceklerini düşünüyor ve şu sonuca varıyordu: Kendimizi onların ellerine teslim etmeyeceğiz. 6'sı akşamı Kerenskiy, bagajı generallerin tavsiyeleriyle dolu olarak, cepheden döndü ve Bolşeviklere karşı kesin tedbirler alınmasını istedi. Sabahın ikisine doğru, hükûmet "silahlı ayaklanma"nın tüm liderlerinin adlî makamlara teslim edilmesi ve isyana katılan tüm alayların dağıtılması emrini verdi. Lenin'in konutuna arama ve tutuklama maksadıyla giden askerî birlikler yalnızca aramayapmaklayetindiler, zira ev sahibi evde yoktu. Lenin hâlâ Petrograd'daydı, ama bir işçinin evinde saklanıyordu ve karşı-devrimin pususunu dışta bırakan koşullarda Zinovyev'le birlikte Sovyet araştırma komisyonunun huzuruna çıkmayı talep ediyordu. Komisyona gönderilen beyannamede Lenin ve Zinovyev şöyle yazıyorlardı: "Bu sabah (cuma 7 Temmuz) Duma'dan Kamenev'e komisyonun konuta bugün öğlende geleceği bildirilmiş. Biz bu satırları 7 Temmuz akşamüstü saat altı buçukta yazıyoruz ve komisyonun şu ana dek ortada görünmediğini ve bir şey de bildirmediğini tespit ediyoruz... Sorgunun gecikmesindeki sorumluluk bize ait değildir." Araştırma vaadinden sonra Sovyet komisyonunun ortada görünmemesi Lenin'i uzlaşmacıların yan çizdiğine ve beyaz muhafızlara bastırma harekâtı için meydanı boş bıraktığına ikna etti. Bu arada parti matbaasını basıp ortalığı talan eden subaylar ve junkerler Bolşeviklere yorulan casusluk faaliyetleri suçlamalarını protesto eden herkesi sokakta taciz edip tutukluyorlardı. Bunun üzerine Lenin soruşturmadan değil, ama muhtemel bir saldırıdan kesinlikle kaçınmak için saklanma kararı aldı.

15'inde Lenin ve Zinovyev otoritelerin yasaklamaya cüret edemedikleri Kronstadtlı Bolşeviklerin gazetesinde niçin kendilerini iktidarın ellerine teslim etmeyi mümkün görmediklerini açıklıyorlardı: "Sabık Adalet bakanı Pereverzev'in pazar günü *Novoye Vremya* gazetesinde yayınlanan bir yazısına göre, Lenin ve diğerlerinin üzerine atılan casusluk "olayı"nın tümüyle ve ka-

sıtlı olarak karşı-devrim partisi tarafından uydurulduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Pereverzev açıkça askerlerin öfkesini bizim partimize karşı yöneltmek (bu onun kendi ifadesi) maksadıyla doğrulanmamış suçlamalar ortaya attığını itiraf ediyor. Bu itirafı yapan kişi dünün Adalet bakanı!... Şu an Rusya'da adaletin bir güvencesi yok. Otoritelerin ellerine kendini teslim etmek, kendini Milyukov'ların, Aleksinskiy'lerin, Pereverzev'lerin, bize karşı yöneltilen tüm suçlamaları iç savaşta basit bir tali olay gibi gören yeminli karşı-devrimcilerin eline teslim etmek demektir." İç savaşta "tali bir olay" cümlesinin anlamını tasavvur etmek için Karl Liebknecht'in ve Rosa Luxemburg'un akıbetlerini hatırlamak yeterlidir. Lenin işte bunları öngörmüştü.

Düşman kampın ajitatörleri Lenin'in bir torpidobotla veya bir denizaltıyla Almanya'ya kaçtığı yolunda sayısız hikâye uydururlarken, Yürütme Komitesi çoğunluğu Lenin'i soruşturmadan kaçtığı için mahkûm etmeye çalışıyordu. Suçlamanın aslî siyasal içeriğini ve bu suçlamanın yapıldığı pogrom koşullarını bir tarafa bırakan uzlaşmacılar saf adaletin avukatları rolünü oynuyorlardı. Geriye kalan, alabilecekleri tutumlar arasında bu en az dezavantajlı olanıydı. 13 Temmuzdaki Yürütme Komitesi kararı Lenin ve Zinovyev'in tutumlarını yalnızca "mutlak surette kabul edilmez" diye nitelemekle kalmadı, aynı zamanda Bolşevik fraksiyondan da liderlerini "derhal, kesin olarak, açık ve seçik biçimde mahkûm etmelerini" de istedi. Fraksiyon oybirliğiyle Yürütme Komitesi'nin bu zorlamasını reddetti. Bununla birlikte, Bolşevikler arasında da Lenin'in soruşturmadan kaçınması konusunda tereddütler doğdu. Diğer yandan, uzlaşmacılarda, hattâ en solda olanlarında bile, Lenin'in ortadan yok oluşu, Suhanov örneğinde gördüğümüz gibi, her zaman ikiyüzlü de olmayan genel bir öfkeye yol açtı. Gizli servisin belgelerindeki iftira niteliğinden Suhanov da en başından beri şüphe etmemişti. Şöyle yazıyordu: "Saçma suçlama bir duman gibi dağıldı. Hiç kimse onu doğrulamadı ve inanmaktan vazgeçildi." Ama Suhanov'a göre geriye bir bilmece kalıyordu: Lenin araştırma komisyonundan kaçınmaya nasıl karar verebilmişti? "Bu tümüyle özel, duyulmamış, anlaşılmaz bir şeydi. Herhangi bir kişi en olumsuz koşullarda bile bir yargılama ve bir soruşturma talep ederdi.» Evet, herhangi bir kişi. Ama herhangi bir kişi yönetici sınıfların kudurmuş öfkesinin nesnesi hâline gelmezdi. Lenin her hangi bir kişi değildi ve üstlendiği sorumluluğu bir dakika bile unutmuyordu. Bir durumdan çıkartılabilecek tüm sonuçları çıkartmasını ve hayatını bağladığı görevler konusunda "kamuoyu"nun gösterdiği yalpalamaları görmezden gelmeyi biliyordu. Donkişotçuluk ve poz ona tümden yabancıydı.

Lenin Zinovyev'le birlikte Petrograd yakınlarında Sestroretsk'te bir ormanda bir kaç hafta geçirdi. Geceleri yağmurdan sakınmak için kuru ot yığınlarının arasında yatmaları gerekiyordu. Lokomotif sürücüsü kılığına giren Lenin trenle Finlandiya sınırından geçti ve eski Petrogradlı işçi, şimdinin Helsingfors polis şefinin evinde saklandı. Bilâhare Rus sınırına yakın Vıborg'ta yerleşti. Eylül so-

nundan itibaren gizlice Petrograd'da yaşamaya başladı ve ayaklanma günü dört aylık bir namevcudiyetin ardından arenaya, gün yüzüne çıktı.

Temmuz ayı gemi azıya almış, utanmaz, ama muzaffer iftira ayı oldu. Ağustosta iftira artık soluk kesmeye başlamıştı. Çamurun atılmasından tam bir ay sonra, kendine sadık kalan Tsereteli Yürütme Komitesi'nin bir oturumunda şunu tekrarlamayı lüzûmlu gördü: "Tutuklamaların ertesi günü Bolşevik meselesi konusunda açık bir cevap verdim ve dedim ki: 3-5 Temmuzdaki ayaklanmanın kışkırtıcıları olarak suçlanan Bolşevik liderlerin Alman genelkurmayıyla bağlantılı olduklarından şüphe etmiyorum." Bundan daha azını söyleyemiyordu. Daha fazlasını söylemekse dezavantajlıydı. Uzlaşmacı partilerin gazeteleri de Tsereteli'nin sözlerinden öteye geçemediler. Fakat aynı zamanda bunlar Bolşevikleri Alman militarizminin piyonları olarak şevkle eleştirdiklerinden, sesleri siyasal bakımdan basının diğer kesiminin Bolşevikleri "piyon" olarak değil de, Ludendorff'un paralı askerleri olarak ele alan haykırışlarına karışıyordu. Bu korodaki en yüksek tondaki sesleri Kadetler çıkarıyorlardı. Moskovalı liberal profesörlerin gazetesi *Russkiye Vedemosti*, *Pravda* yayın merkezinin baskını sırasında, Haparanda'dan gelen Almanca bir mektup bulunduğunu ve burada bir baronun "Bolşevikleri eylemlerinden dolayı kutladığını" ve "Berlin'de bunun yaratacağı sevinci" müjdelediğini bildiriyordu. Finlandiya sınırındaki Alman baron Rus yurtseverlerin nasıl bir mektuba ihtiyaçları olduğunu iyi biliyormuş. Bolşevik barbarlığa karşı kendini savunan eğitimli toplumun basını bu tür haberlerle dolup taşıyordu.

Profesörler ve avukatlar kendi söylediklerine inanıyorlar mıydı? Bunu kabul etmek, en azından sermayenin liderleri bakımından, onların siyasal zekâlarını çok küçümsemek olurdu. İlkesel veya psikolojik mütalâalar bir yana, basit pratik gerekçeler ve her şeyden önce malî mütalâalar bile onlara suçlamanın saçmalığını göstermeye yeterdi. Tabiatıyla, Alman hükûmeti Bolşeviklere yardım etmiş olabilirdi, ama fikir yönünden değil, para yönünden. Oysa Bolşeviklerde olmayan şey paraydı. Partinin dışarıdaki merkezi savaş sırasında acımasız bir yoksulluk içinde mücadele etmişti, yüz Frank bile ona büyük bir para gibi görünüyordu. Merkezî yayın organı ayda bir veya iki ayda bir çıkıyordu ve Lenin bütçeyi aşmamak için satır sayısına bile çok dikkat ediyordu. Petrograd teşkilâtının harcamaları savaş yılları boyunca özellikle yasadışı bildirilerin basılmasına hasredilen bir kaç bin Rubleden ibaretti. İki buçuk yıl boyunca Petrograd'da sadece üç yüz bin nüsha basılmıştı. Ayaklanmadan sonra, katılımların ve kaynakların artmasıyla, tabiatıyla bu sayılar da olağanüstü yükseldi. İşçiler Sovyet'e ve Sovyet partilerine büyük bir iştahla aidat ödüyorlardı. *Trudovik* avukat Bramson 1. Sovyetler Kongresi'ne sunduğu raporda şöyle diyordu: "Sovyet lehine yapılan bağışlar, her türlü ödemeler, para toplamalar ve aidatlar Devrimimizin başlamasının hemen ertesinde sel gibi akmaya başladı... Bu ödemeleri yapmak için sabahın erken saatlerinden

gece yarılarına kadar bize, Tavriçeskiy sarayına doğru durmak bilmez bir hac yolculuğunun dokunaklı manzarasına şahit olduk." Zaman geçtikçe işçiler aidatlarını Bolşeviklere vermek için birbirleriyle yarıştılar. Bununla birlikte, partinin ve gelirlerinin hızla büyümesine rağmen, *Pravda* tüm parti gazeteleri içinde en ufak boyutta olanıydı. Rusya›ya gelişinden kısa bir süre sonra, Lenin Stockholm›deki Radek›e şöyle yazıyordu: «*Pravda*'ya dış politika üzerine aşırı kısa ve *Pravda* ruhunda (çok ama çok az yerimiz var, büyütmek için çırpınıyoruz) makaleler yazın."

Lenin'in uyguladığı sıkı tasarruf rejimine rağmen parti sıkıntıdan çıkamıyordu. Bir yerel örgüte iki veya üç bin savaş zamanı Rublesi aktarmak söz konusu olduğunda Merkez Komite için her seferinde ciddî bir sorun doğuyordu. Cepheye gazete göndermek için sürekli olarak işçilerden yeni paralar toplanması gerekiyordu. Ama yine de Bolşevik gazeteleri uzlaşmacıların ve liberallerin gazetelerine nazaran siperlere çok az sayıda ulaşıyordu. Bu konuda sürekli şikâyetler oluyordu. Askerler «sizin gazetenizin hayaletiyle yaşıyoruz yalnızca» diye yazıyorlardı.

Nisanda, partinin Petrograd'daki yerel konferansı başkent işçilerini üç gün içinde bir matbaa satın almak için gereken yetmiş beş bin Ruble toplamaya çağırdı. Bu para fazlasıyla toplandı ve parti sonunda, Temmuzda junkerler tarafından baştan aşağı tahrip edilecek olan, kendine ait bir matbaaya kavuştu. Bolşevik sloganların etkisi bozkırda yangın gibi genişliyordu. Ama propaganda kaynakları hâlâ çok vasattı. Bireysel olarak Bolşeviklerin yaşam tarzı iftiraya pek mahal bırakmıyordu. Öyleyse geriye ne kalıyordu? Hiçbir şey, sadece Lenin'in Almanya'dan geçişi. Ama genellikle bilinçsiz kişiler önünde Lenin'in Alman hükûmetiyle bağlantısının bir kanıtı gibi dile getirilen bu olgu aslında tam tersini kanıtlıyordu: Bir ajan düşman topraktan gizlice ve en ufak bir tehlikeyi bile göze alamadan geçerdi. Yalnızca kendinden tümüyle emin bir devrimci savaş zamanında yutseverlik yasalarını açıkça çiğnemeye cüret edebilirdi.

Ama Adalet bakanlığı sevimsiz görevini yerine getirmekte bir an bile tereddüt etmedi. Liberal milletvekillerinin adlarını bütün ülkenin bildiği Kara Yüzler üyesi ajanlar tarafından katlinin sistematik biçimde soruşturulmadan kaldığı, ama buna karşılık Kiev'de bir ticarethanede çalışan bir Yahudinin [Mendel Beyliss] hıristiyan bir çocuğun kanını içmekle suçlandığı otokrasinin son yıllarında yetişmiş kadroları boşuna miras almamıştı. Özel önemdeki işlerle görevli soruşturma yargıcı Aleksandrov ile Adalet Sarayı savcısı Karinskiy'nin imzasıyla 21 Temmuzda Lenin, Zinovyev ve Kollontay ile içlerinde Alman sosyal-demokrat Helphand-Parvus'un da bulunduğu bir dizi başka zatın vatana ihanetle suçlandığı bir celpname yayınlandı. Ceza yasasının aynı 51, 100 ve 108. maddeleri bilâhare 23 Temmuzda askerî birliklerce tutuklanan Troçki ve Lunaçarskiy'e de uygulandı.

İddianame metnine göre Bolşevik liderler «Rusya vatandaşları olarak, ken-

di aralarında ve diğer zatlarla önceden anlaşarak, Rusya›ya karşı Rusya›yla savaş hâlinde bulunan devletlerle işbirliği yapmak amacıyla, anılan devletlerin ajanlarıyla Rus ordusunun ve cephe gerisinin dağıtılmasına katkıda bulunmak üzere, ordunun savaş gücünün zayıflatılması için anlaşmışlardır. Bu amaçla, bu devletlerden alınan maddî kaynaklarla, onları düşmana karşı yürütülen askerî harekâtları derhal baltalamaya çağırarak halk ve ordu içinde propagandaya girişmişler ve yine aynı amaçlarla, 3-5 Temmuz döneminde, Petrograd›da bir silahlı ayaklanmaya girişmişlerdir...» Okumayazmayı bilen herkes, en azından başkentte, o günlerde Troçki›nin New York›tan yola çıkıp Christiana ve Stockholm üzerinden geçerek Petrograd›a hangi koşullarda geldiğini bilse de, soruşturma yargıcı bu zatı Almanya›dan geçip gelme suçuyla itham ediyordu. Adalet muhakkak ki karşı-istihbaratın önüne getirip koyduğu belgelerin değeri üzerine hiçbir şüphe düşsün istemiyordu.

Karşı-istihbarat kurumu dünyanın hiçbir yerinde bir ahlâk yuvası değildir. Ama özellikle Rusya'da Rasputin rejiminin çirkef kuyusundan başka bir şey değildi. Bu kara cahil, alçak ve çok güçlü kurumun kadrolarını Ohrana'nın işsiz kalmış ajanlarının yanısıra, subay, polis ve jandarmanın artıkları oluşturuyordu. Askerî operasyonlarda kullanılmaya elverişsiz albaylar, yüzbaşılar ve teğmenler tüm ülkede feodal bir karşı-istihbarat ağı kurarak tüm sosyal ve siyasal yaşam alanlarını faaliyetleri içine almışlardı. Eski polis şefi Kurlov esefle şu beyanda bulunmuştu: "Sivil çalışmaların idaresine ünlü karşı-istihbarat müdahale etmeye başlayınca vaziyet gerçekten katastrofik bir hâl almıştı." Kurlov'un kendi geçmişinde de başbakan Stolıpin'in öldürülmesi olayına dolaylı bir karışma gibisinden bir dizi karanlık iş vardı; bununla birlikte, karşı-istihbaratın faaliyetleri onun gibi uzman birinin hayal gücünü bile korkutuyordu. "Düşman casusluk faaliyetlerine karşı mücadele çok zayıf bir ölçekte yürütülürken", diye yazar, sadece şantaj amacıyla tümüyle masum kişilere yüklenen uydurma suçlamalar icat ediliyordu. Kurlov böyle bir olayı nakleder: "Polis müdürlüğünde görev yaptığım zamandan tanıdığım, şantaj yapmaktan dolayı işten atılmış bir gizli ajanın kod adını ürküntüyle duydum." Savaş öncesinde noterlik yapan, Ustinov adlı taşradan bir karşı-istihbarat şefi de anılarında karşı-istihbaratın çalışma ahlâkını az çok Kurlov'unkiyle aynı terimlerle çizer: "Ajanlar araştırmalarında kanıtları bizzat kendileri oluşturuyorlardı." Kurumun hangi düzeyde olduğunu görmek için en iyisi itirafçının kendisine kulak vermek. Ustinov Şubat Devrimi konusunda şöyle yazar: "Alman altınıyla Alman ajanları tarafından kışkırtılan devrime kurban düşen Rusya harap oldu."

Yurtsever noterin Bolşevikler karşısındaki tutumunu açıklamaya ihtiyaç yoktur. "Karşı-istihbaratın Lenin'in eski faaliyetlerine, Alman genelkurmayıyla bağlantısına, Alman altını almasına dair raporları öylesine inandırıcıydı ki, Lenin hemen ipe gönderilebilirdi." Kerenskiy buna karar veremedi, çünkü kendisi bir haindi. "Özellikle şaşırtıcı ve hattâ iğrenç olan ülkenin işe yaramaz

bir küçük avukat, Yahudi veledi Saşa Kerenskiy tarafından yönetilmesiydi." Ustinov Kerenskiy'in "yoldaşlarına ihanet eden bir kışkırtıcı olarak iyi tanındığını" ileri sürer. Fransız general Anselme, daha sonra ortaya çıktığı gibi, Mart 1919'da Odesa'yı Bolşeviklerin tazyikiyle değil, kayda değer miktarda rüşvet aldığından tahliye etmişti. Kimden? Bolşeviklerden mi? Hayır, "bunda Bolşeviklerin payı yok. Bu masonların işi", diyordu Ustinov. İşte bu dünya böyle.

Şubat ayaklanmasından hemen sonra, düzenbazlar, üçkağıtçılar ve şantajcılardan oluşan bu kurum müsteşar «narodnik-sosyalist» Demyanov›un şu aşağıdaki gibi tasvir ettiği Mironov adlı, yurtdışından yeni dönmüş bir yurtsever Sosyalist-Devrimcinin gözetimine verilmişti: "Dıştan bakıldığında, Mironov iyi bir izlenim veriyordu... Ama bu adamın pek de normal olmadığını duyarsam hiç şaşmam." Bu şehadete ancak inanılabilir; normal bir adam duvarlarını aksülümenle sıvayıp, kapısına kilit vurulması gereken bir kuruma baş olmayı kabul etmezdi.

Ayaklanmanın yol açtığı idarî karmaşanın ardından, karşı-casusluk örgütü dar görüşlülük timsâli ve her yolu mübah sayan bir adam olan Adalet bakanı Pereverzev'e bağlandı. Aynı Demyanov hatıralarında bakanının "Sovyet'te hiçbir itibarının bulunmadığını" söylüyor. Mironov ve Pereverzev'in kanatları altında devrimden korkuya kapılan karşı-istihbarat örgütünün ajanları kısa bir sürede toparlandılar ve eski faaliyetlerini yeni siyasal duruma uyarladılar. Haziranda, hükûmet basınının sol kanadı, sefil Mironov'un baş yardımcısı iki kurum müdürü, Şçukin ve Broy da dahil, karşı-istihbaratın üst düzey memurlarının işledikleri cinayet ve diğer suçlar konusunda haberler yayımladı. Temmuz krizinden sekiz gün önce, Yürütme Komitesi, Bolşeviklerin baskısı altında, hükûmetten Sovyet temsilcilerinin katılımıyla karşı-istihbarat servisinin derhal revizyondan geçirilmesini talep etti. Bu bakımdan karşı-istihbarat ajanlarının Bolşeviklere hemen ve çok güçlü bir darbe indirmekte meslekî ve hayatî çıkarları vardı. Prens Lvov istihbarat servisine her sanığı üç ay boyunca hapiste tutma hakkı veren bir kararnameyi daha yeni imzalamıştı.

Suçlamanın ve de suçlayanların niteliği akla kaçınılmaz olarak şu soruyu getiriyor: Nasıl oluyordu da genel olarak normal kafalı insanlar bu denli bariz ve tümüyle saçma bir yalana inanabiliyor ya da inanıyor gibi yapabiliyorlardı? İstihbarat servisinin başarısı savaş, bozgun, kargaşa, devrim ve kıyasıya sosyal mücadelenin yarattığı genel ortam haricinde gerçekten tasavvur dahi edilemezdi. Rusya'nın yönetici sınıfları için 1914 sonbaharından beri hiçbir başarı yoktu, ayaklarının altındaki toprak kayıyordu, her şey ellerinden düşüyordu, her yandan felâketler üşüşüyordu: Nasıl bir suçlu aranmazdı ki?

Adalet Sarayı'nın eski savcısı Zavadskiy, anılarında, "tümüyle aklı yerindeki insanlar o dehşetengiz savaş yıllarında, ortada ne fol ne yumurta varken, ihanetten şüphelenme eğilimindeydiler. Benim savcılık yaptığım dönemde ortaya çıkarılan olayların çoğunda büyük mübalağalar vardı." Bu türden inisiyatifler, kötü niyetli

casuslardan gayrı, kafayı yemiş küçük burjuvalardan geliyordu. Savaş psikozu erkenden devrim öncesindeki hummalı politik ortamla birleşerek olabilecek en ucûbe sonuçları vermeye başlamıştı. Başarısız generallerle hemfikir olan liberaller her yerde Almanya'nın parmağını aradılar. Saray kamarillası cermenofil addediliyordu. Rasputinci klik liberaller tarafından tümden Potsdam'ın talimatlarıyla hareket ediyor gibi sunuluyordu. Çariçe sık sık açıkça casuslukla suçlanıyordu: Saray çevrelerinde dahi general Kitchener'in komutasında Rusya'ya dönen geminin Almanlar tarafından batırılmasındaki sorumluluk ona yükleniyordu.

Sağcılar da, tabiatıyla, borçlarını ödemekte gecikmediler. İçişleri bakanlığı müsteşar yardımcısı Beletskiy'in nasıl 1916 başlarında "savaş zamanında vatana ihanet anlamına gelen fiillerle" suçlayarak liberal milliyetçi sanayici Guçkov'a karşı bir dava açtığını anlatır. Beletskiy'in yediği haltları sayıp döken, kendisi de eski bir İçişleri bakanlığı müsteşarı olan Kurlov da dönüp Milyukov'a şu soruyu sorar: "Kapıcısına gönderilen bir posta havalesiyle, hangi vatan hizmetindeki namuslu çalışmaları dolayısıyla iki yüz bin Rublelik 'Finlandiya' parası almıştır?" 'Finlandiya' kelimesinin tırnak içine alınması Alman parasının söz konusu olduğunu anlatmak içindir. Oysa Milyukov'un tümüyle hakedilmiş bir cermenofob [Alman düşmanı] ünü vardı!

Hükûmet çevrelerinde, genel olarak tüm muhalefet partilerinin Alman parasıyla iş gördüklerinin kanıtlanmış olduğu düşünülüyordu. Ağustos 1915'te, ortada Duma'nın kapatılma tasarısı vesilesiyle bir kargaşa çıkacağı beklentisi varken, yarı-liberal bilinen Donanma bakanı Grigoroviç kabine toplantısında şöyle diyordu: "Almanlar güçlü bir propaganda uyguluyorlar ve hükûmet karşıtı örgütleri parayla besliyorlar." Bu tür imalara sinir olsalar da, Oktyabristler ve Kadetler yine de bunları solculara yöneltmekte tereddüt etmiyorlardı. Savaşın başında Menşevik Çheidze'nin yaptığı yarı-yurtsever konuşma konusunda Rodzyanko şöyle yazıyordu: "Araştırmalar Çheidze'nin Alman çevreleriyle ilişkisi olduğunu göstermiştir." Kanıt manıt hak getire!

Milyukov İkinci Rus Devriminin Tarihi adlı kitabında şöyle der: "27 Şubat ayaklanmasında 'karanlık kaynaklar'ın oynadığı rol tümüyle açık olmasa da, izleyen gelişmeler itibarıyla değerlendirildiğinde, bunun reddedilmesi pek güçtür." Eski bir Marksist olan bugünün gerici Slavofili, Alman kökenli Peter von Struve çok daha kararlı konuşur: "Almanya tarafından düşünülen ve uygulamaya sokulan Rus Devrimi başarı kazandığında, Rusya hemen savaştan çekildi." Milyukov'da olduğu gibi, Struve'de de söz konusu olan Ekim devrimi değil, Şubat devrimidir. Petrograd garnizonu delegeleri tarafından kaleme alınan ünlü 1 nolu Prikaz, yani askerin özgürlükleri Magna Karta'sı konusunda Rodzyanko şöyle yazıyordu: "1 nolu Prikaz'ın Alman kökenli olduğundan bir an bile şüphe etmiyorum." Bir tümen komutanı, General Barkovskiy Rodzyanko'ya 1 nolu Prikaz'ın "kendi birliğine Alman siperlerinden çıkan adamlar tarafından bol kepçe dağıtıldığını" anlatıyordu. Çar zamanında vatana ihanetle mahkûm edilmeye çalışılan Guçkov

Savaş bakanı olunca bu suçlamayı solculara yöneltmekte gecikmedi. Guçkov'un orduya yönelik Nisan ayındaki prikazında şöyle deniyordu: "Rusya'dan nefret eden ve kuşkusuz düşmanlarımızın hizmetindeki insanlar hasımlarımızın sebatkârlığıyla cephedeki ordumuzun içine sızmışlar ve bunların ihtiyaçlarına uyarak en kısa zamanda savaşı sona erdirme zorunluluğunu propaganda etmişlerdir." Emperyalist politikaya karşı yapılan Nisan gösterisi konusunda Milyukov şöyle yazar: "İki bakanı [Milyukov ve Guçkov] saf dışı etme görevi açıkça Almanya'da kotarılmıştır." İşçiler gösteriye katılmak için Bolşeviklerden günde on beşer Ruble almışlarmış. Politikacı olarak çuvalladığı tüm bulmacalarda Alman altını liberal tarihçiye yol gösteriyordu.

Bolşevikleri işveren Almanya'nın gayri-iradî müttefikleri, hattâ ajanları olarak itham eden yurtsever sosyalistlerin kendileri de sağ kanattan gelen benzer suçlamalara muhatap oluyorlardı. Rodzyanko'nun Çheidze konusundaki hükmünü gördük. Aynı Rodzyanko Kerenskiy'i de esirgemedi: "Bolşeviklere duyduğu gizli sempatiyle, geçici hükûmeti Bolşevikleri Rusya'ya kabul etmeye angaje eden hiç kuşku yok ki oydu." "Diğer mülâhazalar" Alman altınının yanında hiçbir şey ifade etmiyordu. Yabancı dillere de çevrilen ilginç hatıralarında jandarma generali Spiridoviç Sosyalist-Devrimcilerin önde gelen çevrelerinde çok sayıda Yahudi bulunduğuna işaret ederek şöyle ekler: "Aralarında geleceğin Tarım bakanı, Alman casusu Viktor Çernov gibi Rus adları taşıyanlar da vardı." Sosyalist-Devrimci partinin lideri yalnızca jandarmanın şüphesi altında değildi. Temmuzda Bolşeviklere karşı yürütülen pogromdan sonra, Kadetler hiç vakit kaybetmeden Berlin'le bağlantıları olduğu şüphesiyle Tarım bakanı Çernov'a karşı sıkı bir kampanya başlattılar ve bedbaht yurtsever üstüne atılan suçlamalardan aklanmak için bir süre istifasını vermek zorunda kaldı.

1917 sonbaharında yurtsever Yürütme Komitesi'nin Menşevik Skobelev hakkında uluslararası sosyalist konferansa katılması dolayısıyla verdiği soruşturma önergesi hakkında konuşan Milyukov Ön-Parlamento kürsüsünden yaptığı titiz sentaks analiziyle belgenin açıkça "Alman kökeni"ni kanıtlıyordu. Önergenin üslûbu, uzlaşmacıların tüm diğer literatürleri gibi, gerçekten bir felâketti. Gecikmiş, fikirden, arzudan yoksun demokrasi sağa sola ürküntüyle bakınıyor, başka dillerden yaptığı kötü tercümelerle yazılarında çekince üstüne çekince biriktiriyordu. Hem zaten kendisi de yabancı bir geçmişin gölgesiydi. Ludendorff'un bu işte sayı suyu yoktu.

Lenin'in Almanya'dan geçmesi şoven demagojiye bitip tükenmek bilmez imkânlar sundu. Fakat, sanki politikalarında yurtseverliğin oynadığı uysal rolü göstermek ister gibi, ilk zamanlar Lenin'i yapmacık bir iyi niyetle ağırlamış olan burjuva basını, ancak Lenin sosyal programını açıkladıktan sonra, onun "cermenofili"sine karşı gemi azıya almış bir kampanya başlattı. "Toprak, ekmek ve barış mı?" Bu sloganları olsa olsa Almanya'dan getirebilirdi. O dönemde daha Yermolenko'nun ifşaatının esamisi okunmuyordu.

Amerika'dan dönen Troçki ve diğer birçok göçmen devrimci Halifax mıntıkasında kral George'un askerî yetkililerince tutuklandıkları sırada, Büyük Britanya'nın Petrograd büyükelçisi basına taklit edilemez bir İngiliz Rusçasıyla şu resmî açıklamayı yapmıştı: "İngiliz hükûmetine Rus geçici hükûmetini devirmek için Alman hükûmetince desteklenen bir planla irtibatları olduğu yolunda bir ihbar yapılmış olduğundan, *Christianafjord* vapurundaki bu Rus vatandaşları Halifax'ta alıkonulmuşlardır..." Sör George Buchanan'ın basın bildirisi 14 Nisan tarihliydi: Bu sırada yalnız Burstein değil, Yermolenko bile henüz ufukta değildi. Bununla beraber, Dışişleri bakanı olarak Milyukov, Rusya elçisi Nabokov aracılığıyla, İngiliz hükûmetinden Troçki'nin serbest bırakılmasını ve Rusya'ya gelmesine izin verilmesini talep etmek zorunda kalmıştı. Nabokov şöyle yazar: "Amerika'daki faaliyetlerinden Troçki'yi tanıyan İngiliz hükûmeti şaşkınlığa düşmüştü: Bu da ne demek oluyor? Kötü niyet mi yoksa körlük mü? İngilizler omuz silkiyor, tehlikenin farkında olarak bizleri uyarıyorlardı." Yine de Lloyd George boyun eğmek zorunda kaldı. Troçki'nin Petrograd basınında Büyük Britanya elçisine sorduğu soruya verdiği cevapta Buchanan ilk açıklamasını acınacak biçimde geri alarak şunu söyledi: "Hükûmetim Halifax'ta bir grup göçmeni yalnızca Rus hükûmetince kimliklerinin tespiti amacıyla alıkoymuştur... Rus göçmenlerin tutuklanma hadisesi bundan ibarettir." Buchanan yalnızca bir centilmen değil, aynı zamanda bir diplomattı.

Haziran başındaki Devlet Duması üyelerinin konferansında, Nisan gösterileri sonucu hükûmetten kovulan Milyukov açıkça Almanya'yla bağlantıları olduğunu öne sürerek Lenin ve Troçki'nin tutuklanmasını talep etti. Troçki ertesi gün Sovyetler Kongresi'nde şöyle konuştu: "Milyukov bu suçlamayı geri almadıkça, alnında alçak bir iftiracının yara izini taşıyacaktır." Milyukov *Reç*'te verdiği cevapta, "bay Lenin ve bay Troçki'nin serbestçe dolaşmasından gerçekten rahatsızlık duyduğunu", ama onların tutuklanmalarını zorunlu görmesinin sebebinin "Alman ajanı olmalarından değil, ceza yasasını yeterince çiğnemelerinden" kaynaklandığını söyledi. Milyukov bir diplomattı, ama bir centilmen değildi. Lenin ve Troçki'nin tutuklanmalarının zorunlu oluşu Yermolenko'nun ifşaalarından önce de onun için açıktı. Tutuklama işi hukuksal olarak nasıl sunulacaktı, bu teknik bir meseleydi. Liberallerin lideri daha "hukuksal" biçim bulunmadan ağır töhmet altında bırakma politikası izliyordu.

Alman altını efsanesinin rolü en bariz şekilde geçici hükûmetin genel sekreteri Kadet Nabokov'un (yukarıda anılan, Rusya'nın Londra büyükelçisiyle karıştırılmamalı) anlattığı bir olayda görülür. Hükûmet toplantılarından birinde, bir pundunu bulup Milyukov şu saptamayı yapmış: "Alman parasının Devrime katkıda bulunan birçok faktör üzerinde rol oynadığı kimse için bir sır değil..." Kullandığı deyişler her ne kadar daha ılımlı da olsa, işte bu tam Milyukov'a göre bir şey. Nabokov, Kerenskiy'in öfkeden kıpkırmızı kesildiğini anlatır. Çantasını kapıp sertçe masaya fırlatarak şöyle demiş: "Milyukov'un benim

huzurumda büyük Rus devriminin ulu davasına iftira etme cüretini gösterdiği böyle bir toplantıda bir dakika dahi kalamam." Jestleri her ne kadar biraz abartılmış gibi görünse de, bu da tam Kerenskiy'e göre bir şey. Bir Rus atasözü su içtiğin kuyuya tükürme der. Ekim Devrimiyle tehdit edildiğinde, Kerenskiy de ona karşı ağzına dolayacak Alman altını mitinden başka bir şey bulamadı. Milyukov'un ağzında "ulu bir davaya atılan iftira" olan şey, Burstein-Kerenskiy'in ağzında Bolşeviklere karşı ulu iftira davası oldu.

Çariçe, Rasputin, saray çevresinden başlayıp bakanlar, askerî kurmay, Duma, liberal yayın kurullarından geçerek Kerenskiy›e ve Sovyet'in yüksek tepelerinin bir kısmına dek uzanan cermenofili ve casusluk önyargılarının kesintisiz zinciri özellikle tekdüzeliğiyle insanı şaşırtır. Siyasal hasımlar hayal gücünü çalıştırmaya gayret etmemekte ısrarlı gibi gözüküyorlardı: Aynı suçlamayı bir noktadan diğerine, tercihan sağdan sola ısıtıp ısıtıp yeniden ileri sürüyorlardı yalnızca. Bolşeviklere atılan Temmuz iftirası hiç de ortada fol yok yumurta yokken gökten düşmemişti; panik ve öfkenin doğal sonucu, utanç verici zincirin son halkası, hazırlop bir iftira formülünün dünün suçlayanları ve suçlananlarını uzlaştıran yeni bir nihaî adrese uygulanmasıydı. Önderlerin tüm aşağılanmaları, tüm korkuları, tüm öfkeleri en solda yer alan ve büsbütün devrimin ezici gücünü cisimleştiren partiye karşı yöneliyordu. Mülk sahibi sınıflar Bolşevikleri kana ve çamura boğmak için son bir umutsuz girişimde bulunmadan gerçekten onlara yerlerini bırakabilirler miydi? Çok kullanılmaktan karman çorman olmuş iftira yumağı sonuçta Bolşeviklerin başına sarıldı. Karşı istihbarat servisine çalışan bir teğmenin ifşaaları bir çıkmaz sokakta sıkıştırıldıkları zaman mülk sahibi sınıfların içine girdikleri çılgınlık durumunun ete kemiğe bürünmesinden başka bir şey değildi. İftira işte bu nedenle bu denli zehirli bir hâl aldı.

Alman casusluğu kuşkusuz ham hayal değildi. Rusya'nın Almanya'daki casusluk teşkilâtından çok daha iyi teşkilâtlanmıştı Rusya'da. Eski rejimde Savaş bakanı general Suhomlinov'un Berlin hesabına çalışmaktan tutuklandığını hatırlamak yeterlidir. Yine aynı şekilde Alman ajanları yalnızca saray çevreleri ile Kara Yüzlerin arasına değil, sol çevrelere de sızmışlardı. Alman ve Avusturyalı yetkililer savaşın başlangıcından bu yana Ukraynalı ve Kafkasyalı göçmenlerden başlayarak ayrılıkçı eğilimlerle bağlantı kurmaya çalışmışlardı. Nisan 1917'de bunlar tarafından angaje edilen Yermolenko'nun Ukrayna'nın kurtuluşu için mücadeleyle görevlendirilmesi ilginçtir. 1914 sonbaharından itibaren Lenin, tıpkı İsviçre'deki Troçki gibi, Avusturo-Alman militarizmine yem olan devrimcilerle irtibatı kesmeye açık bir çağrı yapmıştı. 1917 başında, Troçki New York'ta basın yoluyla Britanya büyükelçiliğinin ilişki kurmaya çalıştığı Liebknecht'in taraftarları olan Alman sol sosyal-demokratlarına bu uyarıyı yineledi.

Fakat Rusya'yı zayıflatmak ve çarı sindirmek amacıyla ayrılıkçılarla cilveleşse bile, Alman hükûmeti çarlığı devirme düşüncesinden çok uzaktı. Bunun en iyi örneği Şubat devriminden sonra Almanların Rus siperlerinde dağıttığı

ve 11 Martta Petrograd Sovyeti'ndeki oturumda alenen açıklanan bir bildiride bulunur: "Başlangıçta İngilizler çarınızla birlikte yürüyorlardı, ama şimdi ona başkaldırdılar, çünkü o onların çıkarcı istekleriyle hemfikir değildi. Çarınızı, Tanrının sevgili kulunu devirdiler. Bu niçin yapıldı? Çünkü çar İngiltere'nin yalancı ve alçak entrikasını anlamış ve açığa vurmuştu." Hem öz hem de biçim olarak bu belge otantikliğin garantisini verir. Prusyalı bir üsteğmeni taklit edemediğiniz gibi, tarih felsefesini de taklit edemezsiniz. General rütbesine yükseltilen Prusyalı üsteğmen Hoffmann Rus devriminin İngiltere'de tasarlandığını düşünüyordu. Yine de bu Milyukov-Struve'nin teorisinden daha az saçmadır, çünkü Potsdam sonuna dek Tsarskoye Selo'yla ayrı bir barış yapmayı ümit etmişken, Londra'da bu ayrı barıştan hep kaygı duyulmuştu. Ancak çarın yeniden tahta geçirilmesinin imkânsız olduğu aşikâr bir hâle gelince, Alman genelkurmayı devrimci sürecin baştan çıkarıcı eylemine umudunu bağladı. Ama Lenin'in Almanya'dan geçişi sorununda bile, inisiyatif Alman çevrelerinden değil, Lenin'in kendisinden ve ilk hâliyle Menşevik Martov'dan gelmişti. Alman genelkurmayı muhtemelen bunu biraz da tereddütle kabul etti. Ludendorff kendi kendine şöyle dedi her hâlde: Belki bu yanda bir dinginlik hasıl olur.

Temmuz hadiseleri sırasında, Bolşeviklerin kendileri bile kimi beklenmedik ve açıkça önceden tasarlanarak kışkırtılmış aşırılıkların arkasında kriminal bir yabancı parmağı aramaya koyulmuşlardı. Troçki o günlerde şöyle yazıyordu: "Burada karşı-devrimci provokasyon ya da Alman gizli servisi hangi rolü oynadı? Kesin bir şey şöylemek şu an güç... Gerçek bir soruşturmanın sonuçlarını beklemek gerek... Ama şimdi bile güvenle şunu söyleyebiliriz: Böyle bir soruşturmanın sonuçları Kara Yüzler çetelerinin eylemlerine ve ister Alman, ister İngiliz, ister Rus gericiliğinin ya da isterse her üçünün birden olsun, gizli para yardımlarının rolüne güçlü bir ışık tutabilir. Ama hadiselerin siyasal anlamı hiçbir adlî soruşturmayla değiştirilemez. Petrograd›ın işçi kitleleri ve askerleri satın alınmadılar ve alınamazlar. Onlar ne II. Wilhelm›in, ne Buchanan›ın, ne de Milyukov›un hizmetindeler... Hareketi hazırlayan savaş, onu izleyen açlık, başını kaldıran gericilik, başsız bir hükûmet, maceracı bir taarruz, siyasal güvensizlik ortamı ve işçi ve askerlerin devrimci kaygılarıydı...» Savaştan ve iki ayaklanmadan sonra ortaya çıkan tüm arşiv dosyaları, belgeler ve hatıralar Alman istihbaratının Rusya›daki devrimci süreçlere sızışının hiçbir zaman yüksek politikadaki asker ve polisi çevrelerin ötesine geçmediğini kuşkuya yer bırakmayacak şekilde göstermiştir. Bizzat Almanya›da gerçekleşen devrimden sonra dahi bu konuda ısrar etmenin ne âlemi var acaba? Hohenzollernlerin o çok güçlü olduğu varsayılan istihbarat teşkilâtlarının 1918 sonbaharında Alman işçi ve askerleri karşısında nasıl acınacak ve güçsüz bir duruma düştükleri ortada! Milyukov «Düşmanlarımızın Lenin›i Rusya›ya göndermekteki hesapları tümüyle doğruydu» diye beyan eder. Ludendorff ise bu girişimin sonuçları hakkında

bambaşka düşünür. Kendini haklı çıkarmak için Rus devrimiyle ilgili olarak şöyle der: «Gücümüzü mezara gömeceğini bilemezdim.» Bu da gösteriyor ki, iki stratejistten, Lenin›in Almanya›dan geçişine izin veren Ludendorff ile bu izni kabul eden Lenin›den, Lenin'di daha iyi ve daha ileriyi gören.

Ludendorff hatıralarında hüzünle şöyle yazar: "Düşman propagandası ve Bolşevizm Alman devleti açısından tek bir amaca yönelikti. İngiltere Çin'e afyon, düşmanlarımızsa bize devrim vermişti..." Ludendorff, Milyukov ve Kerenskiy'in Almanya'yı suçladıkları şeyin Antant'ın başının altından çıktığını düşünüyordu. İşte tarihin çarpıtılan anlamı böyle haşince öç alır! Ama Ludendorff burada durmadı. Şubat 1931'de, Bolşeviklerin ardında Rusya'ya ve emperyalist Almanya'ya karşı mücadelede birleşen, başta Yahudiler olmak üzere, dünya finans-kapitalinin bulunduğunu dünyaya duyurdu. "Troçki Amerika'dan, İsveç üzerinden geçerek, Petrograd'a cepleri dünya sermayesinin verdiği yüklü paralarla dolu olarak geldi. Diğer paralar Bolşeviklere Almanya'dan Yahudi Solmssen kanalıyla aktarıldı." (*Ludendorffs Volkswarte*, 15 Şubat 1931.) Ludendorff ile Yermolenko'nun tanıklıkları ne denli çelişik olsalar da, tek bir noktada birleşirler: Bir kısım para, görüldüğü kadarıyla, gerçekten Almanya'dan, Ludendorff'tan değil kuşkusuz, ama ölümcül düşmanı Solmssen'den geliyordu. Soruna estetik bir ambalaj geçirebilmek için bir tek bu tanıklık eksikti.

Ama ne Ludendorff, ne Milyukov, ne de Kerenskiy barutu icat ettiler, her ne kadar bunu en çok kullanan Ludendorff olsa da. Hem Yahudi, hem de Alman ajanı olarak "Solmssen"in tarihte selefleri olmuştur. Büyük Devrim sırasında Fransa'nın İsveç büyükelçisi olan, kraliyet iktidarının, kralın ve de özellikle kraliçenin gayretkeş taraftarı Fersen kontu birçok kez Stockholm'deki hükûmetine şöyle raporlar göndermişti: "Berlin'deki Herr Herzberg'in (Prusyalı Dışişleri bakanı) elçisi Yahudi Efraim onlara (Jakobenlere) para yolluyor; daha geçenlerde altı yüz bin Lira aldı." Ilımlı bir gazete olan *Les Révolutions de Paris* cumhuriyetçi ayaklanma sırasında "Prusya kralının ajanı Yahudi Efraim gibi Avrupa diplomasisinin elçileri seyyal [illegible] oynak hâldeki halkın içine sızıyorlardı..." varsayımını öne sürüyordu. Bu aynı Fersen bir raporunda şöyle diyordu: "Jakobenler satın aldıkları plebin yardımı olmasa ... kaybederlerdi." Anlaşılan gösterilere katılanlara günlük istihkak veren Bolşevikler Jakoben örneğini izliyorlardı ve her iki durumda da "pleb"i satın almaya yönelik para Berlin kaynaklıydı. XX. ve XVIII. yüzyıl devrimcilerinin hareket etme biçimlerinin benzerliği, düşmanları tarafından tezgahlanan iftiraların çok daha çarpıcı benzerliği göz önüne alınmazsa, şaşırtıcı gelebilir. Ama kendimizi sadece Jakobenlerle sınırlamamız hiç de gerekli değil.

Tüm devrimler ve iç savaşların tarihi tehdit altındaki veya devrilmiş bir sınıfın başına gelen belanın sebebini kendinde değil, yabancı ajan ve elçilerde aramaya meyilli olduğunu sarsılmaz bir şekilde göstermiştir. Yalnız tarihbilimci sıfatıyla Milyukov değil, yüzeysel bir tarih okuru sıfatıyla Kerenskiy bile

bunu bilmezden gelemez. Bununla beraber, politikacı sıfatıyla, her ikisi de karşı-devrimci işlevlerinin kurbanıdırlar.

Bununla beraber, yabancı ajanların devrimci rolüne dair kuramların altında, tüm diğer tipik kitlesel hatalarda olduğu gibi, dolaylı bir tarihsel temel vardır. Ama bilinçli ama bilinçsiz olarak, her halk varoluşunun kritik dönemlerinde başka halkların hazinesinden geniş çaplı ve yüksek miktarda ödünç alır. Öte yandan, ilerici bir harekette dışarıda yaşamış kişiler veya ülkeye dönmüş eski göçmenlerin önder rol oynamaları hiç de nadir rastlanan bir durum değildir. Yeni fikir ve kurumlar bu nedenle tutucu tabakalara her şeyden önce egzotik, yabancı ürünler gibi gelir. Kente karşı köy, başkente karşı taşra, işçiye karşı küçük burjuva hep kendilerini yabancı etkilere karşı ulusal güçlermiş gibi savunurlar. Bolşevik hareket Milyukov tarafından ne de olsa tıpkı Rus mujikinin yüzyıllar boyu şehirli kıyafeti giymiş herkesi Alman[1] diye adlandırmasıyla aynı sebepten dolayı "bir Alman hareketi" olarak takdim edilmişti. Şu farkla ki mujik burada iyi niyetliydi.

1918'de, dolayısıyla Ekim devriminden sonra, Amerikan hükûmetinin basın bürosu şaşaayla Bolşeviklerin Almanlarla irtibatına dair bir belge tomarı yayımladı. Bu eleştirinin nefesine bir an bile dayanamayıp çöken koca aldatmaca birçok okumuş yazmış kişi tarafından doğru kabul edilmişti. Oysa o sırada sözüm ona farklı farklı ülke kaynaklı belge orijinallerinin tek bir daktiloyla yazıldığı kanıtlanmıştı. Tahrifatçılar tüketicilerin masraflarını karşılayacaklarından emindiler: Bolşevikleri siyasal olarak yerme ihtiyacının muhakkak tüm eleştirel sesleri bastıracağına inanıyorlardı. Ve yanılmadılar, çünkü belgelerin paraları ödendi. Ama yine de, mücadele arenasından bir okyanus kadar uzaktaki Amerikan hükûmeti bu işe ancak ikinci veya üçüncü dereceden ilgi duydu.

Fakat öyleyse niçin bu siyasal iftira kendi içinde bu denli fakir ve monotondu? Çünkü sosyal psike tutumlu ve tutucudur. Amaçlarına varmak için gerekenden daha fazla çaba göstermez. Yeni bir şey kurmak zorunda olmadığı müddetçe eskiden ödünç almayı tercih eder. Ama bu durumda bile, eskinin unsurlarından yararlanır. Her yeni çıkan din kendine yepyeni bir mitoloji yaratmak yerine yalnızca geçmişin hurafelerini yeniden devreye sokmuştur. Felsefî sistemler, hukuk ve ahlâk doktrinleri de aynı şekilde kurulmuşlardır. Deha yeteneğine sahip bireyler bile kendilerini yetiştiren toplumdan daha uyumlu bir gelişme göstermezler. Aynı beynin içindeki en yaman fanteziler hazırlop modellere kölece bir bağlılıkla bir arada bulunur. En kahramanca atılımlar kabasaba önyargılarla iç içedirler. Shakespeare yüzyılların derinliğinden kopup gelen konularla besliyordu yaratıcılığını. Pascal Tanrının varlığını olasılık

1) "Nemets" (Alman) sözcüğü halk dilinde "dilsiz", "ülke dilini konuşmayan kişi" anlamına geliyordu ve mujik bunu hiçbir farklılaştırmaya gitmeden tüm yabancılara uyguluyordu. (Fransızcaya çevirenin notu.)

kuramıyla kanıtlıyordu. Newton yer çekimi yasalarını bulmuştu, ama Mahşer Gününe inanıyordu. Marconi'nin Vatikan'a telsiz telefon istasyonu kurmasından beri, İsa'nın naibi mistik hidayeti radyo kanalıyla yayınlıyordu. Normal zamanlarda, bu çelişkiler uyuşuk durumdadırlar. Ama felâket zamanlarında, infilâkî bir şiddet kazanırlar. Maddî çıkarları tehdit altındayken, eğitimli sınıflar insanlığın bagajında taşıdığı tüm önyargı ve yanlışı harekete geçirirler. Eski Rusya'nın alaşağı edilmiş patronlarının devrilişleriyle ilgili mitolojiyi kendilerinden önce devrilmiş olan sınıflardan hiçbir seçmeye gitmeden ödünç aldıklarıyla kurmalarına hiç kızabilir miyiz? Doğrusunu söylemek gerekirse, Kerenskiy'in olaylardan yıllarca sonra, hatıralarında Yermolenko'nun versiyonunu iktibas etmesi her halûkârda basma kalıplıktır.

Daha önce de dediğimiz gibi, savaş ve devrim yıllarının iftirası tekdüzeliği bakımından çarpıcıdır. Yine de burada bir fark var. Birikimli bir nicelikten yeni bir nitelik doğar. Diğer partilerin kendi aralarındaki mücadelesi hep beraber Bolşeviklere karşı yürüttükleri saldırganlığa kıyasla neredeyse bir aile kavgasına benziyordu. Kendi aralarındaki çatışmalarda, sanki bir başka belirleyici mücadele için antrenman yapar gibiydiler. Birbirlerini Almanlarla ilişkiyle ağır biçimde suçlarken bile, işi hiçbir zaman sonuna dek götürmezlerdi. Temmuzsa bir başka manzara sunar. Bolşeviklere karşı akında tüm egemen güçler yerlerini almıştır: Hükûmet, adalet sistemi, istihbarat servisi, genelkurmay, memurlar, belediyeler, Sovyet çoğunluğunu oluşturan partiler, basınları, hatipleri koca bir bütün oluştururlar. Ayrılıkları da, tıpkı bir orkestradaki farklı çalgılar gibi, genel etkiyi olsa olsa güçlendirir. İki boktan herifin saçmasapan düzmeceleri tarihsel bir etmen düzeyine yükseltilir. İftira Niagara şelalesi gibi boşalır. Koşulları —savaş ve devrim— ve suçlanan karakterleri —partilerini iktidara taşıyan milyonlarca insanın devrimci liderleri— göz önüne alırsak, hiç abartmasız Temmuz 1917'nin dünya tarihinde görülmüş en büyük iftira ayı olduğu söylenebilir.

BÖLÜM V

Karşı-Devrim Başını Kaldırıyor

İlk iki ayda, iktidar biçimsel olarak Guçkov-Milyukov hükûmetinin emrine verilmişken, gerçekte bütünüyle Sovyet'in elinde yoğunlaşmıştı. Bunu izleyen iki ay boyunca Sovyet zayıfladı: Kitleler üzerindeki nüfuzun bir kısmı Bolşeviklere geçti, iktidarının bir kısmı sosyalist bakanların koltukları üzerinden koalisyon hükûmetine devredildi. Taarruz hazırlıklarının başlamasıyla birlikte, askerî komutanlığın, malî sermayenin organlarının ve Kadet partisinin önemi otomatikman arttı. Askerlerin kanını akıtmadan önce, Yürütme Komitesi kendi kanının önemli bir kısmını burjuvazinin atardamarlarına nakletti. Perde gerisinde ipler Antant büyükelçilikleri ve hükûmetlerinin eline geçti.

Londra'da başlayan Müttefiklerarası Konferans'a, Batılı dostlar Rusya büyükelçisini davet etmeyi "unuttular"; ancak o kendini hatırlattıktan sonra, oturumun başlamasından on dakika önce çağırdılar, ama masada ona yer hazırlanmamıştı, o da Fransızların arasına sıkışmak zorunda kaldı. Geçici hükûmetin büyükelçisine reva görülen bu komedi ve Kadetlerin hükûmetten gösterişli çekilmeleri 2 Temmuz günü gerçekleşti. Her iki olayın da hedefi birdi: Uzlaşmacıları pes ettirmek. Bunun ardından gelişen silahlı gösteri Sovyet liderlerini öyle tedirgin etti ki, bu çifte darbe karşısında tüm dikkatlerini aksi yöne çevirdiler. Antant'ın kanlı boyunduruğunu üzerine geçirmek gerektiğinde Kadetlerden daha iyi aracı bulamadılar. Uzun göçmenlik yılları içerisinde Britanya tipinde ılımlı bir liberale dönüşen en eski Rus devrimcilerinden Çaykovskiy şöyle akıl yürütüyordu: "Savaş için para gerek, oysa Müttefikler sosyalistlere para vermeyecekler." Uzlaşmacılar bu argümandan rahatsız olmuşlardı, ama ağırlığını çok iyi kavramışlardı.

Güçler dengesi halkın zararına açıkça değişmişti, ama hiç kimse hangi ölçüde olduğunu bilmiyordu. Burjuvazinin iştahı her hâlükârda imkânlarından çok daha fazla yükselmişti. Çatışmaların kaynağı bu belirsizlikten kaynaklanıyordu, çünkü sınıf güçleri kendilerini eylem içinde sınıyorlardı ve devrim hadiseleri de böyle sürekli yeni sınamalara tabi tutuluyordu. Bununla birlikte,

iktidarın soldan sağa kayışının boyutu ne olursa olsun, bir hiç olmaya devam eden geçici hükûmete pek az tesir ediyordu. Kritik Temmuz Günlerinde prens Lvov'un kabinesine ilgi duyanlar parmakla sayılıyordu. Daha geçenlerde II. Nikolay'ın taht tan indirilmesi hususunda Guçkov'la pazarlıkları yürüten general Krımov —bu generali birazdan son kez göreceğiz— prense şu paylamayla biten bir telgraf göndermişti: "Laftan eyleme geçmenin zamanıdır." Bu tavsiye şaka gibi tınlıyordu, ama hükûmetin güçsüzlüğünü açıkça vurguluyordu.

Liberal Nabokov daha sonra şöyle yazmıştı: "Temmuz başında iktidarın yeniden otorite kazandığı kısa bir an oldu; bu Bolşevizmin birinci taarruzunun ezilmesinden hemen sonraydı. Ama geçici hükûmet bu andan yararlanmasını bilemedi ve o zamanki müsait koşulları kullanamadı. Bu koşullar bir daha ortaya çıkmadılar." Sağ kanadın başka temsilcileri de aynı minval üzerinde görüş belirtmişlerdir. Gerçekte, Temmuz Günleri sırasında, tüm kritik anlarda genel olarak olduğu gibi, koalisyonun birleştirici parçaları farklı hedefler izliyorlardı. Bolşeviklerin işini bitirdikten sonra subayların, Kazakların, Aziz Georgiy süvarilerinin ve şok taburlarının bizzat uzlaşmacıların kendilerini dümdüz edeceği aşikâr olmasaydı, uzlaşmacılar Bolşeviklerin tam anlamıyla ezilmelerine izin vermeye hazırdı. Kadetler yalnızca Bolşevikleri değil, Sovyetleri de silip süpürmek için sonuna dek gitmek istiyorlardı. Bununla birlikte, tüm önemli anlarda, Kadetlerin hükûmet dışında olmaları da rastlantı değildi. Son tahlilde dışarıda kalmaları, uzlaşmacıların tüm tampon desteğine rağmen, kitlelerin dayanılmaz baskısı sayesinde gerçekleşmişti. Liberaller iktidarı ele geçirmeyi başarmış olsalar bile, onu koruyamayacaklardı. Hadiselerin gelişimi bunu tam bir açıklıkla gösterdi. Temmuzda bir fırsat kaçırıldığı fikri geriye dönük bir yanılsamadan ibarettir. Her hâlükârda, Temmuz zaferi, iktidarı güçlendirmek şöyle dursun, tam tersine biçimsel olarak ancak 24 Temmuzda çözüme kavuşan uzun bir kriz dönemini başlattı ve aslında Şubat rejiminin dört aylık can çekişmesine bir girişten başka bir şey değildi.

Uzlaşmacılar burjuvaziyle yarım dostluğu yeniden tesis etme zorunluluğu ile kitlelerin karşıtlığını ılımlılaştırma ihtiyacı arasında paramparça olmuşlardı. Yalpalama onlar için bir varoluş şekli hâline geldi, çizdikleri zigzaglar hummalı dalgalanmalara dönüştü, ama ana çizgi aniden sağa kaydı. 7 Temmuzda, hükûmet bir dizi baskı tedbirine başvurma kararı verdi. Ama aynı toplantıda, sanki kaçamak bir iş yapılıyormuş gibi, sosyalist bakanlar "eskiler"in, yani Kadetlerin yokluğundan yararlanarak hükûmete Haziranda Sovyetler Kongresi'nin oluşturduğu programın gerçekleştirilmesine girişilmesini önerdi. Bu durum derhal hükûmette yeni bir çatlağa yol açtı. Büyük toprak sahibi, eski Zemstvolar Birliği başkanı prens Lvov hükûmeti izlediği tarım politikasıyla "halkın adalet bilincini yıkmak" la suçladı. Soylu toprak sahipleri muhtemelen terekelerini kaybetmek zorunda kalmaktan çok uzlaşmacıların "Kurucu Meclis'i oldubittiye getirmelerinden" kaygı duyuyorlardı. Tüm monarşist gericiliğin sacayakları bu andan

itibaren saf demokrasinin en ateşli taraftarları kesildiler. Hükûmet başbakanlık görevini, Savaş ve Donanma bakanlıklarını da uhdesinde bırakmak üzere Kerenskiy'e emanet etmeye karar verdi. Yeni İçişleri bakanı Tsereteli Yürütme Komitesi'nin karşısında Bolşeviklerin tutuklanması konusunda cevap vermek zorunda kaldı. Soru Martov'dan geliyordu ve Tsereteli eski parti yoldaşına teklifsiz bir şekilde Martov'la uğraşacağına Lenin'le uğraşmayı tercih ettiği cevabını verdi: Birinciye eli kolu bağlıydı, ama ikinciye nasıl davranılacağını biliyordu... "Bu tutuklamaların sorumluluğunu üzerime alıyorum!" Can kulağıyla dinleyen dinleyici kitlesi önünde bakan işte böyle meydan okumuştu.

Uzlaşmacılar sağ tehlikeyi öne sürüp sola darbe indiriyorlardı. Dan 9 Temmuz oturumuna sunduğu raporda şöyle diyordu: "Rusya bir askerî diktatörlükle karşı karşıya. Askerî diktatörlüğün elinden sopasını almamız lâzım. Ve bunu ancak geçici hükûmeti Kamu Selâmet Komitesi olarak tanıyarak yapabiliriz. Solun anarşisini ve sağın karşı-devriminin kökünü kazıması için hükûmete sınırsız yetkiler vermemiz gerek..." Sanki işçilere, askerlere, köylülere karşı mücadele veren hükûmetin elinde karşı-devrimden farklı bir sopa varmış gibi! 47 kullanılmayan oya karşılık iki yüz elli iki oyla birleşik oturum şu kararı aldı: "1) Ülke ve devrim tehlikededir. 2) Geçici hükûmet devrimin selâmeti hükûmeti ilân edilmiştir. 3) Ona sınırsız yetkiler tanınmıştır." Bu karar boş bir varil gibi ses veriyordu. Oturuma katılan Bolşevikler oy kullanmamışlardı. Bu da o günlerde partinin zirvelerinde kuşkuya yer bırakmayan bir şaşkınlık bulunduğunu gösterir.

Kitle hareketleri ezilseler bile, hiçbir zaman iz bırakmadan yok olmazlar. Hükûmetin başında büyük toprak sahibinin yeri radikal bir avukat tarafından dolduruldu; İçişleri bakanlığının başına eski bir forsa geçti. İktidar plebler lehine bir değişikliğe uğradı. Bundan böyle hükûmetin fizyonomisini Kerenskiy, Tsereteli, Çernov, Skobelev gibi Yürütme Komitesi'nin liderleri belirliyordu. Bu Haziran Günlerindeki "On kapitalist bakan aşağı!" sloganının gerçekleşmesi değil miydi? Hayır, bu sadece söz konusu sloganın tutarsızlığının açığa vurulmasıydı. Demokrat bakanlar iktidarı yalnızca kapitalist bakanlara geri vermek üzere almışlardı. "La coalition est morte, vive la coalition!"[1]

Saray meydanındaki makineli tüfekçilerin silahsızlandırılması yolundaki utanç verici komedi debdebeyle oynandı. Birçok alay lağvedildi. Askerler küçük müfrezelere bölünerek cepheye gönderildiler. Kırklı yaşlardakiler disipline sokuldular ve siperlere sürüldüler. Bunların hepsi Kerenskiycilik rejimine karşı propaganda yapan ajitatörlerdi. Sayıları bir kaç bindi ve sonbahara dek büyük işler başardılar. Buna paralel olarak, daha az başarıyla da olsa, işçiler de silahsızlandırıldı. Generallerin tazyikiyle —ileride bunun hangi biçimleri aldığını göreceğiz— ölüm cezası cephede yeniden tesis edildi. Ama aynı gün, 12 Temmuzda, toprak alım satımlarını sınırlayan bir kararname çıkartıldı. Mu-

1) Ana metinde Fransızca. Anlamı: "Koalisyon öldü, yaşasın koalisyon!" [ç.n.]

jikin balta tehditiyle alınan bu gecikmiş yarı-tedbir solda alaya, sağda da diş gıcırtılarına yol açtı. Her türlü sokak yürüyüşlerini yasaklayan —sol üzerinde tehdit— Tsereteli sağı kazanmak için her türlü keyfî tutuklamaya karşı harekete geçti. Petrograd askerî bölge komutanını görevden alan Kerenskiy sola gerekçe olarak bu subayın işçi örgütlerini tahrip etmesini, sağa da bu adamın kararlılıktan yoksun olmasını gösterdi.

Kazaklar burjuva Petrograd'ın gerçek kahramanları oldular. Kazak subay Grekov şöyle anlatır: "Öyle zamanlar oluyordu ki, bizden biri üniformalı olarak kalabalık bir yere, bir restorana, vs. girdiği vakit, herkes ayağa kalkıyor ve alkışlıyordu." Tiyatrolar, sinemalar ve eğlence yerleri yaralı Kazaklarla ölmüş Kazakların ailelerinin yararına hayır geceleri düzenliyorlardı. Yürütme Komitesi Bürosu "3-5 Temmuz günlerinde devrimci görevlerini yerine getirirken ölen savaşçıların" cenaze merasimlerinin yönetimine katılmak üzere, başında Çheidze'nin bulunduğu, bir komisyon seçmek zorunda kalmıştı. Uzlaşmacılar aşağılanma kupasını dibine dek boşaltmak zorunda kaldılar. Tören İsaakievskiy Katedralinde yapılan bir dinsel ayinle başladı. Tabutlar Rodzyanko, Milyukov, prens Lvov ve Kerenskiy tarafından taşındı ve mezara indirilmek üzere Aleksandr Nevskiy manastırına doğru geçit resmine geçildi. Kortejin geçişine polis değil, düzeni sağlamakla görevki Kazaklar eşlik ediyordu: gömülme gününde Petrograd'ın tek hâkimi onlardı. Kazakların katlettikleri Şubat kurbanlarının kan kardeşleri işçi ve askerlerse, tıpkı çarlık zamanında 9 Ocak 1905'in kurbanlarının gömüldüğü gibi, sessiz sedasız gömülmüşlerdi.

Kronstadt Yürütme Komitesi hükûmetten, aksi takdirde Kronstadt adasının ablukaya alınacağı tehditiyle, adlî makamlara derhal Raskolnikov, Roşal ve teğmen Remnev'i teslim etme emri aldı. Helsingfors'ta ilk kez Bolşeviklerle beraber, sol SR'ler de tutuklandılar. İstifasını vermiş olan Prens Lvov gazetelerde "yüksek politik kurumların genel ahlâkına sahip olmayan sovyetlerin Alman ajanları olan Leninistlerden kurtulmaya bile çalışmadıklarından" yakınıyordu. Uzlaşmacılar için devlet ahlâkına sahip olduklarını göstermek bir onur meselesi hâlini almıştı. 13 Temmuzda, yürütme komiteleri birleşik oturumlarında Dan'ın sunduğu bir önergeyi kabul ettiler: "Adlî makamlar tarafından suçlanan herkes mahkemenin vereceği hükme dek Komite üyeliğinden düşürülür." Bolşevikler böylece fiilen yasadışına atılıyorlardı. Kerenskiy tüm Bolşevik basını yasakladı. Taşrada toprak komitelerine karşı tutuklama harekâtları başlatıldı. *İzvestiya* güçsüzlük içinde şöyle sızlanıyordu: Daha bir kaç gün önce, Petrograd sokaklarında taşkınlıklara şahit olmuştuk. Bugünse aynı sokaklarda pervasızca karşı-devrimci nutuklar, Kara Yüzlerin nutukları atılıyor.

En devrimci alaylar dağıtıldığı ve işçiler silahsızlandırıldığından, ağırlık merkezi daha da sağa kaydı. Gerçek iktidarın çok önemli bir kısmı açıkça bir kaç yüksek düzeyli askerî komutanların, banka-sanayi gruplarının ve Kadetlerin elinde yoğunlaştı. İktidarın geriye kalan kısmıysa sovyetlerin elindeydi.

İkili iktidar barizce ortadaydı, ama bu evvelki aylarda varolan temasa veya koalisyona bağlı yasal bir ikili iktidar değil, iki kliğin her an patlamaya hazır ikili iktidarıydı: hem birbirlerinden ölesiye çekinen hem de birbirlerine ihtiyaç duyan asker ve burjuvalar ile uzlaşmacıların ikili iktidarı. Geriye yapılacak ne kalmıştı? Koalisyonu diriltmek. Milyukov haklı olarak şöyle yazar: "3-5 Temmuzdaki ayaklanmadan sonra, koalisyon fikri bırakın bir tarafa bırakılmayı, tersine, bir süre için daha önce sahip olmadığı kadar güce ve anlama kavuştu."

Devlet Duması'nın Geçici Komitesi sebatla yerinden doğruldu ve selâmet hükûmetine karşı sert bir karar kabul etti. Bu son darbeydi. Tüm bakanlar koltuklarını Kerenskiy'e iade ettiler ve böylece onu ulusal egemenliğin merkezi hâline getirdiler. Bu anın Kerenskiy'in kişisel akıbetinde olduğu gibi, Şubat Devriminin daha sonraki yazgısında da çok önemli bir yeri oldu. Bu gruplaşmalar, istifalar, atamalar kargaşasında tüm diğerlerinin etrafında döndüğü değişmez bir nokta gibi bir şey ortaya çıktı. Bakanların istifası yalnızca Kadetler ve sanayicilerle pazarlıklara bir giriş niteliğindeydi. Kadetler koşullarını ortaya koydular: Hükûmet üyelerinin «münhasıran vicdanlarına» karşı sorumlu olmaları; Müttefiklerle tam bir uyum; orduda disiplinin yeniden kurulması; Kurucu Meclis'ten önce hiçbir sosyal reforma girişilmemesi. Yazıya dökülmemiş bir diğer madde de Kurucu Meclis seçimlerinin ertelenmesi gereğiydi. Buna «partiler üstü, ulusal program» deniyordu.

Uzlaşmacıların boş yere Kadetlerle karşı karşıya getirmeye çalıştıkları ticaret ve sanayinin temsilcilerinin cevapları da aynı yöndeydi. Yürütme Komitesi yine de selâmet hükûmetine "geniş yetkiler" tanınması kararını teyit etti. Bu hükûmetin Sovyet karşısındaki bağımsızlığına razı olma anlamına geliyordu. Aynı gün, İçişleri bakanı sıfatıyla Tsereteli "toprak ilişkileri alanında her türlü keyfî eyleme son vermek amacıyla acil ve kararlı önlemler" almaya çağıran bir tamim yayımladı. İaşe bakanı Peşehonov da "toprak sahiplerine karşı girişilen şiddete ve kriminal eylemlere" son verilmesini talep etti. Devrimci selâmet hükûmeti her şeyden önce kendini malikâne sahiplerinin selâmet hükûmeti gibi tanıtıyordu. Fakat yalnızca bu da değil. Sanayi ve Ticaret bakanlığında müdürlük, yakıt ve madencilikte tam yetkili yöneticilik ve Ulusal Savunma Komisyonu başkanlığı görevlerini üstlenmiş olan işadamı, mühendis Palçinskiy enerjik bir şekilde tröst sermayesi lehinde bir politika izliyordu. Menşevik iktisatçı Çerevanin Sovyet'in ekonomi seksiyonunda demokrasinin yüce girişimlerinin Palçinskiy'in sabotajı karşısında tuzla buz olmasından yakınıyordu. Kadetlerin Alman gizli servisleriyle irtibat hâlinde olduğu suçlamasını yöneltikleri Tarım bakanı Çernov "aklanma amacıyla" istifasını vermek zorunda kalmıştı.

18 Temmuzda, içinde sosyalistlerin egemen oldukları hükûmet içinde sosyal-demokratların çoğunlukta bulundukları, uysal olmayan Finlandiya Diet'inin dağıtılmasına dair bir manifesto yayımladı. Dünya Savaşının başlamasının üçüncü yıldönümü vesilesiyle Müttefiklere yönelik şaşaalı bir notada,

ritüel bağlılık yeminini yinelemekle yetinmeyen hükûmet düşman ajanlarının kışkırttığı ayaklanmayı ezmekten bahtiyar olduğunu ilân etti. Ne eşsiz bir yaltaklanma belgesi! Aynı zamanda demiryolu işçilerinde disipline aykırı davranışlara karşı sert bir yasa çıkartıldı. Hükûmetin böylece siyasal olgunluğunu kanıtlamasının ardından, Kerenskiy Kadet partisinin ileri sürdüğü koşulların "geçici hükûmete girmeye engel teşkil etmediğini" söyleyerek Kadetlerin ültimatomuna cevap verdi. Bununla birlikte, bu gizli teslim oluş artık liberallere yetmiyordu. Uzlaşmacıların diz çökmesini de istiyorlardı. Kadet partisinin merkez komitesi 8 Temmuzda hükûmetin koalisyonun bozulmasının ardından yayınladığı beyanatın —harcıâlem demokratik görüşlerin bir toplamı— kendisi bakımından kabul edilemez olduğunu ileri sürdü ve... görüşmeleri kesti.

Yoğun bir saldırıydı bu. Kadetler yalnızca sanayiciler ve müttefik diplomatlarla değil, generaller takımıyla da yakın irtibat hâlinde hareket ediyorlardı. Genelkurmay Karargâhındaki Subaylar Birliği'nin yönetim kurulu Kadet partisinin fiilî idaresinde bulunuyordu. Yüksek komuta kademesinin aracılığıyla Kadetler uzlaşmacılar üzerinde en hassas noktada baskı kuruyorlardı. 8 Temmuzda, Güney-Batı cephesi başkomutanı general Kornilov geri çekilen askerler üzerine makineli tüfek ve top ateşi açılması emrini verdi. Sosyalist-Devrimcilerin terör örgütünün eski şefi, cephe komiseri Savinkov tarafından da desteklenen Kornilov daha önce de, aksi hâlde komutanlığı kendi arzusuyla bırakacağı tehditiyle, cephede ölüm cezasının yeniden tesisini talep etmişti. Gizli telgraf derhal basında yayımlandı: Kornilov bunun bilinmesini özellikle istemişti. Daha temkinli ve kaçamak iş gören başkomutan Brusilov Kerenskiy'e ders verir gibi şöyle yazıyordu: "Kısmen unuttuğumuz Büyük Fransız Devriminin dersleri yine de bütün haşmetiyle bize kendilerini hatırlatıyorlar..." Bu dersler şunlardı: orduyu "insanî temeller" üzerinde yeniden kurmaya boş yere çabalayan Fransız devrimcileri sonunda ölüm cezasını kabullenmişler ve "muzaffer bayrakları dünyanın yarısını dolaşmıştı." Generaller bunun haricinde devrimin kitabını hiç açıp okumamışlardı. 12 Temmuzda hükûmet "savaş zamanında, bazı çok ağır suçlardan suçlu askerler için" ölüm cezasını geri getirdi. Bununla birlikte, Kuzey cephesinin başkomutanı general Klembovskiy üç gün sonra şöyle yazıyordu: "Tecrübe, yeni ek kuvvetle desteklenen birliklerin tümüyle savaşmaktan aciz olduklarını göstermiştir. Ordu ancak bu destek güçlerinin kökü kurursa sağlığa kavuşur." Destek güçlerinin kaynağı Rus halkıydı.

16 Temmuzda, Kerenskiy Genelkurmay Karargâhında Teresçenko ve Savinkov'un da katılımıyla bir konferans düzenledi. Kornilov yoktu: Cephedeki ricat zirvedeydi ve ancak bir kaç gün sonra, Almanların kendileri eski Rus sınırındaki ilerlemelerini askıya aldıklarında sona erecekti. Konferansa katılanların adları —Brusilov, Alekseyev, Ruzskiy, Klembovskiy, Denikin, Romanovskiy— uçurumdan yuvarlanan bir çağın yankısı gibi çınlıyordu. Dört ay boyunca, büyük generaller bir ölüp bir dirilmişlerdi. Şimdi yeniden doğu-

yorlardı ve başlarını belaya sokan devrimin cisimleşmiş hâli olarak gördükleri başbakana utanmazca hakaretler yağdırıyorlardı.

Genelkurmay Karargâhının verilerine göre, Güney-Batı cephesindeki ordular 18 Haziranla 8 Temmuz arasında yaklaşık elli altı bin kişi kaybetmişti. Savaşın ölçeğine bakılırsa ufak bir kurban sayısı! Ama Şubat ve Ekim ayaklanmaları çok daha ucuza patlamıştı. Liberal ve uzlaşmacıların taarruzları ölümden, yıkıntıdan ve felâketten başka ne getirdi? 1917'nin toplumsal altüst oluşları dünyanın altıda birinin yüzünü değiştirmiş ve insanlığa yeni imkânlar açmıştı. Ne reddetmek ne de azımsamak istediğimiz devrimin yahşeti ve dehşeti gökten düşmez: Tarihî gelişmenin ayrılmaz parçalarıdır.

Bir ay önce girişilen taarruzun sonuçlarını bildiren Brusilov şu açıklamayı yapıyordu: "tam bir başarısızlık". Sebep "basit bir yüzbaşıdan başkomutana dek şeflerin otoritesinin olmaması"ydı. Bunu nasıl ve niçin kaybettiklerini ise söylemiyordu. Daha sonraki harekâtlar konusundaysa şöyle diyordu: "ilkbahardan önce hazırlanamayız." Diğerleriyle birlikte baskı tedbirleri üzerinde ısrarla duran Klembovskiy bunların etkili olacağından kuşku duyduğunu ifade ediyordu. "Ölüm cezası mı? Büsbütün tümenleri idam mı edeceksiniz? Yargılayacak mısınız? Ama o zaman ordunun yarısı Sibirya'yı boylar..." Genelkurmay başkanı şöyle diyordu: "Petrograd garnizonundan beş alay dağıtıldı. Karışıklık çıkartanlar adalete teslim edildi... Toplam doksan bin kişi Petrograd'dan çıkartılacak." Bu önlem memnuniyetle kabul edildi. Hiç kimse Petrograd garnizonunun tahliyesinin hangi sonuçlara yol açacağını kendine sormayı düşünmüyordu.

"Komiteler mi?", diyordu Alekseyev, "bunları ortadan kaldırmak mutlak gerekli... Binlerce yıllık askerlik tarihi yasalarını kurmuştur. Biz bunları ihlâle yeltendik ve koca bir fiyasko elde ettik." Bu adam "tarih yasaları"ndan sefer talimi kurallarını anlıyor anlaşılan. Ruzskiy köftehor bir edayla şöyle diyordu: "Eskiden insanlar bayrakların ardında sanki kutsal bir şeyin ardındaymış gibi yürürler ve öleceklerini bilirlerdi. Ya kızıl bayraklar bize ne getirdi? Birliklerin koca ordular hâlinde teslim olmasını." Moloz general bizzat kendinin Ağustos 1915'te bakanlar konseyine verdiği raporu unutmuşa benziyor: "Askerî tekniğin çağdaş gerekleri bizim gücümüzün üstünde. Hiçbir şekilde Almanlarla boy ölçüşemeyiz." Klembovskiy hınzır bir şekilde ordunun, doğrusunu söylemek gerekirse, Bolşevikler tarafından değil, ziyankâr bir askerî mevzuat getiren "diğerleri", "bir ordunun yaşam şeklinden ve varoluş koşullarından bihaber kişiler" tarafından yıkıldığının altını çiziyordu. Bu doğrudan Kerenskiy'e yönelik bir imaydı. Denikin bakanlara çok daha kararlı bir şekilde saldırıyordu: "Görkemli savaş bayraklarımızı çamura batırdınız, eğer vicdanınız varsa bunları yerden kendiniz toplarsınız..." Ya Kerenskiy ne yaptı? Vicdanı olduğundan şüphe duyulan Kerenskiy "görüşlerini açıkça ve samimî bir şekilde ifade etmesinden" dolayı bu kaba askere aşağılık bir biçimde teşekkürlerini sundu. Askerin hakları bildirisi mi? "Bunun hazırlandığı dönemde bakan olsaydım, bildiri

yasalaşmazdı. Sibiryalı avcı taburlarını kim ortadan kaldırdı? Başkaldıranları cezalandırmak için kim kanını akıttı? Benim atadığım biri, bana bağlı bir komiser." Dışişleri bakanı Tereşçenko teselli mahiyetinde kırıttı: "Başarısız olsa bile, yaptığımız taarruz Müttefiklerin bize karşı güvenini artırdı." Müttefiklerin güveniymiş! Dünya bunun için mi ekseni etrafında dönüyor?

Klembovskiy "şu an subaylar özgürlüğün ve devrimin yegâne payandalarıdır" diye belirtiyordu. Brusilov "subay bir burjuva değil, gerçek bir proleterdir" diye açıklıyordu. General Ruzskiy ise şöyle ekliyordu: "Generaller de proleterdir". General rütbeli proleterlerin programı şuydu: Komiteleri kaldırmak, eski şeflerin iktidarını yeniden tesis etmek, ordudan politikayı, yani devrimi kovmak. Kerenskiy'in bu programa hiçbir itirazı yoktu; onu tek rahatsız eden süre meselesiydi. Şöyle diyordu: "İleri sürülen önlemlere gelince, sanırım Denikin bile bunların hemen uygulamaya koyulması üzerinde ısrar etmeyecektir..." Generallerin hepsi de tam anlamıyla vasat kişilerdi. Ama kendilerini şöyle demekten alamıyorlardı: "İşte bu adamların anlayacağı dil bu!"

Konferansın sonucu yüksek komuta kademesinde bir değişiklik getirdi. Taarruza karşı çıkan temkinli Alekseyev'in yerine atanan mütevazı ve yumuşak Brusilov görevden alınıyor ve yerine Kornilov getiriliyordu. Bu değişikliğin çeşitli gerekçeleri vardı: Kadetlere Kornilov'un demir bir disiplin kuracağı vaat ediliyordu; uzlaşmacılara Kornilov'un komitelerin ve komiserlerin dostu olduğu ileri sürülüyordu; bizzat Savinkov generalin cumhuriyetçi hislerini garanti ediyordu. Bu terfiye cevaben Kornilov hükûmete yeni bir ültimatom gönderdi. Bu mevkii şu koşullarda kabul ediyordu: "Yalnız kendi ve halkın vicdanı karşısında sorumluluk; yüksek komuta kademelerindeki atamalara müdahale etme yasağı; cephe gerisinde ölüm cezasının yeniden tesisi."

Birinci nokta bazı güçlükler doğuruyordu. "Yalnız kendi ve halkın vicdanına karşı sorumlu olmak"sa, Kerenskiy zaten öyleydi ve bu konularda rekabet olmazdı. Kornilov'un telgrafı en yaygın liberal gazetede basıldı. Temkini elden bırakmayan gerici politikacılar burun kıvırdılar. Kornilov'un ültimatomu ne de olsa bir Kazak generalinin yabanî diline tercüme edilmiş, Kadet partisinin ültimatomuydu. Ama Kornilov'un planı doğruydu: Akıl almaz istekleri ve küstahça tavırlarıyla ültimatom tüm devrim düşmanlarında ve öncelikle de yüksek rütbeli subaylarda coşku doğurdu. Kerenskiy şaşkına döndü ve derhal Kornilov'u görevden almak istedi, ama hükûmette hiç destek bulamadı. En sonunda, akıl hocalarının tavsiyesiyle, Kornilov sözlü bir beyanla halk önünde sorumlu olmaktan geçici hükûmet önünde sorumlu olmayı anladığını açıkladı. Bunun dışında, ültimatom bir kaç küçük çekinceyle kabul edildi. Kornilov başkomutan oldu. Aynı zamanda istihkâm subayı olan Filonenko ona komiser olarak atandı. Güney-Batı cephesinin eski komiseri Savinkov ise Savaş bakanlığının başına getirildi. Biri rastlantısal bir şekilde yükselmiş, diğeri devrimci bir geçmişe sahip bu iki maceracıdan biri (Filonenko) her şeyi, diğeri (Savinkov)

çok şey yapmaya hazırdı. Kornilov'la olan, generalin hızlı yükselişine katkıda bulunan yakın bağlantıları, olayların, daha ileride göreceğimiz gibi, gelecekte alacağı yön üzerinde de rolünü oynadı.

Uzlaşmacılar hat boyunca geri çekiliyorlardı. Tsereteli şöyle tekrar edip duruyordu: "Koalisyon selâmet birliği demektir." Kulislerde, biçimsel bozuşmaya rağmen, görüşmeler tüm hızıyla sürüyordu. Sonucu hızlandırmak için Kerenskiy, Kadetlerle açıkça uyum içinde, tümüyle teatral, yani izlediği politikanın ruhuna uygun, ama amaçları için pek etkili olacak bir önleme başvurdu: İstifasını verdi ve uzlaşmacıları umutsuzluklarıyla baş başa bırakarak şehri terk etti. Milyukov bu konuda şöyle der: "Gösterişli çıkışıyla, hem hasımlarına, hem rakiplerine, hem de taraftarlarına, kişisel niteliklerini beğenmeseler de, mücadele hâlindeki iki kamp arasında işgal ettiği siyasal konum yüzünden, o an için elzem biri olduğunu gösterdi." Elindekileri vererek oyunu kazanmıştı. Uzlaşmacılar sövgülerini bir tarafa atıp, yalvar yakar "yoldaş Kerenskiy"e koştular. Her iki taraftan, hem Kadetler hem de sosyalistler hiç zahmetsizce başsız kabineyi kendini lağvetme kararını almaya zorladılar ve Kerenskiy'e keyfine göre bir hükûmet kurma görevini verdiler.

Zaten yeterince ürkmüş olan yürütme komiteleri üyelerini kesin olarak sindirmek için onlara cephede giderek kötüleşen durumla ilgili son haberler iletiliyordu. Almanlar Rus birliklerini, liberaller Kerenskiy'i, Kerenskiy de uzlaşmacıları önlerine katmış sürüklüyorlardı. Menşeviklerin grubu ile Sosyalist-Devrimcilerin grubu tüm 23-24 Temmuz gecesini güçsüzlüklerinden yakına yakına toplantı yaparak geçirdiler. En sonunda, yürütme komiteleri kırk iki çekimser ve kırk altı karşı oya karşılık —şimdiye dek görülmemiş bir muhalefetti bu!— yüz kırk yedi oyluk bir çoğunlukla iktidarın kayıtsız şartsız Kerenskiy'e verilmesini kabul ettiler. Aynı sıralarda yapılan Kadet kongresinde Kerenskiy'in devrilmesi lehinde görüşler serdedildi, ama Milyukov şu an için baskı yapmakla yetinmeyi önererek sabırsızları yerlerine oturttu. Bu, Milyukov'un Kerenskiy konusunda bir yanılsama içinde olduğu anlamına gelmiyordu. Tersine onda varlıklı sınıf güçlerinin bir tatbik noktasını görüyordu. Bir kez hükûmet sovyetlerden kurtulduktan sonra, onu Kerenskiy'den de kurtarmak için çok fazla zahmet gerekmeyecekti.

Bu arada koalisyonun tanrıları susuzluklarını tümden gideremişlerdi. 7 Temmuzda geçici hükûmetin teşkilinden önce Lenin'in tutuklanması emri verildi. Şimdi artık koalisyonun diriltilmesi sinyalini vermek için kararlılığı gösteren bir eylemde bulunmak gerekiyordu. 13 Temmuzda Gorkiy'in gazetesinde —Bolşevik basın ortadan kaldırılmıştı— Troçki'nin geçici hükûmete bir açık mektubu yayımlandı. Mektupta şöyle yazıyordu: "Lenin, Zinovyev ve Kamenev yoldaşları konu edinen tutuklama emrinden beni istisna etmeniz için hiçbir mantıksal gerekçe yoktur. Olayın siyasal boyutuyla ilgili olarak, yukarıda isimleri anılan yoldaşlardan aşağı kalır yanı olmayan bir uzlaşmaz-

lıkla hükûmetin genel siyasetine karşı olduğum konusunda şüphe duymanıza hiçbir gerekçe yoktur." Yeni hükûmetin kurulduğu gece Troçki ve Lunaçarskiy Petrograd'da tutuklanırlarken, cephede de Bolşeviklerin gelecekteki başkomutanları teğmen Krılenko tutuklanıyordu.

Üç haftalık bir krizden sonra dünyaya gelen hükûmet pek çelimsizdi. Ehveni şer ilkesine göre seçilmiş olan ikinci, üçüncü sınıf şahsiyetlerden oluşuyordu. Başbakan vekili, 27 Şubatta devrimin ezilmesi için iktidarın çarlık generallerinden birine emanet edilmesini öneren sol Kadet, mühendis Nekrasov›du. Partisiz ve kişiliksiz, Kadetlerle Menşevikler arasındaki sınırda meskûn, yazar Prokopoviç Sanayi ve Ticaret bakanıydı. II. Aleksandr›ın «liberal» bakanının oğlu, eski savcı, yeni radikal avukat Zarudnıy Adalet bakanlığına atandı. Köylü Yürütme Komitesi'nin başkanı Avksentyev İçişleri bakanı koltuğunu elde etti. Menşevik Skobelev Çalışma bakanlığında kaldı, Halkçı Sosyalist Peşehonov İaşe bakanı oldu.

Liberal kamptan kabineye ne önce ne de sonra önder bir rol oynamamış olan ikinci dereceden simalar girdi. Tarım bakanlığı makamına Çernov yeniden geldi. İstifası ile atanması arasında geçen süre aklanmasına yetmişti. *Rus Devriminin Tarihi* kitabında Milyukov, Çernov'un Alman yetkilileriyle ilişkilerinin niteliğinin "açıklığa kavuşmadı"ğını duygusuzca kaydeder; "muhtemelen Rus gizli servisinin sunduğu işaretlerin ve de Kerenskiy, Tereşçenko ve diğerlerinin bu konudaki şüphelerinin çok ileri gittiğini" ekler. Çernov'un kabineye dahil edilmesi, içinde önder olarak giderek etkisini kaybettiği Sosyalist-Devrimci partinin itibarına yönelik bir saygı gösterisinden başka bir şey değildi. Buna mukabil, Tsereteli bakanlar kurulunun dışında kalma uzgörüsünü gösterebildi. Mayısta hükûmet içinde devrime faydalı olacağını düşünmüştü; şimdiyse Sovyet içinde hükûmete faydalı olacağını öngörüyordu. Bu andan itibaren Tsereteli sovyet sisteminde burjuvazinin bir komiserinin tüm yükümlülüklerini fiilen yerine getirdi. Petrograd Sovyeti'nin bir oturumunda şöyle diyordu: "Eğer ülkenin çıkarları koalisyon tarafından hiçe sayılsaydı, bizim görevimiz yoldaşlarımızı hükûmetten ayrılmaya davet etmek olurdu." Artık söz konusu olan kullanıp bitirdikten sonra, Dan'ın geçenlerde söz verdiği gibi, liberallerin safdışı edilmesi değil, yolun sonuna gelindiğini hissedip bir münasip zamanda dümeni terk etmekti. Tsereteli iktidarın toptan burjuvaziye devrine hazırlanıyordu.

6 Mayıstakurulan birinci koalisyonda, sosyalistler azınlıktaydı; ama aslında durumun hâkimiydiler. 24 Temmuzdaki kabinede sosyalistler çoğunluktaydılar, ama liberallerin birer gölgesinden başka bir şey değillerdi... Milyukov şöyle itiraf ediyor: "Sosyalistlerin ufak bir nominal üstünlüğüne rağmen, kabinedeki fiilî ağırlık tartışmasız bir şekilde burjuva demokrasisinin inançlı taraftarlarına aitti." Şöyle söylemek daha doğru olurdu: Burjuva mülkiyetin. Demokrasiye gelince, olay çok daha bulanıktı. Aynı minvalde, daha beklenme-

dik bir akıl yürütmeyle de olsa, bakan Peşehonov Temmuz koalisyonunu Mayıstakiyle şöyle kıyaslıyordu: Mayısta, burjuvazinin solun desteğine ihtiyacı vardı; şimdiyse, bir karşı-devrim tehditi karşısında, sağın desteği elzemdi; "sağın güçlerini yanımıza çektiğimiz ölçüde, iktidara saldırmak için geride daha az güç kalacak." Ne muazzam bir politika stratejisi: Kale kuşatmasını kaldırmak için en iyi yol kapıyı içeriden açmak. Yeni koalisyonun formülü buydu işte.

Gericilik taarruza geçmişti, demokrasiyse geri çekiliyordu. Devrimin ilk zamanlar ürküttüğü sınıf ve gruplar kafalarını kaldırıyorlardı. Daha dün kendilerini gizleyen çıkarlar bugün kendilerini açıkça ortaya koyuyorlardı. Bezirganlar ve spekülatörler Bolşeviklerin imhasını ve ticaretin serbestleşmesini istiyorlardı; çarlık zamanından kalma olanlar da dahil, her türlü ticaret kısıtlamasına karşı seslerini yükseltiyorlardı. Spekülasyonla mücadele etmeye çalışan iaşe kurumları gıda maddeleri kıtlığından sorumlu tutuluyorlardı. Bu kurumlar üzerinden öfke sovyetlere yöneltiliyordu. Menşevik iktisatçı Groman tüccarların kampanyasının "özellikle 3-4 Temmuz hadiselerinden sonra yoğunlaşmış olduğunu" söylüyordu. Sovyetler yenilgilerden, hayat pahalılığından ve kaçakçılıktan sorumlu tutuluyorlardı.

Monarşist komplodan kaygı duyan ve solun şok bir geri dönüşünden korkan hükûmet 1 Temmuzda Nikolay Romanov'u ailesiyle birlikte Tobolsk'a gönderdi. Ertesi gün Bolşeviklerin yeni gazetesi *Roboçiy i Soldat* [İşçi ve Asker] yasaklandı. Dört bir yandan ordu komitelerin kitleler hâlinde tutuklandığı haberi geliyordu. Bolşevikler Temmuz sonunda kongrelerini ancak yarı yasal biçimde toplayabildiler. Ordu kongreleri yasaklanmıştı. Şimdi evlerine kısılıp kalmış olanlar toplanmaya başlamışlardı: toprak sahipleri, tüccarlar ve sanayiciler, Kazak şefleri, ruhban, Aziz Georgiy süvarileri. Sesleri hep aynı tondaydı, yalnızca küstahlık ölçüsünde fark vardı. Konseri idare eden, hiç kuşku yok ki her zaman açıkça olmasa da, Kadet partisiydi.

Ağustos ayı başında Borsa ve en önemli işletmelerden yaklaşık üç yüz temsilciyi biraraya toplayan Sanayi ve Ticaret kongresinde programatik nutuk amaçlarını gizlemeyen tekstil kralı Ryabuşinkiy tarafından okundu: "Geçici hükûmet sözde iktidardı... Aslında başta bir siyasal şarlatanlar şebekesi vardı...Hükûmet vergi almak için bastırıyor, özellikle de sanayici ve tüccarın üzerine... Bu har vurup harman savurana para vermek akıl kârı bir şey mi? Ülkenin esenliği için bu savurganları vesayet altına almak gerekmez mi?..." Ve bitirirken de şu tehditi savuruyordu: "Açlığın ve halkın sefaletinin iskeletimsi eli halkın dostlarının boğazını sıkacak!" İzlenen lokavt politikasına tüm anlamını veren açlığın iskeletimsi eli deyişi bundan böyle devrimin siyasal söz dağarcığına girdi. Ve kapitalistlere pahalıya patladı.

Petrograd'da taşra komiserleri kongresi başladı. İlk düşünceye göre, kendi etrafında bir sur örecek olan geçici hükûmetin bu ajanları gerçekte ona karşı biraraya gelmişler ve Kadet merkezinin yönetimi altında bedbaht İçişleri bakanı Avksentyev'i kılıçlarının ucuna geçirmişlerdi. "İki sandalye arasında

oturulmaz. Hükûmet hükmetmelidir, kukla olmamalıdır." Uzlaşmacılar haklılıklarını göstermeye çalışıyor ve Müttefiklerle kavgalarının Bolşeviklerce duyulmasından çekinerek yarım ağızla protesto ediyorlardı. Sosyalist bakan kongreden yanmış kavrulmuş olarak çıktı.

Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerin basını yavaş yavaş sızlanma ve şikâyet diline büründü. Sütunlarında hiç umulmadık ifşaatlar yayımlanmaya başladı. 6 Ağustosta, Sosyalist-Devrimci gazete *Delo Naroda* [Halkın Davası] bir grup sol Sosyalist-Devrimcinin cepheye giderken yolda yazıp gönderdikleri bir mektubu yayımladı. Mektup sahipleri "junkerlerin oynadığı rolü görüp çarpılmışlardı...Düzenli bir şekilde yakıp yıkma faaliyeti, junkerlerin cezalandırma seferlerine katılması, bir tabur komutanının basit bir emriyle yargısız infazlar... Heyecanlanan askerler pusuya yatıp bazı junkerler üzerine ateş açıyorlardı..." Orduyu sağlığına kavuşturma işi böyle yoluna koyulmuştu.

Gericilik ilerledikçe, hükûmet geri çekiliyordu. 7 Ağustosta, Rasputinci çevrelerin ve Yahudi karşıtı pogromların suç ortağı en meşhur Kara Yüzler üyeleri serbest bırakıldı. Bolşevikler tutuklu işçi, asker ve bahriyelilerin açlık grevi ilân ettikleri Krestı hapishanesinde kalmışlardı. Petrograd Sovyeti'nin işçi seksiyonu o gün Troçki, Lunaçarskiy, Kollontay ve diğer mahpuslara tebrik mesajı gönderdi.

Sanayiciler, taşra komiserleri, Novoçerkask Kazakları kongresi, yurtsever basın, generaller, liberaller, herkes Eylülde Kurucu Meclis seçimleri yapılmasını imkânsız görüyorlardı. En iyisi bunu savaşın bitimine ertelemekti. Ama hükûmet buna razı olamazdı. Bir orta yol bulundu: Kurucu Meclis'in açılması 28 Kasıma ertelendi. Kadetler bu süreyi somurtarak kabul ettiler. Açıkçası geriye kalan üç ayda Kurucu Meclis meselesini toptan bir başka düzleme taşıyacak belirleyici hadiselerin meydana geleceğini hesaplıyorlardı. Bu umutlar gitgide açıkça Kornilov'un ismi çevresinde yoğunlaşıyordu.

Yeni "başkomutan" etrafındaki reklam kampanyası artık burjuva siyasetinin merkezine oturmuştu. Genelkurmay Karargâhının aktif desteğiyle "halkın ilk başkomutanı"nın biyografisi çok sayıda nüsha olarak dağıtıldı. Savinkov Savaş bakanı olarak gazetecilere "biz düşünüyoruz ki..." derken, bu "biz" Savinkov ile Kerenskiy değil, Savinkov ile Kornilov anlamına geliyordu. Kornilov'un adı çevresinde kopartılan gürültü Kerenskiy'i gardını almaya zorluyordu. Merkezinde Genelkurmay Karargâhı nezdindeki Subaylar Birliği Komitesi'nin bulunduğu bir komplo konusunda sürekli rivayetler yayıyordu. Ağustos ayı başında hükûmet reisi ile ordu reisi arasındaki bire bir görüşme karşılıklı antipatilerini yeniden alevlendirmekten başka bir işe yaramadı. "Bu şaşkın, bu geveze bana hükmetmek mi istiyor?" demiş olmalı Kornilov kendi kendine. Kerenskiy de "Bu dar kafalı ve cahil Kazak Rusya'yı kurtaracağını mı zannediyor?" diye düşünmüş olmalı. Her ikisi de kendi açısından haklıydı. Fabrikaların ve demiryollarının askerîleştirilmesini, cephe gerisinde ölüm

cezasının yeniden tesisini ve Petrograd askerî bölgesinin Genelkurmay Karargâhı'na tabi olmasını içeren Kornilov'un programı uzlaşmacı çevrelerde bilinmeyen bir şey değildi. Resmî programın gerisinde, ifade edilmeyen, ama çok daha etkili olan bir başka programın bulunduğu düşünülüyordu. Sol basın alarm verdi. Yürütme Komitesi başkomutanlık makamına general Çeremisov'un şahsında yeni bir aday önerdi. Kornilov'un yakında görevden alınacağı açıkça konuşulmaya başlandı. Gericilik galeyana geldi.

6 Ağustosta, Don, Kuban, Terek, vs. gibi on iki Kazak ordusunun Birlik Konseyi, Savinkov'un da katılımıyla, "kahraman ve şef" Kornilov'un görevden alınma durumunda cephede ve gerisinde Kazak birliklerinin takınacakları tutumdan hiçbir şekilde sorumlu tutulamayacaklarını hükûmet ve halkın önünde "açık açık" ilân etmeye karar verdi. Aziz Georgiy Süvarileri Birliği'nin konferansı hükûmete çok daha açık bir tehdit oluşturdu: Eğer Kornilov görevden alınırsa, Birlik derhal «tüm Aziz Georgiy süvarilerine savaş narası olarak Kazaklarla ortaklaşa hareket etme emrini verecek»ti. Tek bir general bile bu disipline karşı gelmeye dair tek bir protestoda bulunmadı ve tarikatın basını huşu içinde iç savaş tehditinde bulunan kararlar yayımladı. Ordu ve Donanma Subaylar Birliği'nin yönetim kurulu bir telgraf göndererek tüm ümitlerini "sevgili şef, general Kornilov"a bağladıklarını söyleyip "tüm dürüst kişiler"in ona güvenlerini göstermesini rica ettiler. O sırada Moskova'da toplantı hâlinde bulunan sağcı "devlet adamları" konferansı Kornilov'a bir telgraf göndererek subayların, Aziz Georgiy ve Kazak süvarilerinin korosuna katıldı: "Tüm düşünen Rusya size ümit ve inançla bakıyor." Bundan daha açık konuşulamazdı.

Konferansa Ryabuşinskiy ve Tretyakov gibi sanayici ve bankacılar, Alekseyevve Brusilov gibi generaller, ruhbanın ve profesörlerin temsilcileri, başta Milyukov olmak üzere Kadet partisinin liderleri katılmıştı. Kamuflaj olarak da, Kadetlere köylülüğün üst katmanlarında bir destek sağlayacak olan yarı uyduruk bir "Köylü Birliği"nin temsilcileri yer alıyordu. Başkanlık koltuğunda, Bolşevik hareketi bastırmasından dolayı bir Kazak alayı heyetine teşekkürlerini sunan Rodzyanko'nun abidevî cüssesi oturuyordu. Kornilov'un ülkenin kurtarıcısı rolüne adaylığı böylece Rusya'nın mülk sahibi ve okumuş sınıflarının en yetkili temsilcileri tarafından açıkça ortaya atılmıştı.

Benzer bir hazırlıktan sonra, başkomutan ülkenin selâmeti için sunduğu program üzerinde görüşmeler yapmak amacıyla bir kez daha Savaş bakanlığına icabet etti. Bu ziyareti anlatan Kronilov'un Genelkurmay başkanı general Lukomskiy şöyle demiştir: "Petrograd'a gelir gelmez, başkomutan iki makineli tüfek beraberinde Teke Türkmenlerinin eşliğinde Kışlık saraya gitti. General Kornilov saraya girer girmez, bu makineli tüfekler arabadan indirildi ve Teke Türkmenleri gerektiğinde başkomutanın imdadına yetişebilmek için kapının önünde nöbet tuttular." Başbakan karşısında böyle bir yardıma ihtiyaç duyulabileceği varsayılıyordu. Teke Türkmenlerinin makineli tüfekleri ayaklarına dola-

nan uzlaşmacılara karşı çevrilmiş olan burjuvazinin silahlarıydı. Sovyetlerden bağımsızlığını ilân etmiş selâmet hükûmeti işte kendini böyle ortaya koyuyordu.

Kornilov'un ziyaretinden hemen sonra, geçici hükûmet üyesi Kokoşkin, Kerenskiy'e "Kornilov'un programı o gün kabul edilmezse" Kadetlerin istifa edeceklerini bildirdi. Makineli tüfeksiz de olsa Kadetler hükûmete karşı Kornilov'un hart hurt dilini kullanıyorlardı. Ve bu işe yarıyordu da. Geçici hükûmet başkomutanın raporunu hemen görüşmeye koyuldu ve ilke olarak onun tarafından ileri sürülen tedbirlerin, "cephe gerisinde ölüm cezasının yeniden tesisi de dahil olmak üzere", uygulanma imkânını kabul etti.

Gericiliğin güç seferberliğine, resmî olarak amacı o zamana dek bürokrasinin elinde esir durumdaki, Ortodoks Kilisesi'nin özgürlüğünün sağlanması olan, ama aslında devrime karşı Kiliseyi savunmak zorunda kalan Bütün Rusya Kiliseler Konsili de doğal olarak katılmıştı. Monarşinin yıkılmasından beri, Kilise resmî önderini yitirmişti. Yüzlerce yıldır koruyucusu ve hamisi olan devletle ilişkileri şimdi askıdaydı. Doğrusunu söylemek gerekirse, 9 Mart tarihli buyrukla Kutsal Sinod yapılan devrimi kutsamakta gecikmemiş ve halkı "geçici hükûmete güven göstermeye" çağırmıştı. Bununla birlikte, gelecek tehdit doluydu. Hükûmet diğer birçok sorunda olduğu gibi, Kilise meselesinde de suskunluğunu koruyordu. Ruhban tümüyle aklını yitirmişti. Zaman zaman periferiden bir yerden, Çin sınırındaki Vernıy[2] şehrinden, bir yerel kiliseden prens Lvov'a yürüttüğü politikanın tümüyle İncilin buyruklarına cevap verdiğini bildiren bir telgraf geliyordu. Ayaklanmayla uzlaşsa da, Kilise hadiselere karışmaya cesaret edemiyordu. Bu durum en çok ruhbanın etkisinin disiplin korkusuyla birlikte buharlaşıp uçtuğu cephede hissedildi. Denikin bunu şöyle itiraf eder: "Subaylar komuta hakları ve askerî otoriteleri için mücadele etseler de, papazların sesi devrimin ilk günlerinden itibaren kesildi ve papazlar birliklerin aktif yaşamına herhangi bir şekilde katılmayı bıraktılar." Genelkurmay Karargâhı ve ordu kurmay heyetleri nezdindeki ruhban kongreleri tümüyle fark edilmeden geçtiler.

Bizzat ruhbanın kendi için de her şeyden önce bir kast işi olan Konsil, özellikle yüksek kademeleri itibarıyla, yine de kendini kilise bürokrasisinin çerçevesinde kısıtlayıp kalmadı. Liberal toplum tüm güçleriyle buraya sızdı. Halk içinde hiçbir siyasal kök bulamayan Kadet partisi Kilisenin reformdan sonra kendisinin kitleler nezdindeki aracısı olmasını hayal ediyordu. Konsilin hazırlanmasında Kilise büyüklerinin yanısıra prens Trubetskoy, kont Olsufyev, Rodzyanko, Samarin, liberal profesörler ve yazarlar gibi farklı çevrelerden laik politikacılar aktif bir rol oynadılar. Kadet partisi, çürük yapının ihtiyatsız bir hareketle dağılıp gitmesinden korkarak, boş yere Konsil çevresinde bir kilise reformasyonu atmosferi yaratmaya çalıştı. Ne ruhbanda ne de laik reformcularda Kilise ile Devletin ayrılması söz konusu edildi. Kilise büyükleri doğal

2) Bugünkü Almatı [t.ç.n.].

olarak, devletin yalnızca imtiyazlı konumlarını, topraklarını ve gelirlerini korumaya değil, harcamalarının arslan payını da karşılamaya devam etmesi koşuluyla, iç işlerinde devletin rolünün azaltılmasına eğilimliydi. Kendi açısından burjuvazi de, kitleler içinde yönetici sınıfların çıkarlarına yeni bir biçimde hizmet etmeyi öğrenmesi koşuluyla, ortodoksluğa egemen kilise konumunu korumasını garanti etmeye hazırdı.

Ama büyük güçlükler de burada başlıyordu. Aynı Denikin büyük bir üzüntüyle Rus devriminin "az çok ele gelir bir tane bile dinsel halk hareketi yaratamadığını" kaydediyor. Şöyle demek daha doğru olurdu: Yeni katmanlar devrime katıldıkça, bunlar eskiden onunla ilişkileri olsa bile, hemen hemen otomatikman kiliseye sırtlarını dönüyorlardı.

Köylerde toprak sorununa karşı tutumlarına bağlı olarak bazı papazların kişisel bir etkileri olabiliyordu. Kentlerdeyse, yalnızca işçi muhitlerinde değil, küçük burjuvazi içinde de hiç kimsenin devrimin ortaya çıkardığı sorunlara çözüm bulması için ruhbana başvurmak aklına gelmiyordu. Konsilin hazırlanması halkın tam bir kayıtsızlığıyla karşılaştı. Kitlelerin çıkar ve tutkuları teologların metinlerinde değil, sosyalistlerin sloganlarında ifadelerini buluyorlardı. Geri Rusya aşamaları atlayarak tarihini yapıyordu: Yalnız Reformasyon çağını değil, burjuva parlamentarizm çağını da atlamak zorunda kalmıştı.

Devrimin yükseldiği aylarda tasarlanan Konsil'in kuruluşu devrimin geri çekildiği haftalara rastladı. Bu da gerici rengini artırdı. Konsil'in bileşimi, ele aldığı sorunlar demeti, hattâ açılış seremonisi, hemen her şey farklı sınıfların Kiliseye bakışındaki radikal değişmeleri yansıtıyordu. Uspenskiy katedralindeki ayinde Rodzyanko'nun ve Kadetlerin hemen yanı başında Kerenskiy ve Avksentyev bulunuyordu. Moskova belediye başkanı Sosyalist-Devrimci Rudnev açılış nutkunda şöyle konuştu: "Rus halkı yaşadıkça, ruhundaki Hıristiyan inancı hiç sönmeyecek.» Daha düne kadar bu adamlar kendilerini Rus eğitmeni Çernışevskiy›in talebeleri olarak görüyorlardı.

Konsil dört bir yana basılı çağrılar gönderiyor, güçlü bir iktidar talep ediyor, Bolşevikleri yeriyor ve Çalışma bakanı Skobelev'le aynı tonda, "işçilere güçlerini esirgemeden çalışmalarını ve taleplerini de yurdun iyiliği için feda etmelerini" tavsiye ediyordu. Ama Konsil toprak meselesine ayrı bir dikkat gösterdi. Metropolitler ve piskoposlar toprak hareketinin kazandığı boyuttan toprak sahiplerinden daha az ürkmemişlerdi. Kilisenin ve manastırların toprakları konusundaki endişeleri yüreklerini yerel kiliselerin demokratikleştirilmesi sorunundan kat be kat daha fazla yakıyordu. İlâhî gazap ve dinden atma tehditiyle Konsil buyruğu "çalınan toprakların, ormanların ve hasadın derhal kiliselere, manastırlara ve özel şahıslara iadesini" talep ediyordu. Burada çölde haykıran sesi hatırlamak yerinde olacaktır! Konsil haftalar boyunca sürdü ve zirvesine, yani Büyük Petro tarafından iki yüz yıl önce kaldırılan Patriklik'in yeniden tesisine ancak Ekim Devriminden sonra ulaştı.

Temmuz sonunda, hükûmet 13 Ağustos ta Moskova'da ülkenin tüm sınıfları ve kamu kurumlarını içerecek olan bir Devlet Konferansı toplamaya karar verdi. Konferansın bileşimi bizzat hükûmet tarafından saptanmıştı. Ülkede yapılan tüm demokratik seçimlerin sonuçlarıyla istisnasız tam bir tezat hâlinde, hükûmet toplantıda mülk sahibi sınıflar ile halkın eşit sayıda temsilini baştan garanti edecek önlemler aldı. Devrimci selâmet hükûmeti ancak bu yapay denge temelinde kendini kurtarabilmeyi ümit ediyordu. Bu zümreler meclisinin hiçbir belirgin hukuku yoktu. Milyukov'a göre "konferansın ancak danışma yetkisi vardı." Mülk sahibi sınıflar bilâhare tüm iktidarı kesin bir şekilde ele geçirebilmek için demokrasiye bir fedakârlık dersi vermek istiyorlardı. Konferansın resmî amacı "devlet iktidarının ülkenin tüm örgütlü güçleriyle birliği" olarak sunulmuştu. Basın dayanışma, uzlaşma, moralleri yükseltme zorunluluğundan bahsediyordu. Bir başka deyişle, doğrusunu söylemek gerekirse, Konferansın hangi amaçlarla toplandığını kimilerinin açıkça söylemeye arzusu, diğerlerinin de buna yeteneği yoktu. Eşyaya adıyla seslenmek işi burada da Bolşeviklere düşüyordu.

BÖLÜM VI

Kerenskiy ve Kornilov
(Rus Devriminde Bonapartizm Unsurları)

Eğer Kerenskiy'in yerine iktidarda açık seçik bir düşünce ve sağlam bir karakter sahibi bir adam bulunsaydı, Bolşeviklerin iktidara gelişi de dahil, takip eden felâketlerden kaçınılabileceği konusunda az yazılıp çizilmemiştir. Kerenskiy'in bu iki hasletten de yoksun olduğu tartışmasız bir gerçektir. Ama öyleyse niye bazı toplumsal sınıflar özellikle de Kerenskiy'i başa geçirmek zorunda kalmışlardır?

Sanki tarih anılarımızı tazelemek ister gibi, İspanya'daki hadiseler bize bir kez daha devrimin siyasetin geleneksel sınır çizgilerini sulandırarak ilk zamanlarda herkesi ve her şeyi pembe bir sisle bulanıklaştırdığını gösteriyor. Devrimin düşmanları bile bu evrede onun rengini almaya çaba gösterirler: Bu mimetizm tutucu sınıfların, bundan en az zararla çıkmak için, tehditkâr değişimlere uyum sağlama yönündeki yarı içgüdüsel eğilimlerini yansıtır. Tutarsız bir lafazanlık üzerine kurulu olan ulusal dayanışma, uzlaşmacı faaliyeti onsuz olmaz bir siyasal işleve dönüştürür. Sınıflara yukarıdan bakan, hazırlop cümlelerle düşünen, ne istediklerini bilmeyen ve herkese en iyi dileklerini sunan küçük burjuva idealistler bu aşamada çoğunluğun yegâne tasarlanabilir liderleridir. Eğer Kerenskiy açık seçik bir düşünce ve sağlam bir irade sahibi olsaydı, tarihsel rolü için mutlak surette kullanışsız olurdu. Bu hiç de geriye dönük bir değerlendirme değildir. Bolşevikler hadiselerin sıcağında da böyle düşünüyorlardı. "Siyasal davalara bakan bir avukat, *Trudovik*'lerin başında bulunan bir Sosyalist-Devrimci, sosyalist öğretiden hiç nasibini almamış bir radikal olan Kerenskiy devrimin birinci dönemini, onun 'ulusal' biçimsizliğini, umutları ve beklentilerinin hararetli idealizmini, tam manasıyla yansıtıyordu" diye yazıyordu bu satırların yazarı Temmuz Günleri'nden sonra Kerenskiy'in hapishanesinde. "Kerenskiy topraktan ve özgürlükten, düzenden, halkların barışından yurt savunmasından, Liebknecht'in kahramanlığından söz ediyor, Rus devriminin yüceliğiyle dünyayı şaşkına çevireceğini söylüyor ve bu vesileyle kırmızı ipek mendilini sallıyordu. Yarı uykusundan uyanmış küçük

burjuva bu nutukları coşkuyla dinliyordu: Ona kürsünün üstünden konuşan sanki kendisiymiş gibi geliyordu. Ordu Kerenskiy'i kendini Guçkov'dan kurtaran adam diye bağrına basıyordu. Köylüler ondan bir *Trudovik*, bir *mujik* vekili olarak bahsedildiğini duyuyorlardı. Kırık dökük radikal lafların gerisindeki aşırı derece ılımlı fikirler liberalleri cezbediyordu..."

Fakat bu karşılıklı öpüşme ve kucaklaşma dönemi uzun sürmez. Sınıf mücadelesi devrimin başlangıcında ancak bilâhare iç savaş biçiminde yeniden doğmak üzere yatışır. Uzlaşmacı hareketin büyülü yükselişi içinde daha baştan beri kaçınılmaz çöküşü mevcuttur. Kerenskiy'in hızla popüleritesini kaybedişini resmî görüş sahibi bir Fransız gazeteci, Claude Anet sosyalist siyasetçiyi rolüyle "çok az uyum sağlayan" eylemlere iten sezgi yokluğuyla açıklıyordu. "Emperyal salonlara devam ediyor. Kışlık Saray veya Tsarkoye'de oturuyor. Rusya imparatorlarının yatağında uyuyor. Biraz fazla köftehor olup gösterişe düşkün; bu da dünyanın en basit ülkelerinden biri olan bu memlekette insanı şaşkına çeviriyor."[1] Büyük olaylarda olduğu gibi, küçük olaylarda da sezgi, işgal edilen konum ve mevkiin bilincinde olmayı gerektirir. Kerenskiy'de bunun zerresi yoktu. Kitlelerin güveniyle yükselen Kerenskiy onlara tümden yabancıydı, onları anlamıyordu ve devrime nasıl baktıklarını, hangi sonuçları çıkardıklarını hiç umursamıyordu. Kitleler ondan cüretkâr eylemler bekliyorlardı, ama o kitlelerden kendi yüceliğine ve belâgatine ilişmemelerini istiyordu. Kerenskiy'in nezaret altındaki çar ailesine teatral bir ziyaret yaptığı sırada, Sarayı koruyan askerler komutana şöyle demişlerdi: "Biz döşemede yatıyoruz, kötü besleniyoruz, ama Nikolaşka'ya, tutuklu olmasına rağmen, yemeyip çöpe bile atsa, et veriliyor." Bu sözler kuşkusuz "yüceliği olan" sözler değildi, ama askerlerin duygularını çok iyi ifade ediyordu.

Yüzlerce yıllık zincirlerinden kurtulan halk eğitimli liderlerin kendisine çizdiği sınırı aşıyordu. Kerenskiy Nisan sonunda bu konuda şöyle sızlanıyordu: "Özgür Rus devleti bir asiköleler devleti olabilir mi?... İki ay evvel ölmediğime yanıyorum: O zaman hiç olmazsa büyük bir düşle ölecektim." Bu kötü retorikle işçileri, askerleri, bahriyelileri, köylüleri etkileyeceğini umuyordu. Amiral Kolçak daha sonraları Sovyet mahkemesi karşısında radikal Savaş bakanının Mayısta denizcilerle subayları barıştırmak için Karadeniz Donanmasının tesislerini ziyaret ettiğini anlatmıştı. Konuşmacı her nutuktan sonra amacına ulaştığını sanıyordu: "Görüyorsunuz ya, Amiral bey, her şey yoluna girdi işte..." Ama yoluna giren hiçbir şey yoktu. Donanmanın çözülüşü daha yeni başlıyordu.

Zaman ilerledikçe Kerenskiy kitleleri süslü püslülüğü, övüngenliği ve palavracılığıyla daha fazla kızdırıyordu. Cepheye yaptığı bir seyahat sırasında, belki de generallerin duyması için, vagonda yardımcısına bas bas bağırıyordu: "Bu lânet komiteleri kaldırın atın!" Baltık Donanmasını ziyaretinde bahriyelilerin merkez komitesine karşılama törenini amiral gemisinde yapmalarını emretmişti. Bir Sov-

1) Claude Anet, *La Révolution russe*, Haziran-Kasım 1917, s. 15-16.

yet organı olan *Tsentrobalt* bakanlığa bağlı olmadığından bu emri bir hakaret olarak algılamıştı. Komite başkanı denizci Dibenko şöyle cevap vermişti: "Kerenskiy *Tsentrobalt*'la görüşecekse, kendi bize gelsin." Hoşgörülemez bir küstahlık değil miydi bu?

Kerenskiy'in denizcilerle siyasal görüşmeler yaptığı gemilerde işler daha iyi değildi, özellikle de bakanın çok sıkı sorgulandığı, Bolşevik duyguların hâkim olduğu *Respublika* gemisinde. İmparatorluk Duma'sında niçin savaş lehinde oy vermişti? Niçin Milyukov'un 21 Nisan tarihli emperyalist notasına imzasını atmıştı? Niçin çarın senatörlerine yıllık altı bin Ruble emeklilik aylığı bağlamıştı? Kerenskiy bu "kendisine dost olmayan" adamların sordukları hainçe sorulara cevap vermeyi reddetmişti. Gemi personeli bakanın açıklamalarını "yetersiz..." bulduğunu açıkça ifade etmişti. Kerenskiy gemiden ölüm sessizliği içinde inmişti. Radikal avukat dişlerini gıcırdatarak "asi köleler!" demişti. Ama denizciler övünçle şöyle diyorlardı: "Evet, köleydik, ama şimdi ayaklandık!"

Demokratik kamuoyu karşısındaki kaygısız tavrıyla Kerenskiy kendisiyle aynı yolda yürüyen, ama sık sık kitlelere doğru geri dönüşler yapan Sovyet liderleriyle her adımda yarı yarıya çatışmaya giriyordu. Daha 8 Martta tabanın protestolarından korkuya kapılan Yürütme Komitesi Kerenskiy'e tutuklanmış olan polislerin serbest bırakılmasının kabul edilemez olduğunu bildirmişti. Bundan birkaç gün sonra, uzlaşmacılar Adalet bakanlığının imparatorluk ailesinin İngiltere'ye gönderilmesi niyetine karşı çıkmak zorunda kalmışlardı. İki veya üç hafta sonra da, Yürütme Komitesi Kerenskiy'le "ilişkilerin bir düzene sokulması" konusunu ortaya atmıştı. Ama bu ilişkiler bir düzene sokulamadı ve sokulamazdı da.

Parti çizgisiyle olan ilişkisi de benzer zorluklar içeriyordu. Haziran başındaki Sosyalist-Devrimciler kongresinde Merkez Komite seçimlerinde iki yüz yetmiş üzerinden yüz otuz beş oy alan Kerenskiy dışarıda bırakıldı. Sağa sola "çoğu oyun yoldaş Kerenskiy'e zaten işi başından aştığı için verilmediğini" açıklayan liderler çırpınıp duruyorlardı. Gerçekte, genelkurmaydaki ve bakanlıklardaki Sosyalist-Devrimciler kazanç kaynağı olarak Kerenskiy'e hayranlık duyarlarken, kitlelerle bağı olan eski Sosyal-Devrimciler onu güvenilmez ve değersiz buluyorlardı. Ama ne Yürütme Komitesi, ne de Sosyalist-Devrimci parti Kerenskiy'den vazgeçemezdi. Koalisyonun bağlantı halkası olarak Kerenskiy onsuz olmazdı.

Sovyet blokunda, önder rol Menşeviklere aitti: Kararları, yani eylemden kaçınma yollarını onlar tasarlıyordu. Ama hükûmet aygıtında, Narodniklerin Menşevikler üzerinde Kerenskiy'in egemen konumunda ifadesini bulan açık bir üstünlükleri vardı. Yarı Kadet, yarı Sosyalist-Devrimci Kerenskiy hükûmette Tsereteli veya Çernov gibi Sovyetlerin temsilcisi değil, burjuvazi ile demokrasi arasındaki canlı bağlantıydı. Tsereteli-Çernov koalisyonun veçhelerinden birini temsil ediyorlardı. Kerenskiy ise bizzat koalisyonun kişisel cisimleşmesiydi. Tsereteli Kerenskiy'de "bireysel güdüler"in ağırlıklı olmasından şikâyet ediyordu, bunun onun siyasal işlevinin ayrılmaz bir parçası olduğunu anlamıyordu. Tsereteli'nin

kendisi de, İçişleri bakanı olarak, yerel "zinde güçler"e, yani burjuvazi ve Sovyetlere dayanacak ve geçici hükûmetin politikasını "parti etkileri"ne boyun eğmeden uygulayacak olan taşra komiserleri konusunda bir tamim yayınlanıştı. Asıl görevi kendinde ve tamimde toplamak için sınıfların ve hasım partilerin üzerine çıkan bir ideal komiser: Vilâyet veya kaza düzeyinde bir Kerenskiy'di bu. Sistemi taçlandırmak için de Kışlık Saray'da böyle bağımsız bir Bütün Rusya komiserinin bulunmasına mutlak gereklilik vardı. Kerenskiy olmasaydı, uzlaşmacı sistem kubbesi taçsız bir kiliseye benzerdi.

Kerenskiy'in yükseliş tarihi öğretici derslerle doludur. Kendisinden korktuğu Şubat ayaklanması sayesinde Adalet bakanı olmuştu. "Asi köleler"in Nisan gösterisi onu Savaş ve Donanma bakanı yapmıştı. "Alman ajanları"nın kışkırttığı Temmuz kavgaları onu hükûmetin başına oturtmuştu. Eylül başında, kitle hareketi hükûmet reisini bir de başkomutan yapmıştı. Uzlaşmacı rejimin diyalektiği ve aynı zamanda hınzır ironisi şuydu ki, kitleler yaptıkları baskıyla bilâhare devirecekleri Kerenskiy'i zirveye çıkarmışlardı.

Kendisine iktidarı veren halkı elinin tersiyle iten Kerenskiy açgözlü bir şekilde eğitimli çevrelerin onay işaretinden başka birşey aramıyordu. Daha devrimin ilk günlerinde Moskovalı Kadetlerin lideri doktor Kişkin Petrograd'dan dönüşünde şunu anlatıyordu: "Kerenskiy olmasaydı, şu an sahip olduklarımıza sahip olamayacaktık. Onun adı tarihin tabletlerine altın harflerle yazılacaktır." Liberallerin övgüleri Kerenskiy için en önemli kriterler haline geldi. Ama popülaritesini basitçe burjuvazinin ayakları altında ezdiremezdi. Aksine, gittikçe tüm sınıfları kendi ayakları altında ezmek istiyordu. Milyukov şu tanıklıkta bulunur: "Burjuvazi ile demokrasinin temsilini kendi aralarında birbirine karşı getirmek ve dengelemek fikri devrimin başlangıcından bu yana Kerenskiy'in aklında olmayan birşey değildi. Bu yönelim doğal olarak liberal baro ile gizli yeraltı çevreleri arasında geçmiş olan tüm hayat akışından kaynaklanıyordu. Buchanan'a dalkavukça "Sovyet'in ecelinden öleceği"ni garanti eden Kerenskiy attığı her adımda burjuva meslektaşlarını Sovyet'in gazabıyla korkutuyordu. Ama Yürütme Komitesi'nin Kerenskiy ile görüş anlaşmazlığına düştüğü çok sık rastlanan durumda da onları en korkunç felâketle tehdit ediyordu: Liberallerin istifası.

Kerenskiy Rus devriminin Marat'sı olmayacağını tekrarladığında, bunun anlamı gericiliğe karşı değil, ama "anarşi"ye karşı kesin tedbirler almak istediğiydi. Hasımların siyasetteki şiddete karşı tavırları genel olarak şuydu: Var olanı değiştirmek söz konusu olduğunda ondan kaçınmak, düzenin korunması söz konusu olunca da en acımasız bastırma harekâtının önünde bile bir adım geri atmamak.

Cephede saldırı hazırlıklarının yapıldığı dönemde Kerenskiy mülk sahibi sınıfların en gözde adamıydı. Teresçenko her tarafta müttefiklerimizin "Kerenskiy'in çabalarını" ne denli olumlu gözlerle değerlendirdiklerini anlatıyordu; uzlaşmacılara karşı hayli sert davranan Kadetlerin *Reç*'i Savaş bakanını ne denli sevdiklerini hiç gocunmadan vurguluyordu; bizzat Rodzyanko bile "bu genç adamın... her gün

iki kat bir basiretle yurdun iyiliği ve yapıcı çalışma için yeniden doğduğunu" kabul ediyordu. Bu tür yargılarla liberaller Kerenskiy'i pohpohluyorlardı. Eh ne de olsa onun kendileri için çalıştığını görmezlikten gelemezlerdi. Lenin şöyle soruyordu: "Bir an taarruz yapılması, alayların dağıtılması, askerlerin tutuklanması, kongrelerin yasaklanması, askerî birliklere sen diye hitap ederek ve 'korkak' muamelesi yaparak bağırılması emrini Guçkov'un verdiğini düşünün. Halkın kendisine verdiği, gerçekte baş döndürücü bir hızla azalan güveni kaybetmediği ölçüde Kerenskiy'in bu 'lüksü' var..."

Kerenskiy'in burjuvazinin saflarındaki ününü artıran taarruz halktaki ününü ise kesin olarak düşürdü. Taarruzun çuvallaması sonuçta Kerenskiy'in her iki kampta da çuvallaması anlamına geldi. Ama çarpıcı olan nokta şuydu: Bundan böyle onu "yeri doldurulmaz" kılan şey onun her iki kampta da itibar kaybetmesiydi. Kerenskiy'in ikinci koalisyonun kurulmasındaki rolünü Milyukov şöyle açıklamıştı: "Eldeki tek adam, ama maalesef ihtiyaç duyulan adam değil!" Liberal politikanın önderleri zaten hiçbir zaman Kerenskiy'i ciddîye almamışlardı. Ve burjuvazinin daha geniş çevreleri de giderek kaderin tüm darbelerini onun sırtına yüklüyorlardı. Milyukov'un tanıklığına bakılırsa, "yurtsever düşüncenin harekete geçirdiği grupların sabırsızlığı" onları güçlü bir adam aramaya yöneltiyordu. Bir süre bu rol için amiral Kolçak düşünüldü. Dümene güçlü bir adamın geçirilmesi işi "görüşme ve anlaşmalardan farklı yöntemlerle tasarlanıyordu." Buna hiç şaşmamak gerek. Stankeviç Kadet partisi hakkında şöyle yazıyordu: "Demokratik bir rejim, halk iradesi, Kurucu Meclis, vs. üzerindeki umutlar çoktan terkedilmişti; tüm Rusya'daki belediye seçimleri sosyalistlere ezici bir çoğunluk getirmemiş miydi?... Bunun üzerine, kâbus içinde artık ikna etmesini değil, emretmesini bilen bir iktidar aranmaya başlandı." Daha doğru ifade etmek gerekirse: Devrimin boğazını sıkabilecek bir iktidar.

Kornilov'un biyografisine ve karakter özelliklerine bakarsak, kurtarıcı mevkiine aday gösterilmesinin gerekçelerini bulmamız hiç de zor olmaz. Barış zamanında Kornilov'un üstü ve savaş zamanında da bir Avusturya hapishanesinde esaret yoldaşı olan general Martınov, Kornilov'u şu terimlerle niteler: "Sebatkâr çalışması ve kalıbıyla ayırdedilen Kornilov entelektüel yetenek bakımından uzgörüden yoksun vasat bir adamdı." Martınov, Kornilov'un aktifine iki özellik kaydetmişti: Kişisel yiğitlik ve çıkar gütmeme. Her şeyden önce kendi güvenliğini sağlamayla ve utanmaksızın çalıp çırpmayla iştigal edilen bir ortamda bu tür nitelikler hemen göze çarpıyordu. Ama iş stratejik niteliklere, özellikle de bir durumu bütünlüğü, maddî ve manevî unsurları içinde değerlendirmeye gelince, Kornilov'da bunun zerresi yoktu. Martınov şöyle der: "Dahası, örgütçülük yetisinden de yoksundu ve dengesiz olduğu kadar, hemen öfkelenen bir karaktere sahip oluşu onu akılcı eylemlere daha az elverişli kılıyordu." Dünya savaşı boyunca astının tüm askerî faaliyetini gözlemlemiş olan Brusilov ondan tam bir horgörüyle bahsediyordu: "Bir yılmaz savaşçılar müfrezesinin reisi, o kadar..."

Kornilov'un tümeni etrafında yaratılan resmî efsane yurtsever kamuoyunun karanlık tuval üzerinde açık renk lekeler keşfetme ihtiyacı tarafından dikte edilmişti. Martınov şöyle yazar: "48. tümen geri çekilişi örgütleyemeyen ve sürekli karar değiştirip vakit kaybeden bizzat Kornilov'un... berbat idaresi sonucu imha olmuştu..." Son anda Kornilov kendi paçasını kurtarabilmek için ağa düşürdüğü tümeni kaderin insafına terk etti. Bununla birlikte, birkaç gün boyunca başıboş dolaştıktan sonra, kısmetsiz general Avusturyalılara teslim oldu ve ancak çok sonraları kaçıp kurtulabildi. "Rusya'ya dönüşünde, çeşitli gazete muhabirlerine verdiği mülâkatlarda Kornilov kaçışını fantezinin canlı çiçekleriyle süsledi." İyi haber alan tanıkların bu efsaneye getirdikleri basit düzeltmelerin üzerinde durmamıza gerek yok. Görünüşte bu olaydan sonra Kornilov gazeteye reklam olmaktan haz alır olmuştur.

Devrimden önce Kornilov gerici Kara Yüzler eğiliminde bir monarşistti. Esirken gazete okurken, birçok kez "tüm o Guçkov'ları ve Milyukov'ları asmaktan zevk duyacağını" tekrar edip durmuştu. Ama siyasal fikirler, bu tür adamlarda genelde olduğu gibi, ancak doğrudan doğruya kendini ilgilendirdiği müddetçe kıymetliydi. Şubat Devriminden sonra, Kornilov kolayca cumhuriyetçi tarafa geçti. Aynı Martınov şöyle der: "Rus toplumunun değişik katmanlarının karman çorman olmuş çıkarlarından bîhaberdi, ne parti gruplarını, ne şahsiyetleri tanıyordu." Menşevikler, Sosyalist-Devrimciler ve Bolşevikler onun için komutanları komuta etmekten, mülk sahiplerini mülklerinden nemalanmaktan, fabrikatörleri üretimlerini denetlemekten, tüccarları ticaret faaliyetinden alıkoyan aynı düşman kütleydi.

Devlet Duması Komitesi daha 2 Martta General Kornilov'un kuyruğuna yapışmıştı ve Rodzyanko'nun imzalı yazısıyla Genelkurmay Karargâhı nezdinde "tüm Rusya'da meşhur soylu kahramanın" Petrograd askerî bölgesi birliklerinin başkomutanı olarak atanması için ısrar ediyordu. Rodzyanko'nun telgrafı üzerine artık çar olmayan çar şöyle yazmıştı: "Kabul edilmiştir." İşte devrimci başkent ilk kızıl generaline böyle sahip olmuştu. 10 Mart tarihli Yürütme Komitesi tutanaklarında Kornilov'la ilgili şu cümle geçiyordu: "Devrime son vermek isteyen, eski okuldan gelme general." İlk günlerde, general tabiatıyla iyi yüzünü göstermeye çalışmış ve biraz da fazla gürültülü bir şekilde çariçenin tutuklanması ayininde rol almıştı: Bu ona puan kazandırdı. Tsarkoye Selo'ya komutan atadığı albay Kobılinskiy'in anılarına göre, Kornilov iki kartla birden oynuyormuş. Kobılinskiy'in açık anlatımına göre çariçenin huzuruna çıktıklarında, "Kornilov bana dönüp, 'Albay, bizi yalnız bırakın. Gidin, kapının öbür tarafında durun' dedi. Ben çıktım. Beş dakika sonra, Kornilov beni çağırdı. İçeri girdim. Çariçe bana elini uzattı..." Olay çok açık; Kornilov albayı bir dost olarak tavsiye etmişti. Daha sonra çar ile "gardiyan"ı Kobılinskiy'in kucaklaşma sahnelerini de biliyoruz. Bir idareci olarak Kornilov yeni görevinde vasatın vasatı olduğunu gösterdi. Stankeviç şöyle yazar: "Petrograd'daki yakın çalışma arkadaşları sürekli olarak onun yeteneksizliğinden ve beceriksizliğinden yakınıyorlardı."

Bununla birlikte, Kornilov başkentte uzun süre durmadı. Nisan Günleri'nde Milyukov'un da dürtüklemesiyle, devrime bir ilk saldırıyı gerçekleştirmeye çalıştı, ama Yürütme Komitesi'nin direnişiyle karşılaştı, istifa etti, bir ordu komutanlığı elde etti ve sonra da Güney-Batı cephesinin komutanı oldu. Ölüm cezasının resmen ilanını beklemeden, asker kaçaklarının üzerine ateş açma ve cesetleri de yollardaki direklere asarak gösterme emrini verdi, mülk sahiplerinin haklarına tecavüz eden köylüleri sert cezalarla tehdit etti, şok saldırı taburları kurdu ve her elverişli vesilede Petrograd'ı vurmakla tehdit etti. Böylece subay takımının ve mülk sahiplerinin gözünde adı etrafında bir hale örüldü. Ama Kerenskiy'in komiserleri bile kendi kendilerine şöyle diyorlardı: Kornilov'dan başka umudumuz kalmadı. Birkaç hafta sonra, savaşçı general o hazin tümen komutanlığı tecrübesiyle milyonlarca insanın, Antant'ın nihaî zafere dek savaşmaya zorladığı dağılıp giden bir ordunun başkomutanı oldu.

Kornilov'un başı döndü tabiî. Siyasal cehaleti ve bakış açısının darlığı onu maceracılar için kolay bir av yapıyordu. İnatla kişisel imtiyazlarını savunan, General Alekseyev'in ve sonra da Verhovskiy'in nitelemeleriyle "aslan yürekli ve koyun beyinli adam" kendi kişisel ihtirasıyla uyumlu olduğu anda başkasının etkisine kolayca boyun eğiyordu. Kornilov'a dostça yaklaşan Milyukov onun "kendisini pohpohlayan insanlara çocukça bir güven" beslediğini belirtmiştir. Başkomutanın en yakın esinleyicisi mütevazı emir subayı unvanını taşıyan Zavoyko'ydu. Eski bir toprak sahibi, petrol spekülatörü ve maceracı olan Zavoyko karanlık bir tip olup kalemi Kornilov üzerinde çok etkiliydi. Zavoyko gerçekten hiçbir şeyin durduramadığı bir düzenbazın şen şakrak üslûbuna sahipti. Emir subayı bir reklam emprezaryosu, Kornilov'un "popüler" biyografi yazarı, rapor, ültimatom ve genel olarak, generalin kendi deyişiyle, "kararlı ve sanatsal bir üslûp" gerektiren tüm belgelerin redaktörüydü.

Zavoyko'ya bir başka maceracı, birinci Duma'nın eski üyesi, uzun yıllarını göçmenlikte geçirmiş, ağzında hep İngiliz piposunu taşıyan ve bu nedenle de kendini uluslararası sorunlar uzmanı zanneden Alladin gelip eklenmişti. Her ikisi de Kornilov'un sağ kolu olup onun karşı-devrimci çevrelerle olan ilişkisini sağlıyorlardı. Sol böğrüyse Savinkov ve Filonenko'ya emanet edilmişti: Generalin kendi hakkındaki abartılı görüşlerini her yolla destekleyip demokratların gözünde kendini erkenden imkânsız kılmasını engellemekle uğraşıyorlardı. General Denikin tumturaklı bir şekilde şöyle yazmıştır: "Ona namuslu ve namussuz adamlar, samimîler ve üçkağıtçılar, politikacılar, askerler ve maceracılar gelirlerdi ve hepsi de aynı şeyi söylerlerdi: 'Kurtarıcı ol!' Namuslularla namussuzların oranı neydi, bunu saptamak kolay değil. Her halükârda, Kornilov kendinin cidden "kurtarmak" için çağrıldığını düşünüyordu ve bu yüzden kendini Kerenskiy'in doğrudan rakibi olarak buldu.

Rakipler tümüyle samimî biçimde birbirlerinden nefret ediyorlardı. Martınov'agöre "Kerenskiy eski generallerle ilişkilerinde tepeden bakan bir edayla dav-

ranıyordu. Mütevazı ve çalışkan Alekseyev ile diplomat Brusilov bu muameleye izin veriyorlardı, ama bu taktik... kendi de avukat Kerenskiy'e tepeden bakan, kendini beğenmiş ve alıngan Kornilov'a uygulanamazdı." İkisinden daha zayıf olanı taviz vermeye hazırdı ve ciddî avanslar vermişti. En azından, Temmuz sonunda, Kornilov Denikin'e hükûmet çevrelerinden kendisine kabineye girmesi için davetler yapıldığını açıklamıştı. "Oh, hayır! Bu adamlar sovyetlerle çok fazla bağlantılı... Onlara dedim ki, iktidarı bana verin, kesin bir mücadele yürüteyim."

Kerenskiy'in ayağının altından toprak sanki bir turbalık gibi kayıyordu. Her zaman olduğu gibi çıkış yolunu doğaçlama hitabet alanında arıyordu: Toplamak, ilan etmek, açıklamak. Yeri doldurulmaz bir adam olarak demokrasinin ve burjuvazinin karşıt kamplarının üzerine çıktığı 21 Temmuzdaki kişisel başarısı Kerenskiy'e Moskova'da bir Devlet Konferansı toplama fikrini telkin etti. Kışlık Sarayda kapalı kapılar ardında olup bitenler açık bir sahneye taşınmalıydı. Kerenskiy dizginleri ve kamçıyı eline almadığında tüm dikişlerin attığını ülke kendi gözleriyle görsündü!

Resmî listeye göre Devlet Konferansı'na "siyasal, toplumsal, demokratik, ulusal, ticarî ve sınaî, kooperatif örgütlerin temsilcileri, demokratik organların önderleri, ordunun, bilimsel kuruluşların, üniversitelerin yüksek mertebeli temsilcileri, dört yasama döneminden Devlet Duması üyeleri" davet edildiler. Yaklaşık bin beş yüz katılımcı öngörülüyordu; yaklaşık iki bin beş yüz kişi toplandı ve bu fazlalık tümüyle sağ kanadın lehineydi. Sosyalist-Devrimcilerin Moskova'daki gazetesi hükûmetine hitaben sitemkâr bir şekilde şöyle yazıyordu: "Yüz on emek temsilcisine karşılık ticaret ve sanayi erbabından yüz yirmi kişi peydah oldu. Yüz köylü vekiline karşılık yüz toprak sahibi davet edildi. Yüz Sovyet temsilcisine karşılık üç yüz Devlet Duma'sı üyesi var..." Kerenskiy'in partisinin gazetesi böyle bir konferansın hükûmete "aradığı desteği" vereceğinden şüphe ediyordu.

Uzlaşmacılar Konferansa istemeye istemeye katıldılar. Birbirlerine, bir anlaşmaya varmak için dürüstçe çaba harcamamız gerekir, diyorlardı. Ama Bolşeviklerle ne yapılacaktı? Demokrasiyle mülk sahibi sınıflar arasındaki diyaloğa müdahale etmeleri her ne pahasına önlenmeliydi. Yürütme Komitesi'nin özel bir kararıyla parti grupları Prezidyumun onayı olmadan görüş belirtme hakkından mahrum edildiler. Bolşevikler parti adına bir beyanat okuyup Konferans'ı terk etmeye karar verdiler. Tüm hareketlerini yakından takip eden Prezidyum bu yasal olmayan niyetten vazgeçmelerini talep etti. O zaman da Bolşevikler hiç tereddüt etmeden giriş kartlarını iade ettiler. Farklı, daha ikna edici bir cevap hazırlıyorlardı: Söz sırası Moskova proletaryasındaydı.

Daha devrimin ilk günlerinden beri yasa ve düzen taraftarları her uygun vesilede sütliman ülkeyi kargaşa içindeki Petrograd'la karşılaştırıyorlardı. Moskova'da Kurucu Meclis'in toplanması burjuvazinin sloganlarından biriydi. Milliyetçi-liberal, "Marksist" Potressov kendini "yeni bir Paris" zanneden Petrograd'a küfürler yağdırıyordu. Jirondenler de yaşlı Paris'i gök gürültüsü ve şimşekleriyle tehdit

edip rolünü 1/83'e indirmeyi teklif etmemişler miydi? Taşralı bir Menşevik Haziran ayında Sovyetler Kongresi'nde şöyle diyordu: "Novoçerkask gibi herhangi bir yer bile Rusya'nın yaşamkoşullarını Petrograd'dan daha doğru yansıtır." Gerçekte, uzlaşmacılar, tıpkı burjuvalar gibi, "ülkenin" gerçek haleti ruhiyesinde değil, kendi kendilerine yarattıkları avutucu yanılsamada bir destek arıyorlardı. Moskova'daki siyasal kamuoyunun nabız atışlarını tuttukları şu anda Konferans'ın tertipçilerini acımasız bir hayal kırıklığı bekliyordu.

Toprak Sahipleri Kongresi'yle başlayıp Kilise Konsili'yle biten, Ağustos ayının ilk günlerinden itibaren birbirini kovalayan karşı-devrimci konferanslar yalnızca Moskova'daki mülk sahibi çevreleri seferber etmekle kalmadı, işçi ve askerleri de aynı şekilde ayağa dikti. Ryabuşinskiy'in tehditleri, Rodzyanko'nun çağrıları, Kadetlerin Kazak generallerle sarmaş dolaş yakınlaşması; tüm bunlar Moskovalı alt katmanların gözü önünde cereyan etmişti, tüm bunlar Bolşevik ajitatörler tarafından gazetelerde yayınlanan tutanaklardan sıcağı sıcağına sürülen izlerle yorumlanmıştı. Karşı-devrim tehlikesi bu kez gözle görülür ve hattâ kişisel biçimler almıştı. İşyerleri ve fabrikalarda bir öfke dalgası yürümeye başladı. Bolşeviklerin Moskova'daçıkan gazeteleri şöyle yazıyordu: "Eğer Sovyetler güçsüzse, proletarya kendi ayakta kalmış örgütleri etrafında safları sıklaştırmalı." Birinci sırada çoğunluk itibarıyla Bolşevik bir yönetim altında bulunan sendikalar ilerlediler. Fabrikalardaki ruh hali Devlet Konferansı'na öylesine karşıydı ki, tabandan doğan genel grev fikri Bolşeviklerin Moskova örgütünün tüm hücrelerinin temsilcilerinin toplantısında hemen hemen muhalefetsiz bir şekilde benimsendi.

Sendikalar inisiyatifi ele aldılar. Moskova Sovyeti üç yüz dörde karşı üç yüz altmış dört oyla greve karşı çıktı. Ama grupların toplantılarında Menşevik ve Sosyalist-Devrimci işçiler grev lehinde oy verip parti disiplinine boyun eğmediklerinden, uzun zamandan beri bileşimi değişmeden kalan Moskova Sovyeti'nin gerçek çoğunluğun iradesine karşı alınan kararı Moskovalı işçileri durdurmaya yetmedi. Kırk bir sendikanın yöneticiler meclisi işçileri bir günlük protesto grevine çağırma kararı aldılar. Semt sovyetleri çoğunluk itibarıyla parti ve sendikalardan yana hareket ettiler. Fabrikalar, yalnızca kitlelerden uzaklaşmakla kalmayıp onlarla çelişkiye de düşen Moskova Sovyeti için derhal yeni seçimler yapılmasını talep ettiler. Zamoskvoreçye (Moskova nehrinin güneyindeki Moskova banliyösü) İlçesi Sovyeti'nde, fabrika komiteleriyle anlaşmalı olarak, dört aleyhte ve on dokuz çekimsere karşılık yüz yetmiş beş oyla, "işçi sınıfının iradesine karşı" gelen vekillerin değiştirilmesi istendi.

Yine de grevi önceleyen gece Moskovalı Bolşevikler için hayli heyecanlı geçti. Ülke Petrograd'ın izinden gidiyordu, ama gecikmeli olarak. Temmuz gösterisi Moskova'da başarısızlıkla sonuçlanmıştı: Yalnızca garnizonun çoğunluğu değil, işçilerin çoğunluğu da Sovyet'in kararına karşı sokağa inme cesaretini gösterememişti. Bu sefer ne olacaktı? Sabah cevabı da getirdi. Uzlaşmacıların muhalefeti grevin koalisyona ve hükûmete karşı büyük bir gösteriye dönüşmesini engelleye-

medi. İki gün önce, Moskovalı sanayicilerin gazetesi kibirli bir şekilde şöyle yazıyordu: "Petrograd'daki hükûmet bir an evvel Moskova'ya gelsin, kutsal yerlerin, çanların, Kremlin'in kutsal kulelerinin sesine kulak versin." O gün kutsal yerlerin sesi fırtına öncesi sessizlik içinde boğulmuş bulunuyordu.

Bolşeviklerin Moskova Komitesi'nin bir üyesi, Pyatnitskiy bilâhare şöyle yazmıştır: "Grev muhteşem... geçti. Ne ışık vardı, ne tramvay; işyerleri, fabrikalar, atölyeler ve demiryolları ambarları çalışmıyordu, hattâ restoran garsonları bile grevdeydi." Milyukov bu tabloya canlı bir çizgi daha eklemiştir: "Konferans için toplanmış olan delegeler... tramvayla seyahat edemiyorlar ya da bir restoranda öğle yemeği yiyemiyorlardı." Bu durum, liberal tarihçinin itirafıyla, konferansa kabul edilmeyen Bolşeviklerin gücünü daha iyi kavramalarını sağladı. Moskova Sovyeti'nin *İzvestiya*'sı 12 Ağustos gösterisinin önemini tam olarak vermiştir: "Sovyetlerin kararına rağmen... kitleler Bolşevikleri izlediler..." Beş haftadır her türlü darbeye maruz kalmış ve liderleri ya yeraltına geçmiş ya da hapse atılmış olan partinin çağrısı üzerine dört yüz bin işçi Moskova ve banliyölerinde grevegitmişti. Partinin Petrograd'daki yeni organı *Proletariy* yasaklanmadan önce uzlaşmacılara şu soruyu soracak vakti bulmuştu: "Petrograd'dan Moskova'ya gittiniz, ya Moskova'dan nereye gideceksiniz?"

Durumun efendileri de kendilerine bu soruyu soruyorlardı. Kiev'de, Kostroma'da, Tsaritsın'da bir günlük genel veya kısmî grevler yapıldı. Ajitasyon tüm ülkeyi sardı. Her yerde, en kıyıda köşedeki yerlerde bile Bolşevikler Devlet Konferansı'nın açıkça karşı-devrimci komplo niteliği olduğu konusunda uyarılarda bulunuyorlardı. Ağustosun sonuna doğru, bu formülün içeriği tüm halkın gözleri önünde tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı.

Konferans delegeleri, tıpkı Moskova burjuvazisi gibi, kitlelerin silahlı bir gösterisini, çatışmalar, kavgalar, bir tür "Ağustos Günleri" bekliyorlardı. Ama işçiler için sokağa inmek Aziz Georgiy süvarilerinin, subay müfrezelerinin, junkerlerin, greve karşı rövanşlarını almak arzusuyla yanıp tutuşan kimi atlı birliklerin darbelerine maruz kalmak demekti. Garnizonu sokağa davet etmek burada bir bölünme yaratmak ve parmağı tetikte bekleyen karşı-devrimin işini kolaylaştırmak anlamına gelirdi. Parti sokağa inilmesini istemiyordu ve önsezileriyle hareket eden işçilerin kendileri de açık bir çatışmadan kaçınıyorlardı. Bir günlük grev duruma çok uygundu. Konferansın Bolşevik açıklamasını çöpe attığı gibi gizlenemezdi. Şehir karanlığa gömüldüğünde, tüm Rusya şalterin üstündeki Bolşevik eli fark etti. Hayır, Petrograd yalnız değildi! "Sayısız umudun pederşahî zihniyet ile tevekkülüne bel bağladığı Moskova'da, işçiler birden bire dişlerini gösterdiler"; o günün önemini Suhanov işte böyle tespit etmişti. Koalisyonun Konferans'ı Bolşeviklerin yokluğunda, ama dişlerini gösteren bir proleter devriminin önünde toplanmak zorunda kalmıştı.

Moskovalılar "taç giymek" için oraya gelmiş olan Kerenskiy'le alay ediyorlardı. Ama ertesi gün, Genelkurmay Karargâhına aynı amaçla Kilise Konsili heyeti de

dahil, birçok heyetçe karşılanan Kornilov da gelmişti. Trenin gelip durduğu istasyonda her iki yana ip gibi dizilen canlı kırmızı kaftanları, açıktaki kıvrık kılıçlarıyla Teke Türkmenleri inmişti. Coşku içindeki kadınlar kıtayı ve heyetleri selâmlayan kahramanı çiçeğe boğdular. Kadet Rodiçev hoşgeldiniz konuşmasını şu nidayla bitirdi: "Rusya'yı kurtarın, müteşekkir halk size taç giydirecektir." Yurtsever hıçkırıklar kapıp koyverdiler. Milyoner kadın tüccar Morozova diz üstü çöktü. Kornilov omuzlarda halkın içinde gezdirildi.

Başkomutan garın önündeki meydanda sıralanmış olan Aziz Georgiy süvarilerini, junkerleri, subay okulu öğrencilerini, Kazak *sotnya*'sını selâmlarken, Savaş bakanı ve rakip sıfatıyla Kerenskiy de Moskova garnizonunun birliklerini selâmlıyordu. Kornilov gardan çarların izledikleri geleneksel yolu izleyerek İverskaya Meryem Ana Kilisesine geldi ve burada dev tüylü kalpaklar giymiş Tekeli Müslümanların eskortunda kendisine dinsel bir ayin yapıldı. Dinsel ayin hakkında Kazak Grekov şöyle yazmıştı: "Bu olay tüm Moskovalı müminleri Kornilov'un çevresinde topladı." Bu sırada karşı-devrim sokaklara hâkim olmaya çalışıyordu. Otomobillerden Kornilov'un biyografisiyle portresi dağıtılıyordu. Duvarlar halkı kahramana yardım etmeye çağıran afişlerle kaplıydı. Kornilov sanki bir hükümdar gibi özel vagonunda politikacıları, sanayicileri, finansörleri ağırlıyordu. Bankaların temsilcileri kendisine ülkenin malî vaziyetine dair bir rapor sundular. Oktyabrist Şidlovskiy anlamlı bir şekilde şöyle yazar: "Tüm Duma üyelerinden Kornilov'un vagonunu teşrif eden tek Milyukov vardı. Ne konuştukları benim için meçhul." Bu görüşmeyi biraz ileride anlatılmasını faydalı bulan Milyukov'dan dinleyeceğiz.

Askerî darbe hazırlığı o sırada tam gaz ilerliyordu. Konferanstan birkaç gün önce, Kornilov Riga'yı savunmak bahanesiyle, Petrograd üzerine yürümek için dört süvari tümeninin hazır tutulmasını emretmişti. Orenburg Kazakları alayı Genelkurmay Karargâhı tarafından "düzeni sağlamak" üzere Moskova'ya gönderildi, ama Kerenskiy'in araya girmesiyle yolda durduruldu. Daha sonra Kornilov olayıyla ilgili araştırma komisyonuna verdiği ifadede Kerenskiy şöyle demişti: "Moskova Konferansı sırasında diktatörlük ilan edileceğini uyarısını almıştık." Böylece, şaşaalı Ulusal Birlik günlerinde, Savaş bakanı ile başkomutan stratejik olarak birbirlerine karşı ağırlık oluşturmakla meşguldüler. Ama bu oyunlar mümkün olduğu ölçüde sahne gerisinde oynanıyordu. İki kamp arasındaki ilişkiler resmen sarf edilen dostça sözler ile iç savaş arasında gidip geliyordu.

Petrograd'dakitlelerin ihtiyatlı hareket etmelerine rağmen—Temmuz Günleri iz bırakmadan geçmemişti—, yukarıdan, askerî kurmaylardan ve gazete yayın kurullarından gözü dönmüş bir ısrarla Bolşeviklerin müteakip ayaklanmasına dair söylentiler yayılıyordu. Petrograd'daki parti örgütleri yayımladıkları bir bildirgeyle kitleleri, düşmanlardan kışkırtıcı çağrıların gelebileceği konusunda uyarıyordu. Moskova Sovyeti de bu arada kendi önlemlerini aldı. Her bir Sovyet partisinden, Bolşevikler dahil iki delege olmak üzere, altı kişilik umuma açıklanmayan bir dev-

rim komitesi kuruldu. Kornilov'un geçeceği caddelerde Aziz Georgiy süvarilerine, subaylara ve junkerlere kordon meydana getirmelerine izin vermeme yolunda gizli bir emir yayımlandı. Temmuz Günlerinden bu yana kışlalara resmen giremeyen Bolşeviklere şimdi aceleyle giriş izinleri dağıtılıyordu. Bolşevikler olmadan askerleri kazanmak imkânsızdı.

Sahne önünde Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler burjuvaziyle Bolşevikler tarafından yönetilen kitlelere karşı güçlü bir iktidar kurulması konusunda pazarlıklar yürütürlerken, kuliste, Konferans'a kabul etmedikleri Bolşeviklerle anlaşmalı olarak kitleleri burjuvazinin komplosuna karşı mücadeleye hazırlıyorlardı. Daha dün güç gösterisi grevine karşı çıkan uzlaşmacılar bugün işçi ve askerleri mücadele hazırlıklarına çağırıyorlardı. Kitlelerin horlayıcı öfkesi, uzlaşmacıları hoşnut etmekten çok ürküten bu savaş hazırlıklarına çağrıya cevap vermelerini engellemiyordu. Bu iki parti açısından neredeyse bir ihanet karakteri kazanan söz konusu açık ikili oynama, eğer uzlaşmacılar bilinçli bir şekilde politikalarını sürdürmeye devam etselerdi, hayal bile edilemezdi. Dolayısıyla bunun sonuçlarına katlanıyorlardı.

Atmosfer de büyük olaylara gebeydi. Ama Konferans günleri boyunca hiç kimse görünürde bir darbe amaçlamıyordu. Her halükârda, daha sonra Kerenskiy'in iddia ettiği söylentileri teyit edecek hiçbir şey yoktu, ne belgelerde, ne uzlaşmacıların literatüründe, ne de sağ kanadın hatıralarında. Söz konusu olan sadece hazırlıklardı. Milyukov'a bakılırsa —ki tanıklığı olayların daha sonra izlediği seyre uygundur— Kornilov harekete geçmek için daha Konferans'tan evvel 27 Ağustos tarihini saptamıştı. Bu tarihi tabiatıyla çok az kimse biliyordu. Bu işten yarım yamalak haberdar olanlar, böylesi durumlarda her zaman olduğu gibi, büyük günü öne alıyorlar ve her yandan akan erken söylentiler otoritelerin kulağına gidiyordu: Darbe sanki saat başı erteleniyordu.

Ama özellikle burjuva çevrelerin ve subay takımının çılgınca düşleri bir güç denemesi amacıyla bir darbe girişimini, hiç değilse karşı-devrimci bir gösteriyi kolayca Moskova'ya taşıyabilirdi. Daha da muhtemel olanı Konferans'a katılan unsurlardan,sovyetlere rakip olabilecek bir yurdu kurtarma merkezi çıkarma girişimiydi. Bundan sağcı basın açıkça söz ediyordu. Ama iş oraya varmadı. Kitleler buna mani oldular. Eğer bir an birinin aklına nihaî darbenin saatini öne alma fikri gelmişse, grev tehditi altında herhâlde kendi kendine şöyle demiştir: Devrimi ketenpereye getiremeyiz, işçilerle askerler el tetikte, vazgeçmek gerek. Papazlarla liberallerin Kornilov'la anlaşmalı olarak düzenledikleri İverskaya kilisesine halk yürüyüşü bile iptal edildi.

Doğrudan bir tehlike bulunmadığı belli olur olmaz, Sosyalist-Devrimciler ile Menşevikler vahim hiçbir şeyin olmadığını iddia etmekte gecikmediler. Tsereteli, Dan ve o sırada Moskova Sovyeti başkanı olan Hinçuk kendi aralarında "zenci görevini yaptı" demiş olmalılar. Ama Bolşevikler zencinin durumuna düşme niyetinde değillerdi. Kendi görevlerinin ifasına hazırlanıyorlardı.

Her sınıflı toplumun devlet iradesinin birliğine ihtiyacı vardır. İkili iktidar özünde bir toplumsal kriz rejimidir: Ülkenin baştan aşağı parçalanmasına delâlet ederek potansiyel ya da açık bir iç savaş içerir. Hiç kimse artık ikili iktidar istemiyordu. Tersine, herkes doyumsuzca güçlü, oybirlikli, "demirden" bir otoriteye sahip bir iktidar arzuluyordu. Temmuzda, Kerenskiy hükûmeti sınırsız yetkilerle donatılmıştı. Tasarı, kendi aralarında felçleşmiş demokrasi ve burjuvazinin üzerine, karşılıklı rızayla "gerçek" bir otorite yerleştirmekti. Kendini sınıfların üstüne yükselten bir kader efendisi fikri Bonapartizm fikrinden başka bir şey değildir.

Bir mantar tapaya simetrik olarak iki çatal batırılırsa, tapa önce bayağı bir sallanır, ama sonunda bir iğnenin ucunda bile dengede durur. Burada yüksek Bonapartist hakemin mekanik modeliyle karşı karşıyayız. Uluslararası koşullar soyutlanırsa, böyle bir iktidarın sağlamlık derecesi ülke içindeki karşıt sınıflar dengesinin istikrarıyla belirlenir. Mayıs ortalarında Troçki Kerenskiy'i Petrograd Sovyeti'nin bir oturumunda "Rus Bonapartizminin matematik noktası" olarak tanımlıyordu. Tanımın gayri-maddîliği bireyin değil, işlevin söz konusu olduğunu gösteriyordu. Temmuz başında, hatırlanacağı gibi, tüm bakanlar partilerinin talimatıyla istifalarını sunarak Kerenskiy'e hükûmetini kurma imkânını verdiler. 21 Temmuzda bu tecrübe daha gösterişli bir şekilde yenilendi. Birbirlerine hasım taraflar Kerenskiy'e başvuruyorlar, her biri onda kendinden bir şeyler görüyor, her iki taraf da ona bağlılık yemini ediyordu. Troçki hapishaneden şöyle yazıyordu: "Her şeyden korkan siyasetçilerin yönetimindeki Sovyet, iktidarı almaya cüret edemedi. Tüm mülkiyetkliklerinin temsilcisi Kadet partisi henüz iktidara el koyamamıştı. Geriye büyük bir uzlaşmacı, bir aracı, bir hakem bulmak kalmıştı."

Kerenskiy kendi adına yayımladığı bildirgede halkın huzurunda şu beyanı yapıyordu: "Hükûmet başkanı sıfatıyla, ben [iktidarın yapısındaki] değişikliklerin... en üst yönetim işlerindeki sorumluluğumu artırmasından çekinme hakkımın olmadığına inanıyorum." İşte bu katışıksız, Bonapartizm lafzıdır. Ama yine de hem sağın hem de solun desteğine rağmen, işler lafzın ötesine geçemedi. Bunun sebebi neydi?

Tıfıl bir Korsikalının genç burjuva ulusunun zirvesine yükselebilmesi için devrimin öncelikle aslî problemini çözmesi gerekmişti: Köylülere toprak dağıtımı ve yeni toplumsal temel üzerinde muzaffer bir ordunun kurulması. XVIII. yüzyılda devrim daha ileriye gidemezdi: Olsa olsa geri çekilirdi. Bununla beraber, bu geri çekilmelerde aslî kazanımları da tehlikeye giriyordu. Bunları her ne pahasına korumak gerekiyordu. Derinleşmiş, ama henüz burjuvazi ile proletarya arasındaki olgunluğuna kavuşamamış olan karşıtlık temellerine dek sarsılmış olan ulusu sonsuz bir gerilim içine sokmuştu. Bu koşullarda ulusal bir "hakem" onsuz olmaz bir gereklilikti. Napoléon büyük burjuvalara kazançlarına devam etme imkânını, köylülere küçük tarla sahipliğini, köylü çocukları ve yoksul serserilere savaşta

yağma yapma imkânını garanti ediyordu. Hâkimin elinde kılıcı vardı ve mübaşirin görevlerini kendisi yerine getiriyordu. Birinci Bonaparte'ın Bonapartizminin sağlam temelleri vardı.

1848 darbesi ise köylülere toprak vermedi ve veremezdi de. Burada bir sosyal rejimin yerine bir başkasını geçiren bir büyük devrim yoktu, söz konusu olan aynı sosyal rejimin temelleri üstünde siyasal bir değişiklik yapmaktı. III. Napoléon'un ardında muzaffer bir ordu da yoktu. Klasik Bonapartizmin iki aslî unsuru da namevcuttu. Ama bunlardan daha az etkili olmayan başka uygun koşullar vardı. Elli yıl içinde büyümüş olan proletarya Haziranda tehditkâr gücünü göstermişti; bununla birlikte, henüz iktidarı ele alacak durumda değildi. Burjuvazi hem proletaryadan hem de onun üstünde kazandığı kanlı zaferden ürküyordu. Mülk sahibi köylü Haziran ayaklanmasından korkuya kapılmıştı ve devletin kendini toprağı bölüştürmek isteyenlerden korumasını talep ediyordu. Son olarak, ufak tefek aralarla da olsa, iki onyıl boyunca süren güçlü sınaî atılım burjuvaziye eşsiz zenginleşme kaynakları sunmuştu. Bu koşullar bir epigon Bonapartizmi için yeterliydi.

Kendi de "sınıflar üstü" bir konuma yükselmiş olan Bismarck'ın politikasında, birçok kez belirtildiği gibi, meşruiyetçi bir kılıf altında da olsa, hiç şüpheye yer bırakmayan Bonapartizm özellikleri mevcuttu. Bismarck rejiminin istikrarını sağlayan güçsüz bir devrimden doğup Alman Birliği gibi büyük bir soruna bir çözüm veya yarı çözüm bulması, üç savaşta galibiyet ve savaş tazminatı kazanması ve güçlü bir kapitalist filizlenmeydi. Bu onlarca yıl sürmesi için yetti.

Bonaparte adayları olarak ortaya çıkan Rusların şanssızlığı ne Napoléon'a ne de Bismarck'a benzememeleri değildi: Tarih kaimlerden de yararlanmasını bilir. Ama önlerinde ne henüz kendi sorunlarını çözmüş ne de güçlerini tüketmiş olan bir büyük devrim vardı. Henüz toprak elde edememiş olan köylü burjuvazi tarafından soyluların malikâneleri uğruna savaşmaya zorlanmıştı. Savaş yenilgiden başka bir şey getirmemişti. Sınaî atılımın esamisi okunmuyordu. Tersine kargaşa sürekli yeni yıkınlar getiriyordu. Eğer proletarya geri çekildiyse, bu saflarını yeni baştan sıklaştırmak içindi. Köylü sınıfı efendilerine karşı son bir ileriye atılış için geriliyordu. Ezilen milliyetler Ruslaştırmacı despotizme karşı saldırıya geçiyorlardı. Barış arayışında, ordu giderek daha sıkı bir şekilde işçiler ve onların partileriyle ilişki kuruyordu. Aşağıda güçlenme, yukarıda zayıflama vardı. Denge yoktu. Devrim henüz diriydi. Bonapartizmin kan bulamamasına şaşmamak gerek.

Marx ve Engels burjuvazi ile proletarya arasındaki mücadelede Bonapartist rejimin rolünü feodaller ile burjuvazi arasındaki mücadelede eski mutlak monarşinin rolüyle kıyaslıyorlardı. Benzerlikler kuşkuya yer bırakmayacak gibi, ama iktidarın sosyal içeriği açısından bakıldığında ortadan kalkıyorlar. Eski ve yeni toplumun unsurları arasındaki hakemlik rolü, belli bir dönemde, her iki sömürü rejiminin sömürülenlere karşı kendilerini koruma ihtiyaçları olduğu ölçüde gerçekleştirilebilir bir şeydi. Ama feodallerle serfler arasında "tarafsız" bir aracı olamazdı. Soylu mülk sahipleri ile genç kapitalizmin çıkar-

larını uzlaştıran çarlık otokrasisi köylüler açısından bir aracı gibi değil, sömürücü sınıfların yetkili temsilcisi gibi hareket ediyordu.

Bonapartizm, proletarya ile burjuvazi arasında da bir hakem değildi. Gerçekte burjuvazinin proletarya üzerindeki en yoğunlaşmış iktidarından başka bir şey değildi. Ulusun boğazına postallarıyla basan Bonaparte her kim olursa olsun ancak mülkiyetin, rantın ve kârın korunması politikasını izleyebilir. Rejimin kendine özgülükleri koruma yöntemlerinin ötesine geçemez. Muhafız şimdi kapıda değil, tapınağın tepesinde oturmaktadır; ama işlevi değişmemiştir. Dolayısıyla Bonapartizmin özerkliği denilen şey, daha yüksek bir derecede, görüntüden, uyduruktan, dekordan başka bir şey değildir. Simgesi de imparatorluk pelerinidir.

Burjuvanın işçi karşısındaki terörünü mahirce sömüren Bismarck, tüm siyasal ve toplumsal reformlarında, hiçbir zaman ihanet etmediği mülk sahibi sınıfların her zaman yetkili temsilcisi olarak kaldı. Buna karşılık, proletaryanın artan tazyiki ona kuşkusuz, ezici bürokratik hakem sıfatıyla, junker takımının, kapitalistlerin üzerine yükselebilme imkânı sağladı. İşlevi bundan ibaretti.

Sovyet sistemi proletarya ve köylülüğe göre kayda değer bir bağımsızlık, dolayısıyla da sürtüşme ve çatışmalara sebep olsa da, çıkarları özde bağdaşmaz olmadığı ölçüde, bunların arasında bir "hakemlik" rolü kazanır. Sovyet devleti ile burjuva devleti arasında, en azından iki tarafın aslî çıkarları alanında, "tarafsız" bir hakem bulmak kolay değildir. Uluslararası alanda Sovyetler Birliği'ni Milletler Cemiyeti'ne üye olmaktan alıkoyan şey ulusal çerçevede burjuvazi ile proletarya arasında fiilî ve yapmacık olmayan bir iktidarın "tarafsızlık" ihtimalini dışarıda bırakan aynı toplumsal sebeplerdir.

Bonapartizmin güçlerine sahip olmasa da Kerenskiycilik onun tüm kusurlarıyla maluldü. Ulusun üzerine ancak onu kendi güçsüzlüğüyle baştan çıkarmak üzere yükseliyordu. Şifahî olarak burjuvazinin ve demokrasinin liderleri Kerenskiy'e "itaat" sözü vermiş olsalar da, gerçekte her şeye kadir hakemin kendisi Milyukov'a ve özellikle de Buchanan'a itaat ediyordu. Kerenskiy emperyalist savaşı sürdürüyor, soyluların topraklarını tecavüzlere karşı koruyor, toplumsal reformları çıkmaz ayın son perşembesine erteliyordu. Hükûmetinin zayıf olmasının sebebi burjuvazinin kendi adamlarını iktidara getirememesiydi. Bununla birlikte, "selâmet hükûmeti" ne denli hiçlikle malul olsa da, tutucu-kapitalist niteliği de "bağımsızlığının" arttığı oranda artıyordu.

Kerenskiy rejiminin söz konusu dönemde burjuva egemenliğinin kaçınılmaz bir biçimi olduğunun farkında olmak, burjuva politikacılar açısından, ne Kerenskiy'e yönelik aşırı bir hoşnutsuzluk duymayı, ne de en kısa zamanda ondan kurtulmaya yönelik hazırlıklar yapmayı dışlıyordu. Mülk sahibi sınıflar çevresinde, küçük burjuva demokrasisinin öne çıkardığı ulusal hakeme karşı, kendi saflarından seçtikleri bir şahsiyeti çıkarmak gerektiği hususunda anlaşmazlık yoktu. Ama niye özellikle Kornilov? Bonaparte adayının Rus burju-

vazisinin geri, halktan tecrit olmuş, dekadan ve yeteneksiz niteliğine tekabül etmesi gerekiyordu. Utanç verici yenilgiden başka bir şey bilmeyen ordu içinde popüler bir general bulmak kolay değildi. Kornilov daha da elverişsiz başka adaylar arasında yapılan elemeden sonra tespit edilmişti.

Dolayısıyla, uzlaşmacılar ne liberallerle bir koalisyon içinde birleşebilirler, ne de onlarla kurtarıcı rolü adayı konusunda anlaşabilirlerdi. Onları bundan alıkoyan şey devrimin çözülmemiş sorunlarıydı. Liberaller demokratlara güven duymuyorlardı. Demokratlar da liberallere güven beslemiyorlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Kerenskiy burjuvaziye kucağını sonuna kadar açmıştı; ama Kornilov daha çıkacak ilk fırsatta demokrasinin boynunu koparacağını açıkça ima ediyordu. Daha önceki gelişmelerden kaçınılmaz bir şekilde türeyen Kornilov ile Kerenskiy arasındaki çatışma ikili iktidarın uyumsuzluklarının kişisel ihtirasların patlayıcı diline tercümesiydi.

Nasıl Temmuz başında proletarya ile Petrograd garnizonu arasında Bolşeviklerin çok temkinli politikasından hoşnutsuz sabırsız bir kanat oluşmuşsa, Ağustos ayı başında da mülk sahibi sınıflarda Kadet yönetiminin beklegörcü politikasına karşı sabırsızlıklar birikmişti. Bu ruh hali, söz gelişi, bazılarının Kerenskiy'in devrilmesini talep ettikleri Kadet Kongresinde yansımasını bulmuştu. Kadet partisinin ileri gelenlerinin dışında, askerler önünde sürekli bir korkunun yaşandığı askerî kurmaylarda, enflasyonun altında kalmış bankalarda, çatının ev sahibinin kafasına düştüğü mülklerde siyasal sabırsızlık çok daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkıyordu. "Yaşasın Kornilov!" sloganı umudun, umutsuzluğun, öç susuzluğunun sloganı oldu.

Kornilov'un programındaki her şeyle hemfikir olan Kerenskiy yalnızca süreleri tartışıyordu: "Tüm bunlar ha dedikte yapılamaz." Kerenskiy'den kopmanın gerekliliğinin farkındaki Milyukov sabırsızlara şöyle cevap veriyordu: "Belki de henüz çok erken." Petrograd kitlelerinin coşkusu nasıl Temmuz yarı-ayaklanmasını çıkarmışsa, mülk sahiplerinin sabırsızlığı da Kornilov'un Ağustos kalkışmasını doğurmuştu. Nasıl Bolşevikler mümkün mertebe başarıyı garanti etmek için silahlı gösteri alanında yer almak zorunda kalmışlarsa, Kadetler de aynı amaçlarla Kornilov'un ayaklanması sahasında yerlerini almak zorunda kalmışlardı. Bu sınırlar dahilinde şaşırtıcı bir simetriye şahit oluruz. Ama bu simetri çerçevesinde tam bir amaç, yöntem ve sonuç karşıtlığı vardır. Bu da olayların daha sonra izleyeceği seyirle bizlere malum olmuştur.

BÖLÜM VII

Moskova'da Devlet Konferansı

Bir simge yoğunlaşmış bir imgeyse, devrim en büyük simge yaratıcısıdır, zira tüm görüngüleri ve ilişkileri yoğunlaşmış bir görünümle sunar. Tek dikkat edilecek husus devrimin simgeciliğinin çok muhteşem oluşu ve bireysel yaratım çerçevesine sığmamasıdır. İnsanlığın en kitlesel dramlarının sanatsal röprodüksiyonunun bu denli fakir oluşunun sebebi budur.

Moskova Devlet Konferansı daha baştan itibaren belli olan bir başarısızlıkla sonuçlandı. Hiçbir şey yaratmadı, hiçbir şey çözmedi. Buna karşılık, tarihe ışığın gölge gibi, zayıflığın güç gibi, aç gözlülüğün gözü doymuşluk gibi, düzenbazlığın en yüce erdem gibi göründüğü devrimin, her ne kadar olumsuz da olsa, paha biçilmez bir klişesini bıraktı. Çok değil, altı hafta sonra iktidara gelecek olan devrimin en güçlü partisi ihmal edilebilir bir nicelikmiş gibi Konferans eşiğinde bırakılmıştı. Buna karşılık, kimsenin tanımadığı "evrimci sosyalizm partisi" ciddîye alınmıştı. Kerenskiy kendini gücün ve iradenin cisimleşmesi olarak takdim ediyordu. Geçmişte tümüyle içi boşalan koalisyondan gelecek için bir selâmet aracı gibi söz ediliyordu. Milyonlarca askerin nefret ettiği Kornilov ordunun ve halkın gözbebeği gibi selâmlanıyordu. Monarşistler ve Kara Yüzler Kurucu Meclis lehinde beyanatlara imza atıyorlardı. Tüm yakında siyasal arenayı terk edecek olanlar sanki son bir kez kerevette en iyi rollerini oynamak üzere anlaşmışlardı. Var güçleriyle "işte olmak istediğimiz şey bu, işte rahat bırakılsaydık olacağımız şey bu" demek için çırpınıyorlardı.

Ama işçiler, askerler, köylüler, ezilen milliyetler onları rahat bırakmıyorlardı. On milyonlarca "asi köle" onları devrime sadakatlerini bildirmekten alıkoyuyordu. Bir sığınak aradıkları Moskova'da, grevle püskürtülmüşlerdi. "Akılsızlık", "cahillik" ve "demagoji" tarafından sıkıştırılan, tiyatro sahnesini dolduran iki bin beş yüz kişi kendi aralarında örtük olarak sahne yanılsamasını dağıtmamak konusunda anlaştılar. Grev konusunda tek laf edilmedi. Bolşevikleri isimleriyle anmamaya özen gösterildi. Yalnızca Plehanov, sanki kesinlikle tasfiye edilmiş bir hasım söz konusuymuş gibi, bir ara geçerken "Lenin'in

bedbaht hatırası"ndan bahsetti. Olumsuz karakteristikler böylece sonuna dek korundu: Kendilerine "ülkenin zinde güçleri" payesi veren yarı ölü gölgeler krallığında gerçek halk önderi ancak siyasal bir mevta olarak kendine bir yer bulabiliyordu.

Suhanov şöyle yazar: "Parlak gösteri salonu net bir şekilde iki yarıya bölünmüştü: Sağda burjuvazi, solda demokrasi. Sağda, orkestra yeri ile localarda çok sayıda general üniforması görülürken, solda asteğmenler, astsubaylar, erler vardı. Sahnenin önünde, eski imparatorluk locasında müttefik ve dost güçlerin yüksek diplomatik temsilcileri bulunuyorlardı... Bizim aşırı sol grubumuz orkestra yerinin bir köşesine ilişmişti." Aşırı solu, Bolşeviklerin yokluğunda, Martov'un taraftarları oluşturuyordu.

Saat üç ile dört arası, perde açıldı ve biri kara diğeri deniz kuvvetlerinden iki genç subayın eşliğinde Kerenskiy göründü. Bunlar devrimci iktidarın gücünü temsil eder şekilde sürekli olarak başkanın arkasında yerlerine çakılı vaziyette kaldılar. Cumhuriyet adını geçirerek sağcıları rahatsız etmemek için —bu konuda mutabakata varılmıştı— Kerenskiy "Rus toprağının temsilcilerini" "Rus devleti" hükûmeti adına selâmladı. Bir liberal tarihçi şöyle yazar: "Konuşmanın genel tonu haysiyetli ve özgüvenli olmaktan çok, son günlerin etkisiyle... konuşmacının yüksek perdeden tehditler savurarak bastırmak istediği, içindeki o gizleyemediği korkuyu ele veriyordu." Bununla beraber, doğrudan Bolşevikleri hedef göstermeden Kerenskiy onları yıldırmaya çalışmaya başladı: İktidara karşı yeni kalkışmalar "kan ve barutla net bir şekilde ezilecek." Konferansın her iki kanadı da bir alkış tufanına boğuldu. Ardından bir de henüz orada hazır bulunmayan Kornilov'a yönelik bir tehdit: "Bana her kimden olursa gelecek bütün ültimatomları yüce iktidarın iradesine ve başkan olarak kendime tevdi edeceğim." Yine bir alkış tufanı koptu, ama bu kez yalnızca Konferansın sol kanadında. Kerenskiy sürekli olarak "başkomutan" olarak kendinden söz ediyordu. Bu hatırlatmalara ihtiyacı vardı. "Siz cepheden gelenlere Savaş bakanınız ve başkomutanınız olarak diyorum ki... ordu içinde geçici hükûmetin iradesinin ve iktidarının üzerinde bir irade ve iktidar yoktur." Demokratlar bu boş tehditlerin coşkusu içindeydiler, zira böylelikle kurşun atma gereğinden kaçınabileceklerini umuyorlardı.

"Halkın ve ordunun en iyi güçleri Rus devriminin zaferini cephedeki zaferimize bağlamıştır", diye temin ediyordu hükûmet başkanı. "Ama umutlarımız ayaklar altına alındı ve inancımıza tükürüldü." Haziran taarruzunun lirik özeti işte buydu. O, Kerenskiy her halükârda zafere kadar savaşmaya hazırdı. Rusya'nın zararına bir barış yapma tehlikesi konusunda —Papanın 4 Ağustos tarihli böyle bir barış önerisi vardı— Kerenskiy Müttefiklerin soylu bağlılıklarını övüyordu. "Bana gelince, büyük Rus halkı adına tek bir şey söyleyeceğim: Başka bir şey beklemiyorduk, başka bir şey bekleyemezdik." Müttefik diplomatların locasına yönelik alkış sendika delegesi olarak hazır bulunan birkaç enternasyonalist

ve Bolşevik haricinde herkesi ayağa kaldırdı. Subayların oturduğu locadan bir ses yükseldi: "Martov, ayağa kalk!" Martov, hakkını yemeyelim, Antant'ın umursamazlığı karşısında diz çökemeyecek kadar sağlam bir adamdı.

Kaderlerini yeniden çizmeye çalışan Rusya'nın ezilen milliyetlerine yönelik olarak Kerenskiy tehditle karışık vaazlar formüle ediyordu. Başkalarının zincirleriyle övünerek, "çarlık otokrasisinin zincirleri içinde işkence görmüş ve imha edilmiş olarak kanımızı tüm halkların mutluluğu uğruna akıtmaktan çekinmedik", diyordu. Ezilmiş milliyetlere şükran duygusuyla, onlara haklarını tanımayan bir rejim altında sabır göstermelerini tavsiye ediyordu.

Çözüm yolu nerededir? "...İçinizde bu büyük ateşi duyumsuyor musunuz?... Düzen, fedakârlık ve çalışma gücü ve azmini içinizde duyumsuyor musunuz?... Sıkıca kaynaşmış büyük bir ulusal güç örneği gösterecek misiniz?..." Bu sözler Moskova'daki protesto grevinin yapıldığı gün ve Kornilov'un süvarilerinin gizli yer değiştirmelere hazırlandığı saatlerde sarf edilmişti. "Hayatımızı kaybedeceğiz belki, ama devleti kurtaracağız." Devrim hükûmetinin halka beyan edebileceği tek şey buydu işte.

Milyukov şöyle yazar: "Birçok taşralı bu salonda Kerenskiy'i ilk kez görüyorlardı ve bu tanışmadan kısmen hayal kırıklığı, kısmen de öfkeyle çıktılar. Karşılarında sıkıntılı, solgun suratlı, pozlar takınan genç bir adam vardı... Bu adam birini korkutup, herkeste eski tip bir güç ve iktidar sahibi olduğu izlenimini yaratmak istiyordu. Ama uyandırdığı sadece acıma duygusuydu."

Diğer hükûmet üyelerinin beyanatları kişisel yeteneksizliklerinden çok uzlaşmacı sistemin iflasını ortaya koydu. İçişleri bakanı Avksentyev'in ülkenin değerlendirmesine sunduğu büyük fikir sürekli dolaşan bir komiserler-müfettişler kurumu oluşturmaktı. Sanayi bakanı müteşebbisleri daha mütevazı kârlarla yetinmeye davet ediyordu. Maliye bakanı dolaylı vergileri arttırarak mülk sahibi sınıfların ödedikleri doğrudan vergileri azaltmayı vaat ediyordu. Sağ kanat bu sözleri öyle bir alkış tufanına boğma ihtiyatsızlığını gösterdi ki, Tsereteli biraz da rahatsızlık duyarak bundan fedakârlık yapmaktan kaçınıldığı sonucunu çıkarttı. Tarım bakanı Çernov'a toprakların müsaderesinden bahsederek sağ kanat müttefikleri ürkütmemesi için tümüyle susması tembih edilmişti. Ulusal birlik adına toprak meselesi diye bir şey yokmuş gibi davranma kararı alınmıştı. Uzlaşmacılar itiraz etmediler. Mujikin gerçek sesi kürsüden yankılanmadı. Oysa tam da Ağustos ayının o haftalarında, toprak hareketi tüm ülkede, sonbaharda kaçınılmaz bir köylü savaşına dönüşmek üzere, filizlenmeye başlamıştı.

Tanışmaya ve iki taraftaki güçlerin kaynaşmasına ayrılmış olan bir günlük aradan sonra, 14 Ağustos oturumu yüksek bir gerilim atmosferinde açıldı. Kornilov locada göründüğünde, Konferansın sağ kanadı gürültülü bir karşılama gösterisi yaptı. Meclisin diğer yarısı, sol kanat hiç yerinden kımıldamadı. "Ayağa kalkın!" bağırışlarına subayların oturduğu bir locadan gelen kaba söz-

ler eşlik etti. Hükûmet sahne aldığında sol kanat Kerenskiy'e büyük bir alkış patlattı ki, Milyukov'un tanıklığına bakılırsa, "bu kez yerinden kımıldamayan sağ kanat gösteriye katılmadı." Bu karşılıklı alkış dalgalarında iç savaşın gelecekteki çarpışmalarının sesi duyuluyordu. Bununla birlikte, kerevette hükûmet adı altında ikiye bölünmüş salonun iki yarısının temsilcileri birlikte oturmaya devam ediyordu ve başkomutana karşı gizliden gizliye askerî tedbirler alan başkan da kendi kişiliğinde "Rus halkının birliği"ni cisimleştirmeyi bir dakika bile unutmuyordu. Bu stilize rolü oynayan Kerenskiy şöyle kükrüyordu: "Aramızdaki başkomutanın şahsında özgürlük ve vatan için kahramanca ölen orduyu selâmlamayı öneriyorum." Oysa, bu aynı ordu için birinci oturumda şöyle demişti: "Umutlarımız ayaklar altına alındı ve inancımıza tükürüldü." Ama ne önemi var bunun? Selâmet getiren laf bulunmuştu işte: Salon ayağa kalktı ve Kornilov ile Kerenskiy'i gürültülü bir şekilde alkışladı. Ulusun birliği bir kez daha kurtarılmıştı!

Tarihin affetmez alınyazısının boğazını sıktığı yönetici sınıflar tarihsel bir aldatmaca yöntemine başvurmaya karar verdiler. Halkın önüne bir kez daha değişik görünümleriyle çıkarlarsa, daha kayda değer ve daha güçlü olacaklarını sanıyorlardı. Ulusal bilincin mütehassısları sıfatıyla tüm dört İmparatorluk Duma'sının temsilcileri sahneye davet edilmişti. Bir zamanlar çok büyük olan iç anlaşmazlıklar yok olmuş ve tüm burjuva partileri birkaç gün önce Kornilov'a tebrik telgrafı göndermiş olan bu siyasetçilerin "partiler ve sınıflar üstü programı" üzerinde hiç zahmetsizce birleşmişlerdi. I. Duma adına —1906'daki!— Kadet Nabokov "ayrı bir barış imkânı varsayımını bile" reddediyordu. Bu, liberal siyasetçiyi, hatıralarında onun ve onunla birlikte birçok Kadet liderin tek selâmet yolunu ayrı bir barış antlaşmasında görmüş olduklarını anlatmasını engellememişti. Yine aynı şekilde, diğer çarlık Dumalarının temsilcileri de, her şeyden önce, devrimden kan bedeli talep ediyorlardı.

"Söz sizde general!" Oturum kritik ana yaklaşıyordu. Kerenskiy'in askerî durumla ilgili bir açıklamayla yetinmesini sağlamak için boş yere ısrar ettiği başkomutan ne diyecekti? Görgü şahidi olarak Milyukov şöyle yazar: "Kısa boylu, tıknaz, ama sağlam görünüşlü, Kalmuk çizgileri taşıyan, delici bakışlı, içe işleyen küçük kara gözleri bazen yaramaz pırıltılar saçan bir adam sahneye çıktı. Salon alkışlarla çınladı. Askerler hariç... herkes ayağa kalktı." Ayağa kalkmayanlara dönerek sağcılar küfürle karışık öfkeli sataşmalarda bulundular: "Hödükler! ... Ayağa kalkın!" Ayağa kalkılmayan banklardan bir ses yükseldi: "Uşaklar!" Uğultu bir tufan halini aldı. Kerenskiy "geçici hükûmetin bir numaralı askeri"ni sakince dinlemeyi teklif etti. Ülkeyi kurtarmaya soyunan bir generale yakışır şekilde sertçe, kısa aralıklarla ve otoriter bir edayla Kornilov maceracı Filonenko'nun dikte edip maceracı Zavoyko'nun kendisi için yazdığı metni okudu. Sunulan program itibarıyla, yine de okunan metin girizgâhı olduğu emelden çok daha ılımlıydı.

Kornilov, aşikâr bir şekilde korkutmak niyetiyle, ordunun durumunu ve cephedeki vaziyeti en karanlık renklerle boyamakta tereddüt etmedi. Konuşmanın can alıcı noktası şu askerî kehanette bulunuyordu: "... Düşman şimdiden Riga kapılarına dayandı, eğer ordumuzdaki istikrarsızlık bize Riga körfezinin kıyılarında tutunma imkânını vermezse, Petrograd yolu açılmış olacaktır." Bundan sonra Kornilov hükûmete ağır bir darbe indiriyordu: "Ayaklanmadan sonra ordunun ruhuna ve anlayışına yabancı insanlar tarafından uygulanan bir dizi yasama tedbiriyle ordu kendi hayatından başka hiçbir şeye kıymet vermeyen bunak bir sürüye dönüştü." Söylenen şey açıktı: Riga için kurtuluş yoktu ve başkomutan bunu açıkça, kışkırtıcı bir tonda bütün dünyaya, sanki Almanları savunmasız şehri işgal etmeye davet eder gibi ilan ediyordu. Ya Petrograd? Kornilov'un düşüncesi şuydu: eğer programımı uygulama imkânını bulursam, Petrograd belki kurtulur; ama acele edin! Bolşeviklerin Moskova'daki gazetesi şöyle yazıyordu: "Nedir bu? Bir uyarı mı, bir tehdit mi? Tarnopol hezimeti Kornilov'u başkomutan yaptı. Riga'nın teslimi de diktatör yapabilir." Bu fikir, fesatçıların, en şüpheci Bolşeviklerin bile hayal edemeyecekleri niyetlerine tamı tamına tekabül ediyordu.

Kornilov'un tumturaklı karşılanma törenine katılmış olan Kilise Konsili en gerici üyelerinden başpiskopos Platon'u alelacele başkomutanı desteklemeye gönderdi. "Zinde güçler"in bu temsilcisi şöyle diyordu: "Biraz önce ordunun iç açıcı olmayan tablosunu gördünüz. Ben de burada çıkıp Rusya'ya şöyle seslenmek istiyorum: Hiç canını sıkma, sevgili Rusya, hiç korkma, bir tanem. Rusya'nın kurtuluşu için mucize gerekiyorsa, Tanrı, Kilisenin duaları sayesinde, bu mucizeyi yerine getirecektir..." Ruhban malikânelerinin korunması için yüksek Ortodoks ileri gelenleri Kazak birliklerini tercih ediyorlardı. Nutkun can alıcı noktası burası değildi. Başpiskopos hükûmet üyelerinin raporlarında "arada da olsa, bir kez Tanrının isminin anıldığını" işitmemekten yakınıyordu. Nasıl Kornilov ordunun parçalanmasının suçunu devrim hükûmetine atıyorsa, Platon da "bugün dini bütün halkımızın başında bulunanları" imansız katiller olarak suçluyordu. Rasputin'in önünde yerlerde debelenen ruhban şimdi devrim hükûmetine halkın huzurunda günah çıkarttırmaya yelteniyordu.

Yirmi bir Kazak birliği adına, o dönem asker partisindeki en sıkı şahıslardan biri olarak ismi ısrarla tekrarlanan general Kaledin bir açıklama okudu. Methiyecilerinin birinin anlatımıyla "Halkın gönlünü okşamayı bilmeyen, bunu istemeyen Kaledin bu sahada general Brusilov'dan ayrılıyordu ve dönemin ruhuyla uyuşmadığından ordu komutanlığından azledildi." Mayıs başında Don taraflarına geri dönen Kazak general bir süre sonra bölge askerî birliklerinin atamanı seçildi. Kazak birliklerinin en eskisi ve en güçlüsünün başına getirilen Kaledin Kazakların en ayrıcalıklı kesimlerinin programını sunmakla görevlendirildi. Her türlü karşı-devrim suçlamasını reddeden açıklaması densizce sosyalist bakanlara tehlike anında nasıl Bolşeviklere karşı Kazakla-

rın yardımını rica ettiklerini hatırlatıyordu. Hırçın general Kerenskiy'in bile ulu orta söyleyemeyeceği bir kelimeyi güçlü bir şekilde dile getirerek aniden demokratların gönlünü fethetti: Cumhuriyet. Dinleyici kitlesinin çoğunluğu ve özellikle bakan Çernov, son derece etkilenerek, otokrasinin getiremeyeceği cumhuriyeti tümüyle ciddî olarak talep eden Kazak generali alkışladılar.

Napoléon bir zamanlar Avrupa'nın ya Kazak ya da cumhuriyetçi olacağı konusunda uyarıda bulunmuştu. Kaledin Rusya'nın Kazak olmayı bırakmamak şartıyla cumhuriyetçi olmasına razıydı. "Yenilgiciler hükûmette yer almamalılar" cümlesini okuduktan sonra, nankör general küstahça bedbaht Çernov'a doğru döndü. Liberal bir gazetenin haberi şunu kaydeder: "Tüm bakışlar başını masaya gömen Çernov'a döndü." Resmî hiçbir bağlantısı olmayan Kaledin gericiliğin programını sonuna dek geliştirdi: Komiteler kaldırılsın, komutanların otoritesi yeniden kurulsun, cephe ve gerisi aynı düzeye getirilsin, asker hakları gözden geçirilsin, bir başka deyişle sıfırlansın. Sağcıların alkışları solcuların protesto ve ıslıklarına karıştı. Kurucu Meclis "sakin ve metodik bir çalışma yapmak için" Moskova'da toplanmalıdır.

Konferanstan önce kaleme alınan bu program Kaledin tarafından genel grevin ertesi günü okunmuştu, bu bakımdan Moskova'da "sakin bir çalışma" cümlesi hayli gülünç kaçıyordu. Cumhuriyetçi Kazağın nutku sonunda salondaki ısıyı kaynama derecesine yükseltti ve Kerenskiy'i otoritesini kullanmaya sürükledi: "Bu mecliste herhangi bir kişinin hükûmete talimatlar vermesi uygun değil." İyi de öyleyse Konferans niye toplandı? Gözde gerici Purişkeviç oturduğu yerden şöyle bağırıyordu: "Hükûmetin figüranı rolünü oynuyoruz!" Oysa, iki ay önce, bu pogrom faili ortalığa çıkmaya bile cesaret edemiyordu.

Bir tekine bile çözüm bulmadan tüm sorulara cevap vermeye çalışan uzun bir belge olan demokratların resmî beyanatı sol cenahtan sıcak kutlamalarla karşılanan Merkez Yürütme Komitesi başkanı Çheidze tarafından okundu. "Yaşasın Rus devriminin lideri!" gibi nidalar kendini hiç de bir lider olarak görmeyen bu müteva zı Kafkasyalıyı rahatsızlığa sevk etmiş olmalı. Savunmacı bir üslûpla, demokratlar "iktidara uzanmadıklarını, kendilerine mahsus bir tekel arzu etmediklerini" beyan ediyorlardı. Ülkenin ve devrimin çıkarlarını korumaya muktedir her türlü iktidarı desteklemeye hazırlardı. Ama sovyetler kaldırılamazdı: Ülkeyi anarşiden kurtaran tek onlardı. Ordu komiteleri de kaldırılamazdı: Savaşın devamını tek sağlayabilecek olan onlardı. Ayrıcalıklı sınıflar genelin çıkarına bazı tavizler vermek zorundalardı. Bununla beraber, toprak sahiplerinin çıkarları da müsaderelere karşı korunmalıydı. Ulusal meselelerin çözümü Kurucu Meclis toplanana dek ertelenmeliydi. Bununla beraber, en acil reformlara başlamak gerekiyordu. Aktif bir barış politikası konusunda, beyanat hiçbir şey söylemiyordu. Özetle, bu belge bir yandan kitlelerin öfkesine yol açarken, burjuvaziyi de tatmin etmemek için özellikle hazırlanmış gibiydi.

Kaçamak ve renksiz bir konuşma yapan Köylü Yürütme Komitesi'nin temsilcisi uğruna "en iyi militanlarınızın can verdiği Toprak ve Özgürlük" sloganını hatırlattı. Bir Moskova gazetesi resmî stenogramdan kısaltarak şu olayın tutanağını iktibas etmişti: "Tüm dinleyiciler ayağa kalkıp bir locada oturan Schlüsselburg kalesinin eski mahpuslarını canhıraş bir şekilde alkışladı." Devrim nelere kadir! "Tüm dinleyiciler" Alekseyev'in, Kornilov'un, Kaledin'in, başpiskopos Platon'un, Rodzyanko'nun, Guçkov'un ve de asıl Milyukov'un monarşisinin hapishanelerinde tümüyle gırtlaklarını sıkacak zaman bulamadıkları eski siyasal mahkûmları selâmlıyor. Cellâtlar ya da suç ortakları kendilerini kurbanlarının şehit halesiyle süslemeye çalışıyor.

On beş yıl önce, salonun sağcı yarısının liderleri Schlüsselburg kalesinin I. Petro tarafından zaptının iki yüzüncü yıldönümünü kutluyorlardı. Sosyal-Demokratların devrimci kanadının gazetesi İskra [Kıvılcım] o günlerde şöyle yazıyordu: "Minakov'un, Mışkin'in, Rogaçev'in, Stromberg'in, Ulyanov'un, Generalov'un, Osipanov'un, Andryuşkin'in ve Çevırev'in idamlarının infaz edildiği yer olan bu uğursuz adadaki yurtsever tören karşısında; Klimenko'nun kendini astığı, Graçevskiy'in üzerine benzin döküp kendini yaktığı, Sofiya Ginzburg'un makasla kendini paraladığı bu taş zindanlar karşısında; Şçedrin'in, Yuvaçev'in, Konaşeviç'in, Pohitonov'un, İgnatiy İvanov'un, Aronçik'in ve Tihonoviç'in dönüşü olmayan yolda ömür tükettikleri ve diğer onlarcasının takatsizlikten, iskorbütten, veremden ölüp gittiği bu duvarlar arasında öfkenizi nasıl zapt edersiniz. Devam edin bakalım o yurtsever şenliklerinize, Schlüsselburg'ta şimdilik efendi sizsiniz!" İskra yazının sonuna mahpus Dekabristlerin Puşkin'e gönderdikleri mektuptan şu pasajı koymuştu: "Kıvılcımdan alev fışkıracak." Fışkırdı da. Monarşiyi ve onun Schlüsselburg hapishanesini küle döndürdü. Üstelik bugün Devlet Konferansı salonunda dünün gardiyanları devrimin ellerinden kurtardığı kurbanları alkışlıyorlardı. Yine de en paradoksal olanı, eski gardiyanlar ile eski tutukluların Bolşeviklere, İskra'nın mimarı Lenin'e, yukarıda alıntılanan satırların yazarı Troçki'ye, başkaldıran işçilere, cumhuriyetin hapishanelerini dolduran başeğmez askerlere karşı ortak bir kinde birleşmişlerdi.

Zamanında sol milletvekillerini ulusal savunma komisyonuna kabul etmeyen ve bu liyakati nedeniyle de uzlaşmacılar tarafından devrimin ilk Savaş bakanlığına atanarak ödüllendirilen III. Duma'nın başkanı, milliyetçi-liberal Guçkov, ironinin boşuna umutsuzluğu kovaladığı en ilginç konuşmayı yaptı. Kerenskiy'in sözlerine göndermeyle şöyle diyordu: "Öyleyse niçin iktidarın temsilcileri bize 'ölümcül bir endişe içinde', 'ölümcül bir dehşet içinde', hastalıklı, hattâ histerik çığlıklar atarak geldiler ve niçin bu endişe, bu dehşet, bu çığlıklar ruhlarımızda can çekişmenin o muazzam acısına karşılık buldular?" Eskiden egemen efendiler olanlar, emir veren, affeden ve cezalandıranlar adına Moskovalı zengin tüccar kamuoyu huzurunda "can çekişme acılarını" itiraf

ediyordu. "Bu iktidar", diyordu, "bir gölgeden ibarettir." Guçkov haklıydı. Ama Stolıpin'in eski bir ortağı olarak kendi de gölgeden başka bir şey değildi.

Konferans'ın açıldığı gün Gorkiy'in gazetesinde Rodzyanko'nun kullanılamaz haldeki tüfeklerin sürgü kollarını üreterek nasıl büyük kârlar yaptığına dair bir haber çıktı. O zamanlar henüz hiç kimsenin tanımadığı, geleceğin Sovyet diplomatı Karahan tarafından yapılan bu uygunsuz açıklama mabeyinciyi Konferans'ta orduyu ikmal edenlerin yurtsever programı lehinde sitayişle konuşmaktan alıkoymadı. Tüm belalar geçici hükûmetin "tüm Rusya halkının tümüyle yasal yegâne temsilî organı" olan Devlet Duma'sıyla el ele yürümemesinden ileri geliyordu. Bu kadarı da fazlaydı artık. Sol sıralardan gülüşmeler duyuldu. "3 Haziran!" çığlıkları ortalığı inletti. Eskiden bu tarih, 3 Haziran 1907—anayasanın ayaklar altına alındığı gün—, monarşinin ve onu destekleyen partilerin alnına vurulan kara leke gibiydi. Şimdiyse, soluk bir anıdan başka bir şey değil. Ama o muazzam ve etkileyici bas sesiyle kükreyen Rodzyanko'nun kendisi de siyasal bir şahsiyetten çok geçmişin canlı bir kalıntısı gibi duruyordu kürsüde.

İçeriden gelen saldırılara karşı hükûmet dışarıdan gelen destekleri çıkarıyordu. Kerenskiy A.B.D. başkanı Wilson'dan gelen "iki ülke halkının hiçbir egoist emel izlemeyen ortak davasının başarısı için Rus hükûmetine her türlü maddî ve manevî destek" sözü veren kutlama telgrafını okuyordu.

Diplomatlar locasının önündeki yeni alkışlar Washington'dan gelen telgrafın salonun sağ yarısında yarattığı endişeyi ortadan kaldırmıyordu. Çıkar peşinde koşmamaya övgü Rus emperyalistleri için açıkça perhize girme anlamına geliyordu.

Uzlaşmacı demokrasi adına, tanınmış liderleri Tsereteli sovyetleri ve ordu komitelerini baştan kaybedilmiş bir davayı şeref için savunur gibi savunuyordu. "Devrimci özgür Rusya'nın çatısı henüz tamamen kurulmadığı için bu kuruluşları daha kaldıramayız." Ayaklanmadan sonra, "halk kitlelerinin, doğrusunu söylemek gerekirse, kendilerinden başka kimseye güvenleri yoktu": yalnızca uzlaşmacı sovyetlerin çabaları, en azından ilk zamanlarda eski konforları olmasa da, mülk sahibi sınıflara zirvede kalma imkânını vermişti. Tsereteli "tüm devlet görevlerini koalisyon hükûmetine vermelerini" sovyetlerin en olumlu işi sayıyordu: bu fedakârlık "demokrasiden zorla mı koparılmıştı?" Hatip kendine emanet edilen yeri savaşmadan teslim etmekten dolayı el âlem içinde övünen bir kale komutanına benziyordu... Ya Temmuz Günlerinde "ülkeyi anarşiye karşı korumak için kim göğsünü siper etmişti?" Sağcılardan bir ses yükseldi: "Kazaklar ve junkerler!" Bu iki kelime beylik demokratik lafazanlık dalgasını bir kırbaç darbesiyle kesti. Konferansın burjuva kanadı uzlaşmacıların sunduğu hizmetlerin selâmet bakımından etkisinin tümüyle farkındaydı. Ama şükran hiç de siyasal bir duygu değildir. Burjuvazi demokrasiye borçlu olduğu hizmetlerin sonuçlarını almakta acele ediyordu. Sosyalist-Devrimciler

ile Menşeviklerin sayfası kapanmak üzereydi. Şimdi gündemde Kazaklar ile junkerler vardı.

Tsereteli iktidar sorununu özel bir dikkatle ele alıyordu. Son aylarda belediye dumaları ve kısmen de zemtsvolar için genel oy hakkı temelinde seçimler yapılmıştı. Sonuç ne olmuştu? Demokratik belediyelerin delegeleri Konferans'ta, sovyetlerle birlikte, aynı partilerin, Sosyalist-Devrimciler ile Menşeviklerin liderliğindeki sol grupta oturuyorlardı. Eğer Kadetler hükûmetin demokrasiye bağımlılığına son verilmesi taleplerinde ısrar edeceklerse, o zaman Kurucu Meclis ne işe yarayacaktı? Tsereteli bu argümanın sadeçe çeperlerini çizmişti; zira, sonuna dek götürüldüğünde, Kadetlerle koalisyon politikasını biçimsel demokrasiye aykırı diye mahkûm etmek gerekirdi. Devrim barış nutuklarını abartmakla mı suçlanıyordu? İyi de, mülk sahibi sınıflar barış sloganının şu an savaşa devam etmenin yegâne yolu olduğunu anlamıyorlar mı? Burjuvazi bunu bal gibi anlıyordu: Sadece iktidarla birlikte, bu yolu da kendi eline almak istiyordu. Tsereteli konuşmasını koalisyona övgüler düzerek bitirdi. Sorunlarını çözemeyen ikiye bölünmüş mecliste uzlaşmacıların beylik lafları son kez bir umut çığlığı gibi gürledi. Ama Tsereteli artık kendisi değil, ancak hayaletiydi.

Salondaki sağ yarı adına, tarihin oturmuş bir politika izlemelerine izin vermediği sınıfların fütursuzca oturmuş temsilcisi Milyukov demokratlara cevap verdi. Liberalizmin lideri *Rus Devriminin Tarihi* kitabında Devlet Konferansı'nda kendi yaptığı konuşmayı gayet canlı bir şekilde nakletmiştir: "Milyukov... 'devrimci demokrasi'nin yaptığı hataların olgulara dayalı kısa bir özetini yaptı ve şu sonuçları çıkarttı: Guçkov'un ayrılışıyla birlikte 'orduda demokratikleşme' sorunu konusunda teslimiyet; Dışişleri bakanının (Milyukov) ayrılışıyla birlikte 'Zimmerwaldçi' dış politika sorunu konusunda teslimiyet; Konovalov'un (Sanayi ve Ticaret bakanı) ayrılışıyla birlikte işçi sınıfının talepleri karşısında teslimiyet; geriye kalan Kadetlerin ayrılışıyla birlikte milliyetlerin aşırı istekleri karşısında teslimiyet. Kitlelerin yağmacı eğilimleri karşısındaki, toprak meselesi konusundaki... teslimiyet geçici hükûmetin ilk başkanı prens Lvov'un ayrılışına yol açmıştı."

Hastalığın tarihi kötü yazılmamıştı. Ama tedaviye gelince, Milyukov polîsiye tedbirlerin ötesine geçememişti: Bolşevikleri ortadan kaldırmak lâzım. Uzlaşmacılara şöyle sitem ediyordu: "Çok açık gerçekler karşısında, bu daha ılımlı gruplar Bolşeviklerin arasında suçluların ve hainlerin bulunduğunu kabul etmek zorunda kaldılar. Ama henüz anarko-sendikalizmin savaş eylemlerinin bu taraftarlarını birleştiren ana fikrin suça dayandığını kabul etmediler" (*Alkışlar*).

Ağırbaşlı Çernov koalisyon ile hükûmet arasındaki bağlantı halkası olmaya devam ediyordu. Kaledin, Kadet Maklakov ve Kadet Astrov başta olmak üzere, sağ kanadın hemen hemen tüm konuşmacıları susması istenmiş ve kimse-

nin korumadığı Çernov'a saldırdılar. Milyukov kendi payına Tarım bakanının "Zimmerwald ve Kienthal'de bizzat bulunduğunu ve orada en sert önergeleri verdiğini" hatırlattı. Bu doğrudan başa vurulan bir darbeydi: Emperyalist savaşın bir bakanı olmadan evvel Çernov gerçekten Zimmerwald solunun, yani Lenin fraksiyonunun bazı belgelerini imzalamıştı.

Milyukov baştan beri Konferans'tan koalisyonun karşısında olduğunu, onun "devrimden çıkan hükûmetten", yani Guçkov-Milyukov hükûmetinden "daha güçlü değil, daha zayıf olacağını" düşündüğünü gizlememişti. Ve şimdi de "yürütme gücünün halihazır bileşiminin... şahısların ve mülkiyetin güvenliğini garanti etmediğinden" korkuyordu. Her şeye rağmen, Milyukov hükûmete "yürekten ve eleştirisiz" destek sözü veriyordu. Bu koca vaatteki üçkağıt on beş gün sonra ortaya çıktı. Yapıldığı sırada hiç kimseye coşku veremese de, konuşma protestolarla da karşılanmamıştı. Konuşmacı zayıf alkışlarla yerine oturdu.

Tsereteli'nin ikinci konuşması teminatlar, yeminler ve sızlanmalarla doluydu. Sovyetler, komiteler, demokratik programlar, barış sloganları; tüm bunlar sizin için, sizi korumak için. "Devrimci Rus devletinin askerî birliklerini kim daha kolayca yürütebilir, savaş bakanı Guçkov mu savaş bakanı Kerenskiy mi? Tsereteli kelime kelime Lenin'i tekrar ediyordu, şu farkla ki uzlaşmacıların lideri devrimin liderinin ihanet gördüğü yerde haslet buluyordu. Konuşmacı daha ileride Bolşeviklere fazla yumuşak davrandığından özür diledi: "Tekrar ediyorum, devrim soldan gelen anarşiye karşı tecrübesizdi." (*Sağ tarafta alkış tufanı*). Ama "ilk dersler çıkarıldıktan sonra", devrim hatasını düzeltti: "Daha şimdiden bir olağanüstü yasa uygulamaya sokuldu." Aynı saatlerde Moskova uzlaşmacıların Bolşevikleri ezmek üzere anlaştıkları kesimlerden gelecek bir darbe tehlikesine karşı şehri koruyacak altı üyeli bir komite —iki Menşevik, iki Sosyalist-Devrimci, iki Bolşevik— tarafından gizlice yönetiliyordu.

Son günün can alıcı noktası şahsında eski askerî bürokratların yetenek yoksunluğunu cisimleştiren general Alekseyev'in konuşması oldu. Sağ tarafın coşkulu tezahüratları altında, Rus ordusunun mağlubiyetlerinin tertipçisi, II. Nikolay'ın eski genelkurmay başkanı "ceplerinde Alman Marklarının şıkırdadığı" bozgunculardan söz etti. Orduyu yeniden kurmak için disiplin gerekiyordu; disiplin için komutanların yetki sahibi olmaları lâzımdı; bunun için de yine disiplin gerekiyordu. "İster demir disiplin deyin, ister bilinçli veya gerçek... bu disiplinin temelleri aynıdır." Alekseyev'e göre tarih iç hizmet yönetmeliğiyle sınırlıydı. "Bir süre için örgütlerin varlığını (*sol tarafta gülüşmeler*) hayalî bir ayrıcalığa feda etmek bu kadar zor mu beyler?" (*Sol tarafta gürültüler ve bağırışmalar*). General elinden silahı alınan devrimin ilelebet değil, hayır teşekkürler, ama "bir süre için" vesayeti altına verilmesini teklif ediyordu. Savaş bitince, aldığı şeyi aynen iade edecekti. Alekseyev çok yerinde bir özdeyişle konuşmasını bitirdi: "Tedbir almak gerek, yarı tedbir değil." Bu sözler hem Çheid-

ze'nin açıklamasına, hem geçici hükûmete, hem koalisyona, hem de tüm Şubat rejimine bir dokundurmaydı. Tedbir, yarı tedbir değil! Bu konuda Bolşevikler de farklı düşünmüyorlardı.

General Alekseyev'e "başkomutanımız, Savaş bakanı"nı destekleyen solcu subaylar, Petrograd ve Moskova delegeleri derhal karşı çıktılar. Onların ardından eski Menşevik, "Devlet Konferansı'ndaki cephe grubunun" konuşmacısı teğmen Kuçin uzlaşmacı aynada kendini göremeyen milyonlarca asker adına konuştu. "General Lukomskiy'in tüm gazetelerde çıkan, eğer Müttefikler yardım etmezse Riga'yı teslim etmek zorunda kalırız dediği mülâkatını okuduk..." Başarısızlıkları ve geri çekilmeleri her zaman saklamış olan yüksek komutanlar niçin her şeyi karanlık göstermeye gayret ediyorlardı? Dün Konferans sırasında aynı düşünceyi dile getiren Kornilov'a sol taraftan "Utanın!" çığlıkları yöneltiliyordu.

Kuçin mülk sahibi sınıfların en hassas noktasına dokunuyordu: Burjuvazinin en üst kesimi, yüksek rütbeli komutanlar, dinleyici kitlesinin tüm sağ yarısı iktisadî, siyasal ve askerî alanlarda derinlemesine yenilgici eğilimlerle bezenmişti. Bu saygıdeğer ve soğukkanlı yurtseverlerin şiarı bundan böyle "ne kadar kötü olursa, o kadar iyi!" idi. Ama uzlaşmacı hatip kendisi için de kaygan bir zemin teşkil eden bir temadan uzaklaşmayı tercih etti. "Orduyu kurtaracak mıyız? Bilmiyoruz ama, biz kurtarmazsak, komutanların onu kurtaracağı yok..." Subayların oturdukları banklardan "Biz kurtarırız!" sesi duyuldu. Kuçin devam etti: "Hayır, kurtaramazsınız!" Sol tarafta bir alkış koptu. Ordunun disipline edilmesi programının üstüne kurulu olduğu hayalî dayanışma konusunda komutanlarla komiteler arasında böyle karşılıklı atışmalar yapılıyordu. "Dürüst bir koalisyon"un temelini teşkil eden Konferans'ın iki yarısı böyle atışıyordu. Bu çatışmalar ülkeyi sallayan karşıtlıkların zayıf, boğuk, parlamenter bir yansımasından başka bir şey değildi.

Bonapartist mizansene uygun biçimde, sağ ve sol kanat konuşmacılar kendi aralarında mümkün olduğunca bir denge yaratıp birbirlerini izliyorlardı. Ortodoks Kilise Konsili'nin büyükbaşları Kornilov'u desteklerlerken, Protestan ileri gelenleri geçici hükûmetin yanında saf tutuyorlardı. Zemtsvo ve belediye delegeleri çifte görüş sahibiydiler: Biri çoğunluktan yana konuşup, Çheidze'nin beyanatına katılırken, diğeri azınlıktan yana konuşup, Devlet Duma'sının açıklamasına katılıyordu.

Ezilen ulusların temsilcileri birbiri peşi sıra hükûmeti yurtseverlikleri konusunda temin ediyorlar, ama ona kendilerini artık aldatmamasını rica ediyorlardı. Kendi bölgelerinde her şey aynıydı: Aynı memurlar, aynı yasalar, aynı baskı. "Bu konuda gecikme olamaz. Hiçbir halk yalnızca vaatlerle yaşayamaz." Devrimci Rusya "tüm halkların üvey anası değil, anası olduğunu" göstermelidir. Utangaç sitemler ve mütevekkil yakarmalar dinleyici kitlesinin sol yarısında bile hemen hiçbir sempati bulmuyordu. Emperyalist savaş düşüncesi ulusal sorun politikasında dürüst bir politikayla hiç de uyumlu değildi.

Gürcüler adına Menşevik Çkenkeli "şimdiye dek, Transkafkasya ulusları hiçbir ayrılıkçı tezahür göstermedi, gelecekte de göstermeyecek" dedi. Alkışlarla karşılanan bu taahhüt kısa bir sürede kadük oldu: Ekim ayaklanmasından sonra, Çkenkeli'nin kendisi ayrılıkçılığın önderlerinden biri oldu. Yine de burada bir çelişki yoktur: Demokrasinin yurtseverliği burjuva rejimin çerçevesini aşmaz.

Bu arada, geçmişin bazı en trajik, yeni heyulâları da sahneye çıktı. Savaş gazileri seslerini duyurdular. Onlar da hemfikir olmaktan uzaklardı. Çolakların, topalların, körlerin de aristokratları ve plebleri vardı. "Muazzam ve güçlü Aziz Georgiy süvarileri cemiyetinin tüm Rusya'ya yayılmış yüz yirmi sekiz şubesi" adına bir subay yurtseverlik coşkusuyla Kornilov'u destekliyordu (*Sağ kanattan onaylama sesleri*). Tüm Rusya Savaş Gazileri Birliği ise delegesi aracılığıyla Çheidze'nin beyanatına katılıyordu (*Sol kanattan onaylama sesleri*).

Yeni teşkil edilen ve ileriki aylarda önemli bir rol oynayacak olan, kısaltılmış adıyla *Vikjel* olarak bilinen Demiryolu İşçileri Birliği Yürütme Komitesi uzlaşmacılardan yana tavır koydu. *Vikjel*'in ılımlı demokrat ve aşırı yurtsever başkanı demiryolu ağı üzerindeki karşı-devrimci dalaverelerin canlı bir tablosunu çizdi: İşçilere karşı alçakça saldırılar, kitlesel işten atmalar, sekiz saatlik işgününe keyfî olarak uymama, mahkemeye çıkarılma. Gizli, ama etkili merkezlerce yönetilen gizli güçler kuşkusuz aç demiryolu işçilerini savaşa kışkırtmaya çalışıyorlardı. Düşman yakalanmıyordu. "İstihbarat servisi pinekliyor, savcılık müfettişleri uyukluyordu." Ve bu ılımlıların ılımlısı kişi şu tehditi savuruyordu: "Eğer karşı-devrim canavarı başını kaldırırsa, onu kendi ellerimizle boğarız."

Ama hemen ardından demiryolcuların aslarından biri çıkıp tam aksi yönde suçlamalar getirdi: Devrimin saf kaynağı zehirlendi. Neden? Çünkü devrimin idealist emelleri maddî emellerle değiştirildi." (*Sağ taraftan alkışlar.*) Yine aynı kafadaki Kadet ve malikâne sahibi Rodiçev de işçileri Fransa'dan alınan iğrenç "zenginleşin!" sloganını benimsemekten dolayı suçladı. Bolşevikler kısa bir zaman sonra Rodiçev'in formülüne, konuşmacının bel bağladığı anlamda olmasa da, istisnaî bir başarı kazandırdılar. Saf bilim adamı ve tarım bankaları delegesi profesör Ozerov şöyle yumurtladı: "Siperdeki asker savaşı düşünmeli, toprak paylaşımını değil." Bu şaşırtıcı değildi. Bireysel toprak mülklerinin müsaderesi banka sermayelerinin müsaderesi anlamına geliyordu. 1 ocak 1915'te toprak üzerindeki özel mülklerin borcu üç milyar beş yüz milyon Rubleyi aşıyordu.

Sağ kanatta yüzlerce meşhur şahsı bir araya getiren yüksek kurmay subaylar, Sanayi Birlikleri, Ticaret Odaları ve bankalar, Haralar Derneği ve diğer örgütler adına konuşuluyordu. Soldaysa, artlarında uzaktan on milyonlarca anonim insanın göründüğü sovyetler, ordu komiteleri, sendikalar, demokratik belediyeler, kooperatifler adına konuşuluyordu. Normal zamanlarda, ağırlık levyenin kısa kolunda olurdu. Tsereteli bunu haklı çıkarmak için şöyle diyordu: "Böyle bir anda mülk sahibi ağırlıklarıyla güçlü olanların yoğunluğunu ve önemini yadsıyamayız." Ama mesele bu ağırlığın giderek... dengeyi bozmasındaydı. Nasıl ağırlık şu ya da bu eş-

yanın içsel bir niteliği olmayıp, sadece aralarındaki oranı gösteriyorsa, toplumsal yoğunluk da bireyin doğuştan bir hasleti olmayıp, diğer sınıfların o sınıfa atfetmek zorunda kaldıkları bir değerdir. Bununla beraber, devrim egemen sınıfların en aslî "nitelikleri"nin tanınmamaya başlandığı sınıra hızla yaklaşıyordu. Levyenin kısa kolundaki meşhur azınlığın durumu da bu yüzden sallantıdaydı.

Uzlaşmacılar dengeyi korumak için ellerinden gelen tüm çabayı harcıyorlardı. Ama artık güçleri kalmamıştı: Kitleler öbür, uzun kola pek yaman bastırıyorlardı. Büyük toprak sahipleri, bankacılar, sanayiciler nasıl da temkinli bir şekilde savunuyorlardı çıkarlarını! Gerçekten savunabiliyorlar mıydı peki? Pek değil. İdealizmin haklarını, kültürün çıkarlarını, gelecekteki Kurucu Meclis'in ayrıcalıklarını savunuyorlardı. Bir ağır sanayi patronu, von Ditmar konuşmasını "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" şerefine bir methiyeyle bitiriyordu. Kârın metal sesli baritonları, toprak rantının boğuk bas sesi nereye atılmıştı? Sahnede duyulan tek çıkar gözetmemenin tatlı tenor sesiydi. Ama bekleyin biraz: Bu bulamaçta ne kadar safra ve sirke var öyle! Lirik şarkıyı nasıl da umulmadık şekilde öfkeli bir tiz ses bölüyor. Gelecek toprak reformunu tüm kalbiyle destekleyen Bütün Rusya Tarım Odası temsilcisi Kapatsinskiy anarşiye karşı hukuku savunan tamimi dolayısıyla "bizim saf Tsereteli"ye teşekkür etmeyi unutmadı. Ya toprak komiteleri? Ne de olsa onlar yetkiyi doğrudan mujike veriyorlardı! O ise, "bu kara kuru, cahil, sonunda kendisine toprak verilmesi fikriyle sarhoş olan adam ülkede hukuku sağlamakla görevliydi." Kara kuru mujike karşı mücadelede malikâne sahipleri mülkiyeti savunuyorlarsa, bu kendileri için değil, bilâhare özgürlük tapınağında onu kurban etmek içindi.

Toplumsal sembolizmin hemen hemen sonuna gelinmiş gibiydi. Ama bu anda Kerenskiy'in aklına harika bir fikir geldi. Sözü bir gruba daha, "Rus tarihinde yer etmiş bir gruba, Breşko-Breşkovskaya, Kropotkin ve Plehanov gibi kişilerden oluşan gruba" vermeyi önerdi. Rus popülizmi, Rus anarşizmi ve Rus sosyal-demokrasisi yaşlı kuşak tarafından simgeleniyor gibiydi; anarşizm ve Marksizm ise en kaydadeğer kurucularıyla.

Kropotkin "tüm Rus halkını Zimmerwaldçılıktan kopmaya çağıranların sesine" katıldığını açıkladı. Otoriteyi reddeden havari böylece Konferans'ın sağ kanadında yer almış oluyordu. Yenilgi yalnızca büyük toprak kayıpları ve tazminatla tehdit etmiyordu bizi: "Biliniz ki, yoldaşlar, çok daha vahim bir durumla karşı karşıyayız: yenilen ülke psikolojisi." Yaşlı enternasyonalist sınırın öbür tarafında bulunan yenilen ülke psikolojisini yeğliyordu. Mağlup Fransa'nın Rusya çarları karşısında nasıl aşağılandığını hatırlayan Kropotkin şöyle kükredi: "Bizim de bu yollardan geçmemiz mümkün mü? Allah korusun!" Cevap salonun her yanından alkışlandı.

Buna karşılık, savaş oldukça parlak perspektifler sunuyordu. "Herkes yeni sosyalist ilkeler üzerinde yeni bir hayat kurmak gerektiğini anlamaya başlıyor... Lloyd George içine sosyalist ruhun nüfuz ettiği konuşmalar yapıyor... İngilte-

re'de, Fransa'da ve İtalya'da içine sosyalizmin —ne yazık ki devletçi— nüfuz ettiği yeni bir hayat anlayışı oluşuyor." Lloyd George ve Poincaré henüz "maalesef" devletçi ilkeyi reddetmedilerse de, Kropotkin bu ilkeye açıkça çok yaklaşmıştı. Şöyle diyordu: "Eğer biz Rus Ülkesi Meclisi olarak Rusya'da cumhuriyet ilan edilmesi arzumuzu açıkça ifade edersek Kurucu Meclis'in —böylesi meselelerde nihaî karar hakkına sahip olduğunu kabul etsek de— haklarını sanırım gaspetmiş olmayız." Kropotkin federatif bir cumhuriyet üzerinde ısrar ediyordu: "Amerika Birleşik Devletleri'nde örneğini gördüğümüz gibi bir federasyona ihtiyacımız var." Bakunin'in "özgür komünler federasyonu"nun vardığı yere bakın! Kropotkin sözünü şöyle bitirdi: "Aramızda sağ ve sol diye bölünmeyeceğimize dair birbirimize söz verelim... Ne de olsa hepimizin tek bir vatanı var ve ister sağcı, ister solcu olalım, onun için gerekirse beraber savaşıp ölelim." Hepsi de Zimmerwald'ı tanımayı reddeden toprak sahipleri, sanayiciler, generaller, Aziz Georgiy süvarileri anarşi havarisine hak ettiği alkışı verdiler.

Liberalizmin ilkeleri aslında polis faaliyetiyle birarada yürütülmeden yaşayamaz. Anarşizm liberalizmi polisten arındırma girişimidir. Ama nasıl oksijen saf halde solunabilir değilse, polisiye unsurdan ayıklanmış liberalizmin ilkeleri de toplumun ölümü demektir. Liberalizmin karikatürvari gölgesi olarak anarşizm genel olarak liberalizmin akıbetini paylaşır. Liberalizmi öldüren sınıf karşıtlığının gelişmesi anarşizmi de öldürür. Öğretisini insan toplumunun gerçek gelişmesi üzerine değil, bu toplumun özelliklerinden birinin saçmalık derecesinde abartılması üzerine kuran her tarikat gibi, anarşizm de toplumsal karşıtlıkların bir savaşa veya devrime vardığı anda bir sabun köpüğü gibi patlar. Kropotkin tarafından temsil edilen anarşi Devlet Konferansı'nın tüm heyulâları içinde belki de hayaletimsi olanıydı.

Bakuninciliğin klasik ülkesi İspanya'da anarko-sendikalistler ve "özgül" veya saf diye adlandırılan anarşistler politikayı reddederek aslında Rus Menşeviklerinin politikasını tekrar ediyorlar. Devleti şiddetle reddedenler devlet birazcık kıpırdadığında saygıyla önünde eğiliyorlar. Proletaryayı iktidarın baştan çıkarıcılığına karşı uyarıp, "sol" burjuvazinin iktidarını özveriyle destekliyorlar. Gangren olmuş parlamentarizmi kötüleyip, ele altından taraftarlarına vülger cumhuriyetçilerin oy pusulasını gönderiyorlar. İspanyol devriminin sonucu ne olursa olsun, anarşizmin ilelebet sonu olacağı kesin.

Tüm dinleyici kitlesinin gümbürtülü alkışlarıyla —solcular eski hocayı, sağcılar yeni müttefiki selâmlıyorlardı— karşılanan Plehanov'un ağzından, pespektifi onlarca yıl boyunca siyasal özgürlükte takılıp kalmış olan ilk dönem Rus Marksizmi konuşuyordu. Bolşevikler için devrimin başladığı yerde Plehanov için bitiyordu. Sanayicilere "işçi sınıfıyla bir uzlaşma aramayı" tavsiye eden Plehanov demokratlara da şöyle sesleniyordu: "tüccar ve sanayiciler sınıfının temsilcileriyle anlaşmanız lamsız cimsiz elzem." Gözdağı vermek amacıyla, Plehanov, proletaryayı "derhal siyasal iktidarı almaya" çağırma nok-

tasına gelen "Lenin'in bedbaht hatırası"nı örnek gösterdi. İktidarın fethi için mücadeleyi engellemek amacıyla Konferans'ın devrimci zırhından artakalanı devrimin eşiğinde bırakan Plehanov'a mutlak ihtiyacı vardı.

Rusya'nın "tarihsel" şahsiyetlerinin konuştukları günün akşamı, Kerenskiy sözü, Tarım Odası ve Hara Sahipleri Birliği'nin temsilcisine, soy ağaçlarına bakılacak olursa, Rusya tacına Romanov'lardan daha fazla hakkı olan eski prens ailesinin bir üyesi olan diğer bir Kropotkin'e verdi. Feodal aristokrat şöyle buyurdu: "Ben sosyalist değilim, ama gerçek sosyalizme saygı duyuyorum. Yine de yağmaları, talanları, şiddeti görünce, hükûmetin sosyalizme bulaşmış kişileri ülkenin imar çalışmalarından uzaklaştırmaya zorlaması gerektiğini söylemek zorunda hissediyorum kendimi. " Kuşkusuz okunu Çernov'a yönelten bu ikinci Kropotkin Lloyd George veya Poincaré gibisinden sosyalistlere karşı değildi. Karşı kutupta yer alan anarşist akrabasıyla yarışır gibi monarşist Kropotkin de Zimmerwald'ı, sınıf mücadelesini, toprak müsaderelerini mahkûm ediyordu: Heyhat, buna "anarşi" deme alışkanlığındaydı ve o da birlik ve zafer istiyordu. Maalesef tutanaklar bu iki Kropotkin'in birbirlerinin sözlerini alkışlayıp alkışlamadıklarını tespit etmemiş.

Bu içini kin kemiren Konferans'ta, bir anlık sembolik el sıkışmalardan başka birşey ifade etmeyen birlikten söz ediliyordu durmadan. Menşeviklerin gazetesi şu olayı çok parlak bir şekilde nakleder: "Bublikov'un söz aldığı sırada, etkisi Konferans'ın tüm üyeleri üzerinde derin izler bırakan bir olay meydana geldi... Bublikov 'eğer dün devrimin asil lideri Tsereteli sanayici âlemine el uzattıysa, bu elin havada kalmayacağını bilsin!' demişti. Bublikov konuşmasını bitirince, Tsereteli yanına geldi ve elini sıktı. Bir alkış tufanı koptu."

Alkış! Hem de ne alkış! Yukarıda tasvir edilen sahneden sekiz gün önce, demiryollarında hayli tanınmış bir kişi olan aynı Bublikov Sanayiciler Kongresi'nde Sovyet liderlerine hitaben şöyle kükremişti: "Namussuzlar, cahiller, bizi felâkete sürükleyen herkes bizden korksun!" Bu sözler Moskova çevrelerinde henüz yankısını yitirmemişti. Sendikalar heyetinde yer alarak Konferans'a katılan eski Marksist Ryazanov haklı olarak Lyon piskoposu Lamourette'in öpücüklerini hatırlattı: "Yasama meclisinin iki kanadının, işçilerle burjuvazinin değil, burjuvazinin iki kanadının değiş tokuş ettikleri öpücüklerdi bunlar ve unutmayın ki mücadele bu öpücüklerden sonra hiçbir zaman olmadığı kadar hummalı ve korkunç olmuştu." Milyukov da, alışılmadık bir açık sözlülükle, sanayiciler bakımından birliğin "samimiyetsiz, ama pratikte çok şey kaybedecek olan sınıf için elzem" olduğunu kabul etti. "Bublikov'un uzattığı meşhur el birçok çekinceleri olan bir uzlaşma girişiminden ibaretti."

Katılımcıların çoğunluğu siyasal el sıkışmaların ve öpüşmelerin gücüne inanıyorlar mıydı? Bu adamlar kendilerine inanıyorlar mıydı? Duyguları da planları gibi çelişkiliydi. Doğrusu bazı konuşmalarda, özellikle sınır boylarından gelenlerin konuşmalarında hâlâ ilk coşkulardan, umutlardan, yanılsa-

malardan yankılar sezilebiliyordu. Ama sol yarısının hayal kırıklığına uğrayıp demoralize olduğu ve sağın da öfkeden deliye dönmüş olduğu bir mecliste, bu Mart günlerinin yankıları boşanma davasında okunan nişanlı mektupları gibi tınlıyordu. Hayaletler krallığına çekilen politikacılar hayaletimsi yöntemlerle heyulâ rejimini kurtarmaya çalışıyorlardı. Umutsuzluğun ölümcül esintisi "zinde güçler" meclisini, mahkûmlar resmi geçidini üfürüyordu.

Konferans'ın sona ermesinden az önce birlik beraberlik ve devlet yanlılığına örnek olarak gösterilen grupta, Kazaklarda bile derin bir bölünmeye sebep olan bir hadise yaşandı. Kazak askerî birliğinde genç bir subay olan, Sovyet heyetlerinin birinin üyesi Nagayev Kazak emekçilerinin Kaledin'i izlemediklerini beyan etti: Cephedekilerin komutanlarına güvenleri yoktu. Bu doğruydu, doğru olmasına ama, Konferans'ın da bam teline dokunulmuştu. Basında çıkan haberler bunu Konferans'ın tüm sahneleri içinde en gürültü koparanı olarak tasvir etmişlerdi. Solcular Nagayev'i çılgınca alkışladılar. "Yaşasın devrimci Kazaklar!" nidaları duyuldu. Sağdan da protesto sesleri: "Bunun hesabını vereceksiniz!" Subay localarından bir ses yükseldi: "Alman Marklarını unutmayın!" Yurtseverlerin kaçınılmaz olarak başvurdukları son suçlama olsa da bu sözler bomba tesiri yaptı. Salonda cehennemî bir gürültü koptu. Sovyet delegeleri yerlerinden fırladılar, subay localarına yumruk salladılar. "Sizi gidi provokatörler!" diye bağırışlar yükseldi. Başkanın zili sürekli çınlıyordu. "Sanki büyük bir kavga kopacaktı."

Bütün olup bitenden sonra, Kerenskiy kapanış konuşmasında şu teminatı veriyordu: "Sanırım ve eminim ki, aramızda tümüyle anlaştık, karşılıklı olarak birbirimize saygı duyduk..." Şubat rejiminin ikiyüzlülüğü daha önce hiçbir zaman bu denli iğrenç ve boş aldatmaya başvurmamıştı. Aynı üslûbu uzun süre koruyamayan konuşmacı aniden umutsuzluk ve tehdit çığlıklarıyla patladı. Milyukov'un tasviriyle "Kerenskiy histerik bağırıştan trajik fısıldamaya geçen kesik kesik sesiyle, dinleyici kitlesi içinde şimşek gibi bakışlarıyla aranarak hayalî bir düşmanı tehdit ediyordu." Aslında Milyukov düşmanın pek de hayalî olmadığını herkesten daha iyi biliyordu. Kerenskiy şöyle saçmalıyordu: "Bugün, Rus toprağının vatandaşları, artık kendimi hayallere kaptırmıyorum... kalbime taş bağlayarak da olsa, bugün kürsüde çiğnenen insan doğasına dair tüm o çiçekler ve hayallerin solmasını istiyorum." (Bir kadın sesi: "Hayır, solmasın!") "Solmazsa, kendim çiğnerim." (Kadın sesi: "Bunu yapamazsınız. Kalbiniz buna izin vermez.") "İnsanlığı seven kalbimin anahtarlarını fırlatıp atacağım, bundan böyle yalnız devleti düşüneceğim."

Salonda insanlar, hem sağcılar, hem de solcular dona kalmışlardı. Devlet Konferansı'nın toplumsal sembolizmi tahammül edilemez bir melodram monologuyla sona eriyordu. Kalbin çiçeklerini korumak üzere müdahil olan kadın sesi bir imdat çağrısı, barışçı, güneşli, kansız Şubat Devriminin S.O.S.'i gibi çınlamıştı. Devlet Konferansı tiyatrosunda perde böylece kapandı.

BÖLÜM VIII

Kerenskiy'in Komplosu

Moskova Konferansı, Milyukov'un doğru değerlendirmesine göre, "ülkenin aralarında özde ne uzlaşma, ne de uyuşma sağlanacak şekilde ikiye bölündüğünü" ortaya koyarak yalnızca hükûmetin durumunu zorlaştırmıştı. Buna karşılık, Konferans burjuvazinin moralini yükseltti ve sabırsızlığını körükledi. Öte yandan, kitlelerin hareketine yeni bir itki sağladı. Moskova grevi işçi ve askerlerin sola doğru hızla yeniden gruplaşmaları dönemini başlattı. Bolşevikler bu andan itibaren karşı konulmaz şekilde büyüdüler. Kitleler içinde yalnızca sol Sosyalist-Devrimciler ile kısmen de sol Menşevikler tutunabildiler. Menşeviklerin Petrograd örgütü Belediye Duma'sı seçimleri için aday listesinden Tsereteli'nin adını çıkartarak siyasal evriminin ne yönde olduğunu gösterdi. 16 Ağustosta, Petrograd Sosyalist-Devrimciler Konferansı bire karşı yirmi iki oyla Genelkurmay Karargâhına bağlı Subaylar Birliği'nin dağıtılmasını istedi ve karşı-devrimin önlenmesi için başka tedbirler talep etti. 18 Ağustosta, Petrograd Sovyeti, başkanı Çheidze'nin itirazlarına rağmen, ölüm cezasının kaldırılması meselesini gündeme koydu. Karar oylamasından önce, Tsereteli kışkırtıcı bir tonda "Eğer kararınızdan sonra, ölüm cezası yürürlükten kaldırılmazsa, o zaman, sokaktaki kalabalığı hükûmeti devirmeye çağıracak mısınız?" diye sordu. Bolşeviklerin cevabı "Evet!, kalabalığa başvuracağız ve hükûmetin devrilmesine çalışacağız" oldu. Tsereteli "başınızı çok kaldırdınız" dedi. Bolşevikler kitlelerle birlikte başlarını kaldırmışlardı. Uzlaşmacılarsa kitleler başlarını kaldırdıklarında başlarını indiriyorlardı. Ölüm cezasının kaldırılması talebi yaklaşık dörde karşı dokuz yüz oyla, hemen hemen oybirliğiyle kabul edildi. Bu dört oyun sahipleri Tsereteli, Çheidze, Dan ve Lieber'di! Dört gün sonra, aslî meselelerde Martov'un muhalefetine karşı Tsereteli'nin karar önerilerinin kabul edildiği Menşevikler ile yakın grupların birleşme kongresinde, ölüm cezasının derhal kaldırılmasının talep edilmesi hiç tartışmasız benimsendi. Tsereteli baskıya dayanamayıp susuyordu.

Gitgide elektriklenen siyasal atmosfere bir de cephedeki hadiseler gelip eklendi. 19 Ağustosta, Almanlar İkskul civarındaki Rus kuvvetlerinin hattını yar-

dılar ve 21 Ağustosta da Riga'yı işgal ettiler. Kornilov'un kehanetinin gerçekleşmesi, daha önceden anlaşıldığı üzere, burjuvazinin siyasal hücumuna bir işaret teşkil etti. Basın "çalışmayan işçilere" ve "savaşmayan askerlere" karşı kampanyasını on kat artırdı. Her şeyden devrim sorumlu tutuluyordu: Riga'yı teslim etmiş, Petrograd'ı da teslim etmeye hazırlanıyordu. Orduya karşı yürütülen altı hafta veya iki ay öncesindeki kadar gözü dönmüş kampanyanın bu kez hiçbir haklılık payı yoktu. Haziranda, askerler fiilen taarruza girişmeyi reddetmişlerdi: Cepheyi harekete geçirmek, Almanların pasif tutumlarını bozmak, çarpışmaları yeniden başlatmak istemiyorlardı. Ama Riga'da, taarruz inisiyatifi düşmandan gelmişti ve askerlerin haleti ruhiyesi farklıydı. En az paniğe kapılan, propagandadan en fazla etkilenen 12. Ordunun askerleriydi.

Bir ordu komutanı, General Parskiy geri çekilişin Galiçya'daki ve doğu Prusya'daki geri çekilişlerle kıyas kabul etmez bir şekilde, "örnek" biçimde gerçekleştirilmesiyle haklı olarak övünüyordu. Komiser Voytinskiy bir raporunda şöyle diyordu: "Cephenin yarıldığı bölgedeki birliklerimiz üstlerine düşen görevleri lamsız cimsiz ve onurlu bir şekilde yerine getirdiler, ama uzun süre düşmanın tazyikine dayanabilecek durumda değillerdi ve onlar da yavaş yavaş, adım adım, büyük kayıplar vererek geri çekildiler. Her ne kadar tümüyle yok olsalar da, hayatta kalanları çarpışmalara geri dönen Leton avcı birliklerinin gösterdikleri yüksek değeri kaydetmeyi gerekli görüyorum."
Ordu Komitesi başkanı Menşevik Kuçin'in raporundaki ton çok daha vurguluydu: "Askerlerin ruh halleri çok şaşırtıcı. Komite üyeleri ile subayların tanıklığına göre, direniş kapasitesi daha önce eşi görülmemiş bir düzeyde." Aynı ordunun bir diğer temsilcisi birkaç gün sonra Yürütme Komitesi Bürosu'nun toplantısına şu raporu sunuyordu: "Yarılan cephe gerisinde hemen tümüyle Bolşeviklerden oluşan bir Leton tugayı bulunuyordu. Yürüyüş emri alan [tugay] kızıl bayraklar ve bando mızıkayla ilerledi ve cesurane çarpıştı." Yine aynı mealde, daha ihtiyatlı terimlerle de olsa, Stankeviç de daha sonraları şöyle yazmıştı: "Herkesin bildiği gibi, suçu askerlerin üzerine atmaya çalışan kişilerin bulunduğu ordunun kurmay kesimlerinde bile, yalnızca bir savaş emrinin değil, ama genel olarak, her hangi bir emrin bile yerine getirilmediğini gösteren tek bir somut bilgiye dahi ulaşamadım." Mondsund çıkarma harekâtında donanma birlikleri, resmî belgelerden edinilen bilgilere göre, kayda değer bir gözüpeklik göstermişlerdi.

Birliklerin, özellikle de Leton avcıların ve Baltık denizcilerinin moralini yükseltmede, devrimin iki merkezinin, Riga ve Petrograd'ın savunulması durumu hayli etkili olmuştu. En ileri birlikler "süngüyü toprağa gömmenin savaş sorununu çözmediği" Bolşevik düşüncesine; barış için mücadelenin iktidarın fethi, yani yeni bir devrim için mücadelenin ayrılmaz bir parçası olduğu sonucuna varmışlardı.

Generallerin baskısıyla sinmiş bazı komiserler ordunun gösterdiği direnişi abartsalar bile, askerler ve denizcilerin emirleri yerine getirdiği ve kendilerini

ölüme yolladıkları doğruydu. Bundan fazlasını yapamazlardı. Ama yine de savunma tümüyle çökmüştü. Ne denli inanılmaz görünse de, 12. Ordu tümüyle hazırlıksız yakalanmıştı. Her şey eksikti: İnsan, top, cephane, gaz maskesi. Haberleşme felâket derecesinde berbattı. Rus tüfekleri için Japon modeli fişekler yollandığından saldırılar ertelenmek zorunda kalıyordu. Ve bu cephenin tek bir bölümüyle de ilgili değildi.

Riga'nın kaybının anlamı yüksek komuta kademesi için bir sır değildi. 12. Ordunun savunma kuvvet ve kaynaklarının istisnaî derecede acınacak durumu nasıl açıklanacaktı? Stankeviç şöyle yazar: "Bolşevikler, komutanlar bu Bolşevik yuvasından kurtulmak istediklerinden, şehri kasten Almanlara verdikleri söylentisini yaymışlardı. Ne savunma ne de direniş gösterilmediğinin bilindiği orduda bu söylentilerin gerçek yerine konulacağı besbelliydi." Gerçekten, daha Aralık 1916'da, General Ruzskiy ve General Brusilov Riga'nın "Kuzey cephesinin yarası", "propagandanın ele geçirdiği yuva" olduğu, ona karşı kurşuna dizme dışında bir yolla mücadele edilemeyeceği konusunda yakınıyorlardı. Rigalı işçi ve askerleri Alman askerî işgalinin katı okulunun insafına terk etmek Kuzey cephesindeki birçok subayın gizli düşü olmalı.

Tabiatıyla, hiç kimse başkomutanlığın Riga'yı teslim etme emrini verdiğini düşünmüyordu. Ama tüm üst rütbeli komutanlar Kornilov'un yaptığı konuşmanın metnini ve onun kurmay başkanı Lukomskiy'in mülâkatını okumuşlardı. Bu tümüyle emir yerine geçiyordu. Kuzey cephesi birliklerinin başındaki general Klembovskiy dar fesatçılar kliğine mensuptu ve dolayısıyla, kurtarma harekâtının sinyali olarak Riga'nın teslim oluşunu bekliyordu. Normal koşullarda, Rus generalleri meydanları açmayı ve kaçmayı tercih ederlerdi. Şimdi Genelkurmay Karargâhı tarafından sorumlulukları üzerlerinden alınmış olduğundan ve siyasal çıkarlar da onları yenilgiciliğe sürüklediğinden, en ufak bir savunma çabası dahi göstermemişlerdi. Şu veya bu generalin savunmanın pasif sabotajına ek bir halel getirmesi ikincil bir sorundur ve tabiatı icabı zor çözülür. Bununla beraber, generallerin fesat eylemleri cezalandırılmadan kaldığı müddetçe, çıkan her fırsatta, beklenen akıbete yardımcı olmaktan kaçındıklarını sanmak da safdillik olur.

Görmesini ve dinlemesini bilen ve Ekim Devrimi günleri üzerine ölümsüz bir vakayiname kitabı bırakmış olan Amerikalı gazeteci John Reed, Rusya'nın mülk sahibi sınıflarının kayda değer bir kesiminin Alman zaferini devrimin zaferine yeğlediklerini ve bundan açıkça söz etmekten rahatsızlık duymadıklarını hiç dolambaçsız anlatmıştır. Diğerleri arasında John Reed şöyle anlatır: "Moskovalı bir tüccarın evinde geçirdiğim bir gecede, çay içerken, hazır bulunan on bir kişiye Wilhelm'i mi yoksa Bolşevikleri mi yeğ tuttukları sorulmuştu. Bir kişiye karşı on kişi Wilhelm karşılığını verdiler." (*Dünyayı Sarsan On gün*, Oda Yayınları, 1978, s. 29.) Aynı Amerikalı yazar Kuzey cephesinde "askerî bir bozgunu asker komiteleriyle işbirliğine açıkça yeğ tutan subaylara" rastladığını söyler. (s. 29.)

Bolşeviklerin ve diğerlerinin formüle ettikleri siyasal suçlama için Riga'nın tesliminin fesatçıların planlarında bulunması ve tarihinin takvimde kesin olarak işaretlenmesi yetiyordu. Tüm bunlar Kornilov'un Moskova'da yaptığı konuşmanın satır aralarından net biçimde okunabiliyordu. İzleyen hadiseler olayın bu yanını tamamen aydınlığa çıkarttı. Yazarının şahsiyetiyle reddedilmez bir gerçeklik kattığı bir doğrudan tanığımız da var. Milyukov Tarih kitabında şöyle anlatır: "Moskova'da yaptığı konuşmada Kornilov 'ülkeyi teslim olmaktan ve orduyu dağılmaktan kurtarmak için' atılması elzem adımları ertelemek istemediği bir anın bulunduğunu belirtmişti. Bu an onun öngördüğü Riga'nın düşüşüydü. Bu olay, ona göre, yurtsever bir heyecan dalgası yaratacaktı... Kornilov'un bana 13 Ağustosta Moskova'da yaptığımız bir görüşmede şahsen söylediğine göre, bu fırsatı kaçırmak istemiyordu ve Kerenskiy hükûmetiyle açık çatışma anı bile tam tarih olarak, 27 Ağustos şeklinde önceden saptanmıştı." Bundan daha açık nasıl konuşulur? Petrograd üzerine yürüyüşünü gerçekleştirmek için, Kornilov'un öngörülen tarihten birkaç gün önce Riga'nın teslim oluşuna ihtiyacı vardı. Riga'daki mevzileri takviye etmek, ciddî savunma tedbirleri almak Kornilov için son derece daha önemli olan bir diğer kampanyanın planını iptal etmek olurdu. Paris ayin yapmaya değerse, iktidar da Riga'ya değerdi.

Riga'nın teslimiyle Kornilov'un isyanı arasında geçen hafta boyunca Genelkurmay Karargâhı orduya karşı iftiraların merkez üssü oldu. Rus genelkurmayı ile basınındaki haberler derhal Antant basınında yankı buluyordu. Rus yurtsever gazeteleri de *Times*'ın, *Temps*'nın veya *Matin*'in Rus ordusuyla ilgili alay ve hakaretlerini iktibas ediyordu. Asker cephesi öfke, kızgınlık ve incinmişlik duygusu içindeydi. Hemen hepsi de uzlaşmacı ve yurtseverlerden oluşan komiserler ve komiteler kendilerini bam tellerine dokunulmuş hissediyorlardı. Her yandan protestolar yükseliyordu. En çarpıcıları Merkezî Yürütme Komitesi'nden "Romen cephesindeki askerlerin onurunu ve eşsiz kahramanlığını tüm Rusya nezdinde tasdik etmesi; basında devrimci Rusya'yı savunurken şiddetli çarpışmalarda her gün binlercesi ölen askerlere karşı sürdürülen kampanyanın durdurulmasını" talep eden, *Rumçerod* kısaltılmış ismiyle anılan Romanya cephesi, Odessa askerî bölgesi ve Karadeniz Donanması yürütme komitesinin mektubuydu. Aşağıdan gelen protestoların etkisiyle tepedeki uzlaşmacılar uyuşukluklarından sıyrıldılar. *İzvestiya* bloktaki müttefikleri hakkında şöyle yazıyordu: "Görüldüğü kadarıyla burjuva basının devrimci orduya atmadığı çamur pek kalmadı..." Ama hiçbir şey tesir etmiyordu. Orduyu hırpalamak, merkezinde Genelkurmay Karargâhı'nın bulunduğu komplonun onsuz olmaz bir parçasıydı.

Riga'nın tesliminin hemen ardından, Kornilov telgrafla örnek olsun diye herkesin gözü önünde yol boyunca birçok askerin kurşuna dizilmesi emrini verdi. Komiser Voytinskiy ve General Parskiy cevaben bu tür önlemlerin askerlerin tutumlarıyla hiçbir şekilde bağdaşmadığını söylediler. Kendinden geçmiş olan Kornilov Genelkurmay Karargâhı'nda bulunan komite temsilcilerinin bir top-

lantısında ordunun durumu hakkında doğru olmayan bilgiler verdikleri, yani Stankeviç'in dediği gibi, "suçu askerlerin üstüne atmadıkları" için Voytinskiy ve Parskiy'i divan-ı harbe vereceğini açıkladı. Tabloyu tamamlamak için, aynı gün Kornilov'un ordu kurmaylarına Subaylar Birliği üst komitesine, yani başında Kadet Novosiltsev'in bulunduğu ve komplonun en önemli levyesi durumundaki karşı-devrimci örgüte Bolşevik subayların listesini iletmelerini emrettiğini de eklemek gerekir. İşte başkomutan, "devrimin bir numaralı askeri" buydu!

Perdeyi biraz aralamaya karar veren *İzvestiya* şöyle yazıyordu: "Yüksek komuta çevrelerine olağanüstü derecede yakın, esrarengiz bir klik canavarca bir provokasyon çalışması içinde." "Esrarengiz klik" deyiminden Kornilov ve kurmayları anlaşılıyordu. Yaklaşan iç savaşın şimşekleri yalnızca bugünü değil, dünü de yeni bir ışıkla aydınlatıyordu. Kendilerini kurtarmak için uzlaşmacılar Haziran taarruzu sırasında komuta çevrelerinin şüpheli davranışlar içinde bulundukları suçlamasını yapmaya başladılar. Basında kurmaylar tarafından alçakça iftira edilen tümenler ve alaylar üzerine gittikçe daha çok ayrıntılı haberler çıkıyordu. *İzvestiya* şöyle yazıyordu: "Rusya Temmuzdaki geri çekilişin tüm gerçeğini bilmek hakkına sahiptir." Bu satırlar askerler, denizciler, işçiler ve özellikle de cephedeki felâketin suçluları ilan edilerek hapishaneleri doldurmaya devam edenler tarafından büyük bir açlıkla okunuyordu. İki gün sonraysa, *İzvestiya* çok daha açık seçik biçimde "Genelkurmay Karargâhı'nın bildirileriyle geçici hükûmete ve devrimci demokrasiye karşı belli bir oyun oynadığını" beyan etmek zorunda kaldı. Bu satırlarda, hükûmet Genelkurmay Karargâhı'nın emellerinin masum bir kurbanı olarak resmedilmişti. Akla şu geliyor: Hükûmet generalleri hizaya getirmek için tüm imkânlara sahipti. Eğer bunu yapmadıysa, istemediği içindir.

Askerlere haince vuran zulme karşı yukarıda anılan protestoda *Rumçerod* "genelkurmayın haberlerinin subay takımının asil tutumlarını vurgulayıp, askerlerin devrim davasına kendini adamışlıklarını bilinçli olarak düşük göstermesini" öfkeyle belirtiyordu. *Rumçerod*'un protestosu basında 22 Ağustosta çıktı ve ertesi gün de Kerenskiy'in "devrimin ilk günlerinden bu yana haklarının kısıtlanmasına şahit olan" subay kesiminin övülmesine ve "korkaklığını ideolojik sloganların ardında gizleyen" asker kitlesinin haksız yere sövülmesine hasredilen bir tamimi yayımlandı. En yakın yardımcıları Stankeviç, Voytinskiy ve diğerleri askerlere yönelik yergi kampanyasına karşı çıkarlarken, Kerenskiy gösterişli bir şekilde bu kampanyaya katılıyor, Savaş bakanı ve hükûmet reisi sıfatıyla yayınladığı kışkırtıcı tamimiyle de bunu taçlandırıyordu. Daha sonraları, Kerenskiy Temmuz sonundan itibaren elinde Genelkurmay Karargâhı çevresinde toplanmış subayların fesadına değin "kesin bilgiler" bulunduğunu kabul etmiştir. Kerenskiy'e göre, "Subaylar Birliği üst komitesi aktif fesatçıları kendi bünyesinden çıkartıyordu; üyeleri yerel birimlerdeki fesat girişiminin ajanlarıydı; Birlik'in yasal gösterilerine asıl rengini de zaten onlar veriyorlardı." Bu tümüyle doğruydu. Tek eklenmesi gereken, Kerenskiy'in 23 Ağustos tarihli

tamimine de fazlasıyla sızan "asıl rengin" orduya, komitelere ve devrime iftira atılmasından meydana geldiğidir.

Bu bilmeceyi nasıl açıklayacağız? Kerenskiy'in iyi düşünülmüş ve tutarlı bir politika izlemediği hiç tartışma götürmez. Ama subayların komplosundan haberdar olup da, başını fesatçıların kılıçları önüne uzatması ve onlara yardım elini uzatması ve aynı zamanda kendilerini gizlemelerini sağlaması için beyninin dumura uğraması gerekiyordu. Kerenskiy'in ilk bakışta anlaşılmaz gibi görünen tutumunun açıklaması aslında çok basitti: Şubat Devriminin çözümsüz rejimine karşı kendi de o sırada fesadın suç ortağıydı.

İtiraf zamanı gelip çattığında, Kerenskiy'in bizzat kendi Kazak çevrelerinden, subaylar kesiminden ve burjuva siyasetçiler çevresinden ona birçok kez kişisel diktatörlüğünü kurması teklifinin yapıldığını açıklamıştı. "Ama bu teklifler kısır bir toprağa düşmüştü..." Her halükârda Kerenskiy'in konumu karşı-devrimin liderlerinin hiçbir riske girmeden onunla darbe konusunda görüş alışverişi yapabilmelerine imkân veriyordu. "Ufak tefek bir soruşturma kabilinden, darbe üzerine ilk konuşmalar", Denikin'e göre, Haziran başında, yani cephede taarruza hazırlanıldığı sıralarda başlamıştı. Bu görüşmelere sık sık Kerenskiy de katılıyordu ve bu hallerde tabiatıyla diktatörlüğün merkezinde Kerenskiy'in yer alması tasarlanıyordu. Suhanov onun hakkında söylediklerinde haklıdır: "Kornilovçuluğun başındaki kişi olmak şartıyla Kornilovçuydu." Taarruzun çöküntüye uğradığı günlerde, Kerenskiy Kornilov'a ve diğer generallere tutabileceğinden çok daha fazlasını söz vermişti. General Lukomskiy şöyle anlatır: "Cepheyi ziyaretlerinde Kerenskiy kahramanlık nutukları atıyor ve yol arkadaşlarıyla birçok kez sıkı bir iktidar kurulması, bir Direktuvar oluşturulması veya iktidarın bir diktatöre devredilmesi konusunu tartışıyordu." Karakterine uygun olarak Kerenskiy bu görüşmelere çarpık çurpuk bir ihmalcilik ve amatörlük katıyordu. Buna karşılık, generaller daha çok kesin askerî fikirlerle hareket ediyorlardı.

Kerenskiy'in generallerin konuşmalarına kendi arzusuyla katılması, böylece bir şekilde, henüz boğulmamış olan devrimden duyulan korkuyla genellikle Direktuvar adıyla anılan askerî diktatörlük fikrini yasallaştırıyordu. Thermidor sonrası Fransız hükûmetine dair tarihsel hatıralar burada ne ölçüde rol oynuyordu? Bunu söylemek güç. Ama, bu laf kalabalığını bir tarafa atarsak, Direktuvarın başlangıçta kişisel ihtiraslara bağlı olduğunu da tartışmasız kabul etmek gerekir. Direktuvarda yalnızca Kerenskiy ve Kornilov'a değil, Savinkov ve hattâ Filonenko gibilere de bir yer vardı: Yani, genel olarak, Direktuvar adaylarının kendi ifadeleriyle "demirden irade" sahibi insanlara. Her birinin aklında daha sonra kolektif diktatörlükten kişisel diktatörlüğe geçiş vardı.

Genelkurmay Karargâhıyla bir fesatçı olarak pazarlık yapmak için Kerenskiy'in bu bakımdan anî bir dönüş yapmaya ihtiyacı yoktu: Başlamış olan şeyi geliştirmek ve sürdürmek yeterliydi. Öte yandan generallerin komplosuna kendinin uygun bir şekilde önderlik yapacağını, bunu yalnızca Bolşeviklere değil, uzlaşma-

cılar çevresindeki müttefiklerinin ve kara kuru hamilerinin de başına bela etmeyi düşünüyordu. Böylece Kerenskiy fesatçıları ihbar etmekten kaçınarak onlara korku salmayı ve kendi komplosu içine almayı kuruyordu. Bu konuda öylesine çizmeyi aşmıştı ki, bizzat hükûmet başkanı olarak yasadışı bir komplocuya dönüşmüştü. Troçki Eylül başında şöyle yazıyordu: "Elini serbest kılmak için Kerenskiy'in sağın, kapitalist kliklerin, müttefik elçiliklerinin ve özellikle Genelkurmay Karargâhı'nın kendi üstünde enerjik baskılar yapmalarına ihtiyacı vardı. Kerenskiy diktatörlüğünü perçinlemek için generallerin isyanını kullanmak istiyordu."

Devlet Konferansı kritik bir andı. Sınırsız imkânlar yanılsamasıyla birlikte Moskova'dan kişisel yenilgiden kaynaklanan aşağılık duygusunu da beraberinde getiren Kerenskiy sonunda şüphelerden kurtulup onlara tüm cüssesiyle görünmeye karar verdi. Kimdi bu onlar? Herkes. Hepsinden önce de, onun tumturaklı ulusal mizansenine şu genel grev mayınını sokan Bolşevikler. Bu yolla da bir hamlede tümden bütün sağın, tüm o onu adamdan saymayan, hareketleriyle alay eden, iktidarını bir gölge iktidar diye küçümseyen Guçkov'ların, Milyukov'ların aklını başına getirmeyi düşünüyordu. Son olarak da, "o diğer" uzlaşma vaizlerine, Devlet Konferansı'nda bile onu, ulusun seçtiği kişiyi, düzeltmeye ve ayıplamaya yeltenen o nefret edilesi Tsereteli gibilere bir ders vermeyi. Kerenskiy bütün dünyaya Hassa Ordusu ile Kazak subaylarının onun şahsında yaptıkları "histerik", "soytarı", "balerina" tanımlamalarıyla bir ilgisi olmadığını, tiyatro locasındaki tanımadığı bir güzelin onca yakarmalarına rağmen, yüreğinin kapılarını çift kilitle kapayıp anahtarını da denize atan, demirden bir adam olduğunu kesin biçimde kanıtlamaya kararlıydı.

Stankeviç o günlerde Kerenskiy'de "ülkenin içinde bulunduğu kaygı ve düzensizlik havasıyla örtüşen yeni bir şeyler söyleme çabası" olduğunu kaydeder. "Kerenskiy orduda disiplini sağlayacak yaptırımlar getirmeye karar verdi. Muhtemelen hükûmete daha başka kararlı tedbirler de önermeye hazırlanıyordu." Stankeviç şefin niyetlerinden ancak onun kendisine iletmeyi uygun bulduğu kadar haberdardı. Gerçekte, Kerenskiy'in o dönemdeki emelleri çok daha ötelerdeydi. Onun programını uygulayarak, böylelikle de burjuvaziyi kendisine bağlayarak, Kornilov'un ayağının altındaki toprağı bir hamlede çekmeye karar vermişti. Guçkov birlikleri taarruz ettirememişti. Ama o ettirmişti. Kornilov, Kornilov planını gerçekleştirememişti. O, Kerenskiy bunu başaracaktı. Gerçi Moskova'daki grev bu yolda hayli engellerin bulunduğunu hatırlatmıştı. Ama Temmuz Günleri bunun da aşılabileceğini göstermişti. Bu kez gereken yalnızca işi sonuna dek götürmek, solcu dostlara yakayı kaptırmamaktı.

Her şeyden önce, Petrograd garnizonunu baştan aşağı yenilemek elzemdi. Devrimci alayları yüzlerini sovyetlere dönmeyecek olan "sağlıklı" birliklerle değiştirmek gerekiyordu. Bu plan konusunda Sovyet Yürütme Komitesi'yle pazarlık yapmak imkânsız, hattâ gereksizdi. Hükûmetin bağımsızlığı tanınmıştı ve Moskova'da bu şekilde taçlanmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, uzlaşmacı-

lar bağımsızlığı bir formalite, liberalleri yatıştırmanın bir aracı olarak anlıyorlardı. Ama o, Kerenskiy biçimseli gerçeğe dönüştürecekti: Boşuna Moskova'da ne sağcılardan, ne de solculardan, yalnızca kuvvetten yana olduğunu açıklamamıştı. Şimdi bunu olaylarla kanıtlayacaktı!

Yürütme Komitesi ile Kerenskiy'in davranış çizgileri Konferans'ı izleyen günlerde ayrışmaya devam etti: Uzlaşmacılar kitlelerden, Kerenskiy de mülk sahibi sınıflardan ürkmüşlerdi. Halk kitleleri cephedeki ölüm cezasının kaldırılmasını talep ediyorlardı. Kornilov, Kadetler ve Antant elçilikleri cephe gerisinde de ölüm cezasının konulmasını istiyorlardı.

19 Ağustosta, Kornilov başkana şu telgrafı çekiyordu: "Petrograd bölgesinin benim emrime verilmesinin acil bir zorunluluk olduğu hususunda ısrar ediyorum." Genelkurmay Karargâhı elini açıkça başkente uzatıyordu. 24 Ağustosta, Yürütme Komitesi cesaretini toplayıp hükûmetten alenen "karşı-devrimci yöntemlere" son vermesini talep etti ve "gecikmeksizin, tüm enerjisini ortaya koyarak" demokratik reformların gerçekleştirilmesine girişti. Bu yeni bir dildi. Kerenskiy, tüm güçsüzlüğüne rağmen, liberallerle generallerin bozuşmasına yol açabilecek olan demokratik platforma intibak etmek ile kaçınılmaz olarak sovyetlerle bir çatışmaya sürükleyecek olan Kornilov planı arasında bir seçim yapmaya zorlanıyordu. Kerenskiy elini Kornilov'a, Kadetlere, Antant'a uzatmaya karar verdi. Sağ kanatla açık bir mücadeleden her ne pahasına kaçınıyordu.

Doğru, 21 Ağustosta, grandük Mihail Aleksandroviç ile grandük Pavel Aleksandroviç evlerinde göz hapsine alınmışlardı. Birçok başka şahsiyet de aynı şekilde gözaltına alınmıştı. Ama tüm bunlar çok az ciddîydi, bu yüzden kısa bir süre sonra mahpusların salıverilmeleri gerekmişti: Kornilov olayı üzerine tanıklığını anlatırken bilâhare Kerenskiy şöyle demiştir: "... Galiba bizi bilinçli olarak yanlış yöne sokmuşlardı." Şöyle eklemek gerekiyor sanırız: Kerenskiy'in yardımıyla. Zira, ne de olsa, ciddî komplocular, yani Moskova Konferansı'nın tüm sağ yarısı için monarşinin yeniden kurulması değil, burjuvazinin halk üzerindeki diktatörlüğünün kurulması söz konusuydu. Bu anlamda, Kornilov ve taraftarları "karşı-devrimci", yani monarşist emellerle ilgili suçlamaları gülerek reddediyorlardı.

Kuşkusuz bir yerlerde, kapalı kapılar ardında eski kodamanlar, müşavirler, nedimeler, Sarayla bağlantılı Kara Yüzler, büyücüler, keşişler, balerinalar kendi aralarında fısıldaşıyorlardı. Ama bunların cesameti ihmal edilebilir boyuttaydı. Burjuvazinin zaferi ancak askerî bir diktatörlük şeklinde mümkündü. Monarşi sorunu ancak ilerdeki aşamalarda tartışılabilirdi, ama her halükârda burjuva karşı-devrimi temelinde, yoksa Rasputinci nedimelerin yardımıyla değil. Ele alınan dönemde söz konusu olan Kornilov'un bayrağı altında burjuvazinin halka karşı mücadelesiydi. Bu kampla bir ittifak arayan Kerenskiy yalancıktan grandükleri tutuklayarak kendini şüpheci solculardan gizlemeye dünden hazırdı. Bu oyun o denli aşikârdı ki, Bolşeviklerin Moskova'daki gazeteleri o zaman şöyle yazmıştı: "Romanovcu kliğin beyinsiz bir çift oyuncağını tutuklamak ve başta

Kornilov olmak üzere, askerî komutanlar kliğini serbest bırakmak halkı aldatmak demektir." İşte Bolşevikler her şeyi görüp, gördüklerini yüksek sesle dile getirdikleri için hiç sevilmiyorlardı.

O kritik günlerde Kerenskiy'in akıl hocası ve kılavuzu büyük maceracı, bireysel terörizm geçmişinden beri halka nefreti hiç azalmamış olan, spor olsun diye devrime takılan Savinkov'tu. Yetenekli ve irade sahibi bir adam olması onun uzun yıllar boyunca ünlü ajan-provokatör Azef'in elinde oyuncak olmasını engellememişti. Kuşkucu ve utanmaz bir adam olan Savinkov kendinin haklı olarak Kerenskiy'e tepeden bakma hakkının olduğunu düşünüyor ve sağ eli hazıroldayken sol eliyle saygılı biçimde Kerenskiy'i burnundan sürüklüyordu. Savinkov kendini Kerenskiy'e eylem adamı olarak, Kornilov'a da adı tarihe geçmiş gerçek bir devrimci olarak dayatmış bir adamdı.

Milyukov, Savinkov'un kendisinden naklen, komiserle generalin ilk karşılaşmalarının ilginç öyküsünü şöyle anlatır: "General, demiş Savinkov, eğer koşullar beni kurşuna dizdirmeyi gerektirirse, bunu yaparsınız. Sonra, belli bir aralıktan sonra, şöyle eklemiş: Koşullar benim sizi kurşuna dizdirmemi gerektirecek olursa, ben de bunu yaparım." Savinkov edebiyata tutkundu, Corneille'i ve Hugo'yu bilirdi ve adabı muaşerete uyardı. Kornilov ise yalancı klasisizm ve romantizm formüllerine falan kulak asmadan devrimin sonunu getirmeye niyetliydi. Ama general bile "güçlü bir sanatsal üslûp"un zevklerine tümüyle yabancı değildi: Eski teröristin sözleri eski Kara Yüzler üyesinin içindeki kahramanlık duygusunu okşamış olmalı.

Muhtemelen Savinkov tarafından ilham edilmiş veya bizzat kaleme alınmış olan, epey bir zaman sonra yazılmış bir gazete makalesinde kendi planlarını oldukça saydam bir biçimde açıklamıştı. Makalede şöyle deniyordu: "Daha komiserlik yaptığı zamanlarda Savinkov geçici hükûmetin ülkeyi bu güç durumdan çıkartamayacağı sonucuna varmıştı. Başka güçlerin devreye girmesi gerekiyordu. Bununla beraber, bu yöndeki tüm çalışmalar ancak geçici hükûmetin, özellikle de Kerenskiy'in bilgisi dahilinde olabilirdi. Bu demir kollu bir adam tarafından gerçekleştirilecek bir devrimci diktatörlük olacaktı. Bu demir kolu Savinkov general Kornilov'da bulmuştu." Kerenskiy "devrimci" kamuflaj, Kornilov demir koldu.

Üçüncü kişinin rolü konusunda makale bir şey söylemiyordu. Ama Savinkov'un her ikisini de bilâhare saf dışı bırakmak için, generalle başbakanı uzlaştırmaya çalıştığından şüphe edilemez. Bir süre bu hesap o denli aşikâr bir hale geldi ki, Kerenskiy Kornilov'un protestolarına rağmen, Devlet Konferansı'nın tam arifesinde Savinkov'u istifasını vermeye zorladı. Bununla beraber, bu çevrede cereyan eden her şeyde olduğu gibi, istifa kesin bir niteliğe sahip değildi. Filonenko'nun demesine bakılırsa, "17 Ağustosta, Savinkov'la benim mevkilerimizi koruduğumuz ve başbakanın General Kornilov, Savinkov ve benim tarafımdan sunulmuş olan rapordaki programı ilke olarak kabul ettiği teyit edildi." Kerenskiy'in 17 Ağustosta "cephe gerisinde alınması gereken önlemler üzerine bir yasa

tasarısı hazırlaması emrini" verdiği Savinkov bu amaçla General Apuşkin'in başkanlığında bir komisyon kurdu. Savinkov'dan ciddî biçimde korkan Kerenskiy yine de sonunda kendi büyük planı için ondan yararlanmaya karar verdi ve ona yalnızca Savaş bakanlığında değil, Donanma bakanlığında da bir mevki verdi. Bunun anlamı, Milyukov'a göre, hükûmet için "harekete geçme vaktinin geldiğiydi, Bolşevikleri sokağa indirme riski taşısa da." Savinkov bu konuda "iki alayla Bolşeviklerin isyanını ezmenin ve örgütlerini dağıtmanın mümkün olduğunu açıkça söylüyordu."

Kerenskiy, tıpkı Savinkov gibi, özellikle Moskova Konferansı'ndan sonra, Kornilov planının uzlaşmacı sovyetler tarafından hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğinin pekâlâ farkındaydı. Daha dün cephede ölüm cezasının kaldırılmasını talep eden Petrograd Sovyeti yarın cephe gerisinde ölüm cezasının uygulanmasına karşı iki kanat fazla enerjiyle karşı duracaktı. Dolayısıyla, tehlike Kerenskiy'in düşündüğü darbeye karşı hareketin başını Bolşeviklerin değil, sovyetlerin çekecek olmasındaydı. Yine de artık durulamazdı: Ne de olsa ülkenin selâmeti söz konusuydu!

Kerenskiy "22 Ağustosta Savinkov diğer şeyler arasında (!) tarafımdan yetkili kılınmış olarak General Kornilov'dan hükûmetin emrine bir süvari birliği vermesini talep etmeye Genelkurmay Karargâhı'na gitmişti" diye yazar. Savinkov'un kendisi bu görevi sanki kendini kamuoyu önünde haklı çıkarmak ister gibi şöyle tanımlıyordu: "Petrograd'da gerçek bir sıkıyönetim gerçekleştirmek ve her türlü komplo girişimine, özellikle (!) yabancı istihbarat servislerinin verilerine göre Almanya'nın yeni bir saldırısı ve Finlandiya'da bir ayaklanmayla bağlantılı olarak hazırlanmakta olan Bolşeviklerin yeni bir kalkışmasına karşı geçici hükûmeti korumak için General Kornilov'dan bir süvari birliği rica etmek." İstihbarat servislerinin fantezist verileri basitçe hükûmetin, Milyukov'un tabiriyle, "*Bolşevikleri sokağa dökme riskini*" almalarını, yani bir ayaklanma kışkırtıcılığı yapmalarını gizleyecekti. Ve askerî diktatörlük kararnamelerinin yasalaştırılması Ağustosun son günleri için öngörüldüğü için, Savinkov muhtemel ayaklanmanın tarihini de buna göre saptamıştı.

25 Ağustosta görünürde hiçbir gerekçe olmaksızın Bolşeviklerin organı *Proletariy* yasaklandı. Onun yerine çıkartılan *Raboçiy* gazetesi selefinin "Riga cephesinin düşmesi dolayısıyla, işçi ve askerleri sakin olmaya çağırdığının ertesi günü yasaklandığını" yazıyordu. "İşçilerin, partinin provokasyona karşı kendilerini uyarmasını öğrenmelerini engelleme vazifesini üstlenen hangi ellerdir?" Bu soru tam on ikiden vurmuştu. Bolşevik basının kaderi Savinkov'un ellerindeydi. Gazetenin yasaklanması iki avantaj sunuyordu: Kitleleri öfkelendiriyor ve partiyi, bu kez düpedüz hükûmetin tepesinden gelen provokasyona karşı onları korumaktan alıkoyuyordu.

Genelkurmay Karargâhı'nın hafifçe stilize edilmiş, ama genel olarak durumun ve sahnedeki şahsiyetlerin niteliğine tamamen tekabül eden tutanakla-

rına göre Savinkov Kornilov'a şöyle demişti: "Talepleriniz, Lavr Georgiyeviç, birkaç gün içinde sonuçlandırılacak. Ama şu an hükûmet Petrograd'da ciddî karışıklıklar çıkmasından çekiniyor... Taleplerinizin yayınlanması Bolşevikleri harekete geçirecektir... Sovyetlerin yeni yasaya karşı ne tavır alacaklarını bilmiyoruz. Bunlar da hükûmete karşı ayağa kalkabilirler... Bu nedenle, sizden 3. Süvari Kolordusu'nun Ağustos sonuna doğru Petrograd'da konuşlanması ve geçici hükûmetin emrine girmesi için emir vermenizi rica ediyorum. Sovyetlerin Bolşeviklerle birlikte hareket etmeleri durumunda, onlara karşı saldırıya geçmek zorunda kalacağız." Kerenskiy'in elçisi alınacak önlemlerin çok kesin ve acımasız olması gerektiğini ekledi. Kornilov buna zaten "başka önlem bilmediğini" söyleyerek cevap verdi. Daha sonra, kendini haklı göstermek için Savinkov şöyle eklemişti: "Eğer Bolşevik ayaklanması sırasında, sovyetler de Bolşevik olursa..." Ama bu kaba bir kurnazlıktan başka bir şey değildi: Kerenskiy'in darbesini haber veren kararnameler üç dört gün içinde çıkacaktı. Dolayısıyla, geleceğin sovyetleri değil, Ağustos ayı sonunda var olan sovyetler söz konusu ediliyordu.

Yanlış anlamaları engellemek ve Bolşeviklerin "zamanından önce" harekete geçmemeleri için şu harekât planı üzerinde anlaşmaya varıldı: Önceden Petrograd'da bir süvari birliği yerleştirmek, ardından şehirde sıkıyönetim ilan etmek ve ancak ondan sonra Bolşevikleri isyana sürükleyecek yeni yasaları yayımlamak. Genelkurmay Karargâhı'nın tutanaklarında bu plan açık seçik belirtiliyordu: "Geçici hükûmetin Petrograd askerî bölgesinde tam olarak ne zaman sıkıyönetim ilan edileceğini ve ne zaman yeni yasanın yürürlüğe sokulacağını bilmesi için general Kornilov'un ona, Savinkov'a süvari birliğinin Petrograd'a doğru tam olarak ne zaman yola çıkacağını telgrafla bildirmesi gerekiyor."

Fesatçı generaller, Stankeviç'in dediğine bakılırsa, "Savinkov ve Kerenskiy'in Genelkurmay Karargâhının da yardımıyla bir darbe yapmak istediklerini" anlamışlardı. "Başka şey gerekmiyordu. Tüm talep ve şartlara hemen razı oluyorlardı." Kerenskiy'e çok bağlı olan Stankeviç Genelkurmay Karargâhı'nda "yanlış bir şekilde" Kerenskiy ile Savinkov'u "aynı kefeye koyduklarını" belirtiyordu. Ama Savinkov elinde açıkça formüle edilmiş Kerenskiy'in görev yazısıyla çıkagelmişse eğer, her halde bunlar aynı kefeye koyulmamazlık edilemezdi. Bizzat Kerenskiy'in kendisi şöyle yazmıştır: "25 Ağustosta, Savinkov Genelkurmay Karargâhı'ndan döndü ve birliklerin anlaşmaya uygun olarak geçici hükûmetin emrine verileceğini bildirdi." Hükûmet tarafından süvari kıtalarının girişecekleri harekâtın ilk işareti olarak cephe gerisiyle ilgili tedbirler üzerine yasa tasarısının kabulü için 26 Ağustos akşamı kararlaştırıldı.

Hadiseler, belgeler, katılımcıların tanıklıkları, son olarak bizzat Kerenskiy'in itirafları başbakanın kendi hükûmetinin bir kesiminin gıyabında, kendisini iktidara getiren sovyetlerin arkasından dolap çevirerek, bağlı bulunduğunu söylediği partiden gizlenerek devlet rejimini silahlı güç yardımıyla radikal biçimde değiştirmek için yüksek generallerle anlaştığını açıkça kanıtlar. Ceza yasası

dilinde bu şekildeki davranışın, en azından girişimin başarısız kalması durumunda, bir adı vardır. Kerenskiy'in politikasının "demokratik" karakteri ile ülkeyi kılıç yardımıyla kurtarma planı arasındaki çelişki ancak yüzeysel bir bakış açısından çözümsüz görünüyordu. Gerçekteyse, süvarilerin eylemleriyle ilgili plan doğrudan doğruya uzlaşmacı politikadan türüyordu. Bu nedenselliği bir kez kurduktan sonra, yalnızca Kerenskiy'in şahsiyetini değil, ulusal özgüllükleri de soyutlamak büyük ölçüde imkân dahiline girer. Burada söz konusu olan devrim koşullarında uzlaşmacı hareketin nesnel mantığıdır.

Almanya'da halkın seçtiği yetkili kişi olan uzlaşmacı ve demokrat Friedrich Ebert yalnızca kendi partisinin arkasından dolap çevirip Hohenzollern generallerinin idaresi altında hareket etmiyordu, aynı zamanda 1918 Aralığından itibaren de amacı yüksek konsey organını tutuklamak ve Ebert'in kendini cumhurbaşkanı ilan etmesi olan doğrudan bir askerî komplonun da suç ortağıydı. Kerenskiy'in bilâhare Ebert'i ideal bir devlet adamı olarak takdim etmesi boşuna değildi.

Bütün emeller, Kerenskiy'in, Savinkov'un, Kornilov'un emelleri yıkıldığında, izleri silme gibi güç bir görevi üstlenen Kerenskiy şu itirafta bulunmuştu: "Moskova Konferansı'ndan sonra, gelecekteki darbe girişiminin soldan değil, sağdan geleceğini anladım." Kerenskiy'in Genelkurmay Karargâhı'ndan ve burjuvazinin askerî komploculara duydukları sempatiden korktuğu kesindir. Ama Kerenskiy Genelkurmay Karargâhı'yla süvari kıtaları yardımıyla değil, Kornilov planını kendi açısından uygulayarak mücadele etmenin gerekli olduğunu da düşünüyordu. Başbakanın ikili oynayan suç ortağı Kışlık Saray'dan Mogilyov'a bir telgraf göndermenin yeteceği basit bir işle görevli değildi; Kornilov'la Kerenskiy'i uzlaştırmak için, yani ikisi arasında planları uyumlulaştırmak ve böylelikle de darbeye mümkün mertebe bir yasallık kılıfı sağlamak için arabulucu olarak hareket ediyordu. Kerenskiy, Savinkov aracılığıyla şöyle diyordu sanki: "Eyleme geçin, ama *benim* emellerim çerçevesinde kalmak kaydıyla. Böylece, riske girmezsiniz ve hemen bütün istediğinizi elde edersiniz." Savinkov da kendi payına şu ihtarda bulunuyordu: "Kerenskiy'in planlarının gereksiz yere *erkenden* ötesine geçmeyin." İşte üç bilinmeyenli denklemin orijinali böyleydi. Kerenskiy'in Genelkurmay Karargâhı'ndan Savinkov aracılığıyla bir süvari kıtası talep eden çağrısı ancak bu ilişki çerçevesinde anlaşılabilir bir durumdur. Fesatçılara başvuran, kendi yasallığı dahilinde davranan ve komplonun başına bizzat geçmeye çabalayan yüksek derecede bir suç ortağıydı.

Savinkov'a verilen görevler arasında bir tanesi fiilen sağın komplosuna karşı geliştirilen bir tedbir gibi görünüyordu. Bu da Kerenskiy'in partisinin Peterburg konferansının talep ettiği Subaylar Birliği'nin üst komitesinin yasaklanmasıyla ilgiliydi. Fakat görevin formüle edilişi bile harikaydı: "Mümkün mertebe, Subaylar Birliği'nin tasfiye edilmesi." Daha da harika olanı bu imkânı bulamayan Savinkov'un bu işe hiç girişmemesiydi. Mesele yersiz denerek gömüldü. Görev de

zaten sola karşı kağıt üstünde bir iz, bir tür iş yapıyor gibi görünme kanıtı olsun diye verilmişti. "Mümkün mertebe" sözü görevin yerine getirilmesinin zorunluğu olmadığı anlamına geliyordu. Görevin dekoratif niteliğini açıkça vurgulamak için cümlenin başına yerleştirilmişti.

Sağdan bir darbe beklerken başkenti devrimci alaylardan mahrum etmesinin ve aynı zamanda "güvenilir" birlikler elde etmek için Kornilov'a başvurmasının kahredici anlamını bir nebze hafifletmeye çalışan Kerenskiy daha sonra süvari kıtaları talep etmesinin gerekçelerini üç kutsal koşula bağlamıştı. Petrograd askerî bölgesini Kornilov'un emrine vermeyi kabul ederken, Kerenskiy hükûmetin tümüyle Genelkurmay Karargâhı'nın eline düşmemesi için, bölgeden başkent ve banliyösünü ayırma şartını koşuyordu. Kerenskiy çevresine aksi durumda "bizi yerler" diyordu. Bu koşul generalleri kendi emellerine tabi kılmayı düşlerken Kerenskiy'in elinde yalnızca küçük dolaplar bulunduğunu kanıtlar. Kerenskiy'in kendini yem etmek istememesi gayet aşikârdı.

Diğer iki koşul da aynı düzeydeydi: Kornilov sevk edilecek askerî birliğe ne Kafkasyalı dağlılardan oluşan "vahşi" tümeni katmalı ne de general Krımov'u bu birliğin başına atamalıydı. Demokrasinin çıkarlarının korunması açısından bu gerçekte deveyi yutup sivrisinekleri elekten geçirmek demekti. Ama buna karşılık, devrime vurulan darbenin kamufle edilmesi açısından, Kerenskiy'in koşullarının kıyas kabul etmez derecede daha derin bir anlamı vardı. Petrograd işçilerinin üzerine Rusça konuşmayan Kafkasyalı dağlıları sürmek çok ihtiyatsız bir davranış olurdu: Çar bile zamanında böyle bir şeye cüret edememişti! Yürütme Komitesi'nin hakkında yeterince kesin bilgilere sahip olduğu general Krımov'un atanmasındaki uygunsuzluk Genelkurmay Karargâhı'na ortak davanın çıkarlarından bahseden Savinkov tarafından inandırıcı biçimde ifade edilmişti: "Petrograd'da bir ayaklanma durumunda, bu hareketin general Krımov tarafından ezilmesi çok üzücü olur. Kamuoyu onun adını hiç de izlemediği emellerle birleştirebilir..." Son olarak, hükûmet reisinin başkente bir askerî birlik gönderilmesini isterken, "vahşi" tümenin sevk edilmemesi ve general Krımov'un bu birliğin başına atanmaması gibi garip bir ricayla ilk hamleyi yapması yalnızca komplonun genel şemasını değil, cezalandırma seferinin muhtemel terkibini ve başlıca fail adaylarını da önceden bilenin Kerenskiy olduğunu açıkça ortaya koyar.

Her ne olursa olsun, yine de, bu ikincil varsayımlardan çıkan sonuç Kornilov'un süvari kıtasının "demokrasi"nin savunulması için kullanılamayacağının aşikâr oluşudur. Buna karşılık, Kerenskiy ordudaki tüm birlikler içinde devrime karşı en güvenilir kıtanın bu olduğundan kuşku duyamazdı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Petrograd'da hem sağa hem de sola karşı mesafeli olup, Kerenskiy'e şahsen bağlı bir birliğin bulunması daha avantajlıydı. Bununla birlikte, hadiselerin daha sonraki gelişmesinin de göstereceği gibi, bu birlikler gerçekte mevcut değildi. Devrimle savaşmak için Kornilovculardan başka kimse yoktu. Kerenskiy de onlara başvurdu.

Askerî tedbirler yalnızca siyaseti tamamlıyorlardı. Moskova Konferansı'nı Kornilov'un isyanından ayıran yaklaşık on beş gün boyunca geçici hükûmetin genel gidişatı Kerenskiy'in sağa karşı mücadeleye değil, halka karşı onlarla birleşik cephe yapmaya çalıştığını kanıtlamaya yeter. Yürütme Komitesi'nin izlemiş olduğu karşı-devrimci politikaya karşı yönelttiği protestolara aldırış etmeyen hükûmet 26 Ağustosta ansızın ekmek fiyatlarını iki kat artıran bir karar alarak toprak sahipleri lehine gözüpek bir girişimde bulundu. Açıkça Rodzyanko'nun talebi üzerine alınan bu iğrenç tedbir aç kitlelere yönelik bilinçli bir provokasyon gibiydi. Herhalde Kerenskiy Moskova Konferansı'nın aşırı sağ kanadını büyük bir rüşvet vererek satın almaya çalışıyordu. Savinkov'un Genelkurmay Karargâhı'na görüşmeye gittiği gün imzaladığı pohpohçu tamiminde Subaylar Birliği'ne hitaben "Ben sizinim!" diyordu. Şubat Devriminden geriye ne kaldıysa onun üzerine yürüyen süvari kıtasının misillemesinin arifesinde Kerenskiy soylu mülk sahiplerine aceleyle "Ben sizinim!" diye bağırıyordu.

Kerenskiy'in kendi kurdurduğu araştırma komisyonuna verdiği ifadeler çok iğrençti. Tanık olarak çağrılan hükûmet reisi kendini suçüstü yakalanmış baş suçlu gibi hissediyordu. Olayların mekanizmasını çok iyi kavrayan deneyimli memurlar hükûmet reisinin açıklamalarına cidden inanmış gibi yaptılar. Ama içlerinde Kerenskiy'in partisinden üyelerin de bulunduğu diğer ölümlüler aval aval aynı askerî birliğin aynı anda nasıl hem darbe yapıp hem de onu bastıracağını kendi kendilerine soruyorlardı. Bir "Sosyalist-Devrimci" olarak başkente onu boğmakla yükümlü bir askerî birlik sokmakla çok büyük ihtiyatsızlık göstermişti. Doğrudur, Troyalılar da kendi şehirlerinin surları içine bir düşman birliğini sokmuşlardı; ama onlar en azından tahta atın gövdesi içinde ne olduğunu bilmiyorlardı. Hem eski çağlar tarihçisi şairin versiyonuna karşı çıkıyordu: Pausanius'agöre, Troyalıların "ahmak olduklarına en ufak bir zekâdan bile mahrum olduklarına" kanaat getirirsek ancak Homeros'a inanabilirdik. Yaşlı tarihçi Kerenskiy'in tanıklığı hakkında ne derdi acaba?

BÖLÜM IX

Kornilov'un İsyanı

Daha Ağustos ayının başında Kornilov "Vahşi" tümen ile 3. Süvari kıtasını Güney-Batı cephesinden alarak, Riga'nın savunulması için ihtiyatî birlik kaydırma kılıfı altında, Petrograd üzerine yürüyüş için elverişli bir üs olabilecek olan Nevel-Novosokolnikiy-Velikiye Luki demiryolu üçgeninin bulunduğu havaliye aktarma emri verdi. Daha o zamandan başkomutan bir Kazak tümeninin Vıborg ile Beloostrov arasındaki bölgeye yerleştirilmesine karar vermişti: Bu başkentin kafasında sallanan yumruğa —Beloostrov'dan Petrograd yalnızca otuz kilometreydi!— Finlandiya'da yapılacak muhtemel harekâtlar için ihtiyatî hazırlık süsü verilmişti. Böylece, daha Moskova Konferansı öncesinde, Bolşeviklere karşı en kullanışlı farz edilen dört süvari tümeni Petrograd'a bir darbe indirmek için harekete geçirilmiş bulunuyordu. Kafkas tümeniyle ilgili olarak Kornilov'un çevresinde şöyle konuşuluyordu: "Dağlılar için kimin katledileceğinin hiçbir önemi yoktur." Stratejik plan basitti. Güneyden gelen üç tümen demiryoluyla Tsarskoye Selo, Gatçina ve Krasnoye Selo'ya dek taşınacaktı, oradan da "Petrograd'da başlayan karışıklıklar öğrenilir öğrenilmez, 1 Eylül sabahından *daha geç olmamak üzere*" savaş düzeni içinde Neva'nın sol yakasındaki başkentin güney tarafının işgali için ilerlenecekti. Finlandiya'da konuşlanmış olan tümen de aynı sırada Petrograd'ın kuzey tarafını işgal edecekti.

Subaylar Birliği aracılığıyla Kornilov, kendi ifadeleriyle, ellerinde iki bin tam silahlı adam bulunan başkentteki yurtsever cemiyetlerle bağlantıya geçti; fakat bunlara önderlik etmek için deneyimli subaylara ihtiyaç olduğundan, Kornilov cepheden izin bahanesiyle çekilecek olan komutanlar göndermeye söz verdi. Petrograd'daki işçi ve askerlerin nabzını tutmak ve devrimcilerin faaliyetlerini kontrol etmek için başına "Vahşi" tümenden Albay Heimann'ın getirildiği bir gizli karşı-istihbarat servisi kuruldu. Olay askerî mevzuat çerçevesinde yürütülüyordu. Komplocular Genelkurmay Karargâhı'nın aygıtını kullanıyorlardı.

Moskova Konferansı Kornilov'un planlarına güç katmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Milyukov, bizzat kendi anlatımına göre, bu işten vazgeçilmesini

salık veriyordu, zira diyordu, Kerenskiy taşrada hâlâ belli bir popülariteye sahip. Ama bu tür bir tavsiye dizginlerini koparmış general üzerinde etkili olamazdı. Ne de olsa söz konusu olan Kerenskiy değil, sovyetlerdi; dahası, Milyukov bir eylem adamı değildi: bir sivildi, daha da kötüsü bir profesördü. Bankacılar, sanayiciler, Kazak generalleri bastırıyorlar, metropolitler hayır duası ediyorlardı. Emir subayı Zavoyko başarıyı garanti ediyordu. Her yandan tebrik telgrafları geliyordu.

Müttefik diplomatları karşı-devrimci kuvvetlerin seferberliğine aktif olarak katılıyorlardı. Sör George Buchanan komplonun sayısız dizginini elinde tutuyordu. Müttefiklerin Genelkurmay Karargâhı nezdindeki askerî ataşeleri en iyi dileklerini sunuyorlardı. Denikin şu tanıklığı aktarır: "En başta da Büyük Britanya temsilcisi bunu çok dokunaklı bir biçimde yapıyordu." Elçiliklerin arkasında da hükûmetler yer alıyordu. 23 Ağustos tarihli bir telgrafla, geçici hükûmetin yurtdışı komiseri Svatikov Paris'ten yolcu etme töreninde Dışişleri bakanı Ribot'nun "Kerenskiy'in yanındaki o yaman ve enerjik adamın kim olduğunu bilmek istiyor ve başkan Poincaré de Kornilov üzerine sayısız sorular soruyor" diye bildiriyordu. Tüm bunlar Genelkurmay Karargâhı tarafından izleniyordu. Kornilov ertelemek veya beklemek için hiçbir neden göremiyordu. Ayın 20'sine doğru, iki süvari tümeni Petrograd yönünde ilerlediler. Riga'nın düştüğü gün, "İngiliz havanlarını tetkik" için her alaydan dört subay olmak üzere toplam yaklaşık dört bin üst rütbeli subay Genelkurmay Karargâhı'na çağrıldı. En güvenilir subaylara hemen "Petrograd'ı Bolşeviklerden" ilelebet temizlemenin söz konusu olduğu açıklandı. Aynı gün, Genelkurmay Karargâhı süvari tümenlerine acilen birçok el bombası sandığı verilmesini emretti. Bunlar sokak çarpışmaları için en iyi silahlardı. Genelkurmay başkanı Lukomskiy şöyle yazar: 26 Ağustos için her şeyin hazır olması kararlaştırıldı."

Kornilov'un birlikleri Petrograd'a yaklaşır yaklaşmaz, gizli örgüt "başkentte harekete geçerek Smolnıy Enstitüsü'nü ele geçirmeye ve Bolşevik liderleri tutuklamaya çalışacak"tı. Doğrusu, bu liderler Smolnıy Enstitüsü'nde ancak oturumlar sırasında bulunuyorlardı; buna karşılık, içinden bakan çıkartan ve Kerenskiy'i kendi başkan-yardımcısı olarak görmeye devam eden Yürütme Komitesi burada sürekli toplantı halindeydi. Ama büyük olayda ayrım gözetmek ne mümkündü ne de buna gerek vardı. Kornilov da zaten bununla uğraşmıyordu. Lukomskiy'e şöyle diyordu: "Başta Lenin olmak üzere, Alman ajan ve casuslarını asmanın ve bir daha hiçbir yerde toplanamayacakları şekilde Sovyet'teki işçi ve asker vekillerini tepelemenin zamanı gelmiştir."

Kornilov harekâtın yönetimini bu çevrelerde gözü pek ve kararlı bir general ününe sahip Krımov'a havale etmeye kararlıydı. Denikin onunla ilgili olarak şöyle yazıyordu: "Krımov neşeli ve şen bir adamdı ve geleceğe inançla bakıyordu." Genelkurmay Karargâhı'nda da Krımov'a inançla bakılıyordu. Kornilov onun hakkında şöyle yazıyordu: "Gerektiğinde İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin tüm üyelerini asmakta tereddüt etmeyeceğine inanıyorum." Dolayısıyla "neşeli ve şen" bir generalin seçimi çok yerindeydi.

Dikkatlerin Alman cephesinden çekilmesine sebep olan bu çalışmalar sırasında Savinkov ikincil derecede önemli değişikliklerle eski anlaşmayı kesinleştirmek üzere Genelkurmay Karargâhı'na geldi. Ortak düşmana vurmak için Savinkov Kornilov'un Kerenskiy'e karşı harekete geçmek için uzun zaman önce seçtiği tarihi önerdi: Devrim altıncı ayını doldurmuştu. Darbe planı ikiye bölünmüş olsa da, tarafların her ikisi de planın ortak unsurlarını kullanmaya çalışıyorlardı: Kornilov kamuflaj sağlamak için, Kerenskiy de kendi hayallerini gerçekleştirmek için. Savinkov'un önerisi Genelkurmay Karargâhı'na çok uygundu. Hükûmet boynunu kendi uzatıyordu, Savinkov da yağlı düğümü sıkıyordu. Genelkurmay Karargâhı'ndaki generaller ellerini ovuşturuyorlardı. Mutlu balıkçılar gibi "zokayı yuttu!" diyorlardı.

Kornilov maliyeti yüksek olmayan ödünleri seve seve kabul etti. Kornilov'un birlikleri başkente girdikten sonra Petrograd garnizonunun Genelkurmay Karargâhı'nın emrinden çıkmasının ne önemi vardı? Diğer iki koşulu da kabul eden Kornilov hemen bunları çiğnedi: "Vahşi" tümen öncü olarak görevlendirildi ve Krımov tüm harekâtın başına getirildi. Kornilov görüntüyü kurtarmayı bile gerekli görmüyordu.

Bolşevikler taktiklerinin aslî sorunlarını açık açık tartışıyorlardı: Bir kitle partisi de zaten başka türlü hareket edemezdi. Hükûmet de Genelkurmay Karargâhı da Bolşeviklerin yapılacak gösterileri bırakın kışkırtmayı, bunlara karşı da çıktıklarının farkındalardı. Ama nasıl azim düşüncenin babasıysa, siyasal gereklilik de kehanetin anasıdır. Tüm yönetici sınıflar her ne pahasına ihtiyaçları olduğundan ayaklanmanın yaklaştığından bahsediyorlardı. Ayaklanma gününü kâh yarın, kâh öbürsü gün diye veriyorlardı.

Savaş bakanlığında, yani Savinkov'un mahallinde, diye bildiriyordu basın, müteakip gösteri "çok ciddîye" alınıyordu. *Reç* hareketin inisiyatifinin Petrograd Sovyeti'nin Bolşevik fraksiyonunda olduğunu ilan ediyordu. Politikacı olarak Milyukov hayalî Bolşevik ayaklanmasına kendini öyle kaptırmıştı ki, tarihçi olarak da bu versiyonu korumayı kendine onur bildi. Şöyle yazıyor: "Bilâhare yayımlanan istihbarat belgelerinde 'Troçki'nin girişimleri'ne yeni Alman para tahsisatının tam da bu tarihlere denk düştüğü bildiriliyordu." Tıpkı Rus istihbarat servisi gibi tarih bilgini de, Alman genelkurmayının Rus yurtseverlerine kolaylık olsun diye adını da verdiği Troçki'nin "tam da o tarihte" —23 Temmuzla 4 Eylül arası— hapiste olduğunu unutuyor. Dünyanın ekseni denilen şey hayalî bir çizgi olsa da, bu, bilindiği gibi, dünyayı dönmekten alıkoymaz. Kornilov'un harekât planı da aynen böyle hayalî bir Bolşevik hareketini eksen olarak alarak dönüyordu. Hazırlık dönemi için bu tümüyle yeterliydi. Ama sonuç için, daha maddî bir şeyler gerekiyordu.

Askerî fesatın önderlerinden biri, subay Winberg kulislerde neler olup bittiğini açığa vuran ilginç anılarında Bolşeviklerin askerî provokatörlerin çalışmalarına dair iddialarını tümüyle teyit ediyordu. Milyukov, olgular ve

belgelerin baskısı altında, "aşırı sol çevrelerin şüphelerinin doğru çıktığını; fabrikalardaki ajitasyonun kuşkusuz subay örgütlerinin yapacakları işin bir parçası olduğunu" kabul etmek zorunda kalmıştı. Ama bunun hiçbir yararı yoktu: Bolşevikler, tarihçinin sızlandığı gibi, "teslim olmamaya" karar verdiler. Kitleler de Bolşevikler olmadan yürüyüşe geçemiyorlardı. Bununla birlikte planda bu engel de öngörülmüştü ve baştan boşa çıkarılmıştı. Petrograd'daki fesatçıların kendilerine taktıkları adla "Cumhuriyetçi Merkez" basitçe Bolşeviklerin yerine geçme kararındaydı. Devrimci bir ayaklanma kışkırtma görevi Kazak albayı Dutov'a emanet edilmişti. Ocak 1918'de Dutov, siyasal dostları ondan "28 Ağustos 1917'de ne olup bittiğini" sorduklarında, şöyle cevap vermişti: "28 Ağustosla 2 Eylül arasında Bolşevik görünümünde ben hareket edecektim." Her şey öngörülmüştü. Plan boşuna genelkurmay subayları tarafından işlenmemişti.

Kerenskiy, kendi payına, Savinkov Mogilyov'dan döndüğünde, yanlış anlamaların kaldırıldığını ve Genelkurmay Karargâhı'nın tümüyle plana dahil edildiğini düşünme eğilimindeydi. Stankeviç şöyle yazar: "Tüm ileri gelenlerin yalnız aynı yönde hareket ettiklerini sanmakla kalmayıp, birbirlerine aynı eylem planına sahiplermiş gibi davrandıkları anlar oldu." Ama bu mutlu anlar uzun sürmedi. Olaya, tüm tarihsel rastlantılarda olduğu gibi, zorunluluğun tıkacını açan bir rastlantı karıştı. Kerenskiy ilk geçici hükûmetin üyesi, hani şu çok Kutsal Sinod'un dobra başvekili olarak burada "aptallar ve namussuzlar" bulunduğunu rapor eden Oktyabrist Lvov'un ziyaretini kabul etti. Kader Lvov'a tek bir plan görünümü altında iki plan olduğunu ve bunların birbirine karşı yöneldiğini açığa vurmak görevini yüklemişti.

İşsiz, ama boşboğaz bir politikacı olarak Lvov kâh Genelkurmay Karargâhı'nda kâh Kışlık Saray'da iktidarın devri ve ülkenin kurtarılmasına dair bitip tükenmek bilmeyen nağmeler okuyordu. Bu kez de huzursuz Genelkurmay Karargâhı'nın şimşekleriyle tehdit ederek Kerenskiy'i dostane bir şekilde sindirerek ulusal temellere dayalı bir hükûmet değişikliği için aracılığını sunmaya gelmişti. Endişeli başbakan Lvov'u Genelkurmay Karargâhı'nı ve aynı taşla da görünürde suç ortağı Savinkov'u kontrol etmek üzere kullanmaya karar verdi. Kerenskiy diktatörlük planından yana olduğunu bildirdi; bu konuda hiç kuşkusuz riyakâr değildi ve Lvov'u girişimlerine devam etmeye teşvik etti, ama bu bir savaş hilesinden başka bir şey değildi.

Lvov Kerenskiy'den yetki alarak Genelkurmay Karargâhı'na geri döndüğünde, generaller bu misyonu hükûmetin boyun eğmeye hazır olduğunun bir kanıtı gibi algıladılar. Daha bir gün önce, Kerenskiy Savinkov aracılığıyla bir Kazak birliğinin koruması altında Kornilov planını uygulamak zorunda kalmıştı. Bugünse Genelkurmay Karargâhı'na iktidarı ortaklaşa kurmayı teklif ediyordu. Haklı olarak generaller artık bu işe bir el atmaya karar verdiler. Kornilov Lvov'a Bolşeviklerin öngörülen ayaklanmasının "geçici hükûmetin oto-

ritesini devirmek, Almanya'yla barış imzalamak, Baltık Donanması'nı teslim etmek" amacını taşıdığından "iktidarın hükûmet tarafından derhal başkomutana devrinden" başka bir çözüm yolu olmadığını açıkladı. Kornilov şöyle eklemişti: "Bu başkomutan her kim olursa olsun." Ama makamını kimseye verme niyetinde değildi. Onun yerinden edilmezliği Aziz Georgiy süvarileri, Subaylar Birliği ve Kazak Birlikleri Konseyi'nin ettiği yeminlerle zaten garanti altına alınmıştı. Kerenskiy ve Savinkov'un Bolşevikler karşısında "güvenlikleri"nin sağlanması için Kornilov bu ikisinin Genelkurmay Karargâhı'na gelip onun kişisel himayesine sığınmalarını rica ediyordu. Emir subayı Zavoyko Lvov'a hiç ikirciksiz bu himayenin neden ibaret olduğunu açıklıyordu.

Moskova'ya dönünce, Lvov Kerenskiy'e bir "dost" olarak Kornilov'un "geçici hükûmet üyelerinin ve özellikle de onun hayatını kurtarmak için" yaptığı öneriyi kabul etmesini şevkle tavsiye etti. Kerenskiy diktatörlükle siyasal oyunun ciddî bir dönemeçten geçtiğini ve sonunun onun için fena bitebileceğini anlamamazlık edemezdi. Hemen harekete geçmeye karar veren Kerenskiy her şeyden önce bu teklifi doğrulamak için Kornilov'a telefon etti. Lvov mesajı doğru aktarmış mıydı? Kerenskiy yalnız kendi adına değil, orada olmayan Lvov adına da soruyordu. "Böyle bir davranış bir detektif için uygun olsa da, bir başbakana yakışmıyordu" diye kaydeder Martınov. Ertesi gün Kerenskiy Savinkov'la birlikte Genelkurmay Karargâhı'na gidişinden sanki önceden kararlaştırılmış bir şey gibi söz ediyordu. Telefondaki tüm o diyalog inanılmaz görünüyordu. Demokrat hükûmet reisi ile "cumhuriyetçi" general, sanki yataklı vagonda bir yer söz konusuymuş gibi, iktidarı birbirlerine devrediyorlardı!

Milyukov, Kornilov'un iktidarın kendisine devrilmesini talep edişinde yalnızca "uzun zamandır diktatörlük, iktidarın yeniden örgütlenmesi, vs. üzerine yapılan tüm o pazarlıkların bir devamı"nı görmekte tümüyle haklıdır. Ama Milyukov olayı sanki sonuçta Genelkurmay Karargâhı'nda bir komplo yapılmamış gibi sunmaya çalıştığında da çok ileri gidiyor. Hiç kuşku yok ki Kornilov eğer daha önceden Kerenskiy'in suç ortağı olmasaydı Lvov aracılığıyla taleplerini formüle edemezdi. Fakat bu Kornilov'un ortak bir komplo içinde kendisinin ayrı komplosunu gizlemesine engel teşkil etmiyordu. Kerenskiy ve Savinkov'un Bolşevikleri ve kısmen de sovyetleri tasfiye etmeye hazırlandıkları sırada Kornilov da geçici hükûmeti tasfiyeye niyetlenmişti. İşte Kerenskiy'in istemediği şey de buydu.

26'sı akşamı, Genelkurmay Karargâhı gerçekten birkaç saat için hükûmetin direnmeden teslim olacağına inanmıştı. Bu bir fesadın olmadığı değil, komplonun kısa zamanda zafer kazanacağı anlamına geliyordu. Muzaffer bir fesat her zaman kendini meşrulaştıracak yolları bulur. Genelkurmay Karargâhı nezdinde Dışişleri bakanlığını temsil eden diplomat Prens Trubetskoy'un tanıklığı şöyle: "Bu konuşmadan sonra general Kornilov'u gördüm. Derin bir oh çekti ve ona hükûmetin her şeye hazır olup olmadığını sorduğumda evet diye cevap

verdi. Kornilov yanılıyordu. O andan itibaren hükûmet Kerenskiy'in şahsında ona boyun eğmeyi bırakmıştı bile.

Genelkurmay Karargâhı'nın kendi planları var mıydı sahiden? Mesele genel olarak diktatörlük değil, Kornilov'un diktatörlüğü müydü? Kerenskiy'e alay eder gibi Adalet bakanlığı mı teklif edilecekti? Kornilov Lvov'a bunu ima ederek oldukça ihtiyatsız davranmıştı. Kendini devrimle özdeşleştiren Kerenskiy Maliye bakanı Nekrasov'a şöyle bağırıyordu: "Devrimi onlara teslim etmeyeceğim!" Kalender dost Lvov hemen tutuklandı ve Kışlık Sarayda yanı başında iki nöbetçiyle, dişlerini gıcırdatarak, "duvarın öbür yanında, yandaki II. Aleksandr'ın odasında işlerin gidişatından memnun Kerenskiy'in durmaksızın opera ezgileri seslendirişini" dinleyerek uykusuz bir gece geçirdi. O saatlerde Kerenskiy kendini müthiş enerjik hissediyordu.

Petrograd o günlerde bir çifte kaygıyla yaşıyordu. Basın tarafından bilhassa abartılan siyasal tansiyon içinde bir infilâk barındırıyordu. Riga'nın düşüşü cepheyi daha yakın kılıyordu. Monarşinin düşüşünden çok evvel ortaya çıkan savaş koşullarında ortaya atılmış olan başkentin tahliyesi meselesi yeni bir yakıcılık kazandı. Zenginler şehri terk ediyorlardı. Burjuvazinin kaçışı düşmanın işgalinden çok yeni bir ayaklanmadan duyduğu korkudan kaynaklanıyordu. 26 Ağustosta, Bolşevik partisinin Merkez Komitesi uyarısını tekrarladı: "Sözüm ona bizim partimiz adına bilmediğimiz kişiler kışkırtmacı bir ajitasyon yürütüyorlar." Petrograd Sovyeti'nin, sendikaların, fabrika ve işyeri komitelerinin yürütme organları aynı gün şu beyanatta bulunuyorlardı: Hiçbir işçi örgütü, hiçbir siyasal parti herhangi bir gösteri çağrısında bulunmuyor. Bununla beraber, ertesi gün hükûmetin devrileceğine dair söylentiler bir an bile durmuyordu. basın şöyle diyordu: "Hükûmet çevrelerinde her türlü gösteri girişimini ezme yolunda oybirliğiyle karar alındığı bildiriliyor." Ezmeden önce gösteriyi kışkırtma yolunda tüm önlemler alınmıştı zaten.

27'si sabahı, yalnızca gazeteler Genelkurmay Karargâhı'nın isyan niyetlerine dair henüz hiçbir şey yayınlamış değillerdi, ama tersine Savinkov'la yapılan bir mülâkatta da "general Kornilov'un geçici hükûmetin güvenine tam mazhar olduğu" da temin ediliyordu. Devrimin yarı yıldönümü günü az rastlanır bir sükûnet içinde geçiyordu. İşçilerle askerler gösteriye benzeyebilecek her şeyden kaçınıyorlardı. Karışıklıkların doğmasından çekinen burjuvazi evine kapanmış oturuyordu. Sokaklar bomboştu. Mars Alanındaki Şubat kurbanlarının mezarları unutulmuş gözüküyordu.

Uzun zamandır beklenen ülkeyi selâmete kavuşturacak günün sabahında başkomutan başbakandan bir telgraf emri aldı: Görevi genelkurmay başkanına devredip derhal Petrograd'a gel. Olay birden hiç beklenmedik bir dönemece giriyordu. General kendi deyişiyle "ikili bir oyun oynandığını" anladı. Daha doğru ifade etmek için kendi ikili oyununun ortaya çıkarıldığını söyleyebilirdi. Kornilov boyun eğmemeye karar verdi. Savinkov'un telgrafla uyarıları da bir

işe yaramadı. Halka bildirisinde başkomutan şöyle diyordu: "Açıkça harekete geçmek zorunda bırakılan ben General Kornilov geçici hükûmetin, sovyetlerdeki Bolşevik çoğunluğun baskısı altında, düşmanın Riga kıyılarına çıkartma yaptığı, ordumuzu dağıttığı ve ülkeyi tahrip ettiği bir sırada, Alman genelkurmayının planlarıyla tam bir uyum içinde hareket ettiğini ilan ederim." İktidarı hainlere bırakmak istemeyen o, Kornilov da "şeref tarlasında ölmeyi tercih" etmişti. Bu bildirinin yazarı hakkında daha sonraları Milyukov belli bir hayranlıkla şöyle yazmıştı: "Hiçbir hukukî incelik tanımayan ve tutumunun doğru olduğuna kanaât getirdiği andan itibaren dümdüz amaca yürüyen kararlı bir adam." Kendi hükûmetini devirmek için cepheden birlik kaydıran bir başkomutan herhalde "hukukî incelikler" yönünden duyarlı addedilemezdi.

Kerenskiy Kornilov'u kişisel otoritesine dayalı olarak görevden azletmişti. O zaman zaten ortada geçici hükûmet diye bir şey kalmamıştı. 26'sı akşamı, bakan beyler mutlu bir rastlantı sonucu tüm partilerin arzularına cevap verecek şekilde istifalarını vermişlerdi. Daha Genelkurmay Karargâhı'yla hükûmetin arasının bozulmasından birkaç gün önce General Lukomskiy Lvov'u Aladin kanalıyla uyarmıştı: "Kadetlerin 27 Ağustosta hükûmeti zora sokmak için geçici hükûmetten çekilmelerini ve böylelikle de anlaşmazlıklardan kendilerini sıyırmalarını sağlamak fena olmayacaktır." Kadetler bu tavsiyeye uyma fırsatını kaçırmadılar. Öte yandan, Kerenskiy de Kornilov'un isyanıyla mücadele etmeyi "ancak iktidar kendisine tümüyle verilmek şartıyla" mümkün gördüğünü açıklıyordu hükûmete. Diğer bakanlar da kendi paylarına istifa etmek için bu mutlu gerekçeyi bekler gibiydiler. Koalisyon böylece yeni bir sınava daha tabi tutulmuştu. Milyukov şöyle yazar: "Kadet partisinden bakanlar geçici hükûmete gelecekteki katılımlarına halel getirmeyecek şekilde şimdilik istifa ettiklerini açıkladılar." Geleneklerine bağlı bir şekilde, Kadetler sonuca göre tavır almak üzere mücadele günleri boyunca kuytuda beklemek istiyorlardı. Uzlaşmacıların kendi mevkilerini boş tutacaklarından kuşku duymuyorlardı. Sorumluluğu üzerlerinden atan Kadetler tüm diğer istifacı bakanlarla birlikte bilâhare tüm "özel nitelikli" hükûmet konferanslarında yer aldılar. İç savaşa hazırlanan her iki kamp da, gerçek olmasa da, akla gelebilecek tüm hayalî yetkilerle donanmış vaziyette, "özel" olarak, hükûmet reisinin etrafında toplanmışlardı.

Genelkurmay Karargâhı'nda Kerenskiy'den gelen telgrafta yer alan "Petrograd ve banliyösü üzerine yöneltilen tüm birlikler durdurulsun ve eski yerlerine getirilsin" emri üzerine Kornilov şu notu yazmıştı: "Bu emir uygulanmayacak, Birlikler Petrograd üzerine sevk edilecek." Silahlı ayaklanma hareketi böylece sağlam bir şekilde yoluna sokulmuştu. Daha açıkça ifade etmek gerekirse: Üç süvari tümeni demiryoluyla başkente doğru yol alıyorlardı.

Kerenskiy'in Petrograd'daki birliklere duyurusunda şöyle deniyordu: General Kornilov yurtseverliğini ve halka bağlılığını açıkladıktan sonra... cepheden birlik kaydırmış ve... bunları Petrograd üzerine sürmüştür." Kerenskiy

cephedeki birliklerin yalnızca onun bilgisi dahilinde kaydırılmadığını, ama bu birliklerin bizzat onun emriyle, şimdi karşılarında Kornilov'un düzenbazlığını ihbar ettiği garnizonun bastırılmasını sağlamak üzere kaydırıldığını da dikkatlice pas geçiyordu.

Asi başkomutan da lafını esirgemiyordu. Telgrafında şöyle diyordu: "Hainler bizim aramızda değil, orada Alman parasına hükûmetin caniyane göz yummasıyla Rusya'nın satıldığı Petrograd'da." Böylece Bolşeviklere atılan iftira sürekli kendine yeni yollar buluyordu.

İstifa etmiş bakanlar kurulunun başkanının opera aryaları söylediği heyecan dolu gece çabuk sona ermişti. Kornilov'a karşı mücadele hangi dönemeçte olursa olsun çok acı sonlarla bitebilirdi. Kerenskiy şöyle yazıyor: "Genelkurmay Karargâhı'nın isyan ettiği günün gecesi Peterburg'daki işçi ve asker sovyetleri çevrelerinde Savinkov'un General Kornilov'un hareketiyle bir bağlantısı olduğu şayiası inatla yayılmıştı." Söylenti Savinkov'un hemen ardından Kerenskiy'in adını anıyordu ve yanılmıyordu. Yakında en korkunç ifşaların ortaya çıkacağından korkuluyordu.

Kerenskiy şöyle anlatır: "25 Ağustosu 26'ya bağlayan gece geç bir saatte Savaş bakanı müsteşarı çok heyecanlı bir şekilde odasına girdi. 'Sayın başbakan' dedi bana Savinkov doğrularak, 'beni derhal Kornilov'un işbirlikçisi diye tutuklamanızı rica ediyorum. Ama bana güveniniz varsa, halka asilerle hiçbir ilişkimin olmadığını gerçekten kanıtlama fırsatı veriniz...' " Bu açıklamaya cevap olarak, diye devam eder Kerenskiy "hemen oracıkta Savinkov'u General Kornilov'un kuvvetlerine karşı Petrograd'ın savunulması için en geniş yetkilerle Petrograd'ın geçici genel valisi olarak atadım." Dahası, Savinkov'un talebi üzerine Kerenskiy ona vekil olarak Filonenko'yu atadı. Böylece, isyan olayı da, tıpkı bastırma harekâtı gibi, "Direktuvar" içinde çözülmüştü.

Savinkov'un yıldırım hızıyla genel valiliğe atanması Kerenskiy'e siyasal vaziyetin kurtarılması mücadelesi tarafından dayatılmıştı. Kerenskiy Savinkov'u sovyetlere ihbar etse, Savinkov da hemen Kerenskiy'i ihbar edecekti. Buna karşılık, Kerenskiy'den, şantajla karışık, Kornilov'a karşı harekâta aşikâr bir şekilde katılarak kendini meşrulaştırma imkânını elde eden Savinkov şimdi Kerenskiy'i aklamak için elinden geleni yapabilirdi. "Genel vali" karşı-devrimle mücadele etmek için değil, asıl komplonun izlerini silmek için elzemdi. Suç ortaklarının birlikte çalışmaları işte bu doğrultuda başlamıştı.

Savinkov şunu aktarır: "28 Ağustos, sabaha karşı dörtte Kerenskiy'in çağrısı üzerine Kışlık Saraya geldim ve burada General Alekseyev ile Tereşçenko'yla karşılaştım. Dördümüz Lvov'un ültimatomunun bir yanlış anlamadan başka birşey olmadığı noktasında anlaştık." Bu tan yeri ağarmadan evvel varılan uzlaşmadaki aracı rol yeni genel valiye aitti. Kulisteki yönetici ise Milyukov'du: gün boyunca sahneden inmemişti. Kornilov'u "koyun kafalı" diye adlandırsa da, Alekseyev onunla aynı saftaydı. Fesatçılarla yardımcıları tüm olup biteni

bir "yanlış anlama" gibi sunmak, yani hep beraber mümkün mertebe ortak planı kurtarmak üzere kamuoyunu aldatmak için son bir çaba gösterdiler. Vahşi tümen, general Krımov, Kazak birlikleri, görevi bırakmayan Kornilov, başkent üzerine yürüyüş, tüm bunlar "yanlış anlama"nın yanında ayrıntıydı! Olayların uğursuz bir şekilde içiçe girmesinden ürkmüş olan Kerenskiy artık "Devrimi onlara teslim etmeyeceğim!" diye bağırmıyordu. Alekseyev'le anlaşır anlaşmaz, Kışlık Saraydaki basın kabul salonuna geçti ve tüm gazetelerden Kornilov'u hain ilan eden bildirisinin çıkartılmasını istedi. Gazetelerin verdikleri cevaptan bunun teknik olarak mümkün olmadığı ortaya çıkınca, Kerenskiy şöyle bağırmıştı: "Bu çok kötü!" Ertesi günkü gazetelerde yer alan bu küçük olay ulusun yüksek hakeminin pisliğe batmış kişiliğini eşsiz bir canlılıkla aydınlatır. Kerenskiy demokrasiyi ve burjuvaziyi öylesine mükemmel bir şekilde şahsında cisimleştirmişti ki, şimdi de devlet otoritesinin en yüksek temsilcisi ile ona karşı caniyane bir komploya girişeni aynı kimlikte birleştirmişti.

28 Ağustos sabahı hükûmet ile başkomutan arasındaki bozuşma tüm ülkenin gözünde bir oldubitti halini almıştı. Bu olaya derhal Borsa da bulaşmıştı. Kornilov'un Moskova'da Riga'nın düşmesi tehdidinde bulunduğu konuşma borsa oyuncuları üzerinde Rus hisselerinin değerini düşürme yönünde etki ederken, generallerin açık komplosunun haberi de genel bir yükselişe sebep olmuştu. Şubat rejiminin çöküşüne gösterdiği tepkiyle Borsa Kornilov'un zaferinden şüphe etmeyen varlıklı sınıfların ruh halleri ve umutlarının inkâr edilemez bir ifadesini sunmuştu.

Kerenskiy'in evvelki gün geçici olarak komutayı üzerine almasını emrettiği genelkurmay başkanı Lukomskiy şöyle cevap verdi: "General Kornilov'un vazifesini üzerime almayı mümkün görmüyorum, zira bunu sonucunda orduda Rusya'nın zararına bir patlama çıkabilir." Geçici hükûmete fazla gecikmeden bağlılığını bildiren Kafkasya askerî bölgesi komutanı hariç, diğer yüksek komutanlar farklı ses tonlarıyla General Kornilov'un taleplerini destekliyorlardı. Kadetlerden ilham alan Subaylar Birliği Üst Komitesi tüm kara ve deniz ordusu komutanlıklarına şu telgrafı gönderdi: "Bize birçok kez devlet gücüne sahip olmadığını kanıtlayan geçici hükûmet şimdi de adını bir provokasyonla kirletti ve artık uzun süre Rusya'nın başında kalamaz..." Subaylar Birliği'nin onursal başkanı da Lukomskiy'in ta kendisiydi! 3. Süvari kıtasının başına getirilen General Krasnov'a Genelkurmay Karargâhı'nda şöyle dendi: "Hiç kimse Kerenskiy'i savunmayacak. Bu sadece bir gezi. Her şey hazır."

Komplonun yöneticileri ve esinleyicilerinin iyimser hesapları üzerine prens Trubetskoy'un Dışişleri bakanına çektiği şifreli bir telgraf oldukça doğru bir fikir verir: "Durumu dikkatle değerlendirdikten sonra, itiraf etmek gerekir ki tüm yüksek komutanlık, subay takımının ezici çoğunluğu ve en iyi savaşçılar Kornilov'u izleyecekler. Cephe gerisinde tüm Kazaklar, askerî okulların çoğunluğu ve en iyi birlikler onun yanında yer alacaklar. Fizik güce bir

de sosyalist olmayan halkın tüm katmanlarının rızasını ve aşağı sınıflarda da ilk kamçı darbesinde hizaya gelecek olan kayıtsızlığı eklemek gerekir. Mart sosyalistlerinin çoğunun, kazandığı takdirde Kornilov'un yanında yer almakta gecikmeyeceğine şüphe yoktur." Trubetskoy yalnızca Genelkurmay Karargâhı'nın ümitlerini değil, Müttefik misyonların tutumlarını da temsil ediyordu. Petrograd'ı fethetmeye giden Kornilov'un müfrezesinde İngiliz personeliyle İngiliz zırhlı arabaları da bulunuyordu. Bunların en güvenilir birlikler olduğunu düşünebiliriz. Rusya'daki İngiliz askerî misyonunun şefi general Knox Amerikalı Albay Robbins'e Kornilov'u desteklememesi yüzünden sitem ediyordu. Britanyalı general şöyle diyordu: "Ben Kerenskiy hükûmetiyle ilgilenmiyorum, o çok zayıf; bir askerî diktatörlük lâzım, Kazaklar lâzım, bu halkın kırbaca ihtiyacı var! Gerekli olan şey aynen diktatörlük."

Farklı farklı yerlerden gelen tüm bu sesler Kışlık Saray'a ulaşıyordu ve içindekiler üzerinde sarsıcı bir etkide bulunuyordu. Kornilov'un başarısı kaçınılmaz gibi görünüyordu. Bakan Nekrasov dostlarına oyunun hepten kaybedildiğini ve geriye namusluca ölmekten başka bir şey kalmadığını bildirmişti. Milyukov bunu şöyle doğrular: "Sovyet'in en gözde bazı yöneticileri Kornilov'un zafer kazanması durumunda kendilerini bekleyen akıbeti önceden hissederek yurtdışı pasaportlarını hazırlamaya koyulmuşlardı."

Kornilov'un birliklerinin yaklaştığına dair her saat başı yeni, her biri birbirinden tehditkâr haberler geliyordu. Burjuva basını bu haberleri iştahla karşılıyor, abartıyor, büyütüyor ve bir panik atmosferi yaratıyordu.

28 Ağustos saat yarımda: "General Kornilov'un gönderdiği bir müfreze Luga yakınlarında kamp kurdu." Saat iki buçukta: "Kornilov'un birliklerini taşıyan dokuz yeni tren Oredej garından geçtiler. Baş trende bir demiryolcular taburu bulunuyor." Öğleden sonra saat üçte: "Luga garnizonu general Kornilov'un birliklerine teslim oldu ve tüm silahlarını devretti. Luga'daki gar ve tüm hükûmet binaları Kornilov'un birlikleri tarafından işgal edildi." Akşam altıda: "Kornilov'un birliklerinden iki kol Narva'dan bir yarma harekâtına giriştiler ve şu an Gatçina'dan yarım *verst* mesafede bulunuyorlar. İki başka kol da Gatçina yolu üzerinde." 29 Ağustos sabaha karşı ikide: "Antropşino (Petrograd'dan otuz üç kilometre uzaklıkta) istasyonunda hükûmet birlikleriyle Kornilov'un birlikleri arasında bir çatışma başladı. İki taraftan da ölü ve yaralılar var." Aynı gece, Kaledin'in Petrograd ve Moskova'nın Rusya'nın tahıl ambarı olan Güneyle bağlantılarını kesme tehdidinde bulunduğu öğrenildi.

Genelkurmay Karargâhı, cephe başkomutanları, İngiliz misyonu, subay takımı, askerî kollar, demiryolu taburları, Kazaklar, Kaledin; tüm bunlar Kışlık Saray'ın malakit salonunda Yargı Gününün trompet sesleri gibi yankılanıyordu.

Kaçınılmaz hafifletmelerle de olsa Kerenskiy de bunu bizzat itiraf ediyordu: "28 Ağustos günü en büyük belirsizliklerin olduğu, Kornilov'un hasımlarının güçlerinden en fazla şüphe edildiği, demokrat çevrelerde en tedirgin gündü."

Bu sözlerin altında neyin gizli olduğunu anlamak zor değil. Hükûmet başkanı yalnızca iki kamptan hangisinin daha güçlü olduğu değil, hangisinin kendisi için daha korkunç olduğu konusunda da meraktan ölüyordu. Moskova tiyatrosunun sahnesinde "ne sizinle sağda, ne sizinle soldayız" lafları çok yerinde bir etki yapıyordu. Ha patladı ha patlayacak olan iç savaşın diline tercüme edildiğinde, bunlar Kerenskiy'in küçük çevresinin hem sağda hem de solda bir işe yaramayacağı anlamına geliyordu. Stankeviç şöyle yazar: "Her şeyi mahveden bir dramın gerçekleşmesi karşısında biz hepimiz umutsuzluk içinde şaşkına dönmüş durumdaydık. Açmazımızın derecesi şuradan belliydi ki, Genelkurmay Karargâhı'yla hükûmet arasındaki bozuşmadan sonra bile herhangi bir uzlaşmaya varmak için çabalar gösterilmişti."

Üçüncü kişi sıfatıyla hareket etmeyi yeğleyen Milyukov "bu koşullarda bir arabuluculuk fikri kendiliğinden doğuyordu" diye açıklar. Milyukov 28'i akşamı Kışlık Saray'a çıkıp "Kerenskiy'e tümüyle formel, yasayı ihlâl etmeme tutumundan vazgeçmesini tavsiye" etti. Cevizin içini kabuğundan ayırdetmenin zorunlu olduğunun farkındaki liberal lider aynı zamanda güvenilir bir arabulucu olmaya da en elverişli kişiydi. 13 Ağustosta, Milyukov doğrudan Kornilov'dan ayaklanmanın 27'sinde yapılacağını öğrenmişti. Ertesi gün, 14'ünde, Milyukov Konferans'taki konuşmasında "başkomutan tarafından belirtilen önlemlerin acilen alınması her türlü kuşkunun, gözdağının, işten el çektirmenin ötesindedir" buyurmuştu. 27'sine dek, Kornilov kuşkunun dışında kalmalıydı! Milyukov, aynı zamanda da, Kerenskiy'e "gönülden ve itirazsız" destek sözü veriyordu. Kendisi de "itirazsız" destek veren idam ipini hatırlamamak elde değil!

Kerenskiy de, kendi yönünden, arabuluculuk teklifi sunan Milyukov'un "ona gerçek gücün Kornilov'un yanında bulunduğunu göstermek için çok uygun bir zaman seçtiğini" itiraf eder. Konuşma öyle mutlu bir son buldu ki, çıkışta Milyukov siyaset arkadaşlarına General Alekseyev'i Kornilov'un hiçbir itirazda bulunmayacağı Kerenskiy'in halefi olarak gösterdi. Gönlü bol Alekseyev de buna razı oldu.

Milyukov'un ardında da ondan daha büyüğü vardı. Akşam geç vakit, İngiliz elçisi Buchanan Dışişleri bakanına Müttefik güçlerin temsilcilerinin "insanlık namına ve tamiri mümkün olmayan bir felâketin önlenmesi arzusuyla" oybirliğiyle yardım teklifi sunduklarını belirten bir nota verdi. Hükûmetle asi general arasındaki resmî arabuluculuk isyana bir destekten ve sigorta priminden başka bir şey değildi. Cevap olarak, Tereşçenko, geçici hükûmet adına, programının büyük kısmı hükûmet tarafından kabul edilen Kornilov'un isyanı hususunda "son derece şaşırdıklarını" ifade etti.

Terk edilmiş ve bitkin durumdaki Kerenskiy istifa etmiş bakanlarıyla yeni bir toplantı tertiplemekten başka bir yol bulamadı. Bu anlamsız işe kendini verdiği sırada, düşman kademelerinin ilerlemesi hakkında özellikle alarm zilleri çalan haberler alındı. Nekrasov "birkaç saat içinde, Kornilov'un birliklerinin

artık Petrograd'a girmiş olacakları" tahmininde bulundu. Sabık bakanlar kafa patlatmaya başladılar: "Bu koşullarda, nasıl bir hükûmet kurmak uygun olurdu?" Bir Direktuvar fikri tekrar su yüzüne çıktı. Sağ da, sol da "Direktuvar"a General Alekseyev'in de katılması düşüncesine sempatiyle baktılar. Kadet Kokoşkin Alekseyev'in hükûmetin başına getirilmesi gerektiğini söylüyordu. Bazı tanıklıklara göre, iktidarı başka birine devretme önerisi bizzat Milyukov'la yaptığı görüşmeyi açıkça zikreden Kerenskiy tarafından yapılmıştı. Hiç kimse itiraz etmedi. Alekseyev'in adaylığında herkes uzlaşıyordu. Milyukov'un planı gerçekleşmeye çok yakındı. Fakat tam tansiyon en yüksek mertebedeyken, dramatik biçimde kapı çalındı; yan salonda Karşı-devrimle Mücadele Komitesi'nden bir heyet bekliyordu. Tam zamanında gelmişti: Karşı-devrimin en tehlikeli yuvalarından biri Kışlık Sarayın bir salonundaki bu Kornilovcuların, arabulucuların ve teslimiyetçilerin acınacak, korkakça ve hain toplantısıydı.

27'si akşamı İşçi ve Asker Sovyetleri Yürütme Komitesi ile Köylü Sovyeti Yürütme Komitesi'nin ortak oturumunda yeni bir organ teşkil edildi ve bu organ üç Sovyet partisi, iki Yürütme Komitesi, sendikalar merkezi ve Petrograd Sovyeti tarafından özellikle seçilen temsilcilerden meydana geldi. Bu *ad hoc* mücadele komitesinin kurulmasıyla aslında yönetici Sovyet kurumlarının kendilerini kadük ettikleri ve devrimci görevler için yeni bir kana ihtiyaç olduğu kabul edilmiş oluyordu.

Generale karşı kitlelerin desteğini aramak zorunda kalan uzlaşmacılar sol omuzlarını öne çıkarmakta acele ediyorlardı. Tüm ilkesel sorunların Kurucu Meclis'e bırakılmasını isteyen konuşmalar birdenbire unutulmuştu. Menşevikler hükûmetten demokratik cumhuriyetin derhal ilanını, Devlet Duma'sının lağvını ve toprak reformunun uygulanmasını isteyeceklerini açıkladılar. İşte "cumhuriyet" adı ilk kez bu şekilde hükûmetin başkomutanın ihanetiyle ilgili beyanatında yer aldı.

İktidar meselesi konusunda, yürütme komiteleri ayrılan Kadetlerin yerine demokratik unsurların geçirilmesiyle şimdilik hükûmetin olduğu gibi bırakılmasının gerekli olduğunu ve meselenin kökten çözümü için de çok yakın zamanda Çheidze'nin platformu üzerinde Moskova'da tüm örgütlerin bir kongresinin toplanmasını kabul ettiler. Bununla beraber, gece sürdürülen görüşmelerden sonra, Kerenskiy'in hükûmet üzerinde demokratik bir kontrolü kesinlikle kabul etmediği ortaya çıktı. Ayağının altındaki toprağın hem sağdan, hem de soldan kaydığını hisseden Kerenskiy var gücüyle güçlü bir iktidar hülyasının kendi için henüz soğumadığı "Direktuvar" fikrine sarıldı. Smolnıy Enstitüsü'ndeki yeni bıktırıcı ve kısır tartışmalardan sonra, yürütme komitelerinin ilk tasarısına rıza göstermesi için ricada bulunmak üzere bir kez daha eşsiz ve yeri doldurulmaz Kerenskiy'e başvurma kararı alındı. Sabah yedi buçukta, Tsereteli Kerenskiy'in taviz vermeyi reddettiğini, "kayıtsız bir destek" talep ettiğini, ama "devletin tüm gücüyle" karşı-devrimle mücadele etmeyi ka-

bul ettiğini bildirmek üzere geri geldi. Uykusuz geçen geceden yorgun düşmüş olan yürütme komiteleri sonunda tutarsız "Direktuvar" fikrine teslim oldular.

Kornilov'a karşı mücadelede "devletin tüm güçlerini" harekete geçirme konusunda Kerenskiy'in verdiği tumturaklı taahhüt, onu bilindiği gibi, Milyukov, Alekseyev ve istifa etmiş bakanlarla, Genelkurmay Karargâhı karşısında barışçı bir teslimiyet konusunda, gece kapının tak tak vurulmasıyla bozulan görüşmeler yapmaktan alıkoymadı. Birkaç gün sonra, Savunma Komitesi'nin aktif üyelerinden biri olan Menşevik Bogdanov Petrograd Sovyeti'ne Kerenskiy'in düzenbazlığını ihtiyatlı, ama ikirciksiz biçimde rapor ediyordu. Geçici hükûmet kararsızken ve Kornilov'un macerasının nasıl biteceği pek belli değilken, Milyukov ve Alekseyev gibi arabulucular çıkageldiler..." Savunma Komitesi araya girdi ve "büyük bir enerjiyle" açık bir mücadele talep etti. Bogdanov şöyle devam ediyordu: "Bizim etkimizle, hükûmet tüm pazarlıkları durdurdu ve Kornilov'un tüm önerilerini reddetti..."

Hükûmet reisi daha dün sol kampa karşı komplo düzenlerken bugün onların siyasal mahkûmu olunca, 26'sında yalnızca düşünmek için zaman kazanmak üzere istifa etmiş olan Kadet bakanlar Kerenskiy'in yurtsever, sadık ve kurtarıcı bir isyanı bastırmasındaki sorumluluğunu paylaşamayacaklarını bildirerek hükûmeti kesin olarak terk ettiklerini ilan ettiler. Bakanlar istifa etmiş, danışmanlar, dostlar da birbiri ardı sıra Kışlık Saray'ı terk ediyorlardı. Bu bizzat Kerenskiy'in ifadesiyle "açıkça yenilgiye mahkûm bir yerden kitlesel bir göç"tü. 28'i 29'a bağlayan gece Kerenskiy "Kışlık Saray'da hemen hemen tek başına geziniyordu." Kahramanlık aryaları aklına bile gelmiyordu. "O geçmek bilmez günlerde üstüme tüm ağırlığıyla çöken sorumluluk gerçekten gayri-insanîydi." Söz konusu sorumluluk Kerenskiy'in şahsî akıbetiyle ilgiliydi. Geri kalan her şey artık zaten ondan bağımsız olarak gerçekleşiyordu.

BÖLÜM X

Burjuvazi Demokrasiyle Ölçülür

28 Ağustosta, Kışlık Saray korku nöbetiyle titrerken, "Vahşi" tümenin komutanı prens Bagration telefonla Kornilov'a "yerlilerin vatana karşı vazifelerini yerine getireceklerini ve ulu kahramanlarının bir emriyle... kanlarının son damlasını akıtacaklarını" bildiriyordu. Birkaç saat sonra, tümenin hareketi durdu. 31 Ağustosta başında yine Bagration'un bulunduğu özel bir heyet Kerenskiy'e tümenin tümüyle geçici hükûmete tabi olduğunu temin ediyordu. Tüm bunlar yalnızca çatışmasız değil, bir tek silah bile atılmadan gerçekleşmişti. Olay, bırakın kanın son damlasını, ilk damlasının bile akıtılmasını gerektirmedi. Kornilov'un askerleri kendilerine Petrograd yolunu açmak için silahlarına davranmaya bile kalkışmadılar. Komutanları bunu onlara emretmeye cüret edemediler. Hiçbir yerde, hükûmete bağlı birlikler Kornilov'un müfrezelerinin ileriye atılışlarını durdurmak için zora başvurmak zorunda kalmadılar. Komplo çözüldü, darmadağın oldu ve buharlaştı.

Bunu açıklamak için mücadeleye katılan güçleri daha yakından incelemek gerekir. Her şeyden önce, fesatçıların kurmay heyetinin eski çarlık kurmayları olduğunu, yani içine daldıkları büyük oyunda önceden iki veya üç hamle sonrasını düşünmekten aciz, beyinsiz koltuk adamları olduğunu belirtmek zorundayız. Bu keşif bizim için hiç de beklenmedik değil. Kornilov darbe gününü haftalar evvelden tespit etmiş olsa da, hiçbir şey gerektiği gibi öngörülmemiş ve hesaplanmamıştı. İsyanın askerî hazırlıkları beceriksizce, ihmalkârlıkla, rastgele yürütülmüştü. Tertibat ve komutadaki karmaşık değişiklikler kâh harekete geçildiği günün arifesinde kâh yola çıktıktan sonra yapılmıştı. Devrime ilk darbeyi vuracak olan "Vahşi" tümen topu topu bin üç yüz elli savaşçıdan oluşuyordu ve altı yüz tüfek, bin mızrak ve beş yüz kılıç eksikleri vardı. Çatışmaların başlamasından beş gün önce, Kornilov tümenin kolorduya çevrilmesi emrini vermişti. Tüm ders kitaplarının mahkûm ettiği böyle bir önlem kuşkusuz subayların aylıklarını artırarak teşvikini öngörüyordu. Martınov şöyle yazar: "Eksik silahların Pskov'dan tedarik edileceğini bildiren telgraf Bagration

tarafından ancak 31 Ağustosta, girişimin artık tümüyle başarısızlığa uğradığı sırada alındı."

Cepheden Petrograd'a özel görevlilerin gönderilmesi hususuyla Genelkurmay Karargâhı ancak son dakikada ilgilenmişti. Görevi kabul eden subaylar paraya boğulmuşlardı ve özel vagonlarda seyahat ediyorlardı. Ama yurtsever kahramanlar ülkeyi kurtarmak için pek de acele etmiyorlardı. İki gün sonra, Genelkurmay Karargâhı'yla başkent arasındaki demiryolu bağlantısı koptu ve çoğu görevli öngörülen çalışma yerlerine varamadılar.

Bununla beraber, başkentte, üye sayıları iki bine varan, Kornilov'a bağlı bir örgüt vardı. Fesatçılar özel görevler üstlenmiş gruplar halinde bölümlere ayrılmışlardı: zırhlı arabalara el koyma, Sovyet'in en gözde üyelerinin tutuklanması ve katli, geçici hükûmetin gözaltına alınması, en önemli binaların ele geçirilmesi, vb. Askerî Görev Birliği cemiyetinin başkanı Winberg'e göre, "Krımov'un birliklerinin buraya vardığı sırada, devrimin başlıca güçleri, Krımov'a şehirde düzeni yeniden sağlamaktan başka iş bırakmayacak tarzda kırılmış, yok edilmiş veya zararsız hale getirilmiş olmalıydı." Doğrusunu söylemek gerekirse, Mogilyov'da, bu eylem planının abartılı olduğu düşünülüyor ve asıl görev Krımov'a tevdi ediliyordu. Öte yandan Genelkurmay Karargâhı Cumhuriyetçi Merkez'e bağlı müfrezelerden de ciddî bir yardım bekliyordu.

Ama Petrograd'daki fesatçılar, sanki ortada yoklarmış gibi, kendilerini göstermediler, seslerini çıkarmadılar, parmaklarını bile kımıldatmadılar. Winberg bu bilmeceyi oldukça basit bir şekilde açıklar. İstihbarat servisinin başındaki Albay Heimann en belirleyici saatleri banliyöde bir lokantada geçirmişti ve Kornilov tarafından başkentteki tüm yurtsever derneklerin faaliyetlerini birleştirmekle doğrudan görevlendirilen Albay Sidorin, tıpkı askerî bölüm başkanı Albay Ducimetière gibi, "kaybolmuştu ve hiçbir yerde bulunamamıştı". "Bolşevik kisvesi altında" harekete geçecek olan Kazak albayı Dutov daha sonra şöyle sızlanmıştır: "Koştum... ve insanları sokağa çağırdım, ama kimse beni izlemedi."

Komplo tertibatına ayrılan paralar, Winberg'e göre, başlıca iştirakçiler tarafından iç edilmiş ve har vurup harman savrulmuştu. Denikin, Albay Sidorin'in "yaklaşık yüz elli bin Ruble kadar tutan, tertibatın son kaynaklarını yanına alarak Finlandiya'ya kaçtığını" söylemiştir. Kışlık Saray'da tutuklandığını belirttiğimiz Lvov daha sonraları subaylara kayda değer bir para vermesi gereken gizli bağışçılardan birinin kararlaştırılan yere geldiğini, ama burada fesatçıları zil zurna sarhoş görünce, parayı vermekten vazgeçtiğini anlatmıştır. Winberg bu gerçekten üzücü "beklenmedik olaylar" olmasaydı, planın tümüyle başarılı olacağı düşüncesindedir. Ama geriye yine de bir soru kalıyor: Neden yurtsever girişimin etrafında özellikle sarhoşlar, yağmacılar ve hainler toplanmıştı? Her tarihsel görevin kendine uygun kadroları harekete geçirdiğinden dolayı olmasın?

Komploya katılanların terkibi, üst yöneticilerden başlayarak, pek yerinde değildi. Sağ Kadet İzgoyev şöyle der: "General Kornilov siviller arasında çok popülerdi, ama ne askerler arasında, ne de benim gözlediğim cephe gerisinde böyle değildi." Sivil halk derken, İzgoyev Nevskiy Prospekt'teki insanları kastediyor. Cephe ve gerisindeki halk kitlelerine gelince, Kornilov onlara yabancı, iğrenç ve nefret edilesi bir tip olarak gözüküyordu.

Kısa bir süre sonra II. Wilhelm'in vassallığına girecek olan 3. Süvari kolordusu komutanlığına atanan monarşist general Krasnov "büyük bir emel peşindeki Kornilov'un kendisinin, sanki kendi de zafere inanmıyormuş gibi, Türkmenler ve şok tugaylarıyla çevrili olarak Mogilyov'da kalmış olmasına" şaşmıştı. Fransız gazetecisi Claude Anet'nin Kornilov'a niçin kader anında bizzat Petrograd'a yürümediği sorusuna fesadın reisi şu cevabı vermişti: "Hastaydım, sıtmaya tutulmuştum ve eski enerjime sahip değildim."

Birçok talihsizlik vardı: Bir iş baştan kaybedilmiş olduğunda hep böyle olur. Ruh halleri itibariyle, fesatçılar engel tanımayan bir debdebe sarhoşluğu ile ilk gerçek engel karşısında tam bir yılgınlığa düşüş arasında tereddüt ediyorlardı. Mesele Kornilov'un sıtmaya tutulması değil, ama varlıklı sınıfların iradesini felçleştiren çok daha özel, uğursuz, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmasıydı.

Kadetler, Romanovlar monarşisinin restorasyonunu kastederek, Kornilov'un karşı-devrimci niyetleri olduğunu ciddî olarak inkâr ediyorlardı. Sanki mesele buydu! Kornilov'un "cumhuriyetçiliği" monarşist Lukomskiy'i onunla kol kola yürümekten hiç de alıkoymuyordu, ne de Rus Halk Birliği başkanı Rimskiy-Korsakov'un isyan günü Kornilov'a "Tanrıya Rusya'yı kurtarırken size yardım etmesi için hararetle dua ediyorum, tümüyle emrinizdeyim" diye telgraf çekmekten. Çarlığın Kara Yüzcü taraftarları ucuz cumhuriyetçi flamalar taşımaktan utanmıyorlardı. Kornilov'un programının kendinden, geçmişinden, Kazaklara mahsus şeritli pantolonlarından, bağlantılarından ve malî kaynaklarından ve özellikle de devrimin boğazını sıkmaya samimî biçimde amade oluşundan meydana geldiğini çok iyi biliyorlardı.

Bildirilerinde kendini "köylü çocuğu" diye tanımlayan Kornilov darbe planını tümüyle Kazaklar ve Dağlılar üzerine kurmuştu. Petrograd'a karşı sürülen askerî birlikler içinde tek bir piyade kıtası yoktu. Generalin mujikle hiçbir bağlantısı yoktu ve buna hiç gayret de etmiyordu. Doğru, Genelkurmay Karargâhı'nda bir "profesör"ün şahsında her askere hayalî miktarda toprak vaat etmeye hazır bir toprak reformcusu bulunuyordu. Ama bu konuda hazırlanan bildiri yayımlanmamıştı bile: Generalleri toprak konusunda demagoji yapmaktan alıkoyan şey soylu toprak sahiplerini haklı olarak korkutup kaçırmaktan duyulan endişeydi.

O günlerde Genelkurmay Karargâhı çevresini yakından gözlemlemiş olan Mogilyovlu köylü Tadeusz ne askerler arasında ne de köylerde hiç kimsenin

generalin bildirilerine inanmadıklarını anlatır: "İktidarı istiyordu, ama toprak konusunda tek bir sözcük yoktu, hele savaş konusunda hiç." En hayatî meselelerde, kitleler devrimin altı ayı içinde şu veya bu şekilde başlarının çaresine bakmayı öğrenmişlerdi. Kornilov halka savaştan, generallerin ve soylu mülklerin ayrıcalıklarının savunulmasından başka bir şey getirmiyordu. Halka başka bir şey veremezdi, halk da ondan bir şey beklemiyordu. Kornilovcu kliğin toplumsal mahkûmiyeti ifadesini fesatçıların işçi bir yana, köylü askere bile dayanma konusundaki ta baştan belli imkânsızlıklarında buluyordu.

Genelkurmay Karargâhı'ndaki diplomat prens Trubetskoy'un çizdiği siyasal güçler tablosu birçok bakımdan doğru olsa da, bir noktada yanlıştı: Halkın "en ufak bir kırbaç darbesiyle hizaya gelmesine" yol açan kayıtsızlığından eser yoktu. Tersine, kitleler içlerinde hangi enerji kaynaklarının ve fedakârlığın gizli olduğunu göstermek için bu kırbaç tehdidini bekler gibiydiler. Kitlelerin haleti ruhiyesinin değerlendirilmesinde yapılan hata tüm diğer hesapları tuzla buz ediyordu.

Komplo, hayatta hiçbir şey yapmamaya alışmış; aşağıdakiler, işçiler, topun ağzındakiler, emir erleri, uşaklar, kâtipler, şoförler, hamallar, aşçılar, çamaşırcılar, makasçılar, telgrafçılar, seyisler, arabacılar olmadan hiçbir şey yapmayı bilmeyen çevreler tarafından yürütülüyordu. Oysa tüm bu küçük, fark edilmez, sayısız, elzem insanî dişliler Kornilov'a karşı ve sovyetlerden yanaydılar. Devrim her yerdeydi. Her yere nüfuz etmiş, komplonun çevresini sarmıştı. Her yerde gözü, kulağı ve eli vardı.

İdeal askerî eğitim, askerin komutanlarının gözetimi dışında da onların gözü altındaymış gibi hareket etmesidir. Oysa, komutanlarının gözleri önünde dahi resmî emirleri yerine getirmeyen 1917'nin Rus asker ve denizcileri büyük bir iştahla devrimin emirlerini havada kapıyor ve daha emir almadan bunları kendi inisiyatifleriyle yerine getiriyorlardı. Devrimin sayısız hizmetkârının, ajanlarının, aydınlatıcılarının ve militanlarının ne davete ne de nezarete ihtiyaçları vardı.

Biçimsel olarak, komplonun tasfiyesi hükûmetin ellerindeydi. Yürütme Komitesi ona yardımcı oluyordu. Ama gerçekte, mücadele bambaşka yollardan geçiyordu. "İnsanüstü sorumluluk"unyükü altında iki büklüm kalmış olan Kerenskiy tek başına Kışlık Sarayın parkelerini arşınlarken, aynı zamanda "Askerî Devrim Komitesi" olarak da adlandırılan Savunma Komitesi büyük bir faaliyet içerisindeydi. Sabahtan başlayarak, demiryolu çalışanlarına, PTT çalışanlarına ve askerlere telgrafla talimatlar gönderilmişti. Dan o gün şöyle bildiriyordu: "Tüm askerî birlik hareketleri geçici hükûmetin emriyle yapılıyor ve Kamu Savunma Komitesi tarafından parafe ediliyordu." Alışılageldik lafları bir tarafa bırakırsak, bunun anlamı Savunma Komitesi'nin geçici hükûmetin kaşesi altında askerî birliklere sahip olmasıydı. Aynı zamanda, bizzat Petrograd'daki Kornilovcu yuvaların yıkılmasına girişiliyor, askerî okullarda

ve subay derneklerinde aramalar ve tutuklamalara gidiliyordu. Komite'nin eli her yerde hissediliyordu. Genel validen hiç çekinilmiyordu.

Tabandaki sovyet örgütleri de kendi paylarına yukarıdan gelecek çağrıları beklemiyorlardı. Asıl çalışmalar semtlerde yoğunlaşmıştı. Hükûmetin büyük kararsızlıklar geçirdiği ve Yürütme Komitesi'nin Kerenskiy'le bitmek tükenmek bilmeyen görüşmeler sürdürdüğü saatlerde semt sovyetleri aralarında birleşip sürekli olarak açık kalacak ilçelerarası bir konferans ilan etmeye; Yürütme Komitesi tarafından oluşturulan kurmay heyete temsilcilerini göndermeye; bir işçi milisi oluşturmaya; semt sovyetlerinin hükûmet komiserleri üzerinde denetim kurmasına; karşı-devrimci ajitatörlerin tutuklanması için gezgin ekipler tertip edilmesine karar verdiler. Bütününde bu tedbirler kendi üzerine yalnızca birçok hükûmet işlevinin değil, aynı zamanda Petrograd Sovyeti'nin de birçok işlevinin alındığını gösteriyordu. Vaziyetin mantığı gereği, en yüksek sovyet organları büyük ölçüde yerlerini taban sovyetlerine bırakmak zorunda kaldılar. Petrograd mahallelerinin mücadele arenasına girişi müçadelenin doğrultusunu ve boyutunu aniden değiştirdi. Tecrübeyle sovyet örgütlenmesinin tükenmek bilmez canlılığı bir kez daha keşfedildi. Yukarıdan uzlaşmacı önderlik tarafından felçleştirilmiş olan sovyet kritik anda aşağıdan, kitlelerin itkisiyle tekrardan canlanıyordu.

Mahalleleri peşinden sürükleyen Bolşevikler için Kornilov'un isyanı hiç de beklenmedik bir şey değildi. Öngörmüşler, uyarmışlar ve ilk onlar mevzi almışlardı. 27 Ağustostaki Yürütme Komitelerinin birleşik oturumunda Sokolnikov Bolşevik partisinin halkı tehlikeye karşı uyarmakta ve savunmayı hazırlamakta üstüne düşen tüm önlemleri aldığını bildirmişti. Bolşevikler mücadele güçlerini Yürütme Komitesininkilerle birleştirmeye hazır olduklarını beyan etmişlerdi. Birçok askerî birlik delegesiniin de katıldığı Bolşeviklerin askerî örgütünün bir gece oturumunda tüm fesatçıların tutuklanmasını, işçilerin silahlandırılmasını, onlara askerler arasından yol göstericiler verilmesini, başkentin savunmasının taban unsurlarıyla sağlanmasını ve aynı zamanda devrimci bir işçi-asker iktidarının kurulmasına hazırlanılmasını talep etme kararı alındı. Askerî örgüt tüm garnizonda toplantılar tertip etti. Askerlerin elde silah, tetikte, ilk alarm sinyalinde dışarıya çıkabilecek vaziyette bulunmaları istenmişti.

Suhanov şöyle yazar: "Bolşevikler azınlıkta olsalar da, Askerî Devrim Komite'de hegemonyanın onlara ait olduğu tümüyle açıktı." Bunun sebebini de verir: "Eğer Komite ciddî biçimde hareket etmek istiyorsa, devrimci bir şekilde hareket etmek zorundadır." Ve devrimci eylemler söz konusu olduğunda, "yalnızca Bolşeviklerin elinde gerçek güç vardı", zira kitleler onları izliyordu. Mücadelenin tansiyonu her yerden aktif ve en yürekli unsurları öne çıkartıyordu. Bu otomatik ayıklanma kaçınılmaz olarak Bolşevikleri yükseltiyor, etkilerini pekiştiriyor, inisiyatifi onların elinde yoğunlaştırıyor, azınlıkta bulunan örgütlerde bile ön-

derliği fiilen onlara aktarıyordu. Semte, fabrikaya, kışlaya ne denli yaklaşılırsa, Bolşeviklerin egemenliği o denli daha tam ve tartışmasızdı. Tüm parti hücreleri ayakları üzerinde dikilmişlerdi. Büyük fabrikalardaki alt gruplarda Bolşeviklerin sürekliliği sağlanmıştı. Partinin semt komitesinde aynı zamanda küçük işletmelerin temsilcileri de kendilerine yer bulmuşlardı. Aşağıdan, atölyeden gelen bağlantı semtlerden geçerek parti merkez komitesine dek uzanıyordu.

Bolşeviklerin ve onların yönetimindeki örgütlerin doğrudan baskısı altında, Savunma Komitesi semtlerinin, işyerlerinin, fabrikalarının korunması için işçi gruplarının silahlandırılmasının arzu edilirliğini kabul etti. Kitleler de bu onayı bekliyorlardı. Semtlerde, işçi basınına göre, derhal "Kızıl Muhafızların bir parçası olma arzusundaki kişilerin etkileyici kuyrukları" oluştu. Tüfek tutma ve atış dersleri verilmeye başlandı. Yol gösterici olarak tecrübeli askerler getirtildi. Daha 29'unda hemen her semtte bölükler [*drujini*] oluşturuldu. Kızıl Muhafızlar derhal kırk bin tüfeklik bir birlik oluşturmaya hazır olduklarını ilan ettiler. Silahları olmayan işçiler hendek kazmak, siper hazırlamak, dikenli tel germek için *drujina*'lar oluşturdular. Savinkov'un —Kerenskiy suç ortağını üç günden fazla koruyamamıştı— yerine geçen yeni genel vali Palçinskiy, özel bir bildiriyle, "başkentin savunulması için hendek kazma işleri gerektikçe, binlerce işçinin hiçbir karşılık beklemeden, özveriyle, birkaç saat içinde muazzam bir çalışma yaptıklarını, onlar olmasa bunun birkaç gün süreceğini" kabul etmekten kendini alamadı. Yine de bu, tıpkı Savinkov'un yaptığı gibi, Palçinskiy'in işçilerin tek kendilerine ait olduğunu düşündükleri Bolşevik gazetesini yasaklamasını engellemedi.

Dev Putilov fabrikası Peterhof ilçesindeki direnişin merkezi oldu. Hızla savaş *drujina*'ları kuruldu. Fabrikadaki çalışmalar gece gündüz sürdü: Proleter topçu tümenleri kurmak için yeni topların montajıyla uğraşılıyordu. İşçi Miniçev şöyle anlatır: "O günlerde günde on altı saat çalışırdık... Yaklaşık yedi top monte etmiştik."

Yeni kurulmuş olan *Vikjel* (Bütün Rusya Demiryolu İşçileri Yürütme Komitesi) derhal savaşa girmek zorunda kaldı. Demiryolu işçilerinin, programında demiryollarında sıkıyönetim uygulayacağını yazan Kornilov'un zaferinden çekinmek için özel gerekçeleri vardı. Burada da taban önderleri sollamıştı. Demiryolu işçileri Kornilov'un birliklerini durdurmak için rayları söküyor, bozuyorlardı. Hem Genelkurmay Karargâhı yönünde hem de ters yöndeki trafiği keserek komplonun yuvası olan Mogilyov'u tecrit etmek için önlemler alıyorlardı. PTT çalışanları Genelkurmay Karargâhı'nın telgraf ve emirlerini alıp kopyalarını Komite'ye gönderiyorlardı. Generaller savaş yılları boyunca ulaşım ve iletişimin teknik meseleler olduğuna inanma alışkanlığındaydılar. Şimdiyse bunların siyasal meseleler olduklarını fark ediyorlardı.

Hiç de siyasal tarafsızlığa meyilli olmayan sendikalar savaş mevzileri almak için özel davet beklemiyorlardı. Demiryolu işçileri sendikası üyelerini

silahlandırıyor, onları yolların gözetimi ve tahribatı, köprülerin savunulması için hatta gönderiyordu; atılganlıkları ve kararlılıklarıyla işçiler daha bürokratik ve ılımlı olan *Vikjel*'i ileriye doğru itiyorlardı. Metalürjistler sendikası Savunma Komitesi'nin emrine sayısız çalışanını vermişti ve harcamalarını karşılaması için büyük miktarda para bağışlamıştı. Şoförler sendikası teknik kaynaklarını Ulaştırma Komitesi'nin emrine vermişti. Matbaacılar sendikası halkı hadiselerden haberdar etmek amacıyla birkaç saat içinde pazartesi günkü gazetelerin çıkmasını sağlamış ve aynı zamanda basın üzerinde mümkün olan en etkili kontrolü gerçekleştirmişti. Asi general ayağıyla yeri tepmiş, yerden tümenler bitmişti, ama bunlar düşman tümenleriydi.

Petrograd çevresinde, komşu garnizonlarda, büyük garlarda, donanmada gece gündüz hummalı bir çalışma sürüyordu: Oluşturulan birlikler gözden geçiriliyor, işçiler silahlanıyor, demiryolları boyunca devriye gezmek üzere müfrezeler gönderiliyor, çevre noktalar ve Smolnıy ile bağlantı kuruluyordu. Savunma Komitesi'nin görevi yalnızca çağrılar yayınlamak değil, aynı zamanda kayıt yapmak ve yönetmekti de. Yaptığı planlar her zaman aşılıyordu. Generalin isyanına direniş fesatçılara karşı bir halk tuzağına dönüşüyordu.

Helsingfors'da, tüm sovyet örgütlerinin genel kurulu genel vali mevkiine, *komendantura*'ya, istihbarat servisine ve diğer çok önemli kurumlara kendi komiserlerini atayan bir Devrim Komitesi oluşturdu. O andan itibaren bunların imzası olmadan hiçbir emir geçerli olmayacaktı. Telgraf ve telefonlar kontrol altına alındı. Helsingfors'da kamp kuran Kazak alayının çoğu subay olan resmî temsilcileri tarafsızlıklarını ilan etmeye çalıştılar: Bunlar kamufle olmuş Kornilovçulardı. Ertesi gün Komite'ye Kazak alayının sıra neferleri çıktılar ve tüm alayın Kornilov'a karşı olduğunu bildirdiler. İlk kez olarak Sovyet'e Kazak temsilcileri girdi. Diğer birçok durumda olduğu gibi, bu durumda da keskin bir sınıf savaşı subayları sağa, sıra neferlerini sola doğru savuruyordu.

Temmuz yaralarını saracak zamanı bulan Kronstadt Sovyeti telgrafla "Kronstadt garnizonunun Yürütme Komitesi'nin ilk çağrısıyla tek bir kişi gibi devrimin savunulmasına katılmaya hazır olduğunu" bildirdi. Kronstadtlılar o günlerde devrimin savunulmasının ne derece kendilerini imhadan koruduğunu henüz bilmiyorlardı: Bunu ancak tahmin edebilirlerdi.

Gerçekten, Temmuz Günlerinden hemen sonra, geçici hükûmet içinde Kronstadt kalesinin bir Bolşevik yuvası olarak imha edilmesi kararı alınmıştı. Kornilov'la varılan bir anlaşma uyarınca, bu önlem resmen "stratejik gerekçeler"le izah edimişti. İşlerin ters gittiğini hisseden denizciler direniş gösterdiler. Kornilov'u ihanetle suçladıktan sonra Kerenskiy şöyle yazıyordu: "Genelkurmay Karargâhı'nda bir ihanetin tasarlandığı efsanesi Kronstadt'ta öylesine kökleşmişti ki, top takımlarının herhangi bir sökülme girişimi bile burada halkı galeyana getiriyordu." Kornilov'u Kronstadt'ı tasfiye etme çareleri aramakla görevlendiren hükûmetin kendisiydi. General de şu çareyi bulmuştu: Başken-

tin ezilmesinden hemen sonra, Krımov topçu birlikleriyle beraber bir tugayı Oranienbaum'a gönderecek ve yan kollardaki bataryaların tehdidiyle Kronstadt garnizonundan kaleyi silahsızlandırmasını, personelin karaya çıkmasını isteyecekti ve burada da denizciler takibata uğrayacaklardı. Ama tam Krımov hükûmet tasarısını gerçekleştirmeye giriştiği sırada, hükûmet Krımov'a karşı Kronstadt bahriyelilerinden koruma talep etmek zorunda kalmıştı.

Yürütme Komitesi Kronstadt ve Vıborg'a telgraf çekerek Petrograd'akayda değer miktarda askerî birlik gönderilmesini talep etti. 29'u sabahından başlayarak birlikler gelmeye başladı. Bunlar çoğunlukla Bolşevik müfrezeleriydi: Yürütme Komitesi'nin çağrısının etkili olması için, Bolşevik Merkez Komitesi'nin teyidi gerekli olmuştu. Daha önce de, 28'i gün ortasında, yalaka bir ricaya benzeyen Kerenskiy'in bir emri üzerine Kışlık Saray muhafızları, personelinin bir bölümü henüz Temmuz gösterisine katıldıkları için Krestiy hapishanesinde bulunan Avrora kruvazörünün bahriyelileri tarafından tutuklanmıştı. İzin saatlerinde bahriyeliler hapishaneye gidip Kronstadtlı tutukluların yanı sıra Troçki, Raskolnikov ve diğerlerini ziyaret ediyorlardı. Ziyaretçiler "Hükûmeti tutuklamanın zamanı gelmedi mi?" diye soruyorlardı. "Hayır, henüz değil", cevabını alıyorlardı. "Tüfeği Kerenskiy'in omzuna koyup Kornilov'a ateş edin. Kerenskiy'le daha sonra hesaplaşılacak." Haziran ve Temmuzda, bu bahriyeliler devrimci strateji argümanlarına ihtimam göstermeye hazır değillerdi daha. Daha aradan iki ay geçmeden çok şey öğrenmişlerdi. Hükûmetin tutuklanmasını istemeleri özeleştiri yapmak ve vicdanlarını temizlemek içindi. Hadiselerin kaçınılmaz devamlılığının onlar da farkındaydılar. Temmuzun ilk on beş günü yenik, mahkûm, iftiraya uğramışken; Ağustos sonunda Kışlık Sarayda Kornilovçulara karşı en güvenilir muhafızlardı; Ekim sonunda da Kışlık Saraya Avrora'nın toplarından ateş açacaklardı.

Fakat denizciler belli bir noktaya dek Şubat rejimiyle hesaplaşmayı ertelemeye razı olsalar da, Kornilovçu subayların otoritesine bir gün bile boyun eğmek istemiyorlardı. Hükûmet tarafından Temmuz Günlerinden sonra kendilerine dayatılan komutanlar hemen her yerde fesat taraftarı çıkmışlardı. Kronstadt Sovyeti derhal hükûmet tarafından atanmış olan komutanı görevden alıp yerine kendi seçtiği birini tayin etti. Uzlaşmacılar artık Kronstadt Cumhuriyetinin bölücülüğü konusunda atıp tutmuyorlardı. Bununla birlikte, iş her yerde görevden almalarla sınırlı kalmadı. Birçok mahallede, bu iş kanlı misillemelere dek gitti.

Suhanov şöyle demiştir: "Bu olay Vıborg'da, vahşileşen ve paniğe kapılmış denizci ve askerlerin bir araya gelerek generaller ve subaylara karşı yaptıkları kötü muamelelerle başladı." Hayır bu kitleler hiç de vahşileşmemiş ne de paniğe kapılmışlardı. 29'u sabahı, *Tsentroflot* (Donanma Merkez Komitesi) Vıborg'daki komutan General Oranovskiy'e garnizona iletmesi için Genelkurmay Karargâhı'nın isyanını bildiren bir telgraf gönderdi. Komutan bir gün

boyunca telgrafı kendine sakladı ve kendisine olup biten sorulduğunda da hiçbir haber almadığı cevabını verdi. Denizciler arama yaptıklarında üzerinde telgrafı buldular. Suçüstü yakalanan general Kornilov taraftarı olduğunu beyan etti. Denizciler onunla birlikte aynı fikirleri paylaştıklarını açıklayan iki subayı daha kurşuna dizdiler. Baltık Donanması subaylarından denizciler devrime bağlılık beyanı imzalamalarını talep ediyorlardı ve ulaştırma gemisi Petropavlovsk'un dört subayı imza vermeyi reddedip Kornilovcu olduklarını ilan edince, personelin kararıyla hemen oracıkta kurşuna dizildiler.

Askerler ve denizciler ölüm tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Kanlı temizlik yalnızca Petrograd ve Kronstadt için değil, ülkedeki tüm garnizonlar için öngörülmüştü. Cesaretlerini toplayan subaylarının davranışlarından, kullandıkları tondan, yan bakışlarından, askerler ve denizciler Genelkurmay Karargâhı'nın zafer kazanması durumunda kendilerini bekleyen akıbeti kesinlikle tahmin edebiliyorlardı. Atmosferin özellikle ısındığı yerlerde, subay takımının öngördüğü temizliğe karşı kendi, asker ve denizcilerin temizliklerini mukabele ederek düşmanın yolunu kesmeye yelteniyorlardı. İç savaşın da, bilindiği gibi, kendi yasaları vardır ve bunlar hiçbir zaman insanî yasalar olarak görülemezler.

Çheidze hemen Vıborg ve Helsingfors'a "devrim için ölümcül bir darbe" telâkki ettiği linç etmeleri mahkûm eden bir telgraf gönderdi. Diğer yandan, Kerenskiy de Helsingfors'a bir telgraf gönderdi: "Elim şiddete derhal bir son verilmesini istiyorum." Linç girişimlerinin siyasal sorumluluğu aranacak olursa —unutmayalım ki devrimin kendisi de genelde bir tür linç girişimidir—, bu sorumluluk ele alınan durumda tümüyle, tehlike anında devrimci kitlelere başvurup, daha sonra da onları karşı-devrimci subaylara teslim eden hükûmetin ve uzlaşmacıların üstüne düşüyordu.

Her saat başı darbenin beklendiği Moskova Konferansı sırasında olduğu gibi, şimdi de Genelkurmay Karargâhı'yla bozuşan Kerenskiy "devrimin savunulmasını sağlamaları için askerler üzerindeki nüfuzlarını kullanmalarını rica ederek" Bolşeviklere başvurdu. Bir yandan Bolşevik denizcileri Kışlık Saray'ı korumaya çağırırken, diğer yandan Temmuz mahpuslarını da hapiste tutuyordu. Suhanov bu konuda şöyle yazar: "Alekseyev'in Kerenskiy'le kırıştırması, buna karşılık Troçki'nin hapiste bulunması mutlak surette hoşgörülemezdi." Aşırı kalabalık hapishanelerdeki heyecanı hayalde canlandırmak hiç de zor değil. Deniz astegmen Raskolnikov şöyle anlatır: "Böylesi endişe verici günlerde Krestiy'de Troçki gibi devrimcileri çürümeye bırakan geçici hükûmete karşı öfkeden kuduruyorduk... Bizimle birlikte voltaatan Troçki 'Ah, ne kadar da korkaklar! Devrime bağlı herhangi bir askerin onun işini bitirmekte haklı olduğunu hissetmesi için derhal Kornilov'u yasadışı ilan etmeleri gerekirdi' diyordu."

Kornilov'un birliklerinin Petrograd'a girmesi her şeyden önce tutuklu Bolşeviklerin öldürülmesi anlamına gelecekti. Öncü kuvvetlerle birlikte başkente girecek olan General Bagration'a bir emrinde Krımov şunu özellikle vurgu-

lamayı unutmamıştı: "Hapishane ve tutukevlerini muhafaza altına alın, ama hiçbir şekilde tutuklu kişileri salıvermeyin." Bu, esinleyicisi Nisan Günlerinden bu yana Milyukov olan bir programdı: "Hiçbir şekilde salıvermeyin". O günlerde Petrograd'da Temmuz mahpuslarının serbest bırakılması talebinin formüle edilmediği tek bir miting bile yoktu. Yürütme Komitesi'ne birbiri ardı sıra heyetler geliyordu, o da önderlerini görüşme yapmak üzere Kışlık Saray'a gönderiyordu. Ama boşuna! Kerenskiy'in bu meseledeki dikkafalılığı öyleydi ki, bir veya iki gün boyunca, hükûmetin durumunu ümitsiz görüyor ve dolayısıyla da kendini Bolşevikleri generalin idam sehpasına götüren baş gardiyan rolüne mahkûm ediyordu.

Kornilov'a karşı mücadele eden Bolşevikler tarafından yönetilen kitlelerin Kerenskiy'e en ufak bir güven bile duymamaları şaşırtıcı değil. Onlar için söz konusu olan, hükûmeti değil, devrimi savunmaktı. Mücadeleleri de bir o kadar kararlı ve yılmazdı. İsyana direniş sanki raylardan, taşlardan, havadan bitiyordu. Krımov'un vardığı Luga garındaki demiryolu işçileri askerî birlikleri taşıyan trenlerin kalkışına inatla izin vermiyorlar ve lokomotif yokluğunu bahane ediyorlardı. Kazak kıtaları da yirmi bin kişilik Luga garnizonuna bağlı silahlı askerlerle çevrilmiş bulunuyorlardı. Çatışma olmadı; çok daha tehlikeli birşey oldu, karşılıklı temas, bilgi alışverişi, anlaşma oldu. Luga Sovyeti hükûmetin Kornilov'u azleden beyanatını basmıştı ve bu belge askerî kıtalar arasında büyük ölçüde dağıtılmıştı. Subaylar Kazakları ajitatörlere kulak asmaktan caydırmaya çalışıyorlardı. Caydırma zorunluluğu bile kötüye işaretti.

Bir süre sonra Kornilov'un emri geldi: ileri! Krımov süngü tehditiyle lokomotiflerin yarım saat içinde hazır olmasını talep etti. Tehdit etkili olmuştu. Lokomotifler, küçük pürüzlerle de olsa, ilerlediler; ama fazla gidilemedi, zira raylar tahrip edilmiş ve birkaç gün için bloke edilmişti. Baştan çıkarıcı propagandadan kaçmak için Krımov 28'i akşamı birliklerini Luga'nın birkaç *verst* dışına çekti. Ama ajitatörler derhal köylere sızıyorlardı: Bunlar askerler, işçiler, demiryolcularda. Onlardan kaçmak mümkün değildi, pıtrak gibi her yerden bitiyorlardı. Kazaklar mitingler bile toplamaya başlamışlardı. Propaganda saldırısı altında, güçsüzlüğüne küfrederek, Krımov beyhude yere Bagration'u bekliyordu. Demiryolu işçileri birazdan bir moral saldırı karşısında kalacak olan "Vahşi" tümenin ilerleyişini durdurmuşlardı.

Uzlaşmacıların demokrasisi kendi başına ne denli cansız, gevşek olsa da, Kornilov'a karşı yeniden üzerine dayandığı kitlelerin güçleri önünde tükenmek bilmez eylem imkânları açıyordu. Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler görevlerinin Kornilov'un birliklerini meydan savaşında yenmek değil, onları kendilerine çekmek olduğunu düşünüyorlardı. Bu doğru bir görüştü. Bu "uzlaşmacı" hatta karşı Bolşeviklerin bir itirazı yoktu: Tersine bu onların aslî yöntemiydi. Bolşevikler yalnızca ajitatörler ile parlamenterlerin ardında silahlarıyla işçiler ve askerlerin hazır bulunmalarını istiyorlardı. Kornilov'un

birliklerini etkilemek için aniden sınırsız yollar bulundu. Böylece "Vahşi" tümenin karşısına çarlığa karşı Kafkasya'yı kahramanca savunmuş olan meşhur Şamil'in torunu başta olmak üzere, yerli ileri gelenlerden kurulu bir Müslüman heyeti gönderildi. Dağlılar subaylarının heyeti tutuklamasına izin vermediler: Bu kadim misafirperverlik örfüyle çelişirdi. Görüşmeler başladı ve hemen sonun başlangıcı oldu. Kornilov tarafından tüm bu kampanyayı izah etmek üzere gönderilen komutanlar Petrograd'da patlak veren Alman ajanlarının isyanlarından dem vurdular. Oysa Petrograd'dan gelmiş olan heyet yalnızca böyle bir isyanın vuku bulduğunu reddetmekle kalmıyor, elde belgelerle Krımov'un kendisinin bir asi olduğunu ve birliklerini hükûmete karşı yönelttiğini de kanıtlıyorlardı. Krımov'un subayları buna nasıl cevap verebilirlerdi?

"Vahşi" tümenin kurmaylarının bulunduğu vagonun üstüne askerler "Toprak ve Özgürlük" ibaresinin yazılı olduğu bir kızıl bayrak dikmişlerdi. Kurmay heyetin komutanı kızıl bayrağın gönderden indirilmesini emretti. Albay bunu basitçe "demiryolu sinyaliyle karışmaması için" diye açıklamıştı. Kurmay heyet bu utangaç açıklamadan hoşnut kalmadı ve albayı tutukladı. Kafkasyalı dağlılar için kimin boğazlanacağının önemli olmadığını söylerlerken Genelkurmay Karargâhı'ndakiler yanılıyorlar mıydı?

Ertesi sabah, bir albay Kornilov'dan Krımov'a şu emri getirdi: Kolorduyu topla, hızla Petrograd'a yürü ve "aniden" işgal et. Kuşkusuz, Genelkurmay Karargâhı'nda hâlâ gözler gerçeğe kapatılıyordu. Krımov kolorduya bağlı birliklerin değişik demiryollarında dağınık vaziyette bulundukları ve bazı yerlerde askerlerin trenden indikleri; şu an elinde sekiz Kazak *sotnya*'sından başka birlik bulunmadığı; demiryollarının bozuk, bloke edilmiş, barikatlarla kapatılmış durumda olduğu ve sefer yürüyüşüne izin vermediği; son olarak, işçiler ve askerler başkent ve banliyösünde elde silah mevzilenmiş olduklarından Petrograd'ı aniden işgal etmenin söz konusu bile olamayacağı cevabını verdi. Krımov'un birliklerinin "inatçı bir şekilde" harekâtı yürütme imkânı tümüyle kaybolduğu andan itibaren işler daha da karışmıştı: İşlerin kötüye gittiğini hisseden birlikler izahat istiyorlardı. Kornilov'la Kerenskiy arasında varolan anlaşmazlığı onlara açıklamak zorunda kaldılar. Böylece miting pratiği resmen gündeme sokuldu.

O sırada Krımov tarafından yayımlanmış olan orduya emirde şöyle deniyordu: "Bu gece, Genelkurmay Karargâhı ve Petrograd'dan başkentte isyan hareketlerinin başladığına dair haberler aldım..." Bu düzmece haber böylece hükûmete karşı bir seferi haklı çıkartacaktı. Bizzat Kornilov'un 29 Ağustos tarihli bir emrinde şöyle deniyordu: "Hollanda istihbarat servisi bize şu bilgiyi iletti: a) şu günlerde parçalanmış olan ordumuzu yerinden etmek ve kaçmaya zorlamak amacıyla tüm cephelerde eşanlı bir saldırı öngörülmekte; b) Finlandiya'da bir isyan hazırlanmakta; c) Dnyeper ve Volga üzerindeki köprülerin havaya uçurulması ihtimali var; d) Petrograd'da bir Bolşevik ayaklanması ha-

zırlanıyor." Ayın 23'ünde Savinkov'un bahsettiği "rapor" da buydu: Hollanda adı kulağa kar suyu kaçırmak için telaffuz edilmişti. Eldeki verilere göre söz konusu belge Fransız askerî misyonunda ya da onun işbirliğiyle hazırlanmıştı.

Kerenskiy aynı gün Krımov'a şu telgrafı çekiyordu: "Petrograd'da asayiş berkemâl. Ufukta hiçbir gösteri yok. Kolordunuza hiçbir ihtiyaç yok." Zaten gösteri olsa olsa bizzat Kerenskiy'in sıkıyönetim kararnameleriyle kışkırtılacaktı. Hükûmet kışkırtmasını ertelemek zorunda kalınca, Kerenskiy de haklı olarak "ufukta hiçbir gösteri" görmüyordu.

Hiçbir çıkış yolu bulamayan Krımov sekiz *sotnya*'sıyla Petrograd üzerine yürüme saçmalığına kalkıştı. Bu daha çok vicdanını rahatlatmak için yapılan bir jestti ve tabiatıyla hiçbir sonuç vermedi. Luga'dan birkaç *verst* mesafede öncü kuvvetlerle karşı karşıya gelen Krımov savaşa girmeyi bile denemeden geri çekildi. Bu eşsiz, tümüyle uyduruk "harekât" hakkında, 3. Süvari kolordusunun komutanı Krasnov daha sonraları şöyle yazmıştı: "Petrograd'a seksen altı bölük ve *sotnya*'yla vurmak gerekirdi, yarısı başsız sekiz zayıf *sotnya*'dan oluşan tek bir tugayla vuruldu. Yumrukla vurmak gerekirken, küçük parmakla vuruldu: Olan küçük parmağa oldu ve darbeyi yiyenler hiçbir şey hissetmediler bile." Gerçekte parmakla bile vurulmamıştı. Hiç kimse de bir şey duymamıştı.

Demiryolu işçileri o sırada yapmaları gerekeni yapıyorlardı. Gariptir, askerî birlikler varış yerlerinden farklı istikâmetteki yollar üzerinde bulunuyorlardı. Alaylar mensup olmadıkları tümenlerle karşı karşıya geliyorlar, topçu birlikler çıkmaz yollara sıkışıp kalıyorlar, kurmaylar birlikleriyle irtibatlarını kaybediyorlardı. Tüm büyük istasyonların kendi sovyetleri, demiryolu işçileri ve asker komiteleri vardı. Telgrafçılar onları tüm hadiselerden, tüm yer değiştirmelerden, tüm değişikliklerden haberdar kılıyordu. Aynı telgrafçılar Kornilov'un emirlerini de ele geçiriyorlardı. Kornilovçular için elverişsiz haberler hemen birçok nüsha halinde basılıyor, nakliyediliyor, afişleniyor, ağızdan ağıza iletiliyordu. Makinist, makasçı, yağlayıcı ajitatör haline gelmişti. İşte Kornilov'un kıtaları bu ortamda ilerliyor ya da daha da kötüsü yerinde sayıyordu. Durumun umutsuz olduğunu anlayan komutan kuşkusuz ilerlemekte pek aceleci davranmıyor ve pasif tutumuyla da fesat karşıtı ulaştırma çalışmalarını kolaylaştırıyordu. Krımov'un ordusunun unsurları böylece sekiz demiryolunun istasyonlarına, çatallarına ve çıkmazlarına saçılmış bulunuyordu. Harita üzerinden Krımov'un birliklerinin akıbetinin ne olduğu incelendiğinde, fesatçıların demiryolu ağı üzerinde körebe oynadıkları izlenimi edinilir.

29 Ağustosu 30'a bağlayan geceyi hatırlayan Krasnov şöyle der: "Hemen her yerde tek bir tablo gördük. Şurada yol üzerinde, burada vagonun içinde ya da başlarını kendilerine uzatan siyah ve doru atların eyeri üstünde *dragon*'lar kâh çömelmişler kâh ayakta duruyorlardı ve aralarında asker kaputu giymiş birkaç hareketli kişi göze çarpıyordu." Bu "birkaç hareketli kişi"ye daha sonra lejyon dendi. Petrograd'dan Kornilovçulara karşı gönderilen sayısız alay heyeti

gelmeye devam ediyordu: Savaşmadan evvel, hepsi açıklama istiyorlardı. Devrimci birliklerin olayın silah atılmadan sonuçlanacağına dair kuvvetli umutları vardı. Bu umut doğrulandı: Kazaklar gönüllü olarak onlara katılıyorlardı. Kolordunun temas ekibi bir lokomotif ele geçirmiş tüm hatlara delegeler gönderiyordu. Her birliğe ortaya çıkan durum anlatılıyordu. Bir sürü miting yapılıyor ve bunların hepsinde aynı çığlık yükseliyordu: Aldatıldık!

Aynı Krasnov şöyle devam ediyordu: "Yalnızca tümen komutanları değil, alay komutanları da müfrezelerin ve *sotnya*'ların nerede olduklarını bilmiyorlardı... Yiyecek ve hayvan yemi yokluğu doğal olarak insanları daha da öfkelendiriyordu. İnsanlar çevrelerinde olup biten düzensizliği görüyorlar ve subaylarla üstlerini tutuklamaya koyuluyorlardı. Kurmaylarını seçmiş olan Sovyet delegasyonu şu bildiriyi yayınlıyordu: "Sürekli olarak kaynaşma var... Çatışma ihtimalinin ortadan kalktığından emin olabiliriz. Her bir yandan heyetler geliyor..." Birliklerin idaresi komutanların yerine geçen komiteler tarafından alınmıştı. Hızla bir ordu vekilleri sovyeti kuruldu ve kırk kişilik bir heyet oluşturularak geçici hükûmete gönderildi. Kazaklar, Krımov ve diğer subayları tutuklamak için Petrograd'dan yalnızca bir emir beklediklerini açık açık ilan etmeye başladılar.

Ayın 30'unda Voytinskiy'le birlikte Pskov'a doğru yola çıkan Stankeviç yol üstünde karşılaştığı tabloyu gayet canlı bir şekilde çizer. Petrograd'da Tsarskoye Selo'nun Kornilovçular tarafından işgal edildiği sanılıyordu, ama orada kimseyi bulamamışlardı. "Gatçina'da, kimse yok... Yolda, Luga'ya kadar hiç kimse yok. Luga'da sükûnet hâkim... Kolordu karargâhının bulunması gereken köye kadar gittik. Bomboş... Sabah erkenden, Kazakların Petrograd'ın aksi istikâmetine yönelerek burayı terk ettikleri teyit edildi." İsyan sönmüş, parçalanmış ve yere gömülmüştü.

Fakat Kışlık Saray'da hasımdan hâlâ korkuluyordu. Kerenskiy asilerin komutanıyla pazarlığa oturmak için girişimde bulundu. Bu yol ona tabanın "anarşik" inisiyatifinden daha emin gözüküyordu. Krımov'a delegeler gönderdi ve "Rusya'nın selâmeti için" ondan Petrograd'a gelmesini rica etti. Güvenliğinin güvence altında olacağına şeref sözü verdi. Her yandan baskı altında kalan ve tümüyle aklını yitiren general tabiatıyla hemen daveti kabul etti. Onun peşinden bir Kazak heyeti de Petrograd'a gitti.

Cepheler Genelkurmay Karargâhı'nı desteklemediler. Sadece Güney-Batı cephesinde ciddî bir girişim oldu. Denikin'in karargâhı zamanında hazırlık tedbirleri almıştı. Karargâhı korumakla görevli olup güvenilemeyecek durumdaki askerler Kazaklarla değiştirilmişti. Karargâh kendinden emin, duruma hâkim rolü oynuyordu ve hattâ cephe komitesine telgraftan yararlanmayı yasak etmişti. Ama yanılsama uzun sürmedi. Çeşitli birliklerden delegeler komiteye gelip desteklerini sundular: Zırhlı araçlar, makineli tüfekçiler, topçular. Komite derhal karargâh faaliyetlerini kontrolü altına aldı, karargâha da sadece

savaş harekâtları inisiyatifi bırakıldı. 28 Ağustosta, saat 3'e doğru, Güney-Batı cephesindeki otorite tümüyle komitenin elinde yoğunlaşmıştı. Denikin şöyle yakınıyordu: "Ülkenin geleceği hiçbir zaman bu denli karanlık, güçsüzlüğümüz bu denli üzücü ve ağır olmamıştı."

Diğer cephelerde durum daha az dramatikti: ordu komutanlarının geçici hükûmetin komiserlerine yönelik dostane duyguların arttığını görmeleri için etraflarına bakmaları yeterliydi. Daha 29'u sabahında, Kışlık Saraya Romen cephesinden General Şçerbaçev'den, Batı cephesinden General Valuyev'den ve Kafkasya cephesinden General Prjevalskiy'den bağlılık bildiren telgraflar gelmişti. Başkomutanı kendini açığa vurmuş bir Kornilovçu, Klembovskiy olan Kuzey cephesinde, Stankeviç yardımcılığına Savitskiy diye birini atamıştı. Stankeviç'in kendi şöyle yazar: "Çatışma sırasında telgrafla atanan, o zamanlar pek tanınmayan Savitskiy her türlü askerî sınıfa —piyade, Kazak, yaverler ve hattâ junkerler—, hangi emirle olursa olsun başvurabilirdi. Başkomutanı tutuklamak bile söz konusu olsa bu emir tartışmasız yerine getirilirdi..." Klembovskiy hiç sorunsuz bir şekilde, kardeşi olan tanınmış bir Bolşeviğin aracılığıyla daha sonraları Bolşevik hükûmetin hizmetine ilk çağrılanlardan biri olan General Bonç-Bruyeviç'le değiştirildi.

Güneydeki askerî partinin sacayağı olan Don birlikleri atamanı Kaledin için de işler daha iyi gitmiyordu. Petrograd'da Kaledin'in Kazak kıtalarını seferber ettiği ve cepheden çeşitli birlik kademelerinin gelip Don'da ona katıldıkları söyleniyordu. Bu arada, biyografisini yazan yazarlardan birinin belirttiği üzere, "ataman demiryolundan uzakta Kazak köylerini dolaşıyor ve sakinlerle sükûnet içinde konuşuyordu." Kaledin, gerçekte, devrimci çevrelerde sanıldığından çok daha temkinli bir şekilde hareket ediyordu. Kazak köylerini "sükûnet içinde" dolaşmak için, kritik günlerde telgraf veya başka yolla kontrol altına alınmamak ve aynı zamanda Kazak nüfusun nabzını yoklamak amacıyla, zamanını önceden bildiği isyan anını seçmişti. 27'sinde yoldayken yardımcısı Bogayevskiy'e şu telgrafı çekmişti: "Her yolla Kornilov'u desteklemek gerek." Bununla birlikte, Kazak nüfusla doğrudan ilişkileri ortada ne kaynak ne de kuvvetin bulunduğunu ortaya koymuştu: Buğday üreten Kazaklar Kornilov'u savunmak için ayaklanmayı hiç de düşlemiyorlardı. İsyanın başarısız kalacağı belli olunca, Don "askerî kurulu" [krug], "gerçek güç dengesi aydınlığa kavuşuncaya dek" kendi efkârını ifade etmeyi erteleme kararı aldı. Bu manevra sayesinde, Don Kazaklarının ileri gelenleri tam zamanında kendilerini olayın dışında tuttular.

Petrograd'da, Moskova'da, Don'da, cephede, askerî kıtaların izledikleri yollarda, her yerde Kornilov'un sempatizanları, taraftarları, dostları vardı. Telgraflara, kutlama mesajlarına ve gazetelerdeki makalelere bakılacak olursa, bunların sayıları muazzamdı. Ama garip bir durum vardı: Ortaya çıkmalarının zamanı geldiğinde, ortadan kaybolmuşlardı. Birçok örnekte, bunun sebe-

bi bireysel korkaklıkta yatmıyordu. Kornilovçu subaylar arasında çok sayıda yiğit kişi vardı. Ama yiğitlikleri destek bulmaya yetmedi. Kitlelerin harekete geçmeye başladıkları andan itibaren, tecrit olmuş bireyler hadiselerin dışında kaldılar. Yalnızca büyük sanayiciler, bankacılar, profesörler, mühendisler değil, üniversite öğrencileri, hattâ kıdemli subaylar dakendilerini ekarte edilmiş, silinmiş, dışlanmış buldular. Gözlerinin önünde akıp giden olayları bir balkonun tepesinden gözlemliyorlardı. General Denikin ile birlikte, ellerinde kalan tek şey üzücü ve ağır güçsüzlüklerine lânet okumaktı.

30 Ağustosta, Yürütme Komitesi tüm sovyetlere müjdeli bir haber gönderdi: "Kornilov'un birliklerinde tam bir çözülme gözleniyor." Bir süre Kornilov'un girişimi için en yurtsever, savaşmaya en yetenekli, Bolşevik etkisinden en iyi korunmuş birlikleri seçtiği unutuldu. Çözülme süreci askerlerin subayları düşman gibi görerek güvenlerini geri çekmelerinden ibaretti. Kornilov'a karşı-devrim için mücadele ordunun çözülmesinde bir derinleşme anlamına geliyordu. İşte Bolşeviklere getirilen eleştiri de buydu.

General beyler sonunda tuzla buz olmuş, takatsiz kalmış, eski rejim üzerinde kaza sonucu zafer kazanmış sandıkları devrimin direniş gücünü sınama imkânına kavuştular. Şubat Günlerinden bu yana, her vesileyle şu askervari farfara tekrar edilip duruyordu: "Bana sağlam bir alay verin, onlara nasıl olduğunu göstereyim." General Habalov ve general İvanov'un Şubat sonundaki tecrübeleri ağzı kalabalık savaşçılara hiçbir şey öğretmemişti. Sivil stratejistler de çoğu zaman seslerini onlara göre ayarlıyorlardı. Oktyabrist Şidlovskiy, eğer Şubatta başkentte "yalnızca çok miktarda olmayıp, disiplin ve askerî bakımından da sağlam birlikler olsaydı, Şubat Devrimi birkaç gün içinde ezilirdi" diyordu. Demiryolcular arasında ajitasyon yapan ünlü Bublikov şöyle yazıyordu: "Ayaklanmanın kökten bastırılması için cepheden gelecek tek bir disiplinli tümen yeterliydi." Hadiselere katılan birçok subay Denikin'e "başında ne istediğini bilen bir şefin bulunduğu sağlam bir tek taburun olayı tersine çevirebileceğini" söylemişlerdi. Guçkov'un Savaş bakanı olduğu sırada, general Krımov cepheden gelerek ve ona "tek bir tümenle, tabiî kan da akıtarak, Petrograd'ı temizlemeyi" teklif etmişti. "Guçkov razı olmadığından" olay kapandı. Son olarak, gelecekte kurulacak Direktuvar için kendi "27 Ağustos" komplosunu hazırlayan Savinkov Bolşevikleri tuzla buz etmek için iki alayın yeteceğini ifade ediyordu. Şimdi kader "neşeli ve şen" generalin [Krımov, ç.n.] şahsında tüm bu beylere kahramanca hesaplarının ne derece sağlam temellere oturduğunu sınamak için tam tekmil bir imkân sunuyordu. Krımov Kışlık Saray'a tek bir silah sıkmadan, başı önde, onuru kırılmış ve acınacak vaziyette geldi. Kerenskiy onunla sonucu baştan belli olan patetik bir oyun oynama fırsatını kaçırmadı. Başbakanın yanından çıkıp Savaş bakanının yanına giden Krımov kafasına bir kurşun sıktı. Devrimi "kan da akıtarak" bastırmak için yapılan girişim böyle sonuçlandı.

Kışlık Saray'da çok ağır komplikasyonları olan bir olayın istenildiği gibi bitmesi dolayısıyla bir oh çekildi ve hemen gündeme, yani yarım kalmış işlere geri dönüldü. Başkomutanlığa Kerenskiy kendini atadı: Kıdemli generallerle siyasal ittifakını korumak için daha uygun bir kişiyi bulması son derece zordu. Genelkurmay başkanlığına daha iki gün önce başbakan olması düşünülen Alekseyev'i seçti. Tereddütler ve müşaverelerden sonra, general zar zor tenezzül etmiş edasıyla, atamayı yakınlarına söylediğine bakılırsa, çatışmayı barışçı bir şekilde sona erdirmek amacıyla kabul etti. Nikolay Romanov'un eski Genelkurmay başkanı Kerenskiy zamanında da aynı göreve geri geliyordu. Şaşılacak şeydi bu! Kerenskiy daha sonraları bu ilginç atamayı şöyle açıklamaya çalışmıştı: "Yalnızca Alekseyev Genelkurmay Karargâhı'na yakınlığı ve yüksek askerî kurullardaki muazzam etkisiyle komutanın Kornilov'un elinden alınıp başka ellere devrini ağrısız sızısız, başarıyla gerçekleştirebilirdi." Tam tersine! Alekseyev'in, yani onlardan birinin atanması komploculara olsa olsa imkân doğduğu takdirde direnişin devam ettirilmesi fikrini esinleyebilirdi. Gerçekte, Alekseyev Kerenskiy tarafından isyanın tasfiye edilmesinden sonra, Savinkov'un isyan öncesi göreve çağrılmasıyla aynı sebeple göreve çağrılmıştı. Sağ kanatla her ne pahasına olursa olsun köprüleri korumak lâzımdı. Yeni başkomutan şimdi generallerle yeniden dostluk kurmanın elzem olduğunu düşünüyordu: Büyük sarsıntıdan sonra, düzeni sağlam bir şekilde yeniden kurması lâzımdı ve bu yüzden iki kat daha güçlü bir iktidara ihtiyacı vardı.

Genelkurmay Karargâhı'nda iki gün önceye dek hüküm süren iyimserlikten eser kalmamıştı. Komplocular geri çekilmenin yollarını arıyorlardı. Kerenskiy'e çekilen bir telgrafta Kornilov'un "stratejik vaziyeti göz önüne alarak" eğer "güçlü bir hükûmet kurulacağı" ilan edilirse, komutanlıktan ayrılmaya hazır olduğu belirtiliyordu. Teslimiyetçinin bu büyük ültimatomunu daha küçük bir ültimatom izledi: Kornilov, "ordu için onsuzolmaz önemdeki generallerin ve diğer şahsiyetlerin tutuklanmalarının özetle kabul edilemez" olduğunu düşünüyordu. Halinden memnun Kerenskiy hasmına doğru bir adım atıp radyodan general Kornilov'un savaş operasyonlarıyla ilgili emirlerinin herkes için geçerli olduğunu ilan etti. Bu konuda Kornilov da aynı gün Krımov'a şöyle yazıyordu: "Dünya tarihinde eşi görülmemiş bir olay yaşanıyor: düzenbazlık ve vatana ihanetle suçlanan ve bunun için mahkemeye sevk edilen bir başkomutan ordulara komuta etme emri alıyor..." Kerenskiy'in ödlekliğinin bu yeni tezahürü derhal kötü pazarlık yaptıklarına inanan komplocuların cesaretini artırdı. Daha birkaç saat önce gönderilmiş olan ve "bu korkunç anda" bir iç mücadelenin kabul edilemez olduğunu beyan eden telgrafa rağmen, Kornilov, hakları yarı yarıya geri verilince, Kaledin'e iki adamını göndererek ondan "baskı yapmasını" rica etti ve aynı zamanda da Krımov'a şu öneriyi yaptı: "Eğer durum izin verirse, size vermiş olduğum emir mucibince hareket edin." Emir mucibi şuydu: hükûmeti devirmek ve tüm Sovyet üyelerini asmak.

Yeni Genelkurmay başkanı Alekseyev Genelkurmay Karargâhı'nı işgal etmek üzere yola çıktı. Kışlık Saray'da, bu harekât hâlâ ciddîye alınıyordu. Gerçekte, Kornilov'un doğrudan doğruya emrinde bir Aziz Georgiy süvari taburu, bir "Kornilovçu" piyade alayı ve bir de Teke süvarileri alayı vardı. Aziz Georgiy süvarileri taburu başından beri hükûmetin yanında yerini almıştı. "Kornilovçu" alay ile Teke süvari alayının sadık oldukları düşünülüyordu; ama aralarından bazıları saf değiştirmişti. Genelkurmay Karargâhı'nın emrinde topçu birliği yoktu. Böylesi durumlarda, direnişten söz edilemez. Alekseyev görevine Kornilov ve Lukomskiy'i törensel ziyaretlerle başladı. Bu ziyaretler sırasında, her iki taraf da yeni başkomutan Kerenskiy'den askerce sözlerle bahsetmiş olsalar gerek. Gerek Kornilov, gerekse Alekseyev için, her halükârda, ülkenin selâmetini bir başka bahara bırakmak gerektiği açıktı.

Genelkurmay Karargâhı'nda kazançsız kayıpsız bir şekilde barış antlaşması yapılırken, Petrograd'da atmosfer giderek kızışıyordu ve Kışlık Saray'da hemen halka arzetmek üzere Mogilyov'dan iç açacak haberler bekleniyordu. Alekseyev'e sürekli sorular yöneltiliyordu. Kerenskiy'in güvenilir adamı Albay Baranovskiy telsizde şöyle yakınıyordu: "Sovyetler kaynıyor, atmosferi ancak otoriteyi göstererek ve Kornilov ile diğerlerini tutuklayarak yatıştırabiliriz." Bu öneri hiç de Alekseyev'in niyetleriyle bağdaşmıyordu. General şöyle cevap verdi: "Şu an için sovyetlerin katı pençesine düşmemiz yönündeki endişelerimin tartışmasız bir olguya tekabül etmesinden derin bir ıztırap duyuyorum." Burada teklifsizce kullanılan "biz" zamiri Alekseyev'in durumun vahametini bir nebze azaltmak için danışıklı olarak kendini de dahil ettiği Kerenskiy'in grubunu anlatıyordu. Albay Baranovskiy de ona aynı tonda cevap verdi: "Allahın yardımıyla içine düştüğümüz Sovyet'in katı pençesinden kurtulacağız."

Kitleler Kerenskiy'i Kornilov'un pençelerinden kurtarır kurtarmaz, demokrasininlideri kitlelere karşı Alekseyev'le anlaşmaya koşuyordu: "Sovyet'in katı pençesinden kurtulacağız." Yine de Alekseyev zorunluluk karşısında boyun eğmek ve başlıca fesatçıları sözüm ona tutuklamak zorunda kaldı. Kornilov halka aşağıdaki beyanatı yaptıktan dört gün sonra, direniş göstermeden, evinde zorunlu hapse atıldı: "Başkomutanlık makamından azledilmektense ölümü tercih ederim." Mogilyov'a gelen Olağanüstü Araştırma Komisyonu da Ulaştırma bakanı yardımcısını, birçok genelkurmay görevlisi subayı, şanssız diplomat Aladin'i ve tüm Subaylar Birliği Üst Komitesi'nin orada bulunan üyelerini tutukladı.

Zaferi izleyen ilk saatlerde, uzlaşmacılar çok sinirliydiler. Avksentyev bile şimşekler saçıyordu. Üç gün boyunca, asiler cepheleri talimatsız bırakmışlardı: Yürütme Komitesi'nin üyeleri "hainlere ölüm!" diye bağırıyorlardı. Avksentyev de bu koroya katılmıştı: evet, ölüm cezası Kornilov ve adamlarının talebi üzerine yeniden konmuştu ve şimdi de "kararlılıkla kendilerine karşı uygulanacaktı." (*Uzun alkış fırtınası.*)

On beş gün kadar önce ölüm cezasını yeniden ihdas ettiren adam olarak Kornilov karşısında sesini çıkartmayan Moskova Kilise Konsili şimdi hükûmete çektiği telgrafla "Tanrı ve İsanın komşu sevgisi adına", bedbaht generalin hayatının bağışlanmasını rica ediyordu. Diğer manivelalar da harekete geçtiler. Ama hükûmet hiçbir şekilde kanlı bir bastırma harekâtına girişmeyi düşünmüyordu. "Vahşi" tümenden bir heyet Kışlık Saray'da Kerenskiy'i ziyarete geldiklerinde, bir asker yeni başkomutanın muğlak laflarına cevaben "hain komutanlar acımasızca ezilmelidir" deyince, Kerenskiy onun sözünü şöyle kesmişti: "Sizin işiniz şimdi komutanlarınıza riayet etmektir, gerisini biz hallederiz." Bu adam herhalde sol ayağıyla yere vurunca kitlelerin sahneye gelip, sağ ayağıyla vurunca çekilmelerini istiyordu.

"Gerisini biz hallederiz." Ama hallediyoruz dedikleri şeyler kitlelere manasız, şüpheli ve tehlikeli görünüyordu. Kitleler her şeyin farkındaydılar. Tepedekiler daha çok Kornilov'un seferine sebebiyet veren durumu kontrol altına almakla ilgiliydiler. Lukomskiy şöyle anlatır: "Araştırma Komisyonu üyelerinin yürüttükleri ilk sorgulardan itibaren, bizlere son derece iyi niyetle muamele ettikleri ortaya çıktı." Sonuçta bunlar da ya suç ortağı ya da kamufle edicilerdi. Askerî yargıç Şablovskiy sanıklara adaleti aldatmak için kurnazlıklar öğretiyordu. Cephe örgütleri protestolar gönderiyorlardı. "Generaller ve suç ortakları devlet ve halk önünde suçlu gibi muamele görmediler... Asilerin dış dünyayla her türlü iletişim serbestlikleri var." Bunu Lukomskiy de doğrular: "Başkomutanlığa bağlı karargâh bizi ilgilendiren tüm meselelerde bilgi veriyordu." Öfkeye kapılan askerler birçok kez generalleri kendi adaletleri önüne çıkarma teşebbüsünde bulundular, ama tutuklular bundan ancak kapalı tutuldukları Bıhov'daki karşı-devrimci Leh tümeni sayesinde kurtulabilmişlerdi.

12 Eylülde general Alekseyev Milyukov'a Genelkurmay Karargâhı'ndan komplocuların önce onları kışkırtan ve yenilgiden sonra da onları kendi kaderleriyle baş başa bırakan büyük burjuvazinin tutumu karşısındaki meşru öfkelerine tercüman olan bir mektup yazdı. General iğneleyici bir ifadeyle şöyle yazıyordu: "toplumumuzdaki bazı çevrelerin yalnızca her şeyden haberdar olmayıp, yalnızca ideolojik olarak sempati duymayıp ellerinden geldiğince Kornilov'a yardım da ettiklerini bir dereceye kadar biliyorsunuz..." Subaylar Birliği adına Alekseyev mağluplara sırtlarına dönmüş olan Vişnegradskiy, Putilov ve diğer önde gelen kapitalistlerden "aynı fikirler ve hazırlıklar etrafında birleşmiş olduklarının şimdi aç kalmış aileleri" yararına derhal üç yüz bin Ruble toplamalarını talep ediyordu. Mektup gerçek bir tehditle sona eriyordu: "Eğer dürüst basın olayı hemen enerjik biçimde izaha girişmezse, ... General Kornilov mahkemede tüm hazırlığı, önemli şahsiyet ve çevrelerle olan tüm görüşmeleri, onların katılımlarını, vs. büyük ölçüde ifşa etmek zorunda kalacak." Bu gözü yaşlı ültimatomun pratik sonuçları hususunda Denikin şu bilgiyi verir: "Ta Ekim sonunda ancak Kornilov Moskova'dan yaklaşık kırk bin Ruble

alabildi." Tüm bu zaman boyunca Milyukov siyaset arenasının dışında kalmıştı. Kadetlerin resmî versiyonuna göre, "Kırım'a dinlenmeye" gitmişti. Onca tantanadan sonra, liberal liderin gerçekten dinlenmeye ihtiyacı vardı.

Araştırma komedisi Bolşevik ayaklanmasına dek sürdü, o tarihten sonra Kornilov ile suç ortakları yalnızca serbest bırakılmakla kalmadılar, aynı zamanda Kerenskiy'in Genelkurmay Karargâhı tarafından tüm gerekli belgelerle de donatıldılar. İç savaşın tetiğini de bu kaçak generaller çektiler. Kornilov'u liberal Milyukov ve Kara Yüzcü Rimskiy-Korsakov'la birbirine bağlayan kutsal emeller uyarınca, yüz binlerce insan öldü, Orta ve Doğu Rusya yakılıp yıkıldı, ülke ekonomisi altüst oldu, devrim kızıl teröre maruz bırakıldı. Kerenskiy'in adaletinden zahmetsizce yakayı sıyıran Kornilov bilâhare iç savaş cephesinde bir Bolşevik mermisiyle öldürüldü. Kaledin'in akıbeti de farklı olmadı. Don "askerî kurulu" yalnızca Kaledin'in tutuklanma tezkeresinin iptalini değil, atamanın görevine de iadesini talep etmişti. Kerenskiy burada da geri adım atma fırsatını tepmemişti. Skobelev Novoçerkassk'a giderek "Kazak askerî kurulu"na özürlerini sundu. Demokrat bakan ince alaylara konu edildi ve burada ilk alay bizzat Kaledin'den geldi. Yine de Kazak generalin zaferi uzun sürmedi. Bolşevik devrim tarafından kendi evinde, Don'da dört bir yandan kuşatılan Kaledin birkaç ay sonra intihar etti. Kornilov'un sancağı bundan sonra, adları iç savaşın ilk dönemini kaplayan, General Denikin ile Amiral Kolçak'ın eline geçti. Ama tüm bunlar 1918 ve sonrasını ilgilendiriyor.

BÖLÜM XI

Kitleler Darbeye Maruz Kalıyor

Bir devrimdeki hadiselerin doğrudan sebepleri mücadeledeki sınıfların bilincindeki değişmelerdir. Bir toplumun maddî ilişkileri yalnızca bu süreçler tarafından izlenen akımı belirlerler. Doğaları gereği, kolektif bilinçteki değişmelerin yarı gizli bir karakteri vardır; belirli bir gerilime ulaşır ulaşmaz, yeni ruh halleri ve yeni fikirler, zaten çok istikrarsız olan, yeni bir toplumsal denge kuran kitlelerin eylemleri şeklinde kendilerini dışarıya vururlar. Her yeni aşamada devrimin ilerleyişi iktidar sorununu açığa çıkarır ve hemen ardından da tekrardan çıkartmak üzere bunu bir maskeyle örter. Karşı-devrimin mekanizması da böyledir, şu farkla ki, burada film tersten oynar.

Hükûmet ve sovyetler gibi yüksek çevrelerde olup bitenler olayların ilerleyişi bakımından hiç de farksız değildir. Fakat bir partinin izlediği siyasetin gerçek anlamının kavranması veya liderlerin yaptıkları manevraların deşifre edilmesi ancak kitlelerin bilincindeki derin moleküler süreçler aydınlığa kavuşturulmak şartıyla mümkündür. Temmuzda, işçiler ve askerler yenilgiye uğramışlardı, ama Ekimde, karşı konulmaz bir saldırıyla iktidarı ele geçirdiler. Bu dört ay zarfında bilinçlerinde ne meydana gelmişti? Yukarıdan yağan darbelere nasıl tepki göstermişlerdi? Burjuvazinin iktidarı ele geçirmek için yaptığı girişimi hangi fikirler, hangi duygularla karşılamışlardı? Okuyucu geri dönüp Temmuz yenilgisini hatırlamalı. Sıklıkla, daha iyi atlamak için biraz geri çekilmek gerekir. Önümüzde de Ekim atlayışı var.

Resmî Sovyet tarihyazıcılığında bir tür beylik fikir haline gelen bir görüş var; buna göre, Temmuzda partiye karşı yapılan saldırı —iftirayla karışık sindirme hareketi— işçi örgütleri üzerinde neredeyse hiçbir iz bırakmadan geçip gitti. Bu tümüyle gerçek dışıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse, parti saflarındaki çaptan düşme ve işçilerle askerlerin ona mesafe almaları kısa bir zaman sürdü, birkaç hafta. Yeniden şahlanma öylesine hızlı ve özellikle fırtınalı oldu ki, bitkinlik ve takatsizlik günlerinin hatırasını bile yarı yarıya silip attı. Zaferler genel olarak kendilerini hazırlamış olan yenilgileri de aydınlatır. Fakat,

partinin yerel örgütlerinin tutanakları yayınlandıkça, daha önceki yükselişin sürekliliği karşısında o günlerde çok daha acıyla hissedilen devrimin Temmuzdaki çöküşü giderek daha açık seçik ortaya çıkıyor.

Belirli bir güçler dengesinin sonucunda ortaya çıkan tüm yenilgiler de bu dengeyi yenilen tarafın zararına değiştirir, zira galip kendine güven kazanırken, mağlup kendine güvenini kaybeder. Üstelik kendi gücünüz hakkındaki şu veya bu tahmin nesnel güç dengesinin son derece önemli bir unsurunu oluşturur. İleriye doğru atılışlarında bir yandan kendi emellerinin açıklıktan yoksun oluşuna ve çelişkilerine, diğer yandan da, taşra ve cephenin geri durumuna toslayan Petrogradlı işçiler ve askerler doğrudan bir yenilgi tattılar. Bu nedenle başkentte yenilginin sonuçları en erken ve en şiddetli ortaya çıktı. Bununla birlikte, aynı resmî yazında, Temmuz yenilgisinin taşrada hiç hissedilmediği yönündeki görüşler de tümüyle doğru değildir. Bu kuramsal olarak da akla yatkın değildir, olgular ve belgelerin tanıklığıyla da yalanlanmıştır. Büyük sorunlar ortaya çıktığında, tüm ülke her seferinde başını Petrograd'a çeviriyordu. Başkentteki işçi ve askerlerin yenilgisi taşradaki en ileri kesimler üzerinde zorunlu olarak büyük bir etki yapacaktı. Korku, hayal kırıklığı, gevşeme ülkenin her yerinde farklı farklı düzeylerde de olsa ortaya çıkıyordu, ama her yerde gözleniyordu.

Devrimin çöküşü her şeyden önce kitlelerin hasımları karşısındaki direnişinin son derece zayıflamasında yansımasını buluyordu. Petrograd'da devreye sokulan askerî birlikler işçi ve askerleri silahsızlandırarak resmen cezalandırma eylemlerine girişirlerken, onların muhafazası altındaki yarı gönüllü çeteler de işçi örgütlerine cezasız kalan suikastlarda bulunuyorlardı. *Pravda* yayın kurulu ile Bolşevik matbaasının tahrip edilmesinden sonra, metalürjicilerin sendika lokalleri basıldı. Ardından, darbeler semt sovyetlerine yöneltildi. Uzlaşmacılar da esirgenmedi: Ayın 10'unda İçişleri bakanı Tsereteli'nin başında bulunduğu partinin merkezlerinden biri saldırıya uğradı. Dan'ın askerî birliklerin gelişi konusunda yazmak için yüksek dozda bir fedakârlığa ihtiyacı vardı: "Devrimin çürümesini görmek yerine, şimdi onun yeni bir zaferine tanık oluyoruz." Bu zafer öyle bir noktaya varmıştı ki, Menşevik Pruşitskiy'in ifadesiyle, sokaktan geçenlerin işçi görünümü varsa ve Bolşevik olmalarından şüpheleniliyorsa, acımasız işkencelere uğrama tehlikeleri vardı. Vaziyetteki ani değişimin bundan daha yanılmaz bir belirtisi bulunabilir mi?

Bilâhare Çeka'nın tanınmış bir ajanı olacak olan Bolşeviklerin Petrograd Komitesi üyesi Latsis günlüğüne şöyle not düşüyordu: "9 Temmuz. Kentte tüm matbaalarımız mahvedildi. Kimse gazetelerimizi ve bildirilerimizi basmaya cüret edemiyor. Gizli bir basıma başvurmak zorundayız. Vıborg ilçesi herkes için bir sığınak haline geldi. Petrograd Komitesi ile aranan Merkez Komite üyeleri buraya nakloldular. Renault fabrikasının nöbetçi odasında Komite Lenin'le toplantı yaptı. Genel grev sorunu ortaya atıldı. Komite'de bu konuda farklı sesler var. Ben grevden yana oy kullandım. Lenin durumu izah ettikten

sonra, bu çözümü reddetmeyi teklif etti...12 Temmuz. Karşı-devrim zafer kazandı. Sovyetler güçsüz. Zincirlerinden boşalmış junkerler Menşeviklerin bile üzerine çöküyorlar. Partinin bazı unsurları tereddüt içinde. Üye artışı kesildi... Ama saflarımızdan henüz kaçış başlamadı."

Temmuz Günlerinden sonra, "Sosyalist-Devrimcilerin Petrograd'daki fabrikalar üzerindeki etkileri güçlüydü", diye yazar işçi Sisko. Bolşeviklerin tecrit olmuşluğu otomatik olarak uzlaşmacıların özgül ağırlığını ve özgüvenini artırıyordu. 16 Temmuzda, Vasilyevskiy Ostrov'dan bir delege Bolşevik kent konferansında kazadaki ruh halinin birkaç fabrika hariç, "genelde" canlı olduğunu bildirdi. "Baltık fabrikasında Sosyalist-Devrimciler ile Menşevikler bizi püskürtüyorlar." Burada olay daha da ileriye gitmişti: Fabrika komitesi Bolşeviklerin öldürülen Kazakların cenazesine katılmaları kararını aldı ve karara uyuldu... Partinin resmî üye kaybı, doğrusunu söylemek gerekirse, önemsiz boyuttaydı. Tüm ilçede dört bin üyeden açıkça ayrılanların sayısı yüzü geçmiyordu. Ama çok daha fazla sayıdaki kişi ilk günlerde tek bir sözcük söylemeden çekip gitmişti. İşçi Miniçev daha sonra anılarında şöyle demiştir: "Temmuz Günleri bizim saflarımızda da postu için endişe duyan, parti kartını "yutan" ve inkâr eden kişilerin bulunduğunu göstermişti." Miniçev daha sonra vakur bir edayla "Ama bunlar çok sayıda değildi" diye ekler. Şlyapnikov şöyle yazar: "Temmuz hadiseleri ve örgütlerimize karşı yürütülen bununla bağlantılı tüm o şiddet ve iftira kampanyası Temmuz başında muhteşem bir düzeye yükselmiş olan nüfuzumuzun artışını duraklatmıştı... Partimizin kendisi yarı yasal durumdaydı ve asıl olarak sendikalar ile işyeri ve fabrika komitelerine dayalı olarak bir savunma mücadelesi yürütüyordu."

Bolşeviklere yönelik Alman casusu suçlaması Petrograd'daki işçiler üzerinde, en azından bunların bir kısmı üzerinde etki etmemezlik edemezdi. Tereddüt eden ayrıldı. Üye olmak isteyen tereddüt etti. Daha önce harekete katılanlar arasında bile bir çoğu ayrıldı. Temmuz gösterisine, Bolşeviklerden başka, büyük ölçüde Sosyalist-Devrimcilere ve Menşeviklere mensup işçiler de katılmışlardı. Yenilen darbeyle parti bayraklarının altına saklanarak ilk geri kaçan onlardı. Şimdi disiplini bozarak gerçek bir hata işlediklerini düşünüyorlardı. Partili, partisiz geniş bir işçi kesimi resmî olarak yayılan ve hukukî olarak ambalajlanan iftiranın etkisi altında ondan uzaklaşıyorlardı.

Bu değişen siyasal atmosferde, baskı darbeleri çok daha güçlü geliyordu. Partinin eski ve aktif militan kadınlarından biri olan Olga Raviç daha sonra bir raporunda şöyle demişti: "Temmuz Günleri örgütte öyle bir kargaşaya yol açtı ki, ilk üç hafta boyunca, herhangi bir faaliyet bile söz konusu olamadı." Raviç burada partinin açık faaliyetinden bahsediyor. Uzun bir süre boyunca, parti gazetesini çıkarmak mümkün olmadı: Bolşeviklere hizmet verecek matbaa bulunmuyordu. Üstelik direniş her zaman patronlardan da gelmiyordu. Bir matbaada işçiler Bolşevik gazetesinin basılması durumunda işi bırakacak-

ları tehdidinde bulundular ve patron da buna boyun eğdi. Bir süre Petrograd, Kronstadt gazetesiyle doyuruldu.

Açık faaliyet bakımından aşırı sol kanat o haftalarda Enternasyonalist Menşevikler tarafından temsil edildi. İşçiler gönüllü olarak Martov'un konuşmalarını izlemeye gidiyorlardı. Devrime yeni yollar açmak değil de, kazanımları korumak için mücadele etmek zorunda kalındığı geri çekiliş döneminde Martov'un militan içgüdüsü uyanmıştı. Martov'un cesareti kötümserliğin cesaretiydi. Yürütme Komitesi'nin toplantısında şöyle diyordu: "Görünürde devrime son noktayı koyulmuş... Eğer durum buysa... köylülerle işçilerin oyunun Rus Devriminde yeri yok demektir; bu durumda sahneden namusumuzla ineceğiz, sessiz bir redle değil, ama açık bir savaşla meydan okumaya cevap vereceğiz." Martov, generaller ve Kazakların işçiler ve askerler üzerinde kazandıkları zaferi devrimin anarşi üzerindeki zaferi gibi değerlendiren partisindeki Dan ve Tsereteli gibi yoldaşlara sahneden açıkça savaşarak inmeyi teklif ediyordu. Bolşeviklere karşı yürütülen gemi azıya almış kampanya ve uzlaşmacıların sırmalı Kazaklar karşısındaki sürüngen tavrı temel alındığında, Martov'un bu zor zamanlardaki tutumu işçilerin gözünde çok kıymetliydi.

Temmuz krizi Petrograd garnizonu için çok ağır sonuçlar verdi. Askerler, siyasal manada, işçilerden çok gerideydiler. Sovyet'teki asker seksiyonu uzlaşmacıların dayanağı olmaya devam ediyordu, halbuki işçi seksiyonu daha şimdiden Bolşevikleri izliyordu. Askerlerin silahlarını çekmeye hazır oluşları bu durumla hiç de çelişmiyordu. Gösteride, askerler işçilerden daha saldırgan bir rol oynamışlardı, ama darbe yiyince en gerilere de onlar kaçmıştı. Bolşeviklere karşı düşmanlık dalgası Petrograd garnizonunda çok yükseklere çıktı. Eski asker Mitreviç şöyle anlatır: "Yenilgiden sonra, bölüğüme görünmedim, yoksa fırtına geçmediğinden öldürülmem an meselesiydi." Temmuz Günlerinde en ön sırada yürüyen ve dolayısıyla en ağır darbeleri yiyen en devrimci alaylarda partinin etkisi üç ay sonra bile örgütü yeniden kurmanın mümkün hale gelmediği bir noktaya dek düştü. Çok şiddetli sarsıntı altında bu birlikler moral bakımından unufak edilmişlerdi. Askerî örgüt kendi içine çekilmek zorunda kaldı. Eski asker Minişev şöyle yazar: "Temmuz yenilgisinden sonra, örgüt yalnızca partimizin üst kademesindeki yoldaşlar tarafından değil, bazı semt komitelerinde de pek dostça sözlerle anılmıyordu."

Kornstadt'ta parti iki yüz elli üye kaybetmişti. Bolşevik kale garnizonundaki haleti ruhiye kayda değer ölçüde çöküntüye uğramıştı. Gericilik ta Helsingfors'a dek sirayet etmişti. Avksentyev, Bunakov, avukat Sokolov Bolşevik gemileri doğru yola getirmek için gelmişlerdi. Bazı neticeler de almadılar değil. Bolşevik önderleri tutuklayarak, resmî iftirayı tekrarlayarak, tehdit ederek, Bolşevik zırhlı *Petropavlovsk*'tan bile bağlılık beyanı almayı başardılar. Ama "elebaşılar"ın teslimi istenince, tüm gemiler ret cevabı verdiler.

Moskova'da da durum farklı değildi. Pyatnitskiy şöyle der: "Burjuva basının kindar kampanyası Moskova Komitesi üyelerinin bazılarında bile bir pa-

nik yarattı." Temmuz Günlerinden sonra, örgüt sayıca zayıfladı. Moskovalı işçi Ratehin şöyle yazar: "Bu denli güç anları unutmak mümkün değil. (Zamoskvoreçye Sovyeti'nin) tam katılımlı toplantısı başladı... Gördüğüm kadarıyla Bolşevik yoldaşların sayıları pek fazla değildi... Enerjik yoldaşlardan biri olan Steklov dosdoğru bana geldi ve kısık bir sesle Lenin'in Zinovyev'le birlikte mühürlü bir vagonla geldiği, Alman parası aldıkları doğru mu diye sordu. Böyle sorular duymaktan kalbim sızlıyordu. Bir başka yoldaş, Konstantinov yaklaştı ve sordu: Lenin nerede? Kaçtı, deniyor... Şimdi ne olacak? Vesaire, vesaire." Bu canlı tablo bizi ileri işçilerin o sıralarda içinde bulundukları haleti ruhiyeyi çok iyi gösterir. Moskovalı topçu Davıdovskiy şöyle yazar: "Aleksinskiy'in yayınladığı belgelerin ortaya çıkışı tugayda korkunç bir altüst oluşa yol açtı. En fazla Bolşeviki barındıran bizim batarya bile bu alçakça yalanın darbeleri altında sarsıldı... Sanki tüm güveni kaybetmiş gibiydik."

O sırada Merkez Komite üyesi olan ve geniş Moskova bölgesindeki çalışmaları yöneten V. Yakovleva şöyle yazar: "Temmuz Günlerinden sonra, tüm bölgelerden gelen raporlar yalnızca kitlelerde ani bir moral bozukluğunu değil, partimize yönelik belli bir düşmanlığı da vurgulamak konusunda fikir birliği içindeydiler. Çoğu durumda, konuşmacılarımız dövülüyordu. Üye sayısı hızla düştü ve özellikle Güneyde olmak üzere, örgütlerin bazıları tümüyle ortadan kalktı." Ağustosun ortasına doğru, hiçbir kayda değer değişiklik olmamıştı. Kitleler içindeki çalışma nüfuzun korunmasına yönelikti, örgütlerde bir artış gözlenmiyordu. Ryazan ve Tambov vilâyetlerinde ne yeni bağlantılar kurulabildi, ne de Bolşevik hücreler yaratılabildi. Genel olarak buraları Sosyalist-Devrimciler ile Menşeviklerin terekeleriydi.

Proleter Kineşma kazasında militanlık yapan Yevreynov tüm halk örgütlerinin konferansında Bolşeviklerin Sovyet'ten çıkartılması sorununun gündeme geldiği Temmuz hadiselerinden sonra durumun ne denli güç olduğunu hatırlar. Partiden ayrılmalar bazen öyle korkunç oranlara ulaşıyordu ki, örgüt ancak üye listesini yeniden gözden geçirmek suretiyle normal hayatını yaşamaya başlıyordu. Tula'da, işçilerin ciddî bir ilk elemeden geçirilmesi sayesinde, örgüt üye kaybı tecrübesini yaşamamıştı, ama kitlelerle olan bağı zayıflamıştı. Nijniy-Novgorod'da, Albay Verhovskiy ve Menşevik Hinçuk'un idaresinde yürütülen baskı kampanyasından sonra, tam bir depresyon yaşandı: Belediye duması seçimlerinde parti ancak dört vekillik kazanabildi. Kaluga'da Bolşevik fraksiyon Sovyet'ten dışlanma ihtimalinin bulunduğunu hesaba katıyordu. Moskova bölgesinin bazı noktalarında Bolşevikler yalnızca sovyetlerden değil, sendikalardan da çıkmak zorunda kalmışlardı.

Bolşeviklerin uzlaşmacılarla çok barışçı ilişkiler içinde oldukları ve Haziran sonunda bile Belediye Duması seçimlerinde onlarla ortak liste çıkarmaya hazırlandıkları Saratov'da askerler Temmuz fırtınasından sonra Bolşeviklere karşı öyle bir hınç biledîler ki, seçim bürolarını bastılar, Bolşeviklerin elindeki

oy pusulalarını yırttılar ve ajitatörleri patakladılar. Lebedev şöyle yazar: "Seçim bürolarında gözükmemiz zordu. Bize çoğu zaman 'Alman ajanları, provokatörler' diye bağırıyorlardı..." Saratovlu Bolşeviklerin saflarında çok sayıda ödlek vardı: "Birçoğu partiyi terk ettiklerini açıkladılar, diğerleri saklandılar."

Uzunca bir süredir Kara Yüzlerin merkezi olma ününe sahip olan Kiev'de Bolşeviklere karşı sindirme kampanyası apayrı bir şiddetle yürütüldü ve kısa zamanda Menşevikler ile Sosyalist-Devrimcileri de içine aldı. Devrimci hareketin buhranı özellikle burada güçlü biçimde kendini hissettiriyordu. Belediye Duması seçimlerinde, Bolşevikler toplam oyların ancak % 6'sını alabildiler. Genel kent konferansında raportörler "her yerde horgörü ve ataletle karşılaşmaktan" yakınıyorlardı. Parti gazetesi günlük olmaktan çıkıp haftalık çıkmak zorunda kaldı.

En devrimci alayların lağvedilmesi ve başka yere nakledilmesi bile yalnızca garnizonların siyasal düzeyini düşürmekle kalmayıp arkalarında dost birlikler bulunduğunu bildikleri vakit kendilerini daha güçlü hisseden civardaki işçiler üzerinde de büyük ölçüde etkili oldu. Bu şekilde, Tver'deki 57. Alayın nakli hem askerler hem de işçiler arasındaki siyasal durumu aniden değiştirdi: Sendikalarda bile Bolşeviklerin nüfuzu önemsiz bir hale geldi. Bu, Menşeviklerin askerî yetkililerle el ele, Bolşevik birlikleri tümüyle geri alaylarla değiştirdikleri Tiflis'te çok daha güçlü bir biçimde tezahür etti.

Bazı yerlerde, garnizonun bileşimine, civardaki işçilerin düzeyine ve arızî sebeplere bağlı olarak, siyasal reaksiyon paradoksal bir biçim aldı. Yaroslavl'da, örneğin, Bolşevikler Temmuzda hemen hemen tümüyle işçi sovyetinden dışlanmışlardı, ama asker vekilleri sovyetinde ağırlıklı nüfuzlarını koruyorlardı. Bazı yörelerde Temmuz hadiseleri hiç iz bırakmadan, partinin büyümesine halel getirmeden geçti. Bu daha çok genel geri çekilişin devrimci arenaya yeni geri unsurların girişiyle çakıştığı durumlarda gözlendi. Bu şekilde, Temmuzda, bazı tekstil bölgelerinde örgütlere kayda değer bir kadın işçi akını gözlenmeye başladı. Ama genel geri çekiliş tablosu değişmedi.

Kısmî yenilgi karşısındaki tepkinin inkâr edilemez, hattâ abartılı yakıcılığı işçiler ve özellikle de askerler tarafından önceki aylarda çok kolay, çok hızlı, durmak bilmez şekilde Bolşeviklere katılmaları karşılığında ödenen bir tür diyetti. Kitlelerin efkârının bu ani ters yüz oluşu parti kadrolarında otomatik, dahası hatasız bir ayıklamaya yol açıyordu. O günlerde sarsılmayanlara sonrasında da güvenilebilirdi. Bunlar atölyede, fabrikada, mahallede bir çekirdek oluşturuyorlardı. Ekimin arifesinde örgütçüler, atamalar ve görevlendirmeler söz konusu olduğunda, Temmuz Günlerinde kimin nasıl davrandığını hatırlayarak çevrelerine sürekli inceleyici nazarlarla bakıyorlardı.

Tüm ilişkilerin en çıplak şekilde kendini gösterdiği cephede Temmuz gericiliği özellikle şiddetli bir karakter kazandı. Genelkurmay Karargâhı hadiseleri her şeyden önce "özgür vatan karşısında görevli" özel birlikler kurmak için

kullandı. Alaylarda şok tugayları oluşturuldu. Denikin şöyle anlatır: "Birçok defa *udarnik*'leri (şok tugayları mensupları) gördüm, her zaman gergin ve hırçındılar. Alaylarda onlara kuşkuyla ve hattâ düşmanlıkla bakılıyordu." Askerler haklı olarak bu "görev birlikleri"nde pretoryen bir hassa ordusu görüyorlardı. En gerilerden biri olan Romen cephesi konusunda, daha sonra Bolşeviklere katılacak olan Sosyalist-Devrimci Degtyarev şunu anlatır: "Gericilik hiç tembellik etmiyordu. Birçok er asker kaçağı olarak tutuklandı. Subaylar başlarını kaldırdılar ve ordu komitelerine horgörü gösterdiler. Şurada burada komutanlar yeniden asker selâmını dayatmaya çalıştılar." Komiserler orduda temizlik çalışmaları yürütüyorlardı. Stankeviç şöyle yazar: "Hemen her tümende adı askerî birlik içinde komutandan daha fazla bilinen bir Bolşevik bulunuyordu... Birbiri ardı sıra bu ünlüleri saf dışı ediyorduk." Aynı zamanda, tüm cephelerde, itaat etmeyen birliklerin silahsızlandırılmasıyla iştigal ediliyordu. Komutanlar ve komiserler bu konuda Kazaklardan ve askerlerin nefret ettikleri özel tugaylardan destek alıyorlardı.

Riga'nın düştüğü gün, Kuzey cephesi komiserleri ve ordu teşkilâtları temsilcileri konferansı bastırma tedbirlerinin daha sistemli bir şekilde uygulanmasının elzem olduğunu kabul etti. İnsanlar Almanlarla yakınlaştıkları için kurşuna dizildiler. Birçok komiser Fransız Devriminin muğlak imgelerinden cesaret alarak demir yumruklarını göstermeye kalkıştılar. Bunlar Jakoben komiserlerin tabana dayandıklarını, aristokrat ve burjuvaları esirgemediklerini ve yalnızca pleb otoritesinin onlara birliklerde güçlü bir disiplin kurma imkânı verdiğini anlamıyorlardı. Kerenskiy'in komiserlerinin ayaklarının altında hiçbir halk temeli, başlarının üzerinde hiçbir ahlâkî ayla yoktu. Askerlerin gözünde basitçe burjuvazinin ajanları, Antant'ın yardım ve yatakçılarıydılar. Bir süreliğine orduyu sindirebilirlerdi —bir noktaya kadar bunu başardılar da—, ama ona yeni bir hayat vermek konusunda güçsüzlerdi.

Petrograd'da Yürütme Komitesi bürosunda Ağustos ayı başında ordunun haleti ruhiyesinde lehte bir ters yüz oluş meydana geldiği, talimlere yeniden başlandığı söyleniyordu. Ama diğer yandan, adaletsizliklerde, keyfîliklerde ve baskıda ağırlaşma gözleniyordu. Subay takımının yol açtığı sorunlar acı bir yakıcılık kazandı: Bunlar "kendi başlarına, son derece kapalı, tümüyle tecrit olmuş örgütlerde toplanıyorlardı." Başka veriler de görünürde cephede düzenin geri geldiğini, askerlerin önemsiz ve rastlantısal gerekçelerle isyan etmeyi bıraktıklarını gösteriyordu. Ama genel vaziyet karşısındaki huzursuzlukları da giderek daha yoğun bir hal alıyordu. Menşevik Kuçin'in Devlet Konferansı'ndaki temkinli ve diplomatik konuşmasında teskin edici sözlerin arasında örtük olarak endişe verici bir uyarı da mevcuttu. "Kuşkuya yer bırakmayan bir ters yüz oluş var; tartışmasız bir şekilde sükûnet hüküm sürüyor, ama yurttaşlarda, aynı zamanda belli bir hayal kırıklığı duygusu da var ve bu duygudan da çok çekiniyoruz..." Bolşevikler üzerinde geçici olarak kazanılan zafer her

şeyden önce askerlerin yeni ümitleri, daha iyi bir gelecek inançları üzerinde kazanılmış bir zaferdi. Kitleler daha temkinli olmuşlardı, disiplin artmış görünüyordu. Ama amirlerle askerler arasındaki uçurum daha da derin açılmıştı. Bunu yarın ne ve kim dolduracaktı?

Temmuz gericiliği Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi arasında bir tür kesin sınır çizdi. İşçiler, cephe gerisindeki garnizonlar, cephe, kısmen de, daha ileride göreceğimiz gibi, köylüler sanki karınlarına bir darbe almışlar gibi geri çekildiler, geriye doğru sıçradılar. Darbe gerçekte fiziksel olmaktan çok moral nitelikliydi, ama daha az etkili değildi. İlk dört ay boyunca, kitlelerdeki tüm süreçler tek bir doğrultuda işliyordu: sol. Bolşevizm büyüyor, güçleniyor, cüretkârlaşıyordu. Ama şimdi hareket bir baraja toslamıştı. Gerçekten, Şubat Devrimi yollarında daha fazla ilerlemenin mümkün olmadığı ortaya çıktı. Birçok insan devrimin ölü noktasına varıldığını düşünüyordu. Gerçekten Şubat Devrimi tümüyle kendini tüketmişti. Kitlelerin bilincindeki baskı ve iftirayla da birleşmiş olan bu iç kriz bozulmalara ve geri çekilmelere, bazı durumlarda da paniğe yol açmıştı. Hasımlar bundan cesaret aldılar. Bizzat kitlelerin içinde sarsıntılar ve yoksunluklar yüzünden ne kadar geri, atıl, huzursuz şey varsa su yüzüne çıkmıştı. Devrim selindeki bu dalga kırılmaları karşı konulmaz bir şiddetteydi: Sanki bir tür sosyal hidrodinamik yasalarına uyuyorlardı. Böyle bir dalga geri çekilişinin dışında kalmak imkânsız gibiydi. Yapılacak tek şey gericilik dalgası sona erene dek kendini bırakmamak, su üstünde kalmak, dayanmak ve bu süre boyunca yeni bir taarruz için destek noktaları bulmaktı.

3 Temmuzda Bolşevik bayraklar altında yürüyüp bir hafta sonra da Kayzerin ajanlarına karşı sert cezalar talep eden kimi alaylara bakarak aydınlanmış şüpheciler zafer türküleri söyleyebiliyorlardı: İşte bakın kitlelerinize, nasıl da dengeliler, anlayışlılar! Ama bu ucuz bir şüphecilikti. Eğer kitleler gerçekten duygu ve düşüncelerini arızî koşulların etkisiyle değiştirselerdi, büyük devrimlerin gelişmesini niteleyen güçlü nedenselliği izah etmemiz mümkün olmazdı. Devrimin milyonlarca insan üzerindeki etkisi ne denli derinse, devrim de o denli düzenli olur ve sonraki aşamaların dizilişini öngörmek de o denli kesinlik kazanır. Yalnızca kitlelerin siyasal gelişmesinin düz bir çizgi izlemediğini, karmaşık bir eğri şeklinde ilerlediğini unutmamak gerekir: Tüm maddî süreçlerin yörüngesi özetle budur.

Nesnel koşullar işçileri, askerleri ve köylüleri zorunlu olarak Bolşeviklerin bayrağı altında saf tutmaya itiyordu. Ama bu yola giren kitleler kendi geçmişleriyle, dünkü inanışlarıyla ve kısmen de bugünkü inanışlarıyla mücadeleye giriyorlardı. Zor bir dönemeçte, başarısızlık ve hayal kırıklığı anında, henüz sıyrılınmamış eski önyargılar tekrar yüzeye çıkar ve hasımlar da doğal olarak bir kurtarıcı dala sarılır gibi bunlara sarılıyorlardı. Bolşeviklerde açık seçik olmayan, alışılmadık, enigmatik —yeni fikirler, kahramanca davranışlar, eski ve yeni tüm otoritelerden nefret— ne varsa, şimdi birden izah edilebilir, saç-

malıklar inandırıcı hale gelmişlerdi: Alman casusları! Bolşeviklere karşı yöneltilen suçlama aslında halkın serf geçmişine, karanlık mirasa, barbarlığa ve hurafeye dayanıyordu. Bu fena bir kumar değildi. Temmuz ve Ağustostaki büyük yurtsever düzenbazlık tüm güncel sorunlara eşlik eden birinci dereceden önemli bir siyasal faktördü. İftira çemberi Kadet basınla taşraya, sınır illerine ve en ücra yerlere dek sızarak tüm ülkeye yayılıyordu. Temmuz sonunda, İvanovo-Voznesensk Bolşevik teşkilâtı hâlâ iftiraya karşı daha enerjik bir kampanya başlatılmasını talep ediyordu. Uygar bir toplumdaki siyasal mücadelede iftiranın özgül ağırlığı meselesi hâlâ sosyoloğunu bekliyor.

Bununla birlikte, her ne kadar canlı ve hummalı da olsa, gericiliğin işçiler ve askerler arasındaki etkisi ne derin ne de sağlamdı. Petrograd'daki öncü fabrikalar yenilgiden birkaç gün sonra toparlandılar, tutuklamalar ve iftiralara karşı protestoda bulundular, Yürütme Komitesi'nin kapısını çaldılar ve bağlantılarını yeniden kurdular. Sestroretsk silah fabrikasında işçiler çok geçmeden dümeni ellerine aldılar: 20 Temmuzdaki genel kurul, ücretler tümüyle cepheye yönelik yayınlara harcanmak şartıyla, gösteri günleri için işçilere ücretlerini ödeme kararı aldı. Bolşeviklerin Petrograd'daki açık ajitasyon çalışması, Olga Raviç'in tanıklığına bakılırsa, 20 Temmuzda yeniden başlamıştı. Şehrin farklı yerlerinde iki yüz ilâ üç yüzden fazla adam toplayamayan mitinglerde üç kişi konuşuyordu: Bilâhare Kırım'da Beyazlar tarafından öldürülecek olan Slutskiy, Sosyalist-Devrimciler tarafından Petrograd'da öldürülen Volodarskiy ve devrimin en yetenekli hatiplerinden, Petrogradlı metarlürjist Yevdokimov. Ağustosta, partinin yürüttüğü ajitasyon çalışması daha yüksek boyutlara vardı. Raskolnikov'un hatıralarına göre, 23 Temmuzda tutuklanmış olan Troçki hapishanede şehrin vaziyeti hakkında şu tabloyu çiziyordu: "Menşevikler ile Sosyalist-Devrimciler... büyük bir iştahla Bolşevikleri ezmeye devam ediyorlar. Sürekli olarak yoldaşlarımız tutuklanıyor. Ama parti çevrelerinde yılgınlık yok. Tersine, herkes geleceğe umutla bakıyor ve baskı tedbirlerinin yalnızca partinin popülaritesini sağlamlaştıracağını düşünüyor... İşçi muhitlerinde de demoralizasyona rastlanmıyor." Gerçekten de, kısa bir süre sonra, Peterhof ilçesindeki yirmi yedi işletmenin işçilerinin oluşturduğu bir meclis hükûmetin sorumsuzluğunu ve karşı-devrimci politikasını protesto eden bir karar kabul etti. Proleter ilçeler yeniden canlanıyordu.

Tepede, yani Kışlık Saray'da ve Tavriçeskiy Sarayında kesilip, biçilip, yapıştırılıp yeni bir koalisyon kurulurken, aynı gün ve aynı saatlerde, 21-22 Temmuzda, Petrograd'da, kuşkusuz resmî çevrelerde pek fark edilmeyen, daha güçlü bir başka koalisyonun —Petrograd işçileri ile cephedeki askerler arasında— çatıldığına işaret eden daha önemli bir hadise meydana gelmekteydi. Cephede devrimin boğulmasına karşı birlikleri adına protestoda bulunan seferî ordu delegeleri başkente üşüştüler. Birkaç gün boyunca boş yere Yürütme Komitesi'nin kapısını çalıp durdular. Kimse onları kabul etmek istemedi, herkes

onlardan kurtulmak istedi. Aynı sırada aynı yollardan geçen başka delegeler de geldiler. Baştan savılan delegeler koridor ve kabul odalarında birbirleriyle karşılaştıklarında birbirlerine yakınıyorlar, söyleniyorlar ve birlikte çıkış yolu arıyorlardı. Bu konuda onlara Bolşevikler yardım ediyordu. Delegeler onları kollarını açarak karşılayan, yatacak yer ve yiyecek veren başkentli işçiler, askerler ve denizcilerle görüş alış verişinde bulunmaya karar verdiler. Hiçbir yüksek görevlinin çağrılmadığı tabandan gelen bir inisiyatifle düzenlenen bir konferansa yirmi dokuz cephe alayının, doksan Petrograd fabrikasının, Kronstadt bahriyelilerinin ve banliyölerdeki garnizonların delegeleri katıldılar.

Konferansın merkezinde siperlerden gelen delegeler bulunuyordu: Aralarında birkaç genç subay da vardı. Petrograd işçileri cepheden gelen askerleri can kulağıyla dinliyorlar, tek bir kelime bile kaçırmamaya özen gösteriyorlardı. Bunlar taarruzun ve bunun sonuçlarının devrimi nasıl kemirdiğini anlatıyorlardı. Hiç de ajitatör olmayan cahil askerler basit konuşmalarında cephe hayatında günlerin nasıl geçtiğini tasvir ediyorlardı. Bu ayrıntılar çok sarsıcıydı, zira eski rejimin en nefret edilen unsurlarının yeniden şaha kalktığını açıkça gösteriyorlardı. Dünün umutları ile bugünün gerçeği arasındaki tezat doğrudan kalplere tesir etmiş ve tüm düşünceleri tek bir seste birleştirmişti. Cephe delegeleri arasında Sosyalist-Devrimciler çoğunlukta olsalar da, Bolşeviklerin sert bir kararı hemen hemen oybirliğiyle kabul edilmişti: Sadece dört çekimser vardı. Kabul edilen karar kağıt üstünde de kalmadı: Delegeler geri döner dönmez gerçeği anlatacaklar, uzlaşmacı liderler tarafından nasıl savsaklandıklarını ve işçiler tarafından nasıl ağırlandıklarını söyleyeceklerdi. Siperler raportörlerine inanacaklardı. Bu adamlar yalan söylemiyorlardı.

Bizzat Petrograd garnizonunda yön değişimi ay sonuna doğru, özellikle de cephe temsilcilerinin katıldıkları mitinglerden sonra başlamıştı. En fazla yara alan alayların henüz durgunluklarını üzerlerinden atamadıkları doğruydu. Buna karşılık, uzun süre yurtsever konumda kalan ve devrimin ilk ayları boyunca disiplinini koruyan askerî birliklerde partinin nüfuzu kayda değer oranda artıyordu. Ezme harekâtından özellikle olumsuz etkilenmiş olan Askerî Örgüt toparlanmaya başladı. yenilgilerden sonra her zaman olduğu gibi, parti çevrelerinde, ordu içindeki çalışmayı yürütenler horgörüyle anılıyor, onlara gerçek veya hayalî hatalar ve yönelimler yükleniyordu. Merkez Komite Askerî Örgütle daha yakından teşriki mesai kurdu, Sverdlov ve Dzerjinski aracılığıyla onun üzerinde daha doğrudan bir denetim kurdu ve çalışmalar eskisinden daha ağır, ama daha güvenli bir şekilde yeniden başladı.

Temmuz sonuna doğru Bolşeviklerin Petrograd fabrikalarındaki vaziyeti düzelmişti; işçiler aynı bayrak altında yeniden safa girmişlerdi; bununla birlikte bunlar başka insanlardı, daha olgun, yani daha temkinli, ama daha kararlı. Fabrikalarda harika, sınırsız bir nüfuzumuz var" diye bildiriyordu Volodarskiy 27 Temmuzda Bolşevikler kongresinde. "Parti çalışması aslen bizzat işçiler

tarafından sürdürülüyor... Örgüt aşağıdan yukarı oluşturuluyor, bu yüzden dağılıp gitmeyeceğini düşünmek için her türlü gerekçemiz var." Gençlik Birliği o dönemde elli bin üyeye sahipti ve giderek Bolşeviklerin etkisi altına giriyordu. 7 Ağustosta, Sovyet'in işçi seksiyonu ölüm cezasının kaldırılması yönünde bir karar kabul etti. Devlet Konferansı'nı protesto mahiyetinde Putilov emekçileri bir günlük ücretlerini işçi basınına abonman parası olarak hasrettiler. İşyeri ve fabrika komiteleri konferansında Moskova Konferansı'nı "karşı-devrimci güçlerin bir örgütlenme çabası" diye niteleyen bir karar oybirliğiyle kabul edildi.

Kronstadt da yaralarını sarıyordu. 20 Temmuzda, Yakornıy meydanında yapılan bir miting iktidarın sovyetlere devrini, Kazakların yanı sıra jandarmalarla kent çavuşlarının da cepheye gönderilmesini, ölüm cezasının kaldırılmasını, nezaret altındaki II. Nikolay'ın yeterince güçlü biçimde gözetlenip gözetlenmediğini yerinde görmek için Tsarkoye Selo'ya Kronstadtlı delegelerin kabulünü, "Ölüm Taburları"nın dağıtılmasını, burjuva gazetelerin müsadere edilmesini, vs. talep ediyordu. Aynı zamanda, kaleye yeni atanan komutan Amiral Tırkov savaş gemilerinden kızıl bayrakların indirilmesini ve Aziz Andrey haçını taşıyan eski bayrağın göndere çekilmesini emretmişti. Subaylarla askerlerin bir kısmı rütbe ve apoletlerini yeniden takmışlardı. Kornstadtlı bahriyeliler bunu protesto ettiler. 3-5 Temmuz hadiselerini araştıran hükûmet komisyonu ıslıklar, protestolar ve tehditlerle karşılanarak Kronstadt'a sokulmayınca Petrograd'a eli boş dönmek zorunda kalmıştı.

Efkârı umumiyenin değişmesi tüm donamayı kapsıyordu. Finlandiya'daki önderlerden biri, Zalejskiy şöyle yazar: "'Temmuz sonu ve Ağustos başında, dışarıdaki gericiliğin Helsingfors'daki devrimci güçleri yalnızca yıkamadığı açıkça hissedilmekle kalmıyor, tersine burada sola doğru çok net bir kayma ile Bolşeviklere yönelik geniş bir sempati de kaydediliyordu." Denizciler ılımlı bulduklarıve hattâ uzlaşmacı olduklarından şüphe ettikleri Bolşevik partisinden bağımsız ve kısmen onun iradesinin hilafına olarak Temmuz gösterisinin büyük ölçüde elebaşılarıydı. Silahlı gösteri tecrübesi onlara iktidar sorununun çözümünün basit olmadığını göstermişti. Anarşistvari görüşler yerlerini partiye güvene bırakıyordu. Bu konuda Helsingforslu bir delegenin Temmuz sonundaki raporu çok ilginçtir: "Küçük donanma birliklerinde, Sosyalist-Devrimcilerin nüfuzu egemen; ama büyük savaş gemilerinde, kruvazörlerde ve zırhlı gemilerde tüm denizciler ya Bolşevik ya da Bolşevik sempatizanı. *Petropavlovsk*'taki ve *Respublika*'daki bahriyelilerin efkârı umumiyesi böyleydi (öteden beri) ve 3-5 Temmuzdan sonra *Gangut*, *Sevastopol*, *Rurik*, *Andrey Pervozvannıy*, *Diana*, *Gromoboy*, İndiya da bize katıldı. Böylece elimizde müthiş bir savaş gücü var... 3-5 Temmuz hadiseleri amaca ulaşmak için belli bir haleti ruhiyeye sahip olmanın yetmediğini göstererek denizcilere çok şey öğretti.

Petrograd'ın gerisinde kalan Moskova da aynı yolu izliyordu. Topçu Davıdovskiy şöyle anlatır: "Yavaş yavaş, zehirli atmosfer dağılmaya, asker kitlesi

kendine gelmeye başladı ve tüm cephelerde yeniden taarruza başladık. Kitlelerin sola kayışını bir an için durduran bu iftira yalnızca onların bize doğru akınlarını güçlendirmişti." Darbeler altında fabrikalarla kışlaların dostluğu daha sıkı perçinlendi. Moskovalı işçi Strelkov, Michelsohn fabrikasıyla komşu alay arasında tedricî olarak nasıl sıkı ilişkiler kurulduğunu anlatır. İşçi ve asker komiteleri birleşik oturumlarda sık sık hem fabrika hem de alaydaki hayatın pratik sorunları konusunda kararlar alıyorlardı. İşçiler askerler için gece eğitimi tertip ediyorlar, onlara Bolşevik gazeteleri alıyorlar ve her yolla onların yardımına koşuyorlardı. Strelkov şöyle anlatır: "Eğer biri cezalandırılmışsa, şikâyet için hemen bize geliyorlardı... Sokak mitinglerinde, eğer biri Michelsohn işçisine birşey yapsa, bunu bir askerin görmesi ve duyması yetiyordu; hemen onu kurtarmak için bir grup olay yerine geliyordu. O dönemde kötü davranışlar pek çoktu. Bizi Alman parası, ihanet efsaneleriyle ve uzlaşmacıların tüm o berbat yalanlarıyla zehirliyorlardı."

Temmuz sonundaki fabrika ve işyeri komitelerinin Moskova Konferansı önce ılımlı bir tonda başladı, ama bir haftalık çalışma sonunda güçlü biçimde sola kaydı ve sonunda açıkça Bolşevik renklere boyanmış bir karar kabul etti. Aynı günlerde, Moskovalı delege Podbelskiy parti kongresinde şunu bildiriyordu: "On semt sovyetinden altısı bizim elimizde... Bugün yürütülen zulüm karşısında sıkı sıkıya Bolşevikleri destekleyen işçi sınıfından başka sığınacağımız bir yer yok." Ağustos ayı başında, Moskova fabrikalarındaki seçimler sırasında Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcilerin yerine seçilenler Bolşevikler oldular. Partinin nüfuzundaki artış Konferans öncesindeki genel grevde bütün haşmetiyle ortaya çıkmıştı. Moskova'daki resmî *İzvestiya* gazetesinde şöyle yazıyordu: "Artık Bolşeviklerin sorumsuz gruplar olmadıklarını, ardında her zaman disiplinli olmasa da, tümüyle devrime bağlı geniş kitleler bulunan, örgütlü devrimci demokrasinin kesimlerinden biri olduklarını anlamanın zamanıdır."

Proletaryanın mevzilerinin Temmuzda zayıflaması sanayicilere cesaret verdi. Banka kuruluşlarının da içinde yer aldığı on üç en önemli işletme organizasyonunun kongresi lokavtların ve genel olarak tüm devrime karşı taarruz politikasının yönetimini üzerine alan bir Sanayiyi Savunma Komitesi kurdu. İşçiler buna direnişle cevap verdiler. Tüm ülkede bir büyük grevler ve başka çatışmalar dalgası patlak verdi. Proleteryanın en deneyimli kesimleri ihtiyatlı davrandılarsa da, yeni yeni oluşan katmanlar mücadeleye kararlılıkla katıldılar. Metalürji işçileri geride kalıp beklegörcü bir şekilde hareket ederlerken, tekstil işçileri kauçuk, kağıt, deri sanayii işçileri gibi meydana çıkıyorlardı. Emekçilerin en geri ve en ezik kesimleri arasında bir sıçrama görülüyordu. Kiev şiddetli bir bekçiler ve kapıcılar greviyle sarsıldı: Meskenler arasında dolaşan grevciler lambaları söndürüyor, asansör anahtarlarını çıkartıyor, sokak kapılarını açık bırakıyorlardı. Gerekçesi ne olursa olsun, her anlaşmazlık tüm bir sanayi koluna yayılma ve ilkesel bir karakter kazanma istidatını taşıyordu.

Tüm ülke işçilerinin desteğiyle, Moskovalı dericiler Ağustosta fabrika komitelerine işçi alımı ve çıkarımı konusunda karar yetkisi kazandırmak için uzun ve inatçı bir mücadele başlattı.

Birçok durumda, özellikle taşrada, grevler müteşebbis ve idarecileri tutuklamaya kadar giden dramatik bir niteliğe büründü. Hükûmet işçilere sükûnet tavsiye ediyor, sanayicilerle gizli işbirliğine gidiyor, Donets havzasına Kazakları yolluyor ve buğday ile askerî malzeme fiyatlarını iki kat artırıyordu. İşçilerin öfkesini artıran bu politika müteşebbisleri de zora sokuyordu. Ağır sanayinin başlıca temsilcilerinden Auerbach şöyle şikâyet ediyordu: "Çalışma bakanlığının yerel komiserleri olayı henüz Skobelev'in uzgörüsüyle görmüyorlardı... Bakanlıkta bile taşradaki adamlara en ufak bir güven beslenmiyordu... İşçi temsilcileri Petrograd'a çağrılmışlar ve Mramorskiy sarayında sanayicilerle, mühendislerle uzlaşmaları için uğraş veriliyordu." Ama tüm bunlar hiçbir işe yaramadı: "İşçi kitleleri o sıralarda artık daha kararlı ve demagojide mesafe kaydetmiş elebaşıların etkisine girmişlerdi."

İşletme sahiplerinin fabrikalardaki ikili iktidara karşı başlıca mücadele araçlarını iktisadî bozgunculuk oluşturuyordu. Ağustosun ilk yarısındaki işyeri ve fabrika komiteleri konferansında üretimi baltalamaya ve durdurmaya çalışan sanayicilerin yıkıcı politikaları ayrıntılarıyla ifşa edildi. Malî düzenbazlıkların yanı sıra, büyük ölçüde uygulanan yöntemler malzemelerin gizlenmesi, alet yapım ve onarım atölyelerinin kapatılması, vs. idi. İşletme sahiplerinin sabotajı üzerine Amerikalı gazete muhabiri sıfatıyla çok değişik çevrelere girip çıkan, Antant diplomatlarından gizli bilgiler alabilen ve Rus burjuva politikacılarının samimî itiraflarını dinleme imkânını bulan John Reed çarpıcı örnekler sunmuştur. Şöyle yazar: "Kadet partisinin Peterburg şubesi sekreteri bana ekonominin parçalanmasının devrimi gözden düşürmek için sürdürülen kampanyanın parçası olduğunu söylüyordu. Adını açıklamama sözü verdiğim bir Müttefik diplomatı bunu kişisel bilgileri temelinde doğruluyordu. Harkov yakınlarında sahiplerince kundaklanmış veya suya boğulmuş kömür madeni işletmeleri biliyorum. Moskova bölgesinde mühendislerin işi bıraktıklarında makinaları çalışamaz duruma soktukları tekstil imalâthaneleri biliyorum. İşçilerin lokomotifleri bozarken yakaladıkları demiryolu yetkilileri tanıyorum." Korkunç ekonomik gerçek buydu. Bu, uzlaşmacıların yanılsamalarına, koalisyon politikasına değil, Kornilovçu isyan hazırlıklarına hizmet ediyordu.

Kutsal birlik cephede de gerisindeki kadar etkiliydi. Stankeviç sızlanarak bazı Bolşeviklerin tutuklanmasının sorunu çözmediğini söylüyordu: "Suç temayülü atmosfere işlemişti, tüm kütleye yayıldığı için çeperlerini net olarak çizmek mümkün değildi." Askerlerin daha ılımlı bir hale gelmeleri, bir ölçüde, kinlerini disiplin altına almayı öğrenmeleri nedeniyleydi. Ama bardak taşınca, gerçek duyguları çok daha açık seçik biçimde tezahür ediyordu. Yeni atanan yüzbaşıyı kabul etmeyi reddettikleri için dağıtılmaları emredilen Dubenskiy alayının bir

bölüğü önce diğer bölükleri, sonra da tüm alayı ayaklandırmıştı ve albay silah zoruyla düzeni sağlamaya çalışınca da dipçik darbeleriyle öldürülmüştü. Bu olay 31 Temmuzda meydana gelmişti. Başka alaylarda durum bu noktaya varmadıysa da, subay takımının fikrince herhangi bir anda buraya varabilirdi.

Ağustos ortasında, general Şçerbaçev Genelkurmay Karargâhı'na şunu bildiriyordu: "Piyade birliklerinin haleti ruhiyesi, Ölüm Taburları haricinde, son derece kararsız; bazen, birkaç gün içinde kimi piyade birliklerinin hal ve gidişleri aniden tam ters istikamete kayıyor." Birçok komiser Temmuz yöntemlerinin hiçbir şeyi çözmediğini anlamaya başlamışlardı. 22 Ağustosta komiser Yamandt şunu bildiriyordu: "Batı cephesinde devrimci askerî mahkemelerin pratiği, bizzat bu mahkeme fikrini gözden düşürecek şekilde, komutanlar ile halk kitlesi arasında korkunç anlaşmazlıklara yol açtı..." Kornilov'un selâmet planı, daha Genelkurmay Karargâhı'nın isyanından önce de yeterince denenmiş ve aynı çözümsüzlüğü getirmişti.

Mülk sahibi sınıfları en çok korkutan şey Kazakların dağılma emareleriydi: Bu son surun da yıkılması anlamına geliyordu. Petrograd'daki Kazak alayları Şubatta monarşiyi hiç direnmeden teslim etmişlerdi. Kendi bölgelerinde, Novoçerkassk'ta ise, Kazak otoriteleri ayaklanmayı haber veren telgrafı gizlemeye çalışmışlar ve 1 Marttaher zamanki görkemle II. Aleksandr'ı anma törenleri yapmışlardı. Ama nihayette Kazaklar çardan vazgeçmeye hazırdılar, hattâgeçmişlerinde cumhuriyetçi gelenekler bile keşfetmişlerdi. Ama o noktaya dek gitmek istemiyorlardı. Kazaklar baştan beri kendilerini işçi ve askerlerin düzeyine indirmemek için vekillerini Petrograd Sovyeti'ne göndermeyi reddettiler ve cephe gerisindeki önderlerinin şahsında on iki kast oluşumunu biraraya getiren bir Kazak Birlikleri Sovyeti oluşturdular. Burjuvazi işçi ve köylülere karşı Kazaklara dayanmaya çalışıyordu ve bunda başarılı da oluyordu.

Kazakların siyasal rolü devlet içindeki özel konumlarıyla belirleniyordu. Yüzyıllardır alt düzey bir ayrıcalıklı kastı temsil ediyordu. Kazak hiçbir vergi vermezdi ve köylüden çok daha büyük bir toprak parçasına sahipti. Üç komşu bölgede, Don'da, Kuban'da ve Terek'te üç milyon Kazak yerleşimci yirmi üç milyon *desyatina* toprağa sahipti, oysa ki aynı bölgedeki dört milyon üçyüz bin can köylü nüfusuna ancak altı milyon *desyatina* toprak düşüyordu. Her Kazak köylüden ortalama beş kat daha fazlaya sahipti. Kazaklar arasında da tabiî toprak çok eşitsiz bir şekilde dağıtılmıştı. Burada Kuzey'de olduğundan daha güçlü büyük toprak sahipleri ve *kulak*lar ile fakirler vardı. Her Kazak atı ve teçhizatıyla devletin ilk çağrısına uymak zorundaydı. Vergi muafiyeti sayesinde bu masrafı büyük ölçüde zengin Kazaklar karşılıyorlardı. Aşağıdakilerse kastın yükümlülüklerinin yükü altında eziliyorlardı. Bu temel veriler Kazaklar arasındaki çelişik durumu yeterince açıklar. Alt katmanları itibarıyla daha çok köylülere, üst katmanları itibarıyla da soylu mülk sahiplerine yakınlardı. Fakat aynı zamanda da, üst ve alt katmanlar kendi özgüllüklerinin bilinci, seçilmişlik

konumları etrafında birleşmişlerdi ve yalnızca işçiye değil, köylüye de tepeden bakma alışkanlığıydaydılar. Ortalama Kazakı sindirme harekâtlarında kullanılabilir kılan şey buydu.

Savaş yılları boyunca, genç nesiller cephedeyken, Kazak köyleri [*stanitsı*] subay takımıyla yakın ilişki içindeki tutucu geleneklerin taşıyıcısı yaşlılar tarafından yönetilmişti. Kazak demokrasisini hortlatma görüntüsü altında, büyük mülk sahipleri devrimin ilk aylarında bir tür başkan olan atamanları ve onun "askerî hükûmeti"ni seçen askerî kurulları (meclisleri) toplantıya çağırdılar. Hükûmet komiserlerinin ve Kazak olmayan halkın sovyetlerinin bu bölgelerde hükmü yoktu, zira Kazaklar daha güçlü, daha zengin ve daha iyi silahlanmışlardı. Sosyalist-Devrimciler ortak köylü ve Kazak sovyetleri kurmaya çalıştılar, ama Kazaklar haklı olarak toprak devriminin topraklarının bir kısmını ellerinden alacağından korkarak buna yanaşmadılar. Tarım bakanı olarak Çernov boşuna şu sözü söylememişti: "Kazaklar topraklarında bir parça sıkışacaklar." Daha da önemlisi bölge köylüleri ile piyade alaylarındaki askerler sık sık Kazaklarla ilgili olarak şöyle diyorlardı: "Yeterince hüküm sürdünüz, artık gelip topraklarınızı alacağız." İşte cephe gerisinde, Kazak köylerinde, kısmen de Petrograd garnizonunda, siyasal yaşamın merkezinde durum buydu. Temmuz gösterisinde Kazak alaylarının davranışının sebebi de buydu.

Cephede durum büyük ölçüde farklıydı. 1917 yazında aktif Kazak birlikleri toplam olarak yüz altmış iki alay ve yüz yetmiş bir *sotnya*'dan oluşuyordu. Köylerinden uzakta, cephedeki Kazaklar savaş acılarını tüm orduyla birlikte paylaşıyorlar ve biraz geriden de olsa, piyadenin geçirdiği evrimi geçiriyor, zafere inançlarını kaybediyor, beceriksizlikler karşısında isyan ediyor, komutanlara karşı mızmızlanıyor, barış ve yuvaya dönüş hasretiyle yaşıyorlardı. Zaman içinde, cephe ve gerisindeki polis faaliyetleri için kırk beş alay ile altmış beş *sotnya* geri çekildi. Kazaklar yeniden jandarma rolüne döndüler. Askerler, işçiler, köylüler 1905'teki cellâtlıklarını hatırlatarak onlara öfke kusuyorlardı. Şubattaki tutumlarından gururlanan çoğu Kazakın şimdi kalbi kırılmıştı. Kazak kırbacına lânetler okudu ve birçok kez emre itaat etmedi. Don ve Kubanlılar arasında birçok asker kaçağı vardı. Bunlar köylerindeki yaşlılardan korkuyorlardı. Ama genelde Kazaklar piyadelere kıyasla uzun süre komutanlarının elinde oyuncak oldular.

Don'dan, Kuban'dan cepheye Kazak ileri gelenlerinin yaşlıların yardımıyla cephedeki Kazakın fikrini sormadan kendi iktidarlarını kurdukları haberleri geliyordu. Bu uykudaki sosyal karşıtlıkları uyandırmıştı: Cephedekiler sık sık "eve döneceğiz, onlara günlerini göstereceğiz" diyorlardı. Don'daki karşı-devrimin başlarından biri olan Kazak generali Krasnov güçlü Kazak birliklerinin nasıl dağılıp gittiklerini canlı biçimde tasvir etmiştir: "En acayip kararların alındığı mitingler tertip edilmeye başlandı. Kazaklar düzenli olarak atlarının yaralarını sarmayı ve onları beslemeyi bıraktılar. Onlara talim yapın demek

bile ham hayaldi. Koyu kırmızı iplikler, kırmızı şeritler takmaya başladılar. Subaylara saygı gösterilmesi söz konusu olunca, bunu duymak bile istemiyorlardı." Ama işler buraya varmadan önce, Kazak kafasını kaşıyıp, hangi yöne döneceğini düşünüp uzun süre tereddüt etmişti. Dolayısıyla, kritik anda şu veya bu Kazak birliğinin nasıl davranacağını önceden kestirmek hiç de kolay iş değildi.

8 Ağustosta Don askerî kurulu Kurucu Meclis seçimleri için Kadetlerle bir blok oluşturdu. Bu rivayet hemen ordu içinde yayıldı. Bir Kazak subayı olan Yanov şöyle yazar: "Kazaklar arasında, blok tümüyle reddedildi. Kadet partisinin ordu içinde kökleri yoktu." Gerçekten, ordu Kadet partisinden nefret ediyordu ve onları halk kitlelerini ezen her şeyle özdeşleştiriyorlardı. Muzip askerler "yaşlılar sizi Kadetlere satmış" diyorlardı. Kazaklar da "onlara göstereceğiz'!" diye cevap veriyorlardı. Güney-Batı cephesinde Kazak birlikleri özel bir karar alarak Kadetleri "yeminli düşmanlar ve emekçi halkın müstebitleri" ilan ettiler ve Kadetlerle bir anlaşma yapmaya cüret eden herkesin askerî kuruldan çıkartılmasını talep ettiler.

Kendi de bir Kazak olan Kornilov, özellikle Don tarafındakilerin olmak üzere, Kazakların yardımına bel bağlamıştı ve darbe harekâtını yürütmekle görevli kıtayı Kazak askerleriyle takviye etmişti. Ama Kazaklar "köylü çoçuğu"nu desteklemek için kıllarını kıpırdatmadılar. Kendi köylerinde, hemen oracıkta topraklarını canla başla savunmaya hazırlardı, ama üçüncü kişiler arasındaki bir kavgaya karışmaya hiç niyetleri yoktu. Üçüncü Süvari kolordusu da kendine bağlanan umutları boşa çıkarmıştı. Kazaklar Almanlarla yakınlaşmaya kem gözlerle baksalar bile, Petrograd cephesinde asker ve denizcilerin yardımına gönüllü koşuyorlardı. Bu yakınlaşma sayesinde Kornilov'un planı kan dökmeden çuvalladı. Böylece, Kazaklık görüntüsü altında eski Rusya'nın son kalesi de zayıflıyor ve çöküyordu.

Aynı sıralarda, ülke sınırlarının çok, ama çok uzağında, Fransa'da, bir laboratuvar ölçeğinde, Bolşeviklerin menzilinin dışında, dolayısıyla daha inandırıcı şekilde, bir Rus birliklerini "şaha kaldırma" girişimi yapıldı. Yaz ve sonbahar boyunca, Fransa'daki Rus birliklerinde patlak veren silahlı isyana dair haberler Rus basınına sızdı, ama hadiselerin anaforu içinde fark edilmeden geçti. Bu ülkede bulunan iki Rus tugayının askerleri, subay Lisovskiy'in anlattığına bakılırsa, ocak 1917'den beri, yani daha devrim öncesinden beri "açıkça, cephane karşılığı toplu olarak Fransızlara satıldıklarına inanıyorlardı." Askerler pek de yanılıyor sayılmazlardı. Müttefik patronlara "en ufak bir sempati" beslemiyorlardı, kendi subaylarına da güvenin zerresini.

Devrim haberi ihraç tugaylarını apansız yakalasa da, bir bakıma siyasal bakımdan hazır bulmuştu. Subaylardan ayaklanmaya dair açıklama beklemeye gerek kalmadı: subayların rütbesi ne kadar yüksekse şaşkınlıkları da o kadar fazlaydı. Kamplarda göçmen çevresinden gelen demokrat yurtseverler peyda oldu. Lisovskiy şöyle yazar: "Muhafız Ordusu alaylarının bazı diplomat ve su-

baylarının... eski göçmenleri nasıl buyur ettiklerini birçok kez gözledik." Alaylarda seçilmiş kurumlar peyda oldu ve Komite'nin başına da bilâhare kendini gösterecek olan bir Leton asker geçirildi. Burada da bir "yerli"[1] bulunmuştu. Moskova'da kurulmuş olup hemen hemen tümüyle işçiler, komiler ve mağaza müstahdemlerinden, genel olarak proleter ve yarı-proleter unsurlardan mürekkep olan 1. Alay Fransız toprağına ilk kez bir yıl önce gelmişti ve kış boyunca Champagne cephesinde savaşmıştı. Ama "parçalanma illeti en önce bu alaya sirayet etti." Saflarında yüksek oranda köylü barındıran 2. Alay asayişini uzun süre korudu. Hemen hemen tamamen Sibiryalı köylülerden oluşan 2. Tugay tümüyle güvenilir gözüküyordu. Şubat ayaklanmasından kısa bir süre sonra, itaat etmeyi bıraktı. Ne Alsace ne de Lorraine için dövüşmek istiyordu. Güzel Fransa için ölmek istemiyordu. Tek istediği yeni Rusya'da yaşayabilmekti. Tugay cephe gerisine çekildi ve Fransa'nın ortasındaki La Courtine kampına yerleştirildi.

Lisovskiy şöyle anlatır: "Burjuva kasabalarının arasında, kocaman bir kampta, yaklaşık on bin başkaldırmış silahlı Rus askeri, yanlarında subayları olmadığı halde ve herhangi birine de boyun eğmeyi kararlı bir şekilde reddeder vaziyette, çok özel, apayrı bir hayat sürmeye başladılar." Kornilov, kendisine büyük sempati besleyen Poincaré ve Ribot'nun yardımıyla kendi hizaya getirme yöntemlerini uygulamak için istisnaî bir fırsat yakaladı. Rus başkomutan telgrafla "La Courtine'deki adamların itaate sokulmasını" ve Selanik'e gönderilmesini buyurdu. Ama asiler hizaya gelmediler. 1 Eylüle doğru, ağır topçular getirildi ve kamp içine Kornilov'un telgrafemri asıldı. Ama tam o sırada olayların akışında bir komplikasyon ortaya çıktı: Fransız gazeteleri Kornilov'un kendinin hain ve karşı-devrimci ilan edildiğini yazdılar. Asi askerler üstelik bir de hain bir generalin emriyle Selanik'e gidip ölmek için hiçbir gerekçe olmadığı kararına vardılar. Cephane karşılığı satılmış olan işçiler ve köylüler kafa tutmak konusunda kararlıydılar. Dışarıdan hiçbir kimsenin arabuluculuğunu da istemiyorlardı. Tek bir asker bile kamptan ayrılmıyordu.

2 Rus tugayı 1.'nin üzerine yürüdü. Topçular yakın tepelerin yamaçlarına mevzilendiler; piyadeler istihkâm kurallarına uygun olarak La Courtine istikâmetinde siperler ve çıkıntılar açtılar. İki Rus tugayı arasındaki muharebe alanına bir Fransızın düşmesini önlemek için çevre Alp avcı taburu askerleriyle sarıldı. İşte etrafını süngülerle özenli bir şekilde çevirdikten sonra, Fransız askerî otoriteleri kendi toprakları üzerinde Ruslar arasında böyle bir iç savaş sahneye koydular. Bu genel bir provaydı. Bilâhare Fransız yöneticileri iç savaşı bizzat Rus toprağı üzerinde, etrafını da ablukanın dikenli telleriyle çevirerek tertip edeceklerdi.

---

1) İnorodets, imparatotluk topraklarının yerli halkından olup, Rus-olmayan, yabancı anlamında. [t.ç.n.]

"Kampın üzerine düzenli, metodik bir topçu ateşi açıldı." Kamptan teslim olmaya hazır birkaç yüz asker çıktı. Bunlar teslim alındı ve topçu ateşi yeniden başladı. Ateş dört gün dört gece sürdü. La Courtine'dekiler küçük gruplar halinde teslim oluyorlardı. 6 Eylülde, kampta yalnızca canlı teslim olmamaya kararlı iki yüz kişi kalmıştı. Başlarında fanatik bir Baptist olan Globa adında bir Ukraynalı vardı. Rusya'da onun bir Bolşevik olduğu söylendi. Büyük bir homurtuyla patlayan topların, makinelilerin ve tüfeklerin yaylım ateşi altında gerçek bir taarruz yapıldı. En sonunda asiler dümdüz edildi. Kurban sayısı öğrenilemedi. Düzen sağlandı. Ama birkaç hafta geçmeden, 1.'in üzerine yaylım ateşi açan 2. Tugay da aynı illete yakalandı...

Rus askerleri deniz ötesine de bez torbalarında, kaput kıvrımlarında ve ruhlarının gizli bölmelerinde bulaşıcı hastalığı taşımışlardı. Rus ordusu içinde ülkenin tüm geçmişi boyunca hazırlanan iç süreçlerin incelenmesi bakımından, bir tür, bilinçli bir şekilde sahneye konan ideal bir deneyi temsil eden La Courtine'deki bu dramatik olay çok manidardır.

BÖLÜM XII

Sular Yükseliyor

İftira denen güçlü aletin iki tarafı keskin bir bıçak olduğu ortaya çıktı. Eğer Bolşevikler Alman ajanlarıysa, neden öyleyse bu malumat özellikle halkın en nefret ettiği kişilerden geliyordu? Neden her vesileyle işçilere ve askerlere en aşağılık emelleri atfeden Kadet basını Bolşevikleri herkesten daha gürültülü ve sert bir şekilde suçluyordu? Ayaklanmadan bu yana gözlenmiş şu mühendis veya bu gerici atölye şefi neden şimdi cesaretini topluyor ve Bolşevikleri açıkça lanetliyordu? Neden alaylarda en gerici subaylar horozlanıyor ve neden Lenin ve dostlarını suçlayarak, sanki asıl hain olan askerlermiş gibi, yumruklarını askerlerin gözlerinin içine sokuyorlardı?

Her fabrikanın kendi Bolşevikleri vardı. Tüm özel hayatı işçilerce bilinen tesisatçı veya tornacı "Arkadaşlar, benim Alman ajanına benzer bir halim var mı?" diye soruyordu. Çoğu zaman, bizzat uzlaşmacıların kendileri de, karşı-devrimin saldırısına karşı koyarken, arzuladıklarından daha ileri gidiyorlar ve kendilerine rağmen Bolşeviklere yolu açıyorlardı. Er Pireyko, Plehanov taraftarı doktor Binbaşı Markoviç'in, bir asker toplantısında, Lenin'in siyasal fikirlerini tutarsız ve tehlikeli diye kesin biçimde yermek isterken nasıl Lenin'e yöneltilen ajanlık suçlamasını çürüttüğünü anlatır. Ama boşuna! Toplantıdan sonra askerler şöyle diyorlardı: "Madem Lenin zeki, ajan değil, hain değil ve barış yapmak istiyor, biz de onu izleriz."

Büyümesinin geçici olarak önüne geçilen Bolşevizm güvenle tekrar kanat çırpmaya başlıyordu. Ağustos ortalarında Troçki şöyle yazıyordu: "Telafi gecikmedi. Zulme uğrayan, peşine düşülen, iftira edilen partimiz hiç şu son zamanlarda büyüdüğü kadar büyümedi. Ve bu süreç başkentlerden taşraya, şehirlerden köylere ve orduya yayılmakta gecikmeyecek... Ülkenin tüm emekçi kitleleri her yeni sınavda kaderlerini partimize bağlamayı öğrenecekler."

Petrograd en ileride yürümeye devam ediyordu. Sanki çok güçlü bir süpürge fabrikalarda, her köşede uzlaşmacıların etkisini silerek, iş görüyordu. Bolşevik gazetesi şöyle yazıyordu: "Ulusal savunmanın son kaleleri de yıkılıyor.

Ulusal savunmacı bayların koca Obuhovskiy fabrikasında tartışmasız hüküm sürdükleri zamanlar nerede kaldı?... Şimdi ortaya bile çıkamıyorlar." 20 Ağustosta, Petrograd Belediye Duması seçimlerinde kullanılan oy sayısı Temmuzda Semt Dumaları seçimlerinde kullanılandan çok daha az, yaklaşık 550.000 kadardı. 375.000'den fazla oy kaybeden Sosyalist-Devrimciler yine de, toplam oyların % 37'sini oluşturan, 200.000'den fazla oy toplamayı başarmışlardı. Kadetler yalnızca oyların beşte birini aldılar. Suhanov şöyle yazar: "Bizim Menşevik liste ancak 23.000 oycuk alabildi." Hiç kimsenin ummadığı şekilde, Bolşevikler toplam oyların yaklaşık üçte birini oluşturan, 200.000 oy aldılar.

Ağustos ortasında yapılan ve 150.000 işçiyi bir araya toplayan Ural sendikaları bölge konferansında tüm meselelerde kabul edilen kararlar Bolşevik karakterliydi. Kiev'de 20 Ağustosta fabrika ve işyeri komiteleri konferansında, Bolşeviklerin karar önerileri 13 çekimser ve 35 oya karşı 161 oyla kabul edilmişti. İvanovo-Voznesensk Belediye Duması için yapılan demokratik seçimlerde, tam da Kornilov'un isyanı sırasında, Bolşevikler 102 sandalyeden 58'ini, Sosyalist-Devrimciler 24'ünü ve Menşevikler de 4'ünü kazanmışlardı. Kronstadt'ta Sovyet'in başına Bolşevik Brekman ve belediye başkanlığına da Bolşevik Pokrovskiy seçilmişti. Her yerde ilerleme bu derece belirgin olmasa, şurada burada gecikmeler olsa da, Bolşevizm Ağustos ayı boyunca hemen hemen tüm yurt sathında yükselmişti.

Kornilov'un isyanı kitlelerin radikalleşmesine güçlü bir itki sağladı. Slutskiy bu konuda Marx'ın şu sözlerini hatırlatmıştı: Devrim zaman zaman karşı-devrimin fişeklemesine ihtiyaç gösterir. Tehlike yalnızca enerjiyi değil, zekâyı da besliyordu. Kollektif düşünce yüksek gerilim altında çalışmaya koyulmuştu. Tümdengelim için gerekli malzemeler de hiç eksik değildi. Koalisyonun devrimin savunulması için elzem olduğu ileri sürülmüştü; oysa koalisyondaki müttefik karşı-devrim taraftarı çıkmıştı. Moskova konferansı bir ulusal birlik gösterisi olarak ilan edilmişti. Yalnızca Bolşevik Merkez Komitesi şu uyarıda bulunmuştu: "Konferans kaçınılmaz olarak karşı-devrimci bir komplo organına dönüşecektir..." Olaylar bunu doğruladı. Şimdi Kerenskiy'in kendisi şöyle diyordu: "Moskova Konferansı ... 27 Ağustosun önsözüdür... Burada güçler sınandı... İlk kez burada Rusya'ya geleceğin diktatörü Kornilov takdim edildi..." Sanki bu konferansın fikir babası, tertipçisi ve başkanı Kerenskiy'in kendisi değilmiş ve Kornilov'u devrimin "bir numaralı askeri" diye takdim eden kendisi değilmiş gibi! Sanki askerlere karşı ölüm cezası imkânını vererek Kornilov'u silahlandıran geçici hükûmet değilmiş ve sanki Bolşeviklerin uyarıları demagojik bulunmamış gibi!

Dahası Petrograd garnizonu Kornilov'un isyanından iki gün önce Bolşeviklerin asker seksiyonunun bir oturumunda öncü alayların başkentten karşı-devrim kastıyla uzaklaştırıldığına dair bir şüphe ifade ettiklerini hatırlıyordu. Buna Menşevik ve Sosyalist-Devrimcilerin temsilcileri tehditle karı-

şık cevap verdiler: General Kornilov'un savaş emirleri tartışılamaz. Bu yönde bir karar kabul edildi. Şimdiyse sıradan işçi veya tarafsız asker şöyle diyordu: "Bolşevikler boşa konuşmuyorlarmış!"

Bizzat uzlaşmacıların gecikmiş suçlamasıyla, komplocu generaller yalnızca Riga'nın tesliminin değil, Temmuzdaki yarma harekâtının da suçlusu iseler, öyleyse niçin Bolşevikler zulme uğruyor ve askerler kurşuna diziliyordu? Eğer askerî provokatörler işçi ve askerleri 27 Ağustosta sokağa dökmeye çalıştılarsa, 4 Temmuzdaki kanlı çatışmalarda da bir rolleri olmasındı sakın? Hem Kerenskiy'in tüm bu hikâyedeki yeri neydi? 3. Süvari kıtasını kime karşı çağırmıştı? Niye Savinkov'u genel vali ve Filonenko'yu da vali muavini olarak atamıştı? Hele şu Direktuvar adayı Filonenko da kimin nesiydi? Zırhlı araçlar tümeninin cevabı hiç beklenmedik bir şekilde çınladı: Burada teğmen olarak hizmet gören Filonenko askerlere en ağır aşağılamaları ve eziyetleri yöneltiyordu. Bu Zavoyko denen karanlık işadamı da nereden çıkmıştı? Bu maceracıların en yükseklerdeki mevkilere getirilmeleri genel olarak ne anlama geliyordu?

Olaylar herkesin gözü önünde, tartışmasız ve kesin, birçok kişi için basit, açık ve unutulmazdı. "Vahşi" tümenin kıtaları, havaya uçurulan raylar, Kışlık Saray ile Genelkurmay Karargâhının karşılıklı suçlamaları, Savinkov ve Kerenskiy'in ifadeleri, tüm bunlar kendiliklerinden açıktı. Uzlaşmacılar ve rejimleri için ne çürütülemez suçlamalardı bunlar! Bolşeviklere karşı uygulanan zulmün anlamı tümüyle açıktı: Bu darbe hazırlığının onsuzolmaz bir unsuruydu.

Gözleri açılmış olan işçiler ve askerler utanç duygusu içindeydiler. Lenin haince iftiraya uğradığı için saklanıyordu. Diğerleri de Kadetleri, generalleri, bankacıları, Antant diplomatlarını memnun etmek için hapse tıkılmışlardı. Bolşevikler mevki peşinde koşmuyorlardı ve de koalisyon denilen anonim şirkete girmek istemedikleri için yüksek yerlerde sevilmiyorlardı. İşte emekçiler, basit insanlar, ezilenler durumu böyle görüyorlardı. Bolşeviklere karşı duyulan suçluluk duygusuyla birlikte bu haleti ruhiyeden de partiye ve liderlerine karşı alt edilemez bir bağlılık doğuyordu.

Eski askerler, ordunun muvazzaf unsurları, topçular, astsubay takımı son günlere dek dayanabildikleri kadar dayanmaya çalıştılar. İşleri, başarıları, fedakârlıkları üzerine bir çarpı atmak istemiyorlardı: Tüm bunların bir çırpıda feda edilmesi mümkün müydü? Ama son dayanak da ayakları altından kaydığında aniden Bolşeviklerden tarafa —sola!— döndüler. Şimdi astsubay şeritleriyle, eski asker ruhlarıyla ve çenelerini sıkarak tamamen devrime katılmışlardı: Savaştaki oyunu kaybetmişlerdi, ama bu kez işlerini sonuna dek götüreceklerdi.

Yerel, askerî ve sivil otoritelerin raporlarında Bolşevizm bu arada her türlü kitle eyleminin, cüretkâr taleplerin, sömürüye direnişin, ileriye doğru hareketin eşanlamlısı olmuştu; tek kelimeyle devrimin öbür adıydı. "İşte Bolşevizm bu olsa gerek" diyordu grevciler, protestocu denizciler, huzursuz asker karıları,

başkaldıran mujikler. Kitleler sanki yukarıdan düşünce ve taleplerini Bolşevik sloganlarla özdeşleştirmeye zorlanıyorlardı. Devrim kendine karşı yöneltilen silahı işte böyle kendi hizmetine sokuyordu. Tarihte, yalnızca akılcı saçma olmaz, evrim için gerektiğinde, saçma da akılcı hale gelir.

Siyasal atmosferdeki değişim 30 Ağustosta yürütme komitelerinin ortak oturumunda Kronstadt delegeleri de bu kurulda temsil edilmek istedikleri zaman açıkça ortaya çıktı. Bu mümkün müydü? Öfkeli Kronstadtlıların yalnızca sitem ve dışlanmayla karşı karşıya kaldıkları bu kurula bundan böyle kendi temsilcilerini sokmaları mümkün müydü? Ama bu nasıl reddedilecekti? Kronstadtlı bahriyeli ve askerler daha dün Petrograd'ın savunması için gelmişlerdi. *Avrora* gemisinin denizcileri Kışlık sarayda nöbet tutuyorlardı. Aralarında fikir teati ettikten sonra liderler Kronstadtlılara danışma oyuna sahip dört koltuk teklif ettiler. Bu taviz hiçbir müteşekkirlik belirtisi gösterilmeden kuru kuruya kabul edildi.

Moskova garnizonunda asker olan Çinenov şöyle anlatır: "Kornilov'un isyanından sonra, tüm birlik mensupları Bolşevizm rengine bürünmüşlerdi... Herkes general Kornilov'un yakında Petrograd zindanlarını boylayacağını muştulayan (Bolşeviklerin) öngörülerin(in) nasıl gerçekleştiğini görmek için can atıyordu." Zırhlı araçlar tümeninde asker olan Mitreviç asi generaller üzerinde kazanılan zaferden sonra ağızdan ağıza yayılan efsaneleri şöyle hatırlatır: "Tek sözü edilen şey kahramanlık ve yiğitlikti ve bu devam ettiği müddetçe bütün dünyayla başa çıkılabileceği söyleniyordu. Bolşevikler yeniden hayat bulmuşlardı.

Kornilov komplosu sırasında hapisten çıkan Antonov-Ovseyenko hemen Helsingfors'a gitmişti. "Kitlelerde muhteşem bir ters yüz oluş gerçekleşmişti." Finlandiya'daki Sovyetler Bölge Konferansı'nda sağ Sosyalist-Devrimciler azınlıktaydılar; yönetim sol Sosyalist-Devrimcilerle koalisyon yapan Bolşeviklerin eline geçmişti. Sovyetler Bölge Komitesi'ne başkan olarak son derece genç olmasına rağmen Bolşeviklerin Merkez Komitesi'ne üye olan, güçlü bir şekilde sola eğilimli olup Nisan Günlerinden itibaren geçici hükûmeti devirme yönündeki temayülünü göstermiş olan Smilga seçildi. Helsingfors Sovyeti başkanlığına garnizona ve Rus işçilerine dayalı olarak, ihtiyatlı ve bürokrat zihniyetli olmakla birlikte, o sıralar diğer önderlerle aynı paralelde yürüyen, geleceğin Sovyet Devlet Bankası [*Gosbank*] müdürü Bolşevik Scheinmann seçildi. Geçici hükûmet Finlandiyalılara kendisi tarafından kapatılmış olan Seym'i (Diet'i) toplamayı yasakladı. Bölge Komitesi korunmasını üstlenerek Seym'i toplantıya çağırdı. Geçici hükûmetin Finlandiya'dan çeşitli askerî birlikleri geri çağırma emirlerini Komite uygulamayı reddetti. Gerçekte, Bolşevikler Fnlandiya'da sovyetler diktatörlüğünü kurmuşlardı bile.

Eylül başında, bir Bolşevik gazetesi şöyle yazıyordu: "Çok sayıda Rus şehrinden parti örgütlerimizin şu son dönemde son derece arttığını öğreniyoruz. Ama daha da önemlisi, geniş demokratik işçi ve asker kitleleri içindeki nüfuzumuzun artışı." Yekaterinoslavlı Bolşevik Averin şöyle yazıyor: "Başlarda bizi pek

dinlemek istemeyen işletmelerde bile *Kornilovşçina*[1] günlerinde işçiler bizim yanımızdaydı." Saratovlu Bolşevik önderlerden biri olan Antonov şöyle yazıyor: "Kaledin'in Kazakları Tsaritsın ve Saratov'a doğru yönlendirdiği söylentisi yayıldığında, bu söylentiler general Kornilov'un isyanıyla doğrulandığı ve tahkim edildiğinde, kitleler birkaç gün içinde eski önyargılarından sıyrıldılar."

Kiev'deki Bolşevik gazete 19 Eylülde şöyle bildiriyordu: "Askerî gereçler fabrikasından Sovyet'e yeni temsilci seçimlerinde hepsi de Bolşevik on iki yoldaş seçildi. Tüm Menşevik adaylar reddedildi; aynı durum çok sayıda başka fabrikalarda da gerçekleşti." Her gün işçi basınının sayfalarında benzer haberlere rastlanıyor; hasım gazeteler boş yere Bolşevizmin büyümesini sessizlikle geçiştirmeye veya değersiz göstermeye çalışıyorlardı. Uyanmış olan kitleler tereddütlerin, ayak sürçmelerin ve geçici gerilemelerin ardından kaybettikleri zamanı geri kazanmaya çabalıyor gibiydiler. Sular genel, inatçı ve karşı konulmaz bir şekilde yükseliyordu.

Bize Temmuz-Ağustosta tüm Moskova bölgesinde Bolşeviklerin son derece zayıfladığını söyleyen Bolşeviklerin Merkez Komitesi üyesi Varvara İsakovleva şimdi keskin bir ters yüz oluşa tanıklık ediyordu. Konferanstaki raporunda şöyle diyordu: "Eylülün ikinci yarısında bölge bürosunun militanları bölgeyi gezdiler... İzlenimleri hep aynıydı: Her yerde, her kesimde, kitlelerin tam bir Bolşevikleşmesi süreci yaşanıyordu. Ve yine herkes köylerin de Bolşevizmi istediğini saptıyordu..." Temmuz Günlerinden sonra parti örgütlerinin çöktüğü yerlerde, örgütler tekrar toparlanmış ve hızla büyümeye geçmişlerdi. Bolşevikleri kabul etmeyen ilçelerde kendiliğinden bir şekilde Bolşevik hücreler doğuyordu. Daha önceki dönemlerde Bolşeviklerin umutsuzluktan pek ortalıkta gözükmedikleri, Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerin kalesi olan Tambov ve Ryazan gibi geri taşra vilâyetlerinde bile, tam bir ters yüz oluş yaşanıyordu şimdi: Bolşeviklerin nüfuzu günden güne güçleniyor, uzlaşmacıların örgütleri çöküntüye uğruyordu.

Moskova bölgesi Bolşevikler konferansı delegelerinin raporları Kornilov'un isyanından bir ay sonra ve Bolşeviklerin ayaklanmasından bir ay önce güven ve coşkuyla soluklanıyordu. İki ay süren halsizlikten sonra Nijniy-Novgorod'da parti yeniden yaşama döndü. Yüzlerce Sosyalist-Devrimci işçi Bolşeviklerin saflarına geçiyordu. Tver'de parti geniş çaplı ajitasyona ancak *Kornilovşçina* günlerinden sonra başlayabildi. Uzlaşmacılar oy kaybediyor, dinlenilmiyor ve kovalanıyordu. Vladimir vilâyetinde Bolşevikler öylesine güçlenmişlerdi ki, Sovyetler Bölge Kongresi'nde topu topu beş Menşevik ile üç Sosyalist-Devrimci vardı. Rus Manchester'i İvanovo-Voznessensk'te tam yetkili efendiler olarak Bolşevikler sovyetlerdeki, dumalardaki ve zemstvolardaki tüm işleri üstlenmişlerdi.

---

1) Kornilov'un darbe hazırlığı yaptığı dönemi anlatmak üzere, Kornilov adına şçina ekini takarak oluşturulmuş olumsuz tını yüklü bir terim. [t.ç.n.]

Parti örgütleri artıyordu, ama çekim gücündeki artış son derece daha hızlıydı. Bolşeviklerin teknik kaynakları ile siyasal yoğunluk katsayıları arasındaki bağlantı yokluğu ifadesini etkisinin muazzam artışı karşısında parti üye sayılarının göreli düşüklüğünde buluyordu. Olaylar kitleleri anaforları içine öylesine hızlı ve buyurganca almıştı ki, işçi ve askerler parti içinde örgütlenme zamanını bulamamışlardı. Hattâ parti diye özel bir örgütlenmenin gerekliliğini bile anlayacak zaman bulamamışlardı. Nefes alıp verir gibi bir doğallıkla Bolşevik sloganları sindirmişlerdi. Partinin bu sloganların kolektif bir tecrübeyle geliştirildiği bir laboratuvar olduğu onlar için açık değildi. Sovyetlerin ardında yirmi milyondan fazla can vardı. Ekim ayaklanması arifesinde bile saflarında ancak iki yüz kırk bin üye bulunan parti sendikalar, fabrika komiteleri, sovyetler aracılığıyla her sefer daha büyük bir güvenle milyonlarca kişiyi harekete geçiriyordu.

Baştan aşağı sarsılmış olan, sonsuz derecede farklı yerel koşul ve siyasal düzeye sahip koca ülkede her gün seçimler yapılıyordu: Dumalara, zemstvolara, sovyetlere, fabrika komitelerine, sendikalara, asker ve toprak komitelerine. Ve tüm bu seçimlerde sürekli olarak hep aynı olgu ortaya çıkıyordu: Bolşeviklerin yükselişi. Moskova semt dumaları için yapılan seçimler kitlelerdeki ruh halinin ani değişimiyle tüm ülkeyi özellikle etkilediler. "Koca" Sosyalist-Devrimci parti Haziranda aldığı 375.000 oydan Eylül sonunda sadece 54.000'inini koruyabilmişti. 76.000 oy toplamış olan Menşevikler 16.000'e kadar düşmüşlerdi. Yalnızca 8.000 oy kaybeden Kadetler 101.000 kadar oyu korumuşlardı. Buna karşılık, 75.000 oydan yola çıkan Bolşevikler 198.000'e kadar çıkmışlardı. Haziranda Sosyalist-Devrimciler oyların yaklaşık % 58'ini aldılarsa da, Eylülde Bolşevikler % 52 almışlardı. Garnizon % 90 Bolşeviklerden yana oy kullanmıştı; bazı birliklerde bu oran % 95'e kadar çıkıyordu; ağır topçu atölyelerinde 2.347 oydan 2.286'sını Bolşevikler almışlardı.

Seçmen sayısındaki muhteşem azalma ilk aylardaki yanılsama sarhoşluğu içinde uzlaşmacılara yanaşıp sonra da ortadan kaybolan kasabalılarla ilgiliydi. Menşevikler tümüyle erimişlerdi. Sosyalist-Devrimciler Kadetlerden iki kat daha az oy almışlardı. Kadetlerse Bolşeviklerden iki kat daha az. Eylülde Bolşeviklerin aldıkları oylar tüm diğer partilerle olan çetin mücadelenin sonucuydu. Bunlar sağlam oylardı. Güvenilebilirdi. Ara grupların erozyonu, burjuva kampın kayda değer istikrarı ve en fazla nefret edilip en fazla kovuşturulan proleter partisinin devasa büyümesi, tüm bunlar devrimci krizin yanılmaz belirtilerini ortaya koyuyordu. Kendi de mağlup Menşevik partiye mensup olan Suhanov şöyle yazar: "Evet, Bolşevikler şevkle ve yorulmak bilmeksizin çalışıyorlardı, kitlelerin, meslek örgütlerinin her gün, sürekli olarak içindeydiler... Her zaman orada oldukları, her önemli işte olduğu gibi fabrikanın ve kışlanın tüm ayrıntılarına hükmettikleri için onların bir parçası olmuşlardı... Kitle Bolşeviklerle birlikte yaşıyor ve soluyordu. Lenin'in ve Troçki'nin partisinin elindeydi artık."

Cephedeki siyasal harita son derece alacalı bulacalıydı. Henüz hiç Bolşevik görmemiş veya duymamış alaylar ve tümenler vardı; bunlar Bolşeviklikle suçlandıklarında şaşırıyorlardı. Öte yandan, kendi anarşik tavırlarını belli belirsiz bir Kara Yüzcü ruh haliyle Bolşevizm yerine koyan birliklere de rastlanıyordu. Cephedeki efkârı umumiye de aynı yönde ilerliyordu. Ama yatağı siperler olan dev siyasal sel içinde sık sık karşıt akımlar, anaforlar ve kargaşa meydana geliyordu.

Eylülde, Bolşevikler kordonu yırttılar ve iki ay boyunca uzaklaştırıldıkları cepheye yeniden bir köprü kurdular. Resmî olarak, yasak henüz kalkmamıştı. Uzlaşmacı komiteler Bolşeviklerin birliklerine girmelerini önlemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Ama tüm çabaları boşunaydı. Askerler Bolşeviklikleri konusunda o kadar çok şey duymuşlardı ki, hepsi de istisnasız gerçek bir Bolşeviki kanlı canlı olarak görmek ve işitmek için can atıyorlardı. Komite üyeleri tarafından çıkartılan tümüyle biçimsel engeller, pürüzler ve başvurulan geciktirmeler, bir Bolşevikin geldiği haberini alır almaz askerlerin baskısıyla siliniyordu. Ukrayna'da çok başarılı işler çıkartmış eski bir devrimci olan Yevgeniya Boş askerlerin ilkel ortamı içindeki cüretkâr gezilerine dair çok canlı hatıralar bırakmıştır. Dostlarının, ama sahte ama içten, korkutucu uyarılarına her seferinde kulak asılmamıştı. Bolşeviklere son derece düşman diye nitelenen bir tümende, ele aldığı konuyu büyük bir ihtiyatla işleyen konuşmacı bir süre sonra dinleyicilerin kendisiyle beraber olduğunu saptıyordu. "Hiçbir öksürme, tıksırma yoktu, kimse sümkürmüyordu —bunlar bir asker topluluğunun ilk yorgunluk belirtileridir—, tam bir sessizlik ve düzen vardı." Sonunda topluluk cesur ajitatris şerefine müthiş bir alkış kopardı. Genel olarak, Yevgeniya Boş'un cephe gerisindeki tüm turnesi bir tür zafer yürüyüşü oldu. Aynı şey daha az kahramanca, daha az etkileyici de olsa, daha düşük kalibreli diğer ajitatörlerce de özde aynı biçimde sürdürüldü.

Siperlerin durgun yaşantısında yeni veya yeni bir inandırıcılıkla sunulan fikirler, sloganlar, genel düşünceler pıtrak gibi bitiyordu. Milyonlarca asker beyni olayları yeniden zihin süzgecinden geçiriyor ve siyasal deneylerinin bilançosunu çıkartıyordu. Cephedeki biri bir gazete yayın kuruluna şöyle yazıyordu: "...Sevgili yoldaşlar, işçiler ve askerler, tüm dünyayı kana bulayan bu uğursuz K harfine meydanı boş bırakmayın. Bir numaralı cani Kolka (II. Nikolay), Kerenskiy, Kornilov, Kaledin, Kadetler, hepsi de K harfiyle başlıyor. Kazaklar da bizim için tehlikeli insanlar... (imza): Sidor Nikolayev." Burada boş inancın zerresi yok; bu olsa olsa siyasal belleği eğitmede bir yöntem.

Genelkurmay Karargâhı kaynaklı isyan askerlerin sinirlerini sarsmamazlık edemezdi. Sağlamak için onca çaba ve kurban harcanan dış disiplin yine tüm dikişlerini patlatıyordu. Batı cephesinin askerî komiseri Jdanov şöyle bildiriyordu: "Genel ruh hali sinirlilik, subaylara karşı şüphecilik ve beklegörcülük; emirlere uymayı reddetme sebebi olarak, bunların uyulmaması gereken

Kornilov'un buyrukları olması gösteriliyor." Yüksek komiserlikte Filonenko'nun yerine geçen Stankeviç de aynı yönde şeyler yazar: "Asker kitlesi dört bir taraftan ihanetle çevrildiğini düşünüyordu... Onu bu fikirden caydırmaya çalışan da ona aynı derecede hain gözüküyordu."

Muvazzaf subaylar için Kornilovçu maceranın çuvallaması son umutların da yok olması anlamına geliyordu. Aslında komutanlık bu olaydan çok önce de yüreğinin derinliklerinde kendini pek parlak durumda hissetmiyordu. Ağustos ayı sonunda Petrograd'daki komplocu subayların sarhoş, velveleci ve iradesiz tavırlarına şahit olmuştuk. Şimdiyse, subay takımı kendisini tümüyle dumura uğramış ve güdük hissediyordu. Aralarından biri şöyle yazıyordu: "Bu kin, bu kovalama, bir işe yaramama duygusu ve sürekli tutuklanmayı veya geberip gitmeyi bekleme subayları lokantalara, özel odalara, motellere sürüklüyordu... Subaylar bu bunaltıcı sarhoşluk ortamı içine gömülmüşlerdi." Buna karşılık, askerler ve denizciler daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir kendine güven duygusu içindeydiler: Yepyeni bir umuda kapılmışlardı.

Stankeviç'e göre Bolşevikler "kafalarını kaldırdılar ve kendilerini ordu içinde mutlak efendiler olarak hissettiler... Taban komiteleri Bolşevik hücrelerine dönüşmeye başladılar. Ordu içinde yapılan tüm seçimler Bolşevik oyların akıl almaz bir şekilde yükseldiğini gösteriyordu. Diğer yandan, yalnızca Kuzey cephesinde değil, belki de tüm Rus cephesindeki en iyi, en disiplinli ordu olan 5. Ordunun ilk Bolşevik ordu komitesini çıkarttığını da belirtmeden geçmek olmaz."

Donanma da çok daha çarpıcı, daha net, daha renkli bir biçimde Bolşevikleşiyordu. Baltık denizcileri 8 Eylülde tüm gemilerde iktidarın proletarya ve köylülüğün eline verilmesi için mücadeleye hazır olduklarını göstermek üzere savaş bayraklarını yükselttiler. Donanma tüm cephelerde derhal silah bırakılmasını, toprakların köylü komitelerinin emrine verilmesini ve üretim üzerinde işçi denetiminin tesis edilmesini talep ediyordu. Üç gün sonra, daha geri ve daha ılımlı olan Karadeniz donanması merkez komitesi iktidarın sovyetlere verilmesi sloganını formüle ederek Baltık denizcilerini destekledi. Aynı slogan lehinde, Eylül ortalarında, 12. Ordunun yirmi üç Sibiryalı ve Leton piyade alayı oy verdiler. Onların arkasında sürekli olarak yeni birlikler saf tuttular. İktidarın sovyetlere devri talebi ordu ve donanmanın gündeminden hiç düşmedi.

Stankeviç şöyle anlatır: "Bahriyelilerin toplantıları onda dokuz Bolşeviklerden müteşekkildi." Genelkurmay Karargâhı nezdindeki yeni komiser Reval'de bahriyelilerin karşısında geçici hükûmeti savunmak zorunda kalmıştı. Daha ağzından dökülen ilk sözcüklerde, çabasının boşunalığını hissetti. Yalnızca "hükûmet" lafının geçmesi bile dinleyici kalabalık içinde bir dalgalanma yaratıyordu. "Birden tüm kalabalığı öfke, nefret ve kuşku dalgaları sarıyordu. Bu çok güçlü, parlak, tutkulu, dayanılmaz bir şeydi ve tek bir haykırışta özetleniyordu: "Defol!" Kendisine ölesiye düşman olan kitlelerin baskısının güzelliğini aktarmadan geçmeyen anlatıcının hakkı yenemez.

İki aydır bir yerlere gömülen barış sorunu şimdi on kat bir kuvvetle yeniden yer yüzüne çıkmıştı. Petrograd Sovyeti'nin bir oturumunda, cepheden gelen bir subay, Dubasov, şu beyanatta bulundu: "Siz burada ne derseniz deyin, askerler savaşmayacak." Çeşitli nidalar yükseldi: "Bolşevikler bile bunu söylemiyor!..." Ama Bolşevik olmayan subayın cevabı hazırdı: "Size şahit olduğum ve askerlerin bana aktarmamı tembihledikleri şeyi naklediyorum." Siperlerin tozu, kirine boyanmış gri bir kaput giymiş olan, cepheden gelen bir başka bitkin asker, Eylül ayının yine aynı günlerinde, Petrograd Sovyeti'nde, askerlerin nasıl olursa olsun, "isterse berbat bir barış olsun", barışa ihtiyaçları olduğunu söylüyordu. Askerin bu acı sözleri Sovyet'i karıştırdı. Demek bu kadar ileri gidilmişti! Cephedeki askerler çocuk değillerdi. Önlerindeki "savaş haritası"ndan barışın ancak bir şiddet eylemiyle elde edilebileceğini çok iyi anlıyorlardı. Ve bu görüşü tercüme etmek üzere, siper delegesi Hohenzollern barışına duyduğu öfkeyi tüm şiddetiyle ifade eden en kaba sözcüğü kasten seçmişti. Ama yargısını ancak böyle apaçık sunarak, asker dinleyicileri başka bir yol olmadığına, savaşın orduyu paramparça ettiğine, barışın hemen ve her ne pahasına gerektiğine ikna etmeye zorlayabiliyordu. Siperlerden gelen konuşmacının sözleri bunu Bolşeviklere atfeden burjuva basın tarafından alaycı bir şekilde iktibas edildi. Böylece, "berbat" barışa dair sarfedilen sözler barbarlığın ve ulusal çözülüşün en uç ifadesi olarak gündeme yerleşiyordu.

Genel kural olarak, uzlaşmacılar, tıpkı amatör politikacı Stankeviç gibi, devrimci arenadan kendilerini süpürmekle tehdit eden suların yükselişinin muhteşemliğinin farkına varacak durumda değillerdi. Şaşkınlık ve hayretle her gün hiçbir direnç güçlerinin bulunmadığını saptıyorlardı. Gerçekte, devrimin ilk saatlerinden itibaren kitlelerin uzlaşmacılara yönelik güveninde tarihsel bakımdan kaçınılmaz, ama kalıcı olmayan bir yanlış anlama vardı: Bunun ortaya çıkması için birkaç ay yetti. Uzlaşmacılar işçiler ve askerlerle Yürütme Komitesi'nde ve özellikle de Kışlık Saray'da kullandıklarından çok farklı bir tonda konuşmak zorunda kalmışlardı. Sosyalist-Devrimci ve Menşeviklerin sorumlu liderleri her geçen hafta kamuya açık yerlerde daha az görünmeye cüret ediyorlardı. İkinci ve üçüncü dereceden ajitatörler kendilerini çift anlamlı formüllerle halkın sosyal radikalizmine uyarlıyorlar ya da samimî biçimde, kendilerini fabrikaların, maden ocaklarının ve kışlaların haleti ruhiyesine teslim ediyorlar, onların diliyle konuşuyor ve kendi partilerinden uzaklaşıyorlardı.

Deniz eri Hovrin hatıralarında Sosyalist-Devrimcilere mensup olduklarını söyleyen denizcilerin nasıl gerçekte Bolşevik platformlehine mücadele ettiklerini gösterir. Aynı şeye her yerde ve her mahalde rastlanıyordu. Halk ne istediğini biliyordu, ama buna ne ad vereceğini bilmiyordu. Şubat Devrimine içkin "yanlış anlama" kitleyi, tüm halkı, özellikle de şehirden çok daha uzun bir süre ayakta kaldığı köyü etkiledi. Kaosa düzen ancak deneyimle getirilebilirdi. İster büyük, ister küçük olsun, olaylar kitle partilerini durmaksızın sarsıyor, onları amblemleriyle değil, politikalarıyla uyumlu bir hale getiriyordu.

Uzlaşmacılar ile kitleler arasındaki yanlış anlamanın mükemmel bir örneğini, Temmuz başında, Donetsli 2.000 madenci tarafından, olaya şahit olan yaklaşık beş bin kişilik bir kalabalık karşısında diz çöküp, şapka çıkararak edilen yeminde görebiliriz. "Çocuklarımızın başı üzerine, Tanrının, göğün ve toprağın huzurunda, yeryüzünde bizim için kutsal olan her şeyle, 28 Şubat 1917'de elde edilen özgürlüğü asla bırakmayacağımıza yemin ederiz; Sosyalist-Devrimcilere, Menşeviklere inanarak, Lenincileri asla dinlemeyeceğimize yemin ederiz, çünkü bunlar, Bolşevik-Leninciler yaptıkları ajitasyonla Rusya'yı mahva sürüklüyorlar, oysa ki tek bir bütün olan Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler toprak halka, bedava toprak, savaştan sonra kapitalist rejim yıkılacak ve kapitalizmin yerine sosyalist bir rejim olacak diyorlar... En önde yürüyerek, ölüm karşısında geri çekilmeyerek, bu partilerin peşinde gideceğimize yemin ederiz." Bolşeviklere karşı yöneltilen madencilerin yemini gerçekte doğrudan Bolşevik ayaklanmaya götürüyordu. Şubat kabuğu ve Ekim çekirdeği bu naif ve hararetli yemin bildirisinde öylesine belirgin bir şekilde ortaya çıkıyordu ki, sürekli devrim sorununu kendiliğinden çözüme kavuşturuyorlardı.

Eylülde, Donetsli madenciler ne kendilerine ne de yeminlerine ihanet etmeksizin sırtlarını uzlaşmacılara dönmüşlerdi. Urallı madencilerin en geri kesimlerinde de aynı şey olmuştu. Yürütme Komitesi'nin bir üyesi olan, Ural temsilcisi Sosyalist-Devrimci Ojegov Ağustos başında İjevskiy'deki fabrikasını ziyaret etmişti. Derin bir üzüntünün izlerini taşıyan raporunda şöyle yazıyordu: "Yokluğumda meydana gelen ani değişikliklerden şaşkına döndüm. Sayıları ve faaliyetleriyle tüm Ural bölgesinde iyi tanınan Sosyalist-Devrimci parti örgütü sorumsuz ajitatörlerin sayesinde parçalanmış, zayıflamış ve beş yüz kişilik bir gruba indirgenmişti."

Ojegov'un raporu Yürütme Komitesi'ne hiç de beklenmedik sonuçlar sunmuyordu. Aynı tablo Petrograd'da da gözleniyordu. Eğer Temmuz silindirinden sonra, Sosyalist-Devrimciler fabrikalarda bir süreliğine yükselişe geçmişler ve şurada burada nüfuzlarını arttırmışlarsa da, düşüşleri de o denli durdurulmaz olmuştu. Sosyalist-Devrimci V. Zenzinov bilâhare şöyle yazmıştı: "Kerenskiy hükûmetinin o zaman galip geldiği, Bolşevik göstericilerin dökülüp saçıldığı ve liderlerinin tutuklandığı doğruydu, ama bu yalnızca bir Pirrus zaferiydi." Bu tümüyle doğruydu: tıpkı Epiros kralı gibi, uzlaşmacılar da karşılığında ordularını kaybederek zafer kazanmışlardı. Skorinko adlı Petrogradlı bir işçi şöyle yazar: "Daha önce, 3-5 Temmuza kadar, Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler ıslıklanmadan işçilerin yanına gidebilirlerken, artık bu garantileri yoktu..." Genel olarak hiçbir şeyde garantileri kalmamıştı.

Sosyalist-Devrimci parti yalnızca nüfuz kaybetmiyor, toplumsal bileşimini de değiştiriyordu. Devrimci işçiler ya Bolşeviklere kaymışlar ya da uzaklaşarak bir iç krizden geçiyorlardı. Buna karşılık, savaş boyunca fabrikalarda saklanmış olan esnaf çocukları, *kulak*lar ve küçük memurlar yerlerinin Sosya-

list-Devrimci partinin yanında olduğuna inanıyorlardı. Ama Eylülde, onlar da, en azından Petrograd'da, kendilerini "Sosyalist-Devrimci" olarak tanıtmaya cüret edemiyorlardı. Parti işçiler, askerler, bazı vilâyetlerde de bizzat köylüler tarafından terk edilmişti. Geriye sadece tutucu memurlar ve küçük burjuvazi katmanları kalıyordu.

Ayaklanma sonucu uyanış yaşayan kitleler Sosyalist-Devrimcilere ve Menşeviklere güven besledikleri müddetçe, iki parti de halkın yüksek bilincini övmekten yorulmadılar. Ama ne zaman ki, olayların sınavından geçen kitleler aniden Bolşeviklere doğru dönmeye başladılar, uzlaşmacılar çöküşlerinin sorumluluğunu halkın cehaletine yordular. Bununla birlikte, kitleler cahilleştiklerine inanmaya razı değillerdi; tersine, şimdi eskisinden daha iyi kavradıklarını düşünüyorlardı.

Silindikçe ve zayıfladıkça, Sosyalist-Devrimci parti toplumsal bağlarından da kopuyordu ve üyeleri aralarında hasım kamplara bölünüyorlardı. Alaylarda, köylerde Bolşeviklerle aynı yönde hareket eden ve onların önderliği altında hükûmetteki Sosyalist-Devrimcilerin darbelerinden kendilerini koruyan Sosyalist-Devrimciler ayakta kalıyorlardı. Karşıt kutupların mücadelesinin yoğunlaşması bir aracı grubun doğmasına yol açtı. Çernov'un önderliğindeki bu aracı grup zulmedenlerle mazlumların birliğini sağlamaya çalışıyor, işleri karıştırıyor, sık sık gülünç, çözülmez çelişkiler içine yuvarlanıyor ve giderek partiyi daha fazla batırıyordu. Kitlelerin karşısında konuşma imkânı bulabilmek için Sosyalist-Devrimci hatipler kendilerini sürekli olarak "Mart Sosyalist-Devrimcileri" kliğiyle hiçbir bağlantısı olmayan "solcu", enternasyonalist kılıflar altında takdim etmek zorunda kalıyorlardı.

Temmuz Günlerinden sonra, sol Sosyalist-Devrimciler henüz biçimsel olarak partiden kopmaksızın, ama gecikmeli olarak Bolşevik iddia ve sloganlarını ödünç alarak açık bir muhalefete giriştiler. 21 Eylülde, Troçki, Petrograd Sovyeti'nde, kafasında pedagojik bir fikir olduğu halde, Bolşevikler için "sol Sosyalist-Devrimcilerle anlaşmanın giderek kolaylaştığını" söyledi. En sonunda bunlar devrimin kitabına en acayip sayfaları yazmak üzere bağımsız bir parti kurmak için koptular. Bu, bağımsız entelektüel radikalizminin son patlamasıydı ve bundan da geriye, Ekimden birkaç ay sonra, ancak birkaç tutam kül kaldı.

Farklılaşma Menşevikleri de derinlemesine sardı. Petrograd örgütleri Merkez Komite'yle açıkça karşıtlık içindeydi. Sosyalist-Devrimciler gibi köylü rezervlerine sahip olmayan, Tsereteli tarafından yönetilen asıl nüve onlardan çok daha hızlı bir şekilde parçalanıp dağılıyordu. İki ana kampın dışındaki aracı Sosyal-Demokrat gruplar henüz Bolşeviklerle Menşevikleri birleştirmeye çalışıyorlardı. Hâlâ Mart günlerinin yanılsamalarını koruyorlardı. Söz gelişi Stalin Tsereteli'yle birliği arzu edilir buluyor ve "parti içinde küçük görüş ayrılıklarından kurtulmayı" umuyordu. 20 Ağustosa doğru, Menşevikler birleşmecilerle kaynaştılar. Birleşme Kongresi'nde sağ kanat hâkimiyetini kurdu ve

Tsereteli'nin savaş ve burjuvaziyle koalisyona dair kararı yetmiş dokuza karşı yüz on yedi oyla kabul edildi.

Tsereteli'nin parti içindeki zaferi bu partinin işçi sınıfı içindeki yenilgisini hızlandırıyordu. Küçük bir grup olan Petrogradlı Menşevik işçi örgütü Martov'u izliyor, kararsızlığı karşısında öfkeye kapılarak ve Bolşeviklere katılmaya hazırlık yaparak onu ileri doğru itiyordu. Eylülün ortalarına doğru, Vasilyevskiy Ostrov ilçe örgütü hemen tümüyle Bolşeviklere katıldı. Bu, diğer semtler ve taşrada da mayalanmayı hızlandırdı. Menşevizmin farklı akımlarının liderleri ortak toplantılarında birbirlerini sert biçimde partiyi çökertmekle suçluyorlardı. Menşeviklerin sol kanadına mensup olan Gorkiy'in gazetesi, Eylül sonunda, arkasında yakın zamanlarda yaklaşık on bin kişi bulunan Petrograd parti örgütünün "fiilen ortadan kaybolduğunu... Başkent örgütünün son konferansının yeter sayı olmadığından toplanamadığını" bildiriyordu.

Plehanov Menşeviklere sağdan saldırıyordu: "Tsereteli ve arkadaşları, bunu hiç istemeseler ve tasarlamasalar bile, Lenin'e yolu açıyorlar." Suların yükseldiği Eylül günlerinde Tsereteli'nin siyasal tutumu Kadet Nabokov'un anılarında canlı bir şekilde tasvir edilmiştir: "O zamanki haleti ruhiyesinin en karakteristik çizgisi Bolşevizmin yükselen gücü karşısında duyduğu korkuydu. Benimle baş başa yaptığı bir konuşmada, nasıl Bolşeviklerin iktidarı alabileceklerini söylediğini hatırlıyorum. 'Tabiî', diyordu, 'iki üç haftadan fazla kalamazlar, ama yapacakları tahribatı bir düşünün. İşte bundan her ne pahasına kaçınmak lazım.' Sesinde paniğe varan bir endişe vardı..." Ekim karşısında Tsereteli, Nabokov'un Şubat Günlerinde hissettiğiyle aynı kaygıları hissediyordu.

Bolşeviklerin, her ne kadar sürekli onlarla mücadele ederek de olsa, Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerle dirsek dirseğe hareket ettikleri alan sovyetlerdi. Sovyet partilerinin göreli güçlerindeki değişmeler gerçekte bir hamlede olmayıp, kaçınılmaz gecikmeler ve yapay ertelemelerle meydana geliyor ve ifadesini sovyetlerin bileşiminde ve sosyal işlevlerinde buluyordu.

Daha Temmuz Günlerinden önce bile çoğu taşra sovyeti —İvanovo-Voznesensk'te, Lugansk'ta, Tsaritsın'da, Herson'da, Tomsk'ta, Vladivostok'ta— biçimsel olarak olmasa da, fiilen, sürekli olarak olmasa da, aralıklarla iktidar organlarıydı. Krasnoyarsk Sovyeti tümüyle kendi girişimiyle bireysel tüketim maddelerinde karne uygulaması koymuştu. Uzlaşmacıların elindeki Saratov Sovyeti iktisadî anlaşmazlıklara müdahale etmek, bazı müteşebbisleri tutuklamak, bir Belçikalı şirkete ait tramvay idaresini müsadere etmek, işçi denetimi kurmak veterk edilen fabrikalarda üretimi örgütlemek zorunda kalmıştı. 1905'ten beri Bolşevizmin siyasal nüfuzunun hâkim olduğu Ural'da, sovyetler genel olarak yurttaşlara karşı adalet ve baskı uyguluyor, bazı fabrikalarda masrafı oraya ait olarak kendi milislerini kuruyor, işletmelere hammadde ve yakıt ikmal eden işçi denetimini tertipliyor, mamul mallara mahreç buluyor ve fiyatları saptıyordu. Bazı bölgelerde, sovyetler soylu mülk sahiplerinin topraklarına el koyuyor ve bunları çiftçi kolektiflerine tahsis ediyordu.

Simsk maden işletmelerinde, sovyetler kendini işletme idaresinin, kasasının, muhasebesinin ve sipariş bölümünün yerine koyan bir bölge fabrika idaresi kurdular. Bu hamleyle Simsk maden bölgesinin millîleşmesi başlamış oldu. Bu bilgileri kendisinden alıp aktardığımız B. Yeltsin şöyle yazar: "Temmuz ayından itibaren, Ural fabrikalarında yalnız her şey Bolşeviklerin elinde değildi, Bolşevikler siyasal, tarımsal, ve iktisadî sorunların çözümü için pratik dersler de veriyorlardı." Bu dersler ilkel, sistemleştirilmemiş, bir teoriyle aydınlatılmamıştı, ama birçok noktada, gelecekte izlenecek yolları önceden belirliyordu.

Temmuz dönemeci sovyetleri parti veya sendikalardan daha çabuk etkisi altına aldı, zira o günlerdeki mücadelede, her şeyden önce sovyetlerin ölümü veya kalımı söz konusuydu. Parti ve sendikalar "sakin" dönemlerde de, sert gericilik dönemlerinde de önemlerini koruyorlar: Görevler ve yöntemler değişiyor, ama aslî işlevler değişmiyor. Ama sovyetler ancak devrimci bir durum temelinde ayakta kalabiliyorlar ve onunla birlikte yok oluyorlar. İşçi sınıfının çoğunluğunu biraya getiren sovyetler onu tüm kişi, grup ve kuruluşların gereksinimleri üzerinde, onarım, düzeltme ve genel olarak reform programının üzerinde bir yere yerleştiren bir görevle karşı karşıya bırakıyor, zira burada söz konusu olan iktidarın fethidir. "Tüm iktidar sovyetlere!" sloganı, bununla birlikte, Temmuzdaki işçi ve asker gösterisiyle boşa çıkarılmış gibiydi. Sovyetlerdeki Bolşevikleri zayıflatmış olan bozgun devlet içindeki sovyetleri daha da fazla zayıflatmıştı. "Selâmet hükûmeti" bürokrasinin bağımsızlığının yeniden doğuşu anlamına geliyordu. Sovyetlerin iktidarı almayı reddedişi, onların komiserler önünde eğilmeleri, çaptan düşmeleri ve çürümeleri demekti.

Merkez Yürütme Komitesi'nin öneminin azalması en canlı ifadesini şu olayda buldu: Hükûmet uzlaşmacıları sözüm ona Kurucu Meclis için onarım gerektiren Tavrida Sarayını boşaltmaya çağırdı. Temmuzun ikinci yarısında sovyetlere o zaman dek yüksek soyluların genç kızlarının eğitimlerini sürdürdükleri Smolnıy Enstitüsü tahsis edildi. Burjuva basını "küçük beyaz kazlar"ın evinin sovyetlere devri konusunda daha önce Kşesinskaya sarayının Bolşevikler tarafından alınması konusunda konuştuğuyla aynı tonda yazılar yazmaya başladı. Aynı zamanda müsadere yoluyla çeşitli binalara yerleşmiş olan devrimci örgütler ve bunlar içinde de sendikalar işgalcilik konusunda saldırılara uğradılar. İşçi devrimini burjuva toplumun zararına ele geçirdiği büyük binalardan kovmaktı söz konusu olan. Kadet basını, vandal halkın özel ve kamusal mülkiyet haklarını ihlâl etmesi karşısında, geç de olsa, öfkesine sınır tanımıyordu.

Fakat Temmuz sonunda, matbaacıların yardımıyla hiç beklenmedik bir olay keşfedildi: Meşhur Devlet Duması Komitesi etrafında gruplaşmış olan partiler kendi ihtiyaçları için uzunca bir süredir zengin imparatorluk matbaasını, onun dağıtım servislerini ve yayın haklarını gasp etmişti. Kadet partisinin ajitasyon broşürleri yalnızca bedava basılmıyor, tonlarca ve hızla, tüm yurda bedavaya da dağıtılıyordu. Suçlamayı araştırmak zorunda kalan Yürütme Komitesi bunu doğ-

rulamak zorunda da kaldı. Kadet partisi bu işe çok sinirlendi: Devlet kuruluşlarını yıkım amaçlarıyla gasp etmekle devlet malzemelerini yüksek değerlerin savunulması için kullanmak nasıl aynı kefeye konurdu? Tek kelimeyle, bu adamlar devleti soyuyorlarsa, bu onun çıkarı içindi. Ama bu akıl yürütme kimseye pek inandırıcı gelmedi. İnşaat işçileri sendikaları için bir lokale sahip olma haklarının Kadetlerin ulusal matbaaya sahip olma haklarından daha az olduğuna inanmayı reddediyorlardı. Bu görüş ayrılığı boş yere ortaya çıkmıyordu: Gerçekte ikinci devrime götüren şey buydu. Kadetler ağızlarını açtıklarına bin pişman oldular.

Ağustosun ikinci yarısında Bolşeviklerin kuzeye nazaran daha zayıf oldukları Rusya'nın güneyindeki sovyetleri gezen Yürütme Komitesi'nin müfettişlerinden biri pek iç açıcı olmayan izlenimlerini şöyle anlatır: "Siyasal efkâr kaydadeğer ölçüde değişiyor... Kitlelerin üst kesimlerinde geçici hükûmetin politika değişikliğinin yol açtığı devrimci tavırlar artıyor... Kitle içinde devrime karşı yorgunluk ve kayıtsızlık gözleniyor. Sovyetlere karşı kaydadeğer bir soğuma var... Sovyetlerin işlevleri epey azalmış durumda." Kitlelerin demokrat aracıların yalpalamalarını görmekten usanmış oldukları kesinlikle tartışma götürmez. Bununla birlikte, soğumaları devrime karşı değil, Sosyalist-Devrimci ve Menşeviklere yönelikti. İktidarın, tüm programlara rağmen, uzlaşmacı sovyetlerin ellerinde yoğunlaştığı yerlerde durum özellikle katlanılmazdı. Yürütme Komitesi'nin bürokrasi karşısındaki mutlak teslimiyetlerinin ellerini kollarını bağladığı bu sovyetler iktidarlarını kullanmaya bile cüret edemiyorlar ve yalnızca sovyetleri kitlelerin gözünde küçük düşürüyorlardı. Günlük, rutin işlerin büyük kısmı sovyetlerin elinden kaçmış demokratik belediyelerin eline geçmişti. Diğer işlerin büyük kısmı ise sendikalar ile işyeri ve fabrika komitelerinin eline geçmişti. Sovyetlerin yaşayıp yaşamadıkları ve ertesi gün ne olacakları giderek daha fazla merak konusuydu.

Varlıklarının ilk aylarında, tüm diğer örgütleri sollayan sovyetler sendikaların, fabrika komitelerinin, kulüplerin kurulması ve bunların çalışmalarının idaresi görevlerini üstlenmişti. Ama ayakları üzerinde dikilecek kadar gelişen işçi örgütleri giderek Bolşeviklerin idaresine geçiyordu. Ağustosta Troçki şöyle yazıyordu: "Fabrika ve işyeri komiteleri doğaçlama mitinglerle kurulmaz. Kitle bunları bulundukları muhitte, işletmelerin günlük hayatında işçilerin çıkarına hareket ettiklerini sağlamlıkları, özenleri ve fedakârlıklarıyla kanıtlamış olanlar laterkip eder. İşte bu fabrika komiteleri ... ezici çoğunluğuyla Bolşeviklerden oluşuyor." Uzlaşmacı sovyetlerin fabrika komiteleri ve sendikalar üzerinde vesayeti artık söz konusu olamazdı; tersine burada çetin bir mücadele alanı açılıyordu. Kitleleri yakından ilgilendiren sorunlarda sovyetler sendikalara ve fabrika komitelerine giderek daha az karşı çıkabilir duruma geldiler. Böylece, Moskova sendikaları genel grevi Sovyet'in aleyhteki kararına rağmen gerçekleştirdi. Daha az çarpıcı bir biçimde, benzer çatışmalar her yerde cereyan ediyordu ve genellikle bunlardan galip çıkanlar da sovyetler olmuyordu.

Kendi kendilerini çıkmaza sokmuş olan uzlaşmacılar sovyetler için bazı yan meşguliyetler "uydurmak", onları kültür işlerine doğru yöneltmek, kısaca onları eğlence alanına çekmeye zorlandılar. Ama boşuna: Sovyetler iktidarın fethine yönelmek için yaratılmışlardı; diğer sorunlar için, başka, daha iyi uyarlanmış teşkilâtlar vardı. Saratovlu bir Bolşevik, Antonov şöyle yazıyordu: "Menşevik ve Sosyalist-Devrimciler kanalıyla yapılan tüm işler anlamlarını yitirdi... Yürütme Komitesi'nin bir oturumunda sıkıntıdan neredeyse yakışık almayacak şekilde esnemeye başlamıştık: Sosyalist-Devrimci ve Menşeviklerin bu zırvaları boş sözlerden başka bir şey değildi."

Kan kaybeden sovyetler Petrograd'daki merkezleri için giderek daha az dayanak vazifesi görüyordu. Smolnıy ile yerel şubeler arasındaki yazışmalar azalıyordu: Yazacak, önerecek birşey yoktu; ne perspektif kalmıştı ne de görev taksimi. Kitlelerden tecrit oluş tam bir malî kriz yaratmıştı. Taşradaki uzlaşmacı sovyetler kaynaksız kalmışlar ve Smolnıy'daki karargâhı besleyemiyorlardı. Solcu sovyetler karşı-devrim batağına saplanmış olan Yürütme Komitesi'ne malî yardımda bulunmayı açık açık reddediyorlardı.

Bununla beraber, sovyetlerin erime süreci kısmen karşıt yönde, farklı türde süreçlerle çakışıyordu. Uzak sınır bölgeleri, geri ilçeler, yitik köşeler uyanıyorlar ve ilk zamanlar, merkezin baştan çıkarıcı etkisi altına girmedikleri veya hükûmetin baskısına maruz kalmadıkları müddetçe devrimci coşku gösteren sovyetler kuruyorlardı. Sovyetlerin toplam sayısı hızla artıyordu. Ağustos ayı sonuna doğru, Yürütme Komitesi'nin kayıt servisi arkalarında yirmi üç milyon seçmenin bulunduğu altı yüz kadar sovyet kaydetmişti. Resmî sovyet sistemi güçlü bir şekilde dalgalanan ve dalgalarını sola doğru akıtan bir insan okyanusu üzerinde yükseliyordu.

Sovyetlerin Bolşevikleşmeleriyle çakışan siyasal dirilişleri tabandan başlıyordu. Petrograd'da ilk seslerini yükseltenler semtler oldu. 21 Temmuzda, ilçelerarası sovyetler konferansı heyeti Yürütme Komitesi'ne bir talepler listesi sundu: İmparatorluk Duma'sının lağvedilmesi, bir hükûmet kararnamesiyle ordu örgütlerinin dokunulmazlıklarının teyit edilmesi, sol basının yeniden kurulması, işçilerin silahsızlandırılmasının durdurulması, kitlesel tutuklamalara bir son verilmesi, sağcı basının önüne geçilmesi, alayların dağıtılmasına ve cephede ölüm cezası uygulamasına son verilmesi. Buradaki siyasal taleplerin Temmuz gösterisine kıyasla ılımlılığı aşikârdı; ama bu yalnızca nekahetin ilk devresiydi. Sloganları kısıtlayarak ilçeler tabanı geniş tutmaya çalışıyorlardı. Yürütme Komitesi'nin önderleri semt sovyetlerini "duyarlı" olmalarından dolayı diplomatik biçimde kutladılar, ama tüm kötülüklerin Temmuz ayaklanmasından kaynaklandığını söylemeyi de ihmal etmediler. Taraflar nazik, ama soğuk biçimde birbirlerinden ayrılıyorlardı.

Semt sovyetlerinin programı üzerine etkili bir kampanya başladı. *İzvestiya* her gün sovyetlerin, sendikaların, fabrikaların, savaş gemilerinin, birliklerin

İmparatorluk Duma'sının lağvedilmesini, Bolşeviklere karşı alınan önlemlerin kaldırılmasını ve karşı-devrim lehinde çalışanların bertaraf edilmesini talep eden kararlarını basıyordu. Bu temeller üzerinde daha radikal sesler de yükseliyordu. 22 Temmuzda, Moskova şehir sovyetinden kat be kat önde olan Moskova bölge sovyeti iktidarın sovyetlere devrini talep eden bir karar kabul etti. 26 Temmuzda, İvanovo-Voznesensk sovyeti Bolşevik partisine karşı kullanılan mücadele yöntemine "öfkesini kustu" ve "devrimci proletaryanın görkemli lideri" Lenin'e selâmlarını gönderdi.

Temmuz sonu ile Ağustosun ilk yarısında yapılan yeni seçimler birçok yerde genel kural olarak sovyetlerdeki Bolşevik grupların güçlenmesi sonucunu getirdi. Tüm Rusya'nın gözleri önünde ezilen ve aşağılanan Kronstadt'ta yeni sovyet yüz Bolşevik, yetmiş beş sol Sosyalist-Devrimci, on iki enternasyonalist Menşevik, yedi Anarşist, hiçbiri uzlaşmacılara yakınlık duymayan doksanın üstünde partisizden oluşuyordu. 18 Ağustosta başlayan Ural bölge sovyetleri kongresinde seksen altı Bolşevik, kırk Sosyalist-Devrimci, yirmi üç Menşevik vardı. Yalnızca sovyetin Bolşevikleşmediği, belediye başkanı olarak da bölgedeki Bolşeviklerin lideri Minin'in seçildiği Tsaritsın burjuva basınının özel kinine konu olan yer oldu. Don atamanı Kaledin'in gözüne fena batan Tsaritsın'a karşı Kerenskiy, hiçbir ciddî gerekçesi olmaksızın, tek bir amaçla cezalandırma birliği yolladı: Devrim yuvasını dağıtmak. Petrograd'da, Moskova'da, tüm sanayi bölgelerinde, gitgide daha çok el Bolşevik önergeler lehine kalkıyordu.

Ağustos ayı sonundaki olaylar sovyetleri sınava tabi tuttu. Tehlikenin baskısı altında, iç toparlanma hızla, genel biçimde ve göreli olarak önemsiz sürtüşmelerle gerçekleşti. Taşrada olduğu gibi, Petrograd'da da, resmî sovyet sisteminin veliahtları olan Bolşevikler ön plana geçtiler. Ama uzlaşmacı partilerin, "Mart" sosyalistlerinin terkibinde de bakanlık ve büro bekleme odası politikacıları bir süre için daha savaşçı, gizli mücadelede daha fazla yoğrulmuş unsurlar tarafından püskürtüldüler. Güçlerin yeniden bir araya toplanması için yeni bir örgütlenme biçimi gerekiyordu. Hiçbir yerde devrimci savunmanın önderliği yürütme komitelerinin elinde yoğunlaşmıyordu: Kornilovcu isyan sırasında ortaya çıktığı gibi, bunlar mücadeleye hiç yatkın değildi. Her yerde özel savunma komiteleri, devrim komiteleri, karargâhlar kuruluyordu. Bunlar sovyetlere dayanıyorlar, ona hesap veriyorlardı, ama görevlerin devrimci niteliğiyle bağlantılı yeni bir eleman seçimi ve yeni eylem yöntemleri sunuyorlardı.

Moskova Sovyeti, Devlet Konferansı günlerinde olduğu gibi, tek silahlı güce sahip olma ve tutuklama yapma hakkına sahip altı kişilik bir kavga grubu kurdu. Ağustos sonunda kurulan Kiev bölge komitesi yerel sovyetlere ister askerî, ister sivil olsun, emin olunmayan temsilcileri iktidardan uzaklaştırmakta tereddüt gösterilmemesini ve işçilerin silahlandırılmasının yanı sıra karşı-devrimcilerin de hemen tutuklanması için önlemler alınmasını önerdi. Vyatka'da,

sovyet komitesi silahlı güç kullanmak da dahil, kendine istisnaî tam yetkiler tanıdı. Tsaritsın'da, tüm iktidar sovyet kurmay heyetine geçti. Nijniy-Novgorod'da, devrim komitesi posta ve telgraf idaresine kendi nöbetçilerini dikti. Krasnoyarsk sovyeti sivil ve askerî iktidarı kendi eline aldı.

Bu tablo, bazen aslî karakterde ufak tefek sapmalarla hemen her yerde tekrarlanıyordu. Söz konusu olan hiç de Petrograd'ın basit bir taklidi değildi: Kitlelerin temsilcisi olan sovyetlerin niteliği büyük hadiselerde türdeş bir tepki vermelerini sağlayan iç evrimlerini belirliyordu. Koalisyonun iki unsuru iç savaş cephesiyle ayırt edilirken, sovyetler fiilen etraflarında ulusun zinde güçlerini toplamışlardı. Bu duvara toslayan generallerin taarruzu un ufak oldu. Bundan daha gösterişli bir ders verilemezdi. Bolşeviklerin bir beyanatı bu konuda şöyle diyordu: "İktidarın sovyetleri saf dışı bırakmak ve güçten mahrum etmek için harcadığı tüm çabalara rağmen, sovyetler Kornilovcu ayaklanmaya karşı yürütülen baskı döneminde halk kitlelerinin güç ve inisiyatiflerinin yenilmezliğini gösterdiler... İşçi, asker ve köylülerin bilincinden hiçbir şeyin bir daha silemeyeceği bu yeni sınavdan sonra, devrimin en başından beri partimiz tarafından haykırılan birlik çağrısı —"tüm iktidar sovyetlere"!— tüm devrimci ülkenin sesi oldu."

Sovyetlerle rekabete yeltenen Belediye Dumaları tehlike günlerinde ortalıktan sıvıştılar ve silindiler. Petrograd Duması yaltaklanır vaziyette "genel durumu görüşmek ve temas kurmak" için Sovyet'e bir heyet yolladı. Şehir halkının bir kısmı tarafından seçilen sovyetlerin tüm halk tarafından seçilen dumalardan daha az nüfuzu ve gücünün olması beklenirdi. Ama devrim sürecinin diyalektiği, bazı tarihsel koşullarda, kısmın bütünden daha büyük olduğunu gösterir. Tıpkı hükûmette olduğu gibi, dumada da uzlaşmacılar Bolşeviklere karşı Kadetlerle blok oluşturuyorlardı ve bu blok hükûmeti olduğu gibi, dumayı da felçleştiriyordu. Buna karşılık, Sovyet uzlaşmacıların Bolşeviklerle birlikte burjuvazinin taarruzuna karşı savunmacı işbirliğinin doğal bir formülüydü.

Kornilovşçina günlerinden sonra sovyetler için yeni bir sayfa açıldı. Özellikle garnizonda olmak üzere, uzlaşmacıların elinde çok sayıda "çürük bölge" kalsa da, Petrograd Sovyeti Bolşeviklere doğru sürüden öyle güçlü bir şekilde ayrıldı ki, her iki kamp daşaşırdı kaldı: Hem sağ, hem de sol kamplar. 32 Ağustosu 1 Eylüle bağlayan gece, hep aynı Çheidze'nin başkanlığındaki Sovyet işçi ve köylülerin iktidarı lehinde oylama yaptı. Uzlaşmacı fraksiyonların tabanındaki üyeler hemen tümüyle Bolşevik karar tasarısını desteklediler. Tsereteli'nin rakip önergesi on beş oy alabildi. Uzlaşmacı prezidyum gözlerine inanamadı. Sağcılar sabahın üçüne dek süren ad okunarak oylama talep ettiler. Açıkça partilerine karşı oy kullanmak istemeyen birçok delege salonu terk etti. Yine de, tüm baskılara rağmen, Bolşeviklerin karar tasarısı nihaî oylamada 115'e karşı 279 oy aldı. Bu çok büyük önemi haiz bir olguydu. Sonun başlangıcıydı. Apışıp kalan prezidyum görevi bıraktığını ilan etti.

2 Eylülde, Finlandiya'daki Rus sovyet organlarının birleşik toplantısında, sovyetlerin iktidarı lehinde bir karar tasarısı 36 çekimser, 13 aleyhte oya karşı 700 oyla kabul edildi. 5 Eylülde, Moskova sovyeti de Petrograd sovyetini izledi: 254'e karşı 355 oyla yalnızca karşı-devrimin aleti olarak görülen geçici hükûmete güvensizliğini ifade etmekle kalmadı, Yürütme Komitesi'nin koalisyon politikasını da mahkûm etti. Hinçuk'un başında bulunduğu prezidyum istifasını verdiğini açıkladı. 5 Eylülde Krasnoyarsk'ta toplanan Orta Sibirya sovyetler kongresi tümüyle Bolşevik etkisi altında cereyan etti. 8 Eylülde, Bolşeviklerin karar tasarısı Kiev işçi vekilleri sovyetinde, resmî Bolşevik fraksiyon sadece 95 kişiden oluşsa da, 66'ya karşı 130 oyluk bir çoğunlukla kabul edildi. Ayın 10'unda açılan Finlandiya sovyetler kongresinde 150.000 Rus denizci, asker ve işçisi 66 Bolşevik, 48 sol Sosyalist-Devrimci ve birkaç partisiz tarafından temsil ediliyordu. Petrograd bölgesi köylü vekilleri sovyeti Demokratik Konferans'a temsilci olarak Bolşevik Sergeyev'i seçti. Bir kez daha görüldü ki, parti nerede işçiler ve askerler aracılığıyla köylerle doğrudan doğruya bağ kurmayı başarıyorsa, orada köylü sınıfı gönüllü biçimde Bolşevik sancak altında toplanıyordu.

Bolşevik partisinin Petrograd Sovyeti'ndeki hâkimiyeti 9 Eylüldeki tarihsel oturumda dramatik biçimde doğrulandı. Tüm fraksiyonlar var olan tüm üyelerini çağırmışlardı: "Sovyet'in akıbeti söz konusu." Oturum yaklaşık 1.000 işçi ve asker delegeyle açıldı. 1 Eylül oylaması toplantının rastlantısal bileşiminin doğurduğu basit bir sonuç muydu, yoksa Sovyet'in politikasının tam bir değişimini mi yansıtıyordu? İşte mesele buydu. Çheidze, Tsereteli, Çernov, Gots, Dan, Skobelev gibi tüm uzlaşmacı liderlerin içinde bulundukları prezidyuma karşı oyların çoğunluğunu toplayamayacaklarından çekinen Bolşevik fraksiyonu nispî temelde bir prezidyum seçilmesini önerdi: Bir dereceye kadar ilkesel anlaşmazlığın keskinliğini azaltan ve dolayısıyla da Lenin'in büyük sitem ettiği bu öneri tereddüt eden unsurların desteğini garanti eden taktik bir avantaja sahipti. Ama Tsereteli bu uzlaşma önerisini geri çevirdi. Prezidyum Sovyet'in fiilen önderliğini değiştirip değiştirmediğini bilmek istiyordu: "Bolşeviklerin taktiğini uygulayamayız."

Sağın getirdiği karar tasarısı 1 Eylül oylamasının prezidyumuna güvenini sürdüren Sovyet'in siyasal çizgisine tekabül etmediğini söylüyordu. Bolşeviklere meydan okumayı görmekten başka çare kalmamıştı ve onlar da bunu yaptılar. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra ilk kez Sovyet'e gelen ve burada kayda değer bir kesimce hararetle karşılanan —her iki kesim de kendi içlerindeki alkışları ölçüyordu: Çoğunluk mu, değil mi?— Troçki oylamadan evvel bir açıklama talep etti: Kerenskiy hâlâ prezidyumun içinde miydi? Bir dakikalık bir tereddütten sonra, olumlu yanıt veren kendisi de günahkâr prezidyum böylece ayağına gülle bağlamış oluyordu. Hasımın da ihtiyacı olan buydu. Troçki şöyle cevap verdi: "Biz Kerenskiy'in prezidyum üyesi olamayacağına yürekten inanıyorduk. Yanılmı-

şız. Görüyoruz ki Dan ile Çheidze arasında Kerenskiy'in hayaleti oturuyor... Sizi prezidyumun siyasal çizgisini onaylamaya davet ettiklerinde Kerenskiy'in politikasını kabul etmeniz için teklif yapıldığını unutmayın."

Oturum sınırlarda dolaşan bir gerilim içinde yapıldı. Düzen herkesin bir patlama olmaması için gösterdiği gayret sayesinde korundu. Herkes hemen dost ve düşman sayısını hesaplamak istiyordu. Herkes iktidar meselesinin, savaşın, devrimin kaderinin karara bağlanacağının farkındaydı. Kapıdan çıkılarak oy atılması kararlaştırıldı. Prezidyumun istifa etmesini kabul edenler dışarıya davet edildi. Azınlığın dışarı çıkması çoğunluğa göre daha kolaydı. Salonun her köşesinde, yarım ağız da olsa, tutkulu bir ajitasyon başladı. Eski prezidyum mu, yenisi mi? Koalisyon mu, sovyet iktidarı mı? Kapı önünde prezidyumun beklediğinden çok daha fazla insan birikmişti. Bolşeviklerin önderleri bulundukları yerden çoğunluğu elde etmek için daha yüz kadar oyun eksik olduğunu hesap ediyorlardı. Sonra kendilerini avutarak "ama böyle de güzel!" diyorlardı. İşçiler ve askerler uzun kuyruklar halinde kapının önünde sıralanıyorlardı. Bastırılmaya çalışılan uğultular, ara ara patlak veren tartışmalar duyuluyordu. Bir yanda "Kornilovçular!", diğer yanda "Temmuz kahramanları!" diye bir bağırış işitildi. Sayım bir saat daha sürdü. Görünmez terazinin kefeleri kıpır kıpırdı. Zapt edilemeyen bir heyecan içindeki prezidyum her an tetikteydi. Sonunda, oylar kontrol edildi ve açıklandı: Prezidyum ve koalisyon lehinde 414 oy, aleyhte 519 oy ve 67 çekimser! Yeni çoğunluk fırtınalı korkunç bir alkış kopardı. Buna hakkı vardı: Zafer pahalıya patlamıştı. Yolun büyük bir kısmı katedilmişti.

Yedikleri darbenin etkisinden henüz kurtulamayan mağlup liderler suratları uzamış vaziyette kürsüden indiler. Tsereteli tehditkâr kehanetlerde bulunmaktan kendini alamıyordu. Yürürken arkaya dönüp "Bu kürsüden altı aydır devrimin bayrağını şerefli biçimde yüksekte tuttuğumuzdan emin olarak iniyoruz. Şimdi bayrak sizde. Sizin yalnızca onu en azından bunun yarısı kadar bir zaman tutabilmenizi diliyoruz" diye bağırıyordu. Tsereteli başka konularda olduğu gibi, zaman konusunda da yanılmıştı.

Tüm diğer sovyetlerin atası olan Petrograd Sovyeti daha dün "bir avuç güdük demagog" olan Bolşeviklerin yönetimine geçmişti. Troçki prezidyum kürsüsünden Bolşeviklerin daha Alman genelkurmayının hizmetinde olduğu suçlamasından aklanmadıklarını hatırlattı. "Milyukovlar ve Guçkovlar her günü nasıl yaşadıklarını anlatsınlar bakalım. Bunu yapamazlar, ama biz her gün eylemlerimizin hesabını vermeye hazırız, Rus halkından saklayacak hiçbir şeyimiz yok..." Petrograd Sovyeti "iftiranın elebaşlarını, yayıcılarını ve yardımcılarını öfkeyle anan" bir özel karar tasarısını kabul etti.

Bolşevikler şimdi veraset işleriyle meşguldüler. Mirasları hem devasa hem de son derece tıfıldı. Merkez Yürütme Komitesi tam zamanında Petrograd Sovyeti'nin kurduğu iki gazeteyi, tüm yönetim bölümlerini, daktilo ve mürek-

kep hokkaları da dahil tüm malî ve teknik kaynaklarını lağvetmişti. Şubat Günlerinden beri Sovyet'in hizmetine sokulan birçok otomobil istisnasız biçimde uzlaşmacı Olimpus'a iade edilmişti. Yeni önderlerin elinin altında ne kasa, ne gazete, ne büro araçları, ne ulaşım araçları, ne tükenmez kalem, ne kurşun kalem vardı. Boş duvarlar ve işçi ve askerlerin sonsuz güveni dışında hiçbir şey yoktu. Ama bu yetti.

Sovyet politikasının radikal değişiminden sonra, uzlaşmacıların safları daha da hızla erimeye başladı. 11 Eylülde, Dan Petrograd Sovyeti önünde koalisyonu savunduğunda, Troçki sovyetler iktidarı lehinde konuşurken, koalisyon yedi çekimser ve ona karşı tüm oylarla reddedildi. Aynı gün, Moskova Sovyeti oybirliğiyle Bolşeviklere karşı baskı önlemlerini mahkûm etti. Uzlaşmacılar kısa bir süre sonra Bolşeviklerin devrimin başlarında solda işgal ettiklerine benzer dar bir sağ sektör içine atıldıklarını gördüler. Ama arada büyük bir fark vardı. Bolşevikler her zaman kitleler içinde sovyetler içinde olduğundan daha güçlüydüler. Buna karşılık, uzlaşmacılar sovyetlerde kitle içinde olduğundan hâlâ daha büyük bir yer işgal ediyorlardı. Zayıf oldukları dönemde, Bolşeviklerin önünde bir gelecek uzanıyordu. Uzlaşmacılara ise gurur duyamayacakları bir geçmiş kalıyordu.

Petrograd Sovyeti yol değiştirmekle birlikte görünüm de değiştirdi. Uzlaşmacı liderler tümüyle ufuktan kayboldular ve kendilerini Yürütme Komitesi'nin içine hapsettiler. Sovyet'te yerlerini ikinci, üçüncü sınıftan yıldızlara bıraktılar. Tsereteli, Çernov, Avksentyev, Skobelev'le birlikte demokrat bakanların dostları, hayranları, radikal subaylar ve hanımlar, yarı sosyalist yazarlar, okumuş ve ünlü şahsiyetler de ortalıktan kayboldular. Sovyet daha türdeş, daha gri, daha karanlık, daha ciddî bir hal aldı.

BÖLÜM XIII

Bolşevikler ve Sovyetler

Bolşevik ajitasyonunun kaynakları ve araçları daha yakından incelendiğinde yalnızca Bolşeviklerin siyasal nüfuzlarıyla hiçbir şekilde mütekabil olmadıkları değil, basitçe ihmal edilebilir miktarlarıyla da çarpıcı oldukları görülür. Temmuz Günlerine dek partinin elinde haftalık ve aylıklar da dahil, toplam tirajları 330.000 nüshayı bulan 41 yayın organı mevcuttu. Temmuzdaki ezilmenin ardından tiraj yarı yarıya geriledi. Ağustos sonunda partinin merkezî organı 50.000 nüsha basılıyordu. Partinin Petrograd ve Moskova sovyetlerini ele geçirdiği günlerde Merkez Komite kasasındaki fonlar yaklaşık 30.000 kağıt Ruble kadardı.

Entelektüeller partiye akın etmiyordu. 1905 Devrimine katılan öğrenciler arasından "eski Bolşevikler" denen geniş bir katman başarılı kariyerler yapan mühendislere, doktorlara, memurlara dönüşmüşlerdi ve partiye belli belirsiz sırtlarını dönmüşlerdi. Petrograd'da bile, atılan her adımda, gazetecilerin, hatiplerin, ajitatörlerin eksikliği duyuluyordu. Taşra tam bir mahrumiyet içindeydi. Halka Bolşeviklerin ne istediklerini açıklayabilecek, siyasal bir eğitim almış hiçbir önder, hiçbir kişi yoktu. Yüzlerce yitik köşede ve özellikle de cephede yankılanan sızlanma buydu. Köylerde, Bolşevik hücreler hemen hemen mevcut değildi. Postayla iletişim tümüyle karmaşa içindeydi: Kendi başlarına bırakılmış olan yerel örgütler haklı olarak sık sık Merkez Komite'ye sadece Petrograd'ı idare ettikleri konusunda sitem ediyorlardı.

Öyleyse nasıl oluyor da böylesine zayıf bir aygıt ve cüzi bir tirajla Bolşevizmin fikirleri ve sloganları halkı ele geçirebildi? Bulmacanın sırrı çok basit: Bir sınıfın ve çağın acil ihtiyacına cevap veren sloganlar kendilerine binlerce kanal yaratır. Kaynama halindeki devrimci ortam fikirlerin yüksek derecede akışkanlığıyla ayırt edilir. Bolşevik gazeteleri yüksek sesle okunuyor, lime lime oluncaya kadar yeniden yeniden okunuyor, en önemli makaleler ezberleniyor, anlatılıyor, kopyalanıyor ve mümkünse yeniden basılıyordu. Pireyko şöyle anlatır: "Baş matbaamız devrim davasına büyük hizmette bulundu: Matbaada kim bilir ne kadar

Pravda makaleleri ve askerlerin anlayabileceği küçük broşürler basılmıştı! Ve bunlar da hemen uçak postayla, otomobil veya motosikletle cepheye gönderiliyordu..." O sırada, cepheye milyonlarca nüsha olarak bedava gönderilen burjuva yayınları da okuyucu bulamıyordu. Koca paketler açılmıyordu bile. "Yurtsever" basının boykot edilmesi sık sık gösterişli biçimler alıyordu. 18. Sibirya tümeninin temsilcileri "gereksiz yere çay pişirmek için su kaynatmaya yaradığından" burjuva partilerini literatürlerini göndermemeye çağırma kararı aldılar. Oysa Bolşevik yayınlar bambaşka bir işe yarıyordu. Bu nedenle fayda katsayısı ya da duruma göre zarar katsayısı son derece daha yüksekti.

Bolşevizmin başarılarının geleneksel açıklaması kitlelerin arzularıyla çakışan sloganlarının "yalınlığı"na irca edilir. Burada bir gerçek payı var. Bolşeviklerin politikasının doğruluğu, "demokratik" partilerin tersine, Bolşeviklerin son tahlilde özel mülkiyetin örtülü veya yarı açık emirlerinden yola çıkmamaları tarafından belirleniyordu. Bununla birlikte, bu fark tek başına sorunun cevabını oluşturmaz. Bolşeviklerin sağında "demokrasi" bulunurken, solda da kâh anarşistler, kâh maksimalistler veya sol Sosyalist-Devrimciler onları bastırıp geçmeye çalışıyorlardı. Yine de tüm bu gruplar güçsüzlükten kurtulmuş değillerdi. Bolşevizmin farkı öznel emelini nesnel olarak oluşmuş bir süreç şeklinde mütalaa edilen devrimin yasalarına tabi kılmasındaydı. Bu yasalardan, her şeyden önce de, halk kitlelerinin hareketini yöneten yasalardan yola çıkarak varılan bilimsel sonuçlar Bolşevik stratejinin temelini teşkil ediyordu. Mücadelelerinde emekçiler yalnızca ihtiyaçlarını değil, hayat tecrübelerini de rehber edinirler. Bolşevikler kitlelerin kendiliğinden tecrübelerine karşı her türlü aristokratik horlamaya uzaktılar. Tam tersine, Bolşevikler bizzat bu tecrübeden yola çıkıyorlar ve kendilerini bunun üzerine inşa ediyorlardı. En büyük üstünlüklerinden biri de zaten buydu.

Devrimler her zaman gereksiz yere sözü uzatırlar ve Bolşevikler de bu yasanın dışında değillerdir. Fakat Menşeviklerin ve Sosyalist-Devrimcilerin ajitasyonunun dağınık, çelişik, çoğu zaman kaçamak bir karakteri varken, Bolşeviklerin ajitasyonu düşünülmüş niteliğiyle ve yoğunluğuyla ayırt ediliyordu. Uzlaşmacılar güçlüklerden kaçınmak için ağız kalabalığı ederlerken, Bolşevikler bunların üzerine gidiyorlardı. Durumun sürekli analizi, sloganların olgularla sınanması, en az ciddî hasmın bile ciddîye alınması Bolşevik ajitasyona özel bir kuvvet, inandırıcı bir güç veriyordu.

Parti basını başarıları abartmıyor, güç dengesini bozmuyor, bağırış çağırışlarla onu lehe çevirmeye çalışmıyordu. Lenin'in okulu devrimci gerçekçilik okuluydu. Bolşevik basın tarafından 1917'de derlenen bilgiler dönemin belgeleri ve tarih eleştirisinin ışığında, tüm diğer gazetelerin haberlerinden son derece daha doğruydu. Doğruluk, Bolşeviklerin devrimci gücünden ileri geliyordu, ama aynı zamanda da onların güçlerini pekiştiriyordu. Bu geleneğin terkedilmesi daha sonraları epigonların hal ve gidişinin en zararlı çizgilerinden birini oluşturdu.

Lenin gelişinden hemen sonra şöyle diyordu: "Biz şarlatan değiliz, yalnızca ve yalnızca kitlelerin bilincine dayanmalıyız. Azınlıkta dahi kalsak, evet azınlıkta kalmaktan korkmamalıyız... Kitleleri aldatılmaktan kurtarmak için eleştirel bir çalışma içinde bulunmalıyız... Bizim çizgimiz doğru çıkacaktır. Tüm ezilenler bize gelecektir. Onun için başka çıkar yolu yoktur." Özü itibariyle anlaşıldığında, Bolşevik siyaseti demagojinin ve maceracı anlayışın tam tersidir!

Lenin yeraltında gizli bir yaşam sürüyordu. Büyük bir dikkatle gazeteleri izliyor, her zaman olduğu gibi satır aralarını okuyor ve nadir kişisel görüşmelerinde ham düşüncelerin ve ifade edilmemiş niyetlerin yansımalarını bulup çıkartıyordu. Kitleler geri çekilme halindeydi. Bolşevikleri iftiralara karşı savunmakla birlikte, Martov kendi kendini yenilgiye sürükleyecek "püf noktasını" keşfeden partiyle acı acı alay ediyordu. Lenin bazı Bolşeviklerin de pişmanlık duyguları içinde olduklarını, duyarlı Lunaçarskiy'in bu konuda yalnız olmadığını tahmin ediyordu. Bu konuda bilâhare net bilgilere de ulaşacaktı. Lenin küçük burjuva sızlanmaları ve bu sızlanmalara olumlu bakan bazı Bolşeviklerin "dönekliği" konusunda yazılar yazıyordu. İlçelerde ve taşrada Bolşevikler bu sert sözlere sarılıyorlardı. İnançları daha da sağlamlaşıyordu: "ihtiyar" kafayı yemeyecek, cesaretini kaybetmeyecek, ani mizaç değişimlerinin içine yuvarlanmayacak.

Bolşevik Merkez Komitesi'nin bir üyesi —Sverdlov olsa gerek— taşraya yönelik olarak şöyle yazıyordu: "Bir süre bize ait gazetemiz yoktu... Örgüt yıkılmadı... Kongre ertelenmedi." Zorunlu tecridi elverdiğince Lenin partinin kongre hazırlıklarını dikkatle takip ediyordu ve temel karar tasarılarının taslaklarını çıkartıyordu: Söz konusu olan müteakip taarruz planıydı. Kongre baştan birleşme kongresi olarak adlandırılmıştı, çünkü partiye bazı özerk devrimci grupların, her şeyden önce de Troçki, İoffe, Uritskiy, Ryazanov, Lunaçarskiy, Pokrovskiy, Manuilskiy, Karahan, Yurenyev'in ve diğer birçok geçmişleri bilinen veya yakında bir ün kazanacak devrimcilerin mensup oldukları Petrograd İlçelerarası örgütünün [*Mejrayontsı*] dahil edilmesi öngörülüyordu.

2 Temmuzda, gösterinin hemen öncesinde, yaklaşık dört bin işçiyi temsil eden *Mejrayontsı* konferansı yapılmıştı. İzleyiciler arasında bulunan Suhanov şöyle yazar: "Çoğunlukla katılımcılar, işçiler ve askerler benim için tanıdık değildi... Çalışmalar hararetle sürdürülüyordu ve herkes bunun çok faydalı geçtiğini hissediyordu. Rahatsız edici tek bir şey vardı: Bolşeviklerle ne farkınız var ve niçin onlarla birlikte değilsiniz?" Örgütün bazı yöneticilerinin ertelemeye çalıştıkları birleşmeyi hızlandırmak için Troçki *Pravda*'da şu beyanatı yayınlamıştı: "Bana göre bugün *Mejrayontsı* ile Bolşevikler arasında ilkesel veya taktik hiçbir görüş ayrılığı bulunmuyor. Dolayısıyla, bu örgütlerin ayrı ayrı varoluşlarını haklı çıkartacak hiçbir gerekçe yok."

26 Temmuzda birleşme kongresi açıldı. Gerçekte, bu Bolşevik partisinin iki işçi semtinde sürekli yer değiştirerek toplanan yarı legal VI. kongresiydi. 176.750 üyeyi bir araya toplayan 112 örgütü temsil eden 157'si oy hakkına sahip

175 delege vardı. Petrograd'da 41.000 üye vardı: 36.000'i Bolşevik örgütünden, 4.000'i *Mejrayontsı*'dan ve yaklaşık 1.000'i de Askerî Örgüt'ten. Moskova sanayi bölgesinde parti 42.000 üyeye, Ural'da 25.000, Donets havzasında da yaklaşık 15.000 üyeye sahipti. Kafkasya'da Bakû'da, Groznıy'da ve Tiflis'te büyük Bolşevik örgütleri vardı: Bunların ilk ikisi hemen hemen tümüyle işçilerden oluşuyordu; Tiflis'te askerler egemendi.

Kongrenin bileşimi partinin devrimci geçmişini temsil ediyordu. Anket föylerini dolduran yüz yetmiş bir delegeden yüz onu toplam iki yüz kırk beş yıl hapis yatmış, on tanesi bir arada kırk bir yılı zindanda geçirmiş, yirmi dördü yetmiş üç yıl sürgünde kalmış, elli beşi toplam yüz yirmi yedi yıllığına sürülmüştü; yirmi yedi kişi göçmenlikte toplam seksen dokuz yıl geçirmişti; yüz ellisi beş yüz kırk dokuz kez tutuklanmıştı.

Bugün Komünist Enternasyonal'in sekreterlerinden biri olan Pyatnitskiy anılarında daha sonra şöyle yazmıştı: "Bu kongreye ne Lenin, ne Troçki, ne Zinovyev ne de Kamenev katılmıştı... Parti programı meselesi gündemden çıkartılmış olsa bile, lidersiz kongre çok faal ve iyi geçmişti..." Çalışmaların temelinde Lenin'in tezleri yer alıyordu. Raportör olarak Buharin ve Stalin vardı. Stalin'in raporu, Lenin'in gelişinden beri dört ay içinde tüm parti kadrolarının yanı sıra, bizzat raportörün geçirdiği evrimi gayet iyi yansıtıyordu. Teorik olarak kendinden pek emin olmasa da, siyasal bakımdan gayet kararlı olan Stalin "sosyalist, işçi devriminin derinlere kök salan niteliğini" belirleyen çarpıcı çizgileri sırayla sayıyordu. Kongrenin oybirlikli havası Nisan konferansına nazaran hemen göze çarpıyordu.

Merkez Komitesi seçimleri hususunda kongre tutanakları şu bilgiyi veriyordu: "En çok oyu alan dört Merkez Komitesi üyesinin adları okundu: Lenin 134 oydan 133; Zinovyev 132; Kamenev 131; Troçki 131. Bundan başka Merkez Komitesi'ne şunlar seçildi: Nogin, Kollontay, Stalin, Sverdlov, Rıkov, Buharin, Artyom, İoffe, Uritskiy, Milyutin, Lomov." Merkez Komitesi'nin bu bileşimini akılda tutmak lâzım: Ekim ayaklanması bu yönetim altında gerçekleşti.

Martov kongreyi bir kez daha "iftira kampanyası karşısındaki derin öfkesini" ifade ettiği bir mektupla selâmlarken, aslî meselelerde eylemin eşiğinde duraklıyordu. Şöyle yazıyordu: "Devrimci demokrasinin çoğunluğu tarafından iktidarın fethi sorununun yerine bu çoğunlukla mücadele ederek iktidarın fethi sorununu koymak kabul edilemez..." Devrimci demokrasinin çoğunluğundan Martov çaptan düşen resmî sovyet temsilcilerini anlıyordu. O sırada Troçki şöyle yazıyordu: "Martov sosyal-yurtseverlere yalnızca boş bir fraksiyon geleneğiyle değil, bugünkü görevlerimizi belirleyemeyecek uzak bir hedef olarak görülen sosyal devrime tamamen oportünist bir yaklaşımla da bağlıdır. Onu bizden ayıran da budur."

Bu dönemde Bolşeviklere kesin olarak yaklaşan, başlarında Larin'in bulunduğu, az sayıda sol Menşevik vardı; geleceğin Sovyet diplomatı Yurenyev

enternasyonalistlerin birleşme meselesiyle ilgili kongre raportörü sıfatıyla "Menşevik azınlığın azınlığıyla" birleşmek gerektiği sonucuna varmıştı... Eski Menşeviklerin Bolşevik partisine akını Ekim ayaklanmasından sonra meydana geldi: Proleter ayaklanmasına değil, ayaklanmadan çıkan iktidara katılan Menşevikler oportünizmin aslî karakterini yansıtıyorlardı: Günün iktidarı karşısında yaltaklanma. Parti bileşimi konusunda çok hassas olan Lenin bir süre sonra Ekim ayaklanmasından sonra partiye giren Menşeviklerin yüzde doksan dokuzunun ihracını talep etti. Ama bu sonuca pek ulaşamadı. Bilâhare kapılar Menşeviklere ve Sosyalist-Devrimcilere sonuna kadar açıldı ve eski uzlaşmacılar partide Stalinci rejimin payandalarından biri oldular. Ama tüm bunlar daha sonraki bir döneme ait.

Pratikte kongreyi tertipleyen Sverdlov raporunda şöyle diyordu: "Troçki daha Kongreden evvel yayın organımızın redaksiyonuna girmişti, ama hapse atılması etkin bir katılımda bulunmasına engel olmuştu." Troçki ancak Temmuz kongresinde biçimsel olarak Bolşevik partisine girmişti. Görüş ayrılıklarıyla ve fraksiyon mücadeleleriyle geçen yılların bilançosu kapatılmıştı. Troçki Lenin'e gücünü ve önemini başkalarından daha geç, ama daha tam anladığı bir öğretmene gelir gibi gelmişti. Kanada'dan gelişinden beri Troçki'nin sık sık yakınında bulunan ve daha sonra da beraber hapse giren Raskolnikov anılarında şöyle yazar: "Troçki'nin Vladimir İlyiç'e (Lenin) muazzam bir saygısı vardı. Troçki onu Rusya'da ve yurtdışında rastlama fırsatını bulduğu çağdaşlarından daha yükseğe koyuyordu. Lenin'den bahsederken Troçki'nin ses tonunda bir öğrencinin bağlılığı hissediliyordu: O sırada Lenin'in arkasında proletarya hizmetinde geçen otuz yıl ve Troçki'nin de yirmi yılı vardı. Savaş öncesi dönemin eski görüş ayrılıklarının yankısı tümüyle silinmişti. Lenin'in taktik çizgisiyle Troçki'ninki arasında, hiçbir fark yoktu. Savaş sırasında çeperleri çizilmiş olan bu yakınlaşma Lev Davidoviç'in (Troçki) Rusya'ya dönüşüyle birlikte iyice su yüzüne çıkmıştı; ilk eylemlerinden sonra biz eski Leninciler onun bizden biri olduğunu hissettik." Daha Merkez Komite'ye seçildiği zaman Troçki'ye verilen oylar bile Bolşevik çevrelerde hiç kimsenin onu partiye girdiği sırada bir yabancı olarak görmediğini gösteriyordu.

Kongredeki varlığı gözle görülmez olan Lenin toplantı çalışmalarına sorumluluk ve cesaret katıyordu. Partinin yaratıcısı ve eğitmeni politikada olduğu gibi teoride de işi savsaklamaya hoşgörü göstermiyordu. Yanlış bir iktisadî formülün, tıpkı dikkatsiz bir siyasal gözlem gibi, eylem anında acımasız bir şekilde öç alabileceğini biliyordu. İkincil önemde de olsa, her parti metnine karşı kendi tavrını aşırı bir özenle savunan Lenin birçok kez şöyle tekrarlıyordu: "Bunlar önemsiz şeyler değil, açık seçik olmak lâzım: Ajitatör bunu aklına yazacak, bu bakımdan şaşırmamalı..." Ne söylenmesi ve nasıl söylenmesi lâzım geldiği hususunda sıradan ajitatörün bu ciddî, zor beğenen tutumunu göz önünde bulundurarak şöyle ekliyordu: "Bizim partimiz iyidir."

Bolşevik sloganlardaki cesaret çoğu zaman bunların fantezi olduğu izlenimini vermiştir. Lenin'in Nisan tezleri böyle karşılanmıştı. Aslında devrimci bir dönemde fantezi olan şey dar mücadelelerdir; buna karşılık gerçekçilik uzak görüşlü bir politika dışında tasarlanamaz. Fantezinin Bolşevizme uzak olduğunu söylemek yeterli değildir; Lenin'in partisi devrimde yegâne siyasal gerçekçiliğe sahip partiydi.

Haziranda ve Temmuz başında, Bolşevik işçiler birçok kez kitleler karşısında yangın söndürücü rolü oynamak zorunda kaldıklarını ve bunda da her zaman başarılı olamadıklarını beyan ettiler. Temmuz, yenilgiyle birlikte, pahalıya patlayan bir tecrübe getirmişti. Kitleler taktik hesaplarını kavrayarak partinin uyarılarına daha fazla kulak vermeye başladılar. Temmuzdaki parti kongresi bunu teyit etti: "Proletarya şu an onu prematüre bir kavgaya çağıran burjuvazinin provokasyonlarına kendisini kaptırmamalıdır." Tüm Ağustos ayı, özellikle de ikinci yarısı partinin işçi ve askerlere yaptığı uyarılarla doludur: Sokağa inmeyin. Bolşevik önderleri kendileri de yaptıkları uyarıların provokasyon tehlikesini ve güç toparlama gereğini öne sürerek kitleleri her türlü ciddî mücadeleye girmekten alıkoyan eski Alman sosyal-demokrasisinin siyasal leitmotifiyle benzerliği hususunda matrak geçiyorlardı. Oysa benzerlik sadece görünürdeydi. Bolşevikler gücün pasif bir şekilde kenarda durarak değil, ancak mücadele içinde toplandığını çok iyi biliyorlardı. Lenin için gerçekliğin tetkiki basitçe eylem amacıyla kuramsal bir keşif demekti. Durum değerlendirmesi yaptığı zaman, merkezde aktif güç olarak hep partiyi görürdü. Kuramsal analizin yalnızca pasifliğin bilimsel bir yorumu olduğu Avusturya Marksizminden (Otto Bauer, Hilferding ve diğerleri) özellikle nefret ediyordu. Temkinlilik motor değil, frendir. Hiç kimse sürekli fren yaparak yol alamadığı gibi, hiç kimse de temkinlilikle büyük bir iş başaramamıştır. Ama Bolşevikler aynı zamanda mücadelenin güçlerin iyi hesaplanmasını gerektirdiğinin pekâlâ farkındalardı; kahraman olma hakkına sahip olmak için temkin gerekiyordu.

VI. Kongre kararı bir yandan erken çatışmalar konusunda uyarılarda bulunurken, diğer yandan da kavgayı "tüm ülke için ortak olan kriz ve kitlelerdeki ileriye atılışların kentin ve köylerin yoksul unsurlarının işçilerin yanına geçişi için uygun koşullar yarattığında" kabul etmek gerektiğini belirtiyordu. Devrimin ritmi açısından onyıllar veya yıllar değil, aylar söz konusuydu.

Kitlelere silahlı bir ayaklanmaya hazırlanma zorunluluğunu açıklamayı gündeme getiren Kongre aynı zamanda önceki dönemin merkezî sloganını da kaldırmaya karar veriyordu: İktidarın sovyetlere devri. Bu ikisi birbiriyle uyumluydu. Lenin makaleleri, mektupları ve özel görüşmeleriyle sloganların değişimini hazırlamıştı.

İktidarın sovyetlere geçişi doğrudan doğruya iktidarın uzlaşmacılara geçişi demek olurdu. Basitçe uzlaşmacıların iyi niyeti ve kitlelerdeki güven kırıntıları üzerine dayanan burjuva hükûmetini emekliye ayırarak barışçı bir şekilde

gerçekleştirilebilirdi bu. İşçi ve askerlerin diktatörlüğü 27 Şubattan bu yana bir gerçekti. Ama işçi ve askerler bundan gerektiği kadar yararlanamıyorlardı. İktidarı uzlaşmacılara emanet etmişlerdi, onlar da bunu burjuvaziye devretmişlerdi. Devrimin barışçı bir gelişimini amaçlayan Bolşeviklerin hesabı burjuvazinin kendi isteğiyle iktidarı işçi ve askerlere devretmesi üzerine değil, işçi ve askerlerin geç olmadan uzlaşmacıların iktidarı burjuvaziye devrini engelleyecekleri ümidi üzerine dayanıyordu.

Bir sovyet demokrasisi rejimi altında iktidarın sovyetlerde yoğunlaşması Bolşeviklere sovyetlerde çoğunluk oluşturma ve dolayısıyla da kendi programları temelinde bir hükûmet kurma imkânını sonuna dek açmıştı. Bu amaca ulaşmak için silahlı bir ayaklanmaya ihtiyaç yoktu. İktidardaki partilerin değişmesi barışçı bir şekilde gerçekleşebilirdi. Nisandan Temmuza dek, partinin tüm çabalarının amacı devrimin sovyetler aracılığıyla barışçı gelişimini güvence altına almaktı. "Sabırla açıklamak", Bolşevik siyasetin anahtarı buydu.

Temmuz Günleri durumu kökten değiştirdi. İktidar sovyetlerden Kadetlerle ve yabancı elçiliklerle bağlantısı olan ve göstermelik demokrasi adına Kerenskiy'e ancak bir süreliğine tahammül eden askerî kliklerin ellerine geçti. Yürütme Komitesi şimdi iktidarın kendi ellerine geçmesine karar vermeyi hayal etseydi, sonuç üç gün önce olabileceğinden tümüyle farklı olurdu: Tavriçeskiy Sarayı'na muhtemelen junker okullarıyla birlikte bir Kazak alayı da girerdi ve basitçe "gaspçıları" tutuklamaya yeltenebilirdi. "İktidar sovyetlere" sloganı bundan böyle artık hükûmete ve onun arkasında duran askerî kliklere karşı silahlı bir ayaklanmayı varsayıyordu. Ama iktidarı istemeyen sovyetler iktidarı adına bir ayaklanmaya kalkışmak kadar abes bir şey olamazdı.

Diğer yandan, Bolşeviklerin bu otoritesi kalmayan sovyetlerde yeni barışçı yollarla çoğunluğu alabilmeleri de artık şüpheli bir hale geliyordu, hattâ bazıları bunu gerçek dışı buluyorlardı. Temmuzda işçi ve askerlerin ezilmesinde payları bulunan Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcilerin Bolşeviklere karşı girişilen şiddet eylemlerine kol kanat gerecekleri tabiîydi. Uzlaşmacı olarak kalan sovyetler karşı-devrimci bir iktidar altında bir süre sonra ortadan silinmek üzere tek bir muhalefete dönüşeceklerdi.

Bu koşullarda, iktidarın proletaryanın ellerine barışçı bir şekilde geçmesi söz konusu olamazdı. Bolşevik parti için bunun anlamı şuydu: Silahlı bir ayaklanmaya hazırlanmak gerek.

Ama hangi sloganla? Proletarya ve yoksul köylülerin iktidarı fethetmeleri şeklinde beyan edilmiş sloganla. Devrim sorununu çıplak biçimiyle ortaya koymak gerekiyordu. Kaypak sovyet biçiminden sınıf özünü ayırmak gerekiyordu. Ama bu sovyetleri olduğu gibi reddetmek anlamına gelmiyordu. İktidarı ele geçirdiğinde, proletarya devleti sovyet biçiminde örgütlemeliydi. Ama bunlar uzlaşmacı sovyetlerin korumacı işlevine tümüyle karşıt bir tarihsel görev yüklenecek olan başka sovyetler olacaktı.

İftira ve kovuşturmanın ilk günlerinde Lenin şöyle yazıyordu: "İktidarın sovyetlere devri sloganı bugün ya Donkişotçuluk ya da şaka yapmak anlamına geliyor. Nesnel olarak bu slogan halk için bir aldatmacadır, sanki sovyetlerin iktidarı almayı arzulamaları veya buna karar vermeleri yeterliymiş gibi bir yanılsama yaratmaktır —sanki Sovyet'te henüz cellâtlara yardım ederek lekelenmemiş parti bulunuyormuş gibi, sanki olmayan şeye geçmiş yaratmak mümkünmüş gibi."

İktidarın sovyetlere devrini reddetmek mi? İlk anlarda, bu fikir partiyi, daha doğrusu önceki üç ay boyunca bu popüler sloganı tüm devrimin özünü neredeyse onunla özdeşleştirecek kadar ağızlarına sakız eden ajitatör kadrolarını şok derecesinde şaşırttı. Parti çevrelerinde bir tartışma başladı. Partinin Manuilskiy, Yurenyev, vb. gibi önde gelen birçok militanı "tüm iktidar sovyetlere" sloganının geri çekilmesiyle proletaryanın köylülük karşısında tecrit olması tehlikesinin yaratılacağını iddia ediyorlardı. Bu itiraz sınıfların yerine kurumları geçiriyordu. Örgütlenme biçimi fetişizmi, ilk bakışta ne denli garip de görünse, özellikle devrimci muhitlerde sık rastlanan bir hastalıktı. Troçki şöyle yazıyordu: "Bu sovyetlerin bir parçası olarak kaldığımız sürece, devrimin dününü yansıtan sovyetlerin yarının görevlerine lâyık bir konuma ulaşması için çalışacağız. Fakat sovyetlerin rolü ve geleceği meselesi ne denli önemli olsa da, bizim için tümüyle proletaryanın ve kentli, köylü, asker yarı-proleter kitlelerin siyasal iktidar için, devrimci diktatörlük için mücadelesi sorununa tabidir."

Ayaklanmanın idaresi için hangi kitle örgütlenmesinin partiye yarar sağlayacağı sorunu ne *a priori*, ne de kategorik bir çözüm kabul ediyordu. Ayaklanmaya hizmet edecek organlar daha şimdiden Bolşeviklerin yönetiminde bulunan fabrika komiteleri ve sendikalar da olabilirdi, bazı durumlarda, uzlaşmacıların boyunduruğundan kurtulabildikleri ölçüde sovyetler de olabilirdi. Örneğin Lenin Orconikidze'ye şöyle diyordu: "Bizim için ağırlık merkezini fabrika ve işyeri komitelerine kaydırmak olmazsa olmaz bir gereklilik. Ayaklanmanın organları fabrika ve işyeri komiteleri olmalıdır."

Kitlelerin Temmuzda önce pasif bir hasıma, sonra da aktif bir düşmana toslar gibi sovyetlere toslamasından sonra, slogan değişimi bilinçlerinde tümüyle hazır bir alan buldu. Lenin'in sürekli kaygısı da burada yatıyordu: Bir yandan en basit şekliyle nesnel koşullardan türeyen şeyleri, diğer taraftan da kitlelerin öznel tecrübelerini oluşturan şeyleri açıklamak. İleri işçi ve askerler şimdi artık iktidarı Tsereteli'nin sovyetlerine sunmak değil, doğrudan bizim elimize almamız lâzım diye düşünüyorlardı.

Grevcilerin Moskova'da Devlet Konferansı'na karşı gösterileri yalnızca Sovyet'in iradesine karşı gerçekleşmekle kalmadı, sovyetlerin iktidarı talebini de formüle etmedi. Kitleler Lenin tarafından yorumlanmış olan olaylardan çıkardıkları dersleri iyi bellemişlerdi. Aynı zamanda, Moskovalı Bolşevikler uzlaşmacıların sovyetlerini ezip geçmeye çalışan bir karşı-devrim tehlikesi

baş gösterir göstermez bir an bile savaş mevzilerini işgal etmekte tereddüt etmediler. Bolşevik siyaset her zaman devrimci uzlaşmazlıkla en aşırı esnekliği birleştirebiliyordu ve de zaten gücünü bu bileşimden alıyordu.

Savaş arenasındaki hadiseler enternasyonalizmi nedeniyle partinin siyasetini kısa zamanda çok büyük bir sınava tabi tuttu. Riga'nın düşüşünden sonra, Petrograd'ın akıbeti meselesi işçi ve askerleri apansız yakalamıştı. Smolnıy'daki fabrika ve işyeri komiteleri toplantısında, geçenlerde Petrograd işçilerinin silahsızlandırılmasını yürütmüş olan Menşevik subay Mazurenko başkenti tehdit eden tehlikeye dair bir rapor sundu ve pratik savunma sorunlarını ortaya koydu. Bolşevik konuşmacılardan biri, "Bizimle hangi konuda konuşacaksın ki?", diye bağırdı. "Liderlerimiz hapiste, sizse bizi başkentin savunulması meselesini tartışmaya çağırıyorsunuz." Sanayi işçisi ve burjuva cumhuriyeti vatandaşı olarak Vıborg semti proleterleri devrimci başkentin savunmasını sabote etmeyi düşünmüyorlardı. Ama Bolşevik ve parti üyesi olarak da bir an bile Rus halkının ve diğer ülke halklarının önünde savaşın sorumluluğunu yöneticilerle paylaşmak istemiyorlardı.

Savunma zihniyetinin bir ulusal savunma siyasetine dönüşmesinden çekinen Lenin şöyle yazıyordu: "Biz ancak iktidarın proletaryaya geçmesinden sonra ulusal savunma taraftarı olacağız... Ne Riga'nın alınması, ne de Piter'in (Petrograd) alınması bizi ulusal savunma taraftarı yapamaz: O ana dek proleter devrimden yanayız, savaşa karşıyız, ulusal savunma taraftarı değiliz." Troçki hücresinden şöyle yazıyordu: "Riga'nın düşmesi ağır bir darbe. Petrograd'ın düşmesi bir felâket. Ama Rus proletaryasının uluslararası politikasının dumura uğraması bir fecaattir." Fanatiklerin doktrinerliği miydi bu? Ama Bolşevik avcı erleri ile denizcilerin Riga surlarının dibinde can verdikleriyle aynı günlerde hükûmet Bolşevikleri ezmek için cepheden askerî birlik çekiyordu ve genelkurmay hükûmetle savaşa hazırlanıyordu. Gerek cephede gerekse de cephe gerisindeki bu siyaset için, gerek savunma gerekse taarruz için, Bolşevikler üzerlerine en ufak bir sorumluluk dahi alamazlardı ve bunu istemiyorlardı. Zaten başka türlü davransalardı Bolşevik olmazlardı.

Kerenskiy ile Kornilov aynı tehlikenin iki ayrı yönünü oluşturuyordu. Ama bu biri sinsi, diğeri apaçık iki yön Ağustos sonunda aralarında uzlaşmanın mümkün olmadığı bir karşıtlık içine girdiler. Öncelikle apaçık olan tehlikeyi püskürtüp sonra sinsi tehlikenin işini bitirmek gerekiyordu. Küçük bir azınlık konumuna mahkûm edilseler de Bolşevikler savunma komitesine girmekle kalmadılar, Kornilov'a karşı mücadelede bir Direktuvarla bile "askerî bakımdan teknik bir ittifak" yapmaya hazır olduklarını beyan ettiler. Bu konuda Suhanov şöyle yazar: "Bolşevikler son derece ince bir zekâ ve siyasal olgunluk gösterdiler... Doğrusu, mizaçlarında olmayan bir uzlaşmacılıkla hareket ederlerken, müttefiklerinin fark edemediği bazı özel emeller takip ettiler. Ama bu işte gösterdikleri olgunluk hepsinden önemliydi." İzlenen bu politikada Bolşe-

vikler için uygunsuz hiçbir şey yoktu: tersine, partinin karakterine çok uygun düşüyordu. Bolşevikler sözde değil, eylemde, biçimde değil, özde devrimciydiler. Politikaları sempatiler ve antipatilerle değil, gerçek güç gruplaşmalarıyla belirleniyordu. Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler tarafından köşe bucak kovalanırken Lenin şöyle yazıyordu: "Bolşeviklerin ezilmesine, cephede idam cezasına ve işçilerin silahsızlandırılmasına destek veren Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerden bir tür 'öç almaya' çalışan devrimci proletaryanın karşı-devrim karşısında 'onları savunmayı' reddedebileceğine inanmak çok büyük bir hata olur."

Siyasal değil, teknik bir destek vermek. Siyasal desteğe karşı Merkez Komite'ye yazdığı mektuplardan birinde Lenin kararlı bir şekilde uyarıda bulunuyordu: "Şu an bile Kerenskiy hükûmetini savunmamamız gerekir. Bu ilkesizlik demek olur. O zaman şu soruyu sorarlar: Peki Kornilov'a karşı savaşmayacak mıyız? Tabiî ki savaşacağız. Ama ikisi aynı şey değil, burada bir sınır var; hadiselerin gümbürtüsüne kendilerini kaptıran bazı 'uzlaşmacı zihniyete' yakasını kaptıran Bolşevikler bunu aştılar."

Lenin siyasal görüş hareketlerindeki nüansları kavramakta çok ustaydı. 29 Ağustosta, Kiev belediye duması oturumunda bölgedeki Bolşevik önderlerden biri olan G. Pyatakov şu beyanatta bulunuyordu: "Bu tehlike anında, tüm eski hesapları unutmalıyız,... karşı-devrimle savaşmaya kararlı olan tüm devrimci partilerle birlik yapmalıyız. Birliğe davet ediyorum." İşte Lenin'in uyarıda bulunduğu siyasal tavır buydu. "Eski hesapları unutmak", iflas adaylarına yeni kredi açmak anlamına gelirdi. Lenin şöyle yazıyordu: "Kornilov'la savaşacağız, ama Kerenskiy'i savunmayacağız, bilâkis zayıflığını ifşa edeceğiz. Arada bir fark var... Geçici hükûmete destek veren sözler sadece laf olarak acımasızca yerilmelidir."

İşçiler Kışlık Saray'la yaptıkları "blok"un karakteri konusunda hiçbir hülyaya kapılmıyorlardı. Birbiri peşi sıra Petrograd'daki, Moskova'daki ve taşradaki fabrikalar kendilerini şöyle ifade ediyorlardı: "Kornilov'la mücadele ederken, proletarya Kerenskiy'in diktatörlüğü için değil, devrimin tüm kazanımları için savaşıyor." Uzlaşmacılara en ufak bir ödün vermeksizin, örgütleri ve bayrakları birbirine karıştırmaksızın, Bolşevikler, her zaman olduğu gibi, şu an daha tehlikeli olan bir başka düşmana darbe vurma imkânını verdiğinde eylemlerini bir hasım veya düşmanla uyumlulaştırmaya hazırdılar.

Kornilov'a karşı mücadelede, Bolşevikler "özel emeller" izliyorlardı. Suhanov böyle derken onların daha o sırada kendilerine Savunma Komitesi'ni proleter ayaklanmasına dönüştürme görevini verdiklerini belirtiyor. *Kornilovşçina* günlerindeki devrimci komitelerin, bir dereceye dek, bilâhare proletaryanın ayaklanmasını yönetecek organların ilk şekilleri olduğu tartışmasız doğrudur, ama Suhanov aynı zamanda bu örgütlenme hususunu önceden gördüklerini düşünürken Bolşeviklere aşırı bir öngörü kabiliyeti yüklemiş oluyor. "Özel

emeller" karşı-devrimi ezmek, eğer yapılabilirse Kadetleri uzlaşmacılardan ayırmak, mümkün mertebe kitleleri Bolşevik önderlik altında toplamak, en yüksek sayıda devrimci işçiyi silahlandırmaktan ibaretti. Bu emellerini Bolşevikler hiç saklamıyorlardı. Takibata uğrayan bir parti baskıcı ve iftiracı hükûmetin imdadına koşuyordu; ama siyasal olarak daha emin biçimde öldürmek için onu askerî bir yenilgiden kurtarıyordu.

Ağustos ayının son günleri güçler dengesinde yeniden ani bir kaymaya sebep oldu, bu kez de sağdan sola doğru. Mücadeleye çağrılan kitleler sovyetlerin Temmuz krizinden önce sahip oldukları vaziyeti zahmetsizce geri getirdiler. Bundan böyle, sovyetlerin akıbeti yeniden onların ellerindeydi. İktidar sovyetler tarafından savaşsız bir şekilde alınabilirdi. Bunun için, uzlaşmacıların yalnızca zaten var olanı pekiştirmeye ihtiyaçları vardı. Tüm mesele bunu isteyip istemediklerinde düğümleniyordu...Uzlaşmacılar aşka geldikleri bir sırada Kadetlerle koalisyonun artık mümkün olmadığını ilan ettiler. Eğer şimdi mümkün değilse, başka zamanlarda da mümkün değildi demektir bu. Koalisyonun yadsınması, bununla birlikte, iktidarın uzlaşmacılara geçmesinden başka bir anlama gelmiyordu.

Lenin kaçınılmaz çıkarsamaları yapmak için yeni durumun özünü hemen sezdi. 3 Eylülde, *Uzlaşmalar Üzerine* adlı muhteşem makalesini kaleme aldı. Sovyetlerin rolü yeniden değişti, diye saptıyordu: Temmuz başında, proletaryaya karşı mücadele organlarıydılar; Ağustos sonundaysa, burjuvaziye karşı mücadele organları haline geldiler. Sovyetler yeniden emirleri altındaki birliklere kavuşmuşlardı. Tarih yeni baştan devrimin barışçı bir gelişmesinin yolunu aralıyordu. Bu son derece nadir ve değerli bir imkândı: gerçeğe dönüştürmek için bir hamle yapmak gerekiyordu. Lenin her türlü uzlaşmayı kabul edilemez bulan lafazanlarla alay ediyordu. Sorun, "kaçınılmaz oldukları ölçüde tüm bu uzlaşmalar yoluyla" kendi amaç ve görevlerinizi gerçekleştirmenizdir. Şöyle diyordu: "Bizim açımızdan, uzlaşma Temmuz öncesindeki taleplerimize geri dönmektir: Tüm iktidar sovyetlere, sovyet önünde sorumlu bir Sosyalist- Devrimci-Menşevik hükûmet. Ancak şimdi, belki topu topu birkaç gün veya birkaç hafta için de olsa, böyle bir hükûmet tümüyle barışçı bir şekilde kurulabilir ve ayakta kalabilir." Tespit edilen mühletin kısalığı durumun tüm vahametini ortaya koyuyordu. Uzlaşmacıların burjuvazi ile proletarya arasında seçim yapmaları için günleri sayılıydı.

Uzlaşmacılar alelacele Leninist öneriyi alçakça bir tuzak diye reddettiler. Gerçekte, öneri hiçbir kurnazlık içermiyordu: Partisinin ulusun başına geçmeye çağrıldığına inanan Lenin kaçınılmaz gördüğü hasımlarının direnişini zayıflatarak mücadelenin boyutunu hafifletmek için samimî bir girişimde bulunuyordu.

Her zaman durumdaki bir değişmeden kaynaklanan ve kendi içlerinde değişmez bir şekilde stratejik anlayışın birliğini koruyan Lenin'in cüretkâr

evrimleri devrimci stratejinin değeri ölçülemez bir okulunu oluşturur. Uzlaşma önerisi her şeyden önce Bolşevik partisinin kendisi için bir ders anlamına geliyordu. Kornilov'la olan tecrübeye rağmen, uzlaşmacıların devrim yoluna sapma imkânlarının kalmadığını gösteriyordu. Bundan sonra, Bolşevikler kendilerini kesin biçimde devrimin tek partisi olarak hissettiler.

Uzlaşmacılar Martta iktidarı proletaryanın elinden burjuvaziye geçirdiklerinde oynadıkları aracı rolüne benzer şekilde iktidarı burjuvaziden proletaryaya geçiren bir aracı rolü oynamayı reddediyorlardı. Ama bu durumda "tüm iktidar sovyetlere" sloganı uzun bir zaman için olmasa da, yine de muallâkta kalıyordu: çok geçmeden Bolşevikler Petrograd Sovyeti'nde, sonra da diğerlerinde çoğunluğu elde ettiler. Dolayısıyla "tüm iktidar sovyetlere" sloganı ikinci kez gündemden çekilmeyip yeni bir anlam kazandı: Tüm iktidar Bolşevik sovyetlere. Bu bakımdan, slogan barışçı bir evrimin sloganı olmaktan tümüyle çıkıyordu. Parti sovyetler aracılığıyla ve sovyetler adına silahlı ayaklanma yoluna giriyordu.

Daha sonraki gelişmeleri anlamak için, şu soruyu sormak farz: Sovyetler Temmuzda kaybettikleri iktidarı Eylül başında nasıl geri almışlardı? VI. Kongre kararlarıyla, Temmuz hadiseleri sonucunda ikili iktidarın burjuvazinin diktatörlüğüyle yer değiştirerek tasfiye olduğu sabit fikri açıkça ortaya kondu. Son zamanlardaki Sovyet tarihçileri izleyen hadiselerin ışığında yeni bir değerlendirme yapma zahmetine girmeksizin aynı düşünceyi bir kitaptan diğerine iktibas edip duruyorlar. Diğer yandan şu soruyu da sormuyorlar: Eğer Temmuzda iktidar tamamen askerî kliğin eline geçmişse, neden öyleyse bu klik Ağustosta isyana başvurmak zorunda kaldı? İktidarı elinde bulunduran değil, onu ele geçirmek isteyen riskli fesat yoluna sapmaz mı?

VI. Kongrenin formülü en azından tam doğru değildi. Eğer resmî hükûmetin elinde topu topu kurgusal bir iktidarın olduğu, oysa gerçek gücün Sovyet'te olduğu rejime "ikili iktidar" diyorsak, gerçek iktidarın bir kısmının Sovyet'ten burjuvaziye geçtiğinde ikili iktidarın tasfiye olduğunu söylememiz için hiçbir gerekçemiz yoktur. O anın mücadele gerekleri açısından, iktidarın karşı-devrimin elindeki yoğunlaşmasını olduğundan büyük gösterebiliriz, bu lâzımdır da. Politika matematik değildir. Pratikte, var olan değişimi olduğundan küçük göstermek abartmaktan çok daha tehlikelidir. Ama tarih analizinin ajitasyon için abartmalara ihtiyacı yoktur.

Lenin'in düşüncelerini basitleştiren Stalin Kongrede şöyle diyordu: "Durum açık. Şimdi hiç kimse ikili iktidardan bahsetmiyor. Daha önce sovyetler gerçek bir gücü temsil ediyorlardıysa da, bugün hiçbir iktidara sahip olmayan kitle gruplaşmalarının bir organından başka bir şey değiller." Bazı delegeler Temmuzda zafer kazananın gericilik olduğu, yoksa galip gelenin karşı-devrim olmadığı yolunda görüşler belirttiler. Stalin buna şu beklenmedik özdeyişle cevap verdi: "Devrim zamanında gericilik olmaz." Gerçekte devrim ancak bir dizi

peş peşe gericilik döneminden geçerek zafere ulaşır. Her zaman iki adım öne attıktan sonra bir adım geri atar. Gericiliğin karşı-devrimle ilişkisi reformun devrimle ilişkisi gibidir. Rejim içinde yapılan, iktidarın sahibini değiştirmeksizin karşı-devrimci sınıfın ihtiyaçlarını rejimle bağdaştıran değişikliklere "gericiliğin zaferi" denir. Ama karşı-devrimin zaferi, iktidar bir başka sınıfın eline geçmediği müddetçe, mümkün değildir. Temmuzda böyle bir geçiş yaşanmamıştı.

Kendi sarf ettiği sözlerden gerekli çıkarsamaları yapmayı başaramayan Buharin birkaç ay sonra haklı olarak şöyle yazıyordu: "Eğer Temmuz ayaklanması bir yarı-devrimse, karşı-devrimin zaferi bir dereceye kadar yarı-zaferdi." Ama bir yarı-zafer burjuvaziye iktidarı veremezdi. İkili iktidar başka temeller üzerinde yeniden kuruldu, dönüştü, ama yok olmadı. Eskiden olduğu gibi, fabrikalarda yine işçilerin hilafına bir şey yapmak mümkün değildi. Köylüler soylu mülk sahiplerini mülkiyet haklarını kullanmaktan men edecek kadar iktidarlarını koruyorlardı. Ordudaki komutanlar erler önünde güvencede değillerdi. Askerî güç ve mülkiyete sahip olma maddî imkânı değilse, iktidar nedir? 13 Ağustosta, Troçki meydana gelen hareketler konusunda şöyle yazıyordu: "Olay hükûmetin yanında birçok hükûmet işlevini yerine getiren Sovyet'in bulunması değil yalnızca... Aslolan, Sovyet'in ve hükûmetin arkasında iki farklı sınıfa dayanan iki farklı rejimin bulunması... Yukarıdan aşağıya kurulan kapitalist Cumhuriyet rejimi ile aşağıdan yukarıya kurulan işçi demokrasisi rejimi karşılıklı olarak birbirlerini felçleştiriyorlar."

Merkez Yürütme Komitesi'nin aslan payının önemli bir kısmını kaybettiği tartışmasız bir gerçekti. Ama burjuvazinin uzlaşmacı kodamanların kaybettikleri her şeyi ele geçirdiğini sanmak da yanlıştı. Uzlaşmacılar yalnızca sağa karşı değil, sola karşı da, yalnızca askerî klikler karşısında değil, fabrika komiteleri ve alaylar karşısında da mevzi kaybetmişlerdi. İktidar ademi merkezileşiyor, parçalanıyor, Temmuz yenilgisinden sonra işçilerin silahlarını toprak altına gömmeleri gibi kısım kısım toprağın dibini boyluyordu. İkili iktidar "barışçı" olmaktan çıktı, bağlantılarını ve düzenini kaybetti. Daha gizli kapaklı, daha ademi merkezî, daha kutuplaşmış ve daha infilâka hazır bir hale geldi. Ağustos ayının sonunda, gizli ikili iktidar yeniden aktif bir ikili iktidara dönüştü. Bu olgunun Ekimde nasıl bir önem kazanacağını göreceğiz.

BÖLÜM XIV

Son Koalisyon

Hiçbir ciddî şoka direnmemek şeklindeki geleneğine sadık kalan geçici hükûmet hatırlanacağı gibi 26 Ağustos gecesi çökmüştü. Kadetler Kornilov'un işini kolaylaştırmak için ayrılmışlardı. Sosyalistler Kerenskiy'in işini kolaylaştırmak için ayrılmışlardı. Yeni bir hükûmet krizi başladı. Öncelikle Kerenskiy sorunu çıktı ortaya: Hükûmet reisi fesadın suç ortağıydı. Ona karşı yükselen öfke öylesine büyüktü ki, sadece adını bile duyduklarında, uzlaşmacı liderler Bolşevik kelime hazinesine başvuruyorlardı. Giden hükûmet treninden yeni atlamış olan Çernov partisinin merkezî organında "Kornilov'un nerede bitip Filonenko ile Savinkov'un nerede başladığını, Savinkov'un nerede bitip bir bütün olarak geçici hükûmetin nerede başladığını anlamadığımız bu karmaşa" konusunda yazıyordu. Buradaki gönderme yeterince barizdi: "bir bütün olarak geçici hükûmet". Kerenskiy Çernov'la aynı partiye mensuptu.

Fakat büyük laflar ederek ruhlarını dinginliğe kavuşturan uzlaşmacılar Kerenskiy'den vazgeçemeyeceklerine karar verdiler. Kerenskiy'in Kornilov'u affetmesini engelledilerse de, bizzat kendileri Kerenskiy'i affetmek konusunda birbirleriyle yarıştılar. Bir tür tazminat olarak da Kerenskiy Rusya'nın hükûmet biçimi konusunda bir ödün vermeyi kabul etti. Daha dün, bu meselenin yalnızca Kurucu Meclis tarafından karara bağlanacağına karar verilmişti. Ama hukukî engeller bir çırpıda aşıldı. Hükûmet beyanatında Kornilov'un azli "vatanı, hürriyeti ve cumhuriyet rejimini kurtarmak" gerekliliğiyle açıklanıyordu. Bu tümüyle sözde ve sol için de geç kalmış lütuf tabiatıyla hükûmetin otoritesini hiç de pekiştirmiyordu; ne de olsa Kornilov da kendini cumhuriyetçi olarak tanımlıyordu.

30 Ağustosta, Kerenskiy, birkaç gün sonra, herkese kucak açan Sosyalist-Devrimci partiden de ihraç edilen Savinkov'u görevden almak zorunda kaldı. Ama çok geçmeden Genel Vali makamına Savinkov'la aynı ayarda olan Palçinskiy atandı. Onun da ilk işi Bolşeviklerin gazetesini kapatmak oldu. Yürütme Komiteleri olayı protesto ettiler. *İzvestiya* bunu "kaba bir provokasyon" olarak niteledi. Palçinskiy üç gün içinde görevden uzaklaştırıldı. Kerenskiy'in genel

olarak politikasını değiştirmekte ne kadar az gücü olduğu 31'inde Kadetlerin de katıldığı yeni bir hükûmet kurmasıyla ortaya çıktı. Sosyalist-Devrimciler bile bunu kabul etmekte zorlandılar ve temsilcilerini geri çağırmakla tehdit ettiler. Tsereteli yeni bir hükûmet reçetesi buldu: Koalisyon fikri korunmalı ve hükûmet üzerinde büyük ağırlığı olan unsurlardan kurtulunmalı." Skobelev de aynı şarkıya eşlik ediyordu: "Koalisyon fikri güçleniyor, ama Kornilov fesadıyla ilişkisi olan partiye hükûmette yer yok." Kerenskiy bu sınırlamayla hemfikir değildi ve kendine göre haklıydı.

Burjuvazinin önder partisinin hariçte kalacağı bir burjuvaziyle koalisyon apaçık saçmalıktı. Yakın zamanlardaki hadiselerden sonuçlar çıkaran Kamenev Yürütme Komitelerinin ortak bir oturumunda kendine has vaiz ses tonuyla şunu belirtiyordu: "Sorumsuz gruplarla bir koalisyon yaparak bizi çok daha tehlikeli bir yola sürüklemek istiyorsunuz. Ama son günlerdeki tehlikeli hadiselerin sonucunda oluşan ve pekişen koalisyonu, devrimci proletarya, köylülük ve devrimci ordu arasındaki koalisyonu unutuyorsunuz." Bolşevik hatip Troçki tarafından 25 Mayısta Kronstadt bahriyelilerini Tsereteli'nin suçlamalarına karşı savunurken sarf edilmiş sözleri hatırlatıyordu: "Karşı-devrimci bir general devrimin boynuna yağlı urganı dolamaya kalkıştığında, Kadetler urganı sabunlayacaklar, ama Kronstadtlı bahriyeliler bizimle birlikte savaşıp ölmek için imdada koşacaklar." Bu hatırlatma vaziyete tıpatıp uygun düşüyordu. "Demokrasinin birliği" ve "dürüst koalisyon"a dair palavralar karşısında Kamenev şu cevabı veriyordu: "Demokrasinin birliği sizin Vıborg semtiyle bir koalisyona girip girmeyeceğinize bağlı...Tüm diğer koalisyonlar gayri dürüsttür." Kamenev'in konuşması Suhanov'un şu terimlerle kaydedeceği kadar etki uyandırdı: "Kamenev ince bir zekâ ve siyasal olgunluk gösterdi." Ama iş etkilenmenin ötesine geçemedi. İki tarafın da yolları baştan belirlenmişti.

Uzlaşmacıların Kadetlerle bozuşması en başından beri tümüyle gösterişe yönelik bir niteliğe sahipti. Kornilovçu liberaller de biraz gölgede kalarak iyi edeceklerini anlamışlardı. Kulislerde, Kadetlerle varılan aşikâr bir anlaşma uyarınca, ulusun tüm gerçek güçlerinin, geçici karakteri kimse için şüphe götürmez olacak kadar yüksek bir noktada üzerine çıkan bir hükûmet kurmaya karar verildi. Kerenskiy dışında, beş üyeden oluşan Direktuvar Antant diplomatlarıyla ilişkisinden ötürü yerinden kımıldatılamaz hale gelen Dışişleri bakanı Tereşçenko'yu; buraya dahil edilmek için albay rütbesinden acele general rütbesine terfi ettirilen Moskova kolordu komutanı Verhovskiy'i; buraya dahil edilmek için acilen hapisten çıkartılan amiral Verderevskiy'i; son olarak kısa bir süre sonra kendi partisi tarafından ihraç edilmek için yeterince olgunlaştığı kabul edilen şüpheli Menşevik Nikitin'i içeriyordu.

Başkasının yardımıyla Kornilov'u yendikten sonra, Kerenskiy Kornilovçu programı uygulamaktan başka bir şey düşünmüyora benziyordu. Kornilov başkomutanlıkla hükûmet başkanlığını birleştirmek istiyordu. Kerenskiy bunu

gerçekleştirdi. Kornilov kişisel diktatörlüğünü beş kişilik bir Direktuvar görünümünün arkasında gizlemek istiyordu. Kerenskiy bunu gerçekleştirdi. Burjuvazinin görevden alınmasını talep ettiği Çernov Kışlık Saray'dan Kerenskiy tarafından kovuldu. Kadet partisinin kahramanı ve bunların başbakan adayı general Alekseyev Genelkurmay Karargâhı kurmay başkanlığına, yani ordu başkomutanlığına Kerenskiy tarafından atandı. Ordu ve donanmaya yönelik tamiminde Kerenskiy birlikler içinde siyasal mücadeleye son verilmesini, yani başlangıç konumuna geri dönülmesini emretti. Sığındığı yerden Lenin tepedeki durumu kendine özgü aşırı yalınlıkla şöyle niteliyordu: "Kerenskiy Kornilov'la kazara bozuşmuş olan ve diğer Kornilovçularla sıkı fıkı ilişkisine devam eden bir Kornilovçudur." Tek bir şanssızlık vardı: Karşı-devrim üzerinde kazanılan zafer Kerenskiy'in kişisel planlarının gerektirdiğinden çok daha derindi.

Direktuvar komplonun elebaşlarından biri addedilen eski Savaş bakanı Guçkov'u hapisten çıkartmak için hemen kolları sıvadı. Adalet genellikle Kadet elebaşılara elini kaldırmamıştı. Bu koşullarda, Bolşevikleri uzun süre kilit altında tutmak giderek zorlaşıyordu. Hükûmet bir çıkış yolu buldu: Üzerlerindeki temel suçlamayı kaldırmayarak Bolşevikleri kefaletle tahliye etmek. Petrograd Sovyeti ile sendikalar "devrimci proletaryanın saygın lideri için kefaleti yatırma şerefini" kendi üzerlerine aldılar ve 4 Eylülde Troçki üç bin Rublelik uyduruk bir kefalet karşılığında serbest bırakıldı. *Rusya'daki Karışıklıkların Tarihi* adlı kitabında General Denikin hüzünlü bir şekilde şöyle yazar: "1 Eylülde, General Kornilov gözaltına alındı, ama 4 Eylülde aynı geçici hükûmet Bronstein-Troçki'yi serbest bıraktı. Rusya bu iki tarihi de unutmayacak." Bolşeviklerin kefaletle serbest bırakılması birkaç gün boyunca devam etti. Serbest kalanlar hiç vakit kaybetmiyorlardı: Kitleler bekliyor ve çağırıyordu, partinin adama ihtiyacı vardı.

Troçki'nin serbest bırakıldığı gün, Kerenskiy "hükûmete aslî bir destek veren Askerî Komite"nin daha ileriye geçmemesini buyurduğu bir tamim yayınladı. *İzvestiya* bile bu tamimin yazarının olaylardan "hiçbir şey anlamadığını" gösterdiğini kabuletti. Sovyetlerin Petrograd'daki ilçelerarası konferansı şu kararı kabul etti: "Karşı-devrime karşı mücadele eden devrimci örgütler kesinlikle dağıtılmasın." Tabandan gelen tazyik o kadar güçlüydü ki, uzlaşmacı Askerî Devrim Komitesi Kerenskiy'in emirlerine uymama kararı aldı ve yerel organlarını "süregiden tehlikeli durumu göz önüne alarak, her zamankinden daha büyük bir enerji ve kararlılıkla çalışmaya" çağırdı. Kerenskiy sustu: Yapacak başka bir şeyi yoktu.

Direktuvarın çok güçlü reisi her adımda vaziyetin değiştiğini, direnişin arttığını ve en azından sözlerde bazı şeyleri değiştirmek gerektiğini anladı. 7 Eylülde, Verhovskiy basına Kornilov isyanından önce geliştirilmiş olan ordunun yeniden yapılanması programının şimdilik bir tarafa bırakıldığını, çünkü "ordunun şimdiki psikolojik durumunda" onu parçalamaktan başka bir işe yaramayacağını açıkladı. Yeni dönemi vurgulamak üzere Savaş bakanı Yürütme Komitesi'nin karşısına çıktı. Hiç endişe edilmemeliydi: General Alekseyev gidecek ve onunla

birlikte, şöyle veya böyle Kornilovçu ayaklanmayla bağlantısı olan herkes gidecekti. Orduya sağlam ilkeler "makineli tüfek ve *nagayka*'larla değil, hukuk, adalet ve katı disiplin fikirleri yaygınlaştırılarak" benimsetilebilirdi. Sanki devrimin ilkbahar günleri yaşanıyordu. Ama dışarıda Eylüldü, sonbahar geliyordu. Birkaç gün sonra Alekseyev gerçekten azledildi ve yerine General Duhonin atandı: Bu generalin üstünlüğü hiç tanınmıyor olmasıydı.

Verilen ödünlerin karşılığında Savaş ve Donanma bakanları Yürütme Komitesi'nden acil bir yardım talep ettiler: subaylar Damokles'in kılıcı altındaydılar, özellikle Baltık filosunda işler kötü gidiyordu, deniz erlerinin yatıştırılmasını sağlamak lâzımdı. Uzun tartışmalardan sonra, her zaman olduğu gibi, filoya bir heyet gönderilmesine karar verildi ve uzlaşmacılar heyete Bolşeviklerin ve herkesten önce de Troçki'nin dahil edilmesinde ısrar ettiler: Ancak bu durumda heyet başarılı olabilirdi. Troçki'nin cevabı şu oldu: "Tsereteli'nin savunduğu hükûmetle işbirliği biçimini açıkça reddediyoruz... Hükûmet radikal biçimde yanlış, ahlâk karşıtı ve kontrolsüz bir politika izliyor; ve bu politika çıkmaza girdiğinde veya felâkete vardığında, devrimci örgütler kaçınılmaz sonuçlara çare bulma gibi sevimsiz bir vazife üstleniyorlar... Bu heyetin görevlerinden biri de, sizin de formüle ettiğiniz gibi, garnizonlarda "karanlık güçleri", yani provokatör ve casusları tespit etmek... Bizzat benim de yasanın 108. maddesinden yargılandığımı unuttunuz mu?... Linç etmelere karşı mücadelede biz kendi yolumuzdan yürürüz... savcı ve istihbaratla el ele değil, ikna eden, örgütleyen ve eğiten devrimci parti olarak."

Demokratik Konferans'ın toplanmasına Kornilov isyanı günlerinde karar verilmişti. Bir kez daha demokrasinin gücünü göstermeli, sağ ve soldaki hasımlara ona saygı duymayı ilham etmeli ve —bu da az şey değildir— Kerenskiy'in yeni bir atılganlığını önlemeliydi. Uzlaşmacılar ciddî ciddî Kurucu Meclis'in toplanmasına dek hükûmetin doğaçlama bir temsil görevi görmesini istiyorlardı. Burjuvazi baştan Konferansa karşıydı, bunu Kornilov karşısında zafer kazanıldıktan sonra demokrasinin fethettiği mevzileri berkitmek için yapılan bir girişim olarak görüyordu. Milyukov *Tarih* kitabında şöyle yazar: "Tsereteli'nin manevrası aslında Lenin ve Troçki'nin planları karşısında tam bir teslimiyetti." Tam tersine: Tsereteli'nin manevrası Bolşeviklerin sovyetler iktidarı için mücadelelerini felçleştirmeyi amaçlıyordu. Demokratik Konferans Sovyetler Kongresi'ne karşı çıkıyordu. Uzlaşmacılar her türlü örgütü yapay bir çatı altında toplayıp sovyetleri ezmeye çalışarak kendileri için yeni bir taban yaratmak istiyorlardı. Demokratlar tek bir kaygıyla, tartışmasız bir çoğunluk elde etmek maksadıyla hareket edip oyları keyiflerine göre bölüştürüyorlardı. Tavan örgütleri taban örgütlerine göre kıyas kabul etmez ölçüde tam bir temsil buldular. Henüz demokratikleştirilmemiş *zemstvo*lar gibi özerk idarî organlar sovyetlerden çok daha yüksek bir ağırlık elde ettiler. Kooperatifçiler kendilerini kader belirleyici bir rolde buldular.

Daha önce siyaset içinde hiçbir yer işgal etmemiş olan kooperatifçiler ilk kez bu sahneye Moskova Konferansı günlerinde çıkmışlar ve daha sonra da yirmi milyon üyenin temsilcisi ya da daha basitçe "Rusya nüfusunun yarısı" adına hareket eden temsilciler olarak ortalıkta dolaşmaya başlamışlardı. Kooperatif, köylerde yer yer kayda değer miktardaki kendi toprak parçalarının yalnızca korunmayıp aynı zamanda artırılması şartıyla soylu mülk sahiplerinin "adil" müsaderesini benimseyen üst tabakaları yoluyla kök buluyordu. Kooperatif hareketinin liderleri Kadetlerle Uzlaşmacılar arasında doğal bir köprü kuran kısmen liberal-Marksist, liberal-narodnik aydınlar arasından devşiriliyordu. Bolşeviklere karşı kooparetifçiler *kulak*ın itaatkâr olmayan gündelik işçiye karşı tutumundakine benzer bir kin duyuyorlardı. Bolşeviklere karşı kendilerini sağlama almak için, uzlaşmacılar mal bulmuş mağribi gibi tarafsızlık maskesi takınan kooperatifçilere el uzattılar. Lenin bu demokratik mutfağın baş aşçılarını acımasızca yerdi. Şöyle yazıyordu: "On inançlı asker veya geri bir fabrikanın işçisi yüzlerce kokuşmuş delegeden bin kat daha değerlidir..." Troçki Petrograd Sovyeti'nde, kooperatif memurlarının köylülerin siyasal iradesini, bir doktorun hastalarının siyasal görüşlerini veya bir posta memurunun mektup gönderenlerin veya alanların görüşlerini yansıttığından daha az ifade ettiğini iddia ediyordu. "Kooperatifçiler iyi örgütçüler, tüccarlar, muhasebeciler, vs. olabilirler, ama sınıf haklarının savunulması söz konusu olduğunda köylüler de işçiler de sovyetlerine güvenirler." Fakat bu kooperatifçilerin yüz elli koltuk elde etmesini ve ıslah edilmiş *zemtsvo*larla ve tüm diğer apar topar bir araya getirilen örgütlerle birlikte, kitlelerin temsil niteliğini tümden değiştirmelerini engellemedi.

Petrograd Sovyeti Konferans delegeleri listesine Lenin ve Zinovyev'i koymuştu. Hükûmet toplantı salonunda değil ama, bina girişinde her ikisinin de tutuklanması emrini verdi: Kuşkusuz uzlaşmacılarla Kerenskiy arasındaki uzlaşma böyleydi. Ama olay Sovyet'in siyasal bir gösterisiyle sınırlandı: Ne Lenin ne Zinovyev Konferansa katılmaya niyetli değillerdi. Lenin Bolşeviklerin burada hiçbir işleri olmadığını düşünüyordu.

Konferans 14 Eylülde, Devlet Konferansı'ndan tam tamına bir ay sonra, Aleksandrinskiy Tiyatrosunun temsil salonunda açıldı. Temsilci sıfatı kabul edilen delege sayısı bin yedi yüz yetmiş beşi bulmuştu. Yaklaşık bin iki yüzü açılışa katıldılar. Bolşevikler tabiatıyla azınlıktaydılar. Ama seçim sisteminin tüm engellemelerine rağmen, kimi sorunlarda etrafında katılımcıların üçte birini toplayan etkili bir grup oluşturmayı başardılar.

Güçlü bir hükûmetin böylesi bir "özel" konferansa katılması uygun muydu? Bu soru Kışlık Saray'da büyük tereddütler yarattı ve bunun yankısı Aleksandrinskiy Tiyatrosu'na kadar ulaştı. En sonunda, hükûmet başkanı kendini demokrasinin karşısına çıkarma kararını verdi. Kerenskiy'in gelişini anlatan Şlyapnikov şöyle der: "Alkışlarla karşılanan Kerenskiy büroda oturanların elini sıkmak için prezidyuma doğru yürüdü. Sıra pek aralıklı oturmayan bizlere (Bolşevik-

lere) gelmişti. Aramızda göz göze geldik ve elini sıkmama konusunda anlaştık. Masa üstünden teatral bir kol uzandı, bana uzatılan eli sıkmadım, Kerenskiy'in eli havada kaldı ve yürüyüp geçti." Hükûmet başkanı aynı karşılamayı karşı tarafta, Kornilovçulardan da gördü. Ama Bolşevikler ve Kornilovçular haricinde de geriye hiçbir gerçek güç kalmıyordu.

Her vesileyle komplo içindeki rolü konusunda açıklamada bulunmak için zorlanan Kerenskiy bu kez kendi doğaçlama yeteneğine güveniyordu. Ağzından şu sözleri kaçırmıştı: "Onların ne istediklerini biliyorum, çünkü Kornilov'u bulmadan önce beni bulmuşlar ve bu yolu bana teklif etmişlerdi." Sol taraftan bağırıldı: "Kim geldi, ne teklif etti?" Kendi sözlerinin yankısından korkan Kerenskiy hemen kendi içine çekildi. Fakat komplonun siyasal geri planı en saflar için bile açık hale gelmişti. Kiev'deki Rada'ya dönüş yolunda Ukraynalı uzlaşmacı Proş şu beyanatta bulunuyordu: "Kerenskiy Kornilovçu isyanın dışında olduğunu kanıtlamayı başaramadı." Ama hükûmet başkanı konuşmasında kendine daha az sert olmayan bir başka darbe daha indirdi. Herkesin artık usandığı "tehlike anında herkes gelip gerekli açıklamayı yapar" sözlerine cevap olarak şöyle bağırılıyordu: "İyi öyleyse, ya ölüm cezası ne oluyor?" Kendi de dahil, hiç kimsenin beklemediği bir anda dengesini kaybeder gibi olan konuşmacının cevabı şu oldu: "Önce en azından başkomutan olarak benim imzaladığım bir ölüm cezasını bekleyin bir bakalım, o zaman beni lanetlersiniz." Bir asker kürsüye yaklaştı ve burnunun ucundan şöyle bağırdı: "Siz ülkenin bedbahtlığısınız." Nereden nereye! Kerenskiy Konferansa insan olarak açıklamada bulunmak için işgal ettiği yüksek mevkii unutmaya hazırdı. "Fakat burada kimse insandan anlamıyor." Bilâhare iktidar diliyle konuştu: "Her kim ki ... cüret eder..." Heyhat! Bunu daha önce Moskova'da da durmuştuk ve Kornilov cüret etmişti.

Troçki konuşmasında şu soruyu soruyordu: "Eğer ölüm cezası onsuzolmaz bir gereklilikse, Kerenskiy nasıl oluyor da ona başvurmayacağını söyleyebiliyor? Diğer yandan, eğer demokrasi karşısında ölüm cezasını uygulamamayı mümkün görüyorsa, o zaman bu cezanın geri getirilmesi suç sınırlarını aşan bir dar görüşlülüktür." Tüm salon bunu onaylıyordu, kimileri sessiz kimileri gürültülü biçimde. Meslektaşı ve hayranı, Adalet bakanı yardımcısı Demyanov şöyle diyordu: "Kerenskiy, itirafıyla, hem kendini hem de geçici hükûmeti küçük düşürdü."

Tek bir bakan bile çıkıp hükûmetin kendi varlığından kaynaklanan sorunları çözmekten başka bir iş yaptığını söyleyemiyordu. İktisadî tedbirler mi? Tek bir tane bile gösterilemiyordu. Barış politikası mı? Aralarında en açık sözlüsü olan eski Adalet bakanı Zarudnıy şöyle diyordu: "Geçici hükûmetin bu konuda bir şey yaptığından haberim yok, en azından ben görmedim." Zarudnıy "tüm iktidarın bir el işaretiyle bakanları toplantıya çağıran veya azleden tek bir adamın ellerinde bulunduğu" tespitini şaşkın bir ses tonuyla yapıyordu. Tsereteli de dikkatsizce bu konuyu ele aldı: "Yukarıdaki temsilcisi kafayı bulmuşsa, bunun suçlusu demokrasinin kendisidir." Ama Bonapartist iktidar eğilimleri gösteren

demokrasinin bu çizgilerini herkesten çok Tsereteli'nin kendisi barındırıyordu. Troçki şu cevabı verdi: "Kerenskiy bugün üstünde oturduğu yeri niçin işgal etti? Kerenskiy'in buraya çıkışı demokrasinin zayıflığı ve kararsızlığı yüzündendi... Burada Direktuvarı veya onun başkanını savunma gibi pek kıskanılmayacak bir onuru üstlenen tek bir konuşmacı bile duymadım..." Bir protesto patlamasından sonra konuşmacı şöyle devam etti: "Salonda hayli güçlü bir ifade bulan bu bakış açısının kürsüye pek tesir etmemesinden üzüntü duyuyorum. Hiçbir konuşmacı buraya çıkıp 'niye boş yere eski koalisyonu tartışıyorsunuz? Niye geleceğin koalisyonunu düşünmüyorsunuz? Bizim Kerenskiy'miz var ve bu da bize yetiyor...' demedi." Fakat sorunun Bolşevikçe ortaya konması hemen hemen otomatik olarak Tsereteli'yle Zarudnıy'ı ve bunları da Kerenskiy'le birleştirdi. Milyukov bu konuda haklı olarak şöyle yazıyordu: Zarudnıy Kerenskiy'in otoriterliğinden yakınacak; Tsereteli hükûmet başkanının kafayı bulduğundan dem vuracak. "Bunların hepsi laf." Ama Troçki Konferansta hiç kimsenin açıkça Kerenskiy'i savunmadığını tespit ettiğinde, "dinleyicilerin hepsi hemen konuşanın ortak düşman olduğu konusunda birleştiler."

İktidar konusunda, iktidarı temsil edenler ondan bir yük ve bir felâket olarak bahsediyorlardı. İktidar için mücadele mi? Bakan Peşehonov şöyle diyordu: "İktidar şimdi herkesin köşe bucak kaçtığı bir şey." Gerçekten öyle miydi? Kornilov pek kaçar gibi görünmüyordu. Ama bu ders yarı yarıya unutulmuştu bile. Tsereteli iktidarı almayan ve sovyetleri iktidara iten Bolşeviklere çatıyordu. Tsereteli'nin bu düşüncesi başkaları tarafından da tekrarlandı. Prezidyum bürosundakısık sesle, evet Bolşevikler iktidarı almalılar, deniyordu. Avksentyev yakınlarda bir yerde oturan Şlyapnikov'a dönerek "iktidarı alın, kitleler sizi izleyecektir" dedi. Aynı tonda cevap veren Şlyapnikov iktidarın öncelikle prezidyum bürosu tarafından alınmasını teklif etti. Gerek kürsüde, gerekse kulisteki konuşmalarda Bolşeviklere yönelik yarı ironik meydan okumalar kısmen alay, kısmen de nabız yoklamaydı. Petrograd Sovyeti'nin, Moskova Sovyeti'nin ve diğer birçok taşra sovyetinin başına geçen bu adamlar daha sonra ne yapmayı düşünüyorlardı. Gerçekten iktidarı almaya cesaret edebilirler miydi? Buna kimse inanmıyordu. Tsereteli'nin kışkırtıcı konuşmasından iki gün önce, *Reç* uzun yıllar için Bolşevizm belasından kurtulmanın yolunun ülkenin mukadderatını onların liderlerine emanet etmekten geçtiğini yazıyordu. "Ama bu zamane kahramanları iktidarı tümden almak için hiç acele etmiyorlar, pratikte konumları hiçbir açıdan ciddîye alınamaz." Bu kendinden emin netice, söylenebilecek en az şeyi söylersek, pek aceleciydi.

Bolşeviklerin şimdiye dek belki de pek gerektiği gibi değerlendirilmemiş en büyük üstünlükleri hasımlarını çok iyi anlamalarında, denebilir ki onları saydam halde görebilmelerinde yatıyordu. Bu konuda yardımcıları materyalist yöntem, Leninci açık seçiklik ve yalınlık okulu ve sonuna dek yürümeye kararlı insanların ihtiyatlılığıydı. Buna karşılık, liberaller ve uzlaşmacılar Bolşevikleri o anın gereklerine göre değerlendiriyorlardı. Başka türlü de olamazdı: gelişmeleri

tamamlanmamış partiler, tıpkı iflah olmaz bir hastanın hastalığıyla yüzleşemediği gibi, gerçekle yüzleşemiyorlardı.

Fakat uzlaşmacılar Bolşeviklerin ayaklanmasına inanmasalar bile, bunun gerçekleşmesinden korkuyorlardı. Bunu en iyi Kerenskiy ifade etmişti. Konuşmasında aniden şöyle bağırmıştı: "Hiç kendinizi aldatmayın, sanmayın ki Bolşevikler beni kovalarlarsa, demokrasinin güçleri arkamda olmayacak. Benim dayanak noktam olmadığını sanmayın. Şunu bilin ki, eğer bir şeye kalkışırsanız, demiryolları durur, telgraflar iletilmez..." Salonun bir kısmı alkışlarken, diğer bir kısmı, şaşkın, susuyor, Bolşeviklerse kahkahalarla gülüyorlardı. Dayanak noktasından yoksun olmadığını göstermeye çalışan diktatörlük işe yaramaz bir diktatörlüktür!

Alaycı meydan okumalara, korkaklık suçlamalarına ve saçma tehditlere Bolşevikler yaptıkları açıklamada şöyle cevap verdiler: "Programının gerçekleştirilmesi amacıyla iktidarın fethi için mücadele eden partimiz ülkenin emekçi kitlelerinin çoğunluğunun örgütlü iradesine karşı iktidarı ele geçirmeye hiçbir zaman çalışmamıştır ve de çalışmamaktadır." Bu şu anlama geliyordu: Biz iktidarı sovyet çoğunluğunu oluşturan parti olarak alacağız. "Emekçilerin örgütlü çoğunluğu" terimi gelecek sovyetler kongresine atıfta bulunuyordu. Açıklama şöyle devam ediyordu: "Şimdiki Konferansın kararları ve önerileri arasında yalnızca Bütün Rusya Sovyetler Kongresi tarafından kabul edilecek olanlar uygulanma gücü bulabilir."

Troçki işçileri hemen silahlandırmanın zorunluluğundan bahseden Bolşeviklerin açıklamasını okuduğu sırada çoğunluk sıralarından sürekli aynı nidalar yükseldi: "Ne için, ne için?" Bu hep aynı tehlike ve kışkırtma işaretiydi. Ne için? Konuşmacı, "karşı-devrime karşı koyacak güçlü bir kale inşa etmek için", diye cevap verdi. Ama yalnız bunun için değil. "Partimiz ve onu izleyen proleter kitleler adına size derim ki, silahlı işçiler devrim ülkesini emperyalist askerî birliklere karşı Rusya tarihinde daha önce benzeri görülmemiş bir kahramanlıkla savunacaklar..." Tsereteli bu salonu net bir şekilde bölen vaadi içi boş bir cümle olarak niteledi. Kızıl Ordu tarihi bilâhare onun sözlerini çürüttü.

Uzlaşmacı liderlerin Kadetlerle koalisyonu reddettikleri o hummalı saatler çok gerilerde kalmıştı: Kadetler olmadan koalisyon mümkün değildi. Tek başına iktidar alınamazdı ya! Skobelev tefekküre dalıyordu: "İktidarı tâ 27 Şubatta alabilirdik, ama nüfuzumuzun büyük kısmını burjuva unsurlara içine düştükleri karışıklıktan sıyrılarak iktidara gelmeleri için yardıma kullandık." Niçin öyleyse bu beyler karışıklıklarından sıyrılan Kornilovçuların iktidarı ele geçirmelerini engellemişlerdi? Tümüyle burjuva bir iktidar hâlâ imkânsız, diye açıklıyordu Tsereteli: Bu bir iç savaşa yol açardı. Maceracı girişimiyle burjuvazinin birkaç aşamada iktidara gelmesini önlememesi için Kornilov'u tepelemek gerekiyordu. "Artık devrimci demokrasi galibiyete ulaştığından, bir koalisyon için zaman özellikle müsait."

Koalisyonun siyasal felsefesi lideri Berkenheim tarafından ifade edilmişti: "Biz istesek de istemesek de, burjuvazi iktidarın ait olacağı sınıftır." Eski narodnik devrimci Minor, Konferansa hep bir ağızdan koalisyon lehinde görüş bildirilmesi için yalvarıyordu. Aksi halde, "kendini kandırmak boşuna: kelleler gidecek." Sol sıralardan bağırıldı: "Kimin?" Minor uğursuz bir sessizlik içinde sözlerine son verdi: "Birbirimizin." Bununla birlikte, Kadetlere göre, hükûmet bloku Bolşeviklerin "anarşik sergerdeliği"ne karşı mücadele için gerekliydi. Milyukov tam bir açıklıkla şöyle açıklamıştı: "İşte koalisyon fikri tam da burada yatıyordu." Minor koalisyonun birbirimizin kellelerini uçurmamamızı sağlayacağını umarken, Milyukov açıkça koalisyonun güç birliği ederek Bolşeviklerin kellesini uçurma imkânını vereceğini umuyordu.

Koalisyon üzerine tartışmalar sırasında, Ryazanov Milyukov'un son anda yayından kaldırdığı ve gazetede beyaz bir sütun bırakan 29 Ağustos tarihli *Reç*'in başyazısını okudu: "Evet, general Kornilov'un bizim vatanın selâmeti için onsuzolmaz bir gereklilik olarak gördüğümüzle aynı emelleri izlediğini söylemekten korkmuyoruz." Alıntı çok etkileyiciydi. "Oh, evet, kurtarıcılar!" Salonun sol yakasından bu sözcükler döküldü. Ama Kadetleri savunanlar da vardı: Ne de olsa başyazı yayımlanmamıştı! Diğer taraftan, Kadetlerin hepsi Kornilov'dan yana değillerdi, günahkârlar ile doğrular arasında ayrım yapılmalıydı.

Troçki buna şöyle cevap veriyordu: "Kadet partisinin bütünüyle Kornilov isyanına katılmakla suçlanamayacağı söyleniyor. Burada, Znamenskiy bize, biz Bolşeviklere, dedi ki —hem ilk kez de değil bu: 'bizi protesto ettiniz, çünkü 3-5 Temmuz hareketinden sizin partiyi tümüyle sorumlu tutmuştuk; bizim hatamıza düşmeyin, Kornilov'un isyanından bütün Kadet partisini sorumlu tutmayın'. Ama bu karşılaştırmada bana göre küçük bir yanılgı var: Bolşevikler 3-5 Temmuz hareketini kışkırtmakla suçlandığında, onların hükûmette yer almaya davet edilmesi değil, Krestiy hapishanesine tıkılması söz konusuydu. Bu ayrım umarım Zarudnıy (Adalet bakanı) tarafından reddedilmez. Biz de diyoruz ki: 'Kornilov hareketi yüzünden Kadetleri hapse tıkmak istiyorsanız, bunu toptancı bir şekilde yapmayın, her Kadeti bütün görünümlerinde ayrı ayrı inceleyin.' (*Kahkahalar*; *sesler*: *Bravo!*) Ama Kadet partisini hükûmete sokmak bahis konusu, önemli olan nokta şu veya bu Kadetin kulislerde Kornilov'la anlaşıp anlaşmadığı; Savinkov Kornilov ile telgrafla görüştüğünde Maklakov'un dinlemede olup olmadığı; Rodiçev'in Don'agidip Kaledin'le siyasal pazarlıklar yapıp yapmadığı değil. Hayır mesele bu değil; mesele tüm burjuva basınının ya Kornilov'un eylemini açıkça selâmlaması ya da onun zaferini beklerken temkinli bir sessizliğe bürünmesidir... İşte bu nedenle koalisyon için ortak bulamayacaksınız diyorum!"

Ertesi gün, Helsingfors ve Sveaborg'tan bir temsilci, deniz eri Şirkin aynı konuda daha özlü ve daha inandırıcı bir şekilde şöyle diyordu: "Koalisyon hükûmeti Baltık filosu ve Finlandiya garnizonu denizcilerinden ne güven ne destek bulacaktır... Bir koalisyon hükûmetinin kurulmasına karşı denizcilerin savaş bayrağı

açılmıştır." Akla dayalı muhakemeler artık iş görmüyordu. Denizeri Şişkin gemi toplarıyla muhakemesini yürütüyordu. Bu, toplantı salonlarının kapılarında nöbet tutan diğer deniz erleri tarafından da aynen kabul edilmişti. Buharin daha sonraları nasıl "Kerenskiy tarafından biz Bolşeviklere karşı Demokratik Konferansı korumak üzere nöbet yerlerine yerleştirilen denizcilerin Troçki'ye gelip süngülerini sallayarak 'bu aletleri yakında kullanacak mıyız?' diye sorduklarını anlattı. *Avrora* gemisinin denizcilerinin Krestı mahkûmlarıyla görüşmelerinde sordukları sorunun bir tekrarıydı bu. Ama şimdi zamanı geliyordu.

Ufak tefek farkları ihmal edersek, Konferans'ta üç grubun bulunduğunu kolayca ayırt ederiz: İktidarı almaya cüret edemeyen, koalisyonu kabul eden, ama Kadetleri istemeyen geniş, son derece istikrarsız bir merkez; Kerenskiy'i ve hiçbir sınırlama getirmeden burjuvaziyle koalisyonu savunan zayıf bir sağ kanat; sovyetlerin iktidarından veya sosyalist bir hükûmetten yana olan iki kat daha güçlü bir sol kanat. Demokratik Konferans'taki sovyet delegelerinin toplantısında Troçki iktidarın sovyetlere devri lehinde, Martov'sa türdeş bir sosyalist hükûmet lehinde konuştular. Birinci teklif seksen altı oy, ikincisi doksan yedi oy aldı. Biçimsel olarak, o sırada işçi ve asker sovyetlerinin ancak yarısının başında Bolşevikler bulunuyordu, diğer yarısı ise Bolşevikler ile Uzlaşmacılar arasında bocalıyordu. Ama Bolşevikler ülkenin en sanayileşmiş ve en eğitimli merkezlerinin güçlü sovyetleri adına konuşuyorlardı; sovyetlerde Konferansta olduğundan ve proletarya ile askerler arasında da sovyetlerde olduğundan son derece daha güçlüydüler. Geri sovyetler ileri sovyetlerin peşinden geliyorlardı.

Konferansta 38 çekimser, 688 karşı oya karşılık 766 vekil koalisyon lehinde oy kullandı. İki kamp da hemen hemen dengedeydi! Kadetleri koalisyondan dışlayan bir değişiklik önergesi çoğunlukla kabul edildi: 72 çekimser, 493'e karşı oya karşı 595. Ama Kadetlerin saf dışı bırakılması koalisyonu işlemez kılıyordu. Daha sonraları, koalisyon kararı 813 oyluk bir çoğunlukla, yani 80 çekimsere ve 183 oya kadar eriyen merkeze karşı, koalisyonun kararlı taraftarı ve uzlaşmasız hasmı iki uç kanadın yaptığı blok tarafından bütünüyle reddedildi. Bu, tüm oylamalar içinde grupların en belirgin bir şekilde ortaya çıktığı oylamaydı; ama reddettiği Kadetlerle koalisyon fikrinden bile daha kısırdı. Milyukov haklı olarak şöyle yazar: "En aslî mesele konusunda, Konferans görüşsüz ve formülsüz kalmıştı."

Liderlere yapacak ne kalmıştı? Kendi iradelerini hiçe sayan "demokrasi"nin iradesini ayaklar altına almak. Tam mevcutlu oturumca zaten çözüme bağlanmış olan sorunu revize etmek için parti ve grupların temsilcilerinin katıldığı bir prezidyum toplantıya çağrıldı. Sonuç: 50 oy koalisyon lehinde, 60 oy aleyhinde. Şimdi her şey açık görünüyordu. Aynı genişletilmiş prezidyum tarafından hükûmetin Demokratik Konferans'ın sürekli organı önünde sorumlu olması meselesi de kabul edildi. Bu organa burjuvazinin temsilcilerinin de dahil olmasılehinde 10 çekimser ve 48 karşı oya karşılık 56 el kalktı. Kerenskiy çıkıp tümüyle sosyalist bir hükûmete katılmayı reddettiğini açıkladı. Bundan sonra, sorun bu bedbaht

Konferansın üyelerinin evlerine geri gönderilmesi ve yerine içinde koşulsuz bir koalisyonun taraftarlarının çoğunluk oluşturacakları bir kurumun geçirilmesiyle çözüldü. Arzu edilen sonuca varmak için, aritmetiğin temel kurallarının bilinmesi yeterliydi. Prezidyum adına, Tsereteli Konferansa, özet olarak, temsilî organın "iktidarı kurmak üzere işbirliği yapmak" için yaratıldığını ve hükûmetin "bu organı onaylaması gerektiği"ni söyleyen bir önerge verdi: Kerenskiy'in ağzının payını verme hülyaları böylece arşive kaldırıldı. Burjuvazinin temsilcileriyle uygun bir oranda tamamlanan gelecekteki Cumhuriyet Sovyeti'nin ya da Ön-Parlamento'nun görevi Kadetleri de içeren bir koalisyon hükûmetine onay vermekti. Tsereteli'nin karar tasarısı Konferans'ın istediği şeyin ve prezidyumun yeni verdiği kararın tamamen zıddıydı. Ama parçalanma, çökme ve moral bozukluğu öyle bir hal almıştı ki toplantı 69 çekimser, 106 aleyhte oya karşı 829 kabul oyuyla hafifçe gizlenmiş bir şekilde kendisine önerilen teslimiyeti kabul etti. Bolşeviklerin gazetesi şöyle yazıyordu: "Hadi bakalım! şimdilik zafer sizin, Uzlaşmacı ve Kadet beyler. Oynayın oyununuzu. Yeni bir deney yapın. Ama bu sonuncusu olacak, size garanti veririz."

Stankeviç şöyle diyordu: "Demokratik Konferans olağanüstü bir düşünce dağınıklığıyla toplanmasına önayak olanları da şaşkına çevirdi." Uzlaşmacı partilerde "tam bir anlaşmazlık" vardı; sağda, burjuva çevrelerde "homurdanmalar, kısık sesle dile getirilen iftiralar, hükûmetin otoritesinin son kırıntılarının da yavaş yavaş yitmesi" gözleniyordu... "Yalnızca solda, güçlerde ve efkâr-ı umumiyede bir pekişme vardı." İşte bir hasmın söyledikleri, Ekimde Bolşeviklere gene saldıracak olan bir düşmanın tanıklığı bu. Petrograd'daki demokrasi resmi geçiti uzlaşmacılar için Moskova'da ulusal birlik resmi geçidi Kerenskiy için ne olmuşsa o olmuştu: Aczin açıkça itiraf edilmesi, siyasal çöküşün geçit töreni. Devlet Konferansı Kornilov'un isyanına bir itki sağlamışsa, Demokratik Konferans da yolu kesin biçimde Bolşeviklerin ayaklanmasına açmıştı.

Sona ermeden evvel Konferans her gruptan % 15 nispetinde delege seçerek toplam olarak yaklaşık 350 kişiden oluşan sürekli bir organ teşkil etti. Ayrıca, varlıklı sınıfların kurumları 120 sandalye daha alacaklardı. Hükûmet de kendi payına Kazaklar için 20 sandalye ekledi. Hepsi, Kurucu Meclis'in toplanmasına dek ulusu temsil edecek olan Cumhuriyet Sovyeti'ni veya Ön-Parlamento'yu teşkil edecekti.

Cumhuriyet Sovyeti'ne karşı takınılacak tutum derhal Bolşevikler için büyük bir taktik sorun ortaya çıkardı: Katılınacak mıydı, yoksa katılınmayacak mıydı? Anarşistler ve yarı-anarşistlerin parlamenter kurumları boykotu kendi güçsüzlüklerini kitlelerin sınavına tabi kılmama ve böylece, ne düşmanlara soğuk ne de dostlara sıcak gelen pasifçe kibirli bir tavra olan haklarını koruma arzuları tarafından dikte edilmişti. Bir devrimci partinin ancak var olan rejimi hemen devirme amacını yüklendiğinde sırtını parlamentoya dönme hakkı vardır. İki devrim arasındaki yıllarda Lenin devrimci parlamentarizmin sorunlarını derinlemesine incelemişti.

Kısıtlı oyla seçilen [*censitaire*] bir parlamento bile sınıfların gerçek güç dengesinin bir ifadesi olabilir; ki tarihte bu birçok kez meydana gelmiştir. Söz gelimi, 1905-1907 devriminin yenilgisinden sonraki İmparatorluk Duma'larında durum böyleydi. Bu tür parlamentoları boykot etmek onu devrim yönünde değiştirmek yerine fillî güçler dengesini boykot etmek demektir. Ama Tsereteli-Kerenskiy'in Ön-Parlamentosu hiçbir şekilde güçler dengesine tekabül etmiyordu. Onu doğuran zirvedekilerin güçsüzlüğü ve kurnazlığı, kurumların mistisizmine olan inanç, biçim fetişizmi, bu fetişizme son derece daha güçlü bir düşmanı tabi kılma ve böylece onu disipline getirme umuduydu.

Devrimi sırtını büküp kafasını eğerek Ön-Parlamento mengènesine girmeye zorlamak için öncelikle ya devrimi ezmek ya da en azından ona ciddî bir yenilgi tattırmak gerekiyordu. Gerçekteyse, yenilgiyi tadan üç hafta kadar evvel burjuvazinin öncüsüydü. Buna karşılık, devrim güçlerin kendine doğru aktığını görüyordu. Kendine koyduğu hedef bir burjuva cumhuriyeti değil, işçi ve köylü cumhuriyetiydi ve sovyetlerde giderek gelişir ve büyürken ezilip bükülerek Ön-Parlamento'nun mengenesine girmeye hiç niyeti yoktu.

20 Eylülde, Bolşeviklerin Merkez Komitesi Demokratik Konferans'taki Bolşevik delegeleri, Merkez Komite üyeleri ve Petrograd Komitesi üyelerinden oluşan bir parti konferansı topladı. Merkez Komite raportörü sıfatıyla Troçki Ön-Parlamento'nun boykot edilmesi sloganını önerdi. Bu öneri kimilerinin kararlı muhalefeti (Kamenev, Rıkov, Ryazanov) ve diğer kimilerinin de onayıyla (Sverdlov, İoffe, Stalin) karşılaştı. Anlaşmazlık konusunda iki eşit kısma bölünen Merkez Komite partinin tüzüğü ve geleneğine aykırı olmasına rağmen meseleyi Konferans'ın kararına bırakmak zorunda kaldı. İki raportör, Troçki ve Rıkov, karşıt görüşleri ifade etmek üzere kürsüye çıktılar. Çoğunluğa göründüğü gibi, bu hummalı tartışmalar tamamen taktik tartışmalar gibi görünüyordu. Ama aslında tartışmalar Nisandaki görüş ayrılıklarını tazeliyor ve Ekimkileri hazırlıyordu. Mesele şuydu: Parti görevlerini burjuva cumhuriyetinin gelişmesine mi uyarlayacaktı, yoksa iktidarı alma amacını mı yüklenecekti? Elliye karşı yetmiş yedilik bir çoğunlukla, parti konferansı boykot sloganını reddetti. 22 Eylülde, Ryazanov, Demokratik Konferans'ta, parti adına, Bolşeviklerin delegelerini Ön-Parlamento'ya "bu burjuvazinin yeni kalesinde, burjuvaziyle yeni bir koalisyona yönelik tüm girişimleri reddetmek için" göndereceklerini ilan etme imkânını buldu. Bu sanki radikal bir tonda söylenmiş gibiydi. Ama özde, devrimci eylem politikasının yerine suçlayıcı bir muhalefet politikasının geçeceği anlamına geliyordu.

Lenin'in Nisan Tezleri biçimsel olarak tüm parti tarafından özümlenmişti; ama her temel meselede, ülkenin birçok noktasında daha yeni yeni Menşeviklerden kendilerini ayırmaya başlayan partinin üst katmanlarında alttan alta Marttaki düşünce biçimleri kendilerini gösteriyorlardı. Lenin tartışmaya gecikmeli olarak katılabildi. 23 Eylülde, Lenin şöyle yazıyordu: "Ön-Parlamento'yu boykot

etmek lâzım. İşçi, asker ve köylü sovyetlerine, sendikalara, genel olarak kitlelerin içine çekilmek lâzım. Onları mücadeleye çağırmak lâzım. Onlara doğru ve açık seçik bir slogan vermek lâzım: Kerenskiy'in Bonapartist çetesini sahte Ön-Parlamentolarıyla birlikte alaşağı etmek... Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler Kornilovçu maceralarından sonra bile uzlaşma teklifimizi kabul etmediler... Onlara karşı amansız mücadele. Acımasızca onları tüm devrimci örgütlerden dışlamak... Troçki boykottan yanaydı. Bravo yoldaş Troçki'ye! Boykot sloganı Demokratik Konferans'ta toplanan Bolşevik fraksiyon tarafından yenilgiye uğratıldı. Ama yaşasın boykot!"

Mesele parti içinde derinleştikçe, güçler dengesi de boykot lehine kesin biçimde değişikliğe uğruyordu. Hemen hemen tüm yerel örgütler içinde bir çoğunluk, bir de azınlık oluşuyordu. Kiev Komitesi'nde örneğin, başlarında Yevgeniya Boş'un bulunduğu boykot taraftarları zayıf bir azınlık oluşturuyorlardı, ama daha birkaç gün sonra kent konferansında ezici bir çoğunluk Ön-Parlamento'nun boykotu yönündeki karar tasarısı lehinde oy kullanıyorlardı: "gevezelikle ve hayalle kaybedecek zamanımız yok." Parti, üst yöneticilerini tashih etmekte acele ediyordu.

Bu arada demokrasinin zayıf iddialarına karşı mücadele veren Kerenskiy Kadetlere elinin sağlam olduğunu göstermek için elinden geleni yapıyordu. 18 Eylülde Donanma Merkez Komitesi'ni lağveden beklenmedik emri inızaladı. Denizciler buna şu cevabı verdiler: "*Tsentroflot*'un lağvedilme kararını yasadışı, yani uygulanamaz buluyoruz ve derhal geri çekilmesini talep ediyoruz." Olaya Yürütme Komitesi de karıştı ve üç gün sonra emrin geri çekilmesi için Kerenskiy'e bir bahane sağladı. Taşkent'te çoğunluğunu Sosyalist-Devrimcilerin oluşturduğu Sovyet eski memurları azlederek iktidarı kendi ellerine almıştı. Kerenskiy Taşkent ayaklanmasını bastırmakla görevlendirdiği generale bir telgraf gönderdi: "İsyancılarla hiçbir pazarlığa girişilmesin... En ağır tedbirlerin alınması zorunlu." Birlikler gelip kenti istilâ ettiler ve sovyet iktidarının temsilcilerini tutukladılar. Hemen ardından kırk sendikanın [illegible]tıldığı bir genel grev patlak verdi. Sekiz gün boyunca gazeteler çıkmadı, garnizon kaynıyordu. Böylece, düzen hayaletinin peşinde, hükûmet bürokratik anarşi tohumları ekiyordu.

Konferansın Kadetlerle koalisyona karşı çıkan bir karar tasarısı oyladığı gün Kadet partisinin Merkez Komitesi Konovalov ile Kişkin'i Kerenskiy'in yaptığı bakanlar kuruluna girme teklifini kabul etmeye çağırdı. Orkestra şefinin Buchanan olduğu söyleniyordu. Bunun harfiyen böyle olduğunu düşünmemek lâzım: Konseri yöneten Buchanan değilse bile, muhtemelen gölgesiydi. Ne de olsa Müttefikler tarafından kabul edilebilir bir hükûmet kurmak gerekiyordu. Moskovalı sanayici ve finansörler kendilerini değerli kılmak için uğraş veriyorlar, etrafa ültimatomlar yağdırıyorlardı. Bunların gerçek bir anlamı olduğunu zannetmeden Demokratik Konferans peş peşe yapılan oylamalarla kendini yıpratıyordu. Aslında, meselenin kararı Kışlık Saray'da, koalisyon partilerinin temsilcileriyle beraber

hükûmetten arta kalanların toplantılarında veriliyordu. Kadetler buraya en azılı Kornilovçularını göndermişlerdi. Herkes birbirini birlik gereği konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Bayat fikirlerin tükenmez kuyusu olan Tsereteli anlaşma yönündeki başlıca engelin "şimdiye dek karşılıklı güvensizlikten kaynaklandığını" keşfetti. "Bu güvensizlik ortadan kaldırılmalı"ydı. Dışişleri bakanı Tereşçenko devrimci hükûmetin doksan yedi günlük ömründe elli altısının krizle geçtiğini hesaplamıştı. Ama diğer günlerin nasıl kullanıldığını açıklamadı.

Demokratik Konferans'ın kendi emellerine aykırı olarak Tsereteli'nin karar tasarısını kabul etmesinden önce İngiliz ve Amerikan gazetelerinin muhabirleri Kadetlerle koalisyonun güvenceye bağlandığını telgrafla bildiriyorlar ve güvenle yeni bakanların adlarını sıralıyorlardı. Kendi açısından, Moskova Önemli Şahsiyetler Konseyi de, her zaman olduğu gibi Rodzyanko'nun başkanlığında üyelerinden birini, Tretyakov'u hükûmete katılmaya davet edildiğinden dolayı kutluyordu. 9 Ağustosta bu baylar Kornilov'a şu telgrafı çekmişlerdi: "Zorlu bir sınavın bu tehlikeli saatinde tüm düşünen Rusya umut ve inançla bakışlarını size çeviriyor."

Kerenskiy bir Ön-Parlamento'nun varoluşunu "iktidarın yapısının ve hükûmet üyelerinin seçiminin yalnızca geçici hükûmete ait olması koşuluyla" alçak gönüllülükle kabul ediyordu. Bu aşağılayıcı koşul Kadetler tarafından dikte edilmişti. Burjuvazi, tabiatıyla, Kurucu Meclis'in bileşiminin kendisi için Ön-Parlamento'dan daha az elverişli olacağını anlamamazlık edemezdi. Milyukov'a göre "Kurucu Meclis seçimleri tümüyle rastlantısal ve belki de feci bir sonuç verecek"ti. Bununla birlikte, şimdi bile hâlâ hükûmeti çarlık Duma'sına tabi kılmaya çalışan Kadet partisi kategorik biçimde Ön-Parlamento'ya yasama yetkisini tanımayı reddediyorsa, bunun tek nedeni Kurucu Meclis'i ortadan kaldırma umudunu yitirmemesiydi.

"Ya Kornilov, ya Lenin" —İşte Milyukov almaşıkları böyle ortaya koyuyordu. Lenin de kendi köşesinden şöyle yazıyordu: "Ya sovyetler iktidarı, ya Kornilovçuluk. Bunun ortası yok." Vaziyete dair hükümlerinde Milyukov ile Lenin işte bu noktada buluşuyorlardı. Boşuna değildi bu: Uzlaşmacı lafazan kahramanlara karşı ağırlık olarak bunlar toplumun temel sınıflarının ciddî temsilcileriydiler. Moskova Devlet Konferansı da zaten, Milyukov'un ifadesiyle, "ülke[nin], aralarında özde ne uzlaşma ne anlaşmanın olabileceği iki kampa bölündü[ğünü] açıkça gösteriyordu." Fakat toplumun iki kampı arasında anlaşmanın olmadığı yerde olay iç savaşla çözülür.

Bununla beraber, ne Kadetler ne de Bolşevikler Kurucu Meclis sloganını geri çekiyorlardı. Kadetler için Kurucu Meclis acil sosyal reformlara, sovyetlere, devrime karşı en yüksek başvuru mevkii olarak gerekliydi. Demokrasinin Kurucu Meclis görünümünde aksettirdiği gölgesi burjuvazi tarafından canlı demokrasiye karşı çıkmakta kullanılıyordu. Burjuvazi Kurucu Meclis'i ancak Bolşevikleri ezip geçtikten sonra açıkça reddedebilirdi. Henüz bundan uzaktı. Şu aşamada

Kadetler, bilâhare onları kendine daha emin bir şekilde ve bütünsel olarak tabi kılmak için, kitlelerle bağlantısı olan örgütlere karşı hükûmetin bağımsızlığını garanti altına almaya çalışıyorlardı.

Fakat biçimsel demokrasi yollarında hiçbir çıkış görmeyen Bolşevikler de henüz Kurucu Meclis fikrini reddetmiyorlardı. Ve devrimci gerçekçilikle bozuşmak istemiyorlarsa başka türlü de yapamazlardı. Olayların daha sonraki gidişatı proletaryanın tam zaferinin koşullarını doğurabilir miydi? Bu mutlak bir kesinlikle öngörülemiyordu. Ama sovyetlerin diktatörlüğünün dışında ve bu diktatörlüğe kadar, Kurucu Meclis devrimin en yüksek kazanımı olarak kendini göstermeliydi. Bolşevikler nasıl uzlaşmacı sovyetleri ve demokratik belediyeleri Kornilov'a karşı savundularsa, Kurucu Meclisi de burjuvazinin suikastlarına karşı savunmaya hazırdılar.

Otuz günlük kriz sonunda yeni bir hükûmetin kurulmasıyla sona erdi. Kerenskiy'den sonra başlıca rol, devrimin başlarında Gorkiy'in gazetesini finanse eden, daha sonra da birinci koalisyon hükûmetinin üyesi olan, birinci Sovyetler Kongresi'nden sonra protesto ederek istifa eden, Kadet partisi Kornilov olayı için hazırken bu partiye giren ve şimdi de başbakan yardımcısı ve Sanayi ve Ticaret bakanı sıfatıyla hükûmete geri dönen Moskova'nın en zengin sanayicilerinden biri olan Konovalov'adüşüyordu. Konovalov'dan başka, bakanlıklar şu kişiler tarafından işgal ediliyordu: Moskova Borsası başkanı Tretyakov ve Moskova Savaş Sanayileri Komitesi başkanı Smirnov. Kievli şeker tüccarı Tereşçenko Dışişleri bakanı olarak kalıyordu. Diğer bakanların ve onlar içinde sosyalistlerin, ayırt edici hiçbir özellikleri yoktu, hepsi de aynı türküyü söylüyorlardı. Londra elçisi olarak eski diplomat Nabokov'un yerinde bırakılması, Paris'e Kornilov ve Savinkov'un müttefiki Kadet Maklakov'un, Berne'e de "İlerici" Yefremov'un gönderilmesi Antant devletlerinin hükûmetten memnuniyetlerini artırırdı. Demokratik barış için mücadele emin ellere emanet edilmişti.

Yeni hükûmetin beyanatı Moskova'daki demokrasinin beyanatının sahte bir parodisini sunuyordu. Bununla birlikte, dönüşüm programına koalisyonun anlamı değil, Temmuz Günlerinde başlanmış olan işin bitirilmesi görevi dahil edildi: Bolşevikleri ezerek devrimin başını uçurmak. Ama tam da bu noktada, *Pravda*'nın yasaklanmasından sonra çıkan *Raboçiy Put* [İşçi Yolu] Müttefiklere küstahça şunu hatırlatıyordu: "Bolşeviklerin şimdi işçi ve asker sovyetleri olduğunu unuttunuz!" Bu hatırlatma acıya parmak basıyordu. Milyukov bunu şöyle kabul ediyordu: "Kader sorusu kendiliğinden ortaya çıkıyor: Çok geç değil mi? Bolşeviklere savaş ilan etmek için çok geç değil mi?"

Evet, muhtemelen çok geçti artık. Altı burjuva bakan ve on yarı sosyalistle yeni hükûmetin kurulduğu gün, on üç Bolşevik, altı Sosyalist-Devrimci ve üç Menşevikten meydana gelen yeni Petrograd Sovyeti Yürütme Konseyi'nin oluşumu tamamlanıyordu. Koalisyon hükûmeti Sovyet tarafından yeni başkanı Troçki'nin önerdiği bir karar tasarısıyla karşılandı: "Yeni hükûmet devrim

tarihine bir iç savaş hükûmeti olarak girecektir... Yeni bir iktidarın kurulduğu haberi tüm devrimci demokrasi cenahında tek bir cevapla karşılaşacaktır: İstifa!...Gerçek demokrasinin bu hep bir ağızdan çıkan sesine dayanarak Bütün Rusya Sovyetler Kongresi gerçekten devrimci bir iktidar kuracaktır." Hasımlar bu karar tasarısında sıradan bir güvensizlik oyu görme eğilimindeydiler. Gerçekteyse, bu bir ayaklanma programıydı. Programın yerine getirilmesi için sadece bir ay gerekliydi.

İktisadî eğri keskin biçimde düşmeye devam ediyordu. Hükûmet, Merkez Yürütme Komitesi ve kısa bir süre sonra yeni kurulan Ön-Parlamento olguları ve düşüş belirtilerini anarşiye, Bolşevizme ve devrime karşı argümanlar olarak kaydediyorlardı. Ama ellerinde bir iktisadî planın gölgesi bile yoktu. Hükûmet nezdindeki genel ekonominin düzenlenmesiyle ilgili servis tek bir ciddî adım atamamıştı. Sanayiciler işletmeleri kapatıyorlardı. Demiryolu ulaşımı kömür yokluğundan sınırlı bir çerçevede devam ediyordu. Kentlerde elektrik santralleri karanlığa gömülmüştü. Basın felâket çığlıkları atıyordu. Fiyatlar artıyordu. İşçiler partinin, sovyetlerin, sendikaların uyarılarına rağmen her sektörde peş peşe greve çıkıyorlardı. Grev ihtilafından kaçınan tek işçi sınıfı katmanları şimdiden bütünüyle ayaklanmaya doğru ilerleyenlerdi. Ve göründüğü kadarıyla en sakin görünen yer Petrograd'dı.

Kitleler karşısındaki umursamazlığıyla, onların ihtiyaçları karşısındaki akıl almaz kayıtsızlığıyla, protestolar ve umutsuzluk çığlıklarına cevaben sarf ettiği kışkırtıcı sözleriyle, hükûmet herkesi kendine karşı ayağa kaldırıyordu. Sanırdınız ki, sanki mahsus çatışma arıyordu. Demiryolu işçi ve çalışanları neredeyse Şubat ayaklanmasından beri ücretlerine zam istiyorlardı. Komisyonlar birbirini takip ediyor, kimse bir cevap vermiyor, demiryolcular giderek sinirleniyorlardı. Uzlaşmacılarsa onları sakinleştiriyorlardı. *Vikjel* (Tüm Rusya Demiryolcular Yürütme Komitesi) ılımlılığı dayatıyordu. Ama 24 Eylülde patlama geldi. Ancak ondan sonra hükûmet aklını başına topladı, demiryolculara bazı ödünler verildi ve artık şebekenin büyük bir kısmına yayılmış olan grev 27 Eylülde sona erdi.

Ağustos ve Eylül iktisadî durumda hızla kötüleşmenin yaşandığı aylar oldu. Daha *Kornilovşçina* günlerinde hem Moskova hem de Petrograd'da ekmek tayını günlük çeyrek kiloya indirilmişti. Moskova guberniyasında haftada bir kilo ekmek verilmeye başlandı. İster Volga ve Güney vilâyetleri, isterse cephe ve yakın gerisi olsun, ülkenin tüm bölgeleri korkunç bir iaşe krizine girdi. Moskova yakınlarındaki tekstil bölgesinde bazı işyerleri kelimenin gerçek anlamında açlık çekmeye başladılar. Smirnov fabrikası —sahibi o sırada yeni koalisyon hükûmetinde devlet denetçisi görevine getirilmişti— işçileri "Açız", "Çocuklarımız aç", "Bizle beraber olmayan bize karşıdır" yazılı pankartlarla komşu Orehov-Zuyevo şehrinde nümayiş yapıyorlardı. Orehovo-Zuyevo'daki işçiler ve bölgenin askerî hastanesindeki askerler yoksulluk tayınlarını nümayişçilerle paylaşıyorlardı: Hükûmetin koalisyonuna karşı bir başka koalisyon filiz veriyordu.

Gazeteler her gün yeni yeni çatışma ve başkaldırı yuvaları kaydediyorlardı. İşçiler, askerler, kent esnafından protestolar yükseliyordu. Asker karıları tayınların artırılmasını, konut ve kışlık odun talep ediyorlardı. Kara Yüzlerin ajitasyonu kitlelerin açlığında kendine bir besin kaynağı bulmaya çalışıyordu. Bir zamanlar liberalizmle popülizmi birleştiren, Moskova'da çıkan Kadet gazetesi *Ruskiye Vedemosti* [Rus Haberleri] şimdi gerçek halkı nefret ve tiksintiyle değerlendiriyordu. Liberal profesörler "tüm Rusya'da büyük bir düzensizlik dalgası yükseliyor. Zincirlerinden kurtulmuş unsurların ve aptalca pogromların yarattığı şiddet dalgaya karşı mücadeleyi her şeyden daha fazla engelliyor... Baskı tedbirlerine, silahlı kuvvetin işbirliğine başvurmak mı? Ama pogromlarda baş rolü oynayan da zaten yerel garnizonlardaki askerlerin şahsında bu silahlı gücün kendisi... Kalabalıklar sokağa iniyor ve kendilerini durumun efendisi görmeye başlıyorlar."

Saratov vilâyeti savcısı birinci devrim sırasında Bolşevikler arasında yer alan Adalet bakanı Malyantoviç'e şu raporu yollamıştı: "Kendisine karşı mücadele vermenin mümkün olmadığı başlıca bedbahtlık askerlerin kendisi... Linç etmeler, keyfî tutuklamalar ve aramalar, her türlü müsadereler; tüm bunlar çoğunluk durumda ya tamamen ya da doğrudan katılımlarıyla askerler tarafından gerçekleştirilmiştir." Saratov'da bile, ilçe merkezlerinde, kasabalarda "adlî mercilere yardım konusunda tam bir eksiklik" yaşanıyor. Savcılıklar bütün halkın işlediği suçların kaydını bile yapamıyorlar.

Bolşevikler "iktidarla birlikte üzerlerine üşüşecek güçlükler konusunda yanılsamalar içinde değillerdi. Yeni Petrograd Sovyeti başkanı şöyle diyordu: " 'Tüm iktidar sovyetlere!' sloganını ilan ederken sloganın anında tüm yaraları dağlamayacağını biliyoruz. Grevcilere elinden geleni verecek, hiçbir şey gizlemeyecek ve veremediği zaman da bunu açıkça söyleyecek bir sendika yönetimi modeli üzerine kurulu bir iktidara ihtiyacımız var..."

Hükûmetin ilk oturumlarından biri taşraya, özellikle de köylerdeki "anarşi"ye hasredildi. Taşrada, özellikle de köylerde "en kararlı tedbirlerin alınmasından hiçbir şekilde geri adım atılmaması" bir kez daha onsuz olmaz bir gereklilik olarak kabul edildi. Aynı sıralarda, hükûmet karışıklıklara karşı mücadeledeki başarısızlıkların sebebinin köylü halk kitleleri içinde hükûmet komiserlerinin "yetersiz popülaritesi"nde yattığını keşfetti. Bu duruma çare olmak üzere, karışıklıkların baş gösterdiği tüm vilâyetlerde acilen "olağanüstü geçici hükûmet komiteleri" teşkiline karar verildi. Bundan böyle köylüler cezalandırma müfrezelerini alkışlarla karşılayacaklardı.

Karşı konulmaz tarihsel güçler yöneticileri düşüşe doğru sürüklüyorlardı. Hiç kimse ciddî olarak yeni hükûmetin başarılı olacağına inanmıyordu. Kerenskiy'in tecrit olmuşluğuna çare yoktu. Varlıklı sınıflar onun Kornilov'a ihanet ettiğini unutamazlardı. Kazak subay Kaklyugin şöyle yazar: "Bolşeviklere karşı mücadele vermeye hazır olan hiç kimse bunu geçici hükûmet adına ve onu sa-

vunmak için yapma niyetinde değildi." Var gücüyle iktidara asılan Kerenskiy'in kendisi de böyle bir şeye cüret edemiyordu. Direnişin artan gücü iradesini büsbütün felçleştiriyordu. Hiçbir karar almıyordu ve vaziyeti onu harekete geçmeye zorladığı Kışlık Saray'dan kaçıyordu. Yeni hükûmetin kurulmasından hemen sonra, başkanlığı gizlice Konovalov'a devrederek kendisine hiç mi hiç ihtiyaç duyulmayan Genelkurmay Karargâhı'na gitmişti. Petrograd'a ancak Ön-Parlamento'yu açmak için geri döndü. Burada bakanlar tarafından tutulmasına rağmen ayın 14'ünde tekrar cepheye gitti. Kerenskiy peşine takılmış olan kaderinden kaçıyordu.

Kerenskiy'in en yakın işbirlikçisi ve vekili Konovalov, Nabokov'a göre, Kerenskiy'in tutarsızlığını ve sözüne güvenilmezliğini görerek ümitsizliğe düşüyordu. Ama kabinenin diğer üyelerinin görüşleri de başkanlarınınkinden pek farklı değildi. Bakanlar kaygıyla çevreyi kolaçan ediyor, kulak kabartıyor, bekliyor, sıvışmanın yollarını arıyor ve olmayacak şeylerle uğraşıyorlardı. Nabokov'un anlatımına göre, Adalet bakanı Malyantoviç senatörlerin yeni iş arkadaşları olan siyah redingotlu Sokolov'u aralarına almak istemediklerini öğrenince son derece kaygılanmıştı. Dehşet içindeki Malyantoviç soruyordu: "Ne düşünüyorsunuz? Ne yapmalı?" Kerenskiy tarafından yerleştirilen ve kesinlikle uyulan bir adete göre, bakanlar birbirlerine geleneksel Rus usûlüyle, basit ölümlülermiş gibi ad ve baba adlarıyla değil, güçlü bir iktidarın temsilcilerinde olduğu gibi makam adlarıyla ("sayın bilmem ne bakanı") hitap ediyorlardı. Hükûmet üyelerinin anılarının hicivli bir havası var. Savaş bakanı hakkında Kerenskiy'in kendisi daha sonraları şöyle yazmıştı: "Bu tüm atamalar içinde en kötüsüydü: Verhovskiy faaliyetlerine son derece komik bir hava verdi." Ama asıl kötü olan bu istenmeyen komikliğin tüm hükûmet faaliyetlerine yayılmasıydı: Bu adamlar ne yapacaklarını, ne tarafa döneceklerini bilmiyorlardı. Yönetmiyorlardı, çocukların askercilik oynadıkları gibi, yöneticilik oynuyorlardı. Ama bu o kadar eğlenceli değildi.

Tüm bunların tanığı olarak konuşan Milyukov hükûmet reisinin o dönemdeki haleti ruhiyesini çok güçlü çizgilerle karakterize eder: "Ayağının altındaki toprak kaydığından, Kerenskiy ne kadar ilerledikçe o kadar patolojik bir durumun, tıp dilinde söyleyecek olursak 'psişik bir nötasteni'nin tüm belirtilerini gösteriyordu. Yakın arkadaş çevresi, uzunca bir süredir, sabahleyin büyük takatsizlik anlarından sonra, öğleden sonra Kerenskiy'in yuttuğu ilaçların etkisiyle aşırı bir hareketlilik içine girdiğini biliyorlardı." Milyukov meslekten psikiyatr olan Kadet bakan Kişkin'in mahir tedavi yönteminin etkisinden bahseder. Bu istihbaratı, doğrusunu söylemek gerekirse, gerçeği bilmek konusunda tüm imkânlara sahip olan, ama her zaman gerçeği en yüksek kriter olarak almanın çok ötesinde olan liberal tarihçinin sorumluluğunda bırakıyoruz.

Kerenskiy'in çok yakın bir iş arkadaşı olan Stankeviç'in tanıklıkları Milyukov'un bahsettiği psikiyatrik olmasa da, en azından psikolojik olan bu özellikleri

teyit ediyor. Stankeviç şöyle yazar: "Kerenskiy bende tüm o durum içinde bir tür ortada yokluk ve duyulmamış, garip bir sessizlik izlenimi doğurdu. Çevresinde yalnızca her zamanki küçük 'adamları' bulunuyordu. Daha önce onu çevreleyen kalabalıklardan, heyetlerden, projektörlerden eser yoktu... Acayip boş zamanlar vardı ve nadiren de olsa onunla saatlerce gevezelik etme imkânım oldu. İlginç bir şekilde hiç acelesi yok gibiydi."

Her yeni hükûmet değişikliği güçlü bir iktidar adına yapılıyordu ve her yeni bakanlar kabinesi büyük debdebeyle başlıyor ama birkaç gün sonra iflahı kesiliyordu. Bilâhare yıkılıp gitmek için bir dış itki bekliyordu. İtki her seferinde kitlelerin hareketi tarafından sağlanıyordu. Yanıltıcı dış görünümleri bir tarafa bırakacak olursak, hükûmet değişikliği her seferinde kitlelerin hareketinin aksi yönünde gerçekleşiyordu. Bir hükûmetten diğerine geçiş her seferinde giderek daha kalıcı ve ölümcül bir hal alan bir krizle dolduruluyordu. Her yeni kriz devlet iktidarının bir kısmını israf ediyor, devrimi zayıflatıyor, yöneticilerin moralini bozuyordu. İlk iki aydaki Yürütme Komitesi her şeyi yapabilirdi, hattâ burjuvaziyi ismen iktidara çağırabilirdi. Sonraki iki ayda geçici hükûmet Yürütme Komitesi'yle birlikte çok şey yapabilir, hattâ cephede bir taarruz başlatabilirdi. Üçüncü hükûmet zayıflamış bir Yürütme Komitesi'yle birlikte Bolşeviklerin ezilmesine girişmeye muktedirdi, ama bunu sonuna dek götürecek güce sahip değildi. En uzun krizden zuhur eden dördüncü hükûmet hiçbir şeye kadir değildi. Daha doğar doğmaz ölüyor ve gözleri açık mezarcıyı bekliyordu.

III. Cilt

Sovyetlerin Yükselişi

BÖLÜM I

Ekim Karşısında Köylülük

Uygarlık köylüyü semer taşıyan bir eşeğe çevirmişti. Burjuvazi, uzun vadede, yalnızca semerin biçimini değiştirmişti. Ulusal yaşamın eşiğinde zar zor hoşgörülen köylülük netice itibariyle bilimin eşiğinde kalmıştı. Tarihçi genellikle onunla, bir tiyatro eleştirmeninin sahneyi süpüren, yeri ve göğü sırtında taşıyan ve oyuncuların kostümlerini temizleyen renksiz kişilerle ilgilendiği kadar ilgilidir. Köylülerin geçmişteki devrimlere katılışı şimdiye dek çok az ele alınmış bir konudur.

Marx 1848'de şöyle yazıyordu: "Fransız burjuvazisi işe köylüleri özgürleştirerek başladı. Köylülerin yardımıyla, Avrupa'yı fethetti. Prusya burjuvazisi ise kendi dar, kısa vadeli çıkarlarına öylesine bağlıydı ki, bu müttefikini kaybetti ve onu feodal karşı-devrimin elinde bir vasıta olmaya itti." Alman burjuvazisinin bu çelişkisinde gerçeklik payı var; ama "Fransız burjuvazisi[nin] işe köylüleri özgürleştirerek başladı[ğını] ileri sürmek o zamanlar Marx'ın üzerinde bile etkili olan resmî Fransız efsanesini sürdürmek demektir. Gerçekte, kelimenin asıl anlamıyla burjuvazi, tüm güçleriyle köylü devrimine karşı koyuyordu. Daha 1789 şikâyet defterlerinde üçüncü zümrenin taşralı liderleri, temize çekme bahanesiyle, en şiddetli ve en yaman talepleri buduyorlardı. Ulusal Meclis tarafından yanan köylerin kızıl göğü altında kabul edilen ünlü 4 Ağustos gecesi kararları uzun süre içi boş patetik bir formül olarak kaldılar. Aptal yerine konmak istemeyen köylüleri Kurucu Meclis "görevlerini yerine getirmeye ve (feodal) mülkiyete gerekli saygıyı göstermeye" çağırıyordu. Ulusal Muhafızlar birçok kez köylerdeki hareketleri bastırmak üzere yola düştüler. Asi köylülerin yanında yer alan şehirlerdeki işçiler burjuvazinin baskısına taş ve kiremit kırıkları atarak cevap veriyorlardı.

Beş yıl boyunca, Fransız köylüleri feodal mülk sahipleriyle burjuva mülk sahipleri arasındaki bir anlaşmaya karşı çıkarak devrimin her kritik anında ayaklandılar. Cumhuriyet için kanlarını akıtan Parisli sankülotlar [baldırı çıplaklar] köylüleri feodalizmin zincirlerinden kurtardılar. 1792 Fransız Cumhuriyeti, eski

rejimi hanedan eksiğiyle temsil eden 1918 Alman Cumhuriyetinden veya 1931 İspanyol Cumhuriyetinden farklı, yeni bir toplumsal rejime işaret ediyordu. Bu ayrımın temelinde toprak sorununun yattığını teşhis etmek hiç de zor değil.

Fransız köylüsü hiç de doğrudan bir biçimde cumhuriyeti düşlemiyordu: Tek istediği toprak beyini kovmaktı. Parisli cumhuriyetçiler genellikle köyü unutuyorlardı. Ama yolu üstündeki feodal kalıntıları temizleyerek cumhuriyetin kuruluşunu garanti eden de yalnızca köylülerin mülk sahiplerine karşı ileri atılışlarıydı. Soyluları olan bir cumhuriyet cumhuriyet değildir. Ebert'in Cumhurbaşkanlığından dört yüz sene evvel Floransa'da sürgündeyken, karga avı ile kasapla tavla oyunu arasında demokratik devrimler-deneyimini kuramsallaştıran yaşlı Machiavelli tarafından çok iyi anlaşılmıştı bu: "Birçok soylunun bulunduğu bir ülkede bir cumhuriyet kurmak isteyen kişi bunu ancak tüm soyluları imha ettikten sonra yapabilir". Rus mujikleri de netice itibarıyla aynı fikirdeydiler ve bunu da açıkça, "makyavelcilik"e düşmeden gösterdiler.

İşçi ve askerlerin hareketinde önder rolü Petrograd ve Moskova oynarken, köylü hareketindeki birinci mevki Büyük Rusya'nın geri tarım merkezi ve orta Volga bölgesine aitti. Burada serflik rejiminin kalıntıları derin köklerini koruyordu; soyluların toprak mülkiyeti asalak karakterdeydi ve köylü sınıfındaki farklılaşma gecikmişti ve bu da köylerdeki yoksulluğu daha da bariz biçimde açığa vuruyordu. Bu bölgede daha Mart ayında patlak veren köylü hareketi kısa zamanda tedhiş niteliğine büründü. Önder partilerin çabalarıyla hareket bir süre sonra uzlaşmacı politikanın mecraına kanalize edildi.

Sınaî bakımdan geri Ukrayna'da, ihracata yönelik tarım çok daha ilerici, dolayısıyla kapitalist bir nitelik kazanmıştı. Köylülük içindeki bölünme burada Büyük Rusya içinde olduğundan çok daha ileriydi. Ulusal kurtuluş için mücadele en azından bir süre diğer toplumsal mücadele biçimlerini engelledi. Ama farklı bölgesel, hattâ ulusal koşullar netice olarak sadece vade farkı yaratıyordu. Sonbahara doğru, kırsal ayaklanma alanı tüm ülkeye yayıldı. Hareket eski Rusya'yı oluşturan 624 kazadan 482'sine, yani % 77'sine bulaşmıştı; özel toprak koşullarıyla ayırdedilen Kuzey bölgesi, Transkafkasya, Bozkır bölgesi ve Sibirya gibi sınır bölgeleri hariç tutulursa, 481 kazadan 439'u, yani % 91'i köylü ayaklanmasıyla tanışmıştı.

Toprak ekiminin mi, ormanın mı, meranın mı, kiracılığın mı yoksa ücretli emeğin mi söz konusu olduğuna göre mücadelenin biçimleri değişik değişikti. Mücadele devrimin farklı aşamalarında biçim ve yöntem değiştiriyordu. Ama genelde, köylerdeki hareket, kaçınılmaz bir gecikmeyle de olsa, kentlerdeki hareketin geçirdiği aynı iki büyük evreden geçerek cereyan etti. Birinci aşamada, köylülük henüz yeni rejime intibak ediyor ve sorunlarını yeni kurumlar aracılığıyla çözmeye çalışıyordu. Bununla birlikte, burada bile içerikten çok biçim söz konusudur. Devrime dek popülist rengini koruyan Moskovalı bir liberal gazete 1917 yazında mülk sahibi çevrelerin samimî duygularını övülesi

bir kendiliğindenlikle şöyle ifade ediyordu: "Mujik etrafına bakıyor, şimdilik hiçbir girişimde bulunmuyor, ama gözlerine biraz daha yakından bakınca, gözleri çevresini saran tüm toprağın ona ait olduğunu söylüyor." Nisanda Tambov vilayetinin kazalarından birinden geçici hükûmete gönderilen bir telgrafta köylülüğün "barışçı" politikasının eşsiz anahtarını buluruz: "Kazanılan özgürlükler adına sükûneti koruma arzusundayız, işte bu nedenle toprak sahiplerinin topraklarını Kurucu Meclis toplanana dek yasaklayınız, yoksa kan akıtırız ve başka kimseye de ekin ekmek için izin vermeyiz."

Mujik için saygılı bir tehdit tonunda konuşmak öylesine elverişliydi ki, tarihsel bakımdan kazanılmış haklar üzerinde baskı yaparak doğrudan doğruya devletle karşı karşıya gelme durumunu ortadan kaldırıyordu. Yerel düzeylerde devlet iktidarı organları mevcut değildi. Nahiye [*volost*] komiteleri milis gücüne sahipti. Mahkemeler düzensizlik içindeydi. Yerel komiserler güçsüzdü. Köylüler şöyle bağırıyorlardı: "Seni biz seçtik, alaşağı da biz ederiz."

Önceki aylardaki mücadeleyi daha da ilerleterek köylüler yaz boyunca giderek bir iç savaş durumuna yaklaştılar ve sol kanadı da eşiği geçti. Taganrog kentindeki toprak sahiplerinin bir raporuna göre, köylüler keyfî olarak kuru otlara, topraklara el koyuyorlar, ekimi engelliyorlar, kiraları kendi lehlerine saptıyorlar, efendi ve kâhyaları dışarı atıyorlardı. Nijniy-Novgorod komiserinin raporuna göre, vilayetteki şiddet hareketleri ve topraklarla ormanlara el koymalar genelgeçer bir hal almıştı. Kaza komiserleri köylülere büyük mülk sahiplerinin koruyucuları gibi görünmekten korkuyorlardı. Kırsal milis güvenilir değildi: "Milis üyelerinin halkla birlikte şiddet hareketlerine katıldıkları vakalar oluyordu." Schüssellburg kazasında, nahiye komitesi mülk sahiplerine kendi malikânelerinden ağaç kesmeyi yasaklamıştı. Köylülerin düşüncesi basitti: Hiçbir Kurucu Meclis gövdesi gitmiş ağaçları geri getiremezdi. Saray bakanlığı komiseri otlakların müsadere edilmesinden yakınıyordu: Saray atlarını beslemek için kuru ot satın almak zorunda kalınıyordu! Kursk vilayetinde, köylüler Tereşçenko'nun gübrelenmiş nadas topraklarını aralarında bölüşmüşlerdi: Mülk sahibi Dışişleri bakanıydı. Oryol vilayetindeki haraların sahibi Schneider'e köylüler yalnızca malikânesindeki yoncaları biçmekle kalmayıp onu da er rütbesiyle asker kışlasına göndereceklerini söylediler. Rodzyanko'nun malikânesinin kâhyası nahiye komitesinden otlakları köylülere bırakma emri aldı: "Eğer toprak komitesine riayet etmezseniz, başka türlü davranır, sizi tutuklarız." İmza ve kaşe.

Ülkenin dört bir yanından sızlanmalar ve yakınmalar geliyordu: Yaralı mülk sahiplerinden, yerel yetkililerden, saygıdeğer tanıklardan. Toprak sahiplerinin telgrafları kaba sınıf mücadelesi teorilerinin en çarpıcı çürütülmesini sunarlar. Unvan sahibi kişiler ve *latifundia* efendileri, ruhanî ve laik serf sahipleri münhasıran halkın iyiliğiyle iştigal ederler. Düşman köylüler değil, Bolşevikler, bazen de anarşistlerdir. Malikâneleri toprak beylerini ancak yurdun refahı açısından ilgilendirir.

Çernigov vilayetinden üç yüz Kadet partisi üyesi Bolşevikler tarafından galeyana getirilen köylülerin savaş esirlerini kovaladıklarını ve keyfî olarak buğday hasadına giriştiklerini bildirdiler. Sonuçta savrulan tehdit şuydu: "Vergileri ödemek imkânsız." Liberal mülk sahipleri için varoluşun anlamı Hazinenin desteklenmesinde yatmaktadır! Devlet Bankasının Podolsk şubesi, "başkanları çoğu zaman Avusturyalı esirler olan" nahiye komitelerinin keyfî tutumlarından yakınıyordu. Burada sözü saldırıya uğramış yurtseverlik alır. Vladimir vilayetinde, noter Odintsov'un malikânesinde, "hayır işleri için ayrılan" inşaat malzemeleri alıp götürülmüştür. Noterler insanlık işleri için yaşarlar! Podolsk piskoposu piskoposluğa ait bir ormanın keyfî olarak müsadere edildiğini bildirir. Sinodun başvekili Aleksandr Nevskiy manastırının otlaklarına el konulduğundan yakınır. Kızılyar manastırının baş rahibesi şimşeklerini yerel sovyet üyelerinin üzerine boşaltır: Manastırın işlerine burunlarını sokuyorlar, kira gelirlerine el koyuyorlar, "rahibeleri otoritelere karşı kışkırtıyorlar"dır. Tüm bu durumlarda doğrudan Kilisenin ilâhi çıkarlarına halel geliyordu. Lev Tolstoy'un mahdumlarından kont Tolstoy, Ufimsk vilayetindeki Toprak Sahipleri Birliği adına, "Kurucu Meclis'in kararı beklenmeden" toprağın yerel komitelere devri "vilayette sayıları iki yüz bini aşan toprak sahibi köylüde bir rahatsızlık patlamasına yol açacaktır" diye bildiriyordu. Bu yüksek şecereli toprak sahibi yalnızca küçük kardeşi için kaygı duymaktadır. Tver vilayetinden bir toprak sahibi olan senatör Belhardt korulukta yapılacak kesimlere boyun eğmeye hazırdır, ama köylülerin "burjuva hükûmetine boyun eğmek istememelerini" görmekten üzüntüye kapılmaktadır. Tambov vilayetinden toprak sahibi Velyaminov "ordunun ihtiyaçlarını gideren" iki malikâne mülkünün kurtarılmasını talep etmektedir. Tümüyle rastlantısal olarak, bu iki malikâne onun mülkü içinde bulunmaktadır. İdealist filozoflar için, mülk sahiplerinin 1917'deki telgrafları gerçek birer hazinedir. Materyalist burada daha çok kinizm modellerinin bir sergilenmesini bulur. Belki de en fazla, büyük devrimlerin mülk sahiplerinin elinden zeki bir ikiyüzlülük imkânını bile aldığını ekleyecektir.

Kurbanların kaza ve vilayet yetkililerine, İçişleri bakanına, Bakanlar Konseyi başkanına gönderilen dilekçeleri genel olarak sonuçsuz kaldı. Öyleyse kimden yardım istenecekti? Devlet Duması başkanı Rodzyanko'dan. Temmuz Günleri ile Kornilovçu isyan arasındaki zaman zarfında mabeyinci yine etkili bir şahsiyet hâline geldiğini hissediyordu: Telefonla birçok şey halledebiliyordu.

İçişleri bakanlığı memurları taşraya suçluların mahkemelere teslim edilmesini isteyen tamimler yolluyorlardı. Samara vilayetinin hödük toprak sahipleri de telgrafla şu cevabı gönderiyorlardı: "Sosyalist bakanlarca imzalanmayan tamimlerin hükmü yok." Sosyalizmin faydası burada ortaya çıkıyordu. Tsereteli tevazuyu bırakmak zorunda kaldı: 18 Temmuzda, "hızlı ve kesin önlemler" talep eden uzun bir talimat gönderdi. Tıpkı mülk sahipleri gibi, Tsere-

teli de yalnızca ordu ve devlet endişesi taşıyordu. Yine de köylülere Tsereteli mülk sahiplerini koruması altına almış gibi geliyordu.

Hükûmetin köylüleri sindirme yöntemlerinde bir değişiklik oldu. Temmuza dek güzel nutuklarla iş idare ediliyordu. Eğer taşraya askerî birlikler gönderildiyse, bu hükûmet hatibine eşlik etsin diyeydi. Petrogradlı işçi ve askerler üzerinde kazanılan zaferden sonra, artık hatiplere eşlik etmeyen süvari bölükleri doğrudan doğruya toprak sahiplerinin emrindeydiler. En fazla karışıklıkların yaşandığı Kazan vilayetinde, genç tarihçi Yugov'a göre, "köylüler bir süre geri çekilmeye ancak tutuklamalar yapılarak, köylere ordu birlikleri sokularak ve hattâ değnekle dövme cezası geri getirilerek zorlanabildiler." Başka yerlerde de sindirme etkisiz kalmadı. Zarar gören soylu mülk sahibi malikânesi sayısı Temmuzda 516'dan 503'e düştü. Ağustosta, hükûmet başka başarılar da elde etmeye muvaffak oldu: sorunlu kazaların sayısı 325'ten 288'e düştü, yani % 11; müsadere hareketine maruz kalan malikâne sayısı da % 33 azaldı.

O zamana dek en huzursuzlar arasında yer alan kimi bölgeler ya sakinleştiler ya da ikinci plana düştüler. Buna karşılık, daha dün, güvenilir addedilen bölgeler bugün mücadele yoluna giriyorlardı. Bir ay ya var ya yok, Penza vilayeti komiseri teskin edici bir tablo çiziyordu: "Köy hasatla meşgul... Nahiye zemstvoları seçimlerine hazırlanılıyor. Hükûmet krizi dönemi sükûnet içinde geçti. Yeni hükûmetin kurulması büyük bir memnuniyetle karşılandı." Ağustosta, bu pembe tablodan geriye hiçbir iz kalmamıştı: "Meyve ağaçlarını talan etmeye ve ağaçları kesmeye yığın hâlinde geliyorlar... Karışıklıkların tasfiyesi için silahlı güce başvurmak gerek."

Genel karakteri bakımından yaz hareketi hâlâ "barışçı" döneme tekabül ediyordu. Bununla birlikte, yine de, zayıf, ama kuşkuya yer bırakmayan radikalleşme belirtileri gözlenebiliyordu. İlk dört ay boyunca malikânelere karşı doğrudan saldırılar azalsa da, Temmuzdan itibaren artarak geri geldiler. Araştırmacılar genelde Temmuz çatışmaları sınıflandırmasını derece derece azalan bir eğri şeklinde oluşturuyorlar: Otlakların, hasatın, erzakların ve hayvan yemi olarak kullanılan otların, sürülmüş toprakların, tarımsal malzemelerin müsadere edilmesi; kiralık emek ücretleri için mücadele; malikânelerin talan edilmesi. Ağustostaysa: Hasata, erzak ve hayvan yemi rezervlerine, çayır ve otlaklara, toprak ve ormana el koyma; toprak tedhişi.

Eylül başında, başkomutan sıfatıyla Kerenskiy köylülerden gelen "şiddet eylemleri"ne karşı selefi Kornilov'un geçenlerde savurduğu tehditleri özel bir emirnameyle tekrar etti. Birkaç gün sonra Lenin şöyle yazıyordu: "Ya köylülere hemen toprak verilecek... Ya da toprak sahipleri ve kapitalistler işi korkunç bir köylü ayaklanmasına doğru götürecekler." İzleyen ay bu gerçek oldu.

Toprak ihtilaflarının yayıldığı malikâne sayısı Eylülde Ağustos ayına kıyasla yüzde otuz arttı; ekimdeyse artış Eylüle kıyasla yüzde kırk üçtü. Eylülde ve Ekimin ilk üç haftasında Marttan bu yana kayda geçen tüm toprak ihtilaf-

larından yüzde otuz daha fazlası cereyan etmişti. Ama asıl bu hareketlerde sayılardan çok yamanlık artmıştı. İlk aylarda, çeşitli mülklerin doğrudan müsadereleri bile uzlaşmacı organlar tarafından yumuşatılan ve gizlenen pazarlıklar görünümündeydi. Şimdiyse, yasallık maskesi düşmüştü. Hareketin her bir dalı daha gözüpek bir karakter kazandı. Çeşitli baskı biçim ve derecelerini denedikten sonra, köylüler malikânenin aslî kısımlarına zorla el koymaya, soylu mülk sahiplerinin evlerinin yağmalanmasına, malikânelerin yakılmasına, hattâ mülk sahibi ve kâhyaların katline geçtiler.

Temmuzda çoğu örnekte yıkıcı hareketten sayıca fazla olan kiracılık koşullarının değiştirilmesi için mücadele Ekimde yağmalama hareketlerinin kırkta birinden azını oluşturuyordu ve kiracılar hareketi nitelik değiştirip mülk sahiplerini kapı dışarı etmenin yalnızca diğer bir biçimi hâline geldi. Toprakların veya koruların alınıp satılmasına getirilen yasaklama doğrudan el koymayla yer değiştirdi. Ormanlarda açık açık ağaç kesme ve topraklara hayvanların uluorta sokulması mülklerin bilinçli bir tahribi niteliğini kazandı. Eylülde iki yüz yetmiş dokuz mülk yağmalama hadisesi kaydedildi; bunlar daha şimdiden tüm çatışmaların sekizde birini oluşturuyorlardı. Ekim ayı Şubat ayaklanması ile Ekim ayaklanması arasında milis tarafından kayda alınan tüm hadiselerin yüzde kırk ikisisine sahne oldu.

Mücadele ormanlar konusunda özellikle azgın bir niteliğe büründü. Köyler sık sık yangınlarla kül olup gidiyordu. Kereste sıkı sıkıya korunuyordu ve yüksek fiyata satılıyordu. Mujik odun açlığı çekiyordu. Diğer yandan, kışlık yakacak için hazırlık yapma zamanı da gelmişti. Moskova'dan, Nijniy-Novgorod'dan, Petrograd'dan, Oryol'den, Volınya'dan, ülkenin dört bir yanından ormanların tahribi ve odun rezervlerinin müsaderesi konusunda şikâyetler geliyordu. "Köylüler kendiliklerinden ve acımasızca ağaç kesimine kalkışıyorlar." "Köylüler soylu mülk sahiplerine ait iki yüz *desyatina* ormanlık alanı yaktılar." "Klimov ve Çerikov kazaları köylüleri ormanları tahrip ediyor ve sonbahar ekinini mahvediyorlar..." Orman koruculari kaçıyorlardı. Soyluların ormanlarından bir inilti yükseliyor, yongalar tüm yurt sathında uçuşuyordu. Mujikin baltası tüm sonbahar boyunca devrimin hararetli ritmiyle inip kalkıyordu.

Buğday ithal eden bölgelerde, iaşe durumu kentlerdekinden de daha vahimdi. Yalnızca geçimlik değil, tohumluk da yoktu. İhraç eden bölgelerde, durum daha iyi değildi. Gıda kaynakları durmaksızın dışarıya pompalanıyordu. Tahıl narhına yapılan zam fakirleri fena vurmuştu. Çok sayıda taşra vilayetinde açlıktan kaynaklanan hadiseler meydana geldiği, tahıl ambarlarının yağmalandığı, iaşe memurlarına saldırılar olduğu bildiriliyordu. Halk ekmek yerine geçen maddelere yöneliyordu. İskorbüt ve tifüs vakıaları, çözümsüzlükten kaynaklanan intiharlar gibi haberler her yana yayılıyordu. Açlık veya hayaleti refah ve lüksün yaşandığı yerleri özellikle hoşgörülmez kılıyordu. Köylerdeki en muhtaç katmanlar ilk sıraları işgal ediyorlardı.

Balçığın derinliklerinden öfke dalgaları yükseliyordu. Kostroma vilayetinde, "Kara Yüzlerin ve Yahudi karşıtlarının ajitasyonu gözleniyor[du]. Suçlar artıyor[du]... Ülkedeki siyasal duruma dair ilgide bir azalma var[dı]." Komiserin raporundaki bu son cümle eğitimli sınıfların devrime sırtlarını çevirdikleri anlamına geliyordu. Aniden Podolsk vilayetinde Kara Yüzcü monarşizmin sesi çınladı: Demidovka kasaba komitesi geçici hükûmeti tanımıyor ve imparator Nikolay Aleksandroviç'i "Rus halkının en sadık kişisi" olarak değerlendiriyordu: Eğer geçici hükûmet defolup gitmezse, "Almanlara katılırız". Yine de bu denli açık sözlü itiraflara nadir rastlanıyordu: Köylüler arasındaki monarşistler mülk sahipleri örneğini izleyerek uzunca bir süredir renk değiştirmişlerdi. Bazı muhitlerde ve de bu arada Podolsk vilayetinde askerî birlikler köylülerle birlikte şarap fabrikalarını darmadağın ediyorlardı. Komiser anarşiye dair bir rapor hazırladı. "Köyler ve insanlar batma noktasında; devrim kaybediliyor." Hayır, devrimin kaybedildiği falan yoktu. Kendine daha derin bir yatak kazıyordu. Taşkın suları haliçe yaklaşıyordu.

7 Eylülü 8'e bağlayan gece, Tambov vilayetindeki Sıçevka nahiyesi köylüleri sopalar ve kırbaçlarla ev ev dolaşarak, en küçükten en büyüğe kadar herkesi toprak sahibi Romanov'un malikânesini yıkmak üzere topluyorlardı. Köy meclisinde bir grup mülkü zarar vermeden müsadere etmeyi ve malları halk arasında bölüşmeyi, binaları da kültürel amaçlar için korumayı teklif etti. Yoksullar malikânenin yakılmasını, taş üstünde taş bırakmamayı istiyorlardı. Yoksullar daha çoktu. Aynı gece, tüm nahiyedeki mülkler bir ateş denizinde yüzüyordu. Yakılabilecek her şey, hattâ model bir çiftlik bile yakılmış, iyi cins çiftlik hayvanları boğazlanmış, "çılgınca sarhoş olunmuştu." Yangın diğer nahiyelere de sıçradı. Kenevir konçlu ordu atalardan kalma tırmık ve tırpan kullanımı usûlüyle yetinmiyordu. Vilayet komiseri şu telgrafı çekiyordu: "Tabanca ve el bombalarıyla silahlanmış köylüler ve bilinmeyen kişiler Ranenburg ve Ryajsk kazalarındaki malikâneleri yerle bir ediyorlar." Savaş köylü ayaklanmasına zengin bir teknik getirmişti. Toprak Sahipleri Birliği üç gün içinde yirmi dört malikânenin yakıldığına işaret ediyordu. "Yerel otoriteler düzeni sağlamada etkisizler." Askerî birlik komutanının gönderdiği bir müfreze gecikmeyle geldi, sıkıyönetim ilan edildi, toplantılar yasaklandı; elebaşları tutuklanıyordu. Koyaklar toprak sahiplerinin mallarıyla doluydu, akarsular yağmalanan şeylerin çoğunu yuttu.

Penza'dan bir köylü, Begiçev şöyle anlatır: "Eylülde, herkes Logvin malikânesini (1905'te de yağmalanmıştı) yıkmaya gitti. Gidiş ve geliş yollarında upuzun bir kağnı kuyruğu vardı, yüzlerce *mujik* ve *baba* [köylü kadın] çiftlik hayvanlarını ele geçirmeye, buğday ve diğer şeyleri kaldırmaya koyuldu." Zemstvo idaresi tarafından çağrılan bir müfreze el konulanların bir kısmını geri almaya çalıştı, ama yaklaşık beş yüz *mujik* ve *baba* nahiye merkezinde toplanmıştı ve müfreze ortalıktan sıvıştı. Askerler, tabiatıyla, ayaklar altına alınan toprak sahiplerinin haklarını geri alması için hiçbir gayretkeşlik göstermiyorlardı.

Eylül ayının son günlerinden itibaren, Tavrida eyâletinde, köylü Gaponenko'nun anılarına bakılacak olursa, "köylüler çiftlikleri talan etmeye, kâhyaları kovalamaya, ambarlardaki buğdaya, çekim hayvanlarına, malzemeye el koymaya girişmişlerdi. Pencere kanatları, kapılar, döşemeler ve çatılardaki çinko kaplamalar dahi sökülüp götürülüyordu..." Minsk'ten bir köylü, Grunko şöyle anlatıyordu: "Başlangıçta, yürüyerek geliniyor, alınıp götürülüyordu, ama sonra olanlar arabalarına at bağladılar ve her şeyi araba araba götürdüler. Durmaksızın, götürüldü, götürüldü, öğleden sonra başlayıp iki gün boyunca, gece gündüz, aralıksız. Kırk sekiz saat içinde herşey süpürüldü." Moskova bölgesinden köylü Kuzmiçev'e göre malların müsaderesi şöyle hakkı çıkartılıyordu: "Mülk sahibi bizimdi, onun için çalışıyorduk, onun sahip olduğu servet de yalnızca bize aittir." Eskiden soylu serflere şöyle derdi: "Siz bana aitsiniz, sizin olan her şey benimdir." Şimdiyse köylüler ona şu cevabı veriyorlardı: "*Barin* [efendi, beyefendi] bizimdir, onun tüm malı da bizimdir."

Minsk'ten bir başka köylü, Novikov şöyle diyordu: "Bazı yerlerde toprak sahipleri geceleyin rahatsız edilmeye başlandı. Giderek daha sık olarak soylu mülk sahiplerinin malikâneleri kundaklanıyordu." Ve sıra, eski başkomutan Grandük Nikolay Nikolayeviç'in malikânesine geldi. "Alıp götürülebilecek her şey alıp götürüldükten sonra, ocaklar sökülmeye ve kor döndürme kapları götürülmeye, parkeler ve döşemeler sökülmeye ve evdeki her şey götürülmeye başlandı..." Bu yıkım fiillerinin ardında, köylü savaşlarının yüzlerce, binlerce yıllık hesabı yatıyordu: Düşmanın müstahkem mevkilerini kökünden yıkmak, ona kafasını yaslayacağı bir yer bırakmamak. *Anılar*'ında Kursk vilayetinden köylü Tsıgankov şöyle yazıyor: "En aklı başında olanları şöyle diyorlardı: Binaları yıkmayalım, okul ve hastane için onlara ihtiyacımız olacak. Ama çoğunluk, düşmanlarımızın saklanacak yer bulamamaları için her şeyi yıkalım diye bağıranlardaydı." Oryol vilayetinden köylü Savçenko ise şöyle anlatıyordu: "Köylüler toprak sahiplerinin tüm mallarına el koyuyorlar, mülk sahiplerini malikânelerinden kovuyorlar, evlerindeki pencereleri, kapıları, döşemeleri, tavanları kırıyorlardı... Askerler, madem kurt yuvaları yıkılıyor, kurtları da boğmak gerek diyorlardı. Böylesi tehditlerin ardından, en mühim ve en önemli mülk sahipleri birbiri ardı sıra saklanıyorlardı. Bu yüzden toprak sahibi kıyımı hiç olmadı."

Vitebsk vilayetinin Zalesye köyünde Fransız Bernard'a ait bir malikânede tahıl ve kuru ot dolu ambarlar ateşe verildi. Çoğu toprak sahibi topraklarını ayrıcalıklı yabancılara devretme telaşına kapılsalar da, mujikler milliyet ayrımı yapmaya pek yatkın değillerdi. "Fransız büyükelçiliği önlem alınmasını talep etti." Cephe bölgesinde, Ekim ortalarında, Fransız büyükelçisini memnun etmek için dahi olsa "önlem" almak o kadar kolay değildi.

Ryazan yakınlarındaki bir büyük malikânenin yağmalanması dört gün boyunca sürdü; "talana çocuklar bile katıldılar." Toprak Sahipleri Birliği bakan-

lara, önlem alınmazsa, "linç hadiseleri, açlık ve iç savaş çıkacağı"nı bildirdiler. Soylu mülk sahiplerinin niçin iç savaştan gelecek zaman kipinde bahsettiklerini anlamak mümkün değil.

Eylül başında, kooperatifçiler kongresinde, güçlü ticarî köylülüğün liderlerinden Berkenheim şöyle diyordu: "Rusya'nın hemen tümüyle tımarhaneye dönüşmediğine inanıyorum. Aklını kaçırma durumu şimdilik sadece büyük kent halkını ele geçirmiştir." Köylülüğün güçlü ve muhafazakâr kesiminin bu kibirli sesi zamanın gerisinde kalmıştı. Özellikle o ay, köy tüm aklıselim dizginlerinden kesin olarak kopmuş ve mücadeledeki öfkesiyle kentlerin "tımarhanelerini" çok geride bırakmıştı.

Nisanda, Lenin yurtsever kooperatifçiler ile *kulak*ların burjuvazi ve toprak sahipleriyle bir uzlaşma yolunda geniş köylü kitlelerini peşlerine takmalarını hâlâ mümkün görüyordu. Yorulmak bilmeksizin tarım işçilerinin (*batraki*) özel sovyetlerinin ve en yoksul köylülerin bağımsız bir örgütünün kurulması üzerinde duruyordu. Ama aylar geçtikçe, Bolşevik siyasetin bu kısmının kökleşemediği ortaya çıktı. Baltık eyaletleri hariç, tarım işçileri sovyetleri mevcut değildi. Yoksul köylüler de bağımsız örgütlenme yolunu bulamadılar. Bunu yalnızca tarım işçilerinin ve köyün en yoksul kesimlerinin geri durumuyla açıklamak işin özünü gözden kaçırmak anlamına gelirdi. Bunun başlıca sebebi tarihsel sorunun bizatihi doğasında yatıyordu: Demokratik toprak devrimi.

En önemli iki sorunda —kiracılık ve ücretli emek— serfliğin kalıntılarına karşı mücadelenin genel çıkarlarının yalnızca yoksul köylülerin değil, tarım işçilerinin de bağımsız bir politika izlemesine yolları nasıl kapattığı ikna edici bir şekilde görüldü. Köylüler Avrupa Rusya'sında soylu mülk sahiplerinden yaklaşık tüm özel malikânelerin yüzde altmış kadarını bulan yirmi yedi milyon *desyatina* toprak kiralıyorlar ve her yıl dört yüz milyon Rubleye varan bir kira vergisi ödüyorlardı. Soygunvari kiracılık koşullarına karşı mücadele Şubat ayaklanmasından sonra köylü hareketinin en aslî unsuru hâline geldi. Daha küçük, ama yine de kayda değer bir yer de, kendilerini yalnızca soylu toprak sahipleriyle değil, köylülerle de karşı karşıya getiren tarım işçilerinin mücadelesi tarafından işgal ediliyordu. Çiftçi kiracılık koşullarının yumuşatılması için, işçi çalışma koşullarının iyileştirilmesi için mücadele ediyordu. Her ikisi de, her biri kendince, toprak beyinin mülk sahibi ve patron olması noktasından hareket ediyorlardı. Ama işin gittiği yere kadar götürülmesi, yani topraklara el koyma ve üzerine yerleşme imkânı doğar doğmaz, yoksul köylüler kiracılık sorunlarıyla uğraşmayı bıraktılar. Sendika tarım işçileri için çekim gücünü kaybetmeye başladı. Köylü savaşına kararlılık ve yenilmezlik karakterini veren daha çok genel hareketi izleyen tarım işçileri ve yoksul çiftçilerdi.

Soylu mülk sahiplerine karşı kampanya köyün diğer kutbunu tam tekmil harekete geçiremiyordu. Olay açık bir ayaklanmaya dönüşmediği müddetçe, köylülüğün üst kesimleri harekette belirgin, bazen de önder bir rol oynuyor-

lardı. Sonbahar döneminde, palazlanmış mujikler köylü savaşının taşkınlığına giderek artan bir kuşkuyla bakıyorlardı: Bu işin nasıl biteceğini bilmiyorladı, kaybedecekleri şeyler vardı, öyleyse kenara çekilmeliydiler. Ama tümüyle kenara çekilmeyi başaramadılar: Köy buna izin vermiyordu.

Komünden ayrılmış küçük mülk sahipleri "ortadakiler"e, komüne bağlı *kulak*lara nazaran daha içe kapalı ve daha düşmanca tavırlıydılar. Elli *desyatina*ya kadar varan toprak şeritlerine sahip çiftçilerin sayısı tüm ülkede altı yüz bindi. Birçok yerde kooperatiflerin bel kemiğini oluşturuyorlardı ve siyasette de, özellikle Güneyde, Kadetlere köprü atmış Muhafazakâr Köylü Birliği'ne doğru yönelmişlerdi. Minskli çiftçi Gulis'e bakılırsa, "komünden ayrılan köylüler, köylülüğü tereddüt içinde bırakmaya çalışarak soylu mülk sahiplerini destekliyorlardı." Şurada burada, yerel koşulların etkisiyle, köylülük içindeki mücadele daha Ekim ayaklanmasından önce gemi azıya almış bir niteliğe bürünmüştü. Komünden ayrılmış köylüler bundan çok ağır şekilde etkilendiler. Nijniy-Novgorod'dan köylü Kuzmiçev şöyle anlatır: "Hemen tüm özel çiftlikler yakıldı, eşyalar kısmen tahrip edildi, kısmen de köylülerce müsadere edildi." Komünden ayrılan köylü "soylu mülk sahibinin uşağı, sayısız ormanlık araziye koruculuk eden güvenilir adamıydı; polisin, jandarmanın ve efendilerinin gözdesiydi." Nijniy-Novgorod'un çeşitli nahiyelerindeki en zengin köylü ve tüccarlar sonbaharda ortalıktan kayboldular ve evlerine ancak iki veya üç yıl sonra dönebildiler.

Ama ülkenin büyük kısmında, köye ilişkin haberler bu derece yakıcı değildi. *Kulak*lar diplomatça hareket ediyorlar, frene basıyorlar ve karşı koyuyorlar, ama *mir*'le çok fazla karşı karşıya gelmemeye özen gösteriyorlardı. Sıradan köylüyse, *kulak*'ı dikkatle izliyor, onun soylu mülk sahibiyle birleşmesine izin vermiyordu. *Kulak*'ı etkilemek için soylular ile köylüler arasındaki mücadele "dostane" baskıdan korkunç bir tedhişe dek çeşitli biçimlerde tüm 1917 yılı boyunca sürdü.

Latifundia sahipleri toprak sahibi köylülere saygıyla Soylular Meclisi'nin şeref kapısını açarlarken, küçük toprak sahipleri onlarla birlikte batmamak için gösterişli bir şekilde soylulardan uzaklaşıyorlardı. Siyaset dilinde bunun anlamı devrime dek aşırı-sağ partilere mensup olan soylu mülk sahiplerinin şimdi eski anıları uyarınca koruyucu renkte gördükleri liberalizmin rengine bürünmeyi düşlemeleriydi. Oysa daha önceden genellikle Kadetleri desteklemiş olan köylüler arasındaki mülk sahipleri şimdi sola doğru evriliyorlardı.

Perm vilayetindeki küçük toprak sahipleri kongresi, Eylülde, başında "kontların, prenslerin, baronların" bulunduğu Moskova toprak sahipleri kongresiyle ateşli bir şekilde dayanışıyordu. Elli *desyatina*lık bir mülkün sahibi şöyle diyordu: "Kadetler hiçbir zaman aba [*armyak*] ve kenevir konç [*lapti*] giymediler, bu yüzden hiçbir zaman bizim çıkarlarımızı savunamazlar." Liberallerden uzaklaşan emekçi mülk sahipleri mülkiyetten yana "sosyalistler" arıyorlardı. Delegelerden biri sosyal-demokrasiden yana olduğunu söylüyordu. "İşçi mi? Ona toprak verin, köye gelecek ve kan tükürmeyi bırakacaktır. Sosyal-Demokratlar

bizden topraklarımızı almazlar." Kuşkusuz burada Menşevikler söz konusuydu. "Toprağımızı kimseye vermeyiz. Ona zahmetsizce sahip olan için, meselâ soylu toprak sahibi için bu kolay. Köylü içinse, toprak zor bir edinim oldu."

Bu sonbahar döneminde, köy *kulak*lara karşı onları itmeden, sadece genel harekete katılmaya zorlayarak ve sağcı kesimlere karşı onları koruyarak mücadele ediyordu. Bir yağmalama hadisesine katılmayı reddetmenin idamla cezalandırıldığı durumlara bile rastlanıyordu. *Kulak* elinden geldiği kadar ayak diriyordu, ama son dakikada kafasını biraz kaşıyıp düşündükten sonra, besili atlarını sağlam tekerlekli arabasına bağlıyor ve payını kapmaya yollanıyordu. Bu çoğu zaman aslan payıydı. Penza vilayetinden köylü Begiçev şöyle anlatır: "Kârlı çıkanlar çoğunlukla atları ve adamları olan semirmiş kişilerdi." Oryol'den Savçenko da benzer şeyler anlatır: "Kârlı çıkanlar çoğunlukla karnı tok ve odun taşıyacak araca sahip *kulak*lardı."

Vermeniçev'in hesabına göre, Şubattan Ekime kadar, soylu toprak sahipleriyle olan dört bin dokuz yüz elli dört toprak ihtilafından topu topu üç yüz yirmi dördü köylü burjuvaziyleydi. Müthiş bir oran! Tek başına bu bile, 1917'deki köylü hareketinin toplumsal temel itibarıyla kapitalizme karşı değil, serfliğin kalıntılarına karşı yöneldiğini tartışmasız bir şekilde ispatlar. *Kulak*lara karşı mücadele çok sonraları, 1918'den, soylu mülk sahiplerinin tamamen tasfiyesinden sonra ortaya çıktı.

Resmî demokrasiye görünürde karşı konulmaz bir güç kazandırması gereken köylü hareketinin tümüyle demokratik niteliği aslında, her şeyden çok ne denli çürümüş olduğunu gösteriyordu. Tepeden bakıldığında, bir bütün olarak köylülüğün başında Sosyalist-Devrimciler vardı. Köylüler oylarını onlara veriyor, onları izliyor, onlarla içli dışlı oluyorlardı. Mayıstaki Köylü Sovyetleri Kongresinde, Çernov Yürütme Komitesi seçiminde sekiz yüz on, Kerenskiy sekiz yüz dört oy alırken, Lenin sadece ve sadece yirmi oy alıyordu. Çernov'a boşuna "köylü bakanı" denmiyordu. Ama köylülerin stratejisinin de Çernov'dan şiddetle kopması boşuna değildi.

İktisadî dağınıklık mülk sahibine karşı mücadelede oldukça kararlı olan köylüyü devlet denilen genelleşmiş mülk sahibine karşı güçsüz hâle getirmişti. *Mujiğin* gerçek devlete karşı hayalî bir krallığa yaslanma yolundaki organik ihtiyacı buradan kaynaklanıyordu. Eskiden *mujik* sahtecileri öne sürüyor, çarın düzmece bir yaldızlı beratının veya dürüst bir dünya masalının etrafında toplanıyordu. Şubat Devriminden sonraysa, köylüler şimdi komiser olmuş eski soylu ve liberal mülk sahibine karşı kendisinden medet umarak Sosyalist-Devrimcilerin "Toprak ve Özgürlük" bayrağının etrafında birleşiyorlardı. Çarın düzmece beratı ne kadar gerçek otokratla ilgiliyse *narodnik* program da o kadar Kerenskiy'in gerçek hükûmetiyle ilgiliydi.

Sosyalist-Devrimcilerin programında her zaman fazlasıyla ütopya bulunurdu: Sosyalizmi bir küçük meta ekonomisi temelinde kurmaya çalışıyorlar-

dı. Amaprogramın özü demokratik devrimciydi: Soylu mülk sahiplerinden topraklarını almak. Programını yürürlüğe sokma durumu hâsıl olduğunda, parti koalisyon yoluna saptı. Toprakların müsaderesine yalnızca soylu mülk sahipleri değil, Kadet bankacılar da katiyetle karşı çıkıyorlardı: Mülkler en az dört milyar Rubleye bankalara ipotek edilmişti. Kurucu Meclis'te fiyat konusunda soylu mülk sahipleriyle pazarlık yapıp el sıkışmayı umut eden Sosyalist-Devrimciler tüm gayretlerini *mujiğin* topraklara el koymasını engellemeye hasrediyorlardı. Böylece, yalnızca sosyalizmlerinin ütopik niteliği yüzünden değil, demokratik tutarsızlıkları nedeniyle de köylüler nezdinde nüfuzlarını yitiriyorlardı. Ütopyacılıklarının sınanması yıllar alabilirdi. Toprak demokrasisi konusundaki ihanetleri ise birkaç ay içinde belli oldu: Sosyalist-Devrimcilerin hükûmetinde köylülerin bu aynı Sosyalist-Devrimcilerin programını uygulamak için ayaklanma yoluna girmeleri gerekmişti.

Temmuzda, hükûmet köyü sindirmeye giriştiğinde, köylüler yine bu Sosyalist-Devrimcilerin yanında sığınak aradılar: Küçük Pontius'tan kaçıp büyük Pilatus'un yanında koruma aradılar. Bolşeviklerin kentlerde en çok zayıfladığı ay köylerde Sosyalist-Devrimcilerin en büyük genişlemeyi sağladığı ay oldu. Özellikle bir devrim döneminde her zaman olduğu gibi, örgütsel nüfuzun azamileşmesi siyasal çöküşün başlangıcıyla çakıştı. Sosyalist-Devrimci bir hükûmetin darbelerinden kaçınmak için Sosyalist-Devrimcilerin ardına saklanan köylüler bu hükûmete veya partiye güvenlerini giderek kaybediyorlardı. Bu yüzden Sosyalist-Devrimcilerin köylerdeki örgütsel şişkinliği aşağıdan ayaklanan, yukarıdan cezalandıran bu kitle partisi için ölümcül oldu.

Moskova'da 30 Temmuzda Askerî Örgüt'ün bir toplantısında Sosyalist-Devrimci bir cephe delegesi şöyle diyordu: Köylüler hâlâ kendilerini Sosyalist-Devrimci addetseler de, partiyle aralarında bir çatlak meydana gelmişti. Askerler de aynı kanıdaydılar: Sosyalist-Devrimci ajitasyonun etkisi altında köylüler hâlâ Bolşeviklere düşman olsalar da, toprak ve iktidar sorununu Bolşevik tarzda çözüyorlardı. Volga'dan bir Bolşevik militan, Povoljskiy 1905 hareketine katılmış olan en seçkin Sosyalist-Devrimcilerin giderek kendilerini saf dışı edilmiş hissettiklerine tanıklık eder: "*Mujik*ler onları 'ihtiyarlar' diye anıyor, onlara görünüşte saygılı davranıyor, ama oylarını kendi kafalarına göre veriyorlardı." Köylülere "kendi kafalarına göre" oy vermesini ve davranmasını işçiler ve askerler öğretiyordu.

İşçilerin köylüler üzerindeki devrimci etkisini değerlendirmek imkânsız: Bu etkinin sürekli, moleküler, her yerde hazır ve nazır ve dolayısıyla da ölçülebilir olmayan bir niteliği vardı. Nüfuzun karşılıklılığını kolaylaştıran bir diğer etmen de köylerde dağınık vaziyette çok sayıda sanayi işletmesinin olmasıydı. Diğer yandan kentlerin en Avrupaîsi olan Petrogradlı işçiler bile köyleriyle yakın bağlarını koruyorlardı. Yaz aylarında artmış olan işsizlik binlerce işçiyi köye geri püskürtüyordu: Bunlar çoğunlukla ajitatör ve elebaşı oluyorlardı.

Mayıs-Haziranda, Petrograd'da, çeşitli vilayet, kaza, hattâ nahiye kökenlileri bir araya getiren hemşehri dernekleri [*zemlyaçestva*] kuruldu. İşçi basınında köylere yapılan gezilere dair raporların okunduğu, delegeler için talimatların belirlendiği, ajitasyon için malî kaynakların araştırıldığı *zemlyaçestva* toplantılarından haberlere koca koca sütunlar ayrıldı. Ayaklanmadan hemen önce, *zemlyaçestvo*'lar Bolşeviklerin yönetiminde özel bir merkez büro etrafında birleştiler. *Zemlyaçestvo* hareketi kısa zamanda Moskova'ya, Tver'e ve daha birçok başka sanayi şehrine yayıldı.

Bununla birlikte, köy üzerindeki doğrudan eylem açısından, askerlerin daha da büyük bir önemleri vardı. Ancak yapay cephe koşullarında veya kentteki kışla koşullarında genç köylüler bir noktaya dek dağınıklıklarının yarattığı etkileri aşarak ulusal ölçekteki sorunlarla karşı karşıya gelebiliyorlardı. Bununla birlikte, siyasal özerklik yokluğu burada da kendini hissettiriyordu. Her zaman yurtsever ve muhafazakâr aydınların önderliği altında kalan ve onlardan kurtulmaya çabalayan köylüler ordu içinde diğer toplumsal grupların dışında bir blok oluşturmaya çalışıyorlardı. Otoriteler böyle eğilimlere olumsuz yaklaşıyorlardı, Savaş bakanlığı buna karşı çıkıyordu, Sosyalist-Devrimciler pek yardımlarına gelmiyorlardı. Köylü vekilleri sovyetleri ordu içinde çok zayıf bir yer edinebilmişlerdi. En uygun koşullarda dahi, köylü ezici niceliğini siyasal bir niteliğe dönüştürme durumunda değildi.

Ancak büyük devrimci merkezlerde işçilerin doğrudan eylemi neticesinde asker-köylü sovyetleri kayda değer bir faaliyet geliştirmeye muvaffak oldular. Böylece Petrograd Köylü Sovyeti Nisan 1917'den Ocak 1918'e dek köylere, özel yetkileri haiz bin üç yüz doksan beş ajitatör göndermişti; az çok aynı sayıda başkaları da yetki belgesi olmaksızın yola koyulmuştu. Delegeler yetmiş beş vilayet (*guberniya*) katettiler. Kronstadt'ta denizciler ve karacılar arasında, işçilerin örneğini izleyerek, delegelere kendilerine demiryollarında ve vapurda bedava seyahat etme "hakkı" tanıyan belgeler verecek olan *zemlyaçestvo*'lar oluşturuluyordu. Özel şirket demiryolları bu belgeleri hiç itiraz etmeksizin kabul ediyorlardı, ama devletin demiryollarında ihtilaflar çıkıyordu.

Örgütlerin resmî delegeleri yine de köylü okyanusu içindeki damlalardan ibaretti. Miting nutuklarının tutarlı sloganlarını kulaklarına küpe yaparak cepheden ve cephe gerisi garnizonlarından kaçan yüz binlerce ve milyonlarca asker tarafından son derece daha önemli bir görev yerine getirilmişti. Cephedeki dilsizler köylerinde papağan kesiliyorlardı. Dinlemeye meraklı insanlar da hiç eksik olmuyordu. Bölgeden bir Bolşevik, Muralov şöyle anlatır: "Moskova etrafındaki köylüler içinde sola doğru muhteşem bir hareket oluşuyordu... Bölgedeki kasaba ve köyler asker kaçakları kaynıyordu. Henüz köyle bağlarını koparmayan başkentli proleter de buraya sızıyordu." Köylü Naumçenkov'a göre Kaluga vilayetindeki uykuya dalmış kır "Haziran ve Temmuz döneminde şu veya bu nedenle cepheden gelen askerlerce uyandırılmıştı." Nijniy-Novgorod komiseri "tüm hu-

kuka ve yasaya karşı gelmelere vilayet sınırları içinde asker kaçaklarının, izinli gelen askerlerin veya alay komiteleri delegelerinin belirişinin sebebiyet verdiğini" bildiriyordu. Zolotonoşskiy nahiyesinde Baryatinskaya mülklerinin baş kâhyası Ağustosta Kronstadtlı bir denizci olan Gatran'ın yönetimindeki toprak komitesinin keyfî fiillerinden yakınıyordu. Bugulminskiy nahiyesinin komiserinin raporuna göre "izinli gelen denizciler ve askerler anarşi yaratmak ve pogromlar kışkırtmak amacıyla ajitasyon yapıyorlar"dı. "Mglinsk nahiyesinin Belogoş kasabasında bir deniz eri kendi otoritesiyle ormandan yakacak odun ve travers kesimi ile gönderimini yasakladı." Mücadeleyi başlatan askerler olmasa da, bitiren onlardı. Nijniy-Novgorod şehrinde *mujik*ler kadınlar manastırını rahatsız ediyorlar, otlaklarını biçiyorlar, çitlerini kırıyorlar, rahibelere huzur vermiyorlardı. Başrahibe boyun eğmiyor, milisler *mujik*leri sopadan geçirmek üzere alıp götürüyorlardı. Köylü Arbekov şöyle yazar: "Bu durum askerlerin gelişine kadar sürdü. Cepheden gelenler hemen vaziyete el koydular": manastır tahliye edildi. Köylü Bobkov'a göre, Mogilyov vilayetinde "cepheden yuvalarına dönen askerler komitelerdeki elebaşılardı ve soylu mülk sahiplerinin malikânelerinden atılmasında başı çekiyorlardı."

Cepheden gelenler, insana karşı tüfek ve süngü kullanma alışkanlığını edinmiş kişilerin bariz kararlılığını işin içine kattılar. Asker karıları bile kocalarının savaşçı ruhunu ödünç almışlardı. Penza vilayetinden köylü Begişev şöyle anlatır: "Eylülde, toplantılarda baskın lehinde görüş bildiren güçlü bir asker karıları[1] hareketi oluştu." Aynı şey diğer taşra vilayetlerinde de gözleniyordu. Kentlerde bile mayalanmayı sıklıkla "asker karıları" harekete geçiriyorlardı.

Kırsal karışıklıkların başını askerlerin çektiği olaylar, Vermeniçev'in hesabına göre, Martta yüzde bir, Nisanda yüzde sekiz, Eylülde yüzde on üç ve Ekimde yüzde on yediydi. Bu tür hesap tam olma iddiası taşıyamaz; ama yine de genel eğilimi hataya düşmeden gösterir. Sosyalist-Devrimci öğretmenler, zabıt kâtipleri ve memurların ılımlı yönetimi hiçbir şeyden sakınmayan askerlerin yönetimiyle yer değiştirmişti.

Bir zamanlar iyi bir Marksist olan, savaş sırasında zenginleşmeyi başarmakla birlikte ilkelerini ve kavrayış kudretini kaybeden bir Alman yazar Parvus, Rus askerlerini yağmacı ve tecavüzcü Orta Çağ paralı askerleriyle[2] kıyaslıyordu. Böyle konuşmak için, Rus askerlerinin, tüm aşırılıklarına rağmen, basitçe tarihin en büyük toprak devriminin yürütme organından başka bir şey olmadığını görmemek gerekiyordu.

Hareket yasallıktan kesin bir şekilde kopmadığı müddetçe, köylere askerî birlik gönderimi simgesel karakterini koruyordu. Bastırma işi için etkili bir

1) *Bab-soldatok*, Baba (köylü kadın, sıradan kadın) ile soldat (asker) sözcüklerinin birleştirilmesiyle elde edilen bir deyim kullanılıyor [t.ç.n.].

2) Lansquenet: XV. yüzyılda ücret karşılığı Fransa'ya hizmet eden Alman piyadesi [t.ç.n].

şekilde yalnızca Kazak birlikleri kullanılabiliyordu. 11 Ekimde liberal *Russkoye Slovo* [Rus Sözü] gazetesi şöyle yazıyordu: "Serdobskiy nahiyesine dört yüz Kazak gönderildi... bu tedbir sükûneti sağladı. Köylüler Kurucu Meclis'i bekleyeceklerini beyan ettiler." Dört yüz Kazak Kurucu Meclis için kuşkuya yer bırakmayacak bir tedbirdi! Ama yeterince Kazak yoktu ve olanlar da ayak diriyordu. Bu arada, hükûmet giderek daha fazla "kesin tedbir" almaya zorlanıyordu. İlk aylarda, Vermeniçev köylülere karşı on yedi silahlı güç gönderilmesi olayı sayar; bu rakam Temmuz ve Ağustosta otuz dokuz; Eylül ve Ekimde ise yüz beş olmuştur.

Köylü hareketini silahlı güç kullanarak bastırmak ateşe körükle gitmek demekti. Olayların çoğunda askerler köylülerden tarafa geçiyorlardı. Podolsk vilayetindeki bir nahiye komiseri şunu bildiriyordu: "Askerî teşkilâtlar ve hattâ bazı kıtalar toplumsal ve iktisadî sorunları çözüyorlar, köylüleri el koyma hareketlerine girişmeye ve ağaç kesmeye zorluyorlar (!) ve bazen de kimi havalilerde, bizzat kendileri yağmaya iştirak ediyorlar... Yerel birlikler bu şiddet eylemlerinin bastırılmasında görev almayı reddediyorlar...." İşte köydeki ayaklanma disiplinin son kırıntılarını böyle yok etmişti. Başında işçilerin bulunduğu köylü savaşı koşullarında, ordunun kentlerdeki ayaklanmayı bastırmak için gönderilmeye izin vermesi söz konusu olamazdı.

İşçiler ve askerlerden köylüler ilk kez Bolşevikler konusunda yeni bir şey öğreniyorlardı: Sosyalist-Devrimcilerin kendilerine anlattıklarından daha başka bir şey. Lenin'in sloganları ve adı köye nüfuz etti. Bununla beraber, çoğu durumda, Bolşeviklere yönelik giderek sıklaşan sızlanmalarda bir uydurma veya abartma niteliği seziliyordu: Soylu mülk sahipleri böylece daha emin bir şekilde yardım elde edeceklerini umuyorlardı. "Ostrovskiy kazasında, Bolşevik propagandanın sonucunda tam bir anarşi mevcut." Ufa vilayetinden gelen haberler şöyleydi: "Nahiye komitesi üyesi Vasilyev Bolşeviklerin programını yayıyor ve açıkça soylu mülk sahiplerinin asılacağını beyan ediyor." Novgorod vilayetinden bir mülk sahibi, Polonnik "yağmaya karşı korunma" ararken şöyle eklemeyi de unutmuyor: "Yürütme Komiteleri Bolşeviklerle dolu"; yani: Mülk sahipleri için yaramaz adamlar. Simbirsk vilayetinden köylü Zumorin *Anılar*'ında şöyle yazar: "Ağustosta, işçiler Bolşeviklerin partisi için ajitasyon yaparak, parti programlarını sunarak köyleri dolaşıyorlardı." Sebej kazasının sorgu yargıcı, köyünde "geçici hükûmeti devirmeye çağıran ve Lenin'in taktiğini öven" Petrograd'dan gelme yirmi altı yaşındaki bir tekstil işçisi olan Tatyana Mihaylovna hakkında bir soruşturma başlatmıştı. Smolensk vilayetinde, Ağustos sonuna doğru, köylü Kotov'un şahit olduğu üzere, "Lenin'le ilgilenilmeye başlandı, Lenin'in sesine kulak verildi..." Bununla beraber, nahiye *zemstvo*'larına seçilenler büyük çoğunluk itibariyle Sosyalist-Devrimcilerdi.

Bolşevik partisi köylüye yaklaşmaya çabalıyordu. 10 Eylülde, Nevskiy Petrograd Komitesi'nden bir köylü gazetesi yayımlama işine girilmesini istedi: "Köylülerin başkenti anlamadığı ve başkentin de köylüleri anlamadığı Paris

Komünü'nde yaşanan deneylerin bir daha olmaması için her şey yapılmalıydı." Kısa bir süre sonra *Bednota* [Yoksullar] gazetesi çıkmaya başladı. Fakat partinin kelimenin gerçek anlamında köylüler arasındaki faaliyeti yine de ihmal edilebilir düzeydeydi. Bolşevik partisinin gücü teknik imkânlarda ya da aygıtta değil, doğru politikasındaydı. Rüzgârın üfürmesi nasıl tohumları her yana saçıyorsa, devrimin kasırgaları da Lenin'in fikirlerini yayıyordu.

Tver vilayetinden köylü Vorobyev *Anılar*'ında şöyle yazar: "Eylül ayına doğru, toplantılarda, yalnızca cepheden gelen askerler değil, yoksul köylüler de giderek daha bir sıklıkla ve yüreklilikle Bolşeviklerden yana çıkıyorlardı..." Simbirsk vilayetinden köylü Zumorin'in teyit ettiği gibi, "yoksullar ve bazı orta köylüler arasında Lenin adı tüm dudaklardaydı, yalnızca Lenin'den bahsediliyordu. Novgorodlu bir köylü, Grigoryev, nahiyedeki bir Sosyalist-Devrimcinin Bolşevikleri "yağmacı" ve "hain" diye nitelediğini anlatır. *Mujik*ler gürleyerek cevap vermişlerdir: "Hoşt köpek, taşlayın şunu! Bize maval okuma! Hani toprak nerde? Kes! Bize bir Bolşevik getirin'!" Bu olayın Ekimden sonra cereyan etmesi pek muhtemeldir; böylesi bir sürü olay mevcuttu. Köylülerin hatıralarında olaylar güçlü bir yer etmiştir, ama kronoloji duygusu zayıftır.

Oryol vilayetindeki evine içi Bolşevik literatürle dolu koca bir bavulla dönen bir asker, Çinenov, doğduğu köyde kötü karşılanmıştı: Herkes içinde Alman altını var zannediyordu. Ama Ekimde, "nahiye hücresi yedi yüz üyeye ulaşmıştı, birçok tüfeğe sahipti ve sovyet iktidarının savunulmasına koşuyordu." Bolşevik Vraçev, münhasıran bir tarımsal üretim diyarı olan Voronej vilayetindeki köylülerin "Sosyalist-Devrimci nefes darlığından kurtularak" nasıl "sayesinde çok sayıda köy ve nahiye hücresine sahip olduğumuz, gazetelerimiz için aboneye kavuştuğumuz ve Komitemizin bulunduğu daracık lokalde birçok *mujiği* ağırladığımız partimize ilgi duymaya başladıklarını" anlatır. İvanov'un hatıralarına göre, Smolensk vilayetinde, "Bolşevikler köylerde çok azdılar, kazalarda çok daha az sayıdaydılar, Bolşevik gazeteleri yoktu, çok az bildiri basılıyordu... Ama yine de, Ekime ne kadar yaklaştıkça, köy de o kadar daha çok Bolşeviklere dönüyordu..."

Aynı İvanov şöyle yazıyordu: "Ekime dek, sovyetlerde Bolşevik bir etkinin bulunduğu kazalarda vandalizmin soylu mülk sahiplerinin malikânelerine karşı zincirlerinden boşalması ya hiç mevcut değildi ya da çok düşük bir derecedeydi." Bununla birlikte, olay bu açıdan her yerde aynı şekilde cereyan etmiyordu. Örneğin Tadeusz şöyle anlatır: "Toprakların köylülere geri verilmesini isteyen Bolşeviklerin talepleri malikâneleri basan, bazılarını yakan, otlakları, koruları ele geçiren Mogilyov taraflarındaki köylü kitleleri tarafından özellikle hemen benimsenmişti." Aslında bu tanıklıklar arasında hiçbir çelişki yoktur. Bolşeviklerin genel ajitasyonu köylerdeki iç savaşı kuşkuya yer bırakmayacak şekilde besliyordu. Ama Bolşeviklerin daha sağlamca kök salmayı başardıkları yerlerde, doğal olarak köylülerin ileri atılışlarını zayıflatmadan bunu düzene sokmaya ve zararlarını sınırlamaya çaba gösteriyorlardı.

Toprak meselesi yalıtılmış vaziyette ortaya çıkmıyordu. Köylü, özellikle savaşın son döneminde alıcı olduğu kadar satıcı olarak da acı çekmişti: Elindeki buğday devletçe sabit fiyatlarla alınıyordu, sanayi ürünleri giderek el yakar hâle geliyordu. Bilâhare "makas" tanımıyla Sovyet ekonomisinin merkezî sorunu hâline gelecek olan köy ile kent arasındaki iktisadî ilişkiler sorunu tehditkâr görünümüyle ortaya çıkmaya başlamıştı bile. Bolşevikler köylüye "sovyetler iktidarı almalı ve toprağı köylüye vermeli, savaşı bitirmeli, sanayi üzerindeki seferberliği kaldırtmalı, üretim üzerinde işçi denetimini kurmalı, sanayi ürünleri ile tarımsal ürünler arasındaki fiyat nispetlerini düzene sokmalıdır" diyordu. Bu cevap ne denli kestirme olsa da, yine de izlenecek yolu gösteriyordu. Troçki 10 Ekimde fabrika komiteleri konferansında "bizimle köylülük arasındaki duvar Avksentyev tarzı sovyetçilerdir. Bu duvarı delmek lâzım. İşçinin köye tarım makineleri sağlayarak köylüye tüm yardım çabalarının, organize bir üretim üzerinde işçi denetimi kurulmadıkça, sonuçsuz kalacağı köye açıklanmalıdır." Konferans köylülere hitaben yayımladığı manifestosunu işte bu mealde hazırladı.

Petrograd işçileri bu sıralarda fabrikalarda özel bir merkezin (İşçiden Köylüye)[3] emrine teslim etmek üzere metal, ıskarta ve döküntü malzemeleri toplayan özel komisyonlar kurmuşlardı. Bu atık malzemeler çok basit tarım aletleri ve yedek parçaları imâlinde kullanılıyorlardı. İktisadî hedefler üzerinde ajitasyon emellerinin hâkim olduğu, henüz hacim itibariyle pek kayda değer olmayan üretimin gidişatına bir plan dâhilindeki bu ilk işçi müdahalesi yine de yakın bir geleceğin perspektifini aralıyordu. Bolşeviklerin kutsal köy sahasına burunlarını sokmalarından korkuya kapılan Köylü Yürütme Komitesi yeni inisiyatifi ele geçirmeye çalıştı. Ama kent ortamında Bolşeviklerle rekabete girişmek köylerde bile çaptan düşen yorgun uzlaşmacıların harcı değildi.

Tver vilayetinden köylü Vorobyev daha sonraları, Bolşeviklerin ajitasyonunun yankısı "yoksul köylüleri öyle bir uyandırdı ki, açıkça, eğer Ekim Ekimde olmasaydı, Kasımda olurdu denebilir" diye yazmıştı. Bolşevizmin siyasal gücünün bu çok canlı tasvir edilen özelliği onun örgütlenmesindeki zayıflıkla hiçbir şekilde çelişmez. Devrim kendine yolu ancak büyük orantısızlıklarla açabilir. Geçerken belirtelim, işte özellikle bu nedenle onun hareketi bir biçimsel demokrasinin çerçevesi içinde tutulamaz. Toprak devriminin Ekim veya Kasımda gerçekleşebilmesi için, köylülere Sosyalist-Devrimci partinin artık çok aşınmış elbisesinden başka bir şey kalmamıştı. Sol unsurları köylü ayaklanmasının baskısı altında alelacele ve düzensiz bir şekilde toplandılar, Bolşeviklerin peşine takıldılar ve onlarla rekabete giriştiler. İzleyen aylarda, köylülükteki siyasal kayma aslen sol Sosyalist-Devrimcilerin yamalı bayrağı altında gerçekleşti: Bu gelip geçici parti kırsal Bolşevizmin yansımış, kararsız

3) *Raboçiy –krestyaninu.*

bir biçimi, köylü savaşı ile proleter ayaklanması arasında bir geçici köprü hâline geldi.

Toprak devriminin kendi yerel organlarına ihtiyacı vardı. Bunlar neye benziyorlardı? Köylerde farklı türde örgütler vardı: Nahiye yürütme komiteleri, toprak komiteleri ve iaşe komiteleri gibi devlet örgütleri; sovyetler gibi toplumsal örgütler; partiler gibi tamamen siyasal örgütler; son olarak da nahiye *zemstvo*'ları tarafından temsil edilen özerk idarî organlar. Köylü sovyetleri ancak taşra vilayetlerinin idarî sınırları dâhilinde, kısmen kaza çerçevesinde gelişebilmişlerdi; çok az nahiye sovyeti vardı. Nahiye *zemstvo*'ları pek az kök bulmuşlardı. Buna karşılık, devlet organları olarak tasarlanan toprak komiteleri ile yürütme komiteleri, ilk bakışta ne denli garip görünürse görünsün, köylü devriminin organları hâline gelmişlerdi.

Memurlardan, toprak sahiplerinden, profesörlerden, diplomalı tarım bilimcilerden, Sosyalist-Devrimci siyasetçilerden ve bunların arasına serpiştirilmiş ne idüğü belirsiz köylülerden meydana gelen Toprak Üst Komitesi gerçekte toprak devrimi için başlıca frendi. Vilayet komiteleri hiçbir zaman hükûmet politikalarını uygulamaktan vazgeçmediler. Kaza komiteleri ise köylülerle otoriteler arasında yalpalıyorlardı. Buna karşılık, köylüler tarafından seçilen ve bizzat olay yerinde, köylerin gözü önünde faaliyet gösteren kaza komiteleri toprak hareketinin araçları hâline geliyorlardı. Komite üyelerinin genellikle Sosyalist-Devrimci partiye bağlı olduklarını iddia etmeleri hiçbir şeyi değiştirmiyordu: Kendilerini mujiğin *izba*sına göre ayarlıyorlardı, yoksa kendilerine soylunun malikânesini örnek almıyorlardı. Köylüler toprak komitelerinin devlet niteliğine özel bir önem atfediyorlardı, onda iç savaş için bir tür ihtira beratı görüyorlardı.

Saransk kazası polis şeflerinden biri daha Mayıs ayında şu açıklamayı yapmıştı: "Köylüler nahiye komitesinin dışında kimseyi tanımadıklarını, tüm kaza ve kent komitelerinin toprak sahiplerine hizmet ettiklerini söylüyorlar." Nijniy-Novgorod komiserine göre, "bazı nahiye komitelerinin köylülerin keyfî fiillerine karşı mücadele etmek için yaptıkları tüm girişimler hemen her zaman başarısızlıkla sonuçlanıyor ve tüm ekibin görevden alınmasına yol açıyordu..." Pskov vilayetinden köylü Denisov'a göre, "seçilmiş üyeleri köylülerin ve cephedeki askerlerin en devrimci kesimini temsil ettiklerinden dolayı, komiteler her zaman mülk sahiplerine karşı köylü hareketinden yanaydılar".

Kaza komitelerinde ve özellikle de vilayet merkezlerindeki komitelerde soylu mülk sahipleriyle barışçı ilişkilerini korumaya çalışarak yönetim görevini yerine getiren memur entelijansiyaydı. Moskova vilayetinden köylü Yurkov şöyle yazar: "Köylüler, ters yüz edilse de, bunun hep aynı kürk manto, aynı iktidar olduğunu, sadece adının değiştiğini görüyorlardı." Kursk vilayeti komiseri ise şöyle yazıyordu: "Geçici hükûmetin kararlarını uzlaşmaz bir şekilde uygulayan kaza komiteleri için yeni seçimler yapılması yönünde bir eğilim

gözleniyor." Bununla birlikte, köylünün kaza komitesine ulaşması çok zordu: Köylerle nahiyeler arasındaki siyasal irtibat Sosyalist-Devrimciler tarafından sağlanıyordu. Öyle ki köylüler başlıca misyonu eski kürk mantoyu ters çevirip giydirmek olan partinin aracılığıyla hareket etmek zorunda kalıyorlardı.

Köylülüğün Mart sovyetleri karşısındaki ilk bakışta anlamsız görünen soğukluğunun gerçekte derin sebepleri vardı. Sovyet, toprak komitesi gibi özel amaçlı bir örgütü değil, devrimin evrensel bir örgütünü temsil ediyordu. Ama genel politika alanında, köylü önderlik olmadan bir adım dahi atamıyordu. Tüm mesele bu önderliğin nereden geleceğiydi. Vilayet ve kaza köylü sovyetleri köylü devriminin organları olarak değil, köylülük üzerinde muhafazakâr bir vesayetin araçları olarak, kooperatiflerin inisiyatifiyle ve büyük ölçüde de onların kaynaklarıyla kurulmuşlardı. Köy, sırtında taşıdığı sağ Sosyalist-Devrimcilerin sovyetlerine iktidara karşı bir kalkan olarak tahammül ediyordu. Ama kendi diyarında toprak komitelerini tercih ediyordu.

Köyün "tümüyle kırsal çıkarlar" çevresine kendini hapsetmesini önlemek için, hükûmet demokratik *zemstvo*'ların kurulması işinde acele ediyordu. Bu da mujiği gardını almaya zorluyordu. Sık sık seçim yapılmasını dayatmak zorunlu oluyordu. Penza komiseri şöyle bildiriyordu: "Yasalara uymayan durumlar hasıl oldu ve seçimler iptal edildi." Minsk vilayetinde, köylüler nahiye seçim komisyonunun başkanı Prens Drutskiy-Lyubetskiy'i listeleri değiştirmekle suçlayarak tutukladılar: Mujikler asırlık kavgalarının demokratik bir şekilde çözüme bağlanması konusunda prensle uyuşmaya varmakta güçlük çekiyorlardı. Bugulminskiy kazasının komiseri şöyle bildiriyordu: "Kazadaki nahiye *zemstvo*'ları için yapılan seçimler plana pek uygun gitmedi... Seçilenler tümüyle köylü, çevredeki aydınların, özellikle de toprak sahiplerinin dışarıda kaldıkları gözleniyor." Bu açıdan, *zemstvo*'lar komitelerden pek farklı durumda değillerdi. Minsk vilayetinin komiseri hayıflanarak şöyle yazıyordu: "Köylü kitlesinin aydınlara ve özellikle de toprak sahiplerine yönelik tavrı negatif." Mogilyov'da çıkan 23 Eylül tarihli bir gazetede şunlar okunuyordu: "Tüm toprağın hemen köylülere verilmesine yardım etmek için kararlı bir söz verilmediği müddetçe aydınların köylerdeki faaliyeti büyük riskler taşıyor." Başlıca sınıflar arasında bir anlaşma, hattâ bir uyuşmanın imkânsız olduğu yerlerde, demokrasi kurumlarının altındaki toprak kayıyordu. Nahiye *zemstvo*'larının ölü doğmuş niteliği hiç hataya düşmeden Kurucu Meclis'in de çöküşü öngörüsüne yol açıyordu.

Nijniy-Novgorod komiseri, "bu havalideki köylülerde tüm medenî yasaların gücünü kaybettikleri ve tüm hukuk ilişkilerinin şimdi artık köylü örgütlerince tanzim edilmeleri gerektiği kanaâti hâkim" diye açıklıyordu. Elinin altında polis gücü bulunan nahiye komiteleri yerel yasalar yapıyor, kira fiyatlarını oluşturuyor, ücretleri tanzim ediyor, malikânelere kâhya atıyor, toprakları, otlakları, ormanları, alet edevatı kendi eline alıyor, toprak sahiplerinin ellerindeki silahları müsadere ediyor, arama-tarama ve tutuklamalara

girişiyordu. Yüzyılların sesi ve devrimin çok yeni tecrübesi de mujiğe toprak meselesinin bir güç meselesi olduğunu söylüyordu. Bir toprak devrimi için bir köylü diktatörlüğünün organlarına sahip olmak gerekiyordu. Mujik henüz bu Latince kökenli sözcüğü bilmiyordu. Ama ne istediğini biliyordu. Mülk sahiplerinin, liberal komiserlerin ve uzlaşmacı politikacıların yakındıkları "anarşi" gerçekte nahiyelerdeki devrimci bir diktatörlüğün ilk aşamasıydı.

Toprak devrimi için tümüyle köylülerden oluşan özel organlar kurmanın gerekliliği Lenin tarafından tâ 1905-1906 olaylarından bu yana savunuluyordu. Stockholm'deki parti kongresinde şöyle diyordu: "Devrimci köylü komiteleri köylü hareketinin yürüyebileceği yegâne yoldur." Mujik Lenin'i okumuyordu. Ama buna karşılık, Lenin mujiğin düşüncelerini iyi okuyordu.

Köy sovyetlere yönelik tutumunu sonbahara doğru, sovyetlerin kendileri siyasal yollarını değiştirdikleri vakit değiştirdi. Kaza veya vilayet merkezlerindeki Bolşevik ve sol Sosyalist-Devrimci sovyetler köylüleri artık dizginlemiyor, tersine ileriye itiyordu. İlk aylarda, köy uzlaşmacı sovyetlerde, daha sonra onlarla açık bir çatışmaya girmek üzere, yasal bir kılıf aradıysa da, şimdi devrimci sovyetlerde ilk kez olarak gerçek bir önderlik bulmaya başlıyordu. Saratov vilayetinden köylüler Eylülde şöyle yazıyorlardı: "İktidar tüm Rusya'da işçi, köylü ve asker vekilleri sovyetlerinin eline geçmelidir. Bu daha güvenli olur." Ancak sonbahara doğru köylüler toprak programlarını sovyetler iktidarı sloganına bağlamaya başladılar. Ama burada da henüz bu sovyetleri kimin, nasıl yöneteceğini bilmiyorlardı.

Toprak kavgalarının Rusya'da büyük bir geleneği, basit ama açık bir programı, yerine göre şehitleri ve kahramanları vardı. Muhteşem 1905 deneyimi köy için bile iz bırakmaksızın geçmedi. Buna bir de milyonlarca köylüyü birleştiren dinsel tarikatların düşünce faaliyetini eklemek gerekir. İyi bilgiye sahip bir yazar şöyle yazar: "Ekim Devrimini... dinsel umutlarının mutlak gerçekleşmesi gibi karşılayan birçok köylü gördüm." Tarihte bilinen tüm köylü ayaklanmaları içinde 1917'deki Rus köylü hareketi kuşkusuz siyasal fikirlerle en çok beslenen olmuştu. Bununla beraber, kendine özerk bir önderlik oluşturup iktidarı eline alma yeteneğini gösterememişse eğer, bunun sebepleri yalıtılmış, çapsız ve rutin bir ekonominin organik niteliğinde yatıyordu. Mujiğin tüm hayat suyunu tüketip bitiren bu ekonomi ona genelleştirme yeteneğini kazandırarak zararını telâfi etmiyordu.

Köylünün siyasal özgürlüğü pratikte çeşitli kent partileri arasında seçim yapma özgürlüğü anlamına geliyordu. Ama bu seçim bile *a priori* yapılmıyordu. Ayaklanmasıyla köylülük Bolşevikleri iktidara sürüklemişti. Ama Bolşevikler ancak iktidarı ele geçirdikten sonra, toprak devrimini bir işçi devleti yasası hâline getirerek, köylüleri fethedeceklerdi.

Yakovlev'in idaresinde bir bilginler grubu toprak hareketinin Şubattan Ekime nasıl evrildiğini gösteren son derece değerli bir belge sınıflandırma-

sı oluşturdu. Her ay için organize olmayan gösteri sayısını ifade etmek üzere 100 rakamını baz olarak kabul eden bu bilginler "organize" çatışmaların Nisanda 33'e, Haziranda 86'ya, Temmuzda 120'ye yükseldiğini hesapladılar. Bu köylerde Sosyalist-Devrimci örgütlerin en fazla yeşerdiği andı. Ağustosta, 100 organize olmayan çatışmaya karşılık 62 ve Ekimde de topu topu 14 organize çatışma vardı. Çok bildik olmakla birlikte son derece öğretici olan bu rakamlardan Yakovlev bu arada çok şaşırtıcı bir sonuç çıkartır: Ağustos ayı öncesinde hareket daha çok "organize" bir hal almışsa da, sonbaharda daha çok "kendiliğinden"[4] bir niteliğe bürünmüştür. Bir başka araştırmacı, Vermeniçev de aynı sonuca varıyor: "Ekim arifesinde dalganın yükseldiği dönemde organize hareketin yüzdesindeki düşüş bu aylarda hareketin kendiliğindenci niteliğine tanıklık ediyor." Körlük ile görme gibi, kendiliğinden de bilinçli ile karşı karşıya getirilirse —tek bilimsel anti-tez budur—, köylü hareketinin Ağustosa kadar olan bilinç durumunun arttığı, ama sonra Ekim ayaklanması sırasında tümüyle yok olmak üzere düşmeye başladığı sonucuna varmak gerekir. Ama kuşkusuz bizim bilginler bunu söylemek istemiyorlar. Mesele hakkında biraz düşünülürse, örneğin Kurucu Meclis için yapılan kırsal seçimlerin, "örgütlü" görünmesine rağmen, her köylünün açıkça ne istediğini bildiği soylu mülk sahiplerine karşı köylülerin "organize olmayan" yürüyüşünden son derece daha "kendiliğinden" —yani tasarlanmamış, sürüye uyarak gidilen, kör— bir niteliğe sahip olduklarını kavramak zor değil.

Sonbahar dönemecinde, köylülük kendiliğindenciliğe atılmak için bilinçli görüşünden ayrılıyor değil, iç savaşa varmak için uzlaşmacı önderlikten kopuyordu. Örgütlülükteki gerileme aslında yüzeysel bir nitelikteydi. Uzlaşmacıların örgütleri düşüyordu; ama geride bıraktıkları, en devrimci unsurların doğrudan idaresi altında oluşan yeni bir yolun başlatılmasına yardım ediyordu: Askerler, denizciler, işçiler. Kesin kararlı eylemlere yönelen köylüler sık sık genel kurul topluyorlar ve hattâ alınan kararın köyün tüm sakinlerince imzalanmasına özen gösteriyorlardı. Bir üçüncü bilgin, Şestakov şöyle yazar: "Kimi zaman yıkıcılığa yönelen köylü hareketinin sonbahar döneminde, çoğunlukla sahneye eski köy komün meclisi [*shod*] çıkıyordu. Köylüler el konulan malları *shod* vasıtasıyla bölüşüyorlar, mülk sahipleri ve malikâne yöneticileriyle, kaza komiserleri ve çeşitli *barış elçileriyle*... görüşmeleri *shod* vasıtasıyla yürütüyorlardı."

Köylüleri dosdoğru iç savaşa götüren nahiye komiteleri neden sahneden yok olmuştu? Bu konuda, belgelerde açık seçik belirtilere sahip değiliz. Ama açıklama kendiliğinden geliyor. Devrim, organlarını ve silahlarını son derece

4) Rusça "*elementarnıy*" [temel, basit, ilkel] sözcüğü devrin devrimci literatüründe sıklıkla bir teori ve programa sahip bir örgütçe yönetilen sınıf bilinçli hareketlerle tezat oluşturmak üzere kullanılıyordu. Amerikan çevirisinde "spontaneous", Fransızca çeviride "force élémentaire" sözcüğüyle karşılanan bu deyiş Türkçede "kendiliğinden[ci]" sözcüğüyle verildi (t.ç.n.).

hızlı aşındırır. Toprak komiteleri yarı barışçı tedbirlerle iş gördüğünden doğrudan saldırıya pek az elverişliydi. Genel sebep daha az önemli olmayan özel sebeplerle tamamlanır. Mülk sahipleriyle açık bir savaşa girişen köylüler bir yenilgi durumunda başlarına gelecekleri çok iyi biliyorlardı. Birçok toprak komitesinin üzerine daha Kerenskiy zamanında bile kilit vurulmuştu. Mesuliyetleri dağıtmak mutlak bir taktik gereklilik hâlini almıştı. Bunun için en kullanışlı biçim *mir* (kırsal komün) idi. Köylülerin geleneksel birbirlerine karşı güvensizliği de kuşkusuz aynı yönde etkili oluyordu: Şimdi toprak sahiplerinin mallarına el koymak ve bunları paylaşmak söz konusuydu ve herkes, haklarını kimseye emanet etmeden bizzat operasyona katılmak istiyordu. Böylece, mücadelenin artan şiddetlenmesi, temsilî organların, *shod* toplanması ve *mir* kararları şeklindeki ilkel köylü demokrasisinin lehine, geçici olarak saf dışı edilmesi sonucunu doğuruyordu.

Köylü hareketinin niteliğinin tanımlanmasındaki bu kaba saba yanılgılar, özellikle Bolşevik bilginlerin kaleminden hiç beklenmedik bir şey gibi görülebilir. Ama unutmamak gerekir ki, burada söz konusu olan yeni tarz Bolşeviklerdir. Düşüncenin bürokratikleşmesi kaçınılmaz olarak köylülüğe yukarıdan dayatılan örgütlenme biçimlerinin aşırı değerlendirilmesine ve köylülerin kendilerine verdikleri biçimlerin eksik değerlendirilmesine götürür. Bilgin memur, liberal profesörün izinde, toplumsal süreçleri idarî açıdan ele alır. Tarım halk komiseri sıfatıyla Yakovlev bilâhare köylülüğe yönelik aynı yalınkat bürokrat tavrını, ama bu kez son derece daha geniş ve büyük sorumluluklarla dolu bir alanda, "topyekûn kolektifleştirme" [*sploşnaya kollektivizatsiya*] uygulamasında göstermiştir. Teorideki yüzeysellik, büyük çaplı bir pratik söz konusu olduğunda, öcünü çok korkunç alır!

Fakat topyekûn kolektifleştirmenin hatalarına gelinceye kadar daha önümüzde on üç koca sene vardır. Şimdilik söz konusu olan sadece mülk sahiplerinin topraklarının alınmasıdır. Seksen milyon *desyatina* büyüklüğündeki topraklarında tir tir titreyen yüz otuz dört bin toprak sahibi vardır. En fazla tehdit altında olanlar en tepedekiler, yetmiş milyon *desyatina* toprağa sahip olan eski Rusya'nın otuz bin efendisidir: Adam başına iki bin *desyatina*dan fazla. Bir soyluluk üyesi, Boborıkin, mabeyinci Rodzyanko'ya şöyle yazmıştır: "Ben bir toprak sahibiyim ve toprağımdan mahrum edileceğimi aklım almıyor, özellikle de en akla yatmaz sebeple, sosyalist öğretilerin denenmesi için." Ama devrimin de görevi zaten yöneticilerin akıllarının almadığını gerçekleştirmekti.

En kavrayışlı mülk sahipleri, bununla birlikte, artık malikânelerini koruyamayacaklarını görmemezlik edemiyorlardı. Onları elde tutmaya hiç gayret etmiyorlardı: Topraktan ne denli çabuk kurutulurlarsa, o kadar iyiydi. Kurucu Meclis onlara, her şeyden önce, devletin kendilerini yalnızca toprak konusunda tazmin etmekle kalmayıp sıkıntılarını da telâfî edeceği bir büyük Sayıştay gibi görünüyordu.

Köylü toprak sahipleri bu programa soldan sarılıyorlardı. Asalak soyluluğun işini bitirmeye meyyaldiler, ama toprak sahipliği mefhumunu sarsmaktan da çekiniyorlardı. Kongrelerinde, "devlet mülk sahiplerine on iki milyar Ruble verecek kadar zengin" diyorlardı. "Köylü" sıfatıyla, masrafları halk tarafından ödenecek olan soylu mülk sahiplerinin toprağından avantajlı koşullarda yararlanmayı umuyorlardı.

Mülk sahipleri, tazminatların öneminin hesap görülmesi sırasındaki güçler dengesi tarafından belirlenecek bir siyasal değer olduğunu kavrıyorlardı. Ağustos sonuna dek, Kornilovçu tarzda toplanan Kurucu Meclis'in toprak reformunu Rodzyanko ile Milyukov arasında bir çizgide geçireceğine dair bir umut vardı. Kornilov'un çuvallaması mülk sahibi sınıfların oyunu kaybettikleri anlamına geliyordu.

Eylül ve Ekim ayı boyunca, toprak sahipleri sorunun çözülmesini iflâh olmaz bir hastanın ölümü beklediği gibi beklediler. Sonbahar mujiklerin politika yapma zamanıydı. Hasat toplandı, yanılsamalar dağıldı, sabır tükendi. İşi bitirmek gerekiyordu! Hareket taştı, tüm bölgelere yayıldı, yerel özgüllükleri sildi, köydeki tüm tabakaları harekete geçirdi, tüm yasallık ve temkin kaygılarını süpürdü, saldırgan, öfkeli, yırtıcı, kudurgan bir hal aldı, silah olarak demire ve ateşe, tabancaya ve el bombasına sarıldı, malikâneleri yaktı ve yıktı, mülk sahiplerini kovaladı, toprağı temizledi ve şurada burada kanla yıkadı.

Puşkin, Turgenyev ve Tolstoy tarafından uğruna methiyeler yazılan toprak beylerinin yuvaları telef oldu gittiler. Eski Rusya buharlaşıp uçtu. Liberal basın İngiliz tarzı bahçelerin, serflik döneminden kalma tabloların, yadigâr kütüphanelerin, Tambov tapınaklarının, yarış atlarının, eski gravürlerin, safkan boğaların mahvolması konusunda ağlanmalar ve sızlanmaları biraraya getirdi. Burjuva tarihçiler "soyluların kültürü"ne karşı misillemeye girişen köylü "vandalizm"inin sorumluluğunu Bolşeviklerin üzerine atmaya çalışıyorlardı. Gerçekte, Rus mujiği daha Bolşeviklerin dünyaya gelmesinden yüzyıllarca önce başlamış olan bir eseri tamamlıyordu. Tarihsel ilerleme görevini elindeki yegâne araçlarla yerine getiriyordu: Devrimci barbarlıkla ortaçağ barbarlığının kökünü kurutuyordu. Hem zaten ne kendi, ne büyük ebeveynleri, ne de ataları herhangi bir zaman bir gönül yüceliğiyle veya merhametle karşılaşmışlardı.

Feodaller Fransız köylülerinin kurtuşundan dört buçuk asır evvel *Jacquerie*'yi[5] bastırdıklarında, yaşlı bir rahip vekayinamesine şöyle yazıyordu: "Ülkeye o kadar kötülük etmişlerdi ki, krallığın yıkılması için İngilizlerin gelmesine

5) Adını soyluların köylülerden küçümsemeyle *Jacques* ya da *Jacques Bonhomme* biçiminde söz etme alışkanlığından alan *Jacquerie* ayaklanması, Yüz Yıl Savaşları döneminin ilk deminde 1358'de Fransa'nın kuzeydoğusunda, Compiègne bölgesinde biraz da İngiliz çapulcularının kışkırtmasıyla başlamış olup Paris'e doğru yayılmış ve bastırılana dek sayısız soylu şatosu yakılmış ve sahipleri kılıçtan geçirilmiştir [t.ç.n.].

ihtiyaç yoktu; İngilizler Fransa soylularının yaptıkları yapamazlardı." Yalnızca burjuvazi Mayıs 1871'de Fransız soyluluğunun vahşetini solladı. Rus köylüleri işçilerin önderliği sayesinde, Rus işçileri de köylülerin desteği sayesinde bu kültür ve insanlık savunucularının çifte dersinden kurtuldular.

Rusya'nın aslî sınıfları arasındaki karşılıklı ilişkiler büyük ölçüde köyde de yeniden üretiliyordu. Nasıl işçi ve askerler burjuvazinin planlarına rağmen monarşiye karşı kavga vermişlerse, yoksul köylüler de *kulak*'ın uyarılarına kulak asmadan toprak sahiplerine karşı en yürekli ayaklanmacılardı. Nasıl ki uzlaşmacılar devrimin ancak Milyukov'un onu tanıdığı andan itibaren yere sağlam basacağına inanıyorlardıysa, sağa sola bakınan orta vaziyetteki köylü de kulak'ın imzasının müsadereleri yasallaştıracağını düşünüyordu. Son olarak, nasıl ki devrime düşmanca yaklaşan burjuvazi iktidarı kendine atfetmekte tereddüt etmediyse, yakıp yıkmaya karşı çıkan kulaklar da bundan yarar sağlamayı ihmal etmiyorlardı. Burjuvazinin elindeki iktidar da, tıpkı *kulak*'ın ele geçirdiği toprak sahiplerinin mülkleri gibi uzun sürmedi. Her iki durumda da sebep aynıydı.

Özünde burjuvanitelikli olan demokratik toprak devriminin kudreti ifadesini bir süreliğine köydeki sınıfsal antagonizmaların üstesinden gelmesinde buldu: tarım işçisi toprak sahibini soyuyor ve böylelikle de *kulak*'a yardım ediyordu. Rus tarihinin XVII., XVIII. ve XIX. yüzyılları XX.'nin omuzlarına çıkmış ve onu yere sermişlerdi. Gecikmiş burjuva devriminin zayıflığı kendini, köylü savaşının burjuva devrimcileri ileri doğru itmeyip, tersine kesinkes gericilik kampına atmasında ele vermişti. Daha dünün mahpusu Tsereteli anarşiye karşı mülk sahiplerinin topraklarını koruyordu! Burjuvazi tarafından fırlatılıp atılan köylü devrimi sanayi proleteryasıyla birleşiyordu. Böylelikle, XX. yüzyıl yalnızca üstüne üşüşen önceki yüzyıllardan silkinmekle kalmamış, onların omuzlarının üzerinden yeni bir tarihsel zirveye de tırmanmıştı. Köylünün toprağı temizleyip engelleri kaldırması için, işçinin devletin başına geçmesi gerekiyordu: Ekim Devriminin en basit formülü işte budur.

BÖLÜM II

Ulusal Sorun

Dil insan insana ilişkinin ve dolayısıyla da ekonomik ilişkinin en önemli aracıdır. Ulusu birleştiren meta dolaşımının zaferiyle bir ulusal dil hâline gelir. Ulusal devlet kapitalist ilişkilerin en elverişli, en avantajlı ve normal sahası olarak bu temel üzerinde kurulur. Batı Avrupa'da, Felemenk'in bağımsızlık mücadelesini ve ada İngiltere'sinin akıbetini bir kenara bırakacak olursak, burjuva ulusların oluşum dönemi Büyük Fransız Devrimi'yle başlamıştır ve özünde, yaklaşık bir yüzyıl zarfında, Alman imparatorluğunun kurulmasıyla tamamlanmıştır.

Fakat Avrupa'da ulusal devletin üretim güçlerini artık massetmeyi bıraktığı ve emperyalist devlete doğru evrildiği dönemde, Doğu'da —İran'da, Balkanlarda, Çin'de, Hindistan'da— henüz başlıca itkisi 1905 Rus Devrimiyle verilen ulusal-demokratik devrimler çağının başlangıcındaydık. 1912'deki Balkan Savaşı Güney-Doğu Avrupa'daki ulusal devletlerin oluşumunun sona ermesini temsil ediyordu. Onu izleyen emperyalist savaş, yol boyunca Avrupa'da, Avusturya-Macaristan'ı parçalara ayırarak, bağımsız bir Polonya ile Çarlık Rusya'sından kopma sınırdaş devletler yaratarak yarım kalmış ulusal devrimler eserini tamamladı.

Rusya bir ulusal devlet şeklinde değil, bir milliyetler devleti olarak kurulmuştu. Bu onun geri karakterine cevap veriyordu. Bir yaygın tarım ve köy zanaatkârlığı temeli üzerinde, ticaret sermayesi derinlemesine, üretimi dönüştürerek değil, enlemesine, işlemlerinin yarıçapını genişleterek gelişiyordu. Tüccar, toprak sahibi ve devlet memuru merkezden çevreye, yeni toprakların ve vergi bağışıklıklarının peşinde daha da geri kavimlerin bulundukları yeni bölgelere doğru göçen köylü yerleşimcilerin izinden ilerliyorlardı. Devletin genişlik kazanması aslen, tüm ilkelliğine rağmen, Güney ve Doğu'daki göçebeler karşısında bir üstünlükten yararlanan tarım ekonomisinin yaygınlaşmasından ibaretti. Bu muazzam ve durmaksızın genişleyen temel üzerinde kurulan kast ve bürokrasi devleti Batı'da daha yüksek bir kültüre sahip, ama bağımsız-

lıklarını korumaktan aciz kimi ulusları (Polonya, Litvanya, Baltık eyâletleri, Finlandiya) boyunduruk altına alabilecek kadar güçlü bir hâle geldi.

Ülkenin merkezî kütlesini meydana getiren yetmiş milyon Büyük Rus'a kademeli olarak yaklaşık doksan milyon "yerli" [*inorodtsı*] eklendi. Bunlar net bir şekilde iki gruba ayrılıyorlardı: Kültürleriyle Büyük Ruslardan üstün Batılılar ve daha aşağı bir seviyedeki Doğulular. Böylece, içinde hâkim milliyetin nüfusun sadece % 43'ünü oluşturduğu, oysa ki % 57'sinin kültür dereceleri ve hak eşitsizlikleri bakımından çeşitli milliyetlere mensup olduğu (% 17'si Ukraynalı, % 6'sı Polonyalı, % 4.5'u Beyaz Rus) bir imparatorluk kuruldu.

Devletin açgözlü ihtiyaçları ve egemen sınıfların altındaki köylü tabanının yoksulluğu en vahşi sömürü biçimlerini doğuruyordu. Rusya'da ulusal tahakküm yalnızca Batı sınırındaki değil, hattâ Doğu sınırındaki komşu devletlerden de sonsuz derecede daha vahşiydi. Hukuktan yoksun bırakılmış çok sayıda ulusun varlığı ve bunların hukukî vaziyetlerinin yakıcılığı Çarlık Rusya'sındaki ulusal soruna muazzam bir patlayıcı güç kazandırıyordu.

Türdeş milliyetli devletlerde, burjuva devrimi Fransa'da olduğu gibi özgüllüklere karşı veya İtalya ve Almanya'da olduğu gibi ulusal parçalanmaya karşı bir mücadele fikri altında birleşme yaratarak güçlü merkezcil eğilimler doğursa da, Türkiye, Rusya, Avusturya-Macaristan gibi heterojen devletlerde, burjuvazinin gecikmiş devrimi, tersine, merkezkaç güçleri zincirlerinden boşaltıyordu. Mekanik terimleriyle ifade edilen bu süreçlerin aşikâr zıtlığına rağmen, her iki örnekte de, ulusal birliği önemli bir iktisadî havuz olarak kullanmak söz konusu olduğu müddetçe, tarihsel işlevler aynıdır: Bunun için Almanya'nın birleştirilmesi gerekiyor, ama tersine Avusturya-Macaristan'ın parçalanması gerekiyordu.

Lenin Rusya'daki merkezkaç ulusal hareketlerin kaçınılmaz niteliğini tam zamanında hesap etmiş ve ulusların kendi kaderlerini tayin, yani devletten tamamen ayrılma hakkını formüle eden partinin eski programının ünlü 9. paragrafı konusunda özellikle Rosa Luxemburg'a karşı inatla mücadele etmişti. Bununla Bolşevik parti hiç de ayrılıkçı bir propaganda yapma işini üzerine almıyordu. Yalnızca her türlü ulusal tahakküme ve bu arada şu veya bu milliyetin zorla ortak bir devletin sınırları içinde tutulmasına uzlaşmazlıkla direnmeyi üstleniyordu. Rus proletaryası ancak bu yolla ezilen ulusların güvenini kademeli olarak kazanabilmişti.

Ama bu olayın sadece bir yüzüydü. Bolşevizmin ulusal alandaki politikasının görünüşte birinciyle çatışan, ama aslında onu tamamlayan bir diğer yönü daha vardı. Parti kadroları ve genel olarak işçi örgütleri içinde, Bolşevizm işçileri birbirlerine karşı getirecek veya bölecek her türlü millîleşme salgınına karşı yılmaz bir mücadele vererek en sert merkeziyetçiliği uyguluyordu. Burjuva devletin bir ulusal azınlığa zorunlu bir ikâmet ya da hattâ bir resmî dil dayatma hakkı olduğunu net olarak yadsıyan Bolşevizm aynı zamanda en kutsal

görevinin farklı milliyetlerden emekçileri gönüllü bir sınıf disiplini aracılığıyla mümkün olan en sıkı biçimde tek bir bütün içinde birleştirmek olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle parti yapılanmasında ulusal-federatif ilkeyi tümden reddediyordu. Bir devrimci örgüt gelecekteki devletin bir prototipi değildir, onu yaratmak için sadece bir araçtır. Aracın ürün imâline uygun olması gerekir, yoksa ürünü yutması gerekmez. Devrimci mücadeleyi başarıya ancak merkeziyetçi bir örgüt ulaştırabilir, uluslar üzerindeki merkeziyetçi tahakkümü yıkmak söz konusu olduğunda bile.

Monarşinin devrilmesinin, Rusya'nın ezilen ulusları için, zorunlu olarak, onların ulusal devrimleri anlamına da gelmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, Şubat rejiminin tüm diğer alanlarında meydana gelen şey burada da zuhur etti: siyasal bakımdan emperyalist burjuvaziye bağımlı olan resmî demokrasi eski engelleri yıkmada mutlak anlamda acizdi. Tüm diğer ulusların kaderini tayin etme hakkını tartışmasız bir biçimde kendinde gören resmî demokrasi Büyük Rus burjuvaziye egemen konumunu veren zenginlik ve nüfuz kaynaklarını kıskançlıkla korumaya devam ediyordu. Uzlaşmacı demokrasi yalnızca Çarlığın ulusal politika geleneklerini özgürlükçü bir retorik diline tercüme etti: Şimdi sözkonusu olan devrimin birliğini savunmaktı. Ama yönetimdeki koalisyonun daha vahim bir başka argümanı daha vardı: Savaş zamanının yol açtığı mütalâalar. Bu, çeşitli milliyetlerin özgürleşme çabalarının Avusturo-Alman genelkurmayının eseri olarak sunulması anlamına geliyordu. Burada da Kadetler birinci kemanı çalıyorlar, uzlaşmacılar ise eşlikçi rolünü oynuyorlardı.

Yeni iktidar, tabiatıyla, yerli halklara reva görülen ortaçağ hakaretlerinin o iğrenç bolluğunu olduğu gibi bırakamazdı. Ama kendini basitçe çeşitli uluslara karşı uygulanan istisna yasalarını kaldırmakla, yani görünüşte nüfusun tüm unsurlarının Büyük Rus devleti karşısındaki eşitliğini kurmakla sınırlamayı ümit ediyor ve buna gayret gösteriyordu.

Hukuk önünde biçimsel eşitlik özellikle Yahudilerin işine yarıyordu: Haklarını sınırlayan yasaların sayısı altı yüz elliyi bulmuştu. Öte yandan, özellikle kentli ve aşırı dağınık bir milliyet olarak Yahudiler yalnızca devletten bağımsızlığı değil, bir toprak muhtariyetini de iddia edebilecek durumda değillerdi. Yahudileri tüm yurt sathında okullar ve diğer kurumlar etrafında birleştirecek olan "millî-medenî muhtariyet" tasarısına gelince, çeşitli Yahudi gruplarınca Avusturyalı kuramcı Otto Bauer'den ödünç alınan bu gerici ütopya güneş ışınları karşısında kalan cilâ gibi, daha özgürlüğün ilk gününde eriyip gitmişti.

Ama devrim özellikle sadakayla ya da taksit ertelemesiyle yetinmediği için devrimdir. En utanç verici kısıtlamaların kaldırılması, milliyetten bağımsız olarak, biçimde tüm yurttaş haklarında bir eşitlik kuruyordu; ama bizatihi ulusların hukukî haklarındaki eşitsizlik onları büyük ölçüde Büyük Rus devletinin gayrimeşru çocuğu veya sonradan edinilmiş evlâdı durumunda bırakarak çok daha canlı bir şekilde ortaya çıkıyordu.

Medenî haklarda eşitlik Ruslarla eşitlik değil, Rusya karşısında bağımsızlık peşindeki Finlilere hiçbir şey vermiyordu. Eskiden cebren Rus oldukları ilan edilmiş olduğundan hiçbir kısıtlamayla karşılaşmayan Ukraynalılara hiçbir şey getirmiyordu. Alman toprak sahipleri ve Rus-Alman kenti tarafından ezilen Leton ve Estonların durumunda hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Kısıtlamalarla değil, iktisadî ve kültürel bir serfliğin zincirleriyle hukuksuzluğun derinliklerinde tutulan Asya'nın geri halk ve kavimlerinin kaderlerinde hiçbir şeyi dindirmiyordu. Liberal-uzlaşmacı koalisyon tüm bu soruları ortaya atmak dahi istemiyordu. Demokratik devlet her zaman, yerini hiç kimseye bırakmaya yanaşmayan Büyük Rus memur devleti olarak kalmaya devam ediyordu.

Devrim periferideki kitleler arasında derinleştikçe, oradaki resmî dilin varlıklı sınıfların dili hâline geldiği de açıkça ortaya çıktı. Biçimsel demokrasi rejimi, basın ve toplanma özgürlüğüyle birlikte, geri ve ezilmiş milliyetlerin kültürel bir kalkınmanın en temel araçlarından ne denli yoksun olduklarını daha da acı bir şekilde hissetmelerine yol açtı: Kendilerine ait okullar, mahkemeler ve memurlar. Bu sorunların çözümünün gelecekteki Kurucu Meclis'e bırakılması öfkeyi olsa olsa daha da artırıyordu: Ne de olsa, Meclis'te, geçici hükûmeti kuran ve yönetici sınıfların ötesine geçmek istemedikleri sınırı katı biçimde çizerek Ruslaştırıcıların geleneklerini korumaya devam eden aynı partiler hâkim olacaktı.

Finladiya aniden Şubat rejiminin vücuduna batan bir kıymık hâline geldi. Finlandiya'da *torpar*'lara, yani ezilen küçük çiftçilere ilişkin toprak meselesinin vahameti yüzünden, nüfusun topu topu yüzde on dördünü temsil eden sanayi işçileri köyü peşlerinden sürüklüyorlardı. Finlandiya *Seym*'i (Diet'i) Sosyal-Demokratların çoğunluğu elde ettikleri dünyadaki ilk parlamento oldu: İki yüz koltuktan yüz üçü. 5 Haziran tarihli yasayla, ordu ve dış politikayla ilgili meseleler haricinde, *Seym*'in egemenliğini ilan eden Fin Sosyal-Demokrasisi desteklerini almak için "kardeş Rus partilerine" başvurdu. Ama başvurunun tümüyle yanlış yere yöneldiği ortaya çıktı. Hükûmet önceleri kenara çekilerek "kardeş partilere" hareket özgürlüğü sağladı. Başlarında Çheidze'nin bulunduğu bir heyet gelip uzun uzun vaazlar verdi ve Helsingfors'dan elleri boş döndü. Neden sonra Petrogradlı sosyalist bakanlar, Kerenskiy, Çernov, Skobelev ve Tsereteli Helsingfors sosyalist hükûmetini şiddet yoluyla alaşağı etmeye karar verdiler. Genelkurmay Karargâhı'nın kurmay başkanı monarşist Lukomskiy sivil otoriteleri ve ahaliyi, Rus ordusuna karşı herhangi bir gösteri durumunda, "kentlerinin ve en başta da Helsingfors'un dümdüz edileceği" konusunda uyardı. Yolu bu şekilde hazırlanmış olan hükûmet, üslûbunda bile monarşiden intihal bulunan görkemli bir manifestoyla, *Seym*'in dağıtıldığını ilan etti ve cephede taarruzun başladığı gün, cepheden çekilen Rus askerlerini Finlandiya parlamentosunun önüne dikti. Böylelikle, Ekim'e giden yolda, Rusya'nın devrimci kitleleri sınıf güçlerinin mücadelesinde demokrasi ilkelerinin hangi itibar mevkiine sahip olduğunu gösteren iyi bir ders aldılar.

Yöneticilerin milliyetçi azgınlığı karşısında, Finlandiya'daki devrimci askerî birlikler onurlu bir tutum takındılar. Eylülün ilk yarısında Helsingfors'da toplanan Sovyetler Bölge Kongresi şu açıklamayı yapmıştı: "Eğer Finlandiya demokrasisi *Seym* oturumlarına devam etmeyi gerekli buluyorsa, bu tedbire karşı gelmeye yönelik her türlü girişim kongre tarafından karşı-devrimci bir eylem telâkki edilecektir." Bu doğrudan doğruya askerî bir yardım teklifiydi. Ama içlerinde uzlaşmacı eğilimlerin hâkim olduğu Finlandiya sosyal-demokrasisi ayaklanma yoluna girmeye hazır değildi. Yeni bir dağıtılma tehditi altında yapılan yeni seçimler, hükûmetin kendileriyle anlaşmalı olarak *Seym*'i kapattığı burjuva partilere küçük bir çoğunluk sağladı: İki yüz koltuktan yüz sekizi.

Fakat şimdi bu Kuzey'in İsviçre'sinde, bu granit dağlar ve cimri mülk sahipleri ülkesinde kaçınılmaz olarak iç savaşa sürükleyen iç sorunlar birinci sıraya yükseliyordu. Fin burjuvazisi yarı açık biçimde kendi askerî kadrolarını hazırlıyordu. Aynı sırada Kızıl Muhafızların gizli hücreleri kuruluyordu. Burjuvazi silah ve eğitmen için İsveç ve Almanya'ya başvurdu. İşçiler Rus askerler nezdinde bir destek buldular. Aynı sıralarda, daha dün Petrograd'la uzlaşmaya hazır olan burjuva çevreler Rusya'dan bütünüyle ayrılmak için hareketi güçlendirdiler. Önde gelen gazetelerden *Huvudstatbladet* şöyle yazıyordu: "Rus halkı anarşik bir çözülmeye maruz durumda... Bu koşullarda... bu kaostan kendimizi mümkün mertebe ayırmak zorunda değil miyiz?" Geçici hükûmet Kurucu Meclis'i beklemeden tavizler vermek zorunda kaldı: 23 Ekimde askerî konular ve dış ilişkiler müstesna, Finlandiya'nın bağımsızlığı üzerine bir "ilke" kararı kabul edildi. Ama Kerenskiy'in elinden çıkan "bağımsızlık"ın pek bir değeri yoktu: devrilişine sadece iki gün vardı.

Çok daha derinlere dalan bir başka kıymık daha vardı ki, bu da Ukrayna'ydı. Haziran başında, Kerenskiy *Rada* tarafından toplantıya çağırılan Ukrayna askerî birlikleri kongresini yasaklamıştı. Ukraynalılar işin peşini bırakmadılar. Hükûmetin itibarını kurtarmak için, Kerenskiy kongre üyelerinin pek de saygılı olmayan kahkahalarla dinledikleri tumturaklı bir telgraf yollayarak gecikmeli bir şekilde kongre üzerindeki yasağı kaldırdı. Bu acı ders Kerenskiy'i üç hafta sonra Moskova'daki[1] Müslüman Askerî Kongresi'ni yasaklamaktan alıkoymadı. Demokratik hükûmet huzursuzluk içindeki uluslara "ancak söküp alabileceğiniz kadarını alırsınız" mesajını telkin etmekte acele ediyordu.

10 Haziranda yayınlanan *Universal*'in birinci sayısında *Rada* Petrograd'ı ulusal muhtariyete karşı çıkmakla suçlayarak şu beyanda bulunuyordu: "Bundan böyle, kendi hayatımızı kendimiz kuracağız." Kadetler Ukraynalı önderleri Almanya'nın ajanları telâkki ediyordu. Uzlaşmacılar Ukraynalılara hissî çağrılarda bulunuyorlardı. Geçici hükûmet Kiev'e bir heyet gönderdi. Ukray-

1) Fakat bu yasaklama Kongre'nin bilâhare 17-26 Temmuz'da Kazan'da toplanmasını engelleyememiş görünüyor [t.ç.n.].

na'daki aşırı ısınmış hava karşısında, Kerenskiy, Tsereteli ve Tereşçenko *Rada* yönünde birkaç adım atmak zorunda kaldılar. Ama Temmuzda işçi ve askerlerin ezilmesinden sonra, hükûmet Ukrayna meselesinde de yan çizdi. 5 Ağustosta, ezici bir çoğunlukla *Rada*, hükûmeti "Rus burjuvazisinin emperyalist eğilimlerine kapılarak" 3 Temmuz anlaşmasını ihlal etmekle suçladı. Ukrayna hükûmetinin başındaki Vinniçenko şöyle yazmıştır: "Hükûmetin poliçeyi ödeme zamanı geldiğinde, büyük bir tarihsel sorunu çözme iddiasındaki geçici hükûmetin hilebazlık yapan bir dolandırıcı olduğu ortaya çıktı." Bu açık sözlü dil siyasal olarak kendisine oldukça yakın olan çevrelerde bile hükûmetin ne kadar bir otoritesinin olduğunu gösteriyordu, çünkü ne de olsa uzlaşmacı Vinniçenko Kerenskiy'den sıradan bir romancı vasat bir avukattan ne kadar farklıysa o kadar farklıydı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Eylülde, hükûmet sonunda Rusya'daki milliyetlere "kendi kaderlerini tayin etme" hakkı tanıyan —Kurucu Meclis'çe saptanacak bir çerçevede— bir yasa yayımladı. Ama geleceğe yönelik hiçbir garanti içermeden keşide edilen ve çelişkiler içeren, bu ihtiyat kayıtları haricinde her konuda son derece belirsiz poliçe kimseye güven vermiyordu: Bizzat geçici hükûmetin fiilleri ona karşı bas bas bağırıyordu.

2 Eylülde, hani şu eski üniformaları kuşanmış olmayan yeni üyelerini oturumlara sokmayı reddeden Senato, Ukrayna genel sekreterliğine, yani Kiev'deki bakanlar kuruluna yönelik hükûmetçe teyit edilen, bir talimatın yayınlanmasını reddetme kararı aldı. Gerekçe şuydu: Sekreterliğe ilişkin herhangi bir yasa yoktu, bu yüzden yasal olmayan bir kuruma talimat gönderilemezdi. Uzman hukukçular hükûmetin *Rada*'yla yaptığı anlaşmanın bile Kurucu Meclis'in haklarına bir gasp teşkil ettiğini saklamıyorlardı: saf demokrasinin en yılmaz taraftarları şimdi çarlık senatörlerinin tarafında bulunuyorlardı. Bu kahramanlık gösterisinde sağ kanat muhaliflerin tehlikeye attıkları hiç ama hiçbir şey yoktu. Muhalefetlerinin tümüyle yönetici sınıfların beğenileri çerçevesinde kaldığını biliyorlardı. Rus burjuvazisi, Rusya'yla yalnızca zayıf iktisadî bağları olan Finlandiya'ya belli bir bağımsızlık tanımaya razı olsa da, hiçbir şekilde Ukrayna'nın buğdayına, Donets'in kömürüne ve Krivoy Rog'un demirine "muhtariyet" tanıyamazdı.

19 Ekimde, Kerenskiy telgrafla, Ukrayna genel sekreterlerinin, bir Ukrayna Kurucu Meclisi yönündeki suç teşkil eden ajitasyonları konusunda "kişisel açıklamalarda bulunmak üzere acilen Petrograd'a gelmelerini" istedi. Aynı zamanda Kiev Savcılığı da *Rada*'ya karşı bir soruşturma başlatmaya davet edildi. Fakat Ukrayna'ya karşı savurulan tehditler, Finlandiya'ya karşı gösterilen nezaket ne kadar az sevindirmişse, o kadar az korkutmuştu.

Ukraynalı uzlaşmacılar o sırada kendilerini Petrograd'daki büyük kuzenlerinden son derece daha istikrarlı hissediyorlardı. Ulusal haklar için mücadelelerini çevreleyen elverişli atmosferden bağımsız olarak, diğer ezilen uluslarda

olduğu gibi, Ukrayna'nın burjuva partilerinin göreli istikrarı da tek bir kelimeyle nitelenebilecek iktisadî ve toplumsal köklere sahipti: Gerilik. Donets ve Krivoy Rog havzalarındaki hızlı sınaî gelişmeye rağmen, Ukrayna, bütününde, Büyük Rusya'nın römorkunda ilerlemeye devam ediyordu, Ukrayna proletaryası daha az türdeş ve pişmişti, Bolşevik parti hem nicelik hem de nitelik olarak zayıftı, Menşeviklerden çok yavaş kopuyordu, politikada ve özellikle ulusal alanda pek az hünerliydi. Hattâ sınaî doğu Ukrayna'da, Ekim ortasındaki Sovyetler Bölge Konferansı'nda bile uzlaşmacılar ufak bir çoğunluğa sahiptiler.

Ukrayna burjuvazisi göreli olarak daha da zayıftı. Bütününde bakıldığında, Rus burjuvazisinin toplumsal istikrarsızlığının sebeplerinden biri, hatırlanacağı gibi, en güçlü kesimi itibarıyla, Rusya'da dahi yaşamayan yabancılardan müteşekkil olmasıydı. Periferide, bu olgu daha az önemli olmayan bir başka sebeple daha da karmaşık bir hâle geliyordu: Ülke burjuvazisi halkı oluşturan asıl kütleden başka bir ulusa mensuptu.

Periferideki kent halkı ulusal bileşimi bakımından köy halkından tümüyle ayrılıyordu. Ukrayna'da ve Beyaz Rusya'da, toprak sahibi, kapitalist, avukat, gazeteci, vs. Büyük Rus, Polonyalı, Yahudi veya yabancıydı. Oysa, köy halkı tamamen Ukraynalı ve Beyaz Rustu. Baltık eyâletlerinde, kentler Alman, Rus ve Yahudi burjuvazisinin yuvalarıydı; köy ise tümüyle Leton ve Estondu. Gürcistan'daki kentlerde, tıpkı Türk Azerbaycan'ında olduğu gibi, Rus ve Ermeni halkı hâkim durumdaydı. Yalnızca hayat düzeyi ve adetler bakımından değil, Hindistan'daki İngilizler gibi dil bakmından da halkın ana kitlesinden ayrılan; mülklerinin ve gelirlerinin savunulması bakımından bürokratik aygıta bağımlı olan; tüm ülkedeki egemen sınıflarla ayrılmaz bir şekilde bağları olan periferideki soylu toprak sahipleri, sanayiciler ve tüccarlar kendi etraflarında, kentleri Ruslaştırma ve sömürgeleştirme yuvalarına çeviren, hepsi de Rus, dar bir memurlar, müstahdemler, öğretmenler, hekimler, avukatlar, gazeteciler, kısmen de işçiler çevresi toplamışlardı.

Köy sustuğu müddetçe fark edilemezdi. Bununla birlikte, artan bir sabırsızlıkla sesini yükseltmeye bağladığında bile, kent ayrıcalıklı konumunu savunarak direniş gösterdi. Memur, tüccar, avukat, vs. ekonomi ve kültürün stratejik zirvelerinin muhafazası mücadelelerini yeniden uyanan "şovenizm"in kibirli mahkûm edilişi kılıfı altında gizlemeyi hızla öğrendiler. Egemen ulusun *statüko*yu koruma çabası çoğu zaman, tıpkı galip ülkenin talan ettiğini koruma gayretinin barışçılık biçimini alması gibi, milliyetçilik-üstü bir renge bürünüyordu. Böylece MacDonald kendini Gandhi karşısında enternasyonalist hissediyordu. Böylece Avusturyalıların Almanya'ya yönelişleri Poincaré'ye Fransız barışçılığına bir hakaret gibi geliyordu.

Kiev *Rada*'sının geçici hükûmete gönderdiği heyet Mayıs'ta şöyle yazıyordu: "Ukrayna'nın kentlerinde yaşayan insanlar karşılarında bu kentlerin Ruslaştırılmış sokaklarını görüyorlar..., bu kentlerin tüm Ukrayna halkının oluştur-

duğu denizde adacıklardan başka bir şey olmadıklarını tümüyle unutuyorlar." Rosa Luxemburg, Ekim Devriminin programı konusunda ölümünden sonra yayınlanan polemiğinde, bir zamanlar bir düzine küçük burjuva aydınının basit bir "eğlence"si olan Ukrayna milliyetçiliğinin Bolşevik kendi kaderini tayin hakkı formülünün mayasıyla yapay olarak şişirilmiş olduğunu öne sürdüğünde, açık fikirli olmasına rağmen, çok vahim bir tarihsel hataya düşüyordu: Ukrayna köylülüğü geçmişte, genel olarak siyasal bir varlık düzeyine yükselmediği için, ulusal talepler formüle etmemişti. Şubat ayaklanmasının başlıca, hadi diyelim yegâne, ama tümüyle yetersiz övüncü, özellikle, nihayette Rusya'nın en çok ezilen sınıf ve uluslarına sesini yükseltme imkânı vermesinde yatıyordu. Köylülüğün siyasal uyanışı, bununla beraber, ana dile dönmeden ve onun okula, mahkemelere, özerk idarelere ilişkin olarak yol açtığı tüm sonuçlar ortaya çıkmadan gerçekleşemezdi. Buna karşı çıkmak, köylülüğü hiçliğe geri döndürmek girişiminden başka bir şey değildir.

Köyle kent arasındaki heterojenlik aslen kentsel bir örgüt olan sovyetler tarafından da acıyla hissediliyordu. Uzlaşmacı partilerin önderliğinde sovyetler yerli halkın ulusal çıkarlarını sürekli bilmezden gelerek davranıyorlardı. Ukrayna'daki sovyetlerin zayıflığının sebeplerinden biri de buydu. Riga ve Reval sovyetleri Leton ve Estonların çıkarlarını unutuyorlardı. Bakû uzlaşmacı sovyeti temelde Türksoylu olan halkın çıkarlarını görmezden geliyordu. Sahte bir enternasyonalizm etiketi altında, sovyetler kentlerin uyguladığı saldırgan Ruslaştırmayı kamufle ederek sık sık Ukraynalı veya Müslüman ulusal savunmacılığa karşı mücadele yürütüyorlardı. Bolşeviklerin hâkimiyetinde bile periferi sovyetlerinin köyün dilinden konuşmayı öğrenebilmeleri için aradan uzun bir zaman geçecekti.

Doğal koşullar ve sömürü tarafından ezilen Sibiryalı yerlilere ilkel iktisadî ve kültürel durumları genel olarak ulusal taleplerin başladığı düzeye yükselmelerine izin vermiyordu. Vodka, vergi ve cebrî ortodokslaştırma yüzyıllardan beri devlet iktidarının başlıca manivelalarıydı. İtalyanların "Fransız hastalığı"[2] ve Fransızların "Napoli hastalığı" diye adlandırdıkları hastalığın Sibirya halklarındaki adı "Rus hastalığı" idi: Bu uygarlığın tohumlarının hangi kaynaktan geldiğini gösterir. Şubat Devrimi buralara kadar gelmedi. Kutup enginliklerindeki avcılar ve Ren geyiği çobanlarına tan vaktinin gelişi için daha uzun süre beklemek gerekecekti.

Bir tarih-öncesi varoluştan ilk kez Şubat ayaklanmasıyla uyanan Volga'daki, Kuzey Kafkasya'daki, Orta Asya'daki halklar ve kavimler henüz ne ulusal burjuvaziyle ne de proletaryayla tanışmışlardı. Köylü ya da çoban kitlesinin üstünde ince bir aydın zarı üst katmanlardan ayrışmaya başlamıştı. Özerk bir ulusal ida-

2) 15. yüzyıl sonunda Napoli'nin Fransızlarca işgalinden sonra halk arasında "Fransız hastalığı" ya da "Napoli hastalığı" olarak tesmiye edilen bu hastalığın bilimsel adı firengidir [t.ç.n.].

re programına dek yükselmeden önce, mücadele kendine ait bir alfabe, kendine ait bir öğretmen, kimi zaman da... kendine ait bir din adamı talebi meseleleri etrafında sürdürülüyordu. Bu fazlasıyla ezilen halklar acı bir deneyle devletin eğitimli sahiplerinin kendilerine yükselme izni vermeye gönüllü olmadıklarını saptayacaklardı. Aralarında en geri durumda olanlar en devrimci sınıf nezdinde bir müttefik aramak zorunda kaldılar. Böylece, genç aydınları içindeki sol unsurlar aracılığıyla Votyaklar [Udmurtlar], Çuvaşlar, Zıryanlar [Komiler], Dağıstan ve Türkistan halkları Bolşeviklere doğru yönelmeye başlamışlardı.

Özellikle Orta Asya'daki, sömürge mallarının akıbeti, başta ticarî talan olmak üzere, doğrudan ve açık talandan sonra Asya köylülerini, pamuk başta olmak üzere hammadde üreticilerine çeviren daha iyi gizlenmiş yöntemlere geçen merkezin iktisadî evrimiyle birlikte değişti. Kapitalizmin barbarlığını pederşahî geleneklerin barbarlığıyla birleştiren hiyerarşik bir şekilde örgütlenmiş sömürü Asya halklarını başarıyla aşırı bir ulusal tenzil durumunda tutuyordu. Şubat rejimi bu alanda her şeyi eskiden olduğu gibi bırakmıştı.

Çarlık devrinde Başkurtlardan, Buryatlardan, Kırgızlardan ve diğer göçebelerden çalınan en iyi topraklar yerli nüfus içindeki sömürge vahalarına saçılmış vaziyetteki soylu mülk sahipleri ile semirmiş Rus köylülerin ellerinde kalmaya devam ediyordu. Ulusal bağımsızlık fikrinin uyanması her şeyden önce yapay bir parçalanma yaratan ve göçebeleri açlığa ve çürümeye mahkûm eden sömürgecilere karşı mücadele anlamına geliyordu. Diğer yandan, bu içeri sızan sömürgeciler Asyalıların "ayrılıkçılığına" karşı azgın bir şekilde Rusya'nın bütünlüğünü, yani talanlarının dokunulmazlığını savunuyorlardı. Bu dış yerleşimcilerin yerli hareketine duydukları nefret zoolojik biçimler alıyordu. Transbaykalya'da kaza zabıt kâtipleri ve cepheden gelme astsubaylarca temsil edilen Mart Sosyalist-Devrimcilerinin idaresinde aceleyle Buryat pogromları düzenleniyordu.

Mümkün olan en uzun süre eski kurulu düzeni koruma gayretlerinde, sömürge bölgelerindeki tüm sömürücüler ve şiddet kışkırtıcıları artık Kurucu Meclis'in egemenlik haklarından dem vuruyorlardı: Bu laf ebeliğini onlara en iyi desteğini burada bulan geçici hükûmet sağlamıştı. Diğer taraftan, ezilen halkların ayrıcalıklı üst tabakaları da giderek daha çok Kurucu Meclis'in adını anar olmuşlardı. Aşağıdan gelen baskının kendilerini güç bir duruma soktuğu her seferinde, Kuzey Kafkasya'nın dağ halkları ve kavimleri üzerinde Kuran'ın yeşil sancağını yükselten müslüman imamlar bile "Kurucu Meclis'e kadar" bekleme gerekliliği üzerinde duruyorlardı. Bu, ülkenin her yanında muhafazakârlığın, gericiliğin, açgözlü çıkar ve ayrıcalıkların sloganı hâline gelmişti. Kurucu Meclis'e çağrı, beklemek ve uygun zamanı kollamak anlamına geliyordu. Uygun zamanı kollamaksa, güçleri toplamak ve devrimi boğmak anlamına.

Önderlik yalnızca ilk anlarda, yalnızca geri halklarda, hemen hemen münhasıran müslümanlarda, dinsel otoritelerin veya feodal soyluluğun ellerine

geçiyordu. Genel olarak, köylerdeki ulusal hareketin başında doğal olarak okul hocaları, kaza zabıt kâtipleri, küçük memurlar ve subaylar, kısmen de tüccarlar vardı. En güçlü ve en semirmiş unsurlardan kurulu Rus veya Ruslaşmış intelligentsiyanın yanı sıra periferi kentlerinde daha genç, kökenleri itibarıyla köyle sıkı bağları olan, sermayenin sofrasında kendine bir yer bulamamış ve doğal olarak köylü kitlelerinin ulusal ve kısmen de toplumsal çıkarlarının siyasal temsilini üzerine alan bir başka katman daha oluşmaya başlamıştı.

Ulusal talepler bakımından Rus uzlaşmacılara düşmanlıkla karşı koyan periferideki uzlaşmacılar aynı aslî tipe mensuptular ve hattâ genellikle aynı adları taşıyorlardı. Ukrayna'daki Sosyalist-Devrimciler ve Sosyal-Demokratlar, Gürcistan ve Letonya'daki Menşevikler, Litvanya'daki Trudovikler tıpkı Büyük-Rus adaşları gibi devrimi burjuva rejimi çerçevesinde tutmaya çabalıyorlardı. Ama yerli burjuvazinin aşırı zayıflığı burada Menşevik ve Sosyalist-Devrimcileri koalisyonu reddetmeye ve devlet iktidarını kendi ellerine almaya zorluyordu. Toprak ve işçi meselesi alanında merkezî iktidarın ötesine geçmek zorunda kalan perifèrideki uzlaşmacılar kendilerini ordu içinde ve ülke sathında geçici koalisyon hükûmetinin hasımları olarak göstermekten çok kazançlı çıkıyorlardı. Büyük-Rus ve periferi uzlaşmacıları arasında farklı kaderler yaratmak için olmasa da, hiç değilse, yükseliş ve düşüşlerine farklı ritimler kazandırmak için tüm bunlar yetiyordu.

Gürcü Sosyal-Demokrasisi yalnızca peşinden Küçük Gürcistan'ın yerli köylülüğünü sürüklemiyordu, başarılı bir şekilde, tüm Rusya'nın "devrimci demokrasi" hareketini de yönetme iddiasındaydı. Devrimin ilk aylarında, Gürcü entelijansiyasının tepesindekiler Gürcistan'ı ulusal bir vatan olarak değil, bir Gironde, tüm ülkeye önderler sağlamaya çağırılan kutlu bir Güney eyâleti olarak görüyorlardı. Moskova Devlet Konferansı'nda, en gözde Gürcü Menşeviklerinden biri olan Çenkeli, Gürcülerin Çarlık devrinde bile, hem gönençte hem sıkıntıda, "tek vatan vardır, o da Rusya'dır" dediklerini övünerek söylüyordu. Bir ay sonra, Demokratik Konferans'ta aynı Çenkeli "Gürcü ulusu hakkında ne söylenebilir?" diye soruyordu: "Tümüyle Büyük Rus Devriminin hizmetindedir." Gerçekten de: tıpkı Yahudiler gibi, Gürcü uzlaşmacılar da farklı bölgelerin ulusal taleplerini ılımlılaştırmak veya frenlemek gerektiğinde Büyük Rus bürokrasisinin "hizmetindeydiler".

Bununla beraber, bu durum yalnızca, Gürcü Sosyal-Demokratların devrimi burjuva demokrasisi çerçevesinde tutmak konusundaki umutlarını koruduklarını müddetçe sürdü. Bolşevizmce yönlendirilen kitlelerin zafere ulaşması tehlikesi ortaya çıktıkça, Gürcü Sosyal-Demokrasisi de Rus uzlaşmacılarla bağlarını gevşeterek bizatihi Gürcistan'ın gerici unsurlarına daha sıkıca sarıldılar. Sovyetlerin zafere ulaşması sırasında, tek ve bölünmez Rusya taraftarı Gürcüler ayrılıkçılığın tapınağı hâline geldiler ve Transkafkasya'nın diğer halklarına şovenizmin sararmış sivri dişlerini gösterdiler.

Genel kural olarak periferide henüz pek az gelişmiş olan toplumsal antagonizmaların kaçınılmaz ulusal kamuflajı Ekim Devriminin niçin ezilen ulusların çoğunda merkezî Rusya'dakinden daha büyük bir direnişle karşılaşmak zorunda kaldığını yeterince açıklar. Fakat, buna karşılık, ulusal mücadele de, kendi başına, Şubat rejimini acımasızca sarsıyor ve böylelikle de merkez bölgelerdeki devrim için yeterince elverişli bir siyasal periferi yaratıyordu.

Sınıfsal çelişkilerle çakıştıkları durumlarda ulusal antagonizmalar özel bir yakıcılık kazanıyorlardı. Leton köylüleri ile Alman baronları arasındaki asırlık mücadele savaşın başında binlerce Leton emekçisini gönüllü olarak orduya yazılmaya itmişti. Leton gündelikçi ve köylülerinden oluşan avcı alayları cephedeki en iyi savaşçılar arasında sayılıyordu. Bununla birlikte, daha Mayısta, sovyetler iktidarından yana görüş belirtiyorlardı. Milliyetçilik, henüz yeterince olgunlaşmamış bir Bolşevizmin zarıydı yalnızca. Benzer bir süreç Estonya'da da yaşanıyordu.

Polonyalı veya Polonyalılaşmış toprak sahiplerinin, kent ve kasabalarda bir Yahudi nüfusun ve de Rus memurların bulunduğu Beyaz Rusya'da, iki hattâ üç kat ezilen köylüler cephenin yakında bulunmasının da etkisiyle hemen Ekim başından itibaren ulusal ve toplumsal başkaldırısını Bolşevizm yönüne doğrultmuştu. Kurucu Meclis için yapılan seçimlerde, Beyaz Rusya'nın köylülerinin ezici çoğunluktaki kitlesi Bolşeviklerden yana oy kullandı.

İçinde, uyanan ulusal onurun toplumsal bir öfkeyle birleştiği tüm bu süreçler kimi zaman onu zapt ederek, kimi zaman ileriye doğru iterek, canlı ifadelerini, en yüksek derecede, savaşa ve Bolşeviklere yönelik tutumları uyarınca merkezî iktidar tarafından kâh önayak olunan, kâh tahammül edilen, kâh zulmedilen ve bütününde giderek artan bir düşmanlıkla Petrograd'a karşı yönelen ulusal alayların canhıraş bir şekilde kurulduğu orduda buluyordu.

Lenin devrimin ulusal "nabzını" güvenle elinde tutuyordu. Eylül sonundaki ünlü makalesi *Kriz Olgunlaşıyor*'da Demokratik Konferans'ın ulusal temsilcilerinin "koalisyona karşı verilen oy yüzdesi itibariyle (elli beş üzerinden kırk), yalnızca sendikaların gerisinde kalarak ve Sovyet temsilcilerini geçerek, radikalizm bakımından ikinci sıraya yerleştiğini" üzerine ısrarla basarak ortaya koyuyordu. Bu, ezilen ulusların Büyük Rus burjuvazisinden artık hiçbir olumlu şey beklemedikleri anlamına geliyordu. Haklarını giderek artan bir şekilde kendi iradeleriyle, diş ve tırnaklarıyla, devrimci el koymalar yoluyla alıyorlardı.

Ekimde, uzak Verhneyudinsk'teki Buryat kongresinde bir raportör şu tanıklığı aktarıyordu: Yerlilerin durumunda "Şubat Devrimi hiçbir yenilik yaratmadı." Böyle bir bilanço ya Bolşeviklerin yanında yer almaya, hiç değilse onlar karşısında daha dostane bir tarafsızlık izlemeye zorluyordu.

Petrograd'da ayaklanmanın gerçekleştiği günlerde toplanan Bütün Ukrayna Askerî Birlikleri Kongresi Ukrayna'da iktidarın sovyetlere verilmesi

talebiyle mücadele etme yönünde karar aldı, ama aynı zamanda Büyük Rus Bolşeviklerinin ayaklanmasını da "anti-demokratik bir eylem olarak" değerlendirmeyi de reddetti ve ayaklanmayı ezmek üzere askerî birlik gönderilmemesi için elindeki tüm imkânları kullanmaya söz verdi. Ulusal mücadelenin küçük burjuva evresini en iyi nitelendiren bu muğlaklık her türlü ikircikliği yenmeye kararlı proletaryanın devrimini kolaylaştırıyordu.

Diğer taraftan, her zaman değişmez bir şekilde merkezî iktidara doğru meyleden periferideki burjuva çevreler şimdi, çoğu durumda altında ulusal bir temelin gölgesinin dahi bulunmadığı bir ayrılıkçılığa doğru atılıyorlardı. Daha dün, Baltık eyâletlerinin aşırı yurtsever burjuvazisi, Romanovların en iyi destekçisi Alman baronlarının izinden, Bolşevik Rusya'ya ve ayrılıkçılık bayrağı altındaki kendi ülkesinin kitlelerine karşı mücadeleye girişiyorlardı. Bu yol boyunca çok daha ilginç olaylar meydana geldi. 20 Ekimde, "Kazak askerî birliklerinin, Kafkas dağlılarının ve bozkırların özgür halklarının Güneydoğu Birliği" adıyla geniş bir hükûmet oluşumu zuhur etti. İmparatorluk merkeziyetçiliğinin en güçlü desteği olan Don, Kuban, Ter [Terek] ve Astrahan Kazaklarının üst düzey önderleri birkaç ay içinde tutkulu federasyon taraftarları hâline gelmişler ve bu sahada müslümanların, dağlıların ve bozkır insanlarının şefleriyle kaynaşmışlardı. Federatif rejimin ince duvarları Kuzeyden gelen Bolşevik tehlikesine karşı bariyer hizmeti görecekti. Bununla beraber, Bolşeviklere karşı iç savaşın başlıca talimhanelerini kurmadan evvel, karşı-devrimci ayrılıkçılık doğrudan doğruya egemen koalisyona nişan alıyor, onu demoralize edip zayıflatıyordu.

Böylece, ulusal sorun, diğer sorunların ardından, geçici hükûmete, Mart ve Nisan aylarının ümidi olan saçları artık kin ve başkaldırı yılanlarıyla örülü bir Meduza başı gösteriyordu.

Bolşevik parti ayaklanmanın hemen ardından ulusal meselede kendine nihaî zaferi sağlayacak olan konumu işgal etmekten uzaktı. Bu durum hem zayıf ve deneyimsiz parti örgütleriyle periferi için, hem de Petrograd merkezi için geçerliydi. Savaş yılları boyunca, parti öylesine zayıflamış, kadroların teorik ve siyasal düzeyi öylesine düşmüştü ki, resmî önderlik Lenin'in gelişine dek ulusal sorunda da son derece bulanık ve tereddütkâr bir tutum takınmıştı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, geleneğe uygun olarak, Bolşevikler ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını savunmaya devam ediyorlardı. Ama bu formül Menşevikler tarafından da lâfta kabul edilmişti: Program metni her iki taraf için de hâlâ aynıydı. Bununla birlikte, tayin edici olan iktidar meselesiydi. Oysa partinin geçici önderleri bir yandan Bolşeviklerin, tıpkı toprak meselesinde olduğu gibi, ulusal sorundaki sloganlarıyla, diğer yandan demokratik biçimler altında kamufle edilmiş dahi olsa, emperyalist burjuva rejimin korunması arasındaki uzlaşmaz zıtlığı kavramaktan tümüyle acizlerdi.

Demokratik konum en kaba ifadesini Stalin'in kaleminde buldu. 25 Martta, ulusal haklardaki kısıtlamaları kaldıran hükûmet kararnamesi konusunda yazdığı bir makalede Stalin ulusal sorunu tarihsel boyutu içinde ortaya koymaya çalıştı. Şöyle yazıyordu: "Ulusal tahakkümün toplumsal temeli, ona ilham veren güç yıkılmakta olan toprak aristokrasisidir." Fakat ulusal tahakkümün kapitalist dönemde eşi duyulmamış bir gelişme göstermesi ve en barbar ifadesini sömürgeci siyasette bulması gibi önemli bir olguda, yazar hiçbir şüphe duyuyora benzemez. Şöyle devam eder: "Toprak aristokrasisinin iktidarı burjuvaziyle paylaştığı, uzun bir süredir bu aristokrasinin sınırsız bir hâkimiyetinin bulunmadığı İngiltere'de, savaş sırasında, iktidar *landlord*'ların (!) eline geçip ulusal tahakkümün kayda değer bir oranda güçlendiği (İrlandalılara, Hindulara karşı eziyetler) konjonktürü dikkate almazsak (?), ulusal tahakküm daha yumuşak, daha az gayri-insanîdir." Böylece, kuşkusuz Llyod George'un şahsında, savaş sayesinde iktidarı ele geçiren *landlord*'lar, İrlandalıların ve Hinduların ezilmesinden suçlu bulunuyorlar. Devamla Stalin şöyle der: "...*Landlord*'ların bulunmadığı ve hiçbir zaman olmadığı, iktidarın bölünmez bir şekilde burjuvaziye ait olduğu İsviçre'de ve Kuzey Amerika'da, milliyetler özgürce gelişirler, genel olarak ulusal tahakküme yer yoktur..." Yazar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki zenci sorununu ve sömürge sorununu unutuyor.

Yalnızca feodalizmle demokrasi arasında muğlak bir karşıtlık kurmaktan ibaret olan bu umutsuzca taşravari analizden safça liberal siyasal sonuçlar çıkartılır. "Siyaset sahnesinden feodal aristokrasinin çıkartılması —bunun anlamı açıkça ulusal tahakkümü tasfiye etmek, ulusal özgürlük için fiilen gerekli koşulları yaratmaktır. Rus devrimi muzaffer olduğu ölçüde", diye yazar Stalin, "fiilen bu koşulları yaratmıştır bile..." Görüldüğü gibi, burada aynı günlerde Menşevikler tarafından bu konuda yazılmış olan tüm yazılardan daha net bir şekilde bir ilkeye dayalı emperyalist "demokrasi"nin savunulmasıyla karşı karşıyayız. Stalin nasıl dış politikada Kamenev'i izleyip, geçici hükûmetle bir işbölümüne giderek demokratik bir barışa varmayı umut ediyorduysa, iç politikada da, Lvov'un demokrasisinde ulusal özgürlüğün "fillî koşulları"nı buluyordu.

Gerçekte, monarşinin devrilişi ilk kez olarak yalnızca gerici mülk sahiplerinin değil, ama liberal burjuvazinin ve onun gerisinde küçük-burjuva demokrasisinin de, işçi sınıfının birkaç yurtsever lideriyle birlikte, gerçek bir ulusal haklar eşitliğinin, yani egemen ulusun ayrıcalıklarının kaldırılmasının alt edilemez hasımları olduklarını gözler önüne sermişti: Tüm programları Büyük Rus egemenliğinin biraz hafifletilmesine, kültürel bir cilâlanmasına ve demokratik bir kamuflajına indirgeniyordu.

Nisan Konferansında, Lenin'in ulusal sorun üzerine karar tasarısını savunan Stalin "ulusal tahakkümün emperyalist çevrelerce uygulanan bir sistem, ...önlemler olduğu" noktasından biçimsel olarak ayrılıyor, ama hemen akabinde de kaçınılmaz olarak Marttaki konumuna geri dönüyordu. Raportörün

kendine özgü, Lenin'den ödünç alınmayan soyut görüşü şuydu: "Ülke ne kadar demokratikse, ulusal tahakküm de o kadar zayıftır ve tersi". Demokratik İngiltere'nin feodal ve kast sistemli Hindistan'ı eziyor olması sınırlı bakış açısının dışında kalmaya devam ediyordu. Stalin şöyle devam ediyordu: "Eski bir toprak aristokrasisinin" egemen olduğu Rusya'dan farklı olarak, "İngiltere ve Avusturya-Macaristan'da ulusal tahakküm hiçbir zaman *pogrom* biçimleri almamıştır." Sanki İngiltere'de toprak aristokrasisi "hiç" var olmamış gibi ya da Macaristan'da bu aristokrasi günümüze dek egemen olmamış gibi! "Demokrasi"yi zayıf ulusların boğulmasıyla birleştiren tarihsel gelişmenin karakteri Stalin için yedi mühür altında kalmış kapalı bir kitaptı.

Rusya'nın çok milliyetli bir devlet olarak kurulması onun tarihsel gecikmesinin bir sonucuydu. Ama gecikme kaçınılmaz olarak çelişkili, karmaşık bir kavramdır. Gecikmiş bir ülke ileri bir ülkenin izinden hep aynı mesafeyi gözeterek gitmez hiçbir zaman. Ekonominin dünyasallaşması çağında, gecikmiş uluslar ileri ulusların baskısı altında genel gelişme zincirine katılarak, belli sayıda ara basamağın üzerinden atlarlar. Dahası, istikrarlı toplumsal biçimlerin ve geleneklerin yokluğu da gecikmiş bir ülkeyi —en azından belli sınırlar dahilinde— dünya tekniği ve dünya düşüncesinin son sözüne kolayca ulaşabilir kılar. Ama gecikme yine de gecikme olarak kalır. Gelişme, bütününde, çelişik ve bileşik bir karakter kazanır. Gecikmiş bir ulusun toplumsal yapısını vasıflandıran şey uç tarihsel kutupların egemenliğidir: Geri köylüler ve ileri proleterlerin burjuvazinin ara kesimleri üzerindeki egemenliği. Bir sınıfın görevleri bir başka sınıfın omuzlarına düşer. Ortaçağ kalıntılarının kaldırılması da ulusal sahada proletaryanın görevidir.

Eğer bir Avrupa ülkesi addedilirse, Rusya'nın tarihsel gecikmesini hiçbir şey şu aşağıdakinden daha net biçimde vasıflandıramaz: XX. yüzyılda ancak cebrî toprak kirasını ve Yahudilerin zorunlu ikâmet bölgelerini, yani serflik ve getto barbarlığını ortadan kaldırmak zorunda kalmıştır. Ama bunları yerine getirmek için, Rusya, özellikle gecikmiş gelişmesi yüzünden, yeni sınıflara, yeni partilere ve en yüksek dereceden modern programlara sahipti. Rasputinci fikir ve yöntemlerden ayrılması için Rusya'nın Marxçı fikir ve yöntemlere ihtiyacı vardı.

Doğrudur, siyasal pratik teoriden çok daha ilkel bir durumda kalmaya devam ediyordu, çünkü olaylar fikirlerden daha zor değişirler. Yine de teorinin buradaki görevi pratiğin ihtiyaçlarını en uç sonuçlarına dek götürmektir. Azatlığı ve kültürel bir şahlanışı elde etmek için, ezilen milliyetler akıbetlerini işçi sınıfınınkine bağlamak zorundaydılar. Ve bunun için de, burjuva ve küçük burjuva partilerinin önderliğinden kurtulmaları, yani tarihsel evrimlerinin ilerleyişini hızlandırmaları kaçınılmaz bir gereklilikti.

Ulusal hareketlerin devrimin aslî sürecine, proletaryanın iktidar mücadelesine tabi oluşu tek bir hamlede değil, birçok evrede ve ülkenin çeşitli böl-

gelerine göre farklı farklı gerçekleşir. Kerenskiy'e, savaşa ve Ruslaştırmaya karşı olan işçiler, köylüler ve Ukraynalı, Beyaz Rus ya da Tatar askerler, işte bu nedenle, kendi uzlaşmacı önderliklerine rağmen, proleter ayaklanmanın müttefikleri hâline geliyorlardı. Nesnel olarak Bolşevikleri destekledikten sonra, bir sonraki aşamada, öznel olarak Bolşevizm yoluna katılmak zorunda kaldılar. Finlandiya'da, Letonya'da, Estonya'da, daha zayıf olarak Ukrayna'da, ulusal hareketin ayrışması daha Ekimde öyle yakıcı bir hal almıştı ki, yalnızca yabancı askerî birliklerin müdahalesi proleter ayaklanmanın başarısını engelleyebilirdi. Ulusal uyanışın en ilkel biçimlerde gerçekleştiği Asyaî Doğu'da, bu ancak kademeli olarak ve belli bir gecikmeyle, proletaryanın önderliğine geçiyordu, o da proletaryanın iktidarı fethinden sonra. Karmaşık ve çelişik süreci bütününde ele alacak olursak şu aşikâr sonuca varırız: Ulusal sel, tıpkı toprak seli gibi, Ekim Devriminin yatağına akıyordu.

Kitlelerin siyasal, tarımsal, ulusal özgürleşme gibi temel sorunlardan proletaryanın egemenliğine doğru kaçınılmaz ve karşı konulmaz kayışı liberallerin ve uzlaşmacıların sandıkları gibi "demagojik" bir ajitasyona, önceden tasarlanmış şemalara, sürekli devrim kuramına değil, Rusya'nın toplumsal yapısı ve dünya konjonktürünün koşullarına bağlı olarak gelişiyordu. Sürekli devrim kuramı yalnızca bileşik gelişme sürecini formüle ediyordu.

Burada yalnızca Rusya da söz konusu değil. Gecikmiş ulusal devrimlerin proleter devrimine tabi oluşu dünya düzleminde bir determinizme sahip. XIX. yüzyılda, savaşların ve devrimlerin aslî görevi hâlâ üretici güçlere bir ulusal pazar sağlamaktan ibaretken, yüzyılımızın görevi üretici güçleri kendileri için birer engel hâline gelen ulusal sınırları aşırmaktır. Geniş, tarihsel anlamda, Doğu'daki ulusal devrimler proletaryanın dünya devriminin ara aşamalarından başka bir şey değildir, tıpkı Rusya'daki ulusal hareketlerin sovyet diktatörlüğüne giden yoldaki döşeme taşları hâline geldiği gibi.

Lenin, mükemmel bir derinlikle, hem Çarlık Rusya'sında hem de dünyada, ezilen milliyetlerin kaderine içkin devrimci gücü keşfetmişti. Onun gözünde, Japonya'nın Çin'i köleleştirmek için savaşını da, Çin'in Japonya'ya karşı kurtuluş savaşını da "mahkûm" eden o ikiyüzlü "barışçılık" horgörüden başka bir şeye layık değildir. Lenin'e göre, emperyalist bir tahakküm savaşına karşıt olarak ulusal bir kurtuluş savaşı, kendisi de tüm dünya işçi sınıfının kurtuluş mücadelesine onsuz olmaz bir halka gibi katılan bir başka ulusal devrim biçiminden başka bir şey değildir.

Bu devrimler ve ulusal savaşlar üzerine yargıdan her halükârda hiç de sömürge ve yarı-sömürge ulusların burjuvazisinin herhangi bir devrimci misyona sahip oluşunun kabul edildiği sonucu çıkmaz. Aksine, özellikle geri ülkelerin burjuvazisi, daha süt dişlerinden itibaren, yabancı sermayenin bir acentesi gibi gelişir ve ona karşı kıskanç bir düşmanlık duysa bile, her belirleyici anda kendini onunla aynı kampta bulur ve bulacaktır. Çin'deki *compradores* sistemi

sömürge burjuvazisinin klasik biçimidir, tıpkı Kuomintang'ın kompradorların klasik partisi olduğu gibi. Küçük burjuvazinin üst kesimleri ve bunların içinde aydınlar, ulusal mücadelede bazen çok belirgin, aktif bir rol oynayabilirler, ama bu hiçbir şekilde bağımsız bir rol değildir. Yalnızca ulusun başına geçmiş işçi sınıfı ulusal devrimi veya toprak devrimini sonuna dek sürükleyebilir.

Epigonların[3], hepsinden önce de Stalin'in en vahim hatası, Lenin'in ezilen ulusların mücadelesinin ilerici tarihsel anlamına dair öğretisinden, sömürge ülkelerin burjuvazisinin devrimci bir görev yüklendiği sonucuna varmalarından oluşur. Emperyalist dönemde devrimin sürekli karakterinin anlaşılmaması; gelişmenin bilgiççe şematikleştirilmesi; canlı bileşik sürecin zaman boyutunda birbirinden kaçınılmaz bir şekilde kopuk ölü cümleler hâlinde bozuk telaffuzu; tüm bunlar Stalin'i demokrasinin veya gerçekte ya emperyalist bir diktatörlük ya da bir proletarya diktatörlüğü olabilecek olan "demokratik diktatörlük"ün vülger bir idealleştirilmesine sürüklemiştir. Derece derece, Stalinci grup, bu yolda, Lenin'in ulusal sorundaki konumundan tümüyle bir kopuşa ve Çin'de felâketle sonuçlanan bir siyasete varmıştır.

Ağustos 1927'de, Muhalefet'e (Troçki, Rakovskiy ve diğerleri) karşı mücadelede, Stalin Bolşevik partinin Merkez Komite plenumunda şöyle diyordu: "Burjuvazinin devrimin tüm evrelerinde karşı-devrimci olduğu emperyalist ülkelerde devrim başkadır...; ulusal burjuvazinin, belli bir evrede ve belli bir süre için, emperyalizme karşı ülkesindeki devrimci hareketi destekleyebileceği sömürge ve bağımlı ülkelerde devrim başkadır." Yalnızca kendine güven yokluğunu vasıflandıran çekinceler ve ılımlılaştırmalarla, Stalin burada, Martta Rus burjuvazisine atfettiği aynı çizgileri sömürge burjuvazisine atfetmektedir. Derinlemesine organik karakteriyle uyumlu biçimde, Stalinci oportünizm, tıpkı yerçekimi yasalarının etkisi altında olduğu gibi, çeşitli kanallardan kendine bir yol açar. Teorik argüman seçimi, bu örnekte, tümüyle rastlantısal bir durumdur.

Geçici hükûmete dair Mart ayındaki düşüncenin Çin'deki "ulusal" hükûmete teşmili, modern tarihin en akıl almaz olaylarından birini oluşturan üç yıllık Stalin-Kuomintang işbirliğine yol açmıştır: Sadık bir senyör uşağı sıfatıyla, epigonların Bolşevizmi 11 Nisan 1927'ye, yani Şangay proletaryasına tatbik ettiği kanlı bastırma harekâtına dek Çin burjuvazisine eşlik etmiştir. Çang Kay-Şek'le olan silah arkadaşlığını haklı çıkarmak için Stalin şöyle diyordu: "Muhalefetin aslî hatası başka halkları ezen emperyalist bir ülke olan Rusya'daki 1905 Devrimini ezilen bir ülke olan Çin'deki devrimle özdeşleştirmesinde yatıyor..." Bizzat Stalin'in Rusya'daki devrimi "başka halkları ezen" bir ulus açısından değil, Çinlilere dayatılandan aşağı kalır yanı olmayan bir ta-

3) Epigon terimi, öğretmenlerinin öğretisini bozan izleyiciler anlamında Troçki tarafından Sovyet Rusya'nın güncel önderlerini ve kuramcılarını tanımlamakta kullanılıyor [t.ç.n.]

hakküme maruz kalan aynı Rusya'nın "başka halkları"nın deneyimi açısından ele alma fikrini akıl edememesi şaşırtıcı.

Üç devrim boyunca Rusya'nın geçirdiği muazzam deneyim alanında, biri hariç tüm milliyet ve sınıf mücadelesi varyantlarını bulmak mümkün: Ezilen bir ulusun burjuvazisinin kendi halkına ilişkin olarak özgürleştirici bir rol oynamasına rastlanmadı. Gelişmesinin tüm aşamalarında, periferi burjuvazisi, büründüğü renkler ne olursa olsun, özetle tüm Rusya sermayesinin acentesi olarak, onun Ruslaştırıcı eğilimlerine boyun eğerek ve liberal ve demokratik intelligentsiyanın geniş kesimlerini bile bu eğilimlere tabi kılarak, değişmez bir şekilde merkez bankalarına, tröstlere, ticarî firmalara bağımlıydı. Periferi burjuvazisi ne kadar "olgun"laştıkça, devletin genel aygıtıyla o kadar sıkı sıkıya bağlı hâle geliyordu. Bütününde bakıldığında, ezilen ulusların burjuvazisi egemen burjuvazi karşısında, onun dünya malî sermayesine ilişkin olarak yerine getirdiğiyle aynı komprador rolünü oynuyordu. Karmaşık bağımlılıklar ve karşıtlıklar hiyerarşisi ayaklanan kitlelere karşı mücadelede tek bir gün bile temel dayanışmayı dışlamıyordu.

Karşı-devrim döneminde (1907'den 1917'ye), ulusal hareketin önderliği yerli burjuvazinin elinde yoğunlaştığı sırada, yerli burjuvazi Rus liberallerden çok daha açık sözlü bir şekilde monarşiyle anlaşmanın yolunu arıyordu. Polonyalı, Baltıklı, Tatar, Ukraynalı, Yahudi burjuvalar emperyalist yurtseverlik kariyerinde birbirleriyle yarışıyorlardı. Şubat ayaklanmasından sonra, ya Kadetlerin arkasına saklandılar ya da Kadetlerin yaptıkları gibi, ulusal uzlaşmacıların arkasına. Ayrılıkçılık yolunda, periferi uluslarının burjuvazisi 1917 sonbaharına doğru ulusal tahakküme karşı mücadeleye değil, yaklaşan proleter devrime karşı mücadeleye katıldı. Sonuçta, ezilen ulusların burjuvazisi devrime karşı, Büyük Rus burjuvazisine karşı olduğundan daha az düşmanlık göstermedi.

Yine de, üç devrimin verdiği muhteşem tarih dersi olayların birçok aktöründe —herkesten önce de Stalin'de— hiçbir iz bırakmadı. 1925-1927 Çin devrimini kaybeden, sömürge uluslar içindeki sınıfların karşılıklı ilişkilerinin uzlaşmacı, yani küçük-burjuva kavrayışı epigonlar tarafından Komünist Enternayonal'in programına dahi sokuldu ve böylelikle de onu, bu kısım için, Doğu'nun ezilen halkları bakımından gerçek bir tuzağa dönüştürdü.

Lenin'in ulusal politikasının gerçek niteliğini anlamak için yapılacak en iyi şey —karşıtlıklar yöntemine göre— onu Avusturya Sosyal-Demokrasisinin politikasıyla karşı karşıya getirmektir. Bolşevizm bu yolda ileri işçileri eğiterek, onlarca yıldır ulusal devrimlerin bir patlamasına doğru yönelirken, Avusturya Sosyal-Demokrasisi egemen sınıfların politikasıyla uysal bir şekilde uyuşuyor, Avusturya-Macaristan monarşisinde on ulusun cebrî biraradalığının avukatı olarak konuşuyor ve aynı zamanda da, farklı milliyetlerden işçilerin devrimci birliğini gerçekleştirmekten tamamen aciz bir şekilde, onları parti ve sendi-

kalarda dikey yönde bölmelere ayırıyordu. Habsburgların iyi eğitim görmüş memuru Karl Renner, dulluğunda kendini Avusturya-Macaristan monarşisinin teorisyeni olarak bulduğu ana dek, yorulmak bilmeksizin Avusturo-Marksizmin mürekkep hokkasında Habsburglar devletini yenileştirmenin yollarını aramıştı. Orta Avrupa imparatorlukları yıkıldığında, Habsburglar hanedanı hâlâ kendi krallık asâsı altında özerk ulusların bir federasyonu bayrağını dikmeye çalışıyordu: Monarşi çerçevesinde barışçı bir evrim için öngörülen Avusturya Sosyal-Demokrasisinin resmî programı bir anda dört yıllık savaşın kanı ve çamuruna batmış olan monarşinin programı hâline geldi.

On ulusu tek bir parça hâlinde birbirine bağlayan paslı demir halka parçalara ayrılıyordu. Avusturya-Macaristan Versailles ameliyatının güçlendirdiği iç merkezkaç eğilimlerle dağılarak çöküyordu. Yeni devletler kuruluyor, eski devletler yeniden yaratılıyordu. Avusturyalı Almanlar kendilerini bir uçurumda asılı buldular. Onlar için sorun artık başka uluslar üstündeki egemenliklerini korumak değil, kendilerinin başka bir iktidarın egemenliğine düşmesi tehlikesinden kaçınmaktı. Avusturya Sosyal-Demokrasisinin "sol" kanadının temsilcisi Otto Bauer bu anın ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı formülünü ileri sürmek için uygun olduğunu düşündü. Önceki onlarca yıl boyunca proletaryanın Habsburglara ve hâkim burjuvaziye karşı mücadelesini esinlemiş olan program daha dün efendi olan ve bugün özgürlüklerine kavuşmuş Slav halklar tarafından tehdit edilen ulusun bir savunma aracına dönüştü. Avusturya Sosyal-Demokrasisinin reformist programı nasıl bir anda boğulmakta olan monarşinin tutunmaya çalıştığı saman çöpü hâline gelmişse, Avusturo-Marksizmin körlenmiş formülü de Alman burjuvazisinin selamet çapası hâline gelecekti.

3 Ekim 1918'de, artık sorunun cevabı kendilerine hiç ama hiç bağlı değilken, Reichsrat'ın Sosyal-Demokrat milletvekilleri eski imparatorluğun halklarına cömertçe bağımsızlık hakkı "tanıdılar". 4 Ekimde, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı programı burjuva partilerce de benimsendi. Avusturo-Alman emperyalistlerinden böylece topu topu bir gün önce davranan Sosyal-Demokratlar yine de bekle-görde kalmaya devam ediyorlardı: İşlerin nereye doğru döneceği ve Wilson'un ne diyeceği bilinmiyordu. Ancak 13 Ekimde, ordunun ve monarşinin nihaî çözülüşü "ulusal programımızın uğruna tasarlandığı devrimci durumu" yarattığında, diye öne sürüyordu Bauer, ancak o zaman Avusturo-Marksistler pratikte ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı meselesini ortaya attılar: Aslında, artık kaybedecekleri bir şey yoktu. Bauer büyük bir açık yüreklilikle şöyle açıklıyordu: "Diğer uluslar üzerindeki gücünün çökmesiyle, Alman milliyetinin burjuvazisi, adına Alman vatanından ayrılmayı gönüllü olarak kabul ettiği tarihsel görevi tamamlanmış addetti." Yeni program tedavüle ezilenler için gerekli olduğundan değil, ezenler için artık tehlikeli olmaktan çıktığı için sokulmuştu. Tarihsel bir yarık içinde köşeye sıkışan varlıklı

sınıflar kendilerini ulusal devrimi *de jure* tanıma durumunda buldular; Avusturo-Marksizm bunu teorik olarak yasallaştırmanın uygun olduğuna kanaât getirdi. Bu tam zamanında yapılmış, tarihsel bakımdan hazır, olgunlaşmış bir devrimdi: Hem de zaten gerçekleşmişti! Sosyal-Demokrasinin ruhu burada karşımızda sanki avucumuzun içinde gibi.

Varlıklı sınıfların tanımasına hiç de umut bağlayamayacak olan toplumsal devrim için durum bambaşkaydı. Onu uzak tutmak, taçsız bırakmak, uzlaşmaya zorlamak gerekiyordu. İmparatorluğun doğal olarak en zayıf dikiş yerlerinden parçalandığını göz önüne alan Bauer devrimin karakteri üzerine şu çıkarsamayı yapıyordu: "Bu hiçbir şekilde bir toplumsal devrim değil, bir ulusal devrimdi." Gerçekte, hareket, daha başından itibaren, Sosyalist-Devrimci bir içeriğe sahipti. Devrimin "salt" ulusal karakteri en iyi Avusturya'nın varlıklı sınıflarının İtilâf Devletlerine açıkça tüm orduyu esir etmeyi önermesi olgusuyla resmedilebilir. Alman burjuvazisi bir İtalyan generale birlikleriyle Viyana'yı işgal etmesi ricasında bulunuyordu.

Devrimci bir sürecin, iki sözde bağımsız tarihsel evre olarak görülen ulusal biçimi ile toplumsal içeriğinin kaba bir bilgiçlikle birbirinden ayrılmasının —burada Otto Bauer'in— yüksek dereceden faydacı bir amacı vardı: Bir toplumsal devrimin tehlikelerine karşı mücadelede Sosyal-Demokrasinin burjuvaziyle işbirliğini haklı çıkarmak.

Marx'ı izleyerek, devrimin tarihin lokomotifi olduğunu kabul edersek, Avusturya Marksizmi de onun freni olmalı. Monarşinin fiilen yıkılmasından sonra bile, iktidara katılmaya çağıran Sosyal-Demokrasi henüz Habsburgların eski bakanlarından kendilerini ayırmaya karar vermemişti: "Ulusal" devrim kendini, bunları müsteşarlarla pekiştirmekle sınırladı. Ancak 9 Kasımdan sonra, Alman Devrimi Hohenzollernleri devirdiği zaman, Avusturya Sosyal-Demokrasisi kendinin de bir o kadar korktuğu bir kitle hareketiyle burjuva partnerlerini tedhiş ederek Devlet Konseyi'ne (*Staatsrat*) cumhuriyet ilan etmeyi önerdi. Otto Bauer ihtiyatsız bir alaycılıkla şöyle diyordu: "Daha 9-10 Kasımda monarşiden yana olan Sosyal-Hıristiyanlar 1 Kasımda direnişten vazgeçmeye karar verdiler..." Sosyal-Demokrasi Kara Yüzcü monarşistlerin partisinden ancak iki gün ilerideydi! İnsanlığın tüm kahramanlık efsaneleri bu devrimci kanatlanma karşısında sönük kalır.

Kendine rağmen, Sosyal-Demokrasi, devrimin başından beri, kendini otomatik olarak ulusun tepesinde buldu, tıpkı Rus Menşevik ve Sosyalist-Devrimcilerinin başına geldiği gibi. Tıpkı bunlar gibi, o da bilhassa kendi gücünden ürkmüştü. Koalisyon hükûmetinde, mümkün mertebe en küçük mevkii işgal etmeye çalışıyordu. Otto Bauer şöyle açıklar: "Devrimin katıksızca ulusal karakterine öncelikle Sosyal-Demokratların hükûmete çok mütevazı bir katılım talebinde bulunmaları olgusu cevap veriyordu." İktidar meselesi bu kişiler için gerçek güç dengesiyle, devrimci hareketin gücüyle, egemen sınıfların iflasıyla,

partinin siyasal etkisiyle değil, bilge sınıflandırıcıların olaylara yapıştırdıkları bilgiç bir "ulusal devrim" yaftasıyla çözülüyordu.

Karl Renner Devlet Konseyi şansölyesi sıfatıyla fırtınanın dinmesini bekledi. Diğer Sosyal-Demokrat önderler burjuva bakanların yardımcıları oldular. Bir başka deyişle, Sosyal-Demokratlar büro masaları altına gizlendiler. Bununla beraber, kitleler Avusturya Marksistlerinin toplumsal bademini burjuvazi için sakladıkları ulusal kabukla beslenmeye razı değillerdi. İşçiler ve askerler Sosyal-Demokratları kuytuya çekilişlerinden çıkmaya zorladılar. Yeri doldurulmaz kuramcı Otto Bauer şöyle açıklar: "Ancak izleyen günlerdeki olaylar ulusal devrimi bir toplumsal devrim yönünde iterek hükûmetteki ağırlığımızı artırdılar." Bunu açık bir dile çevirirsek: Kitlelerin tazyiki altında, Sosyal-Demokratlar masaların altından çıkmak zorunda kaldılar.

Fakat, bir an bile mesleklerini icra etmekten vazgeçmeksizin, iktidarı yalnızca romantizmle ve maceracı zihniyetle savaşı sürdürmek üzere aldılar: "Hükûmetteki ağırlıklarını" artıran aynı toplumsal devrim şimdi yardakçıların dilinde bu terimlerle ifade ediliyordu. Avusturya Marksistleri 1918'de proletaryanın devrimci romantizmine karşı Viyana Kreditanstalt'ının koruyucu melekleri olma tarihsel görevini başarıyla yerine getirdilerse, bunun sebebi gerçek bir devrimci parti tarafından engellemeyle karşılaşmamalarıdır.

Birçok milliyetten oluşan iki devlet, Rusya ve Avusturya-Macaristan, yakın zamanlardaki akıbetleriyle Bolşevizm ile Avusturya Marksizmi arasındaki karşıtlığı gözler önüne serdiler. Yaklaşık on beş yıl boyunca, Lenin her türlü Büyük Rus şovenizminin nüanslarına karşı yılmaz bir mücadele vererek tüm ezilen halkların Çarlık imparatorluğundan ayrılma hakkını ilan etti. Bolşevikler Rusya'nın parçalanmasına çalışmakla suçlanıyorlardı. Oysa, ulusal sorunun gözüpek bir devrimci tanımlanması Çarlık Rusya'sının küçük ve geri ezilen haklarının Bolşevik partiye sarsılmaz güvenini yaratmıştı. Nisan 1917'de, Lenin şöyle diyordu: "Eğer Ukraynalılar bizde bir sovyetler cumhuriyeti olduğunu görürlerse, ayrılmayacaklardır; ama bir Milyukov cumhuriyetimiz olursa, ayrılırlar." Bunda da haklıydı. Tarih ulusal sorundaki bu iki politikanın kıyas kabul etmez sağlamasını yaptı. Proletaryası korkak bir yalpalama ruhunda eğitilen Avusturya-Macaristan korkunç bir sarsıntıyla parçalara ayrılırken, bu yıkılışın inisiyatifi özellikle Sosyal-Demokrasinin ulusal unsurları tarafından alınmışken, Çarlık Rusya'sının yıkıntıları üzerinde iktisadî ve siyasal bakımdan Bolşevik parti tarafından sıkı biçimde birbirine bağlı yeni bir milliyetler devleti kuruluyordu.

Sovyetler Birliği'nin daha sonra izlediği yol ne olursa olsun —henüz limana varmaktan uzaktır— Lenin'in ulusal politikası insanlığın ebedî hazineleri içindeki yerini alacaktır.

BÖLÜM III

Ön-Parlamentodan Çekiliş ve Sovyetler Kongresi İçin Mücadele

Savaşın her günü cepheyi sarsıyor, hükûmeti zayıflatıyor, ülkenin uluslararası durumunu ağırlaştırıyordu. Ekim başında, Alman deniz ve hava filoları Finlandiya Körfezinde aktif harekâtlar yapıyordu. Baltık denizcileri Petrograd yolunu korumaya çalışarak cesurane savaşıyorlardı. Ama cephedeki tüm diğer birliklerden çok daha canlı ve içten bir şekilde, devrimin öncüsü ve emperyalist savaşın zoraki savaşçıları olarak durumlarındaki derin çelişkinin farkındalardı ve gemilerindeki radyolar aracılığıyla dünyanın dört bir bucağına uluslararası devrimci yardım çağrısında bulunuyorlardı. "Üstün Alman güçlerinin saldırısına uğramış olan filomuz eşitsiz bir mücadelede telef olup gidiyor. Ama hiçbir gemimiz savaşı bırakmayacak. İftira edilen, yaralanan filo görevini yerine getirecek... ama devrimin büyük sabrı sayesinde hüküm süren sefil bir Rus Bonaparte'ının emri üzerine değil, yöneticilerimizin Rus Özgürlüğünün ellerine kelepçe geçiren Müttefiklerle yaptıkları antlaşmalar adına değil. Hayır, bunu devrim ocağı Petrograd havalisini savunma adına yapacak. Baltık filolarının kardeşlerimizin kanlarıyla kırmızıya bulandığı sırada, sular onların cesetlerinin üzerini örttüğünde, sesimizi yükseltiyoruz: Bütün dünyanın ezilenleri, başkaldırı bayrağını dikin!"

Muharebeler ve kurbanlar konusundaki bu sözler boş lâflar değildi. Filo *Slava* gemisini kaybetmiş ve muharebeden sonra geri çekilmişti. Almanlar Monsund takımadalarını ele geçirmişlerdi. Savaş defterinde yeni bir karanlık sayfa açılmıştı. Hükûmet bu yeni yenilgiden başkenti değiştirmek için yararlanmaya karar verdi: Her elverişli fırsatta eski plan su yüzüne çıkıyordu. Yönetimdeki çevrelerin Moskova'ya hiçbir sempatileri yoktu, ama Petrograd'dan nefret ediyorlardı. Monarşist gericilik, liberalizm, demokrasi birbirleri peşisıra başkenti gözden düşürmeye, dizleri üstüne çökmeye zorlamaya, ezmeye çalışıyorlardı. En aşırı yurtseverler şimdi Petrograd'dan Berlin'den bile daha şiddetli bir öfkeyle nefret ediyorlardı.

Tahliye meselesi çok acil sıfatıyla ele alındı. Ön-Parlamento'yla birlikte hükûmetin taşınması için topu topu iki hafta verilmişti. Ulusal savunmaya yönelik çalışan fabrikaların da en kısa sürede tahliyesine karar verilmişti. "Özel bir kurum" olarak Merkez Yürütme Komitesi de kendi başının çaresine bakacaktı.

Tahliye kışkırtıcısı Kadetler basit bir hükûmet taşınmasının sorunu hiç de çözmediğinin farkındaydılar. Fakat devrimin mikrop yatağını açlıkla, hastalıkla, yoklukla dize getirmeyi umuyorlardı. Petrograd'ın yurt içinde ablukaya alınması daha şimdiden yürürlükteydi. Fabrikalara verilen siparişler geri alınıyordu, yakıt ikmali dörtte bire düşmüştü, İaşe bakanlığı başkente sürü hayvanı gönderimini engelliyordu, Mariinskiy demiryolu sistemindeki yükleme hareketleri durdurulmuştu.

Hükûmetin sonunda Ekim başında kapatmaya karar verdiği Devlet Duma'sının başkanı savaşsever Rodzyanko savaşın başkent üzerinde yol açtığı tehlike konusunda liberal Moskova gezetesi *Utro Rossii*'de (Rusya'nın Sabahı) büyük bir açıklıkla görüş serdetmişti: "Petrograd'ı şeytan götürsün, işte düşüncem bu... Piter'de merkezî kurumların (yani sovyetler ve diğerlerinin) yıkılmasından korkuluyor. Buna, tüm bu kurumların kırılıp dökülmesinden çok memnun olacağım diye cevap veriyorum, çünkü bunlar Rusya'ya felâketten başka bir şey getirmediler." Petrograd alınırsa, Baltık filosunun dağılacağı doğruydu. Ama buna hiç üzülmemek gerekiyordu: "Bu gemiler tümüyle yoldan çıkmış." Mabeyincinin ağzında bakla ıslanmaması sayesinde, halk aristokratik ve burjuva Rusya'nın en samimî düşüncelerini öğreniyordu.

Rusya'nın Londra'daki işgüderi, Büyük Britanya'nın donanma komutanlığının, tüm uyarılara rağmen, müttefikinin Baltık Denizindeki durumunu rahatlatmanın mümkün olmadığını düşündüğünü aktarıyordu. Bu cevabı, Müttefiklerin bizzat Rusya'nın yüksek yurtsever çevreleriyle birlikte, Petrograd'a bir Alman saldırısından ortak dava için yalnızca avantajlar bekledikleri şeklinde yorumlamakta Bolşevikler yalnız değillerdi. İşçiler ve askerler, özellikle Rodzyanko'nun itiraflarından sonra, hükûmetin bilinçli olarak kendilerini Ludendorff ve Hoffmann'ın sultasına teslim etmeye hazırlandığından hiç şüphe etmiyorlardı.

6 Ekimde, [Sovyetin] asker seksiyonu, o güne dek rastlanmayan bir oybirliğiyle, Troçki'nin karar tasarısını kabul etti: "Eğer geçici hükûmet Petrograd'ı savunmaktan acizse, ya barış imzalamak zorundadır ya da yerini bir başka hükûmete bırakmalıdır." İşçiler de bundan daha az uzlaşmaz değillerdi. Petrograd'ı kaleleri olarak görüyorlar, devrimci umutlarını ona bağlıyorlar, Petrograd'ı teslim etmek istemiyorlardı. Savaşın getirdiği tehlikelerden, tahliyeden, asker ve işçilerin hoşnutsuzluğundan, tüm sakinlerin aşırı gerginliğinden ürken uzlaşmacılar da kendi yönlerinden alarm zillerini çaldılar: Petrograd kaderin kaprislerine terk edilemezdi. Tahliye girişiminin her yönden muhalefetle karşılaştığını saptayan hükûmet geri çekilmeye başladı: Sözüm ona kendi güvenliği için değil, gelecekteki Kurucu Meclis için bir yer seçimi konusunda

kaygı duyuyordu. Ama bu konum da uzun süre korunamadı. Sekiz günden daha kısa bir sürede, hükûmet bizzat Kışlık Sarayda kalma niyetinde olduğundan başka, geçmişte olduğu gibi, Kurucu Meclis'in yine Tavriçeskiy Sarayı'nda toplanmasını öngördüğünü de beyan etmek zorunda kaldı. Bu beyanat askerî ve siyasal vaziyette hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Yalnızca, Kerenskiy hükûmetinin işini bitirmeyi görevi addeden ve kendi surlarından dışarı çıkmasına izin vermeyen Petrograd'ın siyasal gücünü yeni baştan ortaya koyuyordu. Tek Bolşevikler daha sonraları başkenti Moskova'ya aktarmaya cüret edebildiler. Bunu hiçbir güçlükle karşılaşmadan yerine getirdiler, çünkü onlara göre bu gerçekten stratejik bir görevdi: Onları Petrograd'dan tüymeye zorlayan siyasal gerekçeler mevcut değildi.

Başkentin savunulması konusundaki pişmanlık yaratan beyanat hükûmet tarafından Rusya Cumhuriyet Konseyi, bir başka deyişle "Ön-Parlamento" komisyonundaki uzlaşmacı çoğunluğun istekleri uyarınca yapılmıştı. Bu saçma sapan kurum sonunda dünyaya gelmişti. Şaka yapmayı seven ve bunu yapmayı bilen Plehanov, güçsüz ve geçici Cumhuriyet Konseyi'ni saygısız biçimde "tavuk ayakları üstüne dikili küçük bir izba"[1] diye adlandırmıştı. Siyasal açıdan bu tanım haksız değildi. Yalnızca "küçük bir izba" olarak Ön-Parlamento'nun çok iyi bir görünümü olduğunu eklemek gerek: Ona daha önce Devlet Konseyi'ne sığınak hizmeti gören muhteşem Mariinskiy Sarayı tahsis edilmişti. Lüks saray ile pasaklı ve asker kokularının tüttüğü Smolnıy Enstitüsü arasındaki kontrast Suhanov'u etkilemişti. Şöyle itiraf eder: "Tüm bu harikalar içinde, insanın istirahat edesi, çalışmayı ve mücadeleyi, açlığı ve savaşı, karışıklığı ve anarşiyi, ülkeyi ve devrimi unutası geliyor." Ama istirahat ve unutma için geriye çok az vakit kalmıştı.

Ön-Parlamento'nun sözüm ona "demokratik" diye adlandırılan çoğunluğu 308 kişiden oluşuyordu: 120 Sosyalist-Devrimci (bunun 20 tanesi sol Sosyalist-Devrimci olmak üzere), 60 farklı meşreplerden Menşevik, 66 Bolşevik; ayrıca kooperatifçiler, Köylü Yürütme Komitesi delegeleri, vb. Mülk sahibi sınıflar yarısı Kadetler tarafından işgal edilen 156 sandalye elde etmişlerdi. Kooperatifçiler, Kazaklar ve Köylü Yürütme Komitesi'nin oldukça muhafazakâr üyeleriyle birlikte sağ kanat çok sayıda sorunda çoğunluğa yaklaşıyordu. Tavuk ayakları üstüne dikili konforlu küçük izbadaki koltuk dağılımı böylece kent ve köyün tüm irade tezahürleriyle apaçık ve mutlak bir çelişki içinde bulunuyordu. Buna karşılık, Sovyet ve diğer kurumlardaki rengi belirsiz temsillerin tersine, Mariinskiy Sarayı surları içinde "ulusun çiçeği"ni biraraya getirmişti. Ön-Parlamento üyelerinin bir seçim rekabetinin, yerel etkilerin ve taşra tercihlerinin değişkenliklerine bağımlı olmadıkları için, her toplumsal grup, her parti en gözde liderlerini göndermişti. Suhanov'un tanıklığına göre, Ön-Parlamento'nun bileşimi "son de-

1) Bir Rus masalına gönderme yapılıyor, İngilizceye çevirenin notu.

rece parlak"tı. Ön-Parlamento ilk oturumu için toplandığında, Milyukov'a göre birçok şüpheci yüreklerine su serpildiğini hissettiler: "Kurucu Meclis de bunun kadar iyi olsa bari." "Ulusun çiçeği" kendini sarayın aynalarında hayranlıkla seyrederken kısır bir çiçek olduğunun farkına bile varmıyordu.

7 Ekimde Cumhuriyet Konseyi'ni açan Kerenskiy, hükûmetin "iktidarı tamamen" elinde tutmakla beraber, "gerçekten değerli tüm uyarıları" da dikkate almaya hazır olduğunu hatırlatma fırsatını kaçırmadı: Mutlak bir hükûmet olsa da, aydınlanmış bir iktidardı. Avksentyev'in başkanlığındaki beş üyeli büroda Bolşeviklere de bir yer ayrılmıştı: Bu koltuk boş kalacaktı. Bu sefil ve neşe saçmayan komedinin rejisörleri kalplerinin kırıldığını hissettiler. Kasvetli, yağmurlu bir gündeki kasvetli açılışta tüm ilgi daha baştan Bolşeviklerin beklenen gösterileri üzerinde yoğunlaşmıştı. Suhanov'un aktardığına bakılırsa, Mariinskiy Sarayı'nın koridorlarında "sansasyonel bir söylenti" dolaşıyordu: "Troçki iki veya üç oyluk bir çoğunluk kazanmıştı... ve Bolşevikler hemen Ön-Parlamento'dan çıkacaklardı." Gerçekte, Mariinskiy Sarayı'ndan gösterişli bir şekilde çıkma kararı ayın 5'inde, Bolşevik fraksiyonun oturumunda, bir oya karşı tüm oylarla alınmıştı: Şu son iki hafta boyunca sola doğru hareket muazzam büyümüştü! Yalnızca Kamenev ilk tavrına sadık kalmıştı ya da daha doğrusu onu açıkça savunma yürekliliğini göstermişti. Merkez Komite'ye yönelik özel bir açıklamasında Kamenev, hiç kem küm etmeden, benimsenen yolun "parti için çok tehlikeli" olduğu nitelemesini yapıyordu. Bolşeviklerin belirsiz niyetleri Ön-Parlamento'da belli bir endişeye yol açıyordu: Doğrusunu söylemek gerekirse, rejimin sarsılmasından değil, çoğunluğun bir yurtsever alkış salvosuyla henüz yeni selamladığı Müttefik diplomatların önünde bir "skandal" çıkmasından korkuluyordu. Suhanov, nasıl bir resmî şahsiyeti —Avksentyev'in kendisini— Bolşeviklere "ne olup bitiyor?" sorusunu sormak üzere yolladıklarını anlatır. Troçki şöyle cevap verir: "Bir şey olduğu yok, bir küçük tabanca kurşunu sadece".

Oturumun açılmasından sonra, Devlet Duma'sından miras alınan yönetmelik uyarınca, Troçki'ye Bolşevik fraksiyon adına bir acil açıklama yapmak için on dakika verildi. Salon mutlak bir sessizliğe gömüldü. Açıklama hükûmetin şimdi de sözde Kerenskiy'i durdurmak üzere toplanan Demokratik Konferans öncesi kadar sorumsuz olduğunu ve mülk sahibi sınıfların temsilcilerinin geçici konseye hiç haklarının olmadığı bir sayıda girdiklerini öne sürerek başlıyordu. Burjuvazi gerçekten altı hafta içinde toplanacak Kurucu Meclis'e hazırlanıyorsa da, liderlerinin şimdi, hileli bir temsil önünde bile, iktidarın sorumsuzluğunu bu denli bir hırsla savunmaları için hiçbir sebepleri yoktu. "Tüm bunların özü burjuva sınıfların kendilerine hedef olarak Kurucu Meclis'i havaya uçurmayı seçmelerinde yatıyor." Kurşun hedefine varmıştı. Sağ kanat gürültülü bir şekilde protestoda bulundu. Açıklama metninden hiç sapmaksızın, konuşmacı hükûmetin sanayi, tarım ve gıda politikasını eleştir-

di: "Kitleleri ayaklanma yoluna sokmayı bilinçli bir şekilde kendinize amaç edinseniz dahi bir başka yol tutturulamazdı." "Devrimci başkentin Alman birliklerine teslim edilmesi fikrini... karşı-devrimci komployu... kolaylaştıracak genel bir politikanın doğal bir halkası olarak görüyoruz." Protesto dalgası fırtınaya dönüştü. Berlin, Alman altını, mühürlü vagon, vs. konusunda çığlıklar yükseldi ve bu genel fon üzerinde çamurda bir şişe kırığı gibi serseri küfürleri duyuldu. Asker tükürükleriyle dolu, kir pas içindeki Smolnıy Enstitüsü'ndeki en hararetli tartışmalarda bile böyle bir durum meydana gelmemişti. Suhanov şöyle yazar: "Kısıtlı oyla seçilen İmparatorluk Duma'sında hâkim olan kabare atmosferine kavuşmak için Mariinskiy Sarayı'nın o güzelim sosyetesinin içine düşmek yetiyordu."

Dinginlik anlarıyla yer değiştiren nefret patlamaları arasında yolunu açan konuşmacı sözlerini şöyle bitirdi: "Bolşevik fraksiyonu olarak biz şunu beyan ederiz: Halka ihanet eden bu hükûmetle ve karşı-devrim karşısında güç kaybeden bu Konseyle hiçbir ortak noktamız yok... Geçici Konseyi terk ederken, tüm Rusya'nın işçilerini, askerlerini ve köylülerini kararlı ve cesur olmaya çağırıyoruz. Petrograd tehlikededir! Devrim tehlikededir! Halk tehlikededir!... Biz halka başvuruyoruz. Tüm iktidar Sovyetlere!"

Konuşmacı kürsüden indi. Onlarca Bolşevik sövgüler eşliğinde salonu terk ettiler. Endişe dolu dakikaların ardından artık çoğunluk rahat bir nefes almaya hazırdı. Yalnızca Bolşevikler çıktılar; ulusun çiçeği yerinde kaldı. Görünürde kendisine karşı yönelmeyen darbe karşısında eğilen yalnızca uzlaşmacıların sol kanadıydı. Suhanov şöyle itiraf eder: "Bolşeviklerin en yakın komşuları olan bizler tüm bu olup bitenler karşısında bitap düşmüştük." Safkan laf atlıları söz zamanının geçtiğini hissetmişlerdi.

Dışişleri bakanı Tereşçenko, Rus büyükelçilerine gönderdiği gizli bir telgrafta, Ön-Parlamento'nun açılışı konusunda bilgi veriyordu: "İlk oturum olaysız geçti, Bolşeviklerin sebep oldukları bir rezalet hariç." Proletaryanın burjuvazinin devlet mekanizmasıyla tarihsel kopuşu bu adamlar tarafından basit bir "rezalet" olarak görülüyordu. Burjuva basını hükûmeti Bolşeviklerin cesaretine işaret ederek dürtükleme fırsatını kaçırmadı: Bakan beyler ülkeyi anarşiden ancak "yoldaş Troçki'de bulunan eylem kararlılığı ve iradesini" kazandıktan sonra çıkartabilecekler. Sanki sınıfların tarihsel kaderi değil de, bireylerin kararlılığı ve iradesi söz konusuymuş gibi. Ve sanki insan ve karakter seçimi tarihsel görevlerden bağımsız biçimde meydana geliyormuş gibi. Milyukov Bolşeviklerin Ön-Parlamento'dan çekilişleri konusunda şöyle yazmıştı: "Arkalarında bir güç bulunduğunu hisseden, ertesi günün onlara ait olduğunu bilen insanlar gibi söylüyorlar ve yapıyorlardı."

Monsund adalarının kaybı, Petrograd için tehlikenin artması ve Bolşeviklerin Ön-Parlamento'dan çıkmaları, uzlaşmacıları savaş karşısında hangi tutumu alacaklarını kendilerine sormaya zorladı. Savaş ve Donanma bakanının,

ordu teşkilâtları komiser ve delegelerinin katılımıyla gerçekleşen üç günlük bir tartışmadan sonra, Merkez Yürütme Komitesi sonunda bir selamet çözümü buldu: "Rus demokrasisinin temsilcilerinin Paris'teki Müttefikler Konferansı'na katılmaları konusunda ısrar etmek." Durup dinlenmeden bu konuda çalıştıktan sonra, temsilciler Skobelev'i seçtiler. Ayrıntılı bir talimat geliştirildi: İlhaksız, tazminatsız barış, Boğazların yanı sıra Süveyş ve Panama kanallarının tarafsızlığı —uzlaşmacıların coğrafî ufukları siyasal ufuklarından daha genişti—, gizli diplomasiye son, kademeli olarak silahsızlanma. Merkez Yürütme Komitesi delegesinin Paris konferanslarına katılımının "amacının Müttefikler üzerinde bir baskı uygulamak olduğunu" açıklıyordu. Skobelev'in Fransa, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler üzerinde baskısı! Bir Kadet gazetesi iğneleyici bir soru sordu: Eğer Müttefikler koşullarını olduğu gibi reddederlerse Skobelev ne yapacaktı? "Onları dünya halklarına yeni bir çağrıda bulunmakla mı tehdit edecekti?" Heyhat! Uzlaşmacılar uzunca bir süredir bu eski çağrılarından rahatsızlardı.

Birleşik Devletler'e Panama kanalının tarafsızlığını dayatmaya kalkışan Merkez Yürütme Komitesi gerçekte Kışlık Saray'a bile baskı uygulamaktan acizdi. 12 Ekimde, Kerenskiy Lloyd George'a nazik sitemlerle, narin sızlanmalarla ve büyük vaatlerle dolu uzun bir mektup gönderdi. Cephe "geçen ilkbahara nazaran çok iyi durumda"ydı. Tabiatıyla, yenilgici propaganda —Rusya'nın başbakanı Rus Bolşevikleri Büyük Britanya'nın başbakanına şikâyet ediyordu— hedef olarak konan tüm görevlerin yerine getirilmesini engellemişti. Ama barış söz konusu bile olamazdı. Hükûmetin önünde tek bir mesele vardı: "Savaşa nasıl devam etmeli?" Tabiatıyla rehin ettiği yurtseverliğine karşılık Kerenskiy kredi talebinde bulunuyordu.

Bolşeviklerden kurtulan Ön-Parlamento da zaman kaybetmiyordu: 10'unda ordunun savaş kapasitesinin güçlendirilmesiyle ilgili tartışmalar başladı. Üç yorucu oturum boyunca süren tartışma değişmeyen bir şema uyarınca ilerledi. Solda, "orduyu barış ve demokrasi için savaştığına ikna etmek gerek" deniyordu. Sağ, "ikna etmek mümkün değil, zorlamak lâzım" diye cevap veriyordu. Uzlaşmacılar, "zorlayacak gücümüz yok, zorlamak için önce, en azından kısmen, ikna etmek gerek" diyorlardı. Kadetler ise, "İkna etme konusunda, Bolşevikler sizden daha güçlüler" diye araya giriyorlardı. Her taraf kendine göre haklıydı. Ama dibe çökmeden evvel çığlıklar atan boğulmaktaki kişi de haklıdır.

18'inde olayların gidişatında bir şey değiştiremeyecek olan karar saati gelip çattı. Sosyalist-Devrimcilerin formülü 50 çekimser, 127 karşı oya karşılık 95 oy topladı. Sağın formülü 139'a karşı 135 oy aldı. Çok şaşırtıcıydı, çoğunluk yoktu! Salonda, gazetelerin tutanaklarına göre, "çeşitli hareketlilikler ve karışıklıklar" vardı. Görüş birliğine rağmen, ulusun çiçeği ulusal hayatın en ağır meselesi üzerine platonik bir karar tasarısını bile oylarıyla geçirmekten acizdi. Bu arızî bir durum değildi: Gün be gün, tüm sorunlarda, hem komisyonlar-

da hem de plenumda tekrarlanıyordu. Görüş ayrılıkları giderilemiyordu. Tüm gruplar aynı siyasal düşüncenin ayırtedilemez nüanslarından besleniyorlardı. Ama düşüncenin kendisi ortada yoktu. Kimbilir, belki de Bolşeviklerle birlikte sokağa çıkmıştı... Ön-Parlamento'nun çıkmazı rejimin çıkmazıydı. Ordudaki inançları değiştirmek zordu, ama bunu zorlamak imkânsızdı. Kerenskiy'in henüz savaştan çıkmış ve kurbanlar vermiş Baltık filosuna yönelik yeni, keskin çağrısı üzerine, bahriyeliler kongresi Merkez Yürütme Komitesi'ne başvurarak geçici hükûmetin saflarından "iğrenç siyasal şantajıyla büyük devrimin itibarını zedeleyen ve ona zarar veren kişiyi" atmalarını talep etti. Kerenskiy şimdiye dek bahriyelilerden bile böylesi ağır lâflar işitmemişti. Finlandiya'daki Rus ordu, donanma ve işçi bölge komitesi bir iktidar gibi hareket ederek hükûmet yüklemelerine ambargo koydu. Kerenskiy sovyetlerin komiserlerini tutuklamakla tehdit etti. Aldığı cevap şuydu: "Bölge komitesi geçici hükûmetin meydan okumasını sükûnetle kabul eder." Aslında, Baltık filosu daha o zamandan ayaklanma hâlindeydi.

Anakarada, cephede işler henüz bu raddeye dek varmamıştı, ama o yönde gelişiyordu. Ekim süresince iaşe durumu hızla kötüye gitti. Kuzey cephesinin başkomutanı açlığın "ordunun moral çözülmesinin baş sebebi" olduğunu açıklıyordu. Cephede uzlaşmacı önderler ordunun savaş kapasitesinin yükseldiğini ileri sürmeye devam etseler de, aşağıda alaylar peşpeşe gizli antlaşmaların yayınlanmasını ve derhal barış imzalanmasını talep ediyorlardı. Batı cephesinin komiseri Jdanov Ekimin ilk günlerinde şöyle yazıyordu: "Soğukların yaklaşmasından ve giderek kötüleşen beslenme durumundan ötürü efkârı umumiye son derece tedirgin... Bolşevikler kesin bir başarı kazandılar."

Cephedeki hükûmete bağlı kurumlar kararsızlık içindeydiler. 2. Ordunun komiseri tanık olarak çağırılan erlerin ifade vermek üzere mahkemeye çıkmayı reddetmeleri yüzünden askerî mahkemelerin iş göremediklerini bildiriyordu. "Komutanlığın ve askerlerin raporları giderek kötüleşmekte. Subaylar savaşın devamının suçluları olarak görülüyorlar." Askerlerin hükûmete ve komutanlara yönelik düşmanlığı uzunca bir süredir, devrimin başından bu yana yenilenmeyen ordu komitelerine yönelmişti. Alaylar onların üstünden atlayarak Petrograd'a, Sovyet'e, ekmeksiz, donanımsız, savaşa inançsız siperlerdeki hoşgörülemez durumdan yakınmak üzere delegeler gönderiyorlardı. Bolşeviklerin çok zayıf oldukları Romen cephesinde, bütün bütün alaylar ateş etmeyi reddediyorlardı. "İki veya üç hafta içinde, askerlerin kendileri ateşkes ilan edip silah bırakacaklar." Tümenlerden birinin delegeleri şöyle bildiriyorlardı: "Askerler ilk karın düşmesiyle birlikte evlerine geri dönme kararını aldılar." 33. Kolordudan bir heyet Petrograd Sovyeti'nin plenumunu şöyle tehdit ediyordu: barış için gerçek bir mücadele olmazsa, "askerler kendileri iktidarı ele alıp ateşkesi sağlayacaklar." 2. Ordunun komiseri Savaş bakanına şöyle bildiriyordu: "Soğuklar başlar başlamaz siperlerin terk edilmesi tehlikesi var."

Temmuz Günlerinden sonra neredeyse kesilen cephedeki sarmaş dolaş olma durumu yeniden başladı ve hızla yayıldı. Bir sükûnet döneminden sonra yalnız subayların askerlerce tutuklanması hadiseleri değil, en nefret edilen komutanların öldürülmesi olayları da yeniden çoğaldı. Tüm bu işler açıkça, askerlerin gözleri önünde cereyan ediyordu. Kimse müdahale etmiyordu: Çoğunluk istemiyordu, küçük bir azınlıksa cüret edemiyordu. Sanki asker kitlesi içinde iz bırakmadan boğulmuş gibi katilin her zaman saklanacak zamanı oluyordu. Generallerden biri şöyle yazıyordu: "Çırpınarak bir şeye sarılıyoruz, mucize için dua ediyoruz, ama çoğunluk artık kurtuluşun mümkün olmadığının farkında."

Alçaklıkla budalalılığı birleştiren yurtsever gazeteler savaşın devamı, taarruz ve zafer konusunda yazılar yayımlamaya devam ediyorlardı. Generaller başlarını sallıyorlar, kimileri ikircikli bir şekilde buna eşlik ediyorlardı. 7'sinde Dvinsk yakınlarında bulunan kolordunun komutanı baron Budberg şöyle yazıyordu: "Gerçekten bir taarruz hayal edebilmek için insanın tam bir deli olması lâzım." Bir gün sonra, aynı günlüğüne şunları not etmek zorunda kaldı: "En geç 20 Ekim olarak saptanan bir taarruz konusunda emirler alınca şaşkınlıktan serseme döndüm." Hiçbir şeye inanmayan ve yalnızca ellerini kollarını sallayarak dolaşmayı bilen kurmaylar yeni harekâtların planlarını geliştiriyorlardı. Selameti Kornilov'un Riga'da giriştiği deneyi büyük çapta yinelemekte gören çok sayıda general vardı: Orduyu savaşa sokmak ve yenilgiyi devrimin başında patlatmaya çalışmak.

Savaş bakanı Verhovskiy'in inisiyatifi üzerine eski kura erlerinin yedeğe çekilmesine karar verildi. Demiryolları geri dönen erlerin ağırlığı altında çatırdadılar. Aşırı dolu vagonlarda yaylar kırılıyor, döşemeler çöküyordu. Cephede kalanların ruh hâli daha iyiye gitmiyordu. Budberg şöyle yazar: "Siperler çöküyor, haberleşme geçitleri yıkılıyor ve kapanıyor; her yerde pislik ve dışkı var... Askerler siperlerin temizlenmesi işinde çalışmayı kesin biçimde reddediyorlar... İlkbahar gelince ve tüm bunlar çürümeye ve dağılmaya başlayınca, tüm bunların neye yol açacağını düşünmek korkunç." O korkunç pasiflikleri içinde, askerlerin hepsi koruyucu iğne olmayı dahi reddediyorlardı: Bu da savaşa karşı bir mücadele biçimi hâlini almıştı.

Asker sayısını azaltarak ordunun muharebe moralini artırma yolundaki beyhude girişimlerden sonra, Verhovskiy aniden ülkenin ancak barışla kurtulabileceği sonucuna vardı. Genç ve naif bakanın kendi yanına çekmeyi umduğu Kadet liderlerle yaptığı özel bir toplantıda, Verhovskiy ordunun maddî ve manevî açmaz tablosunu şöyle tasvir ediyordu: "Savaşı devam ettirmek için yapılacak tüm girişimler felâketi yakınlaştırmaktan başka bir işe yaramaz." Kadetler bunu anlamamazlık edemiyorlardı, ama diğerlerinin sessiz kalışları karşısında Milyukov horgörüyle omuz silkiyordu: "Rusya'nın onuru", "Müttefiklere sadakat"... Söylediklerinin tek bir kelimesine inanmaksızın, burjuvazinin lideri inatla devrimi savaşın harabe ve cesetleri altına gömmeye çaba-

lıyordu. Verhovskiy siyasal bir cesaret örneği gösterdi: Önceden uyarmadığı hükûmetten habersiz, 20'sinde Ön-Parlamento komisyonunda Müttefiklerin rızası olsun veya olmasın, hemen barış imzalamak gerektiğine dair bir beyanatta bulundu. Özel konuşmalarda onunla hemfikir olan herkes öfkeyle ayağa kalktı. Yurtsever basın Savaş bakanının "yoldaş Troçki'nin savaş arabasının arkasına takıldı" diye yazdı. Burtsev Alman altınına göndermede bulundu. Verhovskiy kızağa çekildi. Başbaşa kaldıklarında, yurtseverler şöyle tekrar ediyorlardı: Özünde haklı. Budberg güncesinde bile temkinli davranıyordu: "Verilen söze sadakat açısından, Verhovskiy'in önerisi kuşkusuz alçakça, ama yegâne selamet umudu da onda." Bu arada, baron, geçerken, "kaderin zafer kazanma mutluluğunu bahşettiği" Alman generallere imrendiğini de itiraf ediyordu. Çok geçmeden Alman generalleri için de bahtsız zamanların başlayacağını hiç öngörmüyordu. Bu kişiler, en zekileri bile zaten hiçbir şeyi öngörmemişlerdi. Bolşevikler ise çok şey öngörmüşlerdi, zaten güçleri de buradaydı.

Ön-Parlamento'dan çekiliş halkın gözünde devrim partisini resmî topluma bağlayan son köprüleri de havaya uçurmuştu. Yeni bir enerjiyle —hedef yaklaşınca, güçler ikiye katlanır— Bolşevikler hasımların onların bakanlık odaları ve bürolarında gizlediklerini meydana çıkardıkları için demagoji diye adlandırdıkları bir ajitasyon yürütüyorlardı. Bu yorulmak bilmez propagandanın ikna edici gücü Bolşeviklerin gidişatı iyi anlamalarından, politikalarını ona göre uyarlamalarından, kitlelerden korkmamalarından, haklılıklarına ve zafere olan sarsılmaz inançlarından kaynaklanıyordu. Halk onları dinlemekten usanmıyordu. Kitleler safları sıklaştırmanın gereğini hissediyorlardı, herkes kendini başkaları karşısında denetlemek istiyordu ve herkes dikkatli ve gergin biçimde farklı nüans ve özellikleriyle bilinçlerinde tek bir düşüncenin nasıl geliştiğini görmeye çalışıyordu. Muazzam kalabalıklar en popüler Bolşeviklerin en son sonuçları ve en son çağrıları duyurarak konuşma yaptıkları sirklerde ve diğer büyük binalarda toplanıyorlardı.

Önde gelen ajitatörlerin sayısı ekime doğru hızla azalmıştı. Her şeyden önce ajitatör ve dahası doğrudan ve günübirlik esinleyici olarak Lenin'in eksikliği hissediliyordu. Kitlelerin bilincine sağlam bir şekilde giren basit ve derin genelleştirmeleri, halktan alınıp ona geri verilen canlı deyişleri aranıyordu. Birinci sınıf bir ajitatörün daha eksikliği duyuluyordu: Zinovyev. Temmuz "ayaklanması" dolayısıyla izlenen ve saklanan Zinovyev kararlı bir şekilde Ekim ayaklanmasına karşı çıkmış ve bu nedenle de tüm kritik dönem boyunca eylem alanının dışında kalmıştı. Yeri doldurulmaz bir propagandacı, parti politikası konusunda deneyimli bir eğitmen olan Kamenev devrim yönünde sapılan doğrultuyu mahkûm ediyor, zafere inanmıyor, felâket öngörüyor ve hırçın bir şekilde gölgeye çekiliyordu. Ajitatör olmaktan çok örgütleyici olan Sverdlov çoğunlukla kitle toplantılarında konuşuyor ve dengeli, güçlü ve yorulmak bilmez bas sesi dingin bir kararlılık yayıyordu. Stalin ne ajitatör ne de hatip-

ti. Birçok kez raportör olarak parti konferanslarında söz almıştı. Ama devrim sırasında kitle meclislerinde en azından bir kez bile konuşma yapmış mıydı? Belgelerde ve anılarda bundan hiçbir iz kalmadı geriye.

Volodarskiy, Laşeviç, Kollontay, Çudnovskiy başarılı bir ajitasyon yürütmüşlerdi. Arkalarından daha düşük kalibreli onlarca ajitatör geliyordu. İnsanlar ilgi ve sempatiyle ve daha eğitimliler de belli bir bağışlayıcılıkla hem bir olguyu ve bir genelleştirmeyi, hem de vecde getiren bir konuşmayı ve bir şakayı uygun bir şekilde sunmayı bilen deneyimli hatip Lunaçarskiy'i dinliyorlardı. Ama o kimseyi peşinden sürükleme iddiasında değildi, bizzat kendinin sürüklenmeye ihtiyacı vardı. Ayaklanma günü yaklaştıkça Lunaçarskiy hızla parıltılarını kaybediyordu.

Suhanov, Petrograd Sovyeti başkanı [Troçki] hakkında şunları anlatır: "Devrim karargâhındaki çalışmalarından başını kaldırabildiğinde Obuhovskiy fabrikasından Truboçnıy fabrikasına, Putilov fabrikasından Baltık tersanelerine, süvari akademisinden kışlalara uçuyor ve görüldüğü kadarıyla aynı anda her yerde konuşmalar yapıyordu. Kişisel olarak tanınıyordu ve Petrogradlı her işçi ve asker tarafından duyulmuştu. Hem kitleler içindeki hem de kurmaylar arasındaki etkisi muazzamdı. O günlerin merkezî siması ve tarihin bu mükemmel sayfasının başlıca kahramanıydı."

Ama bu ayaklanma öncesindeki son dönemde kıyas kabul etmez biçimde daha etkili olan, hiç kuşku yok ki, birbiri peşi sıra sempatizanlar kazanan, son kuşkuları yok eden, son tereddütleri yenen isimsiz kahramanların, işçilerin, bahriyelilerin, askerlerin yürüttükleri küçük küçük ajitasyonlardı. Son aylardaki hararetli siyasal yaşam taban içinden sayısız kadro yaratmış, siyaseti yukarıdan değil, aşağıdan gözlemlemeye alışkın ve dolayısıyla da olguları ve kişileri akademik tarzdaki hatiplerin her zaman yakalayamadığı bir doğrulukla değerlendirebilen yüzlerce, binlerce otodidaktı eğitmişti. En birinci sırayı, içinden istisnaî derecede devrimci karakterde, yüksek bir siyasal kültüre sahip, düşüncede, sözde ve eylemde bağımsız bir ajitatörler ve örgütçüler tayfası çıkaran kalıtsal olarak proleter Piter [Petrograd] işçileri alıyorlardı. Tornacıların, anahtarcıların, demircilerin, lonca ustaları ve fabrika eğitmenlerinin daha şimdiden çevrelerinde kendi okulları, öğrencileri, Sovyetler Cumhuriyeti'nin gelecekteki kurucuları vardı. Büyük ölçüde bunların içinden çıkan Piter işçilerinin en yakın silah arkadaşları olan Baltık denizcileri büyük bir mücadeleyle geride kalmış alayları, kaza merkezlerini, mujik nahiyelerini fetheden ajitatör tugayları gönderiyorlardı. Sirk Modern'de [Cirque Moderne] devrimci liderlerden biri tarafından ortaya atılan genel formül yüzlerce düşünen kafada ete ve kemiğe bürünmüş, tüm ülkeyi sallıyordu.

Rus orduları geri çekilirken Baltık, Polonya ve Litvanya eyâletlerinden binlerce devrimci işçi ve asker sanayi şirketleriyle beraber veya tek tek tahliye ediliyorlardı: Hepsi de savaşa ve sürdürücülerine karşı birer ajitatördü. Ana-

yurtlarından sökülüp alınmış ve bundan böyle tümüyle devrim toprağına yerleşmiş olan Leton Bolşevikler inançlı, inatçı, kararlı bir şekilde ülkenin dört bir yanında baltalama çalışması yürütüyorlardı. Sert çizgili yüzleri, tok sesleri ve çoğu zaman yanlış cümleler kuran Rusçaları başeğmez ayaklanma çağrılarına özel bir görünüm veriyordu.

Kitle artık kendi içindeki tereddütkârlara, kuşkuculara, tarafsızlara hoşgörüyle bakmıyordu. Herkesi ele geçirmeye, kendine çekmeye, ikna etmeye, fethetmeye çalışıyordu. Fabrikalar alaylarla birlikte cepheye delegeler gönderiyorlardı. Siperler yakın cephe gerisindeki işçiler ve köylülerle birleşiyorlardı. Bu havalideki kentlerde, içinde asker ve denizcilerin eylemlerini işçi ve köylülerinkiyle birleştirdikleri sayısız miting, toplantı ve konferans yapılıyordu. Cepheye yakın geri bir bölge olan Beyaz Rusya işte Bolşevizme böyle kazanılmıştı.

Partinin yerel önderliğinin örneğin Kiev, Voronej ve diğer birçok yerde olduğu gibi kararsız olduğu ve bekle-görde kaldığı yerlerde, kitleler sık sık pasiflik içine gömülüyorlardı. Politikalarını haklı çıkarmak için, önderler bizzat kendilerinin yol açtıkları bu gevşekliği suçluyorlardı. Buna karşılık, Kazanlı bir ajitatör olan Povoljskiy şöyle yazar: "Ayaklanma çağrısı ne denli cesur ve yiğitçeyse, asker kitlesi de hatibe o denli güvenli ve bağlı oluyordu."

Petrograd ve Moskova'daki fabrika ve alaylar köyün ahşap kapılarını giderek daha ısrarcı bir şekilde çalıyorlardı. İşçiler aralarında para toplayarak geldikleri memleketlere delegeler yolluyorlardı. Alaylar köylüleri Bolşevikleri desteklemeye çağırma kararı alıyorlardı. Kent dışında kurulu işletmelerin işçileri çevre köyleri ziyarete çıkıyorlar, gazete dağıtıyorlar, Bolşevik hücreler kuruyorlardı. Dönüşlerinde, bu gezilerden geriye bakışlarında köylü savaşının yaktığı ateşlerin yansıması kalıyordu.

Bolşevizm ülkeyi fethediyordu. Bolşevikler karşı konulmaz bir güç hâline geliyorlardı. Arkalarından halk yürüyordu. Genel oyla seçilen Kronstadt, Tsaritsın, Kostroma, Şuya belediye *duma*'ları Bolşeviklerin elindeydi. Moskova ilçe *duma*'ları seçimlerinde yüzde elli iki oy elde etmişlerdi. Hiç de bir sanayi şehri olmayan Samara'da olduğu gibi, uzak ve dingin Tomsk'da da *duma*'da birinci sırayı işgal ediyorlardı. Schlüsselburg kaza *zemtsvo*'sunun dört üyesinden üçü Bolşeviklerden seçilmişti. Ligovskiy kaza *zemtsvo*'su için yapılan seçimlerde Bolşevikler oyların yüzde ellisini almışlardı. Bu durum her yerde bu denli iyi gelişmiyordu. Ama her yerde aynı yönde bir değişim vardı: Bolşevik partinin özgül ağırlığı hızla yükseliyordu.

Bununla birlikte, kitlelerin Bolşevikleşmesi sınıf örgütlerinde çok daha açık bir şekilde ortaya çıkıyordu. Sendikalar başkentte yarım milyondan fazla işçiyi biraraya getiriyorlardı. Bazı sendikaların yönetimini hâlâ ellerinde tutan Menşevikler kendilerini geçmişin kalıntıları gibi hissediyorlardı. Bir çatı altında toplanabilen proletarya kesimi hangisi ve onun acil görevleri ne olursa olsun, kaçınılmaz olarak Bolşeviklerin ileri sürdükleri sonuçlara varıyorlardı.

Rastlantı eseri değildi bu: Sendikalar, fabrika komiteleri, işçi sınıfının iktisadî ve kültürel kuruluşları, ister sürekli ister geçici nitelikte olsunlar, durum gereği her özel sorunda tek bir soru sormak zorunda kalıyorlardı: Evde patron kim?

İdareyle ilişkilerini düzene sokmak üzere bir konferansa çağrılan top fabrikaları işçileri bunun ne şekilde sağlanacağını bakın nasıl açıklıyorlardı: Sovyetler iktidarıyla. Bu artık içi boş bir formül değil, iktisadî bir kurtuluş programıydı. İktidara yaklaştıkça, işçiler sanayi ilişkileri sorununa çok daha somut biçimde yaklaşıyorlardı: Topçular konferansı savaş sanayii fabrikalarının barışçı bir üretime dönüştürülmesine yönelik yöntemler geliştirmek için özel bir merkez bile oluşturdu.

Moskova fabrika ve işyerleri komiteleri konferansı yerel Sovyetin bundan böyle kararnameler yoluyla tüm grev ihtilâflarına çözüm bulmasının, lokavt kışkırtıcılarının kapattıkları işletmeleri zorla açmasının ve delegelerini Sibirya ve Donets havzasına göndererek fabrikalara buğday ve kömür temin etmesinin gerekli olduğunu kabul etti. Petrograd fabrika ve işyerleri komiteleri konferansı dikkatini toprak meselesine hasretti ve Troçki'nin bir raporu üzerine köylülere yönelik bir manifesto hazırladı: Proletarya kendini yalnız özel bir sınıf olarak değil, halkın önderi olarak da görüyordu.

Ekimin ikinci yarısında toplanan Bütün Rusya Fabrika ve İşyerleri Komiteleri Konferansı işçi denetimi meselesini ulusal ölçekte bir sorun olarak önüne koyuyordu. "İşçiler işletmelerin düzenli ve kesintisiz çalışmasına patronlardan çok daha fazla ilgi duymaktadırlar." İşçi denetimi "tüm ülkenin çıkarınadır ve devrimci ordu tarafından olduğu gibi devrimci köylülük tarafından da desteklenmelidir." Kapıyı yeni iktisadî düzene açan karar tasarısı Rusya'nın tüm sanayi işletmelerinin temsilcileri tarafından dokuz çekimser ve beş aleyhte oya karşı kabul edildi. Çekimser kalan birkaç kişi artık partileriyle birlikte yürüyemeyen, ama Bolşevik ayaklanma için de elini açık yüreklilikle kaldırmaya karar veremeyen eski Menşeviklerdi. Bunu yarın yapacaklardı.

Kısa bir süre önce oluşturulan demokratik belediyeler devlet iktidarı organlarına paralel olarak can veriyorlardı. Kentlere su, elektrik, yakıt, gıda, vs. temini gibi en önemli sorunlar giderek sovyetlerin ve diğer işçi örgütlerinin yükümlülüğüne giriyordu. Petrograd elektrik santralindeki fabrika komitesi kâh kömür kâh türbinler için yağ peşinde kenti ve banliyösünü dört dönüyor ve bunları patronlara ve idareye karşı mücadele içindeki diğer işletmelerinin fabrika komitelerinin yardımıyla buluyordu.

Hayır sovyetler iktidarı bir düş, keyfî bir kurgu, parti kuramcılarının bir icadı değildi. Karşı konulmaz bir şekilde aşağıdan yukarıya doğru, iktisadî karmaşa, mülk sahiplerinin güçsüzlüğü, kitlelerin ihtiyacı nedeniyle yükseliyordu. Gerçekte sovyetler iktidar olmuşlardı. İşçiler, askerler, köylüler için başka yol yoktu. Sovyetler iktidarı hakkında zaman artık akıl yürütme ve itirazda bulunma zamanı değildi: Onu gerçekleştirmek gerekiyordu.

Haziranda, 1. Sovyetler Kongresi'nde, her üç ayda bir kongre toplanmasına karar verilmişti. Ne var ki, Merkez Yürütme Komitesi bırakın zamanında ikinci kongreyi toplamayı, hasım bir çoğunlukla karşı karşıya kalmamak için onu hiç toplantıya çağırma niyetinde bile değildi. Demokratik Konferans'ın temel amacı sovyetleri bertaraf etmek, onların yerine "demokrasi"nin organlarını geçirmekti. Ama bu iş öyle göründüğü kadar kolay değildi. Sovyetlerin karşısına kim çıkarsa çıksın yolunu değiştirme niyeti yoktu.

21 Eylülde, Demokratik Konferans'ın kapanmasından az evvel, Petrograd Sovyeti acilen sovyetler kongresinin toplanması için sesini yükseltti. Bu yönde, Troçki'nin ve Moskova'dan davet edilen Buharin'in raporları üzerine, biçimsel olarak "yeni bir karşı-devrim dalgasına" karşı hazırlanma gereğinden yola çıkan bir karar tasarısı kabul edildi. Gelecekteki taarruza yolu açan savunma programı yegâne mücadele etmeye muktedir örgütler olarak sovyetlere dayanıyordu. Karar tasarısı sovyetlerin kitleler içindeki konumlarını berkitmelerini öngörüyordu. Fiilen iktidarı ellerinde tuttukları yerlerde hiçbir durumda başkasına bırakmamalıydılar. *Kornilovşçina* günlerinde kurulmuş olan devrim komiteleri eyleme hazır durumda olmalıydılar. "Yaklaşan tehlikeye karşı ve devrimci iktidarın örgütlenme sorunlarının çözümü için mücadelelerinde tüm sovyetlerin eylemlerinin birleştirilmesi ve eşgüdümü için derhal bir sovyetler kongresinin toplantıya çağrılması elzemdir." Böylece, özsavunma karar tasarısı doğrudan hükûmeti devirme sonucuna ulaşıyordu. Bundan böyle ajitasyon ayaklanma anına dek bu siyasal ses merdiveni üzerinde gelişecekti.

Konferansta biraraya gelen sovyet delegeleri ertesi gün Kongre toplanması meselesini Merkez Yürütme Komitesi'nin önüne getirdiler. Bolşevikler on beş gün içinde Kongrenin toplanmasını talep ediyorlar ve bu amaçla Petrograd ve Moskova sovyetlerine dayanan özel bir organ kurulması teklifinde, daha doğrusu tehditinde bulunuyorlardı. Gerçekte, Kongrenin eski Merkez Yürütme Komitesi tarafından toplantıya çağrılmasını tercih ediyorlardı: Bu daha en baştan Kongrenin meşruiyeti tartışmalarını bertaraf edecek ve uzlaşmacıların kendi yardımlarıyla devrilmelerini sağlayacaktı. Bolşeviklerin pek az gizlenmiş tehditi sonuç vermişti: Sovyet yasallığıyla bozuşma riskine girmeden, Merkez Yürütme Komitesi liderleri yükümlülüklerini yerine getirme hakkını kimseye devretmeyeceklerini açıkladılar. Kongrenin bir aydan daha az bir süre sonra, 20 Ekimde yapılması kararlaştırıldı.

Bununla beraber, daha taşra delegeleri henüz dağılmıştı ki, Merkez Yürütme Komitesi liderlerinin gözleri açıldı ve Kongrenin uygun olmadığını, seçim kampanyasında çalışacak militanların taşraya gitmesine yol açacağını ve bunun da Kurucu Meclis'e zarar vereceğini keşfettiler. Gerçek kaygı Kongrenin güçlü bir iktidar talibi olmasından kaynaklanıyordu; ama bu konuda diplomatik biçimde sessiz kalınıyordu. Daha 26 Eylülde, Dan gerekli hazırlıklarla

uğraşmayan Merkez Yürütme Komitesi bürosuna Kongrenin ertelenmesini teklif etme aceleciliğini gösteriyordu.

Demokrasinin temel ilkeleriyle bu tescilli demokratların hiçbir âlâkaları yoktu. Kendileri tarafından toplantıya çağrılan Demokratik Konferans'ın aldığı Kadetlerle koalisyonu yeren kararı reddediyorlardı. Şimdi, kendilerini iktidara getiren, başta Petrograd Sovyeti olmak üzere, sovyetlere büyük bir horgörü gösteriyorlardı. Evet, ama burjuvaziyle ittifaklarını bozmadan, sovyetlerden yana çıkan on milyonlarca işçinin, askerin ve köylünün umut ve taleplerini dikkate alabilirler miydi gerçekten?

Troçki Dan'ın teklifine Kongrenin her halükârda ya anayasal yolla, ya da devrimci yolla mutlaka toplanacağı şeklinde cevap verdi. Genellikle her şeye boyun eğen Büro bu kez bir sovyet darbesi yoluna girmeyi reddetti. Ama bu küçük yenilgi fesatçıları hiç de silah bırakmaya zorlamadı, tam tersine onlara bir uyarıcı etkisi yaptı. Dan, Kongrenin toplanıp toplanmayacağını kestirmek, yani en yüksek sovyet organı tarafından iki kez alınan bir kararın yerine getirilip getirilmeyeceğini öğrenmek için cephe örgütleri arasında bir "soruşturma" yapmaya karar veren Merkez Yürütme Komitesi'nin askerî seksiyonu nezdinde güçlü bir destek buldu. Bu arada, uzlaşmacı basın Kongreye karşı bir kampanya başlattı. Sosyalist-Devrimciler özellikle hırçındılar. *Delo Naroda* [Halkın Davası] şöyle yazıyordu: "Kongre toplansın veya toplanmasın, iktidar meselesinin çözümünde bunun hiçbir önemi yok... Kerenskiy'in hükûmeti hiçbir koşulda boyun eğmeyecek." Lenin "neye boyun eğmeyecek?" diye soruyordu ve cevap veriyordu: "Sovyetler iktidarına, *Delo Naroda*'nın pogrom kışkırtıcıları ve Yahudi aleyhtarlarından, monarşistler ve Kadetlerden geri kalmamak için Troçki ve Lenin'in iktidarı diye adlandırdığı işçilerin ve köylülerin iktidarına."

Köylü Yürütme Komitesi de kendi yönünden Kongrenin toplantıya çağrılmasını "tehlikeli ve arzu edilmez" bulduğunu açıkladı. Sovyet önderlerinin çevresinde kötü niyetli bir kafa karışıklığı oluştu. Yurt çapında turlayan uzlaşmacı partilerin delegeleri yerel örgütleri yüksek sovyet organı tarafından resmen toplantıya çağrılan Kongreye karşı sefer berdiyorlardı. Merkez Yürütme Komitesi'nin resmî gazetesi uzlaşmacı önderler kliğinin emriyle gün be gün Kongreye karşı hepsi de hayli etkileyici isimler taşıyan eski Mart hayaletleri tarafından esinlenen karar tasarıları yayınlıyordu. *İzvestiya* başyazısında, Kurucu Meclis "yeni rejimin binası"nı kurar kurmaz yıkılması gereken geçici barakalar olduğunu ilan ettiği sovyetleri toprağa gömüyordu.

Kongreye karşı ajitasyon Bolşevikleri hiç de apansız yakalamamıştı. Daha 24 Eylülde, partinin Merkez Komitesi, Merkez Yürütme Komitesi'nin kararına hiç güvenmeyerek, yerel sovyetler ve cephe örgütleri aracılığıyla tabanda Kongre lehinde bir kampanya başlatma kararı almıştı. Merkez Yürütme Komitesi'nin Kongreyi hazırlamakla, daha doğrusu baltalamakla görevli resmî komisyonuna Bolşevikler Sverdlov'u üye seçtiler. Onun yönetiminde partinin

yerel örgütleri ve onlar aracılığıyla da sovyetler harekete geçirildi. 27'sinde, Reval'deki tüm devrimci örgütler Ön-Parlamento'nun derhal dağıtılmasını ve bir iktidar oluşturmak için de sovyetler kongresinin toplantıya çağrılmasını talep ettiler ve debdebeli bir şekilde "kalenin sahip olduğu tüm güç ve kaynaklarla" bunu desteklemeye giriştiler. Başta Moskova'ya bağlı olmak üzere, birçok yerel sovyet Kongreyi toplantıya çağırma görevini sadakatsiz Merkez Yürütme Komitesi'nden geri almayı teklif ettiler. Taburlardan, alaylardan, kolordu ve garnizonlardan ordu komitelerinin Kongre aleyhindeki kararlarının tam aksi yönde talepler akmaya başladı. Urallarda Kıştin'deki askerler genel kurulu "Sovyetler Kongresi hiçbir şey karşısında duraksamadan iktidarı almalıdır" açıklamasında bulundu. Novgorod bölgesi askerleri Köylü Yürütme Komitesi'nin kararını dikkate almaksızın köylüleri Kongreye katılmaya davet ettiler. Vilayet, kaza ve hattâ en ücra köşelerdeki sovyetler, fabrikalar ve maden ocakları, alaylar, drednotlar, torpidolar, askerî hastaneler, mitingler, Petrograd savaş arabaları bölüğü ve Moskova ambülans hizmetleri, herkes hükûmetin saf dışı edilmesini ve iktidarın sovyetlere verilmesini istiyordu.

Kendilerini ajistasyon kampanyasıyla sınırlamayan Bolşevikler yirmi üç farklı noktadan gelen yüz elli delegeden oluşan bir Kuzey Bölgesi Sovyetleri Kongresi toplayarak önemli bir örgütsel taban oluşturdular. Hamle amacına ulaşmıştı! Küçük işlerin büyük patronlarının idaresindeki Merkez Yürütme Komitesi Kuzey Kongresi'nin özel bir konferans olduğunu ilan etti. Bir avuç Menşevik delege yalnızca "bilgilenmek maksadıyla" orada bulunduklarını söyleyerek Kongre'nin çalışmalarına katılmadılar. Sanki bu durum Petrograd ve çevresinin, Moskova'nın, Kronstadt'ın, Helsingfors'un ve Reval'in, yani iki başkentin, deniz üslerinin, Baltık filosunun ve Petrograd havalisindeki garnizonların sovyetlerinin temsil edildikleri bir kongrenin mahiyetini bir nebze azaltacakmış gibi.

Bilinçli olarak askerî bir nitelik kazandırılarak Antonov tarafından açılan Kongre partinin cephedeki en iyi ajitatörü, Bolşevik askerî kuvvetlerin gelecekteki başkomutanı asteğmen Krılenko'nun başkanlığında cereyan etti. Troçki'nin siyasal raporu aslen hükûmetin Petrograd'dan devrimci alayların uzaklaştırılmasına yönelik yeni girişimi üzerinde yoğunlaşmıştı: Kongre "Petrograd'ın silahsızlandırılmasına ve Sovyet'in boğulmasına" izin vermeyecektir. Petrograd garnizonu meselesi temel iktidar sorununun bir unsurudur. "Tüm halk Bolşeviklerden yana oy veriyor. Halkın bize güveni var ve bizi iktidarı almakla görevlendiriyor." Troçki'nin önerdiği karar tasarısı şöyle diyordu: "Merkezî iktidar meselesinin ancak tüm sovyetlerin cesur ve oybirlikli hareketiyle çözülebileceği an gelmiştir." Bu pek gizlenmemiş olan ayaklanma çağrısı üç çekimser haricinde oybirliğiyle kabul edilmişti.

Laşeviç sovyetleri, Petrograd örneğinde olduğu gibi, kendilerine yerel garnizonlar kurmaya çağırıyordu. Leton delege Peterson Sovyetler Kongresinin

savunulması için kırk bin Leton avcı vaat etti. Coşkuyla karşılanan Peterson'un açıklaması hiç de lâfü güzaf değildi. Birkaç gün sonra, Leton alayları sovyeti şu açıklamada bulunmuştu: "İktidarın sovyetlerin eline geçmesini sağlayabilecek olan tek şey... bir halk ayaklanmasıdır." Savaş gemileri radyosu 13'ünde Kuzey Kongresi'nin, Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'ne hazırlanma çağrısını tüm ülkeye duyurdu. "Askerler, denizciler, köylüler, işçiler! Göreviniz tüm bu engelleri aşmaktır..."

Partinin Merkez Komitesi Kuzey Kongresi Bolşevik delegelerine çok yakın gelecekteki Sovyetler Kongresine katılabilmeleri için Petrograd'ı terk etmemelerini önerdi. Kongre tarafından seçilen Büro'nun emriyle bazı delegeler raporlar sunmak, bir başka ifadeyle taşrayı ayaklanmaya hazırlamak için ordu örgütlerini ve yerel sovyetleri ziyarete gittiler. Merkez Yürütme Komitesi o zaman yanı başında Petrograd ve Moskova'ya dayanan, drednotların yayın istasyonları aracılığıyla ülkeyle haberleşen ve zamanı geldiğinde Kongreyi toplantıya çağırmak için sovyetlerin şimdiden ıskartaya çıkmış yüksek organının yerine geçmeye hazır olan güçlü bir aygıtın bulunduğunu gördü. Örgütlenmedeki ufak tefek düzenbazlıklar uzlaşmacılar için artık hiçbir fayda sağlamazdı.

Kongre leh ve aleyhindeki mücadele taşrada sovyetlerin Bolşevikleşmesine son itkiyi sağladı. Birçok geri taşra vilayetinde, örneğin Smolensk'te Bolşevikler tek başlarına veya sol Sosyalist-Devrimcilerle birlikte Kongre için kampanyanın başlamasından veya delege seçimlerinden bu yana ilk kez çoğunluğu elde ettiler. Sibirya Sovyetler Kongresi'nde bile, Bolşevikler Ekim ortalarında sol Sosyalist-Devrimcilerle beraber tüm yerel sovyetler üzerine kolayca damgasını vuran sağlam bir çoğunluk oluşturmayı başardılar. 15'inde, Kiev Sovyeti üç çekimser, 28 aleyhte oya karşılık 159 oyla müteakip Sovyetler Kongresini "egemen iktidar organı" olarak tanıdı. 16'sında, Minsk'teki, yani Batı cephesinin merkezindeki Kuzey-Batı Bölgesi Sovyetler Kongresi kongrenin toplanmasını acil olarak niteledi. 18'inde, Petrograd Sovyeti müteakip kongre için seçimleri başlattı: Bolşevik liste (Troçki, Kamenev, Volodarskiy, Yurenyev ve Laşeviç) 443 oy aldı; Sosyalist-Devrimciler 162 oy aldılar; bunların hepsi Bolşeviklere meyleden sol Sosyalist-Devrimcilerdi; Menşevikler 44 oy aldılar. 110 delegeden 80'inin Bolşevik olduğu, Krestinskiy'in başkanlığında toplanan Ural Sovyetler Kongresi örgütlü 223.900 işçi ve asker adına belirlenen tarihte Sovyetler Kongresi'nin toplanmasını talep etti. Aynı gün, 19'unda, tüm ülkedeki proletaryanın en doğrudan ve tartışmasız temsil organı olan Bütün Rusya Fabrika ve İşyeri Komiteleri Konferansı iktidarın derhal sovyetlere devri lehinde görüş belirtti. 20'sinde, İvanovo-Voznesensk bölgedeki tüm sovyetlerin "geçici hükûmetle açık ve yılmaz bir mücadele içinde olduğunu" beyan etti ve onları iktisadî ve idarî sorunları kendi yetkilerine dayanarak yerinde çözmeye davet etti. Yörelerdeki hükûmet yetkililerinin devrilmesi anlamına gelen karar tasarısına karşı sadece bir aleyhte ve bir çekimser oy çıktı. 22'sinde, Bolşevik

basın iktidarın sovyetlere geçmesini talep eden elli altı örgütlük yeni bir liste yayınladı: Bunlar büyük ölçüde silahlı tümüyle gerçek kitlelerdi.

Gelecekteki ayaklanmanın askerlerince ortaya atılan güçlü çağrı, Dan'ı, Merkez Yürütme Komitesi Bürosu'na dokuz yüz on yedi sovyet örgütünden yalnızca ellisinin delege göndermeye olumlu yanıt verdiklerini ve onların da bunu "gönülsüzce" yaptıklarını bildirmekten alıkoymadı. Merkez Yürütme Komitesi'ne duygularını bildirmeyi görev bilen bu az sayıdaki sovyetin Kongreyi gönülsüzce değerlendirmelerini kolayca anlayabiliriz. Yine de, ezici çoğunluk itibarıyla, yerel sovyetler ve komiteler Merkez Yürütme Komitesi'ni açıkça ve basitçe hiçe sayıyorladı.

Eylemleriyle Kongreyi başarısızlığa uğratmak için ihanet etmiş ve uzlaşmış olsalar da, uzlaşmacılar işi gittiği yere kadar götürmeyi de göze alamadılar. Kongrenin engellenmesini başaramayacakları aşikâr olunca, ani bir dönüş yapıp tüm yerel örgütleri Kongreye delege seçmeye, çoğunluğu Bolşeviklere bırakmamaya çağırdılar. Ama çok geçmeden aklını başına toplayan Merkez Yürütme Komitesi saptanan tarihten üç gün önce kendini Kongreyi 25 Ekime ertelemek zorunda hissetti.

Şubat rejimi ve onunla birlikte, burjuva toplumu, uzlaşmacıların son manevraları sayesinde aslî hiçbir kazanç sağlayamayacak da olsalar, öngörülmeyen bir mühlet elde ettiler. Buna karşılık, Bolşevikler falzadan beş günü büyük bir başarıyla kullandılar. Daha sonra bu düşmanlar tarafından da kabul edildi. Milyukov şöyle anlatır: "Halkın huzuruna çıkışın ertelenmesi Bolşevikler tarafından her şeyden önce Petrograd işçileri ve askerleri arasındaki konumlarını sağlamlaştırmada kullanıldı. Troçki başkent garnizonunun çeşitli kesimlerinde mitinglerde görünüyordu. Yarattığı ruh hâli öyleydi ki, örneğin Semyonovskiy alayında kendinden sonra konuşmak isteyen Yürütme Komitesi üyeleri Skobelev ve Gots tek bir kelime edememişlerdi."

Adı devrim tarihine uğursuz harflerle kazınan Semyonovskiy alayının Bolşevizme kazanılmasının simgesel bir anlamı vardı: Aralık 1905'te Semyonovetsler Moskova'daki ayaklanmanın ezilmesinde en büyük rolü oynamışlardı. Alay komutanı General Min şu emri vermişti: "Esir alınmayacak." Moskova-Golutvin demiryolunda Semyonovetsler yüz elli işçi ve müstahdemi kurşuna dizmişlerdi. Çar tarafından bu kahramanlıkları dolayısıyla tebrik edilen General Min 1906 sonbaharında Sosyalist-Devrimci Konoplyannikova tarafından öldürülmüştü. Eski gelenekler ağına baştan aşağı gömülü olan Semyonovskiy alayı diğer Muhafız Ordusu birliklerinin çoğundan daha uzun süre direnmişti. "Güvenilir" birlik olma ünü öylesine sağlamdı ki, Skobelev ve Gots'un acınacak başarısızlığına rağmen, hükûmet ayaklanma gününe, hattâ sonrasına dek Semyonovetslere güven beslemekte inat etti.

Sovyetler Kongresi meselesi, Demokratik Konferansı Ekim ayaklanmasından ayıran beş hafta boyunca, siyasal meselenin odağında kaldı. Daha Bolşe-

viklerin Demokratik Konferans'taki açıklamaları gelecekteki Sovyetler Kongresi'ni "ülkenin egemen organı" olarak ilan ediyordu. "Halihazır Konferansın karar ve önerileri ancak Bütün Rusya İşçi, Köylü ve Asker Vekilleri Sovyeti tarafından kabul edildiği takdirde gerçekleşme şansı bulabilir." Merkez Komite üyelerinin yarısınca diğer yarısına karşı savunulan Ön-Parlamento'nun boykot edilmesi karar tasarısında şöyle deniyordu: "Partimizin Ön-Parlamento'ya katılımı meselesini devrimci bir iktidar kurmak için Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin alacağı önlemlerle doğrudan bağlantılandırıyoruz." Sovyetler Kongresi yönündeki çağrı bu dönemin tüm Bolşevik belgelerinde hemen hemen istisnasız bir şekilde yer alır.

Köylü savaşının tutuşması, ulusal hareketin ağırlaşması, artan başıboşluk, cephenin çözülmesi, hükûmetin çöküşü karşısında sovyetler yaratıcı güçlerin tek desteği hâline gelmişlerdi. Tüm meseleler iktidar meselesi hâline gelmişti ve iktidar sorunu da Sovyetler Kongresi'ne çıkıyordu. O Kurucu Meclis sorunu dahil, tüm meselelere cevap bulacaktı.

Hiçbir parti henüz Kurucu Meclis sloganını bir tarafa atmamıştı, Bolşevik parti bile. Fakat hemen hemen hiç hissedilmeyen bir şekilde, devrim olayları sırasında, on beş yıldan bu yana kitlelerin kahramanca mücadelesine rengini veren başlıca demokratik slogan sararmış, solmuş, hani neredeyse değirmende iyice bir öğütülmüş ve geriye ondan yalnızca bir seda, içeriksiz boş bir biçim, bir perspektif değil bir gelenek kalmıştı. Bu süreçte bilmecemsi hiçbir şey yoktur. Devrimin gelişmesi toplumun iki temel sınıfı arasında iktidar için göğüs göğüse bir çarpışmaya varıyordu: Burjuvazi ve proletarya. Kurucu Meclis artık ne birine ne öbürüne hiçbir şey veremezdi. Kent ve kırların küçük burjuvazisi bu çarpışmada ancak yardımcı ve ikincil bir rol oynayabilirdi. İktidarı eline almak onun her halükârda boyunu aşıyordu: Eğer önceki aylar bir şeyler göstermişse, o da buydu. Oysa küçük burjuvazi Kurucu Meclis'te hâlâ çoğunluğu elde edebilirdi —nitekim daha sonra elde etmiştir. Ama neye yarardı? Yalnızca onu nasıl kullanacağını bilmemeye. Derin bir tarihsel dönemeçte biçimsel demokrasinin tutarsızlığı burada kendini ele veriyordu. Geleneğin gücü, son çarpışmanın arifesinde bile, kampların hiçbirisinin Kurucu Meclis adından vazgeçememesinde ortaya çıkıyordu. Ama gerçekte, burjuvazi Kurucu Meclis'ten Kornilov'u anlıyordu, Bolşevikler ise Sovyetler Kongresi'ni.

Halkın geniş kesimlerinin, hattâ Bolşevik partinin kimi ara kesimlerinin Sovyetler Kongresi konusunda bir tür anayasal yanılsamalar beslediklerini, yani Kongreye iktidarın koalisyonun elinden sovyetlere otomatik ve zahmetsizce devri düşüncesini atfettikleri varsayımını güvenle öne sürebiliriz. Gerçekte, iktidar ancak zorla alınabilirdi, oyla gerçekleşemezdi bu: sadece silahlı ayaklanma meseleyi çözebilirdi.

Yine de, en gerçekçi de olsa, tüm büyük halk hareketlerine eşlik eden yanılsamalar içinde, sovyet "parlamentarizm" yanılsaması çoğu durumda en az

tehlikeli olanıydı. Sovyetler gerçekte iktidarın fethi için mücadele veriyorlardı, giderek daha fazla askerî güçlere dayanıyorlardı, taşrada bizzat iktidar organları hâline geliyorlardı, kendi kongrelerini mücadeleyle kazanıyorlardı. Anayasal yanılsamalar için geriye pek yer kalmıyordu ve kalan da mücadele süreci içinde süpürülüp gidiyordu.

Tüm ülkedeki işçi ve askerlerin devrimci çabalarını eşgüdümleyen, onlara amaç birliği kazandıran ve tek bir eylem tarihi saptayan Sovyetler Kongresi sloganı, diğer yandan, işçi, asker ve köylülerin yasal bir temsiline de sürekli çağrıda bulunarak yarı gizli, yarı açık ayaklanma hazırlığını örtüyordu. Ayaklanma için güçlerin birarada toplanmasını kolaylaştıran Sovyetler Kongresi bilâhare meyvalarını verecek ve halk nezdinde tartışma götürmeyecek yeni bir hükûmet kuracaktı.

BÖLÜM IV

Askerî Devrim Komitesi

Temmuz sonuna doğru Petrograd'ın yenilenen garnizonunda başlamış olan dönüşüme rağmen, Ağustos boyunca hâlâ Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler egemendiler. Bazı askerî birlikler Bolşeviklere karşı hâlâ büyük bir güvensizlik içindeydiler. Proletaryanın silahı yoktu: Kızıl Muhafızlar ancak birkaç bin tüfeği elinde tutabilmişti. Bu koşullarda, kitleler yeniden Bolşeviklere doğru yaklaşsalar da, ayaklanma acımasız bir yenilgiyle bitebilirdi.

Vaziyet Eylül ayı boyunca baştan aşağı değişti. Generallerin isyanından sonra, uzlaşmacılar hızla garnizondaki desteklerini yitirdiler. Bolşeviklere yönelik horgörü sempatiyle, en kötü durumda da, bekle görcü bir tarafsızlıkla yer değiştirdi. Ama sempati henüz aktif değildi. Garnizon, siyasal açıdan, son derece flu ve mujik tarzında şüpheci olmaya devam ediyordu: Bolşevikler bizi aldatacaklar mıydı? Gerçekten barış ve toprak verecekler miydi? Bolşeviklerin bayrağı altında bu hedefler için mücadeleye henüz askerlerin çoğunluğu hazır değillerdi. Garnizonun terkibinde, Bolşeviklere düşman, az çok yerinden kımıldatılmaz küçük bir azınlık (beş ilâ altı bin junker, üç Kazak alayı, bir otomobil taburu, bir zırhlı araç tümeni) hâlâ mevcudiyetini koruduğundan, çatışmanın sonucu Eylülde bile kuşku götürür durumdaydı. Bununla beraber, işleri kolaylaştırmak için, olayların gelişimi Petrograd'daki askerlerin geleceğinin devrimin ve Bolşeviklerin geleceğine kopmaz bir şekilde bağlı olduğunu gösteren bir ders verdi.

Silahlı insan birliklerine sahip olma hakkı bir devlet iktidarının temel hakkıdır. Yürütme Komitesi tarafından halkın başına geçirilen birinci geçici hükûmet Şubat ayaklanmasına katılan birlikleri silahlandırmama ve Petrograd'dan çıkarmama sözünü vermişti. Özünde ikili iktidardan ayrı tutulamaz askerî ikili iktidarın biçimsel olarak başlangıcı buraya dayanıyordu. Müteakip aylardaki büyük siyasal çalkantılar —Nisan gösterisi, Temmuz Günleri, Kornilovçu isyan hazırlığı ve bunun tasfiyesi— her seferinde gidip kaçınılmaz olarak Petrograd garnizonuna boyun eğdirme meselesine dayanmıştı. Fakat hükûmet ile

uzlaşmacılar arasında bu alandaki ihtilâfların niteliği sonuç olarak bir aile içi kavgaydı ve uzlaşmayla sona eriyordu. Garnizonun Bolşevikleşmesiyle birlikte, işler başka bir renge büründü. Şimdi askerlerin kendileri martta hükûmetçe Merkez Yürütme Komitesi'ne verilen ve iki tarafça da hainçe tutulmayan sözleri hatırlatıyorlardı. 8 Eylülde, Sovyet'in asker seksiyonu Temmuz olaylarının ardından cepheye gönderilen alayların Petrograd'a geri getirilmesini talep etti. Oysa koalisyon ortakları diğer alayları nasıl püskürtecekleri üzerinde kafa patlatıyorlardı.

Çok sayıda taşra kentinde, vaziyet az çok başkenttekiyle aynıydı. Temmuz ve Ağustos boyunca, yerel garnizonlar yurtsever reforma tabi tutuldular; Ağustos ve Eylül boyunca, yenilenen garnizonlar Bolşevikleşme sürecine girdiler. Her şeye yeniden başlamak, yani garnizonları yeniden elden geçirmek, yeni baştan yenilemek gerekiyordu. Petrograd'a bir darbe vurmak isteyen hükûmet işe taşradan başladı. Siyasal saikler özenle stratejik saiklerin ardına gizlenmişti. 27 Eylülde, Reval kent ve kale sovyetlerinin birleşik kurulunda birliklerin transferi konusunda şu karar alındı: Askerî birliklerin yeniden oluşturulması girişimleri ancak sovyetlerin önceden rıza göstermesi hâlinde kabul edilebilir. Vladimir Sovyeti'nin önderleri Moskova'dan Kerenskiy'in tüm garnizonun dağıtılması emrine uyup uymayacaklarını sordular. Bolşeviklerin Moskova bölge bürosu "bu tür emirlerin sistematik biçimde devrimci bir ruhla hareket eden garnizonlara yöneldiğini" saptıyordu. Tüm haklarını terk etmeden evvel, geçici hükûmet bütün rejimlerin aslî hakkını kullanmaya çalışıyordu: Silahlı güce sahip olma hakkı.

Müteakip Sovyetler Kongresi, şu veya bu şekilde, iktidarı fethetme mücadelesini son noktasına dek götürmek zorunda kaldığından, Petrograd garnizonunun yerinden sökülmesi son derece acil bir nitelik kazanmıştı. Kadetlerin *Reç* gazetesinin hâkimiyetindeki burjuva basını her gün Bolşeviklere "iç savaş ilan etmek için uygun zamanı seçme" imkânı verilmemesi gerektiğini tekrar ediyordu. Bu şu anlama geliyordu: Uygun zamanda Bolşevikleri biz vuralım. Garnizondaki güçler dengesini önceden değiştirme girişimi kaçınılmaz olarak bundan ileri geliyordu. Riga'nın düşüşünden ve Monsund adalarının kaybedilmesinden sonra stratejik nitelikli argümanların inandırıcı bir havası vardı. Bölge askerî yetkilileri cepheye asker göndermek üzere Petrograd askerî birliklerinin elden geçirilmesini talep eden talimatlar gönderdi. Aynı zamanda sorun uzlaşmacıların girişimiyle Sovyet'in asker seksiyonunun önüne getirildi. Hasımların planı fena değildi: Sovyet'e stratejik bir ültimatom sunduktan sonra, sahip oldukları askerî desteği Bolşeviklerden çekip almak veya Sovyet'in direniş göstermesi durumunda, Petrograd garnizonu ile takviyeye ve nöbet devrine ihtiyacı olan cephe arasında keskin bir ihtilâf kışkırtmak.

Bu tuzağın yeterince farkında olan Sovyet önderleri geri dönüşsüz bir yola girmeden evvel zemini iyice bir yoklama niyetindeydiler. Emri yerine getir-

meyi reddetmek ancak ret gerekçelerinin cephe tarafından doğru biçimde anlaşılması koşuluyla mümkündü. Aksi hâlde, siperlerle anlaşarak, garnizon birlikleriyle istirahata ihtiyacı olan cephedeki devrimci birlikler arasında bir değiş tokuş yapmak daha avantajlı olabilirdi. Yukarıda gördüğümüz gibi, Reval Sovyeti zaten özellikle bu düşüncede olduğunu bildirmişti.

Askerler meseleyi daha doğrudan bir biçimde ele alıyorlardı. Cepheye şimdi, güz sonunda gitmek, yeni bir kış seferine boyun eğmek mi? Hayır, bu fikri kafaları almıyordu. Yurtsever basın hemen garnizona yaylım ateş açtı: Tembellikten yağ bağlamış olan Petrograd alayları bir kez daha cepheye ihanet ediyorlar. İşçiler askerler lehine araya girdiler. Putilov fabrikası işçileri alayların transferini ilk protesto edenler oldu. Mesele yalnızca kışlalarda değil, fabrikalarda da gündemde kalmaya devam ediyordu. Bu durum Sovyet'in iki seksiyonunu birbirine daha sıkıca bağladı. Alaylar bundan böyle işçilerin silahlandırılması talebini özel bir içtenlikle desteklediler.

Petrograd'ın kaybedileceği tehdidiyle kitlelerdeki yurtseverliği alevlendirmeye çalışan uzlaşmacılar 9 Ekimde Sovyet'e, görevi işçilerin aktif desteğiyle başkentin savunulmasına katılmak olan "bir Askerî Devrim Komitesi" kurma önerisi getirdiler. "Geçici hükûmetin sözde stratejisinin ve özellikle de, Petrograd'daki askerî birliklerin tahliyesinin" sorumluluğunu üzerine almayı reddeden Sovyet yine de emrin özü konusunda bir fikir beyan etmekten kaçınıyor, yalnızca gerekçeleri ve sebepleri teyit etme kararı alıyordu. Menşevikler protesto etmeye çalıştılar: Komutanlık tarafından yapacağı harekâtlar konusunda verilen emirlere karışmak kabul edilebilir bir şey değildi. Ama daha altı hafta önce, fesatçı Kornilov'un emirleri konusunda da aynı şeyi söylemişlerdi; bu kendilerine hatırlatıldı. Alayların cepheye gönderilmesinin askerî mi yoksa siyasal koşullar tarafından mı dikte edildiğini teyit etmek için, uzman bir organa ihtiyaç olduğu ortaya çıktı. Uzlaşmacıların şaşkınlıkları arasında, Bolşevikler bir "Savunma Komitesi" kurulması fikrini benimsediler: Başkentin savunulmasıyla ilgili her şeyi özelikle o eline alacaktı. Bu önemli bir adımdı. Hasmın elinden tehlikeli bir silahı alan Sovyet, duruma göre, cepheye birlik gönderme kararını şu veya bu yöne, özellikle de hükûmete ve uzlaşmacılara karşı çevirme imkânını kendine saklıyordu.

Gelecekteki ayaklanmayı idare edecek yetkili bir sovyet organı oluşturmanın gerekliliği birçok kez kendi saflarında ele alındığından, Bolşevikler doğal olarak Menşeviklerin askerî komite kurma tasarılarının üzerine atladılar. Hattâ partinin Askerî Örgüt'ünde bu amaçla bir proje hazırlanıyordu. O zamana dek aşılamayan güçlük ayaklanma organı ile hasım partilerin de temsil edildikleri seçilmiş ve açıkta hareket eden Sovyet'i bağdaştırmaktı. Menşeviklerin yurtsever inisiyatifleri, kısa bir süre sonra "Askerî Devrim Komitesi" adını alan ve ayaklanmanın başlıca levyesi hâline gelen bir devrimci karargâhın kurulmasını kolaylaştırmak bakımından tam zamanında çıkagelmişti.

Burada anlatılan olaylardan iki yıl sonra, işbu kitabın yazarı, Ekim ayaklanmasına dair bir makalede şöyle yazıyordu: "Birliklerin tahliyesi emri bölge karargâhından Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi'ne iletilir iletilmez... bu meselenin, gelecekte belirleyici bir siyasal önem kazanabileceği aşikâr hâle geldi." Ayaklanma fikri kuvveden fiile çıkmaya başladı. Bir sovyet organı icat etmek artık gerekli değildi. Geleceğin Komitesinin asıl doğrultusu ikircikli olmayan bir biçimde, Troçki'nin aynı seansta Bolşeviklerin Ön-Parlamento'dan çekilişlerine dair raporunu şu nidayla bitirmesiyle vurgulanmıştı: "Yaşasın yurt çapında devrimci iktidar için doğrudan ve açık mücadele!" Bu, "Yaşasın silahlı ayaklanma!" sloganının sovyet yasallık diline tercümesiydi.

Daha ertesi günü, 10'unda, Bolşeviklerin Merkez Komitesi gizli bir celsede Lenin'in silahlı ayaklanmayı yaklaşmakta olan günlerin pratik görevi olarak sunan önergesini kabul etti. Parti böylece açık seçik ve zorlayıcı bir savaş pozisyonu kabul etmiş oluyordu. Savunma komitesi iktidarın fethi için acil mücadele perspektifine giriyordu.

Hükûmet ve müttefikleri garnizonu iç içe geçmiş halkalar hâlinde çevrelemişlerdi. 11'inde, Kuzey cephesi komutanı General Çeremisov Savaş bakanına ordu komitelerinin cephedeki yorgun birliklerin cephe gerisindeki, Piter'deki birliklerle nöbet değiştirmesini isteyen bir talebini iletti. Cephe karargâhı, bu örnekte, yalnızca ordudaki uzlaşmacılar ile Kerenskiy'in planları için daha yaygın bir kamuflaj yaratmaya çalışan Petrogradlı önderler arasındaki bir iletim mevkiiydi. Koalisyondan yana olan basın çevreleme operasyonuna kudurmuş bir yurtseverlik senfonisiyle eşlik ediyordu. Bununla beraber, alay ve fabrikaların günlük toplantıları önderlerin müziğinin tabanda en ufak bir etkilenme yaratmadığını gösteriyorlardı. 12'sinde, başkentin en devrimci fabrikalarından birinin (*Starıy Parviaynen*) işçi genel kurulu burjuva basınının durmak bilmez saldırılarına şöyle yanıt verdi: "Bunun elzem olduğuna kanaat getirdiğimizde sokağa ineceğimizi açıkça ilan ediyoruz. Yaklaşan mücadeleden korkmuyoruz ve bundan galip çıkacağımıza yürekten inanıyoruz."

"Savunma Komitesi"nin tüzüğünü hazırlamak için bir komisyon kuran Petrograd Yürütme Komitesi gelecekteki askerî organ için şu görevleri biçti: Kuzey cephesiyle ve Petrograd bölgesi garnizonuyla, Baltık merkezî örgütüyle (*Tsentrobalt*) ve Finlandiya Bölge Sovyeti'yle savaş durumunu görüşmek ve kaçınılmaz tedbirleri almak üzere bağlantıda olmak; Petrograd ve çevresindeki garnizonun personel sayımının yanı sıra cephane ve iaşe envanterini yapmak; asker ve işçi kitlesi içinde disiplini korumak için tedbirler almak. Formüller çok genel ve aynı zamanda ikircikliydi. Hemen hepsi başkentin savunulması ile silahlı ayaklanma arasındaki sınır üstünde bulunuyorlardı. Bununla birlikte, o zamana dek birbirini dışlayan bu iki sorun şimdi fiilen birbirlerine yaklaşıyorlardı. İktidarı eline alan Sovyet Petrograd'ın askerî savunmasını da üstlenecekti. Savunma işindeki kamuflaj öğesi zorla dışarıdan devreye sokulmuş

değildi, belli bir dereceye kadar bir ayaklanma arifesinin koşullarından ileri geliyordu.

Benzer kamuflajlara başvurmak amacıyla Komitenin tüzüğünü hazırlamakla görevli komisyonun başına bir Bolşevik değil, bir Sosyalist-Devrimci, doğrusunu söylemek gerekirse, her zaman bunun kendilerini nereye götürdüğünü öngörmeksizin, hemen ayaklanma öncesinden beri tümüyle Bolşeviklerle beraber yürüyen şu sol Sosyalist-Devrimcilerden genç ve mütevazı levazım memuru Lazimir geçirildi. Lazimir'in ham tasarısı iki yönden Troçki'nin redaksiyonundan geçirildi: Garnizonun fethiyle ilgili pratik görevler belirginleştirildi, genel devrimci amaç daha da silikleştirildi. İki Menşevikin itirazlarına rağmen Yürütme Komitesi'nce kabul edilen tasarı, Askerî Devrim Komitesi'ne, Sovyet'in ve asker seksiyonunun bürolarını, donanmanın, Finlandiya bölge komitesinin, demiryolcular sendikasının, fabrika komitelerinin, genel olarak sendikaların, partinin askerî örgütlerinin, Kızıl Muhafızların, vb. temsilcilerini sokuyordu. Örgütsel taban birçok başka örnektekiyle aynıydı. Fakat Komite'nin terkibi yeni görevlerle önbelirlenmişti. Örgütlerin askerî konularda uzman veya garnizonla iyi ilişkileri olan temsilciler göndereceksekleri varsayılmıştı. İşlev organı belirleyecekti.

Yeni bir oluşum daha vardı ki, o da daha az önemli değildi: Askerî Devrim Komitesi bünyesinde bir "garnizon sürekli konferansı" oluşturuldu. Asker seksiyonu garnizonu askerî açıdan temsil ediyordu: Vekiller partilerden seçiliyorlardı. Ama Garnizon Konferansı, birliklerinin günlük yaşamlarını idare ederek onların en doğrudan "korporatif", pratik temsil yerleri olan alay komitelerinden oluşacaktı. Burada alay komiteleri ile fabrika komiteleri arasındaki benzerlik hemen kendini ortaya koyar. Sovyet'in asker seksiyonu aracılığıyla Bolşevikler büyük siyasal sorunlarda güvenle işçilere yaslanabilirlerdi. Fakat fabrikalarda patron olabilmek için fabrika komitelerini harekete geçirmek olmazsa olmaz bir koşuldu. Terkibi itibarıyla asker seksiyonu Bolşeviklere garnizonun çoğunluğunun sempatisini garanti ediyordu. Yine de, pratikte askerî birliklere sahip olmak için doğrudan doğruya alay komitelerine dayanmak gerekiyordu. Ayaklanmayı önceleyen dönemde Garnizon Konferansının doğal olarak asker seksiyonunu kenara iterek nasıl birinci plana yerleştiği böyle açıklanır. Seksiyonun en gözde vekilleri zaten Konferans içinde yer alıyorlardı.

Çok kısa bir süre önce yazdığı bir makalede, *Kriz Olgunlaşıyor*'da Lenin sitemle soruyordu: "Parti askerî birliklerin, vs. tutumlarını incelemek için ne yaptı?" Askerî Örgüt'ün fedakârca çalışmasına rağmen, Lenin'in sitemi haklıydı. Tümüyle askerî bir açıdan güçlerin ve araçların incelenmesi parti için çok güçtü: Böyle bir alışkanlık yoktu, nasıl yapılacağı bilinmiyordu. Garnizon Konferansının sahneye çıktığı andan itibaren durum aniden değişti: Bundan böyle, yalnızca başkentin değil, askerî banliyösünün de garnizonlarının canlı bir panoraması gün be gün önderlerin gözü önünden geçmeye başladı.

12'sinde, Yürütme Komitesi Lazimir'in komisyonunun hazırladığı önerileri görüştü. Kapalı oturuma rağmen, tartışmaların büyük ölçüde ikircikli bir karakteri vardı. Suhanov haklı olarak "Bir şey söyleniyordu, başka bir şey kastediliyordu" diye yazmıştır. Alınan önlemler Komite bünyesinde savunma, tedarik, bağlantı, istihbarat, vs. bölümleri oluşturulmasını öngörüyordu: Bu bir genelkurmay ya da bir karşı genelkurmaydı. Konferansın açık hedefi garnizonun savaş yeteneğini artırmaktı. Bu tümüyle yanlış da değildi. Ama savaş yeteneği farklı şekillerde uygulanabilirdi. Menşevikler, güçsüz bir öfkeyle, kendileri tarafından yurtsever amaçlarla ortaya atılan fikrin hazırlanan ayaklanma için bir kamuflaja dönüştüğünü saptıyorlardı. Bu gizleme hiç de içine nüfuz edilmez değildi: Herkes neyin söz konusu olduğunun farkındaydı; ama bu gizleme yine de alt edilmez olarak kalıyordu: Nitekim kritik anlarda garnizonu kendi çevrelerinde toplayan ve hükûmet organlarına paralel iktidar organları yaratan uzlaşmacılar da daha önce aynen böyle davranmışlardı. Bolşevikler yalnızca ikili iktidar geleneklerini sürdürüyor görünüyorlardı. Ama aynı kalıba yeni bir içerik koyuyorlardı. Daha önce uzlaşmacılığa hizmet etmiş olan şey şimdi iç savaşa götürüyordu. Menşevikler tutanaklara bu girişime toptan karşı çıktıklarının yazılmasını talep ettiler. Bu platonik talep dikkate alındı.

Ertesi gün, daha geçenlerde uzlaşmacıların muhafızlarını oluşturan asker seksiyonunda, Askerî Devrim Komitesi ve Garnizon Konferansı meselesi tartışıldı. Bu son derece muhteşem oturumdaki baş yer haklı olarak Tsentrobalt'ın başkanı, söyleyeceğini gevelemeden söyleme alışkanlığındaki kara sakallı dev, denizci Dıbenko tarafından işgal ediliyordu. Helsingfors'lu davetlinin nutku garnizonun ağır atmosferini serin ve sert bir meltem gibi yardı. Dıbenko filonun hükûmetle kesin kopuşundan ve komutanlıkla olan yeni ilişkilerden söz etti. Son deniz harekâtlarına girişmeden evvel, amiral o günlerde toplanmakta olan Bahriyeliler Kongresi'nden savaş emirlerine uyup uymayacaklarını sormuştu. "Şöyle cevap verdik: tarafımızdan bir denetim kurulması şartıyla yerine getireceğiz. Ama..., eğer filonun yitirilmesi tehlikesini görürsek, büyük serene ilk amiral asılacak." Petrograd garnizonu için bu yeni bir dildi. Ama bu filoda zaten birkaç gündür kullanılıyordu. Bu ayaklanmanın diliydi. Şaşkınlıktan dili tutulan küçük Menşevik grup köşesinde homurdandı. Büro da gri kaputluların bu topak olmuş kütlesini endişeyle izliyordu. Saflarından bir tek protesto sesi dahi yükselmedi! Coşkulu yüzlerinde gözleri kömür gibi yanıyordu. Salonda yılmaz bir ruh dolaşıyordu.

Bitirirken Dıbenko, genel onaylama havasının coşkusuyla, güven içinde şöyle konuştu: "Petrograd garnizonunun başkent çevresi ve kısmen de Reval'in savunulması için tahliyesinin gerekli olduğundan bahsediliyor. Buna inanmayınız. Reval'i biz kendimiz savunacağız. Siz burada kalın ve devrimin çıkarlarını savunun... Sizin desteğinize ihtiyacımız olduğunda, bunu size biz söyleriz ve eminim ki siz de bizi desteklersiniz." Askerlerin aklının alabileceği tarzda

dile getirilen bu çağrı birkaç Menşevikin protestolarını kesin olarak boğan gerçek bir coşku seli doğurdu. Birliklerin tahliyesi meselesi bundan böyle çözüme bağlanmış sayılabilirdi.

Lazimir tarafından sunulan önlemler tasarısı yirmi üç çekimser, bir aleyhte oya karşılık iki yüz seksen üç oyluk bir çoğunlukla kabul edildi... Bolşeviklerin kendileri tarafından da beklenmedik olan bu rakamlar kitlelerin devrimci tazyikinin ölçüsünü gösteriyordu. Oylama asker seksiyonunun hükûmetin genelkurmayından alınan garnizon idaresini Askerî Devrim Komitesi'ne açıkça ve resmen iletiyordu. Pek yakında bunun basit bir gösteri olmadığı kanıtlanacaktı.

Aynı gün, Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi nezdinde Kızıl Muhafızların özel bir seksiyonunun kurulduğunu ilan eden bir haber yayımladı. Uzlaşmacıların idaresi altında başarısızlığa uğratılan ve hattâ bir kovuşturmaya konu olan işçilerin silahlanması meselesi Bolşevik Sovyet'in en önemli sorunlarından biri olarak ortaya çıktı. Askerlerin Kızıl Muhafızlara yönelik şüpheci tutumları uzunca bir süredir unutulmuştu. Tersine, alayların hemen tüm karar tasarılarında işçilerin silahlandırılması talep ediliyordu. Kızıl Muhafızlar ile garnizon bundan böyle birlikte hareket ettiler. Pek yakında ortaklaşa olarak Askerî Devrim Komitesi'ne daha da sıkı biçimde bağlanacaklardı.

Hükûmet endişelendi. 14'ü sabahı Kerenskiy'in makamında, hazırlanmakta olan "güç gösterisi"ne karşı genelkurmay tarafından alınan tedbirlerin kabul edildiği bir bakanlar kurulu toplandı. İktidarın patronları tahminde bulunuyorlardı: Bu kez iş silahlı bir gösteriyle mi sınırlı kalacak yoksa bir ayaklanmaya mı gidecek? Askerî bölge komutanı basın temsilcilerine şu beyanatta bulunuyordu: "Her durumda, biz hazırız." Ölüm mahkûmlarının idamdan önce büyük bir yaşama gücüyle doldukları sık görülmüş bir şeydir.

Yürütme Komitelerinin birleşik oturumunda, Dan Haziranda Kafkasya'ya sığınan Tsereteli'nin ses perdesini taklit ederek Bolşeviklerin şu soruya cevap vermelerini istiyordu: Yürüyüş yapmak fikrindeler miydi, eğer öyleyse, ne zaman? Ryazanov'un cevabından, Menşevik Bogdanov, hiç de temelsiz olmayan, Bolşeviklerin ayaklanmaya hazırlandıkları ve isyancıların başında bulunacakları sonucunu çıkarttı. Menşeviklerin gazetesi şöyle yazıyordu: "Yakındaki iktidara el koyuş için Bolşeviklerin hesapları kuşkusuz garnizonun boşaltılmayacağına dayalı." Ama burada iktidara el koyuş tırnak içine alınmıştı: Uzlaşmacılar henüz ciddî biçimde tehlikeye inanmıyorlardı. Bolşeviklerin zaferinden çok, yeni iç savaş çarpışmalarının neticesi olarak karşı-devrimin zaferinden endişeleniyorlardı.

İşçileri silahlandırma görevini üstlenen Sovyet silah depolarının kapılarını açmak zorundaydı. Bu bir hamlede gerçekleşmedi. Bu pratik ileriye atılışa da kitleler önayak oldular. Yalnızca onların önerilerine dikkatle kulak kabartmak gerekliydi. Olaylardan dört yıl sonra, Troçki Ekim Devrimine dair anılara ay-

rılmış bir gecede şunları anlatıyordu: "Bir işçi heyeti bize gelip silaha ihtiyacımız var dediğinde, şöyle cevap verdim: 'Ama silah deposu henüz bizim elimizde değil.' Onlar şu şekilde cevap verdiler: 'Biz Sestroretsk silah fabrikasına gittik'. –'Güzel, ya sonra'. –'Orada bize, eğer Sovyet emir verirse, size silah veririz, dediler'. Ben beş bin tüfek verilmesi için emir verdim ve işçiler de bunları aynı gün aldılar. Bu ilk deneyimdi." Düşman basın vatana ihanetle suçlanan ve kefaletle serbest bırakılan bir kişinin emriyle bir devlet fabrikasının silah teslim etmesi konusunda derhal sesini yükseltti. Hükûmet suskun kaldı. Öyle olunca, demokrasinin yüksek organı sert bir emir çıkararak sahneye girdi: Onun, Merkez Yürütme Komitesi'nin izni olmadan kimseye silah verilmeyecek. Silah teslimi meselesinde Dan veya Gots'un yasağı Troçki'nin teslim izni veya emrinden daha az geçerliydi. Fabrikalar ve cephanelikler hükûmetin yetki alanındaydı. Fakat tüm önemli anlarda resmî yetkileri hiçe saymak Merkez Yürütme Komitesi'nin geleneği hâline gelmişti ve bizzat hükûmetin görenekleri arasında sağlam bir şekilde yerini almıştı, bu durum olayların doğasından ileri geliyordu. Ne var ki, gelenek ve göreneklerin asıl ihlâli bir başka yerden geldi: Merkez Yürütme Komitesi'nin gök gürültüleri ile Kerenskiy'in şimşekleri arasında bir ayrım yapmayı bırakan işçiler ve askerler ne birini ne ötekini tanıyorlardı.

Petrograd'dan alayların tahliyesini cephe adına talep etmek cephe gerisi büroları adına talep etmekten daha uygundu. Bu düşüncelerden yola çıkan Kerenskiy Petrograd garnizonunu Kuzey cephesi komutanı Çeremisov'a bağladı. Hükûmet başkanı olarak başkent üzerindeki otoritesinden askerî bakımdan feragat eden Kerenskiy onu başkomutan olarak daha rahat kendine bağlayacağını düşünerek kendini ferahlatıyordu. Kendi açısından, ağır bir görev üstlenmek zorunda kalan General Çeremisov komiserler ve komite üyeleri nezdinde yardım aranıyordu. Ortak bir çabayla gelecekteki harekâtların planı hazırlandı. 17'si için, cephe kargâhı ordu teşkilâtlarıyla ortaklaşa olarak, Petrograd Sovyeti temsilcilerini Pskov'a, siperler önünde onlara hedeflerini göstermek üzere çağırdı.

Petrograd Sovyeti'ne meydan okumayı kabul etmekten başka yapacak şey kalmamıştı. 16'sındaki oturumda oluşturulan, yaklaşık yarısı Sovyet üyesi, yarısı alay temsilcisi, birkaç on kişiden oluşan heyetin başında işçi seksiyonunun başkanı Fyodorov ile asker seksiyonu ve Bolşeviklerin Askerî Örgüt'ünün yöneticileri Laşeviç, Sadovskiy, Mehonoşin, Daşkeviç ve diğerleri vardı. Heyete dâhil edilen belli sayıdaki sol Sosyalist-Devrimci ile enternasyonalist Menşevik Pskov'da Sovyet'in politikasını savunacaklarına söz vermişlerdi. Gitmeden evvel yapılan heyet toplantısında Sverdlov tarafından hazırlanan bir açıklama tasarısı kabul edildi.

Sovyet'in aynı oturumunda Askerî Devrim Komitesi'nin tüzüğü üzerinde bir tartışma oldu. Daha yeni oluşturulmuş olan bu kurum hasımların gözünde günden güne daha da iğrenç bir görünüm alıyordu. Muhalefetten bir konuşmacı şöyle bağırıyordu: "Bolşevikler şu direkt soruya cevap vermiyorlar: Bir

ayaklanma mı hazırlıyorlar? Bu korkaklık ya da kendi gücüne güvenmemek demektir." Salonda hep bir ağızdan kahkahalar patladı: Hükûmet partisinin temsilcisi ayaklanma partisinin kendisine kalbini açmasını istiyordu. Yeni Komite, diye devam etti konuşmacı, "iktidarı almaya dönük bir devrimci karargâhtan" başka bir şey değildir. Onlar, Menşevikler, buraya girmeyeceklerdi. "Kaç kişisiniz?" diye onlara bağıranlar oldu salonda. Sovyet'te Menşevikler, doğrusunu söylemek gerekirse, fazla sayıda değillerdi, topu topu elli kişi, ama "kitlelerin ayaklanmayı onaylamadıklarını" emin bir şekilde biliyorlardı. Cevabında, Troçki Bolşeviklerin iktidarı ele almaya hazır olduklarını saklamadı: "Bu bir sır değil." Ama şimdilik, söz konusu olan bu değildi. Hükûmet devrimci birliklerin Petrograd'dan tahliyesinin gerekli olduğuna hükmetmişti, ve biz de "evet ya da hayır diyecektik." Lazimir'in tasarısı ezici bir oy çoğunluğuyla kabul edildi. Başkan Askerî Devrim Komitesi'ni hemen ertesi günden itibaren işe koyulmaya davet etti. Böylece bir adım daha atılmıştı.

Askerî bölge komutanı Polkovnikov o gün Bolşeviklerin hazırladıkları ayaklanmaya dair hükûmete yeniden bir rapor sunuyordu. Rapor kendine güvenen bir tonda kaleme alınmıştı: Garnizon bütününde hükûmetin yanındaydı, harp okulları hazır durumda olma emrini almışlardı. Halka bir bildirisinde, Polkovnikov ihtiyaç hâlinde "en katı tedbirleri" uygulayacağına dair söz veriyordu. Kent belediye başkanı Sosyalist-Devrimci Schreider de "başkentte kuşkusuz açlığa yol açma tehlikesi taşıyan karışıklıklar yaratılmaması" yönünde ricada bulunuyordu. Tehditle ve ricayla, farfarayla ve korkutmayla, basın en yüksek notalarda geziniyordu.

Pskov'da, Petrograd Sovyeti delegelerinin hayal güçlerini etkilemek için teatral tarzda bir askerî resepsiyon hazırlanmıştı. Karargâh binasında, muhteşem haritalarla kaplı masaların etrafında başlarında Voytinskiy olmak üzere general beyler, yüksek komiserler ve ordu komiteleri temsilcileri oturuyorlardı. Karargâhın seksiyon şefleri karada ve denizdeki silahlı kuvvetlerin durumu hakkında raporlar okudular. Raportörlerin vardıkları sonuçlar bir noktada birbirleriyle buluşuyorlardı: Başkent havalisini savunmak için Petrograd garnizonunu derhal tahliye etmek elzem. Komiserler ve komite üyeleri kulis politikası izlendiği konusunda yükselen şüpheleri kızgınlıkla reddediyorlardı: tüm bu operasyon stratejik gereklilik tarafından dikte edilmişti. Delegelerin bunun tersini kanıtlayacak doğrudan delilleri yoktu. Bu tür olaylarda deliller uluorta sokakta gezinmezdi. Ama tüm durum strateji gerekçelerini yalanlıyordu. Cephenin ihtiyaç duyduğu şey insan değil, insanların savaşma arzusu göstermesiydi. Petrograd garnizonunun ruh hâli hiç de sallantıdaki cepheyi güçlendirmeye yatkın değildi. Diğer yandan, *Kornilovşçina* günlerinin dersleri hâlâ herkesin belleğindeydi. Haklılığına tümüyle inanmış olan heyet genelkurmayın saldırısına kolayca kafa tuttu ve Petrograd'a gittiği zamankinden daha oybirlikli döndü.

O sırada katılımcıların elinde olmayan deliller bugün tarihçinin elinin altındadır. Gizli askerî yazışmalar Petrograd alaylarını talep edenin cephe olmadığını, onları cepheye zorla Kerenskiy'in dayattığını göstermiştir. Savaş bakanının bir telgrafına Kuzey cephesi komutanı direkt telle şu cevabı veriyordu: "Gizli. 17.10. Petrograd garnizonundan cepheye askerî birliklerin yollanması girişimini siz başlattınız, ben değil... Petrograd garnizonuna bağlı askerî birliklerin cepheye gitmek istemedikleri, yani savaşma yeteneğine sahip olmadıkları açık hâle geldiğinde, ben sizin temsilciniz olan bir subayla yaptığım özel görüşmede dedim ki... bizim cephede benzer durumda birçok askerî birliğimiz zaten var; ama madem bunları cepheye göndermeyi arzuluyorsunuz, bunların Petrograd'dan tahliye edilmesinin elzem olduğuna inanmaya devam ediyorsanız, onları kabul etmeyi reddetmedim ve reddetmiyorum." Yarı yarıya bir polemiğe benzeyen telgrafın tonu Çarlık ordusunda "kızıl" olarak görülen ve daha sonraları, Milyukov'un ifadesiyle, "devrimci demokrasinin gözdesi" olan, yüksek politikaya eğilimli General Çeremisov'un, açık bir şekilde, Bolşeviklerle ihtilâfında hükûmetten uygun zamanda kopmanın daha iyi olacağı sonucuna varmasıyla açıklanır. Çeremisov'un ayaklanma günlerindeki tutumu bu açıklamayı tümüyle doğrular.

Garnizon için mücadele bir başka mücadeleyle, Sovyetler Kongresi için mücadeleyle iç içe geçmişti. Daha önceden saptanan tarihe sadece dört beş gün kalmıştı. "Ayaklanma" Kongre sırasında bekleniyordu. Temmuz Günlerinde olduğu gibi, hareketin, sokak çatışmalarıyla birlikte kitlelerin silahlı bir gösterisi şeklinde gelişeceği varsayılıyordu. Görünürde gizli servisin ya da sahte evrak düzenlemekte üstüne olmayan Fransız askerî misyonunun istihbaratına dayanan sağ Menşevik Potresov burjuva basınında Bolşeviklerin 16-17 Ekim gecesinde yapacakları ayaklanmanın planını ifşa ediyordu. Uydurma plan yazarları Bolşeviklerin şehir kapılarından birinde "serseri tayfası"nı da hazır ettikleri kehanetinde bulunmayı da unutmamışlardı. Muhafız alayı askerleri de Homeros'un tanrıları kadar gülmeyi biliyorlardı. Sovyet oturumunda Potresov'un makalesi okunduğunda Smolnıy Enstitüsü'nün beyaz sütunları ve avizeleri patlayan kahkaha salvosu altında zangırdar gibiydi. Ama gözleri önünde olup biteni görmekten aciz olan mülayim hükûmet bu saçma oyundan ciddî bir şekilde ürküntüye kapıldı ve "serseri tayfası"nı püskürtmek üzere sabahın ikisinde acilen toplandı. Kerenskiy'in askerî yetkililerle yaptığı yeni konsültasyonlardan sonra, gerekli tedbirler alındı: Kışlık Saray ile Merkez Bankası'nın muhafız birliği takviye edildi; Oranienbaum'dan iki astsubay okulu ve Romen cephesinden de bir zırhlı tren çağrıldı. Milyukov'a göre, "Son dakikada, Bolşevikler hazırlıklarını durdurdular. Niçin böyle yaptılar, belli değil"di. Olaylardan birkaç yıl sonra, tarih bilgini hâlâ kendi kendini yalanlayan bir uydurmasyona inanmayı tercih ediyordu.

Otoriteler milisi ayaklanma hazırlıklarının izlerini bulmak için kent çevresini keşfe yolladılar. Milis raporları canlı gözlemlerle polis hödüklükleri-

nin bir bileşimini sunuyordu. Çok sayıda büyük fabrikanın bulunduğu Aleksandr-Nevskiy semtinde gözlemciler tam bir sükûnet tespit ettiler. Vıborg ilçesinde hükûmetin devrilmesinin gerekliliği açıkça ilan edilmişti, ama dışarıda sükûnet hüküm sürüyordu. Vasiliy-Ostrov ilçesinde tantana vardı, ama orada daher hangi bir ayaklanmanın işaretlerine rastlanmıyordu." Narva semtinde ayaklanma lehinde yoğun bir propaganda yapılmıştı; ama kimseden şu soruya bir cevap alınamadı: Tam olarak ne zaman? Ya gün ve saat büyük bir sır olarak saklanmıştı ya da kimse bu konuda bir şey bilmiyordu. Varoş kapılarını devriyelerle takviye etme kararı alındı, polis komiserleri nöbetçi kulelerini daha sık teftiş edeceklerdi.

Moskovalı bir liberal gazetenin muhabirinin geçtiği şu haber polis raporunu çok iyi tamamlar: "Varoşlarda, Petrograd, Nevskiy, Obuhov ve Putilov fabrikalarında, Bolşeviklerin ayaklanma lehindeki ajitasyonu tam gaz ilerliyor. İşçilerin ruh hâli her an sokağa dökülmeye hazır olduklarını gösteriyor. Son günlerde Petrograd'da eşi görülmedik bir askerden kaçma akını gözlemleniyor... Varşova garında ayakları yalpalayan, gözleri ateş saçan, tavırları kudurgan bir asker kalabalığından geçilmiyor... Petrograd'a av kokusu alan gerçek hırsız çetelerinin geldiğine dair haberler geliyor. Serseriler örgütleniyor, çay bahçeleri ve batakhaneler bunlarla dolu." Küçük burjuva dehşeti ile polis hikâyeleri burada acı gerçekle birbirine karışıyor. Çözüme doğru yaklaşan devrimci kriz sosyal basamağın en dibine kadar ulaşıyordu. Ve asker kaçakları, hırsız çeteleri ve batakhaneler gerçekten yaklaşan depremin homurtusuyla yerlerinden fırlamışlardı. Toplumun zirve katları rejimlerinin zincirden kopmuş güçlerini, kusurlarını ve urlarını fiziksel bir dehşet içinde değerlendiriyorlardı. Devrim bunları yaratmamıştı, sadece açığa çıkartmıştı.

O günlerde, Dvinsk'te, kolordu karargâhında, daha önceden tanışmış olduğumuz zehir zemberek gerici, ama gözlem yeteneğinden ve özgün bir zekâdan yoksun olmayan baron Budberg şöyle yazacaktır: "Kadetler, Kadetimsiler, Oktyabristler ve her türden, eski tip ve Mart tipi devrimciler sonlarının geldiğini hissetmişler ve zırıltıyla ay tutulmasını engellemeye çalışan bir müslümanı hatırlatır şekilde zırvalıyorlardı."

18'inde, ilk kez olarak Garnizon Konferansı toplandı. Askerî birliklere gönderilen bir megafon insanları akılsızca hareketlerden kaçınmaya ve yalnızca asker seksiyonunca parafe edilmiş olan genelkurmayın kararlarına uymaya çağırıyordu. Sovyet böylece garnizonun denetimini açıkça üzerine almaya çalışıyordu. Megafon yayını var olan otoriteleri devirme çağrısından başka bir şey değildi. Ama istenirse, ikili iktidar mekanizmasında, uzlaşmacıların yerine Bolşeviklerin barışçı geçişi şeklinde de yorumlanabilirdi. Pratikte ikisi de aynı şeye geliyordu, ama daha yumuşak bir yorum yanılsamalara açık kapı bırakıyordu. Kendini Smolnıy'ın efendisi olarak gören Merkez Yürütme Komitesi Prezidyumu megafon gönderimini askıya alma girişiminde bulundu. Böy-

le yapmakla yalnızca bir kez daha uzlaşmacılığını göstermiş oldu. Petrograd ve banliyösü alay ve bölük komitelerinin temsilciler kurulu saptanan saatte başladı ve bayağı kalabalıktı.

Hasımlarca yaratılan atmosfer sayesinde, garnizon konferansına katılanların raporları kendiliklerinden müteakip "ayaklanma" meselesi üzerinde yoğunlaştılar. Yöneticilerin kendi inisiyatifleriyle göze alamayacakları müthiş bir yoklama yapıldı. Ayaklanmaya karşı şunlar el kaldırdılar: Peterhof Astsubay okulu ve 9. Süvari alayı. Hassa süvarileri yürüyüş bölüğü tarafsız kaldı. Oranienbaum Astsubay okulu Merkez Yürütme Komitesi'nin kararına uyacaktı. Hasım ya da tarafsız açıklamalar bunlarla sınırlıydı. Petrograd Sovyeti'nin ilk çağrısıyla yürüyüşe geçeceklerini bildirenler ise şunlardı: Yegerskiy (Avcı), Moskovskiy, Volınskiy, Pavlovskiy, Keksgolmskiy, Semyonovskiy, İzmailovskiy alayları, I. Nişancılar ve III. Yedek alaylar, II. Baltık Donanma birliği, İstihkâm taburu (elektrikçiler), Muhafız Ordusu topçu tümeni. Humbaracılar alayı Sovyetler Kongresi'nin çağrısıyla yola çıkacağını bildirdi: Bu yeterliydi. Daha az önemli birlikler de çoğunluğu izlediler. Daha geçenlerde haklı olarak Petrograd garnizonunu gücünün kaynağı olarak gören Merkez Yürütme Komitesi'nin temsilcileri bu kez oybirliğiyle kendilerine kürsünün esirgendiğini gördüler. Takatsiz bir öfkeyle, başkanın önerisi üzerine derhal, hiçbir emrin Sovyet'in imzası olmadan geçerli olmadığını teyit eden toplantıyı "hukukî yetkiden yoksun" diye niteleyerek terk ettiler.

Son aylarda, bilhassa son haftalarda garnizonun bilincinde hazırlanmış olan şey şimdi billurlaşıyordu. Hükûmet sanıldığından daha güçsüz çıkmıştı. Şehir ayaklanma ve kanlı çatışmalar rivayetleriyle çalkalansa da, Bolşeviklerin ezici bir çoğunluğunun hâkim olduğu Alay Komiteleri Konferansı aslında gösterileri ve kitlesel çatışmaları gereksiz kılıyordu. Garnizon bir isyan olarak değil de, sovyetlerin ülkenin kaderini tayin etme tartışmasız hakkının gerçekleşmesi şeklinde telâkki ettiği ayaklanmaya doğru güvenle ilerliyordu. Bu harekette, karşı konulmaz bir güç, ama aynı zamanda da hantallık vardı. Partinin eylemlerini, çoğunluğu Sovyet'ten ve bazıları da Sovyetler Kongresi'nden bir çağrı bekleyen alayların siyasal yönelişiyle mahirce uyumlulaştırması gerekiyordu.

Taarruzun gelişiminde geçici de olsa bir karışıklık tehlikesini bertaraf etmek için, yalnızca düşmanların değil, dostların da aklını kurcalayan bir soruya cevap vermek gerekiyordu: İsyan fiilen bugün mü, yarın mı patlak verecekti? Tramvayda, sokakta, mağazalarda gelecekteki ayaklanmadan başka bir şey konuşulmuyordu. Saray meydanında, Kışlık Saray'ın ve Genelkurmayın önünde uzun subay kuyrukları hükûmete hizmetlerini sunuyor ve karşılığında tabancalarını alıyorlardı: Tehlike anında ne tabancalar ne de bunları taşıyanlar ortalıkta görünmeyecekti. O günkü tüm günlük gazetelerin başyazıları ayaklanma sorununa ayrılmıştı. Gorkiy Bolşeviklerden "kudurmuş bir kalabalığın çaresiz oyuncakları" değillerse, söylentileri yalanlamalarını istedi. Bilinme-

yen karşısındaki tedirginlik işçi mahallelerine ve özellikle alaylara da nüfuz etti. Buralarda ayaklanmanın kendilerinin dışında hazırlandığına inanılmaya başlamıştı. Kim tarafından? Neden Smolnıy susuyordu? Açık parlamento ve devrimci karargâh olarak Sovyet'in çelişkili konumu, son dönemeçte, büyük güçlükler yaratıyordu. Daha uzun süre susmak imkânsız bir hâle gelmişti.

Sovyet'in akşam oturumunun sonunda Troçki şöyle demişti: "Birkaç günden beri, basın gelecekteki ayaklanma konusunda haber, söylenti ve makalelerle dolu... Petrograd Sovyeti'nin karar tasarıları herkesin bilgilerine açık. Sovyet seçimle oluşan bir kurum ve... işçilerle askerlerin bilgisi dışında kararlar alamaz... Sovyet adına şunu beyan ediyorum: Tarafımızdan hiçbir silahlı gösteri düzenlenmedi. Fakat Sovyet, olayların gidişatına göre, bir gösteri için çağrıda bulunmak zorunda kalırsa, işçiler ve askerler onun bir işaretiyle tek bir insan gibi yürüyeceklerdir... Benim beş bin tüfek teslim edilmesi emrini imzaladığım söyleniyor... Evet, imzaladım... Sovyet işçi muhafızlarını örgütlemeye ve silahlandırmaya devam edecek." Delegeler anlıyorlardı: Savaş yakındır, ama onlar olmadan, onların gıyabında, işaret verilmeyecek.

Ne var ki, teskin edici açıklamalardan bağımsız olarak, kitlelerin açık seçik bir devrimci perspektife ihtiyaçları vardı. Raportör iki sorunu birbirlerine bağladı: Garnizonun tahliyesi ve müteakip Sovyetler Kongresi. "Hükûmetle son derece vahim bir niteliğe bürünebilecek bir ihtilâfımız var... Petrograd'ın devrimci garnizonundan mahrum bırakılmasına izin vermeyeceğiz." Öte yandan, bu ihtilâf ayak sesleri duyulan bir başkasına tabiydi. "Burjuvazi, Petrograd Sovyeti'nin Sovyetler Kongresi'ne iktidarı eline almasını önereceğini biliyor... kaçınılmaz çatışmayı öngören burjuva sınıflar Petrograd'ı silahsızlandırmak istiyorlar." Bu konuşmada ayaklanma siyasal olarak ilk kez tam bir netlikle tanımlanmıştı: İktidarı almaya hazırlanıyoruz, garnizona ihtiyacımız var, tahliyesine izin vermeyeceğiz. "Karşı-devrimin Kongreyi ortadan kaldırmaya yönelik ilk girişimine alt edilmez ve sonuna dek götürülecek bir karşı taarruzla cevap vereceğiz." Kararlı bir siyasal taarruz ilanı bu kez de bir silahlı savunma formülüyle bitiyordu.

Oturumda Sovyet'in Gorkiy'in ellinci yaş gününü kutlama işini üstlenmesi gibi kısır bir projeyle ortaya çıkan Suhanov bilâhare devrimin o gün sağlam bir düğümle bağladığı şeyi oldukça iyi yorumlamıştı... Smolnıy'a göre, garnizon meselesi ayaklanma meselesiydi. Askerlere göre, burada akıbetleri söz konusuydu. "O günlerin politikası için daha başarılı bir kalkış noktası tasavvur etmek zordur." Ama bu Suhanov'u Bolşeviklerin politikasını bütününde yıkıcı olarak değerlendirmekten alıkoymaz. Gorkiyve binlerce radikal entelektüelle birlikte, en çok korktuğu şey, muhteşem bir düzenlilik içinde günden güne taarruzunu geliştiren şu sözde "kudurmuş" kalabalıklardır.

Sovyet açıkça bir hükûmet ayaklanması programı ilan edecek ve hattâ bunun tarihini saptayacak kadar güçlüydü. Ama aynı zamanda, kendi saptadığı

tam tekmil zafer gününe kadar, o gün de dâhil, birçok irili ufaklı sorunda da çok güçsüzdü. Siyasette daha şimdiden sıfırı tüketmiş olan Kerenskiy hâlâ Kışlık Saray'da kararnameler yayımlamaya devam ediyordu. Karşı konulmaz kitle hareketinin esinleyicisi Lenin kaçak bir hayat sürüyor ve Adalet bakanı Malyantoviç o günlerde savcıya onu tutuklaması için yeni bir müzekkere çıkarması talimatını veriyordu. Smolnıy'da, kendi sahasında bile, çok güçlü Petrograd Sovyeti lütûfla yaşıyor gibiydi. Enstitünün, kasanın, yükleme odasının, otomobillerin, telefonların idaresi henüz, kendi de soyut bir veraset hakkının zayıf iplerine tutunmuş durumdaki Merkez Yürütme Komitesi'nin elindeydi.

Suhanov oturumdan sonra, gece geç vakit, nasıl zifiri karanlıkta, şakır şakır yağan yağmur altında Smolnıy Enstitüsü'nün önündeki meydana gittiğini anlatır. Tüm bir delege kalabalığı, Merkez Yürütme Komitesi'nin zengin garajları tarafından Bolşevik Sovyete tahsis edilen iki kir pas içindeki otomobilin önünde umutsuzca toprağı arşınlıyordu. Her yerde hazır ve nazır gözlemci şöyle anlatır: "Başkan Troçki de bu arabalara doğru ilerledi. Fakat durup bir dakika kadar bakındıktan sonra, bıyık altından güldü ve ardından su birikintilerinin arasından çıkarak karanlıkta kayboldu." Bir tramvay sahanlığında Suhanov kendini mütevazı görünümlü, siyah keçi sakallı, ufak tefek bir adamın yanında buldu. Tanımadığı adam bu ağır aksak yolculuğun tüm olumsuzlukları konusunda Suhanov'un içini rahatlattı. Suhanov ona eşlik eden bir Bolşevik kadına "kim bu?" diye sordu. "Eski bir parti militanı, Sverdlov". Bu olaydan daha on beş gün geçmeden, bu siyah keçi sakallı ufak tefek adam Sovyet Cumhuriyeti'nin yüksek organı Merkez Yürütme Komitesi'nin başkanı olmuştu. Görünüşte, Sverdlovyol arkadaşını bir minnettarlık duygusuyla rahatlatmıştı: Sekiz gün önce, Suhanov'un dairesinde, kuşkusuz onun bilgisi dışında, silahlı ayaklanmayı gündeme alan Bolşevik Merkez Komite toplantısı yapılmıştı.

Ertesi sabah, Merkez Yürütme Komitesi olayların direksiyonunu başka yöne kırmaya çalıştı. Büro, uzunca bir süredir seçimle yenilenmemiş olan, bir gün önce ortada gözükmeyen geri komiteleri de çağırarak "yasal" bir garnizon toplantısı tertip etti. Garnizonun bu tamamlayıcı nitelikteki sınanması yeni bir sonuç vermekle birlikte, evvelki günkü tabloyu daha açık bir şekilde teyit etti. Bu sefer ayaklanmaya karşı şunlar görüş bildirdiler: Petropavlovsk Kalesi'nde konuşlanmış olan askerî birliklerin komitelerinin çoğunluğu ve zırhlı araçlar tümeninin komiteleri; hem biri hem de diğerleri Merkez Yürütme Komitesi'nin emrine uyduklarını beyan ettiler. Bunu hesaba katmamak mümkün değildi.

Neva'nın, kanalıyla birlikte, etrafını çevrelediği küçük bir ada üzerine kurulu, kent merkezi ile iki çevre ilçesi arasındaki kale en yakın köprülere hâkimdi ve nehir tarafından hükûmetin yerleşmiş olduğu Kışlık Saray'ın çevresini kaplıyor ya da tersine açıkta bırakıyordu. Büyük ölçekli harekâtlar için askerî önemi olmayan kale sokak çatışmalarında söz söyleyebilecek durumdaydı. Diğer yandan, ki asıl önemli olan buydu, zengin Kronwerk cephaneliği kaleye bağlıy-

dı: İşçilerin tüfeğe ihtiyaçları vardı ve de en devrimci alaylar hemen hemen silahsız durumdaydılar. Zırhlı araçların sokak çatışmalarındaki öneminin fazla izaha ihtiyacı yoktur: hükûmet tarafından çok sayıda gereksiz kurban vermeye yol açabilir; ayaklanma tarafından da zafer yolunu kısaltırlar. Bolşevikler önümüzdeki günlerde kale ve zırhlı araçlar tümenine özel bir önem vereceklerdir. Geriye kalan alanlarda, Konferanstaki güçler dengesi evvelki günle aynıydı. Merkez Yürütme Komitesi'nin çok ihtiyatlı kararını kabul ettirme girişimi ezici çoğunluk tarafından soğuk bir dirençle karşılaştı: Petrograd Sovyeti tarafından toplantıya çağrılmayan Konferans kendini karar tasarılarını oylamaya sunacak yeterlilikte görmüyordu. Uzlaşmacı liderler kendileri aranmışlardı.

Aşağıdan alaylara ulaşma yolu kapatılmış olan Merkez Yürütme Komitesi garnizonu yukarıdan ele geçirmeye çabaladı. Genelkurmayla anlaşmalı olarak, tüm askerî bölge komutanlığının baş komiserliğine Sosyalist-Devrimci Yüzbaşı Malevskiy'i atadı ve Sovyet'in atadığı komiserleri başkomisere bağlı olmaları şartıyla tanımaya rıza gösterdiğini beyan etti. Kimsenin adından bahsedildiğini duymadığı bir yüzbaşının yardımıyla Bolşevik garnizona dayanma yolunda yapılan girişim kuşkusuz umutsuz bir girişimdi. Bu öneriyi geri püskürten Sovyet görüşmeleri askıya aldı.

Potresov'un ihbar ettiği ayaklanma 17'sinde vuku bulmadı. Şimdi, hasımlar güvenle yeni bir tarih veriyorlardı: 20 Ekim. Bilindiği gibi, Sovyetler Kongresi'nin ilk açılışı o gün için öngörülmüştü ve ayaklanma da Kongreyi gölgesini izler gibi izliyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, Kongre daha o zamandan beş gün sonraya atılmıştı. Ama ne önemi vardı: cisim yer değiştirmiş, gölge yerinde kalmıştı. Hükûmet şimdi de "ayaklanma"yı önlemek üzere tüm gerekli önlemleri almıştı. Varoşlarda takviye edilmiş nöbet kuleleri kurulmuştu. Kazak devriyeleri tüm gece işçi mahallelerini dolanıp durmuştu. Petrograd'ın çeşitli mevkilerine, süvari yedekleri yerleştirilmişti. Polis savaşa hazırdı ve yarı yarıya karakollarda iş başındaydı. Kışlık Saray'ın önünde zırhlı araçlar, hafif topçular, makineli tüfekler hazır bekliyorlardı. Sarayın etrafı askerî birliklerce korunuyordu.

Kimsenin hazırlamadığı ve kimsenin çağrı yapmadığı ayaklanma bu kez de vuku bulmadı. Gün diğer günlerden daha sakin geçti, işyeri ve fabrikalarda çalışmalar aksamadı. Dan'ın idaresindeki *İzvestiya* Bolşevikler karşısında kazanılan zaferi kutluyordu: "Petrograd'da silahlı bir gösteri maceraları kapanmış bir olaydır." Bolşevikler birleşmiş demokratların yalnızca öfkesiyle bile ezilmişlerdir: "Şimdiden teslim oluyorlar." Doğrusu, düşmanın kafayı yitirdiğini ve zamansız endişe yaratıp daha da zamansız zafer borusu öttürerek kendi "kamuoylarını" yanılttığını ve Bolşeviklerin gerçek planlarının üstünü örttüğünü düşünebiliriz.

İlk kez ayın 9'unda alınan bir Askerî Devrim Komitesi kurma kararı Sovyet plenumundan ancak bir hafta sonra geçti: Sovyet parti değildi, makinesi zor harekete geçiriliyordu. Komiteyi oluşturmak için dört gün daha gerekti. Ne var ki bu on gün boşa geçmiş sayılmazdı: Aktif bir biçimde garnizonun

fethiyle uğraşılıyordu, alay komiteleri konferansı yaşamsallığını gösterecek vakti bulmuştu, Askerî Devrim Komitesi işe ayaklanmadan yalnızca beş gün evvel, 20'sinde başlasa da, hemencecik yeterince düzenli bir şekilde hareket edecek araçlara sahip olacağı şekilde işçilerin silahlandırılması gerçekleşmişti. Uzlaşmacıların boykotu karşısında Komite yalnızca Bolşeviklerden ve sol Sosyalist-Devrimcilerden oluşmuştu: Bu görevi kolaylaştırdı ve basitleştirdi. Tüm Sosyalist-Devrimciler içinde tek, kurumun parti değil Sovyet kökenli olduğunun altını daha iyi çizmek için Büronun başına getirilen Lazimir militan bir çalışma yürütüyordu. Gerçekte başkanı Troçki ve başlıca üyeleri Podvoyskiy, Antonov-Ovseyenko, Laşeviç, Sadovskiy, Mehonoşin olan Komite münhasıran Bolşeviklere dayanıyordu. Komite tüzüğünde sayılan tüm kurumların katılımıyla bir kere bile toplanamadı. Gündelik işler Büro tarafından başkanın yönetiminde yürütülüyordu ve tüm önemli durumlarda Sverdlov çağrılıyordu. Ayaklanmanın karargâhı burasıydı.

Komitenin bülteni ilk adımlarını mütevazı bir şekilde kaydediyor: Garnizonun savaş birliklerine, bazı kuruluşlar ile kimi depolara "gözetim ve yönetim için" komiserler atandı. Bu, garnizonu siyasal olarak fetheden Sovyet'in onu şimdi örgütsel olarak da kendine bağladığı anlamına geliyordu. Komiserlerin seçiminde Bolşeviklerin Askerî Örgütü büyük bir rol oynadı. Onun Petrograd'daki bin kadar üyesi arasında Temmuz Günlerinden sonra Kerenskiy'in hapishanelerinde gerekli bilenmeden geçmiş çok sayıda kararlı ve devrime bağlı insan, asker ve genç subay bulunuyordu. Bunların içinden seçilen komiserler garnizon birlikleri içinde yeterince hazır bir alan buluyorlardı: Kendilerinden biri addediliyorlar ve emirlerine ivedilikle uyuluyordu.

Kamu kuruluşlarına el koyma inisiyatifi çoğu zaman tabandan geliyordu. Petropavlovsk Kalesi'ne bağlı cephanelikteki işçi ve memurlar silah sevkiyatı üzerinde bir denetimin gerekliliği sorununu ortaya attılar. Buraya gönderilen komiser junkerlerin tamamen silahlanmasını engellemeyi başardı, Don bölgesine gönderilmeye hazırlanılan 10.000 tüfeğe ve bir dizi şüpheli örgüt ve kişiye gönderilecek daha az önemli stoklara el koydu. Denetim bilâhare diğer depolara, hattâ özel silah dükkânlarına dek yayıldı. İdarenin direnişinin hemen kırılması için bir kuruluş veya mağazadaki asker, işçi ya da memur komitesine başvurmak yetiyordu. Silahlar artık sadece komiserlerin emriyle sevk ediliyorlardı.

Dizgi işçileri, sendikaları aracılığıyla, Komitenin dikkatini aşırı gerici (Kara Yüzcü) bildiri ve broşürlerin artışı üzerine çektiler. Her şüpheli durumda, Dizgiciler Sendikası'nın bir çözüm bulunması için Askerî Devrim Komitesi'ne başvurması kararlaştırıldı. Dizgi işçileri aracılığıyla denetim karşı-devrimcilerin ajitasyoncu basını üzerindeki tüm mümkün gözetim yollarının en etkilisiydi.

Ayaklanma söylentilerini biçimsel olarak yalanlamayla yetinmeyen Sovyet 22 Ekim pazar günü için açıkça, sokak gösterileri şeklinde değil, fabrika-

larda, kışlalarda ve başkentin tüm büyük lokallerinde yapılacak mitinglerle barışçı bir güç gösterisi ilan etti. Kanlı karışıklıklar çıkarmak aşikâr amacıyla esrarengiz yobazlar aynı gün için kentin sokaklarında dinsel bir ayin yürüyüşü yapmaya karar verdiler. Ne idüğü belirsiz Kazaklar tarafından yapılan bir çağrı yurttaşları Moskova'nın "1812'de düşmanın elinden kurtuluşu anısına" düzenlenen ayin yürüyüşünde yer almaya davet ediyordu. Gerekçe hiç de güncellik taşımıyordu; ama düzenleyiciler Tanrıdan "düşmanlara karşı Rus toprağının savunulması için" Kazakların silahlarını kutsamasını niyaz ediyorlardı ki, bu hiç kuşkusuz 1917'yi çağrıştırıyordu.

Ciddî bir karşı-devrimci gösteriden korkmak için ortada hiçbir sebep yoktu: Ruhban sınıfı Petrograd'da güçsüz durumdaydı; kilisenin bayrağı altında Sovyet'e karşı ancak Kara Yüzcü çetelerin sefil artıklarını ayaklandırabilirdi. Karşı casusluk örgütünün deneyimli provokatörlerinin ve Kazak subaylar birliğinin yardımıyla kanlı çatışmalar çıkarmak mümkün değildi. Önleyici tedbirler mahiyetinde, Askerî Devrim Komitesi Kazak alayları üzerindeki faaliyetini güçlendirmekle işe başladı. En devrimci karargâhın ikametgâhında daha katı bir rejim kuruldu. John Reed şöyle yazar: "Bundan böyle Smolnıy Enstitüsü'ne girmek daha zor oldu, geçişizni sistemi birkaç saatlik aralıklarla değiştiriliyordu, çünkü sürekli olarak içeriye ispiyonlar sızıyordu."

Ertesi günkü "Sovyet günü"ne hasredilen 21'indeki Garnizon Konferansı'nda, raportör muhtemel sokak çatışmalarına karşı bir dizi önleyici tedbir öneriyordu. En solda bulunan 4. Kazak alayı delegesi aracılığıyla ayin yürüyüşünde yer almayacağını ilan etti. 14. Kazak alayı tüm gücüyle karşı-devrimin suikastlarına karşı savaşacağı konusunda güvence verdi, ama aynı zamanda iktidarı almak için bir ayaklanmayı da "zamansız" gördüğünü belirtti. Üç Kazak alayından sadece biri ortada yoktu: Temmuzda Bolşevikleri ezmek üzere Petrograd'a getirilen en geri Kazak alayı Uralskiy.

Konferans Troçki'nin raporu üzerine üç kısa karar aldı: 1) "Petrograd ve banliyösü garnizonu Askerî Devrim Komitesi'ne tüm adımlarında kendisine destek olacağına söz verir..."; 2) "22 Ekim günü yürüyüşü barışçı bir güç gösterisi olacaktır... Garnizon Kazaklara şu beyanatta bulunur: ...Sizi yarınki toplantımıza çağırıyoruz. Hoşgeldiniz, Kazak kardeşler!"; 3) "Bütün Rusya Sovyetler Kongresi iktidarı eline almalıdır ve halka barış, toprak ve ekmek vermelidir." Garnizon tumturaklı biçimde tüm güçlerini Kongrenin hizmetine sunmaya söz verdi. "Bize güvenin, asker, işçi ve köylülerin yetkili temsilcileri. Hepimiz görev başındayız, kazanmak ya da ölmek için hazırız." Ayaklanma programını teyit eden bu kararlar için yüzlerce el kalktı. Elli yedi çekimser vardı: Bunlar "tarafsızlar", yani tereddüt eden hasımlardı. Aleyhte tek bir el dahi kalkmadı. Şubat rejiminin boynundaki düğüm sağlam bir şekilde sıkılıyordu.

Gün içinde, ayin yürüyüşünün esrarengiz elebaşlarının "bölge komutanının önerisi üzerine" gösteriyi iptal ettikleri öğrenildi. Garnizon Konferansı'nın

baskı gücünü her şeyden daha iyi gösteren bu ciddî moral başarı düşmanların, genelde, ertesi gün sokağa çıkmaya cüret edemeyeceklerinin rahatça ümit edilmesine imkân veriyordu.

Askerî Devrim Komitesi bölge karargâhına üç komiser tayin etti: Sadovskiy, Mehonoşin ve Lazimir. Komutanın emirleri ancak bu üç komiserden birinin imzasıyla birlikte geçerliydi. Smolnıy'dan gelen telefon üzerine karargâh heyete bir otomobil gönderdi: İkili iktidar alışkanlıkları hâlâ canlıydı. Ama her türlü beklentiye rağmen, karargâhın nezaketi ödün vermeye hazır olduğu anlamına gelmiyordu.

Sadovskiy'in beyanatını duyan Polkovnikov hiçbir komiseri tanımadığını ve vesayete ihtiyacı olmadığı cevabını verdi. Heyetin, karargâhın askerî birliklerden gelecek bir direnişle karşılaşacağı yolundaki sözlerine karşılık, Polkovnikov kuru bir şekilde garnizonun elinde ve itaatinin güvence altında olduğu cevabını verdi. Mehonoşin *Anılar*'ında şöyle yazar: "Sözlerinde samimîydi, hiçbir yapaylık hissetmedik." Smolnıy'a dönmek için delegeler karargâhtan otomobil alamamışlardı.

Troçki ve Sverdlov'un çağırıldığı olağanüstü konferans şu kararı aldı: Karargâhla bozuşmanın bir olupbitti olduğunu kabul etmek ve bunu daha sonraki bir taarruz için bir başlangıç noktası olarak görmek. Başarının ilk koşulu şuydu: Mahalleler mücadelenin tüm aşamaları ve evrelerinden haberdar olmalıdırlar. Hasıma kitleleri apansız yakalama fırsatı verilmemelidir. Sovyetler ve partinin semt komiteleri aracılığıyla kentin dört bir yanına haberler gönderildi. Alaylar olan biten konusunda hemen uyarıldılar. Talimatlar yeniden teyit edildi: Yalnızca komiserlerce parafe edilen emirler yerine getirilsin. Nöbet kulelerine en güvenilir askerlerin yerleştirilmesi çağrısı yapıldı.

Ama karargâh da tedbirler almaya karar vermişti. Kendisine tavsiyelerde bulunan uzlaşmacıların açıkça kışkırtmasıyla, Polkovnikov öğleden sonra birde Merkez Yürütme Komitesi temsilcilerinin katılımıyla bir garnizon konferansı topladı. Haşımdan erken davranan Askerî Devrim Komitesi sabah on birde alay komitelerinin olağanüstü bir konferansını topladı. Burada karargâhla bozuşmanın biçimsel olarak çözüme bağlanması kararlaştırıldı. Kısa bir sürede hazırlanan Petrograd ve banliyösü askerî birliklerine duyuru bir savaş ilanı diliyle konuşuyordu. "Başkentin örgütlü garnizonuyla bozuşan karargâh karşı-devrimci güçlerin doğrudan aracı hâline gelmiştir." Askerî Devrim Komitesi karargâhın eylemlerinin hiçbir sorumluluğunu kabul etmiyor ve garnizonun başına geçerek "karşı-devrimin tüm suikastlarına karşı-devrimci düzenin korunmasını" üzerine alıyordu.

Bu, ayaklanma yolunda belirleyici bir adımdı. Ya da belki de, ikili iktidarın çatışma yaratıcı mekanizmasında yeni bir çatışmaydı. Askerî Devrim Komitesi'nin çağrısını zamanında almayan birlik temsilcilerine danıştıktan sonra karargâh, kendini güvenceye almak için, olup biteni tam da böyle yorumlama-

ya çalışıyordu. Smolnıy'dan gönderilen, Bolşevik asteğmen Daşkeviç'in liderliğindeki bir heyet karargâha kısaca Garnizon Konferansı'nın kararını iletti. Az sayıdaki askerî birlik temsilcileri Sovyet'e bağlılıklarını teyit ettiler ve bir önerge vermeyi reddederek dağıldılar. Karargâhtan ilham alan basın daha sonra şöyle yazmıştır: "Kısa bir fikir teatisinden sonra hiçbir kesin karar alınamadı; Merkez Yürütme Komitesi ile Petrograd Sovyeti arasındaki ihtilâfın çözüme kavuşmasını beklemenin elzem olduğu kabul edildi." Karargâh görevden alınmasını faaliyetlerini kontrol etme hakkının kimde olduğuna dair çekişen sovyet mercileri arasındaki bir rekabet olayı olarak görüyordu. Gönüllü körlük siyasetinin, yöneticileri Sovyet'e karşı yeterince güçlerinin olmadığı bir savaş ilan etmekten bağışık tutma avantajı vardı. Böylece, daha şimdiden patlamaya hazır durumdaki devrimci çatışma hükûmet organlarının yardımıyla ikili iktidarın yasal çerçevesi içinde tutuluyordu: Gerçekliğe cepheden bakmaktan korkan karargâh daha emin bir şekilde ayaklanmayı kamufle etmekte işbirliği yapmış oluyordu.

Otoritelerin düşüncesizce tutumu, bu arada, gerçek niyetlerini saklamanın basit bir biçimi değil miydi? Bürokratik saflık görüntüsü altında, karargâh, Askerî Devrim Komitesi'ne beklemediği bir darbe vurmaya hazırlanmıyor muydu? Geçici hükûmetin şaşkın ve moralsiz organlarından gelecek benzer bir saldırı Smolnıy'da pek az muhtemel görülüyordu. Ama yine de Askerî Devrim Komitesi en basit ihtiyat tedbirlerini aldı: En yakın kışlalarda gece gündüz nöbet tutulacaktı, bölükler silahlı vaziyette ilk işarette Smolnıy'ın imdadına yetişecek şekilde hazır bekleyeceklerdi.

Ayin yürüyüşü fikrinden vazgeçilmiş olsa da, burjuva basın pazar günü kan dökületeceğini bildiriyordu. Bir uzlaşmacı gazete sabahtan beri şu beyanatta bulunuyordu: "Bugün, otoriteler geçen 20 Ekim günündekine çok benzer bir gösteri yürüyüşü bekliyorlar." Böylece, bir haftada üçüncü kez, 17'sinde, 20'sinde ve 22'sinde, yaramaz çocuk "kurt var! kurt var!" diye bağırıp insanları aldatıyordu. Eski masala inanılacak olursa, dördüncü kerede yaramaz çocuk kurdun pençesine düşecekti.

Bolşevik basın, kitleleri birleşmeye çağırarak, Sovyetler Kongresi öncesi devrimci güçlerin barışçı bir gösterisinden söz ediyordu. Bu Askerî Devrim Komitesi'nin anlayışına tümüyle uygundu: Çatışmaya girmeden, silah kullanmadan ya da hattâ silah kuşanmadan, devasa bir resmigeçit yapmak. Tabana ne olduğunu, sayısını, gücünü ve kararlılığını göstermek gerekiyordu. Hep birlikte hareket ederek düşmanları gizlenmeye, ortadan kaybolmaya, kendilerini göstermemeye mecbur etmek gerekiyordu. İşçi ve asker yığınları karşısında burjuvazinin güçsüzlüğünü göstererek bilinçlerinde Temmuz Günlerinin son ayak bağlayıcı anılarını silmek gerekiyordu. Kitlelerin kendilerini gördüklerinde şöyle demelerini sağlamak lâzımdı: Hiç kimse ve hiçbir şey artık bize direnemez.

Beş yıl sonra Milyukov şöyle yazıyordu: "Korkudan deliye dönen halk ya evinde kaldı ya da kenara çekildi." Burjuvazi evde kalmıştı: kendi basını tarafından ölesiye korkutulmuştu. Geri kalan halk sabah erkenden toplantılara katılmıştı: Genci yaşlısı, erkeği kadını, delikanlısı, kucağında çocuğuyla annesi. Tüm devrimci dönem boyunca buna benzer bir miting daha yapılmamıştı. Tüm Petrograd, üst kesimler haricinde, dev bir mitingten başka bir şey değildi. Hınca hınç dolu salonlar, birkaç saatte bir dolup dolup boşalıyordu. İşçiler, askerler, denizciler dalga dalga binalara akıyor ve onları dolduruyordu. Kendisine korku veren homurtular ve uyarıların uyandırdığı şehirli küçük burjuvazide bir sarsıntı başladı. On binlerce insan koca Halk Evi binasına dalmışlar, kulvarlardan taşmışlar ve topak kitleler hâlinde, coşkulu ama aynı zamanda disiplinli bir vaziyette temsil salonlarını, koridorları, büfeleri ve fuayeleri doldurmuşlardı. Demir direklerden, üst kat pencerelerinden çiçek taçları, insan başları, ayaklar, kollar sarkmıştı. Havada yakında çakacak olan bir şimşeği haber veren bir elektrik yükü vardı. Kahrolsun Kerenskiy! Kahrolsun savaş! İktidar sovyetlere! Tek bir uzlaşmacı bile itirazda veya uyarıda bulunmak üzere bu yılmaz kalabalıkların karşısına çıkmaya cüret edemedi. Söz Bolşeviklerindi. Tüm parti hatipleri, Kongre için gelmiş taşra delegeleri de dâhil, harekete geçmişlerdi. Şurada burada, nadiren sol Sosyalist-Devrimciler, bazen de anarşistler söz alıyorlardı. Ama kendilerini Bolşeviklerden ayırt etmek için pek bir şey yapamıyorlardı.

Yamalı paltolarıyla, kürklü şapkaları ve koca atkılarıyla, sokağın çirkefiyle şişmiş potinleriyle, boğazda düğümlenmiş sonbahar öksürükleriyle, omuz omuza vermiş, başkalarına da yer açmak için birbirine iyice sokulmuş bir hâlde varoşlardan, bodrumlardan, çatı katlarından gelen insanlar saatler boyu oradaydılar ve bıkıp usanmadan, aç, tutkulu, talepkâr bir şekilde, en fazla anlaşılması, kavranması ve yapılması gereken şeyi kaçırmaktan korkarak dinliyorlardı. Son aylarda, son haftalarda, son günlerde söylenebilecek olan her şey söylenmiş gibi görünüyordu. Ama hayır, bugün her şey farklı bir seda veriyordu. Kitleler bunu yeni bir şekilde hissediyorlardı, bir vaaz gibi değil, bir eylem emri gibi. Devrim, savaş, zorlu mücadele, acı bir hayat tecrübesi ihtiyacın altında ezilen her insanın derinliklerinden yükseliyor ve o basit ve buyurgan sloganlarda ifadesini buluyordu. Bu böylece devam edip gidemezdi. Geleceğe doğru bir gedik açılmalıydı.

Olayların içinde yer alan birçok militan ileride zaten parlak olan devrim arkaplanı üzerinde pırıl pırıl parlayan bu basit ve harika güne dönüp bakmıştır. Esinli ve zapt edilmez hareketi içinde bastırılmış bir insan seli imgesi görgü tanıklarının anılarına ebediyen kazınmıştı. Sol Sosyalist-Devrimci Mstislavskiy şöyle yazar: "Petrograd Sovyeti'nin gösteri günü coşkunun muhteşem olduğu sayısız mitinglerle geçti." Vasilyevskiy-Ostrov'da iki fabrikada konuşan Bolşevik Pestkovskiy'in tanıklığı şöyledir: "Kitleye yakında tarafımızdan iktidara el konulacağını açıkça söylüyorduk, onaylamadan başka bir tepki almadık." Halk Evi'ndeki miting hakkında Suhanov şunu anlatır: "Çevremdeki hava bir vecd

hâlini yansıtıyordu... Troçki kısa bir genel karar formüle etti... Kim lehte diye soruldu? Binlerce insan tek bir adam gibi elini kaldırdı. Erkeklerin, kadınların, gençlerin, işçilerin, askerlerin, mujiklerin ve tipik küçük burjuvaların kalkık kollarını ve ateş saçan gözlerini gördüm... Troçki konuşmaya devam ediyordu. Dev kalabalık hâlâ ellerini havada tutmaya devam ediyordu. Troçki kelimelerin üstüne basa basa konuşuyordu: Oylarınız andınız olsun... Dev kalabalık ellerini havada tutuyordu. Kabul ettiler, and içtiler." Bolşevik Popov kitlelere içirilen coşkulu andı şöyle özetler: "Sovyet'in ilk çağrısında koşup gelmek." Mstislavskiy sovyetlere bağlılık yemini eden elektriklenmiş bir halktan söz eder. Daha düşük oranlarda da olsa, aynı tablo kentin tüm kesimlerinde, merkezde ve varoşlarda da tekrarlanıyordu. Yüz binlerce insan aynı zamanda ve aynı saatte ellerini kaldırıyor ve mücadeleyi sonuna dek götüreceğine and içiyordu.

Sovyet'in, asker seksiyonunun, garnizon konferansının, fabrika ve işyeri komitelerinin günlük oturumları geniş bir önderler tabakasının birbirine kenetlenmesini sağlıyordu; bazı kitle toplantıları fabrika ve alayları biraraya getiriyordu; ama 22 Ekim günü gerçek halk kitlelerini dev bir kazanda yüksek ısıda eritmişti. Kitleler birbirlerini tanıdılar ve önderlerini gördüler, önderler kitleleri gördüler ve duydular. Her iki taraf da karşılıklı olarak memnun kaldı. Liderler ikna olmuşlardı: Bu iş geciktirilemez! Kitleler de şöyle dediler: Bu kez iş tamam!

Bolşevik güçlerin pazar günkü güç gösterisinin başarısı Polkovnikov'un ve komuta heyetinin kendine güvenlerini yıktı. Hükûmetle ve Merkez Yürütme Komitesi'yle anlaşmalı olarak karargâh Smolnıy'la uzlaşmanın yolunu aradı. Neden eski güzel temas ve uzlaşma alışkanlıkları yeniden kurulmasındı ki? Askerî Devrim Komitesi fikir teatisi için temsilci tayin etmeyi reddetmedi. Tanınmayı sağlamak için bundan daha iyi bir fırsat olabilir miydi? Sadovskiy hatıralarında şöyle yazmıştır: "Görüşmeler kısa sürdü. Askerî bölge komutanlığının temsilcileri, Askerî Devrim Komitesi'nin 22 Ekim tarihli emrinin iptali karşılığında, daha önce Sovyet tarafından formüle edilen tüm koşulları kabul ediyorlardı. Karargâhı karşı-devrimci güçlerin aracı ilan eden belgeden söz ediliyordu. Polkovnikov'un iki gün önce hiç de nazik olmayan biçimde geri postaladığı aynı Komite delegeleri karargâhça imzalanmış bir uzlaşma tasarısını rapor olarak Smolnıy'a sunmak üzere talep edip aldılar. Cumartesi günü, bu yarı yarıya onur kırıcı teslimiyet şartları kabul edildi. Ama bugün, pazartesi günü, bunlar çok geç kalmıştı. Karargâh bir cevap bekliyordu, ama alamadı.

Askerî Devrim Komitesi birliklere komiser tayini ve başkent ile banliyösünün en önemli konularında onu bilgilendirerek Petrograd halkına başvurdu. "Komiserler Sovyet'in temsilcileri olarak dokunulmazlıktan yararlanırlar. Komiserlere karşı gösterilecek her türlü direniş İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'ne karşı bir direniştir." Yurttaşlar herhangi bir karışıklık hâlinde silahlı güç çağırılması için komiserlere başvurmaya davet edildiler. Burada kullanılan dil iktidar diliydi. Ama Komite henüz açık ayaklanma sinyalini vermiyordu.

Suhanov şöyle soruyordu: "Smolnıy bir aptallık mı yapıyor, yoksa bir saldırı kışkırtarak Kışlık Saray'la kedi fare oyunu mu oynuyor?" Ne biri ne öteki doğruydu. Kitlelerin tazyikiyle, garnizonun ağırlığıyla, Komite hükûmetin ayağını kaydırıyordu. Tek bir kurşun atmadan alabileceğini almıştı. Tek bir silah atmadan, yürüyüşe geçen ordusunu bütünleştirip güçlendirerek mevzilerini ilerletiyordu. Bir an bile gözden ayırmadığı düşmanın direnme gücünü yaptığı tazyikle ölçüyordu. İleriye atılan her adım güç dengesini Smolnıy'dan yana değiştiriyordu. İşçiler ve garnizon ayaklanmaya doğru meylediyorlardı. Silah çekmeye ilk çağıracak olan taraf kim taarruzda, kim savunmada gösterecekti. Şimdi artık sorun saat sorunuydu. Eğer son dakikada hükûmet savaş işaretini verecek yiğitliği veya umutsuzluğu gösterirse, sorumluluk Kışlık Saray'ın olacak, ama inisiyatif Smolnıy'dan da kaçmış olmayacaktı. 23 Ekim eylemi otoritelerin daha hükûmet kendi kendini devirmeden devrilmesi anlamına geliyordu. Askerî Devrim Komitesi düşman rejimin kafasına vurmadan elini ayağını bağlıyordu. Düşmanın kemik yapısını yasal bir şekilde dağıtmak ve hipnoz yoluyla geriye kalan tüm iradesini felç etmekten ibaret olan bu "barışçı sızma" taktiğinin uygulanması ancak Komite'nin elindeki kuşkuya yer bırakmayan ve her saat artmaya devam eden güç hâkimiyetiyle mümkündü.

Komite her gün önünde çarşaf gibi açılmış olan garnizonun haritasına bakıyor, her alayın derecesini ölçüyor, kışlalarda ortaya çıkan fikir ve sempati dalgalanmalarını izliyordu. Bununla birlikte haritada birkaç kara leke vardı. Bunları saf dışı etmek ya da daraltmak gerekiyordu. Daha 19'unda Petropavlovsk Kalesindeki komitelerin çoğunluğunun aleyhte olduğu veya sempatik olmadığı ortaya çıkmıştı. Şimdi garnizon Komite'den yanayken ve kalenin çevresi kuşatılmışken, en azından siyasal olarak, onu kuşatmak için kararlı tedbirler alınmalıydı. Komiser atanan Teğmen Blagonravov direnişle karşılaştı: Hükûmetçe atanan kale komutanı Bolşevik vesayetini kabul etmiyordu ve hattâ bazı söylentilere göre genç vasiyi tutuklanmakla tehdit ediyordu. Hemen bir şeyler yapmak lâzımdı. Antonov kaleye Pavlovskiy alayından güvenilir bir taburun sokulmasını ve hasım birliklerin silahsızlandırılmasını önerdi. Ama bu içerideki subayların kan dökmeyi kışkırtmak ve garnizonun birliğini sarsmak için istifade edebilecekleri çok vahim bir harekât olabilirdi. Bu denli aşırı bir tedbire gerçekten gerek var mıydı? Antonov anılarında şöyle anlatır: "Meseleyi tartışmak için Troçki davet edildi... Troçki belirleyici bir rol oynadı; devrimci sezgisiyle bize tavsiye edeceği şeyi çok iyi kavramıştı: kaleyi içeriden ele geçirmeyi önerdi. 'Orada birliklerin bize sempati duymaması düşünülemez' dedi ve haklı olduğu ortaya çıktı. Troçki ve Laşeviç kaleye mitinge gittiler." Smolnıy'da, riskli görünen bu girişimin sonucu büyük bir heyecan içinde bekleniyordu. Troçki daha sonraları şöyle yazmıştır: "23'ünde, öğleden sonra ikiye doğru kaleye vardım. Avluda miting yapılıyordu. Sağ kanadın konuşmacıları son derece temkinli ve kaçamaktılar.. Herkes bizi dinliyor, bizi izliyordu."

Smolnıy'ın üçüncü katında, telefon mutlu haberi ilettiğinde, koca bir rahatlama soluğu verildi. Petropavlovsk garnizonu artık sadece Askerî Devrim Komitesi'ne itaat edeceğine tumturaklı biçimde söz vermişti.

Kaledeki birliklerin bilincindeki bu dönüşüm kuşkusuz bir iki konuşmanın sonucu değildi. Geçmişte sağlam kökleri bulunuyordu. Askerler komitelerinden çok daha soldaydılar. Geriye, surların gerisinde kentteki kışlalardan daha uzun süre ayakta kalmış olan eski disiplinin tümüyle çatlamış kabuğu kalmıştı. Ama parçalara ayrılması için bir dürtüş yetmişti.

Blagonravov şimdi kaleye daha bir güvenle yerleşebilir, küçük karargâhını kullanabilir, komşu ilçedeki Bolşevik sovyetle ve en yakın kışla komiteleriyle ilişki kurabilirdi. Bu arada, fabrikalardan ve askerî birliklerden heyetler kendilerine silah verilmesini istemek için geliyorlardı. Kalede tasviri mümkün olmayan bir canlılık hüküm sürüyordu. "Telefon sürekli çalıyor ve toplantı ve mitinglerden yeni başarı haberleri geliyordu." Kimi zaman, tanımadık bir ses cepheden cezalandırma müfrezelerinin gara indiğini haber veriyordu. Hemen yapılan sınama soruşturması bunların düşmanca tedavüle sokulan yalanlar olduğunu gösteriyordu.

Sovyet'teki akşam oturumu o gün istisnaî kalabalığı ve muazzam atmosferiyle ayırt ediliyordu. Petropavlovsk Kalesi'nin işgali ve depolarında yüz bin tüfeğin bulunduğu Kronwerk cephaneliğinin kesin olarak ele geçirilişi ciddî bir başarı güvencesiydi. Askerî Devrim Komitesi adına Antonov bir rapor sundu. Hükûmet organlarının Askerî Devrim Komitesi'ne bağlı unsurlarca saf dışı bırakılışının adım adım tablosunu çizdi: Bunlar her yerde güvenilir kişiler olarak karşılanmışlar ve kendilerine korku yüzünden değil, bilinçli olarak itaat edilmişti. "Dört bir yandan komiser atanması için talepler geliyor[du]." Geri birlikler bu talepte ilerilerle yarışıyorlardı. Temmuzda Alman altını hususunda iftiraya ilk kulak veren Preobrajenskiy alayı şimdi komiseri Çudnovskiy aracılığıyla alayın yönetimdekilerden yana tavır alacağı söylentilerine şiddetli bir yalanlama getiriyordu. Fikrin kendisi bile ağır bir küfür olarak görülmüştü!... Geleneksel olarak nöbetler devam ediyordu, ama diye anlatır Antonov, bu kez Komite'nin rızasıyla. Karargâhın silah ve otomobil sevkiyatı konusundaki emirleri yerine getirilmedi. Karargâh böylece kimin başkentin hâkimi olduğunu tümüyle görme imkânına kavuştu.

Raportöre Komite'nin cephedeki ve civardaki hükûmet birliklerinin hareketi konusunda bilgisinin olup olmadığı ve buna karşı koymak için hangi tedbirleri alacağı soruldu; raportör şöyle cevap verdi: Romen cephesinden süvari birlikleri getirtildi, ama bunlar Pskov'da alıkonuldular; 17. Piyade tümeni yolda hangi amaçla nereye gittiğini öğrenince daha ileriye gitmeyi reddetti; Wenden'de iki alay Petrograd üzerine yürümeyi kabul etmedi; Kiev'den gönderilen Kazakların ve junkerlerin ve Tsarkoye Selo'dan çağrılan şok birliklerinin akıbeti henüz bilinmiyor. "Askerî Devrim Komitesi'ne dokunmaya kimse

cesaret etmiyor ve edemez." Bu sözler Smolnıy'ın beyaz salonunda fena yankı yapmadı.

Antonov'un raporu ayaklanma karargâhının tüm kapıları açık çalıştığı izlenimini veriyordu. Gerçekten de: Smolnıy'ın artık gizleyeceği bir şeyi yoktu. Ayaklanmanın siyasal konjonktürü o kadar uygundu ki, açıklık bile bir tür kamuflajdı. Bir isyan böyle mi yapılırdı? "İsyan" sözcüğü, bununla birlikte, hiçbir önder tarafından telaffuz edilmiyordu. Yalnızca temkinlilikten değil, terimin gerçek duruma denk düşmemesinden dolayı da. Denebilir ki, isyana kalkışabilecek biri varsa o da Kerenskiy hükûmetiydi. Doğrusunu söylemek gerekirse, *İzvestiya*'nın bir haberinde Troçki'nin 23'ündeki oturumda ilk kez açıkça Askerî Devrim Komitesi'nin amacının iktidarı almak olduğunu kabul ettiği söyleniyordu. Hiç kuşkusuz, Komite'nin görevinin Çeremisov'un stratejik argümanlarının doğru olup olmadığının araştırılması olduğunun ilan edildiği başlangıç durumundan hayli uzaklaşılmıştı. Alayların tahliyesi hemen hemen unutulmuştu bile. Ama 23'ünde, yine de isyan değil, gelecekteki Sovyetler Kongresi'nin gerektiğinde silah elde "savunulması"ydı söz konusu olan. Antonov'un raporu hakkındaki karar tasarısı işte bu anlayışla formüle edilmişti.

Cereyan eden olaylar yüksek hükûmet çevrelerinde nasıl değerlendiriliyordu? Direkt hatla 21'i 22'sine bağlayan gece Genelkurmay Karargâhı'ndaki Genelkurmay başkanı Duhonin'e Askerî Devrim Komitesi'nin alayları askerî komutanlıktan koparma girişimlerini bildirirken Kerenskiy şöyle ekliyordu: "Bunu kolayca halledeceğimizi sanıyorum." Başkomutan olarak onun Genelkurmay Karargâhı'na gelişinin ertelenmesi herhangi bir isyan endişesinden kaynaklanmıyordu. "Ben olmasam da bu iş halledilir, ne de olsa her şey organize." Alarm zilleri çalan bakanlara Kerenskiy, tersine kendisinin isyanın yaklaşmasından çok mutlu olduğunu, bunun ona "bir kerede tümden Bolşeviklerin işini bitirme" imkânını vereceğini emin bir şekilde ilan etmişti. Kışlık Saray'ı ziyaret etmiş olan Kadet Nabokov'a hükûmet başkanı şöyle cevap vermişti: "Eğer bu gösteri yapılırsa, bir dinsel ayin yaptırmaya adağım var." Konuşma şöyle devam etmişti: "Fakat onu bastırabilecek gücünüz var mı?" — "Bana gerekenden fazla, tümüyle ezilecekler."

Kerenskiy'in bu şaşırmış iyimserliğini daha sonra alaya alan Kadetlerin kendileri de unutkanlık hastalığına yakalanmışlardı. Gerçekte, Kerenskiy olayları onların gözleriyle değerlendiriyordu. 21'inde Milyukov'un gazetesi derin bir iç krizden geçen Bolşeviklerin gösteri yapmaya cüret etmeleri hâlinde, hemen oracıkta, zahmetsizce ezileceklerini yazıyordu. Bir başka Kadet gazetesi de şöyle ekliyordu: "Havada fırtına kokusu var, belki bu havayı temizler." Dan Ön-Parlamento'nun kulislerinde Kadetlerle onlara yakın grupların Bolşeviklerin en kısa zamanda gösteri yapmaları için açıkça dua ettiklerinin tanığıdır. "Meydan savaşında tek bir adamları hayatta kalmayacak şekilde dümdüz olacaklar." Önde gelen Kadetler John Reed'e şöyle diyorlardı: İsyanda başları

ezilecek olan Bolşevikler Kurucu Meclis'te başlarını kaldıramayacaklar.

22'sinde ve 23'ünde, Kerenskiy kâh merkez Yürütme Komitesi'nin önderlerine kâh genelkurmayına danışıyordu: Askerî Devrim Komitesi'ni tutuklamak uygun düşmez mi? Uzlaşmacılar bu kanaatte değillerdi. Komiserler meselesini kendileri çözeceklerdi. Polkovnikov da tutuklamaya gitmekte acele edilmemesi görüşündeydi. Gerekirse elde "yeterinden fazla" askerî kuvvet vardı. Kerenskiy Polkovnikov'a kulak veriyor, ama uzlaşmacı dostlarını daha fazla dinliyordu. Tehlike hâlinde, Merkez Yürütme Komitesi'nin, aile içi anlaşmazlıklara rağmen, istenildiği anda gerçekten yardıma geleceğini ümit ediyordu. Temmuzda ve Ağustosta böyle olmuştu, şimdi niçin olmasındı?

Ama ne Temmuzdaydık ne de Ağustosta. Şimdi Ekimdeydik. Petrograd'ın meydanları ve iskelelerinde Kronstadt tarafından gelen Baltık'ın soğuk ve nemli rüzgârları esiyordu. Ayak bileklerine dek inen kaputları içinde junkerler endişeyi bastıran kahramanlık şarkıları söyleyerek sokaklardan geçiyorlardı. Atlı polisler yepyeni kılıflarındaki tabancalarıyla resmigeçit yapıyorlardı. Hayır, hükûmet hâlâ güçlü görünüyordu! Yoksa bu bir göz yanılsaması mıydı? Nevskiy Prospekt'in bir köşesinde, saf görünüşlü ve keskin görüşlü Amerikalı John Reed o sıralar bozuk para yerine geçen posta pullarıyla ödeme yaparak Lenin'in bir broşürünü satın alıyordu: *Bolşevikler İktidarı Ellerinde Tutabilecekler Mi?*

BÖLÜM V

Lenin Ayaklanmaya Çağırıyor

Fabrikaların, kışlaların, köylerin, cephenin, sovyetlerin yanı sıra devrimin bir başka laboratuvarı daha vardı: Lenin'in beyni. Kaçak bir hayat sürme tahdidi altında yaşayan Lenin 6 Temmuzdan 25 Ekime dek, yüz on bir gün boyunca Merkez Komite üyeleriyle bile görüşmelerini kısıtlamak zorunda kalmıştı. Kitlelerle doğrudan bir iletişim, örgütlerle temas kuramadan, düşüncesini yalnız ve yalnız, Marksizmin temel sorunları katında ele aldığı —bu onda hem bir ihtiyaç hem de bir kuraldı— devrimin aslî meseleleri üzerinde yoğunlaştırmıştı.

Demokratların ve hattâ en solda yer alanların iktidara el koymaya karşı temel argümanları emekçilerin devlet aygıtını yürütmeye muktedir olmadıkları konusunda düğümleniyordu. Bolşeviklerin dahi içindeki oportünist unsurların kaygıları da temelde bu yöndeydi. "Devlet aygıtı!" Her küçük burjuva insanların ve sınıfların üstüne çıkan bu mistik ilke karşısında itaat içinde eğitilmiştir. Eğitimli bir dar kafalı savaş ve barış meselelerinin karara bağlandığı, ticarî patentlerin verildiği, vergi belalarının çıktığı, ceza verilen, ama bazen de nadiren affedilen, evlilik ve doğumların meşrulaştırıldığı, ölümün bile resmen kabul edilmeden saygılı biçimde sıradaki yerini aldığı her şeye kadir kurumlar karşısında dükkâncı veya hali vakti yerinde bir köylü olan babası veya dedesinin tüylerini diken diken edenle aynı ürpertiyi hissediyordu vücudunda. Devlet aygıtı! Kişisel talihi veya olayların gelişme gücü onu bir bakan yaptığında, küçük burjuva —adı ister Kerenskiy, Laval, MacDonald olsun ister Hilferding— putun tapınağına saygılı bir şekilde şapkasını çıkartarak, hattâ ayakkabılarını çıkartarak, çoraplarıyla girer. Bu ayrıcalığı ancak "devlet aygıtı"na gösterişsizce boyun eğerek haklı gösterebilir. Devrim sırasında bile iktidara ancak soylu mülk sahiplerinin ve sermayeyi ellerinde bulunduranların arkasına saklanarak tutunmaya cüret edebilen radikal Rus aydınları Bolşeviklere dehşetle ve hoşnutsuzlukla bakıyorlardı: Bu sokak ajitatörleri, bu demagoglar devlet aygıtını ele geçirmeyi düşünüyorlardı!

Kornilov'a karşı mücadelede, sovyetler resmî demokrasinin korkaklığına ve iktidarsızlığına rağmen, devrimi kurtardıktan sonra Lenin şöyle yazıyordu: "Bu örnekten inanmayan kişiler bir şeyler öğrensinler. 'Kaçınılmaz olarak burjuvazinin savunulmasına yönelen eskisinin yerine geçecek aygıtımız yok' diyenler utansın. Çünkü böyle bir aygıt var: Sovyetler. Kitlelerin girişkenliğinden, kendiliğinden harekete geçebilirliklerinden hiç endişeniz olmasın, kitlelerin devrimci örgütlerine güvenin, devlet hayatının tüm alanlarında, işçilerin ve köylülerin Kornilovçu harekete karşı birlik ve ileriye atılışlarında gösterdikleriyle aynı gücün, aynı çapın ve yenilmezliğin ortaya çıktığını göreceksiniz."

Yeraltındaki hayatının ilk aylarında, Lenin gerekli malzemeyi daha göçmenlikte, savaş sırasında derlediği *Devlet ve Devrim* kitabını yazdı. Günlük pratik görevleri düşünürkenkiyle aynı ihtimamla şimdi devletin kuramsal sorunlarını ele alıyordu. Başka türlü de olamazdı: Ona göre, kuram eylem için gerçek bir rehberdi. Lenin bir an bile kurama yeni bir sözcük eklemeyi amaçlamadı. Tersine, bir tilmiz olarak konuştuğunun altını çizerek eserine son derece mütevazı bir nitelik verdi. Görevi gerçek "Marksist devlet öğretisi"ni yeniden kurmaktı.

Alıntıların dikkatli bir seçimiyle ve bunların polemik üslûbuyla ayrıntılı biçimde yorumlanmasıyla, kitap metin analizinde düşünce ve iradenin güçlü kalp atışlarını hissetmekten aciz gerçek bilgiçlere bilgiççe gelebilirdi. Oysa devletin sınıf kuramını tarihsel bakımdan daha yüksek yeni bir temel üzerinde yeniden kurarak Lenin Marx'ın fikirlerine yeni bir somut karakter ve dolayısıyla da yeni bir anlam kazandırıyordu. Ama devlet üzerine yazmak öncelikle tarihin tanıdığı en büyük ayaklanmanın bilimsel bir girişi olması itibariyle kayda değer bir öneme sahipti. Marx'ın "yorumlayıcısı" partisini dünyanın altıda birinin devrimci fethine hazırlıyordu.

Eğer devlet yeni bir rejimin ihtiyaçlarına basit bir şekilde uyarlanabilseydi, devrime hiç gerek kalmazdı. Oysa bizzat burjuvazinin kendisi bugüne dek iktidara ancak ayaklanma sayesinde ulaşabildi. Şimdi sıra işçilere geldi. Lenin bu meselede de, Marksizme proleter devrimin kuramsal aracı olarak anlamını veriyordu.

İşçiler devlet aygıtını ele geçiremezler mi? Ama söz konusu olan hiç de eski aygıtı yeni amaçlar için ele geçirmek değil, diye öğretir Lenin. Bu gerici bir ütopyadır. Eski aygıttaki personel seçimi, bunların eğitimleri, karşılıklı ilişkileri, her şey proletaryanın tarihsel göreviyle terstir. İktidar ele geçirildiğinde, söz konusu olan eski aygıtı yeniden eğitimden geçirmek değil, tümüyle yıkmaktır. Ama onun yerine ne konacaktır? Sovyetler. Devrimci kitlelerin önderi, ayaklanmanın organları olarak yeni devlet düzeninin organları olacaklardır.

Devrim çalkantısı içinde eser çok az okuyucu bulabildi; gerçekte ancak devrimden sonra basılabildi. Lenin devlet sorununu her şeyden önce kendi samimî inancı ve sonra da gelecek için incelemişti. İdeolojik mirasın korunması sürekli kaygılardan biriydi. Temmuzda, Kamenev'e şöyle yazıyordu: "*Entre*

nous.[1] Gebertilirsem[2], "Devlet Üzerine Marksizm" defterimi (Stockholm'de yarım kalmış olan) yayınlamanızı rica ediyorum. Ciltli, mavi kapaklı bir defter. Tüm alıntılar Marx ve Engels'ten ve yine Pannakoek'e karşı Kautsky'nin yazılarından alınmadır. İçinde biçim verilmesi gereken çok sayıda saptama ve gözlem yer alıyor. Sanırım sekiz günlük bir çalışmayla yayınlanabilir hâle gelir. Bunun önemli olduğunu düşünüyorum, çünkü yolunu şaşıran yalnızca Plehanov ile Kautsky değil. Bir şartım var: Tüm bunlar tamamen *entre nous*." Düşman bir devletin ajanı olarak kovalanan, hasmın bir suikast ihtimalini dikkate alması gereken devrimin önderi Marx ve Engels'ten alıntıların bulunduğu "mavi" bir defterin yayınlanması işiyle uğraşıyor: Onun gizli vasiyeti bu. Teklifsiz "beni gebertirlerse" deyişi nefret ettiği patetik üslûba karşı bir panzehir işlevi görüyor: verilen görev özde patetik bir niteliğe sahip.

Fakat sırtından vurulmayı beklerken Lenin'in kendisi karın deşmeye hazırlanıyordu. Gazete okuyarak, talimatlar göndererek, Stockholm'den getirttiği defteri bir düzene koyarken, hayat da durağan değildi. Devlet meselesinin pratikte çözüme kavuşmasının gerektiği saat yaklaşıyordu.

İsviçre'den, monarşinin devrilmesinin hemen ardından Lenin şöyle yazıyordu: "...Biz Blanquici değiliz, ne de bir azınlık tarafından iktidarın ele geçirilmesi taraftarı..." Aynı fikri Rusya'ya vardıktan sonra geliştirecektir: "Şu an azınlıktayız; kitlelerin şu an bize güvenleri yok. Beklemesini bilmeliyiz... Akın akın bizim yanımıza gelecekler ve o zaman güç dengesini hesap ederek şöyle diyeceğiz: bizim zamanımız geldi." İktidarın fethi meselesi o ilk aylarda kendini sovyetlerde çoğunluğun elde edilmesi olarak koyuyordu.

Temmuz ezilişinden sonra Lenin şunu ilan etti: İktidar bundan böyle ancak silahlı bir ayaklanmayla elde edilebilir; ve bunun için de, görünen o ki, uzlaşmacılar tarafından demoralize edilen sovyetlere değil, fabrika komitelerine dayanmak gerekir; iktidar organı olarak sovyetlerin zaferden sonra yeni baştan kurulmaları gerekir. Gerçekteyse, iki ay sonra Bolşevikler sovyetleri uzlaşmacıların elinden almışlardı. Bu meselede Lenin'in hatasının niteliği stratejik zekâsının yüksek dereceden bir karakteristiğini yansıtır: En cüretkâr emellerinde hesabını en az elverişli öncüllere göre yapmak. Nasıl ki, Nisanda Almanya'dan Rusya'ya doğru yola çıkarken gardan dosdoğru kodese gideceğini tahmin ediyorduysa; 5 Temmuzda da şöyle diyordu: "Belki de hepimizi kurşuna dizecekler." Ve şimdi de şöyle düşünüyordu: Uzlaşmacılar bizim sovyetlerde çoğunluğu almamıza izin vermeyecekler.

Napolyon General Berthier'ye şöyle yazıyordu: "Bir savaş planı hazırlarken benden daha ödleği yoktur; tüm tehlikeleri ve tüm muhtemel felâketleri abartırım... Ama bir kez kararı aldıktan sonra, onun başarısını sağlayacak olan

1) Fransızca; aramızda, aramızda kalsın anlamında [t.ç.n.].

2) Fiilin rusça aslı: ukokuşit [t.ç.n.].

şey dışında her şeyi unuturum." Pek uygun kaçmayan "ödlek" terimiyle ifade edilen pozu bir tarafa bırakacak olursak, düşüncenin özü tümüyle Lenin'inkiyle ilişkilendirilebilir. Bir strateji sorununu çözerken, önce düşmanın içini kendi kararlılığı ve uzgörüsüyle doldururdu. Lenin'in taktik hataları çoğu zaman stratejik kuvvetinin ikincil ürünleriydi. Şimdiki örnekte de bir hatadan bahsetmek yersizdir: Bir hastalığa ardışık elemeler yöntemiyle bir teşhis yapılırken, en kötüsünden başlatılan hipotetik öngörüler bir hata olarak değil, bir analiz yöntemi olarak ortaya çıkarlar.

Bolşevikler her iki başkentteki Sovyetlerde çoğunluğu sağlar sağlamaz Lenin şöyle demişti: "Bizim zamanımız geldi." Nisanda ve Temmuzda, frene basıyordu; Ağustosta, kuramsal olarak yeni aşamayı hazırlıyordu; Eylül ortasından itibaren, tüm gücüyle itekliyor, ileriye doğru itiyordu. Şimdi tehlike çok hızlı gitmekte değil, gecikmekteydi. "Bu konuda şimdi hiçbir prematürelik söz konusu değil."

Makalelerinde ve Merkez Komite'ye yolladığı mektuplarda Lenin her seferinde uluslararası koşulları birinci plana çıkartarak durumu analiz ediyordu. Avrupa proletaryasının uyanış belirtileri ve olguları ona göre savaş olayları fonu üzerinde yabancı emperyalizmin Rus devrimine olan doğrudan tehdidinin giderek küçüldüğünün tartışılmaz bir kanıtıydı. İtalya'da sosyalistlerin tutuklanmaları ve özellikle de Alman donanmasındaki isyan onu tüm dünyada bir ters yüz oluş yaşandığını ilan etmek zorunda bırakmıştı: "Bir dünya proleter devriminin eşiğindeyiz."

Lenin'in bu başlangıç konumu hakkında epigonların tarihyazıcılığı suskun kalmayı yeğliyor: Çünkü Lenin'in hesabı olaylar tarafından yalanlandı ve de çünkü daha ileride uydurulan kuramlara göre, Rus devrimi her koşulda üstün gelecekti. Oysa Lenin'in uluslararası durum üzerine yargısı hiç de hayalî değildi. Her ülkenin askerî sansürünün eleğinden geçmiş olan haberler aracılığıyla gözlemlediği belirtiler gerçekten devrimci fırtınanın gelişini gösteriyordu. Orta Avrupa imparatorluklarında bir yıl sonra eski yapıyı temellerine kadar sarstı. Hattâ bırakın İtalya'yı, galip ülkeler olan İngiltere ve Fransa'da bile yönetici sınıfları hareket serbestliğinden uzun bir süre için alıkoydu. Kapitalist, sağlam, tutucu, kendinden emin bir Avrupa'ya karşı tecrit olmuş ve kendini pekiştirecek zamanı bulamamış olan Rusya'daki proleter devrim birkaç ay bile ayakta kalamazdı. Ama artık bu Avrupa yoktu. Doğru, Batıdaki devrim proletaryayı iktidara getirmedi; reformistler burjuva rejimi kurtardılar; ama varlığının en tehlikeli ilk döneminde Sovyet Rusya'yı koruyabilecek kadar da güçlü çıktı.

Lenin'in derin enternasyonalizmi ifadesini yalnızca her zaman uluslararası durumu ön planda tutmasında bulmuyordu: Rusya'da iktidarın fethi bile onun tarafından her şeyden önce, birçok kez tekrarladığı gibi, insanlığın geleceği için geri Rusya'daki devrimden kıyas kabul etmez derecede daha büyük bir öneme sahip olan Avrupa devrimine doğru bir atılım olarak görülüyordu. Enternasyonalist görevlerini kavrayamayan Bolşevikleri nasıl da alaya almıştı.

"Alman isyancılara bir sempati kararı alalım, sonra da Rusya'daki ayaklanmayı reddedelim. Bu gerçekten çok akıllıca bir enternasyonalizm olurdu!"

Demokratik Konferans günleri sırasında Lenin, Merkez Komite'ye şöyle yazıyordu: "Her iki başkentin çoğunluğunu ele geçiren Bolşevikler... devlet iktidarını ellerine alabilirler ve almalıdırlar. Dalavereyle oluşturulan demokratik Konferans'ın köylü delegeleri çoğunluğunun Kadetlerle koalisyona karşı oy kullanmalarının onun gözünde belirleyici bir önemi vardı: Burjuvaziyle ittifak istemeyen mujikin Bolşevikleri desteklemekten başka çaresi yoktur. "Halk Menşeviklerin ve Sosyalist-Devrimcilerin yalpalamalarından bitap düştü. Yalnızca bizim başkentlerdeki zaferimiz köylüleri peşimize takar." Partinin görevi şudur: "Piter'de ve Moskova'da silahlı ayaklanmayı, iktidarın fethini, hükûmetin devrilmesini gündeme sokmak..." Şimdiye dek hiç kimse ayaklanma sorununu bu denli ağırlığı olan bir biçimde ve açıkça ortaya koymamıştı.

Lenin gerçek güç dengesini aydınlatabilecek rakamları titizce derleyerek ülkedeki tüm seçim sonuçlarını dikkatlice inceliyordu. Seçim istatistiklerine yönelik yarı anarşist kayıtsızlık onun gözünde horgörüden başka bir şeyi hak etmiyordu. Aynı zamanda, Lenin hiçbir zaman parlamentarizmin göstergeleriyle gerçek güç dengesini özdeşleştirmiyordu. Doğrudan eylem için her zaman bir düzeltme yapıyordu. Şu hatırlatmada bulunuyordu: "Devrimci proletaryanın gücü, kitleler üzerindeki etkisi ve onları mücadeleye çekebilme yeteneği açısından, parlamento dışı mücadelede parlamenter mücadeleye göre son derece daha büyüktür. İç savaş meselesinde bu çok önemli bir gözlemdir."

Keskin bakışıyla Lenin toprak hareketinin belirleyici bir evreye girdiğini ilk fark edendi ve hemen bundan gerekli sonuçları çıkarttı. Mujik de tıpkı asker gibi artık beklemek istemiyordu. Lenin Eylül sonunda şöyle yazıyordu: "Köylü isyanı gibi bir olgu karşısında, tüm diğer siyasal belirtiler, ülkedeki bu genel krizin olgunlaşmasına ters de olsalar, tümüyle önemlerini yitirirler." Toprak sorunu devrimin temeliydi. Hükûmetin köylü isyanı karşısındaki zaferi "devrimin gömülmesi" demek olacaktı. Bundan daha münasip koşullar umulamazdı. Şimdi eylem vaktiydi. "Kriz olgunlaşıyor. Rus devriminin tüm geleceği ortada. Sosyalizm yolundaki tüm uluslararası işçi devriminin geleceği ortada. Kriz olgunlaşıyor."

Lenin ayaklanmaya çağırıyordu. Her basit, incelikten uzak, kimi zaman sert ve katı cümlede tutkunun en büyük şiddeti titreşiyordu. Ekim başında, Petrograd'daki parti konferansına şöyle yazıyordu: "Kerenskiy'in hükûmeti çok yakında proleterler ve askerlerce devrilmezse, devrim kaybedilir... İşçi ve askerlere Kerenskiy'in hükûmetinin devrilmesi için umutsuz, nihaî, belirleyici bir mücadele vermenin mutlak gerekliliği fikrini aşılamak için tüm güçleri seferber etmek gerekiyor."

Lenin birçok kez kitlelerin partiden daha solda olduklarını söylemişti. Partinin, üst yönetiminden, "eski Bolşevikler" tabakasından daha solda olduğunu

biliyordu. Merkez Komite'deki iç gruplaşmaları ve eğilimleri ondan gözü pek adımlar atmasını bekleyemeyecek kadar iyi tasavvur ediyordu; aşırı ihtiyatlılıktan, oyalanarak zamanı geçirme düşüncesinden, onlarca yıldır hazırlanan şu tarihsel fırsatlardan birinin kaçırılmasından çekiniyordu. Lenin ... Leninsiz bir Merkez Komite'ye güvenmiyordu: Yaşadığı kaçak inzivadan yazdığı acil mektupların sırrı burada yatar. Lenin güvensizlik göstermekte haksız sayılmazdı.

Çoğu durumda Petrograd'da alınan bir karardan sonra görüş belirtmek zorunda kalan Lenin Merkez Komite'nin politikasını sürekli olarak sol bir açıdan eleştiriyordu. Muhalefeti ayaklanma sorunu temelinde gelişiyordu, ama onunla sınırlı değildi. Lenin Merkez Komitenin uzlaşmacı Yürütme Komitesi'ne, Demokratik Konferans'a, genel olarak sovyetlerin üst çevrelerindeki parlamenter gürültü patırtıya çok fazla önem verdiğini düşünüyordu. Petrograd Sovyeti'ne bir koalisyon bürosu öneren Bolşeviklere ateşli bir şekilde karşı çıkıyordu. Ön-Parlamento'ya katılım kararını "onur kırıcı" olarak niteliyordu. Eylül sonunda Kurucu Meclis için Bolşevik adayların listesi yayımlanınca çok sinirlenmişti: çok fazla aydın, çok az işçi var. "Kurucu Meclis'i hatipler ve edebiyatçılarla doldurmak, oportünizm ve şovenizmin bayatlamış yolundan gitmek demektir. Bu III. Enternasyonal'e yakışmaz." Diğer yandan, adaylar arasında mücadele içinde sınanmamış çok sayıda yeni parti üyesi vardı! Lenin bir ihtiyat payı koymayı da gerekli buluyordu: "Besbelli ki, hiç kimse L. D. Troçki gibi birinin adaylığına karşı çıkmayacaktır, çünkü ilk olarak, Troçki döner dönmez enternasyonalist bir tutum takındı; ikinci olarak İlçelerarası Örgütü'nde [*Mejrayonka*] birleşme lehinde mücadele verdi; üçüncü olarak zor Temmuz Günlerinde yüklendiği görevin çapında olduğunu ve devrimci proletaryanın partisinin taraftarlarına bağlılığını gösterdi. Açıktır ki bu daha dün yazılmış parti üyelerinin çoğu için söylenemez..."

Nisan Günleri geri gelmiş gibi gözüküyordu: Lenin tekrardan Merkez Komite'ye muhalif olmuştu. Meseleler başka türlü konuyordu, ama muhalefetinin genel ruhu aynıydı: Merkez Komite çok pasifti, aydın çevrelerin efkârı umumiyesine çok fazla kulak veriyordu, uzlaşmacılar karşısında çok yumuşaktı; ve özellikle de silahlı ayaklanma sorununu bir Bolşevik olarak değil, bir kaderci gibi büyük bir kayıtsızlıkla ele alıyordu.

Sözden eyleme geçmenin vakti gelmişti: "Partimiz şimdi Demokratik Konferans'ta kendi kongresini topluyor ve bu kongre (istesin veya istemesin) devrimin akıbetini çözüme bağlamak zorunda." Sadece tek bir çözüm tasarlanabilirdi: Silahlı ayaklanma. Ayaklanma hakkındaki bu ilk mektubunda Lenin yine de bir ihtiyat payı bırakmıştı: "Mesele ayaklanmanın 'gününü' saptamak konusunda değil, kelimenin dar anlamında 'zamanı' konusunda. Bu ancak işçiler ve askerlerle, kitlelerle temas hâlinde bulunan herkesin oyuyla karara bağlanacak." Ama daha iki veya üç gün sonra (o zamanki mektuplara genellikle tarih atılmıyordu; unutkanlıktan değil, gizlilik gerekçesiyle) Lenin Demokratik

Konferans'ın açık dağılma belirtilerinden yola çıkarak derhal eyleme geçmek konusunda ısrar ediyor ve hemen pratik bir plan formüle ediyordu.

"Konferans'ta hemen, hiç sayıya bakmadan Bolşevik fraksiyonunu kurmalıyız... Kısa bir Bolşevik beyanatı kaleme almalıyız... Fraksiyonumuzu fabrikalara ve kışlalara doğru yöneltmeliyiz. Aynı zamanda, bir dakika bile yitirmeden, asi birliklerin genelkurmayını örgütlemeli, kuvvetleri dağıtmalı, sadık alayları en önemli noktalara doğru sevk etmeli, Aleksandrinka'yı [Demokratik Konferans'ın toplandığı tiyatro] kuşatmalı, Petropavlovsk Kalesini işgal etmeli, Genelkurmayı ve hükûmeti tutuklamalı, junkerlerin ve Vahşi Tümen'in üzerine ölmeye hazır, ama düşmanın kent merkezine girmesini engelleme yeteneğinde olan müfrezeler yollamalıyız. Silahlı işçileri seferber etmeli, onları son bir çetin savaşa çağırmalı, posta ve telgraf idarelerini derhal işgal etmeli, telefon santraline kendi ayaklanma karargâhımızı yerleştirmeli, onu telefon hatlarıyla tüm fabrikalara, tüm alaylara, tüm silahlı mücadele noktalarına bağlamalıyız." Tarih meselesi artık "kitlelerle temas hâlinde bulunan herkesin oyuna" bağlı kılınmıyordu. Lenin derhal eyleme geçmeyi öneriyordu: Aleksandrinskiy Tiyatrosu'ndan bir ültimatomla ayrılıp silahlı kitlelerin önünde geri dönmek. Öldürücü darbe yalnızca hükûmete karşı değil, aynı zamanda uzlaşmacıların üst organına karşı da yöneltilmeliydi.

Suhanov onu şöyle suçlamıştır: "Özel mektuplarında Demokratik Konferans'ın tutuklanmasını talep eden Lenin basında, bildiğimiz gibi, bir 'uzlaşma' öneriyordu: tüm iktidarı Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler alsınlar, bakalım Sovyetler Kongresi buna ne diyecek... Aynı fikir inatla Troçki tarafından da Demokratik Konferans'ta ve onun etrafında dile getirilmişti." Suhanov burada ikili bir oyun görüyordu, oysa bunun gölgesi yoktu. Lenin uzlaşmacılara Kornilov'un üstünde zafer kazanıldıktan hemen sonra, Eylülün ilk günlerinde uzlaşma önermişti. Omuz silken uzlaşmacılar bunu geri çevirdiler. Demokratik Konferans'ı Bolşeviklere karşı Kadetlerle yeni bir koalisyonun kamuflajına dönüştürdüler. Bir uyuşma ihtimali böylece kesin olarak ortadan kalkıyordu. İktidar meselesi bundan böyle ancak açık bir mücadeleyle çözüme kavuşabilirdi. Suhanov tarih bakımından önce gelenin diğeriyle arasında on beş gün mesafe bulunduğu ve onu siyasal açıdan koşullandırdığı iki evreyi birbirine karıştırıyordu.

Fakat ayaklanma karşı konulmaz biçimde kaynağını yeni koalisyondan alsa da, Lenin ani dönüşüyle kendi partisinin üst kesimlerini de şaşkınlıkta bırakmıştı. Konferansta, mektupta yazdığı gibi, "sayıya bakmaksızın" Bolşevik fraksiyonu kurmak kuşkusuz mümkün değildi. Fraksiyonun haleti ruhiyesi o hâldeydi ki, elliye karşı yetmiş oyla Ön-Parlamento'nun boykot edilmesi önerisini, yani ayaklanma yönündeki ilk adımı reddetmişti. Merkez Komite'de bile Lenin'in planı hiçbir destek bulmadı. Dört yıl sonra, anılara ayrılan bir gecede, Buharin abartmalarla ve kendine has esprili sözlerle bu olayları özde oldukça doğru biçimde anlatmıştı: "Lenin'in mektubu aşırı bir sertlikle yazılmıştı ve

bizi her türlü cezayla (?) tehdit ediyordu. Hepimiz apışıp kalmıştık. Hiç kimse şimdiye dek meseleyi bu denli şiddetle ortaya koymamıştı... Önce herkes kuşkuya kapıldı. Sonra birbirimize danıştıktan sonra bir karara vardık. Belki de parti tarihimizde ilk kez Merkez Komite oy birliğiyle Lenin'in mektubunu yakmaya karar vermişti... Hiç kuşkusuz Piter'de ve Moskova'da iktidarı elimize alabileceğimizi düşünüyorduk, ama taşrada iktidarı aldıktan ve Demokratik Konferans'ın üyelerini püskürttükten sonra tutunamayacağımızı, Rusya'nın geri kalan tarafında kendimizi konsolide edemeyeceğimizi düşünüyorduk."

Bazı gizlilik gerektiren sebeplerle, tehlikeli mektubun birçok kopyasının yakılması gerçekte oy birliğiyle değil, altı çekimser ve dört aleyhte oya karşı altı oyla kabul edilmişti. Ne mutlu ki, tarih için bir kopyası kalmıştı. Ama Buharin'in anlatısındaki doğru olan yan tüm Merkez Komite üyelerinin, farklı güdülerle de olsa, öneriyi reddetmeleriydi: Kimileri genel olarak ayaklanmaya karşı çıkıyorlar, kimileri de Konferans'ın toplandığı anın olabilecek en uygunsuz zaman olduğunu düşünüyorlardı; bir üçüncüler de basitçe tereddütteydiler ve bekleyip görmeyi tercih ediyorlardı.

Direkt bir direnişle karşılaşan Lenin kendisi de Finlandiya'da bulunan ve Sovyetler bölge komitesinin başkanı sıfatıyla elinde o an için muazzam bir gerçek otorite bulunan Smilga'yla bir tür fesatçı işbirliğine girdi. Smilga 1917'de partinin sol kanadında bulunuyordu ve daha Temmuzda mücadeleyi sonuna dek götürme eğilimindeydi: Politikanın dönemeçlerinde Lenin her zaman kendisine dayanacak kimseleri buluyordu. 27 Eylülde, Lenin Smilga'ya uzun bir mektup yazdı: "... Ne yapıyoruz? Yalnızca önergeler mi kabul ediyoruz? Vakit kaybediyoruz, "tarihler" saptıyoruz (20 Ekim —Sovyetler Kongresi—, böyle ertelemeler gülünç değil mi? Buna bel bağlamak gülünç değil mi?) Bolşevikler Kerenskiy'i devirmek amacıyla askerî güçlerini hazırlamak için sistematik bir çalışma yapmıyorlar... Silahlı ayaklanmayı ciddî biçimde ele almak için parti içinde ajitasyon yapmak gerek... Sonra, sizin rolünüz konusuna gelince... en güvenilir askerî kişilerden oluşan bir gizli komite kurmak, onlarla birlikte durumu tüm yanlarıyla incelemek, Piter çevresinde ve içindeki birliklerin bileşimi ve yeri konusunda, Finlandiyalı birliklerin Piter'e nakli konusunda, filonun hareketleri, vs. konusunda en kesin bilgileri derlemek (bizzat sizin tarafınızdan gerçeklikleri araştırılacak) gerek." Lenin "burada, Finlandiya'da bulunan Kazak birlikleri arasında sistematik bir propaganda yapılmasını" talep ediyordu. "Kazakların konuşlandıkları yerlere dair tüm bilgilerin derlenmesi ve buralara Finlandiya'daki en iyi denizci ve erlerden seçilecek ajitatör kıtalarının gönderilmesini tertip etmek gerek." Son olarak: "Efkârı uygun biçimde hazırlamak için, derhal şu sloganı tedavüle sokmak lâzım: İktidar hemen onu Sovyetler Kongresi'ne devredecek olan Petrograd Sovyeti'ne geçmelidir. Zira üç hafta daha savaşa ve Kerenskiy'in Kornilovçu hazırlıklarına tahammül etmenin hiçbir faydası yoktur."

Bu mektupta, önümüzde yeni bir ayaklanma planı var: Savaşın genelkurmayı olarak Helsingfors'da "başlıca askerî kişilerden oluşan bir gizli komite"; savaş gücü olarak Finlandiya'da konuşlanmış Rus birlikleri. "Tümüyle elimizde bulunan ve ciddî bir askerî role sahip tek kaynak, görüldüğü kadarıyla, Finlandiyalı birliklerle Baltık filosu." Lenin hükûmete en ağır darbeyi Petrograd'ın dışından vurmayı ümit ediyordu. Aynı zamanda, Finlandiyalı silahlı güçlerle hükûmetin devrilmesinin beklenmedik biçimde Petrograd Sovyeti'nin üstüne düşmemesi için, "efkârın uygun biçimde hazırlanması" elzemdi: Petrograd Sovyeti Sovyetler Kongresi'ne kadar iktidarın mirasçısı olarak kalmalıydı.

Yeni plan eskizi, tıpkı bir önceki gibi, uygulanma şansı bulamadı. Ama kullanılmadan da kalmadı. Kazak tümenlerindeki ajitasyon kısa bir süre sonra sonuçlarını verdi: Bunu Dıbenko'nun ağzından dinlemiştik. Hükûmete başlıca darbeyi vurmak üzere Baltık denizcilerinin katılımı için yapılan çağrı da daha sonra yapılan plana girdi. Ama aslolan bu değildi: Meseleyi son derece keskin bir biçimde ortaya koyan Lenin kimseye yan çizme veya ayak sürtmeye izin vermiyordu. Doğrudan taktik öneri olarak uygunsuz olan şey Merkez Komite'deki haleti ruhiyenin sınanması, tereddütkârların karşısında kararlıların desteklenmesi, sola doğru yeni bir atılım bakımından rasyonel hâle geliyordu.

Yaşadığı kaçak inzivadaki tecrit edilmişliği içinde elinde olan her türlü araçla Lenin parti kadrolarını durumun vahametini ve kitlelerin baskı gücünü kavramaya zorluyordu. Saklandığı yere çeşitli Bolşevikleri getirtiyor, onları tutkulu biçimde sorguluyor, dolaylı yollarla Merkez Komite'yi eyleme geçme ve sonuna dek gitme zorunluluğu karşısında bırakmak için parti tabanına sloganlarını yolluyordu.

Smilga'ya mektubunu yazdıktan bir gün sonra, Lenin yukarıda anılan *Kriz Olgunlaşıyor* adlı makalesini kaleme alıyordu. Lenin makaleyi Merkez Komite'ye bir tür savaş ilanıyla bitiriyordu. "Gerçeği kabul etmek gerek: Bizde, Merkez Komite'de ve partinin üst kesimlerinde, Sovyetler Kongresi'ni beklemeyi öneren, iktidarın derhal alınmasına, hemen ayaklanmaya karşı çıkan bir eğilim veya bir görüş var." Bu eğilim her ne pahasına olursa olsun alt edilmeliydi. "Önce Kerenskiy üzerinde zafer kazanmak, sonra Kongre'yi toplamak." Sovyetler Kongresi'ni bekleyerek vakit kaybetmek "tam bir ahmaklık ya da tam bir ihanettir". Tarihi ayın 20'si olarak saptanan Kongre'ye dek sadece yirmi gün vardı: "Şimdi her şey haftalara, hattâ günlere bağlı" Çözümü ertelemek, korkakça ayaklanmayı reddetmek anlamına gelir, zira Kongre'de iktidarı alma meselesi imkânsız hâle gelecektir: "Bu sersemce 'tayin edilen' ayaklanma gününde Kazakları getirecekler."

Mektubun tonu bile Petrograd önderliğinin oyalamacılığının Lenin'e ne denli yıkıcı göründüğünü gösteriyordu. Ama bu kez sert bir eleştiriyle yetinmedi ve protesto mahiyetinde Merkez Komite'den istifa etti. Gerekçeleri şuydu: Merkez Komite Konferans'ın başından itibaren iktidarı almayla ilgili

ikazlarına cevap vermemişti; parti organının yazı kurulu (Stalin) makalelerini bilinçli olarak geç yayınlıyordu ve "Bolşeviklerin Ön-Parlamento'ya katılmak kadar utanç verici olan açık hataları" gibi deyişlerinin üstünü çiziyordu. Lenin partiden bu politikanın gizlenmesini imkânsız buluyordu. "Merkez Komite'den ayrılmayı talep etmeye, ki böyle yapıyorum, ve parti tabanında ve parti kongresi nezdinde ajitasyon yapma özgürlüğüne kavuşmaya mecburum."

Belgelere göre, bilâhare bu olayın biçimsel olarak nasıl çözüme kavuştuğu belli değil. Her halükârda, Lenin Merkez Komite'den ayrılmadı. Hiç de bir öfke anında alınmış bir karar olmayan istifasını vererek, Lenin açıkça gerektiğinde Merkez Komite'nin iç disiplininden kurtulma imkânını elde etmek istiyordu. Tıpkı Nisanda olduğu gibi, doğrudan tabana seslenmenin ona zafer getireceğinden kuşku duymuyordu. Ama Merkez Komite'ye karşı açık bir başkaldırı yolu bir olağanüstü kongre hazırlanmasını gerektiriyor ve de zaman istiyordu; oysa özellikle olmayan şey zamandı. İstifa mektubunu ihtiyat olarak saklayan, ama tümüyle partinin yasallık sınırlarından çıkmayan Lenin taarruzu içerideki hatlar boyunca geliştirmekte daha şimdiden geniş bir özgürlükten yararlanmayı sürdürdü. Merkez Komite'ye mektupları onun tarafından yalnızca Petrograd ve Moskova komitelerine gönderilmekle kalmadı, semtlerdeki en güvenilir militanlara kopyalar gönderilmesi gibi tedbirler de aldı. Ekim başında, Merkez Komite'yi aşarak Lenin doğrudan doğruya Petrograd ve Moskova komitelerine yazıyordu: "Bolşeviklerin Sovyetler Kongresi'ni beklemeye hakları yok, iktidarı hemen almak zorundalar... Gecikmek bir suçtur. Sovyetler Kongresi'ni beklemek çocukça formalitelerle oynamak, alçakça formalitelerle oynamak, devrime ihanet etmek demektir." Hiyerarşik ilişkiler açısından, Lenin'in fiilleri tümüyle kusursuz değildi. Ama burada söz konusu olan biçimsel disiplin mütalâalarından daha fazla bir şeydi.

Vıborg ilçe komitesi üyelerinden biri olan Sveşnikov *Anılar*'ında şöyle der: "Ve İlyiç inzivasında yorulmak bilmeksizin yazıyor, yazıyordu ve Nadyejda Konstantinovna (Krupskaya) bu elyazmalarını komitede bize sık sık okuyordu... Reisin ateşli sözleri gücümüze güç katıyordu... Nadyejda Konstatinovna'nın daktilocuların çalıştıkları ilçe yönetiminin bulunduğu salonlardan birinde eğilmiş, orijinalle kopyasını özenle karşılaştırdığını ve hemen yanı başında "*Dadya*" ile "*Geniya*"nın bir kopya istediklerini dün gibi hatırlıyorum." Dadya (Dayı) ve Geniya (Yevgeniya) ilçenin iki liderinin kod adlarıydı. İlçedeki militanlardan biri, Naumov şöyle anlatır: "Kısa bir süre önce, İlyiç'ten Merkez Komite'ye iletmek üzere bir mektup aldık... Mektubu okuduk ve bir "oh!" çektik. Lenin'in uzun bir süredir Merkez Komite nezdinde ayaklanma sorununu gündeme getirdiği ortaya çıkıyordu. Protesto ettik, merkez üzerinde baskı yapmaya başladık." İşte gereken buydu.

Ekimin ilk günlerinde Lenin açıkça ayaklanma lehindeki sözlerini söylemek için Petrograd parti konferansını toplantıya çağırdı. Onun inisiyatifiyle, Konferans "Merkez Komite'den işçi, asker ve köylülerin kaçınılmaz ayaklan-

masının önderliği için tüm tedbirlerini alması yolunda ısrarla ricada bulundu". Yalnızca bu cümlede bile, iki kamuflaj vardı; biri hukukî diğeri diplomatik. Savcılığa fazla koz vermemek için ayaklanmanın doğrudan doğruya hazırlanması yerine, "kaçınılmaz bir ayaklanma"nın önderliği deniyordu. Konferans "Merkez Komite'den ricada bulunuyordu", talep etmiyordu, protesto etmiyordu. Bu açıkça partinin en yüksek mevkiinin itibarına bir saygı gösterisiydi. Fakat Lenin tarafından kaleme alınan bir başka karar tasarısında da çok açık biçimde şöyle deniyordu: "...Partinin üst kademelerinde, iktidarı almak için mücadele etmekten bir ürküntü şeklinde dalgalanmalar ve bu mücadeleyi karar tasarılarıyla, protestolarla ve kongrelerle yer değiştirme eğilimi gözleniyor." Bu açıkça partiyi Merkez Komite'yle karşı karşıya getirmekti. Lenin bu adımları atmakla düşüncesizce hareket etmiş olmuyordu. Tersine, devrimin kaderi söz konusuydu ve tüm diğer düşünceler arka plana geçiyordu.

8 Ekimde, Lenin yakında yapılacak olan Kuzey bölge kongresinin Bolşevik delegelerine seslendi: "Merkez Yürütme Komitesi'nin Kasıma dek erteleyebileceği Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'ni bekleyemeyiz, Kerenskiy'e yine Kornilovçu birlikleri çağırma imkânı vererek erteleme yapamayız." Finlandiya'nın, donanmanın ve Reval'in temsil edildiği bölge kongresi "derhal Piter üzerine yürüme" inisiyatifini almalıdır. Doğrudan ayaklanmaya çağrı bu kez onlarca sovyetin temsilcilerine yöneltilmişti. Çağrı doğrudan Lenin'den geliyordu: Ortada parti kararı yoktu, partinin en yüksek mercii henüz fikir beyan etmemişti.

Proletaryaya, partiye çok büyük bir güvenin, ama Merkez Komite'ye de çok ciddî bir güvensizliğin olması gerekiyordu, ondan bağımsız olarak, kişisel sorumluluk üstlenerek, inzivadan, kargacık burgacık harflerle yazılmış küçük kağıt parçalarıyla silahlı bir ayaklanma lehinde ajitasyon yapmak için. Nisan başında kendi partisinin üst kesimlerinde tecrit edilmiş bir hâlde olduğunu gördüğümüz Lenin'in aynı mercilerde Eylülde ve Ekim başında da tekrardan tecrit edilmiş bir hâlde kalması nasıl mümkün olmuştu? Bolşevizmin tarihini bir devrimci fikrin saf ve basit şekilde ortaya çıkışı şeklinde gösteren aptalca efsaneye inanırsak bunu hiç anlayamayız. Gerçekte Bolşevizm bir küçük burjuva kuşatmasının ve geri bir kültürün etkileri gibi çeşitli yansımalarını üstünde taşıdığı belirli bir toplumsal ortamda gelişmişti. Her yeni durumda, parti ancak bir iç kriz yaşayarak adaptasyon sağlayabiliyordu.

Bolşevizmin üst katlarında Ekimi önceleyen şiddetli mücadelenin bize gerçek şekliyle görünmesi için, bu eserin birinci cildinde söz konusu edilen parti içindeki süreçlere geri dönüp bir bakmamız gerekmektedir. Bu, özellikle Stalinci fraksiyonun Ekim ayaklanmasının gerçekte nasıl hazırlandığına ve gerçekleştirildiğine dair tüm anıları tarihten silmek için uluslararası ölçektekiler de dahil olmak üzere, işitilmedik çabalara girdiği bugün çok daha elzemdir.

Savaşı önceleyen yıllarda, Bolşevikler yasal basında kendilerine "tam teşkilatlı demokratlar" görüntüsü veriyorlardı. Bu görüntü boşuna seçilmiş değildi.

Yalnızca Bolşevizmin devrimci demokrasi sloganlarını sonuna dek götürme cesareti vardı. Ama devrim teşhisinde bundan ileri gitmiyordu. Oysa burjuva demokrasisini emperyalizmle sıkı biçimde birbirine bağlayan savaş kesin bir biçimde "tam tekmil demokratlık" programının yalnızca bir proleter devrimle yerine getirilebileceğini gösterdi. Savaşta bu açıklamayı bulamayan Bolşevikler apansız devrimle karşı karşıya kalınca şaşırmışlar ve burjuva demokrasisinin soldaki yol arkadaşlarına dönüşmüşlerdi.

Oysa savaş sırasında ve devrimin ilk demlerinde parti içi hayatı karakterize eden belgelerin ayrıntılı bir incelemesi, boş yere olmayan ve son derece eksikliklerine rağmen, ve 1923'den sonra, tarafgir yaklaşımdaki artışa rağmen, Bolşeviklerin üst kesiminde savaş sırasında, partinin düzenli hayatı sekteye uğradığında, büyük bir ideolojik kaymanın gerçekleştiğini gösterir. Bu kaymanın çifte sebebi vardı: Kitlelerden kopuş, göçmenlerden, yani her şeyden önce Lenin'den kopuş. Sonuç: Yalnızlığa ve taşralı düşünceye mahkûm olma.

Her biri kendi başına kalmış olan Rusya'daki tek bir eski Bolşevik bile tüm savaş boyunca II. Enternasyonal'den III. Enternasyonal'e giden yolda en azından bir taş diye telâkki edilebilecek tek bir belge dahi kaleme almamıştır. Birkaç yıl evvel, partinin eski üyelerinden biri, Antonov-Saratovskiy şöyle yazıyordu: "Barış, yükselen devrimin niteliği, gelecekteki geçici hükûmette partinin rolü, vs. gibi meseleler önümüzde çözülmemiş, karışık meseleler olarak duruyordu ya da düşünce alanımıza girmiyordu." Şu ana dek, Rusya'da Stalin, Molotov veya bugünkü bir başka önderin geçerken de olsa, gizli kapaklı da olsa, savaş ve devrim perspektifi üzerine düşüncelerini formüle ettikleri tek bir eser, tek bir defter sayfası, tek bir mektup yayınlanmış değil. Tabiatıyla, bu "eski Bolşeviklerin" savaş, sosyal-demokrasinin çöküşü ve Rus Devriminin hazırlanması sırasında bu konularda hiçbir şey yazmadıkları anlamına gelmiyor; tarihsel olaylar buyurgan bir şekilde cevap istiyorlardı ve hapis de, sürgünlük de düşünce üretimi ve mektuplaşma için yeterince boş vakit sağlıyordu. Ama bu konularda söylenen hiçbir şeyde, zorlayarak da olsa, Ekim Devrimi fikirlerine doğru bir ilerleme olarak yorumlanabilecek bir şey bulunmuyordu. Parti Tarih Enstitüsü'nün 1914-1917 arasında Stalin'in kaleminden çıkmış tek bir satır dahi yayınlama imkânından yoksun olduğunu ve Mart 1917'ye ait en önemli belgeleri dikkatlice gizlemek zorunda kaldığını belirtmek yeterlidir. Bugün yönetimdeki çoğunluğun resmî siyasal biyografilerinde, savaş yılları bir beyaz sayfa olarak göze çarpmaktadır. Basit gerçek budur.

Partinin üst kadrolarının savaş sırasında nasıl proleter devrimi yönünde geliştiklerini göstermekle özel olarak görevlendirilen yeni genç tarihçilerden Bayevskiy gösterdiği bilimsel bilincin esnekliğine rağmen, şu zayıf beyanatta bulunmanın dışında hiçbir malzeme bulamamıştır: "Bu sürecin nasıl cereyan ettiğini izlemek mümkün değil, ama bazı belge ve anılar partinin düşüncesinin içten içe Lenin'in Nisan Tezleri yönünde araştırmalar sürdürdüğünü kuşkuya

yer bırakmayan bir şekilde kanıtlar." Sanki bilimsel değerlendirmeler ve siyasal teşhisler değil de, içten içe araştırmalar söz konusuymuş gibi!

Petrograd'da çıkan *Pravda* devrimin başında enternasyonalist bir tutum takınmıştı; doğrusunu söylemek gerekirse bu son derece çelişikti, zira burjuva demokrasisi çerçevesini aşamıyordu. Sürgünden dönen yetkili Bolşevikler merkezî organa hemen demokratik-yurtsever bir doğrultu kazandırdılar. Kendisine yönelen oportünizm suçlamalarına cevaben Kalinin 30 Mayısta "*Pravda*'yı örnek almak gerek" diye hatırlatıyordu. "Başlangıçta *Pravda* bir başka politika izliyordu. Stalin, Muralov, Kamenev geldiler ve *Pravda*'nın dümenini bir başka yöne çevirdiler."

Bundan birkaç yıl önce Molotov şöyle yazıyordu: "Şunu açıkça söylemek lâzım ki, partinin açık bir görüşü yoktu ve devrimci zamanın gerektirdiği kararları alamıyordu... Partinin tüm devrimci faaliyeti gibi, ajitasyon da sağlam temellere sahip değildi, zira düşünceler sosyalizm ve sosyalist devrim için doğrudan bir mücadelenin gerekli olduğuna dair cesur neticelere varamamıştı." "Görüş değişikliği ancak devrimin ikinci ayında belirmeye başlamıştı." Molotov'un tanıklığı şöyledir: "Lenin'in Nisan 1917'de Rusya'ya gelişinden sonra, partimiz ayaklarının altındaki toprağın sağlamlığını hissetti... O zamana dek parti henüz yordamlarla ilerliyordu, doğru yolu bulacağına dair bir garanti yoktu."

Ekim Devrimi fikrine *a priori* varmak Sibirya'da, Moskova'da veya Peterburg'da değil, yalnızca dünya tarih yollarının kesiştiği yerlerde mümkündü. Rusya'yla ilgili olarak, bir proletarya diktatörlüğü programı formüle etmek için gecikmiş burjuva devriminin sorunlarına dünya proleter hareketinin perspektifleriyle bakılması gerekiyordu. "Rus parti pratisyenleri" denilenlerin sahip olduklarından daha ciddî teorik bilgilerin gerektiğinden söz etmek bir yana, daha yüksek bir gözlem kulesi, ulusal değil, uluslararası bir bakış açısı gerekiyordu.

Monarşinin devrilmesi onların gözünde Batı ülkelerinde olduğu gibi sosyalizm için mücadele yolunu açacak "özgür" bir Rusya cumhuriyeti dönemi başlatacaktı. Üç eski Bolşevik, Rıkov, Skvortsov ve Begman "devrimin salıverdiği Narim bölgesinden sosyal-demokratların yetkisiyle" Martta Tomsk'tan şu telgrafı gönderiyorlardı: "Büyük bir başarıyla, devrimci kadroları siyasal özgürlüğün fethine hazırlamış olan, yeniden çıkan *Pravda*'yı selamlarız. Ulusal devrim adına mücadeleyi devam ettirmek için onları bayrağının altında toplamayı başaracağına en derin inancımızı ifade ederiz." Bu kolektif telgrafta tüm bir anlayış dışa vuruluyordu. Onu Lenin'in Nisan Tezleri'nden bir uçurum ayırıyordu. Şubat ayaklanması bir hamlede başta Kamenev, Rıkov, Stalin olmak üzere partinin yönetici zümresini Menşeviklerle bir yakınlaşma yönünde sağa doğru evrilen ulusal savunma yanlısı demokratlara dönüştürmüştü. Geleceğin parti tarihçisi Yaroslavskiy, geleceğin Merkez Kontrol Komisyonu şefi Orconikidze, geleceğin Ukrayna Merkez Yürütme Komitesi başkanı Petrovskiy Martta Menşeviklerle sıkı ittifak hâlinde Yakutsk'ta yurtsever reformizmle

liberalizmin sınırında duran *Sotsial Demokrat* dergisini yayınlıyorlardı: Daha sonraki yıllarda bu yayın imha edilmek üzere özenle toplanmıştır.

Benzer şeyler yazılmasına henüz izin verildiği sıralarda bu çevreden bir kişi olan Angarskiy şöyle yazıyordu: "Önemli sayıda eski Bolşevikin partinin Nisan konferansına dek 1917 devriminin niteliği konusunda 1905'teki Bolşevik görüş açısını koruduklarını ve bu görüş açılarını değiştirmenin, bertaraf etmenin zor olduğunu açıkça kabul etmek lâzım." Artık eskimiş 1905 yılına ait düşüncelerin 1917'de "Bolşeviklerin eski görüş açıları" olmayı bırakıp yurtsever bir reformizmin düşünceleri hâline geldiğini eklemek daha uygun olacaktır.

Bir resmî tarih yayını şöyle beyan ediyordu: "Lenin'in Nisan Tezleri'nin Petrograd Komitesi'nde hiç şansı yoktu. Yeni bir çağ başlatan bu tezler lehinde bir çekimser ve on üç aleyhte oya karşı sadece iki oy çıkmıştı." Podvoyskiy şöyle yazıyordu: "Lenin'in vardığı sonuçlar en coşkulu izleyicileri için bile çok cesuraneydi." Petrograd Komitesi'nin ve Askerî Örgüt'ün fikrine göre "Lenin'in beyanatları Bolşevikler partisini yalnızlığa mahkûm etti ve böylece de proletaryanın ve partinin durumunu son derece ağırlaştırdı."

Mart sonunda Stalin ulusal savunmadan, geçici hükûmetin koşullu desteklenmesinden, Suhanov'un barışçı bildirgesinden, Tsereteli'nin partisiyle bir kaynaşmadan yana görüş bildiriyordu. Stalin'in kendi 1924'te geriye dönük olarak şöyle yazıyordu: "Bu hatalı görüşü partideki başka yoldaşlarla birlikte paylaşıyordum ve ondan ancak Nisan ortalarında Lenin'in tezlerine bağlanarak tümüyle koptum. Yeni bir yönelim gerekiyordu. Bu yeni yönelimi partiye ünlü Nisan Tezleriyle Lenin vermişti..."

Kalinin Nisan sonunda bile Menşeviklerle bir seçim blokundan yanaydı. Parti konferansında Lenin şöyle diyordu: "Kalinin'e bütünüyle karşı çıkıyorum, çünkü şovenlerle bir blok tasavvur edilemez... Bu sosyalizme ihanet etmek demektir." Kalinin'in efkârı umumiyesi Petrograd'da bile istisna değildi. Konferansta şöyle deniyordu: "Lenin'in etkisiyle soluk kesici birleşme fikri dağılmaya başladı."

Taşrada, Lenin'in tezlerine direniş çok daha uzun sürdü, birçok bölgede neredeyse Ekime dek Kiev'li bir işçinin, Sivtsov'un anlatımına göre "Lenin'in tezlerinde ifade edilen fikirler tüm Kiev Bolşevik örgütü tarafından hemen özümsenmedi. G. Pyatakov gibi bir dizi yoldaş tezlerle uyuşmuyordu..." Harkov'dan bir demiryolu işçisi, Morgunov şunu anlatır: "Eski Bolşeviklerin tüm demiryolcular kitlesi üzerinde büyük bir nüfuzları vardı. Eski Bolşeviklerden bizim fraksiyonumuza mensup olmayanlar çok sayıdaydı... Şubat Devriminden sonra bazıları yanlışlıkla Menşeviklere katıldılar, neden sonra kendileri de buna gülüp, nasıl böyle oldu dediler." Bu türden tanıklıklar hiç de az sayıda değildir.

Tüm bunlara rağmen, Lenin'in Nisanda gerçekleştirdiği partinin ideolojik yeniden silahlandırılmasından bahsetmek bile bugün resmî tarihyazıcılığı tarafından hakaret olarak görülüyor. Tarihsel kriterin yerine yeni yetme tarihçiler parti

üniformasının itibarını geçirdiler. Bu konuda Stalin'in daha 1924'de Nisan ters yüz oluşunun derinliğini tanımak zorunda kalışını anma hakları dahi yok. "Partinin derhal yeni bir yola girmesi için Lenin'in ünlü Nisan Tezleri gerekli olmuştur." "Yeni yönelim" ve "yeni yol", işte partinin yeniden silahlandırılması buydu. Ama daha altı yıl sonra, Yaroslavskiy tarihçi sıfatıyla Stalin'in devrimin başında "temel meselelerde yanlış bir tutum" aldığını hatırlatınca dört bir yandan vahşi saldırılara uğradı. Tüm canavarlar içinde, itibar putu en yırtıcı olanıdır!

Partinin devrimci geleneği, işçilerin tabandaki baskısı, Lenin'in yukarıdaki eleştirisi partinin üst zümresini Nisan-Mayıs döneminde Stalin'in kendi sözleriyle "yeni bir yola girmeye" zorlamıştı. Ama Lenin'in tezlerine basit bir bağlılık oyu vermenin "temel meselelerdeki hatalı tutumun" gerçekten ve tamamen reddedilmiş olması anlamına geldiğini kabul etmek için siyasal psikolojiden tümüyle bîhaber olmak gerekiyordu. Gerçekte, savaş yıllarında organik olarak güçlenmiş olan kaba bir şekilde demokratik bakış açıları, yeni bir programa adapte olsalar bile, onunla sessiz bir karşıtlık içinde kalıyordu.

6 Ağustosta, Kamenev, Bolşeviklerin Nisan konferansının kararına rağmen Yürütme Komitesi'nde Stockholm'de toplantıya hazırlanan sosyal-yurtseverlerin konferansına katılma lehinde konuştu. Partinin merkezî yayın organında, Kamenev'in beyanatına cevap veren çıkmadı. Lenin'in öfkeli makalesi ancak Kamenev'in konuşmasından on gün sonra yayımlandı. Başında Stalin'in bulunduğu yayın kurulundan protesto izlenimi edinebilmek için bizzat Lenin'in ve diğer Merkez Komite üyelerinin enerjik baskısı gerekli olmuştu.

Temmuz Günlerinden sonra partide kararsızlık dalgaları yayıldı: Proleter öncünün yalnızlığı özellikle taşrada önderleri ürkütüyordu. *Kornilovşçina* günlerinde bu ürkek önderler uzlaşmacılarla yakınlaşmaya çalıştılar, ki bunun sonucunda Lenin'in yeni bir uyarı çığlığı duyuldu.

30 Ağustosta, Stalin yayın yönetmeni sıfatıyla hiçbir rezerv koymadan Zinovyev'in ayaklanma hazırlığına karşı çıkan *Yapılmaması Gereken Şey* adlı makalesini yayımladı. "Gerçeğe yüzünden bakmak gerekir: Petrograd'da karşımızda 1871 Paris Komünü tipinde bir ayaklanmanın patlaması lehinde işleyen çok sayıda gelişme var..." 3 Eylülde, Lenin bir başka vesileyle, Zinovyev'e doğrudan hücum etmeksizin, sadece ona dolaylı oklar göndererek şöyle yazıyordu: "Komün telmihi çok yüzeysel ve hattâ aptalca. Çünkü ilk olarak, Bolşevikler 1871'den beri her şeye rağmen bir şeyler öğrendiler. Bugün olsa el konmadık banka bırakmazlar, Versay'a bir saldırıdan kaçınmazlardı; hem üstelik koşullar aynı olsaydı, Komün de yenilmeyebilirdi. Diğer yandan, Komün Bolşeviklerin iktidarı alırlarsa halka önerecekleri, özellikle köylülere toprak, derhal barış, vb. gibi şeyleri, öneremezdi." Bu , yalnızca Zinovyev'e değil, *Pravda* yayıncısı Stalin'e de anonim, ama ikirciksiz bir uyarıydı.

Ön-Parlamento meselesi Merkez Komite'yi ikiye bölmüştü. Ön-Parlamento'ya katılma taraftarı olan konferans fraksiyonunun kararı belki çoğunluğu

tarafından olmasa da, birçok yerel komite tarafından teyit edildi. Söz gelişi Kiev'de böyleydi. Y. Boş anılarında şöyle yazıyordu: "Ön-Parlamento'ya girme meselesinde komitenin çoğunluğu katılımdan yana görüş bildirdi ve temsilcisi olarak Pyatakov'u seçti." Kamenev, Rıkov, Pyatakov ve diğerleri gibi birçok örnekte birbirini takip eden bir yalpalama ayırt edilebilir: Nisanda Lenin'in tezlerine karşı, Eylülde Ön-Parlamento'nun boykotuna karşı, Ekimde ayaklanmaya karşı. Buna karşılık, kitlelere daha yakın ve siyasal olarak daha yeni olan yeni Bolşevik kadrolar tabakası boykot sloganını daha kolayca kabul etti ve Merkez Komite de dâhil, komiteleri geri adım atmaya zorladı. Lenin'in mektuplarının etkisiyle, Kiev kent konferansı örneğin ezici bir çoğunlukla komitesine karşı görüş bildirmişti. Böylece, tüm önemli siyasal dönemeçlerde Lenin yüksek kademelere karşı aygıtın alt kademelerine ya da bütün olarak aygıta karşı parti kitlelerine dayanmıştı.

Ekimi önceleyen duraksamalar, bu koşullarda, Lenin'i şaşkınlıkta bırakabilecek evsafta değildi. O baştan zeki bir güvensizlikle kendini teçhiz etmiş, uyarıcı belirtileri saptamış, en kötü olasılıklardan yola çıkmış ve merhamet göstermek yerine bir kez daha baskı yapmayı uygun bulmuştu.

Hiç kuşkusuz, Moskova bölge bürosu Lenin'den aldığı ilhamla Eylül sonunda Merkez Komite'ye karşı onu kararsızlıkla, duraksamayla, parti saflarına kafa karışıklığı sokmakla suçlayan katı bir karar tasarısı kabul etmişti ve "ayaklanma yönünde açık ve belirgin bir çizgiyi benimsemesini" talep etmişti. Moskova Bürosu adına Lomov 3 Ekimde Merkez Komite'ye bu kararı iletmişti. Tutanakta şöyle yazıyordu: "Rapor üzerine tartışma açılmaması karara bağlanmıştır." Merkez Komite hâlâ ne yapmalı sorusuna açık bir cevap vermekten kaçınıyordu. Ama Lenin'in Moskova aracılığıyla baskısı etkisiz kalmadı: İki gün sonra, Merkez Komite Ön-Parlamento'yu terk etme kararı aldı.

Bu girişimin ayaklanma yolunda bir adım olduğu düşmanlar ve hasımlar için açıktı. Suhanov şöyle yazar: "Ordusuyla Ön-Parlamento'yu tahliye eden Troçki açıkça şiddetli bir ayaklanma yoluna yöneliyordu." Petrograd Sovyeti'nde okunan Ön-Parlamento'yu terk etme konusundaki rapor şu çığlıkla son buluyordu: "Yaşasın yurt çapında devrimci iktidar için doğrudan ve açık mücadelemiz!" Tarihler 9 Ekimi gösteriyordu.

Ertesi gün, Lenin'in talebi üzerine, ayaklanma meselesinin tüm yakıcılığıyla ortaya konulduğu ünlü Merkez Komite oturumu yapıldı. Lenin iç politikasını bu oturumdan çıkacak sonuca bağlamıştı: ya Merkez Komite'yle beraber ya da ona karşı. Suhanov şöyle yazar: "Hınzır tarih meleğinin yeni bir şakası! Bu üst düzey yöneticilerin belirleyici toplantısı benim Karpovka sokağı 32 numaradaki 31 nolu konutumda yapılmıştı. Ama tüm bunlardan benim haberim yoktu." Menşevik Suhanov'un karısı Bolşevikti. "Bu kez geceyi başka bir yerde geçirmem için özel tedbirler alınmıştı: En azından karım benim niyetlerim konusunda tam bir fikir sahibiydi ve uzun bir yolculuktan sonra bana rahatsızlık

vermemek için dostane ve kayıtsızca tavsiyelerde bulundu. Her halükârda, bu yüksek meclise benim ani bir baskın yapmayacağım konusunda tam bir garanti verilmişti." En önemlisi toplantıya Kerenskiy'in polisinin ani bir baskın yapmayacağının garantilenmiş olmasıydı.

Yirmi bir Merkez Komite üyesinden on ikisi toplantıdaydı. Lenin başına bir peruk takmış, gözlüklü ve tıraşlı bir vaziyette gelmişti. Oturum hiç duraklamadan gece boyunca yaklaşık on saat sürdü. Bir boşluk anında güç toparlamak için ekmek ve sosis yenerek çay içildi. Buna ihtiyaç vardı: Eski Çarlık imparatorluğunda iktidar ele geçirilmeye çalışılıyordu. Her zaman olduğu gibi, oturum Sverdlov'un örgütlenmenin durumu üzerine bir raporuyla başladı. Bu kez, verdiği bilgiler cepheye ilişkindi ve büyük ihtimalle, gerekli sonuçları çıkarması için ona destek vermek üzere Lenin'le önceden danışıklı olarak hazırlanmıştı. Bu Lenin'in alışıldık yöntemlerine tümüyle uygundu. Kuzey cephesi ordularının temsilcileri, Sverdlov aracılığıyla, karşı-devrimci komutanlığın "birlikleri geri kaydırarak şüpheli bir harekete" hazırlandığını bildiriyorlardı. Minsk'teki Batı cephesi karargâhından burada yeni bir Kornilovçu maceraya hazırlanıldığı bildiriliyordu. Yerel garnizonun devrimci haleti ruhiyesi sebebiyle karargâh kenti Kazak birlikleriyle kuşatma altına almıştı. "Cephe karargâhlarıyla Genelkurmay Karargâhı arasında şüpheli nitelikli görüşmeler sürdürülüyor." Minsk'teki karargâha el koymak tümüyle mümkündü: Yerel garnizon kendini kuşatan Kazakları silahsızlandırmaya hazırdı. Aynı zamanda Minsk'ten Petrograd üzerine devrimci bir kolordu göndermek de mümkündü. Cephede, Bolşeviklerin durumu çok iyiydi, Kerenskiy üzerine yürünebilirdi. Raporun özü buydu: Tüm kısımları itibarıyla yeterince net olmasa da, tümüyle iç rahatlatıcı bir karakteri vardı.

Lenin derhal hücuma geçti: "Eylül başından beri, ayaklanmaya yönelik bir tür kayıtsızlık gözleniyor." Kitlelerin soğuduğundan ve hayal kırıklığına uğradıklarından dem vuruluyor. Bu şaşırtıcı değil: "Kitleler lâflardan ve kararlardan bıktılar." Vaziyeti bütünlüğü içinde ele almak gerek. Kentlerdeki olaylar şimdi dev bir köylü hareketi arka planında cereyan ediyor. Toprak isyanını boğmak için hükûmetin çok büyük kuvvetlere ihtiyacı var. "Siyasal vaziyet tümüyle hazır. Teknik kısımları konuşmak gerek. Her şey gelip burada düğümleniyor. Oysa biz ulusal savunma taraftarlarını izleyerek ayaklanmanın sistematik hazırlığını bir tür siyasal günah gibi ele almaya eğilimliyiz." Konuşmacı sonunda sözlerini biraz yumuşatıyor, ne de olsa yüreği dayanmıyor: "Kararlı bir harekete geçmek için Kuzey Sovyetleri Bölge Konferansı'ndan ve Minsk'ten gelen öneriden yararlanmak gerek."

Kuzey Kongresi Merkez Komite'yle aynı gün açıldı ve iki üç gün içinde bitecekti. Lenin hemen önümüzdeki günlerin görevinin "kararlı bir eyleme girişmek" olduğunu düşünüyordu. Beklenemezdi. Ertelemeye gidilemezdi. Cephede bir darbe hazırlanıyordu —bunu Sverdlov'dan işitmiştik. Sovyetler Kongresi yapılacak mıydı? Kimse bir şey bilmiyordu. Kongreyi falan bekle-

meden derhal iktidarı almak lâzımdı. Troçki birkaç yıl sonra şöyle yazıyordu: "İtirazcılara, tereddüt edenlere, kararsızlara düşünceni, iradeni, güvenini, cesaretini iletme arzusuyla dolu bu inatçı ve tutkulu doğaçlamaların genel ruhu tercüme edilemez ve ifade edilemez olarak kaldı..."

Lenin büyük bir direniş bekliyordu. Ama endişeleri kısa zamanda dağıldı. Merkez Komite'nin Eylülde oy birliğiyle derhal bir ayaklanma önerisini reddetmesi önemsizdi. Sol kanat konjonktürü hesaba katarak "Aleksandrinka Tiyatrosu'nun kuşatılmasına" karşı görüş bildirmişti; sağ kanat ise şimdiye dek üzerinde derinlemesine düşünülmemiş genel strateji gerekçeleriyle karşı çıkmıştı. Geçen üç haftada, Merkez Komite kayda değer oranda sola doğru kaymıştı. İkiye karşı on kişi ayaklanmadan yana çıkmıştı. Bu ciddî bir zaferdi!

Ayaklanmadan kısa bir süre sonra, parti içindeki mücadelenin yeni bir aşamasında, Lenin Merkez Komite oturumunda, Petrograd Komitesi'ndeki tartışmalar sırasında nasıl "birleşme yanlısı enternasyonalistlerin oportünizminden korktuğunu, ama şimdi bu korkunun boş çıktığını; partimizde bazı (Merkez Komite) üyelerin(in) aynı fikirde olmadığını, bunun onu üzdüğünü" hatırlatmıştı. Lenin'in aklına bile getirmediği Troçki hariç Merkez Komite'deki "enternasyonalistler" şunlardı: Geleceğin Berlin büyükelçisi, geleceğin Petrograd Çeka şefi Uritskiy, ve gelecekteki çervonets'in[3] yaratıcısı Sokolnikov. Her üçü de Lenin'in yanında yer almışlardı. Muhalif olarak eskiden eylemleriyle Lenin'e en yakın iki eski Bolşevik vardı: Zinovyev ve Kamenev. Lenin "bu beni üzdü" derken onlardan bahsediyordu. 10 Ekim tarihli oturum hemen tamamen kıyasıya bir polemik içinde geçmişti. Lenin saldırıdaydı, diğerleri yavaş yavaş onun fikrine geliyorlardı.

Lenin'in bir okul defterinden koparılmış kâğıt üstüne kurşun kalemle aceleyle kaleme aldığı karar tasarısının mimarîsi mükemmellikten yoksundu, ama ayaklanma yönündeki akıma güçlü bir destek sunuyordu. "Merkez Komite, hem Rus Devriminin uluslararası durumunun (tüm Avrupa'da dünya sosyalist devriminin yükselişinin bir uç örneği olan Almanya'daki donanma isyanı ve emperyalistlerin Rusya'daki devrimi boğmak amacıyla barış tehditleri) hem de askerî durumun (Rus burjuvazisinin, Kerenskiy ve ortaklarının Piter'i Almanlara teslim etme yolundaki tartışılmaz kararları), köylü ayaklanmasıyla ve halkın güveninin partimize doğru dönüş yapmasıyla ve son olarak ikinci bir Kornilovçu maceranın açıkça hazırlanışıyla (Piter'den askerî birliklerin tahliyesi, Piter'e Kazak birliklerinin yollanması, Minsk'in Kazaklarca sarılması, vs.) bağlantılı olarak, silahlı ayaklanmayı gündeme getirdiğini kabul eder. Silahlı ayaklanmanın kaçınılmazlığını ve bunun tümüyle olgunlaştığını kabul

3) Çervonets, yaşanan hiper enflasyona bir çare olarak istikrarlı bir para birimi yaratmak amacıyla 1922 sonlarında yürürlüğe sokulan altına dayalı yeni kağıt para; altın-Ruble diye de anılır [t.ç.n.].

eden Merkez Komite tüm parti örgütlerini bu konuda bir şeyler yapmaya, tüm pratik sorunları (Kuzey Bölgesi Sovyetler Kongresi, Piter'den birliklerin tahliyesi, Moskova ve Minsk'te askerî birliklerin yer değiştirmeleri, vs.) bu açıdan tartışmaya ve çözüme kavuşturmaya çağırır.

Burada hem dönemi hem de yazarı vasıflandırmak bakımından ilginç olan şey ayaklanma koşullarının sıraya konuluş tarzıdır: İlkin, dünya devrimi olgunlaşmaktadır; Rusya'daki ayaklanma ancak genel zincirin bir halkası olarak görülür. Bu Lenin'in değişmez başlangıç konumudur, bunlar onun temel öncülleridir: Başka türlü olamaz. Ayaklanma görevi doğrudan doğruya partinin ayaklanması olarak konulur: Ayaklanmanın hazırlanması konusunda Sovyetlerle bir anlaşmaya varma meselesi güç oluşumdilik ele alınmaz. Bütün Rusya Sovyetler Kongre'sini çağrıştıran tek kelime edilmez. Ayaklanmanın destek noktaları olarak, Kuzey Bölgesi Sovyetler Kongresi ile "Moskova ve Minsk'te askerî birliklerin yer değiştirmesi"ne Troçki'nin ısrarlarıyla şu kelimeler eklenmiştir: "Piter'den askerî birliklerin tahliyesi". Olayların akışıyla başkentte kendini dayatan ayaklanma planına yapılan tek gönderme budur. Bizzat ayaklanmanın kendisinin gerekliliğini reddeden Zinovyev ve Kamenev'e karşı ayaklanmanın stratejik kalkış noktasını belirleyen karar tasarısına taktik açıdan kimse bir değişiklik önermemiştir.

Daha ileride resmî tarihyazımının olayları, Zinovyev ve Kamenev hariç, tüm parti önderlerinin ayaklanmadan yana çıkmış şekilde sunma gayretleri olgular ve belgelerin yardımıyla boşa çıkmıştır. Ayaklanmadan yana oy kullananların bazılarının sık sık onu belirsiz bir tarihe ertelemeye hazır olmalarının yanı sıra, ayaklanmanın azılı düşmanları olan Zinovyev ve Kamenev Merkez Komite içinde bile yalnız değillerdi: Bakış açıları 10 Ekim oturumunda bulunmayan Rıkov ve Nogin tarafından tümüyle paylaşılıyordu ve Milyutin de onlara yakındı. Lenin'in tanıklığı şöyledir: "Partinin üst kesiminde yalpalamalar gözleniyor, iktidar için mücadeleden bir tür korku var." Antonov-Saratovskiy'e göre, 10 Ekimden sonra Saratov'a gelen Milyutin "Merkez Komite'deki ayak sürümelerden, Lenin'in ilk önerisinin 'başarısızlığa' uğrayışından, hoşnutsuzluğundan ve son olarak her şeyin ayaklanmaya doğru yönelişinden söz ederek Lenin'in 'işe girişilmesi'ni talep eden mektubundan bahsediyordu. Bolşevik Sadovskiy daha sonra bu konuda şöyle yazmıştı: "O sırada belli bir güven ve kesinlik yokluğu hüküm sürüyordu. O dönemde Merkez Komite'mizde bile bilindiği gibi ihtilâflar, çatışmalar vardı, işe girişmek lâzım mı ve nasıl, bilinmiyordu."

Sadovskiy'in kendisi de o dönemde Sovyet'in asker seksiyonunun ve Bolşeviklerin Askerî Örgüt'ünün önderlerinden biriydi. Ama Askerî Örgüt'ün üyeleri de, kimi *Hatırat*'tan da gördüğümüz gibi, Ekimde bir ayaklanma fikrine aşırı bir temkinle yaklaşıyorlardı: Örgütün özgül karakteri önderleri siyasal koşulları küçümsemeye ve teknik koşulları abartmaya sevk ediyordu. 16 Ekimde, Krılenko bir raporda şöyle diyordu: "(Askerî Örgüt) Büro(su)nun çoğunluğu sorunu pratikte çok ileri götürmemenin gerektiğini düşünüyordu, oysa azınlık inisiyatifin

alınabileceği görüşündeydi." 18'inde, Askerî Örgüt'ün bir diğer önemli üyesi Laşeviç şöyle diyordu: "Hemen iktidarı almak gerekmiyor mu? Olayları zorlamamamız gerektiğini düşünüyorum... İktidarı elde tutacağımızın hiçbir garantisi yok... Lenin tarafından önerilen stratejik plan dört bir ayağından aksıyor." Antonov-Ovseyenko Askerî Örgüt'ün başlıca önderlerinin Lenin'le görüşmelerini şöyle anlatır: "Podvoyskiy kuşkularını dile getiriyordu, Nevskiy bazen onu destekliyor bazen İlyiç'in güvenilir sesine boyun eğiyordu: ben Finlandiya'daki durumu sunuyordum... İlyiç'in kendine güveni ve sağlam duruşunun benim üzerimde güçlü bir etkisi oldu, Nevskiy'i cesaretlendirdi, ama Podvoyskiy kuşkularında ayak diriyordu." Tüm bu tür anılarda kuşkuların sulu boyayla, kendine güvenlerinse yağlı boyayla boyandığını gözden kaçırmamak gerekir.

Çudnovskiy kararlı bir şekilde ayaklanmaya karşı görüş beyan etti. Kuşkular taşıyan Manuilskiy uyarı mahiyetinde "cephenin bizimle beraber" olmadığını tekrarlayıp duruyordu. Tomskiy ayaklanmaya karşı çıkıyordu. Volodarskiy Zinovyev ile Kamenev'i tutuyordu. Ayaklanmanın hasımlarının hepsi açıkça görüş beyan etmekten kaçınıyorlardı. Petrograd Komitesi'nin 15'indeki oturumunda, Kalinin şöyle diyordu: "Merkez Komite'nin kararı şimdiye dek aldıklarının içinde en iyilerden biri... Pratikte silahlı ayaklanma fikrine geldik. Ama bu ne zaman olacak? Bir yılda mı, bir şey bilmiyoruz." Bununla beraber, Kalinin için çok karakteristik olan Merkez Komite'yle bu tür bir "uzlaşma" sadece ona özgü değildi. Ayaklanmaya karşı kendilerini garanti altına almak için karara katılanların sayısı az değildi.

Moskova'da, yönetici çevrelerde çok az oybirliği vardı. Bölge Bürosu Lenin'i destekliyordu. Moskova Komitesi'nde yalpalamalar çok yüksek düzeydeydi, egemen görüş ertelemeden yanaydı. Vilayet Komitesi muğlak bir tutum takınıyor ve ayrıca, Bölge Bürosu'nda, Yakovleva'nın ifadesiyle, belirleyici an gelip çattığında, Vilayet Komitesi'nin ayaklanma karşıtlarının tarafına geçeceği tahmin ediliyordu.

Saratovlu bir militan, Lebedev, ayaklanmadan kısa bir süre önce Moskova'yı ziyaret ettiğinde, nasıl Rıkov'la gezintiye çıktığını ve onun taş binaları, lüks mağazaları, işlek caddelerdeki canlılığı parmağıyla işaret ederek yerine getirilecek görevin zorlukları konusunda sızlandığını anlatır. "Burada, burjuva Moskova'nın merkezinde, kendimizi gerçekten dağı devirmeyi düşünen pigmeler gibi hissediyorduk."

Her parti örgütünde, her vilayet komitesinde, Zinovyevve Kamenev'le aynı fikirde olan üyeler vardı; birçok komitede bunlar çoğunluğu oluşturuyorlardı. Bolşeviklerin kesin hâkim oldukları proleter yuvası İvanovo-Voznesensk'te bile, yüksek çevreler arasındaki görüş ayrılıkları son derece yakıcı bir durumdaydı. 1925'te, hatıralar artık yeni söylemin ihtiyaçlarına uyarlandıkları sırada, eski Bolşevik militan Kiselev şöyle yazıyordu: "Partinin işçi unsurları, birkaç bireysel istisna dışında, Lenin'i izliyorlardı; Lenin'e karşı partinin az sayıda-

ki entelektüel grubu ile birkaç tecrit olmuş işçi karşı çıkıyordu." Kamuya açık tartışmalarda, ayaklanmanın hasımları Zinovyev ve Kamenev'inkilerle aynı savları tekrarlıyorlardı. Kiselev şöyle yazar: "Ama özel tartışmalarda, polemik daha haşin ve daha açık biçimler alıyordu ve 'Lenin bir kaçık, işçi sınıfını kesin mahva sürüklüyor, bu silahlı ayaklanmadan bir şey çıkmayacak, yenileceğiz, parti ve işçi sınıfı ezilecek, devrim uzun yıllar için geriye atılacak, vs.' demeye getiriliyordu." Söz gelişi, kişisel olarak çok cesur olan, ama geniş görüşlülüğüyle tanınmayan Frunze'nin haleti ruhiyesi böyleydi.

Petrograd'daki ayaklanmanın zafere ulaşması dahi her yerdeki bekle görcü ataleti ve sağ kanadın dolaysız direncini kırmaktan uzaktı. Önderliğin yalpalaması bilâhare az daha Moskova'daki ayaklanmanın çökmesine sebep oluyordu. Kiev'de, tümüyle savunmacı bir politika izleyen Pyatakov'un önderliğindeki komite sonunda inisyatifi ve sonra da iktidarı Rada'ya teslim etmişti. Vraçev şöyle anlatır: "Voronej'deki parti örgütümüz son derece tereddüt ediyordu. Gerçekte Voronej'de darbe, parti komitesi tarafından değil, başında Moiseyev'in bulunduğu aktif bir azınlık tarafından yerine getirilmişti." Çoksayıda vilayet merkezinde Bolşevikler Ekimde "karşı-devrimle mücadele etmek için" uzlaşmacılarla blok oluşturmuşlardı, sanki uzlaşmacılar o sırada karşı-devrimin önemli desteklerinden biri değillermiş gibi. Hemen her yerde, çoğu zaman yerel komitenin son tereddütlerini yenmek, onu uzlaşmacılardan koparmaya ve hareketin başını çekmeye zorlamak için eşanlı olarak hem yukarıdan hem de aşağıdan bir itekleme gerekmişti. Kendi de tereddütlere büyük ölçüde katılan Şlyapnikov şöyle hatırlar: "Ekim sonu ve Kasım başı parti çevremizde gerçekten 'derin karışıklıklar'ın yaşandığı günler olmuştu. Hızla ortama uyanların sayısı epey çoktu."

Örneğin Harkovlu Bolşevikler gibi, tüm bu unsurlar devrimin başında Menşeviklerinkampında bulunuyorlardı ve sonrada şaşkınlıkla "bu nasıl oldu" diye soruyorlar, Ekim Günlerinde genel kural olarak nerede bulunacaklarına karar veremiyorlar, tereddüt ediyorlar, oyalama yapıyorlardı. Bu insanlar ideolojik gericilik sırasında şimdi "eski Bolşevik" fikirlerine daha bir güvenle sarılıyorlardı. Şu son yıllarda, şimdilik araştırmacılara açık olmayan gizli arşivler bir yana, bu tür olguları gizlemeye yönelik çalışmalar ne denli önem kazanmış olsa da, yine de zamanın gazetelerinde, Hatıralarda, tarih dergilerinde en devrimci partinin aygıtının bile ayaklanma öncesinde büyük bir direniş gücüyle muhalefet ettiğini gösteren çok sayıda tanıklık kalmıştır. Muhafazakârlık kaçınılmaz olarak bürokrasi içindeki yerini alır. Aygıt partinin hizmetinde bir araç olarak, yani bir fikre tabi ve kitle tarafından denetlenir durumda kaldığı müddetçe ancak devrimci görevini yerine getirebilir.

10 Ekim tarihli karar kayda değer bir önem kazandı. Hemen gerçek ayaklanma taraftarlarına partide sağlam bir yetki alanı yarattı. Tüm parti örgütlerinde, tüm hücrelerde, en kararlı unsurlar öne geçti. Petrograd'dan başlamak üzere, parti örgütleri safları sıklaştırdılar, güçlerini ve kaynaklarını hesap etti-

ler, bağlantılarını güçlendirdiler ve ayaklanma kampanyasına daha yoğun bir karakter kazandırdılar.

Ama bu karar Merkez Komite'deki görüş ayrılıklarına bir son vermedi. Tersine, onlara bir biçim verdi ve onları dışsallaştırdı. Daha düne kadar kendilerini belli bir yönetici çevresinde, bir sempati atmosferiyle çevrili hisseden Zinovyev ve Kamenev sola doğru hareketin ne denli hızlı geliştiğini ürküntüyle gözlemlediler. Vakit yitirmemeye karar verdiler ve hemen ertesi günü parti üyelerine uzun bir çağrı dağıttılar. Şöyle yazıyorlardı: "Tarih önünde, uluslararası proletarya önünde, Rus Devrimi ve Rusya işçi sınıfı önünde şu an tüm geleceği silahlı ayaklanmaya oynama hakkına sahip değiliz."

Perspektifleri güçlü bir parti muhalefeti sıfatıyla "devrimci faaliyetinde Sovyetlere yaslanamayacak olan" Kurucu Meclis'e girmekti. Şu formül buradan kaynaklanıyordu: "Kurucu Meclis ve Sovyetler, işte yöneldiğimiz bileşik devlet kurumları tipi budur." Bolşeviklerin azınlıkta kalacağının varsayıldığı Kurucu Meclis ile Bolşeviklerin çoğunluk oluşturdukları Sovyetler, yani burjuvazinin organı ile proletaryanın organı barışçı ikili iktidar sisteminde "bileşik" hâle getirilecekti. Ama bu uzlaşmacıların yönetiminde dahi başarılamamıştı. Bolşevikleşmiş sovyetlerle nasıl başarılacaktı?

Bitirirken Zinovyev ve Kamenev şöyle diyorlardı: "İktidarın proletaryanın partisine geçişi sorununu şöyle koymak büyük bir tarihsel hata olacaktır: Ya şimdi ya asla. Hayır. Proletaryanın partisi büyüyecek, programı gitgide daha geniş kitleler için aydınlık bir hâle gelecek." Sınıf çatışmalarının gerçek ilerleyişinden bağımsız olarak Bolşevizmin durmadan büyümesi umudu Lenin'in o dönemde sürekli tekrarladığı şu leitmotivle son derece çelişiyordu: "Rus ve dünya devriminin başarısı iki günlük mücadeleye bağlı."

Bu dramatik diyalogda Lenin'in tümüyle haklı olduğunu eklemek bile gereksiz. Bir devrimci durumu keyfine göre uzatmak imkânsızdır. Eğer Bolşevikler Ekim-Kasımda iktidarı almasalardı, görünen o ki bir daha asla alamayacaklardı. Sağlam bir önderlik yerine, kitleler Bolşeviklerde söz ile eylem arasında aynı usanç verici uyumsuzluğu bulsalardı, tıpkı Sosyalist-Devrimcilerden ve Menşeviklerden koptukları gibi, iki üç ay boyunca umutlarını boşa çıkartmış olan partiden de koparlardı. Emekçilerin bir kısmı kayıtsızlığa gömülürler, bir diğeri güçlerini bir parıldayıp bir sönen hareketlerde, anarşik patlamalarda, partizan çatışmalarında, öç ve umutsuzluk tedhişinde tüketirdi. Burjuvazi de yeni bir soluk alıp Hohenzollernle ayrı bir barış imzalamakta ve devrimci örgütleri ezmekte bundan yararlanırdı. Rusya yarı-emperyalist, yarı-sömürge bir ülke olarak kapitalist devletler halkasına yeniden girerdi. Proleter devrimi bilinmeyen bir tarihe ertelenirdi. Bu perspektifin doğru kavranılması Lenin'in alarm çığlığına esin vermişti: "Rus ve dünya devriminin başarısı iki üç günlük mücadeleye bağlıdır."

Ama şimdi, 10'unda, parti içindeki durum radikal biçimde değişmişti. Lenin artık önerileri Merkez Komite tarafından reddedilen tecrit edilmiş bir

"muhalefet" değildi. Tecrit olan sağ kanattı. Lenin ajitasyon serbestliği elde etmek için istifasını vermek zorunda değildi. Yasallık onun tarafındaydı. Buna karşılık, Merkez Komite çoğunluğunun kararına karşı çıkan bildirilerini tedavüle sokan Zinovyev ve Kamenev disiplini ihlâl etmişlerdi. Oysa Lenin mücadelede hasmın en ufak bir hatasını bile cezasız bırakmazdı!

10 Ekim oturumunda, Dzerjinski'nin önerisiyle yedi kişilik bir siyasal büro [*politbyuro*] seçildi: Lenin, Troçki, Zinovyev, Kamenev, Stalin, Sokolnikov, Bubnov. Bununla beraber, yeni kurumun tümüyle yaşayabilir olmadığı ortaya çıktı. Lenin ve Zinovyev gizleniyorlardı; öte yandan Zinovyev, tıpkı Kamenev gibi, ayaklanmaya karşı mücadelesini sürdürüyordu. Ekimde oluşturulan siyasal büro bir kez bile toplanamadı ve olayların akışı içinde *ad hoc* oluşturulan diğer örgütlenmeler gibi basitçe unutulup gitti.

10 Ekim oturumunda yaklaşık da olsa, hiçbir pratik ayaklanma planı tasarlanmadı. Ama karar tasarısında anılmasa da, ayaklanmanın Sovyetler Kongresi'nden önce olması ve mümkünse en geç 15'inde başlaması gerektiği konusunda uzlaşmaya varıldı. Bu tarih herkes tarafından gönüllü biçimde kabul edilmedi. Petrograd'da planlanan çıkışı yapmak için kuşkusuz bu çok yakın bir tarihti. Ama süre üzerinde ısrar etmek sağı desteklemek ve kartları karıştırmak anlamına geliyordu. Dahası, erteleme yapmak için çok geç değildi.

Tarihin ilkin 15'i olarak saptandığı ilk kez, olaylardan yedi yıl sonra, Troçki'nin 1924'teki Lenin üzerine anılarında ifşa edildi. Bu ifşaata kısa bir süre sonra Stalin tarafından karşı çıkıldı ve mesele Rusya tarih literatüründe yakıcı bir nitelik kazandı. Bilindiği gibi, ayaklanma gerçekte 25'inde yapıldı ve dolayısıyla ilk tarih bir tarafa bırakıldı. Epigonların tarihyazıcılığı Merkez Komite'nin izlediği politikada hata veya gecikmenin olamayacağını varsayar. Stalin bu konuda şöyle yazar: "Bundan Merkez Komite'nin ayaklanma için 15 Ekim tarihini saptadığı ve sonra da bizzat kendisinin bu tarihi boş verip ayaklanmayı 25 Ekime attığı sonucu çıkar. Bu doğru olabilir mi? Hayır, bu yanlıştır." Stalin "Troçki'nin hafızası tarafından yanıltıldığı" sonucuna varıyor. Kanıt olarak, hiçbir tarih belirtmeyen 10 Ekim tarihli kararı gösteriyor.

Ayaklanmanın kronolojisindeki bu tartışmalı sorun olayların ritmini anlamada çok önemlidir ve açıklanmaya muhtaçtır. 10 Ekim tarihli kararın hiçbir tarih belirtmediği tamamen doğru. Ama bu genel karar yurt çapındaki ayaklanmayla ilgiliydi ve parti militanları içindeki yüzlerce, binlerce öndere yönelikti. Petrograd'da çok yakın bir tarih için öngörülen gizli ayaklanmanın tarihini belirtmek büyük bir saçmalık olurdu: Lenin'in bu dönemde yazdığı mektuplara bile temkinlilikle tarih atmadığını hatırlayalım. Halihazırda söz konusu olan, birkaç günlük bir mesele olduğundan, tüm katılımcıların zahmetsizce hafızalarında tutabilecekleri çok önemli ve çok basit bir karardı. Stalin'in karar metnini ileri sürmesi bu yüzden büyük bir yanlış anlama.

Bununla birlikte, bir katılımcının kendi hafızasına dayanmasının ve bir başka katılımcının onun bu hatırasına karşı çıkmasının bir tarihsel inceleme için yeterli olmadığının bilincindeyiz. Ne mutlu ki, mesele koşulların ve belgelerin analizi düzleminde karşı çıkılmaz bir şekilde karara bağlanmıştır.

Sovyetler Kongresi'nin açılışı 20 Ekim olarak öngörülmüştü. Merkez Komite'nin toplantı günüyle Kongre tarihi arasında on günlük bir ara vardı. Kongre sovyetler iktidarı lehinde ajitasyon yapmayacak, onu eline alacaktı. "Önce Kerenskiy üzerinde zafer kazanın, sonra Kongre'yi toplayın" —Eylül ayının ikinci yarısından itibaren Lenin'in tüm hareketlerinin merkezinde yer alan fikir buydu. İlke olarak, genelde iktidarın alınmasından yana olanların hepsi bu konuda hemfikirlerdi. Bu nedenle, Merkez Komite'nin ayaklanma girişimi görevini 10 Ekimle 20 Ekim arasında üzerine almaktan başka çaresi yoktu. Ama mücadelenin kaç gün süreceği bilinmediğinden, ayaklanmanın başlangıcı 15 Ekim olarak saptandı. Troçki, Lenin üzerine hatıralarında şöyle yazar: "Hatırladığım kadarıyla tarih konusunda hemen hiç tartışma olmadı. Herkes tarihin yaklaşık, yani yönelime dönük bir karakter taşıdığının farkındaydı ve olayların gelişimine göre, ya biraz öne alınacak ya da ileriye atılacaktı. Ama sadece birkaç gün, fazla değil. Bir tarihin gerekliliği ve bunun da çok yakın bir tarih olması son derece açıktı."

Özetle, mantığın tanıklığı meseleyi kapatıyor. Ama tamamlayıcı deliller yok. Lenin ısrarla ve dönüp dönüp askerî operasyonları başlatmak için Kuzey bölgesi sovyetler kongresinden yararlanmayı önermişti. Merkez Komite kararı bu fikri benimsemişti. Ama 10'unda başlayan bölge kongresi 15'inden önce kapanacaktı.

16'sındaki konferansta Zinovyev altı gün önce alınan kararın ertelenmesi üzerinde ısrar ederek şu beyanda bulundu: "Önümüzdeki beş gün içinde ayaklanma örgütlemeyeceğimizi kendimize net biçimde söylemeliyiz"; burada bahis konusu edilen Sovyetler Kongresi'ne dek geçecek beş gündü. Aynı konferansta "ayaklanma tarihi saptamak, maceraya atılmaktır" buyuran Kamenev şunu hatırlatıyordu: "Daha yakın zaman önce, ayaklanma 20'sinden önce yapılmalıdır deniyordu." Kimse ona bu konuda karşı çıkmadı, çıkamazdı da. Kamenev'in Lenin'in karar tasarısının boşa çıkartılması olarak yorumladığı şey ayaklanmanın ertelenmesiydi. Kendi sözleriyle devam edecek olursak, ayaklanma için "şu son haftada hiçbir şey yapılmamıştı." Ama burada apaçık bir abartma var: Tarih saptanınca, herkes planlarına daha fazla kesinlik katmak ve eylem ritmini hızlandırmak zorunda kalmıştı. Ama 10 Ekim oturumunda saptanan beş günlük sürenin çok kısa olduğuna kuşku yoktu. Erteleme gereği kendiliğinden aşikârdı. Merkez Yürütme Komitesi ancak 17'sinde Sovyetler Kongresi'nin açılışını 25'ine atmıştı. Bu erteleme çok uygun zamanda gelmişti.

İnzivadayken iç sürtüşmelerin kendisine kaçınılmaz olarak abartılı yanlarıyla göründüğü Lenin bu ertelemelerden telaşa kapılarak başkentteki başlıca

militan seksiyonların temsilcileriyle yeni bir Merkez Komite toplantısı tertip etmek için ısrar etmişti. İşte Zinovyev ve Kamenev yeni bir tarih saptanmasına karşı çıkarak daha önce saptanan tarihi iptal etmek için yukarıda anılan gerekçeleri kentin banliyösünde, Lesnoy'da, 16'sında yapılan bu konferansta formüle etmişlerdi.

Görüş ayrılıkları iki kat daha canlı bir şekilde yeniden ortaya çıktı. Milyutin şöyle düşünüyordu: "İlk darbeyi vurmaya hazır değildik... Bir başka perspektif ortaya çıktı: Silahlı çatışma... Bu da büyüyor, ihtimal dahiline giriyor. Ve bu çatışmaya hazır olmalıyız. Ama bu perspektif ayaklanmadan farklı bir şey." Milyutin Zinovyev ve Kamenev'in daha net biçimde ileri sürdükleri savunmacı tutumda saf tutmuştu. Tüm parti tarihini yaşamış olan Petrogradlı eski işçi Schotmann kent konferansında ve Petrograd Komitesi'nde ve de Askerî Örgüt'te ruh hâlinin Merkez Komite'den daha az savaşçı olduğunu ileri sürüyordu. "Henüz yürüyüşe geçemeyiz, ama hazır olmalıyız." Lenin Milyutin ve Schotmann'ın güç dengesini kötümser değerlendirmelerine saldırıyordu: "Orduya karşı bir mücadele söz konusu değil, söz konusu olan ordunun bir kesiminin diğerine karşı mücadelesi... Olgular düşmandan daha fazla ağırlığımız olduğunu gösteriyor. Merkez Komite neden işe girişemesin?"

Troçki toplantıda yoktu: o sıralarda Sovyet'e Askerî Devrim Komitesi'nin tüzüğünü kabul ettiriyordu. Ama son günlerde Smolnıy'da kesin bir şekilde ortaya çıkan bakış açısı yakınlarda Troçki ve Antonov-Ovseyenko'yla omuz omuza Kuzey sovyetleri bölge konferansını idare etmiş olan Krılenko tarafından savunulmuştu. Krılenko kuşkusuz "su yeterince kaynadı" diye düşünüyordu; ayaklanma kararını ileri bir tarihe ertelemek "en büyük hata olur"du. Bununla beraber "kim başlatacak, ne zaman başlatacak" konusunda Lenin'le aynı fikirde değildi. O an için ayaklanma gününü net bir şekilde saptamak akılcı değildi. "Fakat birliklerin tahliyesi meselesi asıl çatışmayı kışkırtacak gerekçeyi sunacak.. Bize karşı bir saldırı durumu olabilir, bundan yararlanabiliriz... Kimin başlatacağı konusunda endişeye kapılmak gereksiz, zaten başladı bile." Krılenko Askerî Devrim Komitesi'ne ve Garnizon Konferansı'na temel görevi gören politikayı sunuyor ve ortaya koyuyordu. Ayaklanma da bilâhare bu yolu izledi.

Lenin Krılenko'nun sözlerine hiçbir karşılık vermedi: Petrograd'daki son altı günün canlı tablosu onun gözlerinin önünde cereyan etmemişti. Lenin savsaklamalardan çekiniyordu. Dikkati ayaklanmanın doğrudan hasımları üzerine çevrilmişti. Her türlü rezervi, her türlü alışıldık formülü, yeterince kesin olmayan her türlü cevabı gemilerini yakmış olan kişilerin gözüpekliğiyle kendisine karşı çıkan Zinovyev ve Kamenev'e verilen dolaylı bir destek olarak yorumlama eğilimindeydi. Kamenev şöyle diyordu: "Haftanın sonuçları şu an ayaklanma için elverişli verilerin bulunmadığını gösteriyor. Ayaklanma için aygıtımız yok; düşmanlarımızda, aygıt çok daha güçlü ve muhtemelen son hafta boyunca daha da güçlendi... Burada iki taktik birbirleriyle çekişiyor: Fesat

taktiği ile Rus devriminin aktif güçlerine güven taktiği." Oportünistler her zaman savaşılması gerekilen zamanda "aktif güçlere" güvenirler.

Lenin şu cevabı verdi: "Ayaklanmanın olgunlaştığını düşünüyorsak, fesattan bahsetmek gereksizdir. Eğer siyasal olarak, ayaklanma kaçınılmazsa, ayaklanmayı bir sanat olarak düşünmek gerekir." Çözümü şu veya bu yönde devrimin kaderini belirleyecek asıl, ilkesel tartışma, işte bu hat üzerinde gelişiyordu. Bununla birlikte, Merkez Komite'nin çoğunluğunu biraraya getiren Lenin'in genel akıl yürütme çerçevesinde ikincil, ama son derece önemli sorunlar ortaya çıkıyordu: olgunluğa erişmiş bir siyasal vaziyet temelinde ayaklanmaya nasıl gidilir? Politikadan ayaklanma tekniğine giden yolda hangi köprüyü tercih etmeli? Ve köprü üzerinde kitleleri nasıl yönlendirmeli?

Sol kanada mensup olan İoffe 10 Ekim tarihli kararı destekliyordu. Fakat bir noktada Lenin'e itirazda bulunuyordu: "Şu an meselenin sadece teknik bir mesele olduğu doğru değil; şimdi bile ayaklanma meselesi siyasal açıdan ele alınmalıdır." Doğrusunu söylemek gerekirse, son hafta parti için, Sovyet için, kitleler için ayaklanmanın henüz basit bir teknik mesele hâline gelmediğini göstermişti. Tam da bu sebeple zaten 10'unda saptanan tarih korunamamıştı.

Lenin'in "tüm örgütleri ve tüm işçi ve askerleri çok yanlı ve güçlendirilmiş bir silahlı ayaklanma hazırlığına" çağıran yeni karar tasarısı üç çekimser ve Zinovyev ile Kamenev'in aleyhte oylarına karşılık, 20 oyla kabul edildi. Resmî tarihçiler bu rakamları muhalefetin boyutunun tümüyle ihmal edilebilir olduğunun kanıtı olarak görüyorlar. Ama meseleyi basitleştiriyorlar. Partinin derinliklerinde sola doğru itiş o denli şiddetliydi ki, ayaklanmanın hasımları açık açık konuşmaya cesaret edemiyorlar, iki kamp arasındaki ilkesel bölünme hattını silmenin kendileri için daha hayırlı olacağını düşünüyorlardı. Önceden saptanan tarihe rağmen, ayaklanma 16'sına dek gerçekleşmemişken, bilâhare "ayaklanmaya giden yolu" platonik biçimde izlemekle yetinmek mümkün değil miydi? Kalinin'in o kadar da tek başına kalmadığı aynı oturumda açıkça ortaya çıkmıştı. "Sovyetler Kongresi'ndeki Bolşevik fraksiyona danışılmadan yapılacak gösteriler kabul edilemez" şeklindeki Zinovyev'in karar tasarısı üç çekimser, altı lehte oya karşılık, on beş karşı oyla reddedildi. İşte görüşlerin gerçek sınanması burada olmuştu; Merkez Komite'nin karar tasarısının çok sayıdaki "taraftarı" gerçekte kararın Sovyetler Kongresi'ne ve çoğunlukla ılımlı olan taşralı Bolşeviklerle yeni bir konferansa kadar ertelenmesini istiyorlardı. Bu sonuncular, çekimserlerle beraber, yirmi dört kişi içinde dokuz kişiydiler, yani üçte bir. Tabiatıyla henüz azınlıktaydılar, ama karargâh olarak kayda değerlerdi. Bu karargâhın iflah olmaz zaafı parti tabanında ve işçi sınıfı içinde hiçbir desteğinin bulunmamasıyla belirleniyordu.

Ertesi gün, Kamenev, Zinovyev'le anlaşmalı olarak, Gorkiy'in gazetesine evvelki gün kabul edilen karar tasarısı aleyhinde bir beyanat verdi. Kamenev şöyle diyordu: "Yalnız ben ve Zinovyev değil, çok sayıda pratisyen yoldaş da şu

an, toplumsal güç dengesi veriyken, bağımsız olarak ve Sovyetler Kongresi'nden birkaç gün önce silahlı bir ayaklanma inisiyatifini üzerimize almayı kabul edilemez, proletarya ve devrim için tehlikeli buluyoruz... Her şeyi önümüzdeki birkaç gün içindeki ayaklanmaya oynamak bir umutsuzluk eylemidir. Oysa partimiz çok güçlüdür, önünde bu tür adımlar atmak için koca bir gelecek var..." Oportünistler bu tür mücadelelere girmek için kendilerini her zaman "çok güçlü" hissederler.

Kamenev'in mektubu hiç kimsenin hakkında şaka yapma niyetinin olmadığı bir mesele üzerinde Merkez Komite'ye gerçek bir savaş ilanıydı. Durum derhal son derece yakıcı bir karakter kazandı. Ortak bir siyasal kaynağı olan birçok başka bireysel yan olayla karıştı. Petrograd Sovyeti'nin oturumunda, 18'inde, Troçki hasımların ortaya attığı soruya cevap olarak Sovyet'in önümüzdeki günler için bir tarih saptamadığını, ama eğer bir tarih saptamak zorunda kalırsa, işçilerle askerlerin tek bir vücut olarak yürüyeceklerini ilan etti. Büroda Troçki'nin komşusu olan Kamenev kısa bir açıklama yapmak üzere hemen ayağa kalktı. Troçki görünürde savunmacı bir formülle saldırı politikasını hukukî yönden kamufle ederken, Kamenev kendisiyle radikal bir anlaşmazlık içinde olduğu Troçki'nin formülünü taban tabana zıt bir politikayı kamufle etmekte kullanmaya kalkıştı.

Kamenev'in manevrasının etkisini ortadan kaldırmak için Troçki aynı gün Bütün Rusya Fabrika ve İşyerleri Konferansı'ndaki bir raporunda şöyle diyordu: "İç savaş kaçınılmaz. Yalnızca onu en az kanlı, en az acılı bir tarzda örgütlemek gerek. Bu savsaklamalar ve duraksamalarla değil, yalnızca iktidarın fethi için inatçı ve cesur bir mücadeleyle mümkün." Savsaklamalar deyişi, herkesin de anladığı gibi, Zinovyev, Kamenev ve onların görüşlerini paylaşanları hedef alıyordu.

Öte yandan, Kamenev'in Sovyet'teki beyanatı Troçki tarafından en yakın Merkez Komite oturumunda sorgulandı. Bu arada, ayaklanmaya karşı ajitasyonda rahat davranabilmek için Kamenev Merkez Komite'ye istifasını vermişti. Mesele onun yokluğunda tartışıldı. Troçki "yaratılan durum hiçbir şekilde hoşgörülebilir değildir" demekte ısrar ediyordu ve Kamenev'in istifasının kabulünü öneriyordu.[4]

4) 1929'da yayınlanan 1917 yılına ait Merkez Komite tutanaklarında Troçki'nin Sovyet'teki beyanatı yapmaya "Kamenev tarafından zorlandığını" ileri sürdüğü yazılıdır. Burada ya sözler açıkça yanlış kayda geçirilmiştir ya da daha sonraki düzeltide yanlışlık vardır. Troçki'nin beyanatının aydınlatılmaya muhtaç bir tarafı yoktu: Bizzat olayların sonucuydu. İlginç bir rastlantıyla, tamamen Lenin'i destekleyen Moskova bölge komitesi aynı gün, 18'inde, bir Moskova gazetesinde hemen hemen kelime kelime Troçki'nin formülünü iktibas eden bir beyanat yayınlamak zorunda kalmıştı: "Biz küçük bir fesatçılar partisi değiliz ve gösterilerimizin tarihlerini gizlice saptamayız...Yürüyüşe karar verdiğimizde, bunu basınımızda söyleriz..." Düşmanların direkt sorularına başka türlü cevap verilemezdi. Fakat Troçki'nin beyanatı Kamenev'in zoruyla verilmedi ve verilemezdi de. Bu beyanat Kamenev'in sözde dayanışmasıyla bilinçli olarak uyuşur tarzda ve Troçki'nin i'lerin üzerine zorunlu noktaları koyamayacağı koşullarda verilmişti.

Troçki'nin önerisini destekleyen Sverdlov, Lenin'in Zinovyev ile Kamenev'i Gorkiy'in gazetesinde görüş serdetmeleri nedeniyle "*Streikbrecher*" [grev kırıcı] olarak nitelediği ve partiden ihraç edilmelerini talep ettiği bir mektubunu alenen okudu. Lenin şöyle yazıyordu: "Kamenev'in Petrograd Sovyeti'nin oturumundaki numarası büyük bir kurnazlık; şu işe bakın ki, Troçki'nin görüşleriyle tümüyle hemfikir olduğunu söylüyor. Fakat Troçki'nin düşmanın önünde söylediklerinden fazlasını *söyleyemeyeceğini*, buna hakkının olmadığını kavramak o kadar mı zor? Bir silahlı ayaklanmanın gerekliliği, bunun tümüyle olgunlaştığı, her bakımdan hazırlanması gerektiği üzerine kararın kamuya açık beyanatlarda yalnızca suçu değil, inisiyatifi de düşmanın üzerine atmayı *zorunlu kıldığını* anlamak o kadar mı zor... Kamenev'in yaptığı numara tam bir üçkağıttır."

Öfkeli protestosunu Sverdlov aracılığıyla gönderdiğinde Lenin'in, Zinovyev'in merkezî yayın organının redaksiyonuna bir mektupla şu beyanatı yaptığından henüz haberi yoktu: o, Zinovyev "Lenin'in tartıştığından çok uzak" görüşlere sahipti; o, Zinovyev, "dün Troçki tarafından Petrograd Sovyeti'nde yapılan beyanatla uyuşuyordu." Bir üçüncü ayaklanma hasmı, Lunaçarskiy de basında aynı anlayışla görüş bildiriyordu. Bu alçakça kafa karıştırıcılığına ek olarak, 20'sinde, Merkez Komite toplantısının arifesinde merkezî yayın organında basılan Zinovyev'in mektubu yayın kurulunun sempatisini ifade eden bir not eşliğinde çıkmıştı: "Kendi payımıza, Zinovyev'in beyanatı (Kamenev'in Sovyet'te yaptığı beyanat gibi) sayesinde, sorunun çözülmüş addedileceği umudunu ifade ederiz. Lenin'in makalesindeki sert üslûp özde bir şey değiştirmiyor, biz eski görüşümüzü koruyoruz." Bu yeni bir arkadan, hiç beklenmeyen bir yandan hançerlenmeydi. Zinovyev ve Kamenev düşman basında Merkez Komitenin ayaklanmaya dair kararına açıkça karşı çıkan bir ajitasyon yaparlarken, merkezî yayın organı Lenin'in makalesindeki "sert üslûbu" kınıyordu ve "özde" Zinovyev ve Kamenev'le görüş birliğinde olduğunu ilan ediyordu. Sanki o sırada ayaklanmadan daha "özlü" bir mesele varmış gibi! Kısa tutanaklara göre, Troçki Merkez Komite oturumunda "Zinovyev ve Kamenev'in mektuplarının ve de redaksiyonun notunun kabul edilemez olduğunu" beyan etti. Sverdlov bu protestoyu destekledi.

Stalin ve Sokolnikov yayın kurulunda yer alıyorlardı. Tutanaklar şöyle diyor: "Sokolnikov Zinovyev ve Kamenev'in mektubu konusundaki yayın kurulu beyanatında bir dahli olmadığını ve bu beyanatın yanlış olduğunu söylüyor." Yayın kurulunun bir diğer üyesine ve Merkez Komitenin çoğunluğuna karşı, en kritik anda, ayaklanmadan dört gün önce, bir sempati beyanıyla Kamenev ve Zinovyev'i destekleyenin kişisel olarak Stalin olduğu ortaya çıkıyor. Buna karşı öfke muazzamdı.

Stalin "içinde bulunduğumuz durumun çok çelişik" olduğunu öne sürerek Kamenev'in istifasının kabulüne karşı çıktı, yani ayaklanmaya karşı görüş bil-

diren Merkez Komite üyelerinin zihinlerindeki yaygın kafa karışıklığını savunmayı üstlendi. Üçe karşı beş oyla Kamenev'in istifası kabul edildi. Yine Stalin'e karşı altı oyla Kamenev ve Zinovyev'in Merkez Komite'ye karşı bir mücadele sürdürmelerini yasaklayan bir karar kabul edildi. Tutanaklar şöyle diyor: "Stalin yayın kurulundan ayrıldığını açıkladı." Zaten sarpa sarmış olan durumu daha da ağırlaştırmamak için Merkez Komite Stalin'in istifasını reddetti.

Stalin'in tutumu etrafında yaratılan efsanenin ışığında açıklanması zor gibi gelebilir; gerçekte, tümüyle zihinsel olgunlaşmasını ve siyasal yöntemlerine uygun düşüyordu. Büyük sorunlar karşısında, Stalin Kamenev gibi karakter yoksunluğundan değil, ama dar görüşlere sahip olduğundan ve yaratıcı hayal gücünden yoksun oluşundan dolayı her zaman geri çekilirdi. Şüpheci bir temkinlilik, büyük karar ve derin uyuşmazlık anlarında, onu kutuya çekilip beklemeye ve mümkünse her iki muhtemel sonuca göre kendini garantiye almaya zorlardı. Stalin Lenin'le beraber ayaklanma lehinde oy kullanıyordu. Zinovyev ve Kamenev açıkça ayaklanmaya karşı mücadele ediyorlardı. Ama, Lenin'in eleştirisindeki "sert üslûp" bir tarafa bırakılırsa, "özde eski görüşler korunuyordu." Stalin notunu araya akılsızlıktan sokuşturmamıştı: tersine, koşulları ve sözcükleri dikkatlice tartıyordu. Ama 20 Ekimde, ayaklanmanın hasımlarının tarafına geçmek üzere köprüleri geri dönüşsüz bir şekilde atmanın mümkün olduğuna inanmıyordu.

Orijinallerine göre değil, Stalinci bir kançılaryada hazırlanan resmî metne göre alıntılamak zorunda kaldığımız tutanaklar yalnızca Bolşevik Merkez Komite'deki şahsiyetlerin gerçek tutumlarını göstermekle kalmıyor, kısalığına ve kuruluğuna rağmen, parti yönetiminin gerçek panoramasını da olduğu gibi gözler önüne seriyor: Tüm iç çelişkileri ve kaçınılmaz bireysel yalpalamalarıyla birlikte. Yalnızca bütün olarak tarih değil, en yaman devrimler de insanlığa özgü niteliklerden uzak olmayan insan tarafından yapılır. Bu yapılan işin önemini azaltır mı?

Napolyon'un en parlak başarıları ekrana yansıtılsa, film bize kimi mareşallerin dehası, çapı, yaratıcılıkları, kahramanlıkları, kararlılıklarıyla birlikte, harita okumayı dahi bilmeyen generallerin hatalarını, subayların sersemliklerini, koca koca birliklerin içine düştükleri paniği ve korkuyu da gösterirdi. Bu gerçekçi belge olsa olsa Napolyon'un ordusunun efsanevî otomatlardan değil, iki yüzyılın dönemecinde yetişmiş kanlı canlı Fransızlardan oluştuğunu kanıtlardı. Ve insanî zaaflar tablosu yalnızca bütünün şaşaasının daha canlı bir şekilde altını çizerdi.

Olay olup bittikten sonra devrimin teorisini yapmak daha gerçekleşmeden evvel onunla özdeşleşmekten çok daha kolaydır. Ayaklanmanın yaklaşması kaçınılmaz olarak ayaklanmacı partilerde krizlere yol açmıştır ve açacaktır. Tarihin şimdiye dek tanıdığı en iyi pişmiş ve en devrimci partinin deneyimi de buna tanıklık eder. Asıl çarpışmadan birkaç gün evvel Lenin'in partiden en yakın ve

en gözde iki tilmizinin ihracını talep etmek zorunda kalışını belirtmek bile yeterlidir. Çatışmayı daha sonraları kişisel karakterle ilgili "rastlantısal olaylara" indirgeme çabaları parti geçmişinin bir tür katıksızca kilisevari idealleştirilmesinden kaynaklanır. Nasıl Lenin herkesten daha tam ve kararlı biçimde 1917 sonbaharında ayaklanmanın nesnel zorunluluğu ve kitlelerin ayaklanmaya doğru yönelen iradesini ifade etmişse, Zinovyev ile Kamenev de başkalarından daha açıkça partinin engellemeci eğilimlerini, kararsızlık anlayışını, küçük burjuvalarla ilişkilerin etkisini ve yönetici sınıfların baskısını cisimleştiriyorlardı.

Yalnızca Ekim ayında Bolşevik parti yönetiminin bağrında cereyan eden tüm konferansların, çatışmaların, özel tartışmaların zabıtları tutulsaydı, gelecek nesiller ayaklanma için gerekli gözüpekliğin partinin üst kesimlerinde nasıl yoğun bir iç mücadeleden geçerek oluştuğunu saptayabilirlerdi. Zabıtlar aynı zamanda, bir devrimci partinin ne denli iç demokrasiye ihtiyacı olduğunu gösterirdi: Mücadele arzusu soğuk formüllerle yaratılmaz ve yukarıdan dikte edilmez, onu her seferinde yenilemek ve süzgeçten geçirmek gerekir.

Stalin 1924'te elinizdeki eserin yazarının "bir proleter devrimin temel aracı partidir" şeklindeki bir ifadesini alarak şöyle soruyordu: " 'Temel aracı' bir şeye yaramıyorsa devrimimiz nasıl başarılı olabildi?" İroni bu ilkel sözdeki yanlışlığı gizleyemiyor. Kilisenin tasvir ettiği şekliyle azizler ile azizlik adaylarının temsil ettikleri şekliyle şeytanlar arasında gerçek insanlar bulunurlar: Tarihi onlar yaparlar. Bolşevik partinin ne derece pişmiş bir deneyim sahibi olduğu görüş ayrılıklarının, duraksamaların ve hatta sarsıntıların bulunmamasından değil, en zor şartlarda dahi, gerektiği zamanda iç krizlerden kurtulabilmesinden ve olaylara belirleyici bir müdahale yapma imkânını yaratabilmesinden belli oluyordu. Bu, partinin, bütününde, devrim için tümüyle uygun bir araç olduğu anlamına geliyordu.

Reformist bir parti ıslah etmeye çalıştığı rejimin temellerini pratikte sarsılmaz kabul eder. Böylelikle de, kaçınılmaz olarak, kendini yönetici sınıfın fikirlerine ve ahlâkına tabi kılar. Proletaryanın omurgası üzerinde yükselen sosyal demokrasi yalnızca ikinci sınıf bir burjuva parti olmuştur. Bolşevizm bireysel varoluş koşullarını, fikirlerini ve ahlâkî yargılarını çağdaş toplumla uyumsuz tarihsel emellerine tabi kılan gerçek devrimci tipi yaratmıştır. Parti içinde burjuva ideolojisi karşısındaki onsuzolmaz mesafe, esinleyicisi Lenin olan gözüpek bir uzlaşmazlık sayesinde korunabilmiştir. Lenin küçük burjuva ortamın parti ile resmî kamuoyu arasında yarattığı bağları ince bir çalışmayla ayıklamayı hiç bırakmamıştır. Aynı zamanda Lenin partiye yükselen sınıfın düşüncesi ve duygularına dayalı olarak kendi kamuoyunu oluşturmasını öğretmiştir. Böylece, ayıklama ve eğitimle, sürekli bir mücadele içinde, Bolşevik parti yalnızca siyasal çevresini değil, burjuva kamuoyundan bağımsız ve ona taban tabana zıt olan ahlâkî çevresini de yaratmıştır. Bolşeviklere kendi saflarındaki tereddütleri aşma ve o olmadan Ekim Devriminin imkânsız olacağı cesur kararlılığı gösterme izni veren de yalnızca buydu.

BÖLÜM VI

Ayaklanma Sanatı

İnsanlar devrimi de savaş yaptıkları gibi istemeye istemeye yaparlar. Fark şuradadır: Bir savaşta, belirleyici rol zorlamadadır; devrimdeyse, koşullarınki hariç, zorlama yoktur. Devrim başka yol kalmadığı zaman meydana gelir. Olaylar silsilesindeki bir doruk gibi devrimin üzerinde yükselen ayaklanma, tıpkı bütününde devrim gibi, keyfî olarak kışkırtılamaz. Kitleler nihaî taarruza geçmeye karar vermezden önce birçok kez saldırırlar ve geri çekilirler.

Fesat, çoğunluğun kendiliğinden hareketi karşısında bir azınlığın danışıklı girişimi olarak genelde ayaklanmaya karşıttır. Gerçekten de, ulusun başına geçmeye yönelen bir sınıfın eserinden başka bir şey olamayacak olan muzaffer bir ayaklanma tarihsel anlamı ve yöntemleri itibarıyla, kitlelerin gıyabında eyleme geçen fesat ehlinin darbesinden tümüyle farklıdır.

Aslında, tüm sınıflı toplumlarda, yarıklar içinde bir komplo inşa edilebilmesi için yeterince çelişki vardır. Bununla beraber, tarih tecrübesi yine de fesat politikasının sürekli olarak besleneceği bir şeyler bulabilmesi için toplumun belli bir derecede hasta olması gerektiğini —İspanya'da, Portekiz'de, Güney Amerika'da olduğu gibi— kanıtlıyor. Saf hâlde, fesat, zafer kazandığı durumda dahi, iktidara ancak aynı sınıfın başka kliklerini geçirebilir ya da daha azını, sadece devlet adamlarını değiştirebilir. Bir toplumsal rejimin bir diğeri üzerindeki zaferi tarihte ancak kitlelerin bir ayaklanmasıyla mümkün olmuştur. Periyodik komplolar çoğu zaman toplumun çöküntüye uğraması ve kokuşmasının bir ifadesiyken, halk ayaklanması, buna karşılık, genelde ulusun eski dengesini bozan yeni bir evrimin sonucunda zuhur eder. Güney Amerika cumhuriyetlerindeki kronik "devrimler"in sürekli devrimle bir alâkası yoktur; tersine, belli bir anlamda, bunlar tümden karşıtlardır.

Bununla beraber, bu söylediğimiz halk ayaklanması ile fesadın her koşulda birbirini dışladığı anlamına gelmez. Bir fesat öğesi, şu veya bu ölçüde, hemen her zaman ayaklanmaya dahildir. Devrimin tarihsel bakımdan koşullanmış bir aşaması olan kitlelerin ayaklanması hiçbir zaman katıksız biçimde kendiliğinden

gerçekleşmez. Katılımcıların çoğunluğu için ansızın patlak verdiği hâlde bile, ayaklanmacıların içinde hayatın zorluklarından bir çıkış yolu buldukları fikirler tarafından olgunlaştırılmıştır. Kitlelerin bir ayaklanması dahi öngörülebilir ve hazırlanabilir. Önceden örgütlenebilir. Bu durumda, komplo ayaklanmaya tabi kılınmıştır, ona hizmet eder, gidişatını kolaylaştırır, zaferini hızlandırır. Devrimci bir hareketin siyasal düzeyi ne kadar yüksek, önderliği ne kadar ciddiyse, halk ayaklanmasında fesadın işgal ettiği yer de o kadar büyüktür.

Hem birbiriyle karşı karşıya getiren hem de birbirini tamamlayan ayaklanma ile fesat arasındaki ilişkiyi doğru anlamak elzemdir. Zira Marksist literatürde "fesat" sözcüğünün kullanımının dahi çelişik bir yanı vardır; yani inisiyatif alan bir azınlığın bağımsız girişimi mi yoksa çoğunluk ayaklanmasının azınlık tarafından hazırlanması mı söz konusudur?

Doğru, tarih bazı koşullarda halk ayaklanmasının komplosuz da galip gelebileceğinin kanıtlarını sunar. Genel bir başkaldırının, çeşitli protestoların, gösterilerin, grevlerin, sokak çatışmalarının "kendiliğinden" bir itişiyle zuhur eden ayaklanma ordunun bir kesimini harekete geçirebilir, düşman kuvvetlerini felçleştirebilir ve eski iktidarı devirebilir. Belli bir dereceye kadar Şubat 1917'de Rusya'da olan buydu. 1918 sonbaharında Alman ve Avusturo-Macar devrimlerinin gelişiminde de az çok aynı tabloyla karşılaşırız. Bu iki durumda da, isyancıların başında ayaklanmanın çıkarları ve emellerine derinlemesine nüfuz etmiş bir partinin bulunmaması ölçüsünde, ayaklanmanın zaferi kaçınılmaz olarak iktidarı son dakikaya kadar ayaklanmaya karşı çıkmış olan partilerin eline verecekti.

Eski iktidarı devirmek başka şeydir, iktidarı ele almak başka. Bir devrimde, burjuvazi iktidarı devrimci olduğundan değil, ama burjuvazi olduğundan ele geçirebilir: Elinde mülkiyet, eğitim, basın, taraftar ağı, bir kurumlar hiyerarşisi vardır. Ama proletarya için durum bambaşkadır: Eşyanın tabiatına uygun olarak toplumsal imtiyazlardan yoksun olan isyankâr proletarya ancak gölgesine, bütünlüğüne, kadrolarına, kurmayına güvenebilir.

Bir demirci nasıl kızgın demiri çıplak eliyle tutamazsa, proletarya da çıplak elleriyle iktidarı ele geçiremez: Ona bu görev için biçilmiş bir örgüt gerekir. Kitlelerin ayaklanmasıyla fesadın kombinasyonu, komplonun ayaklanmaya tabi oluşu, ayaklanmanın fesat aracılığıyla örgütlenmesi Marx ve Engels'in "ayaklanma sanatı" tabir ettikleri devrimci politikanın karmaşık ve ağır sorumluluklar alanını oluşturur. Bu kitlelerin doğru bir genel idaresini, değişen durumlar karşısında yön değiştirme esnekliğini, düşünülmüş bir taarruz planını, teknik hazırlıkta temkinlilik ve darbeyi vurmak konusunda cesaret gerektirir.

Tarihçiler ve siyaset adamları genellikle, eski rejime karşı düşmanlıkla birleşmiş, ama açık bir hedefi, buna uygun hazırlanmış mücadele yöntemleri veya bilinçli bir şekilde zafere götüren önderliği olmayan kitlelerin hareketini kendiliğinden güçlerin ayaklanması olarak adlandırırlar. Kendiliğinden güç-

lerin ayaklanması resmî tarihçiler, en azından demokratlar tarafından lûtfen, sorumluluğunu eski rejimin taşıdığı kaçınılmaz bir felâket olarak kabul edilir. Bu bağışlayıcı tavrın gerçek sebebi, "kendiliğinden" güçlerin ayaklanmasının burjuva rejimin çerçevesini aşamamasında yatar.

Sosyal demokrasi de aynı yoldan yürür: Tıpkı yer sarsıntılarını, volkanik patlamaları, güneş tutulmalarını ve veba salgınlarını reddetmediği gibi, toplumsal bir felâket olarak devrimi de genel olarak reddetmez. Onun "Blanquicilik" ya da daha da kötüsü, Bolşevizm olarak reddettiği şey, bilinçli ayaklanma hazırlığı, plan, fesattır. Bir başka ifadeyle, sosyal demokrasi iktidarı burjuvazinin eline veren darbeleri onaylamaya hazırdır —kuşkusuz *ex post facto*[1]—, ama aynı zamanda iktidarı proletaryaya devredebilecek yegâne yöntemleri uzlaşmazlıkla mahkûm eder. Yalancı bir nesnellik kılıfı altında kapitalist toplumun savunulması politikası saklıdır.

İçinde yer aldığı veya tanık olduğu sayısız ayaklanmanın başarısızlıkları üzerindeki gözlemlerine ve düşüncelerine dayalı olarak Auguste Blanqui, onlar olmazsa ayaklanmanın başarısının son derece zor, hattâ imkânsız olduğu bir dizi taktik kural çıkarsaması yaptı. Blanqui münasip zamanda düzenli devrimci birlikler kurulmasını, bunların merkezî olarak yönetilmesini, cephane bakımından iyi beslenilmelerini, yapımları önceden düşünülmüş ve rastgele değil, sistematik biçimde savunulacak barikatların mekânda iyi hesaplanmış bir şekilde dağıtılmasını gerekli buluyordu. Ayaklanmanın askerî sorunlarıyla ilgili tüm bu kurallar, tabiatıyla, toplumsal koşullar ve askerî teknikteki değişmelerle kaçınılmaz olarak değişikliğe uğrarlar; ama kendi başlarına hiç de, Almanların "Putschism" veya devrimci "maceracılık" diye adlandırdıkları anlamda "Blanquicilik" değillerdir.

Ayaklanma bir sanattır ve bütün sanatlarda olduğu gibi yasaları vardır. Blanqui'nin kuralları devrimci savaş realizminin gerekleriydi. Blanqui'nin hatası pozitif teoreminde değil, negatif teoreminde yatıyordu. Taktik yetersizliğin ayaklanmayı başarısızlığa uğratmasından Blanqui ayaklanma taktiğinin kurallarına uyulmasının kendi başına zaferi sağlamaya yeteceği sonucunu çıkartıyordu. İşte Blanquiciliği Marksizmle karşı karşıya getireceğimiz asıl yer burasıdır. Fesat ayaklanmanın yerini tutamaz. Ne kadar iyi organize olursa olsun, proletaryanın aktif bir azınlığı ülkenin genel durumundan bağımsız olarak iktidarı ele geçiremez: Bu noktada, Blanquicilik tarih tarafından mahkûm edilmiştir. Ama yalnızca bu noktada. Pozitif teorem tüm gücünü korur. İktidarın fethi için, proletaryanın kendiliğinden güçlerin ayaklanmasından daha fazlasına ihtiyacı vardır. Ona buna uygun bir örgüt, bir plan, fesat gerekir. İşte Lenin sorunu böyle ortaya koymuştu.

Barikat fetişizmine karşı Engels'in eleştirisi genel tekniğin ve askerî tekniğin evrimine dayanıyordu. Blanquiciliğin ayaklanma taktiği eski Paris'in, yarı

1) Olay olup bittikten sonra [t.ç.n.]

yarıya zanaatkârlardan kurulu bir proletaryanın karakterine, dar sokaklara ve Louis-Philippe'in askerî sistemine cevap veriyordu. İlke olarak, Blanquiciliğin hatası devrimi ayaklanmayla özdeşleştirmesinde yatıyordu. Blanquiciliğin teknik hatası ayaklanmayı barikatla özdeşleştirmesinde yatıyordu. Marksist eleştiri bu iki hataya karşı yönelmiştir. Blanquicilikle hemfikir olarak, ayaklanmanın bir sanat olduğunu düşünen Engels yalnızca ayaklanmanın devrim ve barikatın da ayaklanmanın içindeki ikincil konumunu keşfediyordu. Engels'in eleştirisinin Hohenzollernlerin sansürünün yardımıyla Alman sosyal-demokrasisinin dar kafalı önderlerinin bir zamanlar kanıtlamaya çalıştıkları gibi, saf parlamentoculuk lehine devrimci yöntemlerin reddedilmesiyle hiçbir ortak noktası yoktu. Engels'e göre, barikat meselesi ayaklanmanın teknik unsurlarından sadece biriydi. Oysa, reformistler, barikatın belirleyici bir değerinin olduğunun reddedilmesinden genel olarak devrimci şiddetin reddedilmesi sonucuna varmaya çalışıyorlardı. Bu tıpkı gelecekteki savaşta siperin öneminin muhtemelen azalacağından militarizmin çöküşü sonucunu çıkartmaya benzer.

Yardımı sayesinde proletaryanın yalnızca eski rejimi devirmekle kalmayıp onun yerine de geçeceği örgütlenme tarzı sovyetlerdir. Daha sonraları bir tarihsel deneyim işi olarak ortaya çıkan şey, Ekim ayaklanmasına kadar, daha önceki 1905 deneyimine dayalı olarak öne sürülen bir kuramsal öngörüydü sadece. Sovyetler kitlelerin ayaklanmaya hazırlık organları, ayaklanma organları ve zaferden sonra da iktidar organlarıdır.

Bununla birlikte, sovyetler kendi başlarına sorunu çözmezler. Programa ve önderliğe göre, farklı amaçlara hizmet ederler. Sovyetlere programı parti verir. Sovyetler bir devrim koşullarında —devrimci durum haricinde hemen hemen imkânsızdırlar— tümüyle geri, pasif ya da demoralize tabakaları haricinde tüm sınıfı temsil ederlerken, devrimci parti sınıfın başını çeker. İktidarın fethi sorunu ancak partinin sovyetlerle veya az çok sovyetlere denk başka kitle örgütleriyle kombinasyonuyla çözüme kavuşabilir.

Başını bir devrimci partinin çektiği sovyet bilinçli olarak ve uygun zamanda iktidarı ele geçirmeye yönelir. Siyasal durumdaki değişmelere ve kitlelerin ruh hâline kendini uydurarak ayaklanmanın sacayaklarını hazırlar, şok müfrezelerini amaç birliği etrafında toplar, taarruz ve nihaî saldırı planını önceden hazırlar. Bu da kitlelerin ayaklanmasına örgütlü fesadın sokulması anlamına gelir.

Bolşevikler Ekim ayaklanmasından uzun süre önce birçok kez hasımları tarafından kendilerine yöneltilen fesatçılık ve Blanquicilik suçlamalarını çürütmek zorunda kalmışlardır. Oysa hiç kimse katıksız fesat sistemine karşı Lenin kadar uzlaşmaz bir mücadele yürütmemiştir. Uluslararası sosyal demokrasinin oportünistleri birçok kez, intelligentsiyanın maceracı bireyciliğine karşı kitlelerin ayaklanmasına götüren yolu öne çıkaran Bolşeviklerin sarsılmaz eleştirisine karşı çıkarak, Sosyalist-Devrimcilerin çarlığın ajanlarına karşı eski bireysel terör taktiğini himayeleri altına almışlardı. Fakat her türlü

Blanquicilik ve anarşizm çeşidini reddeden Lenin bir an bile kitlelerin "kutsal" kendiliğinden gücü önünde boyun eğmemişti. O başkalarından daha önce ve daha derinlemesine devrimin nesnel ve öznel etmenleri arasındaki, kendiliğinden güçlerin hareketiyle parti politikası arasındaki, halk kitleleriyle ileri sınıf arasındaki, proletaryayla öncüsü arasındaki, sovyetlerle parti arasındaki, ayaklanmayla fesat arasındaki ilişki üzerinde düşünmüştü.

Fakat keyfine göre bir ayaklanma kışkırtılamayacağı ve zafer için aynı zamanda, uygun zamanda ayaklanmayı örgütlemenin de gerekli olduğu doğruysa, o zaman devrimci önderliğin önüne doğru teşhis sorunu çıkar: Münasip zamanda, yükselen ayaklanmayı bir fesatla tamamlayacak şekilde kavramak. Bir doğumda ebenin müdahalesi, her ne kadar bu imge çok kereler kötüye kullanılmışsa da, kendiliğinden bir sürece müdahalenin hâlâ en canlı örneklenmesidir. Herzen bir zamanlar dostu Bakunin'i tüm devrimci girişimlerinde sürekli olarak gebeliğin ikinci ayını dokuzuncu aymış gibi ele almakla suçluyordu. Şubatta, doğum tarihi meselesi, ayaklanma "beklenmedik bir biçimde", bir merkezden yönetilmeksizin patlak verdiği ölçüde, hemen hiç sorun olmadı. Ama tam da bu nedenle iktidar ayaklanmayı yapanlara değil, onu frenleyenlere geçti. Yeni ayaklanmada durum tümüyle değişikti: O bilinçli olarak Bolşevikler tarafından hazırlanmıştı. Taarruz işaretini vermek için uygun zamanı yakalama sorunu dolayısıyla Bolşevik genelkurmaya aitti.

"Zaman" sözcüğü burada belirli bir gün ve saat gibi kelimesi kelimesine anlaşılmamalı: Doğumlarda bile, doğa, sınırları yalnızca ebelik sanatını değil, miras hukukunun kazuistiğini[2] de ilgilendiren kayda değer zaman fasılaları sunar. Bir ayaklanma kışkırtma girişiminin kaçınılmaz olarak prematüre kalacağı ve devrimci bir düşüğe yol açacağı zaman ile uygun anın artık geri dönüşsüz bir şekilde yitirildiğinin düşünüldüğü zaman arasında ayaklanmanın az çok başarıyla gerçekleşebileceği belli bir devrimci dönem —birkaç hafta, bazen birkaç ay süren— vardır. Bu görece kısa dönemi ayırt etmek ve sonra da nihaî darbeyi vurmak için gün ve saat anlamında belirli bir zaman tayin etmek devrimci önderlik için sorumluluğu en ağır görevdir. Devrimci politikayı ayaklanma tekniğine bağladığı için, haklı olarak bunu düğüm sorun olarak adlandırabiliriz. Ayaklanmanın da, tıpkı savaş gibi, siyasetin başka yollarla sürdürülmesi olduğunu hatırlatmaya gerek var mı?

Sezgi ve tecrübe, tıpkı diğer yaratıcı sanat dallarında olduğu gibi, devrimci bir önderlik için de gereklidir. Ama bu yetersizdir. Üfürükçünün sanatı da başarılı bir şekilde sezgi ve tecrübeye dayanabilir. Bununla birlikte, siyasal şifacının sanatı ancak rutinin hâkim olduğu çağlar ve dönemler için geçerlidir. Büyük tarihsel dönemeçler dönemi üfürükçünün sanatını icra etmesine izin

2) Kazuistik, ahlâkî sorunlarla uğraşan ve etik kurallarla vicdan meselelerini çözmeye çalışan teoloji kolu [t.ç.n.].

vermez. Kaynağını sezgiden alsa da, tecrübe ona yetmez. Program ve sloganların Çin gölgelerinin gerisinde toplumsal bedenlerin gerçek hareketini bulup ortaya çıkaracak materyalist bir yöntem lâzımdır.

Bir devrimin aslî öncülleri var olan toplumsal rejimin ulusun gelişmesinin temel sorunlarını çözmekten aciz oluşunda yatar. Bununla birlikte, devrim ancak toplumun bileşiminde tarihin koyduğu sorunları çözmek üzere ulusun başına geçebilecek yeni bir sınıfın bulunması durumunda mümkün olur. Devrimin hazırlanması süreci ekonominin ve sınıfların çelişkilerinden kaynaklanan nesnel görevlerin kanlı canlı insan kitlelerinin bilincinde kendine bir yer açmasından, bu bilincin veçhelerini değiştirmesinden ve yeni siyasal güç dengeleri yaratmasından oluşur.

Yönetici sınıfların ülkeyi açmazdan çıkartmaktaki açık aczlerinin neticesinde kendilerine güvenlerini yitirirler, eski partiler bölünürler, gruplar ve klikler arasında kıyasıya bir mücadele başlar, umutlar mucizeye veya keramet sahibine bağlanır. Tüm bunlar pasif de olsa, son derece önemli olan, ayaklanmanın siyasal öncüllerinden birini oluşturur.

Kurulu düzene karşı korkunç bir husumet ve ülkeyi düzlüğe çıkartmak için en kahramanca çabaları tehlikeye atma, kurbanlar verme arzusu; ayaklanmanın başlıca taktik öncülünü oluşturan devrimci sınıfın yeni siyasal bilinci budur.

Bununla birlikte, iki temel kamp —büyük mülk sahipleri ve proletarya— bütün olarak tüm ulusu temsil etmezler. Bunların arasına iktisadî ve siyasal prizmanın tüm renklerini sunan küçük burjuvazinin geniş tabakaları sokulmuştur. Ara tabakaların huzursuzluğu, yönetici sınıfın izlediği politika karşısındaki hayal kırıklıkları, sabırsızlıkları ve isyanları, proletaryanın gözüpek bir şekilde devrimci inisiyatifini desteklemeye meyletmeleri, küçük burjuvazinin üst kesimlerini nötralize ettiği ölçüde kısmen pasif, tabanı işçilerle omuz omuza bir doğrudan mücadeleye sürüklediği ölçüde kısmen aktif olan, ayaklanmanın üçüncü siyasal koşulunu oluştururlar.

Bu öncüllerin karşılıklı koşulluluğu aşikâr: Proletarya ne kadar kararlı ve kendine güvenli hareket ederse ve ara sınıfları harekete geçirme imkânına sahipse, egemen sınıf da o kadar tecrit olur ve moral bozukluğu da o denli şiddet kazanır. Ve yöneticilerin bölünmeleri devrimci sınıfın değirmenine su taşır.

Proletarya ayaklanma için kaçınılmaz olan kendi güçlerine güven yaratmayı ancak karşısında açık bir perspektif bulunursa, kendi lehine değişen güç dengesini aktif biçimde doğrulama imkânına kavuşursa, üstünde zeki, sağlam ve gözüpek bir önderlik bulunduğunu hissederse sağlayabilir. Bu da bizi sayıca sonuncu ama önem bakımından öyle olmayan, iktidarın fethi koşuluna götürür: Sınıfın sıkı biçimde birleşmiş ve badirelerden geçmiş öncüsü olarak devrimci parti.

Hem iç hem de uluslararası tarihsel koşulların uygun bir bileşimi sayesinde, Rus proletaryası başında siyasal açıklığa istisnaî derecede yetenekli ve eşsiz bir devrimci deneyime sahip bir parti buldu. Genç ve sayıca kalabalık olma-

yan bir sınıfa görülmedik çapta bir tarihsel görevi başarmaya işte yalnızca bu imkân verdi. Genel olarak, tarihin —Paris Komünü, 1918 Alman ve Avusturya devrimi, 1919 Macaristan ve Bavyera Sovyetleri, 1919 İtalyan devrimi, 1923 Alman krizi, 1925-1927 yıllarındaki Çin devrimi, 1931 İspanyol devrimi— de tanık olduğu gibi, koşullar zincirindeki en zayıf halka şimdiye dek partininki olmuştur. İşçi sınıfı için en zoru tarihsel görevlerinin çapına uygun bir devrimci örgüt yaratmaktır. En eski ve en uygar ülkelerde, devrimci öncüyü zayıflatmak ve bölmek için muazzam güçler çalışıyor. Bu çalışmanın önemli bir kısmı sosyal demokrasinin "Blanquiciliğe —Marksizmin devrimci özünü kastederek oluşturulan bir adlandırma— karşı mücadelesinde yapılır.

Büyük toplumsal ve siyasal krizler ne denli çok olsalar da, başarılı ve istikrarlı bir proleter ayaklanma için tüm onsuzolmaz koşulların biraraya gelmesi tarihte şimdiye dek ancak bir kere görüldü: Ekim 1917'de Rusya'da. Devrimci bir durum ebediyen sürmez. Bir ayaklanmanın tüm öncüllerinden en az istikrarlısı küçük burjuvazinin ruh hâlidir. Ulusal krizler sırasında, küçük burjuvazi yalnızca sözle değil, eylemle de kendisine güven ilham eden sınıfın peşinden yürür. Tepkisel coşku hamlelerine, hattâ devrimci nöbetlere tutulmaya elverişli olan küçük burjuvazinin direnci yoktur, başarısızlık durumunda kolayca cesaretini kaybeder ve ateşli umutları hayal kırıklığına dönüşür. Her devrimci duruma istikrarsızlık kazandıran da zaten küçük burjuvazinin haleti ruhiyesindeki şiddetli ve hızlı değişmelerdir. Eğer proleter partisi uygun zamanda halk kitlelerinin beklenti ve umutlarını devrimci bir eyleme dönüştürmek için yeterince kararlı değilse, kabaran dalga yerini kısa bir süre sonra bir geri çekilişe bırakır. Ara tabakalar gözlerini devrimden çevirirler ve karşıt kamptan bir kurtarıcı ararlar. Dalga yükselirken nasıl proletarya peşinden küçük burjuvaziyi sürüklemişse, geri çekiliş sırasında da küçük burjuvazi proletaryanın önemli kesimlerini peşine takar. Savaş sonrası Avrupa'sının siyasal evriminde komünist ve faşist dalgaların diyalektiği böyledir.

Marx'ın "hiçbir rejim tüm imkânlarını tüketmeden sahneden çekilmez" özdeyişine dayanmaya çalışan Menşevikler kapitalizmin henüz kendini tümüyle tüketmekten uzak olduğu geri Rusya'da proletarya diktatörlüğü için mücadele etmenin doğruluğunu inkâr ediyorlardı. Bu akıl yürütmede her biri kader belirleyici önemde iki hata vardı. Bir kere, kapitalizm ulusal değil, dünyasal bir sistem. Emperyalist savaş ve sonuçları gösterdi ki, kapitalist rejimin dünya düzleminde içi boşaldı. Rusya'daki devrim dünya kapitalist sistemindeki en zayıf halkanın kırılmasıydı.

Ama Menşevik anlayışın yanlışlığı ulusal açıdan bakışta da ortaya çıkar. İktisadî bir soyutlama yapılırsa, Rusya'da kapitalizmin imkânlarını tüketmediğini kabul etmek mümkündür. Ama iktisadî süreçler eterli alanların dışında cereyan ederler, somut bir tarihsel ortamda meydana gelirler. Kapitalizm bir soyutlama değildir: o her şeyden önce bir devlet iktidarına ihtiyaç duyan

kanlı canlı bir sınıfsal ilişkiler sistemidir. Rus kapitalizminin himayesi altında oluştuğu monarşinin imkânlarını tükettiğini Menşevikler inkâr etmiyorlardı. Şubat Devrimi bir ara devlet rejimi kurmaya kalkıştı. Sekiz ay kadar bir zaman içinde, bu rejim tamamen tükenmişti. Nasıl bir hükûmet düzeni bu koşullarda Rus kapitalizmin müteakip gelişmesini sağlayabilirdi?

"Yalnızca, kitleler içinde artık destek bulamayan ılımlı sosyalist eğilimlerce savunulan burjuva cumhuriyeti... ayakta kalamazdı. Onda temelli olan her şey aşınmıştı, geriye sadece kabuk kalmıştı." Bu doğru değerlendirme Milyukov'a ait. Aşınmış sistemin kaderi ona göre çarlık monarşisinin kaderiyle aynı olacaktı: "Her ikisi de zemini devrim için hazırlamışlardı ve her ikisi de devrim gününde tek bir savunucu bulamamışlardı."

Temmuz-Ağustostan itibaren, Milyukov durumu iki isimli bir alternatifle vasıflandırıyordu: Ya Kornilov ya Lenin. Ama Kornilov zaten acınacak bir başarısızlıkla sona eren denemesini yapmıştı. Kerenskiy'in rejimi için her halükârda geriye bir yer kalmıyordu. Suhanov, haleti ruhiyeleri ne denli farklı olsa da, "Kerenskiy'ciliğe karşı kinde bir birlik vardı" diye tanıklık eder. Çarlık monarşisinin nasıl yüksek soyluların ve hattâ grandüklerin gözlerinde sonuçta imkânı kalmamışsa, Kerenskiy'in hükûmeti de rejimin doğrudan ilham perilerine, uzlaşmacıların üst kesimlerindeki "grandüklere" o kadar çekilmez geliyordu. Bu genel rahatsızlıkta, tüm sınıfların bu keskin siyasal huzursuzluğunda olgunluğa erişmiş devrimci bir durumun en önemli belirtileri yatıyordu. Böylece, organizmanın her kası, her siniri, her lifi büyük bir apsenin uç vermesi öncesinde dayanılmaz ölçüde gerilmişti.

İşçileri erken bir çatışmaya girmeme konusunda uyaran Temmuzdaki Bolşevik kongresinin kararı, aynı zamanda, kavganın "tüm ulusun krizi ve kitlelerin derinlerden gelen ayaklanmasının kentlerden ve köylerden yoksul unsurların işçilerin davasına çekilmesi için elverişli koşulları yaratacağı zaman" kabul edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bu zaman Eylül-Ekimde geldi.

Ayaklanma artık başarılı olacağına güvenebilirdi, çünkü gerçek bir halk çoğunluğuna dayanıyordu. Kuşkusuz bunu biçimsel olarak anlamamak gerekir. Eğer ayaklanma konusunda önceden bir referandum yapılsaydı, son derece çelişkili ve belirsiz neticeler verirdi. Ayaklanmayı desteklemeye samimî olarak hazır olma durumu ayaklanmanın gerekliliğini önceden açıkça kavrama yetisiyle hiç de özdeş değildir. Diğer yandan, verilen cevaplar çok büyük ölçüde sorunun sorulma biçimine, soruşturmayı yürütecek organa ya da daha basitçe söylersek, iktidarda bulunan sınıfa bağlı olacaktır.

Demokrasinin yöntemlerinin sınırları vardır. En çok hoşlandıkları vagon tipinin hangisi olduğunu öğrenmek için bir trenin tüm yolcularına soru sorulabilir, ama yoldan çıkmak üzere olan tam gaz giden bir trenin durdurulmasının gerekip gerekmediğini öğrenmek için herkese soru sorulamaz. Oysa, güvenlik sistemi becerikli bir şekilde ve uygun zamanda çalıştırılırsa, yolcuların onayının alınacağından emin olunabilir.

Halka parlamenter danışmalar hep aynı anda yapılır; bununla beraber, değişik halk kesimleri devrim zamanında, birbirlerine göre, bazen çok küçük de olsa, kaçınılmaz bir gecikmeyle aynı sonuca varırlar. Öncü devrimci sabırsızlıkla yanıp tutuşurken, geri kesimler daha yeni hareketleniyorlardır. Petrograd ve Moskova'da, tüm kitle örgütleri Bolşeviklerin önderliğindeydi; üç milyonluk, yani iki başkentin birlikteki nüfusundan biraz az nüfuslu Tambov vilayetinde, Sovyet'te Bolşevik bir fraksiyon ilk kez ancak Ekim ayaklanmasından kısa bir süre önce ortaya çıktı.

Nesnel gelişme kıyaslamaları kitlelerin düşüncelerinin kıyaslanmasıyla hiçbir şekilde —gün be gün— çakışmaz. Ve olayların gidişatı içinde büyük bir karar acil hâl alınca referanduma falan imkân vermez. Değişik halk kesimlerinin ruh hâli ve düzeyindeki farklar eylemle kısaltılır: Öncü unsurlar tereddüt edenleri harekete geçirirler ve direnenleri tecrit ederler. Çoğunluğun esamisi okunmaz, fethedilir. Ayaklanma, tam da çelişkilerden kurtuluş ancak doğrudan eylem yolunda görüldüğü anda yükselişe geçer.

Bununla beraber, soylu mülk sahiplerine karşı savaşından gerekli siyasal sonuçları çıkarma gücüne sahip olmayan köylülük, bizzat giriştiği toprak ayaklanmasıyla, baştan kentlerin ayaklanmasına katılmış, onu çağırıyor ve istiyordu. Arzusunu beyaz bir oy pusulasıyla değil, kızıl öfkeyle —yangın— ifade ediyordu. Bu daha ciddî bir referandumdu. Köylülüğün desteği sovyet diktatörlüğünü kurmak için elzem olduğu ölçüde, bu destek eldeydi. Lenin kararsızlara şu cevabı veriyordu: "Bu diktatörlük köylülere toprak ve taşradaki köylü komitelerine tam yetki verecek. Eğer delirmediyseniz, köylülerin bu diktatörlüğü destekleyeceğinden nasıl şüphe edersiniz?" Seçim bültenlerinin kar fırtınasına yakalanmış askerlerin, köylülerin, ezilen milliyetlerin Bolşevikleri iş üzerinde görmeleri için, Bolşeviklerin iktidarı ele almaları gerekiyordu.

Proletaryaya iktidarı ele geçirme izni vermesi için nasıl bir güçler dengesi gerekiyordu? Ekim ayaklanmasını açıklarken Lenin daha sonraları şöyle yazmıştır: "Belirleyici bir anda, belirleyici bir konuda, güçlerin ezici bir ağırlığına sahip olmak lâzım; bu askerî başarı yasası aynı zamanda özellikle devrim denen bu sınıfların ateşli, kaynayan savaşında siyasal başarı kazanmanın da yasasıdır. Halkın siyasal kaderini büyük bir ölçüde başkentler ya da genel olarak büyük ticarî ve sınaî merkezler tayin ediyor... tabiatıyla, destek hemen gelmese bile, merkezlerin yerel, kırsal güçlerce yeterince desteklendiği oranda." Bu dinamik anlamda, Lenin halk çoğunluğundan bahsediyordu ve çoğunluk kavramının yegâne gerçek anlamını ortaya koyuyordu.

Demokrat hasımlar Bolşevikleri izleyen halkın tarihin hammaddesi, yoğrulabilir kili olduğunu düşünerek kendilerini avutuyorlardı. Ahmaklar sürüsünün de eğitimli burjuvalarla birlikte hareket eden demokratlardan aşağı kalır yanı yoktu. Menşevik gazetesi şu soruyu soruyordu: "Bu adamlar Petrograd proletaryası ve garnizonunun tüm diğer toplumsal kesimlerden hiçbir zaman bu denli

tecrit olmadıklarını görmüyorlar mı?" Proletarya ve garnizonun bedbahtlığı iktidarı ellerinden almaya hazırlandıkları sınıflardan "tecrit olmak"tan ibaretti.

Gerçekten, taşrayı ve cepheyi bilmezden gelen kitlelerin sempatisi ve desteğine ciddî olarak güvenilebilir miydi? Suhanov kibirli bir şekilde onların Bolşevizminin "koalisyona nefret ile toprak ve barış talebinden ibaret" olduğunu yazıyordu. Sanki bunlar yeterli değilmiş gibi! Koalisyondan nefret iktidarı burjuvaziden almak için bir çabayı belirtiyordu. Toprak ve barış talebiyse köylü ve askerlerin işçilerin önderliği altında gerçekleştirmeye hazırlandıkları dev bir programdı. En soldakiler de dahil, demokratların hiçlikleri "eğitimli" kuşkucuların olguları ayrıntılara ve nüanslara ehemmiyet vermeksizin kaba hâlleriyle ele alan cahil kitlelere yönelik güvensizliklerinden kaynaklanıyordu. Sözüm ona aristokratik, halka tepeden bakan, entelektüel bir tavır Bolşevizme ters, hattâ doğasına aykırıydı. Bolşevikler elleri tertemiz, masa başında çalışan halk dostları ya da bilgiç ukalâlar değillerdi. İlk kez olarak toprağın derinliklerinden başlarını yukarı kaldıran geri kitlelerden korkmuyorlardı. Bolşevikler halkı tarihin onları yarattığı gibi, nasıl devrim yapmaya yöneliyorlarsa öyle görüyorlardı. Bolşevikler misyonlarının bu halkın başına geçmek olduğunu düşünüyorlardı. Bolşevikler hariç, "herkes" ayaklanmaya karşı çıkıyordu. Ama Bolşevikler halktı.

Ekim ayaklanmasının aslî siyasal gücü, bileşiminde baş yerin Petrogradlı işçiler tarafından işgal edildiği proletaryadaydı. Diğer yandan başkentin en ön safında da Vıborg ilçesi yer alıyordu. Ayaklanma planı taarruzun gelişmesi için kalkış üssü olarak bu aslen proleter semti seçmişti.

Martov başta olmak üzere, her renkten uzlaşmacı ayaklanmadan sonra Bolşevizmi bir er hareketi olarak resmetmeye çalışmıştır. Avrupa sosyal-demokrasisi zevkle bu teoriye sarıldı. Ama burada temel tarihsel olgular görmezden geliniyordu: Bolşeviklerin yanına ilk geçenin proletarya olduğu; Petrograd işçilerinin bütün ülkelerin işçilerine yolu gösterdiği; garnizonların ve cephenin uzlaşmacıları desteklemeye daha uzun süre devam ettikleri; Sosyalist-Devrimciler ve Menşeviklerin sovyetler sisteminde işçilerin hilâfına askerlere her türlü imtiyazı verdikleri, işçilerin silahlanmasına karşı mücadele ettikleri; askerleri onlara karşı kışkırttıkları; askerî birliklerde efkârı umumiyenin değişmesinin ancak işçilerin etkisiyle olduğu; belirleyici anda askerlerin önderliğinin işçilerin elinde olduğu; son olarak, bir yıl sonra, Almanya'daki sosyal-demokrasinin, Rus dindaşlarının örneğinde olduğu gibi, işçilere karşı mücadelede askerlere yaslandığı.

Sonbahara doğru, sağ uzlaşmacılar fabrikalarda ve kışlalarda konuşma yapma imkânını artık tümden kaybetmişlerdi. Ama sol uzlaşmacılar hâlâ kitleleri ayaklanmanın bir delilik olduğuna ikna etmeye çalışıyorlardı. Temmuzda karşı-devrimin taarruzuna karşı mücadele ederken işçilerin bilincine hitap eden bir patika bulmuş olan Martov şimdi umutsuz bir çabaya geri dönmüştü. 14 ekimde, Merkez Yürütme Komitesi'nin oturumunda bizzat

kendisi bunu şöyle kabul etmişti: "Bolşeviklerin bizi dinleyeceklerinden emin olamayız." Bununla birlikte, "kitleleri" uyarmanın vazifesi olduğunu düşünüyordu. Oysa kitleler eylem istiyorlardı, ahlâk dersleri değil. Ünlü uyarıcıyı göreli bir sabırla dinledikleri zaman bile, Mstislavskiy'in itirafına kulak verecek olursak, "eskiden olduğu şekilde düşünmeye" devam ediyorlardı. Suhanov yağmurlu bir günde Putilov fabrikası işçilerini olayı ayaklanmaya vardırmadan çözme imkânının bulunduğuna iknaya çalıştığını anlatır. Ama sabırsız nidalarla sesi kesilmişti. İki veya üç dakika dinliyorlardı, sonra yine sesini kesiyorlardı. "Birkaç teşebbüsten sonra bıraktım. Böyle yürümüyordu... ve yağmur bizi giderek daha fazla ıslatıyordu." Ekim ayının pek ılık olmayan göğü altında, zavallı solcu demokratlar kendi tanımlamalarıyla sudan çıkmış tavuk gibiydiler.

Ayaklanmanın "solcu" hasımlarının —ama bunlar Bolşeviklerin arasında da az değillerdi— en gözde siyasal gerekçesi tabanda mücadele coşkusunun bulunmadığını iddia etmekten ibaretti. Zinovyev ve Kamenev 11 Ekimde şöyle yazıyorlardı: "Emekçilerin ve asker kitlelerinin haleti ruhiyesi hiç de 3 Temmuzdan evvelki haleti ruhiyeyi akla getirmiyor." Bu önerme tamamen doğruluktan uzak değildi; uzun süren bir bekleyişin ardından Petrograd proletaryasında belli bir bitkinlik gözleniyordu. Bolşeviklerden bile umutsuzluğa kapılmaya başlıyorlardı: Onlar da mı bizi hayal kırıklığına uğratacaklar? 16 Ekimde, Petrograd'daki en savaşçı Bolşeviklerden Fin kökenli Rahiya Merkez Komite konferansında şöyle diyordu: "Kuşkusuz sloganımız artık gecikmeye başladı, zira yaptığımız çağrının hakkını vereceğimizden şüphe ediliyor." Ama bitkinliğe benzeyen bu beklemekten yorulma ancak ilk kavga işaretine dek sürdü.

Her ayaklanmanın ilk görevi askerî birlikleri kendi yanına çekmektir. Temel olarak genel grev, kitle gösterileri, sokak çatışmaları, barikat savaşı buna hizmet eder. Bir benzeri başka hiçbir yerde bu denli bitmiş hâlde gerçekleşmemiş olan Ekim ayaklanmasının asıl özgünlüğü, koşulların mutlu bir rastlantısı sayesinde, proleter öncüsünün başkent garnizonunu ayaklanmanın başlamasından bile evvel yanına çekmeyi başarmış; yalnız yanına çekmeyi değil, bu kazanımını bir garnizon konferansı tertiplemek suretiyle perçinlemiş olmasında yatar. Ekim devriminin mekanizmasını, bir ön hesaba çok zor elveren en önemli sorunun özde Petrograd'da silahlı mücadelenin başlamasından evvel çözüldüğünü bütünüyle anlamadan kavramak mümkün değildir.

Bununla birlikte, bu ayaklanmanın fuzulî bir şey olduğu anlamına gelmiyor. Doğru, garnizonun ezici çoğunluğu işçilerden yana geçmişlerdi; ama azınlık da işçilere, ayaklanmaya, Bolşeviklere karşıydı. Bu küçük azınlık ordunun en kalifiye unsurlarından oluşuyordu: Subaylar, junkerler, şok taburları, belki de Kazaklar. Bu unsurları siyasal olarak ele geçirmek mümkün değildi: Onları yenmek gerekiyordu. Tarihe Ekim simgesiyle girmiş olan ayaklanma sorununun son kısmının, böylece tümüyle askerî bir karakteri vardı. Çözüm son aşamada

tüfeklerden, süngülerden, makineli tüfeklerden, belki de toplardan gelecekti. Bolşeviklerin partisi bu yola götürüyordu.

Hazırlanmakta olan çatışmanın askerî güçleri hangileriydi? Sosyalist-Devrimci partinin askerî işlerini yöneten Boris Sokolov şöyle anlatır: Ayaklanmayı önceleyen dönemde "alaylardaki tüm parti örgütleri, Bolşevikler haricinde, dağılmışlardı ve koşullar da yenilerinin kurulması için elverişli değildi. Askerlerin görüşleri oldukça net bir şekilde Bolşevikleşmişti, ama Bolşevizmleri pasifti ve silahlarıyla aktif biçimde hareket etme eğiliminden tümüyle yoksunlardı." Sokolov şunu eklemeyi de unutmaz: "Tüm garnizonu yenilgiye uğratmak için bir veya iki kendini adamış ve savaşmaya ehil alay yeterdi." Hiç kuşku yok ki, hiç kimsenin, monarşist generallerden "sosyalist" entelektüellere dek hiç kimsenin proleter devrime karşı "bir veya iki alayı" yoktu. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, büyük çoğunluğu itibarıyla hükûmete son derece karşı olan garnizon hiç de savaşmaya ehil değildi ve Bolşeviklerin safında da yer almıyordu. Bu, birliklerin eski askerî yapısıyla yeni siyasal yapıları arasındaki keskin kopuştan kaynaklanıyordu. Birliklerin savaşçı unsurunun bel kemiğini komutanlık oluşturur. Bu Bolşeviklere karşıydı. Siyasal açıdan birliklerin bel kemiği Bolşeviklerdi. Ne var ki, bunlar yalnız komuta etmeyi değil, çoğu durumda silah kullanmayı da bilmiyorlardı. Asker kitlesi türdeş değildi. Aktif, savaşçı unsurlar her zaman olduğu gibi azınlığı oluşturuyorlardı. Askerlerin çoğunluğu Bolşeviklere sempati duyuyor, oyunu onlara atıyor, onları seçiyor, ama onlardan bir çözüm beklemiyordu. Birliklerde Bolşeviklere hasım olan unsurlar herhangi bir girişim başlatamayacak kadar önemsiz boyuttaydılar. Böylece garnizondaki siyasal efkâr ayaklanmaya istisnaî derecede elverişliydi. Ama savaşçılık açısından ağır çekmiyordu, bu ayan beyan belliydi.

Yine de, garnizonu askerî harekât hesaplarından çıkarmak doğru olmazdı. Devrimden yana savaşmaya hazır binlerce asker daha pasif bir kitle içinde dağılmıştı ve böylelikle de onu ancak küçük bir ölçüde harekete geçirebiliyordu. Daha başarılı bir bileşime sahip çeşitli birlikler disiplini ve savaş güçlerini koruyorlardı. Tüm birliklerde sağlam devrimci nüveler bulunuyordu. On bin kadar adam barındıran 6. İhtiyat taburunda, beş bölükten, devrimin başından beri Bolşevik olma ününü koruyan birincisi her zaman diğerleri içinde fark ediliyordu ve Ekim Günlerinde de bu ününe lâyık olduğunu gösterdi. Ortalama olarak, doğrusunu söylemek gerekirse, garnizondaki alaylar alay olarak ortada yoktular, önderlik mekanizmaları bozulmuştu, uzun soluklu bir askerî harekât yürütmeye muktedir değillerdi; ama yine de çoğunluğu savaş tecrübesi kazanmış silahlı insan yığınlarıydı. Tüm birlikler tek bir efkârı umumiyeyle birbirine bağlanmıştı: Bir an evvel Kerenskiy'i devirmek, yuvaya geri dönmek ve toprak devrimine girişmek. Böylece, tümüyle dağılmış olan garnizon Ekim Günlerinde bir kez daha saflarını sıklaştırmak ve kesin olarak dağılıp gitmeden evvel etkili bir şekilde silah çekmek zorunda kaldı.

Askerî açıdan Petrograd işçileri nasıl bir güç oluşturuyorlardı? Bu soru Kızıl Muhafızlarla ilgilidir. Ondan biraz ayrıntılı bahsetmenin vakti geldi: Kader onu gelecek günlerde tarihin büyük arenasına girmeye sürüklüyordu.

Gelenekleri itibarıyla 1905'e dek geri giden İşçi Muhafızları Şubat Devrimiyle birlikte yeniden doğmuşlar ve bilâhare onun kaderindeki değişimleri paylaşmışlardı. O sıralar Petrograd askerî bölgesinin komutanı olan Kornilov monarşinin devrildiği günlerde hafif topçu birliklerinin silahlıklarından otuz bin tabanca ile kırk bin tüfeğin kaybolduğunu öne sürüyordu. Diğer yandan, kayda değer sayıda silah polisin silahsızlandırılmasının ardından ve sempatik alayların sayesinde halkın eline geçmişti. Silahların iadesi istendiğinde kimse kulak asmamıştı. Devrim bir tüfeğin değerini öğretir. Örgütlü işçiler, bununla beraber, bu fırsattan ancak küçük bir ölçüde faydalanabilmişlerdi.

İlk dört ay boyunca, ayaklanma meselesi işçiler için ortada yoktu. Demokratik ikili iktidar rejimi Bolşeviklere sovyetlerde çoğunluğu kazanma imkânı vermişti. Nişancı işçi bölükleri (*raboçiye drujini*) demokratik milisin unsurlarından birini oluşturuyorlardı. Ama tüm bunlar özde değil, daha çok biçimdeydi. Bir işçinin elindeki tüfek bir öğrencinin elindeki tüfekten çok daha farklı bir tarih ilkesi anlamına gelir.

İşçilerin ellerinde silah olması, fabrikalardaki güçler dengesini ani bir şekilde değiştirmiş olduğundan varlıklı sınıfları endişelendirmişti. Yürütme Komitesi tarafından desteklenen devlet aygıtının başlangıçta kuşku götürmez bir gücü temsil ettiği Petrograd'da, işçi milisi henüz tamamen tehdit edici gözükmüyordu. Ama taşradaki sanayi bölgelerinde, işçi muhafızlarının güçlenmesi yalnızca işletme içinde değil, bütün havalideki tüm ilişkilerde bir altüst oluşa işaret ediyordu. Silahlı işçiler ustabaşıları, mühendisleri azlediyorlar, hattâ tutukluyorlardı. Fabrika kurullarının aldığı bir karar nedeniyle, kızıl muhafızların ücretleri genellikle işletme fonlarından ödeniyordu. 1905'teki partizan mücadelesi geleneklerinin zengin olduğu Urallarda nişancı işçi bölükleri eski militanların idaresinde düzeni sağlıyorlardı. Silahlı işçiler neredeyse fark ettirmeden resmî iktidarı tasfiye etmiş, yerine sovyet organlarını geçirmişti. Mülk sahipleri ve idareciler tarafından uygulanan sabotaj yöntemleri işçileri işletmeleri korumak zorunda bırakıyordu: Makineleri, depoları, kömür rezervlerini ve hammaddeleri. Roller yer değiştirmişti. İşçi, gücünün kaynağını gördüğü fabrikayı savunmak için tüfeğini elleriyle sıkıca sarıyordu. Böylece, işletmelerde ve semtlerde işçi diktatörlüğünün unsurları daha proletarya bütününde devlet iktidarını almazdan evvel oluşmuştu.

Her zaman olduğu gibi, mülk sahiplerinin kaygılarını yansıtan uzlaşmacılar tüm güçleriyle başkent işçilerinin silahlanmasına karşı çıkıyorlar, bu silahlanmayı asgariye indirmeye çaba gösteriyorlardı. Miniçev'e göre, Narva ilçesindeki silahlanma topu topu "on beş kadar tüfek ve birkaç tabancadan" oluşuyordu. Kentte, bu arada, hırsızlıklar ve şiddet hareketleri çok artmıştı.

Her bir taraftan yeni sarsıntıları haber veren telâşlandırıcı söylentiler geliyordu. Temmuz gösterisinin arifesinde semtte yangın çıkacağı beklentisi vardı. İşçiler kapı kapı dolaşıp, bazen zorla açıp silah aranıyorlardı.

3 Temmuz gösterisinden Putilov işçileri ganimetle dönmüşlerdi: beş kasa şarjör kordelasıyla bir mitralyöz. Miniçev şöyle anlatır: "Çocuklar gibi şendik." Bazı fabrikalar daha iyi silahlanmışlardı. Liçkov'a göre, kendi fabrikasındaki işçiler seksen tüfeğe ve yirmi büyük tabancaya sahiptiler. Ne zenginlik! Kızıl Muhafızların karargâhından iki mitralyöz almışlardı; biri yemekhaneye kuruldu, diğeri ambara. Liçkov şöyle anlatır: "Bizim şefimiz Koçerovskiy'di ve en yakın yardımcıları da Ekim Günlerinde Tsarkoye Selo'da Beyaz Muhafızlarca öldürülen Tomçak ile Yamburg'ta beyaz şakiler tarafından kurşuna dizilen Yefimov'du." Bu eli sıkı satırlar, Ekim ayaklanmasının ve geleceğin Kızıl Ordu'sunun kadrolarının eğitim gördükleri, Tomçak'ların, Yefimov'ların, iktdarı aldıktan sonra onu düşmana karşı cesurca savunan ve savaş meydanlarında can veren yüzlerce, binlerce adsız işçinin komuta etmek üzere seçildikleri, buna hazırlandıkları fabrikalardaki laboratuvarlara bir göz atmamızı sağlar.

Temmuz olayları Kızıl Muhafızların durumunu anında değiştirdi. İşçilerin silahsızlandırılmaları artık ikna yoluyla değil, güç kullanılarak, açıkça yapılıyordu. Ama silah iadesi kılıfı altında işçiler eski püskü eşyalar teslim ediyorlardı. Değerli olan ne varsa özenle gizleniyordu. Tüfekler güven duyulan parti üyelerine dağıtılıyordu. Yağla sıvanan makineli tüfekler gömülüyorlardı. Muhafız birlikleri kendilerini dağıtıyorlar, yer altına geçiyorlar ve Bolşeviklere daha sıkıca sarılıyorlardı.

İşçilerin silahlandırılması görevi ilkin fabrika komiteleri ile partinin ilçe komitelerinin ellerinde yoğunlaşmıştı. Temmuzda ezildikten sonra yeniden kurulan Bolşeviklerin Askerî Örgütü —daha önce yalnızca garnizonda ve cephede faaliyet gösteriyordu— işçilere yol göstererek ve kimi zaman da onlara silah vererek ilk kez Kızıl Muhafızları eğitmeyi üstlendi. Parti tarafından ortaya konulan silahlı ayaklanma perspektifi gözle görünmez bir şekilde ileri işçileri Kızıl Muhafızları yeni bir yöne sokmaya zorladı. Bunlar artık fabrika ve işçi semtleri milisleri değil, geleceğin ayaklanma ordusunun kadrolarıydılar.

Ağustosta fabrikalardaki ve işyerlerindeki yangınlar daha da sıklaştı. Ardı ardına gelen krizlerde, her krizden önce alarm dalgaları yayan bir kolektif bilinç çarpılması baş gösteriyordu. Fabrika komiteleri yoğun bir şekilde suikastlara karşı işletmeleri korumaya çalışıyorlardı. Saklanan silahlar gün yüzüne çıkartıldı. Kornilov'un isyanı Kızıl Muhafızları kesin olarak yasallaştırdı. İşçi bölüklerine yaklaşık yirmi beş bin kişi yazılmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, hepsi silahlandırılamadı, hattâ pek azına makineli tüfek verilebildi. Schlüsselburg barut fabrikasının işçileri Neva üzerinden içi el bombası ve patlayıcı dolu bir mavna getirdiler: Kornilov'a karşı! Uzlaşmacıların Merkez Yürütme

Komitesi bu "Yunan" armağanını geri çevirdi. Vıborg semtindeki Kızıl Muhafızlar gece boyunca bu tehlikeli armağanları mahalleler arasında dağıttılar.

İşçi Skorinko şöyle anlatır: "Daha önce konutlarda ve köhne kulübelerde yapılan tüfek kullanma eğitimi şimdi açık havada, bahçelerde, bulvarlarda yapılıyordu." İşçi Rakitov ise *Anılar*'ında şöyle anlatır: "Atölye bir silahlığa dönüştü. Tornanın önünde frezecinin avadanlığı fişek doluydu, makinenin üstünde tüfeği bulunuyordu." Kısa bir süre sonra, bomba üretilen atölyede yaşlı Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler hariç herkes Kızıl Muhafızlara yazılmışlardı. Siren çaldıktan sonra herkes talim için avluda sıraya dizildiler. "Yan yana, sakallı işçiyle küçük çırak birlikte eğitmeni dinliyorlardı..." Çarın eski birlikleri kesin biçimde dağılırlarken, fabrikalarda geleceğin Kızıl Ordu'sunun temelleri atılıyordu.

Kornilov'un temsil ettiği tehlike atlatılır atlatılmaz, uzlaşmacılar vaat ettikleri uygulamaları frenlemeye koyuldular: Otuz bin Putilov işçisine topu topu üç yüz tüfek dağıtıldı. Bir süre sonra silah dağıtımı tümden durdu: Tehlike şimdi sağdan değil, soldan geliyordu; şimdi artık korunma proleterler değil, junkerler nezdinde aranıyordu.

Acil bir pratik hedefin yokluğu ve yetersiz silahlanma Kızıl Muhafızları terk eden işçilerin geri çekilmesine yol açtı. Ama bu kısa bir araydı sadece. Temel kadrolar her işletmede safları sıklaştıracak zamanı bulmuşlardı. Farklı işçi bölükleri arasında sağlam bağlantılar kuruldu. Kadrolar tecrübeyle tehlike anında kullanılabilecek ciddî rezervlere sahip olduklarını biliyorlardı.

Sovyetin Bolşeviklerin eline geçmesi Kızıl Muhafızların durumunu radikal biçimde değiştirdi. Daha önceleri ya kovuşturulan ya da tahammül gösterilen Kızıl Muhafızlar daha şimdiden iktidara doğru uzanan Sovyet'in resmî organı olmuştu. İşçiler sık sık kendi başlarına silah buluyorlar ve Sovyet'ten yalnızca yetki belgesi istiyorlardı. Eylül sonundan, özellikle de 10 Ekimden itibaren ayaklanma hazırlıkları açıkça gündeme alınmıştı. Ayaklanmadan bir ay evvel, Petrograd'daki onlarca fabrika ve işyerinde yoğun bir şekilde askerî eğitim, özellikle atış talimi yapılıyordu. Ekim ortalarına doğru, silah kullanmaya yönelik ilgi daha da arttı. Bazı işletmelerde, hemen herkes bölüklere katıldılar.

İşçiler gitgide daha sabırsız bir şekilde Sovyet'ten silah talep ediyorlardı, ama onlara uzanan ellerden son derece daha az tüfek vardı. Mühendis Kozmin şöyle anlatır: "Her gün Smolnıy'a geliyordum, Sovyet oturumundan önce ve sonra, işçilerin ve denizcilerin nasıl Troçki'ye yaklaştıklarını, ona silah teklif ettiklerini veya ondan silah istediklerini, silah dağıtımının nasıl yürüdüğü hakkında ona bilgi verdiklerini ve işe ne zaman başlanacağını sorduklarını görüyordum. Sabırsızlık büyüktü..."

Biçimsel olarak Kızıl Muhafızlar partilerden bağımsız kaldı. Ama çözüme yaklaşıldıkça, Bolşevikler de giderek ön plana çıkıyorlardı: Her bölüğün nüvesini onlar oluşturuyordu, komuta aygıtı onların elindeydi, diğer işletme ve ilçe-

lerle bağlantıyı onlar sağlıyorlardı. Partisiz işçiler ve sol Sosyalist-Devrimciler Bolşevikleri izliyorlardı.

Bununla birlikte, şimdi, ayaklanmanın arifesinde dahi, Kızıl Muhafızların safları çok kalabalık değildi. 16'sında, Bolşevik Merkez Komitesi üyesi Uritskiy Petrograd işçi ordusunun kırk bin süngüye ulaştığını tahmin ediyordu. Bu rakam abartmalıdır. Silah kaynakları hâlâ çok sınırlıydı: Hükûmet ne denli zayıf olursa olsun, cephanelikler ancak ayaklanma yoluna girilirse ele geçirilebilirdi.

22'sinde tüm Petrograd kentinin Kızıl Muhafızları konferansı yapıldı: Yüz kadar delege yaklaşık yirmi bin savaşçıyı temsil ediyordu. Bu rakamı da olduğu gibi kabul etmek zor: Yazılanların hepsi aktif değillerdi; buna karşılık tehlike anlarında müfrezelere akın akın gönüllüler katılıyordu. Ertesi gün konferans tarafından kabul edilen tüzük Kızıl Muhafızları "proletaryanın silahlı kuvvetlerinin karşı-devrimle mücadele ve devrimin kazanımlarını savunma örgütü" olarak tanımlıyordu. Şuraya dikkat çekilebilir: ayaklanmadan yirmi dört saat önce, sorun taarruz değil, savunma terimleriyle tanımlanıyordu.

Temel askerî birlik mangaydı; dört manga bir takım oluşturuyordu; üç takımdan bir bölük; üç bölükten de bir tabur meydana geliyordu. Komutanlık ve özel birliklerle beraber, tabur beş yüzden fazla insan barındırıyordu. Bir askerî bölgedeki taburlar bir tümeni [*otryad*] oluşturuyorlardı. Putilov gibi büyük fabrikalarda özerk tümenler kurulmuştu. Başka işletmelerde iştigal konusuna göre ve piyade tümenlerine bağlı bulunan ya da önündeki göreve göre bağımsız olarak hareket eden özel teknik ekipler —istihkâmcı, otomobilci, telgrafçı, makineli tüfekçi, hafif topçu— oluşturulmuştu. Tüm komutanlar seçimle geliyordu. Bunda hiçbir risk yoktu: Buradaki herkes gönüllüydü ve herkes birbirini iyi tanıyordu.

Kadın işçiler ilk yardım tümenleri oluşturmuşlardı. Askerî hastanelere malzeme üreten fabrikada, hemşirelik kursları açıldığı ilan edilmişti. Tatyana Graf şöyle yazar: "Hemen her fabrikada, pansuman malzemeleriyle teçhiz edilmiş vaziyette, ilkyardımcı olarak çalışan düzenli kadın işçi servisleri vardı." Örgüt parasal ve teknik kaynaklar bakımından son derece yoksuldu. Yavaş yavaş fabrika komiteleri ambülanslara ve hastanelere malzeme göndermeye başladılar. Ayaklanma saatlerinde, zayıf hücreler hızla geliştiler; kısa zamanda emirleri altında kayda değer teknik kaynaklar buldular. 4'ünde, Vıborg semt Sovyeti şu emri verdi: "Derhal tüm otomobillere el konulacak... Tüm ilkyardım malzemelerinin sayımı yapılacak ve bu kliniklerde acil servisler kurulacak."

Giderek daha fazla sayıda partisiz işçi atış ve manevra talimi yapmaya geliyordu. Devriye birliklerinin sayısı artıyordu. Fabrikalarda, nöbetçiler gece gündüz görev başındaydılar. Kızıl Muhafızların karargâhları daha geniş binalara taşındı. Fişek kovanı imal eden fabrikada, 23'ünde, kızıl muhafızlar sınava tabi tutuldular. Bir Menşevik ayaklanmaya karşı konuşmaya kalkışınca, bu girişimi bir öfke seliyle boğuldu: Yeter, tartışma zamanı geçti! Hareket karşı konulmazdı, Menşevikleri bile içine alıyordu. Tatyana Graf şöyle anlatır: "Kı-

zıl Muhafızlara katılıyorlar, verilen tüm görevleri yapıyorlar, hattâ inisiyatif bile gösteriyorlardı." Skorinko 23'ünde Sosyalist-Devrimcilerle Menşeviklerin, gençlerle yaşlıların tümen içinde nasıl sarmaş dolaş olduklarını ve nasıl kendisinin aynı fabrikada işçi olan babasıyla kucaklaştığını anlatır. İşçi Peskovoy şöyle anlatır: Silahlı birlikte "yaklaşık on altı yaşlarında genç işçilerle ellili yaşlarda yaşlı işçiler vardı." Bu alacalı bulacalı yaşlar işe "neşe ve savaşçı ruh" katıyordu.

Vıborg ilçesi çok özel bir azimle savaşa hazırlanıyordu. İlçedeki açılır kapanır köprülerin anahtarları ele geçiriliyor, semtin zayıf noktaları tespit ediliyor, kendi askerî devrim komitesi seçiliyor, fabrika komiteleri sürekli devriyeler oluşturuyorlardı. Kayurov Vıborg işçileri hakkında haklı bir gururla şöyle yazıyordu: "Otokrasiyle ilk mücadeleye giren, ilçelerinde sekiz saatlik işgününü ilk uygulamaya sokan, on kapitalist bakanı protesto etmek için ilk silahla sokağa çıkan, 7 Temmuzda partimize karşı yöneltilen zulüm eylemlerini ilk protesto eden onlardı ve 25 Ekim kader gününde de sonuncu olmadılar." Doğruya doğru!

Kızıl Muhafızların tarihi büyük ölçüde ikili iktidarın tarihidir: İkili iktidar iç çelişkileri ve çatışmalarıyla işçilere daha ayaklanmadan evvel kendini dayatan bir silahlı güç oluşturmaları için büyük bir kolaylık sağlıyordu. Tüm ülkede ayaklanma anında işçi tümenlerinin tümünü oluşturmak pek gerçekleştirilebilir bir şey değildi, en azından o anda. Ne de olsa ayaklanma kadrolarını on binlerce silahlı işçi oluşturuyordu. Hemen hemen tükenmez rezervler vardı.

Kızıl Muhafızların örgütlenmesi kuşkusuz mükemmel olmaktan çok uzaktı. Her şey aceleyle, kaba saba bir şekilde ve gerekli maharet gösterilmeden yapılıyordu. Kızıl Muhafızlar çoğu zaman hazırlıksızdılar, bağlantı servisleri iyi çalışmıyordu, ikmal yetersizdi, ilkyardım hizmetleri gecikiyordu. Ama fedakâr işçilerin de yardımıyla Kızıl Muhafızlar bu kez mücadeleyi sonuna dek götürme arzusuyla yanıp tutuşuyorlardı. Belirleyici olan da buydu.

İşçi tümenleriyle köylü alayları arasındaki fark yalnızca bunların toplumsal bileşimleriyle belirlenmiyordu. Bu kaba saba erlerin bir çoğu köylerine dönüp toprak sahiplerinin topraklarının paylaşımına katıldıklarında, önce partizan müfrezelerinde, sonra da Kızıl Ordu'da Beyaz Muhafızlara karşı haşin bir mücadeleye gireceklerdi. Toplumsal farklılıktan başka, daha doğrudan bir farklılık daha vardı: Garnizon savaşa karşı yaşlı askerlerin zorla oluşturulmuş bir yığınıyken, Kızıl Muhafızların müfrezeleri yeni bir temel üzerinde, yeni amaçlarla bireysel olarak seçilmiş gençlerden kurulmuştu.

Askerî Devrim Komitesi'nin bir üçüncü silahı daha vardı: Baltık denizcileri. Toplumsal bileşimleri bakımından bunlar piyadelere göre işçilere daha yakınlardı. Aralarında, çok sayıda Petrogradlı işçi vardı. Denizcilerin siyasal düzeyi askerlerinkinden son derece daha yüksekti. Tüfek kullanmayı unutmuş, pek savaşçı olmayan ihtiyat erlerinden farklı olarak, denizciler talimlerine hiç ara vermemişlerdi.

Aktif operasyonlar için, silahlı komünistlere, Kızıl Muhafız tümenlerine, denizcilerin öncüsüne ve kendini en iyi korumuş alaylara rahatlıkla güvenilebilirdi. Bu askerî oluşumun unsurları birbirlerini tamamlıyorlardı. Kalabalık garnizonun mücadeleye niyeti yoktu. denizci müfrezeleri sayıca kalabalık değillerdi. Kızıl Muhafızların tecrübesi yoktu. İşçiler denizcilerle beraber enerji, cesaret ve coşku getirmişlerdi. Garnizondaki alaylar sayıca çok kalabalık ve etkileyici kitlelere hükmetseler de pek az hareketli bir rezerv oluşturuyorlardı. Gün be gün işçilerle, askerlerle ve denizcilerle düşüp kalkan Bolşevikler mücadeleye sürüklemek istedikleri ordunun unsurları arasında derin niteliksel farklılıkların bulunduğunu daha iyi anlıyorlardı. Bizzat ayaklanma planı büyük kısmı itibarıyla bu farklılıklar üzerine inşa edildi.

Diğer kampın toplumsal gücünü varlıklı sınıflar oluşturuyordu. Bu aynı zamanda onun askerî zayıflığını da açıklar. Başkentin, basının, üniversite kürsülerinin önemli şahsiyetlerinin nerede ne zaman dövüştükleri görülmüştür? Kendi geleceklerini tayin eden kavgaların neticeleri hakkında bunlar telefonla ya da telgrafla bilgi topluyorlardı sadece. Ya genç nesil, oğullar, öğrenciler ne yapıyordu? Hemen hepsi Ekim ayaklanmasına karşıydılar. Ama aralarından çoğu, babalarıyla beraber, kavganın sonucunu kuytu bir yerde bekliyorlardı. Bir kısmı sonradan, eskiden de çoğunlukla öğrenciler arasından devşirilen subaylara ve junkerlere katıldılar. Mülk sahiplerinin yanında halk yoktu. İşçiler, askerler, köylüler onlara karşı dönmüşlerdi. Uzlaşmacı partilerin çökmesi varlıklı sınıfların ordusuz kaldığını gösteriyordu.

Modern devletlerin yaşamında demiryolları önemli bir yer tuttuğundan, demiryolcular meselesi her iki kampın siyasal hesaplarında da büyük bir yer işgal ediyordu. Demiryolu personelinin hiyerarşik bileşimi son derece alacalı bulacalı bir politikaya yol açıyordu ve böylece de uzlaşmacı diplomatlar için uygun koşullar yaratıyordu. Daha sonraları kurulan *Vikjel*'in (Bütün Rusya Demiryolu İşçileri Yürütme Komitesi) cephedeki ordu komitelerine göre memurlar ve hattâ işçiler ortamında daha sağlam kökleri vardı. Bolşevikleri demiryollarında öncelikle depo ve atölyelerde olmak üzere sadece bir azınlık izliyordu. Sendika hareketi içindeki Bolşevik önderlerden biri olan Schmidt'in raporuna göre, partiye en yakın demiryolu işçileri Petrograd ve Moskova'daki ağlarda bulunuyordu.

Fakat uzlaşmacı memur ve işçi kitlesi içinde bile Eylül sonundaki demiryolu işçileri grevini takiben sola doğru ani bir yön değiştirme meydana geldi. Uzlaşmacı bir yalpalama içindeki *Vikjel*'in yarattığı hoşnutsuzluk giderek daha kararlı bir hâle geliyordu. Lenin "demiryolu işçileri ve posta memurları ordusunun hükûmetle keskin bir çatışma içinde kalmaya devam ettiğini" kaydediyordu. Ayaklanmanın acil sorunları açısından, bu hemen hemen yeterliydi.

Posta ve Telgraf İdaresinde durum daha elverişli değildi. Bolşevik Bokiy'e göre, "Posta ve Telgraf dairelerinde çalışanlar çoğunlukla Kadetlerdi." Ama burada da

alt düzey personel üstlerle hasım bir karşıtlık içerisindeydi. Postacılar arasında, uygun an geldiğinde, posta idaresini ele geçirmeye hazırlanan bir grup vardı.

Tüm demiryolu işçilerini ve posta çalışanlarını yalnızca lâfla ikna etmek her halükârda yararsız bir düştü. Eğer Bolşevikler tereddüt etselerdi, Kadetler ve uzlaşmacı yüksek düzeyli politikacılar üstün gelecekti. Eğer devrimci önderlik kararlıysa, taban kaçınılmaz olarak orta tabakaları ardından sürükleyecek ve *Vikjel*'in yöneticilerini tecrit edecekti. Devrim hesaplarında, istatistik tek başına yeterli değildir: Canlı eylemin katsayısı da gerekliydi.

Bolşevik parti içinde dahi olan ayaklanmanın hasımları, bu arada, karamsar sonuçlara varmak için yeterince gerekçe buluyorlardı. Zinovyev ve Kamenev hasmın güçlerini küçümsememe uyarısında bulunuyorlardı. "Kararı Petrograd verecek, ama Petrograd'da düşman da önemli bir güce sahip: Mükemmel bir şekilde silahlanmış ve savaşmayı bilen beş bin junker, artı bir genelkurmay, artı şok taburları, artı Kazaklar, artı garnizonun önemli bir kısmı, artı Piter etrafında bir yelpaze gibi konuşlandırılmış kayda değer miktarda toplar. Diğer taraftan, hasım Merkez Yürütme Komitesi'nin yardımıyla gerektiğinde cepheden askerî birlik getirmeye de çalışacaktır..." Bu sıralama bayağı etkileyiciydi, ama yine de bir sıralamaydı sadece. Eğer bütününde ordu büyük bir toplumsal yığınsa, açıkça bölündüğünde, bu yığın iki karşıt kampın ordusuna dönüşür. Mülk sahiplerinin ordusu içinde tecrit ve dağılma solucanı vardı.

Kerenskiy'in Kornilov'la bozuşmasından sonra, oteller, restoranlar ve batakhaneler hükûmet karşıtı subaylarla dolup taşıyordu. Bununla birlikte, Bolşeviklere yönelik kinleri son derece daha canlıydı. Genel kurala göre, hükûmet lehindeki en büyük faaliyeti monarşist subaylar gösteriyorlardı: "Sevgili Kornilov ve Krımov, sizin yapamadığınızı, Tanrının yardımıyla belki biz başarırız..." Ayaklanma gününde Kışlık Sarayın savunucuları içindeki en yiğit subaylardan Sinegub'un dileği buydu. Ama subay takımı hayli kalabalıksa da, yine de etkili biçimde savaş edebileceğini gösteren az sayıda askerî birlik olduğu ortaya çıktı. Daha Kornilov'un darbe girişimi baştan aşağı demoralize olan subay takımının savaşçı bir güç oluşturmadığını göstermişti.

Junkerlerin toplumsal bileşimi türdeş değildi, aralarında tek seslilik yoktu. Kalıtımsal askerlerin, subay çocukları ve torunlarının yanı sıra daha monarşi zamanından beri savaş ihtiyaçları nedeniyle devşirilen çok sayıda rastlantısal öğe vardı. İstihkâm okulunun komutanı bir subaya şöyle diyordu: "Seninle ben mahkûmuz... değil mi ki soyluyuz, başka türlü düşünemeyiz" Demokratik kökenli junkerler konusunda soylu bir ölümden başarıyla sıyırmış bu köftehor baylar koyunlardan, "dar kafalı, kaba saba hatlı" mujiklerden bahseder gibi bahsediyorlardı. Junker okullarında kırmızı kanlı insanlarla mavi kanlılar arasında keskin bir hat çiziliyordu ve burada da cumhuriyet iktidarının savunulması için en fazla çaba gösterenler monarşinin yitirilmesinden en fazla üzüntü duyanlardı. Demokrat junkerler Kerenskiy'den değil, Merkez Yürüt-

me Komitesi'nden yana olduklarını söylüyorlardı. Devrim junker okullarının kapılarını ilk kez Yahudilere de açmıştı. Ayrıcalıklılar sınıfına yükselebilmek için çaba sarfeden Yahudi burjuva ailelerinin oğulları Bolşeviklere karşı son derece hasım bir ruh hâli içindeydiler. Heyhat! Bu ne rejimi kurtarmak için, ne de hattâ Kışlık Sarayı korumak için yeterliydi. Askerî okulların heterojen bileşimi ve ordu karşısındaki tümden tecrit olmuşlukları kritik anlarda Junkerlerin de toplantılar tertip etmeleri sonucunu doğurmuştu: Kazaklar nasıl bir tutum izleyeceklerdi? Bizimle beraber yürüyüşe geçecek daha kimler vardı? Genel olarak geçici hükûmet için dövüşmeye değer miydi?

Podvoyskiy'in raporuna göre, Ekim başında, Petrograd askerî okullarında kırk iki veya kırk üçünün Bolşevik olduğu yaklaşık yüz yirmi sosyalist junker vardı. "Junkerler okullardaki tüm komutanların karşı-devrimci nitelikte olduklarını söylüyorlar. Göz göre göre onları herhangi bir gösteri durumunda ayaklanmayı ezmek üzere hazırlıyorlar..." Sosyalistler ve özellikle Bolşevikler, görüldüğü gibi, sayıca tümüyle önemsizdiler. Ama yine de Smolnıy'a junkerler çevresinde olan biten ne varsa bilme imkânı sağlıyorlardı. Dahası, tüm askerî okulların topografyası çok dezavantajlıydı. Junkerler kışlalar arasında serpiştirilmiş vaziyetteydiler ve askerlerden horgörüyle söz etseler de, onlardan son derece çekiniyorlardı.

Korkularının yeterince gerekçesi vardı. Komşu kışlalardan ve işçi mahallelerinden, binlerce düşman göz junkerleri gözlüyordu. Bu gözleme o kadar güçlüydü ki, her okulda, sözde tarafsızlığı korumaya çalışan, ama aslında asilerden yana çıkan bir asker birliği mevcuttu. Okulların cephanelikleri savaşçı olmayan erlerin elindeydi. İstihkâm okulundan bir subay şöyle yazıyordu: "Bu ipsizler kapıyı kırıp açtırmak zorunda kalacağım şekilde yalnızca depo anahtarlarını kaybetmekle kalmamışlar, makineli tüfeklerin anahtarlarını da alıp, nereye bilinmez, saklamışlardı." Böylesi koşullarda, junkerlerden kahramanlık mucizeleri beklemek güçtü.

Petrograd ayaklanması dışarıdan, komşu garnizonlardan gelecek bir darbe tehdidi altında değil miydi? Son günlerinde monarşi başkentin çevresinde mevzilenen küçük askerî birlik halkasına güvenmişti. Monarşi yanlış hesap yapmıştı. Acaba bu kez ne olacaktı? Tüm tehlikeleri bertaraf edecek koşulları sağlamak her türlü ayaklanmayı gereksiz kılmak demekti: Ayaklanmanın amacı zaten siyaset yoluyla saf dışı bırakılamayan engelleri kırmaktı. Ama öngörülebilen her şey hesaplanmıştı.

Ekim başında, Kronstadt'ta Petrograd vilayeti sovyetlerinin konferansı yapılmıştı. Banliyö garnizonlarının —Gatçina, Tsarkoye Selo, Krasnoye Selo, Oranienbaum, Kronstadt— delegeleri Baltık denizcilerinin ölçümüyle en yüksek notayı temsil etmişlerdi. Aldıkları kararlara Petrograd vilayeti köylü vekilleri sovyeti de katılmıştı. Mujikler sol Sosyalist-Devrimcilerin üzerinden atlayarak canla başla Bolşeviklere meylediyorlardı.

16'sındaki Merkez Komite toplantısında, işçi Stepanov vilayetteki güç durumunun oldukça alacalı bulacalı bir tablosunu çiziyordu: Ama yine de daha şimdiden Bolşevizm renkleri hâkim olmaya başlamışlardı bile. Sestroretsk'te ve Kolpino'da, işçiler silahlanıyordu ve efkârı umumiye savaşa hazırdı. Novıy Peterhof'ta dağılan alaydaki tüm çalışmalar durdurulmuştu. Krasnoye Selo'da 176. Alay (4 Temmuzda Tavriçeskiy Sarayında nöbet tutan) ile 172. Alay Bolşeviklerin tarafına geçmişlerdi: "Ama daha süvariler vardı." Luga'da, otuz bin kişilik bir garnizon Bolşevizmden yana geçmişti, bir kısmı tereddüt hâlindeydi; Sovyet hâlâ ulusal savunma yanlısıydı. Gdova'da alay Bolşevikti. Kronstadt'ta haleti ruhiyede düşme vardı; garnizonlardaki kaynama önceki aylar boyunca çok güçlüydü, denizcilerin en iyi unsurları donanmada savaş harekâtları içerisindeydi. Petrograd'dan altmış *verst*lik mesafedeki Schlüsselburg'da Sovyet uzun zamandır tek iktidardı; barut fabrikasındaki işçiler her an başkenti desteklemeye hazır durumdaydılar.

Kornstadt'taki sovyetler konferansının sonuçlarıyla birleştirildiğinde, birinci hattaki rezervlerle ilgili veriler tümüyle cesaret verici olarak görülebilirdi. Şubat ayaklanmasından yayılan dalgalar geniş bir alandaki disiplini çökertmek için yeterliydi. Şimdi, içinde bulundukları koşullar önceden bilindiğinde, yakın garnizonlara daha bir güvenle bakmak mümkündü.

İkinci hattaki rezervler arasında Finlandiya ve Kuzey cephelerindeki birlikler vardı. Burada durumlar çok daha elverişliydi. Smilga'nın, Antonov'un, Dıbenko'nun çalışmaları değeri ölçülemeyecek sonuçlar vermişti. Helsingfors garnizonuyla birlikte, filo Finlandiya toprağı üzerinde egemen bir iktidara dönüşmüştü. Hükûmetin burada hiçbir otoritesi kalmamıştı. Helsingfors'da görev yapan iki Kazak tümeni zaman içinde denizcilerle yakınlaşmışlar ve ya Bolşevikleri ya da Baltık filosunda Bolşeviklerden pek de farklı olmayan sol Sosyalist-Devrimcileri destekliyorlardı.

Helsingfors elini o zamana dek kararsız olan Reval üssündeki denizcilere uzattı. İnisiyatifin görüldüğü kadarıyla Baltık filosuna ait olduğu Kuzey sovyetleri bölge kongresi Petrograd'a en yakın garnizonların sovyetlerini bir yandan Moskova'yı diğer yandan Arhangelsk'i de içerecek kadar geniş bir alan içinde biraraya getirdi. Antonov şöyle yazar: "Bu yolla devrimin başkentini Kerenskiy'in birliklerinin muhtemel saldırılarına karşı zırhla kuşatmak fikri gerçek oluyordu." Smilga kongreden ilk işarette Petrograd'a gönderilmek üzere özel bir bahriyeli, piyade, topçu müfrezesi hazırlamak için Helsingfors'a geri döndü. Petrograd ayaklanmasının Finlandiya kanadı en garantili olanlardan biriydi. Ondan darbe değil, ciddî bir yardım beklenebilirdi.

Ama cephenin diğer kesimlerinde de, olay çok iyi yürüyordu, her halükârda Bolşeviklerin en iyimserlerinin düşündüklerinden de daha iyi. Ekim ayı içinde, orduda yeni komite seçimleri yapıldı. Her yerde Bolşevikler yönünde belirgin bir değişme yaşanıyordu. Dvinsk'te konuşlanan kolorduda "yaşlı makul

askerler" alay ve bölük komiteleri seçimlerinde hezimete uğradılar; onların yerine "gözleri fıldır fıldır ve parlak, ağızları kurt gibi... karanlık ve cahil tipler" geçtiler. Başka yerlerde de durum aynıydı. "Her yerde yeni komite seçimleri yapıldı ve her yerde yalnızca Bolşevikler ve yenilgi yanlıları seçildiler." Hükûmet komiserleri alaylardaki görevlerine gitmekten kaçınıyorlardı: "Şu sıralar onların durumları bizimkiler kadar iyi değil." Baron Budberg böyle ifade ediyordu. Kolordusundaki iki süvari alayı, diğerlerinden daha uzun süre şeflerine bağlı kalmış olan ve isyanları bastırmayı reddetmeyen hafif süvariler ile Ural Kazakları aniden pes ettiler ve "kendilerine verilen cezalandırma ve jandarmalık etme görevinden affedilmelerini" talep ettiler. Bu uyarının tehditkâr anlamı barona göre diğer her şeyden daha açıktı. Şöyle yazıyordu: "Keman çalarak sırtlan, çakal ve koyun sürüsü idare edilemez... selamet ancak geniş çapta kızgın demir tatbikatıyla mümkündür." Hemen ardından şu trajik itiraf geliyordu: "Bu demir ortada yok ve nereden bulunur bilmiyorum."

Diğer kolordular ve tümenler üzerine yapılmış benzer tanıklıkları anmıyorsak, bunun nedeni komutanlarının Budberg kadar gözlemci olmamaları, günce tutmamaları veya bu güncelerin henüz su yüzüne çıkmamalarıdır. Dvinsk'te konuşlanan kolordu, kendisi de diğer ordulardan yalnızca biraz ileride olan 5. Ordunun diğer kolordularından, komutanının renkli siması haricinde, pek ayrı durumda değildi.

Uzunca bir süredir havada asılı kalan 5. Ordunun uzlaşmacı komitesi Petrograd'a cephe gerisinde süngüyle düzeni sağlayacağı tehdidinde bulunduğu telgraflar gönderiyordu. Budberg şöyle yazar: "Tüm bunlar sadece yaygara, üfürükten öte bir şey değil." Komite son günlerini yaşıyordu. 23'ünde yeni baştan seçildi. Yeni Bolşevik komitenin başkanı, kısa bir süre sonra tüm yeteneğini Kızıl Ordu'nun kuruluş alanında gösterecek olan mükemmel genç örgütçü doktor Sklyanskiy'di.

Kuzey cephesinin hükûmet komiser yardımcısı 22 Ekimde Savaş bakanına Bolşevik fikirlerin orduda sürekli artan bir başarı gösterdiğini, kitlenin barış istediğini ve son dakikaya kadar direnen topçuların bile "yenilgici propagandaya yenik" düştüğünü bildiriyordu. Bu önemli bir belirtiydi. Ayaklanmadan üç gün önce ordudaki doğrudan ajanlarından biri hükûmete şu raporu gönderiyordu: "Geçici hükûmetin hiçbir otoritesi yok."

Doğrusunu söylemek gerekirse, Askerî Devrim Komitesi'nin o zamanlar bu belgelerden haberi yoktu. Ama bildikleri bile tümüyle yeterliydi. 23'ünde, çeşitli cephe birlikleri temsilcileri Petrograd Sovyeti'nin önünden barış isteyerek geçtiler; aksi hâlde birlikler cephe gerisine saldıracaklar ve "daha bir on yıl savaşmayı kafaya koymuş tüm parazitlerin işini bitireceklerdi." Cephedekiler Sovyet'e iktidarı alın diyorlardı: "Siperler sizi destekleyecek."

Daha uzak ve gerideki Güney-Doğu ve Romen cephelerinde Bolşevikler henüz nadir rastlanan, yabancı varlıklardı. Ama orada da askerlerin içinde

bulundukları koşullar aynıydı. Yevgeniya Boş Jmerinka yakınlarında konuşlanmış olan 2. Muhafız birliğinde altmış bin asker içinde yalnızca bir genç komünist ile iki sempatizan olduğunu anlatır; ama bu Ekim Günlerinde birliğin ayaklanmayı desteklemek üzere yürüyüşe geçmesini engellemedi.

Hükûmet çevreleri son dakikaya dek umutlarını Kazaklara bağladılar. Ama daha az kör olan sağ kamptaki politikacılar bu alanda da işlerin iyi gitmediğinin farkındaydılar. Kazak subaylarının hemen hepsi Kornilovçuydu. Sıra neferi Kazaklar her zaman daha soldaydılar. Kazak alaylarının Kışlık Saraya karşı soğukluğunun Kaledin'e yöneltilen aşağılamadan kaynaklandığını sanan hükûmette bu durum uzun süre anlaşılamadı. Ama sonuçta, Adalet bakanı Malyantoviç için bile Kaledin'in "ardında yalnızca Kazak subaylarının bulunduğu, sıra neferi Kazaklarınsa, tıpkı diğer askerler gibi, basitçe Bolşeviklere meyilli oldukları" açıkça belli oldu.

Martın ilk günlerinde liberal kurtarıcının elini ayağını öpen, Kadet bakanları omuzlarda taşıyan, Kerenskiy'in nutuklarıyla mest olan ve Bolşeviklerin Alman ajanları olduklarına inanan bu cepheden geriye hiçbir şey kalmamıştı. Pembe umutlar, askerlerin delik çizmeleriyle artık tepmek istemedikleri siperlerin balçığında çiğnenmiş gitmişti. Petrograd ayaklanmasının gerçekleştiği gün Budberg şöyle yazıyordu: "Çözüm anı yaklaşıyor ve sonuç konusunda hiçbir şüphe yok; bizim cephede Bolşevik iktidarına olumlu bakmayan tek bir birlik dahi kalmadı."

BÖLÜM VII

Başkentin Alınması

Her şey değişmişti, ama her şey eskisi gibi kalmıştı. Devrim kimilerini korkutarak, kimilerini öfkelendirerek ülkeyi sarsmış, çözülmeyi derinleştirmiş, ama o zamana dek neresi olursa olsun sonuna dek gitmeye cesaret edememiş, hiçbir şeyin yerine geçmemişti. Emperyal Sankt-Peterburg ölmekten çok ölüm uykusuna dalmış gibiydi. Monarşinin demir heykellerine devrim kızıl bayraklar asmıştı. Hükûmet binalarının girişlerinde büyük kırmızı flamalar dalgalanıyordu. Ama saraylar, bakanlıklar, karargâhlar sonbahar yağmurlarının iyice rengini açtığı kızıl bayraklarından tümüyle bağımsız bir hayat sürüyorlardı. Asâlı ve küreli çiftbaşlı kartallar mümkün olduğu her yerde sökülmüşlerdi, ama çoğunlukla ya üzerleri bir bezle örtülmüş ya da aceleyle boyanmıştı. Sanki saklanmış gibiydiler. Tüm eski Rusya kızgınlıkla dişlerini gıcırdatarak gizlenmişti.

Köşe başlarındaki silik görünümlü milisler çoğu zaman, canlı anıtlara benzeyen "firavunları" süpürüp götürmüş olan ayaklanmayı hatırlatıyorlardı. Üstüne üstlük Rusya iki aydır "Cumhuriyet" olarak adlandırılıyordu. İmparatorluk ailesi Tobolsk'taydı. Hayır Şubat anaforu iz bırakmadan geçmedi. Ama çarın generalleri general olarak kalmışlardı, senatörler senatörlüğe devam ediyorlardı, özel danışmanlar şereflerini koruyorlardı, hiyerarşi merdiveni yürürlükteydi, renkli kolluklar ve kokartlar bürokratik hiyerarşiyi hatırlatıyor, kartal damgasının işlendiği sarı düğmeler de öğrencileri temsil ediyordu. Ama asıl, mülk sahipleri hâlâ mülk sahibiydi, savaşın sonu görünmüyordu, müttefik diplomatlar resmî Rusya'nın iplerini her zamankinden daha küstahça oynatıyorlardı.

Her şey eskisi gibiydi, yine de kimse kendini tanıyamıyordu. Aristokratik semtler kendilerini geri plana itilmiş hissediyorlardı. Liberal burjuva mahalleler aristokrasiye daha da yaklaşmıştı. Yurtsever bir mitken, halk korkunç bir gerçeklik olup çıkmıştı. Ayaklar altındaki her şey kayıyor, çöküyordu. Daha kısa bir süre önce monarşinin hurafeleriyle alay eden muhitlerde mistisizm müthiş bir güçle patlama yapmıştı.

Borsacılar, avukatlar, balerinalar hal ve tavırdaki yeni bozulmaya lânetler okuyorlardı. Kurucu Meclis'e inanç gün geçtikçe buharlaşıyordu. Gorkiy, gazetesinde, uygarlığın çöküşü öngörüsünde bulunuyordu. Temmuz Günlerinden beri güçlenen, kudurmuş ve aç Petrograd'ı terk edip daha dingin ve gıda kaynakları bol taşraya gitme arzusu şimdi artık genelleşmişti. Başkenti terk edemeyen iyi hâlli aileler taş duvarlar ve sac çatılarla boşuna kendilerini korumaya çalışıyorlardı. Fırtınanın yankıları her yere sızmıştı: Pazarlarda hem her şey ateş pahasıydı, hem de hiçbir şey bulunmuyordu; saygıdeğer basında nefret ve endişe homurtularından başka bir şey duyulmuyordu; kaynayan sokaklardan atılan kurşunlar zaman zaman pencere önlerinde vızıldaşıyordu; servis katlarında hizmetçiler her emre yumuşak başla uymuyorlardı. Devrim burada belki de en hassas yerden vurmuştu: Ev kölelerinin direnişi aile ocağının istikrarını tümden yok etmişti.

Yine de gündelik rutin hayat var gücüyle kendini savunuyordu. Okul çocukları okullarda eski ders kitaplarıyla öğrenim görüyorlar, memurlar kimsenin ihtiyacı olmadığı kağıtlar dolduruyorlar, şairler kimsenin okumadığı dizeler damıtıyorlar, çocuk bakıcıları İvan Tsareviç masalını anlatıyorlar, taşradan gelen soylu ve tüccar kızları müzik eğitimi alıyorlar veya nişanlı peşinde koşuyorlardı. Petropavlovsk Kalesi üzerindeki eski top öğleni haber veriyor, Mariinskiy tiyatrosunda yeni bir bale temsil ediliyordu ve diplomasiden çok koreografide usta olan Dışişleri bakanı Tereşçenko herhalde bir balerinanın parmak uçlarını hayranlıkla seyretmeye zaman bulabiliyor ve böylece rejimin sağlamlığını kanıtlıyordu.

Eski şölen sofralarının artıkları hâlâ boldu ve büyük meblağlar karşılığı her şeyi bulmak mümkündü. Muhafız Ordusu subayları topuklarını birleştirerek mahmuzlarını şaklatıyorlar ve lüks restoranların özel odalarında maceradan maceraya koşuyorlardı. Tam bir sefahatti bu. Gece yarısı elektrikler kesiliyordu, ama bu mum ışığında şampanyaların pırıldadığı, saygıdeğer muhtelislerin daha az saygıdeğer olmayan Alman ispiyonlarını kağıt oyununda soyup soğana çevirdikleri, monarşist fesatçıların Yahudi kaçakçılar karşısında "pas geçiyorum" dedikleri, astronomik pot rakamlarının hem sefihliğin hem de enflasyonun boyutunu gösterdiği kumarhanelerin şaşaasını engellemiyordu.

İnsanların salkım saçak asıldığı bakımsız, kirli, yavaş, basit bir tramvayın bu can çekişen Petrograd'dan kalkıp yeni bir umudun bastıran tutkusuyla can atan işçi semtlerine gitmesi mümkün müydü? Smolnıy Enstitüsü'nün mavi ve altın rengi kubbeleri uzaktan ayaklanmanın karargâhını haber veriyordu: Tramvay hattının sona erdiği ve Neva nehrinin varoşu başkent merkezinden ayırarak güneye doğru ani bir eğri çizdiği eski kentin sınırıydı burası. Soylu kızlarının eğitim kışlası olan bu üç katlı, uzun, geri bina şimdi artık sovyetlerin kalesiydi. Uçsuz bucaksız ve gürültülü kulvarlar sanki perspektif yasaları dersi için yapılmıştı. Çok sayıda odanın kapısı üstünde hâlâ mine üzerine kazınmış şu yazıtlar bulu-

nuyordu: "Öğretmenler Odası", III. Sınıf", "IV. Sınıf", "Gözetmenler Odası". Ama bu eski yazıtların yanına ya da onların üzerine şurada burada devrimin gizemli hiyerogliflerini taşıyan kağıt parçaları iliştirilmişti: TsK, PSR, SD-Menşeviki, SD-Bolşeviki, sol SR'ler, anarko-komünistler, TsİK [*Merkez Yürütme Komitesi*] Odası, vs. John Reed'in dikkatli gözleri duvarlar üzerinde şu tip yazıtlar fark etmişti: "Yoldaşlar, kendi sağlığınız için de temizliğe önem veriniz!" Heyhat, başta doğa olmak üzere, kimse temizliğe önem vermiyordu. Ekim Petrograd'ı bir yağmur kümbeti altında yaşıyordu. Uzun bir süredir temizlenmeyen sokaklar kirliydi. Smolnıy'ın avlusunda, muazzam su birikintileri vardı. Askerlerin tabanlarındaki çamur koridorlara ve salonlara taşınıyordu. Ama o sırada hiç kimse aşağıya ayaklarına bakmıyordu: Herkes ileriye doğru bakıyordu.

Smolnıy giderek daha güçlü ve otoriter bir şekilde hükmediyordu, kitlelerin tutkulu sempatisi onu yukarılara taşıyordu. Bununla birlikte, merkezî önderlik, genel olarak ayaklanmayı yürütecek olan devrimci sistemin doğrudan üst çarklarına yayılmıştı yalnızca. En önemli görev tabanda ve kendiliğinden bir şekilde tamamlandı. Fabrikalar ve kışlalar o günler ve gecelerde tarihin yapıldığı yuvalardı. Vıborg semti, tıpkı Şubatta olduğu gibi, devrimin aslî kuvvetlerini barındırıyordu. Ama Şubattan farklı olarak şimdi açıkça sesini duyuran ve herkesçe tanınan güçlü bir örgüte sahipti. Mahalleler, fabrika yemekhaneleri, kulüpler, kışlalar Bolşevik semt komitesinin, Vıborg Sovyeti'nin ve savaş karargâhının bulunduğu Sampsonevskiy Prospekt 33 numaraya bağlanmıştı. Bölge milisi kızıl muhafızlarla birleşmişti. Varoşta iktidar tümüyle işçilerin elindeydi. Eğer hükûmet Smolnıy'ı ezip geçse, Vıborg ilçesi tek başına merkezi yeniden oluşturabilir ve saldırının devamını sağlayabilirdi.

Çözüm anı yaklaşıyordu, ama yöneticiler endişe etmek için özel bir gerekçelerinin bulunmadığını düşünüyorlar veya buna inanıyor gibi yapıyorlardı. Petrograd'daki hadiseleri yakından izlemek için sebepleri olan Büyük Britanya elçiliği, o sırada Londra'da bulunan Rusya büyükelçisinin anlatımına göre, yapılması öngörülen ayaklanmaya dair güvenilir bilgiler alıyordu. Buchanan'ın endişeli sorularına, kaçınılmaz bir diplomatik öğle yemeği sırasında, Tereşçenko güçlü teminatlar vererek cevap veriyordu: "Böyle bir şey" olamazdı bile; hükûmet dizginleri sıkı sıkı elinde tutuyordu. Rusya'nın Londra'daki büyükelçiliği ayaklanmadan İngiliz telgraf idaresinin çektiği bir telgrafla haberdar edildi.

O günlerin birinde başbakanlık müşaviri Palçinskiy'i ziyaret etmiş olan maden sahibi Auerbach daha ciddî meseleleri görüştükten sonra ona "siyasal ufuktaki kara bulutlar" hakkında ne düşündüğünü sormuş ve şu temin edici cevabı almıştı: Yeni bir fırtına, o da geçecek ve ışık geri gelecek; "rahat uyuyun". Palçinskiy'in kendisi de tutuklanmadan evvel birkaç uykusuz gece geçirdi.

Kerenskiy uzlaşmacı liderlerle ilişkilerinde ne denli senli benlileşse, tehlike anında bunların kendisini tam zamanında kurtaracağından da o denli az

kuşku duyuyordu. Uzlaşmacılar ne denli zayıfladıkça, çevrelerinde o denli özenli bir yanılsama atmosferi oluşturuyorlardı. Petrograd'daki yüksek mevkilerinden taşra ve cephedeki yüksek mevkili örgütlerle karşılıklı cesaret değiş tokuş eden Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler sözde bir kamuoyu yaratıyorlar ve güçsüzlüklerini gizleyerek yalnızca düşmanı değil, kendilerini de yanıltıyorlardı. Mart sosyalizmi ile çarlık memurlarının bileşimi olan sakat ve beceriksiz devlet aygıtı kendi kendini yanıltmada birinciydi. Çiçeği burnunda sosyalist, bürokrata, toy bir devlet adamı gibi görünmekten çekiniyordu. Memur yeni fikirlere soğuk bakan biri gibi görünmekten çekiniyordu. Böylece, içinde generallerin, savcıların, gazetecilerin, komiserlerin ve yardımcılarının iktidar kaynağına yakınlaştıkça daha fazla yalan söyledikleri, bir resmî yalan şebekesi yaratılmıştı. Petrograd askerî bölgesi komutanı teskin edici raporlar gönderiyordu, çünkü Kerenskiy'in pek de teskin edici olmayan gerçekler karşısında buna son derece ihtiyacı vardı.

İkili iktidar gelenekleri de aynı yönde etkili oluyorlardı. Nitekim Askerî Devrim Komitesi'nce de parafe edilen bölge karargâhının gündelik emirleri tartışmasız yerine getiriliyordu. Kentteki nöbet kulelerinde her zaman olduğu gibi garnizona bağlı erler bulunuyordu. Denebilirdi ki uzun bir süredir alaylar hiç bu kadar azimle nöbet görevlerini yerine getirmiyordu. Ya kitlelerin memnuniyetsizliği ne âlemdeydi? "Ayaklanan köleler" hâlâ memnuniyetsizdiler. İsyan kalkışması içinde ancak başkent halkının ayak takımı yer alabilirdi. Askerler kurmaylarla karşı karşıya mıydılar? İyi ama, Merkez Yürütme Komitesi'nin asker seksiyonu Kerenskiy'den yanaydı. Bolşevikler haricinde, tüm örgütlü demokrasi hükûmeti destekliyordu. Böylece, Martın pembe aylası olayların gerçek çizgilerini gizleyen mavimtrak bir buhara dönüşmüştü.

Ancak Smolnıy'la Genelkurmay bozuştuğu zaman hükûmet ihtilâfı daha ciddiye almaya çalıştı: Acil bir tehlike yoktu, ama bu kez Bolşeviklerin işini bitirmek için fırsattan yararlanılmalıydı. Dahası, burjuva Müttefikler var güçleriyle Kışlık Saray'a baskı uyguluyorlardı. 23'ü 24'üne bağlayan gece, tüm cesaretini toplayan hükûmet şu kararı aldı: Askerî Devrim Komitesi hakkında adlî soruşturma açmak; ayaklanma çağrısı yapan Bolşevik gazeteleri yasaklamak; banliyöden ve cepheden güvenilir askerî birlikler çağırmak. İlke olarak kabul edilen, Askerî Devrim Komitesi'nin tüm üyelerini tutuklama önerisinin uygulaması ertelendi: Böyle büyük bir girişim için önceden Ön-Parlamento'nun desteğini sağlamak gerekiyordu.

Hükûmetin aldığı kararların yankısı hemen kente yayıldı. Kışlık Saray'ın yanındaki Genelkurmayın lokallerinde, 23'ü 24'üne bağlayan gece, Askerî Devrim Komitesi'ne en fazla bağlı birliklerden biri olan Pavlovskiy alayından askerler nöbet tutuyordu. Bu askerlerin gözü önünde, junkerleri çağırmak, köprüleri kesmek, tutuklamalara girişmek söz konusuydu. Alayın askerleri de tüm duydukları ve hatırladıklarını hemen ilçelere ve Smolnıy'a iletiyorlardı.

Devrimci merkezde her zaman bu kendiliğinden karşı istihbaratın getirdiği bilgilerin içinden nasıl çıkılacağı bilinmiyordu. Ama yine de yeri doldurulamaz bir görev icra ediyordu. Tüm kentteki işçiler ve askerler düşmanın niyetlerinden haberdardılar ve direniş hazırlıklarını güçlendiriyorlardı.

Sabah erkenden otoriteler saldırı hazırlıklarını başlattılar. Başkentteki junker okulları savaşa hazırlan emrini almıştı. Personeli Bolşevik fikirlere sahip olan Neva'daki *Avrora* kruvazörünün donanmanın operasyonlarına katılmak üzere denize açılması gerekiyordu. Banliyöden birlikler çağırılmıştı: Tsarkoye'den bir şok taburu, Oranienbaum'dan junkerler, Pavlovsk'tan topçu birlikleri. Kuzey cephesi karargâhı derhal başkente güvenilir birlikler gönderme emri almıştı. Acil askerî önlemler kabilinden şu emir verilmişti: Kışlık Saray'daki muhafız birlikleri güçlendirilmeli, Neva üzerindeki köprüler kapatılmalı, junkerler otomobilleri kontrol etmeli, Smolnıy'ın telefon bağlantıları kesilmeli. Adalet bakanı Malyantoviç kefaletle serbest bırakılan, ama hükûmet karşıtı yeni bir faaliyete girişmiş olan Bolşevikleri tutuklama emri verdi: Bu harekât daha çok Troçki'ye karşı yönelmişti. Bu durum zamanın ne denli değiştiğine çok iyi bir örnekti: Malyantoviç, tıpkı selefi Zarudnıy gibi 1905'te Troçki'nin avukatıydı. O zaman da mesele Petrograd Sovyeti'nin önderliği meselesiydi; ileri sürülen suçlamaların niteliği her iki durumda da aynıydı; yalnızca suçlayıcılar değişmişti; eski avukatlar suçlamaya Alman altını eklemesini yaparak durumu daha da ağırlaştırmışlardı.

Askerî bölge karargâhı matbaa konusunda özellikle hummalı bir faaliyet içine girdi. Üst üste emirler yağıyordu: Hiçbir gösteriye müsamaha edilmeyecekti; suçlular ağır sorumluluk altındaydılar; garnizona bağlı birlikler karargâhın emri haricinde kışlalarını terk etmeyeceklerdi; "Petrograd Sovyeti'nin tüm komiserleri azledileceklerdi"; yasadışı eylemlerinden ötürü "divanı harbe verilmek üzere" haklarında soruşturma başlatılacaktı. Ne var ki, bu tehditkâr emirlerin kim tarafından, nasıl uygulanacağı belirtilmiyordu. Kişisel sorumluluk tehlikesi pahasına, bölge komutanı "keyfî müsadereleri önlemek üzere" otomobil sahiplerinden arabalarını karargâhın emrine vermelerini talep etmişti; ama kimse kılını kıpırdatmamıştı.

Merkez Yürütme Komitesi de gözdağı ve tehditten geri kalmadı. Köylü Yürütme Komitesi, Belediye Duması, Menşeviklerin ve Sosyalist-Devrimcilerin Merkez Komiteleri onun dümen suyundan gidiyorlardı. Tüm bu kurumlar yazılı kaynak bakımından oldukça zengindiler. Duvarlara asılan bildirilerde sürekli bir avuç deliden, kanlı çarpışmalar tehlikesinden ve kaçınılmaz bir karşı-devrimden söz ediliyordu.

Sabahın beş buçuğunda, bir hükûmet komiseri Bolşeviklerin matbaasına bir junker birliği eşliğinde geldi ve kapıları kapattıktan sonra, karargâhın merkezî yayın organı ile *Soldat* gazetesinin derhal yayınının durdurulmasını emreden tezkeresini verdi. Ne? Nasıl? Karargâh mı? Hâlâ öyle bir şey var mı?

Askerî Devrim Komitesi'nce onaylanmamış hiçbir emri kabul etmeyiz. Ama bu bir işe yaramadı: Klişeler parçalandı, lokal mühürlendi. Hükûmet ilk başarısını kazanmıştı bile.

Bolşevik matbaadan bir erkek ve bir kadın işçi nefes nefese Smolnıy'a koştular ve orada Podvoysky ile Troçki'yi buldular: Eğer komite onlara junkerlere karşı bir muhafız birliği verirse, işçiler gazeteyi tekrar çıkartacaklardı. Hükûmetin taarruzuna verilecek ilk cevap şekli bulundu. Utovskıy alayına hitaben bir emir kaleme alındı: İşçi matbaasının korunması için derhal bir bölük gönderilmesi. Matbaa temsilcileri 6. İstihkâm taburunun da harekete geçirilmesi konusunda ısrar ettiler: Bunlar çok yakın komşular ve sadık dostlardı. Her iki adrese de telefonlar edildi. Litovtsı ile istihkâmlar gecikmeksizin harekete geçtiler. Lokale vurulan mühürler söküldü, kalıplar yeniden döküldü, çalışmalar tam gaz başladı. Birkaç saatlik bir gecikmeyle, hükûmetçe yasaklanan gazete, kendi de tutuklanma emrine muhatap olan komiteye bağlı birliklerin himayesinde çıktı. Artık ayaklanma başlamıştı. İşler böyle gelişti.

Bu sırada, *Avrora* kruvazöründen Smolnıy'a şu soru soruldu: Denize mi açılmak lâzım yoksa Neva üzerinde mi kalmalı? Ağustosta Kornilov'a karşı Kışlık Saray'ı koruyan aynı denizciler Kerenskiy'le hesaplaşmak için can atıyorlardı. Hükûmetin emri komite tarafından derhal geçersiz kılındı ve gemi personeli 1218 nolu Prikaz'ı aldı: "Petrograd garnizonunun karşı-devrimci güçlerce saldırıya uğraması durumunda, *Avrora* kruvazörü römorkörler, gemiler ve buharlı hücumbotlarla kendini koruyacak." Kruvazör beklediği görevi coşkuyla yerine getirdi.

İşçiler ve denizcilerin önerdikleri ve garnizonun onayıyla tümüyle cezasız kalarak yerine getirilen bu iki direniş eylemi birinci dereceden önemli siyasal olaylar hâline geldi. İktidar fetişizminin son kalıntıları da tuzla buz oluyordu. Olaya katılanlardan biri şöyle diyordu: "İşin başarıyla kotarıldığı hemen açık hâle geldi." Eğer başarılmasaydı bile, işlerin yine de dünden farklı olduğu ortadaydı.

Gazeteleri yasaklama girişimi, Askerî Devrim Komitesi'nin adalete teslim edilmesi kararı, komiserleri azletme emri, Smolnıy'ın telefon görüşmelerinin kesilmesi; bu iğne batırmalar hükûmetin karşı-devrimci bir darbe hazırlamakla suçlanması için yeterliydi. Ayaklanma ancak taarruz biçiminde kazanabilecek olsa da, savunmadayken bile iyi gelişiyordu. Bolşevik yayın kurulunun kapısına vurulan birazcık bir mürekkep bir savaş tedbiri olarak fazla bir şey değildi. Ama muhteşem bir savaş işareti olmuştu. Tüm ilçelere ve garnizon birliklerine edilen telefonlar olan biteni haber vermişti. "Halk düşmanları gece saldırıya geçtiler... Askerî Devrim Komitesi fesatçıların saldırısına karşı direnişi yönetiyor." Fesatçılar resmî iktidarın organlarıydı. Devrimci fesatçıların kaleminde bu tanımın beklenmedik bir yankısı vardı. Ama koşullara ve kitlelerin efkârı umumiyesine tümüyle cevap veriyordu. Tüm mevzilerinden atılmış, gecikmiş bir saldırı yoluna girmeye zorlanmış, bu iş için gerekli olan güçleri harekete geçirmekten ya da bunların elde olup olmadığını doğrulamaktan aciz

olan hükûmet kitlelerin gözünde kuşkusuz kalleşçe suikastlar gibi görünen tekil, önceden düşünülmemiş ve eşgüdümsüz eylemlere girişti. Komitenin telefonu şu emri veriyordu: "Alayı savaş durumuna getirin ve talimatları bekleyin." Otoriter bir sesti bu. Hükûmetçe azledilecek komite komiserleri daha bir güvenle arzu edilmez bulduklarını işten el çektirmeye devam ediyorlardı.

Neva üzerinde demirlemiş olan *Avrora* yalnızca ayaklanmanın emrindeki harika bir savaş birliği değildi, aynı zamanda tam tekmil bir radyo yayın istasyonuydu. Bu değeri ölçülemeyecek bir avantajdı. Denizci Kurkov *Anılar*'ında şöyle yazar: "Troçki bize radyodan... karşı-devrimin taarruza geçtiğini haber vermemizi bildirdi." Savunmacı terimler burada da bir taarruz çağrısını —bu kez tüm yurda— barındırıyordu. Petrograd havalisini koruyan garnizonlara *Avrora* radyosundan karşı-devrimci birliklerin durdurulması ve bu davetlerin yeterli olmadığı durumda da güç kullanılması emri verilmişti. Tüm devrimci örgütlere "fesatçıların planları ve eylemleri hakkında tüm bilgileri toplayıp sürekli teyakkuz durumunda bulunmaları" zorunluluğu getirilmişti. Görüldüğü gibi, Askerî Devrim Komitesi de bildiri yayınlamaktan geri kalmıyordu. Ama onda söz eylemden ayrılmıyordu ve bildiriler yalnızca eylemleri yorumluyordu.

Biraz gecikerek de olsa, Smolnıy'ı daha ciddî biçimde tahkim etmeye girişildi. 23'ü 24'üne bağlayan gece, Enstitü'yü saat üçe doğru terk eden John Reed'ün dikkatini girişteki makineli tüfekler ve büyük kapı ile çevresindeki kavşakları koruyan devriyeler çekti. Nöbetçi kuleleri evvelki günden beri Litovskiy alayından bir bölük ile yirmi dört makineliyle bir makineli tüfek bölüğü tarafından tahkim edilmişti. Gün boyunca, muhafızlar sürekli arttı. Şlyapnikov şöyle yazar: "Smolnıy çevresinde Tavriçeskiy Sarayının etrafında yaşanan Şubat Devriminin ilk günlerini hatırlatan, tanıdığım sahneler gözlemleniyordu": Aynı asker, işçi ve her türlü silah yığınlaşması. Avluya yığılan sürüsüyle yakacak odun yaylım ateşe karşı da koruma sağlayabilirdi. Kamyonlar gıda ve cephane taşıyorlardı. Raskolnikov şöyle anlatır: "Tüm Smolnıy bir savaş üssüne çevrildi. Dışarıda, sütunların önüne toplar dizilmişti. Onların yanında da mitralyözler... Hemen hemen her sahanlığın üstünde oyuncak toplar gibi aynı "maksim"ler yerleştirilmişti ve koridorlarda... askerlerin ve işçilerin, denizcilerin ve ajitatörlerin hızlı, gürültülü ve neşeli gidiş gelişleri duyuluyordu." Ayaklanmayı örgütleyenleri haklı olarak askerî bir düzenden yoksunlukla suçlayan Suhanov şöyle yazar: "Ancak 24'ü günü ve gecesi silahlı kızıl muhafız ve asker birlikleri ayaklanmanın karargâhını savunmak üzere Smolnıy çevresinde toplanmaya başladılar... 24'ü akşamına doğru, Smolnıy'ın korunması bir şeye benzedi."

Bu mesele önemsiz değildir. Uzlaşmacı Yürütme Komitesi'nin hükûmete bağlı karargâhın lokaline taşınmak üzere gizlice sıvıştığı Smolnıy'da şimdi Bolşeviklerce yönetilen tüm devrimci örgütlerin başları toplanmışlardı. O gün yine burada son darbeyi vurmadan önce son kararları almak üzere parti Merkez Komitesi toplantısı yapılmıştı. On bir üye vardı. Lenin Vıborg'taki

inzivasından henüz çıkmamıştı. Zinovyev yoktu; Dzerjinski'nin biraz sinirli ifadesiyle "saklanıyor ve parti çalışmalarına katılmıyordu." Buna karşılık, Zinovyev'in fikirlerini paylaşan Kamenev ayaklanma karargâhında çok aktifti. Stalin yoktu: Genel olarak Smolnıy'a uğramıyor, zamanını merkezî organın yayın kurulunda geçiriyordu. Toplantı, her zaman olduğu gibi, Sverdlov'un başkanlığında yapıldı. resmî tutanaklar çok ketum; ama tüm aslî şeyleri kaydediyor. Ayaklanmanın önderlerini vasıflandırmak ve işlevleri aralarında paylaştırmak için yeri doldurulamaz.

Yirmi dört saat içinde Petrograd'ı tamamen ele geçirmek söz konusuydu. Bu şu anlama geliyordu: Henüz hükûmetin elinde bulunan siyasal ve teknik kurumları ele geçirmek. Sovyetler Kongresi bir sovyet iktidarında toplanmalıydı. Askerî Devrim Komitesi ve Bolşeviklerin Askerî Örgütü tarafından gece saldırısının pratik tedbirleri hazırlanmıştı. Merkez Komite son rötuşları vuracaktı.

Öncelikle Kamenev'in şu önerisi benimsendi: "Bugün, özel bir karar haricinde, hiçbir Merkez Komite üyesi Smolnıy'dan ayrılmayacak." Ayrıca, Smolnıy'da, partinin Petrograd Komitesi üyelerinin sürekli hizmetlerinin de tahkim edileceği kararı alındı. Zabıtlarda daha ileride şunları okuruz: "Troçki Askerî Devrim Komitesi'nin emrine PTT ve demiryolcularla bağlantıyı kurmak üzere iki Merkez Komite üyesinin verilmesi önerisini yaptı; bir üçüncü de geçici hükûmeti gözleyecekti." Şu karar alındı: Posta ve telgraf için Dzerjinski'nin; Demiryolları için Bubnov'un görevlendirilmesi. Önce, muhtemelen Sverdlov'un girişimiyle, geçici hükûmetin gözlenmesi işi Podvoyskiy'e emanet edildi. Zabıtlar şunu kaydeder: "Podvoyskiy'e itirazlar oldu; iş Sverdlov'a emanet edildi." İktisatçı olarak bilinen Milyutin erzak teminiyle görevlendirildi. Sol Sosyalist-Devrimcilerle görüşme işi çok uzlaşmacı —kuşkusuz bu Bolşevizm ölçüsünde bir uzlaşmacılıktı— da olsa, yetenekli bir parlamenter olarak bilinen Kamenev'e emanet edildi. Daha ileride şunları okuruz: "Troçki Petropavlovsk Kalesinde bir ihtiyat karargâhı oluşturma ve bu amaçla Merkez Komite'nin bir üyesini görevlendirme önerisinde bulundu." Şu karar alındı: "Genel gözetim işleriyle Laşeviç ve Blagonravov'un görevlendirilmesi; kaleyle sürekli temasın sağlanması işinin Sverdlov'a emanet edilmesi." Ayrıca: "Tüm Merkez Komite üyelerinin kaleye giriş çıkış izni olacak."

Parti hatlarında tüm ipler Bolşevik kadroları tek tek tanıyan Sverdlov'un ellerindeydi. Smolnıy'ı parti aygıtına bağlamıştı, Askerî Devrim Komitesi'ne çok elzem militanları sağlıyordu ve her kritik anda fikir vermesi için çağrılıyordu. Komitenin bileşimi çok geniş, ancak kısmen değişken olduğundan, en gizli tedbirler ya Bolşeviklerin Askerî Örgüt'ünün üst kesimleri tarafından ya da resmen olmasa da, fiilen Ekim ayaklanmasının "genel sekreteri" olan Sverdlov tarafından kişisel olarak uygulanıyordu.

Sovyetler Kongresi'ne gelen Bolşevik delegeler önce Sverdlov'a uğruyorlar ve bir saat bile boş kalmıyorlardı. 24'ünde Petrograd'da daha şimdiden iki,

üç yüz taşralı vardı ve aralarından çoğu şu veya bu biçimde ayaklanma mekanizmasının içindeydi. Öğleden sonra ikiye doğru, Smolnıy'da parti Merkez Komitesi'nin raportörünü dinlemek için fraksiyon toplantısında buluştular. Aralarında, Zinovyev ve Kamenev gibi beklegörcü bir politikayı tercih eden tereddütkârlar vardı: Ayrıca hiç güvenilemeyecek, basitçe yeni gelenler vardı. Fraksiyon önünde ayaklanma planını sunmak söz konusu bile değildi: Kapalı oturum da olsa, kalabalık bir mecliste söylenen şeyler hemen dışarı taşıyordu. Garnizonun çeşitli birliklerindeki bilinçte belirli bir karışıklık yaratılmadan taarruzun büründüğü savunmacı zırhı yırtmak mümkün değildi. Ama kader belirleyici mücadelenin başladığını ve Kongrenin işinin onu tamama erdirmek olduğunu anlatmak da mutlaka gerekiyordu.

Lenin'in yakınlardaki makalelerini hatırlatan Troçki, nesnel koşullar ayaklanmayı mümkün ve kaçınılmaz kılıyorlarsa, "fesat düzenlemek Marksizmin ilkeleriyle çatışmaz" diyordu. "İktidara giden yoldaki maddî engellerin şiddetli bir darbeyle aşılması gerekiyordu..." Bununla beraber, şimdiye dek, Askerî Devrim Komitesi'nin politikası savunmacı çerçeveyi aşamamıştı. Tabiatıyla, bu savunmacı çerçeveyi oldukça geniş anlamda almak lâzım. Bolşevik basının silahlı güçlerin yardımıyla çıkmasını sağlamak ya da *Avrora*'yı Neva'da tutmak —"Bu savunma değil mi, yoldaşlar? Evet savunma!" Eğer hükûmet bizi tutuklamaya kalkışırsa diye, bu kez, Smolnıy'ın tepesine makineli tüfekler yerleştirilmişti. "Bu da bir tür savunma, yoldaşlar!" —"Ya geçici hükûmeti ne yapacağız?", diye soruyordu konuşmacıya gönderilen bir not. Raportör de şu cevabı veriyordu: Eğer Kerenskiy Sovyetler Kongresi'ne itaat etmezse, hükûmetin direnişi "siyasal değil, polisiye bir mesele yaratır". İşte özde olan biten de buydu.

O sırada Troçki, Belediye Duması vekilleri heyetine açıklamalarda bulunmak üzere çağrıldı. Doğrusunu söylemek gerekirse, başkentte şimdilik her şey sakindi, ama tehlike sinyalleri veren söylentiler yayılıyordu. Kent belediye başkanı sorular soruyordu. Sovyet bir ayaklanma yapmaya mı hazırlanıyor? Ya kentteki asayiş nasıl sağlanacak? Ayaklanmayı tanımazsa, Duma'nın başına ne gelecek? Bu saygıdeğer kişiler çok şey bilmek istiyorlardı. Cevap şuydu: İktidar sorunu Sovyetler Kongresi'nin vereceği karara bağlı. Bir silahlı mücadele mi olacak, "bu sovyetlerden çok, halkın oybirlikli iradesine rağmen devlet iktidarını elinde tutanlara bağlı".

Eğer Kongre iktidarı reddederse, Petrograd Sovyeti bu karara boyun eğecekti. Ama hükûmetin kendisi kuşkusuz bir çatışma peşindeydi. Askerî Devrim Komitesi'nin tutuklanması için emir verilmişti. Buna işçiler ve askerler ancak sert bir direnişle karşılık verebilirlerdi. Ya suç çetelerinin soygun ve şiddet uygulamalarına karşı ne yapılacaktı? Daha o gün yayımlanan bir Komite emrinde şöyle deniyordu: "Serseri takımının Petrograd sokaklarında karışıklık çıkarmaya, talan yapmaya, bıçaklı veya ateşli silahlarla kavga çıkarmaya ilk kalkıştığı anda bu caniler ortadan kaldırılacaktır." Bir çatışma durumunda Belediye Dumasına

karşı anayasal yöntemler uygulanabilirdi: Dağıtma ve yeni seçimlere gitme. Heyet tatmin olmamış vaziyette ayrıldı. İyi de, ne bekliyordu ki?

Kent büyüklerinin isyancılar kampını resmî ziyareti yöneticilerin çok açık güçsüzlüklerinin bir tezahürüydü. Bolşevik fraksiyonunun yanına geri dönen Troçki şöyle diyordu: "Unutmayınız ki, yoldaşlar, daha birkaç hafta evvel çoğunluğu ele geçirdiğimizde matbaası, kasası, şubeleri olmayan bir tabelaydık, ama şimdi Belediye Dumasının bir heyeti tutuklama emri çıkartılan Askerî Devrim Komitesi'ne gelip ondan 'kentin ve devletin geleceğini' soruyor."

Daha evvelki gün siyasal bakımdan ele geçirilen Petropavlovsk Kalesi bugün tamemen Askerî Devrim Komitesi'nin emrine geçmişti. En devrimci birlik olan makineli tüfekçiler savaş düzenine geçti. Colt marka makinelilar cilalanmaya başladı: Tam seksen adet. İskeleleri ve Troitskiy köprüsünü denetlemek üzere kalenin surlarına makineliler yerleştirildi. Büyük kapıdaki muhafızlar tahkim edildi. Çevre mahallelere devriyeler gönderildi. Ama sabah saatlerinin hummasında, bizzat kalenin içinde vaziyetin tamamen güvenilir olmayabileceği fark edildi. Belirsizlik motosiklet taburundan kaynaklanıyordu. Süvariler gibi, hali vakti yerinde ve zengin köylülerden veya kentli orta halli burjuvalardan oluşan motosikletçiler ordunun en muhafazakâr kesimini oluşturuyorlardı. Tam idealist psikologlara göre bir tema: En azından Rusya gibi yoksul bir ülkede, birini diğerlerinden ayırmak üzere iki tekerlek bir gidon üzerine bindirdiniz mi, kendini beğenmişliği de tıpkı lastikler gibi şişer ha şişer. Amerika'da aynı etkiyi yaratmak için bir otomobil gereklidir.

Temmuz hareketini ezmeye çağrılan tabur Kseşinskaya Sarayı'nı kısa bir sürede iştiyakla ele geçirmiş ve sonra da özellikle güvenilir bir birlik olarak Petropavlovsk Kalesi'ne yerleştirilmişti. Kalenin geleceğine karar verilen geçen günkü toplantıda, motosikletçiler, daha sonra ortaya çıktığı üzere, yer almamışlardı. Öyle bir disiplin vardı ki, subayları askerlerin kale avlusunda görünmelerini engellemişlerdi. Motosikletçilere dayanan kale komutanı başını yüksek tutup sık sık Kerenskiy'le telefonda görüşmüş ve sanırız, Bolşevik komiseri tutuklamaya bile kalkışmıştı. Bu belirsiz duruma bir dakika daha müsamaha gösterilemezdi! Smolnıy'ın bir emriyle, Blagonravov düşmanın yolunu kesmeye geldi: Kale komutanı ev hapsine tabi tutuldu, tüm subay lojmanlarının telefon bağlantıları kesildi. Hükûmetin genelkurmayı telaş içinde niçin komutanın telefonunun cevap vermediğini ve kalede neler olup bittiğini soruyordu. Blagonravov saygılı bir ses tonuyla telefonda kalenin bundan böyle yalnızca Askerî Devrim Komitesi'nin emirlerini yerine getireceği cevabını verdi. Hükûmet bundan sonra onunla ilişkiye geçmeliydi.

Kale garnizonunun tüm birlikleri komutanın tutuklanmasını büyük bir memnuniyetle karşıladılar. Ama motosikletçilerin kaçamak bir tavrı vardı. Bu hırçın suskunlukların gerisinde ne yatıyordu? Gizli bir düşmanlık mı yoksa son tereddütler mi? Blagonravov şöyle yazar: "Motosikletçiler için özel bir toplantı düzenle-

meye ve buraya asker kitlesi içinde müthiş bir otoritesi ve etkisi olan, başta Troçki olmak üzere, en iyi ajitatörlerimizi davet etmeye karar verdik. Öğleden sonra dörde doğru, tüm tabur Sirk Modern'in [*Cirque Moderne*] yanındaki lokalde toplanmıştı. Savunmacı sıfatıyla hükümet kanadından, Sosyalist-Devrimci olarak bilinen General Parodelov söz aldı. İtirazları o kadar ihtiyatlıydı ki ikircikli gibi görünüyordu. Komite temsilcilerinin saldırıları çok daha ağırdı. Petropavlovsk Kalesi'nin fethi için yapılan bu söz savaşı öngörülebileceği gibi bitti: otuz oya karşılık, oybirliğiyle tabur Troçki'nin karar tasarısını onayladı. Bir muhtemel silahlı çatışma daha savaş etmeden ve kan dökmeden çözülmüştü. İşte Ekim ayaklanması böyleydi. Üslûbu buydu. Bundan böyle rahatlıkla kaleye güvenilebilirdi. Cephanelikteki silahlar hiç güçlük çekilmeden dağıtıldı. Smolnıy'da, fabrika ve işyeri komiteleri odasında, işletme delegeleri silah teslimatı vesikalarını almak için kuyruktaydılar. Başkent savaş yılları boyunca kuyrukta bekleyen çok sayıda insana tanık olmuştu: Şimdiyse, ilk kez, tüfek almak için kuyrukta bekleniyordu. Bütün ilçelerden cephaneliğe kamyonlar gelmişti. İşçi Skorinko şöyle yazar: "Petropavlovsk Kalesi'ni tanıyamıyorduk, o ünlü sessizliği otomobillerin homurtusu, at arabalarının gıcırtısı ve bağırışlarla bozulmuştu. Özellikle depoların önünde itiş kakışlar yaşanıyordu... Buraya, önümüze bile ilk tutukluları, subay ve junkerleri getiriyorlardı". O gün, Temmuz ayaklanmasına aktif olarak katıldığı için silahları elinden alınan 180. piyade alayına dahi tüfek verildi.

Sirk Modern'deki toplantının sonuçları başka yerlerde de görüldü: Temmuzdan beri Kışlık Saray'da nöbet tutan motosikletçiler hükûmete bekçilik etmeye razı olmadıklarını ilan ederek kendi arzularıyla görevi bırakmışlardı. Bu ciddî bir darbeydi. Motosikletçilerin yerine junkerlerin geçirilmesi gerekmişti. Hükûmetin askerî desteği giderek askerî okullarla sınırlı bir hâle geliyordu ve böylelikle de yalnızca son derece sınırlı olmakla kalmıyor, toplumsal bileşimini de açıkça gösteriyordu.

Putilov yük iskelelerindeki işçiler —yalnız onlar da değil— Smolnıy'a bir an önce junkerleri silahsızlandırmasını öneriyorlardı. Eğer okulların savaşçı olmayan kesimleriyle işbirliği hâlinde uygun bir şekilde hazırlanan bu tedbir 25'i 26'sına bağlayan gece uygulamaya konsaydı, Kışlık Saray'ın alınması hiçbir güçlük çıkartmayacaktı. Junkerler 25'i 26'sına bağlayan gece dahi silahsızlandırılmış olsalardı, Kışlık Saray'ın alınmasından sonra, 29 Kasımdaki karşı ayaklanma girişimi olmayacaktı. Ama yöneticiler çoğu yerde hâlâ "büyüklük" taslıyorlar, gerçekte aşırı bir iyimser özgüven gösteriyorlardı ve her zaman tabanın gerçekçi sesine kulak vermiyorlardı: Lenin'in yokluğu bu noktada çok belirleyiciydi. Yapılan hataların sonuçları kitleler tarafından düzeltilmek zorunda kalındı, her iki taraftan da gereksiz kurbanlar verildi. Ciddî bir mücadelede, gereksiz "büyüklük taslamaktan" daha kötü bir kıyım yoktur.

Ön-Parlamento'un gündüz oturumunda Kerenskiy son büyük konuşmasını yaptı. Bir süredir, Rusya, özellikle de başkent halkı alarm vaziyetindeydi: "Bolşeviklerin

gazetelerinde günübirlik ayaklanma çağrıları yayımlanıyordu." Konuşmacı devlet yetkilileri tarafından aranan bir suçlunun, Vladimir Ulyanov Lenin diye birinin makalelerinden alıntılar yapıyordu. Yapılan alıntılar çarpıcıydı ve yazarın tartışmasız bir şekilde ayaklanma çağrısı yaptığını gösteriyordu. Hem de ne zaman? Hükûmet toprakların köylü komitelerine devri ve savaşı bitirecek tedbirler alma meselesini tartıştığı bir zamanda. Yetkililer o zamana dek kendilerine çekidüzen vermelerine imkân sağlamak için fesatçılara dokunmakta acele etmemişlerdi. Milyukov'un başını çektiği taraftan "işte yanlış olan da bu" diye bağırılmıştı. Ama Kerenskiy hiç istifini bozmadı: "Her zaman iktidarın yavaş ama emin ve gerektiği zaman da kararlı hareket etmesini tercih ederim." Bu tür sözler onun ağzında garip tınlıyordu! Her halükârda, "şimdi tüm mühletler dolmuştu", Bolşevikler yalnızca tövbe etmemekle kalmamışlar, iki bölük asker çağırıp keyfî bir şekilde silah ve cephane dağıtmaya başlamışlardı. Hükûmet bu kez bu ayaktakımının yarattığı kargaşalığa bir son verme niyetindeydi. "Tümüyle bilinçli bir şekilde konuşuyorum: Ayaktakımı diyorum." Sağ kanattan halka yönelik bu küfür bir alkış tufanıyla karşılandı. O, Kerenskiy, gerekli tutuklamaların yapılması için emir vermişti bile. "Petrograd Sovyeti başkanı Bronşteyn-Troçki'nin sarf ettiği nutuklar özelikle kayda değer." Evet şu bilinmeliydi: Hükûmetin elinde gereğinden fazla güç vardı; cepheden sürekli olarak Bolşeviklere karşı kararlı önlemlerin alınması isteniyordu.

O sırada, Konovalov konuşmacıya Askerî Devrim Komitesi'in garnizon birlikleriyle yaptığı telefon konuşmasının zabıtlarını iletti: "Alayları savaş durumuna getirin ve emirleri bekleyin". Kerenskiy şaşaalı bir şekilde şöyle bitirdi konuşmasını: "Yasa ve yargı dilinde bunun adı ayaklanmadır." Milyukov da şu tanıklıkta bulunur: "Kerenskiy bu sözleri sonunda hasmını köşeye sıkıştıran bir edayla söylemişti." Devlete el kaldırmaya cüret eden grup ve partiler "derhal kararlı ve kesin bir şekilde yok edileceklerdir." Tüm salon, sol cenah haricinde, gösterişli bir şekilde alkışladı. Nutuk bir taleple bitti: Bugün, bu oturumda "hükûmetin görevini bu yüksek meclisin desteğine güvenerek yerine getirebilip getiremeyececeği" söylensin.

Oylama sonucunu beklemeden Kerenskiy kendi deyişiyle bir saate varmadan istediği —neden, bilinmez— kararı alacağından emin vaziyette karargâha geri geldi. Ama işler hiç de öyle gitmedi. Saat 2'den akşam 6'ya dek, Mariinskiy Sarayı'nda geçiş formülleri geliştirmek için fraksiyon ve fraksiyonlar arası görüşmeler yapıldı. Taraftarlar kendileri için bu geçiş formüllerinin hiçliğe giden yolun başlangıcı olduğunu anlamamış gözüküyorlardı. Hiçbir uzlaşmacı grup hükûmetle özdeşleşme kararını alamadı. Dan şöyle diyordu: "Biz, Menşevikler, geçici hükûmeti kanımızın son damlasına kadar savunmaya hazırız; yeter ki o da demokrasiye kendi etrafında toplanma imkânı tanısın." Akşama doğru, sonuç alma arayışında bitap düşmüş olan sol fraksiyonlar Dan'ın Martov'dan ödünç aldığı, ayaklanmanın sorumluluğunu yalnızca Bolşeviklerin değil, hükûmetin de üstüne atan, toprakların derhal Toprak Komitelerinin emrine verilmesini iste-

yen, Müttefikler nezdinde barış görüşmeleri lehinde girişimlerde bulunmayı talep eden bir formül üzerinde birleştiler. Böylece orta yolcu havariler daha dün maceracı demagoji diye burun kıvırdıkları sloganlarla son dakikada uyuşmaya çalışıyorlardı. Hükûmete kayıtsız bir destek sözünü yalnızca kooperatifçilerle, ilk fırsatta Kerenskiy'i devirmeye hazırlanan iki grup, Kadetlerle Kazaklar vermişlerdi. Ama onlar azınlıktaydılar. Ön-Parlamento'nun desteği hükûmete bir şey katamazdı. Ama Milyukov haklıydı: Desteğin reddi hükûmetin elinden son otorite kırıntılarını da alırdı. Çünkü, ne de olsa, Ön-Parlamento'nun bileşimini birkaç hafta evvel hükûmetin kendisi tayin etmişti.

Mariinskiy Sarayı'nda bir selamet formülü aranırken, Petrograd Sovyeti olayları görüşmek üzere Smolnıy'da toplanıyordu. Raportör burada bile Askerî Devrim Komitesi'nin "bir ayaklanma organı olarak değil, devrimin savunulması adına" kurulduğunu hatırlatmayı gerekli bulmuştu. Komite Kerenskiy'e Petrograd'dan askerî birliklerin çıkartılması iznini vermedi ve işçi basınının korunmasını üstlendi. "Bu bir ayaklanma mıydı?" *Avrora* bugün dün gece bulunduğu yerdeydi. "Bu bir ayaklanma mıydı?" "Halkın kendisine inanmadığı ve kendi kendisine inanmayan bir yarı iktidarımız var, çünkü içten ölmüş. Bu yarı iktidar devrimci halkın gerçek iktidarına yer açmak için tarihin süpürgesini bekliyor." Yarın, Sovyetler Kongresi açılacaktı. Garnizonun ve işçilerin Kongre emrine tüm güçlerini vermeleri gerekiyordu. "Bu arada, eğer hükûmet kalan yirmi dört veya kırk sekiz saat içinde, devrimi sırtından bıçaklamak için bundan yararlanmaya çalışacak olursa, bir kez daha şunu ilan ederiz: Devrim öncüsü fiskeye fiske, ateşe ateşle karşılık verecektir." Bu açık tehdit aynı zamanda gece vurulacak olan darbenin siyasal örtüsüydü. Konuşmasının sonunda Troçki, bugün Kerenskiy'in nutkundan ve uzlaşmacı fraksiyonların içine düştükleri kargaşadan sonra, Ön-Parlamento'daki sol Sosyalist-Devrimci fraksiyonun Smolnıy'a resmen Askerî Devrim Komitesi'ne girmeye hazır olduklarını ilan eden bir heyet gönderdiklerini bildirdi. Sol Sosyalist-Devrimcilerin bu yön değiştirmesinde Sovyet daha derin süreçlerin bir yansımasını gördü: Köylü savaşının boyutunda genişleme ve Petrograd ayaklanmasında ilerleme.

Petrograd Sovyeti başkanının raporlarını yorumlayan Milyukov şöyle yazar: "Muhtemelen, Troçki'nin ilk planı şuydu: Mücadele için hazırlık yapıldığından, hükûmeti Sovyetler Kongresi'nde ifade edilen 'halkın topyekûn arzusu' karşısında bırakmak ve böylece yeni iktidara bir meşruiyet havası vermek. Ama hükûmet onun öngördüğünden de daha zayıf çıktı. Ve iktidar Kongrenin toplanıp görüş bildirmesinden evvel eline geçti." Bu ifadedeki hükûmetin güçsüzlüğünün tüm öngörülerden daha fazla olduğu doğruydu. Ama plan, baştan beri, iktidarı Kongrenin açılışından önce ele geçirmekti. Aslına bakacak olursak, Milyukov da bunu bir başka vesileyle kabul eder. Şöyle yazar: "Ayaklanmanın önderlerinin gerçek niyetleri Troçki'nin resmî açıklamalarından daha ilerideydi... Sovyetler Kongresi oldubitti karşısında bırakılacaktı."

Tümüyle askerî açıdan, plan ilk hâliyle, Baltık denizcileriyle Vıborglu silahlı işçilerin temasını sağlamaktan oluşuyordu. Denizciler demiryoluyla gelecekler ve Finlandiya garına ineceklerdi; burası Vıborg semtinin yakınlarındaydı. Ve bu üsten ayaklanma Kızıl Muhafız müfrezeleri ve garnizon birlikleriyle birleşerek başka semtlere yayılacak ve köprülerin ele geçirilmesi suretiyle nihaî darbeyi indirmek üzere merkeze sızacaktı. Doğal olarak koşullardan kaynaklanan ve görüldüğü kadarıyla Antonov tarafından formüle edilen bu plan hasmın hâlâ kayda değer bir direniş gösterebileceği varsayımından hareket ediyordu. Daha sonra bir tarafa bırakılan öncül buydu: Sınırlı bir üsse dayanmaya ihtiyaç yoktu; hükûmet, ayaklanmacıların kendisine darbe vurmayı gerekli gördükleri her yerde saldırıya karşı korunmasızdı. Stratejik plan da tarih bakımından değişikliğe uğradı, hem de iki ayrı yönde: Ayaklanma erken başladı ve saptanandan daha geç bitti. Hükûmetin sabahki suikastları, savunma anlamında, Askerî Devrim Komitesi'nin anında direnişiyle karşılaştı. Bu olayda görülen iktidarın güçsüzlüğü Smolnıy'ı gün boyu, doğrusunu söylemek gerekirse, kararsızlık, yarı gizlilik, hazırlık aşamasında niteliği taşıyan saldırı eylemlerine itti. Asıl darbe, eskiden olduğu gibi, geceden hazırlanmıştı: Bu açıdan plan yürürlükteydi. Bununla beraber, uygulamada buna uyulmadı, tam tersi istikamette hareket edildi. Tüm önemli mevkilerin ve her şeyden önce merkezî iktidarın bulunduğu Kışlık Saray'ın gece işgal edileceği düşünülüyordu. Ama bir ayaklanmadaki zaman hesabı düzenli bir savaştakinden çok daha zordur. Önderler güçlerin yoğunlaştırılmasında saatlerce geç kalmışlardı ve gece başlatılamayan Kışlık Saray'a karşı harekâtlar ayaklanmanın ancak 26'sında, yani yirmi dört saatlik bir gecikmeyle tamamlanan özel bir sayfasını oluşturuyordu. En çarpıcı zaferler bile bazı ciddî başarısızlıklar olmadan kazanılmıyor!

Kerenskiy'in Ön-Parlamento'daki açıklamalarından sonra, yetkililer taarruzlarını genişletmeye çalıştılar. Junker birlikleri garları işgal ettiler. Büyük arterlerin köşelerine genelkurmaya teslim edilmeyen özel arabalara el koyma emrini alan karakollar kuruldu. Öğleden sonra üçe doğru, tahkim edilmiş bir junker muhafazası altında trafiğe açık bırakılan Dvortsoviy [Saray] köprüsü haricinde, tüm açılıp kapanır köprüler kapatılmıştı. Güvenliğin tehlikede hissedildiği her seferinde ve son kez olarak Şubat Devrimi sırasında monarşi tarafından uygulanmış olan bu önlem işçi mahallelerinin saldığı korkunun eseriydi. Köprü döşemelerinin kaldırılması halkın gözünde ayaklanmanın başladığının resmî olarak doğrulanmasıydı. Yakın semtlerdeki devrimci karargâhların hükûmetin bu savaş manevrasına kendi tarzlarındaki cevabı köprülere silahlı müfrezeler göndermek oldu. Smolnıy'ın rolü ancak bu girişimi sürdürmekti. Köprülerin ele geçirilmesi mücadelesi her iki taraf için de güç denemesi niteliğindeydi. Silahlı işçi ve asker müfrezeleri kâh ikna kâh tehdit yoluyla junkerler ve Kazaklar üzerinde baskıda bulunuyorlardı. Düzenin bekçileri doğrudan bir çatışmayı göze alamayarak sonunda teslim oluyorlardı. Bazı köprüler birçok defa kapatılıyor, sonra tekrar açılıyordu.

Avrora doğrudan Askerî Devrim Komitesi'nden bir emir aldı: "Elinizdeki tüm araçlarla Nikolayevskiy köprüsünü trafiğe açın." Kruvazörün komutanı bu emri savsaklamaya çalıştıysa da, onu ve tüm subayları kapsayan sembolik bir tutuklamadan sonra, uysal bir şekilde gemiyi köprüye doğru sürdü. İskelenin her iki yakasında da denizciler dizilmişlerdi. Kurbov, köprüye demir attıklarında, junkerlerin izine rastlamadıklarını anlatır. Denizciler köprüyü açmışlar ve oraya bir muhafız birliği bırakmışlardı. Yalnızca Dvortsoviy köprüsü birkaç saat daha hükûmete bağlı muhafız birliklerinin elinde kalmıştı.

İlk girişimlerin aşikâr başarısızlığına rağmen, bazı iktidar organları hâlâ birkaç hamlede bulunmaya kalkıştılar. Bir milis müfrezesi akşam Petrograd Sovyeti'nin İşçi ve Asker adlı gazetesinin basılmasını yasaklamak için büyük bir özel matbaayı bastılar. On iki saat önce, Bolşevik matbaanın işçileri benzer bir durumda Smolniy'a koşup yardım istemişlerdi. Şimdiyse, bu artık gerekli bile değildi. Matbaa işçileri orada bulunan iki denizciyle birlikte derhal içi gazete dolu otomobili yola çıkarmışlardı; onlara kısa bir süre sonra birkaç milis de katılmıştı; milisin komutanıysa kaçmıştı. Kaçırılan gazete güçlükle karşılaşılmadan Smolniy'a teslim edildi. Askerî Devrim Komitesi yayınları korumak için Preobrajenskiy alayından iki manga gönderdi. Endişeye kapılan idare bunun üzerine matbaa yönetimini hemen işçi müfettişleri sovyetine devretti.

Adalet yetkilileri Smolniy'a girip tutuklama yapmayı hayal bile etmiyorlardı. Bu açıkça hükûmetin yenilgisinin baştan garantide olduğu bir iç savaş işareti olurdu. Buna karşılık, idarî bir spazm sonucu, en iyi günlerinde bile otoritelerin şöyle bir göz atmaktan kaçındığı Vıborg semtinde Lenin'i tutuklama girişimi başlatıldı. Bir on kadar junkerle birlikte bir albay akşamgeç vakit aynı binada bulunan Bolşevik yayın kuruluna diye yanlışlıkla işçi kulübüne girdi: Bu savaşçılar, nedendir bilinmez, Lenin'in onları yayın kurulunda beklediğini düşünüyorlardı. Kulüp derhal Kızıl Muhafızların karargâhına haber gönderdi. Albay çeşitli katları ararken, hattâ bir ara Menşeviklere rastladığı sırada, kızıl muhafızlar gelip onu ve junkerleri tutukladılar ve önce Vıborg ilçesi karargâhına oradan da Petropavlovsk Kalesi'ne götürdüler. Böylece, Bolşeviklere karşı yüksek sesle ilan edilen yürüyüş, her adımda aşılamaz zorluklarla karşılaşarak, düzensiz baskınlara dönüşüyor ve küçük anekdotik olaylar hâlinde buharlaşıyor ve yok oluyordu.

Askerî Devrim Komitesi bu sırada tam gaz çalışıyordu. Birlikler nezdinde komiserler görev başındaydılar. Halka karşı-devrimci suikastlar ve pogromlar durumunda nereye başvuracağını bildiren özel çağrılar yayımlanıyordu: "Derhal yardım gönderilecek." Smolniy'ın telefon bağlantılarının yeniden kurulması için Keksgolmskiy alayının komiserinin telefon santraline etkileyici bir ziyaret yapması yetmişti. Bağlantıların en hızlısı olan telefon gelişen operasyonlara güven ve metodik bir düzenlilik veriyordu.

Henüz kendi denetimine geçmeyen kurumlara komiserler göndermeye devam ederek Askerî Devrim Komitesi bir sonraki taarruz için başlangıç ko-

numlarını genişletiyor ve pekiştiriyordu. Dzerjinski gündüz eski devrimci Pestkovskiy'in eline telgraf santralinin komiseri olduğunu gösteren bir kağıt parçası tutuşturmuştu. Yeni komiser şaşkınlık içinde "telgrafhaneyi nasıl işgal edeceğiz?" diye sormuştu. "Santral bizim elimizdeki Keksgolmskiy alayı tarafından korunuyor!" Pestkovskiy'e daha fazla açıklama gerekmedi. Aralarında tek bir Bolşevikin dahi bulunmadığı telgrafhanenin hasım memurlarıyla geçici bir uzlaşma sağlamak için komütatörün başına iki silahlı asker dikmek yetmişti.

Akşam dokuzda Askerî Devrim Komitesi'nden bir başka komiser, Stark, kendi de denizci olan, eski sürgün Savin'in komutasındaki küçük bir denizci müfrezesiyle beraber hükûmet telgraf müdürlüğünü işgal etti ve böylece yalnızca bu kurumun geleceğini değil, belli bir ölçüde, kendisinin de geleceğini önceden belirledi. Stark Afganistan'da sovyet elçisi olmadan önce, sovyet telgrafhanesinin ilk müdürü oldu.

Bu iki mütevazı operasyon ayaklanmacı saldırılar mıydı yoksa yalnızca uzlaşmacı raydan çıkıp Bolşevik raya geçmek üzere makas değiştiren ikili iktidarın yan olgularından biri miydi? Soru haklı olarak abes görülebilir, ama ayaklanmayı maskelemek için yine de önemliydi. Telgrafhane lokalinin silahlı denizciler tarafından işgalinde bile tereddütkâr bir nitelik vardı: biçimsel olarak, kurumun ele geçirilmesi değil, telgraflar üzerinde bir sansür uygulamaktı söz konusu olan. Görüldüğü gibi, 24'ü gecesine dek "yasallık"la göbek bağı henüz tam anlamıyla kesilmemişti. Hareket ikili iktidar geleneklerinin kalıntıları altında gizlenmeye devam ediyordu.

Ayaklanma planlarının geliştirilmesi işinde, Smolnıy proleter kararlılığı ile güçlü bir askerî bilgiyi birleştiren savaşçı müfreze olarak Baltık denizcilerine büyük umutlar bağlamıştı. Denizcilerin Petrograd'a gelişleri Sovyetler Kongresi için öngörülmüştü. Baltıklıları daha önce çağırmak, açıkça ayaklanma yoluna girmek anlamına geliyordu. Gecikmeyle sonuçlanan engelleme girişiminin kaynağı budur.

Smolnıy'a, 24'ü günü, Kongre'ye katılmak üzere Kronstadt Sovyeti'nden bir heyet geldi: Bolşevik Flerovskiy ve Bolşeviklere ayak uyduran anarşist Yarçuk. Smolnıy'ın salonlarından birinde, cepheden yeni gelen ve askerlerin ruh hâlini ileri sürerek yakın bir gelecekte ayaklanma yapılmasına karşı çıkan Çudnovskiy'le görüştüler. Flerovskiy şöyle anlatır: "Tam tartışmanın ortasında Troçki salona girdi... Beni kenara çekerek, derhal Kronstadt'a dönmemi istedi: 'Olaylar öyle hızlı olgunlaşıyor ki, herkesin görevi başında olması gerek...' Bu kısa talimatta yaklaşan ayaklanmanın disiplinini fark ettim. Tartışma öylece kaldı." Etkileyici ve gözüpek bir kişi olan Çudnovskiy hemen kuşkularından kurtulup savaş planlarının hazırlanmasına katıldı. Flerovskiy ve Yarçuk'un ellerine bir telefon emrinin zabıtı tutuşturuldu: "Kronstadt silahlı kuvvetleri Sovyetler Kongresi'ni savunmak için şafakta harekete geçmelidir."

Sverdlov aracılığıyla, Askerî Devrim Komitesi geceleyin Helsingfors'a bölge sovyetler komitesi başkanı Smilga'ya bir telgraf gönderdi: "Tüzüğü gönder." Bunun anlamı şuydu: "Derhal Baltık denizcilerinden seçme, tümüyle silahlı bin beş yüz adam gönder." Baltık denizcileri ancak ertesi gün gündüz gelebilecek olsalar da, çatışmaları geciktirmek için bir sebep yoktu: İç kuvvetler yeterliydi. Başka çare yoktu: Operasyonlar başlamıştı bile. Eğer cepheden hükûmet adına birlikler gelse dahi, denizciler onları vurmak için zamanında yetişeceklerdi, ya önden ya arkadan.

Başkentin ele geçirilmesi şemasının taktik hazırlığı temelde Bolşeviklerin Askerî Örgütünün eseri oldu. Genelkurmay Karargâhı subayları sivillerin hazırladığı bir planda birçok olumsuzluk bulabilirlerdi, ama yüksek askerî akademilerin subayları genelde bir proleter ayaklanması hazırlığına katılmazlar. En gerekli olan şeyler her halükârda öngörülmüştü. Kent en yakın karargâhlara tabi savaş semtlerine bölünmüştü. En önemli noktalara aktif bölüklerin hazır bekledikleri en yakın askerî birliklerle eşgüdüm içindeki Kızıl Muhafız bölükleri yerleştirilmişti. Her özel operasyonun hedefleri ve bunun için gerekli birlikler önceden saptanmıştı. Tüm ayaklanmaya katılanlar, baştan aşağı, zaferin kurban verilmeden elde edileceğine olan güvenle kenetlenmişlerdi. İşte onun gücü, ama zaman zaman da Aşil topuğu buradaydı.

Başlıca operasyonlar sabahikiye doğru başladı. Komiserlerin idaresindeki, genellikle bir silahlı işçi veya bahriyeli çekirdeğiyle, küçük askerî gruplar hâlinde, aynı anda veya birbiri ardından garlar, elektrik santrali, cephanelikler ve erzak ambarları, sular idaresi, Dvortsoviy köprüsü, telefon santrali, Devlet Bankası, büyük matbaalar işgal edildi ve PTT ele geçirildi. Her yere, güvenilir muhafızlar yerleştirildi.

Gece meydana gelen olaylara ait tutanaklar hem zayıf hem de renksizdi, polis tutanaklarına benziyorlardı. Katılanların tümü son derece gerginlerdi. Kimsenin gözlem yapıp kaydedecek zamanı yoktu. Karargâhlara gelen bilgiler kağıda geçirilmiyor, ya da geçirildiğinde çok özensiz bir şekilde kaleme alınıyordu. Yazılan kağıtlar kayboluyordu. Daha sonra basılan anılar, çoğunlukla rastlantısal tanıkların eseri olduğundan, pek kuruydular ve her zaman da gerçeği yansıtmıyorlardı. Operasyonların gerçek ilham perileri ve önderleri olan işçiler, denizciler ve askerler çok geçmeden Kızıl Ordunun ilk müfrezelerinin başına geçtiler ve iç savaşın çeşitli savaş alanlarında canlarını verdiler. Çeşitli epizodların niteliğini ve dizilişini belirlerken tarihçi gazetelerdeki haberlerin yol açtığı büyük karışıklıkla da cebelleşmek durumunda kalır. Bazen insana 1917 sonbaharında Petrograd'ı ele geçirmek, on beş yıl sonra aynı süreci anlatmaktan daha kolay gelir!

İstihkâm taburunun en sağlamı ve en devrimcisi olan birinci bölük yakındaki Nikolayevskiy garını ele geçirmekle görevliydi. On beş dakika kadar sonra, gar güçlü müfrezeler tarafından kurşun sıkmadan işgal edilmişti. Hükûmet

kuvvetleri karanlıkta sıvışmışlardı. Soğuk ve içe işleyen gece kuşkulu söylentiler ve esrarengiz hareketlerle doluydu. İçlerindeki derin endişeyi bastırmaya çalışan askerler ciddî bir şekilde yayaları ve arabayla geçen insanları durduruyor ve özenle kimliklerini kontrol ediyorlardı. Her zaman nasıl hareket edeceklerini bilemiyorlar, tereddüt ediyorlar, çoğu zaman insanları geçiriyorlardı. Ama saatler geçtikçe güvenleri yerine geldi. Sabahın altısına doğru, istihkâmcılar içi altmış kadar junker dolu iki kamyonu durdurdular ve silahsızlandırdıktan sonra Smolnıy'a gönderdiler.

Aynı tabur erzak ambarında nöbet tutmak üzere elli kişi ve elektrik santralini korumak üzere de yirmi bir kişi gönderme emri aldı. Kâh Smolnıy'dan kâh ilçeden emir üstüne emir geliyordu. Kimse mırın kırın etmiyor, kimse itiraz etmiyordu. Bir komiserin raporuna göre, emirler "derhal ve eksiksiz" yerine getiriliyordu. Asker nakilleri uzun bir süredir olmadığı kadar netlik kazanmıştı. Garnizon, olsa olsa ıskartaya çıkarılmaya yarayacak şekilde, ne denli sarsıntıya uğramış ve dağılmış olsa da, o gece, eski askerî disiplin tekrar uyanmış ve son kez olarak her kasını yeni bir emelin hizmetine sokmuştu.

Komiser Uralov iki emir aldı: Biri, II. Nikolay'ın İçişleri bakanı olmadan kısa bir süre önce Protopopov tarafından kurulan gerici gazete *Russkaya Volya*'nın [Rus Özgürlüğü] matbaasını işgal etmek; diğeri, hükûmetin eski anılara dayalı olarak kendinden saydığı Semyonovskiy muhafız alayından bir asker birliği temin etmek. Matbaanın işgali için Semyonovskiy alayının askerleri elzemdi; matbaaya da Bolşevik gazetenin büyük forma ve yüksek tirajda yayınlanması için ihtiyaç vardı. Askerler tam yatmaya hazırlanıyorlardı. Komiser onlara görevinin amacını kısaca anlattı: "Daha sözümü bitirmemiştim ki, her taraftan hurra sesleri yükseldi. Askerler kalkmışlar ve çevremde toplanmışlardı." İçi tıka basa Semyonovskiy alayından askerle dolu bir kamyon matbaaya geldi. Rotatiflerin bulunduğu salonda bir süre sonra gece vardiyası toplandı. Komiser niçin geldiğini anlattı. "Burada da, kışlada olduğu gibi, işçiler hurra ve 'Yaşasın Sovyetler!' nidalarıyla cevap verdiler." Görev tamamlanmıştı. Başka yerler de az çok bu şekilde ele geçirilmişti. Şiddete başvurmak gerekmemişti, çünkü direniş yoktu. Ayaklanan kitleler dirsekleriyle ittiriyorlar ve dünün efendilerini dışarı atıyorlardı.

Askerî bölge komutanı gece Genelkurmay Karargâhı'na ve Kuzey cephesi karargâhına özel askerî telefonlarla şu bilgiyi geçiyordu: "Petrograd'ın durumu feci. Sokaklarda gösteri veya karışıklık yok. Metodik biçimde binaları, garları ele geçiriyorlar, tutuklamalar yapıyorlar... Junkerler hiç direniş göstermeden mevkilerini terk ediyorlar... Bunun geçici hükûmeti devirmeye yönelik bir kalkışma olmadığını hiçbir şey garanti edemez." Polkovnikov'un hakkı vardı: Gerçekten hiçbir garanti yoktu.

Askerî çevrelerde, Askerî Devrim Komitesi'nden ajanların Petrograd komutanlığının masasından garnizon nöbetçi kulelerinin "parolaları" ve şifrelerinin çalındığı iddia ediliyordu. Bunda şaşacak bir şey yoktu. Tüm devlet

kurumlarındaki küçük düzey personel arasında ayaklanmanın yeterince dostu vardı. Bununla birlikte, nöbet yerlerinin "parolalarının" çalınması söylentisi herhalde Bolşevik devriyelerin kenti hiçbir zorlukla karşılaşmadan ele geçirmelerini açıklamak için uydurulmuştu.

Smolnıy'dan garnizona gece şu emir yollanmıştı: Askerî Devrim Komitesi'nin otoritesini tanımayan subaylar tutuklansın. Birçok alaydan sayısız subay şu endişe verici günlerin geçmesini emin bir yerde beklemek üzere kaçmayı başarmıştı. Diğer birliklerde, subaylar ya saf dışı bırakıldı, ya da tutuklandı. Her yerde komiserlerle tam bir uyum içinde hareket eden devrim komiteleri veya karargâhlar kuruldu. Doğaçlama bir şekilde yürütülen komutanın pek de görevin boyutunda olmadığı doğruydu. Ama buna karşılık, güvenilirdi. Ve mesele de her şeyden önce siyasal düzlemde karara bağlanıyordu.

Bununla beraber, tüm tecrübesizliklerine rağmen, birliklerin kurmay kadroları kayda değer bir inisiyatif gösteriyorlardı. Pavlovskiy alay komitesi ne olup bittiğini öğrenmek için bölge karargâhına adamlarını gönderiyordu. "Kimya ihtiyat taburu" huzursuz komşularını dikkatli bir şekilde gözlüyordu: Pavlovskiy ve Vladimirovskiy subay okullarının junkerleri ve askerî okul [*kadetskiy korpus*] öğrencileri. Kimyacılar sokakta sık sık junkerlerin silahlarını alıyorlardı ve böylece onları etkisiz kılıyorlardı. Pavlovskiy subay okuluna bağlı asker birliğiyle ortak hareket eden kimyacılar taburunun genelkurmayı silahlıkların anahtarlarının bu birliğin elinde kalmasını sağladı.

Gece başkentin ele geçirilmesine doğrudan katılan kuvvetlerin miktarını saptamak oldukça güç: Kimse onları saymadığından ya da kaydetmediğinden değil, bizzat operasyonların karakterinden ötürü. 2. ve 3. hat ihtiyat birlikleri neredeyse tüm garnizonla içiçe geçmişlerdi. Ama ihtiyat birliklerine ancak nadiren başvuruldu. Binlerce kızıl muhafız, iki üç bin denizci —ertesi gün, Kronstadt ve Helsingfors'dan da gelen adamlarla, sayıları neredeyse üç katına çıkmıştı—, yirmi kadar piyade bölük ve tümeni; işte yardımlarıyla isyancıların başkenti işgal ettikleri 1. ve 2. hat kuvvetleri bunlardı.

Sabah saat 3.20'de, Savaş bakanlığı siyaset dairesi müdürü Menşevik Scherr direkt telefon hattından Kafkasya'ya şu bilgiyi geçiyordu: "Merkez Yürütme Komitesi Sovyetler Kongresi delegeleriyle birlikte toplantıda, çoğunluk Bolşeviklerin elinde. Troçki büyük alkış aldı. Troçki ayaklanmanın kan dökmeden sona ereceğini umduğunu söyledi, ne de olsa güç onların elinde. Bolşevikler doğrudan eyleme geçmeye karar verdiler. Nikolayevskiy köprüsünü ele geçirdiler, buraya zırhlı araçlar yerleştirdiler. Kışlık Saray'ın yanındaki Milyonnaya sokağına Povlovskiy alayı nöbetçi karakolları dikti, geçişleri kontrol ediyor, tutuklamalar yapıyor, tutukluları Smolnıy'a gönderiyor. Bakan Kartaşev'i ve geçici hükûmetin genel sekreteri Halperin'i tutukladılar. Baltık garı da Bolşeviklerin elinde. Cepheden bir müdahale olmazsa, hükûmetin elindeki birliklerle direnmesi mümkün değil."

Teğmen Scherr'in bahsettiği Yürütme Komitelerinin birleşik oturumu Smolnıy'da gece yarısından sonra başlamıştı. Kongre delegeleri davetli sıfatıyla salonu doldurmuşlardı. Koridorlar ve kulvarlar tahkim edilmiş muhafız birlikleri tarafından işgal edilmişti: Gri kaputlar, tüfekler, pencerelerde makineli tüfekler. Yürütme Komitelerinin üyeleri sayısız hasım kafalar arasında, bir taşralı kitle içinde kaybolmuşlardı. "Demokrasinin" yüce organı daha şimdiden ayaklanmanın tutsağı olmuş gibiydi. Kürsüde başkan Çheidze'nin her zamanki siması görünmüyordu. Her zamanki raportör Tsereteli ortada yoktu. Olayların tırmanışından ürken her ikisi de kavgadan birkaç hafta evvel sorumlu oldukları mevkilerini iade etmişler ve Petrograd'dan ümidi kesip memleketleri Gürcistan'a gitmişlerdi. Uzlaşmacı blokun lideri olarak Dan kalmıştı. Onda ne Çheidze'nin kurnaz mizacı ne de Tsereteli'nin yüreğe işleyen söz ustalığı vardı. İnatçı miyoplukta her ikisinden de üstündü. Başkanlık divanında oturumu tek başına Sosyalist-Devrimci Gotz açtı. Dan Suhanov'a ruhsuz, ama John Reed'e "biraz tehditkâr" gelen bir sessizlik içinde söz aldı. Raportör ayaklanmaya kendi zayıf sloganlarıyla cevap vermeye çalışan Ön-Parlamento'nun geçenlerde alınan kararlarını öne sürdü. Dan, kaçınılmaz açlık ve kitlelerin demoralizasyonu tehditini ileri sürerek, "bu kararları dikkate almazsanız çok geç olacak" diyordu. "Karşı-devrim hiçbir zaman bu kadar güçlü olmamıştı", yani 24-25 Ekim 1917 gecesi. Büyük olaylar karşısında ürküntüye kapılmış olan küçük burjuvanın gözü tehlikeler ve engellerden başka bir şey görmüyordu. Tek kaynağı patetik korku diliydi. "Fabrikalarda ve kışlalarda, Kara Yüzlerin basını sosyalistlerden daha başarılı." Çılgınlar, tıpkı "Petrograd Sovyeti'nin başında yine aynı Troçki'nin bulunduğu" 1905'deki gibi devrimi yenilgiye uğratacaklar. Ama hayır. Merkez Yürütme Komitesi işlerin ayaklanmaya dek varmasına izin vermeyecekti: "Savaşan tarafların kılıçları ancak onun cesedi üzerinde sallanacak." Salondan çığlıklar yükselir: "O zaten ceset değil mi?" Bu sesteki doğruluk payını tüm dinleyiciler paylaşıyordu. Uzlaşmacıların cesedi üzerinde daha şimdiden burjuvazi ile proletaryanın kılıçları sallanıyordu. Raportörün sesi hasım bir uğultu içinde kaybolup gitti. Kürsü kapağına vurmalar, sükûnete çağrılar, tehditler kimseye hitap etmiyor, kimseyi korkutmuyordu. Çok geçti, çok geç.

Evet, bu bir ayaklanmaydı! Askerî Devrim Komitesi, Bolşevik parti, Petrograd işçi ve askerleri adına cevap veren Troçki sonunda üstü örtük formülleri bir tarafa bıraktı. Evet, kitleler bizimle, ve biz onları taarruza yönlendiriyoruz! Yürütme Komitesi'ne değil de, doğrudan Kongre delegelerine seslenerek şöyle dedi: "Eğer korkup geri çekilmezseniz, iç savaş olmaz, düşmanlar kendiliklerinden teslim olur ve siz de Rus toprağının efendileri olarak hakkınız olan yeri işgal edersiniz." Şaşkınlıktan dona kalan Merkez Yürütme Komitesi üyeleri protesto edecek gücü dahi bulamadılar. Şimdiye dek, Smolnıy'ın savunmacı lafzı, tüm olgulara rağmen, onlarda küçük bir umut ışığı bırakmıştı. Ve şimdi bu ışık sönmüştü. Gecenin bu karanlık saatinde, ayaklanma başını yukarılara kaldırmıştı.

Olaylarla dolu oturum sabahın dördüne doğru sona erdi. Bolşevik konuşmacılar önce kürsüye çıkıyor, sonra da Askerî Devrim Komitesi'ne gidiyorlardı. Buraya kentin dört bir yanından tümüyle olumlu haberler geliyordu: Sokaklardaki devriyeler duruma hâkimlerdi; devlet kurumları birbiri ardı sıra işgal ediliyordu; hasım direniş göstermiyordu.

Telefon santralinin çok ciddî bir şekilde korunduğu sanılıyordu. Ama sabah yediye doğru Keksgolmskiy alayından bir takım tarafından tek kurşun atmadan ele geçirilmişti. Bundan böyle ayaklanmacıların aralarındaki irtibattan endişe duymalarına mahal yoktu; üstelik hasmın telefon konuşmalarını denetlemek imkânına kavuşmuşlardı. Kışlık Saray'ın ve Genelkurmay Karargâhı'nın iletişim aygıtları zaten hemen kesilmişti.

Hemen hemen aynı saatlerde, deniz muhafızlarından yaklaşık kırk kişilik bir bahriyeli müfrezesi Yekaterininskiy Kanalı üzerindeki Devlet Bankası'nın lokallerini ele geçiriyordu. Bir banka memuru, Raltseviç *Anılar*'ında "müfrezenin çok işbilir bir tarzda hareket ettiğini", dışarıdan gelecek bir yardımı engellemek için derhal telefon aygıtları önüne bekçiler diktiğini anlatmıştır. Binanın alınması "Semyonovskiy alayından bir manganın orada bulunmasına rağmen, hiçbir direnişle karşılaşılmadan" gerçekleşmişti. Devlet Bankası'nın ele geçirilmesine bir bakıma sembolik bir anlam yükleniyordu. Parti kadroları, önderleri, bilindiği gibi, Banque de France'a [Fransa Merkez Bankası] el koymaya cüret edememiş olan 1871 Paris Komünü'nün Marksist eleştirisiyle eğitilmişlerdi. Daha 25 Ekimden çok önceden beri, "hayır, biz aynı hataya düşmeyeceğiz", diyorlardı. Burjuva devletinin en kutsal kuruluşlarından birine el koyulduğu haberi hemen semtler arasında yayıldı ve müthiş bir coşku yarattı.

Sabah çok erken bir saatte, Varşova garı, *Birjeviye Vedomosti* [Borsadan Haberler] gazetesinin matbaası ve Kerenskiy'in penceresinin dibindeki Dvortsoviy köprüsü işgal edildi. Komite komiseri muhafızlık görevindeki Volınskiy alayının askerlerine Sovyet'in hazırladığı bir listeye göre bazı tutukluların serbest bırakılması emrini sundu. Hapishane idaresi beyhude yere Adalet bakanlığından talimat almaya çalıştı: Onun yapacak başka şeyleri vardı. Aralarında Kronstadtlı genç lider Roşal'ın da bulunduğu, serbest bırakılan Bolşevikler derhal askerî görevler aldılar.

Gün içinde Smolnıy'a istihkâmcılar tarafından Nikolayevskiy garında tutuklanan bir grup junker getirildi; bu junkerler erzak temin etmek için Kışlık Saraydan kamyonlarla yol çıkmışlardı. Podvoyskiy şöyle anlatır: "Troçki, bir daha sovyet iktidarına karşı gelmeyeceklerine söz vermek koşuluyla serbest olduklarını bildirdi; okullarına geri de dönebileceklerdi. Kanlı misillemelere uğrayacaklarını bekleyen bu gençler sözle anlatılmayacak kadar şaşırmışlardı." Hemen serbest bırakılmaları ne derece doğruydu, bu kuşkulu. Zafer henüz tam manasıyla kazanılmamıştı ve junkerler de karşı tarafın başlıca gücünü oluşturuyorlardı. Diğer yandan, askerî okullarda varolan tereddütler nedeniy-

le, galibin insafına teslim olmanın junkerlere hiçbir ceza getirmediğini de örneklemek önemliydi. Her iki yöndeki gerekçeler de birbirlerini dengeliyordu.

Henüz isyancılar tarafından işgal edilmemiş olan Savaş bakanlığından general Levitskiy sabahleyin direkt hatla Genelkurmay Karargâhı'ndaki General Duhonin'e şu mesajı iletiyordu: "Petrograd garnizonunun birlikleri... Bolşeviklerin tarafına geçtiler. Kronstadt'tan bahriyeliler ve bir hafif kruvazör geldi. Kesmiş olduğumuz köprüler onlar tarafından tekrar açıldı. Tüm kent garnizonun yerleştirdiği devriyelerle dolu, ama hiçbir kitlesel gösteri yok (!). Telefon santrali garnizonun elinde. Kışlık Saray'da bulunan birlikler onu ancak biçimsel olarak koruyorlar, fiilen bir şey yapmaya niyetleri yok. Genelde, geçici hükûmetin seferberlik ilan etmiş, ama henüz savaşa girişmemiş düşman bir devletin başkentinde bulunduğu izlenimi var." Askerî ve siyasal bakımdan değeri ölçülemeyecek bir tanıklık bu! Doğrusunu söylemek gerekirse, general Kronstadt'tan bahriyeliler geldi derken olacakları önceden görüyordu: Bahriyeliler ancak birkaç saat sonra geleceklerdi. Köprü geçişleri gerçekten *Avrora* kruvazörü tarafından sağlanmıştı. Raporun sonunda ifade edilen "uzun bir süredir bizim işimizi bitirme imkânına sahip olan" Bolşeviklerin "cephedeki ordunun efkârı umumiyesiyle bozuşmayı göze alamayacağı" umudu yersizdi. Cephe konusundaki hayaller cephe gerisindeki demokrat generallerin elinde kalan son şeydi. Buna karşılık, "bir düşman devletin başkentindeki" geçici hükûmet imgesi Ekim ayaklanmasının en iyi açıklaması olarak ebediyen tarihe girecekti.

Smolnıy sürekli toplantı hâlindeydi. Ajitatörler, örgütçüler, fabrika, alay, semt önderleri bir iki saatliğine, bazen birkaç dakikalığına bilgi almak amacıyla, kendi eylemleri için onay alıp geri dönmek üzere uğruyorlardı. Sovyet'in Bolşevik fraksiyonunun bulunduğu 18 nolu odada tasviri mümkün olmayan bir trafik vardı. Bitap düşmüş ziyaretçiler sık sık toplantı salonunda ellerinde tüfekleri, bir beyaz sütuna veya bir koridor duvarına ağırlaşmış kafalarını dayayıp, bazen de ıslak ve kirli döşeme üzerine uzanıp uyukluyorlardı. Laşeviç askerî komiserleri kabul ediyor ve onlara son talimatları veriyordu. Askerî Devrim Komitesi'nin lokalinde, üçüncü katta, her taraftan gelen raporlar kararlara dönüşüyordu: Ayaklanmanın kalbi burada atıyordu.

Semt merkezleri daha dar bir ölçekte Smolnıy'daki tabloyu tekrarlıyorlardı. Vıborg ilçesinde, Kızıl Muhafızlar karargâhının karşısında, Sampsonevskiy Prospekt üzerinde bir büyük kamp kurulmuştu: Yol at arabaları, otomobiller, kamyonlarla kapatılmıştı. İlçedeki kurumlar silahlı işçi kaynıyordu. Sovyet, duma, sendikalar, fabrika komiteleri, ilçedeki her kurum ayaklanmanın hizmetindeydi. Fabrikalarda, kışlalarda, kurumlarda başkentteki her şey küçük ölçekte tekrarlanıyordu: Birileri bastırılıyor, diğerleri seçiliyor, eski bağlantılarını sürdürenlerle bozuşuluyor, yeni ilişkiler güçlendiriliyordu. Gecikenler Askerî Devrim Komitesi'ne bağlılık kararları alıyorlardı. Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler fabrika idareleri ve subay sınıfıyla birlikte bir köşede bü-

züşüp kalmışlardı. Sonu gelmez toplantılarda yepyeni haberler veriliyor, savaşma azmi harekete geçiriliyor, bağlantılar güçlendiriliyordu. İnsan kitleleri yeni eksenler üzerinde toplanıyorlardı. Ayaklanma gerçeğe dönüyordu.

Bu kitapta Ekim Devriminin hazırlanmasını adım adım izlemeye çalıştık: İşçi kitlelerinin artan huzursuzluğu, sovyetlerin Bolşevizmin bayrağı altında toplanması, ordudaki gerginlikler, köylülerin soylu mülk sahiplerine karşı yürüyüşe geçmeleri, ulusal hareketin taşma noktasına gelmesi, mülk sahipleri ve yöneticilerde endişe ve kargaşanın artması, son olarak Bolşevik parti içinde ayaklanma konusundaki iç mücadele. Tüm bunlardan sonra, bu gelişmelere nokta koyan ayaklanma olayların tarihsel çapına cevap vermiyormuş gibi, çok kısa, çok kuru, çok pratik görünebilir. Okuyucu bir tür hayal kırıklığına uğrar. Önünde hâlâ aşacağı büyük güçlükleri bekleyedursun, bir de bakıp kendini zirvede veya çok yakınında bulan bir dağcıya benzer. Ayaklanma nerededir? Tablo çizilmemiştir. Olaylar kendi başlarına tabloyu oluşturmaz. Önceden hesaplanan ve hazırlanan küçük operasyonlar zaman ve mekânda birbirinden kopuk kalırlar. Onları birbirine bağlayan amaç ve düşünce birliğidir, yoksa mücadele birliği değil. Büyük kitlelerin eylemi yoktur. Askerî birlikler arası dramatik çatışmalar yoktur. Tarihsel olgulardan hareketle oluşturulan bir hayal gücünün ayaklanma kavramıyla ifade ettiği hiçbir şey yoktur.

Ayaklanmanın genel karakteri daha sonraları, diğer birçokları gibi, Masarık'a da şöyle yazma gerekçesi vermiştir: "Ekim ayaklanması... hiçbir şekilde halk kitlelerinin bir hareketi olmadı. Yukarıda, kulislerde çalışan önderlerin eseriydi." Gerçekte, o tarihin tanıdığı en büyük halk ayaklanmasıydı. İşçilerin onunla bütünleşmek için meydana çıkmaya ihtiyaçları yoktu: Bu olmadan da siyasal ve manevî bakımdan bir bütün oluşturuyorlardı. Hattâ askerlere izinsiz kışladan çıkma yasağı kondu: Bu bakımdan, Askerî Devrim Komitesi'nin emri Polkovnikov'un emriyle çakışıyordu. Ama bu görünmez kitleler her zamankinden daha fazla olayların ritmine uygun hareket ediyorlardı. Fabrikalar ve kışlalar semt karargâhlarıyla, semtler de Smolnıy'la bir an bile bağlantıyı kaybetmiyorlardı. Kızıl Muhafız müfrezeleri fabrikaların desteğini arkalarında hissediyorlardı. Kışlaya geri dönen devriyeler yeni nöbetçileri hazırlanmış, kendilerini bekler buluyorlardı. Devrimci birlikler ancak arkalarında böylesine büyük rezervler olduğundan hedeflerine ulaşmak için güvenle yürüyüşe geçebilmişlerdi. Buna karşılık, dağılmış, kendi tecrit olmuşluklarıyla baştan yenilmiş hükûmet kuvvetleri direniş gösterme fikrini bile reddediyorlardı. Burjuva sınıflar barikatlar, yangınlar, yağmalar, oluk oluk kan bekliyorlardı. Gerçekte, tüm dünyanın homurtusundan bile daha korkunç bir sessizlik hüküm sürüyordu. Sosyal alan sanki bir döner sahne gibi, sessizce hareket ediyor ve halk kitlelerini ön plana çıkartıp dünün efendilerini öbür dünyaya yolluyordu.

25'inde, sabahın onundan itibaren, Smolnıy başkente ve tüm yurda zaferini duyurmayı gerekli gördü: "Geçici hükûmet azledilmiştir. devlet iktidarı Askerî

Devrim Komitesi'nin eline geçmiştir." Bir anlamda, bu bildiri olayların önünde gidiyordu. Hükûmet henüz yerindeydi, en azından Kışlık Saray'da. Genelkurmay Karargâhı hâlâ ayaktaydı. Taşra vilayetleri görüşlerini henüz bildirmemişlerdi. Sovyetler Kongresi henüz başlamamıştı. Ama ayaklanmanın liderleri tarihçi değillerdi: Tarihçilere anlatacakları olayları hazırlamak için onları önceden duyurmak zorunda kalmışlardı. Başkentte, Askerî Devrim Komitesi daha şimdiden durumun tam hâkimiydi. Kongrenin vereceği karardan kuşku duyulmuyordu. Taşra Petrograd'ın inisiyatifini bekliyordu. İktidarı tümüyle ele geçirmek için, bir iktidar gibi hareket etmeye başlamak gerekiyordu. Cephe ve cephe gerisindeki askerî örgütlere bildirgesinde Komite askerleri komutanların tutumlarını büyük bir dikkatle gözlemeye, devrime bağlılık bildirmeyen subayları tutuklamaya ve Petrograd'a hasım birlikler göndermeye kalkışılması durumunda güç kullanmaktan çekinmemeye davet ediyordu.

Evvelki gün cepheden gelmiş olan Genelkurmay Karargâhı'nın başkomiseri Stankeviç, pasiflik ve kokuşmuşluk krallığında tümden işsiz kalmamak için, sabahleyin bir junker istihkâm yarı-bölüğünün başına geçerek Bolşeviklerin işgalindeki telefon santralini kurtarmaya çalıştı. Bu vesileyle junkerler ilk kez olarak santralin kimin elinde olduğunu gördüler. Subay Sinegub dişlerini gıcırdatarak şöyle bağırdı: "İşte enerji denilen şeyi biz bunlardan öğrenmeliyiz, ama nerde bizde böyle bir önderlik?" Telefon santralini işgal etmiş olan bahriyeliler junkerleri pencerelerden kolayca imha edebilirlerdi. Ama isyancılar kan dökmekten kaçınmak için ellerinden gelen tüm çabayı harcadılar. Stankeviç de ateş açılmaması için kesin emir verdi: Yoksa, junkerler halkın üzerine ateş açmakla suçlanabilirlerdi. Birliğe komuta eden subay da kendi payına şöyle düşündü: "Ama biz düzeni sağladıktan sonra, kim bir kelime edebilir ki?" Ve düşüncelerini şu bağırışla sona erdirdi: "Lanet olası soytarılar!" Bu, subay sınıfının hükûmete bakış açısını gösteren bir formüldü. Kendi inisiyatifiyle Sinegub Kışlık Saray'dan el bombası ve pamuk barutu kartuşu istemek üzere adam gönderdi. Bu arada monarşist subay santralin giriş kapısı önünde Bolşevik bir asteğmenle siyasal bir tartışmaya girişmişti: Homeros'un kahramanları gibi, birbirlerini savaştan önce sövgü yağmuruna tutuyorlardı. Henüz söz düellosundan öteye geçemeyen iki ateş arasında kalan telefon santralindeki bayanlar ayılıp bayıldılar. Bahriyeliler onları evlerine gönderdiler. "Ne bu be? Kadınlar!..." Histerik çığlıklar atarak kapıya doğru koşuştular. Sinegub şöyle anlatır: "İn cin top oynayan Morskaya caddesi aniden hoplayan ve zıplayan etekler, uçuşan şapkalarla şenlendi." Telefon ahizelerinin başına ellerinden geldiği kadar bahriyeliler oturdular. Santralin avlusunda aniden korku içindeki junkerlerin kılına dokunmayan Kızılların bindikleri bir zırhlı araç belirdi. Junkerler de iki kamyon ele geçirip santral kapısını kapadılar. Nevskiy yönünden bir ikinci, sonra bir üçüncü zırhlı araç daha gözüktü. Bunlar karşılıklı manevralar ve sindirme girişimleriydi. Santralin sahipliği için mücadele baruta

başvurmak gerekmeden sonuca bağlanmıştı. Junkerlerin serbestçe çıkıp gitmelerine izin verilmesi karşılığında Stankeviç kuşatmayı kaldırma emri verdi.

Silahlar genelde hâlâ bir dışsal güç işareti hizmeti görüyordu: Hemen hiç kullanılmıyordu. Kışlık Saray'a giderken, Stankeviç'im yarı-bölüğü ateşe hazır bir bahriyeli müfrezesiyle karşılaşmışlardı. Hasımlar birbirlerini süzdüler. Ne bir tarafın ne de ötekinin savaşmaya gönlü vardı: Bir taraf kendini güçlü gördüğünden, diğer taraf sa güçsüz. Ama durum elverdiği ölçüde, asiler, özellikle de işçiler, düşmanı silahsızlandırmaya çalışıyorlardı. Aynı istihkâmcı junkerlerin kızıl muhafızlar ve askerlerce kuşatılan diğer yarı-bölüğü zırhlı araçların yardımıyla silahsızlandırılmışlar ve esir alınmışlardı. Bununla birlikte, burada da çatışma olmadı: Junkerler direniş göstermemişlerdi. İşe kalkışanın deyişiyle "bildiğim kadarıyla, Bolşeviklere karşı yegâne direniş girişimi böyle bitti." Stankeviç'in kuşkusuz aklında sadece Kışlık Saray'ın dışındaki operasyonlar vardı.

Öğleye doğru, Mariinskiy Sarayının çevresindeki sokaklar Askerî Devrim Komitesi'nin birliklerince işgal edilmişti. Yalnızca Ön-Parlamento'nun üyeleri toplantı için geliyorlardı. Büro son bilgileri elde etmeye çalıştı: Telefon hatlarının kesildiği öğrenilince ani bir depresyon yaşandı. Yaşlılar Konseyi nasıl hareket edeceğini bilemiyordu. Vekiller köşelere çekilmiş fısıldaşıp duruyorlardı. Avksentyev avuntu dağıtıyordu: Kerenskiy cepheye gitmişti, yakında gelecek ve her şeyi düzene sokacaktı. Giriş kapısının önünde bir zırhlı araç durmuştu. Litovskiy ve Keksgolmskiy alaylarının askerleri ile deniz muhafızlarına bağlı bahriyeliler binaya girmişler, merdiven boyunca sıralanmışlar, birinci salonu işgal etmişlerdi. Müfrezenin komutanı vekilleri derhal Sarayı terketmeye çağırdı. Nabokov "karşı karşıya olunan manzara şaşkınlık vericiydi" der. Ön-Parlamento üyeleri "faaliyetlerini geçici olarak durdurarak" ayrılmaya karar verdiler. Şiddete boyun eğilmesine karşı kırk sekiz sağcı vekil el kaldırdı; bunlar azınlıkta kalacaklarını biliyorlardı. Vekiller iki tüfek çiti arasından geçerek muhteşem merdivenden indiler. Olayın tanıkları durumu şöyle ifade ediyorlar: "Tüm bunlarda dramatik bir yan yoktu." Rus asker ve bahriyelilerinden bahsederken liberal yurtsever Nabokov şöyle yazar: "Hep aynı alık, küt, hınzır tipler." Aşağıda, çıkışta müfrezelerin şefleri kimlikleri inceliyorlar ve herkesin çıkmasına müsaade ediyorlardı. Son bırakılanlardan biri olan Milyukov'un tanıklığı şöyledir: "Ön-Parlamento üyelerinin bazılarının seçilerek tutuklanacaklarını bekliyorduk, ama devrimci genelkurmayın başka kaygıları vardı." Yalnızca o da değil: devrimci genelkurmayın çok az tecrübesi vardı. Verilen emir şöyle diyordu: ever varsa, hükûmet üyelerini tutuklayın. Ama bulunamadı. Ön-Parlamento üyeleri güçlük çıkarılmadan salıverildiler, aralarında bir süre sonra iç savaşı örgütleyecek olanlar da vardı.

Varlığı geçici hükûmetten on iki saat evvel sona eren melez parlamento on sekiz gün yaşamıştı: Bolşeviklerin Mariinskiy Sarayı'ndan sokağa çıkmalarıyla bu sarayın silahlanmış sokaklar tarafından ele geçirilişi arasındaki süre

boyunca. Tarihin hayli zengin olduğu tüm halk temsillerinin parodileri içinde Rusya Cumhuriyet Konseyi belki de en saçma sapanıdır.

Uğursuz binayı terk edince Oktyabrist Şidlovskiy çarpışmaları izlemek üzere kentte dolanmaya başladı. Bu baylar halkın kendilerini savunmak için ayağa kalkacaklarını sanıyorlardı. Ama ortada hiçbir çatışma yoktu. Buna mukabil, Şidlovskiy'e göre, sokaktaki halk —Nevskiy Prospekt'in seçme halkı— kahkahalarla gülüyordu. "Duydunuz mu, Bolşevikler iktidarı almış? En fazla üç gün ellerinde tutarlar. Ha, ha, ha!" Şidlovskiy "halk rivayetinin Bolşevik iktidara biçtiği süre boyunca" başkentte kalmaya karar verdi. Ama biliyoruz ki bu üç gün çok uzun sürdü.

Nevskiy halkı ancak akşama doğru gülmeye başlamıştı. Gündüz, alarm vaziyeti öylesine büyüktü ki, burjuva semtlerinde çok az kişi sokağa çıkmaya cüret edebilmişti. Sabah dokuzda, gazeteci *Knijnik* gazetelerini almak için bir koşu Kamenno-Ostrovskiy Prospekt'e gitti, ama gazete satıcılarını bulamadı. Orada toplanmış olan insanlar geceleyin Bolşeviklerin telefon idaresini, telgraf idaresini ve Bankayı işgal ettiklerini anlatıyorlardı. Bunu duyan çevredeki asker devriyeleri insanlardan gürültü yapmamalarını rica etti. "Ama bu durumu saymasak bile, herkes olağanüstü derecede sakindi." Etrafta silahlı işçi müfrezeleri kol geziyordu. Tramvaylar her zaman olduğu gibi, ağır aksak yol alıyordu. Nevskiy hakkında *Knijnik* şöyle yazar: "Gelip geçenlerin azlığına şaşırdım." Restoranlar hizmet veriyordu, ama tercihan arka masalarda. Öğlende, Bolşeviklerce adamakıllı ele geçirilmiş olan Petropavlovsk Kalesinin surları üstünden ateşlenen saati haber veren top daher zamankinden ne eksik ne fazla gürlüyordu. Duvarlar ve kazıklar her türlü gösteriye karşı halka bildirilerle doluydu. Ama daha şimdiden ayaklanmanın zaferini muştulayan başka afişler de ortaya çıkıyordu. Bunları yapıştıracak zaman dahi bulunamamıştı ve otomobillerle dağıtılıyorlardı. Daha henüz matbaadan çıkmış afişlerin tıpkı olaylar gibi mürekkepleri kurumamıştı.

Kızıl Muhafız müfrezelerimıntıkalarından çıktılar. Süngüsü şapkasının veya kasketinin üstünden görünen tüfeğiyle, sivil paltosunun belinde palaskasıyla işçi görüntüsü 25 Ekimin ayrılmaz bir parçasıydı. Silahlı işçi henüz temkinli ve güvensiz bir şekilde, kendi hesabına ele geçirdiği başkenti düzene sokuyordu.

Sokakların sükûneti yüreklere de ferahlık veriyordu. Sakinler evlerinden dışarıya çıkmaya başladılar. Akşama doğru, daha önceki günlere nazaran daha az kaygı hissediliyordu yüzlerinde. Doğrusunu söylemek gerekirse, hükûmet kuruluşları ve kamu dairelerinde çalışmalar duraklamıştı. Ama çoğu mağaza açıktı; bazıları kapatıyorlardı, ama bu mecburiyetten çok temkinliliktendi. Ayaklanma mıydı bu? Böyle mi ayaklanılırdı? Olan biten Ekimle Şubatın nöbet değişimiydi.

Akşam, Bolşeviklere üç gün süre biçen Nevskiy her zamankinden daha kalabalıktı. Siperleri zırhlı araçlar ve hattâ bir uçaksavar topla tahkim edilmiş de

olsa, Pavlovskiy alayının askerleri artık hiçbir endişe taşımıyorlardı. Kışlık Saray'ın çevresinde ciddî olaylar olduğu ve oraya ulaşmanın mümkün olmadığı doğruydu. Ama yine de, ayaklanma yalnızca Saray meydanında yoğunlaşamazdı. Amerikalı bir gazeteci Pavlovskiy alayından erlere ihtişamlı kürk paltolara bürünmüş yaşlı adamların eldivenler içindeki yumruklarını gösterdiklerine ve zarif hanımefendilerin ağza alınmayacak sözler savurduklarına şahit oldu. "Askerler buna kulak asmadılar ve öfkesini gizleyen bir gülümsemeyle cevap verdiler." Kendilerini, çok sonraları "25 Ekim Prospekti" olarak adlandırılacak olan şık Nevskiy'de kuşkusuz biraz allak bullak hissediyorlardı.

Petrograd'daki resmî Fransız gazetecisi Claude Anet samimî bir şaşkınlık içindeydi: Şu garip Ruslar eski kitaplarda okuduğundan ne kadar farklı bir devrim yapıyorlardı öyle. "Kent sakin!" Anet telefonla bilgi alıyor, ziyaretçi kabul ediyor, evinden dışarı çıkıyordu. Moyka'da yolunu kesen askerler "eski düzende olduğu gibi" derli topluydular. Milyonnaya üzerinde, birçok devriye vardı. Tek bir silah atılmadı. Kışlık Saray'ın uçsuz bucaksız meydanı bu öğle saatinde hâlâ hemen hemen ıssızdı. Morskaya ve Nevskiy'de devriyeler vardı. Askerler derli topluydular, sitem edilecek hal ve tavırları yoktu. İlk bakışta bunlar sanki hükûmet kuvvetleri gibi görünüyorlardı. Anet, oradan Ön-Parlamento'ya geçmeyi düşündüğü Mariinskiy Sarayı'nın meydanında "doğrusu pek kibar davranan" asker ve denizciler tarafından durdurulmuştu. Saraya giden iki cadde otomobiller ve savaş arabalarıyla kapatılmıştı. Zırhlı araçlar da vardı. Tüm bunlar Smolnıy'ın emrindeydiler. Askerî Devrim Komitesi kentin her yanına devriyeler göndermiş, nöbetçiler dikmiş, Ön-Parlamento'yu kapatmıştı. Kentin hâkimiydi ve "devrimin başından bu yana görülmeyen bir düzen kurmuştu." Akşamleyin, kapıcı gelip Fransız sakinlere Sovyetler karargâhının herhangi bir saldırı veya şüpheli baskın durumunda her zaman silahlı kuvvet talep edilebilecek telefon numaraları verdiğini söyledi. "Gerçek şu ki, hiçbir zaman bu kadar iyi korunmamıştık."

Öğleden sonra 2.35'te —yabancı gazeteciler saatlerine bakıyorlardı, Rusların sa ise zamanı yoktu—, Petrograd Sovyeti'nin olağanüstü toplantısı Askerî Devrim Komitesi adına geçici hükûmetin devrildiğini açıklayan Troçki'nin bir raporuyla açıldı. "Bize ayaklanmanın devrimi kanselinde boğacağı söylenmişti... Ama bir tek kurban dahi verilmedi." Tarihte bu denli büyük bir kitlenin katıldığı ve bu kadar kansız olan başka bir devrimci hareket daha yoktur. "Kışlık Saray henüz alınmamıştı, ama birazdan geleceği karara bağlanacaktı." İzleyen on iki saat bu öngörünün çok iyimser olduğunu gösterecekti.

Troçki şu bilgiyi verdi: Cepheden Petrograd üzerine birlik kaydırması yapıyorlar; derhal cepheye ve tüm ülkeye devrimle ilgili malûmât vermek üzere Sovyet komiserleri göndermek lâzım. Az sayıdaki sağ kanattan nidalar yükseldi: "Sovyetler Kongresi'nin iradesine tecavüz ediyorsunuz." Raportör şöyle cevap verdi: "Kongrenin iradesi Petrograd işçi ve askerlerinin muhteşem ayak-

lanmasıyla önceden belirlendi. Şimdi geriye yalnızca zaferimizi yaygınlaştırmak kalıyor."

İnzivadan çıktıktan sonra ilk kez halk arasına karışan Lenin kısaca devrim programını şöyle özetliyordu: Eski devlet aygıtını kırmak; sovyetlerin yardımıyla yeni bir hükûmet sistemi kurmak; diğer ülkelerdeki devrimci harekete dayanarak savaşı derhal bitirmek için tedbirler almak; soyluların toprak mülkiyeti rejimini ilga etmek ve böylece köylülerin güvenini kazanmak; üretim üzerinde işçi denetimini oluşturmak. "Üçüncü Rus Devrimi en sonunda sosyalizmin zaferine varmalıdır."

BÖLÜM VIII

Kışlık Sarayın Alınması

Kerenskiy elinde raporlarla dönen Stankeviç'i coşkuyla ağırlamıştı: Bolşevik ayaklanmayı kesin biçimde duyurduğu Cumhuriyet Konseyi'ni terk etmek üzereydi. —Bir ayaklanma mı? —İyi ama nasıl bilmezsiniz burada silahlı bir ayaklanma olduğunu? Stankeviç kahkahayı bastı. —Bırakın canım, sokaklar mutlak bir sessizlik içinde; gerçek bir ayaklanma böyle mi olur? Her neyse, bu karışıklığa bir son vermek gerek. Bu konuda Kerenskiy de tümüyle aynı fikirdeydi. Yalnızca Ön-Parlamento'nun kararını bekliyordu.

Akşam dokuzda, hükûmet Bolşeviklerin "kararlı ve kesin bir şekilde imhası" için alınacak önlemleri görüşeceği Kışlık Saray'ın malakit salonunda toplandı. Olayı hızlandırmak için Mariinskiy Sarayı'na gönderilen Stankeviç burada bir yarı güvenoyu verildiğini hoşnutsuzlukla öğrendi. Ön-Parlamento'nun aldığı karara göre, ayaklanmaya karşı mücadele bile hükûmete değil, özel bir kamu selameti komitesine tevdi edilmeliydi. Kerenskiy'in ilk hareketi bu koşullarda "bir dakika bile hükûmetin başında kalamayacağını" ilan etmek oldu. Uzlaşmacı liderler derhal telefonla saraya çağırıldı. Kerenskiy'in istifa ihtimali onlarda Kerenskiy'in onların almış oldukları karar karşılığındaki şaşkınlığından daha az şaşkınlık yarattı. Avksentyev kendini haklı çıkartmaya çalışıyordu: Sonuç olarak, alınan kararı "tümüyle teorik ve rastlantısal" olarak değerlendiriyorlardı, "pratik sonuçlara yol açacağını düşünmüyorlardı." Evet, şimdi kendileri de kararın "belki de iyi kaleme alınmamış olduğunu" görüyorlardı. Bu adamlar ne mal olduklarını gösterecek hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı.

Demokrat liderlerin devlet başkanıyla olan gece görüşmeleri gelişmekte olan ayaklanma arka planı üzerinde tümüyle anlamsız görünüyordu. Şubat rejiminin başlıca mezar kazıcılarından biri olan Dan hükûmetin derhal, gece demeden, tüm kente Müttefiklere barış görüşmelerini başlatma teklifi yaptığını ilan eden afişler yapıştırmasını talep etti. Kerenskiy hükûmetin böylesi tavsiyelere ihtiyacı olmadığı cevabını verdi. Sanırız hükûmetiyi ve sağlam bir kararı tercih ediyordu. Ama Dan bunu sunabilecek durumda değildi. Tabiî, Kerenskiy ayaklanma-

nın sorumluluğunu uzlaşmacıların üzerine atmaya çalışıyordu. Dan hükûmetin olayları "gerici genelkurmayının" etkisiyle abarttığı cevabını verdi. Her halükârda istifa etmeye gerek yoktu: Bu sevimsiz karar kitlelerin efkâr-ı umumiyesini değiştirmek için gerekliydi. Eğer hükûmet Dan'ın önerilerine kulak asacak olursa, Bolşevikler "yarından tezi yok" karargâhlarını dağıtmak zorunda kalacaklardı. Haklı bir alaycılıkla Kerenskiy şöyle açıklıyordu: "Tam da o sırada Kızıl Muhafızlar birbiri ardı sıra hükûmet binalarını işgal ediyorlardı."

Solcu dostlarla zengin içerikli sohbet henüz bitmemişti ki, Kerenskiy Kazak Birlikleri Sovyeti'nden bir heyetin şahsında sağcı dostlarını kabul etti. Subaylar Petrograd'da konuşlanmış olan üç alayın hesabını görebilecek gibi görünüyorlardı ve Kerenskiy'e Dan'ınkinden taban tabana zıt önerilerde bulunuyorlardı: Sovyetlere taviz vermeyin, Bolşeviklere karşı uygulanacak sindirme tedbirleri Temmuzda Kazakların boş yere kurban verdikleri gibi değil, bu kez sonuna dek götürülsün. Bundan başka bir şey istemeyen Kerenskiy kendinden istenen her şeye söz verdi ve muhataplarından temkinlilik adına Troçki'yi daha önce Petrograd Sovyeti başkanı olarak tutuklamadığından dolayı özür diledi. Delegeler Kazakların görevlerini yerine getireceklerini temin ederek yanından ayrıldılar. Hemen genelkurmaya Kazak alayları için bir emir gönderildi: "Anavatanımızın özgürlük, şeref ve şanı adına, tehlikedeki Rusya'nın selameti için Merkez Yürütme Komitesi'nin ve geçici hükûmetin yardımına koşunuz." Merkez Yürütme Komitesi'nden bağımsızlığını kıskançça korumuş olan bu kibirli hükûmet her tehlike anında her fırsatta utanmadan onun arkasına gizlenmek zorunda kalıyordu. Rica emirleri Petrograd ve banliyödeki junker okullarına da gönderildi. Demiryolları idaresine de şu emir yollandı: "Cepheden gelip Petrograd'a giden askerî birlikler hiçbir gecikmeye uğramaksızın yollarına devam edeceklerdir, gerekirse yolcu trenleri durdurulacaktır."

İmkân dâhilinde ne varsa yapan hükûmetin sabah bir ile iki arasında ayrılmasından sonra Sarayda yalnızca Kerenskiy'le beraber yardımcısı Moskovalı liberal tüccar Konovalov kalmıştı. Bölge komutanı Polkovnikov gelip sadık birliklerin yardımıyla Smolnıy'ın alınması için acilen bir sefer örgütlemeyi önerdi. Kerenskiy hiç tereddütsüz bu harika planı onayladı. Ama bölge komutanının sözlerinden, hangi kuvvetlere dayanmayı umut ettiğini anlamak mümkün değildi. Kendi itirafına göre, Kerenskiy ancak şimdi, on-on iki gündür Bolşeviklere karşı mücadeleye girmeye tamamen hazır olduğunu ifade eden Polkovnikov'un raporlarının "mutlak surette hiçbir şeye dayanmadığını" anlamıştı. Kerenskiy'in, neden bilinmez askerî bölge komutanlığına getirilmiş vasat bir albayın bürosunun raporlarından başka kaynağı yoktu. Hükûmet başkanı melankolik düşüncelere dalıp giderken, *gradonaçalstvo* komiseri [geçici hükûmet tarafından kent belediyesinin başına atanan kimse] Rogovskiy bir dizi haber getirdi: Baltık filosundan bir sürü gemi savaş düzeni içerisinde Neva'ya girmişti; aralarından bazıları nehir boyunca ilerleyerek Nikolayevskiy köprüsünü işgal etmişlerdi. Rogovskiy

Kerenskiy'in dikkatini özellikle "Bolşeviklerin hükûmet kuvvetlerinin hiçbir direnişiyle karşılaşmadan, tüm planlarını en mükemmel düzen içinde gerçekleştirdikleri" olgusuna çekti. "Hükûmete ait" diye nitelenebilecek birlikler hangileriydi? Konuşma maalesef bunu açıkça belirtmiyor.

Kerenskiy ile Konovalov karargâha gitmek üzere hızla saraydan ayrıldılar: "Kaybedecek bir dakika bile yoktu." Karargâhın etkileyici kırmızı binası ağzına kadar subay doluydu. Buraya birliklerinin işleri için değil, birliklerinden kaçmak için gelmişlerdi. "Bu subay sürüsünün arasında kimsenin tanımadığı siviller de koşuşturup duruyorlardı." Polkovnikov'un yeni bir raporu Kerenskiy'i bölge komutanlığına ve subaylarına güvenmenin imkânsızlığı konusunda kesin olarak ikna etti. Hükûmet başkanı "tüm görevlerine sadık olanları" kişisel olarak etrafında toplamaya karar verdi. Bir partili olduğunu hatırlayarak —bazılarının can verirken kiliseyi hatırlamaları gibi— telefonla derhal kendisine Sosyalist-Devrimci savaş bölüklerinin gönderilmesini istedi. Bununla birlikte, Sosyalist-Devrimci partinin silahlı kuvvetlerine bu beklenmedik çağrı daha sonuç vermeden, Milyukov'un ifadesiyle, "onu kem gözlerle gören tüm sağcı unsurların Kerenskiy'den uzaklaştırılması gerekiyordu." Kornilov'un isyanı günlerinde yeterince ortaya çıkan Kerenskiy'in tecrit edilmişliği şimdi daha da dayanılmaz bir niteliğe bürünmüştü. Ağustosta söylediği sözü tekrarlayarak Kerenskiy "o gecenin uzun saatleri acı verircesine uzuyorlardı" demişti.

Hiçbir yerden destek birlikleri gelmiyordu. Kazaklar toplantılar tertipliyorlar, alay temsilcileri aslında yürüyüşe geçebileceklerini —neden olmasın?—, ama bu iş için makineli tüfeklerin, zırhlı araçların ve özellikle de piyade birliklerinin gerekli olduğunu söylüyorlardı. Kerenskiy tereddüt etmeden, kendisinden uzaklaşan zırhlı birlikleri ve sahip olmadığı piyadeleri göndermeye söz verdi. Cevap olarak ona alayların yakında tüm bu meseleleri tartışacakları ve "atları eyerlemeye başlayacakları" söylendi. Sosyalist-Devrimcilerin savaş güçleri yaşam belirtisi göstermiyorlardı. Hâlâ yaşıyorlar mıydı? Gerçek ile hayalet arasındaki sınır genel olarak neredeydi? Karargâhta toplanan subaylar giderek genelkurmaya ve hükûmet başkanına karşı kışkırtıcı bir tutum alıyorlardı. Hattâ Kerenskiy subaylar arasında kendisini tutuklamak gerektiğinden bile bahsedildiğini ileri sürmüştür. Karargâh binası eskiden olduğu gibi kimse tarafından korunmuyordu. Resmî görüşmeler üçüncü kişilerin yanında yürütülüyor ve heyecanlı konuşmalarla birbirine karışıyordu. Karargâhtan yola çıkan bitkinlik ve çözülme duygusu Kışlık Saray'a sızıyordu. Junkerler gerginleşiyor, zırhlı araç birliği huzursuzlanıyordu. Tabandan hiçbir destek yoktu, tepedeki tüm beyinler kafayı yemişti. Bu koşullarda yenilgiden kurtulmak mümkün müydü?

Sabah beşte, Kerenskiy Savaş bakanlığı genel müdürünü karargâha çağırdı. Troystkiy köprüsü civarında General Manikovskiy devriyeler tarafından tutuklandı, Pavlovskiy alayının kışlasına gönderildi, ama orada kısa süren görüşmelerden sonra salıverildi: Sanırız general tutuklanmasının tüm idarî me-

kanizmayı yerle bir edeceği ve cephedeki askerlerin çözülmesine yol açacağı konusunda ikna edici olmuştu. Az çok aynı saatlerde Kışlık Saray'ın önünde Stankeviç'in arabası da durduruldu ve alay komitesi onu da salıverdi. Bir anlık tutuklu şöyle anlatır: "Bunlar çok az kendine güvenli davranan isyancılardı. Evden Kışlık Saraya olay hakkında telefon ettim, ama bir yanlış anlama olduğu şeklinde yatıştırıcı teminatlar aldım." Aslında Stankeviç'in salıverilmesi bir yanlış anlamaydı: Birkaç saat sonra, okurun da artık bildiği gibi, Bolşeviklerin elinden telefon santralini geri almaya kalkışmıştı.

Kerenskiy Mogilyov'daki Genelkurmay Karargâhı'ndan ve Pskov'daki Kuzey cephesi karargâhından derhal sadık birlikler gönderilmesini talep ediyordu. Genelkurmay Karargâhı'ndan Duhonin direkt hatta Petrograd'a askerî birlik gönderilmesi için tüm önlemlerin alındığını ve bazı birliklerin varmak üzere olmaları gerektiğini temin ediyordu. Ama birlikler bir türlü gelmiyordu. Kazaklar hâlâ "atlarını eyerleyememişlerdi." Kentteki durum her saat daha da kötüye gidiyordu. Kerenskiy ile Konovalov biraz nefes almak için Saraya döndüklerinde bir ulak acil bir haber getirdi: Sarayın telefon bağlantıları kesilmişti. Kerenskiy'in penceresinin dibindeki Dvortsoviy köprüsü bahriyelilerce işgal edilmişti. Kışlık Saray'ın önündeki meydan hâlâ ıssızdı; "Kazaklardan eser yoktu". Kerenskiy aceleyle karargâha geri döndü. Ama orada da haberler iç açıcı değildi. Junkerler Bolşeviklerden Sarayı terketme ültimatomunu almışlardı ve huzursuzluk içindeydiler. Zırhlı araçlar çalışabilir durumda değildi, hiç beklenmedik bir şekilde önemli parçaların "kayıp" olduğu ortaya çıkmıştı. Ve cepheden gelmesi gereken birliklerden hâlâ bir ses yoktu. Sarayın ve karargâhın çevresi korunmuyordu; eğer Bolşevikler şimdiye dek çıkagelmedilerse, bunun sebebi kötü haber almalarıydı. Akşam subay kaynayan bina hızla boşalmıştı: Tam bir kaçan kurtulur durumu vardı. Bir junker heyeti geldi: "Eğer destek gelme ümidi varsa" sonuna dek görevlerini yapmaya hazırlardı. Ama olmayan da zaten o destek değil miydi?

Kerenskiy acilen bakanları karargâha topladı. Aralarından çoğunun otomobili yoktu. Modern bir ayaklanmaya yeni bir ritim kazandıran bu önemli taşıma araçları ya Bolşevikler tarafından müsadere edilmişti ya da isyancılar tarafından bakanlardan gizlenmişti. Yalnızca Kişkin geldi, biraz sonra da Malyanoviç. Hükûmet başkanı ne yapacaktı? Derhal cepheden gelen birlikleri karşılamaya gidip engelleri aşmalarını sağlamak gerekiyordu. Kimse başka bir şey öneremedi.

Kerenskiy "muhteşem açık yol arabasının" getirilmesini emretti. Ama burada, olaylar zincirinde, başarıda ve başarısızlıkta İtilâf Devletleri hükûmetlerini birbirine bağlayan sarsılmaz dayanışma görünümü altında yeni bir etmen devreye girdi. "Benim gidişim Müttefik elçilikleri tarafından nasıl karşılandı bilmiyorum." Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'in temsilcileri derhal, başkentten kaçan hükûmet başkanının "otomobilinin üzerinde Amerikan bayrağı

olması" dileğini ifade ettiler. Kerenskiy bu teklifi gereksiz ve rahatsız edici buluyordu, ama Müttefiklerle dayanışmanın ifadesi olarak bunu kabul etti.

Birleşik Devletler'in büyükelçisi David Francis bu olayın biraz daha az bir Noel hikâyesine benzeyen başka bir versiyonunu anlatır. Buna göre, bir Rus subayını taşıyan otomobil bir Amerikan otomobilini elçiliğe dek izlemiş ve subay elçilik otomobilinin bir cephe gezisi için Kerenskiy'e tahsis edilmesini talep etmişti. Yaptıkları toplantıdan sonra elçilik memurları madem otomobile fiilen "el kondu" —ortada böyle bir şey yoktu—, boyun eğmekten başka bir çare yok sonucuna varmışlardı. Rus subayı diplomat beylerin sözde protestolarına rağmen Amerikan flamasını çıkartmayı reddetmişti. Bu şaşırtıcı değil: Ne de olsa arabaya dokunulmazlık sağlıyordu. Francis elçilik görevlilerinin tutumunu onayladı, ama "bu konudan kimseye söz etmeyin" diye uyarmayı da ihmal etmedi.

Farklı yollardan gitseler de aynı sonuca varan bu iki tanıklığı karşılaştırırsak tablo iyice açığa çıkar: Kerenskiy'e otomobil teklif eden Müttefikler değildi, bizzat kendisi bu talepte bulunmuştu; ama diplomatların iç işlerine karışmama ikiyüzlülüğünü gösterebilmeleri için de otomobile "el konulduğunu" ve elçiliğin de flamanın kötüye kullanımına karşı "protestoda" bulunduğunu belirtme konusunda anlaşmaya vardı. Bu oyun tezgâhlandıktan sonra, Kerenskiy kendi otomobiline bindi; Amerikan arabası yedek olarak onu izledi. Daha ileride Kerenskiy şöyle anlatır: "Yol boyunca tüm gelen geçenin ve askerlerin beni tanıdıklarını" söylemek bile gereksiz. "Her zaman olduğu gibi, belli bir umursamazlıkla ve hafif bir gülümsemeyle halkı selamlıyordum." Kıyas kabul etmez bir görüntü: Umursamazlıkla ve gülümseyerek Şubat rejimi ölüler krallığına doğru yol alıyordu. Şehrin kapılarında, her yerde muhafız kıtaları ve silahlı işçi devriyeleri vardı. Tam gaz giden otomobilleri gören kızıl muhafızlar yola doğru bir hamle yaptılar ama ateş açıp açmamaya karar veremediler. Genelde, hâlâ ateş etmekten kaçınılıyordu. Belki de Amerikan flaması rolünü oynamıştı. Otomobiller hiçbir güçlükle karşılaşmadan geçtiler.

O zamana kadar ebedî hukukî gerçekler imparatorluğunda yaşayan Malyanovskiy şaşkınlıkla "yani Petrograd'da geçici hükûmeti savunmaya hazır birlik yok mu?" diye sormuştu. Konovalov ellerini göğe doğru kaldırıp "hiç bilmiyorum", diye cevap verdi. "Bu çok kötü", diye de ekledi. Bunun üzerine Malyanoviç, hınzır biçimde, "Ya hangi birlikler geliyor?" diye sordu. Cevap: "Sanırım bir motosiklet taburu." Bakanlar iç geçiriyorlardı. Petrograd ve banliyösünde yaklaşık iki yüz bin asker vardı. Hükûmet başkanı arkasında bir Amerikan flamasıyla bir motosiklet taburunu karşılamaya bizzat gidiyorsa rejimin durumu sakattı!

Eğer bakanlar cepheden gönderilen 3. Motosiklet taburunun kendiliklerinden Peredolskaya istasyonunda durup telgrafla Petrograd Sovyeti'nden kendilerini acaba hangi amaçla çağırdıklarını sorduklarını bilselerdi kalpten gidebilirlerdi. Askerî Devrim Konseyi tabura kardeşçe selamlarını gönderdi ve onu derhal temsilcilerini göndermeye davet etti. Otoriteler motosikletçile-

ri arıyorlar ama bulamıyorlardı. Oysa bunların delegeleri aynı gün Smolnıy'a gelmişlerdi bile.

Önceden yapılan plana göre, Kışlık Saray'ın başkentin diğer komuta merkezleriyle aynı zamanda, 24'ü 25'ine bağlayan gece işgal edileceği düşünülüyordu. Sarayın alınması operasyonunu yürütmek üzere daha 23'ünde, başlıca önderleri Podvosyskiy ile Antonov olan bir üçlü oluşturulmuştu. Üçüncü kişi bir istihkâm subayı olan Sadovskiy'di, ama garnizondaki görevleri nedeniyle kısa bir süre sonra bu görevinden çekildi. Onun yerine Mayıs ayında Troçki'yle beraber Kanada'daki bir toplama kampından gelen ve asker olarak üç ayını cephede geçiren Çudnovskiy geçti. Operasyonlara en doğrudan katılımı astsubay rütbesine yükselmiş olan eski Bolşevik Laşeviç üstlendi. Üç yıl sonra, Sadovskiy Smolnıy'daki küçük odasında Podvoyskiy ile Çudnovskiy'in Petrograd haritası üzerinde Saraya karşı en iyi eylem planının ne olacağı konusunda nasıl dehşetli bir şekilde tartıştıklarını hatırlıyordu. Sonunda, Kışlık Saray'ın etrafını başlıca ekseni Neva kıyısı olan elips şeklinde sağlam bir hatla çevirme kararına varıldı. Nehir tarafında, kuşatmanın bir ucunda Petropavlovsk Kalesi, *Avrora* gemisi ve Kronstadt'tan çağrılan diğer hareket halindeki savaş filosu gemileri olacaktı. Kazakların veya junkerlerin arkadan vurma girişimlerini engellemek veya yok etmek için devrimci müfrezelerden oluşan önemli bir savunma kuvveti yerleştirilmeye karar verildi.

Plan, bütününde, çok yüklüydü ve cevap vereceği amaca göre çok karmaşıktı. Hazırlıklar için ayrılan süre yetmedi. Her zaman olduğu gibi her adımda ufak tefek yanlışlar ve hesap hatalarıyla karşılaşılıyordu. Şurada belirtilen doğrultu yanlıştı, burada talimatları yanlış anlayan önder gecikmişti; başka yerde kurtuluş bir zırhlı otomobile bağlanmıştı. Birlikleri dışarı çıkartmak, onları kızıl muhafızlarla birleştirmek, savaş mevzilerini işgal etmek, aralarındaki ve karargâhla olan bağlantıyı sağlamak; tüm bunlar için, Petrograd haritası üzerinde tartışma yapan militanların zannettiğinden daha fazla zaman gerekiyordu.

Askerî Devrim Komitesi, sabah 10'a doğru, hükûmetin devrildiğini ilan ettiğinde, gecikmenin boyutu operasyonun doğrudan önderleri için bile henüz açık değildi. Podvoyskiy, Kışlık Saray'ın düşüşü için "en geç öğleni" vaat etmişti. O ana dek, askerî operasyonlar hattında her şey öyle gitmişti ki, kimsenin bu mühletten kuşku duyması için bir gerekçesi yoktu. Ama öğlenleyin, işgalcilerin mevzilerinin henüz tamamen ele geçirilmediği, Kronstadt'lıların henüz gelmediği ve bu arada Kışlık Saray'ın savunmasının güçlendirildiği ortaya çıktı. Zaman kaybı, her zaman olduğu gibi, yeni ertelemeleri gerekli kılıyordu. Komitenin güçlü baskısı altında, Kışlık Saray'ın alınması saat 3 olarak saptanmıştı, ama bu kez "kesin olarak". Yeni saptanan saate dayalı olarak Askerî Devrim Komitesi'nin raportörü Sovyet'in sabah oturumunda Kışlık Saray'ın düşüşünün pek yakında gerçekleşeceği umudunu ifade etti. Ama geçen bir saat de hiçbir sonuç getirmedi. Korlar içinde yanan Podvoyskiy telefonla her ne pahasına olursa olsun Kış-

lık Saray'ın saat 6'da alınacağını temin etti. Bununla beraber, ilk zamanlardaki inancından eser kalmamıştı. Gerçekten, saat 6 olduğunda, ortada hâlâ sonuç yoktu. Smolnıy'ın azarlamalarından çekinen Podvoyskiy ve Antonov artık herhangi bir mühlet saptamayı reddediyorlardı. Bu ciddî bir endişe yarattı. Siyasal açıdan, Sovyetler Kongresi'nin başladığı sırada tüm başkentin Askerî Devrim Komitesi'nin eline geçmiş olmasının elzem olduğu düşünülüyordu. Bu, Kongredeki muhalefeti bir oldubitti karşısında bırakarak bertaraf etme işini hayli kolaylaştıracaktı. Yine de Kongrenin açılma saati gelmiş, ertelenmiş, yine gelmişti: Kışlık Saray hâlâ direniyordu. Uzayıp giden Kışlık Saray kuşatması, en azından on iki saat daha sürerek, ayaklanmanın baş sorunu olarak kaldı.

Operasyonların baş karargâhı iplerin Laşeviç'in elinde olduğu Smolnıy'dı. Sefer karargâhı Blagonravov'un sorumlu olduğu Petropavlovsk Kalesinde bulunuyordu. Üç bağımlı karargâh daha vardı: Birincisi *Avrora* gemisinde, ikincisi Pavlovskiy alayının kışlalarında, üçüncüsü de donanma personelinin kışlalarındaydı. Eylem alanında önderler karşılıklı bağımlılık mefhumundan bîhaber olan Podvoyskiy ve Antonov'du.

Genelkurmay başkarargâhının lokallerinde, harita üzerine eğilmiş üç adam vardı: Askerî bölge komutanı Albay Polkovnikov, karargâh komutanı General Bagratuni ve en yüksek otorite olarak Konferansa davet edilen General Alekseyev. Çok nitelikli bir önderliğe rağmen, savunma planları saldıranlarınkinden çok daha az netti. Doğru, ayaklanmanın deneyimsiz mareşalleri birliklerini hızla bir yerde toplamayı ve gerektiği anda darbeyi vurmayı bilmiyorlardı. Ama hiç olmazsa birlikler oradaydı. Savunma mareşallerinin ise birlikler yerine belirsiz umutları vardı: Belki Kazaklar akıllarını başlarına toplarlardı; belki komşu garnizonlarda sadık birlikler bulunabilirdi; belki Kerenskiy cepheden birlik getirirdi. Polkovnikov'un gece Genelkurmay Karargâhı'na çektiği telgrafta haleti ruhiyesi kendini ele verir: Oyunun kaybedildiğini düşünüyordu. İyimserliğe daha az yatkın olan Alekseyev batmakta olan gemiyi hemen terk etmişti.

Junker okullarının delegeleri karargâhla bağlantı kurmaya çağırıldılar. Burada, kendilerine çok yakında Gatçina'dan, Tsarkoye Selo'dan ve cepheden birlikler geleceği teminatı verilerek moralleri yükseltilmeye çalışıldı. Yine de bu bulanık vaatlere kimse inanmıyordu. Askerî okullarda cesaret kırıcı söylentiler yayılıp duruyordu: "Karargâhta panik hüküm sürüyor, kimse hiç ama hiçbir şey yapmıyor." İşler tam da böyleydi. Karargâha gelip Mihaylovskiy Süvari Akademisi bahçesine park etmiş olan zırhlı birlikleri ele geçirmeyi öneren Kazak subaylar Polkovnikov'u pencere pervazına dayanmış tam bir bitkinlik içerisinde buldular. Akademiyi işgal etmek mi? "Kendi başınıza işgal edin, benim hiç adamım yok, tek başıma bir şey yapamam."

Kışlık Saray'ın savunulması için askerî okulların derme çatma seferberliği sağlanırken, bakanlar oturuma katılmak üzere arabayla geliyorlardı. Sarayın önündeki meydan ve yan sokaklar henüz isyancılar tarafından işgal edilme-

mişti. Morskaya ve Nevskiy'in köşesinde, silahlı işçiler geçen arabaları durduruyorlar ve içindekileri aşağıya indiriyorlardı. İnsanlar askerlerin hükûmete mi yoksa Askerî Devrim Komitesi'ne mi bağlı olduklarını bilmiyorlardı. Bakanlar bu seferinde popüler olmamalarının tüm avantajlarından yararlanıyorlardı: Kimse onlarla ilgilenmiyordu, kimse onları sokakta tanıyamazdı. Arabasıyla kazara tutuklanan, ama gün içinde serbest bırakılan Prokopoviç haricinde hepsi gelmişlerdi.

Sarayda, çok şey görüp geçirmiş, artık hiçbir şeye şaşırmayan, ama yine de korkuyu üzerlerinden atamayan yaşlı uşaklar kalmıştı. Kırmızı yakalı, yaldızlı şeritli mavi üniformalarıyla gayet şık giyinmiş bu eski zaman artıkları debdebeli binaya bir düzen ve sağlamlık atmosferi veriyorlardı. Bu korku ve telaş gününde belki de bakanlarda iktidar yanılsaması yaratan tek onlardı.

Ancak saat on bire doğru hükûmet üyelerinden birini savunma örgütlenmesinin başına geçirmeye karar verdi. General Manikovskiy, Kerenskiy'in şafakta kendisine önerdiği bu şerefli görevi geri çevirmişti. Hükûmet üyesi olan bir başka asker, Amiral Verderevskiy ondan daha az savaşa yatkın bir vaziyetteydi. Savunmanın başına bir sivil getirilmek zorunda kalındı: Sosyal Yardım bakanı Kişkin. Senatonun atama kararı derhal herkes tarafından imzalandı. Bu adamlar hâlâ bürokratik formaliteleri yerine getirecek zamanı buluyorlardı. Buna karşılık, kimse Kişkin'in Kadet partisi üyesi olarak, hem cephe gerisinde hem de cephede askerlerce iki kat iğrenç bulunduğu konusunda düşünmedi. Diğer yandan, Kişkin kendine yardımcı olarak Palçinskiy ve Rutenberg'i seçti. Sanayicilerin temsilcisi ve patron örgütlerinin koruyucusu Palçinskiy işçilerin nefretini çeken biriydi. Mühendis Rutenberg ise Sosyalist-Devrimci parti gibi bir şemsiye partinin bile Kornilovçu diye dışladığı Savinkov'un yardımcısıydı. İhanetinden şüphelenilen Polkovnikov görevden alındı. Yerine ondan hiçbir farkı olmayan General Bagratuni getirildi. Kışlık Saray ile karargâhın kent içi telefon hatları kesik olsa da, Saray özel hattıyla önemli kurumlarla, en başta da direkt olarak Genelkurmay Karargâhı'yla bağlantılı olan Savaş bakanlığıyla bağlantıdaydı. Herhalde açıleden olacak, kentteki kimi telefonlar da kesilmemişti. Askerî açıdan, telefon bağlantısının olmayışı hükûmete bir zarar vermiyordu, ama moral açıdan, yanılsamaları yıktığından durumu daha da ağırlaştırıyordu.

Savunmayı örgütleyen önderler sabahtan itibaren cepheden gelecek yardımı bekleyerek bölgenin güçlendirilmesini talep ediyorlardı. Uzunca bir zamandır bir işin içindeki Sosyalist-Devrimci partinin Merkez Komite üyesi doktor Feyt birkaç yıl sonra bir mahkeme sırasında "askerî birliklerin haleti ruhiyesindeki şaşırtıcı, baş döndürücü değişmeyi" ifade etmişti. Daha güvenilir kaynaklar, şu-şu alayın hükûmeti savunmaya hazır olduğunu bildiriyorlardı, ama her bir birliğin yola düşmeyi reddettiğini görmek için telefonla kışlalara doğrudan telefon etmek yetiyordu. Yaşlı narodnik şöyle diyordu: "Sonucu biliyorsunuz, kimse yola çıkmadı ve Kışlık Saray alındı." Gerçekte, garnizonun

haleti ruhiyesinde hiçbir baş döndürücü değişme olmamıştı. Yalnızca hükûmet partilerinde süreduran yanılsamalar şimşek hızıyla tuzla buz olmuştu.

Kışlık Saray'da ve karargâhta özellikle kendilerine güvenilen zırhlı araçlar iki gruba ayrılmışlardı: Bolşevikler ve barışçılar. Hükûmetten yana olan kimse yoktu. Umut ve korkuyla Kışlık Saray'a doğru yola çıkan istihkâmcı junker yarı bölüğü iki zırhlı araçla karşılaşmıştı: Dost muydular yoksa düşman mı? Bunların tarafsız oldukları ortaya çıktı; yalnızca hasımlar arasındaki çatışmaların önüne geçmek için dışarıya çıkmışlardı. Kışlık Saray'da bulunan altı savaş aracından bir teki Sarayın değerli eşyasını korumak için kaldı; diğerleri gittiler. Ayaklanmanın başarıya ulaştığı haberleri yayıldıkça, Bolşevik zırhlı araçların sayısı artıyor, tarafsızların ordusu eriyordu: Her ciddî mücadeledeki barış yanlılığının akıbeti genel olarak budur.

Öğlen yaklaşıyordu. Kışlık Saray'ın önündeki meydan henüz ıssızdı. Hükûmetin onu dolduracak adamı yoktu. Çok karmaşık bir planı yürütmekle meşgul olan Komite'nin birlikleri de onu işgal etmiyordu. Birlikler, işçi müfrezeleri, zırhlı araçlar genel plan dâhilinde toplanmaya devam ediyorlardı. Saray çevresi salgın merkezinden çok uzaktaki kapalı bir veba bölgesine benziyordu.

Meydana bakan Kışlık Saray'ın avlusu, tıpkı Smolnıy'ın avlusu gibi, yakacak odunlarla kapatılmıştı. Sağda, solda 75 mm.lik havan toplarının kara çehreleri seziliyordu. Kimi yerlerde tüfekler çatılmışlardı. Sarayın az sayıdaki muhafızları binanın karşısında toplanmışlardı. Avluda ve zemin katta altı parça toplarıyla Konstantinovskiy topçu okulundan bir bataryanın yanı sıra Oranienbaum ve Peterhof asteğmen okulları eksikli vaziyette dizilmişlerdi.

Öğleden sonra, yol boyu bölüğünün yarısını kaybetmiş olan bir istihkâmcı junker taburu geldi. Var olan tablo, Stankeviç'in tanıklığına bakılırsa, zaten önceden beri yetersiz olan junkerlerin savaşçılıklarını hiç de yükseltecek cinsten değildi. Sarayda erzak kıtlığı vardı: Zamanında bu sorunla hiç ilgilenilmemişti. İçi ekmek dolu bir kamyon Komite devriyeleri tarafından ele geçirilmişti. Junkerlerin bir kısmı nöbet tutuyor, diğerleri tembel tembel oturuyorlardı. Belirsizlik, açlık... hiç bir yönde ışık yoktu. Saray önünde ve iskele tarafında küçük, barışçı görünümlü gruplar belirdi. Bunlar gelip geçerken tabanca tehdidiyle junker nöbetçilerinin tüfeklerini alıyorlardı.

Junkerler arasında "ajitatörler" de bulunduğu ortaya çıktı. Dışarıdan mı sızmışlardı? Hayır, bunlar kuşkusuz içerideki düzen bozucuları. Oranienbaum ve Peterhof subay okulu öğrencileri arasında bir mayalanma yaratmayı başardılar. Okul komiteleri Beyaz Salonda bir toplantı tertip ettiler ve açıklama yapması için bir hükûmet temsilcisinin gelmesini talep ettiler. Tüm bakanlar geldiler. Başta Konovalov vardı. Palavralar tam bir saat sürdü. Konovalov'un sözü kesildi, susmak zorunda kaldı. Tarım bakanı Maslov eski bir devrimci sıfatıyla konuşuyordu. Kişkin junkerlere hükûmetin elinden geldiğince sonuna dek direnmeye karar verdiğini açıklıyordu. Stankeviç'in tanıklığına bakılırsa,

junkerlerden biri hükûmet için ölmeye kararlı olduklarını açıklamaya çalıştı, ama "yoldaşlarının belirgin soğukluğu ateşini düşürdü." O andan itibaren diğer bakanların konuşmaları tam bir öfke doğurdu; junkerler sözlerini kestiler, çığlıklar attılar ve hattâ ıslıkladılar. Mavi kanlılar junkerlerin davranışını düşük sosyal kökenleriyle açıklıyorlardı: "Tüm bunlar karasaban ehli, okuması yazması olmayan cahil hayvanlar, hödükler..."

Çevresi sarılı saraydaki toplantı yine de uzlaşmacı bir üslûpla bitti: Junkerler kendilerine aktif bir önderlik ve olaylar hakkında doğru bilgiler aktarılma sözü verilince orada kalmaya razı oldular. Savunma komutanı olarak atanan İstihkâm Okulu'nun müdürü elinde kurşun kalem bir saray planı üzerine eldeki birliklerin adlarını çiziktiriyordu. Eldeki kuvvetler mevzilere ayrılıyordu. En büyük junker kesimi pencerelerden meydana ateş açmak üzere zemine yerleştirildiler. İlk ateşi onların açmamaları gerektiği tembih edildi. İstihkâm Okulu taburu topçuları korumak üzere avluya çıkarıldı. Barikat kurma işleri için mangalar oluşturuldu. Her birlikten dört üye alınarak bir bağlantı ekibi kuruldu. İçeri girilmesi durumunda, topçu bataryası ana kapıyı savunmakla görevlendirildi. Avluda ve kapının önünde savunma için odunlardan barikatlar kuruldu. Bir sözde düzen sağlandı. Nöbetçiler biraz rahatladılar.

İç savaş, ilk evrelerinde, düzenli ordular kuruluncaya ve tam tekmil savaşa girilinceye dek, göğüs göğse bir sinir savaşıdır. Barikatların gerisinden ateş açarak meydanı tarayan junkerlerin tarafında hafif bir faaliyet görülünce, saldırı tarafı savunma tarafının kuvvetlerini ve araçlarını gözünde abarttı. Kızıl muhafızların ve askerlerin bundan hoşlanmamalarına rağmen, önderler saldırıyı ihtiyat birliklerinin gelişine dek ertelemeye karar verdiler; özellikle Kronstadt bahriyelilerinin gelişleri bekleniyordu.

Böylece ortaya çıkan birkaç saatlik gecikme muhasara altındakilere birkaç küçük tahkimat yapma imkânı sağladı. Kerenskiy bir Kazak heyetine piyade kuvveti gönderme sözü verdiğinde, Kazak Birlikleri Sovyeti, alay komiteleri, alay genel kurulları toplantıya girdiler. Şu karar alındı: İki Kazak *sotnya*sı ve Temmuzda Bolşevikleri ezmek üzere cepheden gelmiş olan Uralskiy alayından bir makineli tüfek birliği derhal Kışlık saraya gidecekler; diğerleri verilen sözler yerine getirilmeden, yani piyade desteği gelmeden yola çıkmayacaklar. Ama iki *sotnya* verilmesi bile kolay olmadı. Kazakların gençleri direniş gösterdiler; "yaşlılar" sefer kıyafetlerini kuşanmak için gençleri ahırlara kilitlemek zorunda kaldılar. Ancak şafakta, artık onlar beklenmiyorken, sakallı Uralets'ler Saraya vardılar. Burada kurtarıcı gibi karşılandılar. Ama çok donuk bir hâlleri vardı. Sarayda savaş yapmaya alışık değillerdi. Hem gerçeğin ne yönde yattığını artık açık seçik göremiyorlardı.

Biraz sonra, hiç beklenmedik bir şekilde, bir ayağı takma bir manga başının idaresinde kırk adet Aziz Georgiy süvarisi çıkageldi. Demokrasinin son ihtiyat birliği olarak bu yurtsever gaziler kalmıştı geriye... Ama yine de keyifleri

yerindeydi. Ardından onlara Kadınlar Taburundan bir şok bölüğü katıldı. En cesaret verici olanı bu destek birliklerinin çatışmaya girmeden gelmeleriydi. Kuşatmacıların hatları Kışlık Saraya girmelerine engel olamıyor ya da buna cesaret edemiyorlardı. Olay açıktı: hasım zayıftı. Kendilerini ve junkerleri rahatlatmak için subaylar şöyle diyorlardı: "Allaha şükür, işler tıkırında gidiyor". Yeni gelenler yorgun birliklerin yerine savaş mevzilerine yerleştirildi. Bununla beraber, yaşlı Uralskiy alayı askerleri silah kuşanmış *baba*'lara [kadınlara] yan yan bakıyorlardı. Gerçek piyadeler neredeydi?

Kuşatmacılar kuşkusuz zaman kaybediyorlardı. Kronstadt'lılar gecikmişlerdi. Bu onların hatası değildi: Zamanında çağrılmamışlardı. Çok canlı gece toplantılarından sonra, şafakta gemilerine binmişlerdi. *Amur* mayın tarama gemisi ve *Yastreb* nakliye gemisi doğrudan Petrograd'a doğru yola çıktılar. Junkerleri silahsızlandırmak amacıyla Oranienbaum'a uğrayan eski zırhlı gemi *Zarya Svabodı* gerekirse Baltık demiryolunu hava uçurmak maksadıyla Morskoy kanalının girişinde palamarlamıştı. Beş bin asker ve denizci sabah erkenden Kotlin adasından yola çıkıp toplumsal devrime yetişmeye çalışıyorlardı. Subay kabininde sessizlik hâkimdi. Bu adamlar nefret ettikleri bir savaşa zorla sürükleniyorlardı. Müfreze komiseri Bolşevik Flerovskiy onlara şöyle dedi: "Biz sizin sempatinize güvenmiyoruz, sadece yerinizde kalmanızı istiyoruz... Sizi gereksiz çatışmalara sokmayacağız." Kısa denizci sözü onu yanıtladı: "Anlaşıldı!" Herkes yerine geçti, kaptan köprüye çıktı.

Neva halicinde neşe çığlıkları atıldı: Bahriyeliler yoldaşlarını buyur ettiler. Nehir ortasında salınan *Avrora*'da orkestranın sesi duyuldu. Antonov gelenlere kısa bir hoşgeldiniz nutku attı: "İşte Kışlık Saray orada... Onu almamız lâzım." Kronstadt birliğinden en kararlı, en cesurları kendiliklerinden öne çıktılar. Bu kara gömlekli denizciler tüfekleri ve fişekleriyle cesaretlerini yitirmeden yürüyeceklerdi. Konnogvardeyskiy bulvarına hızla çıktılar. Gemide yalnızca bir ihtiyat birliği kaldı.

Şimdi yeterin üstünde kuvvet vardı. Nevskiy'deki mevziler sağlamdı; Yekaterinskiy kanalının ve Moyka'nınkinin üzerindeki köprüde namluları Kışlık Saray'a dönük zırhlı birlikler ve uçaksavar topları yerleştirilmişti. Moyka'nın öbür tarafında işçiler siper gerisine makineli tüfekler koymuşlardı. Bir zırhlı araç Morskaya üzerinde nöbet tutuyordu. Neva ve nehir üstündeki tüm geçitler saldıran tarafın elindeydi. Çudnovskiy ve asteğmen Daşkeviç Mart Alanına muhafız alaylarına bağlı birlikler gönderme emri almışlardı. Petropavlovsk Kalesinden Blagonravov köprüyü geçerek gelecek ve Pavlovksiy alayına bağlı birlikle temas kuracaktı. Kronstadt'lılar kaleyle ve ilk filo personeliyle temasa geçeceklerdi. Topçu ateşinden sonra saldırı emri verilecekti.

Bu arada Baltık filosundan beş savaş gemisi geldi: bir kruvazör, iki büyük, iki küçük torpido. Flerovskiy şöyle yazar: "Kendi gücümüzle zafer kazanacağımızdan o denli emin olsak da, savaş filosunun armağanı hepimize büyük bir

güç verdi." Amiral Verderevskiy Malahit salondaki penceresinden muhtemelen yalnızca saraya ve çevresine değil, Petrograd'ın en önemli mahallerine de hâkim olan o etkileyici asi filoyu görebiliyordu.

Öğleden sonra dörde doğru, Konovalov telefonla hükûmete yakın politikacıları Sarayda topladı. Kuşatılmış bakanların en azından morale ihtiyaçları vardı: Tüm çağrılı konuklardan yalnızca Nabokov geldi; diğerleri sempatilerini telefonla ifade etmeyi tercih ettiler. Bakan Tretyakov Kerenskiy'den ve kaderden yakındı: Hükûmet başkanı iş arkadaşlarını savunmasız bırakıp kaçmıştı. Acaba destek gelecek miydi? Belki. Öyleyse, niçin hâlâ gelmiyordu. Nabokov taziyelerini bildiriyor, saatine bakıyor ve hoşçakalın demekte acele ediyordu. Tam zamanında çıktı. Birazdan, saat altıdan sonra, Saray, Askerî Devrim Komitesi'ne bağlı birliklerce tamamen kuşatılmıştı: Artık ne destek birlikleri için ne de bireysel geçişlere yer yoktu.

Konnogvardeyskiy bulvarı, Amirallik iskelesi, Morskaya caddesi, Nevskiy Prospekt, Mart Alanı, Milyonnaya caddesi, Dvortsoviy iskelesi taraflarından kuşatma çemberi tamamlanmıştı. Daha şimdiden kuşatmacıların elindeki Kışlık Sarayın bahçe parmaklıklarından, Saray meydanıyla Morskaya caddesi arasındaki Zafer Takından, Ermitaj yakınındaki küçük kanallardan, Sarayın yanındaki Amirallik ve Nevskiy'in kesişme noktasından itibaren etkileyici hatlar uzanıyordu. Nehrin öbür yakasında, tehditkâr Petropavlovsk Kalesi kaşlarını çatıyordu. Neva üzerinde *Avrora* altı inçlik toplarını ateşe hazırlıyordu. Torpidolar nehir boyunca bir aşağı bir yukarı devriye geziyorlardı. O saatlerde ayaklanma büyük çaplı bir askerî manevraya benziyordu.

Üç saat önce junkerlerin boşalttırdıkları Saray meydanında giriş ve çıkışları işgal eden zırhlı otomobiller belirdi. Aceleyle kırmızıya boyanmış yeni adlarının altında arabaların yurtsever adları hâlâ okunabiliyordu. Metal canavarların ardına saklanan saldırganlar meydanda kendilerini giderek daha güvende hissediyorlardı. Zırhlı tanklardan biri Sarayın ana kapısına yaklaştı ve muhafızlık görevi yapan junkerleri silahsızlandırdıktan sonra rahatça uzaklaştı.

Sonunda tam tekmil ablukanın kurulmasına rağmen, kuşatılanlar hâlâ telefon hatlarıyla dış dünyayla irtibat hâlindeydiler. Beşten beri, Keksgolmskiy alayından bir birliğin Kışlık Saray'ın Genelkurmay Karargâhı'yla bağlantısını kuran Savaş bakanlığının lokallerini işgal ettiği doğruydu. Ama bundan sonra bile, bir subay, galiplerin bir göz atmayı akıl edemedikleri bakanlığın çatı katlarından birinde, Hughes aygıtının [mikrofon] başında, daha birkaç saat kalmıştı. Bununla birlikte, bağlantı, daha önceden olduğu gibi, hiçbir sonuç vermiyordu. Kuzey cephesinin cevapları giderek kaçamak bir hâle geliyordu. Destek kuvvetleri gelmiyordu. Esrarengiz motosikletçi taburunun varlığından eser yoktu. Kerenskiy de sanki denizin dibine dalmış gibi ortalarda yoktu. Kentteki dostları giderek daha kısa sempati mesajlarıyla sınırlıyorlardı kendilerini.

Bakanlar büzülmüş kalmışlardı. Söyleyecek bir şeyleri yoktu, umut edecek bir şeyleri kalmamıştı. Aralarında kavga ediyorlar, birbirlerine küsüyorlardı. Kimileri uyuşuk uyuşuk oturuyor, diğerleri otomat gibi volta atıyorlardı. Düşünmeye meraklı olanlar eskiye, geçmişe bakıp suçlu arıyorlardı. Onu bulmak zor değildi: Demokrasi! Onları hükûmete sokan, omuzlarına ağır yük yükleyen ve tehlike anında desteksiz bırakan oydu. Bu kez Kadetler sosyalistlerle tam bir dayanışma içindeydiler. Evet suçlu olan demokrasiydi. Doğru, koalisyon kurarken her iki grup da kendilerine çok yakın olan Demokratik Konferans'a sırtlarını dönmüşlerdi. Ne de olsa, demokrasi karşısında bağımsızlık koalisyonun ana fikrini oluşturuyordu. Ama ne önemi var: Muhtaç durumdaki bir burjuva hükûmeti kurtarmak için değilse, demokrasinin varlığı ne işe yarardı? Tarım bakanı, sağ Sosyalist-Devrimci Maslov bizzat kendinin son sözü diye nitelediği bir not kaleme almıştı. Demokrasiye lanetler okumadan ölüp gitmek istemiyordu. Bu arzusu telefon sayesinde hemen Duma'daki meslektaşlarına iletildi. Ölümü tasarı aşamasında kaldı, ama lanetleri gerçekleşti.

Üst katta, subaylar odasının yanında, saray hizmetkârlarının bu baylara "mükellef bir akşam yemeği ve şarap" sundukları bir yemek odası vardı. Böylece talihsizlikler bir an olsun unutulabiliyordu. Subaylar kıdem hesapları yapıyorlar, kıskançça karşılaştırmalarla oyalanıyorlar, yeni iktidarı terfilerde hantallıkla suçluyorlardı. Özellikle Kerenskiy'e kızıyorlardı: Dün, Ön-Parlamento'da, makamında ölmeye yemin etmişti, ama bugün hemşire kılığında kaçmıştı. Bazı subaylar hükûmet üyelerine daha fazla direnişin saçmalığını göstermeye çabalıyorlardı. Enerjik Palçinskiy onların Bolşevik olduğunu söylüyor ve hattâ tutuklatmaya çalışıyordu.

Junkerler bundan sonra ne olacağını merak ediyorlar ve hükûmetten onun veremeyeceği cevaplar istiyorlardı. Junkerlerin bakanlarla yaptıkları bir toplantı sırasında genelkurmaydan Kişkin elinde Petropavlovsk Kalesi'nden otomobille aldığı, Antonov tarafından imzalanmış alay komutanı Poradelov'a hitaben yazılmış bir ültimatomla geldi; belgede şöyle deniyordu: "Teslim olun ve Kışlık Saray'daki garnizonu silahtan arındırın; aksi hâlde, kale ve savaş gemileri ateş açacaklar; düşünmek için yirmi dakikanız var." Bu mühlet çok kısa bulundu. Poradelov daha bir on dakika istedi. Hükûmetin asker bakanları Manikovskiy ve Verderevskiy olayı çok basit görüyorlardı: Savaşma imkânı yoksa, teslim olmayı düşünmek, yani ültimatomu kabul etmek gerek. Ama sivil bakanlar hiç etkilenmemiş gibiydiler. Sonunda, ültimatoma cevap vermeyip, başkentteki tek yasal organ olan Belediye Dumasına başvurmaya karar verildi. Dumaya çağrı demokrasinin uykudaki vicdanını uyandırmak için son çabaydı.

Direnişe son vermeyi gerekli bulan Poradelov görevden alınmasını talep ettiği bir rapor sundu: "Geçici hükûmetin seçtiği yolun en iyisi olduğu kesin değil." Generalin kararsızlıklarının daha istifası kabul edilmeden önce bir sonucu oldu. Yarım saat sonra, Pavlovskiy alayından bir asteğmenin komuta-

sındaki bir kızıl muhafızlar, bahriyeliler ve askerler müfrezesi direnişle karşılaşmadan baş karargâhı işgal ediyor ve tümüyle demoralize olmuş alay komutanını tutukluyordu. Karargâhın alınması, doğrusunu söylemek gerekirse, daha önce de sağlanabilirdi. Bina içeriden savunulmuyordu. Ama zırhlı araçlar gelene kadar, kuşatmacılar Saraydan çıkacak junkerlerin gelip bağlantılarını kesmelerinden çekiniyorlardı.

Karargâhını kaybeden Kışlık Saray kendini daha da yalnız hissetti. Pencereleri Neva'ya bakan ve *Avrora*'nın toplarını üzerine çeken Malahit salondan çıkan bakanlar pencereleri avluya bakan bir başka Saray odasına geçtiler. Işıklar söndürüldü. Masanın üzerinde yanan sadece bir lamba vardı. Pencereyle arasına gazete konulmuştu.

Eğer *Avrora* ateş açarsa Saraya ne olur?, diye soruyorlardı bakanlar denizci dostlarına. Harabeye dönüşür, diye cevap veriyordu amiral gayet diri ve gemi toplarıyla övünür bir edayla. Verderevskiy teslim olmayı tercih ediyordu ve zamansız kahramanlık taslayan sivilleri korkutmaya çalışıyordu. Ama *Avrora* ateş açmıyordu. Kale de susuyordu. Yoksa Bolşevikler tehditlerini uygulamaya koymaya karar veremiyorlar mıydı?

Yeterince enerjik olmayan Polkovnikov'un yerine atanan General Bagratuni askerî bölge komutanlığı görevlerini uzun süre yüklenmeyi reddettiğini açıklamanın tam zamanı olduğunu düşündü. Kişkin'in emriyle general "göreve yakışmıyor" diye azledildi ve kendisinden derhal sarayı terk etmesi istendi. Daha çıkar çıkmaz, eski komutan bahriyelilerin eline düştü ve Baltık denizcilerinin kışlalarına götürüldü. Eğer son saldırıdan önce cephe hatlarını denetleyen Podvoyskiy zavallı generali koruması altına almasaydı işler onun için sarpa sarabilirdi.

Bitişik caddeler ve iskelelerden, daha yeni yüzlerce elektrikli lambayla aydınlanmış olan Sarayın aniden karanlıklara gömülmesini çok kişi fark etti. Gözlemciler arasında hükûmetin dostları da vardı. Kerenskiy'in mücadele dostlarından biri, Redemeister şunu kaydeder: "Kışlık Saray'ın içine gömüldüğü karanlık bilmecemsi bir tehdide delildi." Dostlar bilmecenin sırrını çözmek için bir şey yapmadılar. Ellerinde fazla imkân olmadığını da kabul etmek gerekir.

Odun yığınlarının ardına gizlenmiş olan junkerler düşmanın her hareketini tüfek ve makineli ateşiyle karşılayarak oluşturulan hatları dikkatle izliyorlardı. Aynen de karşılık alıyorlardı. Yaylım ateş geceye doğru daha da canlanmıştı. İlk ölümler ve yaralanmalar bu sırada meydana geldi. Yaralı sayısı yine de bir avuçtu. Meydanda, iskelede, Milyonnaya'da, kuşatmacılar kendilerini ortama uyarlıyorlar, binaların çıkıntılarına gizleniyorlar, çöküntü yerlerde mevzileniyorlar, duvarlara yapışıyorlardı. İhtiyat birliklerinde, askerler ve kızıl muhafızlar dumanı gece olurken yükselen odun ateşinin etrafında ısınıyorlar ve önderlerin yavaşlıklarından yakınıyorlardı.

Sarayda junkerler koridorlarda, merdivende, giriş kapılarında, avluda mevzileniyorlardı; dışarıdaki mevziler surlara ve duvarlara yapışıktı. Bina binlerce

insanı barındırabilirdi, ama sadece birkaç yüz kişi vardı. Savunma hattının gerisindeki koca bölge bomboş gibiydi. Saray hizmetkârlarının çoğu ya kaçmış ya saklanmıştı. Birçok subay büfeye sığınmış ve henüz kaçacak vakit bulamamış olan hizmetkârları kendilerine yeni şarap şişeleri getirmeye zorluyordu. Can çekişen sarayda subayların sarhoşluğu junkerler, Kazaklar, gaziler, şok kadın taburu tarafından öğrenilmeden kalamazdı. Düğüm yalnız dışarıdan değil, içeriden de hazırlanıyordu.

Birden bir batarya subayı gelip savunma komutanına Konstantinovskiy okul komutanının emri üzerine junkerlerin silahlarını bırakıp gittiklerini haber verdi. Bu tam bir ihanetti! Komutan itiraz etmeye çalıştı: "Burada benden başka kimse emir veremez." Junkerler bunu iyi biliyorlardı, ama yine de Askerî Devrim Komitesi'nin baskısı altında hareket eden okul komutanının emrine uymayı tercih etmişlerdi. Topçuların çoğu, altıdan dördü Sarayı terk etmişlerdi. Nevskiy'de asker devriyeleri tarafından durdurulan topçular direniş göstermeye çalıştılar ama bir zırhlı araçla olay yerine gelen Pavlovskiy alayından bir birlik onları silahsızlandırdı ve iki topla birlikte kışlalarına gönderdi; diğer iki sahra topu, namluları Kışlık Saray'a doğru çevrili vaziyette, Nevskiy Prospekt ve Moyka köprüsü üzerine kuruldu.

İki Uralskiy *sotnya*sı boş yere geride kalanları bekliyorlardı. Kazak Birlikleri Sovyeti'ne sıkı sıkıya bağlı ve hattâ onlar tarafından Ön-Parlamento'ya gönderilen Savinkov, general Alekseyev'in de yardımıyla Kazakları yürütmeye çalışıyordu. Ama Kazak Sovyeti'nin üst yöneticileri, Milyukov'un doğru gözlemiyle, "Kazak alaylarına genelkurmayın garnizon birliklerine hâkim olduğundan daha fazla hâkim değildi." Her açıdan olayı tartışan Kazak alayları sonunda piyadeler olmadan yürüyüşe geçmeyeceklerini ilan ettiler ve kamu mallarının korunması için Askerî Devrim Komitesi'ne hizmetlerini sundular. Aynı sırada, Uralskiy alayı Kışlık Saraya delegelerini gönderip orada kalan iki *sotnya*sını kışlaya geri çağırmaya karar verdi. Bu teklif Ural alayındaki "yaşlıların" haleti ruhiyelerine tam uyuyordu. Çevrede hep yabancı unsurlar vardı: Aralarında birçok Yahudinin bulunduğu junkerler, subay gazileri ve şok taburunun kadınları. Çirkin yüzlü, çatık kaşlı Kazaklar eyer çantalarını topluyorlardı. Artık paylamanın da hiçbir etkisi yoktu. Kerenskiy'i savunmak için geriye ne kalmıştı? "Yahudiler ve *baba*'lar... ama o, Rus halkı, Lenin'le beraber kalmıştı." Kazakların kuşatmacılarla bağlantılarının olduğu ortaya çıktı, kendilerine savunmacıların o zamana dek farkına varmadıkları bir serbest geçiş yolu açıldı. Akşam dokuza doğru, Uralets'ler Kışlık Saray'ı terk ettiler. Yalnızca makineli tüfeklerini kaybedilmiş bir davanın savunucularına bırakmaya razı oldular.

Aynı yoldan, Milyonnaya tarafından Bolşevikler daha önce düşmanı demoralize etmek üzere Saraya bir geçiş imkânı bulmuşlardı. Giderek daha çok, koridorlarda, junkerlerle sarmaş dolaş garip adamlar belirmeye başlamıştı. Direnmenin âlemi yoktu, isyancılar kenti ve istasyonları ele geçirmişlerdi,

Saraya hiçbir destek gelmeyecekti, "bu yapmacıklar ancak ataletten dolayı devam ettiriliyordu." Daha ne yapalım?, diye soruyordu junkerler. Hükûmet emir vermek istemiyordu. Bakanlar eski kararlarını değiştirmiyorlardı. Herkes başının çaresine baksındı. Bunun anlamı isteyen herkesin Saraydan elini kolunu sallayarak çıkabileceğiydi. Hükûmetin davranışında ne mantık ne irade vardı. Bakanlar pasifçe kaderlerine razıydılar. Malyanoviç daha sonra şunları anlatmıştır: "Koca fare kapanında, kısa süreli görüşmeler için kâh toplu hâlde kâh gruplar hâlinde biraraya gelen mahkûm, tecrit edilmiş, yalnız insanlar dolaşıp duruyorlardı. Çevremizde boşluk vardı ve boşluk içimizdeydi. Ve bu boşluğun içinden tam bir kayıtsızlığa direnmek için düşüncesizce oluşturulmuş bir kararlılık doğuyordu."

Antonov-Ovseyenko Blagonravov'la şu konuda anlaşmıştı: Kışlık Saray'ın kuşatılması tamamlanır tamamlanmaz kale direğine hemen bir kırmızı fener asılacaktı. Bu işaret üzerine, *Avrora* korkutmak amacıyla boşluğa bir top atışı yapacaktı. Kuşatılanların inat etmesi durumunda, kale hafif toplarla Saraya ateşe başlayacaktı. Eğer Kışlık Saray gene teslim olmazsa, *Avrora* altı inçlik toplarla gerçek ateş açacaktı. Bu kademeli saldırı planı, kurban sayısını ve zararı sıfırlamak mümkün değilse de asgarîye indirmek için oluşturulmuştu. Ama basit bir soruna getirilen çok karmaşık çözüm tam aksi sonuçlar vermekle tehdit ediyordu. Uygulama zorlukları kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktı. İlk zorluk kırmızı fenerle birlikte ortaya çıktı: Elde bir tane bile yoktu. Aranıldı, zaman yitirildi ve sonunda bir tane bulundu. Bununla birlikte, bu kez onu her yerden görülebilecek şekilde direğe asmak sorun oldu. Birçok başarısız deneme yapıldı ve bu da çok değerli zamanların yitirilmesine sebep oldu.

Asıl güçlükler topçular devreye girdiğinde belirdi. Blagonravov'un raporuna göre, Saray üzerine ateş ilk işaretten hemen sonra, öğleden itibaren başlayabilirdi. Ama öyle olmadı. Öğleni bildiren ve ağzından hartuçla doldurulan top haricinde, kalede sürekli top bulunmadığından, surlara sahra topları çıkarmak gerekmişti. Programın bu kısmı ancak öğleye doğru tamamlandı. Ama bataryacıların işleri henüz bitmemişti. Temmuzda Bolşeviklerden yana geçmemiş olan topçu bölüğünün pek güvenilir olmadığı baştan biliniyordu. Daha dün, genelkurmayın emri üzerine bir köprüyü uysalca korumuştu. Arkadan hançerlemesi beklenmiyordu, ama sovyetler için kendini ateşe atacak hâli de yoktu. Harekete geçme anı geldiğinde, bir asteğmen şu raporu verdi: Toplar pas tutmuş, kompresörlerde yağ yok, ateşlemek imkânsız. Topların pek iyi durumda olmadıklarına şüphe yoktu, ama olayın özü burada değildi: Topçular basitçe sorumluluktan kaçıyorlardı ve deneyimsiz komiseri kolayca aldatıyorlardı. Antonov bir filikayla alelacele geldi, burnundan soluyordu. Planı bozan kimdi? Blagonravov ona fener hikâyesini, yağ bulunmamasını ve asteğmeni anlattı. İkisi beraber topları teftişe çıktılar. Gece, her taraf zifiri karanlık, yeni yağan yağmurun su birikintileri. Nehrin öbür yakasında yaylım ateş sürüyor

ve makineli tüfeklerin takırtıları işitiliyordu. Karanlıkta Blagonravov yolunu şaşırdı. Su birikintilerine bata çıka, sabırsızlıktan yanıp tutuşmuş vaziyette, sendeleyerek ve çamura bulanarak Antonov karanlık avluda komiseri arıyordu. Blagonravov şöyle anlatır: "Zayıf bir ışıkla yanan fenerlerden birinin önünde, Antonov aniden durdu ve gözlüklerinin üstünden, neredeyse namlu hedefe değecek biçimde, bana suçlayıcı bir bakış fırlattı. Gözlerinde pek gizlenmemiş bir tedirginlik vardı." Antonov, bir an, yolu şaşırmayı ihanet olarak algılamıştı.

Topların yeri sonunda bulundu. Topçular diklendiler: Pas... kompresörler... yağ... Antonov deniz poligonu topçularının buraya getirilmesini ve ayrıca eski topla öğlen işaretinin verilmesini buyurdu. Ama topçular uzun süre işaret topunun etrafında dönüp durdular. Uzakta telefonda değil, yanı başlarında olan komutanın ağır topu kullanma konusunda pek de kararlı olmadığını hissetmişlerdi. Aşırı bir bombalama programı tek bir şeyi akla getiriyordu: Acaba bundan vazgeçilebilir miydi?

O sırada avlunun karanlığından çıkan biri sendeleyerek, çamura batarak, kızgınlıkla değil, ama neşeyle küfürler savurarak yaklaştı ve boğuk bir sesle şöyle bağırdı: "Saray teslim oldu, bizimkiler içeri girdiler." Coşkulu kucaklaşmalar oldu. Bu gecikme iyi olmuştu! "İşte düşündüğümüz gibi oldu..." Kompresörler hemen unutuldu. Ama öyleyse neden nehrin öbür yanındaki yaylım ateş durmuyordu? Belki de teslimden sonra bir grup junker inat ediyordu? Belki de bir yanlış anlama vardı? Bu yanlış anlama sadece bir müjdeydi: Teslim olan baş karargâhtı. Saraydaki kuşatma sürüyordu.

Oranienbaum okulundan bir grup junkerle yapılan gizli bir anlaşmanın ardından, zapt edilmez Çudnovskiy görüşmeler yapmak için Saraya girdi: Bu ayaklanmanın hasmı kendini ateşe atma fırsatını hiç kaçırmazdı. Palçinskiy kahramanı tutuklattı, ama Oranienbaum okulunun baskısıyla hem Çudnovskiy'i hem de bir kısım junkeri serbest bırakmak zorunda kaldı. Kendileriyle birlikte belli sayıda Aziz Georgiy süvarisini de sürüklediler. Meydanda aniden junkerlerin belirmesi kuşatmacıların hatlarında karışıklığa sebep oldu. Buna karşılık, karşılarındakilerin teslim olmuş junkerler olduklarını öğrendiklerinde de neşe çığlıkları hiç dinmedi. Bununla birlikte teslim olanlar küçük bir azınlıktı. Diğerleri sığındıkları yerden direnmeyi sürdürüyorlardı. Saldırganların yaylım ateşi daha da sertleşti. Avludaki güçlü elektrik lambası junkerlere nişan almayı kolaylaştırıyordu. Lambaları zar zor söndürdüler. Bilinmeyen bir el bunları yeniden yaktı. Junkerler lambalara ateş ettiler, ardından elektrikçiyi bulup cereyanı kestirdiler.

Kadınların şok taburu aniden bir sorti yapma niyetinde olduğunu bildirdi. Baş karargâhta, aldıkları malûmata göre, yazıcılar Lenin'den tarafa geçmişlerdi ve subayların bir kısmını silahsızlandırdıktan sonra, Rusya'yı kurtaracak olan tek adamı, General Alekseyev'i tutuklamışlardı: Onu her ne pahasına geri almak gerekiyordu. Komutan onların bu histerik coşkusunu zapt etmeyi göze alamadı.

Tam çıkacakları sırada, aniden, kapının iki yanındaki elektrik lambaları yanıverdi. Elektrikçi bulmak için, subay öfkeyle hizmetkârların üzerine atıldı: Çarın eski hizmetkârlarını devrimin ajanları gibi görüyordu. Sarayın elektrikçisine daha da az güveni vardı: "Sana ihtiyacımız olmasaydı, çoktan öbür dünyaya gönderirdim". Tabanca tehdidi altında da olsa, elektrikçi soruna bir çare bulamadı. Sigorta kutusu kesikti, santral ve elektrik düğmeleri bahriyelilerin elindeydi. Kadın savaşçılar ateşe dayanamadılar ve çoğunlukla teslim oldular. Savunma komutanı hükûmete bir teğmen göndererek kadınların şok taburunun sortisinin "felâketle sonuçlandığını" ve sarayın ajitatör kaynadığını bildirdi. Bu yarma harekâtının başarısızlığa uğraması ondan on bire kadar kısa bir dinlenme zamanı yarattı. Kuşatmacılar topçu ateşi için hazırlık yaptılar.

Bu beklenmedik soluklanma anı kuşatılanlarda bir umut uyandırdı. Bakanlar kentte ve yurttaki taraftarlarının içini rahatlatmaya çalıştılar: "Hükûmet, Prokopoviç hariç, tam tekmil görevinde. Durum fena değil. Saraya ateş ediliyor, ama yalnız tüfekle. Sonuç yok. Düşmanın zayıf olduğu açık." Gerçekte, düşman çok güçlüydü, ama henüz gücünü göstermeye karar vermiş değildi. Hükûmet ülkeye ültimatom, *Avrora*, vs. konusunda bir bildiri yayınladı ve hükûmetin iktidarı yalnızca Kurucu Meclis'e devredeceğini ve Kışlık Saraya ilk saldırının püskürtüldüğünü bildirdi. "İş orduya ve halka düşüyor!" Bakanlar işin nasıl kotarılacağını söylemiyorlardı.

Bu arada Laşeviç kaleye iki topçu bahriyelisi göndermişti. Doğrusunu söylemek gerekirse, bunlar deneyimli askerler olmaktan çok, kompresörü yağsız, paslı toplarla ateş edebilecek Bolşeviklerdi. Zaten onlardan istenilen de buydu: topun gürlemesi doğru atıştan daha önemliydi. Antonov ateş emri verdi. Önceden öngörülen kademeli hareket aynen yaşandı. Flerovskiy şöyle anlatır: "Kalenin işaret atışından sonra, *Avrora* gürledi. Gösteri ateşinin gümbürtüsü ve alev demeti savaş ateşininkilerden daha etkileyicidir. Meraklılar iskelenin granit korkuluğundan geriye atıldılar, düştüler, süründüler..." Çudnovskiy hâlâ şu soruyu soruyordu: Kuşatma altındakilere teslim olmaları önerilecek miydi? Antonov onunla hemfikirdi. Yeni bir duraklama daha. Kadınların şok taburundan ve junkerlerden bir grup daha teslim oldu. Çudnovskiy silahlarını korumalarını istiyordu, ama Antonov haklı olarak bu büyüklük gösterisine karşı çıktı. Silahlarını trotuvara bıraktıktan sonra, teslim olanlar eskort dahilinde Milyonnaya caddesi boyunca ilerlediler.

Kışlık Saray hâlâ direniyordu. Artık buna bir son vermek gerekiyordu. Emir verildi. Sürekli ve etkili olmasa da, ateş açıldı. Bir buçuk veya iki saat içindeki otuz beş atıştan yalnızca ikisi hedefe isabet etmişti; bunlarda da ancak sıvalar zarar görmüştü. Diğer mermiler çok yüksekten geçmiş, ne mutlu ki şehre bir zarar vermemişti. Bunun sebebi gerçekten nişancılık eksikliği miydi? Ne de olsa, Neva'nın karşısından doğrudan Saray kütlesi üzerine ateş ediliyordu. Bu fazla bir zanaatkârlık gerektirmiyordu. Laşeviç'in topçularının da olayın kurbansız ve

zararsız sona ermesi umuduyla kasten yanlış nişan aldıklarını varsayamaz mıydık? Bu iki isimsiz bahriyelinin niyetlerini belirlemek şimdi çok güç. Bir hayat belirtileri de yok: O koca Rus toprağı içinde kaybolup gittiler mi, yoksa birçok Ekim savaşçısı gibi izleyen aylar, yıllar içinde iç savaşta şehit mi düştüler?

İlk top atışlarının hemen ardından, Palçinskiy bakanlara bir mermi parçası getirdi. Amiral Verderevskiy merminin kendi gemisinden, *Avrora*'dan olduğunu tanıdı. Ama kruvazör gösteri atışı yapmıştı. Böyle kararlaştırılmıştı. Flerovskiy'in tanıklığı ve sonra Sovyetler Kongresi'nde bir bahriyelinin ifadesi böyleydi. Amiral yanılmış mıydı? Mülk sahiplerinin son hükûmetinin ışığının söndüğü çarın sarayına isyan etmiş bir gemiden gece vakti atılan bir top olayını kim aydınlığa kavuşturacaktı.

Saray garnizonu sayıca son derece azalmıştı. Uralets'lerin, gazilerin, kadınların şok taburunun gelişi sırasında sayıları bin beş yüz, belki de iki bin savaşçıya ulaşsa da, şimdi bine, belki de daha aza düşmüştü. Selameti ancak bir mucize sağlayabilirdi. Ve birden, Sarayın umutsuz ortamı içinde mucizenin kendisi olmasa da, muştusu beliriverdi. Palçinskiy bildiriyordu: Belediye Dumasından bir telefon geldi, yurttaşlar hükûmeti kurtarmak için burada silahlanıyorlardı. Hemen Sinegub'a şu emri verdi: "Halkın buraya geldiğini herkese bildirin." Subay merdivenlerde ve koridorlarda müjdeli haberi duyurdu. Yolda kılıçla düello yapan sarhoş subaylara rastladı. Ama ortada kan man yoktu. Junkerler kafalarını kaldırıp baktılar. Ağızdan ağıza haber daha da renklendi ve önem kazandı. Siyasetçiler, tüccarlar, halk, en başta da ruhban Saray kuşatmasını kaldırmak üzere yürüyüşe geçmişlerdi. Ruhbanla halk el ele: "Bu ne güzel manzara!" Son enerji kırıntıları da fışkırdı. "Hurra, yaşasın Rusya!" Sıvışmaya hazırlanan Oranienbaum okulundan junkerler fikir değiştirip kaldılar.

Ama halk ile ruhban oldukça yavaş ilerliyordu. Saraydaki ajitatörlerin sayısı artıyordu. *Avrora* yakında ateş açacak, diye fısıldıyorlardı koridorlarda ve bu fısıltılar kulaktan kulağa yayılıyordu. Birden iki patlama oldu. Bahriyeliler Saraya daldılar ve bir dehlizden iki el bombası attılar veya bıraktılar: iki junker hafifçe yaralandı. Bahriyeliler tutuklandı. Hekimliğini gösteren Kişkin yaralıları tedavi etti.

İşçilerin ve bahriyelilerin iç kararlılıkları büyüktü, ama henüz gözüpeklik hâlini almamıştı. Zayıf taraf olan kuşatılanlar onların öfkelerini kışkırtmamak için Saraya giren düşman ajanlarına karşı zorlu tedbirler almaya cüret edemiyorlardı. Kimse kurşuna dizilmedi. İçeri dalanlar artık birer birer değil, gruplar hâlindeydiler. Junkerler bunların üzerine atıldıklarında, bunlar hemen silahlarını bırakıyorlardı. Aşağılayıcı bir edayla Palçinskiy "sizi leş kargaları!", "sizi gibi tabansızlar!" diyordu. Hayır, bu adamlar tabansız falan değillerdi. Subaylar ve junkerlerle dolu Saraya sızmak için büyük bir cesaret gerekliydi. Bilmedikleri bir binanın labirentlerinde, geçilen karanlık koridorlarda, nereye götürdüğü ve neyle tehdit ettiği belirsiz sayısız kapı karşısında, kahramanların

teslim olmaktan başka çareleri yoktu. Esir sayısı artıyordu. Yeni yeni gruplar ortaya çıktı. Kimler teslim oluyor, kimler silahsızlandırılıyor belli değildi. Top durmaksızın gürlüyordu.

Kışlık Saray'ın hemen bitişiğindeki semtin haricinde, sokaklardaki hayat akşam geç saatlere dek kesintiye uğramadı. Tiyatro ve sinemalar açıktı. Başkentin kalburüstü ve eğitimli kesimleri, görüldüğü kadarıyla, hükûmetin topa tutulmasıyla pek ilgili değillerdi. Redemeister, Troytskiy köprüsü tarafında, bahriyelilerin geçit vermediği yayaların sakince bekleştiklerini gözlemledi. "Görünürde anormal bir şey yoktu." Redemeister Halk Evi tarafında top sesi altında Şalyapin'in Don Carlos'ta harika bir performans gösterdiğini söyleyen tanışlarına rastladı. Bakanlar fare kapanında volta atmaya devam ediyorlardı.

"Saldırganların zayıf oldukları artık çok açık." Belki bir saat daha dayanırsak, destek gelip yetişir mi? Kişkin gece yarısı telefonla kendisi de bir Kadet olan Maliye bakanlığı müsteşarı Hruşçov'u aradı ve ona parti önderlerine hükûmetin, Kerenskiy'in askerî birliklerle geri döneceği saate kadar dayanmak, yani sabaha çıkmak için en azından küçük bir yardıma ihtiyacı olduğunu bildirmesini rica etti. Kişkin kızgın bir şekilde "en azından üç yüz silâhlı adam yollayamayan bir parti ne işe yarar?" diyordu. Gerçekten de bu parti ne işe yarardı? Petrograd'da seçimler sırasında on binlerce oy toplayan Kadetler burjuva rejimini tehdit eden ölüm tehlikesi anında üç yüz savaşçı toplayamıyordu. Bakanlar Sarayın kütüphanesinde materyalist Hobbes'u aramayı akıl etselerdi, onun iç savaş üzerine diyaloglarında "gözleri kârlarından başka bir şeyi görmeyen... ve soyulacakları korkusuyla kafayı yitiren" zengin esnaftan ne cesaret beklenebileceğini ne de istenebileceğini okuyup öğrenebilirlerdi. Ama çarın kütüphanesinde Hobbes'un bulunabileceği de şüpheliydi. Hem bakanların da tarih felsefesiyle bir işleri yoktu. Kişkin'in telefonu Kışlık Saray'dan edilen son telefondu.

Smolnıy kesin bir şekilde bir sonuç talep ediyordu. Kuşatma sabaha kadar devam edemez, kent bu gerginlik içinde tutulamaz, Kongrenin sinirleriyle oynanamaz, tüm yumurtalar bir sepete konamazdı. Lenin öfkeli notalar gönderdi. Askerî Devrim Komitesi'nden birbiri ardı sıra telefonlar ediliyordu. Podvosykiy hop oturup hop kalkıyordu. Kitleleri taarruza yollamak mümkündü, bunun için yeterince gönüllü vardı. Ama ne kadar kurban verilirdi? Bakanlardan ve junkerlerden geriye ne kalırdı? Ama işi uzatmak da çok tehlikeliydi. Artık sözü bahriyelilerin toplarına bırakmak gerekiyordu. Petropavlovsk Kalesinden bir bahriyeli *Avrora*'ya bir kâğıt parçası getirdi: Derhal Saraya ateş açılacak. Şimdi her şey çok açık görünüyordu! Olayı durduracak olan *Avrora*'daki topçular değildi. Ama önderlerin yeterince kararlılıkları yoktu. Yan çizmek için yeni bir teşebbüste bulunuldu. Flerovskiy şöyle yazar: "Durumun değişeceğini hissederek on beş dakika daha beklemeye karar verdik." Bu histen inatla olayın gösterişli manevralarla çözülmesini umduklarını anlamak lâzımdır. Ama bu kez

"hisler" yanıltmadı: on beş dakika sonra, doğrudan Kışlık Saray'ın içinden yeni bir elçi geldi: Saray alınmıştı!

Saray teslim olmamış, saldırı sonucu alınmıştı, ama kuşatılanların direnme güçlerinin artık tamamen tükendiği bir sırada. Bir gizli geçitten değil, kapatılmış bir kapıdan geçerek yüzlerce düşman koridorlara doluşmuştu: Demoralize vaziyetteki muhafızlar onları Duma heyeti zannetmişlerdi. Yine de silahlarını almaya muvaffak oldular. Büyük bir düzensizlik içinde junkerlerin bir kısmı görev yerlerini terk ettiler. Diğerleri kısmen nöbete devam ediyorlardı. Ama kuşatanlarla kuşatılanlar arasındaki süngü ve ateş duvarı kesin olarak yıkılmıştı.

Sarayın Ermitaj'a bitişik kısmı daha şimdiden düşman kaynıyordu. Junkerler arkadan dolaşıp onları esir almaya çalıştılar. Koridorlarda karşılaşmalar ve ilginç çarpışmalar meydana geldi. Herkes silahlıydı: Ellerde tabancalar, kemerlerde el bombaları. Ama kimse ateş etmiyordu, kimse el bombalarının fitilini ateşlemiyordu, zira buradaki herkes öyle bir yumak oluşturmuştu ki kim kimdi, belli değildi. Ama ne önemi var! Kışlık Saray'ın kaderi artık çizilmişti.

İşçiler, bahriyeliler, askerler sıralar, gruplar hâlinde arkadan bastırıyorlar, junkerleri barikatlarından atıyorlar, avluya giriyorlar, merdivenlerde junkerlerle karşılaşıyorlar, onları itekleyip deviriyorlar ve sürükleyip götürüyorlardı. Arkadan yeni yeni dalgalar geliyordu. Meydan avluya doluşmuştu, avlu saraya, merdivenlere ve koridorlara doluşmuştu. Döşeklerle ve ekmek kırıntılarıyla kaplı kirli döşemeler üzerinde tüfeklerine ve el bombalarına yapışmış insanlar uzanmışlardı. Galipler Kerenskiy'in orada olmadığını öğrendiler ve tantanalı neşelerine acı ve hayal kırıklığı karıştı. Antonov ve Çudnovskiy saraydaydılar. Hükûmet neredeydi? İşte son bir direniş gösterisiyle junkerlerin sığındıkları kapı oradaydı. Nöbetçi komutan bakanlara sonuna dek savunma emri verip vermediklerini sordu. Hayır, hayır, bakanlar bu emri vermiyorlardı. Her hâlükârda saray işgal edilmişti. Kan akıtmaya lüzum yoktu. Zora boyun eğmek gerekiyordu. Bakanlar yakışık alır şekilde teslim olmak istiyorlardı ve bir toplantı havası vermek için masanın etrafına oturdular. Savunmacıların komutanı zaten kimsenin dokunmak istemediği junkerlerin hayatının bağışlanması şartıyla Sarayı teslim etmişti bile. Hükûmetin kaderi konusunda Antonov her türlü pazarlığı reddediyordu.

Junkerler mevzilerinde silahsızlandırıldı. Galipler bakanların bulunduğu salona doldular. "Kalabalığın önünde, safların itiş kakışını önlemeye çalışan, zavallı görünümlü ufak tefek bir adam yürüyordu; elbiseleri dağınıktı; geniş şapkası yana yatmıştı. Burnunun üstünde zor duran bir gözlük vardı. Ama küçük gözleri zaferin gururundan ve düşmana duyulan kinden pırıl pırıl parlıyordu." Mağluplar Antonov'u işte bu sevimsiz terimlerle tasvir ediyorlardı. Elbiseleri ve şapkasının doğru düzgün görünmemesine şaşmamak gerekir: Gece Petropavlovsk Kalesi'nin su birikintilerinde ve çamurunda nasıl dolandığını hatırlamak yeter. Kuşkusuz, bakışlarında zaferin gururu okunuyordu; ama mağluplara kinle

baktığı kuşku götürür. Antonov, Askerî Devrim Komitesi adına, "Siz geçici hükûmet üyelerine tutuklu olduğunuzu ilan ediyorum" dedi. Saatler 25 Ekimi 26'ya bağlayan gecenin 2.10'unu gösteriyordu. Konovalov şöyle cevap verdi: "Geçici hükûmet üyeleri şiddet eylemine boyun eğerler ve kan dökülmesinden kaçınmak için teslim olurlar." Kaçınılmaz bir tören havasındaydı her şey.

Antonov sarayı alan ilk müfrezelerden seçilmiş yirmi beş silahlı adam çağırdı ve bunları bakanların başında nöbet tutmakla görevlendirdi. Zabıtlar tutulduktan sonra tutuklular dışarı, meydana çıkartıldı. Aralarında yaralı ya da ölü, kurbanlar bulunan kalabalıkta mağluplara karşı gerçek bir öfke patlaması oldu. "Kurşuna dizin bunları!", "Öldürün!" Bazı askerler bakanları dövmeye kalktılar. Kızıl Muhafızlar bu kendini koyvermiş kişileri caydırdılar: Proleter zaferine gölge düşürmeyin! Silahlı işçiler esirlerin ve nöbetçilerin çevresini sıkıca sardılar. "İleri, marş!" Gidecek bir yer de yoktu: Milyonnaya caddesi ve Troytskiy köprüsü, o kadar. Ama kalabalığın heyecanı bu yolu hayli uzun ve tehlikeli kılıyordu. Bakan Nikitin daha sonraları, haklı olarak, eğer Antonov'un tam zamanında müdahalesi olmasaydı, sonuçların "çok acı" olacağını yazmıştır. Aksilik bu ya, konvoya köprü üzerinde kazara ateş açıldı. Tutuklular ve nöbetçileri yüzüstü yere kapaklanmak zorunda kaldılar. Ama burada da kurban verilmedi. Herhalde korkutmak amacıyla havaya ateş ediliyordu.

Kalede, gaz lambasının zar zor aydınlattığı —o günlerde elektrik hizmet vermeyi reddediyordu— garnizonun dar kulüp lokalinde, kırk elli kişi toplanmıştı. Antonov kale komiserinin huzurunda bakanlara yoklama yaptı. Müsteşarlar dâhil, toplam on sekiz kişiydiler. Son formaliteler de yerine getirildi, tutuklular tarihsel Trubetskoy üssünün hücrelerine kondular. Savunma kanadından kimse tutuklanmadı: Subaylar ve junkerler sovyet iktidarına karşı gelmeyecekleri vaadi karşılığı serbest bırakıldılar. Tabiî sözlerini çok az kişi tuttu.

Kışlık Saray'ın alınmasından hemen sonra, burjuva muhitlerde junkerlerin idam edildiği, şok taburundan kadınların ırzına geçildiği, sarayın varlıklarının yağmalandığı yolunda söylentiler yayıldı. Tüm bu söylentiler, Milyukov *Tarih* kitabında şunları yazdığından çok önceleri yalanlanmış bulunuyordu: "Mermiler altında can vermeyen ve Bolşeviklerin eline düşen şok taburundan kadınlar akşam ve gece askerlerin korkunç işkencelerine, tecavüze ve idama tabi tutuldular." Gerçekte, hiçbir idam olmamıştı, hem zaten her iki tarafın haleti ruhiyesi açısından bu mümkün de değildi. Şiddet eylemleri de mümkün değildi, zira Saraya sokaktan rastgele sızan kimi unsurların yanı sıra ellerinde tüfekleriyle yüzlerce devrimci işçi de girmişti.

Talan girişimleri olmadı değil, ama galiplerin disiplini duruma hâkimdi. Devrimin hiçbir dramatik hadisesini gözden kaçırmamış ve hemen ilk hatların ardından Kışlık Saray'a girmiş olan John Reed nasıl bir mahzende bir grup askerin kazma darbeleriyle kasa kapaklarını kırdıklarını ve içinden halıları, çamaşırları, porselenleri ve bardakları aldıklarını anlatır. Burada asker görü-

nümü altında gerçek çapulcuların iş görmeleri de muhtemel, ne de olsa bunlar savaşın son yılında gri asker kaputları ve kalpaklarıyla [*papahi*] kendilerini gizliyorlardı. Tam yağma başlamıştı ki biri bağırdı: "Yoldaşlar, hiçbir şeye dokunmayın, bu halkın malı." Çıkışta, bir masanın önünde elinde bir kâğıt ve kalemle bir asker oturuyordu. Yanında ellerinde tabancalarıyla iki kızıl muhafız duruyordu. Çıkan her kişinin üzeri aranıyordu ve çalınan her nesne geri alınıp not ediliyordu. Böylece birçok heykelcik, mürekkep hokkaları, şamdanlar, hançerler, sabunlar ve devekuşu tüyleri kurtarıldı. Aynı şekilde cepleri sürü sepet küçük çalıntı malla dolu olan junkerlerin de üzerleri sık sık arandı. Askerler junkerlere küfürler ve tehditler savuruyorlardı, ama bu pek ileriye gitmedi. Bu aradabaşlarında bahriyeli Prihodko'nun bulunduğu bir Saray Muhafızları birliği oluşturuldu. Her tarafa nöbetçi kuleleri yerleştirildi. İçeri dalanlar dışarı çıkartıldı. Birkaç saat sonra, Çudnovskiy Saray komutanı tayin edilmişti.

Peki başlarında rahiplerin bulunduğu, Sarayı kurtarmak üzere yol dökülen halka ne olmuştu? Haberi bir an junkerlerin yüreklerini hoplatan bu kahramanlık girişiminden biraz söz etmek kaçınılmaz. Bolşevik karşıtı kuvvetlerin merkezi Belediye Dumasıydı. Nevskiy üzerindeki belediye binası tam bir kaynama içindeydi. Partiler, fraksiyonlar, alt-fraksiyonlar, gruplar, ayrık unsurlar ve basitçe nüfuzlu şahsiyetler burada Bolşeviklerin caniyane macerasından bahsediyorlardı. Kışlık Saray'da can çekişen bakanlara ara sıra telefonla, herkesin kınaması sonucu ayaklanmanın kaçınılmaz olarak başarısızlığa uğrayacağını bildiriyorlardı. Bolşevikleri moralman tecrit etmeye saatler harcandı. Bu arada sözü toplar aldılar. Sabah tutuklanan ve hemen ardından salıverilen bakan Prokopoviç ağlamaklı bir sesle Duma'da yoldaşlarının kaderini paylaşma imkânını kaybettiğinden yakınıyordu. Ona sıcak sevgi gösterilerinde bulunuldu. Eh bu işler zaman alıyordu.

Öne sürülen bir sürü fikir ve atılan nutuklardan sonra, sonunda, tüm salonun alkışları arasında, pratik bir plan çıktı ortaya: Duma gerekirse geçici hükûmetle beraber ölmek üzere tam mevcutlu olarak Kışlık Saray'a gidecekti. Sosyalist-Devrimciler, Menşevikler ve kooperatifçiler de ya bakanları kurtarmak ya da onlarla beraber düşüp ölmek kararındaydılar. Riskli girişimlere pek yatkın olmayan Kadetler bu kez diğerleriyle beraber kendilerini kurban etme niyetindeydiler. Rastlantısal olarak salonda bulunan taşralılar, Duma gazetecileri, halktan bazı kişiler de az çok tantanalı sözlerle Duma'nın akıbetini paylaşmak için izin istediler. İzin verildi.

Bolşevik fraksiyon basit bir tavsiyede bulunmaya çalıştı: Karanlık sokaklarda ölümü aramaktansa, telefonla bakanları kan dökülmesine mahal bırakmadan teslime ikna etmek daha iyiydi. Ama bu demokratların gururuna dokundu: Ayaklanmanın ajanları yalnız ellerinden iktidarı almak istemiyorlar, kahramanca ölme hakkını da alıyorlardı. Aynı sırada, belediye meclis üyeleri Tarih adına yoklamaya geçtiler. Öyle ki, şerefli bir ölüm de olsa, ölmek için asla çok geç de-

ğildi. Altmış iki Belediye Duması üyesi bunu teyit ettiler: Evet, Kışlık Saray'ın yıkıntıları arasında can vereceklerdi. Buna on dört Bolşevik Kışlık Saray'la birlikte yıkılıp gitmektense, Smolnıy'la beraber zafer kazanmak daha iyidir diye cevap verdiler ve kalkıp Sovyetler Kongresi'nin oturumuna doğru yola çıktılar. Yalnızca üç enternasyonalist Menşevik Duma duvarları arasında kalmaya karar verdiler. Nereye gideceklerini ve ne için can vereceklerini bilemiyorlardı.

Bir telefon gelip, Köylü Vekilleri Yürütme Komitesi bir bütün olarak onlara katılacağını bildirdiğinde, Duma üyeleri son sınava doğru yürüyüşe koyulmuşlardı bile. Haber bitip tükenmeyen bir alkış aldı. Şimdi tablo tam ve açıktı: tüm kentli halk sınıflarının temsilcileriyle birlikte yüz milyon candan meydana gelen köylülerin temsilcileri bir avuç şiddet meraklısı karşısında ölüme gidiyorlardı. Nutuklar alkışları aratmıyordu.

Köylü vekilleri geldiklerinde, yürüyüş kolu sonunda Nevskiy Prospekt üzerinden yürüyüşe geçti. En başta kent belediye başkanı Schreider ve bakan Prokopoviç yürüyorlardı. Kortejde John Reed Köylü Yürütme Komitesi başkanı Avksentyev'i ve biri sağcı, diğeri solcu diye bilinen Menşevik liderler Hinçuk ve Abramoviç'i fark etti. Prokopoviç ve Schreider'in ellerinde birer fener vardı: Junkerlerin dostları düşman zannetmemeleri için bakanlar arasında böyle kararlaştırılmıştı. Prokopoviç ayrıca diğer birçokları gibi şemsiye taşıyordu. Din adamları yoktu. Din adamları junkerlerin zavallı millî tarih fantezileri tarafından uydurulmuştu. Ama halk da yoktu. Halkın yokluğu tüm girişimin niteliğini belirliyordu: Üç ilâ dört yüz "delege" vardı, ama temsil edilenlerden bir kişi bile yoktu. Sosyalist-Devrimci Zenzinov *Anılar*'ında şöyle anlatır: "Zifiri karanlık bir geceydi ve Nevskiy üzerindeki lambalar sönüktü. Düzenli bir kortej hâlinde yürüyorduk, sadece okuduğumuz Marseyyez duyuluyordu. Uzaktan, top sesleri işitiliyordu. Bunlar Kışlık Saray'a ateşi sürdüren Bolşeviklerdi."

Nevskiy'in yanı başında, Yekaterinskiy kanalının önünde silahlı bir bahriyeli hattı demokrasinin yürüyüş kolunun önünü kesti. Kendi kendilerini ele verenler "Biz ilerleyeceğiz, bize ne yapabilirsiniz ki?" dediler. Bahriyeliler gayet ciddî, zor kullanacakları cevabını verdiler: "Evlerinize dönün, başımıza belâ olmayın!" Kortej mensuplarından biri hemen oracıkta şehit düşmek istediğini söyledi. Ama Duma üyeleri arasında yapılan açık oylamada bu öngörülmemişti. Bakan Prokopoviç bir kaidenin üstüne çıkıp "şemsiyesini sallayarak" —Petrograd'da sonbaharda sık sık yağmur yağar— göstericilere seslendi ve onları silah kullanmaya meyilli bu cahil ve kandırılmış kişilerle muhatap olmamaya çağırdı. "Dumaya geri dönelim ve ülkeyi ve devrimi nasıl kurtaracağımızı müzakere edelim."

Davet gerçekten akıllıcaydı. Doğrusunu söylemek gerekirse, başlangıç projesi bu durumda uygulanmadan kalacaktı. Ama demokrasinin liderlerine kahramanca ölme izni bile vermeyen yaban sürüleriyle nasıl başa çıkılırdı ki? Kortejde bulunan Stankeviç melankolik biçimde şöyle yazmıştır: "Orada öyle

kalındı, soğuktan donuldu, sonra geri dönmeye karar verildi." Ama bu kez Marseyyez yoktu, ölüm sessizliği içinde kortej Nevskiy üzerinden Belediye Dumasına geri döndü. "Ülkeyi ve devrimi kurtarmanın çareleri" orada aranacaktı.

Kışlık Saray'ı ele geçiren Askerî Devrim Komitesi başkentin tam hâkimiydi. Ama nasıl ölünün saç ve tırnakları uzamaya devam ederse, devrik hükûmetin hayat belirtileri de resmî basın kanalıyla kendilerini gösterdi. Daha 24'ünde gizli danışmanların üniforma taşıma ve emekli aylığı hakkı olacak şekilde emekli edildiklerini haber veren *Vestnik Vremennogo Pravitelstva* [Geçici Hükûmet Postası] 25'inde aniden susmuş ve kimse bir şey fark etmemişti. Buna karşılık 26'sında, sanki bir şey olmamış gibi, yeniden yayına başladı. Birinci sayfada şunlar yazıyordu: "Elektrikler kesik olduğundan 25 Ekim sayısı çıkmamıştır." Elektrik kesintisinden başka gazetenin değindiği konular devlet hayatının sıradan seyrini izlediği ve Trubetskoy zindanlarındaki hükûmetin on adet yeni senatör atadığıydı. İdareden haberler başlığı altında, İçişleri bakanı Nikitin'in bir sirküleri taşra komiserlerine "asayişin berkemâl olduğu Petrograd'daki hadiselere dair yalan yanlış haberlere kulak asmamalarını" öğütlüyordu. Bakan tümden haksız sayılmazdı: Ayaklanma sessiz sakin cereyan etmişti, akustik ayarı yapan top sesleri sayılmazsa. Ama tarih 25 Ekim günü hükûmet matbaasında yalnızca elektriklerin kesik olmadığını, insanlık tarihinde önemli bir sayfanın da açıldığını söylerse yanılmış olmayacaktı.

BÖLÜM IX

Ekim Ayaklanması

Doğa tarihinden alınıp devrime uygulanan benzetmeler öyle çok kullanılmıştır ki, aralarından bazıları artık bayat mecazlar hâline gelmiştir: "volkan patlaması"; "yeni bir toplumun doğuşu"; "kaynama noktası"... Basit bir edebî imge görüntüsü altında burada diyalektiğin, yani gelişmenin mantığının sezgiyle yakalanan yasaları gizlidir.

Devrim bütününde evrim karşısında ne ise, silahlı ayaklanma da bizatihi devrim karşısında odur: Birikmiş niceliğin infilâk ederek nitelik hâline geldiği kritik nokta. Ama ayaklanmanın kendisi türdeş ve bölünmez bir eylem değildir: içinde kritik noktalar, krizler ve ivmeler barındırır.

Siyasal ve teorik açılardan, "kaynama noktasından" hemen önce gelen kısa dönem, yani ayaklanmanın arifesi son derece önem taşır. Fizikte, düzenli bir ısıtma aniden durdurulursa, sıvının belli bir süre daha değişmeyen ısısını koruduğu ve ancak tamamlayıcı bir ısı miktarı daha soğurduktan sonra kaynama hâline girdiği öğretilir. Konuşma dili de patlama öncesi yalancı sükûnet ve ağırbaşlılığı "fırtına öncesi sessizlik" olarak tanımlayarak bize yardımcı olur.

Petrogradlı işçi ve askerlerin çoğunluğu tartışmasız Bolşeviklerden tarafa geçtiğinde, kaynama ısısına varılmıştı. İşte tam o anda Lenin hemen bir ayaklanmanın gerekliliğini ilan etmişti. Ama asıl çarpıcı olan, ayaklanma için hâlâ bir şeylerin eksik oluşuydu. İşçilerin ve özellikle de askerlerin daha bir miktar devrimci enerji soğurmaları gerekiyordu.

Kitlelerde söz ile eylem arasında bir çelişki bulunmaz. Ama basit bir grev sırasında bile ve haydi haydi bir ayaklanma sırasında, sözden eyleme geçmek için kaçınılmaz olarak iç bölünmelerden ve moleküler yeniden birleşmelerden geçmek gerekir: Kimileri önden gider, kimileri arkalarda siner kalır. İlk adımlarında iç savaş genel olarak kendini aşırı bir kararlılık eksikliğiyle belli eder. İki kamp da bir şekilde aynı ulusal toprağa bulaşmışlardır, ara katmanları ve uzlaşmacı tavırlarıyla kendi çevrelerinin dışına çıkamazlar.

Kitlelerdeki fırtına öncesi sessizlik yönetici tabakalarda büyük bir sıkıntıya sebep olur. Hazırlık döneminin görece dingin evresinde —devrimin de, tıpkı savaşların sakin günleri olduğu gibi, dinlenme dönemleri vardır— oluşmuş olan organlar ve kurumların, en deneyimli partide bile, ayaklanmanın sorunlarına hiç ya da tam uygun olmadığı ortaya çıkar: En kritik anda belli bir yer değiştirme, belli bir yön değiştirme kaçınılmaz olur. Sovyetler iktidarı için oy veren Petrograd Sovyeti'nin delegeleri silahlı ayaklanma fikrinin o günün görevi olduğuna tümüyle ve yeter derecede kani olmuş değillerdi. Sovyeti bir ayaklanma aygıtına çevirebilmek için onları mümkün olan en az sarsıntıyla yeni bir yola sokmak gerekiyordu. Krizin olgunlaştığı sırada bu iş aylar ya da hattâ haftalar sürmezdi. Ama özellikle son günlerde en tehlikeli şey ayakların birbirine dolanması, daha Sovyet hazır olmadan birkaç gün önce sıçrama emri verilmesi, saflarda karışıklığa sebep olunması, yirmi dört saatliğine de olsa, partinin Sovyet'ten koparılmasıydı.

Lenin birçok defalar kitlelerin partiden, partinin de Merkez Komite'den çok daha solda olduğunu tekrarlamıştır. Bütününde devrim karşısında bu mutlak biçimde doğruydu. Ama bu karşılıklı ilişkilerde, derin iç titreşimler mevcuttur. Nisanda, Haziranda, özellikle de Temmuz başında, işçiler ve askerler partiyi sabırsızca belirleyici eylemlere doğru sürüklüyorlardı. Temmuzdaki ezilmeden sonra ise, kitleler daha temkinli olmuşlardı. Eskiden olduğu gibi, belki de daha bir azimle ayaklanmayı arzuluyorlardı. Ama bir kez ellerini fena hâlde yaktıktan sonra, şimdi yeni bir başarısızlığa uğramaktan korkuyorlardı. Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında parti, Kornilovçuların her yolla sokağa üşüşmeye kışkırttıkları işçi ve askerleri her gün zapt etmeye çalışıyorlardı. Son aylardaki siyasal tecrübe yalnızca yöneticiler değil, yönetilenler nezdinde de ılımlı merkezleri son derece geliştirmişti. Öte taraftan, ajitasyonun sürekli başarısı beklegörcü insanların ataletini besliyordu. Kitleler için yeni bir siyasal yöneliş yeterli değildi: Psikolojik olarak da yeniden uyarlanmaları lâzımdı. Devrimci partinin önderleri ne denli olaylara hâkimlerse, ayaklanma da kitleleri o denli kendine katar.

Çok güç olan hazırlık politikasından ayaklanma tekniğine geçiş sorunu çeşitli biçimler de alsa tüm ülkede aynı şekilde hissediliyordu. Muralov Bolşeviklerin Moskova askerî örgütünde iktidarı ele geçirme zorunluluğu konusunda tam bir fikir birliğinin bulunduğunu anlatır; bununla birlikte, "iktidarın nasıl ele geçirileceği sorununa somut çözüm getirmeye çalışıldığında, ortada çözüm yoktu". Son halka hâlâ eksikti.

Petrograd'ın garnizonun tahliye edilmesi tehdidi altında bulunduğu günlerde, Moskova durulmak bilmez grev ihtilâfları atmosferinde yaşıyordu. Fabrika komitelerinin inisiyatifiyle, Sovyet'in Bolşevik fraksiyonu bir plan sundu: İktisadî anlaşmazlıkların kararnameler yoluyla çözülmesi. Ön hazırlıklar bayağı bir zaman tuttu. Ancak 23 Ekimde Moskova Sovyeti'nin organları "1. nolu devrim

kararnamesini" kabul ettiler: İşyeri ve fabrikalardaki işçi ve memurlar bundan sonra ancak fabrika komitelerinin onayıyla işe alınıp işten çıkartılabileceklerdi. Bu bir devlet iktidarı gibi hareket edilmeye başlandığı anlamına geliyordu. Hükûmetin kaçınılmaz direnişi, bu işe kalkışanların kafasında, kitleleri Sovyet'in etrafında daha sıkı kenetlenmek zorunda bırakacak ve açık bir çatışmaya yol açacaktı. Petrograd'daki ayaklanma tüm ülkeye olduğu gibi, Moskova'ya da ayaklanmak için daha buyurgan bir gerekçe sunduğunda bu girişim uygulamaya sokulmadı: Derhal kurulmakta olan sovyet hükûmetini desteklemek yetmişti.

Saldırıya geçen taraf hemen her zaman kendini savunmadaymış gibi göstermeye çalışır. Devrimci bir parti yasal bir kamuflaj peşindedir. Fiilen bir ayaklanma kongresi olan yaklaşan Sovyet Kongresi aynı zamanda halk kitlelerinin gözünde tüm egemenliğin olmasa da, bunun yarısının kaynağıydı. Söz konusu olan ikili iktidarın öğelerinden birisinin diğerine karşı ayaklanmasıydı. İktidar kaynağı olarak Kongre'ye başvurarak, Askerî Devrim Komitesi peşinen hükûmeti Sovyetlere karşı bir suikast hazırlamakla suçluyordu. Bu suçlama bizzat durumun kendisinden ileri geliyordu. Hükûmetin savaşmadan teslim olma niyeti bulunmadığı ölçüde, kendi savunması için hazırlık yapmaktan geri duramazdı. Ama böylelikle de, işçilerin, askerlerin ve köylülerin en yüksek organına karşı komplo düzenlemekle suçlanmaya açık hâle geliyorlardı. Kerenskiy'i devirecek olan Sovyetler Kongresi'ne karşı mücadelede hükûmet bizzat Kerenskiy'in içinden çıktığı iktidarın kaynağına el uzatıyordu.

Burada halkın kayıtsız kaldığı hukukî inceliklerin söz konusu olduğunu sanmak büyük bir hata olur. Tersine devrimin aslî olguları kitlelerin bilincinde bu veçheden görülüyordu. Bu istisnaî derecede avantajlı silsileyi sonuna dek kullanmak gerekiyordu. Askerlerin kışlaları terk edip siperlere gitmeme yönündeki çok doğal arzularına büyük bir siyasal anlam yükleyen ve garnizonu Sovyetler Kongresi'nin savunulması için harekete geçiren devrimci önderlik ayaklanma tarihiyle ilgili olarak hiç de ellerini kollarını bağlamış olmuyorlardı. Gün ve saat seçimi çatışmanın gelecekte nasıl bir hâl alacağına bağlıydı. Manevra serbestliği güçlünün yanındaydı.

Ayaklanmaya bir anayasal oyunun ikame edilmesinden çekinen Lenin "önce Kerenskiy'i bertaraf etmek, sonra Sovyetler Kongresi'ni toplamak lâzım" diyordu. Lenin kuşkusuz ayaklanma hazırlığına dâhil olan ve onun tüm karakterini değiştiren yeni bir faktörü, yani Petrograd garnizonu ile hükûmet arasındaki büyük ihtilâfı henüz değerlendirecek zamanı bulamamıştı. Eğer Sovyetler Kongresi iktidar sorununu çözmek zorundaysa; hükûmet Kongre'nin iktidar olmasını önlemek için garnizonu bölmek istiyorsa; garnizon daha Sovyetler Kongresi'ni beklemeden hükûmete itaat etmeyi reddediyorsa, bunun anlamı ayaklanmanın, her ne kadar otoritesi altında olsa da, Sovyetler Kongresi'ni beklemeden başlamış olmasıydı. Dolayısıyla, ayaklanma hazırlıklarıyla Sovyetler Kongresi hazırlıkları arasında bir ayrım yapmak yanlıştır.

Ekim ayaklanmasının özgünlüklerini Şubatınkilerle kıyaslayarak anlamak daha doğru olacaktır. Bu kıyaslamaya başvurulmasıyla, başka durumlarda olduğu gibi, zorunlu olarak tüm koşulların özdeşliği kabul edilmiş olmaz. Gerçekte bir özdeşlik vardır, zira her ikisi de Petrograd'da cereyan etmiştir: Aynı mücadele alanı, aynı sosyal gruplar, aynı proletarya ve aynı garnizon. Zafer her iki durumda da ihtiyat alaylarının çoğunluğunun işçilere geçmesiyle elde edilmiştir. Ama bu aslî genel çizgiler çerçevesinde dahi ne kadar büyük farklar vardır! Sekiz ay içerisinde birbirlerini tarihsel bakımdan tamamlayan bu iki Petrograd ayaklanması, karşıtlıklarıyla, genel olarak bir ayaklanmanın niteliğini daha iyi anlamamıza yardım etmek için yapılmışlardır sanki.

Şubat ayaklanması için kendiliğinden güçlerin bir başkaldırısı denir. Bu tanımla ilgili olarak daha önce gerekli rezervlerimizi koymuştuk. Ama her hâlükârda Şubatta kimsenin baştan ayaklanma yolunu göstermediği doğrudur. Kimse fabrikalarda ve kışlalarda devrim meselesi konusunda tartışma içinde değildi. Yukarıda kimse devrim için çağrıda bulunmuyordu. Yıllardır biriken öfke bizzat kitlenin kendisi için de büyük ölçüde beklenmedik bir şekilde patlak verdi.

Ekimdeyse her şey çok farklıydı. Sekiz ay boyunca, kitleler yoğun bir siyasal yaşam geçirdiler. Yalnızca olayları doğurmuyorlar, bağlantıları da kavramayı öğreniyorlardı; her eylemden sonra, elde edilen sonuçların değerlendirmesini yapıyorlardı. Sovyet parlamentarizmi halkın siyasal yaşamının gündelik mekanizması hâline gelmişti. Grev, sokak gösterileri, cepheye alay gönderilmesi gibi meseleler oylamayla çözüme kavuşturulurken, kitleler ayaklanma sorununu kendi başlarına çözmeyi reddedebilirler miydi?

Şubat Devriminin bu değeri ölçülemeyecek ve biricik kazanımından yeni zorluklar doğuyordu. Sovyet önünde ve üstelik düşman kampın temsilcilerinin katılımıyla ayaklanma sorunu kategorik biçimde açık tartışmaya sokulmadan kitleler mücadeleye çağrılamazdı. Ayaklanmayı idare etmek için mümkün olduğunca üzeri örtülü bir özel sovyet organı yaratmanın gerekliliği aşikârdı. Ama bu da tüm avantajları ve dezavantajlarıyla demokratik yolları zorunlu kılıyordu. Askerî Devrim Komitesi'nin 9 Ekim tarihinde aldığı karar ancak kesin olarak 20'sinde uygulamaya sokuldu. Ama asıl zorluk burada değildi. Sovyet'teki çoğunluğu kullanmak ve yalnızca Bolşeviklerden kurulu bir komite yaratmak bırakın sol Sosyalist-Devrimcileri ve kimi anarşist grupları, partisizlerin bile hoşnutsuzluğuna yol açardı. Askerî Devrim Komitesi'ndeki Bolşevikler partilerinin kararına uyuyorlardı, ama bu itaat hiç direnişsiz gerçekleşmiyordu. Ama partisizlerden ve sol Sosyalist-Devrimcilerden disiplin beklemek boşunaydı. Bunlardan belli bir gündeki ayaklanma için *a priori* bir karar elde etmek tasarlanabilir bir şey değildi; hattâ bunların önünde meseleyi açmak bile son derece tedbirsizce bir eylem olurdu. Askerî Devrim Komitesi aracılığıyla yalnızca kitleleri ayaklanmaya hazırlamak mümkündü, o da durumu günden güne çetrefil hâle getirerek ve çatışmayı kaçınılmaz kılarak.

Böyle bir durumda, doğrudan parti adına ayaklanma çağrısı yapmak daha basit olmaz mıydı? Böyle bir tutumun ciddî avantajları tartışma götürmez. Ama belki de dezavantajları da çok bariz bir şekilde ortadaydı. Partinin çok haklı olarak güvendiği milyonlarca insan içinde üç kesim ayırt etmek gereklidir: Her koşulda zaten Bolşeviklerle birlikte hareket edenler; Bolşevikleri Sovyetlerle birlikte hareket ettikleri ölçüde destekleyen en geniş kesim; ve Bolşevikler çoğunlukta dahi olsalar Sovyetleri izleyenler.

Bu üç kesim yalnızca siyasal düzeyleriyle değil, büyük ölçüde toplumsal bileşimleriyle de birbirlerinden ayrılıyorlardı. Parti olarak Bolşeviklerin ardında en başta sanayi işçileri —Petrograd'ın kalıtsal proleterleri— yürüyorlardı. Bolşeviklerin ardında, yasal Sovyet garantisine sahip oldukları ölçüde, askerlerin çoğunluğu yürüyordu. Sovyetlerin ardında, Bolşeviklerin kurmuş oldukları yoğun baskıdan bağımsız olarak veya ona rağmen, işçi sınıfının en tutucu kesimleri, kitleden kopmaktan çekinen eski Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler; Kazaklar dâhil, ordunun en tutucu unsurları; Sosyalist-Devrimci partinin önderliğinden kurtulmuş ve sol kanadına doğru yaslanan köylüler yürüyorlardı.

Bolşevik partinin gücünü önderlik ettiği sovyetlerin gücüyle özdeşleştirmek bariz bir hata olur. Sovyetlerin gücü Bolşevik partininkinden son derece daha büyüktü; bununla birlikte, Bolşevik partinin gücü olmadan onun gücü bir işe yaramıyordu. Bunda esrarengiz hiçbir yan yoktu. Parti ile sovyet arasındaki ilişki bir devrim döneminde Bolşevizmin muazzam siyasal nüfuzu ile onun örgütsel etkisinin darlığı arasındaki kaçınılmaz uyumsuzluktan besleniyordu. Tam uygun bir levye kola kendi gücünden çok daha büyük bir ağırlığı kaldırma imkânı verir. Ama onu kullanan bir el olmadan, levye cansız bir koldan başka bir şey değildir.

Eylül sonundaki Bolşeviklerin Moskova Bölge Konferansı'nda delegelerden biri şunu gösteriyordu: "Yegorevsk'te Bolşeviklerin alt edilmez bir etkisi var. Ama parti örgütü zayıf. Sanki terk edilmiş gibi; ne düzenli kayıt var ne de üye aidatı." Her yerde bu kadar bariz olmayan etki ile örgüt arasındaki oransızlık genel bir olguydu. Geniş kitleler Bolşevik sloganları ve Sovyet örgütünü tanıyorlardı. Bu sloganlarla örgüt kesin olarak Eylül sonu ve Ekimde birbirine kenetlendiler. Halk sovyetlerin neye işaret ettiklerini, Bolşeviklerin programının ne zaman ve nasıl gerçekleştirileceğini öğrenmek için bekliyordu.

Partinin kendisi de kitleleri metodik biçimde bu kafada eğitiyordu. Kiev'de ayaklanma hazırlıklarının yapıldığı söylentisi yayıldığında, Bolşevik Yürütme Komitesi hemen bir yalanlama getirdi: "Sovyetlerin çağrısı olmadan hiçbir gösteri yapılmayacak... Sovyet olmadan yürünmeyecek!" 18 Ekimde 22'si için ayarlanmış bir ayaklanma söylentisini yalanlarken Troçki şöyle diyordu: "Sovyet seçilmiş bir kurum ve işçilerle askerlerin gıyabında kararlar alamaz..." Her gün tekrarlanan ve pratikte de teyit edilen bu tür formüller kitleler içinde yer ediyordu.

Asteğmen Berzin'in Ekim ayında Moskova'da yapılan Bolşeviklerin askerî konferansında anlattığına göre, delegeler şöyle diyorlardı: "Birliklerin Bolşeviklerin Moskova Komitesi'nin çağrısı üzerine yürüyüşe geçip geçmeyeceklerini kestirmek güç. Ama Sovyet'in çağrısı üzerine herkesin yürüyüşe geçeceği kesin." Oysa Moskova garnizonu, Eylülden itibaren, yüzde doksan itibarıyla Bolşeviklerden yana oy kullanmışlardı. 16 Ekim konferansında Petrograd'da Bokiy parti komitesi adına şu raporu okumuştu: Moskova bölgesinde, "partinin değil, Sovyet'in çağrısıyla yürünecek; Nevskiy semtinde, "herkes Sovyet'in ardından yürüyecek." Volodarskiy Petrograd'daki haleti ruhiyeyi şu terimlerle özetliyordu: "Genel izlenim o ki, kimse sokağa üşüşmek için yanıp tutuşmuyor, ama Sovyet'in çağrısı üzerine, herkes hazır olacak." Olga Raviç burada bir düzeltme yapmıştı: "Bazıları partinin çağrısıyla da yürüneceğini belirtmişlerdi." 18'inde, Petrograd garnizonunun konferansında, delegeler alayların yürümek için Sovyet'in çağrısını beklediklerini belirtmişlerdi; çoğu birliğin başında Bolşevikler de olsa, kimse partiden bahsetmiyordu: Kışlalarda birlik ancak Sovyet'in oluşturacağı disiplin sayesinde sempatizanların, tereddütkârların ve yarı yarıya hasım olan unsurların arasında bir temas kurulmasıyla sağlanabilirdi. Hattâ Humbaracılar alayı yalnızca Sovyetler Kongresi'nin emriyle yürüyeceğini ilan etmişti. Kitlelerin ruh hâline yönelik değerlendirmelerinde ajitatörler ve örgütleyicilerin her seferinde Sovyet ile parti arasında bir ayrım yapmaları olgusu bile bu meselenin ayaklanma çağrısı açısından ne denli önem taşıdığını gösteriyordu.

Şoför Mitreviç, ayaklanma lehinde bir karar çıkartılamayan kamyoncular birliğinde, Bolşeviklerin nasıl bir uzlaşma önerisi kabul ettiklerini anlatır: "Ne Bolşevikler ne de Menşevikler için yürüyeceğiz, ama... hiç gecikmeden, II. Sovyetler Kongresi'nin tüm emirlerini uygulayacağız." Kamyoncular birliğindeki Bolşevikler Askerî Devrim Komitesi'nin genel olarak başvurduğu çevirme taktiğinin aynısını küçük bir ölçekte uyguluyorlardı. Mitreviç deliller göstermiyor, hikâye anlatıyor, ama tanıklığı daha inandırıcı.

Ayaklanmayı doğrudan parti aracılığıyla yapma girişimleri hiçbir yerde sonuç vermiyordu. Tekstil sanayisinin önemli bir noktası olan Kineşma'daki ayaklanma hazırlığı konusunda elimizde son derece önemli bir tanıklık var. Moskova bölgesinde ayaklanma gündeme alındığında, Kineşma'daki parti komitesi askerî kuvvetlerin, eldeki araçların envanterini çıkartması ve silahlı ayaklanmayı hazırlaması için neden bilinmez Direktuvar olarak adlandırılan bir özel üçlü yönetim seçti. Direktuvar üyelerinden biri şöyle yazmıştır: "Yine de söylemek gerekir ki üçlü yönetim fazla bir şeye malik olamamıştır. Olaylar biraz farklı bir yol izlediler... Bölgedeki grev tüm vaktimizi aldı ve kader belirleyici olaylar gelip çattığında, örgüt merkezi grev komitesine ve Sovyet'e devredildi..." Bir taşra hareketinin mütevazı boyutları içinde, Petrograd'daki aynı şey tekrarlanıyordu.

Parti Sovyeti harekete geçiriyordu. Sovyet işçileri; askerleri ve kısmen de köylüleri harekete geçiriyordu. Kitlesel olarak kazanılan şey hız olarak kaybediliyordu. Bu aktarma aygıtını bir dişli çark sistemi gibi düşünecek olursak eğer —bir başka yer ve zamanda Lenin'in de başvurduğu bir karşılaştırma— parti çarkını kitlelerin dev çarkına uyarlama yolundaki sabırsız girişimin parti çarkının dişlilerini kırma ve yeterli miktarda kitleyi harekete geçirememe tehlikesini içerdiğini söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, aksi yöndeki tehlike, sovyet sisteminin içindeki bölünmeler neticesinde uygun bir durumun elden kaçırılması da daha az gerçek değildi. Teorik olarak konuşacak olursak, ayaklanma için en elverişli an zaman içinde belli bir nokta olarak belirlenir. Tabiatıyla, pratikte bu ideal noktanın yakalanması söz konusu değildir. Ayaklanma, başarılı bir şekilde ideal bir zirve noktasına yaklaşarak yükselen bir eğri şeklinde de gelişebilir; güçler dengesi henüz radikal biçimde değişmemişse, aşağıya doğru bir eğri de izleyebilir. "Bir an" yerine, haftalarla, bazen de aylarla ölçülen bir zaman aralığı çıkar ortaya. Bolşevikler Petrograd'da iktidarı Temmuz başından itibaren alabilirlerdi. Ama bu durumda, onu koruyamazlardı. Eylül ortasından itibaren, artık yalnız iktidarı ele geçirmeyi değil, onu elde de tutmayı umut edebilir durumdaydılar. Bolşevikler Ekim sonunda ayaklanmayı geciktirselerdi, kuşkusuz değil, ama muhtemelen bir süre daha kaybettikleri zemini yeniden kazanabilme imkânları olacaktı. Belli bir ihtiyatla şunu kabul edebiliriz: Üç veya dört ay boyunca, örneğin Eylülden Aralığa kadar, bir ayaklanmanın siyasal ön koşulları mevcuttu. Bunlar bayağı olgunlaşmışlardı ve henüz yere düşmemişlerdi. Eylem sırasında değil belki, ama olaydan sonra kolayca oluşturulabilecek bu çerçevede, partinin kaçınılmaz olarak, ama kimi zaman vahamet düzeyinde, pratik nitelikli görüş ayrılıkları doğuran belli bir seçme özgürlüğü vardı.

Lenin ayaklanmayı Demokratik Konferans günlerinden itibaren başlatmayı öneriyordu. Eylül sonunda, her türlü ayak sürümeyi yalnızca riskli değil, tehlikeli de buluyordu. Ekim başında şöyle yazıyordu: "Sovyetler Kongresi'ni beklemek, çocukça, utanılacak formalitelerle oyalanmak, devrime ihanet etmek demektir." Bununla beraber, Bolşevik önderler arasında bu meselede kendilerine biçimsel değerlendirmeleri rehber edinen kimselerin bulunduğu şüphelidir. Örneğin, Zinovyev Sovyetler Kongresi'ndeki Bolşevik fraksiyonla birlikte bir hazırlık konferansı talep ettiği zaman, biçimsel bir karar peşinde olmayıp basitçe Merkez Komite'ye karşı taşra delegelerinin siyasal desteğini almayı umuyordu. Partinin, kendisi de Sovyetler Kongresi'ne çağrıda bulunan Sovyet'e bağımlı olması olgusu, ayaklanma tarihi meselesine, Lenin'i haklı olarak son derece rahatsız eden bir belirsizlik öğesi katıyordu.

Çağrının ne zaman yapılacağını bilme sorunu, çağrıyı kimin yapacağıyla sıkı sıkıya bağlıydı. Lenin'e göre, Sovyet adına bir çağrının avantajları çok açıktı; ama bu yol tutturulduğunda ortaya çıkacak güçlükleri de herkesten

önce fark etmişti. Özellikle uzaktayken, Sovyet önderleri arasında engelleyici unsurların, izledikleri siyaseti çok kararsız bulduğu Merkez Komite'den çok daha güçlü olmasından çekiniyordu. Sovyet'in mi yoksa partinin mi başlayacağı sorununda Lenin'in alternatif çözümleri vardı, ama ilk haftalarda, kararlı biçimde partinin bağımsız bir inisiyatif göstermesi lehinde düşünüyordu. Burada bir ilke karşıtlığının zerresi yoktu: Söz konusu olan ayaklanma sorununu tek ve aynı hedef içinde, benzer koşullarda, tek ve aynı temelde ele almaktı.

Lenin tarafından yapılan Aleksandrinka Tiyatrosu'nun kuşatılması ve Demokratik Konferans mensuplarının tutuklanması önerisi ayaklanmanın başında Sovyet'in değil, doğrudan doğruya fabrika ve kışlalara çağrı yapan partinin bulunacağı olgusundan kaynaklanıyordu. Başka türlü de olamazdı: Böyle bir planı Sovyet'e kabul ettirmek mutlak surette düşünülemez bir şeydi. Lenin partinin zirvesinde bile kendi anlayışının engellerle karşılaşacağının çok iyi farkındaydı; Konferans'ın Bolşevik fraksiyonuna baştan "sayı peşinde koşmayın" uyarısında bulunmuştu; eğer tepede kararlı bir şekilde davranılırsa, sayı tabanda sağlanabilirdi. Lenin'in cüretkâr planı çabukluğun ve beklenmedikliğin tartışmasız avantajlarını sunuyordu. Ama bazı sınırlar içinde partiyi kitlelerle karşı karşıya getirme tehlikesiyle birlikte, partiyi de çırılçıplak ortada bırakıyordu. Apansız yakalanan Petrograd Sovyeti bile ilk başarısızlıkta henüz pek istikrar kazanmamış olan Bolşevik çoğunluğunu kaybedebilirdi.

10 Ekim kararı partinin yerel örgütlerine tüm sorunları pratikte ayaklanma açısından çözmelerini öneriyordu. Sovyetlere gelince, ayaklanma organları olarak Merkez Komite kararında onların adı geçmiyordu. 16'sındaki Konferans'ta Lenin şöyle diyordu: "Olgular düşman karşısında hâkimiyet sağladığımızı gösteriyor. Niçin Merkez Komite başlayamasın ki?" Lenin'in dudaklarında, bu soru retorik bir karakter taşımıyordu; şöyle demek istiyordu: Eğer Merkez Komite hemen işareti verebilecek durumdayken niçin karmaşık Sovyet kanalından geçerek zaman kaybedilsin ki? Bununla birlikte, Lenin'in önerdiği karar tasarısı bu kez "Merkez Komite ile Sovyet'in gerektiği zamanda uygun eylem anını ve araçlarını belirteceğine güvendiği" ifadesiyle bitiyordu. Partinin yanında Sovyet'in adının anılması ve ayaklanma tarihi konusunda daha yumuşak bir formül Lenin'in parti önderleri aracılığıyla temasını hissettiği kitlelerin direnişinin neticesiydi.

Ertesi gün, Zinovyev ve Kamenev'le olan bir polemikte, Lenin evvelki günün tartışmalarını şöyle özetliyordu: "Sovyetlerin çağrısıyla ve onların savunulması için, işçilerin tek bir adam gibi yürüyecekleri konusunda herkes hemfikir." Bu şu anlama geliyordu: Herkes onunla, Lenin'le birlikte çağrının parti adına yapılabileceği konusunda hemfikir olmasa da, herkes çağrının sovyetler adına yapılabileceği konusunda uzlaşıyordu.

24'ü akşamı Lenin şöyle yazıyordu: "İktidarı kim alacak? Bunun şimdilik bir önemi yok. İster Askerî Devrim Komitesi alsın isterse iktidarı yalnızca

halkın çıkarlarının gerçek temsilcilerine devredeceğini ilan eden 'bir başka kuruluş' "... Bilmecemsi tırnaklar içine alınan bir "başka kuruluş" sözcükleri fesatçının dilinde Bolşevik Merkez Komitesi anlamına geliyordu. Lenin burada Eylüldeki önerisini tekrarlıyordu: Sovyet yasallığının Askerî Devrim Komitesi'nin Kongre'yi ayaklanma oldubittisi karşısında bırakmasına engel olması hâlinde, doğrudan Merkez Komite adına hareket etmek.

Tüm bu süreler ve ayaklanma yöntemleri konusundaki mücadeleler haftalar boyu sürse de, buna katılanların hepsi anlamını ve önemini kavramış değillerdi. Stalin 1924'te şöyle yazıyordu: "Lenin iktidarın Leningrad veya Moskova sovyetleri tarafından alınmasını öneriyordu, yoksa sovyetlerin gıyabında değil. Niçin Troçki Lenin'e dair bu garip efsaneyi uydurmaya ihtiyaç duydu?" Ve biraz ileride şöyle yazıyordu: "Parti Lenin'i zamanımızın en büyük Marksisti olarak tanıyordu... her türlü Blanquicilikten uzak." Halbuki Troçki "Lenin'i dev olarak değil, bir tür Blanquici cüce" olarak sunuyordu. Yalnız Blanquici de değil, cüce olarak da! Gerçekte, ayaklanmanın kimin adına yapılacağını ve iktidarın kimin eline verileceğini bilme sorunu hiçbir şekilde her hangi bir doktrin tarafından önceden kararlaştırılmış bir şey değildir. Bir ayaklanmanın genel koşulları karşısında, isyan çeşitli yollarla çözülecek pratik bir sanat sorunudur. Bu oyunda, Merkez Komite'deki görüş ayrılıkları en acil bir sorunun çözümü için kısmî de olsa, son derece önemli farklı teklifler öne süren, aynı askerî doktrin eğitimini almış ve genel stratejik duruma dair aynı görüşleri paylaşan genelkurmay subaylarının tartışmalarına benzer. Bu işe Marksizmi ve Blanquiciliği karıştırmak ne birini ne öbürünü hiç anlamamış olduğunu göstermektir.

Profesör Pokrovskiy "Sovyet mi, parti mi?" ikileminin önemini dahi reddetmektedir. Alaycı bir ifadeyle, askerler hiç de formalist değillerdir, der: Kerenskiy'i devirmek için Sovyetler Kongresi'ne ihtiyaçları yoktu. Sorunu bu şekilde ortaya koymak ne denli akıllıca da olsa, geride aydınlatılmamış bir nokta bırakır: Eğer parti yeterliyse, sovyetler niçin kuruluyor? Profesör şöyle devam eder: "Her şeyi az çok yasal bir biçimde yapma çabasından Sovyet açısından yasal olarak hiçbir sonucun çıkmaması ilginçtir; ve iktidar son anda Sovyet tarafından değil, *ad hoc* kurulmuş, açıkça 'yasadışı' bir örgüt tarafından alınmıştır." Pokrovskiy, Kerenskiy'in hükûmetinin artık var olmadığını açıklamaya Troçki'nin Sovyet adına değil, "Askerî Devrim Komitesi adına" zorlandığını ileri sürer. Bu hiç beklenmedik bir savdır! Askerî Devrim Komitesi Sovyet tarafından seçilen bir organdı. Komitenin ayaklanmadaki önder rolü profesör tarafından alay edilen, ama kitlelerce kıskançlıkla korunmaya çalışılan Sovyet yasallığını hiçbir şekilde engellemiyordu. Halk Komiserleri Konseyi de *ad hoc* kuruldu, ama bu Pokrovskiy'in de Eğitim komiseri yardımcısı olarak içinde bulunduğu Sovyet iktidarının bir organı olmasını ve öyle de kalmasını engellemedi.

Petrograd garnizonunun daha ayaklanmadan evvel tümüyle Sovyet'e tabi olması sayesinde, ayaklanma Sovyet yasallık zemininde ve hattâ büyük ölçüde

ikili iktidar geleneği çerçevesinde kalabildi. Birçok anı kitabında, yıldönümü vesilesiyle yazılan makalelerde, ilk tarih denemelerinde sayısız belgeyle teyit edilen bu olgu tartışmasız bir şekilde görülür. Elinizdeki eserin yazarı tarafından Brest-Litovsk görüşmelerinin oturum aralarındaki boş zamanlarında çok yeni hatıralara dayalı olarak yazılmış olan ve uzun yıllar partide bir tarih el kitabı olarak sunulan Ekim üzerine bir ilk broşürde şöyle deniyordu: "Petrograd'daki çatışma garnizonun geleceği meselesi üzerinde gelişti." Ayaklanmanın doğrudan örgütleyicilerinden biri olan Sadovskiy çok daha net biçimde şöyle belirtir: "Tüm hareketin Ekimde etrafında kurulduğu ve örgütlendiği aslî mesele Petrograd garnizonundaki alayların Kuzey cephesine gönderilmesiydi..." Doğrudan amacı olayların akışını yeniden kurmak olan kolektif çabaya katılan hiçbir ayaklanma önderi Sadovskiy'e bir itirazda veya bir düzeltmede bulunmayı düşünmemişlerdir. Ancak 1924'ten sonra aniden Troçki'nin Petrogradlı işçilerin hilafına köylü garnizonun önemini abarttığı keşfedilmiştir: Köylü sınıfını küçümseme suçlamasını bir şekilde tamamlayan bilimsel bir keşif olsa gerek bu.

Başlarında profesör Pokrovskiy olmak üzere, onlarca genç tarihçi bize şu son yıllarda bir proleter devrim için proletaryanın önemini açıklamıştır. Bunlar bizim askerlerden bahsettiğimiz satırlarda işçilerden bahsetmediğimizi görerek gücenmişler ve okul bilgilerini tekrarlamak yerine olayların gerçek akışını analiz ettiğimizden dolayı bizi suçlamışlardır. Bu eleştirinin sonuçları Pokrovskiy tarafından kısaca şu aşağıdaki sonuçta özetlenmektedir: "Troçki silahlı eylemin parti tarafından kararlaştırıldığını mükemmelen bilmesine rağmen, eylem için bulunacak bahanenin ikincil bir mesele olduğu besbelli olmasına rağmen, yine de tüm resmin merkezinde ona göre Petrograd garnizonu vardır... sanki o olmasa ayaklanma hiç hayal bile edilemeyecekmiş gibi." Tarihçimize göre, tek önemli olan ayaklanma konusundaki "parti kararı"dır; ama ayaklanma gerçekte nasıl cereyan etti, bu "ikincil bir sorundur": her zaman bir bahane bulunur. Pokrovskiy askerî birliklerin fethedilme, yani tüm ayaklanmanın geleceğinin kendisinde özetlendiği meseleyi çözüme kavuşturma yolunu "bahane" olarak adlandırıyor. Proleter devrim hiç kuşkusuz garnizonun tahliyesi konusundaki çatışma olmasaydı da meydana gelecekti. Bu konuda profesör haklı. Ama bu bir başka devrim olacaktı ve farklı bir tarihsel anlatım gerektirecekti. Oysa burada bizim elimizin altında gerçekte cereyan eden olaylar var.

Daha sonra Kızıl Muhafızların tarihçisi olan örgütçülerden biri, Malahovskiy de kendi açısından, ayaklanmada inisiyatif, kararlılık ve direniş gösterenlerin yarı pasif garnizondan kendilerini ayırmasını bilen silahlı işçiler oldukları üzerinde ısrarla durmuştur. Şöyle yazar: "Kızıl Muhafız müfrezeleri Ekim ayaklanması sırasında hükûmet kurumlarını, posta ve telgrafhaneleri işgal etmişlerdir, kavga sırasında da en önde olanlar onlardır." Tüm bunlar hiç tartışma götürmez. Ama yine de, eğer Kızıl Muhafızlar basitçe hükûmet binaları-

nı "işgal edebilmişlerse" bunun garnizonun onlarla aynı görüşte olması, onları desteklemesi ya da en azından onlara karşı çıkmaması sayesinde olduğunu kavramak zor değil. Ayaklanmanın kaderini işte bu belirlemiştir.

Yalnızca, ayaklanma için hangisi daha önemli olmuştur, askerler mi, işçiler mi sorusunu sorduğumuzda öyle acınası bir teorik düzey tutturuyuruz ki, tartışma için geriye hemen hiç yer kalmaz. Ekim Devrimi proletaryanın iktidar için burjuvaziye karşı mücadelesiydi. Ama sonunda mücadelenin neticesini belirleyen mujik oldu. Tüm ülkeye yayılan bu genel şema Petrograd'da en tam ifadesini buldu. Başkentte ayaklanmaya asgarî bir kurban sayısıyla hızlı bir darbe niteliği veren şey devrimci komplonun, proleter ayaklanmanın ve köylü garnizonunun kendini koruma mücadelesinin bileşimiydi. Parti ayaklanmaya önderlik ediyordu; başlıca sürükleyici güç proletaryaydı; silahlı işçi müfrezeleri şok yumruğu oluşturuyorlardı; ama mücadelenin sonucunu belirleyen hantal köylü garnizonu oldu.

Şubat ve Ekim ayaklanmaları arasındaki paralellik özellikle bu sorunda çarpıcıdır. Monarşinin devrilmesinin arifesinde, garnizon her iki taraf için de büyük bir bilinmeyendi. Askerlerin kendileri de henüz işçilerin ayaklanması karşısında nasıl hareket edeceklerini bilmiyorlardı. İşçiler ve askerler arasında kitlesel buluşmalar için, askerlerin eylem içinde kendilerini sınamaları için, askerlerin işçi saflarına geçmeleri için gerekli zemini oluşturabilecek olan yalnızca genel grevdi. Beş Şubat Gününün dramatik içeriği buydu.

Geçici hükûmetin devrilmesinin arifesinde garnizonun ezici çoğunluğu açıkça işçilerden tarafa geçmişti. Tüm ülkede hiçbir yerde hükûmet kendi ikametgâhındaki kadar tecrit edilmiş durumda değildi: Oradan boşuna kaçmak istemiyordu. Ama boşuna: Kendine hasım olan başkent ona bunu yapma fırsatı vermiyordu. Başarısız biçimde devrimci alayları dışarıya çıkarmaya çalışan hükûmet sonunda kendi kendini tüketti.

Kerenskiy'in ayaklanma karşısındaki pasif politikasını yalnızca onun kişisel nitelikleriyle açıklamak yüzeyde kaydırak yapmaktan başka bir şey değildir. Kerenskiy yalnız değildi. Hükûmetin içinde enerjiden mahrum olmayan Palçinskiy gibi adamlar da vardı. Yürütme Komitesi'nin liderleri Bolşeviklerin zaferinin onların siyasal ölüm fermanı olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bununla birlikte, herkes, ayrı ayrı veya hep birlikte, felçleşip kaldılar, tıpkı Kerenskiy gibi, yaklaşan tehlikeye rağmen elini kaldırmaktan aciz birinin acınası bitkinliği içine saplandılar.

İşçilerin ve askerlerin sarmaş dolaş olması Ekimde, Şubatta olduğu gibi sokaktaki açık çatışmalardan doğmadı, ayaklanmanın öncesinde de vardı. Bolşevikler bu sefer genel grev çağrısı yapmadılarsa, herhangi bir engelle karşılaştıklarından değil, buna ihtiyaç hissetmemelerindendir. Askerî Devrim Komitesi ayaklanma öncesinden beri kendini durumun efendisi görüyordu. Her garnizon birliğini, onun ruh hâlini, içindeki gruplaşmaları tanıyor, biliyordu; tahrif edilmiş değil, olan biteni anlatan günübirlik raporlar alıyordu; istediği anda herhangi bir alaya tam yetkili bir komiser, bir emir taşıyan bir motosikletçi gönderebilir,

telefonla bir birliğin komitesini arayabilir veya bir bölüğe bir hizmet emri gönderebilirdi. Askerî Devrim Komitesi birlikler açısından hükûmet genelkurmayının işlevini görüyordu, yoksa bir fesatçılar genelkurmayı işlevi değil.

Doğrudur, devletin komuta kademeleri hükûmetin elinde kalmaya devam ediyordu. Ama altlarından maddî temelleri çekilip alınmıştı. Bakanlar ve askerî büyükbaşlar boşluk üzerinde duruyorlardı. Telefon ve telgraf, tıpkı Merkez Bankası gibi hükûmete hizmet etmeye devam ediyordu. Ama hükûmetin artık bu kurumları elinde tutabilmek için gerekli askerî gücü yoktu. Kışlık Saray ve Smolnıy Enstitüsü yer değiştirmiş gibiydiler. Askerî Devrim Komitesi hayalet hükûmeti önceden garnizonu bertaraf etmeden hiçbir adım atamayacak duruma getirmişti. Oysa Kerenskiy'in birlikleri vurmaya yönelik her teşebbüsü kendi sonunu hızlandırmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Bununla birlikte, ayaklanma sorunu hâlâ çözümsüz kalmaya devam ediyordu. Yay ve duvar saatinin tüm mekanizması Askerî Devrim Komitesi'nin elindeydi. Ama kadranı ve ibreleri yoktu. Ve bu ayrıntıların yokluğunda, saatin hiçbir faydası yoktu. Ne telefona, ne telgrafa, ne bankaya, ne genelkurmaya sahip olan Askerî Devrim Komitesi yönetemezdi. İktidarın hemen hemen tüm gerçek öncüllerine ve öğelerine sahip olmasına rağmen iktidarın kendisine sahip değildi.

Şubatta, işçiler Merkez Bankası'nı ve Kışlık Saray'ı ele geçirmeyi değil, ordunun direnişini kırmayı düşlüyorlardı. Bazı komuta merkezlerini fethetmek için değil, askerin ruhuna sahip olmak için mücadele ediyorlardı. Bu alanda zafer kazanıldıktan sonra tüm diğer sorunlar da kendiliklerinden çözüldüler; Muhafız Ordusundaki taburlarını yüzüstü bırakan monarşi ne saraylarını ne de karargâhlarını koruyabilmişti.

Ekimde, askerin ruhunu elinden kaçıran Kerenskiy hükûmeti komuta kademelerine daha fazla sarılmaya başladı. Elindeki subaylar, bankalar, telefonlar yalnızca iktidarın ön yüzünü oluşturuyordu. Sovyetlerin eline geçince bu kurumlar tam bir iktidar sahipliği anlamına gelecekti. Ayaklanmanın arifesinde durum buydu: Son yirmi dört saatteki eylem biçimlerini de o belirledi.

Hemen hiçbir gösteri, sokak çarpışması, barikatlar, geleneksel olarak bir "ayaklanma"dan beklenebilecek hiçbir şey olmadı; devrimin zaten çözüme bağlanmış bir sorunu çözmeye ihtiyacı yoktu. Hükûmet aygıtının ele geçirilmesi bir plana göre, bir merkezden yönetilen görece az kalabalık silahlı müfrezeler yardımıyla gerçekleştirilebilirdi. Kışlalar, kale, depolar, işçiler ve askerlerin faaliyet gösterdikleri tüm kuruluşlar kendi iç kuvvetleri tarafından ele geçirilebilirdi. Ama ne Kışlık Saray, ne Ön-Parlamento, ne bölge askerî komutanlığı, ne bakanlıklar, ne de junker subay okulları içeriden fethedilemezdi. Telefon santrali, telgrafhane, postane ve merkez bankası için de durum aynıydı: Genel güç bileşimi içinde çok az ağırlıkları olan bu kuruluşların memurları yine de sıkı biçimde korunan kendi dört duvarları arasında efendilerdi. Bürokrasinin zirvelerine ancak dışarıdan sızılabilirdi. Politik araçlarla ele geçirme-

nin yerini burada şiddet yolu almıştı. Ama hükûmetin yakın zamanlarda askerî üslerinden koparılması nasıl direnişi imkânsız hâle getirmişse, son komuta merkezlerinin ele geçirilmesi de genel olarak çatışmasız gerçekleşmişti.

Doğrusunu söylemek gerekirse olay hiçbir çarpışma olmadan da cereyan etmedi. Kışlık Saray'ı hücum ederek almak gerekti. Ama hükûmetin direnişinin Kışlık Saray'ın savunulmasıyla sınırlı kalması mücadelenin gelişiminde 25 Ekimin oynadığı rolü net biçimde gösteriyordu. Kışlık Saray sekiz aylık ömründe siyasal olarak paramparça olan ve son on beş gün içinde tümüyle elinden silahı alınan bir rejimin son tabyasıydı.

Bir plan ve merkezî bir yönetim olarak anlaşılmak üzere, komplo unsurları Şubat Devriminde önemsiz bir yer işgal ediyordu. Çarlığın ve savaşın ağır yükü altındaki devrimci grupların zayıflığından ve parçalanmışlığından ileri geliyordu bu. Kitlelerin üzerine düşen görev daha büyüktü. Asiler çekirge sürüsü değildi. Kendi siyasal tecrübeleri, gelenekleri, sloganları, anonim liderleri vardı. Ama monarşiyi devirmek için önderlik unsurlarının ayaklanma içinde karışık biçimde dağılmış olması yeterli olsa da, galiplere kendi zaferlerinin meyvelerini vermek için yeterince çok değillerdi.

Ekimde, sokakların sükûneti, kalabalıkların yokluğu, çarpışmaların var olmaması hasımlara önemsiz bir azınlığın fesadından, bir avuç Bolşevikin macerasından bahsetme gerekçesi veriyordu. Bu formüle ayaklanmayı izleyen günlerde, aylarda ve hattâ yıllarda sayısız kez yeniden başvuruldu. Kuşkusuz, proleter devrimin iyi ününü geri getirmek için Yaroslavskiy 25 Ekim hakkında şöyle yazar: "Petrograd'ın büyük kitleleri Askerî Devrim Komitesi'nin çağrısı üzerine, bayrak altında dizildiler ve Petrograd sokaklarını doldurdular." Resmî tarihçi Askerî Devrim Komitesi'nin hangi amaçla kitleleri sokağa çağırdığını ve onların orada özellikle ne yaptıklarını açıklamayı unutuyor.

Bir komplo olarak görülen Ekim ayaklanmasıyla karşıtlık kurularak tüm ulusun eseri olarak sunulan Şubat Devriminin resmî idealleştirilmesi onun güç ve güçsüzlüğün bir bileşiminin sonucudur. Gerçekte, Bolşevikler son anda iktidar için mücadeleyi küçük bir azınlık oldukları için değil, ama tersine arkalarında işçi muhitleri ve kışlalarda son derece birleşmiş, örgütlü, disiplinli bir ezici çoğunluk olduğu için "bir komplo"ya dönüştürebildiler.

Ekim ayaklanması hakkıyla ancak perspektifi son noktayla sınırlı tutulmamak koşuluyla kavranabilir. Şubat sonunda, ayaklanmanın satranç oyunu birinci hamleden sonuncu hamleye, yani hasmın teslim oluşuna dek oynanmıştı; ekim sonunda, asıl oyun artık geçmişte kalmıştı ve ayaklanma günü, söz konusu olan artık oldukça sınırlı bir sorunu çözmekti: İki hamlede mat. Dolayısıyla, ayaklanma dönemini garnizonla ilgili ihtilâfın başladığı 9 Ekimden veya Askerî Devrim Komitesi'nin kurulmasına karar verildiği 12 Ekimden başlatmak elzemdir. Kuşatma manevrası on beş günden fazla sürdü. Bunun en belirleyici kısmı Askerî Devrim Komitesi'nin kurulduğu andan itibaren beş ilâ

altı gün sürdü. Tüm bu dönem boyunca, doğrudan doğruya yüz binlerce asker ve işçinin hareketi biçimde savunmada, özde saldırıdaydı. İsyancıların kuşkulu yasallığı ve savunmacı lafzıyla ikili iktidarın alışıldık biçimlerinden kesin olarak sıyrıldıkları son aşama tamı tamına yirmi dört saat aldı: 25'i gecesinin gece saat ikisinden 26'sı gece ikiye. Bu zaman süresince, Askerî Devrim Komitesi şehri ele geçirmek ve hükûmeti esir almak için açıkça silah kullandı: Operasyonlara bütününde sınırlı bir görevi yerine getirmek için gerekenden fazla kuvvet katıldı, yirmi beş ilâ otuz bin kişi kadar.

Yalnız *Hadımların Geceleri* gibi kitaplar yazmayıp en büyük devlet sorunları konusunda da yazılar yazan bir İtalyan yazar 1929'da Sovyet Moskova'sını ziyaret etmiş, sağda solda duyabildiği birkaç şeyi birbirine katıp bu temel üzerinde *Darbe Tekniği* diye bir kitap yazmıştır. Bu yazarın adı, Malaparte, onun Bonaparte adlı bir başka darbe uzmanından kolayca ayırt edilmesini sağlar.

1917 Rusya'sının toplumsal ve siyasal koşullarına bağlı olan "Lenin'in stratejisi"nin aksine, Malaparte'ye göre, "Troçki'nin stratejisi ülkenin genel koşullarına hiç de bağlı değildir." Lenin'in ayaklanmanın siyasal öncülleri konusundaki fikirlerine, yazar, Troçki'nin şu cevabı verdiğini söyler: "Sizin stratejiniz çok fazla elverişli koşul gerektirir: Ayaklanmanın hiçbir şeye ihtiyacı yok. O kendi kendine yeter." Kendinden bu kadar emin bir başka saçmalık tasavvur etmek çok zor. Malaparte birçok kez Ekimde zaferin Lenin'in stratejisinden değil, Troçki'nin taktiğinden ileri geldiğini tekrarlar. Bu taktik şimdi bile Avrupa devletlerinin sükûnetini tehdit edebilir. "Dolayısıyla, Lenin'in stratejisi Avrupa hükûmetleri için doğrudan bir tehlike arz etmez. Onlar için asıl —sürekli— tehlike Troçki'nin taktiğidir." Daha somut olarak: "Kerenskiy'in yerine Poincaré'yi koyun, Ekim 1917 Bolşevik darbesi yine başarıya ulaşır." Troçki'nin taktiği aynı sorunu her koşulda çözdükten sonra, tarihsel koşullara bağlı olan Lenin'in stratejisinin genel olarak ne işe yaradığını boşuna anlamaya çalışırız. Şunu da ekleyelim ki, bu kayda değer kitap şimdiden birçok dile çevrildi. Devlet adamları her halde onu okuyarak darbeleri savuşturmayı öğreniyorlar. Onlara başarı dileyelim.

25 Ekimdeki katıksız askerî operasyonların eleştirisi şimdiye dek yapılmadı. Sovyet literatüründe bu konuda var olan şeyler eleştirel nitelikli değil, savunmacı nitelikte. Epigonların yazılarının yanında, tüm çelişkilerine rağmen Suhanov'un eleştirisi bile olguların dikkatli bir gözlemi sonucu üstünlüğüyle ayırt edilir.

Ekim ayaklanmasının örgütlenmesi hakkındaki yargısında Suhanov iki yıl içinde birbirine taban tabana zıt iki görüş ileri sürmüştür. Şubat Devrimine ayrılan ciltte şöyle der: "Kişisel anılarıma dayalı olarak, zamanı geldiğinde, notalara bakılarak çalınan bir müzik parçası şeklinde gerçekleştirilen Ekim ayaklanmasını tasvir edeceğim." Yaroslavskiy Suhanov'un bu yargısını aynen iktibas eder. Şöyle yazar: "Petrograd'daki ayaklanma parti tarafından iyi hazırlanmıştı ve partisyona bağlı olarak çalınmıştı." Hasım da olsa, derinliksiz de

olsa, dikkatli bir gözlemci olan Claude Anet görünürde daha kararlı bir ifade kullanır. Özetle şöyle der: "7 Kasım darbesi ancak hayranlık uyandırabilir. Tek bir kırık çıkık olmaksızın, hükûmet "ah!" diye bağırmaya bile fırsat bulamadan devrildi." Buna karşılık, Ekim Devrimine ayrılan ciltte, Suhanov Smolnıy'ın nasıl "gizli gizli, el yordamıyla, temkinli ve düzensiz biçimde" geçici hükûmeti tasfiyeye giriştiğini anlatır.

Her iki yargıda da abartma vardır. Ama daha geniş bir açıdan bakacak olursak, ne denli birbirine karşıt olsalar da, her iki yargının da olgulara dayandığını kabul etmek mümkün. Ekim ayaklanmasının akılcı karakteri özellikle nesnel ilişkilerden, bütününde devrimin olgunlaşmışlığından, Petrograd'ın ülke içinde işgal ettiği yerden, hükûmetin Petrograd'da işgal ettiği yerden, partinin ön çalışmalarından, son olarak doğru ayaklanma politikasından ileri geliyordu. Ama geride yine bir askerî teknik sorunu vardı. Bu noktada, çok sayıda kısmî beceriksizlik vardı ve bütün bunlar biraraya getirildiğinde körü körüne sürdürülen bir faaliyet izlenimi edinilebilirdi.

Suhanov birçok kez, askerî açıdan Smolnıy'ın, ayaklanmayı önceleyen son günlerde dahi, güçsüzlüğünden dem vurmuştur. Gerçekten, daha 23'ünde dahi, devrimin karargâhı Kışlık Saray'dan daha iyi korunuyor değildi. Askerî Devrim Komitesi onun bağışıklığını her şeyden önce garnizonla ilişkilerini güçlendirerek sağlıyordu ve onun aracılığıyla hasmın tüm stratejik hareketlerini izleme imkânını elde ediyordu. Savaş tekniği bakımından, daha ciddî önlemler Komite tarafından hükûmete göre topu topu yirmi dört saat önce alınmıştı. Suhanov haklı olarak 23 Ekimle 23'ü 24'üne bağlayan gece boyunca hükûmetin eğer inisiyatif gösterseydi Komite'yi ele geçirebileceğini söyler: "Beş yüz kişilik doğru dürüst bir birlik Smolnıy'ı tüm içindekilerle birlikte tasfiye etmeye yeterdi." Bu mümkün. Ama öncelikle, hükûmetin bunu sağlamak için kararlılığa, yüreğe, yani doğasına tümden aykırı bir meziyete ihtiyacı vardı. İkinci olarak, "beş yüz kişilik doğru dürüst bir birliğe". Bunu nereden bulacaktı? Subaylardan mı oluşturacaktı? Ağustos sonunda bunları fesatçı rolünde görmüştük: gece kulüplerinden toplanmak zorunda kalınmıştı. Fesatçıların savaş bölükleri [*drujini*] paramparça olmuşlardı. Junker subay okullarında, tüm önemli meseleler yeni gruplaşmalara yol açıyordu. Durum Kazaklarda daha da kötüydü. Değişik birliklerden seçim yaparak bir müfreze oluşturmak girişim tamama erdirilmeden kendine on kez ihanet etmek demektir.

Bununla beraber, belirleyici olan bir müfrezenin varlığı değildi. Smolnıy'a sıkılan ilk kurşunun işçi muhitleri ile kışlalarda galeyana getirici bir yankısı olurdu. Devrimin tehdit edilen merkezine, gece ve gündüzün her saatinde, on binlerce silahlı ya da yarı silahlı insan imdada koşardı. Son olarak, Askerî Devrim Komitesi'nin ele geçirilmesi de hükûmeti kurtaramazdı. Lenin, Smolnıy'ın duvarları dışındaydı ve Merkez Komite ile Petrograd Komitesi onunla bağlantı hâlindeydi. Petropavlovsk Kalesi'nde bir ikinci karargâh mevcuttu,

Avrora üstünde bir üçüncü ve mahallelerde ise başkaları. Kitleler önderliksiz kalmazlardı. Oysa işçiler ve askerler, tüm hantallıklara rağmen, her ne pahasına kazanmak istiyorlardı.

Bununla birlikte, tamamlayıcı stratejik emniyet önlemlerinin birkaç gün önceden alınabileceğine ve alınması gerektiğine kuşku yoktur. Suhanov'un eleştirisi bu bakımdan doğrudur. Devrimin askerî aygıtı hantallıkları ve eksiklikleriyle beceriksizce hareket ediyordu ve genel önderlik tekniğin yerine siyaseti geçirme eğilimindeydi. Smolnıy'da Lenin'in gözleri çok aranıyordu. Diğerlerinin daha öğrenecek çok şeyleri vardı. Suhanov Kışlık Şaray'ın 24'ü 25'ine bağlayan gece veya 25'i gündüz ele geçirilmesinin o gün ve gecesine göre kıyas kabul etmez derecede daha kolay olduğunu söylemekte haklıdır. Saray ve yanındaki karargâh binası her zamanki junker birliklerince korunuyordu: Ani bir saldırı hemen hemen kesinlikle başarıya ulaşırdı. Sabahleyin, Kerenskiy herhangi bir engelle karşılaşmadan otomobille ayrılmıştı: bu olay bile Kışlık Saray açısından herhangi bir ciddî gözetimin yapılmadığını kanıtlamaya yeter. Bu bariz bir zaaftı!

Geçici hükûmetin gözetlenmesi görevi çok geç bir tarihte, 24'ünde Sverdlov'a emanet edilmişti. Sverdlov'un yardımcıları Laşeviç ve Blagonravov'du. Başını kaşıyacak vakti olmayan Sverdlov'un bu yeni göreviyle ilgilenebilmesi şüpheliydi. Tutanaklarda gözükse bile, kararın bu saatlerdeki humma içinde unutulması bile mümkündür.

Her şeye rağmen, Askerî Devrim Komitesi'nde hükûmetin sahip olduğu askerî kaynaklar, özellikle de Kışlık Saray'ın muhafazası gözde büyütülüyordu. Kuşatmanın doğrudan önderleri Sarayın iç güçlerini bilseler bile, ilk alarm işaretinde destek birliklerinin gelmesinden çekiniyorlardı: Junkerler, Kazaklar, şok birlikleri. Kışlık Saray'ın alınması planı büyük bir operasyon üslûbunda hazırlanmıştı: Siviller ve yarı siviller tümüyle askerî bir sorunu çözmeye çalıştıklarında, her zaman stratejik kurnazlıklara meylederler. Aşırı bir bilgiçliğin yanı sıra, büyük bir beceriksizlik örneği gösterirler.

Sarayın alınması sırasındaki tutarsızlık belli bir ölçüde başlıca önderlerin kişisel nitelikleriyle açıklanır. Podvoyskiy, Antonov-Ovseyenko, Çudnovskiy kahraman yapıda insanlardı. Ama denebilir ki hiç de metot ve disiplinli düşünce adamı değillerdi. Temmuz Günlerinde yanıp tutuşmuş bir adam olan Podvoyskiy yakın geleceğin perspektifleri konusunda çok daha tereddütkâr ve şüpheci bir hâle gelmişti. Ama özde kendine sadık kalmıştı: Herhangi bir pratik görevle karşı karşıya kaldığında, organik biçimde, kurulu çerçevenin dışına çıkmaya, planı genişletmeye, herkesi işin içine sokmaya, asgarînin yettiği yerde azamîyi vermeye çalışıyordu. Planın abartılı karakterinde onun zihninin izini bulmak kolaylıkla mümkündü. Antonov-Ovseyenko karakter olarak hazırlıklılıktan çok doğaçlamaya yetenekli, atılgan bir iyimserdi. Düşük rütbeli eski bir subay olarak askerlik sanatından biraz anlıyordu. Birinci Dünya

Savaşı sırasında, göçmenken, Paris'te çıkan *Naşe Slovo* gazetesinin askerî köşesini o hazırlıyordu ve birçok kez strateji konusundaki zekâsını göstermişti. Onun etkileyici amatörlüğü Podvoyskiy'in aşırı uçarılığıyla boy ölçüşemezdi. Askerî şeflerin üçüncüsü, Çudnovskiy ajitatör sıfatıyla aylar boyunca pasif bir cephede yaşamıştı. Savaşçılık stajı bununla sınırlıydı. Sağ kanada meyilli olsa da, Çudnovskiy kavgaya en önde girenlerdendi ve her zaman en sıcak yerleri arıyordu. Kişisel cesaret ile siyasal gözüpeklik bilindiği gibi her zaman dengeli bir şekilde bulunmaz. Ayaklanmadan birkaç gün sonra, Çudnovskiy Petrograd'da Kerenskiy'in Kazaklarıyla yapılan bir müsademede yaralandı ve birkaç ay sonra da Ukrayna'da öldürüldü. Girişken ve atılgan Çudnovskiy'in diğer ikisinin eksikliklerini dolduramayacağı açıktır. Hiçbirisi meslek sırlarına vakıf olmadıklarından ayrıntıları düşünmeye yatkın değillerdi. İstihbarat, bağlantı, manevra, vb. alanlardaki zayıflıklarının farkında olan kızıl mareşaller Kışlık Sarayı pratik bir yönetim sorununun ortaya çıkmasına mahal vermeyecek kadar çok kuvvetle ele geçirme ihtiyacı gösteriyorlardı: Planın ölçüsüz, dev boyutları pratik önderliğin yokluğuna işaret ediyordu. Bu söylenenler Askerî Devrim Komitesi'nde ya da onun çevresinde onlardan daha deneyimli askerî şefler bulunabileceği anlamına gelmiyor; her halükârda, onlardan daha fedakâr ve kendini adamış kişiler bulunamazdı.

Kışlık Saray'ın alınması için mücadele geniş bir çevre içinde sarayın tüm dolaylarının işgaliyle başladı. Şefler deneyimsiz, bağlantılar kopuk, kızıl ordu birlikleri beceriksiz, düzenli birliklerde de kararlılık eksikliği olduğundan, karmaşık operasyon aşırı ağır bir şekilde ilerliyordu. Kızıl müfrezelerin çemberi yavaş yavaş daralttıkları ve arkalarında ihtiyat birliklerini bıraktıkları saatlerde bile, junker bölükleri, Kazak *sotnya*ları, Aziz Georgiy süvarileri, kadınlar taburu Saraya doğru açık bir geçit bulabiliyorlardı. Saldırganların çemberinin oluştuğu sırada savunmacıların yumruğu da biçimleniyordu. Denebilir ki, sorunun kendisi bile çözüm için ortaya konan çetrefil yöntemin sonucuydu. Oysa cesur bir gece saldırısı veya korkusuz bir gündüz akını uzun bir operasyondan çok daha az kurbana mal olurdu. Her halükârda, *Avrora* topçusunun moral etkisi on iki, hattâ yirmi dört saat öncesinden teyit edilebilirdi. Kruvazör Neva üzerinde savaşa hazır vaziyette bekliyordu ve bahriyeliler yağ eksikliğinden yakınmıyorlardı. Ama operasyonun yöneticileri işin savaş yapılmadan çözüleceğini umut ediyorlar, elçiler gönderiyorlar, ültimatomlar sunuyorlar ve verilen mühletlere uymuyorlardı. Zamanında Petropavlovsk topçularını teftiş etmeyi bile düşünmemişlerdi, çünkü ondan vazgeçilebileceğini hesap ediyorlardı.

Askerî önderliğin hazırlıksızlığı, güçler dengesinin Lenin'in ısrarla Moskova'dan başlanması tavsiyesinde bulunacağı kadar elverişli addedildiği Moskova'da çok daha bariz bir şekilde ortaya çıktı: "Zafer garanti, savaşacak kimse yok." Gerçekte, ayaklanma özellikle Moskova'da aralıklarla sekiz gün süren çarpışmalara sahne olmuştu. Moskova ayaklanmasının başlıca liderlerinden

Muralov şöyle yazmıştır: "Hummalı faaliyet içinde her zaman her noktada cesur ve kararlı değildik. Ezici sayısal üstünlüğümüze —hasımdan on kat daha kalabalıktık— rağmen, savaşan kitleleri yönetmekteki beceriksizliğimiz, onların disiplin eksikliği ve gerek şeflerin gerekse askerlerin sokak savaşı taktikleri konusundaki tam cehaleti nedeniyle çarpışmaları bir hafta uzattık." Muralov'un her şeyi ismiyle anma alışkanlığı vardır: Şimdi Sibirya'ya sürgün edilmesi de bu yüzden. Ama sorumluluğu başkasının üzerine atmaktan kaçınan Muralov burada siyasal yönetimin en büyük suçunu Moskova'da tutarsızlığıyla kendini ayırt eden ve uzlaşmacı unsurların etkisine kolayca kendini kaptıran askerî komutanlığın üzerine atıyordu. Bununla birlikte şunu da unutmamak lâzım ki, eski Moskova'nın işçileri, tekstil ve deri işçileri Petrograd proletaryasına göre son derece daha geriydiler. Şubatta, Moskova ayaklanmak zorunda dahi kalmamıştı: Monarşinin devrilmesi tümüyle Petrograd'ın işi olmuştu. Temmuzda, Moskova yeniden sükûnetini korumuştu. Bu Ekimde de hissedildi: İşçiler ve askerlerin savaş tecrübeleri yoktu.

Ayaklanma tekniği siyasetin yapmadığı şeyleri tamamlar. Bolşevizmin devasa büyümesi işin askerî yanına olan dikkati kuşkusuz zayıflatıyordu. Lenin'in tutkulu sitemlerinin yeterince sebebi vardı. Askerî önderliğin siyasal önderlikten kıyas kabul etmez derecede daha zayıf olduğu ortaya çıktı. Ama başka türlü de olabilir miydi? Aylar boyunca yeni devrimci iktidar silaha sarılmanın gerektiği her seferinde son derece beceriksiz davranmıştı.

Ama yine de hükûmet tarafının askerî otoriteleri Petrograd'da ayaklanmanın askerî önderliğini son derece abartarak değerlendiriyorlardı. Sarayın düşüşünün hemen ardından Savaş Bakanlığı Genelkurmay Karargâhına direkt hatta şu bilgiyi geçiyordu: "İsyancılar düzen ve disiplini muhafaza ediyorlar, ne talan ne de pogrom meydana geldi; aksine, isyancı devriyeler saçmalayan askerleri nezarete attılar... Ayaklanma planı kuşkuya yer bırakmayacak şekilde önceden hazırlanmış ve tam bir düzen içinde başarıyla uygulanmıştır..." Suhanov ve Yaroslavskiy'in yazdıkları gibi "partisyona" uygun biçimde bir uygulama yoktu, ama Suhanov'un daha sonra dediği kadar bir "düzensizlik" de yoktu. Dahası, en katı eleştirel yargı karşısında, girişimi taçlandıran başarıya ulaşmaktır.

BÖLÜM X

Sovyet Diktatörlüğü Kongresi

25 Ekim'de Smolnıy'da dünya tarihinin gördüğü en demokratik, kim bilir belki de en önemli parlamento açılacaktı.

Uzlaşmacı intelligentsiyanın etkisinden yakayı kurtaran taşra sovyetleri çoğunlukla işçi ve asker delegeleri gönderdiler. Bunlar çoğu örnekte büyük isimler değillerdi, ama buna karşılık sınanmış ve bölgelerinde tam bir güvene mazhar olmuş kişilerdi. Ordudan ve cepheden delege olarak gelenler sadece ordu komiteleri ve karargâhların ablukasından geçen sıradan erlerdi. Çoğunluk itibarıyla siyasal yaşama devrimden sonra başlamışlardı. Sekiz aylık bir tecrübe içinde eğitilmişlerdi..Bildikleri çok az şey vardı, ama bilgileri sağlamdı. Kongrenin dış görünüşü bileşimini gösteriyordu. Birinci Kongre'deki subay şeritleri, gözlükler ve aydın kravatları hemen tümüyle ortadan yok olmuştu. Elbiselerde ve yüzlerde hâkim renk silme griydi. Hepsi savaşta yıpranmıştı. Birçok kentli işçi sırtlarına asker kaputu geçirmişti. Siper delegelerinin çok prezantabl bir görünümleri yoktu: Uzun zamandır tıraşsızlardı, eski püskü, yırtık kaputlar giymişlerdi, yün *papaha*'larının dikişleri sökülmüştü, saçları darmadağınıktı. Hava değişimlerinin harap ettiği sert yüzler, soğuktan buz kesmiş eller, ayaklar, sigaranın sararttığı parmaklar, yarı yarıya sökük düğmeler, sarkan palaskalar, uzun zamandır boya yüzü görmemiş eğri büğrü, rengi kaçmış botlar... Pleb milleti ilk kez rötuşsuz, kendine benzer, kendi imajına uygun, dürüst bir temsil heyeti göndermişti.

Ayaklanma saatlerinde toplanan Kongre'nin istatistikleri son derece eksikti. Açılış sırasında oy kullanma hakkı olan altı yüz elli katılımcı sayılmıştı. Bolşeviklerin payına üç yüz doksan delege düşüyordu; hepsi parti üyesi değildi, ama bizzat kitlelerin kendisiydi; kitlelere de izlemek için Bolşevizmden başka yol kalmamıştı. Kuşkularla gelip de Petrograd'ın aşırı ısınmış atmosferinde hızla olgunlaşan sayısız delege vardı.

Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler Şubat Devriminin siyasal başkentini nasıl da har vurup harman savurmuşlardı! Haziran ayındaki Sovyetler Kong-

resi'nde, uzlaşmacılar toplam 832 delegenin 600'ünün oyuna sahiplerdi. Şimdiyse, her renkten uzlaşmacı muhalefet Kongre'nin dörtte birinden azını oluşturuyordu. Menşevikler ve ona bağlı ulusal gruplar yaklaşık yarısı "solcu" olan 80 kadar delegeye sahiplerdi. 159 —başka verilere göre 190— Sosyalist-Devrimciden solcular yaklaşık beşte üçü oluşturuyorlardı ve sağcılara gelince, onlar da Kongre boyunca hızla erimeye devam ediyorlardı. Oturumların sonuna doğru, delege sayısı, bazı sayımlara göre, 900'e kadar çıkmıştı; ama çok sayıda danışma oyunu da içeren bu rakam, diğer yandan, tüm oy hakkına sahip olanları kapsamıyordu. Oyların kayda alınması işlemi kesintiye uğruyordu, kâğıtlar kayboluyordu, şu veya bu partiye aidiyet bilgileri eksiklikler taşıyordu. Her halükârda, Bolşeviklerin Kongre'deki egemen durumu tartışma götürmezdi.

Delegeler arasında yapılan bir anket 505 sovyetin tüm iktidarın sovyetlere geçişinden yana olduğunu gösteriyordu: 86'sı "demokrasi"nin iktidarından; 55'i koalisyonun, 21'i de Kadetsiz koalisyonun iktidarından yanaydı. Bu şekilde bile çok şey ifade eden bu rakamlar yine de uzlaşmacıların geride kalan nüfuzu hakkında abartılı bir fikir veriyordu. Demokrasiden ve koalisyondan yana olduklarını ilan edenler en geri bölgelerin ve en önemsiz yörelerin sovyetleriydi.

25'inde, sabah erkenden, Smolnıy'da fraksiyon toplantıları yapıldı. Bolşeviklerden yalnızca savaş görevi almayanlar mevcuttu. Kongrenin açılışı geciktirildi: Bolşevik önderlik öncelikle Sarayın işini bitirmek istiyordu. Fakat hasım fraksiyonların da pek aceleleri yoktu: Daha ne yapacaklarına karar verememişlerdi ve bu da kolay değildi. Saatler geçiyordu. Fraksiyonlarda alt fraksiyonlar gürültü patırtı çıkarıyorlardı. Kongreyi terk etme kararı 60'a karşı 92 oyla reddedildikten sonra Sosyalist-Devrimcilerde bölünme gerçekleşti. Sağ ve sol Sosyalist-Devrimciler ancak akşam geç vakit ayrı salonlarda toplandılar. Menşevikler saat 8'de yeni bir mühlet istediler: Çok farklı fikirler vardı. Gece oldu. Sarayda girişilen operasyon uzadıkça uzamıştı. Ama daha fazla beklemek imkânsızdı. Uyanan ülkenin önünde açık açık konuşmak gerekiyordu.

Devrim yer kazanma sanatını öğretmişti. Delegeler, ziyaretçiler, korumalar durmaksızın akan yeni gelenlere yer açmak için soylu genç kızların müsamere salonunda tıkış tıkış oturuyorlardı. Tabanın çökmesi konusundaki uyarılar daha az sigara içme uyarıları gibi etkisizdi. John Reed kapı önündeki yığılmadan kendine zar zor bir yer açmıştı. Salon ısıtılmamıştı, ama hava ağır ve yakıcıydı.

Kapı aralıklarına, yan geçitlere yığılmış ya da pencere pervazlarına oturmuş olan delegeler sabırla başkanın gongu vurmasını bekliyorlardı. Kürsüde ne Tsereteli, ne Çheidze, ne de Çernov vardı. Yalnızca ikinci sınıf liderler kendi cenazelerine katılmak üzere ortalığa çıkmışlardı. Kısa boylu, doktor binbaşı üniformalı bir adam Yürütme Komitesi adına saat 10.40'ta oturumu açtı. Kongre öylesine "istisnaî koşullarda" toplanmıştı ki, Merkez Yürütme Komitesi'nin görevlisi Dan siyasal bir nutuk atmaktan kaçınmıştı: Ne de olsa, parti arkadaşları o sırada Kışlık Sarayda "fedakârca bakanlık görevlerini ifa ederek"

yaylım ateş karşısında bulunuyorlardı. Delegeler Merkez Yürütme Komitesi'nin kutsamasını beklemiyorlardı. Kürsüye hışımla bakıyorlardı: Bu adamlar hâlâ siyasal bir varlık gösteriyorlarsa, bunun bizimle ve davamızla ne ilgisi var?

Bolşevikler adına Moskova delegesi Avanesov oransal temelde bir divan oluşturulmasını önerdi: On dört Bolşevik, yedi Sosyalist-Devrimci, üç Menşevik, bir enternasyonalist. Sağcılar hemen divanın parçası olmayı reddettiler. Martov'un grubu şimdilik çekimser kaldı: Henüz kararını vermemişti. Yedi üyelik sol Sosyalist-Devrimcilere gitti. Kongre asık suratla bu ilk itirazları izledi.

Avanesov Bolşevik divan üyesi adaylarının listesini okudu: Lenin, Troçki, Zinovyev, Kamenev, Rıkov, Nogin, Sklyanskiy, Krılenko, Antonov-Ovseyenko, Ryazanov, Muranov, Lunaçarskiy, Kollontay ve Stuçka. Suhanov şöyle yazar: "Divan belli başlı Bolşevik liderlerden ve altı kişilik sol Sosyalist-Devrimci gruptan oluşuyordu." Ayaklanmaya karşı çıksalar da, partide otoriteye sahip isimler olarak Zinovyev ile Kamenev de divana dâhil edilmişlerdi. Rıkov ile Nogin Moskova Sovyeti'nin temsilcileri olarak; Lunaçarskiy ile Kollontay o dönemin popüler ajitatörleri olarak; Ryazanov sendikaların temsilcisi olarak; İmparatorluk Duması vekillerinin davasında cesur bir tutum takınmış olan Muranov eski bir Bolşevik işçi olarak; Stuçka Leton örgütünün lideri olarak; Krılenko ve Sklyanskiy ordu temsilcileri olarak; Antonov-Ovseyenko da Petrograd çarpışmalarının lideri olarak orada bulunuyorlardı. Sverdlov'un adının eksikliği herhalde listeyi onun hazırlaması nedeniyleydi ve gürültü patırtı içinde hiç kimse düzeltme girişiminde bulunmamıştı. Partinin o zamanki örfü bakımından divanın tüm ayaklanma karşıtlarının büyükbaşlarını içermesi manidardır: Zinovyev, Kamenev, Nogin, Rıkov, Lunaçarskiy, Ryazanov. Sol Sosyalist-Devrimciler içinde tüm Rusya çapında bir ünden yararlanan sadece Tambovlu köylülere eziyet eden birini öldürmekten dolayı uzun yıllarını kodeste geçirmiş olan ufak tefek, narin ve cesur Spiridonova'ydı. Sol Sosyalist-Devrimciler içinde başka "isim" yoktu. Buna karşılık, sağcılarda, "isimler" bir yana bırakılırsa, başka kimse yoktu.

Kongre divanı coşkuyla karşıladı. Lenin kürsüde değildi. Fraksiyonlar toplanıp biraraya gelirlerken, hâlâ makyajlı, perukalı ve koca gözlüklü vaziyetteki Lenin yan salonlardan birinde iki veya üç Bolşevikin yanında bulunuyordu. Kendi fraksiyonlarının yanına giden Dan ve Skobelev fesatçıların masasının önünde durdular ve dikkatlice bakarak Lenin'i tanıdılar. Bu şu anlama geliyordu: Maskeyi atmanın zamanıdır!

Bununla beraber, Lenin halkın içine girmekte acele etmiyordu. Olayları yakından izlemeyi ve kuliste kalarak tüm ipleri elinde tutmayı tercih ediyordu. 1924'te yayınlanan *Anılar*'ında Troçki şöyle yazıyordu: "Smolnıy'da ikinci Sovyetler Kongresi'nin ilk toplantısı yapılıyordu. Lenin ortalarda gözükmedi. Smolnıy'da, hatırladığım kadarıyla, içinde mobilya bile bulunmayan bir odada kalmıştı. Neden sonra biri gelip yere bir şilte serip iki yastık bıraktı. Vladimir

İlyiç'le ben yan yana şöyle bir uzandık. Ama birkaç dakika sonra, beni çağırdılar: 'Dan söz aldı, cevap vermek gerek.'[1] Cevap verip geldikten sonra, tekrardan uyumayı hiç düşünmeyen Vladimir İlyiç'in yanına uzandım. Gerçekten uyumak mümkün müydü? Her beş veya on dakikada biri toplantı salonundan koşarak geliyor ve olup biteni haber veriyordu."

Başkanlık gongu tabiat icabı başkanlık etmek için yaratılmış olan şu soğukkanlı kişilerden biri olan Kamenev'e geçmişti. Gündemde üç konu olduğunu bildirdi: İktidarın örgütlenmesi; savaş ve barış; Kurucu Meclis'in toplantıya çağrılması. Toplantının gürültüsünü duyulmadık, boğuk ve kaygı verici bir gümbürtü böldü. Bu toplantının gündemini bir top atışıyla vurgulayan Petropavlovsk Kalesi'ydi. Kongrenin içinden bir yüksek gerilim akımı geçti ve kongreye gerçekte ne olduğunu hatırlattı: İç savaş Konvansiyonu.

Ayaklanma karşıtı olan Lozovskiy, Petrograd Sovyeti'nden bir rapor talep etti. Ama Askerî Devrim Komitesi biraz geriden geliyordu: Top atışları raporun henüz hazır olmadığına delâlet ediyordu. Ayaklanma tam gaz ilerliyordu. Bolşevik liderler sık sık ortadan kayboluyorlar, bilgi almak veya emir vermek üzere Askerî Devrim Komitesi'nin bulunduğu lokale gidiyorlardı. Çarpışma sesleri toplantı salonuna ateş dilleri gibi düşüyordu. Oylama yapıldığı sırada, kollar dikili süngülerin arasından kalkıyordu. *Mahorka*'nın [adi tütün] mavimtrak, acı dumanı güzelim beyaz sütunları ve şamdanları gizliyordu.

İki kampın söz düellosu top atışları arasında işitilmedik bir anlam kazanmıştı. Martov söz aldı. Kürsü zemininin sallandığı an tam ona, sürekli tereddüt hâlindeki bu çok yaratıcı politikacıya yakışan andı. Tüberkülozlu boğuk sesiyle Martov derhal metalik top seslerine cevap verdi: "İki tarafın da çarpışmaları durdurması lâzım... İktidar sorunu fesat yöntemleriyle çözülmeye kalkışılıyor... Tüm devrimci partiler bir oldubittiyle karşı karşıya bırakıldı... İç savaş karşı-devrimi doğurmakla tehdit ediyor. Krize barışçı bir çözüm ancak tüm demokrasi tarafından tanınacak bir iktidar kurulmasıyla elde edilebilir." Kongrenin önemli bir kısmı alkışladı. Suhanov alaycı bir ifadeyle şöyle not etmiş: "Görünen o ki, Lenin ve Troçki'nin doktriner ruhuna katılmayan birçok Bolşevik bu yola girmekten mutlu olacaklardı."

Barış görüşmelerini başlatma önerisi sol Sosyalist-Devrimciler ve bir grup birleşmiş enternasyonalist tarafından da desteklendi. Sağ kanat ve belki de Martov'un en yakın düşünce arkadaşları Bolşeviklerin öneriyi reddedeceklerinden eminlerdi. Ama yanıldılar. Bolşevikler kürsüye en barışçı, en yumuşak hatiplerini gönderdiler. "Bolşevik fraksiyon Martov'un önerisine itiraz etmiyor." Hasımlar şaşırıp kalmışlardı. Suhanov şöyle yorumlar: "Kendi kitlelerinin hissiyatını göz önünde bulunduran Lenin ve Troçki aynı zamanda sağ kanattaki insanların ayaklarının altındaki toprağı da çekip almışlardı."

1) Troçki'nin cevap verdiği kişi Dan değil, Martov olmalı [İngilizceye çevirenin notu].

Martov'un önerisi oybirliğiyle kabul edildi. Martov'un grubunda şöyle akıl yürütülüyordu: "Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler hemen çekip giderlerse, kendilerini mahkûm etmiş olacaklar." Dolayısıyla, Kongre'nin "demokratik bir birleşik cephe yaratma doğru yoluna gireceği" umut ediliyordu. Ne beyhude bir umut! Devrim asla zikzak çizmez.

Sağ kanat yeni kabul edilen barış görüşmeleri girişimlerini hemen ihlal etti. 12. Ordunun delegesi, omzunda yüzbaşı yıldızları olan Menşevik Haraş bir beyanatta bulundu: "İkiyüzlü politikacılar iktidar meselesini çözmeyi öneriyorlar. Oysa mesele bizim gıyabımızda çözülüyor... Kışlık Saray'a vurulan darbeler böyle bir maceraya atılan partinin tabutuna çivi çakıyor..." Yüzbaşının çağrısına Kongre hoşnutsuz mırıldanmalarla cevap verdi.

Moskova Devlet Konferansı'nda cephe adına konuşan Teğmen Kuçin burada da ordu örgütlerinin otoritesiyle hareket etmeye çalıştı: "Bu kongre hem zamansız hem de yasalara uygun değil." Yetki yazıları siperlerin çamurunda çiziktirilmiş olan yırtık pırtık kaputlu askerler ona şöyle seslendiler: "Kimin adına konuşuyorsunuz?" Kuçin büyük bir özenle on bir ordu saydı. Ama burada bunlar kimseyi kandıramıyordu. Cephe gerisinde olduğu gibi, cephede de uzlaşmacı generallerin ardında asker yoktu. Menşevik teğmen şöyle devam etti: Cephe grubu "bu maceranın sonuçlarının hiçbir sorumluluğunu kabul etmiyor"; bu şu anlama geliyordu: Sovyetlere karşı karşı-devrimle birlik. Ve sonuç olarak, "cephe grubu kongreyi terk etti."

Birbiri ardından sağ kanat temsilcileri kürsüye geldiler. Kiliselerini ve cemaatlerini kaybetmişlerdi, ama çanları ellerindeydi; son bir kez çatlak çanlarını çalmaya çalışıyorlardı. Tüm dürüst ve dürüst olmayan yollarla emperyalist burjuvaziyle uzlaşma sağlayan sosyalistler ve demokratlar şimdi ayaklanan halkla uyuşmayı reddediyorlardı. Siyasal hesapları açıkça ortadaydı: Bolşevikler birkaç gün içinde devrilecekler; mümkün olduğu kadar erkenden onlardan ayrılmak, hattâ devrilmelerine yardım etmek gerek; ancak böyle kendimizi ve geleceğimizi garantiye alabiliriz.

Sağ Menşevikler fraksiyonu adına eski Moskova Sovyeti başkanı ve gelecekteki Sovyetlerin Berlin büyükelçisi Hinçuk bir beyanatta bulundu: "Bolşeviklerin askerî komplosu... ülkeyi bir iç savaşın içine atıyor, Kurucu Meclis'in altına dinamit koyuyor, cephede bir felâketle tehdit ediyor ve karşı-devrimin zaferine sürüklüyor." Tek çıkar yol, "geçici hükûmetle demokrasinin tüm katmanlarına dayalı bir iktidarın oluşumu konusunda görüşmeler yapmaktan" geçiyor. Bu hiç dersini almamış kişiler Kongreye ayaklanmayı bırakıp Kerenskiy'e gitmelerini öneriyorlardı. Uğultunun, bağırış çağırışların ve ıslıkların arasında sağ Sosyalist-Devrimcilerin temsilcisinin sözleri zar zor duyuluyordu. Partisinin beyanatında Bolşeviklerle "ortak bir çalışma yapmanın imkânsızlığından" bahsediliyordu ve uzlaşmacı Merkez Yürütme Komitesi tarafından toplantıya çağırılıp açılan Sovyetler Kongresi'nin yasalara uygun olmadığı iddia ediliyordu.

Sağcıların gösterisi sindirmekten çok endişe ve öfke yarattı. Delegelerin çoğunluğu kendilerine önce sözlü saldırılarda bulunan, sonra da baskı uygulayan ihtiraslı ve ufuksuz liderlerden usanmıştı. Dan'ların, Hinçuk'ların ve Kuçin'lerin hâlâ ders vermeleri ve emir yağdırmaları akıl alır bir şey miydi? Bir tübeküllozlunun kırmızı yanaklarına sahip ve gözleri tutkuyla yanık bir Leton askeri olan Peterson, Haraş ile Kuçin'i dalaverecilikle suçladı. "Bu kadar karar tasarısı ve gevezelik yeter! Bize eylem lâzım! İktidar bizim elimizde olmalı. Dalavereciler kongreyi terk etsin. Ordu onların yanında değil!" Ateşli bir tutkuyla konuşan ses o ana dek küfürden başka bir şeye şahit olmayan kongredeki ruhlara su serpti. Cepheden gelen başka kişiler de Peterson'u desteklediler. "Kuçin'ler Nisandan beri ordu komitelerinde kendilerine yer bulmuş küçük grupların görüşünü yansıtıyor. Ordu uzun zamandır bu komitelerdeki seçimlerin yenilenmesini talep ediyor." "Siperdekiler iktidarın sovyetlere geçmesini dört gözle bekliyorlar."

Ama sağcıların elinde hâlâ birkaç çan vardı. Bund temsilcisi "Petrograd'da olan bitenin bir felâket olduğunu" ilan etti ve delegeleri hükûmetle birlikte can vermek üzere silahsız vaziyette Kışlık Saraya doğru yürüyüşe geçen Belediye Duması vekillerine katılmaya çağırdı. Suhanov şöyle yazar: "Gürültü patırtı içinde kimileri kaba, kimileri zehirli alaylar ayır ediliyordu." Dokunaklı konuşmalar yapan hatip dinleyicileri konusunda yanılmıştı. Çıkanların ardından delegeler, konuklar, kızıl muhafızlar, nöbet tutan askerler "Yeter artık! Kaçaklar!" diye bağırdılar. "Hadi dosdoğru Kornilov'a! Halk düşmanları!"

Sağcıların kongreyi terk edişleri bir boşluk yaratmadı. Er delegeler subaylar ve junkerlerin işçiler ve askerlere karşı mücadelesine katılmayı kesinlikle reddettiler. Sağ kanadın çeşitli fraksiyonlarından yaklaşık yetmiş delege, yani yarıdan biraz fazlası ayrıldı. Tereddütkârlar Kongre'yi terk etmeme kararındaki ara grupların yanında yerlerini aldılar. Oturumun başladığı sırada, her eğilimden Sosyalist-Devrimciler yüz doksan kişiden fazla değillerken, izleyen ilk saatlerde yalnızca sol Sosyalist-Devrimcilerin sayısı yüz seksene dek çıktı: Bolşevikleri desteklemeye hazır olsalar bile, henüz onlara katılmaya karar vermemiş olanlardı bunlar.

Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler her halükârda geçici hükûmette veya Ön-Parlamento'da kalma düşüncesindeydiler. Gerçekten aydın toplumla bozuşulabilir miydi? Sovyetlerse her şeyden önce halktı. Burjuvaziyle anlaşmak için onlara yaslanmak imkân dâhilinde olduğu sürece sovyetler işe yarar kurumlardı. Ama ülkenin efendisi olma iddiasındaki sovyetlere hoşgörü göstermek tasavvur edilebilir bir şey miydi? Sosyalist-Devrimci Zenzinov daha sonraları şöyle yazmıştı: "Bolşevikler yalnız başlarına kaldılar ve o andan itibaren, sadece vahşi fizik güce dayanmaya başladılar." Hiç kuşkusuz ahlâk ilkesi Dan ve Gots'la birlikte kapıyı çarpıp çıkmıştı. Ahlâk ilkesi iki fenerle birlikte üç yüz kişilik bir yürüyüş kolu olarak Kışlık Saray'a doğru Bolşeviklerin vahşi fizik gücünün üzerine yürümüş ve geri çekilmişti.

Kongre tarafından kabul edilen barış görüşmeleri yapma önerisi havada kalmıştı. Sağcılar muzaffer proletaryayla bir anlaşma fikrini kabul etselerdi, Kongreyle bozuşmak için bu denli aceleci davranmazlardı. Martov bunu anlamamazlık edemezdi. Ama tüm politikasının üzerine dayandığı bir uzlaşma fikrine takılıp kalmıştı. Şöyle diyordu: "Kan dökülmesini mutlaka durdurmak lâzım..." Bunun üzerine ona şöyle bağırdılar: "Bunlar hep lâf!" Martov şöyle cevap verdi: "Burada sadece lâf yok, eğer pencereye biraz yaklaşırsanız top seslerini duyabilirsiniz!" Bunu reddetmek mümkün değildi: Kongre sustuğu zaman, silah sesleri duyuluyordu. Hem de yalnızca pencerelerden değil.

Martov tarafından okunan tümüyle Bolşeviklere karşıt ve vardığı sonuçlar itibarıyla kısır beyanat ayaklanmayı "tamamen askerî komplo yöntemleriyle tek Bolşevik parti tarafından yapılan bir şey" olarak mahkûm ediyor ve "tüm sosyalist partilerle" bir uzlaşma sağlanana dek Kongre çalışmalarının askıya alınmasını talep ediyordu. Bir devrimde paralelogramın bileşkesinin peşinde koşmak kendi gölgesini yakalamaya çalışmaktan daha beterdir!

O sırada kongreye Kışlık Saray'ın duvarları önünde şüpheli bir ölüme katılmayı reddeden Belediye Dumasındaki Bolşevik fraksiyonun başı, geleceğin Sovyetlerin Berlin büyükelçisi İoffe geldi. Kongre biraz daha sıkışıp dostları coşkulu kutlamalarla karşıladı.

Ama Martov'a da bir cevap vermek gerekiyordu. Bu görev Troçki'ye düştü. Suhanov şöyle der: "Sağcıların kongreyi terk etmesinin hemen ardından Martov'un konumu ne kadar zayıflamışsa, Troçki'ninki de o kadar güçlenmişti." Hasımlar kürsüde yan yana duruyorlardı, çevreleri hezeyan içindeki dar bir delege çemberiyle sarılmıştı. Troçki şöyle dedi: "Yapılan şey ayaklanma, komplo değil. Halk kitlelerinin ayaklanmasının haklı çıkarılmaya ihtiyacı yoktur. Biz Petrogradlı işçi ve askerlerin devrimci enerjisine sadece tecrübe kazandırdık. Kitlelerin iradesini açıkça ayaklanmadan yana koymalarını sağladık, komplodan değil... Ayaklanmamız zafere ulaştı ve şimdi bize bir öneri getiriliyor: Zaferi unutun, anlaşma yapın. Kiminle? Soruyorum: kimle anlaşma yapmalıyız? Burayı terk edip giden zavallı küçük gruplarla mı?... Ama bunların hepsini gördük. Rusya'da bunların gerisinde kimse yok. Birçok kez burjuvazinin insafına terk ettikleri, işbu kongrede temsil edilen milyonlarca işçi ve köylüyle bunların eşit bir şekilde anlaşma yapması mı gerek? Hayır, bu anlaşma bir işe yaramaz. Gerek buradan çıkıp gidenlere, gerek benzer önerilerle burada kalanlara şunu söylüyoruz: Siz acınası yalnızlarsınız, siz müflissiniz, sizin rolünüz oynandı bitti, sınıfınızın gittiği yere, tarihin çöplüğüne gidin!..."

Kongrenin oyunu beklemeden Martov "öyleyse, biz gidiyoruz!" diye bağırdı. Suhanov yakınarak şöyle anlatır: "Öfkeli ve çok üzgün bir şekilde Martov kürsüden çıkışa doğru kendine bir yol açmaya koyuldu. Bana gelince, ben de acilen fraksiyonumu olağanüstü bir toplantıya çağırdım." Söz konusu olan sadece bir kriz değildi. Demokratik sosyalizmin Hamlet'i Martov Temmuzda olduğu

gibi devrim geri çekilirken ileriye doğru bir adım atmıştı; devrimin yırtıcı bir hayvan gibi sıçradığı şimdiyse Martov geri çekiliyordu. Sağ kanadın kongreyi terk edişi onun parlamenter manevra imkânını elinden almıştı. Aniden rahatı bozulmuştu. Ayaklanmadan sıtkını sıyırmak için kongreyi terk etmekte acele ediyordu. Suhanov elinden geldiği kadar direniş gösterdi. Fraksiyon neredeyse tam ortadan ikiye bölündü: on ikiye karşı on dört oyla Martov üstün geldi.

Troçki Kongreye bir karar tasarısı —uzlaşmacıları suçlayan bir karar— teklif etti. 18 Hazirandaki felâketle sonuçlanan hücumu onlar hazırlamışlardı; halka ihanet eden hükûmeti onlar desteklemişlerdi; toprak meselesindeki aldatmacayı köylülerden onlar gizlemişlerdi; işçilerin silahsızlandırılmasını onlar sağlamışlardı; savaşın akıl almaz şekilde uzamasından onlar sorumluydu; burjuvazinin ekonomik karmaşayı ağırlaştırmasına onlar izin vermişti; kitlelerin güvenini kaybedince Sovyetler Kongresi'nin toplanmasına onlar karşı çıkmıştı; son olarak, azınlığa düşünce sovyetlerden kopmuşlardı.

Bir beyanat için gündem yine askıya alındı: Bolşevik divanın sabrının sınırı yoktu. Köylü Sovyetleri Yürütme Komitesi'nden bir temsilci geldi ve köylüleri bu "uygunsuz" kongreyi terk etmeye ve "bizim isteklerimizi yerine getirmek üzere gönderilenlerle birlikte ölmek üzere" Kışlık Saraya gitmeye davet etti. Kışlık Saray'ın yıkıntıları altında ölmeye davetler monotonluklarıyla artık sıkmaya başlamıştı. Kongrede bulunan *Avrora* kruvazöründen bir bahriyeli alaycı bir şekilde, kuru sıkı top atıldığından ortada yıkıntı mıkıntı olmadığını belirtti. "Sakince işinize bakın." Kongre, ayaklanmanın basit ve buyurgan iradesini cisimleştiren bu kara sakallı harika bahriyeli karşısında derin bir nefes aldı. Martov fikir ve duygu mozaiğiyle bir başka dünyaya aitti: Kongreyle bu yüzden bozuşmuştu.

Araya bir başka beyanat daha girdi, ama bu kez dostaneydi. Kamkov şöyle dedi: "Sağ Sosyalist-Devrimciler gittiler, ama biz solcular kaldık." Kongre kalanları selamladı. Bununla birlikte, bunlar da bir devrimci birleşik cephe kurulmasını elzem görüyorlardı ve Troçki'nin ılımlı demokrasiyle bir anlaşmaya kapıları kapayan sert karar tasarısına karşı görüş beyan ettiler.

Bolşevikler burada da geri adım attılar. Hiçbir zaman bu kadar tavize hazır görünmemişlerdi. Bu şaşırtıcı değildi: Duruma hâkimdiler ve koşullar üzerinde ısrar etmeye hiç ihtiyaçları yoktu. Lunaçarskiy tekrar kürsüye geldi. "Üstümüze düşen görevin ağırlığı bizde hiçbir kuşku bırakmıyor." Demokrasinin tüm gerçekten devrimci unsurlarının birleşmesi mutlak gerekliydi. Ama biz Bolşevikler, diğer grupları dışarıda bırakacak bir adım atmış mıydık? Martov'un önerisini hep bir ağızdan kabul etmedik mi? Bize suçlamalar ve tehditlerle cevap verildi. Kongreyi terk edenlerin "uzlaşmacı faaliyetlerini askıya alıp açıkça Kornilovçuların kampına geçtikleri" aşikâr değil mi?

Bolşevikler derhal Troçki'nin karar tasarısını oylama zorunluluğu üzerinde ısrar etmiyorlardı. Sovyet temelinde bir anlaşmaya varabilmek için yapılan

girişimleri engellemek istemiyorlardı. Top seslerinin eşliğinde bile yaşayarak öğrenme yöntemi başarıyla uygulanıyordu. Tıpkı daha önce Martov'un önerisinin kabulü gibi, şimdi Kamkov'a verilen taviz de yalnız uzlaşma çabalarının güçsüzlüğünü ortaya koyuyordu. Bununla birlikte, sol Menşeviklerden farklı olarak, sol Sosyalist-Devrimciler Kongreyi terk etmemişlerdi: İsyan etmiş köylerin baskısını doğrudan üzerlerinde hissediyorlardı.

Karşılıklı yoklama çekildi. Herkes başlangıç konumundaydı. Daha sonra Kongreye bir ara verildi. Temel kararlar alınıp bir sovyet hükûmeti kurulacak mıydı? Bu imkânsızdı: Eski hükûmet hâlâ Kışlık Saray'da, teklambanın bir gazeteyle örtüldüğü yarı karanlık bir odadaydı. Sabahın ikisinden sonra, prezidyum oturumlara yarım saatlik bir ara verdi.

Kızıl mareşaller kendilerine verilen mühleti başarıyla kullandılar. Oturum tekrardan başladığında Kongrenin atmosferinde yeni bir şey vardı. Kamenev kürsüden Antonov'dan gelen bir telefon zabtını okudu: Kışlık Saray Askerî Devrim Komitesi'ne bağlı birliklerce alınmıştı. Kerenskiy haricinde, başta diktatör Kişkin olmak üzere, tüm hükûmet üyeleri tutuklanmıştı. Haber kulaktan kulağa daha önce yayılmış olsa da, resmî bildiri bir top salvosundan daha ağır düştü. Devrimci sınıfı iktidardan ayıran uçurumun üstünden atlanmıştı. Temmuzda Kşesinskaya malikanesinden kovulan Bolşevikler şimdi Kışlık Saray'a efendi olarak girmişlerdi. Rusya'da bu kongrenin iktidarından başka iktidar mevcut değildi. Alkışlar ve bağırışlar içinde karmaşık bir duygu yumağı ortaya çıktı: zafer, umut, ama aynı zamanda telâş. Giderek ateşli bir hal alan yeni yeni alkış tufanları. Olay bitmişti! En elverişli güç dengesi bile beklenmedik şeylere gebedir. Ama düşmanın karargâhı teslim alındığında zafer kesinleşti.

Kamenev buyurgan bir edayla tutuklu kişilerin adlarını sıraladı. En tanınan adlar Kongrede kâh düşmanca kâh alaycı nidalarla karşılandı. Rusya'nın dış kaderine hükmeden Tereşçenko'nun adı ayrı bir coşkuyla karşılandı. Ama ya Kerenskiy? Kerenskiy neredeydi? Sabah onda Gatçina garnizonunda başarıyla hitabet sanatını gösterdiği biliniyordu. "Sonra nereye gitti? Tam olarak bilinmiyor: şöylentilere göre, cepheye gitmiş olabilir."

Ayaklanmanın yol arkadaşları kendilerini rahat hissetmiyorlardı. Bundan böyle Bolşeviklerin tutumlarının daha sert olacağını sezinliyorlardı. Sol Sosyalist-Devrimcilerden biri sosyalist bakanların tutuklanmasını protesto etti. Birleşik enternasyonalistlerin temsilcisi şu uyarıyı yaptı: Tarım bakanı Maslov'un monarşi zamanında kaldığı hücrede kalması yakışık almaz. Maslov'un bakanlığı sırasında tıpkı Nikolay zamanında olduğu gibi Krestı hapisanesinde tutuklu kalan Troçki şöyle cevap verdi: "Bir siyasal tutuklamanın öçle hiçbir âlâkası yoktur. Onu akılcı düşünceler... yönlendirir. Hükûmet... öncelikle Kornilov'la olan tartışma götürmeyecek bağlantısı nedeniyle mahkemeye çıkarılmalıdır... Sosyalist bakanlar yalnızca ev hapsinde tutulacaklar." Eski hükûmetin tutuklanmasının henüz bitmeyen bir mücadelenin zorunlulukları

yüzünden olduğunu söylemek daha basit ve daha doğru olurdu. Düşman kampın siyasal olarak kafasının koparılması söz konusuydu, yoksa geçmiş suçların cezalandırılması değil.

Fakat tutuklamalar konusundaki soru önergesi son derece daha önemli bir başka olay tarafından hemen saf dışı bırakıldı: Kerenskiy'in Petrograd üzerine sürdüğü 3. Motosiklet taburu devrimci halkın yanına geçmişti! Bu çok münasip haber hiç gerçeğe benzemiyordu, ama öyleydi: Cepheden çekilen seçme bir birlik daha başkente varmadan ayaklanmaya katılmıştı. Bakanların tutuklanmaları konusunda biraz neşesi kaçsa da, Kongre şimdi lamsız cimsiz bir coşku içine girmişti.

Kürsüde, Tsarkoye Selo'nun Bolşevik komiserinin yanında motosiklet taburunun delegesi vardı: Her ikisi de Kongreye raporlarını sunmak üzere yeni gelmişlerdi. "Tsarkoye Selo garnizonu Petrograd havalisini koruyor." Ulusal savunma yanlıları sovyetten çekilmişlerdi. "Tüm işler bizim üzerimize düştü." Motosikletçilerin yaklaştığını duyan Tsarkoye Selo Sovyeti direnişe hazırlanıyordu. Ama ne mutlu ki verilen alarm boşuna çıktı: "Motosikletçiler arasında, Sovyetler Kongresi'nin düşmanları yoktu." Kısa bir süre sonra Tsarskoye Selo'ya bir başka tabur geldi: şimdi dostane bir şekilde onu karşılamaya hazırlanılıyordu. Kongre bu raporu süt gibi içti.

Motosikletçilerin temsilcisi müthiş bir alkış tufanıyla karşılandı. Güney-Batı cephesinden 3. Tabur bir telgraf emriyle aniden Kuzeye gönderilmişti: "Petrograd'ı savunacaksınız!" Motosikletçiler "gözleri bağlı", ne olup bittiğini bilmeden gidiyorlardı. Peredolskaya'da kendisi de başkente karşı gönderilen 5. Motosikletçiler taburuna rastladılar. Hemen orada garda yaptıkları ortak toplantıda, "tüm motosikletçiler içinde kardeşlerinin üzerine yürüyecek tek bir kişinin bile bulunmadığı" kararına varıldı. Ortak alınan karar şuydu: Hükûmete itaat etmemek. Motosikletçi şöyle diyordu: "Size somut olarak ilan ediyorum, başında burjuvaların ve soylu mülk sahiplerinin bulunduğu bir hükûmete iktidarı vermeyeceğiz!" Devrim tarafından popüler dile sokulan "somut olarak" sözcüğü toplantının havasına tam uyuyordu.

Ne kadar zamandır Kongre bu kürsüden cephenin cezalandırmasıyla tehdit ediliyordu? Şimdi cephenin kendisi diyeceğini "somut olarak" söylemişti. Ordu komiteleri Kongre'yi sabote edeceklermiş; er kitlesi ancak istisnaî olarak delege göndermeyi başarmışmış; çoğu alay ve tümende, Bolşevikle Sosyalist-Devrimci arasında ayrım yapmak henüz mümkün değilmiş; ne önemi var! Peredolskaya'dan gelen ses ordunun gerçek, yanılmaz, inkâr edilemez sesiydi. Bu karara karşı gelen olmadı. Bolşevikler, yalnızca onlar, Motosikletçiler taburunun aşçısının cepheyi artık aşınmış yetkileriyle Haraş'lar ve Kuçin'lerden daha iyi temsil ettiklerini zamanında anlamışlardı. Delegelerin haleti ruhiyesinde çok anlamlı, ani bir değişiklik meydana geldi. Suhanov şöyle yazar: "Olayın kendi başına ve uygun bir biçimde ilerlediği, sağcıların haber verdikleri

tehlikelerin o kadar korkunç olmadıkları ve liderlerin geriye kalan konularda haklı olabilecekleri anlaşılmaya başlandı."

Zavallı sol Menşevikler dikkat çekmek için bu anı seçtiler. Henüz Kongre'yi terk etmedikleri farkedildi. Fraksiyonlarında nasıl davranacakları meselesini tartışıyorlardı. Tereddüt eden grupları harekete geçirmeye çalışan ve Kongre'ye alınacak kararı bildirmekle görevli Kapelinskiy sonunda Bolşeviklerle kopmanın en açık gerekçesini sundu: "Birliklerin Petrograd üzerine yürüdüklerini hatırlayın. Bir felâketin eşiğindeyiz." O sırada salonun çeşitli yerlerinden sesler duyuldu: "Nasıl? Hâlâ burada mısınız? Hani çıkmıştınız!" Kötü sözler eşliğinde Menşevikler küçük gruplar hâlinde çıkışa doğru yöneldiler. Suhanov üzgün bir şekilde şöyle anlatır: "Bolşeviklerin ellerini tümüyle boş bırakarak, devrimin tüm meydanını onlara bırakarak çıktık." Suhanov'un bahsettiği kişiler gitmeselerdi de çok az şey değişecekti. Her halükârda unutulup gitmeye mahkûmlardı. Olaylar dalga dalga onları aşıp geçmişti.

Kongrenin halka bir çağrıda bulunmasının vakti gelmişti. Ama oturum önemsiz konulardaki önergeleri tartışmayı sürdürüyordu. Olaylar gündeme hapsolmayı reddediyorlardı. Sabah 5.17'de Krılenko yoğunluktan bitmiş vaziyette elinde bir telgrafla kürsüye çıktı: 12. Ordu Kongre'yi selamlıyor ve Kuzey cephesini gözlemekle görevli bir Askerî Devrim Komitesi'nin kurulduğunu bildiriyordu. Hükûmetin silahlı bir yardım alma yolundaki çabaları birliklerin direnişiyle boşa çıkarılmıştı. Kuzey cephesinin başkomutanı General Çeremisov Komite'ye boyun eğmişti. Geçici hükûmetin komiseri Voytinskiy istifasını vermiş yerine geçecek kişiyi bekliyordu. Petrograd'ın üzerine gönderilen birliklerin heyetleri birbiri ardı sıra Askerî Devrim Komitesi'ne Petrograd garnizonuna katıldıklarını açıklıyorlardı. John Reed şöyle yazar: "Hiç düşünülmeyen bir şey oldu: İnsanlar sarılışarak ağlıyorlardı."

Lunaçarskiy sonunda yüksek sesle işçilere, askerlere ve köylülere bir çağrı okuma fırsatını bulabildi. Ama bu yalnızca bir çağrı değildi: Olup biteni ve olacakları ele alışıyla bile, alelacele kaleme alınan belge yeni bir devlet rejiminin başlangıcını öngörüyordu. "Uzlaşmacı Merkez Yürütme Komitesi'nin tüm yetkileri sona erdi. Geçici hükûmet azledildi. Kongre iktidarı ele aldı." Sovyet hükûmeti bir acil barış önerecek, toprağı köylülere verecek, orduya demokratik bir statü kazandıracak, üretim üzerinde denetim kuracak, zamanı gelince Kurucu Meclis'i toplayacak, Rusya uluslarının kendi kaderlerini tayin hakkını garanti edecekti. "Kongre tüm iktidarın, her yerde, sovyetlere geçtiğine karar verdi." Okunan her cümle bir alkış salvosu doğurdu. "Askerler, nöbet yerlerinizde kalın! Demiryolcular, Kerenskiy'in Petrograd üzerine gönderdiği tüm konvoyları durdurun!... Devrimin geleceği de, demokratik barışın geleceği de sizin ellerinizde bulunuyor!"

Topraktan bahsedildiğini duyan köylüler kulak kesildiler. Tüzüğe göre, Kongre yalnızca işçi ve asker sovyetlerini temsil ediyordu; ama çeşitli köy-

lü sovyetlerinin delegelerinden de katılımcılar vardı. Şimdi onlar da belgede anılmak istiyorlardı. Kendilerine derhal oy hakkı verildi. Petrograd Köylü Sovyeti temsilcisi çağrıyı "eliyle ve ayağıyla" imzaladı. Avksentyev'in Yürütme Komitesi'nin o zamana dek suskun kalan bir üyesi, Berzin telgrafla yapılan ankete katılan altmış sekiz köylü sovyetinden yarısının sovyetlerin iktidarından yana, diğer yarısının da iktidarın Kurucu Meclis'e devrinden yana görüş belirttiklerini bildirdi. Yarı yarıya memurlardan oluşan taşra sovyetlerindeki efkârı umumiye böyleyse, geleceğin Köylü Kongresi'nin sovyet iktidarını destekleyeceğinden kuşku duyulabilir miydi?

Er delegeleri sıkıca birleştiren çağrı kaçınılmaz karakteriyle bazı yol arkadaşlarını korkuttu, hattâ yıldırdı. Tekrardan kürsüde küçük fraksiyonlar ve döküntü gruplar boy göstermeye başladı. Kongre'yle üçüncü kez bir kopma yaşandı: Bu defa en soldaki küçük bir Menşevik gruptu söz konusu olan. Çıktılar, ama asıl niyetleri Bolşevikleri kurtarmaktı: "Yoksa siz kaybedeceksiniz, bizi kaybedeceksiniz, devrimi kaybedeceksiniz." Polonya Sosyalist Partisi'nin temsilcisi Lapinskiy "kendi görüşünü sonuna dek savunmak için" Kongre'de kalsa da, özde Martov'un deklarasyonuna katılıyordu: "Bolşevikler üzerlerine aldıkları iktidarı kullanamayacaklar. Birleşik Yahudi İşçi Partisi oy vermekte çekimser kaldı. Birleşmiş entarnasyonalistler de öyle. Fakat tüm bu "birleşmiş" partiler topu topu kaç oyu temsil ediyorlardı. Çağrı on iki çekimser, ikiye karşı tüm oylarla kabul edildi! Delegelerin alkışlayacak güçleri kalmamıştı.

Oturum sonunda saat 6'ya doğru sona erdi. Kentte gri ve soğuk bir sonbahar günü başlıyordu. Yavaş yavaş aydınlanan sokaklarda sabahlayanların odun ateşlerinin alevleri parıldıyordu. Tüfeklerle silahlanmış asker ve işçilerin donuk yüzleri önlerine düşmüş ve benzersizdi. Eğer o sırada Petrograd'da astrologlar olsaydı, gökyüzü haritasından önemli kehanetler okuyabilirlerdi.

Başkent yeni bir iktidara gözlerini açtı. Olayların dışında yaşayan sıradan insanlar, memurlar, aydınlar gecenin selinin kendilerini hangi yana savurduğunu öğrenmek için sabah erkenden gazete bayilerine koştular. Ama olan biteni anlamak kolay değildi. Doğrusunu söylemek gerekirse, gazeteler Kışlık Saray'ın komplocular tarafından ele geçirildiğini ve bakanların tutuklandığını yazıyorlardı, ama sanki geçici bir olaydan bahseder gibi. Kerenskiy Genelkurmay Karargâhı'na gitmişti, iktidarın kaderi cephe tarafından belirlenecekti. Kongre tutanaklarından yalnızca sağcıların deklarasyonları iktibas edilmişti. Yalnızca Kongre'yi terk edenler sıralanıyor ve kalanların güçsüzlüklerinden dem vuruluyordu. Kışlık Saray'ın alınmasından önce yazılan siyasal makaleler bulutsuz bir iyimserlik soluyorlardı.

Sokaklardaki söylentiler hiç de gazetelerde anlatılanlarla uyuşmuyordu. Ne derseniz deyin, bakanlar kaleye tıkılmışlardı. Kerenskiy cephesinde, görünürde destek birlikleri yoktu. Memurlar ve subaylar heyecanla fısıldaşıyorlardı. Gazeteciler ve avukatlar birbirlerine telefon ediyorlardı. Yazı kurulları

kafalarını toplamaya çalışıyorlardı. Salon bilgeleri gaspçıları kamuoyunun horgörü ablukasıyla kuşatmanın lâzım geldiğini ileri sürüyorlardı. Tüccarlar ticarete devam edip etmeyeceklerini bilmiyorlardı. Yeni iktidar ticaret yapılabilir emrini verdi. Restoranlar tekrar açıldı. Tramvaylar yürüdü; kötü günlerin geldiğini düşünen bankalar içlerine kapandılar. Borsa sismografları dalgalı bir eğri çizdiler. Bolşevikler kuşkusuz uzun süre iktidarda kalamayacaklardı, ama düşmeden evvel felâkete yol açabilirlerdi.

Gerici Fransız gazeteci Claude Anet o gün şöyle yazıyordu: "Galipler zafer türküleri söylüyorlar. Buna tümüyle hakları var. Tüm bu gevezeler içinde, bir tek onlar davrandılar... Bugün hasatı topluyorlar. Aşkolsun! İyi iş çıkardılar!" Durum Menşeviklerce bambaşka değerlendiriliyordu. Dan'ın gazetesi şöyle yazıyordu: "Bolşeviklerin 'zaferinden ' beri yirmi dört saat geçti ve tarihin kaderi şimdiden onlardan acımasız bir öç almaya başladı... Çevrelerinde kendi yarattıkları bir boşluk var... Herkesten tecrit oldular... Tüm memurlar ve teknisyenler aygıtı onların hizmetine girmeyi reddediyor... Tam zafer anında bir uçuruma yuvarlanıyorlar..."

Memurların sabotajından ve kendi darkafalılıklarından cesaret alan liberal ve uzlaşmacı çevreler garip bir şekilde yaptıklarının yanlarına kâr kalacağına inanıyorlardı. Bolşevikler konusunda Temmuz Günlerinin diliyle atıp tutuyorlardı: "Wilhelm'in paralı askerleri", "Kızıl Muhafızların cepleri Alman Marklarıyla dolu", "ayaklanmaya komuta eden Alman subayları".... Yeni iktidar bu kişilere daha bunlar ne oluyor demeden kuvvetli bir yumruk indirmeliydi. En fazla gemi azıya alan gazeteler 25'i 26'ya bağlayan gece yasaklandılar. Diğerleri gün içinde müsadere edildiler. Sosyalist basın şimdilik esirgenmişti: Sol Sosyalist-Devrimcilere ve Bolşevik partisinin bazı unsurlarına resmî demokrasiyle bir koalisyona umut bağlamanın gerçekçi olmadığını görme imkânı verilmeliydi.

Sabotajın ve kaosun ortasında Bolşevikler zaferlerini geliştiriyorlardı. Geceden örgütlenen geçici bir karargâh, Kerenskiy'in muhtemel bir saldırısına karşı Petrograd'ın savunmasıyla meşgul oldu. Grevin başladığı telefon santraline askerî telefoncular sevkedildi. Ordular kendi askerî devrim komitelerini kurmaya çağrıldılar. Cepheye ve taşraya gruplar hâlinde, zaferden sonra boş kalan ajitatör ve örgütçüler gönderildi. Partinin merkezî organı şöyle diyordu: "Petrograd Sovyeti söyleyeceğini söyledi; şimdi sıra diğer sovyetlerde."

Gün içinde askerler arasında özellikle kargaşaya sebep olan bir haber alındı: Kornilov kaçmıştı. Gerçekte, Bıhov'da kendine sadık Teke Türkmenlerinin koruması altında kalan ve Kerenskiy'in Genelkurmay Karargâhı tarafından tüm olaylardan haberdar edilen bu saygıdeğer tutuklu 25'inde olayların ciddî bir dönemece girdiğine karar vermiş ve hiçbir zorluk çekmeden hayalî hapishanesini terk etmişti. Kerenskiy ile Kornilov arasındaki bağlantı bir kez daha kitlelerin gözünde tüm gerçekliğiyle teyit edildi. Askerî Devrim Komitesi telg-

rafla askerleri ve devrimci subayları iki eski başkomutanı tutuklayıp Petrograd'a teslim etmeye çağırıyordu.

Tıpkı Şubatta Tavriçeskiy Sarayı'nın olduğu gibi, şimdi de Smolnıy başkentin ve devletin tüm işlevlerinin merkezi olmuştu. Tüm yönetici kurumlar oradaydı. kararlar oradan çıkıyordu, ya da kararlar oradan talep ediliyordu. Silah oradan isteniyordu, düşmandan ele geçirilen tüfek ve tabancalar oraya teslim ediliyordu. Şehrin farklı farklı yerlerinden tutuklular getiriliyordu. Zulme uğramışlar, adalet arayanlar oraya başvuruyordu. Burjuva kamuoyu ve onların ürkmüş arabacıları Smolnıy çevresinde koca bir halka örmüşlerdi.

Otomobil, asâ ve küreye göre daha etkili bir iktidar simgesi bugün. İkili iktidar rejiminde, otomobiller hükûmet, Merkez Yürütme Komitesi ve özel kişiler arasında pay edilmişti. Şimdilik, tüm müsadere edilen arabalar ayaklanma kampına park edilmişti. Smolnıy ilçesi dev bir köy garajına benziyordu. En iyi arabalar en düşük mazot kokuyorlardı. Motosikletler alacakaranlıkta sabırsızca ve tehdit edercesine zangırdıyorlardı. Zırhlı araçların klaksonları ortalığı velveleye veriyordu. Smolnıy bir fabrikaya, bir gara ve devrimin bir elektrik santraline benziyordu.

Yan sokaklardaki trotuvarlarda aceleci bir insan seli akıp gidiyordu. İç ve dış kapıların önünde odun ateşi tütüyordu. Bunların titrek ışığında silahlı işçi ve askerler dikkatlice geçiş izinlerini inceliyorlardı. Çalışan motorları avludaki birkaç zırhlı aracı sarsıyordu. Kimse ne makineleri ne de insanları durdurmak istiyordu. Her girişte bol fişeklerin eşliğinde makineli tüfekler bulunuyordu. Zayıf ışıklı, bitmeyen ve donuk koridorlar ayak sesleri, nidalar ve çağrılarla çınlıyordu. Geniş merdivenlerden kimileri aşağı, kimileri yukarı doğru koşuşturuyor, kimileri giriyor, kimileri çıkıyordu. Bu insan selinin içinden elleriyle bir izin belgesi veya bir emir göstererek, omuzlarında tüfekleri ya da kollarının altında bir çantayla sabırsız ve otoriter kişiler, Smolnıy militanları, kuryeler, komiserler geçiyordu.

Askerî Devrim Komitesi bir an bile faaliyetine ara vermedi, delegeleri, kuryeleri, gönüllü habercileri, fedakâr dostları ve namussuzları kabul etti. Başkentin dört bir yanına komiserler gönderdi, emirler ve yetki belgelerinin üzerine sayısız mühür bastı: Tüm bunları birbiriyle kesişen bilgi talepleri, acil bildiriler, telefon konuşmaları ve silah müsadereleri arasında yaptı. Takatsiz, uzun süredir ne uyumuş, ne yemek yemiş, tıraşsız, kirliçamaşırlı, gözleri yanık insanlar kısık sesle bağırıyorlardı ve eğer cansız vaziyette yere düşüp kalmamışlarsa, bu onları fırıl fırıl döndüren ve karşı konmaz kanatlarında taşıyan atmosferdeki kaos yüzündendi.

Maceracılar, sefihler, eski rejimin en kötü artıkları kokuyu almışlar ve Smolnıy'a sızmaya çalışıyorlardı. Kimileri bunu başarıyorduydular da. İdarenin bazı küçük sırlarını biliyorlardı: Diplomatik yazışmaların şifreleri, fon aktarımı için ödeme emirlerinin nasıl yazılacağı, benzinin ya da daktilonun

nereden bulunacağı ve özellikle de sarayın en iyi şaraplarının nerede muhafaza edildiği. Daha kodesi boylamamışlar ya da kurşunu yememişlerdi.

Dünya yaratılalı beri hiç bu kadar emir verilmemişti: Birbiri peşi sıra sözlü, kalemle veya daktiloyla yazılı ya da telefonla verilen binlerce emir. Bunlar her zaman emir çıkarma hakkı olanlar tarafından verilmiyor ve nadiren uygulama durumunda olanlar tarafından alınıyordu. Ama mucize şuradaydı ki, bu çılgınca anafor içinde insanların birbirlerini anlamaya çalıştıkları, en önemli ve en elzem olanın yine de uygulamaya koyulduğu, eski yönetim aygıtının yerine yeni bir yönetimin iplerinin gerildiği derin bir anlam vardı. Devrim güçleniyordu.

Gün boyunca Bolşevik Merkez Komitesi Smolnıy'da çalıştı: Rusya'nın yeni hükûmeti için karar vermek söz konusuydu. Hiçbir tutanak tutulmadı ya da muhafaza edilmedi. Geleceğin tarihçileri için hiç kimse endişe duymuyordu, her ne kadar onlar için bayağı bir endişe yaratılsa da. Kongre'nin akşam oturumunda meclis bir bakanlar kurulu oluşturacaktı. Ba-kan-lar mı? Alın size uzlaşmacı bir lâf! Yüksek bürokratik kariyer veya parlamenter bir ihtirasın taçlanması kokuyor bu. Hükûmete "Halk Komiserleri Konseyi" adının verilmesi kararlaştırıldı; bunda biraz daha yeni bir hava vardı. "Tüm demokrasiyle" bir koalisyon yapma görüşmeleri şimdiye dek bir sonuç vermediğinden, hükûmetin bileşimi sorunu, hem partiler hem de şahsiyetler açısından, basitleşmişti. Sol Sosyalist-Devrimciler cilve yapıyorlar ve kendi içlerine kapanıyorlardı; Kerenskiy'in partisinden yeni kopmuşlardı ve henüz ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Merkez Komite Lenin'in önerisini tek yerine getirilebilir öneri olarak kabul etti: Yalnızca Bolşeviklerden kurulu bir hükûmet oluşturmak.

Bu oturum sırasında Martov tutuklanan sosyalist bakanların davasını savundu. Daha çok değil, kısa bir süre önce sosyalist bakanlar nezdinde Bolşeviklerin serbest bırakılması için müdahalede bulunmuştu. Devran dönmüştü. Görüşmek üzere Martov'a gönderdikleri bir üyeleri —kuşkusuz Kamenev'di bu— vasıtasıyla, Merkez Komite sosyalist bakanların tutukluluklarının ev hapsine çevrileceğini teyit etti: Görünürde, diğer işlerin arasında onlar unutulmuştu ya da Trubetskoy üssünde bile bakanlık dayanışması ilkesine riayet edip ayrıcalığa karşı çıkmışlardı.

Kongre oturumu akşam 9'da başladı. "Tablo dünden pek farklı değildi. Yalnızca daha az silah, daha az karışıklık vardı." Delege olarak, halkın arasına karışmış olsa da Suhanov bile kendine bir yer bulabildi. Bu oturumda, barış, toprak ve hükûmet sorunu karara bağlanacaktı. Üç mesele yeterliydi: Savaşı sona erdirmek, halka toprak vermek, sosyalist diktatörlüğü kurmak. Kamenev gündüz divanın yaptığı çalışmalarla ilgili bir raporla başladı: Kerenskiy'in cephede tekrar koyduğu ölüm cezası kaldırılmıştı; ajitasyon tümüyle serbest bırakılmıştı; fikir suçlarından hapse atılan askerleri ve toprak komiteleri üyelerini salıverme emri verilmişti; geçici hükûmetin tüm komiserleri görevden alınmıştı; Kerenskiy ve Kornilov'un tutuklanması ve teslim edilmesi emri verilmişti. Kongre bu girişimleri kabul ve teyit etti.

Sabırsız ve düşmanca salonda tekrardan her türlü döküntü su yüzüne çıktı: Kimileri çekip gideceklerini söylüyor —"ayaklanmanın zafer kazandığı sırada, yenilgiye uğradığı değil"—, kimileri kalmakla övünüyordu. Donetsli madencilerin temsilcisi Kaledin'in Kuzeye kömür gönderimini kesmemesi için acil tedbir alınmasını talep ediyordu. Devrimin bu çaptaönlemler alabilmesi içindahauzun bir zaman geçmesi gerekecekti. Sonunda, gündemin ilk maddesine geçilebildi.

Kongre'nin henüz görmediği Lenin barış sorununu ele almak için söz aldı. Kürsüde görünmesi bitip tükenmek bilmeyen alkışlara vesile oldu. Siper delegeleri nefret etmeleri gerektiğini öğrendikleri ve tanımadan sevdikleri esrarengiz adama dört gözle bakıyorlardı. Kürsünün kenarlarına sıkı sıkıya sarılarak ve kalabalığı küçük gözleriyle süzerek Lenin dakikalarca süren durmak bilmez alkışlara görünürde aldırmadan bekliyordu. Gösteri bittikten sonra, basitçe şöyle dedi: "Şimdi işimiz sosyalist düzeni kurmak."

Kongrenin tutanakları bugüne gelmedi. Tartışmaların notlarını tutmaları için davet edilen parlamento stenografları Menşevikler ve Sosyalist-Devrimcilerle birlikte Smolnıy'ı terk etmişlerdi. Bu ilk sabotajlardan biriydi. Sekreterler tarafından alınan notlar olayların karmaşaşında geri gelmeyecek şekilde kaybolmuştu. Geriye yalnızca top sesleri altında ve siyasal mücadelenin diş gıcırtıları arasında kaleme alınan aceleci ve yanlı gazete haberleri kaldı. Bu durumdan özellikle Lenin'in konuşmaları etkilendi. Hızlı konuşması ve cümlelerinin karmaşık kurgusu yüzünden konuşmaları en uygun şartlarda dahi kolayca not almaya müsait değildi. John Reed'in Lenin'in dudaklarına kondurduğu giriş cümlesi hiçbir gazete haberinde yok. Ama tümüyle konuşmacının ruhuna uygun. Reed bunu uydurmuş olamaz. Lenin Sovyetler Kongresi'ndeki konuşmasına tam da böyle basitçe, tumturaksız, tam bir kendine güvenle başlamıştı: "Şimdi işimiz sosyalist düzeni kurmak".

Ama bunun için öncelikle savaşı durdurmak lâzımdı. İsviçre'de göçmenlikteyken, Lenin şu sloganı atmıştı: "Emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürmek." Şimdi, galip gelinen iç savaşı barışa çevirmek gerekiyordu. Konuşmacı doğrudan doğruya, seçilecek olan hükûmetin yayımlayacağı bir deklarasyon tasarısı okumaya başladı. Metin dağıtılmadı: teknikler henüz çok zayıftı. Kongre belgenin her kelimesinin okunuşunu can kulağıyla dinledi.

"24-25 Ekim kararıyla kurulan ve işçi, asker ve köylü sovyetlerine dayanan işçi ve köylü hükûmeti tüm savaşan halklara ve hükûmetlerine derhal dürüst ve demokratik bir barış görüşmelerine başlamayı önerir." Koşullar ilhakı ve tazminatı reddeder. "İlhak" sözcüğünden yabancı halkların Avrupa'da ya da uzakta, okyanusların ötesinde zorla bir başka ülkeye katılmasını veya kendi iradelerinin hilafına bağımlı kılınması anlaşılmalıdır. "Aynı zamanda, hükûmet yukarıda anılan barış koşullarını ültimatom olarak almadığını, yani tüm diğer koşulları görüşmeye hazır olduğunu ilan eder", yalnızca en kısa zamanda görüşmelere başlanmasını ve görüşmelerde hiçbir gizliliğin olmamasını talep eder.

Kendi açısından, Sovyet hükûmeti gizli diplomasiyi kaldırdı ve 25 Ekim 1917'ye dek imzalanan gizli antlaşmaların yayınına girişti. Bu antlaşmalardaki Rus toprak sahipleri ve kapitalistlerine avantaj ve imtiyaz sağlayan, Büyük Rusların diğer halkları ezmesini sağlayan tüm kararların "hükûmet koşulsuz ve derhal iptal edildiğini ilan eder." Görüşmelerin başlaması için, derhal en azından üç aylık bir ateşkes öneriliyordu. İşçi ve köylü hükûmeti önerilerini "barış görevini tamama erdirmekte ve de emekçi ve sömürülen kitleleri her türlü kölelikten ve sömürüden kurtarmaya" özellikle onların yardım edecekleri bilinciyle, aynı anda "tüm savaşan ülkelerin hükûmetlerine ve halklarına, özellikle de en ileri üç ülkenin, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın bilinçli işçilerine" yöneltiyordu.

Lenin kendini deklarasyonun metni üzerindeki kısa yorumlarla sınırladı. "Hükûmetleri bilmezden gelemeyiz, zira bu barış imzalama imkânını geciktirir..., ama bu bizi aynı zamanda halka başvurmaktan alıkoymaz. Her yerde, hükûmetler ve halklar aralarında kavgalılar, savaş ve barış meselelerine halkların müdahalesine yardım etmemiz gerekir." "Kuşkusuz, her yolla ilhaksız ve tazminatsız barış programımızı savunacağız", ama hükûmetlere görüşmelerden kaçmak için uygun gerekçe vermemek için koşullarımızı ültimatom şeklinde koyamayız. Diğer tüm teklifleri tartışmaya açığız. "Bunları tartışırız, ama bu onları kabul edeceğimiz anlamına gelmez."

Uzlaşmacılar tarafından 14 Martta yayınlanan manifesto diğer ülkelerin işçilerini barış adına bankacıları devirmeye çağırıyordu; bununla birlikte, aynı uzlaşmacılar kendi bankacılarını bırakın devirmeye çağırmayı, onlarla ittifak ediyorlardı. "Şimdi bankacıların hükûmetini devirdik." Bu bize diğer hakları da aynısını yapmaya çağırma hakkı veriyor. Kazanma umudumuz var: "Afrika'nın derinliklerinde değil, her şeyin hızla öğrenileceği Avrupa'da yaşadığımızı hatırlamalıyız." Lenin her zaman olduğu gibi zaferin teminatını ulusal devrimin uluslararası devrime dönüşmesinde görüyordu. "İşçi hareketi öne çıkacak ve barış ile sosyalizm yolunu açacak."

Sol Sosyalist-Devrimciler okunan deklarasyona katıldıklarını bildirmek üzere temsilcilerini gönderdiler: "Ruh ve anlam olarak bize yakın ve anlaşılabilir". Birleşmiş enternasyonalistler tüm demokrasinin hükûmeti adına yapılmak kaydıyla deklarasyona katıldıklarını açıkladılar. Polonyalı sol Menşevikler adına Lapinskiy belgenin "sağlıklı proleter gerçekçiliğini" olduğu gibi kabul etti. Polonya ve Litvanya sosyal-demokrasisi adına Dzerjinski, Letonya sosyal-demokrasisi adına Stuçka, Litvanya sosyal-demokrasisi adına Kapsukas deklarasyona kayıtsız katıldılar. Yalnızca barış koşullarının bir ültimatom karakteri taşımasını talep eden Bolşevik Yeremeyev itirazda bulundu. Yoksa "zayıf olduğumuz, korktuğumuz sanılabilir"di.

Lenin barış koşullarını ültimatom şeklinde sunma önerisine karşı kararlı ve hattâ sert konuştu: Böyle yaparak, "yalnızca düşmanlarımıza halktan tüm

gerçeği saklama, gerçeği bizim uzlaşmazlığımızın ardına gizleme imkânı vermiş oluruz". Deniyor ki "ültimatom koymamamız bizi güçsüz gösterecek". Politikada burjuva anlayışların yanlışlığına düşmemenin zamanı gelmiştir. "Takatsizliğimiz hakkında gerçeği söylemekten korkmamalıyız..." Brest-Litovsk konusunda gelecekteki görüş ayrılıkları o dönemde de ortaya çıkmıştı.

Kamenev çağrıya katılanların delege kartlarını kaldırmalarını istedi. Reed şöyle yazar: "Delegelerden biri kolunu muhalefet şerhi olarak kaldırmıştı, ama öyle bir uğultu çıktı ki, elini indirmek zorunda kaldı." Halklara ve hükûmetlere çağrı oybirliğiyle kabul edildi. İş kotarılmıştı. Ve bu girişim tüm katılımcıları büyüklüğüyle etkilemişti.

Önyargılı da olsa, dikkatli bir gözlemci olan Suhanov birinci oturumda Kongre'nin takatsizliğine birçok kez dikkat çekmişti. Hiç kuşkusuz, delegeler de tüm halk gibi toplantılardan, kongrelerden, nutuklardan, kararlardan ve genel olarak tüm o ayakta dikilmelerden usanmıştı. Bu kongrenin de işi başarıyla tamamlayacağından emin değillerdi. Görevin büyüklüğü ve direnişin aşılamaz gücü bu kez de onları geri çekilmeye zorlamayacak mıydı? Kışlık Saray'ın alındığı ve Motosikletçilerin ayaklanmadan yana geçtikleri öğrenildiğinde bir güven dalgası yayılmıştı. Ama bunların ikisi de ayaklanma mekanizmasıyla ilgili olaylardı. Ancak şimdi tarihsel anlamı gerçekten ortaya çıkmıştı. Muzaffer ayaklanma bu işçi ve asker kongresinin altına sarsılmaz bir iktidar temeli döşemişti. Delegeler bu kez devrim için değil, anlamı son derece daha büyük bir hükûmet kararı için oy kullanıyorlardı.

Halklar, dinleyin! Devrim sizi barışa çağırıyor. Antlaşmaları ihlâl etmekle suçlanacak. Ama o bununla iftihar ediyor. Kan emicilerin ittifaklarına çomak sokmak tarih için büyük bir hizmettir. Bolşevikler buna cüret ettiler. Bunu göze alan tek onlardı. Kalplerde gurur var. Gözler ışıldıyor. Herkes ayakta. Kimse sigara içmiyor şimdi. Sanki kimse nefes almıyor. Divan, delegeler, davetliler, korumalar ayaklanma ve kardeşlik marşında birleşiyorlar. Ayaklanmanın gözlemcisi ve katılımcısı, vakanüvisi ve şairi John Reed bilâhare şöyle anlatacaktır: "Aniden, genel bir atılışla, kendimizi ayakta Enternayonal'in sürükleyici sözlerini mırıldanırken bulduk. Saçları beyazlamaya başlamış eski bir asker çocuk gibi ağlıyordu. Aleksandra Kollontay ağlamamak için gözlerini hızlı hızlı kırpıştırıp duruyordu. O müthiş seda camları ve kapıları delip göklere doğru yükselerek salonda yayılıyordu."

Göklere doğru mu? Daha çok çarmıha gerilmiş zavallı Avrupa'ya gölgesini düşüren sonbahar siperlerine doğru, yakıp yıkılmış şehirlere ve köylere doğru, yas tutan kadınlara ve annelere doğru yükseliyordu. "Haydi ayağa, dünyanın lânetlileri; haydi ayağa açlığın forsaları!..." Marşın sözleri her zamanki anlamından kurtulmuştu. Hükûmet kararıyla birbirine karışmıştı. Doğrudan eylem gücü buradan ileri geliyordu. Herkes kendini daha büyük ve daha önemli hissediyordu o an. Devrimin kalbi tüm dünyaya doğru genişliyordu. "Kurtulu-

şa ereceğiz..." Bağımsızlık, girişim, gözüpeklik ruhu, ezilenlerin normal koşullarda mahrum oldukları bu kutlu hisler şimdi devrimle beraber sökün etmişti... "Kendi elimizle!..." Monarşiyi ve burjuvaziyi devirmiş milyonlarca insanın güçlü elleri şimdi de savaşı boğacaktı. Vıborg semtinin kızıl muhafızı, cepheden gelen yaralı, silik asker, yıllarını hapiste geçirmiş eski devrimci, *Avrora*'nın siyah sakallı genç bahriyelisi, herkes nihaî ve belirleyici mücadeleyi sonuna dek götüreceklerine and içiyorlardı. "Kendimize ait bir dünya, yeni bir dünya inşa edeceğiz!" İnşa edeceğiz! Kalpten söylenen bu sözcükte daha şimdiden geleceğin iç savaş yılları ve gelecekteki beş yıllık emek ve mahrumiyetler gizliydi. "Bir hiç olan her şey olacak!" Her şey! Geçmişin gerçeği birçok kez marş olmuşsa, niçin marşın gerçeği yarının gerçeği olamasın ki? Siperlerdeki kaputlar artık köle giysilerine benzemiyordu. İçindeki pamukları yırtılmış yünlü kalpaklar fırıl fırıl gözlerin üstünde bir başka şekilde duruyordu. "İnsan neslinin uyanışı!" Yaşadığı felâketlerden ve aşağılanmalardan, savaşın çamuru ve kanından uyanmayacağını düşünmek mümkün müydü?

"Tüm divan, başta Lenin olmak üzere, ayaktaydı ve coşkulu, esinli yüzlerle ve yakıcı bakışlarla şarkı söylüyordu." Diğerlerinin zaferini içi burkularak izleyen bir kuşkucunun tanıklığı böyleydi. Suhanov şöyle itiraf eder: "Ben de onlara katılmayı, bu kitleyle ve önderleriyle aynı duygunun, aynı ruhun içine gömülmeyi çok isterdim. Ama yapamazdım."

Marşın son kıtaları da bitmişti, ama Kongre yaşadığı olaydan büyülenmiş, kaynaşmış insan kitlesi olarak ayakta durmayı sürdürüyordu. Ve çoğu gözler kürsüdeki bodur, çelimsiz, dik duruşlu, koca kafalı, basit görünüşlü, çenesindeki sakalının tıraş edilmesi nedeniyle yüzü şimdilik değişmiş, hafifçe Moğol görünüşlü küçük gözleri delici bakan bir adamın üzerinde odaklandı. Dört aydır ortalarda gözükmüyordu, adı sanki bedeninden kopmuştu. Ama hayır, o bir efsane değildi, işte elinde halklara bir mesaj tutar vaziyette dostlarının —"dostları" ne kadar çoktu şimdi— yanındaydı. Ona en yakın olanlar, onun partideki konumunu çok iyi bilenler bile ilk kez tam olarak onun devrim için, halk için, halklar için ne anlam ifade ettiğini hissediyorlardı. Eğitimi o vermişti. Öğretmen oydu. Ahalinin ortasından bir ses lidere yönelik birkaç selamlama sözcüğü haykırdı. Salon bu işareti bekliyormuş gibi "Yaşasın Lenin!" diye bağırmaya başladı. Yaşanan heyecanlar, aşılan kuşkular, girişimin kibiri, zafer, büyük umutlar, her şey bir teşekkür ve coşku patlaması yarattı. Kuşkucu tanık kuru bir şekilde şöyle not etmiştir: "Büyük bir ruh kabarması meydana geldi... Lenin selamlanıyor, hurralar atılıyor, kepler havaya fırlatılıyordu. Devrim şehitlerinin anısına Cenaze Marşı söylendi. Ardından, yeniden, alkışlar, bağırışlar, havaya kep fırlatmalar..."

Kongrenin o dakikalarda yaşadıklarını, daha düşük bir yoğunlukta da olsa, halk bütünüyle ertesi gün yaşayacaktı. Stankeviç anılarında şöyle yazar: "Söylemek gerekir ki, Bolşeviklerin cesur davranışları, dikenli telleri aşma maharetleri, bizi komşu halklardan ayıran dört yıl kendiliklerinden müthiş bir etki

yaratmışlardı." Baron Budberg güncesinde daha sert, ama daha az net olmayan bir üslûpla şöyle ifade etmiştir: "Yoldaş Lenin'in yeni hükûmeti işe derhal barış kararıyla başladı... Gerçekten, asker kitlesini yanına çekmek için çok zekice bir hamleydi bu; bunu bugün ziyaret ettiğim birçok alayın haleti ruhiyesi içinde bizzat tespit ettim; Lenin'in üç aylık acil bir ateşkes ve hemen ardından barış konusundaki telgrafı her yerde muazzam bir etki yaratmış ve sevinç patlamalarına yol açmıştı. Şimdi cepheyi kurtarma konusundaki son umutlarımızı da kaybetmiştik." Bu adamların, bizzat kendilerinin batırdıkları bir cepheyi kaybetmekten bahsederken anlatmak istedikleri şey, kendi sosyal mevkilerini kaybetmekten başka bir şey değildi uzun süredir.

Devrim kendinde Mart-Nisan aylarında dikenli telleri aşma azmini bulmuş olsaydı, daha bir süre daha orduyu birarada tutmayı başarabilecekti, tabiî onu varlığının yarısına veya üçte birine indirmek ve dış politikası için istisnaî bir güç konumu yaratmak pahasına. Fakat cesur eylemlere girişme zamanı ancak Ekimde, artık orduyu kısa bir süre için de olsa, bir şekilde kurtarma imkânı kalmadığında geldi. Yeni rejim yalnızca çarcı savaşın masraflarını değil, geçici hükûmetin darkafalılıkla yol açtığı israfları da karşılamak zorundaydı. Hiçbir taraf için çıkışı olmayan böylesi korkunç koşullarda, yalnızca Bolşevizm Ekim Devrimiyle halkın enerjisinin tükenmez kaynaklarını ortaya çıkararak ülkeyi doğru yola sokmaya yetenekliydi.

Lenin tekrardan kürsüdeydi, bu kez toprak mülkiyeti üzerine kararla ilgili sayfalar vardı elinde. Konuşmasına toprak sorununu sürüncemede bırakarak ülkeyi bir köylü ayaklanmasına sürükleyen devrik hükûmeti ve uzlaşmacı partileri suçlayarak başladı. "Köylerde talan ve anarşi hüküm sürüyor demeleri yalan ve dalavere. Nerede makul tedbirler talana ve anarşiye yol açmış?..." Karar tasarısı dağıtım amacıyla çoğaltılmamıştı: raportör elinde varolan tek taslağı tutuyordu ve bu taslak, Suhanov'un anılarına bakacak olursak, "öyle kötü yazılmıştı ki, Lenin okurken büyük zorluklar çekiyordu ve bir ara düşecek gibi oldu. Sonunda, kürsüye yakın biri gelip yardım etti. Lenin seve seve yerini ve okunaksız kağıdı ona bıraktı." Bu küçük aksilikler pleb parlamentosunun gözünde başarılan şeyin büyüklüğünü asla küçültmüyordu.

Kararın özü birinci maddenin iki satırında özetlenmişti: "Soyluların toprak mülkiyeti tazminatsız olarak kaldırılmıştır." Soyluların toprakları, tacın malikâneleri, manastır ve kiliselerin mülkleri hayvanları ve alet edevatlarıyla birlikte Kurucu Meclis toplanıncaya kadar kaza toprak komiteleri ile nahiye köylü sovyetlerinin emrine verilmiştir. Müsadere edilen mallar kamu mülkü olarak yerel sovyetlere emanet edilmiştir. Mütevazı koşullardaki köylülerin ve sıradan Kazakların toprakları müsadereden muaftır. Tüm kararname otuz satır bile tutmuyordu. Bu Gordion düğümüne vurulan bir balta darbesiydi.

Asıl metne daha geniş, bizzat köylülerden ödünç alınan bir madde eklendi. *İzvestiya* krestyanskih sovetov'da [Köylü Sovyetlerinden Haberler] 19

Ağustosta seçmenler tarafından Birinci Köylü Vekilleri Kongresi temsilcilerine verilen iki yüz kırk iki direktifin özeti yayınlanmıştı. Bu direktifler Sosyalist-Devrimciler tarafından hazırlanmış olsa da, Lenin bu belgeyi "büyük toprak reformlarının gerçekleştirilmesi için genel çerçeve olarak" bütünüyle kararnameye dahil etmekte hiç tereddüt etmedi. Direktifler manzumesi özetle şöyle diyordu: "Toprakta özel mülkiyet hakkı sonsuza dek yürülükten kaldırılmıştır." "Topraktan yararlanma hakkı kendi güçleriyle çalışmak isteyen tüm yurttaşlara tanınmıştır." "Ücretli emeğe müsaade edilmez." "Toprağın işlenmesi eşitlikçi olmalıdır, yani toprak emekçiler arasında, yerel koşullar dikkate alınarak, emek veya tüketim normu esas alınarak bölüştürülecektir."

Bırakın soylu mülk sahipleriyle bir koalisyonu, eğer burjuva rejim muhafaza edilseydi, Sosyalist-Devrimcilerce kaleme alınan manzume yalnızca bilinçli bir yalan olmakla kalmayacak, gerçekleştirilemeyecek bir ütopya olarak da kalacaktı. Proletaryanın egemenliğinde bile tüm yönleriyle gerçekleştirilemeyecekti. Ama bu direktifler manzumesinin kaderi iktidarın ona yeni bir gözle bakmasıyla bile radikal biçimde değişikliğe uğradı. İşçi hükûmeti köylü sınıfına çelişik programında gerçek değişiklikler yapabilmek için bir mühlet tanımıştı.

Lenin Ağustosta şöyle yazıyordu: "Köylüler küçük mülklerini korumak, eşitlikçi bir norm tespit etmek..., dönemsel olarak yeni eşitleştirmelere başvurmak istiyorlar. Öyle olsun! Bu noktada hiçbir akıllı sosyalist yoksul köylülerden farklı düşünemez.Topraklara el konduktan, bankaların hâkimiyetine son verdikten, üretim araçları müsadere edildikten, sermayenin egemenliği kırıldıktan ve en önemlisi siyasal iktidar proletaryaya geçtikten sonra geri kalanı pratik tarafından çözüme kavuşturulur zaten."

Bolşevik partinin köylü sınıfına ve onun tarım programına yönelik bu uzgörülü ve önemli ölçüde pedagojik bakışını hem dost, hem düşman anlamayan çoktu. Söz gelimi Rosa Luxemburg "toprakların eşit bölüşülmesinin sosyalizmle bir ilgisi yoktur" diyordu. Ama bu konuda Bolşevikler de yanılsama içinde değillerdi. Aksine, kararnamenin yapısı bile kanun koyucunun eleştirel kararlılığını yansıtıyordu. Direktifler manzumesi tüm toprakların, gerek soylu mülk sahiplerinin, gerekse köylülerin topraklarının "ulusun malı olduğunu" beyan ederken, temel yasa yeni toprak mülkiyeti biçimi konusunda genel olarak suskundu. Geniş görüşlü bir hukukçu bile, dünya-tarihsel bir önemdeki yeni ilke olarak toprağın millîleştirilmesinin temel yasaya eklenen bir direktif şeklinde sunulması karşısında dehşete düşerdi. Ama burada yazımla ilgili bir savsaklama söz konusu değildi. Lenin, *a priori* partiyi ve sovyet iktidarını henüz tam keşfedilmemiş bir tarihsel alanda bağlamak istemiyordu. Burada da en büyük ihtiyatı eşi görülmedik bir gözüpeklikle birleştiriyordu. Geriye bizzat köylülerin toprağın "tüm ulusun malı" olmasından ne anladıklarını tecrübeyle görmek kalıyordu. İleriye doğru bir sıçrayış yaptıktan sonra, geri çekilme durumunda sığınılacak mevzileri tahkim etmek gerekiyordu. Soylu mülklerinin

köylüler arasındaki bölüşümü burjuva karşı-devrimi için kendi başına bir garanti olmadığından, feodal monarşinin bir restorasyonu tehlikesi yoktu.

"Sosyalist perspektifler"den ancak proletaryanın iktidarını kurmak ve muhafaza etmek koşuluyla bahsedilebilirdi; oysa bu iktidarı muhafaza etmek ancak köylüye devrimci girişiminde kararlı bir yardım sağlanarak mümkündü. Eğer toprakların bölüşümü sosyalist hükûmeti siyasal olarak pekiştiriyorsa, acil tedbir olarak tamamen doğrulanmış sayılırdı. Köylüyü devrimin onu bulduğu gibi görmek lâzımdı. Ancak yeni bir rejim tarafından, bir hamlede değil, yıllar içinde, nesiller boyunca, yeni bir tekniğin ve yeni bir iktisadî örgütlenmenin yardımıyla yeniden eğitilebilirdi. Direktifler manzumesiyle birlikte kararname proletarya diktatörlüğü için yalnızca tarım emekçisinin çıkarlarını özenle ele alma zorunluluğu değil, küçük mülk sahibi yanılsamalarına da hoşgörü gösterme zorunluluğu anlamına geliyordu. Toprak devriminde birçok aşamanın ve dönemecin olacağı baştan açıktı. Ek direktifler hiç de son söz değildi. İşçilerin, köylülerin ilerici taleplerini yerine getirmeye ve yanlış adım atmamalarına yardımcı olarak hareket etmeyi kabul ettikleri bir başlangıç noktasıydı sadece.

Lenin raporunda şöyle diyordu: "Onunla hemfikir olmasak da, halk tabanının kararını bilmezden gelemeyiz... Halk kitlelerine tam bir yaratıcı eylem serbestisi tanımalıyız... özetle, ve doğrusu da budur, köylü sınıfı artık köylerde soylu toprak sahiplerinin bulunmadığını idrak etmelidir. Ancak bundan sonra, köylüler her şeye bizzat karar verecekler ve hayatlarını bizzat tertip edeceklerdir." Oportünizm miydi bu? Hayır, devrimci gerçekçilik.

Alkışlar daha dinmeden, Köylü Yürütme Komitesi adına orada bulunan sağ Sosyalist-Devrimci Pyanıh sosyalist bakanların maruz bırakıldıkları tutukluluk hâlini sert sözlerle protesto etti. Konuşmacı sıranın üzerine gözü dönmüş bir edayla vurarak şöyle bağırıyordu: "Son günlerde, hiçbir devrimde görülmedik şeyler oluyor. Yürütme Komitesi üyesi yoldaşlarımız Maslov ve Salazkin hapiste. Onların derhal serbest bırakılmasını talep ediyoruz!" Asker kaputu giymiş bir başka temsilci tehditkâr bir tonda "sakın saçlarının bir teline bile dokunmayın!" diyordu. Kongrede her ikisi de hayalete benziyordu.

Ayaklanma sırasında, Dvinsk hapisanesinde Bolşevizm suçlamasıyla yaklaşık sekiz yüz kişi; Minsk'te yaklaşık altı bin kişi; Kiev'de çoğu asker, beş yüz otuz beş kişi bulunuyordu. Ülkenin başka taraflarında da köylü komiteleri üyesi olarak kimbilir kaç kişi hapisteydi! Yine, çok sayıda Kongre üyesi, başta divan üyeleri olmak üzere Temmuzdan sonra Kerenskiy'in hapisanelerinden geçmişti. Geçici hükûmetin dostlarının hoşnutsuzluğunun bu mecliste büyük bir heyecan doğurmaması şaşırtıcı değil. Bu talihsizliği tamama erdirmek üzere kimsenin tanımadığı bir delege, Tverli uzun saçlı, koyun postundan bir aba giymiş bir köylü yerinden kalktı ve oturumu nazikçe selamladıktan sonra seçmenlerinin adına Kongre'den Avksentyev'in Yürütme Komitesi'ni tümden tutuklamakta tereddüt etmemesini talep etti: "Bunlar köylü temsilcileri değil,

Kadet... Onların yeri hapishane." Böylece iki farklı kişi karşı karşıya geliyordu: deneyimli parlamenter, bakanların gözdesi, Bolşeviklere kindar Sosyalist-Devrimci Pyanıh ile seçmenlerinin adına Lenin'e sıcak kutlama mesajları getiren Tverli basit köylü. İki sosyal tabaka, iki devrim: Pyanıh Şubat Devrimi adına konuşuyordu, Tverli köylü Ekim Devrimi adına militanlık yapıyordu. Kongre koyun postlu aba giymiş delegeye gerçek bir alkış sundu. Yürütme Komitesi'nin yetkilileri ise lanetler okuyarak çıktılar.

Kalegayev "sol Sosyalist-Devrimciler fraksiyonunun Lenin'in tasarısını kendi fikrinin zafer kazanması olarak algıladığını" beyan etti. Fakat, meselenin son derece önemli olması nedeniyle, çeşitli fraksiyonlarda tartışılması mutlak zorunluydu. Bölünen Sosyalist-Devrimci partinin aşırı sol kanadının temsilcisi bir Maksimalist derhal bir oylama talep etti. "İlk günden beri boş gevezeliklerde bulunmadan böyle bir uygulama yürüten partiye şükranlarımızı sunmalıyız." Lenin oturum arasının mümkün olduğunca kısa tutulmasını önerdi. "Hemen yarın sabah Rusya için çok önemli belgeler basılacak. Gecikme affedilemez!" Ne de olsa toprak meselesine dair kararname yalnızca yeni rejimin temeli değil, daha ülkeyi henüz fethetmemiş olan ayaklanmanın da başlıca aracıydı. John Reed o sırada salondaki gürültüyü yarıp geçen bir nidayı boşuna kaydetmemiştir: "17 nolu odaya on beş ajitatör. Derhal! Cepheye gidilecek!"

Sabah 1'de Makedonya'daki Rus birliklerinden bir delege gelip Petrograd'da üst üste iktidara gelen iki hükûmetçe de unutulduklarını söyleyerek şikayette bulundu. Makedonya'da bulunan askerler barış ve toprak konusunda tam destek veriyorlardı! İşte size, bu kez Güney-doğu Avrupa'nın bir köşesinde, ordunun ruh hâlinin yeni bir doğrulanması daha! Kamenev hemen ardından şunu bildirdi: hükûmetçe cepheden çağrılan 10. Motosiklet taburu bu sabah Petrograd'a girdi ve tıpkı kendinden öncekiler gibi, Sovyetler Kongresi'ne bağlılığını bildirdi. Canlı alkışlar sahip olunan gücün sürekli yenilenen teyidinin hiç de boşuna olmadığını ispatlıyordu.

İpsiz sapsızların Yahudilere ve diğer kişilere karşı girişecekleri pogromlara izin vermemenin yerel sovyetlerin onur görevi olduğunu ilan eden, oybirliğiyle ve tartışmasız biçimde kabul edilen bir karar tasarısından sonra, toprak yasası tasarısı oya sunuldu. Sekiz çekimser ve bir aleyhte oya karşı, Kongre yeni bir coşku parıldamasıyla eski Rus toplumunun temellerinin temelini oluşturan serflik rejimine son veren kararnameyi kabul etti. Artık toprak devrimi yasallaşmıştı. Böylelikle proletarya devrimi sağlam bir destek kazandı.

Geriye son bir sorun kalıyordu: Bir hükûmet kurmak. Kamenev Bolşevik Merkez Komitesi'nin hazırladığı taslağı okudu. Devletin çeşitli alanlardaki idaresi Kongre tarafından ilan edilen programı gerçekleştirmek üzere çalışacak olan komisyonlara emanet edildi: "Erkek ve kadın işçiler, bahriyeliler, askerler, köylüler ve memurlar kitlesinin örgütleriyle sıkı bir birlik içinde". Hükûmet iktidarı "Halk Komiserleri Konseyi" adı altında, bu komisyonların başkanlarının

oluşturduğu bir kollegiyumun elinde yoğunlaştırıldı. Hükûmet faaliyeti üzerindeki denetim Sovyetler Kongresi'ne ve Merkez Yürütme Komitesi'ne aitti.

Birinci Halk Komiserleri Konseyi'ni oluşturmak için Bolşevik parti Merkez Komitesi'nden yedi üye seçildi: Hükûmet reisi olarak Lenin; İçişleri komiseri olarak Rıkov; Tarım komiseri olarak Milyutin; Sanayi ve Ticaret komiseri olarak Nogin; Dışişleri komiseri olarak Troçki; Adalet komiseri olarak Lomov; Milliyetler komiserliğinin başı olarak Stalin. Savaş ve Donanma komiserliği Antonov-Ovseyenko, Krılenko ve Dıbenko'dan oluşan bir komiteye emanet edildi; Çalışma komiserliğinin başına Şlyapnikov'un getirilmesi düşünülüyordu; Eğitim komiserliği Lunaçarskiy tarafından yönetilecekti; zahmetli ve nankör İaşe işleri Teodoroviç'e bırakıldı; Posta ve Telgraf komiserliğine işçi Glebov getirildi. Ulaştırma komiserliğine şimdilik kimse atanmadı; demiryolcularla anlaşma için kapılar açık tutuluyordu.

Dördü işçi, on biri aydın olan bu on beş adayın geçmişlerinde hapisler, sürgünler ve göçmenlik vardı; aralarından beşi Demokratik Cumhuriyet döneminde hapse atılmışlardı; geleceğin başbakanı demokrasi rejimindeki kaçak inzivasından daha dün çıkmıştı. Kamenev ve Zinovyev Halk Komiserleri Konseyi'ne girmediler: Kamenev yeni Merkez Yürütme Komitesi'nin başkanlığına; Zinovyev ise sovyetlerin resmî organının yazı kurulu başkanı olarak atandı. Reed şöyle yazar: "Kamenev Halk Komiserleri listesini okuduğunda, her isimden sonra, özellikle de Lenin ve Troçki'nin isimlerinden sonra büyük alkışlar koptu." Suhanov buna Lunaçarskiy'in ismini de ekler.

Eski Bolşevik, Gorkiy'in gazetesinin yazı kurulu başkanı, birleşmiş enternasyonalistlerin temsilcisi Avilov teklif edilen hükûmet bileşimine karşı konuştu. İç ve dış politika alanlarında devrimin önünde dikilen güçlükleri özenle sıraladı. "Bir şeyi anlamamız gerek... nereye gidiyoruz? Yeni hükûmetin önünde aynı eski sorunlar duruyor: Ekmek ve barış. Eğer hükûmet bu iki sorunu çözemezse, devrilir." Ülkede ekmek kıtlığı vardı. Ekmek semirmiş köylülerin elindeydi. Ekmek karşılığı verilecek bir şey yoktu: sanayi çökmüştü, yakıt ve hammadde yoktu. Cebrî tedbirlerle tahıl stoklamak zor, yavaş ve tehlikeliydi. Dolayısıyla, yalnızca yoksul köylülerin değil, hali vakti yerinde olanların da ona sempatiyle bakacakları bir hükûmet kurmak gerekiyordu. Bunun için de bir koalisyon gerekliydi.

"Barış yapmak daha da zor." Kongrenin derhal bir ateşkesle ilgili önerisine İtilâf devletleri hükûmetleri cevap vermeyeceklerdi. Müttefik elçilikler şimdiden yurdu terkediyorlardı. Yeni iktidar tecrit olacaktı, barış girişimi havada kalacaktı. Savaşan ülkelerin halk kitleleri şimdilik devrimden çok uzaklardı. İki sonuç ortaya çıkabilirdi: Ya Hohenzollern birliklerince devrim ezilecek ya da ayrı bir barış yapılacaktı. Her iki durumda da, barış koşulları Rusya için çok ağır olacaktı. Zorlukları aşmak için ancak "halkın çoğunluğu" gerekliydi. Bununla beraber şanssızlık oydu ki, demokrasi bölünmüş, sol kanat Smolnıy'da

tamamen Bolşeviklerden oluşan bir hükûmet kurmak istiyordu, halbuki sağ kanat Belediye Dumasında bir Kamu Selamet Komitesi tertipliyordu. Devrimin selameti için her iki gruptan müteşekkil bir iktidar kurmak zorunluydu.

Sol Sosyalist-Devrimcilerin temsilcisi Karelin de aynı tarzda görüş belirtti. Kongreyi terk eden partiler olmadan programı gerçekleştirmek mümkün değildi. Doğrusunu söylemek gerekirse, "Bolşevikler onların Kongreyi terk edişlerinden sorumlu değillerdi." Kongrenin programı tüm demokrasiyi birleştirmeliydi. "Biz Bolşeviklerin tecrit oldukları bir yolda yürümek istemiyoruz, çünkü tüm devrimin kaderi onların akıbetine bağlı: onların kaybetmesi devrimin kaybetmesi demek." Onların, sol Sosyalist-Devrimcilerin hükûmete girmeyi reddetmelerinin sebebi iyi niyetti: Bolşeviklerle Kongreyi terk eden partilerin arasını bulmak için ellerini serbest bırakmak istiyorlardı. "Sol Sosyalist-Devrimciler başlıca görevlerini bu arabuluculukta görüyorlar. Yeni iktidarın acil sorunları çözme çabasına yönelik faaliyetlerini destekleyecekler." Aynı zamanda, teklif edilen hükûmete karşı oy kullanıyorlardı. Tek kelimeyle, genç parti elinden geldiğince işleri karman çorman ediyordu.

Tüm sempatisini Avilov'a veren ve kuliste Karelin'e ilham kaynağı olan Suhanov şöyle anlatır: "Yalnızca Bolşeviklerden kurulu bir hükûmeti savunmak için Troçki kürsüye geldi. Konuşması çok parlak ve keskindi ve birçok noktada tümüyle haklıydı. Ama hasımlarının akıl yürütmelerinin özünü anlamak istemiyordu..." Hasımların akıl yürütmelerinin özü ideal bir diyagonal çizmekten oluşuyordu. Martta bu diyagonali burjuvazi ile uzlaşmacı sovyetler arasında çizmeye çalışmışlardı. Şimdi de, Suhanov'lar uzlaşmacı demokrasi ile proletarya diktatörlüğü arasında bir diyagonal çizmeyi düşlüyorlardı. Fakat devrimler diyagonaller çizerek ilerlemezdi.

Troçki şöyle konuştu: "Sol kanadın muhtemel bir tecrit oluşundan birçok defa endişe duyduk. Birkaç gün önce, ayaklanma meselesi açıkça ortaya atıldığında, bize felâkete gittiğimiz söylendi. Gerçekten de, siyasal basına, varolan güç gruplaşmalarına bakacak olursak, ayaklanma bizim için kaçınılmaz bir felâket tehditi içeriyordu. Yalnızca karşı-devrimci çeteler değil, her renkten ulusal savunmacılık taraflarları da bize karşı dikiliyorlardı. Askerî Devrim Komitesi'nde bizimle birlikte cesurane çalışan bir tek sol Sosyalist-Devrimciler, tek kanat vardı. Diğer kanat bekle görcü bir nötr konumdaydı. Ama yine de, bu olumsuz koşullarda, herkesçe terkedildiğimiz anda da, ayaklanma zafere ulaştı..."

"Eğer gerçek güçler bize karşı olsaydı, hemen hemen kan dökmeden zafere nasıl olup da ulaşmıştık? Hayır, tecrit olan biz değildik, hükûmet ve sözüm ona demokratlardı. Ayak diremeleriyle, uzlaşmacı yöntemleriyle, bizzat kendilerini demokrasinin saflarından silmişlerdi. Parti olarak bizim en büyük üstünlüğümüz işçilerin, askerlerin ve yoksul köylülerin birliğini yaratarak sınıf güçleriyle bir koalisyon yapmamızdadır."

"Siyasal gruplar yok olur, ama sınıfların aslî çıkarları kalır. Sınıfın aslî taleplerini dile getirebilen ve tatmin edebilen parti galip gelir... Garnizonumuzun, özellikle de köylü unsurun işçi sınıfıyla girdiği koalisyondan gurur duyabiliriz. Bu koalisyon ateş çemberinden geçmiştir. Petrograd garnizonu ve proletarya aynı anda tüm halkların devrim tarihinde klasik bir örnek hâline gelecek olan büyük bir mücadeleye girdiler."

"Avilov bizi bekleyen muazzam güçlüklerden bahsetti. Bu güçlükleri bertaraf etmek için bir koalisyon oluşturmayı önerdi. Ama bu formülün ne anlama geldiğini söylemeye hiç çalışmadı: Grupların mı, sınıfların mı yoksa basitçe gazetelerin mi?"

"Demokrasinin bölünmesinin bir yanlış anlamadan kaynaklandığı söyleniyor. Kerenskiy bize karşı şok taburları gönderdiğinde, Merkez Yürütme Komitesi'nin onayıyla, burjuvaziye karşı en sert mücadeleyi yaparken telefonlarımız kesildiğinde, bize darbe üstüne darbe vurulduğunda, yanlış anlamadan bahsetmek mümkün mü?"

"Avilov, çok az ekmeğimiz var, ulusal savunma taraftarlarıyla koalisyon yapmak lâzım diyor. İyi de bu koalisyon ekmek miktarını artıracak mı? Ekmek meselesi bir eylem programı gerektirir. Kargaşaya karşı mücadele yukarıda siyasal birleşmeleri değil, aşağıda kararlı yöntemler kullanılmasını gerektirir."

"Avilov köylü sınıfıyla bir ittifaktan bahsetti. Ama bir kez daha soruyorum: Hangi köylü sınıfından söz ediliyor? Daha bugün, burada Tverli köylülerin temsilcisi Avksentyev'in tutuklanmasını talep ediyordu. Tverli bu köylü ile hapisaneleri toprak komitelerinin üyeleriyle dolduran Avksentyev arasında seçme yapmak gerek. Biz işçi sınıfının yoksul köylülerle koalisyonu adına köylü sınıfının semirmiş unsurlarıyla (*kula*klarla) koalisyonu açıkça reddediyoruz. Avksentyev'e karşı Tverli köylülerden yanayız, sonuna dek, bölünmeden onların yanındayız."

"Bir koalisyon gölgesinin peşine takılan kişi kendini tümüyle hayattan tecrit eder. Sol Sosyalist-Devrimciler partimize karşı çıkmayı sürdürdükleri ölçüde kitleler içindeki desteklerini yitirecekler. Köyün yoksul unsurlarının katıldıkları proletaryanın partisine karşı çıkan her grup devrimden kendini soyutlar."

"Açık açık, tüm halkın gözleri önünde, ayaklanmanın bayrağını yukarı kaldırdık. Bu ayaklanmanın siyasal formülü şuydu: Sovyetler Kongresi aracılığıyla, tüm iktidar sovyetlere. Bize darbe yapmak için Sovyetler Kongresi'ni beklemediniz deniyor. Beklerdik, ama beklemek istemeyen Kerenskiy'di: Karşı-devrimciler uyumuyorlardı. Parti olarak biz görevimizin Sovyetler Kongresi'nin iktidarı ele alabilmesi için gerçek bir imkân yaratmak olduğunu düşünüyorduk. Ama Kongre junkerler tarafından sarılsaydı, nasıl iktidara el koyabilirdi? Bu görevi yerine getirmek için, bir partinin çıkıp karşı-devrimin elinden iktidarı söküp alması ve 'Bakın işte, iktidar burada, göreviniz onu almaktır!' demesi gerekiyordu" (*Kesintisiz bir alkış tufanı*).

"Her renkten ulusal savunma taraftarlarını bize karşı mücadelelerinde hiçbir şey alıkoymasa da, biz onları reddetmedik, Kongrenin tümüne iktidarı almasını önerdik. Tüm olup bitenlerden sonra, bu kürsüden kalkıp nasıl da bizim 'uzlaşmaz tutumumuz'dan bahsedebiliyorsunuz? Parti, üzeri baruttan kararmış vaziyette onlara gelip 'iktidarı birlikte ele alalım!' dediğinde, onlar belediye dumasına koşup gerçek karşı-devrimcilerle ittifak yapmadılar mı? Devrime ihanet edenlerle asla ittifak yapmayacağız!"

"Avilov, barış için mücadele amacıyla uzlaşmacılarla bir koalisyon kurmak gerek diyor. Aynı zamanda da, Müttefiklerin barış imzalamak istemediklerini kabul ediyor... Avilov Müttefik emperyalistlerin sözde demokrat Skobelev'le alay ettiklerini beyan ediyor. Ama siz bu sözde demokratlarla blok kurarsanız, barış davası garanti edilecek diyor."

"Barış için mücadelede iki yol var: Biri, Müttefik ve düşman ülkelerin hükûmetlerine devrimin maddî ve manevî gücüyle karşı koymak. İkincisi, Skobelev'le, yani Tereşçenko'yla bir blok oluşturmak ve Müttefik emperyalizmine tümüyle boyun etmek. Biz barış üzerine beyanatımızda, aynı anda hem hükûmetlere hem de halklara sesleniyoruz. Ama burada yalnızca biçimsel bir simetri var. Kuşkusuz, emperyalist hükûmetleri manifestolarımızla etkilemeyi umuyor değiliz. Bununla birlikte, bu hükûmetler varolduğu müddetçe de onları bilmezden gelemeyiz. Fakat tüm ümidimizi devrimimizin Avrupa devriminin tetiğine basmasında görüyoruz. Eğer Avrupa'nın ayaklanan halkları emperyalizmi ezmezlerse, ezilen biz olacağız, buna şüphe yok. Ya Rus Devrimi Batıda mücadele anaforuna yol açacak ya da tüm ülkelerin kapitalistleri bizim devrimimizi boğacaklar."

Salondan bir ses bağırdı: "Bir üçüncü yol var."

Troçki şöyle cevap verdi: "Üçüncü yol, bir yandan Batı Avrupa'ya işçi heyetleri gönderen ve diğer yandan, Kişkin ve Konovalov'larla ittifak yapan Merkez Yürütme Komitesi. Bu bizim içine girmeyeceğimiz yalan ve ikiyüzlülük yolu."

"Tabiatıyla, barış antlaşmasının imzalanma tarihinin yalnızca Avrupalı işçilerin ayaklandığı gün olacağını söylemiyoruz. Ezilenlerin yaklaşan ayaklanmasından ürken burjuvazinin de barış imzalamak için acele etmesi mümkün. Burada mühletler belli değil. Bunların somutta hangi biçimleri alacaklarını kestirmek mümkün değil. Hem dış politikada hem de iç politikada aynı ilkelere dayalı mücadele yöntemini seçmek önemli ve elzem. Ezilenlerin her yerdeki birliği: işte bizim yolumuz bu!"

Reed şöyle yazar: "Kongre delegeleri, tüm insanlığın savunulması cesur fikriyle coşarak, konuşmayı uzun alkışlarla selamladılar." Her halükârda, hiçbir Bolşevikin aklına Bolşevik parti adına yapılan resmî bir konuşmada Sovyet Cumhuriyeti'nin kaderinin doğrudan uluslararası devrimin gelişmesine bağlanmasına itiraz etmek gelmedi.

Bu kongrenin dramatik yasası şuydu: Her önemli karar görüşülürken bir ara karşı kamptan biri çıkıyor bir itirazda bulunuyor, tehdit savuruyor veya

ültimatom sunuyordu. Şimdi de *Vikjel*'in (Demiryolu Sendikası Yürütme Komitesi) temsilcisi hemen, derhal söz istemişti: Anlaşılan iktidar meselesi oylanmadan evvel kongreye bir bomba düşürmek istiyordu. Reed'in yüzünde uzlaşmaz bir düşmanlık ifadesi gördüğü konuşmacı bir suçlama yönelterek başladı: "Rusya'nın en güçlü örgütü" olan örgütü Kongre'ye davet edilmemişti. Her yandan 'sizi davet etmeyen Merkez Yürütme Komitesi!' diye bağırdılar. "Şu iyi bilinsin. *Vikjel*'in daha önce aldığı Sovyetler Kongresi'ni destek kararı geri çekilmiştir!" Konuşmacı, zaten telgraflarla tüm yurda gönderilmiş olan ültimatomu okumak için acele ediyordu. *Vikjel* tek bir parti tarafından iktidara el konulmasını mahkûm eder. Hükûmet "devrimci demokrasi" karşısında sorumlu olmalıdır. Demokratik bir iktidar kuruluncaya kadar, *Vikjel* demiryollarının tek hâkimidir. Konuşmacı karşı-devrimci birliklerin Petrograd'a geçişine izin verilmeyeceğini de ekledi. Genel olarak, birliklerin taşınması eski Merkez Yürütme Komitesi'nin emriyle yapılacak. Demiryolculara baskı kurmaya çalışılırsa, *Vikjel* Petrograd'ın iaşesini durduracak.

Kongre bu tehdit darbesiyle bir sarsıntı geçirdi. Demiryolu sendikasının önderleri halkın hükûmetiyle iki eşit güç gibi pazarlığa kalkışıyordu. İşçiler, askerler ve köylüler devlet yönetimine el koymuşlarken, *Vikjel* işçilere, askerlere ve köylülere yasa dayatıyordu. Madenî para gibi yuvarlanıp giden ikili iktidar rejimini geri getirmeye çalışıyordu. Büyüklüğüne değil, demiryollarının ülkenin iktisadî ve kültürel yaşamındaki yeri doldurulamaz önemine dayanarak *Vikjel*'in demokratları toplumsal mücadelenin aslî meselelerindeki tüm biçimsel demokrasi kriterlerinin çürümüşlüğünü gözler önüne seriyorlardı. Gerçekten, devrim büyük dersler vermekte pek hasis davranmıyordu!

Uzlaşmacılar tarafından darbe indirmek için seçilen zaman çok uygundu. Divan üyeleri endişe içindeydiler. Allahtan, *Vikjel* demiryollarında mutlak hâkim durumda değildi. Çeşitli yörelerde, demiryolcular yerel sovyetlere bağlıydılar. Burada, Kongrede de, *Vikjel*'in ültimatomu direnişle karşılaştı. Taşkent delegesi "bizim bölgemizdeki tüm demiryolcular iktidarın sovyetlere verilmesinden yanalar" diye görüş bildirdi. Demiryolu işçilerinin bir temsilcisi *Vikjel* için "bunlar siyasal mevta" dedi. Kuşkusuz bu bir abartmaydı. Oldukça kalabalık demiryolu memurlarının üst tabakasına dayanan *Vikjel* tüm diğer yüksek uzlaşmacı örgütlerinden daha fazla zinde güçlerini korumuştu. Ama kuşkusuz, ordu komiteleri veya Merkez Yürütme Komitesi'yle aynı hamurdandı. Yörüngesi onu hızla düşüşe sürüklüyordu. İşçiler her yerde memurlardan kopuyorlardı. Düşük düzeyli memurlar üstlerine karşı koyuyorlardı. *Vikjel*'in küstah ültimatomu zorunlu olarak bu süreçleri hızlandıracaktı.

Kamenev otoriter bir edayla şöyle dedi: "Bu Kongre'nin yasallığı tartışılamaz. Kongre bileşimi bizim tarafımızdan değil, eski Merkez Yürütme Komitesi'nce tespit edildi... Kongre işçi ve asker kitlelerinin yüce organıdır." Ardından, basitçe gündeme geçildi.

Halk Komiserleri Konseyi ezici bir çoğunlukla onaylandı. Avilov'un karar tasarısı, Suhanov'un çok cömert değerlendirmesiyle, çoğunlukla sol Sosyalist-Devrimcilerden olmak üzere, yaklaşık yüz elli oy toplayabildi. Ardından, Kongre oybirliğiyle yeni Merkez Yürütme Komitesi'ni kabul etti; yüz bir üyeden altmış ikisi Bolşevik, yirmi dokuzu sol Sosyalist-Devrimciydi. Merkez Yürütme Komitesi bilâhare köylü sovyetleri ile yeni seçilecek ordu örgütlerinin temsilcileriyle tamamlanacaktı. Kongre'yi terk eden fraksiyonlar Merkez Yürütme Komitesi'ne oransal temsil temelinde delegelerini gönderebileceklerdi.

Kongre'nin gündemi tamamlanmıştı. Sovyetler iktidarı kurulmuştu. Bir programa sahipti. İşe koyulunabilirdi. Yapacak çok iş vardı. Sabah 5.15'te, Kamenev Sovyet rejiminin kuruluş kongresini sona erdirdi. Kimi gara koştu. Kimi evine döndü. Kimi cepheye, kimi fabrikaya, kimi kışlaya, kimi madene, kimi de uzaktaki köyüne! Kongre'deki kararlarla delegeler proleter ayaklanmasının mayasını yurdun en ücra köşelerine yayacaklardı.

O sabah, yine eski adını alan, Bolşevik partinin merkez organı *Pravda* şöyle yazıyordu: "Ülkenin karşı karşıya olduğu korkunç sorunları tek başımıza çözmemiz için iktidarı tek başımıza almamızı istiyorlar... İyi öyleyse, ülkenin oyuna dayanarak ve Avrupa proletaryasının dostça yardımına güvenerek iktidarı tek başımıza alıyoruz. Ama iktidarı aldığımızda, devrimin düşmanlarına ve onu sabote edenlere karşı demir yumruğumuzu gösteririz. Onlar Kornilov'un diktatörlüğünü düşlediler... Biz onlara proletaryanın diktatörlüğünü vereceğiz..."

Sonuç

Rus Devriminin gelişmesinde, on milyonlarca insanı harekete geçiren gerçek bir halk kararlılığı olduğu için, aşamaların muhteşem bir devamlılığını gözleriz. Olaylar sanki çekim yasalarına riayet ediyorlarmış gibi birbirini izlerler. Her aşamada karşılıklı güç dengesi iki şekilde sınanır: Önce kitleler atılımlarının gücünü gösterirler; ardından, öç almaya çalışan varlıklı sınıflar ne denli tecrit olduklarını kavrarlar.

Şubatta, Petrogradlı işçiler ve askerler yalnızca tüm eğitimli sınıfların yurtsever iradelerine rağmen değil, devrimci örgütlerin hesaplarına rağmen de ayaklanmışlardı. Kitleler karşı konulmaz olduklarını gösterdiler. Eğer bunun farkına varmış olsalardı, iktidar olurlardı. Ama başlarında henüz güçlü ve kendini adamış bir devrimci parti yoktu. İktidar sosyalizm bayrağı altına gizlenen küçük burjuva demokrasisinin ellerinde kaldı. Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler kitlelerin güvenini başka bir türlü kullanmaya yetenekli değildiler. Tek yaptıkları direksiyonu liberal burjuvaziye vermekti, ki o da uzlaşmacıların kendisine verdiği iktidarı İtilâf Devletlerinin hizmetine sunmaktan başka bir şey yapmamıştı.

Nisan Günlerinde, henüz hiçbir partinin çağrısı olmadan ayaklanan alaylar ve fabrikalar uzlaşmacıların dayattığı hükûmetin emperyalist politikasına karşı koymak üzere Petrograd sokaklarına çıktılar. Silahlı gösteri kayda değer bir başarı kazandı. Rus emperyalizminin lideri Milyukov iktidardan uzaklaştırıldı. Uzlaşmacılar halk iktidarının temsilcileri görünümü altında hükûmete girdiler. Ama gerçekte burjuvazinin uşaklarıydılar.

Devrime yol açan hiçbir sorunu çözmeyen koalisyon hükûmeti Haziranda cephede kurulan fiilî ateşkesi ihlâl etti ve bir taarruz başlattı. Bu girişimle daha şimdiden kitlelerin uzlaşmacılara yönelik güveninde bir azalmayla nitelenen Şubat rejimi kendi kendine öldürücü darbeyi vurdu. Böylelikle ikinci devrimin hazırlık dönemi başlamış oldu.

Temmuz başında, arkasında tüm varlıklı ve eğitimli sınıfların bulunduğu hükûmet her türlü devrimci gösteriyi vatana ihanet ve düşmana yardım olarak suçluyordu. Kitlelerin resmî örgütleri —sovyetler, sosyal-yurtsever partiler—

tüm güçleriyle işçi atağına karşı mücadele ediyorlardı. Taktik gerekçelerle Bolşevikler işçileri ve askerleri sokağa inmekten alıkoyuyorlardı. Bununla birlikte, kitlelerharekete geçtiler. Hareket karşı konulmaz ve geneldi. Hükûmet ortada yoktu. Uzlaşmacılar saklanıyorlardı. İşçiler ve askerler başkentte duruma hâkimlerdi. Yine de taşranın ve cephenin yetersiz hazırlığı yüzünden taarruz başarısız oldu.

Ağustos ayının sonunda, varlıklı sınıfların tüm organ ve kurumları karşı-devrimci bir darbeden yanaydılar: İtilâf Devletlerinin diplomasisi, bankalar, toprak sahipleri ve sanayici birlikleri, Kadet partisi, askerî kurmaylar, subaylar, büyük basın. Darbe örgütleyicisi milyonlarca insandan oluşan bir ordunun yüksek komuta kademesine dayanan başkomutandan başkası değildi. Tüm cephelerden özel olarak seçilen birlikler, hükûmet başkanıyla yapılan gizli bir anlaşmaya göre, stratejik mülâhazalar görüntüsü altında, Petrograd'a kaydırılacaktı.

Başkentte girişimin başarıya ulaşması için görünürde her şey hazırlanmıştı: İşçiler uzlaşmacıların yardımıyla otoriteler tarafından silahsızlandırılmıştı; Bolşeviklere darbe üstüne darbe vuruluyordu; en devrimci alaylar kentten uzaklaştırılmıştı; seçme yüzlerce subaydan bir şok birliği oluşturulmuştu; junkerler ve Kazaklarla birlikte etkileyici bir güç oluşturacaklardı. Ama ne oldu? Görünürde tanrıların koruduğu fesat devrimci halka çarpar çarpmaz anında tuzla buz oldu.

Bu iki hareket arasındaki ilişki, Temmuz başında ve Ağustos sonunda, teoremle sonucu arasındaki ilişkiye benziyordu. Temmuz Günleri kitlelerin kendiliğinden hareketinin gücünü göstermişti. Ağustos Günleri yöneticilerin tümüyle güçsüz olduklarını ortaya serdi. Bu güçler dengesi yeni bir çatışmanın kaçınılmaz olduğuna işaretti. Taşra ve cephe, bu zaman zarfında, başkentle daha sıkı bütünleştiler. Bu da Ekimin zaferini önceden belirliyordu.

Kadet Nabokov şöyle yazıyordu: "Lenin ve Troçki'nin Kerenskiy'in son koalisyon hükûmetini kolayca devirmeleri hükûmetin iç zayıflığını gözler önüne serdi. Bu zayıflığın derecesi o sırada her şeyden haberdar olanları bile şaşırttı." Nabokov'un kendisi bile asıl kendi zayıflığının, sınıfının ve onun sosyal rejiminin zayıflığının söz konusu olduğunun farkında değildi.

Eğri Temmuzdaki silahlı gösteriden Ekim ayaklanmasına nasıl yükselmişse, Kornilov hareketi de Kerenskiy'in Ekimin son günlerinde giriştiği karşı-devrimci seferin bir provasıydı. Bolşeviklerden kurtulmak için Amerikan flamasının koruması altında cepheye doğru kaçarken demokrasinin başkomutanının bulabildiği yegâne askerî güç daha iki ay evvel Kornilov'un bizzat Kerenskiy'i devirmek için görevlendirdiği 3. Süvari kolordusunun ta kendisiydi. Bu kolordunun başında her zaman olduğu gibi, Kornilov tarafından göreve getirilen militan monarşist Kazak generali Krasnov vardı. Demokrasinin savunulması için bundan daha uygun bir savaşçı bulunamazdı.

Ama kolordudan geriye yalnızca adı kalmıştı: Petrograd yakınlarında Kızıllara karşı başarısız bir taarruz denemesinin ardından devrimci bahriyelilerle sarmaş dolaş olan ve Krasnov'u Bolşeviklere teslim eden birkaç Kazak *sotnya*sına indir-

genmişti. Kerenskiy hem Kazaklardan hem de bahriyelilerden kaçmak zorunda kaldı. Böylece, monarşinin devrilmesinden sekiz ay sonra işçiler kendilerini ülkenin başında bulmuşlardı. Ve orada sağlam bir şekilde kalacaklardı.

Rus generali Zaleskiy hoşnutsuz bir tonda bu konuda şöyle yazıyordu: "Bir mübaşirin veya bir Adalet Sarayı kapıcısının aniden sulh hâkimleri kurulunun başkanı olabileceğine kim inanırdı? Ya da bir hastabakıcının ilkyardım hastanesi başhekimi olacağına? Bir berberin yüksek düzeyli bir memur, dünün asteğmeninin başkomutan ya da dünün uşağı veya seyisinin vali olacağına kim inanırdı? Daha dün vagon tekerlerini yağlayan birinin demiryolu ağının bir kesiminin başı veya istasyon şefi olacağına... Dünün çilingirinin bir atölyenin başına geçeceğine?"

"Kim inanırdı?" Ama inanmak gerekirdi. Buna inanmamazlık edilemezdi, çünkü asteğmenler generalleri yenmişlerdi; eski seyis-yeni vali dünün efendilerini sigaya çekmişti; vagon tekerlerini yağlayanlar nakliye işlerini üstlenmişlerdi; çilingirler müdür olarak sanayiyi şaha kaldırmıştı.

Bir İngiliz özdeyişine göre, siyasal rejimin başlıca görevi doğru insanı doğru mevkiye koymaktır [*the right man in the right place*]. Bu açıdan 1917 deneyimi nasıl görünür? İlk iki ayda, Rusya henüz kalıtsal monarşinin hukuku gereği doğuştan dezavantajlı, hurafelere inanan ve Rasputin'e itaat eden bir adamın emri altındaydı. İzleyen sekiz ay boyunca, liberaller ve demokratlar yüksek hükûmet mevkilerinden halka devrimlerin her şeyin eskisi gibi kalması için yapıldığını göstermeye çalıştılar. Bu adamların ülkeden iz bırakmadan, oynak gölgeler gibi geçip gitmelerine şaşmamak gerekir. 25 Ekimden itibaren Rusya'nın başına, bu ülkenin en büyük siyasal tarih siması Lenin geçti. Lenin, en yaman düşmanlarının da itiraf ettikleri gibi, ne istediklerini bilen ve amaçlarına ulaşmak için mücadele etmeye yetenekli bir yardımcılar kurmayıyla çevriliydi. Öyleyse, verili somut koşullarda, bu üç sistemden hangisi doğru adamları doğru yerlere yerleştirmeye yetenekliydi dersiniz?

Bütününde ele alındığında, insanlığın tarihsel yükselişi bilincin doğadaki, toplumdaki ve hattâ insanın içindeki kör kuvvetler karşısındaki zaferlerinin bir silsilesi olarak özetlenebilir. Eleştirel ve yaratıcı düşünce şimdiye dek doğaya karşı mücadelede elde ettiği büyük başarılarla övünebilir. Fiziko-kimya bilimleri daha şimdiden insanın sonunda maddenin efendisi olmaya hazırlandığı bir noktaya gelmiştir. Ama toplumsal ilişkiler hâlâ mercan adaları misâli oluşmaktadır. Parlamentarizm ancak toplumun yüzeyini aydınlattı, o da yapay bir ışıkla. Monarşiyle ve diğer yamyamlık kalıntılarıyla ve mağara vahşiliğiyle karşılaştırıldığında, demokrasi kuşkusuz büyük bir kazanımı temsil eder. Ama insanların toplum içindeki karşılıklı ilişkilerinde kör güçlerin oyununu bozamadı bile. İşte bilinçaltının bu en derin alanına Ekim ayaklanması ilk kez el atmıştır. Sovyet sistemi şimdiye dek birikmiş basit sonuçların hüküm sürdüğü toplumun temellerine bir amaç ve bir plan getirmek istiyor.

Devrimin hasımları, ayaklanmadan on beş yıl sonra, sovyetler ülkesinin hiç de dünya refah cennetine benzemediğine işaret ederek bıyık altından gülüyorlar. Bu akıl yürütme eğer gerçekte nefretin körleştirmesiyle açıklanmasaydı, sosyalist yöntemlerin büyülü gücü karşısında aşırı bir saygıdan ileri geliyor denebilirdi. Kapitalizm, bilimi ve tekniği ilerleterek, insanlığı savaşın ve krizlerin cehennemine atmak için yüzyıllara gereksinim duymuştur. Karşıtlar yeryüzü cennetini kurması ve doğrultması için sosyalizme sadece on beş yıl tanıyorlar. Biz böylesi angajmanlara girmedik. Hiç de kendimize böyle mühletler koymadık. Büyük dönüşümlerin süreçleri uygun ölçülerle değerlendirilmelidir.

Ama ya yaşayanlar üzerine çöken felâketlere ne diyeceğiz? İç savaşın ateş ve kanına? Devrimin sonuçları eninde sonunda verilen kurbanları haklı çıkarıyor mu? Bu teleolojik ve dolayısıyla da kısır bir sorudur. Aynı şekilde, kişisel yaşamın zorlukları ve büyük acıları karşısında da "doğmaya değer miydi?" denebilir. Yine de melankolik düşünceler şimdiye dek insanları ne doğurmaktan ne de doğmaktan alıkoydu. İçinde yaşadığımız hoşgörülemez felâketler çağında bile, dünyamız nüfusunun yalnızca çok küçük bir bölümü intihara başvuruyor. Oysa halklar devrimde hoşgörülemez acılara bir çıkış yolu ararlar.

Toplumsal devrimlerin kurbanları konusunda çoğu zaman ahlayıp vahlayanların dünya savaşına doğrudan yol açmasalar bile, en azından kurbanları allayıp pullayanlar veya onların ölümünü kabullenenler olması ilginç değil mi? Bizim de şunu sormak hakkımız: Savaşın haklı yanı var mıydı? Ne kazandırdı? Bize ne öğretti?

Devrimin ülkenin kültürel gerilemesine yol açtığını düşünen zarara uğramış Rus mülk sahiplerinin iddiaları üzerinde durmanın pek az gereği var. Ekim devrimiyle yerinden edilen soyluluk kültürü sonuçta Batı kültürünün daha yüksek modellerinin yüzeysel bir taklidinden başka bir şey değildi. Ne Rus halkına mal olmuştu, ne de insanlığın hazinesine aslî bir katkı yapmıştı.

Ekim Devrimi herkese hizmet etmesi için tasarlanan yeni bir kültürün temellerini attı ve tam da bu sebeple derhal uluslararası bir önem kazandı. Olumsuz koşulların ve düşmanın darbeleri altında olsa, sovyet rejiminin geçici olarak devrildiğini bir an için kabul etsek bile, Ekim ayaklanmasının silinmez damgası yine de insanlığın gelecekteki evriminden çıkmayacaktır.

Uygar ulusların dili Rusya'nın gelişmesinin iki çağını net biçimde belirledi. Soyluluk tarafından oluşturulan kültür evrensel dile çar, *pogrom*, *nagayka* gibi barbarlıklar katsa da, Ekim *Bolşevik*, *sovyet* ve *pyatiletka*[1] sözcüklerini uluslararasılaştırdı. Bu Proleter Devrimi haklı çıkarmaya yeter, tabiî haklı çıkarılmaya ihtiyacı olduğu sahiden düşünülüyorsa.

---

1) Beş yıllık planın kısaltılmışı [t.ç.n.].

Kronoloji

(Rusya'ya ilişkin tarihler eski takvime göre verilmiştir. Tarihleri uluslararası takvime çevirmek için 13 gün eklemek gerekir.)

CİLT I

1774
Kazakların ve köylülerin geniş bir katılım gösterdiği Pugaçov isyanı.

1825 Aralık
Liberal subayların önderliğinde çarlığa karşı Dekabrist ayaklanma.

1848
Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından Komünist Manifesto'nun yayınlanışı: Devrimci sosyalizmin kuruluşu.

1861
Köylü Reformu: Rusya'da serflik yasasının ilgası.

1864
Marx ve yoldaşları tarafından Enternasyonal'in (ilk uluslararası sosyalist işçi örgütü) kurulması.

1871
Paris Komünü.

1882
Plehanov'un Rusya'da Marxçı sosyalizmi tanıtan ilk yazıyı yayınlaması.

1905
- **Rusya'da 1905 Devrimi.** Rus işçileri tarafından ilk sovyetlerin örgütlenmesi.
- **9 Ocak:**
- **"Kanlı Pazar":** Peder Gapon önderliğindeki, çara bir arîza sunmak üzere yol çıkan işçiler çarlığın askerî birliklerince dağıtıldılar.

1914
- **1 Ağustos:** Dünya Savaşının başlangıcı.Almanya Rusya'ya savaş ilân etti.
- **4 Kasım:** Devlet Duması'ndaki Bolşevik milletvekilleri tutuklanıp Sibirya'ya sürüldüler.

1915
- **Nisan:** Yayın kurulunda Troçki'nin de bulunduğu enternasyonalist Rus devrimci gazetesi *Naşe Slovo* Paris'te yayına başladı.
- **Eylül:** İsviçre'nin Zimmerwald kasabasında uluslararası sosyalist kongre.

1916
Mayıs: Kienthal'de sosyalist enternasyonalistlerin ikinci kongresi.

1917
- **9 Ocak:** Sokak gösterileri ve matbaacılar greviyle "Kanlı Pazar"ın yıldönümünün anılması.
- **14 Şubat:** Son Devlet Duması oturumu.
- **23 Şubat:** Uluslararası Kadınlar Günü kutlaması devrimi başlatır.
- **24 Şubat:** Petrograd'da iki yüz bin işçi greve gider.
- **25 Şubat:** Petrograd'da genel grev. Silahlı çatışmalar ve devrimcilerin tutuklanması.
- **26 Şubat:** Çar Duma'yı dağıtır. Milletvekilleri dağılırlar, ama kenti terketmemeye karar verirler.
- **27 Şubat:** Çarlık Muhafız Ordusu alaylarında isyan.
- İşçi Vekilleri Sovyeti'nin kurulması.
- Duma geçici Komitesi'nin kurulması.
- **28 Şubat:** Çarlık bakanlarının tutuklanmaları.
- Schlusselberg hapishanesinin ele geçirilişi.
- *İzvestiya*'nın, "Sovyet'ten Haber-

ler"in ilk sayısı.
- **1 Mart:** Askerlere yönelik "Prikaz No. 1"in yayınlanması.
- Sovyet'te bir asker seksiyonunun kurulması.
- Moskova Sovyeti'nin ilk oturumu.
- **2 Mart:** Çar Grandük Mihail lehine tahttan feragat eder.
- Sovyet'in desteğiyle Duma Geçici Komitesi tarafından Geçici Hükûmet kurulur. Kerenskiy Adalet bakanı olur.
- **3 Mart:**Grandük Mihail tahtı bırakır.
- Geçici Hükûmet radyoyla devrimi dünyaya duyurur.
- **5 Mart:** Bolşevik partisinin merkezî yayın organı *Pravda*'nın ilk sayısı.
- **6 Mart:** Geçici Hükûmet siyasî hükümlülere af ilân eder.
- **8 Mart:** Çar Mogilyov'da tutuklanır.
- **14 Mart:** Sovyet'in ilhaksız, tazminatsız barış ilân eden "tüm dünya halklarına" hitabı.
- **23 Mart:** Devrim kurbanlarının cenaze törenleri.
- **29 Mart:** Tüm Rusya Sovyetler Konferansı.
- **3 Nisan:** Lenin, Zinovyev ve diğer Bolşevikler İsviçre'den dönerler.
- **4 Nisan:** Lenin'in proletarya devriminin anahatlarını çizen

"Nisan Tezleri".
- **18 Nisan:** 1 Mayıs uluslararası sosyalist bayramının kutlanması.
- Dışişleri bakanı Milyukov Müttefiklere eski şartlarla zafere kadar savaşa söz verdiği notasını gönderir.
- **20 Nisan:** Milyukov'un notasını protesto eden silahlı gösteriler:

"Nisan Günleri".
- **24 Nisan:** Bolşevik Partisinin Tüm Rusya Konferansı başlar.
- **1 Mayıs:** Petrograd Sovyeti bir koalisyon hükûmeti lehinde karar verir.
- **2 Mayıs:** Milyukov istifa eder.
- **4 Mayıs:** Lenin'in politikalarını destekleyen Troçki Amerika'dan döner.
- Petrograd'da Tüm Rusya Köylü Vekilleri Kongresi açılır.
- **5 Mayıs:** Kerenskiy'in Savaş bakanı olduğu koalisyon hükûmeti kurulur.
- **17 Mayıs:** Kronstadt Sovyeti kendini Kronstadt'ta tek yönetici organ ilân eder.
- **25 Mayıs:** Sosyalist-Devrimci partinin Bütün Rusya Kongresi.
- **30 Mayıs:** Birinci fabrika ve işyeri komiteleri konferansı Petrograd'da açılır.
- **3 Haziran:** Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi.
- **16 Haziran:** Kerenskiy Rus ordularına taarruz emri verir.
- **18 Haziran:** Menşeviklerin ve Sosyalist-devrimcilerin tertip ettikleri gösteri bir Bolşevik gösterisine dönüşür.
- **19 Haziran:** Nevskiy Prospekt'te Kerenskiy'in portrelerinin taşındığı yurtsever gösteri.
- **3-5 Temmuz:** "Temmuz Günleri": Bolşevizmin Petrograd'da ezilmesiyle sonuçlanan kendiliğinden ayaklanma.

CİLT II

- **6 Temmuz:** Kerenskiy'in taarruzu Almanların Güney cephesindeki Tarnopol'de Rus hatlarını yarmalarıyla çöker.
- **7 Temmuz:** Kerenskiy'in başkanlığında sosyalist Devrimin Selâmeti Hükûmeti kurulur.
- **12 Temmuz:** Orduda ölüm cezasının yeniden konulması.
- **16 Temmuz:** Kornilov Brusilov'un yerine ordu başkomutanlığına gelir.
- **23 Temmuz:** Troçki ve Lunaçarskiy hapsedilir; Lenin saklanır.
- **24 Temmuz:** Devrimin Selâmeti Hükûmeti'nin yerine Kadetlerle yeni Koaliston Hükûmeti kurulur.
- **26 Temmuz:** Bolşevik partisinin altıncı kongresi; *Mejrayontsı* ile birleşme; partiye Ekim devriminde önderlik edecek olan Merkez Komite seçilir.
- **12 Ağustos:** Moskova'daki Devlet Konferansı Moskovalı işçilerin genel greve gitmesine yol açar. Konferans 27 Ağustosu gizlice karşı-devrimci ayaklanma günü olarak saptayan Kornilov'u yürekten selâmlar.
- **18-21 Ağustos:** Almanlar Kuzey cephesini yararak Riga'yı ele geçirirler ve Petrograd'ı tehdit ederler.
- **26 Ağustos:** Hükûmet tahıl fiyatını iki kat artırır. Bakanlar Kerenskiy'in elini boşaltmak için istifa ederler.
- **27 Ağustos:** Kerenskiy emirlerini dinlemeyen Kornilov'u azletmeye çalışır. Kornilov Petrograd üzerine yürüyüşe geçer. Sovyet Karşı-Devrimle Mücadele Komitesi kurulur.
- **28, 29, 30 Ağustos:** İşçilerin ilerlemesini önlemesi ve askerî birliklerin görev yerlerini terk etmesiyle Kornilovçu darbe başarısızlığa uğrar.
- **1 Eylül:** Kornilov Mogilyov'daki G.K.'da tutuklanır. İlk kez bir Bolşevik karar tasarısı Petrograd Sovyeti'nde çoğunluğu elde eder.
- **4 Eylül:** Troçki geçici hükûmet tarafından kefaletle serbest bırakılır.
- **5 Eylül:** Bolşevik karar tasarısı Moskova Sovyeti'nde kabul edilir.
- **9 Eylül:** Petrograd Sovyeti'ndeki Bolşevik çoğunluk biçimsel olarak onaylanır. Uzlaşmacı prezidyum istifa eder.
- **14 Eylül:** Petrograd'da Demokratik Konferans açılır.
- **21 Eylül:** Demokratik Konferans bir Cumhuriyet Konseyi veya Ön-Parlamento seçtikten sonra kapanır. Petrograd Sovyeti 20 Ekimde Bütün Rusya Sovyet Kongresi toplanması için çağrıda bulunur.
- **24 Eylül:** Kerenskiy'in başkanlığında son Koalisyon Hükûmeti kurulur.

CİLT III

- **7 Ekim:** Bolşevikler Cumhuriyet Konseyi'nden çekilirler.
- **9 Ekim:** Petrograd Sovyeti Devrimi Savunma Komitesi'ni kurar.
- **10 Ekim:** Bolşevik Merkez Komitesi Lenin'in acil görev olarak silahlı ayaklanmayı öngören karar tasarısını kabul eder.
- **13 Ekim:** Petrograd Asker Sovyeti askerî yetkinin Askerî Bölge Komutanlığı Karargâhı'ndan Askerî Devrim Komitesi'ne geçmesine karar verir. Kuzey Bölgesi Sovyetleri Kongresi Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'ne onay verir ve sovyet iktidarından yana olduğunu ilân eder.
- **15 Ekim:** Kiev Sovyeti sovyet iktidarından yana olduğunu ilân eder.
- **16 Ekim:** Minsk'te toplanan Güney-Batı Bölgesi Sovyet Kongresi sovyet ktidarından yana olduğunu ilân eder. Bolşevik Merkez Komite toplantısı Zinovyev ve Kamenev'in muhalefetine karşı Lenin'in ayaklanma kararını tekrar onaylar.
- **17 Ekim** Söylenti şeklideki Bolşevik ayaklanma gerçekleşmez. Zinovyev ve Kamenev Bolşevik Merkez Komitesi'nin ayaklanma politikasını açık basında eleştirirler. Bütün Rusya Sovyet Merkez Yürütme Komitesi II. Sovyetler Kongresi'ni 20 Ekimden 25 Ekime erteler.
- **19 Ekim:** Ural Bölgesi Sovyet Kongresi sovyet iktidarından yana olduğunu ilân eder.
- **20 Ekim:** Askerî Devrim Komitesi olarak bilinen Devrimi Savunma Komitesi ayaklanma için aktif hazırlıklara başlar.
- **22 Ekim:** Sovyet kuvvetlerinin resmi geçiti sırasında Petrograd'da muazzam mitingler yapılır.
- **23 Ekim:** Petrograd'daki son önemli askerî engel olan Petropavlovsk kalesi Sovyetlerden yana geçer.
- **24 Ekim:** Geçici hükûmet Askerî Devrim Komitesi'ne karşı kovuşturma başlatır, Bolşevik basını yasaklar, başkente sadık birlikler çağırır, ama hiçbir emir uygulanmaz. Kerenskiy Cumhuriyet Konseyi'nde son konuşmasını yapar. Sol Sosyalist-Devrimciler Askerî Devrim Komitesi'ne katılmak istediklerini bildirirler.
- **25 Ekim:** Ayaklanma sabaha karşı 2'de başlar. Cumhuriyet Konseyi öğlen saat 12'de askerî birliklerce kapatılır. Lenin Petrograd Sovyeti'nin öğleden sonra saat 3'teki oturumunda ilk kez kamuoyu önüne çıkar. Geçici hükûmetin Kışlık Saraydaki makamına karşı operasyonlar akşam 9'da başladı. İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi saat 11'de Smolnıy'da açıldı.
- **26 Ekim:** Sabaha karşı saat 2'de Kışlık Saray düştü ve Geçici Hükûmet tutuklandı.
- **26-27 Ekim:** İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi barış ve toprak üzerine kararnamelerini oyladı ve yeni hükûmeti, Halk Komiserleri Konseyi'ni kurdu. Kongre 27 Ekim saat sabah 5'te sona erdi.

ADI GEÇEN BAŞLICA ŞAHSİYETLERİN KISA LİSTESİ

ALEKSEYEV, MİHAİL V.
1857-1918

Monarşist general. Batı cephesi komutanlığı (Nisan 1915) ve seferî ordular genelkurmay başkanlığı yaptı. Kerenskiy döneminde görevini korudu. Yerine Evert'in getirilmesi üzerine Ukrayna'da Denikin'e katıldı.

ALEKSEY A. BRUSİLOV
1853-1926

Çarlık generali. 1915-1917 arasında Galiçya cephesine komuta etti. Haziran-temmuz 1917'de Geçici Hükûmetin Rus Ordusu başkomutanı. Temmuz taarruzunu yönetti. Daha sonra yerine Kornilov getirildi. 1920'de Kızıl Orduya katıldı. 1924'te emekli oldu.

A. ANTONOV-OVSEYENKO
1884-1938

Bolşevik askerî önder. 1905 Devriminde aktif yer aldı, gericilik yıllarında Menşeviklere yaklaştı, savaş sırasında enternasyonalist, Rusya'ya dönüşünden sonra Bolşeviklere katıldı. Petrograd'da Ekim ayaklanmasının başlıca örgütleyicilerinden.

NİKOLAY AVİLOV (GLEBOV)
1887-1937

İşçi, 1904'ten beri Bolşevik. Petrograd'da işçi önderi. Nisan 1917'de Bolşevik parti Merkez Komite yedek üyesi. 1917'de PTT Halk komiseri.

AVKSENTYEV, N. D.
1878-1943

Öğretmen ve Sosyalist-Devrimci partinin lideri. Köylü Kongresi Yürütme Komitesi başkanı, çeşitli koalisyon hükûmetlerinde İçişleri bakanı, Cumhuriyet Konseyi başkanı.

BLAGONRAVOV:

Ekim ayaklanması sırasında Petropavlovsk Kalesinin komiseri olan Bolşevik teğmen.

YEVGENİYA BOŞ

1879-1924

1900'de RSDİP'ne girdi. 1903'te Bolşevik. 1913'te sürüldü. 1915'te kaçtı ve ABD'ye iltica etti. Burada Pyatakov ve Buharin'le birlikte militanlık yaptı. Şubatta Rusya'ya geri döndü. Devrim sırasında Kiev'de önder bir rol oynadı.

BUCHANAN, GEORGE

1854-1924

Devrim sırasında İngiltere'nin Rusya'daki büyükelçisi.

BUHARİN, NİKOLAY

1888-1938

Bolşevik teorisyen ve lider, Moskova'da faaliyet yürüttü, Ekimde Bolşevik Parti Merkez Komite üyesi.

NİKOLAY S. ÇHEİDZE

1864-1926

Gürcü asıllı Sosyal Demokrat (Menşevik), 3. ve 4. İmparatorluk Duma›larında Sosyal Demokrat Grubunun yöneticisi. Duma Geçici Komitesi üyesi. Petrograd Sovyetinin 1917 yazı sonuna kadarki ilk başkanı. Bütün Rusya Sovyetler Kongresi Merkez Komite başkanı. 1918'de Gürcistan'da Kurucu Meclis başkanı. 1921'de Sovyet Rusya'yıterketti. 1926'da intihar etti.

VİKTOR M. ÇERNOV

1876-1952

Sosyalist-Devrimcilerin (SR) liderlerinden. Zimmerwald zirvesine katıldı. 1917'de Kerenskiy'in Koalisyon Hükûmetinde Tarım bakanı. Temmuz Günleri sırasında istifa etti. 1918'de Kurucu Meclis'in başkanı.

G. İ. ÇUDNOVSKİY

1894-1918

Bolşevik askerî önder. Amerika'dan Troçki'yle birlikte döndü, Ekim ayaklanmasının başlıca örgütleyicilerinden.

DAN, FYODOR İLYİÇ GURVİÇ

(1871-1947):

Menşevik lider, Sovyetlerde faaliyet yürüttü, devrime kadar Bütün Rusya Sovyet Yürütme Komitesi üyesi.

ANTON İ. DENİKİN

1872-1947

İç Savaş sırasında Güney Rusya›da Bolşevik karşıtı kuvvetlere komuta eden Çarlık generali. 1904-1905 Rus-Japon Savaşında ve 1914-1916 arasında I. Dünya Savaşında çarpıştı. Şubat Devriminden sonra Geçici Hükûmetin başkomutanlığa getirdiği Alekseyev'in kurmay başkanı oldu. Temmuzda görevinden alındı. Ağustos 1917'de askerî bir diktatörlük kurma planları yapmakla suçlanan General Kornilov'la birlikte tutuklandı. Ekim Devriminden sonra Don bölgesine kaçarak nisan 1918'de Beyaz Ordunun güney cephesi komutanı oldu. Önceleri Moskova'ya yürüyecek kadar başarılı olsa da 1919'da Oryol'de Kızıl ordu tarafından yenilgiye uğratıldı ve önce Novorossiysk'e, ardından Kırım'a geri çekildi. Nisan 1920'de komutanlığı General Wrangel'e bırakarak Fransa'yayerleşti.

DIBENKO, PAVEL

(1889-1938):

Bolşevik deniz eri ve Baltık Filosu Sovyeti'nin lideri.

FELİKS E. DZERJİNSKİ
1877-1926

Polonyalı sosyal demokrat. 1895'te Litvanya Sosyal Demokrat partisine girdi. Bir çok kez hapse girdi. Şubat devrimiyle hapisten çıktı, Bolşeviklere katıldı. Daha sonra Çeka'nın ilk başkanı oldu. 1924-25'te Politbüro yedek üyesi. 1924'te Vesenha başkanı.

GEORGİY A. GAPON
1870-1906

Peder Gapon diye bilinir. Rus Ortodoks papazı. 9 ocak 1905'te, "Kanlı Pazar" [krovavoye voskresenye] günü Çar'a bir arîza sunmak için yürüyüşe geçen emekçi halkın önderi papaz. Polisin desteğiyle kurulan Rus Emekçiler Derneği'nin önderi. Kanlı Pazar'dan sonra önce Finlandiya'ya kaçtı. Ardından Cenevre'ye geçti. Burada ününden de yararlanarak sürgündeki devrimcilerle bozuştu. Londra'ya gitti ve otobiyografisini yazdı. Aralıkta Rusya'ya geri dönerek Witte hükûmetini destekledi ve yine gizli polisle işbirliği etti. Mart 1916'da gizli polisçe nedeni hâlâ tam olarak bilinmeyen sebeplerden hunharca öldürüldü.

PRENS GOLITSİN:

Sayısız devlet adamı çıkarmış çok köklü bir Litvanya asıllı soylu ailenin mensubu. Son Çarlık kabinesine başkanlık etmiş olan yetmişlik ihtiyar.

İVAN L. GOREMIKİN
1839-1917

Bağnazca muhafazakârlığıyla ünlü Rus siyaset adamı. 1895-1899 arasında İçişleri bakanlığı yaptı. Nisan-Temmuz 1906 arasında ve daha sonra Ocak 1914-Ocak 1916 arasında II. Nikolay tarafından Başbakanlığa getirildi.

MAKSİM GORKİY
1868-1936

Ünlü Rus hikâye ve roman yazarı. Küçüklüğü Astrahan'da geçti. babası ölünce büyük babasının yanına Nijniy Novgorod'a döndü. Yaşadığı acı deneyimlerden ilham alarak Rusçada "acı" anlamına gelen gorkiy takma adını aldı. Önceleri serserileri ve toplum dışına atılmış insanları anlatırken, marksizmi benimsemesinin de etkisiyle, giderek toplumsal betimlemelere yöneldi. Bir süre sıkıcı felsefî tartşmalara yer verdiği anlatılarında üslûp bakımından bocalamalar yaşadıysa da olgunluk çağında yaşamın gizini ayrıntılı, ama dolaylı ve sade bir anlatımla vermeyi başardı. 1906-1913 arasında gurbette yaşadı. Bolşevikleri desteklemesine rağmen Ekim Devrimiyle ters düştü. Yazar haklarını savundu. 1921'de İtalya'ya yerleşti. 1928'de Sovyet Rusya'ya döndü ve Stalin rejimiyle uzlaştı.

AVRAM GOTS:

Terorist ve Sosyalist-Devrimci partinin liderlerinden. Ekime dek Merkez Yürütme Komitesi'nin üyesi.

ALEKSANDR İ. GUÇKOV
1862-1936):

Moskovalı toprak sahibi ve sanayici. 1905'te kurulan Oktyabrist partinin lideri. 3. İmparatorluk Duma'sının başkanı. İlk Geçici Hükûmetin

Mart-Mayıs 1917 arasındaki Savaş ve Donanma bakanı. 31 Mayısta istifa ederek Berlin'e kaçtı.

GENERAL HABALOV:
Çarlık generali. Devrimin ilk günlerinde Petrograd Askerî Bölgesinin komutanı.

ADOLF. A. İOFFE
1883-1927

Sosyalist faaliyetlerinden dolayı 16 yaşındayken üniversiteden atıldı. Berlin, Zürih ve Viyana'da tıp ve hukuk öğrenimi gördü. Viyana'da Troçki'yle beraber Pravda'yı kurdu. Mejrayontsı grubuyla bilikte Temmuzda Bolşevik partiye katıldı. Bolşevik partinin ekimdeki Merkez Komite üyesi. Sovyetlerin Almanya'daki ilk büyükelçisi.

GENERAL İVANOV:
I. Dünya Savaşında Rus ordusunun Güney Cephesi başkomutanı. Şubat Devrimini bastırmak için kuvvetlerini Petrograd'a getirmeye çalıştı. On bir yıl önce de Kronstadt ayaklanmasını ezmişti.

ALEKSANDR P. İZVOLSKİY
1856-1919

Rus diplomat ve siyaset adamı. 1906-1910 arası Dışişleri bakanı ve 1910-1917 arası Paris büyükelçisi.

KALEDİN, A. M.
1861-1918

Kazak general ve karşı-devrimci lider, Temmuzda Don Kazakları ordusu atamanı seçildi, Kornilov isyanının destekleyicisi.

LEV B. KAMENEV
1883-1936

Bolşevik Partisi Merkez Komitesinin önde gelen üyelerinden. Bilâhare Moskova Sovyeti'nin başkanı, diplomat ve Çalışma ve Savunma Konseyi başkanı.

ALEKSANDR F. KERENSKİY
1881-1971

4. İmparatorluk Duma'sında Trudovik'lerin lideri. Şubat devriminden sonra Sosyalist-Devrimci (SR). Petrograd Sovyeti'nin 2. başkanı. Geçici Hükûmette Şubat-Mayıs 1917 arasında Adalet bakanı, daha sonra Savaş ve Donanma bakanı. Temmuz-Kasım arası başbakan. Bolşevikler iktidara gelince Rusya'yı terketti.

ALEKSANDR V. KOLÇAK
1873-1920

Rus koramirali. İç Savaşta Sibirya'daki Bolşevik karşıtı kuvvetlerin komutanı. Sibirya'da yenilince kaçtı. Yakalandı ve kurşuna dizildi.

KONOVALOV, ALEKSANDRİ.
1875-1949

Moskovalı sanayici, birinci koalisyon hükûmetinde Sanayi ve Ticaret bakanı, iki hafta sonra istifa etti, Kadet partisine katıldı, son (Eylül ayındaki) koalisyon hükûmetinde başbakan yardımcısı.

LAVR G. KORNİLOV
1870-1918

Çarlık generali Sibiryalı Kazak. 1917'de Güney-batı cephesi komutanı. Temmuz 1917'de Geçici Hükûmetin Rus

Ordusu başkomutanlığınagetirildi. Eylül 1917'de karşı-devrimci bir darbe girişimde bulundu. 1918'de İç Savaş sırasında Kızıl Ordu tarafından öldürüldü.

GENERAL P. N. KRASNOV
1869-1947

Çarlık generali. Kerenskiy tarafından Bolşevikleri bastırmak üzere görevlendirildi. Ekimden sonra tutuklandı, silah bırakması karşılığında serbest bırakıldı. İç Savaşta Don Kazaklarının atamanı olarak bir yıldan uzun süreyle Kızıl Ordu'yla çarpıştı. Almanya'ya göçtü. Bir Kazak devleti projesi çerçevesinde Hitler'in emrinde çalıştı. 1945'te Müttefiklerce Sovyetler Birliği'ne teslim edildi. Asılarak idam edildi.

KRILENKO, N. V.
1885-1938

Bolşevik asteğmen ve cephede lider, ayaklanmadan sonra orduların başkomutanı, sonra Sovyet Cumhuriyeti başsavcısı.

PYOTR KROPOTKİN
1842-1921

Savaş sırasında yurtsever olan anarşist önder. devrim sırasında anti-Bolşevikti.

M. M. LAŞEVİÇ
1884-1928

Bolşevik astsubay. Petrograd'da önde gelen askerî liderlerden.

VLADİMİR İ. LENİN
1870-1924

Bolşevik partisinin başkanı, Rus devriminin önderi ve Sovyet devletinin ilk başbakanı.

M. M. LİEBER
1880-1937

Asıl adı Goldman. Yahudi işçi örgütü Bund'un lideri.

LİEBKNECHT, KARL
1871-1919

Alman Reichstag'ında sosyalist milletvekili. Savaş sırasında enternasyonalist tutum takınan bir kaç kişiden biri. Hapse atıldı. Daha sonra Spartacus Bund'un lideri, 1919 devrimi sırasında öldürüldü.

GEORGİY İ. LOMOV
1888-1938

Bolşevik partinin Ekimdeki Merkez Komite üyelerinden. İlk Adalet halk komiseri.

LUNAÇARSKİY, ANATOLİY
1873-1933

Mejrayontsı'yla birlikte Temmuzda Bolşeviklere katıldı. Sovyet hükûmetinde ilk Eğitim Halk Komiseri.

LUXEMBURG, ROSA
1870-1918

Polonyalı sosyalist lider. Savaş sırasında enternasyonalist, hapsedildi, Spartacus Bund'un lideri. 1919 Alman devriminde Liebknecht'le aynı gün katledildi.

GEORGİY Y. LVOV
1861-1925

Rus prensi ve büyük toprak sahibi. Kadet partisinden 1. İmparatorluk Duma'sı üyesi. Mart-Temmuz 1917 arasında Geçiçi Hükûmet'in başbakanı. 1918'de yurtdışına gitti.

VASİLİY A. MAKLAKOV
1870-1959

Seçkin liberal avukat ve Duma'da Kadet partisinin liderlerinden.

MARTOV, YULİY
1873-1923

Menşevik partisinin teorisyeni ve lideri. Ömür boyu Lenin'in hasmı, savaş sırasında enternasyonalist. Ekim devriminden sonra sadık muhalefet rolü oynamaya çalıştı.

PAVEL N. MİLYUKOV
1859-1943

Moskova Üniversitesi'nde tarih profesörü. Kadet partisinin kurucusu ve önderi. Kadetlerin gazetesi Reç'in editörü. 3. ve 4. İmparatorluk Duma'larında milletvekili. Mart-Mayıs 1917 arasında birinci Geçiçi Hükûmet'te Dışişleri bakanı. Savaş yanlısı tutumundan dolayı istifaya zorlandı. Ekim devriminden sonra Paris'e gitti.

VLADİMİR D. NABOKOV
1860-1922

Kadet hukukçu. 1. Duma üyesi. 12 Ağustosta açılan Moskova Devlet Konferansı'nın delegesi. 7 Ekimde açılan Ön-Parlamento prezidyumunun üyesi. Kırım'daki karşı-devrimci hükûmette Adalet bakanı. 1922'de Berlin'de Rus gericilerinin Milyukov'a karşı giriştikleri bir suikastte öldürüldü.

V. P. NOGİN
1878-1924

Bolşevik partinin Ekimdeki Merkez Komitesi üyelerinden. İlk Sanayi ve Ticaret halk komiseri.

PALÇİNSKİY, PYOTR
1875-1929

SR mühendis. Geçici hükûmette Sanayi ve Ticaret bakanı, Petrograd genel valisi.

GEORGİY V. PLEHANOV
(1856-1918

Rus marksizminin kurucusu. 1883' den sonra yurtdışında göçmen. İskra ve Zarya dergilerini çıkardı. Devrimde Bolşeviklere karşı çıktı. Muhalif Yedinstvo gazetesini çıkardı ve aynı adlı grubu yönetti. Finlandiya'da öldü.

PODVOYSKİY, NİKOLAY
1880-1948

Bolşevik askerî önderi, Petrograd ayaklanmasının tertipçilerinden biri.

ALEKSANDR D. PROTOPOPOV
1866-1918

Rus Çarlığının son İçişleri bakanı. Toprak sahibi ve sanayici. Simbirsk vilâyetinden 3. Duma'ya seçildi. Muhafazakâr Oktyabrist partisinin sol kanadına katıldı. 1912'de 4. Duma'da milletvekili ve meclis başkan yardımcısı. 1915'te İlerici Blok'u destekledi. 1916'da Avrupa başkentlerine gönderilen "iyi niyet" heyetine başkanlık etti. Bilâhare Stockholm'de bir Alman temsilcisiyle "ayrı barış" anlaşması için zemin yokladı. Kamuoyunun tepkisine rağmen Saray'dan rağbet gördü. Kısa bir süre sonra ekim 1916'da Stürmer'in hükûmetine İçişleri bakanı olarak

atandı. Duma tarafından döneklikle suçlandı. Devrimci gelişmeleri yanlış yorumlayarak sert önlemlere başvurdu ve olayları hızlandırdı. Şubat Devriminin ardından Petropavlovsk Kalesine hapsedildi. Ekim'den sonra Çeka tarafından kurşuna dizildi.

VLADİMİR M. PURİŞKEVİÇ
1870-1920

Besarabyalı toprak sahipleri sınıfına mensup bir monarşist politikacı. 2, 3 ve 4. Duma'larda gerici milletvekili. Rus Halkının Birliği adlı aşırı milliyetçi, Yahudi aleyhtarı örgütün kurucularından.

RASKOLNİKOV, FYODOR
1892-1939

Baltık Filosu ve Kronstadt'ta Bolşevik lider.

GRİGORİY Y. RASPUTİN
1872-1916

10 yıl süreyle Çar II. Nikolay ve Çariçe Aleksandra üzerinde büyük bir nüfuz kuran Sibiryalı şehvet düşkünü (Rasputin "sefih" manasına gelir) , alkol bağımlısı cahil köylü. On sekiz yaşındayken tövbe ederek Verhotureʼdeki Hlıstı tarîkatının manastırına girdi. Burada kendine göre sapkın bir öğreti geliştirdi. Pokrovskoye'ye geri dönerek evlendi. Evinden ayrılarak Aynaroz'a ve Kudüs'e gitti. Sağaltmacılık ve cincilikle geçinirken bir ermiş (starets) ünü kazandı. 1903'te Peterburg'a gitti ve burada pis ve pejmürde kılığıyla da licalanan ününü mistisizme ve doğa üstü güçlere merakın pek revaçta olduğu saray çevresine dek taşıdı. 1908'de hemofili hastası Çareviç Aleksey'in ağrılarını hipnoz yoluyla dindirince hemen İmparatorluk çiftinin gözdesi oldu. Kısa zamanda nüfuzu siyasal bir karakter kazandı. Başbakan Stolıpin'le çatışınca bir ara kovulur gibi olan Rasputin çariçenin ısrarı üzerine tekrar Saray›a döndü. Köylü hal ve tavrını korumakla birlikte sefih yaşantısı aynen devam etti. 1915›te çar başkomutanlığı üstlenerek cepheye gidince çariçenin baş danışmanı sıfatıyla Rasputin›in içişlerdeki etkisi doruğa ulaştı. Bir çok kez hayatına kastedildi. En sonunda Prens Yussupov›un başını çektiği bir komployla 29-30 Aralık 1916 gecesi Shakespearvari bir cinayete (önce zehirli şarap içirildi, zehirli yiyecekler yedirildi, kâr etmeyince iki ayrı koldan kurşunlandı, hâlâ ölmeyince bağlı bir vaziyette donmuş olan Neva üzerinde bir delik açılarak nehir dibine yollandı) kurban gitti.

REED, JOHN
1887-1920

Petrograd'da Amerikalı devrimci gazeteci, daha sonra ABD Komünist partisinin kurucularından biri.

RIKOV, ALEKSİY
1881-1938

Ekimde Bolşevik Parti Merkez Komite üyesi, ilk İçişleri Halk Komiseri.

MİHAİL V. RODZYANKO
1859-1924

Büyük toprak sahibi. II. Nikolay›ın saray mabeyincisi. Oktyabrist partiden III. ve IV. Duma›da mebus. 1912-1917

arasında Duma başkanı. 1915'ten itibaren İlerici Blok içindeki Kadetlere yaklaştı. Şubat Devriminden sonra Duma Geçiçi Komitesi'nin başkanı. Ekim devriminden sonra önce Denikin'e katıldı, ardından yurdu terkederek Yugoslavya'ya yerleşti.

SAVİNKOV, BORİS
1879-1927

1905 Devrimi ve sonrasında Sosyalist-Devrimci terorist, savaş sırasında yurtsever. Kornilov'un karşı-devrimci ayaklanmasında aktif rol aldı, Ekim Devriminden sonra karşı-devrimci ayaklanmalara önderlik etti, bir Sovyet hapisanesinde öldü.

SERGEY D. SAZVALOV
1861-1927

1910'dan sonra Dışişleri bakanı. 1917'de Çar tarafından görevinden alındı. Ekim Devriminden sonra Denikin ve Kolçak'ın kurduğu hükûmetlerde bakanlık yaptı.

MİHAİL İ. SKOBELEV
1885-1937

Menşevik önder. 4. İmparatorluk Duma'sı milletvekili. Petrograd Sovyeti 2. başkanı ve Yürütme Komitesi üyesi. Mayıs-Eylül 1917 arasında kurulan yenilenmiş Geçiçi Hükûmet'te Çalışma bakanı. Ekim Devriminden sonra yurdu terkeder. 1922'de geri dönerek Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)'e katılır.

İOSİF Ç. STALİN
(1879-1953):

Bolşevik partisi Merkez Komitesi'nin önde gelen üyelerinden. Lenin'in Rusya'ya dönüşüne dek Kamenev'le birlikte partinin resmî yayın organı Pravda'nın editörü. 1922'de partinin Genel Sekreteri oldu.

STANKEVİÇ, V. B.

Uzlaşmacı sosyalist, geçici hükûmetin Ordu üst komutası nezdindeki siyasî komiseri. Devrimden sonra hatıralarını yazdı.

BORİS V. STÜRMER:

1916'nın büyük kısmında Başbakan. Rasputin'in kuklası.

SUHANOV:

Gorkiy'in grubuna bağlı Sosyal-Demokrat. Devrimin ilk günlerinde Petrograd Sovyeti'nin liderlerinden. 7 ciltlik "Devrimden Notlar"ın yazarı.

SVERDLOV, YAKOV
1885-1919

1903'den beri Bolşevik, Subat Devrimiyle sürgünden döndü, Bolşevik partisinin en yetenekli örgütçülerinden, Petrograd'da aktif rol aldı. Ekim Devriminden sonra Bütün Rusya Sovyet başkanı, 1919'da öldü.

PRENS ŞÇERBATOV:

Dünya Savaşı sırasında İçişleri bakanı.

MİHAİL İ. TEREŞÇENKO
1888-1959

Banker ve şeker tüccarı. Kadet partisi ileri gelenlerinden. Mart-Mayıs 1917 arasında birinci Geçiçi Hükûmet'in Maliye bakanı. Mayıs-Kasım 1917 arasında Milyukov'un yerine

Dışişleri bakanlığına getirildi. Daha sonra yurtdışına kaçtı.

İRAKLİ G. TSERETELİ

1882-1959

Gürcü asıllı Menşevik önder. 2. İmparatorluk Duma›sında Sosyal Demokrat Grup›un yöneticisi. Şubat Devrimini Sibirya sürgününde karşıladı. 1917'de Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi üyesi. Temmuz-ağustos 1917'de Geçiçi Hükûmet'in İçişleri bakanlığını yaptı. 1918'de Gürcistan cumhuriyet hükûmetinin üyesi. II. Enternasyonal'in Yürütme Komitesi üyesi. 1919'da Sovyet Rusya'yı terketti.

M. S. URİTSKİY

1873-1918

1897-1902 arasında Sibirya'da sürgün. 1905 devriminde Krasnoyarsk Sovyeti'nin başkanı. Mejrayontsı grubuyla birlikte Temmuzda Bolşevik partiye katıldı. Ekimde Bolşevik parti Merkez Komite üyesi. 1918'de öldürüldü.

VERHOVSKİY, ALEKSANDR:

Moskova Bölgesi askerî komutanı, albay. Kerenskiy'in son koalisyon hükûmetinde Savaş bakanı.

SERGEY Y. WİTTE

1849-1915

Hollanda kökenli Rus Kontu. 1892-1913 arasında Maliye bakanı ve 1905-1906 arasında ilk meşrutî başbakan. Otoriter Rus modernleşmesinin mimarı. Odesa'da matematik öğrenimi gördü. 1871-1874 arasında Odesa ve Besarabya genel valisinin danışmanlığında bulundu. Ulaştırma bakanlığının Odesa demiryolu bürosunu yönetti. 1889'da Maliye bakanlığı nezdinde bir Demiryolları İdaresi kurmakla görevlendirildi. 1892'de Maliye bakanı oldu ve kapsamlı bir programla bir sanayileşme hamlesi başlattı. Gerek hukukî gerek iktisadî altyapı çalışmaları büyük başarı kazandı. Uluslararası borçla Transib demiryolunu yaptı. Dinamik karakteriyle sivrilen Witte yüzyıl sonlarındaki olumsuz konjonktürün dış borç akımını yavaşlatmasının yanısıra içerideki tarımcı lobinin aleyhteki girişimlerinin etkisiyle II. Nikolay tarafından aktif görevden alınarak pasif göreve çekildi. Meşrutî monarşiye ilke olarak karşı olsa da çarın 1905 Ekim Manifestosu'nu kaleme almasını sağladı. Başbakanlığa atandı, ayaklanmaları bastırdı, devlet maliyesine çeki düzen verdi. Ama siyasal bakımdan aşırı yıprandığından görevi bırakmak zorunda kaldı. Çarlığın I. Dünya Savaşı'na katılmasına karşı çıktı.

FELİKS YUSUPOV

1887-1967

Prens. Ortodoksluğu kabul etmiş eski bir müslüman aileden geliyor. Maiyetini de beraberinde götürdüğü Oxford'da debdebe içinde okudu. 1914'te çar II. Nikolay'ın yeğenlerinden biriyle evlendi. Homoseksüel. Rasputin'in katillerinden. Cinayetten sonra değerli eşyasıyla birlikte Paris'e yerleşti. Hatıralarını kaleme aldı. 1967'de Auteuil'de öldü.

NİKOLAY N. YUDENİÇ
1862-1933

Çarlık generali. İç Savaşta Beyaz Orduların Kuzey-Batı cephesi komutanı. Albay rutbesiyle Rus-Japon Savaşına katıldı ve generalliğe terfi etti. 1913'te Kafkasya Askerî Bölgesi'nin kurmay başkanı. I. Dünya Savaşında 1914-1915 arasında ve 1917'de Çarlığın Kafkasya ordularının komutanı. Ekim Devriminden sonra Finlandiya'ya çekildi. Oradan Estonya'ya geçti. Mayıs 1919'da Petrograd üzerine başarısız bir sefer düzenledi. Sibirya'da kendini hükûmet başkanı ilân eden Kolçak onu Beyaz Ordu'nun Kuzey-Batı birliklerinin komutanı yaptı. Baltık bölgesinden topladığı gönüllülerle birlikte güneyden Moskova'ya yürüyüşe geçen Beyaz kuvvetlerle aynı anda Petrograd'a yürüyen Yudeniç Pulkovo'da Kızıl Ordu'ya yenildi ve Estonya'ya geri çekildi. 1920 başında ordusunu dağıttı ve Fransa'ya yerleşti.

GRİGORİY Y. ZİNOVYEV
1883-1936

Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nin önde gelen üyelerinden. 3 Nisanda Lenin'le birlikte İsviçre'den Rusya'ya geldi. Ekimden sonra Petrograd Sovyeti'nin ve Üçüncü Enternasyonal'in başkanı.

KİTAPTA GEÇEN YER ADLARININ KISA LİSTESİ

Aleksandrinskiy Tiyatrosu:
Demokratik Konferans'ın toplandığı Petrograd'daki tiyatro binası.

Gatçina:
Kornilov'un başkent üzerine yürüyüşünün son bulduğu Petrograd'ın güney varoşu.

Helsingfors:
Finlandiya Körfezinde Petrograd'ın yaklaşık 120 mil batısında, Finlandiya'nın liman başkenti (Helsinki).

Kışlık Saray:
Çarın, Petrograd'da bulunan resmî rezidansı.

Kiev:
Petrograd'ın yaklaşık 600 mil güneyinde, Ukrayna'nın başkenti.

Krasnoye Selo:
Petrograd'ın güney varoşu.

Kronstadt:
Finlandiya Körfezi'nde bulunan ve Petrograd'ı koruyan bir ada kalesi.

Kşesinskaya Sarayı:
Çarın eski bir gözdesi olan balerinanın Petropavlovsk Kalesi yakınındaki sarayı. "Temmuz Günleri"ne dek Bolşevik partinin karargâhı.

Mariinskiy Sarayı:
Geçici Hükûmetin bakanlar kurulu toplantılarını yaptığı Petrograd'daki saray.

Mogilyov:
Başkomutanlığın bulunduğu, Petrograd'ın yaklaşık 400 mil güneyindeki kasaba.

Moonsund Adaları:
Riga yakınlarında, Baltık denizinde stratejik bir deniz üssü.

Nevskiy Prospekt:
Petrograd'ın ana caddesi.

Oranienbaum:
Peterhof Askerî akademilerinin bulunduğu, Petrograd'ın batı varoşu.

Petropavlovsk Kalesi:
Petrograd'da bir ada üzerine kurulmuş muhteşem hapishane.

Riga:
Baltık'da eski çarlık vilâyeti Latviya'nın liman başkenti.

Schlüsselburg:
Bir cephane fabrikası ile bir hapishanenin bulunduğu, Petrograd'ın doğu varoşu.

Sirk Modern:
Pettropavlovsk kalesi yakınlarındaki temsil salonu.

Smolnıy Enstitüsü:
Eskiden soylu kızlarının öğrenim gördükleri okul. Tavriçeskiy Sarayından taşınan Petrograd Sovyeti tarafından işgal edildi.

Tavriçeskiy Sarayı:
II. Yekaterina tarafından Kırım fatihi Potyomkin adına yaptırılan ve daha sonraları sağ kanadında Duma'nın toplantılarını yaptığı Petrograd'daki saray. Devrimin ilk aylarında Petrograd Sovyeti toplantılarını sarayın sol kanadında yapıyordu. Sovyet daha sonra Smolnıy Enstitüsü'ne taşındı.

Tsarskoye Selo:
Çarın saraylarından birinin bulunduğu Petrograd yakınlarındaki kent.

Vıborg:
Petrograd'ın başlıca sanayi merkezlerinden biri.

KİTAPTA KULLANILAN ÖZEL TERİMLER LUGATI

Atamanı:
Kazakların seçilmiş reisi.

Compradores:
Çin'de yabancı ticaret şirketlerinin yerli ajanları.

Duma:
Yetkisi sınırlı ve kısıtlı bir oyla seçilen Rus parlamentosu.

Hansa:
Orta Çağlarda Kuzey Alman ticaret şehirlerinin oluşturdukları Hansa Birliği.

İzvestiya:
"Haberler"anlamına gelen, Petrograd Sovyeti'nin resmî yayın organı.

Junkerler (Yunkerler):
Subay okulu öğrencileri.

Kazak:
Çarlık Rusya'sında hemen hemen millî nitelikli bir kast mensubu. Belli süreyle zorunlu askerî hizmetler karşılığında özel bölgelerde kendilerine toprak ve vergiden bağışıklık gibi imtiyazlar tanınıyordu.

Komiser:
Merkezî hükûmette bakanın eşdeğeri. Aynı zamanda taşrada çarlık valilerinin yerine hükûmetçe görevlendirilen temsilciler ile orduda çeşitli birliklerdeki özel temsilciler için de kullanılıyordu.

Kulak:
Anlamı "yumruk". Zengin köylülere takılan lâkap.

Kuomintang:
Çang Kay-Sek'in önderliğindeki Çin burjuva milliyetçi partisi.

Kurucu Meclis:
Genel oyla seçilip Rus devletinin sürekli anayasasını belirleyeceği sözü verilen meclis.

Kutsal Sinod:
Rusya'da Grek Ortodoks Kilisesi'nin en yüksek yönetim organı. Başında

Çar tarafından atanmış bir başvekil bulunuyordu.

Mujik:
Genel olarak Rus köylüsüne verilen ad.

Obşçina:
Köydeki ortak topraklara verilen ad. Ortak topraklar hane reislerinin oluşturduğu köy ileri gelenleri heyetince yönetilirdi ve beslenecek ağız sayısına göre belirli aralıklarla sürekli yeniden bölüştürülürdü.

Paris Komünü:
1871'de Paris'teki proleter ayaklanmanın peşinden kurulan devrimci rejim. Topu topu 72 gün sürdü.

Pogrom:
Başta Yahudi cemaati olmak üzere, çeşitli ulusal azınlıklara karşı düzenlenen baskın ve katliamlara verilen genel ad.

Pravda:
"Gerçek" anlamına gelir. İlkin 1912'de yayınlanan Bolşevik partinin resmî gazetesi.

Rada:
Ukrayna ulusal kongresi.

Seym:
Fin ulusal kongresi

Sovyet:
Rusça Konsey, şûra, kurul, vb. karşılığı. İşçi ve asker vekilleri konseylerini belirtmek için özgün haliyle kullanılır.

Verst:
Bir Rus mesafe ölçüsü, yaklaşık bir milin üçte ikisi.

Vikjel:
Rusya Demiryolu İşçileri Sendikası'nın kısaltılmış adı.

Zemstvo:
1864'ten sonra kurulup yaygınlaşan, yalnızca mülk sahiplerinin seçilebilir kılındıkları taşra vilâyet ve kazalarındaki temsilî yerel yönetim organları. Yalnızca iktisadî ve kültürel işlevler görme yetkileri vardı.

KİTAPTA ADI GEÇEN PARTİ VE SİYASAL GRUPLARIN LİSTESİ

Anarşistler:
İşbirliği içinde yaşayan bir topluluğun ancak siyasî devlet aygıtının ortadan kaldırılmasıyla kurulabileceğini düşünen insanlar.

Bolşevikler:
İşçi sınıfının yalnızca çarlığın devrilmesi için değil, bir emek cumhuriyeti ve sosyalist bir devlet kurulması için de tüm burjuva toplumuna karşı mücadelede önderliği alarak yoksul köylülerle birlikte hareket etmesi gerektiğine inanan devrimci Marksist parti.

Bund:
Siyasette Menşevik bir çizgi izleyen Lieber tarafından yönetilen Rus Yahudi işçi örgütü.

Dekabristler:
Çar I. Aleksandr'a karşı Aralık [Dekabr'] 1825'te başarısız bir ayaklanmaya katılanlar.

Enternasyonalist Menşevikler:
Martov'un önderliğinde bulunan, Maksim Gorkiy'in radikal sosyalist gazetesi Novaya Jizn ile yakın işbirliği eden ve birçok noktada Bolşeviklerle yakın düşüncedeki sol Menşevik grup.

Gericiler:
Kadet partisinin temsil ettiği kadarıyla bile demokratik ilerlemeye karşı muhalefet eden çarlık yanlısı kilise ve aristokrat toprak beyleri koalisyonu.

İlerici Blok:
Savaş sırasında güçlü bir hükûmet kurulmasını talep eden Duma›daki çoğu mebusun desteklediği parlamento ittifakı.

Kadetler:
Anayasacı Demokratlara (K.D.'ler) halk ağzında verilen ad. Bilâhare "Halkın Özgürlüğü Partisi" olarak

da adlandırıldı. Meşrutî monarşiyi ve ileride de cumhuriyeti amaç edinen, ilerici toprak sahiplerinin, orta burjuvazinin ve burjuva intelligentsiyanın tarih profesörü Milyukov'un önderliğindeki liberal partisi.

Kara Yüzler:
"Rus Halk Birliği"ne halk ağzında verilen ad. Devrimcilere karşı canice terör yöntemleri uygulayan ve başlıca pogromları örgütleyen aşırı gerici, monarşist ve milliyetçilerin birliği.

Maksimalistler:
1905 Devrimi sırasında Sosyalist-Devrimcilerden kopan aşırı uç bir eğilim.

Mejrayontsı:
Temmuz kongresi sırasında Bolşeviklerle birleşen, içinde Troçki, Yoffe, Uritskiy, Ryazanov, Manuilskiy, Lunaçarskiy, vb. gibi şahsiyetleri barındıran, Petrograd'daki 4.000 işçi ve devrimciden oluşan ilçeler arası örgütü.

Menşevikler:
Karl Marx'a bağlılıkta ısrar eden, ama işçi sınıfının çarlığın devrilmesi ve demokratik bir cumhuriyetin kurulması için liberal burjuvaziyle ittifakını savunan ılımlı sosyalist parti.

Narodnikler:
Marksist kuramın dışında kalan, çarlığın devrilip Rusya'nın dönüştürülmesi mücadelesinde önderliğe geçmesi için işçi sınıfından ziyade köylülüğe gözünü diken sosyalist fikirli devrimcilerin genel adı.

Oktyabristler:
Adını Duma'yı kuran 1905 Ekim Manifestosu'na verdiği destekten alan monarşist ve emperyalist parti. Moskovalı kapitalist Guçkov'un başkanlığındaki parti büyük ticarî, sınaî ve toprak sahibi burjuvazinin partisi olarak biliniyordu.

Sol Menşevikler:
Menşeviklerin temmuzda Bolşeviklere katılan Larin'in önderliğindeki aşırı sol kanadı.

Sol Sosyal-Devrimciler:
Sosyal-Devrimci partinin sol kanadı. Ayrı bir parti olarak kısa bir süre için Bolşeviklerin kurdukları hükûmete katıldılar, ama Ekim Devriminden bir kaç ay sonra anti-Bolşevik ayaklanmalar çıkardılar.

Sosyal Demokratlar:
19. yüzyılın son yirmi yılı içerisinde çoğunlukla Plehanov'un Rusça'ya tercüme ettiği Karl Marx'ın kuramlarına dayanan parti. Çarlığın devrilmesi ve Rusya'nın sosyalist bir devlete dönüşmesi için sınaî kapitalizmin gelişmesini ve devrimci bir işçi sınıfının yaratılmasını desteklediler. Parti 1903'te Menşevikler (azınlık yanlıları) ve Bolşevikler (çoğunluk yanlıları) diye ikiye ayrıldı.

Sosyalist-Devrimciler (Eserler/SR'ler):
çeşitli Narodnik eğilimlerin kaynaşmasıyla yüzyıl başında kurulan sosyalist köylü partisi. Devrimde küçük mülk sahibi köylülerin yalpalayan

çıkarlarını temsil eden bu parti kısa zamanda anarşist eğilimli olmakla birlikte bir ara Bolşevik hükûmetine katılan Sol Sosyalist-Devrimci grup ile Kerenskiy'i destekleyen Sağ Sosyalist-Devrimci grup diye ikiye bölündü.

Sosyal Yurtseverler:
Enternasyonalizm ve diğer devrimci sosyalizm ilkelerini savaş zamanında yurtseverlik lehine terkeden sosyalistlere verilen ad.

Trudovikler:
Toprak beylerine karşı köylüleri savunan, ama Kadetlerin sol kanadına almaşık oluşturacak kadar ileriye gidemeyen ihtiyatlı Narodnik aydınlardan kurulu parti. Kerenskiy Duma'dayken bu partiye mensuptu.

Uzlaşmacılar:
Sosyalist fikirlere sahip olmalarına rağmen, temel noktalarda Kadetlerle uzlaşan, gönüllü olarak iktidarı onlara devreden, Sovyet içindeki Menşevik ve Sosyalist-devrimci partilerin liderlerine verilen genel ad.

Yurt Savunmacıları:
Savaşın yurdun savunulması olarak sürdürülmesi gerektiğine inananlar.

Zimmerwaldcılar:
Savaş sırasında enternasyonalizm ilkesine sadık kalan sosyalistler. 1915 yılında İsviçre'nin Zimmerwald kasabasında toplanan Uluslararası Sosyalist Konferans'ın programına bağlılıkları nedeniyle bu adla anılırlardı.

DİZİN

A

Abramoviç 412, 830
Akselrod 252
Aleksandra Fyodorovna *(Çariçe)* 65, 82
Aleksandr Blok 76
Alekseyev *(General)* 29, 65, 78, 79, 80, 81, 158, 223, 224, 234, 238, 243, 283, 300, 304, 309, 477, 478, 479, 484, 494, 495, 510, 513, 514, 541, 542, 544, 545, 546, 555, 562, 563, 564, 619, 620, 813, 821, 823, 888, 889
Aleksinskiy 455, 456, 459, 570
Aleksandr II 59, 85, 86, 145, 481, 539, 579
Aleksandr III 42, 84, 85, 86, 93, 94, 397
Anet (Claud, *general)* 397, 489, 549, 805, 846, 862
Angarskiy 739
Anselme 463
Antonov 400, 587, 588, 598, 696, 716, 722, 723, 724, 737, 745, 751, 776, 792, 812, 813, 817, 819, 822, 823, 824, 827, 828, 847, 852, 858, 873, 888
Antonov-Ovseyenko 400, 587, 716, 745, 751, 822, 847, 852, 873, 888, 906
Arbekov 651
Asquith 242
Auerbach V 186, 216, 336, 578, 781
Avanesov 852
Avilov 185, 214, 873, 874, 875, 876, 878, 888
Avksentyev 327, 358, 433, 481, 482, 486, 506, 563, 569, 603, 623, 654, 685, 803, 807, 830, 861, 871, 875, 888

B

Bagration 547, 555, 556
Bagratuni 813, 814, 820
Bakunin 263, 517, 760
Balka 73
Batkin 310
Bayevskiy 257, 737
Bauer (Otto) 87, 609, 664, 679, 680, 681
Bazarov 185, 214
Begişev 651
Belayev 73, 98
Berkenheim 625, 646
Bismarck 288, 449, 501, 502
Blagonravov 722, 723, 786, 788, 813, 817, 822, 823, 847, 888
Blanqui Louis A 136, 758
Bleichmann 402, 403
Blok (Aleksandr) 34, 35, 36, 37, 39, 67, 68, 70, 76, 127, 128, 131, 133, 147, 153, 893, 895, 902
Boborıkin 659
Bobrinskiy 51
Bogdanov 263, 354, 435, 546, 707
Bonç-Bruyeviç 560
Boş (Yevgeniya) 590, 603, 629, 741, 778, 889
Branting 300
Breşko-Breşkovskaya 179, 208, 516
Brusilov *(General)* 32, 68, 78, 79, 224, 304, 309, 311, 314, 346, 477, 478, 479, 484, 492, 495, 508, 522, 886, 888
Bubnov 442, 748, 786
Buchanan *(sör George)* 67, 264, 301, 302, 304, 421, 466, 468, 491, 502, 535, 544, 629, 781, 889
Budberg 689, 690, 711, 777, 778, 869
Buharin 607, 616, 626, 694, 732, 733, 889
Bursin 420
Burstein 454, 455, 456, 466, 467

CÇ

Cachin 300, 312
ÇangKay-Şek 677
Cavaignac 448
Çaykovskiy 179, 208,209, 327, 472
Çenkeli 671
Çerevanin 185, 214, 476
Çernov 120, 179, 180, 209, 210, 286, 287, 302, 303, 311, 312, 327, 329, 331, 334, 338, 421, 422, 433, 438, 465, 474, 476, 481, 490, 506, 509, 512, 513, 518, 580, 594, 601, 603, 617, 619, 648, 665, 851, 889
Charles I 87
Çheidze 102, 120, 129, 131, 135, 138, 139, 146,149, 158, 167, 178, 183, 184, 196, 207, 208, 212, 213, 239, 241, 245, 251, 253, 254, 255, 259, 261, 268, 286, 288, 290, 298, 355, 357, 358, 363, 378, 409, 410, 411, 425, 452, 454, 464, 465, 475, 509, 513, 514, 515, 520, 545, 555, 600, 601, 602, 665, 798, 851, 889,
Çinenov 315, 325, 326, 587, 653
Çudnovskiy 275, 691, 723, 745, 794, 812, 817, 823, 824, 827, 829, 847, 848, 889
Çugurin 99, 102, 104, 106

DEF

Dan 120, 177, 178, 189, 207, 208, 219, 250, 359, 360, 407, 411, 412, 423, 427, 456, 474, 475, 481, 499, 520, 550, 567, 569, 601, 602, 603, 694, 695, 698, 707, 708, 715, 724, 790, 798, 807, 808, 851, 852, 853, 855, 862, 889
Daşkeviç 708, 719, 817
David Francis 811
Davidovskiy 442
Demidovka 644
Demyanov 161, 463, 622,
Denikin 65, 68, 73, 81, 118, 224, 225, 244, 309, 314, 317, 347, 453, 454, 477, 478, 479, 485, 486, 494, 495, 525, 535, 548, 559, 560, 561, 564, 565, 572, 619, 888, 889, 895
Denisov 655
Desmoulins (Camille) 447,
Deutsch 177, 206
Dickens (Charles) 393,
Dingelstedt 247, 250
Dıbenko 431, 432, 490, 706, 734, 776, 873, 889
Dınitriy 54, 56, 66, 69
Dobrovolskiy 61
Dolgorukiy 75
Doroçenko 317
Dorofeyev 115
Dostoyevskiy 151
Dragomirov 234, 309
Dubenskiy 72, 75, 578
Dudarev 431, 432,
Duhonin 620, 724, 800, 810
Durnovo 38, 39, 355, 365, 398, 400
Dutov 359, 537, 548
Dzerjinski 115, 120, 275, 276, 575, 748, 786, 794, 866, 890,
Ebert 178, 208, 531, 639
Efraim 469,

Engelhardt 147
Engels (Friedrich) 167, 196, 237, 308, 318, 501, 728, 757, 758, 759, 884
Evert 78, 79, 888
Fabergé 34
Fersen 469
Figner (Vera) 327
Filonenko 227, 479, 494, 507, 525, 528, 541, 586, 591, 617
Flaucon 448
Flerovskiy 794, 817, 824, 825, 826
Francis David 811
Frederiks 64, 73, 75
Frunze 746
Fyodorçenko 31
Fyodorov 286, 708

G

Gandhi (Mahatma) 331, 668
Ganetski 454
Gapon 143, 884, 890
Gaponenko 645
Gatran 651
Gegeçkori 357
Glebov 873, 888
Globaçev 60, 454
Goethe 84
Golıtsin *(Prens)* 74, 78, 126, 146, 890
Goremıkin 35, 44, 54, 127, 890
Gorkiy (Maksim) 255, 264, 364, 382, 385, 386, 433, 480, 511, 595, 631, 712, 713, 751, 752, 753, 780, 873, 890, 895, 902
Gots 433, 601, 698, 708, 855, 890,
Grey *(sör Edward)* 30
Grigoroviç *(Donanma bakanı)* 66, 464
Grigoryev 653
Grimm 276, 353, 355
Groman 355, 482
Grunko 645
Guçkov 31, 35, 45, 55, 67, 68, 69, 79, 80, 140, 141, 145, 153, 155, 157, 158, 159, 175, 185, 205, 214, 227, 233, 234, 235, 237, 241, 245, 253, 258, 261, 281, 284, 285, 286, 301, 379, 380, 464, 465, 472, 473, 489, 492, 493, 510, 511, 512, 513, 526, 561, 619, 890, 903
Guilbeaux 252
Gvozdyev 45, 184, 213, 245

HIJ

Habalov *(General)* 39, 73, 76, 92, 93, 95, 98, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 561, 891
Halperin 797
Haraş 854, 855, 859
Henderson 301
Herzen 760
Hilferding 169, 198, 609, 726,
Hinçuk 443, 499, 570, 601, 830, 854, 855
Hobbes 826
Hoffmann 468, 683
Hoffmann (General)
Hvostov 44
İgnatyev *(Kont)* 233
İoffe A 606, 607, 628, 743, 751, 856, 891
İvan *(Korkunç)* 56, 62, 780, 890
İvanov *(General)* 73, 76, 77, 111, 116, 147, 510, 561, 653, 891
İzgoyev 549
Jdanov 590, 688
John Reed 522, 578, 717, 724, 725, 781, 785, 798, 828, 830, 851, 860, 865, 867, 872

K

Kaledin 309, 508, 509, 510, 512, 519, 543, 560, 562, 565, 588, 590, 599, 625, 778, 865, 891
Kalegayev 328, 872
Kalenin 435, 788, 824
Kalinin 273, 275, 356, 738, 739, 745, 746, 752
Kamenev 43, 120, 177, 206, 248, 249, 251, 252, 253, 255, 257, 259, 260, 261, 270, 271, 273, 274, 275, 277, 282, 291, 294, 351, 360, 370, 409, 410, 429, 458, 480, 607, 618, 628, 674, 685, 690, 697, 727, 738, 740, 741, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 766, 774, 786, 787, 839, 852, 853, 858, 864, 867, 872, 873, 877, 878, 887, 891, 895,
Kamkov 857, 858
Kantoroviç 419
Kapelinskiy 860
Karahan 511, 606
Karatayev 225
Karaulov 146, 147
Karelin 874
Kartaşev 797
Kautsky 169, 198, 250, 728
Kayurov 89, 91, 94, 96, 99, 101, 104, 105, 107, 120, 222, 772
Kerenskiy 69, 72, 102, 111, 119, 120, 127, 129, 131, 142, 147, 148, 149, 152, 155, 157, 160, 161, 162, 167, 179, 180, 183, 184, 186, 189, 191, 196, 209, 210, 213, 216, 219, 220, 224, 225, 241, 251, 253, 264, 268, 281, 284, 285, 286, 287, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 321, 323, 324, 326, 327, 331, 343, 346, 347, 349, 352, 353, 364, 366, 378, 379, 397, 398, 399, 400, 401, 406, 417, 422, 427, 428, 429, 431, 433, 436, 443, 450, 454, 455, 456, 458, 462, 463, 465, 466, 467, 469, 471, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 483, 485, 486, 488, 489, 490, 491, 492,

494, 495, 497, 498, 499, 500, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 509, 510, 511, 513, 516, 518, 519, 520, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 562, 563, 564, 565, 572, 585, 586, 590, 593, 599, 601, 602, 610, 612, 613, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 633, 634, 635, 642, 648, 659, 665, 666, 667, 676, 684, 685, 687, 688, 695, 702, 704, 707, 708, 710, 714, 716, 720, 724, 725, 726, 730, 733, 734, 736, 742, 743, 744, 749, 763, 767, 774, 776, 778, 781, 782, 784, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 799, 803, 807, 808, 809, 810, 811, 813, 814, 816, 818, 819, 820, 821, 826, 827, 834, 840, 842, 843, 845, 847, 848, 854, 858, 859, 860, 861, 862, 864, 871, 875, 880, 881, 885, 886, 887, 888, 889, 891, 892, 896, 904,

Kiril Vladimiroviç *(Grandük)* 75

Kişkin 491, 629, 634, 810, 814, 815, 819, 820, 825, 826, 858, 876

Kitchener 65, 464

Kıştin 696

Kleinmichel *(Kontes)* 64, 75, 221

Klembovskiy 477, 478, 479, 522, 560

Knijnik 804

Kobılinskiy 493

Koçerovskiy 769

Kokovtsev 51, 60

Kolçak *(Amiral)* 66, 224, 233, 244, 286, 347, 489, 492, 565, 891, 895, 897

Kollontay 291, 461, 483, 607, 691, 852, 867,

Konoplyannikova 698

Konovalov 175, 185, 205, 214, 302, 336, 338, 512, 629, 631, 634, 790, 808, 809, 810, 811, 815, 818, 828, 876, 891

Kont 33, 51, 55, 73, 75, 233

Kornilov *(General)* 111, 143, 162, 224, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 309, 341, 349, 367, 368, 477, 479, 480, 483, 484, 485, 488, 492, 493, 494, 495, 498, 499, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 510, 514, 515, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 579, 581, 582, 585, 586, 587, 588, 590, 591, 612, 613, 615, 617, 618, 619, 620, 622, 623, 624, 625, 627, 630, 631, 633, 642, 660, 689, 699, 703, 727, 732, 763, 768, 769, 770, 774, 784, 809, 855, 858, 862, 864, 878, 880, 886, 888, 889, 891, 895, 898,

Korolyov 106

Kotov 652

Kozmin 770

Krasikov 259, 260

Krasnov *(General)* 542, 549, 558, 559, 580, 880, 892

Krestinskiy 259, 697

Krestiyaninov 122

Krivoşeyn 51, 167, 196

Krılenko 231, 481, 696, 745, 751, 852, 860, 873, 892

Krımov *(General)* 67, 68, 69, 473, 532, 535, 536, 542, 548, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 562, 774

Kropotkin 179, 209, 516, 517, 518, 892

Krupskaya 251, 252, 735

Kuçin 427, 514, 521, 572, 854, 855, 859

Kurkov 785

Kurlov 64, 67, 145, 462, 464

Kuropatkin *(General)* 31, 229

Kuroş 78

Kutler 336

Kuzmiçev 645, 647

L

La Fayette 447
Lapinskiy 861, 866
Larin 607, 903
Laşçeviç 401, 408
Laşeviç 691, 696, 697, 708, 716, 722, 745, 786, 800, 812, 813, 824, 847, 892
Latsis 357, 400, 567
Lazimir 705, 706, 707, 709, 716, 718
Lebedev 264, 571, 746
Ledru-Rollin 448
Lenin 5, 42, 43, 45, 101, 120, 125, 135, 177, 180, 206, 209, 246, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 285, 286, 294, 295, 296, 302, 310, 313, 326, 327, 332, 333, 334, 338, 339, 342, 343, 344, 345, 346, 352, 357, 361, 362, 365, 367, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 397, 399, 400, 404, 407, 415, 418, 425, 426, 428, 433, 434, 435, 437, 441, 445, 446, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 465, 466, 467, 468, 469, 474, 480, 492, 504, 510, 513, 518, 535, 567, 570, 584, 586, 589, 595, 599, 601, 605, 606, 607, 608, 609, 611, 612, 613, 614, 615, 619, 620, 621, 627, 628, 630, 642, 646, 648, 652, 653, 657, 663, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 681, 690, 695, 704, 705, 714, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 758, 759, 760, 763, 764, 773, 785, 787, 789, 790, 793, 806, 821, 823, 826, 832, 833, 834, 838, 839, 840, 845, 846, 847, 848, 849, 852, 853, 864, 865, 866, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 880, 881, 885, 886, 887, 892, 893, 895, 897,
Levitskiy *(General)* 800
Lev Tolstoy 225, 331, 641
Levy (Paul) 252
Liçkov 769
Lieber 258, 353, 360, 421, 429, 435, 457, 520, 892, 902
Liebknecht (Karl) 169, 198, 254, 262, 263, 459, 467, 488, 892
Linde 284, 285
Linsingen *(Alman generali)* 238, 239
Lisovskiy 581, 582
Lizdin 399
Lloyd George 242, 277, 285, 466, 516, 517, 518, 687
Lomov 607, 741, 873, 892
Longuet (Jean) 250
Loriot 252
Louis XVI 82, 84, 87, 88, 114, 141
Lozovskiy 853
Ludendorff 245, 288, 460, 465, 468, 469, 683
Lukomskiy *(General)* 77, 234, 314, 484, 514, 522, 525, 535, 540, 542, 549, 563, 564, 665,
Lunaçarskiy 356, 360, 386, 401, 418, 422, 461, 481, 483, 606, 691, 753, 852, 857, 860, 873, 886, 892, 903
Luther 52
Luxemburg (Rosa) 168, 197, 275, 380, 459, 663, 669, 870, 892,
Lvov 35, 55, 79, 80, 82, 154, 155, 157, 160, 161, 167, 175, 185, 196, 205, 214, 222, 261, 286, 287, 291, 302, 314, 323, 327, 330, 355, 379, 397, 416, 430, 445, 463, 473, 475, 485, 512, 537, 538, 539, 540, 541, 548, 674, 892
Lvov (Kutsal Sinod başvekili)
Lvov (Prens)

M

MacDonald (Ramsey) 18, 87, 250, 668, 726
Machiavelli 639
Maklakov 69, 147, 148, 512, 625, 631, 893
Malahovskiy 841
Malaparte 845
Malevskiy 715
Malyantoviç 633, 634, 714, 778, 783
Manuilskiy 606, 611, 745, 903
Marat 168, 183, 186, 197, 213, 216, 491
Marconi 471
Marie-Antoinette 82, 83
Mariya Pavlovna *(Grandüşeş)* 65
Martınov 36, 492, 493, 494, 538, 547
Martov 120, 177, 178, 207, 208, 252, 354, 361, 427, 468, 474, 505, 506, 520, 569, 595, 606, 607, 626, 765, 790, 852, 853, 854, 856, 857, 858, 861, 864, 893, 902,
Marx (Karl) 20, 114, 135, 161, 162, 167, 196, 306, 308, 501, 585, 638, 680, 727, 728, 757, 762, 884, 903,
Masarık 801
Madelin (Louis) 12
Merejkovskiy 158
Meşçerskiy 55
Metelev 405, 419, 420, 427, 428, 450
Mihail Aleksandroviç *(Grandük)* 78, 79, 140, 141, 527
Milton 157
Milyukov 35, 37, 39, 56, 67, 68, 87, 88, 118, 119, 123, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 160, 162, 225, 231, 232, 234, 236, 237, 238, 240, 242, 243, 253, 258, 263, 268, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 298, 300, 301, 302, 303, 306, 308, 318, 326, 328, 332, 333, 338, 347, 350, 357, 358, 362, 364, 367, 378, 379, 393, 402, 403, 411, 416, 421, 423, 429, 435, 439, 444, 446, 451, 459, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 472, 475, 476, 480, 481, 484, 487, 490, 491, 492, 493, 494, 497, 498, 499, 502, 503, 506, 507, 510, 512, 513, 518, 519, 520, 523, 526, 528, 529, 534, 535, 536, 538, 540, 541, 543, 544, 545, 546, 556, 564, 565, 620, 623, 625, 626, 630, 631, 634, 660, 661, 681, 685, 686, 689, 698, 710, 720, 724, 763, 790, 791, 803, 809, 821, 828, 879, 885, 893, 895, 903,
Milyutin 607, 745, 750, 786, 873
Min *(General)* 698
Miniçev 342, 552, 568, 768, 769
Mirabeau 118, 143, 318
Mitreviç 569, 587, 837
Miyasoyedov 30
Moiseyev 746
Molotov 102, 119, 246, 259, 737, 738
Morgunov 739
Morris 82
Mstislavskiy 119, 122, 155, 720, 721, 766
Muralov 115, 249, 650, 738, 833, 849
Muranov 852
Muravyev 311
Nabokov 100, 113, 144, 149, 153, 154, 221, 233, 234, 238, 253, 264, 393, 406, 466, 473, 507, 595, 631, 634, 724, 803, 818, 880, 893,
Napoléon III 500, 501, 509
Naumçenkov 650
Naumov 735
Nekrasov 127, 142, 456, 481, 539, 543, 544
Nevskiy 90, 91, 97, 100, 286, 288, 289, 290, 291, 315, 364, 403, 404, 408, 409, 411, 415, 416, 418, 419, 475, 549, 641, 652, 711, 725, 745, 802, 804, 805, 814, 817, 818, 821, 829, 830, 831, 837, 885, 899
Newton 471
Nikitin 618, 828, 831
Nikolay II 53, 59, 66, 67, 80, 82, 85, 86, 87, 116, 145, 154, 183, 213, 225, 300, 377, 433, 473, 576, 590, 796, 890, 894, 896
Nikolay Nikolayeviç *(Grandük)* 29, 30, 65, 79, 223, 224, 433, 645

Nogin 259, 607, 745, 852, 873, 893
Nolde 74, 238
Noulens 397
Odintsov 641
O'Grady 300
OlgaRaviç 568, 574, 837
Olminskiy 271, 272
Orconikidze 611, 738

PR

Painlevé 312
Palçinskiy 338, 476, 552, 617, 781, 814, 819, 823, 825, 842, 893,
Paléologue 33, 51, 57, 61, 155, 282, 397
Partşevskiy 417
Parvus 454, 455, 461, 651
Pascal 470
Pausanius 533
Pavel I 55, 62, 67, 527, 889, 893
Pepelyayev 348, 354
Pereversev 302
Pereverzev 455, 456, 458, 459, 463
Pestkovskiy 720, 794
Peterson 696, 697, 855
Petriçenko 50
Petro *(Büyük)* 17, 19, 20, 21, 56, 62, 181, 211, 486, 510
Petrovskiy 43, 738
Philippe 62, 759
Pireyko 31, 188, 218, 345, 584, 604
Plehanov 177, 179, 206, 207, 208, 266, 315, 363, 504, 516, 517, 518, 584, 595, 684, 728, 884, 893, 903,
Podvoyskiy 403, 408, 415, 419, 426, 716, 739, 745, 775, 786, 799, 812, 813, 820, 847, 848, 893
Poincaré 42, 151, 517, 518, 535, 582, 668, 845,
Pokrovskiy 21, 257, 369, 370, 371, 372, 374, 375, 391, 392, 585, 606, 840, 841
Polivanov 29, 66
Polkovnikov 709, 718, 721, 725, 796, 801, 808, 809, 813, 814, 820
Polovtsev 417, 420, 423, 430, 433, 447
Popov 721
Poradelov 819
Potresov 710, 715
Povoljskiy 649, 692
Prigorovskiy 423
Prihodko 829
Prokopoviç 481, 814, 824, 829, 830
Protopopov 36, 37, 39, 58, 61, 63, 64, 66, 67, 70, 73, 97, 101, 108, 111, 115, 126, 419, 796, 893
Proust 390
Pugaçov 20, 21, 333, 884
Purişkeviç 69, 509, 894
Pyatakov 613, 739, 741, 746, 889
Pyatnitskiy 497, 569, 607
Radek (Karl) 461
Rahiya 357, 766
Rakitov 770
Raskolnikov 253, 256, 276, 413, 414, 418, 422, 429, 430, 434, 475, 554, 555, 574, 608, 785, 894,
Rasputin 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 85, 125, 145, 462, 467, 508, 881, 894, 895, 896,
Raviç (Olga) 568, 574, 837
Rayev 61
Redemeister 820, 826
Reed 522, 578, 717, 724, 725, 781, 785, 798, 828, 830, 851, 860, 865, 867, 872, 873, 876, 877, 894
Renner (Karl) 679, 681
Ribot 282, 285, 303, 535, 582
Richter 57
Rıkov 120, 267, 270, 271, 275, 607, 628, 738, 741, 745, 746, 852, 873, 894,
Robespierre 26, 70, 168, 197, 318, 447
Rodiçev 33, 245, 498, 515, 625
Rodzyanko 32, 35, 36, 39, 56, 60, 63, 65, 68, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 81, 98, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 134, 139, 141, 142, 145, 146, 147, 153, 154, 225, 236, 240, 245, 376, 379, 433, 445, 464, 465,

475, 484, 485, 486, 491, 493, 496, 510, 511, 533, 630, 640, 641, 659, 660, 683, 894,
Rogovskiy 808
Romanov 53, 55, 70, 81, 84, 86, 87, 140, 142, 158, 162, 183, 213, 343, 482, 518, 562, 644
Roşal 417, 475, 799
Rudnev 486
Ruzskiy *(general)* 29, 31, 75, 78, 79, 80, 81, 232, 234, 309, 477, 478, 479, 522
Ryabuşinskiy 34, 484, 496
Ryazanov 386, 413, 422, 518, 606, 625, 628, 707, 852, 903

SŞ

Sabler 60
Sadovskiy 708, 716, 718, 721, 745, 812, 841
Saharov *(General)* 78
Salazkin 871
Saltıkov 57
Samarin 71, 485
Savçenko 645, 648
Savinkov 477, 479, 483, 484, 494, 525, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 536, 537, 538, 539, 541, 552, 558, 561, 562, 586, 617, 625, 631, 814, 821, 895
Scheinmann 587
Schmidt 276, 773
Schneider 640
Semaşko 357, 403, 404
Sembat (Marcel) 177, 207
Shakespeare 470
Şidlovskiy 68, 127, 133, 134, 140, 149, 221, 498, 561, 804,
Şingaryov 68, 153, 162, 321
Sivtsov 739
Sıçevka 644
Sklyanskiy 777, 852
Skobelev 102, 119, 120, 129, 158, 178, 208, 226, 245, 263, 284, 286, 290, 302, 303, 309, 348, 349, 355, 396, 433, 465, 474, 481, 486, 565, 578, 601, 603, 618, 624, 665, 687, 698, 852, 876, 895,
Skorinko 593, 770, 772, 789
Skrıpnik 259
Skvortsov 738
Şlyapnikov (Aleksandr) 47, 102, 104, 119, 120, 130, 149, 246, 247, 250, 568, 621, 623, 747, 785, 873
Smilga 356, 357, 587, 733, 734, 776, 795,
Sokolnikov 551, 744, 748, 753, 754
Sokolov (Boris) 152, 161, 569, 634, 767
Spiridonova 852
Spiridoviç 465
Stahl (Lyudmila) 276, 324
Stalin 120, 177, 206, 248, 249, 251, 252, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 271, 273, 274, 275, 277, 282, 294, 351, 356, 407, 435, 594, 607, 615, 628, 674, 675, 677, 678, 690, 735, 737, 738, 739, 740, 748, 749, 754, 755, 786, 840, 873, 890, 895,
Stankeviç 29, 119, 133, 155, 171, 191, 201, 220, 222, 227, 248, 262, 284, 287, 291, 298, 314, 436, 444, 492, 493, 521, 522, 524, 526, 530, 537, 544, 559, 560, 572, 578, 591, 592, 627, 634, 635, 802, 803, 807, 810, 815, 830, 868, 895
Stark 794
Steklov 138, 239, 258, 259, 260, 261, 293, 570
Stepanov 776
Stolıpin 49, 55, 56, 67, 85, 152, 153, 322, 462, 511, 894
Struve 231, 371, 393, 464, 468
Stuçka 852, 866
Stürmer 37, 47, 61, 64, 88, 893, 895
Suhanov 127, 128, 132, 134, 135, 137, 138, 139, 148, 149, 152, 158, 160, 167, 173, 180, 182, 183, 184, 189, 190, 196, 202, 209, 212, 214, 218, 219, 222, 226, 239, 241, 242, 246, 248, 249, 253, 254, 255, 256, 263, 264, 271, 272, 277, 287, 293, 296, 300, 301, 302, 307, 320, 321, 327, 349, 357, 360, 363, 382, 383, 384, 385, 386, 401, 423, 425, 427, 428, 434, 436, 446, 452, 456, 459, 497, 505, 525,

551, 554, 555, 585, 589, 606, 612, 613, 618, 684, 685, 686, 691, 706, 713, 714, 720, 722, 732, 739, 741, 763, 765, 766, 785, 798, 845, 846, 847, 849, 852, 853, 855, 856, 857, 859, 860, 864, 867, 868, 869, 873, 874, 878, 895,
Suhomlinov 30, 467
Sverdlov 120, 418, 575, 606, 607, 608, 628, 690, 695, 708, 714, 716, 718, 742, 753, 754, 786, 795, 847, 852, 895,
Sveşnikov 735
Şçeglovitov 133
Şulgin 79, 80, 131, 140
Şurkanov 99, 101, 105
Suvorin 347, 452
Suvorov 28, 225
Şuya 692

TU

Tagantsev 61
Taine (Hippolyte) 421
Teodoroviç 873
Tereşçenko 67, 68, 153, 154, 175, 205, 303, 355, 456, 479, 481, 541, 544, 618, 630, 631, 640, 667, 686, 780, 781, 858, 876, 895
Thomas (Albert)
117, 118, 282, 283, 300, 301, 303, 312, 397
Tomçak 769
Tomskiy 270, 275, 356, 407, 446, 745,
Trepov 58
Tretyakov 484, 630, 631, 818
Troçki 4, 13, 272, 275, 301, 311, 313, 333, 349, 350, 355, 356, 361, 383, 384, 394, 397, 400, 401, 402, 410, 411, 414, 421, 422, 423, 428, 429, 436, 447, 455, 457, 458, 461, 462, 466, 467, 468, 469, 480, 481, 483, 500, 510, 526, 536, 554, 555, 574, 584, 589, 594, 597, 601, 602, 603, 606, 607, 608, 611, 612, 616, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 629, 631, 654, 677, 683, 685, 686, 690, 691, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 704, 705, 707, 708, 709, 713, 714, 716, 717, 718, 721, 722, 724, 731, 732, 741, 743, 744, 748, 749, 751, 752, 753, 754, 770, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 794, 797, 798, 799, 805, 808, 812, 836, 840, 841, 845, 852, 853, 856, 857, 858, 873, 874, 876, 880, 884, 885, 886, 889, 891, 903,
Trubetskoy (Prens) 50, 485, 538, 542, 543, 550, 828, 831, 864
Tugan-Baranovskiy 114, 118
Turkestanov (Prens) 455
Uralov 796
Uritskiy 606, 607, 744, 771, 896, 903
Urusov 323, 329
Ustinov 462, 463

VWY

Vandervelde 300, 303, 312
Vasilyev 47, 259, 652
Verderevskiy 431, 432, 618, 814, 818, 819, 820, 825
Verhovskiy *(Savaş bakanı)* 224, 443, 494, 570, 618, 619, 634, 689, 690, 896,
Vermeniçev 648, 651, 652, 658
Vinniçenko 667
Viren *(Amiral)* 226
Vırubova 34, 58, 62, 63, 70, 75, 81
Volodarskiy 342, 356, 407, 415, 574, 575, 691, 697, 745, 837,
Voytinskiy 179, 208, 257, 258, 259, 410, 411, 432, 433, 521, 523, 524, 559, 709, 860,
Warburg 36
Wilson 242, 303, 511, 679,
Witte 890, 896
Yakovlev 330, 657, 658, 659,
Yakovleva 570, 746
Yakubov 454
Yanuşkeviç 29, 229

Yarçuk 794
Yaroslavskiy 738, 740, 844, 845, 849
Yefimov 326, 405, 413, 769
Yeltsin 596
Yermolenko 453, 454, 455, 456, 465, 466, 467, 469, 471
Yevdokimov 574
Yevgeniya Boş 590, 629, 778, 889
Yudeniç 309, 897
Yugov 350, 356, 642
Yurenyev 102, 606, 607, 611, 697
Yurkov 655
Yusupov 56, 60, 66, 69, 70, 896

Zalejskiy 264, 434, 576
Zaleskiy 224, 225, 881
Zalutskiy 102, 119, 246
Zarudnıy ***(Adalet bakanı)*** 481, 622, 623, 625, 783
Zasuliç (Vera) 177, 206
Zavadskiy 123, 463
Zenzinov 119, 263, 264, 593, 830, 855,
Zinovyev 120, 251, 256, 257, 276, 410, 413, 414, 424, 425, 426, 456, 457, 458, 459, 461, 480, 570, 607, 621, 690, 740, 744, 745, 746, 747, 748, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 766, 774, 786, 787, 838, 839, 852, 873, 885, 887, 897

"Rus Devriminin Tarihi, gerek çap, gerek güç ve gerekse ihtilal konusunda Troçki'nin fikirlerini tam anlamıyla açıklaması bakımından onun en büyük eseridir. Dünya edebiyatında bir ihtilali, başlıca önderlerinden biri tarafından açıklayan tek eserdir... Ama Troçki bir tarihçi olarak aktörlüğünün ve görgü tanıklığının üstüne çıkar. Sezar için söylenenler -yani yazarlığının komutanlığının ve politikacılığının yanında gölge olduğu- Troçki için söylenemez. Eserini çok ince testlere tabi tutar ve genellikle dostlarından çok düşmanlarından elde ettiği çok esaslı tanıklarla desteklemeye çalışır. Kendi otoritesinden hiçbir zaman sözetmez; yalnız arada sırada, o da pek seyrek olarak, kendisini sahneye sokar"

ISAAC DEUTSCHER

Troçki'nin sürgündeki ilk büyük ürünü -onun çapında bir Marksist teorisiyenden beklenmeyecek bir şey- somut bir tarih eseriydi. Rus Devriminin Tarihi (1930) birçok yönden bugüne kadarki Marksist tarih edebiyatının en üstün, bir tarihçinin ustalığını ve tutkusunu bir politik önderin ve bir örgütçünün etkinliğiyle ve belleğiyle birleştirerek geçmişi yeniden değerlendirmenin de tek büyük örneğiydi.

PERRY ANDERSON

Devrimin önemli bir bileşeni tarafından Büyükada'daki sürgünü sırasında yazılmış bu tutkulu, partizan ve kalemi kuvvetli anlatı, 1917'nin en iyi anlatılarından biri olmaya devam ediyor. Hiçbir karşı-devrimci, muhafazakâr veya liberal bu anlatının etkisini ortadan kaldıramadı.

TARİK ALİ

ISBN: 978-975-7178-65-1
9 789757 178651